SIMONAS DAUKANTAS

RAŠTAI

II

VILNIUS · 1976

LITUANISTINĖ BIBLIOTEKA

17

TEKSTĄ PARUOŠĖ

B. VANAGIENĖ

SUDARĖ, ĮVADĄ IR PAAIŠKINIMUS PARAŠĖ

V. MERKYS

PASAKOJIMAS APIE VEIKALUS LIETUVIŲ TAUTOS SENOVĖJE

kurį trumpai aprašė

JONAS EINORAS

metuose 1850[1]

PRATARMĖ

Tas, katras nori kokios norint tautos veikalus aprašyti, turi būti vyras aukšto mokslo ir turtingas, kad galėtų perveizėti garsias knyginyčias ir vietas, kuriose yra laikomi dokumentai. Nes dar sunkiau yra aprašyti veikalus lietuvių tautos, kurioje nėra nei knyginyčios įsteigtos, nei surinktų dokumentų, kurie tuo tarpu kas dieną įvairiais pragumais gaišta. Amžiną atilsį dūšelei Raseinių marčelgos jomylistos Jurgio Plioterio, jis buvo pradėjęs rankioti knygas ir dokumentus, lietuvių tautai (kraštui) priderančius; nes ir tą nenugailimą vyrą jaunoje jaunystėj smertis nelaiku nuvarė ing kapus. Noris viso to man dejuojant ir stokojant, vienok meilė ir gailesys taip garbingos lietuvių tautos gundino ir skatino mane, vargo pelę, negurti savo ryžimesi jei ne būtinai tobulai lietuvių veikalus išguldyti, tačiau bent vieną jų dalį dėl užlaikymo pačios jų kalbos parašyti. Bet skaugus mano likimas ir to man nedaleido atlikti kaip reikiant; kaipogi sunku yra neturčiui ką noris gero padaryti savo vientaučiams: veltui jis trumpins savo pailsį, veltui nešiosis knygų ryšelį, laipiodamas iš vieno čiukuro į kitą, vis vildamos, bene gaus pragumą pažvelgti, ką tenai rašo apie lietuvių tautą, kad tuo tarpu alkis ir nuogis skatins jį dieną ir naktį kitą darbą sunkiai dirbti; kas pikčiau, vargai, rūpesniai ir sunkūs darbai ilgainiui ir geležinę jo sveikatą suvirina, o pražilęs ką benuveiks? Tai, mielas skaitytojau, jei esi aukštai mokytas vyras, at-

minęs, jog man nebuvo nei galios, nei valios, neigi didelio akylumo, nerūgok ant manęs, nerasdamas čia nei pragmatinės, nei sinchroninės lietuvių istorijos, tiktai trumpą aprašymą jų veikalų be išguldymo jų priežasčių. Vadovais mano tame rašte buvo Karamzino istorija Gudų, J. Foigto istorija Prūsų, Kojalavičiaus ir T. Narbuto istoriją Lietuvių.

Tavęs, mielas lietuvi skaitytojau, meldžiu, kad netūžtum ant manęs, jog ne tavo parakvijos kalba rašiau, gali pats, vieną kartą perskaitęs, antrą kartą skaitydamas nusuokti žodžius pagal suoką savo parakvijos. Ir taip kame randi parašyta kantri ir narsi kareiviai, skaityk kantrūs ir narsūs kareiviai, kame randi kantrį vyrą, skaityk kantrų vyrą ir taip toliau. Aš rašiau pagal kalbą tos apykartos, kurioje man rodės daugiau esant skaitytojų mokančių. Žodžius svetimus, įurštus į mūsų kalbą, išmečiau, o į jų vietą tikrus lietuviškus žodžius pastačiau, kad prašaleitis, skaitydamas mūsų knygas, netartų mūsų tautą esančią sąmėžiniu visokių tautų.

Non est generosorum hominum, res alienas quaerere et pati suas per ignorantiam amitti [2].

Dionysius Halicarnasensis, Histor., lib. V

ĮŽENGIMAS

Norėdamas, kad mano pasakojimas mielam skaitytojui visur būtų permanomas, tariau reikalingu esant aprašyti įvairius vardus, lietuvių tautai nuo prašaleičių duodamus, jos platumą, jos sritis ir upes, kurios teka per Lietuvių pasvietį. Nesgi daugioje vietoje kitų vardų nė minavonės nebėra, kuriuos tiktai senovės raštuose tegal rasti.

Žodis Lietuva ištariamas yra pavelkinai, kai būtų parašytas Leatuva, nes ką tas žodis reikštų, negal šiandien aiškiai numanyti. Vieni taria jį paeinantį nuo grekonų žodžio leatos, kursai ženklina būrį, kiti išveda nuo lotynų žodžio lituus — lazda, tardami, jog aukščiausias kunigas lietuvių leido svietui įsakymus, liepdamas savo lazdą parnešti. Kiti vėl sako paeinant nuo lytaus, kaipogi, iki neiškirtus girių, Lietuvoje buvo daug ežerų ir balų. Bet kaip visa kalba lietuvių iki šios dienos nėra dar iš burnos svieto surašyta, tai ir negal aiškiai numanyti, ką tas žodis Lietuva reikštų. Vienok šiandien dar yra tariama į didį kariautoją — karės vyras, į didį rėdytoją — ūkės vyras, į didį gudrinčių — lietos vyras, kai būtų žodis atliepiąs į teutonų žodį Staatsmann. Noris tas žodis Lietuva yra jau žinomas antrajame amžiuje gimus Kristui, kaipogi Plinijus sako: už Panonijos (šiandien Vengrų žemė) juo į šiaurę yra tauta, latovici vadinama[1].

---

[1] Plinius, Hist., lib. IV, cap. 25.

Žiloje senovėj lietuvius vadino getais, kuriuo vardu ne vien vidutiniuose amžiuose, bet dar penkioliktajame amžiuje nekurie raštininkai juos vadino tuo vardu.

Kiti vėl raštininkai vadino lietuvius heruliais, arba giruliais, nuo to, jog jie neišžengiamose giriose gyveno. Pats žodis Germania yra sudėtas iš lietuviško žodžio giria ir teutoniško Mann, tai yra girių vyrai.

Ant galo vadino lietuvius estais, pervis teutonai, danai ir anglai, dėl to, jog jiems lietuvių pasvietis pagal jų pasvietį buvo saulėteky. Teutonai Est vadina saulėtekį.

Lietuvių tauta dalijos į šešias gimines, kurios tarp savęs mažu nusuokimu kalbos įvairavo.

Lietuviai taip vadinami dalijos: pirmoji giminė į Aukštąją Lietuvą, arba Kalną, nuo to, jog tenai prasidėjo upės: Tripentė, gudiškai Pripetė, Berezina, Neris, arba Vilija, ir Nemunas.

Antroji vadinos Žemoji Lietuva nuo to, jog upės nuo aukšto žemyn į jūrą tekėjo, beje: Nemunas, Neris, Venta, Nevėžis, kurioje upėj nėra vėžių, Dubysa, jog daubomis tekėjo; gyventojai jos vadinos žemaičiai, arba žemgaliai, taip save patys vadina surinkime bažnyčios mieste Konstancoje metuose 1416. Žemgaliais vadinos nuo to, jog jų žemė pasibengė ir jūra prasidėjo[1].

Trečioji — latvių giminė traukės pajūriu į saulėtekį, per kuriuos teka upės: Venta, Lielupė, arba Mūša, ir Daugava po Ryga, kurią upę vokiečiai vadina Dina, o gudai Dzvina. Tie latviai dalijos į dvi dali;

---

[1] Herm. von der Hardt in historia magni Concilii Constantiensis, tom II, fol. 422.

šiapus Daugavos upės į saulėlydį vadinas kuršiai, arba kuršininkai, nuo to, jog toje daly Kuršo, kuri įsikiša kuo toliau į jūrą ir vadinas šiandien Domasnesc, gyveno kuresarai, tai yra balų gyventojai finų kilties. Kad badmiriai danų ir žuvėdų, ateidami iš jūros tenai sau duonos grieti, kaipo į visų artimąjį sau kraštą, rado tuos kurius gyvenančius, tai ir visą tą sritį praminė Kuršu, lotyniškai Curonia, noris toliau gyveno latviai. Žemaičiai vadino tuos kurius lybiešiais, kaipo garsius žavėtininkus.

Antroji dalis latvių už Daugavos į saulėtekį vadinas Vidžemė, tai yra vyčių žemė, arba ricielių žemė, nesgi atėję iš jūros vokiečiai visų pirma užkariavo tą pasvietį, per kurį teka upė Daugava ir Gauja.

Latvis yra pagadintas žodis lietuvis. Žinoma yra, jog vidutiniuose amžiuose, rašydami lotyniškai, vidury žodžio balsę, arba litarą, u skaitė kaipo lotynišką v, ir taip rašė latuis, o skaitė latvis. Henrikas Latvis, aprašydamas gyvenimą vyskupo Rygos Alberto ir jo kares su latviais, nežino, kaip juos atskiesti nuo lietuvių, todėl latvius vadina savo rašte letones, o lietuvius — letuvones.

Ketvirtoji giminė vadinos parusiais nuo to, jog tenai buvo garsi žinyčia, pas kurią šventa amžina ugnis rusėjo, kur ėjo gudai ir biskajai savo likimo jautotis. Šiandien, užraukdami balsę a, vadina prūsiais, arba prūsais, o kraštą vadina Parusiu. Čia Nemunas upė įteka dviem žarom į jūrą ir daro salą, Rusne vadinamą. Senovėj prašaleičiai Žemaičių jūrą, arba Baltijos jūrą, vadino Rusų jūra (Rusorum mare). Per tą giminę tekėjo upės: Zirgūnė, arba Sargūnė, Drevenca, Osa, Isla, arba Visla, Pragaras ir Nemunas.

Penktoji giminė vadinos jatviežiai, gyvenanti tarp upių Nemuno, Narevo ir Bugo.

Šeštoji giminė vadinos krivičiai, arba krieviai, kuriuos šiandien vadina baltaisiais gudais nuo to, jog tokį pat apdarą dėvėja, kaip jei kiti lietuviai: ant koboto arba kailinių visados antvelka baltą trinyčio kyriejų, arba ploščių. Per tą giminę tekėjo upės: Dauguva, Niperis, kurį gudai vadina Dnepru, Berezina, Tripentė ir Pina.

Ne vien dabar minavotos giminės iki šios dienos tebėra, bet dar senovėj Lietuvos tauta gyveno į saulėlydį visu pajūriu Žemaičių jūros tarp upių Odros ir Elbės, arba Labos. Tą stigavoja raštininkai, kurie rašo šiandien istorijas pamarionų, Brandenburgo ir Meklenburgo[1]. Kiti vėl, sekdamies senovės raštais, sako, jog lietuvių tauta gyvenusi senovėj nekuriose srityse Anglų pasviečio, rodydami, jog, kaip lietuvių tautą valdė ir rėdė dvasiška valdžia, taip pat ir anglų tautą kunigai rėdė, paskiau dar tarp savęs per ilgą laiką pažinęs užlaikė, ūkės reikaluose siuntinius laidė, žemę per šventą turėjo kaip anglai, taip ir lietuviai, ir šerną jai aukavo, arba apieravojo[2].

Pasvietis tų lietuvių giminių dalijos dar į sritis. Ir taip Aukštojoj Lietuvoje buvo sritys: Neroma, Peluzija, Dainava ir Sūdavija, kur šiandien miestai Vilnius, Gardinas, Minskas.

Žemojoj Lietuvoje, arba Žemaičiuose, buvo sritys: Medininkai, Panemuniai, Šiauliai, Upytė ir Dai-

---

[1] Jahrbücher des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Altertumskunde, Schwerin 1836, 9 tomai; Giesebrecht, Wendische Geschichten, Berlin, 1843 m.; Kronika Villehardouin, rašyta 1198 metuose, apskelbė iš rankos rašto Paulin Paryžiuje 1838 m.

[2] Vacł. Aleksan. Maciejowski, Pierwotne dzieje Polski i Litwy, Warszawa, 1846 m.

nava, šiandien Skirsnemunė. Latviuose, arba Kurše, buvo sritys: Lemeikija, Žemgalija ir Salonė, arba Sala, vokiškai Selen. Reikia žinoti, jog visas tas pašalys, arba malas, Kuršo, kursai eina nuo Dinaburgo pilies iki pat Rygos ir Diunamiundės pilių Kuršo pusėj, vadinas Sala. Nuo to, jog prieš Dinaburgą yra daug ežerėlių Kuršo pusėj, iš vieno prasideda upė, vadinama Nemunėlis, kursai, tekėdamas pačiu rubežiu tarp Kuršo ir Žemaičių, susineria su upe Mūša po Bauskapiliu, kame daro Lielupę, arba Didžiąją upę, kuri įteka pas Diunamiundės pilį į jūrą, tai tos trys upės — Daugava, Nemunėlis ir Lielupė daro salą. Tą dar stigavoja bažnyčia, Salgale vadinama, tai yra salos galas, ant vieškelio, kursai eina iš Panevėžio į Rygą antrapus Lielupės.

Antroje daly latvių, arba Vičių žemėj, buvo sritys: Saleselė, Letgalija ir Rosula.

Jatviežių pasviečio nėra žinomų sričių, gyveno, kaip sakiau viršiau, neišžengiamose giriose ir balose, buveinė jų buvo Drohičino pilis.

Krivičių, arba baltųjų gudų, buvo sritys: Balostekės, arba Polocko, kurį vokiečiai vadino Plosteke. Balota upė, šiandien Polota vadinama, įteka į Daugavos upę, nuo kurios ir pačią pilį praminė Balosteke. Čia dešimtajame amžiuje gyveno kunigaikštis, vardu Rikvaldis, senovėj lietuvių kalboje rykys ženklino karalių, rykė — karalystę; gudiškai Rogvolodu yra vadinamas tas Rikvaldis. Kitos sritys yra: Oršos, senovėj Rosa vadinos, Vitesbės, arba Vitebsko, Mogiliovo ir Rogačiovo.

Parusių, arba prūsų, tos buvo sritys: Pamedžionija, arba Pamezonija, nuo medžios*, arba didelės gi-

---

* *Rankraštyje:* medzes.

rios, taip vadinama, paisly, arba pavisly, esančios, čia stovėjo vyčiavarai, arba rubežių sargai. Toje srity Isla, arba Visla, dviem žarom tekėjo į Žemaičių, arba Baltijos, jūrą ir darė salą, kurią gudai vadina Salavu, lenkai Zulavu, pagadintu žodžiu iš salos. Kitos sritys buvo: Pagezonija, Varmija, Galindija, kuri rubežavo su Mozūrija, Natangija, Bartija, Nadravija, Sambija ir Šalavija.

Visos tos sritys, kaip Aukštojoj Lietuvoje, Žemaičiuose, taip ir Parusy, arba Prūsuose, Latviuose ir Krivičiuose, buvo padalytos į mažas pavietes, kiekvienoje tokioje pavietėj buvo tėvūnas, kursai su večaisiais, arba seniais, tarp sukerštusių teisybę attiesė.

Tas visas Lietuvos pasvietis rubežavo į saulėlydį upe Isla, arba Visla, su mozūrais ir lenkais, į pietus — su gudais, į saulėtekį — taip pat su gudais ir įgauniais, arba estais, į šiaurę — su Baltijos, arba Žemaičių, jūra.

Pirmoji dalis

PASAKOS APIE LIETUVIŲ TAUTĄ SENOVĖJ

Visų tautų kilimas, arba pradžia, yra labai tamsi ir nežinoma; tas patsai yra ir su lietuvių tauta. Vienok šios gadynės raštininkai, lygindami tautų kalbas, susekė, jog lietuviai yra atėję iš aukštosios Azijos jau žiloje senovėj ing tą pasvietį, kuriame šiandien tebgyvena, kaipogi sanskritų raštuose rado įrašytą tą patarlę: „Dewas dadau dantas, Dewas dasyeti esa danas." Lietuviai tą pačią patarlę taip sako: „Dievas davė dantis, dievas duos ir duonos."[1]

[1] P. von Bohlen, Ueber die Verwandtschaft zwischen der Litauischen und Sanskritsprache, Königsberg.

Nes kuriuo keliu ir kokiu pragumu į šios dienos pasvietį atėjo, kame ateidama buvo apsigyvenusi lietuvių tauta ir su kuo yra kariavusi, kokius vargus toje kelionėj yra kentėjusi, to būtinai nė kokiuose raštuose nėra minavojama, todėlei, jog kitais vardais, ne lietuviais, buvo vadinama.

§ 1. GREKONŲ ŽINIOS APIE LIETUVIŲ TAUTĄ PIRM GIMIMO KRISTAUS

Lietuvos žemės vaisius gintaras buvo jau žiloje senovėj žinomas ir branginamas, kurį ne vien su auksu, bet su pačiu žemčiūgu lygino, kaipogi knygose Rašto švento yra jau minavojamas, kurį vadino sakala[1].

Saulėtekio tautos gavo tą vaisių nuo penicijonų, kurie buvo garsingi senovėj prekyba, patys irklavo jūromis ing Anglų pasvietį cinos pirkti, o ing Žemaičių — gintarų. Kaipogi yra šiandien didžių raštininkų, kurie stigavoja, jog penicijonys ne vien žinoję Žemaičių pajūrius, bet dar tenai savo naujukynus turėję[2].

Garsingas grekonų raštininkas, gyvenąs ketvirtajame amžiuje pirm gimimo Kristaus, rašo, jog gintarai esantys gaunami Hesperijos pasviety, kame esanti upė, Eridanus vadinama[3]. Kaipogi grekonų prekėjai žiloje senovėj žinojo jau pasvietį gintarų, su juo prekiojo ir daug jų turėjo pas save, kad Ajaksą, savo garbingą vytį, arba ricielių, jam mirus, ant gintarų krosnies sudegino laidodami. Pačios motriš-

---

[1] J. Voigt, Geschichte Preussens, B. 1, K. 1, S. 18.

[2] Heeren, Ideen über Politic den Verkher und Handel der alt. Völker, 1. B., S. 6 ir 3.

[3] Herodotus, Hist., liber IV.

kosios grekonų brangino sau gintarus kaip jei žemčiūgus[1].

Tas patsai Herodotas, kaipo buvęs pajūriuose Juodosios jūros, minavoja upes Isterį, arba Dunojų, Tyrulę, arba Dnestrą, ir Boristenę, arba Niperį. Visus gyventojus to pasviečio vadina skitais, tarp tų skitų vienus vadina getais, kitus budinais, gelonais ir neiriais.

Būdą tų skitų taip aprašo. Vieni, sako, neturintys nei pastogių, nei namų, tiktai bandą ganantys tyruose, vienok dorybę ir teisybę labai mylintys ir saugojantys. Kiti skitai, juo į šiaurę gyvenantys, mokėję arti, javus sėti ir gyvenę namuose.

Toliau jis pasakoja: nustipus ligoniui, jei nedoras buvęs jo gyvenimas, tokį lavoną išmetę laukan penui žvėrims ir paukščiams, o tokį, kursai dorai gyvenęs šiame pasauly, numirus jam, padėję jo lavoną ant malkinės su ištikimu jo tarnu ir su visu tuo, ko gyvendamas reikalavo, sudegino. Paskiau gentys ir jo bendrai, supylę pelenus ing molinį ar akmeninį indą, padėjo ant žemės ir ant jo viršaus į kiaušį pavėdžią kalvelę supylė. Aukštumas tų kapų, sako, buvo nelygus: vieni turėjo dvylika uolekčių aukščio, kiti aštuonias, o kiti keturias uolektis. Kapus garbingų rykių, arba karalių, ir kitų garsingų vyrų visa tauta pylė per kelerius metus. Tokių kapų šiandien dar gal regėti daugioje vietoje Lietuvoje, Žemaičiuose ir Parusy, arba Prūsuose.

Tą pasaką išrašiau skaitytojui dėl to vien, jog lietuviai senovėj tokiu pat būdu savo lavonus, arba numirėlius, laidojo.

---

[1] Stan. Siestrzencewicz, Precis des recherches historiques, ch. XX, p. 167, St. Petersbourg, 1824.

Tas gi viršiau minavotas raštininkas toliau dar taip pasakoja. Tų getų giminėje buvęs garsingas vyras, vardu Gyveleižis, kursai, regėdamas savo ūkininkus maitinantis gilėmis, uogomis ir žolėmis, pasigailęs jų ir išmokęs juos javus sėti, už tokį jo geradarymą godoję jį kai savo dievaitį, kursai žmogaus gyvybą gerbiąs ir auklėjąs.

Toje gi giminėje getų, dar be rėdos gyvenančioje, atsiradęs antras garbingas vyras sekmajame amžiuje pirm gimimo Kristaus, vardu Zamolksis, mylįs dorybę, o neapvežąs nedorybės, norėdamas savo tautą palaiminti, būk mokęs savo ūkininkus, jog kiekvienas žmogus nebengiąs gyvenimą šiame pasauly, bet einąs ing antrą, daug laimingesnį gyvenimą, pervis tie, kurie, gyniodami savo tėvainę, karėj mirštantys — tie visi gaunantys aukštybėse nuo dievų linksmybę nepabengtą ir saldų atilsį[1].

Tas dar yra minėtinas, jog senieji lenkų rašytojai, beje; Galas Kadlubekas, Dlugošas, Kromeris, savo raštuose lietuvius vadina getais. Raštuose kryžokų yra vadinami jacvingai, arba jazigai, getais. Pats Vytautas, did. Lietuvos kunigaikštis, savo gromatoje, rašytoje prie teutonų ciesoriaus Zigmanto, vadina sūdaujus getais, šios dienos gyventojus Augustavo gubernijos [3].

Mūsų amžiaus raštininkai susekė, jog viršiau minavotų getų buvusi kalba ta pati, kuria šiandien lietuviai tebkalba[2].

Skaidriau dar mums pasakoja apie Lietuvių pasvietį Masilijos, arba Marsilijos, ūkininkas, vardu

---

[1] G. Groddeck, Praelec. in Universitate Vilnensi ab anno MDCCCXVIII ad annum MDCCCXIX, Vilnae.

[2] Leo, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 3. B., S. 176, Berlin, 1854.

Pitėjas, vyras gudrus, pagirtas žvaigždžinys, didis žinovas jūrų ir pasviečių, gyvenąs trečiajame amžiuje pirm gimimo Kristaus. Tas, išgriovus Tyrą, garbingą miestą, regis, geisdamas naujų pasviečių rasti ir tuo prekybą savo ūkės praplatinti, leidos ant jūrų ir atkeliavo ing Anglų pasvietį, į miestą Kantium, šiandien Kenterberiu vadinamą, tenai apveizėjęs vieną dalį Anglijos, nukeliavo ing Tulę, šiandien Norvegija vadinamą pasvietį. Paskiau, irkluodamas juo į pietus per Baltijos, arba Žemaičių, jūrą, atkeliavo į Žemaičių pasvietį, šiandien Samland vadinamą. Tame šaltame krašte, sako jis, žmonės nežinantys dar skanių, arba gardžių, ir lepnių vaisių ir maž teturintys jaukių gyvulių, patys mintantys lęšiais, arba žirnikais, vaisiais, šaknimis ir kitomis žalesomis, turtingieji iš javų ir medaus gėralą sau darantys. Stokodami tenai giedrų, javus kuliantys jaujose, o kisimą džiovinantys rejose arba duobose. Kitaip, sako jis, jų kluonai, lauke būdami, sutižtų nuo tankių lytų.

Toliau dar tasai Pitėjas taip pasakoja: tenai, atsiautotame krašte ir iššerpetotame nuo jūros vilnių, arba bangių, gyvenanti dvi tauti — estijonų* ir gutonų. Tasai kraštas vadinęsis Mentonomon, šeši tūkstančiai stadžių platumo, nuo kurio viena diena galį nuirkluoti ing salą, vadinamą Abalus, kur pavasarį jūra bangiodama metanti laukan gintarus. Gyventojai kūrinantys juos kai medžius arba parduodantys teutonams[1].

---

* *Šiuo ir kitais atvejais, perteikdamas Pitėjo ir Tacito žinias, S. Daukantas rašo pagal šaltinį, tik sulietuvindamas galūnę:* aestijonai, aestai. *Kadangi ta pačia reikšme jo vartojama ir terminas* estai, *tekste suvienodinta.*

[1] Voigt, Geschichte Preussens, 1. B., 1. Kap., S. 18—28.

Tokios tėra žinios iki šiol randamos apie pasviečius ir pačią tautą lietuvių grekonų raštuose pirm gimimo Kristaus.

§ 2. RYMIONŲ ŽINIOS APIE LIETUVIŲ TAUTĄ GIMUS KRISTUI

Rymionų pirmosios žinios apie gintarų pasvietį ir jo gyventojus taip yra menkos pradžioje pirmojo amžiaus, jog aiškiai gal vadinti jas žebelėmis, arba ynomis zaunomis, kurias skaitytojas skaitydamas pats tą pripažins.

Ir taip, sukakus kelioms dešimtims metų nuo užgimimo Kristaus, rymionių raštininkas taip pasakoja: „Šiaurėj yra didelė jūros atsiauta, Kodanijos mare vadinama, turinti daugybę salų, kurios tenai vandenimis jūros ir tankiomis upėmis aptvinusios rodos iššerpetotu pasviečiu, kurio priešaky yra Sarmatų pasvietis, kartais vandenimis aptvinstąs, kartais nudžiūstąs ir suvisu pavėdus į salą."

Toliau tas pats rašytojas dar zaunija: „Tame pasviety, sako, gyvena kiaušrijai, beje: žmonės, paukščių su kiaušiais ir vizgėmis, arba avižomis, mintantys, tenai gyvenantys žmonės, arklakojai, tai yra arklių kojomis, ir žąsausiai vadinami, kurie savo pliką kūną savo ausimis kai žąsų sparnais dangstantys."[1]

Tie patys rymionys daug aiškesnę žinią turėjo apie gintarų pasvietį pradžioje antros pusės to paties amžiaus. Neronas, rymionų ciesorius, paskendęs lepume ir goslyboje, geidė dar didžiuotis rymionų akivaizdoje įvairia gražybe ir turtais. To dėjęsis, išsiun-

[1] Pomponius Mela, De situ orbis, lib. III, cap. 3, 6.

tė savo rūmų kavalierių ing gintarų pasvietį tenai jų pirkti kiek gaunant. Kavalierius, sutrukęs toje kelionėj visus metus, noris nežinomais keliais per nuožmias ir pavojas tautas, vienok pargabeno į Rymą didelę daugybę gintarų, beje, trylika tūkstančių svarų, kuriais visos pabūklės ir indai, beje: kestės, šmaikščiai, patys brūkliai ir kotai ragotinių, gintarais nusagstyti žibėjo Rymo džiuginyčioje. Pervis kiekvieną stebėdino vienas luitas gintaro, trylika svarų sveriąs.

Galan to gi amžiaus garsingas rašytojas būdo ir dabos teutonų rymionis, vardu Tacitas, per visus kitus minavotus rašytojus juo geriau žino gintarų pasvietį ir taip pasakoja: „Pajūriais Sveonų, arba Žvejonų, jūros gyvena tauta, estais vadinama. Apdaras jos ir apsiėjimai pavėdauja ing sveonų, kalba jos artinas kalbai bretonų. Žemę turi už šventą, šernų kailiais daros ir jais nuo speigų ir visokių darganų dangstos. Kariauja daugiau su brūkliais, nekaip su gelžiniais ginklais, mokantys arti ir sėti, nekaip kiti tinginiai teutonai, sumanantys eldijose po jūras irkluoti, o seklimose pajūrio gintarus lasantys ir glezes vadinantys. Tai, kokio būdo būtų esąs tas žemės vaisius,— sako jis,— tie varuvarai tuo nesirūpina. Gulėjo jis jūros mauruose ilgą laiką, pakol rymionų lepumas ir prabanga tenai jį atrado. Niekam nedera jis estų pasviety: kaipogi, parduodami prašaleičiams ir pinigus nuo jų imdami, patys stebis, jog daugiame šmotely gintaro yra matomas kuiselis ar kitas koksai vabalėlis užvarvėjęs. Man regis,— sako jis,— jog tame pasviety, kaip jei saulėtekiny, auga kvepiantys medžiai, kurių syvai, nuo vasaros kaitrų varvėdami į marę, stingsta. Paskiau vėtros ir audros išmeta su maurais į pajūrį. Deginant gintarą, jis dega kvepė-

damas kai kėnis ir traškėdamas kaip derva arba sakai."[1]

To vyro raštai rodo skaitytojui tą patį, ką Pitėjas keliais šimtais metų pirmiau buvo apipasakojęs, beje, jog estai, gintarų pasviety gyvenantys, tuo kartu jau, kaip regėjome, arti ir sėti mokėję geriau, nekaip teutonai.

Vadina gyventojus estais todėlei, jog saulėlydžio tautoms lietuviai yra saulėteky. Aest teutoniškai vadinas saulėtekis.

Tos pažinės rymionų su estais kas metą platinos ir per tris amžius buvo labai tankios, kaipogi lietuviai leido į Rymą ne vien pačius gintarus, bet ir kitus daiktus, beje: kailius sabalų, kiaunių, juodųjų lapių, gyvus briedžius, taurus ir žirgus, nesgi tą stigavoja nuo senų laikų iki šios dienos grekonų ir rymionų pinigai vario ir sidabro, randami žemėj Lietuvoje, Parusy, arba Prūsuose, Padaugavy, arba Latviuose, ir Kurše, pervis pirmųjų Rymo ciesorių, tai yra iki ketvirtojo amžiaus nuo užgimimo Kristaus[2].

Tasai Tacitas toliau sako: „Pas šiaurės tautas rykiai, arba karaliai, ir kunigaikščiai mažais reikalais tesirūpino, didžiuosius palieka sueimui, pakol tėvūnai, tenai susirinkę, juos neperveizės.

Sueime tėvūnai visi ginkluoti sėdi, kunigai, arba žyniai, antturi tenai tylą ir parėdką. Karalius ar visų senasis tėvūnas pradeda kalbėti, pakarčiui kiti tėvūnai kalba pagal savo amžių ir godą. Daugiau tenai valija patarimas, arba roda, nekai asaba. Kad koksai tarimas daugiau netinka, tad jį atmeta murmėjimu,

---

[1] J. Voigt, Geschich. Preussens, 1. B., K. 1, S. 36.

[2] F. Kruse, Erläuterung zu den Necrolivonicis, S. 78, Dorpat, 1845.

o kad jis patinka, tad kiekvienas skambina su ragotine į savo skydą. Toksai karingas pagyrimas rodos pas juos yra godingiausiu ženklu patvirtinimo. Tame sueime nusprendžia ir pasmerkia užmušėjus, arba galūnus. Tasai sueimas perdeda vyresniuosius pavietėms dėlei attiesimo teisybės. Kiekvienas tarp tų tėvūnų turi šimtą vyrų šalip sėdinčių, išrinktų nuo svieto, kurie duoda rodą ir sprendžia lygiai su savo tėvūnu.

Tarp šiaurės tautų kiltis daro karaliais, o narsybė karėje — vyresniaisiais ar karės vadovais. Karaliai savo valios neturi, įstatymais yra suvaržyti. Vyresnieji karėje ne dėlei rykavimo yra, bet dėlei paveikslo savo kantrybės, nesgi reikia jiems tenai atsiženklinti, kad jų vyresnybė būtų godojama ir klausoma. Jaunas gali būti rykiu, arba karalium, jei tiktai yra kilties vyras, garbingų ir narsių tėvų, karėje tuojau prie tokio karaliaus jaunuomenė glaudžias, didina jo dvarą ir nesigėdi jo tarnais vadintis, noris tie tarnai ne visi lygūs yra, karalius jiems vyresnybes dalija, o tarnai per kitas kitą šilias jam įtikti, kursai vėl nori turėti tarnus kuo narsiausius, kantriausius ir guviausius, kad jų spietlium būtų visados apsiaustas, kurie jam daro jo godą, galybę ir atvangą karėj, o garbę pakajuje. Taip jie daros karaliais saviškiams ir susiedams, kurie ieško jų prietelystės per pasiuntinius, o antturi ją per dovanas.

Karėje gėda būtų tokiam karaliui nepasirodyti narsesniu už savo tarnus. Gėda tarnams nesilyginti narsybėje savo kunigaikščiui. Jei atsitiko kovoje pačiam kunigaikščiui pakristi, gėda būtų ant amžių tarnams jo gyviems palikti. Kunigaikštis kariauja, kad neprietelius pergalėtų, o jo tarnai kariauja, kad jis neprapultų. Dėlei antturėjimo tokių tarnų kunigaikš-

čiui arba karaliui reikėjo tuoįtimpos kariauti, kad galėtų duoti savo tarnams vienam karės žirgą, kitam ragotinę, suteptą su krauju neprietelių. Kunigaikščio stalas apstus ir riebus visados patiektas stovėjo tarnams algos vietoje."[1]

Skaitytojas lietuvis, jei sau primins senus amžius,— ar ne tas pats pas mus buvo senovėj!

Pradžioje antro amžiaus nuo užgimimo Kristaus jau ir vardas pats lietuvių reiškias: kaipogi Plinijus savo istorijoj sako, už Panonijos tautų linkan šiaurės yra latovici, o Ptolomėjus tame pačiame amžiuje savo pasaulio aprašyme žino jau galindus, sūdaujus toje pačioje vietoje, kurioje paskesniuose amžiuose juos randame kaipo dalis tos pačios lietuvių tautos[2].

§ 3. PASKESNIUOSE AMŽIUOSE ĮVAIRŪS VARDAI LIETUVIŲ TAUTOS, KURIE KARIAUJA PRIEŠ RYMO CIESORIUS

Garsingas raštininkas Machiavelis sako: tauta šiaurės, stokodama mitalo, susieina į plačius laukus su savo šeimyna ir tenai, persiskyrę į tris būrius, padalija savo turtus į tris dalis. Paskui lėmė, katram būriui reikėjo tėvainę palikti. Nulėmus tas būrys, kuriam puolė išsidanginti, paėmęs trečiąją dalį turtų, pakėlė sau valdymierą ir traukė į svetimą pasvietį grobio grieti ir naujos tėvainės sau veizėti.

Tokie pat spietliai ir Lietuvos tautos su svetimais išsidangino trečiajame amžiuje po užgimimo Kristaus, kaipogi metuose 253 regim galindus kariaujančius tarp finų, vendų ir vandalų prieš Rymo ciesorių, Galum vadinamą.

---

[1] C. Tacitus, De mor. German., cap. 11.

[2] Siestrzencewicz, Precis des recherches historiques sur l'origine des Litvaniens, chap. XX.

Paskiau metuose 259 Valerijonui, ciesoriui rymionų, kariaujant prieš persus, Malabatas, valdymieras herulių, arba girulių, nuteriojo vieną sritį rymionų valstybės iki Atėnų miesto, įsilaužęs į pilį, vardu Cizykum, sugriovė. Sandaraudamas su ciesorium, iškaulijo nuo jo vieną sritį dėl savo žmonių, o sau vyresnybę konsulo Rymo.

Kita dalis herulių, draugėj su gotais metuose 269 kariaudama vėl prieš rymionis, ties pilia Naisus Dardanijoje, paveikta nuo rymionų, galą gavo.

Bengiantis trečiam amžiui, tas pats Malabatas, herulių valdymieras, antpuolė garsingą miestą Bizancium, vienok nieko nenuveikė.

Kita dalis tų herulių ir galindų, susibaudusi su alanais, buvo ištraukę į saulėlydį, bet metuose 366 paliko būtinai pergalėti nuo rymionų ties upe Reinu. Likusieji heruliai apent pargrįžo ing getų tyrus.

Tuo tarpu metuose 375 nesuskaitomos gaujos svieto, vadinamos hunais, su karalium savo Atila iš Azijos atėję, visą Europą aptvino. Visų pirma Atila ties Niperiu trijose mūšose pergalėjo Ermanarichą, gotų karalių, kursai būk valdęs tautomis nuo Juodosios jūros iki Žemaičių jūros.

Metuose 377 tiems hunams talkinėjo scirai, sudargai ir heruliai, Dacijoje gyvenantys, kuriuos tos gadynės rašytojai vadina litiani, perkreiptu vardu lietuviai iš lotyniškumo lituani. Tie visi, pakėlę saviškį valdymieru Edukoną, talkinėjo Balemberui, hunų karaliui, kariaujančiam prieš rymionis, bet ties miestu Florencija būtinai paliko nuo rymionų paveikti.

Mirus Atilai metuose 453, viena dalis tų herulių algavo rymionų ciesoriui Majorianui, nes, radusis sedicijoms, arba ermyderiams, Valakuose, heruliai ėmė valakus šelpti. To dėjęsi, patelkė iš Norikos sa-

vo namiškius, kuriuos atvedė Odoakras, Edukono sūnus, kurį talkininkai pirmiau rymionų, beje: alanai, turcilingai, gepidai, scirai ir heruliai, metuose 476 pakėlę sau valdymieru Odoakrą, užėmė du miestu Valakuose, Paviją ir Raveną, nukėlė nuo sosto Augustulą, paskuojį rymionų ciesorių saulėlydyje. Ir taip Odoakras valdė garbingą rymionų valstybę per 14 metų. Ilgainiui atėjo ostrogotai į Valakus ir paveikė herulius, Odoakrą patį Ravenos pily pasalu nudūrė metuose 493 kovo mėnesy 3 dienoje. Heruliai likusieji vieni sugrįžo ing Daciją, kiti ing Iriją, o viena dalis nuplūdo ing pasvietį, šiandien Meklenburgu vadinamą; tų paskuojų yra tėvemūsų įrašytas, kurį čia pridūriau dėlei žinojimo, kokia kalba buvo tų herulių [4]: „Tabes mus, kas tu ekszan debbesis, swetie tawas wards, Enak mus tawas walstybe; tawus pratz bus ekszan debbes tawurs an žemes. Musu dienisze maise dot mums szoden, pamate mums musu grakie, ka mes pamat musu paradukem, ne wede mus launa padokle, bet passara mus no wis se laune."[1]*

---

[1] Jaroszewicz, O Herulach, Wilno.

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Metuose 890-se buklus jūrininkas Vulfstanas, išsiųstas nuo Alfredo, didžiojo anglų karaliaus, ing estų pasvietį jautotis tenai prekybos, rašte savo kelionės taip pasakoja. Atkeliavęs jūra pagal septyniomis dienomis ir naktimis į upės Vislos, arba Islos, įtaką, kuri upė tekanti ing Estų jūrą, juo į saulėtekį esanti antra upė, Elfinu vadinama, taip pat tekanti į Estų jūrą, paupy tos upės esąs miestas Trusas, garsingas prekyba, kuriame esąs padėlis prekių.

Toliau jis taip pasakoja. Estų pasvietis esąs labai platus, turįs daug pilių ir kiekvienoje pily kunigą, tai yra pilies vyrą. Tame pasviety esą daug medaus ir žuvies. Kunigaikščiai ir diduomenė geriantys kumelės pieną rūgusį, o žmonės midų, alaus nežiną, didžiai kerštaujantys tarp savęs. Pas estus esąs įprotis lavonus daugiau nei mėnesį laikyti nelaidotus, kuriuos moka sušaldyti, iki kol visi gentys nesusirinks, kurie atėję iki palaidojant geriantys, o pa-

§ 4. ŽINIOS ŠIAURĖS RAŠTININKŲ APIE LIETUVIŲ PASVIETĮ

Antrame amžiuje pirm gimimo Kristaus Šiaurės rašytojai sako, jog Lietuvos pasviety buvęs didis kariautojas ir įstatytojas, vardu Odinas, kursai turėjęs savo buveinę padaugavy, pily, vardu Asgardas. Tas nuveikęs visus žuvėdus ir tapęs valdymieru visos šiaurės. Pertaisęs svieto draugę, arba kekundą, naujais įstatymais, kuriais įsakęs svietui dievą garbinti ir kariauti savo neprietelius. Pagal jo įstatymus svietas vylęsis gauti po smerčio gyvenimą abelnojo viešpaties, kursai kaipo bočius sėdįs ant žibančio kalno, kuriam tarnaujantys devyni vyčiai, arba ricieliai (aiškiau sakant, devynios galybės), kame prasidedąs antras gyvenimas žmonių po smerčio. Odino įstatymai mokę svietą, kaip savo ūkę rėdyti ir teisybę kiekvienam attiesti, kaipogi įsakęs svietui vaikščioti ing sueimus ir tenai apie ūkės reikalus teirautis. Odino parėdymu vyrai ne namuose pelėjo, nes po visą pasaulį turėjo klajoti, pritirdami gero ir pikto, kad

---

laidojus lavoną, palaikus mirusiojo dalijantys ing 5 ar 6 dalis atstu nuo kita kitos, visų gerasis daiktas yra visų toliau padėtas, prastasis — visų artimasis nuo namų mirusiojo. Paskui raiti nokias: kas greitesnis, tas visų gerąjį daiktą atima sau, o visų negreitasis gauna visų prastąjį. Todėlei tenai, sako jis, žirgai yra labai greiti, bet ir didžiai brangūs. Pas estus yra įprotis lavonus deginti, jei kokį numirėlį nedegintą rastų, tad labai sunkiai yra kankinami tie, kuriems reikėjo jį sudeginti.

Nežinoma buvo iki kelionės Vulfstano, kokią tautą Pitėjas vadina aestiones, kokią Tacitas aestais. Jei nebūtų Vulfstanas įrašęs tų estų apsiėjimus, kuriuos šiandien kiekvienas skaitydamas regi, jog aestijonais, aestais ir estais senovėj lietuviai buvo vadinami. (J. Voigt, Geschichte Preussens, 1. B., III Kap., S. 206; Siestrzencewicz, Precis. des recherches historiques sur l'origine des Lithuaniens, ch. XX; Bohusz, O dawności narodu Litewskiego, część 1, s. 38.)

paskui mokėtų namuose rėdytis. Pagal jo įstatymus tie tesivylė nukakti į žibantį kalną, kurie už savo liuosybę ir namus savo karėj mirė, ir tie, kurie aukavo patys save dievams paskutinėj, kad per tokią savo kantrybę pavėdautų savo įstatytojui Odinui, kursai dar mirdamas būk pats sau devynias ronas ragotine įžeidęs, kad tuo paliktų svietui paveikslą savo kantrybės ir stangybės, kursai, jį sekdamas, niekintų savo vargais ir sopuliais[1].

Daug paskiau, metuose 890 gimus Kristui, buklus jūrininkas Vulfstanas, išsiųstas nuo Alfredo, didžiojo anglų karaliaus, ing estų pasvietį jautotis tenai prekybos, rašte savo kelionės taip pasakoja. Atkeliavęs jūra pagal septyniomis dienomis ir naktimis į upės Vislos, arba Islos, įtaką, kuri upė tekanti ing Estų jūrą, juo į saulėtekį esanti antra upė, Elfinu vadinama, taip pat tekanti į Estų jūrą, paupy tos upės esąs miestas, Trusas vardu, garsingas prekyba, kuriame esąs padėlis prekių.

Toliau jis taip pasakoja. Estų pasvietis esąs labai platus, turįs daug pilių ir kiekvienoje pily kunigą, beje, pilies vyrą. Tame pasviety esą daug medaus ir žuvies. Kunigaikščiai ir diduomenė geriantys kumelės pieną rūgusį, o žmonės midų, alaus nežiną, didžiai keršt aujantys tarp savęs. Pas estus esąs įprotis lavonus daugiau nei mėnesį laikyti nelaidotus, kuriuos moka užšaldyti, iki kol visi gentys nesusirinks, kurie atėję iki palaidojant geriantys, o palaidojus lavoną, palaikus mirusiojo dalijantys ing 5 ar 6 dalis atstu nuo kita kitos; visų gerasis daiktas yra visų tolimiau padėtas, prastasis — visų artimasis nuo namų mirusiojo. Paskui raiti nokias: kas greitesnis, tas

[1] Le Catholique Journal à Paris, 1826, t. 1, p. 477.

visų gerąjį daiktą atima sau, o visų negreitasis gauna visų prastąjį. Todėlei tenai, sako jis, žirgai yra labai greiti, bet ir didžiai brangūs. Pas estus yra įprotis lavonus deginti, jei kokį numirėlį nedegintą rastų, tad labai sunkiai yra kankinami tie, kuriems reikėjo jį sudeginti[1].

Nežinoma buvo iki kelionės Vulfstano, kokią tautą Pitėjas vadina aestiones, o kokią Tacitas aestais. Jei nebūtų Vulfstanas išrašęs tų estų apsiėjimus ir dabą, kuriuos šiandien kiekvienas skaitydamas regi, jog aestijonais, aestais ir estais senovėj lietuviai buvo vadinami.*

---

[1] J. Voigt, Geschichte Preussens, 1. B., III Kap., S. 206; Siestrzencewicz, Precis des recherches historiques sur l'origine des Lithuaniens, ch. XX; Bohusz, O dawności narodu Litewskiego, część 1, s. 38.

* *Toliau išbrauktas tekstas:*

§ 4. Tolimesnės žinios Šiaurės raštininkų apie Lietuvių pasvietį

Antrame amžiuje pirm gimimo Kristaus Šiaurės rašytojai sako, jog Lietuvos pasviety buvęs didis kariautojas ir įstatytojas, vardu Odinas, kursai turėjęs savo buveinę padaugavy, pily, vardu Asgardas. Tas nuveikęs visus žuvėdus ir tapęs valdymieru visos šiaurės. Pertaisęs svieto draugę, arba kekundą, naujais įstatymais, kuriais įsakęs svietui dievą garbinti ir kariauti savo neprietelius. Pagal jo įstatymus svietas vylęsis įgauti po smerčio gyvenimą abelnojo viešpaties, kursai kaipo bočius sėdįs ant žibančio kalno, kuriam tarnaujantys devyni vyčiai, arba ricieliai (aiškiau sakant, devynios galybės), kame prasidedąs antras gyvenimas žmonių po smerčio. Odino įstatymai mokę svietą, kaip savo ūkę rėdyti ir teisybę kiekvienam attiesti, kaipogi įsakęs svietui vaikščioti ing sueimus ir tenai apie ūkės reikalus teirautis. Odino parėdymu vyrai ne namuose pelėjo, nes po visą pasaulį turėjo klajoti, pritirdami gero ir pikto, kad paskui mokėtų namuose rėdytis. Pagal jo įstatymus tie tesivylė nukakti ing dangų, kurie už savo liuosybę ir namus savo karėj mirė, ir tie, kurie aukavo patys save dievams

Senovėj lietuvių tauta plėtės šiaurės pusėj nuo upės Islos, arba Vislos, iki upės Gaujos, visu Žemaičių pajūriu, pietų pusėj nuo upės Bugo iki upių Pinos, Tripentės ir Niperio[1].

Visame tame pasviety traškančios girios augo, išvagotos upėmis Pasarge, Pragaru, Nemunu, Venta, Mūša, Dubysa, Nevėžiu, Šventąja, Nerim, ar Vilija, Daugava, Berezina, Pina, Minija ir kitomis mažesnėmis upelėmis ir upeliais. Dienos vidu tose giriose keleivis per tankmes vasarą saulės spindulio negalėjo regėti, keliaudamas žiemos keliu, nuo žvaigždžių kelią sekės. Dar metuose 1564—6 abelnajai pamierkai Lietuvoje esant, kitos girios paliko nemieruotos dėl to vien, jog žmogus tenai įlįsti ir su kirviu nieko nuveikti neišgalėjo.

Tose giriose nuo neatmenamų amžių lietuvių tauta gyveno, įvairiais vardais vadinama, beje: lietuviais, žemaičiais, sūdaujais, galindais, estais, jacvingais, heruliais, parusėnais, arba prūsais, latviais, letgaliais, kuršininkais, vienok visi viena kalba angis kalbantys, vienus dievaičius, vieną tikybą, arba vierą, turintys. Visi liuosi per ilgus amžius patys sau dirbo ir pelnės, nežinojo duoklių nei lažų, nei pavynasčių, nei baudžiavų, liuosi nuo viso to, dieną

---

paskutinėj, kad per tokią savo kantrybę pavėdautų savo įstatytojui Odinui, kursai dar mirdamas būk pats sau devynias ronas ragotine įžeidęs, kad tuo paliktų svietui paveikslą savo kantrybės ir stangybės, kursai, jį sekdamas, niekintų savo vargais ir sopuliais. (Le Catholique Journal à Paris, 1826, t. 1, p. 477.)

[1] Журналъ Минист. внутрен. дел., 1843 год, месяц февраль, стр. 217.

namie brūzdė ar giriose medžiojo, o naktį ilsėjo, nieksai jų saldžių valandų negaišino, skaudūs balsai vagorių, šaltyšių, dešimtininkų ir launinkų niekados jų širdies negildė, vienas kitą mylėjo ir globė, meilė artimo ir vienybė tarp visų viešpatavo, visi iš mažo į vargus ir kantrybę pratinos, kiekvienas rūpinos, kaip briedį paristi ar šerną su brūkliu nusmogti, lepumų ir turtų negeidė, tardami ne saulės amžių gyvensiantys, svetimų pramonių drabužy ir induose netautė, mergaites supintos kasos, o žmonas pačių audimo nuometai gražino, vyriškus tiktai ginklai puošė, visi savu kakinos. Viešes pervis užlaikė, svetį numylėję dar palydėjo, saugodami jį nuo pavojaus, dėl to gi ūkėje dorybė, o karėj kantrybė per amžius klestėjo. Savo dievus garbino, vildamos rasti antrame gyvenime po smerčio už dorybę džiaugsmą ir linksmybę aukštybėse, o už nedorybę pragare kančias ir vaitojimus kentėti. Visi savo liuosybę pervis mylėjo, ir pirmiau kiekvienas toje vietoje būtų nustipęs, nekai vergu kieno tapęs, kaipogi šiandien dar yra tariama: „Velnias tau tevergauja, ne žmogus" arba: „Liuosas ir po kere begyvena." Dėl to drąsiai gyniojo savo tėvainę nuo neprietelių ir šimtą kartų velijos namų plėnyse užsirausti, nekaip svetimiems vergauti. Apdaras jiems buvo žvėrių kailiai, gėrimu — midus, gėrė iš ragų taurų ar stumbrų, nuo ko šiandien dar tebvadina geriamąjį indą taure, taurage. Valgė pablaka iš muldų ir raugtinių. Žirgus labai mylėjo ir raiti kariavo, teisybę pervis saugojo, ir deja tam, kursai jį užgavo žodžiu ar ranka,— tas ant vietos žegterėjo.

§ 6. LIETUVIŲ TIKĖJIMAS, ARBA VIERA, SENOVĖJ

Lietuviai senovėj tą galybę, kuri per šilimą visa buvo įkūrusi pasauly, vadino Perūnu, arba Perkūnu, kursai būk šį svietą išperėjęs, tarė jį esant meilingą, malonų ir teisingą, todėlei varguose šio pasaulio pagalbos ir paguodos nuo jo meilavo. Numirus už dorus darbus aukštybėse vylės rasti atilsį, o už nedorus ir neteisingus — pragare kentėti.

Antras jų dievaitis buvo vadinamas Pergrūdis, kursai pavasarį parveda ir žolę želdina, javus laimina.

Trečiasis jų dievaitis vadinos Pikulis, rūstas senis visa naikinąs, gal vadinti žiemos dievaičiu.

Visų tų trijų dievaičių paveikslai stovėjo uoksuose ąžuolo, visados žaliuojančio Parusny, kame Nemunas ing jūrą įteka. Perūno paveikslas buvo senas bočius, galva jo liepsnota, rankose vylyčias turis. Pergrūdžio paveikslas buvo jaunas bernelis, galva jo su varpų vainiku apklėsta. Pikulio paveikslas buvo išblėškęs senis, rūstas ir liesas, su drobule apsiaustas.

Pas tą ąžuolą, visados žaliuojantį, buvo žinyčia, kurioje aukas, arba apieras, tiems dievaičiams aukavo ir amžina ugnis, ąžuolo malka kurstoma, degė. Svietas į tą žinyčią negalėjo įeiti, patys tiktai žyniai, arba kunigai, tenai tebrūzdė, o svietas pažinyčy meldės, aukas deginant. Tą žodį pažinyčį ilgainiui išvertė ing bažnyčią.

Netoli nuo tos žinyčios buvo rūmai krivės krivaičio, aukščiausio žynio, arba kunigo, kursai retai tenai tegyveno, bet kiti žyniai, po jo valdžia esantys. Visų artimieji jo žyniai vadinos žygovai, kurie įsakymus jo svietui per lazdą skelbė, kiti žyniai, arba

kunigai, vadinos vaideliotai, kurie pasakojo svietui jo veikalus, arba istoriją savo tautos praėjusių amžių, ir šventą ugnį saugojo, kad neužgestų. Tretieji žyniai vadinos kirvaičiai, kurie mušė gyvulius aukai, arba apierai, ir amžinai ugniai ąžuolo medžius kirto.

Buvo dar mergaitės, kurios, savo mergystę dievams pavedusios, šventą ugnį kurstė ir saugojo, kad neužgestų, nuo ko ugnasargėmis, arba ugnakurstėmis, vadinos; jei per jų nekurstymą ugnis būtų užgesusi, tad jos buvo sunkiai karotos, beje, toje pačioje šventoje ugny sudegintos.

Tas krivė krivaitis paprastai buvo žilas senelis, kursai ilgus baltus rūbus dėvėjo, didžiai orus ir labai godojamas nuo svieto, už laimingą tas save turėjo, kursai jo rūbo žambą praeinant jam gavo pabučiuoti; klausė jo ne vien visos giminės lietuvių tautos, bet krieviai, arba krivičiai, kurie jį vadino baltuoju viešpačiu (bielyj car) dėl jo didžios teisybės. Gyveno jis per tankiai giriose, turėjo lazdą, krivūle vadinamą, leisdamas kam norint įsakymą, įdavė žygovui tą lazdą nešti. Su svetimais siuntiniais per žygovus tekalbėjo, sandaraudamas pakajų ar karę skelbdamas. Jo orumas taip buvo didis, kaip sakiau, jog ne vien visos giminės lietuvių tautos, bet dar mozūrai ir krivičiai jo klausė ir godojo.

Lietuviai senovėj turėjo šventes: viena buvo prasidedant pavasariui, antra vasaros laiku, kad visų ilgoji diena buvo, trečioji rudenį buvo, javus nuo lauko nuvalijus ir pasėjus.

Kapai, kovų vietos buvo laikomos už šventas vietas, kurių nieksai negalėjo palytėti nei arti. Taip pat turėjo už šventas girias, kurias patys kunigai, arba

žyniai, tegalėjo kirsti šventu kirviu, dėl to mūsų pasviety taip didelės girios buvo užaugusios.

Savo numirėlius nelaidojo į žemę, bet ant malkos degino. Ir taip, numirus ligoniui, davė žinią gentims ir artimiems, kurie susirinkę budėjo ir vaitodami dejavo: „Ulele, ulele, ko numirei? Ar neturėjai greitą žirgą, lakius pėdsekius? Ulele, ulele, ko numirei? Ar neturėjai gerą ginklą, turtingus namus, plačią giminę? Ulele, ulele, ko numirei?" Ir taip visą jo gyveną ir turtus išpasakojo vaitodami. Tuo tarpu raudės, taip vadinamos motriškės, verkė, gailėdamos mirusiojo, ir ašaras lašino ing ašarūnes, taip vadinamus stiklelius ar mažus puodelėlius. Paskui kiekvienas antgėrė lavoną ir lūgojo jo, kad jo gentis ir pažįstamuosius aukštybėse nuo jo pusės pasveikintų. Ant galo vežė lavoną per laukus šaukdami ir su kardais blaškydami piktas dvasias, nuvežę ing vietą, padėjo lavoną ant malkinės su jo žirgu, ginklais, pėdsekiais, su jo ištikimu tarnu sudegino, o pelenus, supylę ing indą, padėjo ant žemės lygiai su ašarūnėmis ir ant jų viršaus supylė kalnelį, pavėdų ing kiaušį, aukštą aukštesnį, pagal tą, kaip garbingas vyras buvo. Numirėlio pelną, jei nesugėrė budėdami, tad, palaidojus jį, kas buvo dar likę, išdėliojo ing kelias vietas: visų prastąjį daiktą kuo arčiausia padėjo, o visų brangųjį — kuo toliausia; tad budėtojai ant greitų žirgų nokė tuos daiktus, kas turėjo visų greitąjį žirgą, tas gavo visų gerąjį daiktą. Taip palaidoję lavoną, sugrįžo ing namus mirusiojo stypos, arba pietų, valgyti.

Nelaidotu būti savo pasviety arba palaidotu svetimame pasviety buvo visų didžiausia nelaimė, todėlei genčiai ar prieteliui reikėjo tenai keliauti ir, kūną nuo kaulų nukaišus, pačius kaulus giminei

namon parnešti ir palaidoti, kaipogi šiandien dar motina, išgirdusi savo sūnelį svetimame pasviety mirusį, tuos žodžius sako: „Vaikeli brangusis, svetima žemė tavo kaulelius apraus." Patarlė šiandien dar yra sakoma: „Garbink dievą, kaulus beišnešęs."

§ 7. LIETUVIŲ ŪKĖS RĖDA

Svietas turėjo ūkės valdžią savo rankose, krėvė krivaitis, aukščiausias kunigas, ūkę rėdė pakajui esant. Visus didžius reikalus svietas atliko sueimuose, į kuriuos aukščiausias kunigas suvadino. Pirmiau kožnas tėvūnas, taip vadinamas vyresnysis kiekvienos apygardos, pasiteiravęs su senaisiais apie savo reikalus, iškeliavo visi į sueimą. Tenai tėvūnai ing pirmąją vietą susėdo, o jų vyrai užpakaly. Tokiuose sueimuose perdėjo vyresnius apygardoms, sandaravo su svetimomis tautomis ar karę apskelbė, pasmerkė užmušėjus ir kitus didžius kaltininkus.

Jei tuose sueimuose sutarė kariauti prieš kokią noris tautą, tad pakėlė visų narsųjį vyrą atmonu, arba karvedžiu, kurį tėvūnai ant savo pečių nešiojo po rindas svieto ir kareivių, rodydami, jog tas yra visų vyriausiu valdymieru, kurio visi turi klausyti. Lietuviai paskutinį kartą tokiu būdu pakėlė Vilniaus katedroje Steponą Batorą sau didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Nuo pakėlimo to atmono valdžia krivės krivaičio, aukščiausio kunigo, liovės. Nubengus tą karę, tasai atmonas atidavė valdžią vėl aukščiausiam kunigui, o patsai paliko tokiu pat ūkininku, kai pirma buvo buvęs.

Sandarą padarius su svetima tauta, sudegino baltą žirgą ir ragotines sukeitė vieni su antrais. Apskelbė karę svetimai tautai tokiu pragumu: pagrąži-

no jos ragotinę, kurią lietuviai prie savęs laikė, paskui degantį pagalį įmetė per rubežių į tą pasvietį, su kurio tauta ryžos kariauti. Kunigai lygiai kariavo ir kareivius drąsino, patys priešaky kariaudami.

Tėvūnai su senaisiais attiesė teisybę svietui savo apygardose arba pavietėse, jei kas jų sprendimu nesikakino, tas ieškojo teisybės sueime. Senovėj neturėjo sūdų namų, paprastai sprendė arba sūdijo po dideliais ąžuolais ar kitais medžiais palaukėj ar pagiry, medžioti susijojus.

Kaltininkus vienus, prie dybo pririšę, plakindino, kitus, dar nedoresnius, korė į sausą medį; šiandien dar yra sakoma į prastą žmogų: „Pašoksi į sausą medį", „Sulauksi sausos šakos", „Kad tu kurią dieną korultum sausoj šakoj." Kitus gyvus šunimis sudraskydino, kaipo šiandien dar tebėr sakoma į nedorą žmogų: „Šunies kąsnis" arba: „Šunys pamestą neėstų."

Visas Lietuvos pasvietis buvo padalytas į mažas pavietes, kurios vadinos karūžijos, arba tėvūnijos, nuo karūžojo, arba nuo tėvūno, jos rėdytojo. Šios dienos pavietėj yra senųjų keturios, penkios ir daugiau[1].

Senovėj lietuviai neturėjo pilių ir miestų, bet, neprieteliams pradėjus grūstis į jų pasvietį, ėmė kasti

[1] Metuose 1566 Zigmantas Augustas į šios dienos Vilniaus pavietę sudėjo senąsias pavietes: Kernavės, Kurklių, Giedraičių, Sudervės, Nemenčinės, Rudaminos ir Nemėžio, kurias vadina karūžijomis savo įsakyme.

Į šios dienos Trakų pavietę sudėjo senąsias: Semeliškių, Žiežmarių, Aukštdvario, Lepūnų, Valkininkų, Daugų, Perlojos, Merkinės, Alytaus ir Nemunaičio, kurias taip pat karūžijomis vadina.

Į šios dienos Kauno pavietę sudėjo senąsias: Darsūniškio, Birštono, Punios ir Stakliškių, kurias taip pat vadina karūžijomis.

Acta Lith., L. pub., Nr. 7, fol. 117.

kalnus ir tenai rentinį plytų ar rąstų ręsti, kuriame ištaisė tiek kambarių, jog tenai ne vien kelis šimtus vyrų, bet ir žirgų galėjo patalpinti, kartais tokį kalną medžio ar mūro bokštu apdirbo, nuo ko vadinamos buvo pilys. Pylė jas tarp versmių ir balų, kad neprieteliai negalėtų prisiartinti, kurių palaikai šiandien dar kame-ne-kame tebėra, pilies kalnais vadinami.

Saugojo tokias pilis vyčiai, arba žemlionys, pakarčiui ir, tenai suėję, į ginklą pratinos, nuo to gi ir kraštas apykarta, arba apygarda, vadinos. Karės laiku turtai visos apygardos arba pavietės buvo tenai laikomi. Šalyse tų pilių aukšti smalini šmaikščiai riogsojo, kuriuos įgulė pilies uždegė, kad pamatė neprietelius artinantis, idant gyventojai, išvydę gaisrą, skubėtų pilį gelbėti.

Nuveikę neprietelius, dėkavodami dievams už pergalę, aukavo jiems, arba degino, vyresniuosius neprietelių, kuriuos kovoje buvo nutvėrę.

Grobį, sugrietą karėj, į tris dalis skaidė: vieną atidavė kunigams, jog išmeldė pergalę nuo dievų, antrą atidavė kareiviams, kurie neprietelius pergalėjo, o trečiąją dalį atdavė rubežių sargams.

Lietuvos ūkėj tie buvo vyresnieji: a) didysis kunigaikštis, valdymieras visos tautos, b) ūkės marčelga, c) rūmų marčelga, kursai rūmus didžiojo kunigaikščio užveizėjo, d) žyminas, kursai ūkės žymę, arba pečiotį, saugojo, e) žirgūnas, kursai žirginyčiomis rūpinos, f) iždudūnas, kursai iždą ūkės, arba skarbą, užveizėjo, g) urėdas, kursai vieną sritį Lietuvos pasviečio rėdė, h) pilies vyras, kursai pilį valdė, i) karvedys, kursai karėj rėdės.

Didžiojo kunigaikščio rūmų vyresnieji: a) vaišintojas, b) ragintojas, c) riekėjas, d) virėjas, e) rūsinas.

Mažieji vyresnieji tie dar buvo: a) šienininkas, kursai užveizėjo, kad visos pievos būtų giriose išpiautos dėl žirginyčių ir taurų, kuriuos žiemos laiku ant lauko maitino, b) raktininkas, kursai svirną didžiojo kunigaikščio užveizėjo, c) angininkas, kursai pilies angą saugojo, d) žūklys, kursai ežerus užveizėjo, e) parpininkas, kursai tinklais rūpinos, f) sakalninkas, kursai sakalus perinčius užveizdėjo, kad jų nebaidytų, g) vebrininkas, kursai vebrus ganė, h) medinčius, kursai girias saugojo, i) bitininkas, kursai bartis girioj užveizėjo ir medų kopė, j) pirtininkas, kursai dėl did. kunigaikščio pirtį kūrino, k) šėtrininkas, kursai, į karę traukiant, šėtras užveizėjo, l) tiltininkas, kursai tiltais rūpinos, m) malkininkas, kursai malką statė į rūmus did. kunigaikščio.[1]

§ 8. SUVARŽYMAS LIETUVIŲ SU ŪKĖS ĮSTATYMAIS

Kiekvienas numano, kas galėjo nutikti iš viršiau pasakotų žygių herulių, arba girulių, galindų ir sūdaujų. Daugybė jų po tokių vargų ir nuopuolių pagrįžo į Lietuvą ilsėti. Ką šiandien mums aiškiai rodo lotyniški žodžiai, lietuvių kalboje esantys. Tie žmonės, papratę maurioti po visą pasaulį, daug buvo regėję ir išmokę, baldydamos po svetimus pasviečius, įgudę į plėšimus ir neteisybes, pagrįžę ing namus, taip pat norėjo daugiau valdžios ir valios turėti, ne-

[1] b) wielki marszałek, c) marszałek nadworny, d) kanclerz, e) wielki koniuszy, f) podskarbi, g) wojewoda, h) kasztelan, i) hetman. Przydworne urzędy: a) stolnik, b) podczaszy, c) krajczy, d) kuchmistrz, e) piwniczy. Mniejsze urzędy: a) sienny, b) klucznik, c) worotny, d) niewodniczy, e) parpinmajster, f) sokolniczy, g) bobrawniczy, h) lasniczy, i) gajny, j) łaziebnik, k) namiotnik, l) mostowniczy, m) derewniczy.

kaip sekti dabą savo ūkės, žodžiu sakant, norėjo patys ponais būti, o namiškius vergti, kaip svetimame pasviety kad darė. Tokiai nerėdai esant ūkėj, ilgainiui lietuviai nebūtų begalėję nuo neprietelių atsiginti. Aukščiausias kunigas krivė krivaitis, regėdamas tą nerėdą, norėjo galą padaryti. To dėjęsis, sukėlė svietą į sueimą Parusny, ties pilia Oneda, paskui Balga vadinama, netoli nuo Karaliaučiaus. Susiėjusiam tenai svietui išmintis, Vaidevutis vardu, linkėjo jam, kad sau pakeltų rykį, arba karalių, kursai galėtų jų neprietelius sudrausti, rodydamas svietui paveikslą bičių, kurios, turėdamos bitiną, laimingai gyvena. Svietas, paklausęs jo, norėjo pakelti į tą vyresnybę aukščiausią kunigą, Brutenį vardu, kursai, tarnaudamas dievams ir jų garbe rūpindamos, negalėjo ar nenorėjo tos vyresnybės priimti ir linkėjo, kad ją atduotų jo broliui Vaidevučiui. Svietas paklausė to ir pakėlė į karalius Vaidevutį, kursai pasiėmė akivaizdoje viso svieto rėdyti ūkę iš vieno su savo broliu Bruteniu ir visuose reikaluose jo teirautis, kaipo dievų tarno ir apreiškėjo jų noro ir valios.

Tame pačiame sueime padėjo tuos įstatymus svietui: 1) Kiekvienas turi garbinti dievus savo žemės, svetimais nesisavinti. 2) Turėti aukščiausią kunigą krivę krivaitį per savo valdymierą ir teisdarį, arba sūdžią. 3) Garbinti dievus ir jų klausyti, kurie už aukas, arba apieras, ir dorus darbus užmoka antru, laimingesniu gyvenimu, o už nedorus darbus nustumia ing pragarą ant kančių. 4) Tie visi yra broliai, kurie tuos pačius dievus garbina, ir kas Lietuvos dievų negarbina, tas yra jų neprietelius. 5) Valna vesti tris pačias, viena tarp jų vadinsis žmona, kuri žmonystą ves. 6) Gali kiekvienas ligoje ar sunkiuose sopuliuose dievams save aukauti, sudegindamas save ant

malkinės. 7) Kiekvienas sveikas, norėdamas save dievams aukauti, gali save taip pat sudeginti. 8) Svetmoterį arba svetmoterę sudeginti atstu nuo šventų vietų ir pelenus jų ant vėjo paleisti, o vaikai jų negali būti žyniais, arba kunigais. 9) Nepaklusnios pačios gali būti sudegintos, jei vyras to norėtų, o jos seserys begėdėmis palieka, jog nemokė savo sesers vyro klausyti. 10) Vyriškas, kursai nepadoriai palytėjo motrišką, turi būti sudegintas, jei to motriška norėjo. 11) Vyriškas, mergaitę išžarginęs, turėjo sau už žmoną paimti ar būti išmestu šunims ant suėdimo. 12) Kas užmuš žmogų saviškį, tokį atduoti gentims užmuštojo, kurie gali jį sudeginti ar gyvą paleisti. 13) Vagį už pirmąjį kartą įsakė rykštėmis plakti, antrą kartą sugautą — vytimis dybavoti, už trečią kartą — šunims išmesti ant suėdimo. 14) Nieksai negali nė vieno vergti nei varyti prie darbo veltui, bet turi samdyti antrą už algą arba dovanas. 15) Kas ūkėj savo dorybe ir teisybe, o karėj narsybe ir kantrybe kitus pranoks, tas bus nuo visų godojamas. 16) Kariaudami svetimame pasviety, sugrietą grobį dalys ing keturias dalis: vieną duos dievams, antrą — žyniams, trečiąją — kareiviams, kurie neprietelius pergalėjo, o ketvirtąją — rubežių sargams.

Suvaržius ūkę tokiais įstatymais, Vaidevutis laimingai nubengė karę su mozūrais, taip jog Čemvigas, mozūrų valdymieras, atėjęs į Parusnį pas aukščiausią kunigą Brutenį, pasiėmė ir prisiekė jam nuo šiol lietuvių dievus garbinti. Brutenis leido jam aukas, arba apieras, duoti dievams, ąžuole stovintiems. Sandaras su juo padarė ir baltą žirgą sudegino. Nuo to laiko abi tauti atlyžo ir pradėjo su kita kita prekioti, beje, lietuviai su mozūrais.

Kuo metu tasai yra nutikęs, nėra laiko parašyta, tūli raštininkai samprotauja, jog tie nusidavimai yra buvę penktajame amžiuje.

Ilgą laiką svietas, sekdamas viršiau minavotus įstatymus, laimingai gyveno pakajuje. Vaidevutis ir Brutenis ilgainiui iškaršo, norėdami dar patvirtinti savo įstatymus ir įbrukti svietui vienybę ir meilę tarp savęs, ryžos dievams save aukauti. To dėjusiuos, suvadino svietą į Parusnį po visados žaliuojančiu ąžuolu, kuriame dievai stovėjo. Suėjus tenai svietui, naktį kėlės baisi perkūnija, kuriai griaudžiant žemė drebėjo, o žiebai tvaskėjo, svietas nusiminęs tvylojo. Ryto metą, skaidriai saulei tekant, Brutenis apskelbė svietui, jog jų dievai apreiškė jam šią naktį, kad svietas sektų ir toliau viršiau apskelbtus įstatymus ir tarp savęs kad gyventų meilėje ir vienybėj, jei nenori svetimiems vergauti, o mudu su Vaidevučiu vadina ing aukštybes pas save ir liepia svietui kitą karalių sau pakelti, o kunigams aukščiausią kunigą sau paskirti. Tą pasakius, Brutenis ir Vaidevutis pasimylavusiu lipo ant degančios malkinės, ir tenai abudu liepsnose sutirpo[1].

Nesutiko veikiai nei svietas kito rykio, arba karaliaus, sau pakelti, nei žyniai sau aukščiausio žynio paskirti, kėlės tuojau kerštai ir netaikos tarp pačių. Taip bekerštaujant, rados karė iš tokios priežasties. Turtingas ir kilties vyras mozūras nusergėjęs savo žmoną su jo kunigaikščiu gluosniuojantis, veltui jis ją persergėjęs. Kitu kartu pargrįždamas, namie radęs juodu besimyluojant, iš apmaudo abudu su iešmu nudūręs. Pats, krūpaudamas, kad neatgiežtų ant jo apmaudą gentys kunigaikščio, skubinai į Parusnį

---

[1] J. Voigt, Geschichte Preussens, 1. B., Kap. II, S. 169.

išsikraustė, vildamos rasiąs užtarymą po šventu ąžuolu. Nes, pajutęs apie tą, užmuštojo kunigaikščio brolis sukėlė daugybę kareivių ir traukė į Parusnį, kame nuteriojęs visą pasvietį, rūmus krivės krivaičio sudeginęs, didžiūną mozūrą nugalavęs, daug žynių ir svieto išžudęs ir su dideliu grobiu pargrįžęs į Lenkus.

Nujautusios tą, tolimesnės giminės lietuvių, beje, sūdaujai ir žemaičiai, ėmė vyti mozūrus, su kuriais taip laimingai grūmęsi, jog retas mozūras gyvas beišsprūdęs. Įkandin iš kitų Lietuvos giminių, tai yra: natangų, pamezonų, varmijonų, galindų, traukė rimti būriai į Mozūriją griautis ir ant jos nuodėmingų gyventojų apmaudą nugiežti. Vienok Lietuvos tėvūnai sutarė, iki karei neprasidėjus, pirma sau rykį, arba kunigaikštį, pakelti. Tą padarius, sukeltas svietas traukė prieš mozūrus, kutindamas savo kantrybę tikėjimu ir vildamos, jog patys dievai šelps jį, atgiežti apmaudą kuo baisiau ant mozūrų už tokias jų nuodėmes. Kaipogi lietuviai, įpuolę į Mozūriją, nuteriojo visą pasvietį, daugybes pilių sugriovė, o svieto ir gyvulių nepaskaitomas gaujas namo parvarė.

Nes buvo lietuviai Mozūriją palikę, kad tuo tarpu mozūrai įkandin grūdos į Parusnį ir, lygiu už lygų mokėdami, plėšė, teriojo ir degino. Lietuviai vėl ant mozūrų grįžo. Tokia karė būk patekusi vienuolika metų tarp abiejų tautų. Ilgainiui, įkyrėjus abiem pusėm kraują bešlekinti, pakajų padarė lietuviai su mozūrais. Ilgainiui, atlyžę iš apmaudo ir kerštus užmiršę, ėmė po seno prekioti, o mozūrai žinyčią Parusny lankyti ir aukas dievams aukauti[1].

Pavėdumas tos pasakos dabar minavotų veikalų randamas yra, noris ne suvisu aiškiai, lenkų raštuo-

[1] Voigt, Geschichte Preus., 1. B., II Kap., S. 183.

se, kurie skelbia, jog Leškas III, lenkų kunigaikštis, valdęs ne vien visus lenkus, bet dar partus, pečenegus, getus, brutenus, arba prūsus, ir žemaičius savo valdžioje turėjęs. Sūnus jo Popielius I rubežaujančias su Lenkais tautas taip pat būk valdęs.

§ 9. KARĖS LIETUVIŲ SU ŽUVĖDAIS

Skaitytojas regėjo viršiau žinias grekonų ir rymionų apie lietuvių pasvietį, dabar reikia žvilgterėti ant raštininkų Šiaurės, ką jie skelbia apie lietuvių tautą.

Šiaurės raštininkai nuo įtakos upės Vislos iki Finų atsiautos vadina visą tą pasvietį Austurland — aušros pasvietis, arba saulėtekio, kuriame gyveno parusėnai, arba prūsai, žemaičiai ir latviai. Kaipogi teutonams, danams ir norvegams tas pasvietis buvo rytuose. Reitland — rytų pasvietis.

Šiaurės pasakomis yra minavojama, jog danų karalius, vardu Bedingas, tai yra saulėlydinių žuvėdų, būk žygiavęs su ginklu ing Žemaičių pasvietį ir, tenai kariaudamas, pats kliuvęs į nagą žemaičiams, nuo kurių kokiu tenai pragumu išsprukęs, nėra parašyta.

Kitsai tų gi danų viešpats, vardu Frotas, tas ne vien visa šiaure valdęs, bet dar baisiai kariavęs su žemaičiais ir latviais, kuriuos pergalėjęs ir jų kunigaikštį, vardu Danių, kruvinoje mūšoje nukovęs, o į jo vietą žemaičiams už kunigaikštį vardu Dagį pakėlęs[1].

Kitas viešpats danų, vardu Frotas IV, išsiuntęs jūrinį galūną Starkoderį sudrausti pamarinius gudus, kurie buvę patrakę ir nebnorėję duoklės beduoti ka-

[1] L. A. Gebhardi, Geschichte von Lif., Est. u. Kur., S. 308.

raliui Frotui, kuriuos Starkoderis nuveikęs prisuokė jam duoklę mokėti. Tuo pasigerinęs karaliui Frotui, norėjo dar žemaičius nukariauti, todėlei, patelkęs pamarinių gudų valdymierą, vardu Viną, traukė į Žemaičius, kuriuos tenai kruvinose mūšose pergalėjęs, padavė juos Froto valdžiai, bet žemaičiai, įkandin patrakę, nuo vergybos danų išsiliuosavę[1].

Targniras, kitsai žuvėdų viešpats, taip pat garsingas savo amžiuje kantrybe ir narsybe, tasai ne vien nukariavęs pamarinius gudus, bet dar kariavęs su žemaičiais, bet su kokiu galu, nėra parašyta. Tarp metų 400 ir 500 gimus Kristu

Tame amžiuje labai giriamas žuvėdų karalius, vardu Angantiras, būk kariavęs su žemaičiais ir latviais, bet, tenai jų nepaveikdamas, nusisukęs pamarinių gudų kariauti, kuriuos pergalėjęs ir jų valdymieru pasidaręs[2]. Tarp m. 500—600 g. Kr.

Tame amžiuje būk Ivaras, karalius saulėlydinių žuvėdų, apvergęs visus žemaičių ir latvių kunigaikščius, kurie vienok, viešpataujant kitam žuvėdų karaliui, vardu Haraldui, apent išsiliuosavę nuo jo valdžios. Tarp m. 600—750 g. Kr.

Paskiau karalius, vardu Regnaras Lodbrokas, valdydamas tuos pačius žuvėdus, norėjęs sudrausti nebklausančias jo tautas. Visų garsusis jo žygis buvęs į Biarmijos pasvietį, šiandien Permija vadinamas, labai turtingas ir pertekęs visokių javų, turįs aukso ir sidabro. Regnaras, sukėlęs labai didelę kariauną, traukė tenai, bet baisios darganos, lytus ir ligos sudergė jo visą kariauną, arba vaiską, tenkinos pats belikęs gyvas. Būk jis grįžęs iš Biarmijos per Latvių ir Žemaičių pasvietį, kurie jam pasiėmę talkinėti ir jį

[1] Saxo Grammat., p. 155—156.

[2] Voigt, Geschichte Preuss., 1. B., III Kap., S. 201.

šelpti. Regnaras, ta talka išdidęs, grįžo vėl į Biarmiją, kurios ūkininkus nuveikęs, prisuokė sau duoklę mokėti[1].

Tame pačiame amžiuje susimušus Haraldui, norvegų karaliui, su žuvėdų karalium Ringu, kuriuodu, norėdamu vienas katrą pergalėti, sutelkė visas Šiaurės tautas, latviai ir žemaičiai talkinėję Haraldui, kursai turėjęs 74 karvedžius, o jo priešininkas Ringas — devynias dešimtis šešis karvedžius; susigrūmę ties pilia Bravalio, netoli nuo Braviko, saulėtekinėj Gotijoje, kurioje mūšoje Haraldas ir trys dešimtys tūkstančių jo talkininkų, tarp kurių penkiolika pačių karalių, paliko beklaksančių karvietėj, Ringas, pergalėtojas, savųjų talkėjų dvylika tūkstančių tenustojęs. Vieni rašo, jog ta mūša nutikusi metuose 755, kiti vėl stigavoja, jog metuose 770 gimus Kristui[2].

Tarp m. 800—850 g. Kristui

Kitas viešpats saulėlydinių žuvėdų, arba danų, vardu Lothekundas, būk išsirėdęs latvių ir žemaičių kariauti, kuriems buvęs jau užėmęs penkias pilis, vienok tas žygis jam nevykęs, kaipogi latviai ir žemaičiai pergalėję jį kruvinoje kovoje, kurioje ne vien visi jo kareiviai palikę beklaksantys karvietėj, bet dar pusė laivų tekusi į ranką pergalėtojams, vosne-vos pats gyvas beišsprūdęs; tas būk nutikęs metuose 853.

Tam pačiam Lothekundui valdant danus, radęsis didelis badas; negalėdami išmisti, visus bernus savo išvarę laukan, kurie būk atėję į Latvių ir Žemaičių pasvietį, visus vyrus išmušę ir su pačiomis apsipačiavę[3].

---

[1] Voigt, Geschichte Preus., 1. B., Kap. III.

[2] M. Depping, Histoire des Normands, 1. livr., ch. II, p. 40.

[3] Petri Olai chon. Reg. Danie, p. 114.

Netrukus Olafas, šiaurinių žuvėdų karalius, norėdamas laimingesniu tapti už Lothekundą, todėlei sukėlęs labai didelę kariauną ir daugybę laivų, arba eldijų, patiekęs, su kuriais pasalu antpuolęs Latvių pasvietį ir tenai apgulęs pilį, Zeeburgu vadinamą, kurią septyni tūkstančiai labai kantriai gynioję, vienok Olafas įsilaužęs ir pilį pačią sugriovęs. Paskui atleidęs vieną dalį laivų, nusluoguotų grobiu, į savo žemę. Pats nuirklavęs toliau į vieną upę, kurioje palikęs laivus, o su kariauna per penkias dienas ėjęs per girias neišžengiamas, iki išsibaldęs ant kitos garsios pilies, vardu Apuolė, kurią penki tūkstančiai ūkininkų gynioję kantriai kantresniai, nes, stokodami mitalo, devintąją dieną pasidavę, pasiimdami žuvėdams grąžinti ne vien visa tą, ką buvo Lothekundui atėmę, bet dar duoklę Olafui mokėti ir po pusę svaro sidabro nuo kiekvienos galvos duoti[1].

Metuose 917 gimus Kristui du galūnų norvegų, taip vadinamos vienos dalies saulėlydinių žuvėdrų, vardu Thorolfas ir Tigilis, atirklavusiu į Žemaičių pasvietį ant kokios tenai mugės, per keturiolika dienų tenai prekiojusiu, nieko pikto nedarydami. Bet, pasibengus mugei, antpuolusiu gyventojus tos vietos su savo draugais, bet, negalėdami jiems nieko padaryti, apent sugrįžę į laivus. Pairklavę truputį toliau, išlipę įtakoje upės, kurios vardo neminavoja, tenai pasiskaidę į ratas, arba tuntus, traukdami per girias, kame antėję kiemus, tuos sudegino, o gyventojus išmušė, jų lobį pasavino. Jutę apie tą, žemaičiai sutraukė kareivius ir su žuvėdais susigrūmė, kuriuos pergalėję ir pačiu vadovu Thorolfą ir Tigilį gavo į nagą. Buvo ketėję juodu dievams aukauti, nes,

---

[1] L. A. Gebhardi, Geschichte Herzogthums Kurland, S. 309.

vėlu besant, paliko tą darbą rytui, o šiuodu pririšo prie dybo. Naktį Tigilis pasileidęs ir kitus išliuosavęs, paskui apsiginklavę įsilaužę į klėtį, kitame trobesy įlindę į rūsį, tenai radę pinigų čeresną, kurią išnešę į girią. Bet, kad kas jų nevytų, sugrįžę duris trobesio užramstę, paskui uždegę. Nieko daugiau nebepavojuodami, grobį į laivus nunešę ir laimingai namo pargrįžę[1].

Kiti vėl rašo, jog Akvinas, sūnus Haraldo II, danų karaliaus, tarp metų 935—955, parengęs didelę eldynę, pergalėjus pamarionis, irklavęs juo į saulėtekį ir išlipęs su kariauna į sritį, vadinamą Sambija, vieną dalį Žemaičių, tenai su gyventojais ištikęs į didžiai baisią kovą, kurioje sambijonys pergalėję danus. Akvinas, nebįmanydamas ką bedaryti, uždegęs savo laivus, danai, nebregėdami sau kito nieko, kaip tiktai smertį ar pergalę, tai kibę antrą kartą muštis su sambijonimis, kuriuos pergalėję, vyrus užmušę, o su jų našlėmis apsipačiavę, ir tokiu pragumu įkūrę danai savo naujukyną šios dienos apygardose Karaliaučiaus[2]. Vienok garsingas raštininkas Malė, kursai labai plačiai aprašė danų veikalus, tas antrajame išdavime savo Danų istorijos, aprašydamas Lothekundo viešpatavimą, to bado nežino; lygia dalia, pasakodamas veikalus Haraldo II, ne vien to danų naujukyno, įkurto Sambijoje, bet ir paties vardo Akvinas neminavoja. Jei jis ne tiktai visus išgalius veikalų išrašė, bet dar parodė metus senųjų bažnyčių Danijoje, kuo metu yra įkurtos, tai tokių atsitikimų tautoje, kaip didelis badas arba įgavimas Sambijos srities, kad būtų tiesa buvusi, nebūtų užmiršęs.

---

[1] L. A. Gebhardi, Geschichte Lief., Est., Kurland, S. 308.
[2] J. Voigt, Geschichte Preus., 1. B., III Kap., S. 234.

Viršiau minavoti karaliai ne didesniais buvo už dabar minavotus galūnis, kaipogi ne taip buvo karaliais, kaip vadovais arba vyresniaisiais badmirių būrių, išvarytų į svetimus pasviečius duonos ir mitalo sau ieškoti, kuriems pavykus suplėšti tenai maisto, kad pagrįžo namo su duona, namiškiai, iš džiaugsmo dainuodami, vyresnįjį vadino karalium savo, paskui, gundindami kitus į tokius žygius, atkartojo tokias dainas, minavodami savo geradėjus, kurie jiems buvo duonos suteikę; ilgainiui po kelių amžių tokias dainas raštininkai surašė, neparodydami laiko, kuo metu yra tas nutikęs. Depingas savo istorijoje Normanų, arba Žuvėdų, sako — vieną eldiją arba vieną tarną turėdamas, vadinos karalium, pačioje Norvegijoje buvę šešios dešimtys karalių, tokiame siaurame pasviety. Raštininkas M. Ph. le Bas savo istorijoje Žuvėdų ir Norvegų teisingai sako, jog žuvėdai senovėj niekados neturėjo taip didžios šeimynos, kokią mums senieji raštininkai paduoda, nesgi po pagerinimo ir patobulinimo orės paskesniuose amžiuose niekados negalėjo išmaitinti didelio skaitliaus šeimynos. Kaipogi žinoma yra, jog žuvėdai, sandaraudami metuose 1710-se su Petru Didžiuoju, gudų ciesorium, didelę daugybę javų iškaulijo sau imti iš Gudų pasviečio be muito. Tai, neturėdami duonos, negalėjo nė gausios šeimynos įsigauti. Todėlei, sako jis, senų dienų žuvėdai kiekvieną pavasarį savo dievus aukavo, kad jų jaunuomenei pavyktų svetimame pasviety duonos gauti, palikdami sau po vieną sūnų namie[1].

Tos pasakos žuvėdų minavoja mums tuos žygius, kurie jiems pavyko, bet apie tuos, iš kurių rasi nė

---

[1] M. Ph. le Bas, L'Univers pittoresque, l'Europe, tom 1, p. 4.

vienas nepargrįžo, nepasakoja. Vienok iš tų pačių pasakų gal regėti, jog Žemaičių pasviety yra buvęs svietas drąsus ir narsus, žuvėdų nenusigąstąs, jų pačių raštai tą rodo, kaipogi pradžioje vienuoliktojo amžiaus susitarę žemaičiai, latviai ir estai, arba kuresarai, nuterioję visų gerąsias sritis žuvėdų pasviečio ir jų visų garsingąjį prekyba miestą, vardu Birka, arba Sigtuna, su žeme sulyginę[1].

Pradžioje to paties amžiaus tų pačių žuvėdų raštininkas sako: „Latviai yra visų nuožmiausi žmonės, aitrūs stabmeldžiai, noris daug turi aukso ir labai gražius žirgus, jų gyvenimai yra pilni kunigų, burtininkų, žynių, apsidariusių kai zokaninkų drabužiais. Iš viso pasaulio tenai yra susirinkusių prašaleičių teirautis savo likimo, pervis daugiau grekonų ir ispanų, jautojančių savo atentės."[2]

Metuose 1048-se saulėlydinių žuvėdų, arba danų, karalius, vardu Svenas, saugodamos nuo antpuolių latvių, žemaičių ir kuresarų, įstatė draugę, arba kekundą, sargų, kurie sergėtų nuo antpuolių pašalius, arba malas, jo pasviečio ir jo salų, vienok tie sargai ne vien nesergėjo, bet patys savo kaimuose gaudė žmones ir pardavojo žemaičiams ir latviams, kurie, sako, ne vien prekioja tokiais žmonėmis, bet dar patys reikalauja vergų dėl namų darbų ir dėl aukų savo dievams. Karalius, nebįmanydamas ką beveikti perkalbėjęs vieną prekėją, kursai liuobėjo žiemavoti Žemaičių pajūriuose, kad jis tenai pastrūnytų namus ir koplyčią, laikytų kunigą, rasi kokie didžiūnai pagonių atsiverstų ing krikščionų tikėjimą, o nuo tų kiti mokytųsi, per tą rasi liautųsi nuo antpuolių.

---

[1] L. A. Gebhardi, Geschichte Lief., Est., Kurl., S. 309.

[2] Tas gi minavotoje vietoje.

Latviai ir žemaičiai koplyčios nekušino, bet, mišias tenai laikant ir meldžiantis, nelankė, o per tą ir misiją per nieką paliko[1].

§ 10. LIETUVOS KUNIGAIKŠČIAI BARKUS, KUNAS, DAUSPRUNGAS IR SPERA. ŽIVINBUDAS, GIMBUTAS IR ERDVILAS. KARĖS LIETUVIŲ SU LENKAIS, MOZŪRAIS IR GUDAIS

Kad taip žemaičiai kariavo su žuvėdais, Aukštojoj Lietuvoje, arba Kalne, dešimtajame amžiuje mirus Palemonui, Lietuvos kunigaikščiui, paliko jo sūnai: Barkus, Spera, Kunas ir Doršprungas, regimai išsuktas vardas ing teutonišką vardą nuo raštininkų.

Barkus valdęs dalį Žemaičių, kuri yra tarp upių Nemuno ir Jūros upės iki Parusėnų, arba Prūsų, marės, santeklyje tųdviejų upių įkūręs pilį, arba miestą, vardu Jurbarką.

Kunas turėjęs savo dalyje kraštą tarp upių Neries, arba Vilijos, Nemuno ir Nevėžio, santeklyje Vilijos ir Nemuno taip pat įkūręs pilį, vardu Kauną.

Dausprungas paupy Šventosios upės įkūręs pilį, vardu Vilkmergę, arba Aukamerį, o netoli nuo tos įkūręs antrą pilį, vardu Deltuvą, nuo kurios vadinęsis Deltuvos kunigaikščiu.

Spera valdęs kraštą juo ing saulėtekį tarp upių Nevėžio, Širvintos ir Šventos upės, paežeryje taip pat įkūręs pilį, vardu Sperą. Mirus Barkui bevaikiu, jo kunigaikštija tekusi broliui jo Sperai; tam ūkę valdant, kėlės karė saulėlydinėj Lietuvoje iš tos priežasties: giminės, vadinamos galindais, pagezoniais ir pamedžionimis, talkinėjo savo susiedams pamario-

---

[1] Tas gi tenai gi.

nims, kariaujantiems su Boleslovu Narsiuoju, Lenkų karalium, kursai, nubengęs kares su pamarionimis, ryžos kariauti jų talkininkus; ir taip su didele kariau-
1014 na gulė iš nežinių ing saulėlydinę Lietuvą ir, teriodamas baisiai baisesniai sritis galindžionų, pagezonių, pamedžionų, atėjo į Parusnį, tenai žinyčią sudegino, patį krivę krivaitį, vardu Levailį, užmušė. Boleslovas būk prisuokęs tas gimines sau duoklę mokėti ir upėj Osoje gelžinį stulpą įkalęs, kaipo ženklą rubežiaus tarp saulėlydinės Lietuvos ir Lenkų ūkės. Čia gali kas klausti, kam stulpo bereikėjo, padarius savo vergais minavotas gimines. Tame dalyke reikia perskaityti raštus Mersburgo vyskupo, kursai veizėjo į karę Henriko II, ciesoriaus teutonų, su Boleslovu. Rašo, jog Spera, Lietuvos kunigaikštis, talkinėjęs parusėnams, kariaujant su tuo Boleslovu Narsiuoju[1].

Vos buvo praėjusi ta audra Lietuvių pasviety, tuojau kita pradėjo vėl šlemšti nuo šiaurės. Kanu-
1016 tas, didysis danų karalius, įlipęs į ūkės sostą, geidė savo galybę padidinti, to dėjęsis, ėmė kariauti pamarėnus, kurie buvo pasitraukę nuo danų valdžios, tuos nuveikęs, prisuokė apent danams duoklę, arba donį, mokėti. Tuo dar nekakindamos, traukęs su visa kariauna į Parusnį ir Sambijos srity išlipęs iš laivų šios dienos Karaliaučiaus apygardoje, ir tenai ištikęs į baisiai maringą mūšą su sambijonimis, kuriuos pergalėjęs ir sūnų savo Sveną jiems rėdytoju perdėjęs; bet kokia tenai buvo jo rėda ir kaip ilgai juos rėdė, to raštininkai neminavoja. Taip pat viršiau minavotas Malė, Danų istorijos rašytojas, viso to nė minavoti neminavoja, tiktai sako, jog Kanutas patra-

[1] Koialowicz, Hist. Lit., pars 1, lib. II, f. 38.

kusius pamarionis sudraudė ir po seno prisuokė juos danams donį mokėti[1].

Nuo pietų pradėjo gudai grūstis į Lietuvos pasvie-
tį; tą metą Jaroslavas, didysis gudų kunigaikštis, ties 1040
miestu Slonimu paveikė lietuvius, regis, išėjusius grobio grieti; kaip toli Jaroslavas būtų įėjęs į Lietuvos pasvietį po tos pergalės, visų senieji gudų rašytojai nieko nesako[2].

Regis, ta karė buvo nuo to kėlusis: Jaroslavas pirm dvejų metų kariavo su gimine pietinės Lietuvos, kurią vadino jatviežiais, arba jazigais, kuriuos noris du kartu Jaroslavas buvo pergalėjęs, šie ir taip dar nenorėjo Jaroslavo klausyti, patelkę lietuvius, kaipo savo vientaučius, stojo trečią kartą su Jaroslavu grumtis; regis, už tą talką Jaroslavas kariavo paskui su lietuviais.

Praleidęs trejus metus, Jaroslavas vėl žygiavęs į 1044
Lietuvą ir kariavęs su lietuviais, bet su kokia laime ar nelaime, nieko nesako gudų raštininkai visų senieji.

Pirmasis Lenkų veikalų rašytojas, vardu Dlugošas, penkioliktajame amžiuje gyvenąs, rašo, jog lietuviai gudams mokėję donį plaušomis, vantomis ir gilėmis. Čia mielas skaitytojas turi parymoti, kursai viršiau skaitei, jog du galūniu norvegu, vardu Thorolfas ir Tigilis, metuose 917 radusiu Žemaičiuose pilną irką pinigų rūsy prie šiaipjau gyventojo. Gale to paties amžiaus žuvėdų karalius Olafas, arba Olavas, apgalėjęs pilį, vardu Apuolę, Žemaičiuose, liepęs jos pilionims mokėti po pusę svaro sidabro nuo

[1] Mallet, Histoire de Dannemarque, 3. t., 2. livr, 140 p.
[2] Карамзин, Истор. государ. Росс., т. II, К. II.

galvos. Trečiasis raštininkas, tame pačiame laike gyvenąs, kuriame Jaroslavas kariavo su lietuviais, tas sako: latviai, arba kuriai, turi daug aukso ir labai gražius žirgus. Kad buvo Lietuvoje pinigų ir žirgų, kam gudams vantos, plaušos dar ir gilės, kurių Gudų pasviety buvo daugiau, nekai Lietuvoje? Kiekvienas čia sakys, jog trims raštininkams žuvėdų veikiau reikia tikėti, nekaip vienam, daugiau paskesniai ne keturiais šimtais metų rašančiam Lenkų istoriją. Tai regima yra, jog Dlugošas čia didžius niekus paplepėjo, kaip daugioje vietoje savo istorijos.

Tam dedantis pietinėje Lietuvoje, saulėlydiniai lietuviai vėl įsipainiojo į karę su lenkais tokiu pragumu. Boleslovui Narsiajam, Lenkų karaliui, mirus metuose 1025, pagal kitus 1027, Mečislovas II, jo sūnus, palipo į ūkės sostą, bet nesumanė įsteigtos nuo tėvo valstybės rėdyti. Didžiūnai nebklausė jo ir kiekvienas sau ponu darės. Nuveiktosios tautos apent atsitraukė nuo jo valdžios ir gyveno po savo valdžia. Mirus Mieškui metuose 1033, lenkai pakėlė karalium jo sūnų Kazimierą, ir visi pasiėmė jo klausyti. Maslavas vienas, kurį mozūrai buvo sau už valdymierą paskyrę, nenorėjo jo klausyti, todėlei abudu rengės, arba tiekės, į karę. Maslavas samdė parusėnus, arba prūsus, ir kitas gimines lietuvių, Kazimieras vėl, možėdamos savo kareiviais, patelkė savo švogerį Jaroslavą, didįjį gudų kunigaikštį. Taip pasirėdęs, Kazimieras traukė su savo talkėjais į Mozūriją, Maslavas ėjo prieš, nedrovėdamos grumtis su Kazimieru, kursai vienok Maslavą kruvinoje kovoje pergalėjo taip, jog Maslavas vos gyvas beišsprūdo į Parusį, arba Prūsus. Tenai bebūdamas, susamdė vėl daugybę kareivių, sako, būk 30 pulkų turėjęs, su tokia galybe Maslavas grįžo vėl į Mozūriją ir, tenai

susinėręs su savo bendrais, ėjo prieš Kazimierą, kursai, daug mažiau turėdamas kareivių, vienok vėl pergalėjo kruvinoje kovoje Maslavą, kursai tenkino į Parusį benumukęs, vildamos tenai vėl pagalbos gausiąs, bet parusėnai reikalavo nuo jo pirmosios algos, kurią buvo jiems žadėjęs, kad jos užmokėti negalėjo, tad pirma apkalė jį, o paskui pakorė, sakydami: „Aukštyn smeigeis, spanksok dabar į aukštį."[1]

Taip pavykus kariauti Kazimierui su Maslavu, norėjo jis dar apmaudą nugiežti ant jo talkėjų ir samdininkų, bet parusėnai, būdami suirę ta kare, išleido siuntinius su dovanomis pas Kazimierą, žadėdami jo klausyti, ir tuo nuramdė grumzdžiantį ant savęs karalių.

Viršiau minavota buvo, jog Osa upė buvo rubežium tarp saulėlydinių lietuvių ir lenkų, parusėnai, norėdami pastiprinti tą rubežių, santekly Osos ir Vislos įkūrė pilį, vardu Graudencą, kurią ne vien kantri įgulė drąsiai gyniojo, bet ir pati vieta nepergalima buvo. Parusėnai, turėdami taip stiprų rubežių, gyveno pakajuje iki gyvos galvos Kazimiero.

Čia reikia skaitytojui priminti, jog galop dešimtojo amžiaus karaliai, arba rykiai, rubežaujančių tautų visi jau buvo krikščionimis, būtent: lenkų, gudų, žuvėdų, danų ir norvegų, lietuviai tiktai vieni bebuvo pagonimis ir kertelė igaunių, arba estonų, vadinama. Tai visi viršiau minavoti karaliai norėjo krikštyti pagonis ir pagal tos gadynės būdą savo vergais padaryti, kaipogi apkrikštijus ne svietas beskyrė sau vyresniuosius, nes karaliai perdėjo juos svietui, ne tuos, kuriuos svietas sau linkėjo, bet tuos, kurie karaliui patiko.

---

[1] Bandtkie, Dzieje narodu polsk., t. I, str. 234.

Tai lietuviai, tą žinodami ir norėdami savo tautą paglemžti nuo tokio pavojaus, tarė naudingu būsiant, jei lietuviai užims lig laiku tą giminę, kuri angis buvo vientike, vienus dievaičius garbino su lietuviais, noris ilgainiui apsikrikštijusi buvo jau išvirtusi į gudus, tačiau senovę savo tebminėjanti; tai ryžosi tą giminę krievių, arba krivičių, į savo valdžią užimti.

Lietuvos kunigaikščiu Kernius su Gimbutu, ma-
1058 tydamu gudus sugaišusius karėmis palaucių ir pečenegų, sukėlė kareivius Aukštojoj ir Žemojoj Lietuvoje; turėdamu stiprią kariauną, arba vaiską, gulė visų pirma į Braslavo apygardą, kurią nuteriojusiu ir pačią pilį Braslavo apgulė, į kurią vėtra įsilaužusiu, pačią apygardą ir pilį su Lietuvos ūke sunėrė. Tuo dar nekakindamos, apygardą Polocko plačiai platesniai nusiaubė, tuo žygiu pačios pilies nekušino, nusluoguoti suičiu grobiu pargrįžo laimingai leliodami į Kernavę, Lietuvos buveinę.

1058 ir 1060 Tarp tų metų, kad lietuviai kariavo laimingai tarp upių Vilijos ir Daugavos su krivičiais, kaip dabar regėjome, didysis gudų kunigaikštis Iziaslavas žygiavo į Galindiją, vieną sritį parusėnų, kuri tuo kartu niekam dar nevergavo ir rubežavo su mozūrais ir jatviežiais, kurie tuo laiku klausė didžiojo gudų kunigaikščio; regis, ta priežastis buvo to žygio, jog galindai šelpė jatviežius, kurie šiapus upės Narevo giriose nenorėjo dar pasiduoti gudų kunigaikščiui Iziaslavas, iš nežinių antpuolęs Galindiją, daug galindų paėmė į nevalę ir išvedęs juos pasodino gyventi paupiuose Parolos upės, kuriuos dėl kokios sedicijos metuose 1147-se kunigaikštis gudų Sviatoslavas Olgovičius iškirto[1].

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s. 237.

Saulėlydinėj Lietuvoje vėl karė rados: tikros priežasties negal žinoti, dėl ko įgulė Graudenco pilies įpuolė dviem žarom — viena į Lenkų sritį, antra 1063
į Pamarionis, tenai teriojo ir grobį griejo kaip tinkama. Po smerčio Kazimiero jo vyresnysis sūnus, vardu Boleslovas II, Drąsiuoju vadinamas, buvo palipęs į lenkų ūkės sostą; tas dabar kariavo su čekais, bet, išgirdęs tas teriones, suderėjo su čekais ir grįžo skubinai namon, sukėlęs tenai stiprią kariauną, traukė į saulėlydinę Lietuvą, rado — vėl pagezonys ir pamedžionys ištraukę pamarionių terioti, nes, išgirdę ateinant lenkus, vėl į Graudenco pilį įsitraukė. Boleslovas, persikėlęs per upę, apgulė Graudenco pilį; noris Boleslovas buvo įbingęs, vienok kantrybės įgulės ir stiprybės pilies negalėjo pergalėti, pradėjęs ant galo nuteriotame krašte mitalo stokoti, turėjo pilį palikinas namon grįžti, vildamos paskiau plynuose laukuose netikėlius nuveikti.

Tuo pradrįsę, pamedžionys, pagezonys ir sūdaujai įpuolė į Pamarionis, kurių didelį barą užėmę, papai- 1064
kino gyventojus, kurie, atsiminę savo liuosybę, patrako, lenkų vergybos jungą numetė ir su lietuvių giminėmis susinėrė. Boleslovas jutęs nuo žvalgytojų savo, jog už upės Osos pamedžionys ir pagezonys stovintys abaže. Boleslovas traukė tenai, nes, radęs upę Osą didžiai patvinusią, negalėdamas persikelti, šankino žirgą į verpetus ožiančios upės, kareiviai, regėdami, ką daro jų karalius, ėmė per upę plaukti, bet, būdami sunkiai šarvuoti, daug išskendo, Boleslovas iš nežinių su likusiais staiga antpuolė pamedžionis ir pagezonis taip, jog šie nebsuskubėjo į rindą sustoti, todėlei baisiai juos sutratino lenkai, retas beišspruko nuo tos baisios piūties, po to ėmė terioti apygardas, gyventojai, doros nevildamos, pasiėmė jo

klausyti ir dovanas Boleslovui atnešė, kursai, neturėdamas rimtos kariaunos, nesigrūdo toliau, nes grįžo namon[1].

1065 Lietuvos kunigaikštis Erdvilas, sūnus kunigaikščio Lietuvos Mantvilos, tą metą sukėlęs Aukštojoj ir Žemojoj Lietuvoje kareivius, su stipria kariauna atgrūdo gudus iki senojo Lietuvos rubežiaus ir tas sritis, kurias buvo užėmęs Lietuvoje Jaroslavas, didysis gudų kunigaikštis, Erdvilas apent atėmė, kursai, pagrįžęs iš to žygio, apdovanojo savo karvedžius: Grumbiui atdavė rėdyti pavietę Astravo, Eikšiui atdavė Eišiškių pavietę, Griaužiui atdavė Graužiškių pavietę, šiandien Ašmenos pavietėj, o pats Erdvilas po to žygio turėjo savo buveinę Naujapily[2].

Neturėjo pakajaus nė Žemaičių pajūriai, kuriuos per tankiai saulėlydiniai žuvėdai antpuldinėjo, pervis Kanutas, sūnus karaliaus danų Sveno, ir karaliaus brolis Haraldas, kuriuodu, surinkusiu peralkusius galūnis ir kitą badmirę jaunuomenę į laivus, ėjo maurioti į Žemaičių pasvietį ir grobio grieti. Danų raštininkai rašo, jog labai atsiženklinusiu tame žygy, noris išgalių tų jųdviejų veikalų raštininkai nepasakoja.

1080 Galop vienuoliktojo amžiaus Kanutas, tapęs karalium saulėlydinių žuvėdų, arba danų, ryžos ne jau grobio ieškoti Žemaičių pasviety, bet būtinai jį į savo valdžią paimti ir krikščionišką tikėjimą tenai įvesti. Todėlei surinko didelę daugybę badaujančios ir karės geidžiančios jaunuomenės, kurią susodinęs į eldijas, ėjo į Žemaičių pasvietį. Kaip tenai yra kariavęs ir krikščionišką mokslą skelbęs, raštininkai to

[1] J. Voigt, Geschichte Preus., 1. B., V Kap., S. 321.
[2] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s. 239.

neminavoja, tiktai vienu žodžiu sako, jog valstybes, arba rykes, sambijonų, latvių ir igaunių iš pamatų išvertęs. Vienok nėra žinoma, kas nutiko su tomis giminėmis, pasibengus tai karei, raštininkai nieko nesako. Rodos, jog, praėjus dabar minavotai audrai, žemaičiai kaip gyvenę, taip ir gyveno, žuvėdų neklausė, nei duoklės davinėjo, nei vergavo[1].

Atstačius Boleslovą II, Drąsiuoju vadinamą, lenkų karalių, nuo valdžios ūkės ir nuo karūnos, kurį popiežius Grigalius sekmasis buvo iškeikęs už nukirtimą prie altoriaus Krokuvos vyskupo Stanislovo Ščepanovskio mišias laikant. Po tos nelaimės lenkų ūkėj rados didelis sumišimas, kiekvienas norėjo sau ponu būti ir pats sau teisybę attiesti, mūšos, gaisrai ir plėšimai po visą karalystę plėtės. Dorieji ūkininkai, kurie dar rūpinos savo ūke, arba karalysta, pakėlė Boleslovo Drąsiojo brolį Vladislovą Hermaną, vyrą lėtą ir nekareivį, lenkų kunigaikščiu, kad sudraustų sauvalę išpaikusių. Sritys, kurios buvo užkariautos nuo Boleslovo Drąsiojo, tos visos nebklausė lenkų valdžios: pamarionys patrako, pagezonys ir pamedžionys duoklę duoti lenkams užmiršo, gudai savo užimtąją dalį atėmė.

Tam radusis Lenkuose, gudai, norėdami atgiežti
apmaudą ant lenkų, kurie su Boleslovu Drąsiuoju bu- 1081
vo jiems padarę dideles teriones, bet patys nevildamos savo galia, patelkė dar į tą žygį lietuvius ir palaucius. Tai, persiskiedę į keturias žaras, traukė į Lenkų pasvietį, įėjus tenai, teriojo ir naikino visa, ką sutikdami, miestus, bažnyčias ir kaimus ing plėnis lakino ir tokia savo smarkybe taip nugandino gyventojus, jog niekas nebdrįso gudų drausti, kurie visose

[1] Voigt, Geschichte Preuss., 1. B., V Kap., S. 326, 327, 328.

pusėse ugnį žarstė. Taip nusiaubę baisiai baisesniai visą Lenkų pasvietį iki pat Islos, arba Vislos, upės ir priplėšę visokių turtų, linksmai grįžo jau namon. Nes gudai begrįždami suvisu nuliozgo ir rindas tarp savęs sujaugė, sargčių pas taborius, arba abažus, neblaikė ir linksminos su talkėjais, lenkus nuveikę[1].

Nujautęs tą, Vladislovas, kunigaikštis lenkų, ėmė vyti gudus, kuriuos panokęs pačiomis išvakarėmis, antpuolė juos ir į mūšą ištiko. Gudai atsibudę, noris grobstė ginklą, vienok lenkų nebstengė benuramdyti, ir tas tarp gudų beliko, kas paspruko, kiti visi tą naktį galą gavo. Lenkai visą grobį atėmė ir imtinius savo išliuosavo. Lietuviai talkėjai, noris tuo žygiu nieko nepelnė, vienok geriau apsipažino su pasviečiais lenkų ir gudų, su kuriais patys ketėjo atsidėję kariauti.

Gudai, visados sugaišę jau antpuoliais palaucių, jau paskendę namkarėse ir netaikose, nebstengė apmaudą ant lenkų nugiežti už savo nuopuolį nei lietu-
1089 vių sudrausti, kurie, sukėlę kareivius Lietuvoje ir Žemaičiuose, su talka jatviežių traukė į gudų valstybę ir, tenai išblaškę gudų pulkus, apygardas Lucko ir Vladimiro pilių nuteriojo. Prisiplėšę tenai visokių gėrybių, su tokia narsybe grįžo namon, jog niekas nedrįso ne vien jų ramdyti ir grobį kratyti, nei iš pilių lįsti. Ir taip, parėję laimingai su grobiu į Kernavę, linksminos.

Regis, Kernius, Lietuvos kunigaikštis, pargrįžęs nuo to žygio, lietos vyras karėj ir ūkėj, mirė. Turėjo būti labai garsingu rėdytoju, jei paskesniuose amžiuose lietuviai savo dainose jį garbino. Palaidojo Kernių ūkės daba, ant malkos sudeginę, pelenus su-

---

[1] Koialowicz, Histor. Lit., pars 1, liber II, p. 43.

pylė ing indą, ant kurio supylė kalnelį, pavėdų į kiaušį, ant jo viršaus pastatė jam stuomenį su jo paveikslu, šalip žaliuojančiame ąžuolyne amžiną ugnį sukūrė ir kuniges, arba ugnasarges, tenai perdėjo, kuri ugnis buvusi sergima iki lietuviams apsikrikštijant.

Giminės saulėlydinės Lietuvos pamedžionys ir pagezonys po kelis kartus talkinėjo pamarionims, norintiems numesti jungą vergybos Vladislovo Hermano, lenkų kunigaikščio.

Čia pasibengia lietuvių raštininkų pasaka apie veikalus lietuvių tautos ir tyli visą amžių, nekaip yra to amžiaus lietuvių veikalų raštai prapuolę ermyderiuose tautos. Ką radau susiedų raštuose, tą išrašiau dėl 12-jo amžiaus.

Gudų raštininkai šiandien dar deda rubežių nuo pietų pusės lietuvių tautai upę Tripentę, gudiškai Tripeć, arba Pripeć, vadinamą, kaip viršiau minavojau[1]. Teodoras Narbutas savo veikaluose lietuvių deda už pietinį rubežių lietuvių tautai dešiniąją šalį upės Vilijos, arba Neries, ir sako — pilį Senųjų Trakų gudai pamatavę, noris žodis trakė, trakės, trakai (między lesie) visoje Lietuvoje suprantamas ir naudojamas. Kairioje šaly upės Vilijos stato jis gudų lietuvių kunigaikštį, iki šiolei negirdėtą, kaipo valdymierą tos pusės. Čia, regis, lietuvių raštininkas apsiriko, noris tolimesnis jo darbas vertas yra gero žodžio.

Kad lietuviai būtų tiktai dešinoje šaly Vilijos gyvenę, tad Jaroslavui ir gudams nė kokio pavojaus nebūtų buvę nuo lietuvių, kaipo gyvenančių daugiau nei per šimtą mylių nuo Kijevo už girių ir už

---

[1] Журнал Министерства внутр. дел, 1843 год, месяц февраль, стр. 217.

baisių upių; nieksai šiandien negalėtų tikėti, jog lietuviai, gyvendami dešinoje šaly Vilijos, būtų galėję kuo metu noris užimti Baltuosius Gudus, Mažuosius Gudus su Volynija, o 11, 12, 13 ir 14 amžiuje nuterioti Lenkų karalystę. Lietuviai buvo artojai, ne nomadai.

Statant lietuviams už pietinį rubežių upę Tripentę, tad aiškiai suprasim, jog Jaroslavas žygiavo su visa savo galia prieš lietuvius, norėdamas juos atgrūsti toliau nuo savo rubežiaus. Gudai išmintingai darė, jog telkė lietuvius į karę prieš lenkus, į kurią traukė keturiomis žaromis: viena žara ėjo palauciai, antra lietuviai, o trečiąja ir ketvirtąja gudai, nesgi krūpavo, arba bijojos, kad, patiems gudams ištraukus į Lenkus, lietuviai neužimtų Kijevą. Nuo to regimai, jog lietuviai turėjo arčiau gyventi, ne dešinoje pusėj Vilijos. Teisina darytą rubežių abelnas vardas lietuviškos upės Pinos — Pina lietuviškai (Plecionka) vadinas. Kas žino, kiek tenai yra upių, upelių, kurios su kita kita nerias ir skaidos, tas sakys, nebreikia geresnio vardo tai upei.

Čia kiekvienas gali teisingai klausti, dėl ko tarp upės Tripentės ir upės Vilijos daugiau yra kalbančių gudiškai, nekaip lietuviškai. Ant to gal atsakyti, jog tas pasvietis tarp Dzitvos upės ir Tripentės buvo karviete, arba kovų vieta, tarp lietuvių ir gudų, dėl to tenai lietuviai sodino ateivius iš Prūsų. Gudų parubežy lietuviai krikštijos į gudų tikybą, ką patsai T. Narbutas, pridurdamas Adamaro žodžius, rodo[1]. Paskesniuose dar amžiuose kunigaikštis Alšėnų Jo-

[1] „...post paucos dies Graecus Episcopus in Russiam venit et medietatem hujus provinciae convertit in morem graecum, in barba crescenda et caeteris exemplis..." [5]. T. Narbutt, [Dz. st. nar.] lit., t. III, s. 275, przypisek.

nas, vyskupas Vilniaus, prašo savo gromatoje Zigmanto, karaliaus Lenkų, kad jis sudraustų Lietuvos didžiūnus, kurie, būdami grekonų tikybos, kad nuperka valsčių su katalikų žmonėmis, verčia juos į savo tikybą, kad veda sau į žmonas katalikes, verčia ją į savo tikybą. Toje gromatoje regima yra, jog ne vienas koksai, bet daug yra tą dariusių[1].

§ 11. LIETUVOS KUNIGAIKŠČIAI ŽIVINBUDAS II, MANTVILA, MINGAILA, SKIRMANTAS IR KUKOVAITIS. KARĖS LIETUVIŲ SU GUDAIS IR LENKAIS

Paskuojuose metuose valdžios Vladislovo Herma- 1101
no, lenkų kunigaikščio, kariavo lenkai su kokiu tenai Lietuvos kunigaikščiu, kurio vardo neminavoja, šiaurinėj šaly Mozūrijos, kuriam talkinėję parusėnai ir pamarionys, vienok lenkai nuveikė, ir Lietuvos kunigaikštis lūgojęs nuo lenkų pakajaus[2].

---

[1] Acta Lithuanor., Liber inscrip., fol.

Čia dar pridursiu tą, ką man pasakojo amžiną atilsį Ambraziejus Vilgockis, gimimo iš Naujapilio pavietės (Nowogródka), regentas aukštųjų Vilniaus gubernijos sūdų. Jis sakė: „Užėmus gudams visą Lietuvą, Kotryna II, ciesorienė gudų, padovanojo savo ministrui labai plačius apie Slucką valsčius. Užvedant tiems valsčiams rubežius, atsitiko kamarninkams šalip senų dienų kapšiaus naują kapšių dirbti. Tai, išgriovus senąjį kapšių, rado jo apačioje kelias butelkas, vašku užkimštas, mažne trečioji dalis kiekvienoje kana kokio skystimo; atdarius vieną butelką, nieksai nedrįso skomėti to skystimo. Pasitiko daktaras, kursai, įpylęs jo truputėlį į sidabro šaukštą, pakaitino ant žvakės, tuojau pilna grinyčia prikvepo liepų žiedais. Daktaras pasakė: „Tai yra midus, gerkite." Drąsesnieji, išgėrę labai mažtitelį kiličkėlį, po valandos užmigo ir miegojo neatsibusdami dvi dešimti keturias adynas, atsibudę buvo visi sveiki ir linksmi. Nu klausinėti senųjų žmonių tų valsčių, nuo kurių laikų yra buvęs tas kapšius. Senuliai atsakė, tai kapšius senojo lietuvių rubežiaus tarp Lietuvos ir Gudų" [6].

[2] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s. 277.

Vladislovui Hermanui, lenkų kunigaikščiui, apkyrėjus rėdyti savo ūkę, padalijo ją tarp savo sūnų Boleslovo ir Zbignevo. Boleslovas, jog buvo labai atsiženklinęs karėse su pamarionimis ir lietuviais, noris mažesnis, vienok gavo į savo valdžią didesniąją dalį, o Zbignevas, vyresnysis,— mažąją jos dalį. Todėl Zbignevas skaugėjo broliui didesniosios jo dalies. Lig mirus tėvui, lig ir karė tarp brolių kėlės. Kaip Boleslovas to vardo III, Kreivburniu vadinamas, savo veikiomis pergalėmis buvo nugandinęs artimąsias tautas, taip dabar, sukerštus jam su Zbignevu, tos visos vėl kėlės ir jo brolį Zbignevą šelpė. Karei dar neprasidėjus tarp brolių, lietuviai jau sugumėjo į Lenkų pasvietį terioti ir grobį grieti. Kuo metu Zbignevas ištiko į mūšą su savo broliu, tuo metu lietuviai talkinėjo Zbignevui. Boleslovas, sunkiai kariaudamas su čekais, pamarionimis ir su Henriku V, teutonų ciesorium, lygia dalia su broliu savo Zbigne-
1102 vu kyvodamos, nespėjo saulėlydinių lietuvių drausti, vienok, gavęs ant galo pragumą, įpuolė ing sritį saulėlydinių lietuvių, vadinamą pamedžionų ir pagezonų, kurie, nesivildami taip staigaus antpuolio, negalėjo besuskubėti kantriai remtis. Boleslovas, giežčdamas apmaudą, kur užėjo, tenai baisiai nusiaubė ir su grobiu pargrįžo namon nevejamas[1].

1103 Tuo tarpu Lietuvos kunigaikštis Mingaila, kareivius sutraukęs iš Aukštosios ir Žemosios Lietuvos, patelkęs dar jatviežius ir prūsus, arba parusėnus, ėjo į pietinius Gudus, kuriuos plačiai nusiaubęs anapus Slonimo, laimingai pagrįžo su grobiu nevejamas į Kernavę[2].

---

[1] J. Voigt, Geschichte Preuss., T. I, K. V, S. 337.
[2] T. Narbutt, Dz. star. nar. lit., t. III, s. 268.

Tą metą Vseslavičius, kunigaikštis gudų, su didele 1106
kariauna, arba vaisku, traukė į Žemąją Lietuvą žemgalių, arba žemaičių, kariauti; įėję tenai gudai tuojau ėmė terioti, vienus gyventojus kirsdami, kitus į nevalę imdami, ko kardu neveikė, tą ugnia naikino. Lietuvos tėvūnai Kernavėj, pajutę tą pavojų, skubinai sukėlė kareivius Aukštojoj ir Žemojoj Lietuvoje ir tuojau antpuolė siaubiančius gudus, su kuriais susirėmė lygmėse Braslavo pilies; noris ilgai pergale varžės, vienok lietuvių vyresnieji taip bukliai savo kareivius parėdė, akimojy nuo visų pusių gudus apsiautė ir viena valanda devynis tūkstančius gudų karvietėj paklojo, daug tenai pačių vyresniųjų gudų atliko, vos-ne-vos pats Vseslavičius gyvas beišspruko, palikęs lietuviams abažą savo, daugybę imtinių, visus ginklus ir karės žirgus. Ilgą laiką po to nuopuolio gudai nebkušino Lietuvos[1].

Ne visai tenugandino ir Boleslovas savo terionėmis saulėlydines lietuvių gimines, kaipogi sunku jam buvo nuveikti tokias gimines, kurios, nuo neatmenamų laikų tuoįtimpos kariaudamos, taip buvo į kares ir žygius įpratusios, jog ne pakajus, bet kruvinos karės ir teriojimai svetimų kraštų rados lietuviams toje pusėj tinkamu darbu. Todėl ne vien Zbignevui talkinėjo su Boleslovu kariaujant, bet dar pamarionis, norinčius nuo lenkų vergybos išsiliuosuoti, šelpė, su kuriais dar susitarę, tą metą Mo- 1108
zūriją baisiai nusiaubė, bet tenai pergalėti nuo mozūrų, likusieji bepargrįžo namon.

Paskiau dar kruvinose karėse pamarionų su Bo- 1112
leslovu Kreivburniu, lenkų kunigaikščiu, lietuviai vis pamarionis šelpė, noris pergalėti baisioje mūšoje

[1] Карамзин, Истор. гос. Рос., т. II, с. 126.

ties pilia Nakelio, vienok visaip dar lietuviai norėjo antturėti liuosybę pamarionų.

Tą patį metą Jaroslavas Sviatopelkaitis, norėdamas užimti tą sritį Lietuvos, kurią vadina Jatviežija, ar Paletija, ištraukė tenai su didele kariauna. Jatviežiai, nesivildami vieni patys stengti gudų ramdyti, tuojau patelkė lietuvius, su kuriais susinėrę, sudraudė gudus, kurių rašytojai noris stigavoja, jog Jaroslavas būk du kartu pergalėjęs jatviežius, kurie vienok tuo žygiu gudams nepasidavė, tuojau skaitytojas regės.

Kunigaikštis Minsko Glebas tankiai sariojo pietinėje Lietuvoje, teriojo ir svietą į nevalę gaudė, pervis artojus, kuriuos jo tarnai pardavojo į svetimus pasviečius už vergus. Tą regėdamas, kunigaikštis
1114 Lietuvos Živinbudas II, sutraukęs stiprią kariauną, įpuolė į Minsko kunigaikštiją, kurią nusiaubęs, į pačią pilį Minską vėtra įsilaužęs sudegino. Tuo taip sudraudė Glebą ir minskionis, jog toliau nebdrįso lietuvių antpuldinėti.

Glebas kunigaikštis, nebdrįsdamas lietuvių bekariauti, ėmė gudų kunigaikščius antpuldinėti ir jų žmones vergti, kuriuos jo bajorai taip pat pardavojo svetimoms tautoms už jūros, visi skundės ir šaukė ant tokio jo darbo. Visų pirma Vladimiras, Monomachu vadinamas, didysis gudų kunigaikštis, išburkavojo Glebą ir minskionis už tokį jų darbą, kad tas nemačijo, tad įsakė metropolitui Glebą ir jo tarnus iškeikti, kad ir tas nemačijo, tad išsiuntė savo sūnų Jaropelką su stipria kariauna, kursai, susinėręs su Živinbudu, Lietuvos kunigaikščiu, traukė prieš Glebą, su kuriuo ištikus paupiuose Berezinos upės į aiškią mūšą, kurioje Glebą būtinai nuveikė. Nuo tenai Jaropelkas traukė į Drucko pilį, kurioje gyveno pre-

kėjai vergų, įsilaužęs į pilį vėtra, iš pamatų ją išvertė, o gyventojus išvedė į kitą vietą gyventi, kurie davė pradžią Lietuvos Naujapiliui[1].

Tam žygiui pasibengus, nuleidus kelerius metus, pamarionys, noris nuveikti nuo lenkų, nenorėjo dar jiems vergauti, todėl vėl kėlės prieš juos, bet, regėdami vieni patys nestengsiantys, vėl patelkė lietuvius, vienok nė šiuo kartu jiems liuosybe džiaugtis nevyko. Ir taip pamarionys per septyniolika metų nešykštaudami nei kraujo, nei turtų dėl antturėjimo savo liuosybės, ant galo reikėjo Boleslovo Kreivburnio klausyti, kursai, norėdamas dar jų narsybę būtinai sudurdyti ir į vergybą juos įjaukinti, liepė savo kunigams skelbti krikščionišką mokslą netikėliams pamarionims, vildamos tuo geriau ir veikiau, nekaip kardu, galėsiąs juos nuvergti, ką numanydami, pamarionys rūstinos. Ant galo, nebtverdamos širdgile savo nelaimių, atsiųstą nuo Boleslovo Bernardą vyskupą užmušė, vienok paskiau tenai atsiųstas vyskupas Bambergo, vardu Otas, buvo laimingesniu tame daikte, ir, jam skelbiant krikščionišką mokslą, pamarionys pradėjo krikštytis.

Mstislavas, didysis gudų kunigaikštis, apmaudingas ant kunigaikščio krivičių Rikvaldžio, jog, telkiamas į karę prieš palaucius, ne vien pats nežygiavo, bet dar lietuvius perkalbėjo, kad neitų, todėl patelkęs Mstislavas kitus gudų kunigaikščius užėmė kunigaikštiją krivičių, Rikvaldį patį su visa gimine jo išsiuntė į Konstantinopolį, o kunigaikštiją padalijo tarp savo genčių. Tuos krivičius lietuviai vadina baltaisiais gudais nuo to, jog jie taip, kaip lietuviai, ant sermėgų ar kailinių baltus trinyčio kobotus dėvėja.

---

[1] T. Narbutt, Dz. star. nar. litew., tom III, s. 272.

Taip pavykus Mstislavui krivičius užkariauti,
1131 paskuojus bendrus lietuvių, sutelkė vėl visus gudų kunigaikščius į karę prieš lietuvius, kurie, jutę apie tokį jo kėtėjimą, nuo pietų pusės, kur Mstislavas ketėjo traukti, lietuviai patys, savo namus sudeginę, su savo labyba įsitraukė į girias. Atėjęs tenai Mstislavas nieko negalėjo gauti, nei grobio, nei mitalo sau ir savo kareiviams, todėl, nieko nepešęs, pargrįžo į Kijevą.

Mstislavas apmaudingas antrą atvejį žygiavo su
1132 kariauna į Lietuvą žiemos laiku ir, kur užeidamas, siaubė, teriojo ir žmones, kurie nepaskubėjo su labyba į girias išsidanginti, vergė, pagriejęs kiek galėdamas grobio, grįžo namon su imtiniais, kijevionų pulkas dar paliko besariojąs. Tą pamatę, lietuviai puolė iš girių ant kijevionų, kurie toje rūstoje dienoje velijos garbingą galą kovoje gauti, nekaip pagonų lietuvių vergais tapti, rėmės kantriai, bet retas tarp jų, išsprūdęs nuo tos baisios piūties, rūstą žinią beparnešė į Kijevą[1].

1135 Yra raštuose randama, jog tą metą Vsevolodas, kunigaikštis Naugardo, kariavęs su lietuviais ir anapus Daugavos upės nuteriojęs Letgaliją, beje, Lietuvos galą, į pilį Jurjevo, arba Tarapato, įsilaužęs, bet koksai yra buvęs galas tos karės, nėra parašyta.

1138 Lenkų kunigaikštis Boleslovas Kreivburnis mirdamas paskaidė savo ūkę tarp savo sūnų: Vladislovo, Boleslovo, Mieško, Henriko ir Kazimiero, kurie, nekakindamos savo dalyvais, lig tėvui mirus, lig sūnai sukeršto. Vladislovo žmona buvo priežasčia tų kerštų, kuri, gobėdamos valdžios, įgundino savo vy-

---

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s.

riškį jo brolių dalis atimti. Nuo to namkarė kėlės, kuri lenkų ūkę mažne į pragarą įstūmė. Vladislovas, nebtverdamos savo valstybėj, pas ciesorių teutonų, savo uošvį, išsidangino, palikdamas savo valstybę Boleslovui IV Garbanočiui. Vienok visoje toje namkarėj lenkų ūkės lietuvių giminės namie lindojo; negal žinoti to jų romumo, turėjo būti ar didžiai nuvargusios viršiau minavotose gudų karėse, ar, patys nekybinami, nenorėjo be priežasties karę pradėti, ar rašytojai tos namkarės nenorėjo jų minavoti.

Tą metą Lietuvos kunigaikščiu Mantvila ir Ku- 1140
kovaitis, sutraukusiu kareivius iš Aukštosios ir Žemosios Lietuvos, ėjo į pietinius Gudus; Kukovaitis viena žara siaubdamas nuteriojo apygardas Naujapilio, Lucko ir Vladimiro, visur degindamas kaimus, bažnyčias ir kliošторius. Antra žara kunigaikštis Mantvila nusiaubė Pinsko apygardas, ilgainiui abi žari susinėrusi grįžo namon, nusluoguoti nepaseikimu grobiu, ir sustojo į abažą ilsėti ties Slonimo pilia. Tuo tarpu Olgovičiai, kunigaikščiai Turovo, pavijo lietuvius, ištikus į mūšą, ilgas valandas varžės pergale, jau lietuviai buvo perlaužiantys gudus, tuo tarpu vienas gudų pulkas antpuolė lietuvius iš užpakalio, kuriems paskydus, gudai grobį ir kalinius savo iškratė.

Tie metai tuo yra minavojami lietuvių raštuose, 1155
jog žydai, dėl kropimo, apgaudinėjimo ir kitų savo suktybių išvaryti iš gudų valstybės, pirmą kartą pasirodė Lietuvoje. Nėra aiškiai žinoma, kame jie pirmą kartą pradėjo lietuvius kropti.

Kad Boleslovas Garbanočius, lenkų kunigaikštis, 1156 ir 1157
kariavo su ciesorium teutonų Fridrichu dėl brolio savo Vladislovo, kursai, sukėlęs namkarę Lenkuose, paskui pergalėtas nuspruko pas ciesorių pagalbos

meilauti. Boleslovui toje karėj lietuviai, jatviežiai ir parusėnai talkinėjo[1].

1158 Praėjus keletui metų pakajaus, Volodarius, kunigaikštis Minsko, pradėjo kariauti įvairia laime lietuvius, nekaip norėdamas praplatinti savo valstybę, po ilgų iš abiejų pusių terionių ištiko tą metą į aiškią mūšą, kurioje lietuviai Volodarių būtinai pergalėjo taip, jog jis turėjo sandaras su pagonimis lietuviais padaryti, kurie Volodarium nesikliovė, regima, jog ne kartą yra prisieką savo sulaužęs, todėl tas pastarąsias sandaras turėjo Volodariaus vietoje jo du broliu prisiekti[2].

Mstislavas, sūnus Iziaslavo Mstislavičiaus, didžiojo gudų kunigaikščio, norėdamas atgauti nuo Erdvilo, Lietuvos kunigaikščio, užimtąsias sritis, traukė su kariauna į Lietuvą. Tuo tarpu Lietuvos kunigaikštis Mingaila su kunigaikščiu Kukovaičiu ir kunigaikš-
1160 čiu Skirmantu, sukėlę iš Aukštosios ir Žemosios Lietuvos kareivius, ėjo prieš Mstislavą, siaubiantį Lietuvos pasvietį, su kuriuo ištiko į aiškią mūšą kairiojoj šaly Jieseldos upės Pinsko pavietėj, ties šios dienos kaimu Stošanai, ilgas valandas varžės pergale, ant galo lietuviai būtinai pergalėjo gudus, vos Mstislavas pats su keliais savo tarnais gyvas beišspruko. Lietuviai tuo pačiu žygiu užėmė Pinsko ir Turovo miestu ir su dideliu grobiu pargrįžo laimingai leliodami į Kernavę, Lietuvos buveinę[3].

Noris lietuviai Boleslovui Garbanočiui, lenkų kunigaikščiui, sunkioje karėj su ciesorium teutonų kariaujant, talkinėjo per dvejus metus, Boleslovas vie-

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s. 282.
[2] Карамзин, Истор. гос. Рос., т. III, с. 259.
[3] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., tom III, s. 292.

nok ilgainiui, pasigobėjęs saulėlydinio Lietuvių pasviečio, ėmė kariauti savo talkininkus, kuriuos geisdamas būtinai nuvergti, ketėjo tenai krikščionų tikybą įkurti. To dėjęsis, ištraukė su stipria kariauna į Pamedžioniją, vesdamas tenai didelę daugybę kunigų dėl skelbimo tenai žodžio dievo. Noris Boleslovas viso pikto tame žygy prityrė, vienok pavyko jam tūlas, arba nekurias, gimines lietuvių saulėlydy nukariauti. Jis tuojau apiskelbė tenai įsakymą, jog tie visi, kurie krikštysis, ne vien paliks liuosais kai buvę, bet dar savo turtus ir tėviškes veldės po seno, nes tie visi, kurie nesiliaus senųjų dievų garbinti ir seks seną tikybą, ne vien nustos savo liuosybės ir tėviškės, bet dar gyvybą duos. Nekurie pamedžionys ir parusėnai, nugandinti terionėmis ir pasmilinti tuo įstatymu, pradėjo krikštytis, žadėdami Boleslovui kas metą duoklę duoti, kursai, taip įdiegęs mokslą krikščionišką ir pagorinęs kantrius gyventojus savo terionėmis, grįžo namon džiaugdamos ir vildamos, jog krikščionų kunigai mokės tenai gaivinti pasėtą sėklą. Vienok Boleslovas Garbanočius tame daikte nusivylė: kaipogi vos buvo jis atsitolinęs su kariauna iš pagonų pasviečio, kaip tuojau ūkininkai, pametę krikščionų tikėjimą, grįžo pas savo bočių dievus ir ėmė maldyti aukomis, jog juos buvo apleidę, o tuo tarpu kunigus krikščionų laukan išvarė.

Tam nutikus, pamedžionys ir pagezonys, krūpaudami, kad Boleslovas jiems neatmonytų, nuleido pas jį siuntinius, lūgodami, kad jis kakintųsi viena metine duokle, o jiems leistų jų probočių dievus garbinti ir jų senovės tikybą pildyti. Bet, to negavę, ne vien duoklės Boleslovui nebdavė, bet dar, įpuolę į artimąsias sritis Lenkų pasviečio, nusiaubė ir su dideliu grobiu namon pargrįžo.

1161 Boleslovas Garbanočius, tuo įbingęs, sukėlė labai stiprią kariauną ir grūdos į saulėlydinį Lietuvių pasvietį, ketėdamas ne vien drausti savo nepaklusnius vergus, bet kirsti laukan iki paskuojo gyventojo, o patį pasvietį, apvertęs į kapus, ir su Lenkų ūke sunerti. Nes laimė kitaip lėmė, nekaip jis vylės. Pats būdas pasviečio saugojo šį kartą geriau liuosybę lietuvių, saulėlydy gyvenančiųjų, nekaip jų pilys ir mūrai: kaipogi neišžengiamos girios, tankūs ežerai, begalinės versmės ir tyrai gorino kiekvieną visų narsųjį neprietelių, o gyniojo liuosybę savo ūkininkų.

Boleslovas vienok, savo kantrybe per neišžengiamą girią įėjęs į pamedžionų sritį ir tenai perskiedęs savo kariauną į tris dalis, vieną pats vedė, antrą dalį Mieškas, kunigaikštis didžiųjų lenkų, o trečiąją Henrikas, Sandomiro kunigaikštis. Tuojau atsirado du didžiūnu iš pagezonų apygardos, kaipo žinovu kelio, ir pasiėmė per neišžengiamas girias ir balas išvesti. Boleslovas, tiedviem pasikliovęs, traukė į vidurį tyrų, balomis ir versmėmis aptekusių, per kuriuos vienas ankštas kelelis tebuvo. Boleslovas, būdamas su savo visa kariauna vidury tų versmių, pasijuto nuo užpakalio apsiaustas nuo pamedžionų, sūdaujų ir kitų lietuvių, kurie, kriokdami ir vylyčias ant lenkų leisdami, sujaugė jų rindas, kurie, suspausti ankštame kely, nebgalėjo besiginti, kad tuo tarpu lietuviai, parusėnai ir kiti kuo narsiau grūdo lenkus į balas, kuriose nuo paties smagumo šarvų grimzdo daugybės jų į pragarą, ir kas tarp lenkų nenužuvo liūnuose balų, tas sukniusto nuo lietuvių brūklių; sugautuosius vienus uždybavojo, kitus kitaip nugalavo, retas tenai beišsprūdo nuo tos nelaimės, pats kunigaikštis Henrikas galą gavo, o Boleslovas vos gyvas su keletu į namus bepargrįžo. Lenkai negalėjo

per amžius to nuopuolio užmiršti, o lietuviai, įgiję tą pergalę, dievus savo maldė, dėkavodami jiems, jog juos teikės paglemžti nuo vergybos lenkų[1].

Boleslovas, pasilpnintas tuo nuopuoliu, nebspėjo lietuviams atmonyti tų nelaimių. Pagaliau, vienas nestengdamas visa apgalėti, suvargęs namų kerštais, įpuolė į rūpesnį ir mirė.

Nes neilgai buvus tas džiaugsmas lietuvių persi-
keitė į raudą, kurią padarė smertis Lietuvos kuni- 1162
gaikščio Živinbudo Antrojo, kursai mirė tą metą. Sūnus jo Kukovaitis, taip pat Lietuvos kunigaikštis, mirė metuose 1169, o Pajauta, jo motina, žmona Živinbudo II, mirė metuose 1173, pergyvenusi savo sūnų ir vyriškį.

Neilgai buvus mirė kunigaikštis Skirmantas metuose 1175, palikęs po savęs tris sūnus: Liubartą, Pisimantą ir Treniotą, arba Troinatą; pirmųjų dviejų sūnų nėra žinomas likimas, jaunesnysis Treniota paveldėjo tėvo kunigaikštiją[2].

Tą metą gudų namkarėj, kad Sviatoslavas, Černi- 1181
govo kunigaikštis, norėdamas nustumti nuo sosto Vsevolodą, didįjį gudų kunigaikštį, telkė sau iš visų pusių talkininkus, tarp kitų talkininkų yra minavojamas Vseslavas, kunigaikštis Polocko, kursai atvedęs su savo kareiviais kelis pulkus lietuvių pas Kijevą.

Tai namkarei gudų esant, Lietuvos kunigaikštis Mingaila norėjo ką noris gudų pasviety užkariauti
dėl mažojo sūnaus savo Ginvilos. To dėjęsis, tą me- 1183
tą sutraukė stiprią kariauną iš Aukštosios ir Žemosios Lietuvos ir, persikėlęs per upę Daugavą (Dzvi-

---

[1] Bandtkie, Dzieje nar. polsk., t. I, s. 234.

[2] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., tom III, s.

ną), ėmė siaubti po valstybę Pleskavo ūkės. Pleskavionys norėjo lietuvius sudrausti, bet, negalėdami pergalėti, leido jiems grįžti su grobiu į Lietuvą. Mingaila numanė, jog tuo žygiu nieko negalėjo būtinai užkariauti.

Porą metų nuleidęs, Mingaila, Lietuvos kunigaikštis, su stipria kariauna vėl persikėlęs per upę Dau-
1185 gavą, rado pleskavionis apsiginklavusius, todėl pasisuko į Naugardo pilies valstybę, nusiaubęs tenai kelias sritis, su didžiu grobiu pargrįžo laimingai į Lietuvą. Naugardžionys iš apmaudo Jaroslavą Vladimirovičių, savo kunigaikštį, išvarė laukan už tą, jog, turėdamas kareivius savo valdžioje, nedraudė siaubiančių lietuvių ir neiškratė nei kalinių, nei grobio.

Tiedviem žygiais lietuviai baisiai buvo įgrobę šiaurinius gudus, todėl tos gadynės gudų rašytojas sako: „Lietuviai ant greitų žirgų, trūbydami į ilgus trūbus, kai įdykę žvėrys puolė ant grobio, degino kaimus, ėmė į nevalę gyventojus, vejami nuo kariaunos, į mūšą nestojo, nes, paskydę į visas puses, laidė vylyčias, svaidė iš tolo akstis, čia išnyko ir vėl pasirodė." Dar senesnis rašytojas sako: „Daugavoje drumsti vandenys teka balostekionims, arba polockionims, iš priežasties tuoįtinipinių antpuolių pagonų, uršiančių savo žirgų kojomis skaidrius jos sriautus."[1]

1186 Pietinėj Lietuvoje prašokus nekuriam laikui pakajuje, Sviatoslavas, Černigovo kunigaikštis, švogeris Pinsko ir Turovo kunigaikščio, šelpiamas nuo Riuriko Rostislavičiaus, Kijevo kunigaikščio, norėdamas atgiežti apmaudą ant lietuvių už kares kuni-

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s. 303 ir 304.

gaikščių Lietuvos Skirmanto ir Kukovaičio ar norėdamas sudurdyti augančią lietuvių galybę, traukė į Lietuvą su savo kariauna, bet rašytojai nerašo, koksai galas buvo to žygio, regima yra, jog nieko nepešė, kad būtų laimėjęs, nebūtų užmiršę tos laimės aprašyti[1].

Vienok ta karė negaišino lietuvių nuo kitų žygių: kaipogi kunigaikštis Lietuvos Mingaila, negalėdamas būtinai užkariauti nė kokios srities šiauriniuose Guduose, o norėdamas įgyti valstybę mažajam savo sūnui Ginvilai, ryžos užimti Balostekės, arba Polocko, pilies ūkę. To dėjęsis, tą metą traukė su kariauna į Polocką, ūkininkai jos, niekaip nenorėdami įleisti jo, išėjo prieš ir ištiko ties pilele Gorodene į aiškią mūšą su lietuviais; polockionys, kuo narsiausiai kariaudami, mažne visi paliko karvietėj beklaksantys, lietuviai, juos pergalėję, pilelę Gorodenę sudegino, o Polockas savo angas jiems atdarė. Įėjęs tenai, Mingaila atdavė jį valdyti sūnui savo Ginvilai, kurį taip parėdęs, netrukus Lietuvos kunigaikštis Mingaila, karės vyras ir ūkės vyras, didis kariautojas ir išmintingas ūkės rėdytojas, kursai lietuvių galybei padėjęs pamatus, mirė metuose 1192.

Ginvila, tapęs Polocko kunigaikščiu, pats būdamas pagoniu, iš reikalo priėmė gudų krikštą, sau žmoną vedė kunigaikštaitę Tverės metuose 1166, kariavo ilgai su pleskavionimis ir smolenskionimis dėl rubežių, mirė Oršos pily, kurią buvo įkūręs metuose 1199. Po smerčio Polocko kunigaikštiją paveldėjo jo sūnus Barys, arba Borisas, labai dievobaimingas vyras, įkūrė Polocke tris bažnyčias: vieną šv. Sofijos, arba dievo išminties, antrą — Išganytojo,

---

[1] Tas gi, t. III, s. 305.

per pusę mylios nuo Polocko, prie kurios buvo klioštorius mergaičių, dievui atsidavusių, arba minyčkų, trečiąją — šv. šv. Glebo ir Boriso su klioštorium ant upės, Belčica vadinamos. Kaštas buvo didis, nesgi kalkes ir plytas vežė iš Rygos. Apie jo būseną tvirtina akmuo vidury Daugavos su tuo parašu —„Viešpatie dieve, susimilk ant tarno tavo Boriso Ginvilavičiaus, kariavo su pleskavionimis, smolenskionimis ir naugardžionimis". Mirdamas metuose 1206 pagrąžino polockionims liuosybę, patiems rėdytis, palaidotas bažnyčioje šv. Sofijos. Kunigaikštiją paveldėjo jo sūnus Rikvaldis, gudiškai Rogvolodas, ant krikšto pramintas Vasilijum, to sūnus buvo Glebas ir duktė Prakseda, perdėtinė klioštoriaus Išganytojo, ilgainiui ta nukeliavo į Rymą ir tenai, dievobaimingą gyvenimą vesdama, mirė metuose 1239, kurią popiežius Grigalius X paskaitė už šventą metuose 1273[1].

Dvyliktajame amžiuje lietuviai buvo visų garsieji kareiviai šiaurėj savo gašumu stovylos, savo narsybe, kantrybe ir paklusnumu savo karvedžiams, mokantys ir sugebantys guviai valdyti visokį ginklą ir skudriai rindotis ir sukinėtis. Gudų kunigaikščiai savo namkarėse per kitas kitą telkė lietuvių kareivius, kaipo ištikimiausius ir narsiausius. Patys gudų rašytojai, viršiau minavoti, aprašydami namkarę krivičių, arba baltųjų gudų, metuose 1166 sako: krivičių kunigaikščių talkininkai lietuviai buvo nuogąsčiu ir pasistebėjimu gudams, neturintiems po savo vėliavomis taip gašių, narsių ir ištikimų kareivų tarp savųjų[2]. Čia dar pridursiu žodžius Henriko Latvio, gyvenančio pradžioje tryliktojo amžiaus, kursai sa-

---

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. III, s. 311, 312 ir 313.
[2] T. Narbutt, Dz. st. lit., t. III, s. 304.

ko: „O gudai skrieja šalin per girias ir kaimus, noris nuo nedaugio lietuvių, kai kiškiai nuo medėjų."[1]

Nuo smerčio Boleslovo Garbanočiaus lietuviai saulėlydiniai ilgą laiką turėjo pakajų, kurį jo karšinčius Mieškas taip pat saugojo. Lygia dalia jo brolis Kazimieras Teisingasis, kursai, būdamas sugaišęs namų kerštais tarp broliavaikių, negalėjo apie lietuvius dūmoti: kaipogi tie kerštai vos-ne-vos metuose 1191 tepasibengė, ir Kazimieras vienas pats pasidarė valdymieru visos lenkų ūkės.

Ilgainiui Kazimieras, lenkų kunigaikštis, pakajų į namus įsteigęs, tuojau ėmė rengtis į karę prieš pamedžionis, sūdaujus ir parusėnus. Negal žinoti priežasties tos karės, vienok Kazimieras sukėlė kareivius savo, nes, možėdamos jais, patelkė dar savo gentis kunigaikščius. Su ta galybe ketėjo būtinai užkariauti saulėlydinį pasvietį lietuvių, kurį šiandien Prūsais vadinam. Visa ta galybė Kazimiero, persikėlusi per Islą, arba Vislą, upę į galindų, arba Kulmijos, sritį, jau lenkams vergaujančią, paskui persigavusi per upę Osą, įėjo į pamedžionų sritį. Gyventojai pagal savo būdą įsitraukė į balas ir girias, neprietelius vengdami. Lenkai tuo tarpu, kur užėjo, kaimus siaubė ir naikino degindami. Noris pamedžionys ir pagezonys, išpuldami iš girių, grėsė lenkus nuo deginimo, ilgainiui, regėdami lenkų nebnuramdysią, nuleido siuntinius pas Kazimierą, lūgodami nuo jo pakajaus ir ketėdami jo klausyti, jei jis teisingai juos rėdys. Kazimieras reikalavo nuo jų duoklės, iki šiol nemokėtos, ir liepęs pagrąžinti veltui lenkų imtinius ir šimtą vyrų vadui duoti dėl pevnumo pakajaus. Kad

---

[1] Henricus Letthicus, p. 62.

tą parusėnai išpildę, Kazimieras pagrįžęs namon[1]. Čia skaitytojas klaus, dėl ko gi tolimesnieji lietuviai juos apleido toje rūstoje dienoje. To negal žinoti, rasi ilgainiui išsireikš, kad pradės perkratinėti lietuviai savo veikalus atsidėję ant to.

Kazimieras, taip nuveikęs parusėnus, sukos į kitą sritį saulėlydinių lietuvių—Jatviežiją, arba Paletiją, vadinamą, kur šiandien yra pilys Drohičino ir Chelmo (Chełm). Gyveno tenai giminė kantri ir narsi neišžengiamose giriose, mylinti pervis liuosybę ir neapvežanti ne vien lenkų, bet ir visų gudų, norinčių juos nuvergti, kuri įkyrėjusi buvo lenkams savo siaubimais ir antpuoliais, todėl lenkai ant jos seniai grumzdė.

Vienas kunigaikštis tos giminės turėjo savo buveinę Drohičino pily, paupy Bugo upės, per kurią jatviežiai liuobėjo traukti į Lenkus, todėl Kazimieras, norėdamas jam atmonyti, visų pirma apgulė Drohičino pilį ir vėtravojo narsiai narsesniai, pilionys vėl, noris pasalu antpulti, neturėdami rimtos įgulės nei peno kiek reikiant, vienok labai kantriai gynės prieš šimtą kartų didesnį nepriętelių, ilgainiui, nebstengdami atsiginti, pasiėmė Kazimiero klausyti.

Paskui Kazimieras traukė toliau, viliodamas jatviežius į aiškią mūšą. Tris dienas keliavo neišžengiamomis giriomis, ketvirtąją dieną, krūpaudamas pavojaus, sulig saulėtekiu liepė visiems savo kareiviams spaviedotis, ir vyskupas Plocko komuniją jiems išdavė. Pats Kazimieras drąsino juos tais žodžiais: „Grumsitės tuojau su nepriėteliais savo vieros ir posėjais stabų, todėl, kareiviai krikščionys, vilkitės ne vien per savo ginklą, bet per savo vierą ir šventą evangeliją sau pergalės."

[1] Voigt, Geschichte Preus., B. I, S. 357.

Paskui ėjo tolyn vien, norėdamas išgauti gyventojus į aiškią mūšą, bet niekame negalėjo jų sutikti, kurie, giriose įsitraukę, tykojo pragumo ant lenkų pulti, kurie ilgainiui pradėjo siaubti ir naikinti visa tą, kas jatviežiams šventu buvo. Tą regėdamas, kunigaikštis jų nusižemino ir atėjo pas Kazimierą pakajaus lūgoti, žadėdamas jam duoti metinę duoklę ir jo klausyti. Kazimieras, priėmęs jį maloniai, vadų reikalavo, kuriuos gavęs, tarės jau nuveikęs jatviežius, pradėjo grįžti namon.

Tuo tarpu jatviežiai užlaidė kelią medžiais tarp balų ir versmių taip, jog lenkai nei pagalbos, nei peno nė nuo kur nebgalėjo begauti. Jatviežiai, neminėdami ant to, jog lenkai jų vadus nugaluos, tuo nesirūpino, kaipogi pagal jų nuomonę gyvyba keleto žmonių buvo nieku prieš liuosybę visos giminės. Jatviežiai tikėjo, jog žmogus numiręs negaišta su kūnu, bet jo dūšia eina kur tenai į aukštybes dievams savo apsiradyti, jog, dorai ant šio pasaulio gyvendamas, kantriai už liuosybę ir tėvainę mirė, kad tenai linksmintųsi amžinai, saldumus gerdamas ir baltai dėvėdamas. Todėl jatviežiai nei kantrybe, nei narsybe buvo nepergalimi. Kaipogi kiekvienas gyvybą savo tol turėjo už dievų dovaną, kol liuosas buvo, negalėdamas liuosu bebūti, pats sau galą darė.

Nuo tokios giminės apgulti lenkai rados visų didžiausiame pavojume, regėdami aiškiai, jog reiks su giltine grumtis, įpuolė į rūpesnį, tuojau pradėjo piautis; abeji, kraują šlekindami, pergale varžės, vienok lenkai pergalėjo ir taip narsius jatviežius, kuriems sunku buvo, viena meškena apsimovus, geležies šarvus trupinti. Lenkai, nekakindamos ta pergale, siaubė ir naikino kardu ir ugnia. Likusieji jatviežiai, regėdami nepergalėsią lenkų, ėmė lūgoti Kazimiero,

kad liautųsi nuo terionių, žadėdami jo klausyti, kursai, atėmęs nuo jų dovanas, kaipo ženklą nusižeminimo jų, liovės siaubti ir pargrįžo namon.

Kazimieras, parkeliavęs iš to žygio, pakėlė minavonei tos pergalės didelę puotą ir pietuodamas už-
1194 stalėj tarp diduomenės staiga numirė, nugandinęs savo svečius, dienoje šv. Florijono. Ar ilgai jatviežiai lenkų klausė, nėra raštuose randama, bet kas paskiau su jais nutiko, tą dar regėsim[1].

Mirus Kazimierui, lenkų diduomenė susivaržė ūkės valdžia, nuo ko kėlės vėl namkarė, kuri pateko iki pat smerčio Mieško, brolio Kazimiero, beje, iki metų 1202, vienok visoje toje namkarėj nėra minavojamų lietuvių. Čia vėl reikia stebėtis, dėl ko jatviežių tolimesnieji lietuviai nešelpė, kaipo savo vientaučių, sunku yra viso to priežastį suprasti.

§ 12. LIETUVIŲ KUNIGAIKŠČIAI UTENIS IR ŠVENTARAGIS. KARĖS LIETUVIŲ SU GUDAIS ŠIAURINIAIS IR PIETINIAIS

Regėjo dabarčiui skaitytojas, kas nutiko Žemojoj Lietuvoje, arba saulėlydy, tai laikas jau yra pažvelgti ant to, kas nutiko tame pačiame laike Aukštojoj Lietuvoje, arba pietuose.

Dėl aiškesnio numanymo tos gadynės pirma pridera paminavoti apie gudus, kurių daug kartų jau minavojau namkares, kurios prasidėjo tarp palikuonių Vladimiro, didžiojo gudų kunigaikščio, ir palikuonių netikrojo jo brolio Olego Sviatoslavičiaus; tie, pasiskaidę į ypatingas kunigaikštijas, grūmės iki paskuojės, norėdami vieni antrus nukariauti. Visi stembė prieš valdžią didžiojo gudų kunigaikščio, Kijeve gyvenančio: kaipogi metuose 1169 susitarę

[1] Voigt, Geschichte Preus., 1. B., S. 361—364.

kunigaikščiai gudų antpuolė didįjį gudų kunigaikštį Mstislavą. Kijeve apgultas, neturėdamas kareivių, vos dvi dieni gynęsis, išspruko į Volyniją. Kunigaikščiai gudų, įėję į Kijevą, liepė savo kareiviams per tris dienas plėšti pilionis ir gyventojus galuoti. Ir taip piūtis, gaisrai ir plėšimai pavertė visų garsųjį miestą tame pasviety į iras ir pelenus.

Tam nutikus Guduose, Lietuvos kunigaikščiai norėjo savo valstybę praplatinti ir abydas savo atgiežti. Tą metą rimti pulkai lietuvių, persikėlę per Dau- 1200
gavą upę, kurią gudai Dzvina vadina, užėmė pilelę, vardu Lovatę, valstybėje Didžiojo Naugardo, nuo tenai nuėjo iki Nalučo pilelės, tad paskydo siaubti. Jau buvo pradedantys lietuviai grįžti, naugardžionys, sukėlę kareivius, ėmė juos vyti, panokę ties miesteliu Čeremkovu, ištiko į mūšą, kurioje naugardžionų krito penkiolika vyrų, o lietuvių aštuonios dešimtys ir šeši vyrai, likusieji parėjo ginkluoti į Lietuvą[1].

Lietuviai tarp metų 1204 ir 1206 su stipria kariau- 1204
na traukė per girias ir paniperį, kurią upę gudai vadina Dnepru, atėję ties pilia Rogačiovo, paskiedė savo kariauną į tuntus ir ėmė siaubti. Jutę apie tą, kunigaikščiai Černigovo Olgovičiai sukėlė savo kareivius ir patelkė dar Romaną Borisovičių, kunigaikštį Smolensko, turėdami stiprią kariauną, traukė prieš siaubiančius lietuvius. Ištikus į aiškią mūšą, ilgas valandas varžės pergale, ilgainiui gudai perlaužė rindas lietuvių, kurie, palikę karvietėj tūkstantį septynis šimtus kareivių, paskydo[2].

Lietuviai pradėjo tankiau antpuldinėti gudus šiau- 1208
rinius, būdami bendryboje su valdymierais dešino-

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. litew., t. IV, s. 41.

[2] T. Narbutt, Dz. st. lit., t. IV, s. 37.

šios pusės Daugavos upės nuo Gercikės pilies iki Polocko pilies, visados turėjo liuosą kelią per Daugavą. Vladimiras, kunigaikštis Pleskavo pilies, nujautęs siaubiančius lietuvius Pleskavo valstybėj, patelkė naugardžionų kareivius ir traukė prieš lietuvius, su kuriais ištiko į aiškią mūšą ties miesteliu Chodnicai ar Chodiničai, pergalėjo lietuvius ir grobį jiems išveržė. Nėra žinios, koksai karvedys rykavo lietuvius[1].

1209 Tą metą Lietuvos kunigaikštis Algimantas, sūnus Treniotos, gudai vadino Troinatu, mirusio metuose 1194, kariavo Aukštojoj Lietuvoje pietuose su Dovydu, kunigaikščiu Lucko pilies, iš priežasties rubežių; su kokia laime, nėra raštuose išreikšta.

1211 Tas pats Algimantas, patelkęs jatviežius, kariavo tą metą su Aleksandru, kunigaikščiu Volynijos, įsilaužęs vėtra į pilį Turijsko, nusiaubė apygardas Komovo ir atėjo, grobį griedamas, iki angų pilies Červensko. Tenai pergalėjęs Aleksandrą keliose mūšose, kuriose galą gavo garsus gudų karvedys Motiejus, pargrįžo laimingai, nusluoguotas turtingu grobiu, į Lietuvą.

1213 ir 1216 Prašokus keliems metams, rados nepakajai šiauriniuose Guduose, per tą gavo pragumą lietuviai antpuldinėti jų pasvietį. Mirus Riurikui, kunigaikščiui Kijevo, Vsevolodas kunigaikštis, Juoduoju vadinamas, gobėdamos Kijevo kunigaikštijos, pavarė Riuriko brolio vaikus, po* smerčio savo tėvo Romano taikiai veldėjančius savo dalyvus. Pavarytieji kunigaikščiai nuėjo globos meilauti pas Mstislavą, kunigaikštį Smolensko ir Naugardo, kursai, priėmęs minavotus kunigaikščius į savo globą, visa galia rengės į karę prieš Vsevolodą Juodąjį.

---

[1] Tas gi tenai gi, t. IV, s. 43.

* *Rankraštyje:* vaikus, kurie po.

Tuo pačiu laiku pleskavionys savo kunigaikštį Vladimirą Mstislavičių pavarė nuo rėdos už tą, jog broliavos su Rygos vokiečiais. Vladimiras išsidangino į Polocko pilį, bet, ir tenai nemaloniai priimtas, gieždamas apmaudą ant pleskavionių, ėmė prieš juos paikinti rėdytojus Polocko, o per juos masinti lietuvius. Vos pleskavionys ištraukė su kareiviais į paežerius ežero Peipuso donių rinkti igauniuose, kurie nebnorėjo bemokėti. Tuo tarpu lietuviai, su stipria kariauna įpuolę į pleskavionų valstybę, kurią siaubdami atėjo metuose 1213 pas pat pilį Pleskavo, negalėdami tenai įsilaužti, papilius nudegino ir, su didžiu grobiu nusluoguoti, pargrįžo laimingai į Lietuvą. Praleidus porą metų, lietuviai vėl žygiavo į Pleskavo valstybę. Kad, tenai nusiaubę kelias sritis, grįžo namon su grobiu ir jau buvo atėję arti Daugavos upės, tuo tarpu kunigaikštis Jaroslavas Vsevolodovičius su naugardžionimis ir su Dovydu, kunigaikščiu Toropeco pilies, pavijo lietuvius; ištikus į mūšą, paveikė lietuvius.

Tuo pradrįsę gudai, patelkę kunigaikštį Smolensko Mstislavą Dovydovičių, staiga antpuolė Polocko pilį, lietuvių valdžioje esančią; daug krito lietuvių, gyniodami ją kantriai kantresniai, bet ir taip neatsiturėjo, įėję gudai į pilį didžiai baisiai kankino lietuvius, kur vien užlenkdami likusiuosius, vieniems gyviems diržus raižė iš nugaros, kitus arkliais tąsė,— retas kursai beišsprūdo nuo kančių smarkiausių[1].

Ilgą laiką lietuviai nebkabavojo šiaurinių gudų, 1217
jau dėl karingumo kunigaikščio Mstislavo, rėdytojo Naugardo, jau dėl to, jog jo valdžioje buvo kunigaikščiai dešinosios šalies Daugavos upės, negalėjo

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. IV, s. 45 ir 46.

veikiai persikelti per tą upę, nes tą metą, prasišalinus Mstislavui su savo kariauna į pietinius Gudus, lietuviai, gavę apie tą justi, persikėlė per Daugavą ir, perėję pleskavionų valstybę, nusiaubė Naugardo sritį, vadinamą Šelone, ir laimingai su grobiu pargrįžo į Lietuvą.

1220 Tą metą lietuviai kalnėnai vėl mandė, arba prabavojo, laimės pietiniuose Guduose. Be abejojimo būdami sandarose su krivičiais, perėję jų pasvietį, antpuolė Černigovo kunigaikštiją, nėra žinoma, ar anapus Niperio upės, ar tiktai jos kairiojoj pusėj siaubė kunigaikštiją Boriso Olgovičiaus, brolio Dovydo, kunigaikščio Lucko pilies, apie kurį viršiau minavojau. Vienok Borisas Olgovičius atsigynė nuo lietuvių: kaipogi, ištikus į aiškią mūšą, juos pergalėjo.

1222 Rados labai didis pavojus pietiniams gudams, gyvenantiems už upės Bugo, kursai juos gorino didele nelaime, kaipogi Andriejus, vengrų karalius, ryžos dėl savo sūnaus Kolomano užkariauti kunigaikštiją Haličo, arba Rausvųjų Gudų. Pervis Danielius, kunigaikštis Volynijos, krūpavo, kaipo rubežaująs su Rausvaisiais Gudais, kad jam vengrų karalius neužimtų Volynijos. Tą jausdamas, patelkė jis ne vien Mstislavą, kunigaikštį Smolensko ir Naugardo, bet dar lietuvių pulkus, su kuriais gyveno bendryboje, nesgi buvo padaręs sandaras su Lietuvos kunigaikščiu Algimantu.*

---

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Tą patį metą talkinėjo lietuviai šiauriniams gudams. Igauniai, žudomi nuo kalavijonų ir Rygos vokiečių, patelkė sau ant pagalbos didįjį kunigaikštį gudų Jurgį, kursai, paklausęs jų, nuleido savo brolį Sviatoslavą su kariauna, kursai, susinėręs su pleskavionimis ir naugardžionimis, įėjęs į Igaunių pasvietį, visų pirma į pilį Tarapato įdėjo savo įgulę. Igauniai taip pat atleido savo kareivius ir perkalbėjo Sviatoslavą, kad

§ 13. ĮVISIMAS VOKIEČIŲ Į PADAUGAVĮ IR SKELBIMAS KRIKŠČIONIŠKOS VIEROS. KARĖS LATVIŲ, ŽEMGALIŲ IR LIETUVIŲ SU TAIS VOKIEČIAIS

Bekariaujant lietuviams su gudais ir lenkais, kaip viršiau regėjom, rados atsiėjimas, kursai įstūmė visą lietuvių tautą į labai didelius vargus, kuriuose iki šios dienos tebžūna.

Prekėjai prašaleičiai, prekiodami pajūriuose su lybiešiais, latviais ir žemgaliais, įpasižinę tenai ne vien vasarą, bet ir per žiemą gyveno su savo šeimyna, o kartais su kunigu, kaip viršiau minavojau, kuriems, noris krikščionims, vietininkai nieko pikto nedarė, bet tame daikte labai apsigaudino, kaip tuojau regėsim. Ilgainiui žemgaliai pramanė tuos prekėjus vokiečiais nuo jų paikų darbų.

Pagal vienus raštus prekėjai Bremeno pilies, arba 1158
miesto, pagal kitus Liubeko miesto, įsibičiulavę metuose **1111** su žemgaliais ir lybiešiais, gyvenančiais

---

eitų užimti Revelio pilį. Eidama tenai, kariauna baisiai nuteriojo Sakalos sritį, kuri vergavo jau vokiečiams, kurie buvo tenai kelis gudus pernykščiai pakorę. Apgulę Revelio pilį, per keturis mėnesius vėtravojo ir taip neįsilaužė. Kalavijonys, atgaliai, apgulė gudus Tarapato pily ir taip pat neįsilaužė. Nes, kad attrauktų gudus nuo Revelio pilies, vokiečiai įpuolė į sritį igaunių, Jerve vadinamą, kuri gudų, ne vokiečių, klausė. Tuo tarpu Jaroslavas, sūnus Vladimiro, kunigaikščio Pleskavo, patelkęs lietuvių pulkus, traukė į Vidžemę ir apgulė Kesės pilį, arba Vendeną, kalavijonų buveinę, ir, susinėręs su kariauna igaunių ir Sviatoslavo, pradėjo pilį vėtravoti. Vokiečiai, išlindę iš pilies, ištiko į aiškią mūšą, per visą dieną iki juodo vakaro varžės pergale. Po tos mūšos naktį atėjo Volkvinas, mistras kalavijonų, iš Jervės ir įsiveržė į pilį, tuo tarpu kita pagalba vokiečiams ėjo nuo Rygos. Tą jutęs, Sviatoslavas su Jaroslavu pilį palikinu grįžo namon. (T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. IV, s. 51.)

Lietuviai apmaudingi, jog nieko nepešė toje talkoje pas Kesę, norėdami užmokėti tą savo žygį, tą patį [...]

pačiame pamary, prekiojo su jais medum, vašku, blomomis kailių ir apsigyveno Daugavos upės saloje, paskui Bažnyčios sala vadinamoje. Tie prekėjai, pelnydami gausiai ir spėriai turtėdami, masino kitus savo vientaučius, kurie, smailaudami tenai pelno, kas dieną tvino. Juo į didesnes pažines tie svečiai su žemgaliais, latviais ir lybiešiais suėjo, juo vokiečiai didžiau jiems gerinos, žvalgydamies, kas kame yra. Pažinę ilgainiui lybiešių, žemgalių ir kitų latvių rėdą, galybę ir turtus jų, užsigeidė jų valdymierais pasidaryti, jų pasvietį užimti ir juos pačius nuvergti. Vienok viso to negalėjo kitaip pasiekti, nes reikėjo lyčyna tikybos, arba vieros, antsimauti, kad gautų karei priežastį, kaipogi teutonai, paskui vokiečiais praminti, buvo krikščionys, o žemgaliai, lybiešiai ir kiti latviai buvo pagonys. Vokiečiai, kad uždengtų savo tokį kėtėjimą, nuo pradžios taip elgės.

1186 Tie atėjūnai turėjo su savim kunigą, vardu Meinhardą, zokaninką augustijonį, noris apsenį vyrą, bet labai geidžiantį skelbti evangeliją šventą tarp pagonų ir neskundžiantį nei darbo, nei vargo, nei sveikatos dėl padauginimo skaitliaus krikščionų, kaipogi Meinhardas, pramokęs tenai latvių kalbos, pradėjo skelbti tikrojo dievo žodį netikėliams. Nes jog buvo senis dosnus, išmintingas, gudrus ir gailingas, tuojau įgijo kliautį ir meilę pagonų lybiešių ir žemgalių, kurie ne taip dėl permanymo jo mokslo, kaip smailaudami dovanų, smalksnumų ir lobio, vylės geradėjus rasiantys tuose vokiečiuose, pradėjo krikštytis. Visų pirma ūkininkai: Ilė, Kulevenė, Vieca, Alonis ir Kaupas, tėvūnas Turaidos pilies, su savo gentimis apsikrikštijo. Meinhardas, regėdamas skaitlių krikščionų didinantis, įkūrė bažnyčią Daugavos saloje, kame buvo laikomas padėlis vokiečių prekių,

nuo ko paskui Bažnyčios sala iki šios dienos tebsivadina. Kiti rašo, jog Meinhardas įkūręs bažnyčią Ikškilės pily, kame ir padėlis buvęs vokiečių prekių.

Tolimesnieji lietuviai jutę vokiečius savo tikybą tarp žemgalių ir latvių platinant ir bažnyčią strūnijant. Todėl, saugodami nuo pavojaus savo liuosybę ir tikybą, sukėlė kariauną ir ketėjo vokiečius uiti laukan ir gyvenimus jų naikinti kardu ir ugnia. To dėjęsi, traukė prieš vokiečius, bet, nesutikdami jų, ėjo toliau per girią į pamarį, į tą vietą, kurioje vokiečiai buvo įsikūrę. Meinhardas, nujautęs lietuvius ateinančius, nedrįso jų laukti toje vietoje, nes, surinkęs savo vokiečius ir perkrikštus, įsitraukė į girią ir tenai tykojo ateinančių lietuvių, kurie, nevildamos pavojaus, nuliozgę traukė per minavotą girią, tuo tarpu Meinhardas antpuolė einančius, kurie nusiminę muko šalin visa palikini, susipratę apgautais esantys[1].

Ta pergalė labai naudinga buvo Meinhardui, kaipogi perkrikštai didžiau jo klausė, gerinos jam ir teiravos jo kiekviename atsiėjime. Meinhardas, naudodamas tokią kliautį, įkalbėjo jiems, jog reikalingas daiktas yra pilis dirbti ir apsitaškuoti jose dėl apsigynimo nuo neprietelių. Tas patarimas taip patiko visiems perkrikštams, jog prisiekė jo klausyti. Daug krikštijos pilies belaukdami, kiti žadėjo krikštytis pilį įkūrus. Meinhardas, pasteigęs medžiagą piliai, pavadino mūrininkus iš salos Gotlando ir taip netrukdamas dvi pili įkūrė: vieną Ikškilėj, kurios penktąją dalį sau paturėjo, o antrą pilį — Bažnyčios saloje, kurioje šeši lybiešiai persikrikštijo.

Tolimesni žemgaliai, tą nujautę, širdgilavo, jog jų pasviety prašaleičiai pradėjo stiprintis. Todėl, antpuolę Ikškilę, norėjo jos pilį sugriauti, bet, vokie-

[1] Hiärn, Lyf-, Ehst-, Let. Gesch., T. 1, § III, S. 88.

čiams stipriai gyniojant, nieko nenuveikę atstojo ne be apmaudo.

Ne visados tesidžiaugė ir Meinhardas savo darbu, kaipogi tankiai perkrikštai pradėjo rodytis abejotinais dėl naujosios tikybos; pirma jau dėl dovanų, jau dėl pilių krikštijos, bet, pilis įkūrus, dovanų daugiau nebgaudami, grįžo apent į savo tėvų tikybą ir norėjo patys vietoj vokiečių tose pilyse gyventi.

Juo tolyn, juo piktyn ėjo Meinhardui, kaipogi
vietininkai aiškiai jau nebnorėjo krikštytis, ant galo
jis matė, jog vienas nieko nebnuveiks. Rodės jam,
jog gerai bus, jei jis nuo popiežiaus pagalbos ir užta-
1168 rymo lūgos. To dėjęsis, Meinhardas grįžo namon į
Bremeno pilį pasigirti savo darbu namiškiams ir pa-
pasakoti arkivyskupui Bremeno ir kitai diduomenei,
ką jis tame pasvietyj buvo regėjęs ir girdėjęs, pas-
kui, pasiteiravęs jų, keliavo į Rymą pačiam popiežiui
papasakoti, kurio Aleksandras III, tuo kartu popie-
1170 žius, mandagiai išklausęs, pakėlė jį vyskupu Padau-
gavio[1].

Pargrįžęs naujasis vyskupas į Padaugavį pašventė Ikškilės bažnyčią į katedrą ir į švenčiausios Marijos užtarymą ją atdavė, kurią pilį už buveinę sau paskyrė, vienok nebrado to, ką buvo palikęs paeidamas, kaipogi, noris kitos pilys, pradėtos dirbti, buvo nubengtos, vienok gyventojai, nebturėdami mokytojo, kursai juos tuointimpos būtų stiprinęs naujoj vieroj, buvo jau išsižadėję jos ir būriais ėjo į Daugavą upę krikšto plauti pagal savo nuomonę, kurie maž ką tesuprato naujo tikėjimo įstatymų, kad būtų galėję užmiršti savo senovės tikybą, kurią jų vientaučiai žemaičiai ir kiti lietuviai taip širdingai

---

[1] J. Voigt, Preus. Geschichte, T. I, K. VI, S. 390.

garbino ir godojo. Meinhardas pats nusiminė, radęs visus perkrikštus išgaišusius, tarp kurių retas kurs jo sugrįžimu besidžiaugė, kas dar pikčiau, ketėjo jį su visais vokiečiais uiti laukan iš viso Padaugavio, o zokaninką Ditrichą, skelbiantį apygardoj Turaidos žodį dievo, norėjo aukauti savo dievams, nuo ko jis vos per laimę beišliko. Noris paskui Meinhardas buvo įgijęs kliautį tarp gyventojų Turaidos išgydymu vieno sergančio sunkia liga, vienok jis matė, jog geruoju jų neapkrikštys, todėl ketėjo tūpti ing žuvėdų laivą ir keliauti į Teutoniją, vildamos tenai įsteigti sau stiprią kariauną ir, pargrįžęs į Padaugavį, jau ne žodžiu, bet kardu netikėlius krikštyti ir mokyti. Padaugavionys, tą jusdami, nusiminė ir, krūpaudami, kad Meinhardas neatvestų daugiau dar prašaleičių vokiečių į jų kraštą ir juos pačius nenuvergtų, užvis minėdami sau tas kruvinas kares, kurias turėjo su žuvėdais, kurie, ateidami į šią pusę jūros, naikino jų dievus ir tikybą senovės, todėl lūgojo Meinhardo, kad jų neapleistų ir gyniotų juos nuo neprietelių, žadėdami jam krikštytis ir niekados nebatsižadėti nuo jo tikybos.

Meinhardas, tuo pasikliovęs, pasiliko Padaugavyj, tuo tarpu vienok Gotlandijos prekėjams įsakė, kad, grįždami iš Teutonijos, kareivių ir ginklų atvežtų. Padaugavionys, nujautę apie tą, lig laivai atsitolino iš revos Daugavos, lig šie ėmė iš Meinhardo tyčiotis, sakydami: „Kriauklyti, ką beveiki?" (regis, nuo to, jog jis juodą abitą savo zokano dėvėjo), ir, eidami jam už akių, klausinėjo, kaip brangi esanti druska ir milas Gotlandijoj. Meinhardas, nebsumanydamas ką bedaryti, apsikniaukęs lindojo savo pilyj Ikškilėj ir laukė vokiečių, per jūrą ateinančių jam ant pagalbos.

Žemgaliai ir lybiešiai numanė, jog Meinhardas veikiau ar paskiau atves savo vokiečius ginkluotus į jų kraštą ir šiuos čia, kardu krikštydamas, apvergs, todėl kuo didžiau ant jo grumzdė. Meinhardas, tą matydamas, pasiteiravęs savo tarnų, ketino į Igaunių žemę spūdinti ir, tenai peržiemavojęs, pavasarį grįžti į Teutoniją, vienok jo tarnai linkėjo jam čia pat palikti, kurių paklausęs, vėl apsistojo. Tuo tarpu Meinhardas išsiuntė į Rymą Ditrichą zokaninką, kursai, pasimetęs einąs ligonio lankyti, laimingai persigavo per rubežių. Ditrichas, nukakęs pas popiežių, guodės jam apie tamprybę ir atkaklybę latvių, žemgalių ir lybiešių, lūgodamas jo, kad telktų krikščionis į kryžiaus karę prieš lybiešius, latvius ir žemgalius netikėlius ir skelbtų griekų, arba nuodėmių, atleidimą visiems tiems, kurie eis su kardu pagonis mokyti krikščioniškos tikybos, arba vieros.

Tuo tarpu Meinhardas, karšatyj sukriūšęs ir nukaipęs rūpesniais, labai sunkiai apsirgo ir, numanydamas jau artimą smertį, suvadino diduomenę perkrikštų ir lūgojo jos, kad, jam mirus, kitą sau vyskupą įsteigtų ir kad arkivyskupui Bremeno duotų žinią apie jo smertį. Netrukus Meinhardas ant rankų perkrikštų ir mirė metuose 1196 lapkrityj mėnesyj, kūną jo pirma palaidojo Ikškilės katedroj, iš kur paskui pergabeno jį į Rygos katedrą, kursai iki šios dienos pirma buvo padėtas už didžiojo altoriaus, dabar yra pasienyje bažnyčios kairiojoj pusėj.

1197 Mirus Meinhardui, vokiečiai ir perkrikštai susitarę išleido siuntinius į Bremeną pas arkivyskupą, lūgodami jo sau kito vyskupo, kursai paskyrė jiems Bertoldą, opatą, cistersų zokano vyrą, aitrų dievmeldį, tamprų, kursai, užsidengęs dievo žodžiu, dūmojo,

kaip netikėliams turtus išplėšti ir juos nuvergti. Pirma nairės jis priimti tą vyresnybę, bet, gavęs nuo arkivyskupo ir kapitulos 20 svarų sidabro kasmetinės algos, pašvęstas į vyskupus nuo arkivyskupo, iškeliavo į Padaugavį, kurį vokiečiai su perkrikštais Ikškilėj pilyj priėmė kaipo savo naują vyskupą, kursai, suvadinęs perkrikštų diduomenę pas save, vaišino ją ir apdovanojo, norėdamas visaip pasigerinti ir kliautį įgyti. Bet, lig pradėjo jis mokslą krikščionišką skelbti, lig gyventojai nebkentė jo ir persekiojo: kaipogi ketino jį bešvenčiant šventorių Bažnyčios salos užmušti, bet patys dar abejojo ir nesutarė, ar su pačia bažnyčia jį sudeginti, ar pasalu jį nukauti, ar į Daugavą įstumti. Tuo tarpu, persergėtas nuo perkrikštų, visa pametinas slapta į laivą įtūpė ir nukeliavo pirma į salą Gotlando, paskui į Teutoniją, nuo ten pas popiežių, visur pakelėj telkdamas vokiečius ir skatindamas juos, kad eitų, kryžium apsiženklinę, netikėlių kariauti, ką kame sutikdamas, tam guodės apie novis, kokias kenčia krikščionys Padaugavyj, kurį Livonija vadina.

Čia dar reikia žinoti, kas tos buvo kryžiaus karės, kada prasidėjo ir koksai jų būdas buvo, kad skaitytojas galėtų regėti baisybę ir nedorybę krikščionų tos gadynės, o lygiai narsybę ir kantrybę lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, kurie per kelis amžius nuo jų gynės.

Žinoma yra kiekvienam, jog žmogus pagal savo būdą visa nori regėti ir su džiaugsmu lankyti visas vietas pagirtas ir stebuklingas. To dėjęsi, senovės krikščionys labai geidė žemę šventą lankyti, kurioj išganytojas mūsų buvo gimęs ir šį svietą atpirkęs. Kiekvienas gali numanyti, jog keleiviai tokioj tolimoj kelionėj viso prityrė, beje: vargų, rūpesnių ir

nelaimių, vienok juo ta kelionė rados pavojesnė, juo tapo brangesnė ir garbingesnė. Užvis didžiau galop dešimtojo amžiaus ir pradžioj vienuoliktojo vienkartu paskydo visame pasaulyj pasaka, jog pagal raštus šv. Jono Apokalipsis, tūkstančiui metų sukakus, bus pabanga šio svieto. Tas garsas nugandino visus krikščionis, kurie, tuo nusiminę, vieni palikini namus, valsčius, tėviškes ir turtus, kiti senus tėvus ir motinas, kiti žmonas su mažais vaikais, muko it aitros apnikti į žemę šventą tenai laukti išganytojo viešpaties, ateinančio į Juzapato pakalnę.

Reikia dar žinoti, jog, kol ta žemė šventa buvo valdžioj arabų kunigaikščių, arba kalifų, dievmeldžiai keliaudami tenai turėjo didelę globą, kaipogi kalifai, išmintingi ir gudrūs rėdytojai, regėjo keleivius krikščionis perkančius nuo arabų šiokius tokius niekus ir brangiai mokančius, todėl, norėdami padauginti tų dievmeldžių, įsakė savo ūkininkams, kad viešes ir žmonystą priderančiai užlaikytų ir kad su keleiviais krikščionimis teisingai elgtųsi. Bet neilgai buvus saracėnai užėmė žemę šventą, žmonės neakyli, nejaukūs ir smarkūs, nepermanydami savo naudos, pradėjo trukinti keleivius dievmeldžius ant vieškelių, perkratydami juos ir už žvalgytojus turėdami, nuo to kas kartą ta kelionė rados pavoji. Keleiviai, pargrįžę nuo tenai, nesidrovėjo, pasakodami kitiems, sunkinti savo vargus ir nelaimes, o didinti piktybę ir smarkybę saracėnų. Pervis krikščionys pavargėliai ir šaldros, atėję iš Azijos į Europą rinktis, kalbėjo nebūtus daiktus ant saracėnų.

Tuo tarpu Petras girionis, arba pūstelninkas, geisdamas, kad krikščionys atvaduotų žemę šventą nuo saracėnų, bėgiojo kryžium nešinas nuo krašto iki krašto, kviesdamas ir skatindamas ne vien patį svie-

tą, bet karalius ir kunigaikščius eiti vaduoti žemę šventą nuo saracėnų. Ant galo, kad taip jau svietas, aitra apniktas, nebsitvėrė, buvo surinkimas bažnyčios Florencijoj, kuriame, rašo, pačių vyskupų buvę 300. Tie apskelbė visam svietui, jog Petras girionis apreiškimu dievo skatina krikščionis eiti ant saracėnų, o popiežius Urbonas III apreiškė savo bulėj, taip vadinamame rašte, jog tie visi, kurie, paėmę kryžių, eis kariauti į žemę šventą, nemokės nei skolų skolininkams, nei palūkų, jų namai, valsčiai, tėviškės bus užtaryme visų šventųjų ir kunigų, liuosi nuo visokių mokesnių, kokių noris ūkei prideračių, kiekvienas toksai keleivis apturės atlaidus, arba atpuskus, ir gaus atleidimą visų didžiausių nuodėmių, arba griekų.

Ant to balso popiežiaus, jei gal tikėti tų laikų rašytojams, šeši milijonai svieto, apsiženklinę kryžium, pagrobė ginklą ir bėgo žemės šventos vaduoti nuo netikėlių. Kas begalėjo nuo tokių gaujų svieto atsiturėti! Kaipogi, vienu žygiu pergalėję saracėnus, atėmė jiems žemę šventą ir tenai metuose 1099 vardu Gotfridą de Bouillon, visų vyriausią savo karvedį, Jeruzolimos pilyj geležies karūna apkarūnavojo ir karalium žemės šventos pakėlė. Tai tokius karės žygius žmonių, kryžiais paženklintų, vadino kryžiaus karėmis, o einančius žmones į tas kares — meldžionimis, kryžeiviais, beje, žmones, maldaujančius per karę nuo dievo griekų atleidimo.

Noris saracėnai ištremtais būdami iš žemės šventos, vienok nesiliovė antpuldinėti krikščionių, kuriuos kas dieną ir naktį gandindami tuointimpos savo antpuoliais taip, jog jie, ne kartą pasalu išpuolę, kelis tūkstančius krikščionų paklojo karvietėj, o antrus kelis tūkstančius paliko pažeistų dėl peno gyviui.

Jau metuose 1190 viešpats saracėnų, vardu Saladinas, atėmė krikščionims apent Jeruzolimą. Tuo tarpu ciesorius teutonų Fridrichas, Rudbarzdžiu vadinamas, visų vyriausias karvedys visų krikščionių, žemėj šventoj esančiųjų, keliaudamas tenai, pakelėj nuskendo, o jo kariaunoj, kuri gaspadijos Antiochijos mieste, antkrytis ir marai rados, kurią sūnus mirusiojo ciesoriaus, taip pat vardu Fridrichas, norėdamas gelbėti, buvo išvedęs į girias ir kalnus, bet tas nieko nemačijo, svietas mirė, kai lapas krito. Ptolomais pilyj, šiandien Akra vadinamoj, su kariauna krikščionų tas pats, kas Antiochijoj, nutiko. Tuo tarpu reikėjo krikščionims stengti prieš saracėnus, su kuriais tuoįtimpos grumiantis, daug svieto gaišo, užvis žeistųjų, kurie kepė saulėj be uždangos.

Ūkininkai Liubeko ir Bremeno pilių, tą matydami, pasigailo savo vientaučių teutonų, mirštančių karvietėj be globos, todėl ėmė žeistuosius rankioti ing vieną vietą į lapines ir, tenai uždengę juos nuo spirgančių kaitrų, patys gerbė ir tapnojo, duodami gerti ir valgyti iš savo delnyčios, vienok tokie sargintojai, išgirdę balsą trūbų, tuojau patys, šarvus antsidėję, paėmė ginklą ir lygiai su kitais kareiviais neprietelius ramdė, kuriuos paują, grįžo vėl į lapines gerbti ir vaistėti žeistųjų. Vyresnybė krikščionų, regėdama tokią meilę artimo, pavedė jiems namus pačioj Jeruzolimoj, netoli nuo Saliamono bažnyčios, o draugę tokių sargintojų popiežius Celestinas III patvirtino už brostvą, arba zokaną, užgindamas jiems pačiuotis ir liepdamas dėvėti ant šarvų baltą abitą su juodu kryžium ant krūtinės, nuo ko vadinos broliai brostvininkai kryžeiviai, arba kryžokai; gyveno jie pilyse kaip zokaninkai klioštoriuose, visas jų darbas buvo, karei kėlusis, kariauti su netikėliais, o pakajui

esant, sarginti žeistuosius špitolėse. Visas tas zokanas, arba brostva, buvo pavesta užtarymui Marijos panos švenčiausios teutoniškosios. Jų vyresnysis vadinos mistru, o jų valdymieru buvo pats popiežius. Regima yra, jog patys teutonai tegalėjo stoti į tą zokaną. Daug didžiūnų ir turtingų vyrų, stodami į tą zokaną, iš meilės artimo atidavė jam savo valsčius ir turtus, taip jog trumpu laiku rados tas zokanas turtingu ir galinčiu savo pasiėmimus pildyti.

Kad visa Europa tokioj aitroj buvo, jog kiekvienas krikščionis rūpinos ne vien gynioti savo tikybą nuo neprietelių, bet dar geidė krikščionų skaitlių didinti, o netikėlius naikinti ir per tą vylės gauti nuo dievo atleidimą griekų. Tuo tarpu Bertoldas vyskupas Padaugavyj, kaip viršiau minavojau, skatino teutonus ginklą imti ir, apsiženklinus kryžiumi, taip pat eiti latvių, žemgalių ir lybiešių netikėlių krikštyti. Sugraudintas ant galo pats popiežius Celestinas 1198
III pasakomis Bertoldo apskelbė atlaidus, arba atpuskus, ir griekų atleidimą visiems tiems krikščionims, kurie eis kariauti pagonų į latvių, žemgalių ir lybiešių pasvietį ir džiaugsis tomis pačiomis privilijomis, arba liecybomis, kaip jei tie, kurie ėjo į žemę šventą išganytojo grabą išliuosuoti nuo saracėnų.

Tas naujasis žygis kryžiaus, dabar skelbiamas prieš latvius, lybiešius ir žemgalius Teutonijoj, kiekvienam rodės lengvesniu, nekaip eiti į žemę šventą šimtą kartų toliau per jūras, per nuožmias tautas, kur kaitros neišpasakytos spirga, o atleidimas griekų vienoks kaip tenai, taip ir čia[1].

To dėjęsi, teutonai, vadinami saksonys, vestfalionys, frizionys, nuo žemaičių paskui vokiečiais pra-

---

[1] J. G. Arndt, Liefländischen Chron., S. 18.

minti, apsiginklavę ir penu apsiveizėję, kėlės į Padaugavį eiti, kurių būrį Bertoldas vyskupas surinkęs per Liubeko miestą leidos laivais į Padaugavį ir, atkeliavęs per jūrą į grevą Daugavos upės, išlipo kaime, Ryge vadinamame. Bertoldas, palikęs čia laivus, ėjo su meldžionimis į Bažnyčios salą (Kirchholm), iš tenai nuleido siuntinius pas žemgalius, klausdamas, ar keta jie krikštytis ir sekti stipriai tikybą krikščionių; šie atsakė jam abejotinai. Vyskupas Bertoldas būtų tuo pačiu žygiu privertęs juos krikštytis su savo naujais kryžeiviais, bet nuo laivų per toli buvo prasišalinęs ir tarės dar ne visai stipriu tesąs, todėl apent pagrįžo į kaimą Rygę.

Čia atėjęs vyskupas Bertoldas su savo kryžeiviais teiravos karvedžių, kaip priversti žemgalius ir kitus latvius krikštytis ir nuvergti. Tuo tarpu žemgaliai, susirinkę į didelį būrį, antrapus upės Daugavos taboriuose stovėjo. Ilgainiui žemgaliai pradėjo sandarauti su Bertoldu, sakydami: „Atleisk savo kareivius prašaleičius, o su perkrikštais grįžk į savo vyskupiją, tu galėsi tenai krikštyti norinčius ir tvirtinti perkrikštus savo tikyboj." Kiti jam sakė: „Turi tu mus mokyti kalba pakajaus ir malonės, ne ginklu baimės." Bertoldas reikalavo nuo jų vadų dėl kliauties pakajaus, bet netikėliai to daryti nairės. Ant galo sutarė ant paliaubų ir pagal būdą lietuvių tautos iškeitė vieni su antrais savo ragotines, kaipo ženklus pakajaus, vienok, kelias dienas buvus, žemgaliai užmušė kelis kryžeivius, kurie ganė savo arklius jų javuose. Įbingęs tuo, Bertoldas sugrąžino žemgaliams jų ragotinę, skelbdamas jiems karę.

Žemgalionys 24 dienoj liepos mėnesio, susirinkę į didelį būrį, puolė ant kryžeivių su tokia narsybe, jog 110 vokiečių karvietėj paklojo, vienok kryžei-

viai atrėmė netikėlius, kurie, nustoję 600 savųjų, muko šalin. Vyskupas Bertoldas, dykdamas iki paskuojo juos nugaluoti, pats kuo smurčiau vijo munkančius taip, jog nebsuskubėjo sutempti žirgą ir šoko į būrį skriejančiųjų, kuriame Imantas permovė jį ragotine, kūną jo suplėšę ten pat paliko, o patys į girias įsitraukė.

Kryžeiviai, arba meldžionys, gieždami apmaudą ant netikėlių, nė vieno jų gyvo nelaikė tarp paimtųjų ir, nebįmanydami kaip jiems atmonyti tame įbingime, jų javus degino, ir, ką sutikdami, kardu ir ugnia naikino. Taip nugandinti padaugavionys lūgojo pakajaus, kunigus vokiečių vadino ir krikštijos, pirmąją dieną 50 diduomių Bažnyčios saloj, antrąją dieną 100 Ikškilėj persikrikštijo. Padaugavionys, norėdami kuo veikiau sugrąžinti kryžeivius į Teutoniją, pakvietė diduomenę jų kunigų į savo pilis ir pasiėmė jiems duoti po saiką javų nuo kiekvieno žambio, arba arklo, ir tuojau išleido siuntinius pas arkivyskupą Bremeno, lūgodami jo naujo vyskupo[1].

Likusieji kryžeiviai Padaugavyj neilgai teturėjo pakajų, kaipogi netikėliai tuojau pradėjo sergėti ir neleido jiems po kraštą žvalgytis, kas kame yra, patys būriais ėjo į Daugavą krikštą nuplauti, kad sriau- 1199
tas bogintų jį paskui vokiečius jūra pagal, grobstė kryžeiviams gyvulius, degino ant dirvų jų javus ir ant pačių kunigų grumzdė, jog jie iš Ikškilės į Bažnyčios salą išsikraustė, rūpindamos, kas toliau benutiks. Kiti kryžeiviai susidangino į Ikškilės pilį, o likusieji prekiotojai išliuosavo savo gyvybą, duodami gausias dovanas diduomenei netikėlių, kaipogi netikėliai gavėnioj buvo sutarę savo sueime varyti lau-

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. I, S. 381—399.

kan visus vokiečius būtinai ir liuosuotis nuo jungo krikščionų, tuos kunigus galuoti, kurie dar Velykų lauks. Visa, kas tenai buvo krikščioniškas, netrukus pragaišo.

Kas per priežastis buvo to neapkentimo krikščionų vieros, arba tikybos, gali ją kiekvienas numanyti. Kas buvo tie mokytojai, arba apaštalai, kurie tenai mokslą evangelijos netikėliams skelbė? Zokaninkai, nenumanantys, kaip su žmonėmis elgtis, nežinantys nei jų būdo, nei dabos, nemokantys jų kalbos, vienu žodžiu, neturintys nė kokio privalumo, kuriuo būtų galėję netikėliams pasigerinti ir juos pas save vilioti. Minėti dar reikia, kaip tie mokytojai išguldė tiems pagonims krikščionų tikėjimą. Bruko jiems nuliūdimą, rūpesnį, liepė išsižadėti turtų, gėrybių ir paties svieto, kankinti savo kūną alkimais ir novijimais, skatindami juos dieną ir naktį melstis ir rūpintis ne šiuo pasauliu, bet antru gyvenimu, o ašaroti ir gailėtis už savo nuodėmes. Visas krikštas tuo buvo — apšlėkti vandeniu būrį vyriškų ar motriškų, kursai, gavęs vardą Jono ar Onos, dyrino šalin, dūmodamas, kaip savo vardą atminti. To dar nekako, įkandin naujiems kunigams reikėjo javus pilti, dešimtines duoti, kurių pirma nežinojo. Toksai mokslas negalėjo sutikti nei su pagonų protu, nei su jų liuosybe, todėl, randant tą latvių ir žemgalių atkaklybę, nereikia stebėtis, jog jie tempės ir nenorėjo krikštytis[1].

Tuo tarpu Bremeno arkivyskupas su savo kapitula paskyrė Albertą Apelderną, kanauninką Bremeno, į vyskupus Padaugavio, vyrą buklų ir gudrų, nelaime nenusimenantį, daugiau pavėdų į kareivį, nekaip į kunigą, kursai, užsidengęs tikyba krikščionų, mokė-

---

[1] J. Voigt, Geschichte Preus., 1. B., S. 400.

jo Padaugavyj vokiečių valdžią tvirtinti ir pagonis apvergti.

Pašvęstas Albertas vyskupu Padaugavio norėjo tenai savo valdžią ir savo tikybą kardu pamatuoti, todėl ėmė, kaip jei Bertoldas, kviesti teutonus į kryžiaus karę prieš pagonis. Būdamas pats kilties vyru ir turėdamas daugybę genčių, pažįstamų ir prietelių, gavo nuo jų didelę pašalpą. Mokėjo dar pasigerinti diduomenei, kunigaikščiams ir karaliams, kurie jį tame reikale taip pat sušelpė. Visų pirma susipažino su gyventojais salos Gotlando, kurioj 500 kareivių patelkęs ir kryžium paženklinęs, išleido į Padaugavį. Pats tuo tarpu nukeliavo pas danų karalių, nuo kurio ir nuo arkivyskupo Lundeno miesto gavo suičias dovanas. Nuo tenai grįždamas, užkeliavo į Magdeburgo pilį, kame pasitiko Pilypas, ciesorius teutonų, kuriam Albertas taip mokėjo pasigerinti, jog jis jam visą kraštą Padaugavio padovanojo, noris tas jam kraštas tiek teprigulėjo, kiek kam priguli svetimas drabužis ant svetimos nugaros. Bet pagal nuomonę tų amžių krikščionys turėjo pagonis už gyvulius, todėl tarės galintys jų turtus ir valsčius pasavinti. Tas pats ciesorius pažadėjo jam, jog visi tie, kurie žygiuos į Padaugavį pagonių krikštyti ir kariauti, džiaugsis tomis pačiomis liecybomis, kuriomis džiaugias einantys grabą išganytojo vaduoti nuo netikėlių į šventą žemę. Lygia dalia Albertas išlūgojo nuo popiežiaus tuos pačius atpuskus ir tą patį griekų atleidimą, kaip jei einantiems į žemę šventą kariauti. Vienu žodžiu, Albertas nuo visų ir visur gavo pašalpą ir pagalbą savo ketėjimui.

Taip pasirėdęs, Albertas metuose 1199 su savo tar- 1199
nais ir jomylistomis, vardu Dortmundu, Herbertiriu, su didele gauja kryžauninkų dvi dešimti ir trijuose

laivuose laimingai atkeliavo į Daugavos grevą; išlaipinęs tenai visus į pašalį, traukė į Bažnyčios salą, o nuo ten į Ikškilės pilį, į kurią žemgaliai nenorėdami įleisti daug tų kryžeivių pakelėj nugalavo, vienok Albertas, noris su didžiu vargu, nuėjo tenai ir su didžiu džiaugsmu susinėrė su likusiaisiais vokiečiais, kurie iki šiolei užsirakinę toj pilyj lindojo.

Tą regėdami, lybiešiai, latviai ir žemgaliai padarė su Albertu paliaubas ant trijų dienų, vildamos tuo tarpu tolimesnius žemaičius patelksiantys, o Albertas vylės savo kareivius iš kelio pailsinsiąs. Bet žemgaliai patys, kaip vokiečiai rašo, antrąją dieną paliaubas sulaužę, kaipogi, antpuolę pasalu, daugybę kryžeivių nugalavo, o patį Albertą Bažnyčios saloj apgulė; iš pirmo nusiminė vokiečiai, neturėdami kuo misti, bet, radę tenai kelis rūsius javų, apsidrąsino; nuo kurios pilies vienok pagonys atstojo, kad pamatė kitus laivus ateinančius su kryžeiviais, kurie, išpuldami į pašalius, teriojo ir degino pagonų javus ir namus. Žemgaliai, nuogąstaudami, kad dar daugiau neateitų kryžauninkų, lūgojo pakajaus nuo Alberto, ketėdami krikštytis, ant ko suderėjęs, Albertas pagrįžo į Rygės kaimą ir liepė netikėlius krikštyti, nuo kurių lūgojo vadų, žemgaliai nairės juos duoti. Tą matydamas, Albertas pakėlė puotą, arba gėrynę, į kurią liepė sukviesti artimąją diduomenę pagonų, kuriai susirinkus tenai, vyskupas Albertas liepė ją apkalti. Tėvūnai žemgalių ir latvių, nugandinti tokiu elgimos savo vyskupo, krūpavo, kad juos neišsiųstų per jūrą į Teutoniją, todėl davė jam 30 vadų, kuriuos Albertas atėmęs pačių vienok nepaleido ir per jūrą išsiuntė[1].

---

[1] J. Voigt, Geschichte Preus., 1. B., S. 404.

Įgavęs taip pakajų, Albertas norėjo būtinai pavojų nuo savęs attolinti ir savo valdžią tuose kraštuose patvirtinti, minėdamas vienok, jog ne viena audra jam dar pakils, iki nuvergiant pagonis ir iki pasidarant tikru jų valdymieru, kurie, gailėdamos savo liuosybės, valsčių ir turtų, vėliau ar anksčiau turės trakti. Dėl tos priežasties, geisdamas artimą sukergimą su Teutonija užlaikyti, ryžos įkurti tokią vietą, kurioj jis galėtų turėti ginklus padėti, javų klėtį astankai ir stiprią uždangą. Ant to galo pavaręs gyventojus iš kaimo Rygės, toj vietoj pastrūnijo pilį Ringos, arba Rygos, kuri iki šios dienos tebėra. 1200

Albertas, įkūręs Rygos pilį, arba miestą, vienus pačius vokiečius teleido tenai gyventi: kaipogi nė vienas žemgalis, latvis nei lybiešis negalėjo nei gyventi, nei namų turėti, nei dailidauti, nei prekioti, nei vyresniu būti, noris būtų ir vokiškai mokąs, vienu žodžiu, vis atidavė vokiečiams prekybą ir amatą, kad per tą perkrikštai nesirastų akylesniais ir turtingesniais. Albertas, norėdamas tą miestą kuo veikiau praplatinti, užgynė lybiešiams, žemgaliams, latviams niekur kitur nepardavoti, kaip tiktai vienoj Rygoj visus tuos, kurie prekiotų grevoj Lielupės, arba Mūšos, ar Žemgaliuose, ne vien iškeikė, bet neklausančius ketėjo galuoti ir labybą atimti. Ant didesnės dar laimės ir godos Albertas atdavė Rygos miestą į užtarymą švenčiausios Marijos panos teutoniškosios[1].

Ir taip Albertas, juo geriau apsipažino su būdu, daba, rėda ir tikyba pagonų, juo aiškiau matė, jog su ta galia, kokią turėjo, negalės jų apvergti nei nuo jų žemės atimti ir pasavinti, kaipogi vieni kryžeiviai negalėjo tenai naujos rėdos ir naujos vieros niekaip

---

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. 1, S. 401—405.

antturėti, kaipogi, atėję pavasarį, vasarą perbuvę, rudenį vėl grįžta namon, kartais nieko nenuveikę, palikdami vokiečius, gyvenančius tenai, baimėj ir pavojuj. Albertas, norėdamas tą nuo vokiečių attolinti, telkė Teutonijoj kryžeivius, žadėdamas jiems perkrikštų latvių ir žemgalių žemę atduoti, jei nebgrįš į Teutoniją ir čia pat gyvens, ir dar steigs daugiau žemės nuo pagonų užimti. To dėjęsis, Albertas pado-
1201 vanojo Lenevardeno pilį Banerui, o Ikškilės pilį — Meindorfui, vienok nedrįso daugiau bedalyti, minėdamas, jog netikėliai, tą regėdami, kuo pikčiau įtraks ir ne vien ginklu ginklą ramdys, bet į pačią ugnį puls, velydamos galą gauti, nekaip savo turtų, valsčių ir liuosybės nustoti. Todėl Albertas, dangstydamos savo tikyba, veizėjo kito pragumo, kuriuo galėtų netikėliams žemę užimti ir pačius nuvergti; atmindamas, jog kareivių brostva, arba zokanas, žemėj šventoj daug gero darė krikščionims, užsikėto jis tokį pat kareivių zokaną Padaugavyj įkurti, kad jie tikybą krikščionišką tarp netikėlių platintų ir ją antturėtų.

Albertas, geisdamas tokį zokaną Padaugavyj įkurti, nukeliavo į Teutoniją naujos tenai talkos kryžeivių telkti, kad jų užtarymu ir pagalba savo ketėjimą galėtų pasiekti, o Ditrichą zokaninką išsiuntė prie popiežiaus, kad jam jo norą apreikštų. Tuo tarpu pats, surinkęs didelę gaują kryžeivių, sugrįžo į Rygą. Vienok, krūpaudamas tolimesnius pagonis sukelti, padarė sandarą su žemgaliais, lybiešiais ir latviais ir tuo pakaju attolino nuo savęs pavojų.

Albertas kas dieną didžiau rūpinos, kaip kareivių zokaną įkurti, kaipo įrankį savo valdžios ir galybės, nesgi regėjo jų didelę naudą žemėj šventoj. Todėl ne vien pats, Teutonijoj būdamas, klausinėjo apie

jų įstatymus ir būdą, bet dar, siųsdamas Ditrichą į Rymą, įsakė jam išsijautoti ir išsiteirauti apie zokaną tų kareivių. Ko Albertas geidė, tas ir įvyko: kaipogi popiežius Inocentas III leido jam tokį zokaną pamatauti pagal įstatymus zokano templierių.

Tas naujasis zokanas, įkurtas metuose 1201 Padaugavyj, gyveno pagal įstatymus templierių pilyse, dėvėjo baltą abitą ant šarvų, ant krūtų turėjo raudoną kryžių su kalaviju, skersai išsiūtu, nuo ko kalavijonimis vadinos, visi barzdoti, mišaunieji tesiskuto, negalėjo pačiuotis nei mergoms zalėtų brukti, vyresnysis jų vadinos mistras, kurį patys zokaninkai tarp savęs skyrė, vienok Rygos vyskupo, kaipo savo įkūrėjo ir vietininko popiežiaus, turėjo klausyti, kursai kaip Rygos pilį su kraštu, taip ir tą zokaną į užtarymą švenčiausios Marijos panos teutoniškosios pavedė. Kiti vyresnieji buvo mažose pilyse, vadinos fogtais, o didžiose — komtūrais, tai yra kamendotais, kožnas tarp jų po kelis fogtus savo valdžioj turėjo, o pats mistro klausė. Visas darbas tų zokaninkų buvo platinti evangelijos mokslą tarp pagonų, užtaryti ir šelpti krikščionis. Stodami teutonai į tą zokaną turėjo prisiekti, jog yra kilties vyrais, teutonišką kalbą mokantys, sveikais ir galintys kariauti, jog nesikekšaus, gyvens iki smerčio čystatoj, nei tėvo, nei motinos, nei genties, nei bendro neklausys, tiktai savo mistro, ir jo vieno įsakymus tepildys. Mistras, įduodamas jam kalaviją, sakė: „Imk iš mano rankos tą kalaviją, gyniok dievą ir Marijos žemę." Nereikėjo tiems zakaninkams mokytiems būti, retas tarp jų rašyti temokėjo, visos maldos gana jiems tėvemūsų ar sveikamariją sukalbėti. Pirmas mistras tų kalavijonų buvo Vinas Rorbachas, vyras kantrus ir sumanus, kursai iš vieno

su Albertu steigė valdžią vokiečių Padaugavyj tvirtinti[1].

Ta aitra krikščionų to amžiaus rodo skaitytojui aiškiai, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, nebturėjo pakajaus nuo savo susiedų gudų, lenkų, pamarionų ir žuvėdų, kurie jau krikščionimis buvo ir vergavo savo karaliams. Vieni lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, noris pagonys, vienok liuosi gyveno, džiaugdamos savo senovės tikyba ir liuosybe, o neapvežėdami krikščionų tikybos ir vergybos, kaipogi kas kariavo su lietuvių giminėmis ir jas pergalėjo, nenorėjo pirma joms pakajaus duoti, kaip kad jos pasiėmė krikštytis; taip darė Boleslovas, Kazimierai — lenkų, o Olafas — žuvėdų karaliai. Todėl, juo tankiau lietuviams krikščionų tikyba buvo siūloma, kaipo pirmasis pamatas pakajaus, juo didžiau jie rūstinos, turėdami ją sau už sluogą savo liuosybės ir įrankį svetimos vergybos. Patsai krikščionų elgimos su lietuviais ir žemaičiais netikėliais galėjo juos suvisu nugrėsti nuo krikščionų tikybos, kuri baisesne jiems rodės, pažvelgus ant krikščionų darbų. Ko neregėjo tenai! Kur vien krikščionys buvo, tenai svietas vergavo dieną ir naktį, dirbo pilis, bažnyčias, rūmus, kliostorius turėjo mūryti, apslėgtas rinkliavomis ir mokesniais, dešimtinių vienų kunigams negalėdamas pakakinti, muko visa palikinas į Lietuvą pas pagonis ir tenai, liuosas nuo kruvinos vergybos būdamas, norėjo bent pailsėti. Dėl to gi lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, pagonys neapkentė krikščionų ir neapvežėjo kaipo visų didžiausių savo nepriětelių, užvis regėdami, jog jų sandaros ir paliaubos niekais buvo dėl krikščionų, kurie kartais dėl to jas saugo-

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. 1, S. 406—409.

jo ir nekariavo su pagonimis, jog nesivylė jų pergalėti. Lietuviai vėl jiems lygiu lygų mokėjo, teriodami ir naikindami krikščionų kraštus.*

Skaitytojas jau regėjo, jog giminės lietuvių iki šiolei nuo vienos pusės tebuvo antpuldinėjamos nuo neprietelių, dėl to gi, sutraukusios savo galybę, galėjo drąsiai kariauti, bet tame jau amžiuj ne nuo vienos kurios pusės, bet nuo visų šalių rados spaudžiamos nuo baisių krikščionų. Ir taip tankiai reikėjo lietuviams vienoj valandoj leisti rimtus pulkus ne vien į rytus, pietus ir vakarus, bet ir į šiaurę, kaipogi tose visose pusėse smarkūs neprieteliai grūdos varu į jų pasvietį ir amžina vergyba juos gorino. Dėl to gi nėra nė kokio stebuklo, jog tą patį metą kitaip yra vadinami kunigaikščiai lietuvių, kurie su lenkais, kitaip, kurie su gudais, kitaip, kurie su vokiečiais meldžionimis ir su žuvėdais grūmės. Vienok lietuviai, noris ir tokiame suspaudime būdami, mokėjo savo ūkę nuo vergybos krikščionų gynioti. Noris daug kartų patys pamušti, bet tankiau savo neprietelius nuveikė. Tame amžiuj neblaukė jau lietuviai savo tamsiose giriose ateinančių neprietelių, nes patys leido pulkus į krikščionų kraštus, kad parodytų, jog galinčiais yra su jų gelžytomis rindomis

---

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Ką senovės raštai aiškiai rodo (kaip viršiau regėjome). Jau metuose 1182 gudų rašytojas guodžias svietui, rodydamas lietuvius kaipo visų didžiausius neprietelius, tais žodžiais: „Lietuviai, pūsdami į ilgus trimitus, arba medžio trūbus, ant greitų žirgų kaip nuožmūs žvėrys puldami ant grobio, degino kaimus, vergė gyventojus, patys vienok nuo kareivių neprivejami, kaipogi niekaip nenorėjo siena grumtis, bet į visas puses paskydę laidė nuo tolo vylyčias ir gelžines akstis ant neprietelių, patys čia pragaišdami, čia vėl ant balso savo trūbų pasirodydami." (Карамзин, т. II, с.)

grumtis, kurie ne kartą nugandino krikščionis viso pasaulio savo narsybe ir smarkybe, kaip tuojau regėsim.

§ 14. TOLESNI VARGAI LIETUVIŲ SU ĮSIGRIOVUSIAIS VOKIEČIAIS Į PADAUGAVĮ

Toksai rėdymos v. Alberto ir veisimos Padaugavyj vokiečių didžiai netiko lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, kurie tuose atėjūnuose aiškiai regėjo sau prapultį, todėl didyn vien ant jų grumzdė: kaipogi metuose 1200 susitarę atėjo pas Rygą, bet, nugerinti nuo Alberto, sandaras su juo padarė ir jų minavonei pagal savo būdą dievams aukavo baltą žirgą degindami.

Ateinantį metą latviai, antrapus Daugavos gyvenantys, letgaliais vadinami, nuo Lietuvos galo, buvo atėję pas Rygą, ko dėjęsi, nėra raštuose randama, bet jutę — pleskavionys į savo kraštą įsigrūdę, grįžo namon su jais grumtis.

1202 Tą metą ėjo v. Albertas į Teutoniją kryžeivių ir kalavijonų telkti, su kuriais pargrįžęs į Rygą, visų pirma perkėlė savo buveinę iš Ikškilės į Rygą, kurioj bažnyčią katedros su kapitula ir kliošторių įkūrė, antrą kliošторių cistersų Daugavos įtakoj, Diunamiunde vadinamoj, pastrūnijo ir šv. Mikalojaus kalnu praminė. Žemgaliai tuo tarpu norėjo į pilį Bažnyčios salos įsigriauti, bet, patys įgrobti, nieko nenuveikę apent pagrįžo namon.

Kunigaikštis Balostekės, arba Polocko, buvo apgulęs Ikškilę, bet, pakukuliuotas nuo vokiečių, pilį palikinas atsitraukė, nuo tenai sukos ant Bažnyčios salos, nes, tenai nustojęs daug savo joties nuo vokiečių vylyčių, grįžo namon. Tuo tarpu Gercikės

kunigaikštis su latviais, anapus Daugavos gyvenančiais, teriojo apygardas Rygos, kryžeivius krapštydamas laukan, ir, ką užgreibdamas, gyvulius ir jų turtus varė namon, o kryžeivius ir jų kunigus galavo.

Albertas, tą regėdamas, keliavo į Teutoniją kryžeivių telkti, bet, vos buvo į jūrą įsileidęs, kaip tuojau latviai apygardos Ašradės ir Lenevardeno susirinkę smarkiai siaubė apie Rygą, teriodami ir naikindami, kas vien krikščioniu vadinos ar į jį pavėdžiu buvo. Vokiečiai, Rygoj užsirakinę, nedrįso lįsti laukan neigi drausti netikėlių, regėdami apsukui girias ir tardami, jog tenai kiti pulkai lietuvių pasislėpę tyko jų išlendančių. Bet ant galo nebtverdamos, užvis norėdami grobį nuo jų atgauti, leidos latvius vyti, kuriuos panokę smiltynuose, baisiai susigrūmė. Ilgai ir didžiai narsiai abi pusi mušės, bet, nenuveikdami vieni antrų, apilsę persiskiedė; bet latviai nenorėjo be pergalės atstoti, todėl, sutūpę į valtis, mandė nuo antros pusės į Rygą laužtis, bet ir tenai nevyko, kaipogi vokiečiai vylyčiomis ir svilksnimis ramdė latvius, kurie, negalėdami jiems nieko padaryti, grįžo namon.

Tą patį metą Ditrichas zokaninkas su perkrikštu Kaupu pargrįžo iš Rymo į Rygą. Vokiečiai ne taip labai džiaugės jo parkeliavimu ir pagalba kryžeivių, kurią jis pargrįždamas vokiečiams atvedė. Perkrikštas Kaupas, išgodotas ir apdovanotas nuo popiežiaus Inocento III, parėjęs labai rūpinos platinti skaitlių krikščionų ir rengės būti jų visų didžiausiu užtarytoju.

Jau tolimesnieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, tankyn vien pradėjo lankyti Padaugavį, kaipogi tą 1204
pačią žiemą atėjo 2000 joties, traukdama į Igaunių

žemę; jų karvedys Svelgotė, kunigaikštis lietuvių, apsidrąsinęs iki pat Rygos angos atjojo, kurioj vokiečiai taip nusigando, jog neminėdami išėję prieš su midum, ėmė jį vaišinti, kaip svetį. Svelgotė, su savo tarnais pagėręs midų, dėkavodamas vokiečiams, sakė: „Jeiba kad jūs tą patį dūmotumėt, ką darot." Suspaudęs žirgą pentinais, nužarstė it žiebas vėl pas savuosius, kuriems sakė: „Ar matėt, kaip vokiečiui ranka krutėjo, duodant man midų? Nuo paties mūsų pasišmaižymo juos šiurpulys apniko, nemintą midum mus vaišino; dabar nieko nedarysim, bet, atlikę nuo ten, kur einam, pargrįždami Rygos pilį suduskinsim, kurios pačių dulkių nebus ko apgniaužti lietos vyrui, o vokiečius likusiuosius nuvergsim." Tą nujautęs, Vesteris, tėvūnas žemgalių, atėjo į Rygą ir ėmė peikti vokiečius, gėdindamas, jog jie lietuvius praleido, ir drąsino pargrįžtančius užstoti jiems kelią, žadėdamas pats jiems padėti, vienok vokiečiai iš pirmo nenorėjo jo klausyti, bet, gavę nuo jo vadą, užsikėto. Vesteris, sukėlęs savo kareivius, atėjo į Rygą ir, susinėręs su kalavijonimis, kryžeiviais ir kitais vokiečiais, už Rygos ant kalno sustojo. Tuo tarpu vokiečiai išsiuntė žvalgytojus į Turaidą jautotis, kuria sričia lietuviai keta grįžti namon, kurie, nusluoguoti turtais, varydami su savim daugybę imtinių, žirgų ir galvijų, atėję ties Kaupapile apsinakvojo, ketėdami per Rodepois Ikškilėn traukti. Žvalgytojai tuojau pranešė vokiečiams, kurie netrukdami užšoko jiems už akių. Lietuviai, nieko nežinodami, keliavo, perskiedę savo kariauną į dvi dali: viena ėjo priešakyj, antra užpakalyj, o viduryj daugiau nei 1000 imtinių vesdami, artinos prie vokiečių, kurie, giriose užsislėpę, tykojo ir laukė pragumo ant lietuvių pulti, kurie, nuvargę keliaudami

giliu sniegu, apsinakvojo laukuose. Vesteris, ar iš gudrumo, ar iš baimės, prasikraustė, bet vokiečiai puolė ant miegančių lietuvių, kurie, tame sambrūzdyj pagrobę ginklus, drąsiai dar rėmės, bet, nusluoguoti grobiu ir suvargę kelione, išguro. Vesteris, tą matydamas, krūpavo, kad vokiečiai, nuveikę lietuvius, ant jo nepultų, ėmė ir jis išblaškytus lietuvius rumaloti, kurių 1200 karvietėj beklaksančių paliko; imtinius igaunius, kaipo netikėlius, lygiai su lietuviais nugalavo, visas abažas, ginklai ir žirgai kliuvo į ranką vokiečiams, pats Svelgotė toj rūstoj dienoj galą gavo, kuriam vokiečiai nurentę galvą pamautą ant ragotinės įnešė į Rygą džiaugdamos kitiems parodyti.

Jutusios tą nuopuolį, užmuštųjų lietuvių žmonos, raudodamos savo vyrų ir norėdamos veikiau juos regėti, rašo, jog viename kaime 50 žmonų sau galą padariusių[1].

Latviai, nebgalėdami vokiečių besudrausti, vieni išsidangino į girias, o kiti užsirakino pilyse Lenevardene ir Ašradėj, ketėdami iki paskuojės gintis.

Tuo tarpu v. Albertas sugrįžo iš Teutonijos su nauja talka kryžeivių ir visų pirma pilį Lenevardeno 1205
apgulė, bet, negalėdamas įsilaužti, sudegino iš apmaudo ir visą apygardą baisiai baisesniai nuteriojo. Ašradės pilies įgulė, nugandinta ta smarkybe, nebvildamos bestengti, pakajaus lūgojo nuo vokiečių, kurie tuo kartu tedavė, kad įgulė pasiėmė krikštytis.

Lygia dalia Kuoknesės pilies vyresnysis, regėdamos taip pat nebstengsiąs prieš vokiečius, padarė

[1] J. G. Arndt, Lieflän. Chron., S. 41.

su v. Albertu pakajų, kuriuo neilgai tesidžiaugė, kaip tuojau regėsim.

Bet tie latviai, kurie buvo į girias išsidanginę, niekaip nesiliovė su vokiečiais kariauti: kaipogi vienus staiga antpuldami galavo, kitus gyvus sugavę dievams aukaudami degino. Per visus Akas, karvedys latvių, tose skardmušose kuo didžiau atsiženklino.

Perkrikštai latviai guodės v. Albertui, sakydami, jog jie negali permanyti naujo mokslo dėl to, jog vokiečiai krikščionys kitaip moko, o kitaip patys daro. Dėl ko daug kartų perkrikštai ėjo į Daugavą krikštą plauti ir sekė įstatymus savo senovės tikybos.*

Vokiečiai, nuveikę Padaugavyj latvius, norėjo dar toliau savo valdžią platinti, to dėjęsis, v. Albertas išsiuntė į Žemgalius kalavijonis, kryžeivius ir perkrikštus, kad pilį Celonę, arba Kelonę, užimtų, kurioje žemgaliai, traukdami į Igaunių žemę ir nuo tenai pargrįždami, gaspadijos. Vokiečiai, persikėlę
1206 per Daugavą ties Ašradės pilia, apgulė minavotą pilį Kelonę, arba Celonę, kurios įgulė labai narsiai gy-

* *Toliau išbrauktas tekstas:* [...] nuopuolius, to dėjęsi, sukėlė rimtus pulkus ir išsiuntė Živinbudą į Romano valstybę. Lietuviai tenai apygardas Vladimiro ir Lucko baisiai nudegino. Lietuviai skardės su gudais tose apygardose per trejus metus abejotine laime, ilgainiui gudai, sutraukę nuo visų pusių savo kareivius, apniko lietuvius, besariojančius Lucko apygardose, kurie, nujautę gudus esant už save stipresnius, ėmė ant namų trauktis, lūkurdami žemaičių ateinančių, kurie tuo pačiu laiku su vokiečiais grūmės. Vienok gudai laukuose Slonimo užstojo jiems kelią. Lietuvius statė į rindas Živinbudas, o gudus eiliavo didysis kunigaikštis Vladimiras. Tuojau abi pusi sukibo į mūšą ir rėmės iš visos galios, vieni nenorėdami įgautos valdžios paleisti, antri svetimiems vergauti, ragotinės vien skerlojo lūždamos, kraujas latakais varvėjo, daug jau vyresniųjų kunigaikščių karvietėj klaksojo, vienok galo dar mūšos nebuvo ir negalėjo numanyti, katra

nės ir nenorėjo niekaip vokiečių įsileisti, bet ant galo, regėdama nestengsianti, ėmė pakajaus lūgoti, kurį vienok vokiečiai tad tedavė, kad pasiėmė krikštytis, o tolimesnius lietuvius, įgulėj esančius, namon atleisti ir su jais daugiau nebesibendrauti, ant ko įgulė ir vadus išdavė, kuriuos vokiečiai atėmę įleido į pilį kunigus krikštyti žemgalių, kurių daugybę apkrikštiję ir sienas pilies pašventę, vėliavą, arba papartį, švenčiausios Marijos panos teutoniškosios pilies čiukure užkišo ir namon sugrįžo[1].

Tuo tarpu kunigas Alobrandas buvo iškeliavęs į Igaunių žemę reikalauti nuo jų pagrobtųjų prekių pirm kelerių metų vokiečių prekiotojams apie vertumą 100 svarų sidabro. Alobrandas, nieko tenai nepešęs, grįždamas namon, ėmė letgaliams Talavos krašto žodį dievo skelbti, kurie, norėdami gauti kokį noris pailsį nuo karių, pradėjo jo klausyti: kaipogi ta giminė lietuvių tautos buvo spaudžiama jau nuo gudų, jau nuo igaunių; užvis gudai tuo pačiu kartu buvo atsiuntę savo kunigus į Talavą letgalių krikštyti į savo tikybą, kurie, nebžinodami kurių beklausy-

---

šalis katrą pergalės. Tuo tarpu lengvieji pulkai, atėję gudams ant pagalbos, gulė nuo užpakalio ant lietuvių, kurių nuilsusias rindas neilgai trukę perlaužė; rašo, jog dešimtis tūkstančių lietuvių palikusi beklaksančių karvietėj, kurių taboriai ir ginklai kliuvo pergalėtojams.

Tuo pačiu laiku Haličo gudai buvo sau už kunigaikštį paskyrę vengrų karalaitį Kolomaną, kurį Mstislavas, didysis gudų kunigaikštis, pergalėjo ir iš Haličo išvarė. Kolomanas nenorėjo pasiduoti ir rengės į karę prieš Mstislavą, kursai, možėdamos savo galia, patelkė dar lietuvius, jacviegus, palaucius. Ištikus į mūšą, Kolomanas buvo jau atremiąs gudus, bet tuo tarpu lietuviai užgulė jam užpakalį ir jo rindas išardė; pergalėtas užsirakino pilyj Haliče, kurią vienok netrukęs turėjo Mstislavui atduoti. (Schlözer, 1, S. 32.)

[1] Arndt, Lieflän. Chron., S. 62.

ti, gudų ar vokiečių, teiravos savo dievų, kokia jiems tikyba tarp tųdviejų geriau praverėtų. Nulėmė, jog vokiečių. Alobrandas, apkrikštijęs kelis kaimus, pargrįžo į Rygą v. Albertui apipasakoti, kursai tuojau nusiuntė kunigą, kursai juos žodyj dievo stiprintų ir bažnyčią jiems įkurtų.

Tuo pačiu laiku rados netaikos tarp kunigaikšćio Veisekės pilies Kuoknesės ir Danieliaus, kamendoto Lenevardeno pilies, kurios įgulė antpuolė pasalu naktį Kuoknesės įgulę miegančią ir tenai, vienus netikėlius žemgalius nugalavusi, kitus išblaškiusi, nutvėrė patį kunigaikštį ir su jo tarnais apkalė, vokiečiai, tą padarę, apreiškė savo pilies kamendotui Danieliui, kursai, noris atstu į tą visą darbą savo įgulės veizėjos, vienok pats nesikišo, ir nurašė v. Albertui, kursai širdyj džiaugės tokiu darbu, vienok rašte jį peikė ir kunigaikščiui pilį sugrąžino, kurį, dar didžiomis dovanomis apdovanojęs, paleido, bet jog jis pirmiau buvo v. Albertui savo pilies pusę dovanojęs, todėl įdavė jam įgulę vokiečių kareivių, kad reikale galėtų jį apginti nuo lietuvių[1].

Veisekė, Kuoknesės pilies kunigaikštis, noris numylėtas nuo v. Alberto, vienok drumzdė ant jo dėl to, jog žinojo gerai, ant kokio galo buvo jam įdavęs įgulę vokiečių. Išgirdęs v. Albertą iškeliavusį su kryžeiviais į Teutoniją, žinojo, jog vokiečių Rygoj saujelė beliko, ir girdėjo, jog gudų kunigaikštis keta vokiečius iš Padaugavio varyti laukan. Veisekė, antpuolęs vokiečius Kuoknesės pilyj, vienus iškirto, kitus Daugavoj nuskandino, retas kursai beišsprūdo. Tą padaręs, tuojau nuleido siuntinius prie gudų didžiojo kunigaikščio, skatindamas jį, kad tremtų vo-

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 64.

kiečius laukan, iki nepagrįžus v. Albertui. Vienok Veisekė tuo nusivylė. V. Albertas, negalėdamas į jūrą išeiti, lūkuro Diunamiundėj, iki audrai nugurstant, bet, gavęs žinią apie tą, kas nutiko Kuoknesėj, pagrįžo į Rygą ir rengės drausti Veisekę, kursai, tą nujautęs, savo labybą sukrovė į pilį ir uždegė, o pats išsidangino į gilumą Lietuvos[1].

V. Albertas, regėdamas nenuveiksiąs pagonių su tais vokiečiais, kuriuos su savim turėjo, todėl keliavo vėl į Teutoniją telkti kryžeivių, o tuo tarpu likusieji vokiečiai Padaugavyj vieni Rygos pilį tvirtino, kiti, sudegus piliai Kuoknesės, blaškė ir karojo letgalius ir žemgalius už tą, jog bendravos su kunigaikščiu Veiseke ir, žinodami dar, ką ketino jis su vokiečiais daryti, jiems nepranešė.

Negal žinoti, dėl ko kunigaikštis žemgalių Vesteris, nesant v. Albertui, užsikėto kariauti žemaičius, nuėjęs į Rygą, telkė kalavijonis, kurie pirma nairės,
ilgainiui leidos perkalbėti ir nuleido Vesteriui į tal- 1207
ką kalavijonis su kryžeiviais, kursai, paėmęs savo kareivius lygiai, traukė į Žemaičius, vienok žemgaliai pernakvoję pagal savo dabą lėmė, ar yra jau žemaičiai apsiginklavę. Žynys atsakė: „Yra ir laukia mūsų į mūšą." Tuo nusiminę, žemgaliai pradėjo grįžti ir vokiečius gorinti, šie jiems atsakė, jog savęs negėdins ir vieni su pagonimis grumsis. Todėl, neminėdami ant rudens kelio, lytaus ir darganos, vokiečiai įsigrūdo į Žemaičius ir tenai į kaimus paskydo, bet, radę namus tuščius, nusiminė ir apent į būrį susiskliautė, taisydamos tą pačią dieną grįžti, kad tuo tarpu žemaičiai apsiautė juos nuo visų pusių ir, svirdami jau šen, jau ten ant savo greitų žirgų, dau-

---

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 65.

gybes vokiečių vylyčiomis ir akstimis paklojo, žemgalius išblaškė į girias. Vieni vokiečiai paliko bežibantys rindoj savo plieno ir vario šarvuose, vildamies, jog žemaičiai, pamatę pačius ir žirgus, apdengtus plienu, nedrįs ant jų pulti, būdami patys viena meškena apsidengę. Bet žemaičiai, juo vokiečių eilės žibėjo, juo narsiau gulė ant jų, su kuriais susirėmus, vienos ugnys nuo kardų ir ragotinių žibėjo, patys kalavijonys brostvininkai virto it ąžuolai, kurie juo narsiau buvo remiami, juo kantriau dar gynės sau galą daromi. Ant galo vokiečiai, apkrėtę laukus, išguro, tarp kurių retas beišsprūdo nuo giltinės, kad to baisaus nuopuolio žinią į Rygą parbogintų[1].

Rygos pilionys, išgirdę tą nuopuolį, nusiminė, vieni raudojo, kiti meldės, senieji jauniesiems stigavojo, jog niekados nereikia leisti į talką pagonims prieš pagonis, reikiant su jais kariauti, labiau į dievo valią atsiduoti, su vienais perkrikštais tesibendrauti.

Paskui tą pergalę žemaičiai tuo pačiu žygiu nuteriojo vieną barą Padaugavio ir su grobiu grįžo namon. Žemgaliai tenkinos kelis žemaičius grįžtančius pasalu užmušę.

Vokiečiai, neminėdami ant to savo nuopuolio, nuleido siuntinius pas igaunius, reikalaudami nuo jų viršiau minavotų prekių, kurias buvo, kaip sakiau, igauniai vokiečiams pagrobę. Bet igauniai nenorėjo nei prekių grąžinti, nei su letgaliais sandarų daryti.

Tą regėdamas, v. Albertas sukėlė kalavijonis ir karvedžius, arba tėvūnus, letgalių: Rusnį Santeklės pilies, Vaidotę Antinės pilies, Toliautą Beverinos pilies, lygia dalia patelkė perkrikštus Turaidos apygardos ir, paėmęs vėliavą švenčiausios Marijos panos,

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 67.

užtarytojos savo, traukė į Unganiją ir tenai ėmė terioti visa tą, ką sutiko, pilį jų Odempę sudegino ir pilionis netikėlius iškirto; pailsėjęs dvi dieni, grįžo namon su grobiu ir imtiniais. Unganionys, norėdami atmonyti vokiečiams, patelkė sakalionis ir įsigrūdo į letgalių kraštą, nuteriojęs tenai apygardą Trikatos, apgulė pilį Beveriną ir visą dieną veltui vėtravojo, kurią letgaliai perkrikštai drąsiai gyniojo. Ant galo unganionys nuvargę norėjo atnaujinti pakajų su letgaliais, kurie jiems tuo kartu tenorėjo pakajų duoti, kad jie pasiims krikštytis; tą girdėdami, unganionys supyko ir pilį palikini paėjo.

Jutęs tą, mistras kalavijonų atėjo su kareiviais pas pilį Beveriną, bet unganionų jau nebrado. Tuo tarpu Rusnis, Beverinos pilies tėvūnas, sukėlęs savo apygardos letgalius, patelkė dar antrą tėvūną Vaidotę, susinėręs su kalavijonimis, traukė Unganijos kraštą terioti; ir taip, įpuolę į Sakaliją, vyriškus iškirto, o motriškąsias į vergus išvarė, su didžiu grobiu pargrįžo į Rygą.

Randantis kas kartą pavojau dėl vokiečių, Hermanas, urėdas lybiešių, suvadinęs perkrikštus ir vokiečius, teiravos, ar kariauti toliau su pagonimis Unganijos, ar laukti v. Alberto, pargrįžtančio iš Teutonijos, kur buvo neseniai iškeliavęs. Jausdami save silpnais, visi tarė liautis nuo karės ir laukti v. Alberto, pargrįžtančio su kryžeiviais, o tuo tarpu sandarauti su unganionimis, kurie, didžiai įgrobti nuo letgalių, paliaubas padarė ant vienų metų su vokiečiais[1].

Ateinantį metą v. Albertas, pagrįžęs iš Teutoni- 1208
jos su didžia daugybe kryžeivių, diduomenės ir kunigų, suvadino perkrikštus ir rūgojo ant Veisekės,

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 70.

kunigaikščio Kuoknesės pilies, sakydamas, jog jis, gavęs iš meilės jo vokiečių įgulę į savo pilį dėl apsigynimo nuo pagonų, pernai pasalu nužudė visą įgulę Kuoknesės pilies, už ką praveri jam atmonyti. To dėjęsis, traukė su visa savo kariauna į Kuoknesės pilį ir tenai ant kalno vietoj senosios pilies įkūrė naują ir stiprią įgulę vokiečių vėl įdėjo ir taip ją aprūpino, kad galėtų nuo buklumo ir narsumo lietuvių, o nuo pasalumo gudų gintis; perdėjęs tenai kamendotu Jeriką kalavijonį, pats sugrįžo į Rygą, o kalavijonys, įpuolę į Žemgalius, vieną apygardą nuteriojo ir taip pat pagrįžo į Rygą su grobiu ir keliais imtiniais.

Tos karės aiškiai kiekvienam rodo, jog vokiečiai visaip steigė lietuvius su lietuviais keršti, beje, perkrikštais piudė pagonis, nesgi pirma patiems lietuviams tarp savęs išsipiovus, kad paskui vokiečiams lengva būtų nuvargusius abejus nuvergti, kaipogi vokiečių kunigai taip mokėjo įkalbėti perkrikštams, jog jie tarės naują dievą godojantys, kruvindami rankas savo brolių ir genčių kraujuose dėl to vien, jog jie nenorėjo paleisti savo bočių tikybos ir svetimiems vergauti, noris šiaip žmonės dori, meilingi ir išmintingi, bet jog pagonys ir norintys liuosais gyventi, dėl to vien nuo vokiečių neapvežami buvo.

Regis, jog dėl tos nedorybės krikščionų atleido visagalis netaikas tarp pačių vokiečių ir uždegė jų širdyse skaugę: kaipogi tie kerštai, kurie buvo sukelti tarp v. Alberto ir kalavijonų, dalijantis žeme perkrikštų ir pagonų, dar rusėjo širdyse abiejų ir laukė tiktai pragumo apsireikšti, kaipogi Vigbertas kalavijonis, apmaudingas ant savo mistro, jog negavo to, ko geidė, makaulę jam pačiam ir jo kapelionui perskėlė.

Taip nugalavus pirmąjį mistrą kalavijonų, tuojau susirinkę kalavijonys iš pilių, arba komtūrų, pakėlė sau mistrą Volkviną, vyrą kantrų, drąsų ir sumanantį, kursai, Albertui nesant, visais vokiečiais ir perkrikštais rėdė, vienok v. Alberto, kaipo savo visų vyriausio valdymiero, klausė.

Paskyrus mistrą, v. Albertas rudenop, suvadinęs savo tarnus ir rėdytojus, teiravos, kaip praplatinti savo valstybę, kurie, regėdami save galinčiais, sutarė toliau lietuvius kariauti. Visų pirma ryžos Gercikės kunigaikštį Visvaldį nuveikti, neminėdami ant to, jog jis pats ir jo žmona, vardu Dangerutė, duktė Svelgotės, buvo krikščionys ir išpažino gudų tikybą. Tokia buvo priežastis tos karės. V. Albertas stigavojo, jog Visvaldis visados su vokiečiais kariavo ir nenorėjo su jais sandarauti, pagonis latvius ir žemgalius paikino, patrakusius perkrikštus šelpė, lietuvius, traukiančius į Igaunių žemę ar į Gudus, ne vien per Daugavą upę kilnojo, bet dar maitino ir šelpė. Todėl v. Albertas, sukėlęs visus kalavijonis, kryžeivius ir perkrikštus, traukė į Gercikę, buveinę kunigaikščio Visvaldžio, kurios įgulė, staiga antpulta, nusiminusi muko į pilį, bet tame sambrūzdyj nebsuskubėjo įeidama jos angą užrakinti: kaipogi vokiečiai po įgulės sumuko į pilį ir tenai krikščionis, noris gudų tikybos, taupė, bet netikėlius visus kirto laukan, pačią kunigaikštienę Dangerutę su visais jos tarnais sugavo, vos pats Visvaldis, įpuolęs į valtį, į antrapus Daugavos beišsprūdo. Vokiečiai, apgalėję pilį, drevėjo ir plėšė per visą dieną gėrybes, turtus, sidabrus, rūbus, baldus, varpus nuo varpnyčios nukėlė; vokiečiai, visokių lobių kupetomis prisiplėšę, džiaugės, jog nė vieno savųjų nenustojo ir taip veikiai pasipelnė, ant galo pačią pilį sudegino. Visvaldis, antrapus Dau-

gavos veizėdamas į gaisrą savo pilies, aičiojo ir sakė: „Oi Gercike, Gercike! Atliko mano ūkė. Eu! Ant to gi gimiau, kad į prapultį mano namų veizėčiau ir išnaikinimą visos mano giminės regėčiau!" V. Albertas tuo tarpu, pasidalijęs pelnu su vokiečiais, grįžo į Rygą su imtiniais[1].

V. Albertas, pargrįžęs į Rygą, liepė pasakyti Visvaldžiui kunigaikščiui, jei jis nori savo žmoną ir kalinius išliuosuoti, turi pats jam vaidintis ir jį už savo viešpatį išpažinti. Visvaldis, pasigailęs savo žmonos, atėjo prie Alberto ir lūgojo jo ašarodamas išliuosavimo kalinių. Tokia rūsta diena buvo dėl lietuvių, jog savo neprieteliaus ir galžudžio, kursai jam visa išplėšęs buvo, reikėjo su ašaromis lūgoti savo gyvybos. Minėk, skaitytojau, jog tą darė vyskupas, kursai, negėdėdamos ateinančių amžių ir neminėdamas, jog jo darbai kurią dieną kaip zelkoriuj šmėkšos, sakė verkiančiam Visvaldžiui: „Jei tu daugiau su neprieteliais vokiečių nesibendrausi, mūsų tikybos neniekinsi ir lietuvių nebleisi terioti to krašto, kuriame gyveni, jei tu tavo ūkę panai švenčiausiai padovanoji, kurią aš tau paskui išnuomosiu, tada tiktai tau tavo žmoną ir imtinius teatduosiu." Visvaldis, neįmanydamas kur bedingti, pasiėmė visa tą daryti, ko Albertas nuo jo geidė, ir prisieka patvirtinti, kurį v. Albertas guodžiodamas leido jam trijų pilių ponu vadintis, beje: Antinės, Sesuvos ir Gercikės, kurios jau pelenai bebuvo. Visvaldis, pagrįžęs į savo veldėmę, pelenus krapštė savo pilies ir buveinės, vienok slapta nesiliovė su lietuviais saviškiais bendrautis ir pats latviu vadintis, laukdamas valandos ir pragumo savo neprieteliams atmonyti[2].

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 75.

[2] Gebhardi, II, S. 332; Arndt, Liefländ. Chron., S. 75.

Tuo tarpu paliauboms su igauniais Unganijos pasibengus, letgaliai su Bertoldu, kamendotu pilies Kesės, nuteriojo jų visą kraštą ir su dideliu grobiu ir imtiniais pagrįžo į Kesę.

Taip kankinami igauniai lūgojo saviškių perkrikštų, anapus Turaidos gyvenančių, kad teiktųsi jiems pakajų įgyti nuo v. Alberto, kursai, tą nujautęs, išleido siuntinį savo kunigą Alobrandą, kursai, nukeliavęs tenai, reikalavo prekių, viršiau minavotų, ir tame pačiame surinkime buvo dar pradėjęs dievo žodį jiems skelbti. Igauniai, supykę ant to, pagrobė ragotines ir surėmė jį, ketėdami perverti, jei jis pradės jų dievus niekinti, vienok toj piktybėj truputį atlyžo, nesgi senutis igaunis sakė saviesiems: „Kas jums betikės, jei jūs šiuo kartu vyskupo siuntinį nugaluosit." Negalėdami tenai suderėti, igauniai išleido siuntinius į Rygą pas v. Albertą, kurie sugrąžino jam tą, ką buvo atėmę nuo vokiečių prekiotojų, ir tuo pakajų patvirtino. Vienok Bertoldas, kamendotas pilies Kesės, to pakajaus neužlaikė ir kariavo kaip kariavęs su igauniais. Ir taip kalavijonys pradėjo varžytis ūkės valdžia su v. Albertu, skaugėdami jam turtų ir vyresnybės.

Tuo pačiu laiku gudai nenorėjo leisti vokiečiams užkariauti Letgalių, todėl susitarusiu kunigaikštis Naugardo su kunigaikščiu Pleskavo įpuolė į Unganiją ir liepė savo kunigams skelbti netikėliams letgaliams gudų tikybą, vienok, nieko nenuveikdamu, užbadinusiu įgulę pilies Odempės ir pasipešusiu naudos terionėmis, grįžo su kunigais į namus palikinu netikėlius vokiečiams krikštyti.

Latviai Padaugavyj, arba Vidžemėj, vis dar vylės kuomet noris tremti vokiečius laukan su jų tikyba ir vieno pragumo telaukė: kaipogi pasirodė laivai kur-

1209 šininkų atsiautoj Rygos pajūriuose žemgalių ir ėmė vokiečių laivus gaudyti, kuriuos apsiautę, visa, kas tenai buvo, nugalavo. Ta maža pergale latviai didžiai prasidžiugo, tuojau sutarė apsiginkluoti ir susirinkti pas Rygą, ketėdami ją suardyti ir vokiečius jos irose užrausti, kurioje maž jų bebuvo, paėjus kryžeiviams į Teutoniją.

Tuojau latviai, sukėlę stiprią kariauną, apgulė visų pirma Kuoknesės pilį, bet, tenai radę labai stiprią įgulę, nenuveikdami jos, išskydo.

Tuo tarpu kuršininkų laivynė įėjo į Daugavos revą, taip greitai irkluodama ant Rygos, jog žvejai vos besuskubėjo į miestą įmukti ir vokiečiams pranešti apie kuršininkų artinimos, kad angas pilies užrakintų. Vokiečiai, tuojau nudeginę savo priemiesčius, suskato ginkluotis, ne vien vyrai, bet ir motriškosios lipo ant mūrų pilies gynioti. Prasidėjo mūša; kuršininkai, griaudamos į pilį, nuo vylyčių ir akmenų dangstės skydu iš dviejų lentų susegtų, ant pamietės pamautu, kurį kareivis į žemę įdūręs nuo siūčių klėstės, vienok ir taip dangstantis daug jų krito, kurie toliau grūsdamies rado geležies žaginius, į žemę įkaltus, neperžengiamus. Kuršininkai, negalėdami taip nuveikti, ėmė malkas apie mūrus krauti, ketėdami sudeginti, nes tuojau pamatė vokiečių jotį, blizgančią kalne. Netrukdami persikėlė į antrapus Daugavos ir tenai lavonus, karėj kritusiuosius, degino ir raudojo, o tuo tarpu vokiečiai į pilį sujojo, ryto metą daugiau dar pagalbos atėjo vokiečiams. Tą regėdami, kuršininkai susidangino į laivus ir grįžo į namus.

Bertoldas, kamendotas Kesės, su visų stipriąja dalia vokiečių kariaunos teriojo Unganiją, kaip viršiau minavojau. Išgirdęs kuršininkus į Rygą laužiantis, at-

skubėjęs buvo ant pagalbos, bet, nebradęs jų, sukos vėl į Unganiją lėbauti, kurioj, nudeginęs daugybę kaimų, Odempės pilį su žeme sulygino.

Tuo pačiu laiku igauniai apgulė Kesės pilį, į kurią labai įvairiai grūdos: kaipogi, išraudami iš šaknų, medžius šakotus statė į rindą, už kurių užsiglaudę laidė į pilį vylyčias ir akmenis ir taip nieko nenuveikė, kaipogi sunku jiems buvo su vokiečių ginklu lygintis, kurie apsišarvoję dar mūrais dangavos. Taip besigrumiant, atėjo Kaupas su perkrikštais ant pagalbos vokiečiams. Igauniai, negalėdami į pilį įsilaužti, į girias traukės. Tą matydami, kalavijonys norėjo juos vyti, bet labai nusivylė, kaipogi igauniai, pamatę maž vokiečių tesant, apsidrąsinę kibo muštis; nusigandę perkrikštai jų narsybe spruko šalin, ir vieni vokiečiai paliko bestovį karvietėj, kurie susiskliautę dar turėjos, bet igauniai apsiautę visus išklojo, vos šeši kalavijonys beišsprūdo nuo giltinės, visi kiti karvietėj paliko sukniustę; gyviesiems tą darė, ką patys buvo prityrę nuo vokiečių: kaipogi sugautiesiems kalavijonims išrėžę nugaroj ženklą jų brostvos, gyvus ugnyj sudegino, o kitus kryžeivius kryžiškai išskaldė. Igauniai, įgavę tą pergalę, išleido siuntinius pas kitus igaunius telkti ant ištrėmimo vokiečių iš Padaugavio[1].

V. Albertas, nusiminęs tuo nuopuoliu vokiečių, nebįmanydamas ką bedaryti, norėjo su kokia noris artima tauta susibendrauti. Žinodamas, jog gudai tuointimpos kariavo su lietuviais ir su igauniais, nuleido siuntinius pas Vladimirą, kunigaikštį Pleskavo, žadėdamas jam tą pačią duoklę duoti, kurią igauniai jam mokėjo, jei jis talkinėtų jam iki pagonis nuvei-

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 82,

kiant. Vladimiras, vildamos ta bendrysta nuo lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, nusikratysiąs, ne vien pasiėmė v. Albertui bendru būti, bet iš vieno lietuvius ir kitus pagonis kariauti, gerindamos dar vokiečiams prekėjams Rygos didžias liecybas, arba privilijas, dovanojo savo krašte prekioti. Tuo tarpu atėjo dar pagalbon vokiečiams didis būrys kryžeivių, tarp kurių keturi vyskupai buvo, atpuskų ir išganymo pelnyti pagonis mušdami, jų turtais ir tėviškėmis savindamos[1].

Ateinantį metą Vladimiras pagal sandaras atleido savo kareivius v. Albertui, kursai sukėlęs ne vien kalavijonis ir kryžeivius, bet dar perkrikštus, kuriuos jų tėvūnai Rusnis, Kaupas, Nunius ir Dabrelis pagal įsakymą atvedė. Albertas, turėdamas tokią galybę, traukė igaunių kariauti. Tuojau tenai nuteriojo sritį, vardu Santaganą, gyventojus vienus iškirto, kiti, giriose slapstydamies, speigais iššalo ar badu išmirė. Vienok igauniai tuo nenusiminė ir juo spaudžiami, juo smurtesniais rados: kaipogi įkandin išleido rimtus pulkus į Padaugavį pačių vokiečių kraštus terioti, su kuriais vieni Unganijoj grūmės, kiti Medžiopolėj, nes, pergalėti kruvinose ir maringose mūšose, igauniai paskydo.

Tuo tarpu viršiau minavoti vyskupai, dykdami nuveikti igaunius, sukos į Sakalijos sritį ir jos pilį Viljandį, stipriai aptvertą, apgulė, negalėdami įsigriauti, ėmė malką mesti į perkasus, kad veikiau ant pylų
1210 antsigautų; įgulė, tą matydama, metė ugnį į perkasus, kad tą malką uždegtų, o vokiečiai gesydami drėbė į ugnį ledus ir sniegą. Ant galo pavyko vokiečiams prigauti sienas pilies, kurias išvertę tarės į pi-

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 78.

lį įsilaužę, bet, tenai radę kitą perkasą ir antras sienas, turėjo grįžti. Paskui, uždegę ir tas antras sienas, ėmė svaidyti akmenis iš taranų, kurie didžiai įgulę naikino, kaipogi akmenys, krisdami į pilį, griovė namus ir svietą galavo, įgulė, nebtverdamos pilyj, šeštąją dieną pasidavė ir apsikrikštijo.

Igauniai, atsipūtę truputėlį, ketėjo vėl tą pilį atimti vokiečiams ir antrą kartą mandė Padaugavį užimti; to dėjęsi, patelkė gyventojus salos Ezelio, lygia dalia iš apygardų Ratalės ir Revelio, kurie visais savo laivais atirklavo Gauja upe pas Kaupo pilį, tenai, dar susinėrę su turaidžionimis, apgulė ją. V. Albertas skubėjo jos gelbėti su savo kryžeiviais, kuriems bepigu buvo nekariauti, variu ir geležia aplietiems, todėl kur vien sukos, ten žeidė ir klojo eiles igaunių, kurie viena ragotine negalėjo atsiginti. Noris didžios daugybės igaunių krito, vienok ir taip dar nenorėjo pasiduoti ir į pilį grūdos, iš kurios vokiečiai, mesdami akmenis, eiles jų ardė. Ant galo igauniai ėmė šalintis vieni į girias, kiti į laivus, bet tie, kurie buvo sutūpę į laivus, rados visų didžiausiame pavojuj, kaipogi vokiečiai užšoko jiems už akių ir ant skardžių Gaujos upės parioglino taranus, kad grįžtančius laivus igaunių užturėtų, kurie, tą jutę, laivus palikini brėkštant muko į girią, kurioj paskui daug nuo bado išgaišo. Per tą pergalę vokiečiai gavo 300 didžių laivų ir nepaseikimus turtus, kurie dar per neapvežėjimą kūnus igaunių kritusiųjų nelaidojo, bet paliko laukuose betakšančius ant suėdimo žvėrims ir paukščiams springiniams. Nuo ko tuojau antkrytis ir marai kėlės, kurie antra tiek svieto išnaikino[1].

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 89.

To neminėdami, viršiau minavoti vyskupai išleido kitus pulkus kryžeivių su kalavijonimis į Sakalijos sritį kariauti pagonų, kurie ir taip rūstose dienose norėjo dar iš paskuojės savo liuosybę gynioti, bet, ant nelaimės pergalėti nuo vokiečių, turėjo jiems vergauti, kurie, suplėšę tenai nepaseikimą grobį, į Rygą parvežė. Tos terionės pikčiau dar padidino tuos marus ir užkrėtė visų tolimiausias sritis igaunių, kurie ant galo nemintą lūgojo nuo vokiečių pakajaus ir pasiėmė krikštytis.

Vokiečiai, tuos kraštus nuvergę, sukos į Unganijos kitą sritį, bet, radę ją nuteriotą, grūdos šiaurėn toliau per neišžengiamą girią, kurioj antštiko laidarą, kuriame igauniai savo gyvulius buvo paslėpę, bandos pačios sako tenai daugiau nei keturis tūkstančius radus, antra tiek kitų gyvulių ir galvijų. Vokiečiai, gavę tokį grobį, nebtraukė toliau, bet apent į Rygą grįžo[1].

Tokioms nelaimėms spaudžiant igaunius, dabar Mstislavas, kunigaikštis Naugardo, atėjo su 15 000 kareivių vokiečiams padėti pagonis kariauti. Tas vėl, nuteriojęs antrą pusę krašto igaunių, kurio vokiečiai nebuvo dar prigavę, apgulė pilį Varbolę, nuo kurios išveržęs 50 ilgųjų grašių, grįžo namon. Igauniai, taip žudomi nuo visų pusių, padarė paliaubas ant trejų metų ir pasiėmė krikštytis.

Taip vokiečiai, šlekindami latakus kraujo nekaltų ūkininkų, apvertė brandingą ir vaisingą kraštą į baisius tyrus, kuriuose pastatę kryžių, vylės dar ir paskuojus giriose slapstančiuosius nuvergti. To dėjęsis, v. Albertas pakėlė Teodoriką, Diunamiundės opatą, į vyskupus igaunių.

---

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 94.

Perkrikštai latviai, noris taip ištikimais darės vokiečiams, jog kiekviename karės žygyj jiems tarnavo, vienok negalėjo nuo jų įgyti nei meilės, nei paguodos gauti, kurie nesikakino jiems atėmę tėviškės jų, išplėšę liuosybę, apsluogavę dešimtinėmis, baudžiavomis ir didžiais mokesniais, dar, nebįmanydami kaip beplėšti vargdienius, ant galo bites jų pasavino. Letgaliai Turaidos, nebiškentėdami tokių neteisybių, atėjo pas v. Albertą guostis ir klaupę lūgojo nuo jo atlydos ir užtarymo, žadėdami krikščionimis būti ir jo tikybos nebatsižadėti. V. Albertas, regėdamas baisias neteisybes, jiems nuo kalavijonų daromas, ir pasigailęs jų kruvinų ašarų, norėjo juos sutaikinti su kalavijonimis, kurie akivaizdoj Alberto, gėdėdamos tokio savo elgimos, pasiėmė letgaliams užmokėti, bet, lig išėjo nuo vyskupo, lig ir užmiršo užmokėti.

Letgaliai Turaidos, negaudami teisybės nuo v. Alberto, patrako, kurių tėvūnai Rusnis, Dabrelis, Asis, 1211
Veisekė susitarę tikybos krikščioniškos, kaipo tikros priežasties savo vergybos, atsižadėjo ir kalavijonis su kitais vokiečiais, kur vien užlenkdami, ėmė žudyti ir galuoti ir patys Dabrelio pilyj užsirakino. Tą išgirdęs, Albertas v. sukėlė kalavijonis, kryžeivius ir perkrikštus, traukė į Turaidos apygardą patrakusiųjų drausti, kurie tuojau iš visos galios Dabrelio pilį apgulė. Letgaliai, išpuolę iš pilies, su tokia narsybe ėmė graudinti vokiečius, jog, daugybes jų iškloję ir daugybes žirgų ir kitų karės įrankių pagrobę, apent sumuko į pilį, drąsindami vienas kitą tais žodžiais: „Stipruokit ir ginkitės, kad nevergautumėm vokiečiams"; kaipogi įgulė gynės kantriai ir narsiai per kelias dienas, noris vokiečiai, svaidydami iš taranų akmenis į pilį, daugybes jos kareivių ir gyvulių naikino. Letgaliai bekariaudami buvo naują bokštą pa-

dirbę pilyj, kurį ant jų nelaimės naktį pakilusi vėtra išvertė ir daug žmonių ir gyvulių išmušė. Nusiminę latviai maldavo savo dievus, aukaudami jiems gyvulius, kuriuos paskui mėčiojo vokiečiams per mūrus, kurie, nebįmanydami kaip į pilį įsilaužti, rausės po pamatais pilies, vildamos mūrus išversią. Letgaliai, būdami jau mažne visi po kelis kartus žeisti, tarės nebatsiturėsią, to dėjęsis, karvedys Rusnis, per mūrą persisvėręs, sveikino Bertoldą, kamendotą Kesės, vadindamas jį savo draugu, bet tuo tarpu vylyčia pervertas nukrito žemyn, o vokiečiai kuo veikiau rausės po pilia ir taip jau buvo pasikasę, jog visa pilis vos bekybojo. Tą regėdama, įgulė ir badaudama išsiuntė savo karvedį Asį pas vokiečius sandarauti. V. Albertas tuojau musijo krikštytis ir liepė vėliavą švenčiausios Marijos panos pily iškelti, kaipo ženklą savo brostvos, kurią letgaliai tuojau suplėšė. Kibo vėl abi pusi baisiai baisesniai grumtis. Letgaliai, nebturėdami nė vieno sveiko tarp savųjų, nebsivylė beišsiturėti, pasidavė ant galo, pasiėmę antrą kartą krikštytis, o vokiečiai, įėję į pilį, užkišo vėliavą savo brostvos ant irų pilies. V. Albertas nebleido vokiečiams bekirsti klūpančių prie savo kojų ir lūgojančių jo malonės, kursai, taip pergalėjęs patrakėlius, grįžo į Rygą, kur ir diduomiai letgalių likusiųjų atkeliavo jo godoti[1].

V. Albertas, pasigailęs jų vargų, o didžiau paklausęs tarimo viršiau minavotų vyskupų, atleido letgaliams dešimtines, o į jų vietą liepė jiems po pūrą javų nuo žambio, arba arklo, duoti, sakydamas, jog tą daro dėl didesnės kliauties ir meilės tikybos krikščionų, bet jei jie sugrįš apent į pagonis ir jų būdo

---

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 102.

nepames, tuo kartu mokės dešimtinę, kaip jei mokė- 1212
ję, ant ko ir raštą jiems išdavė. Ant galo vyskupai sulygino dar netaikas v. Alberto su kalavijonimis išsidalijime valsčių. Tuo pačiu laiku Otas, ciesorius teutonų, patvirtino kalavijonims visas tas žemes, kurias buvo atėmę pagonims, ir tas, kurias dar užims, gorindamas drausti tuos visus, kurie brostvą kalavijonių spaudė ir jų labybą mažino.

Tą patį metą lietuviai atleido siuntinius į Kuoknesės pilį su v. Albertu sandarauti, kad jiems leistų traukti į Igaunių žemę. Albertas ant to sutiko. Tuojau lietuviai, persikėlę per upę Daugavą, nuėjo į Sakalijos sritį, kurią nuterioję, su grobiu grįžo į namus. Kalavijonys, skaugėdami tos laimės lietuviams, grumzdė ant v. Alberto, jog leido jiems persikelti per Daugavą. Vokiečiai, regėdami sakalionis nuo lietuvių įveiktus, masino juos krikštytis ir jų klausyti. Igauniai atsakė: „Jūs nesulauksit, kad mes jums ar kitai kokiai svetimai tautai vergautumėm."

Vienok lietuviai padarytą pakajų su vokiečiais per nieką turėjo, kaipogi ateinantį metą, atėję į Padaugavį, išvadino vokiečius iš Kuoknesės pilies ir metė į upę jų ragotinę, skelbdami tuo karę kalavijonims ir jų bendrybos išsižadėdami. Tuojau lietuviai persikėlė per Daugavą su stipria kariauna ir atėjo į
Letgaliją, kurią nuterioję, daugybę krikščionų nuga- 1213
lavo. Paskui, atėję į Trikotės sritį, sugavo Tolibaudą, jos urėdą, ir jo sūnų Vaibulę, vokiečių bendrą, persikėlę per Gaują, žmones, kuriuos rado kaime Umerėj, vienus sugavo, kitus nukavo, turtus paėmę, grįžo į namus. Tuo tarpu Bertoldas, kamendotas pilies Kesės, paėmęs kalavijonis ir perkrikštus su Kameka, antru sūnum Tolibaudo, ėmė vyti lietuvius. Kad jau artinos vokiečiai prie lietuvių, Kameka, atsiminęs,

jog lietuviai, jutę, kad jis veja, jo brolį ir tėvą nugaluos, todėl norėjo juos masinti kitu keliu, bet lietuviai, tą supratę, pasiskubino kuo veikiau ant namų.

Tą patį metą kunigaikštis Visvaldis su savo žmona Dangerute nukeliavo į Naugardą, su kurio kunigaikščiu sandaras padarė vokiečius Padaugavyj kariauti, bet grįžtantį Bertoldas, kamendotas Kesės, nutykojęs sugavo ir, parvedęs į pilį, į gelžinius įdėjo, kurioje didžiai ilgai kalėjo, ant galo, nebsulaukdamas savo išliuosavimo, pats sau galą padarė, velydamos geriau mirti, nekaip kraugerių apjuoką kentėti.

Tuo dar vokiečiai nesikakino: norėdami apmaudą ant lietuvių nugiežti, įpuolė į antrapus Daugavos, nuteriojo Žemaičių parubežį. Žemaičiai, norėdami tą atmonyti vokiečiams, sutraukė didelę kariauną, persikėlė per Daugavą į Lenevardeno sritį, kurią nuteriojęs, daugybę krikščionų nukavo ir, patį urėdą Uldevenę sugavę, grįžo į namus. Pats mistras kalavijonų ėmė žemaičius vyti, kuriuos panokęs, didžiai baisiai susigrūmė; žemaičių pats karvedys karvietėj paliko, kiti, noris apskardyti, laimingai su grobiu į namus pargrįžo. Uldevenę iškeitė į galvą savo karvedžio, kad jį galėtų pagal savo tautos būdą palaidoti.

Žemaičiai apsidrąsinę sukėlė vėl kariauną ir su savo karvedžiu Steksiu traukė į Padaugavį vokiečių kariauti, kurie ant to tranksmo sukėlė kalavijonis, kryžeivius, perkrikštus ir patelkė dar kunigaikštį Vladimirą; susinėrę į vieną kariauną, traukė prieš žemaičius, antpuolę juos beilsinčius, karvedį patį Steksį ir daugybę svieto išklojo, retas kursai nuo tos baisios piūvos beišsprūdo[1].

---

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 106.

Tuo tarpu igauniai iš visos galios kariavo su vokiečiais, neskųsdami nei turtų, nei gyvybos, ir, pergalėję tūlose mūšose, užsikėto iki paskuojo tremti vokiečius laukan iš Padaugavio. To dėjęsi, patelkė 1214
gudus, lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, liepdami šiems į Rygą griautis, o jie patys ketėjo laukuose grumtis, ezelionys pasiėmė Daugavos įtaką užrakinti. Nes toj valandoj, kad jau buvo susineriančios kariaunos lietuvių su gudais eiti Rygos vėtravoti, Vladimiras, kunigaikštis Pleskavo, numirė; tuo nusiminę gudai liovės nuo karės žygio ir paskydo, tuo tarpu audra pakilusi ezelionų laivus, arba eldijas, išblaškė. Lietuviai, neturėdami su savim labai rimtos kariaunos, nedrįso vieni į Rygą traukti. Vokiečiai 1215
pergalėję igaunius keliose mūšose, kurie, nebįmanydami toj rūstoj dienoj kur dingti, pasiėmė krikštytis*.

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Tą metą Mantvila, kunigaikštis žemaičių, su savo sūnum Vykintu, stiprius pulkus sukėlusiu, trau- 1215
kė į Gudus ir tenai su kunigaikščiais Naugardo ir Smolensko kariavo ir po dvejų metų namon tepargrįžo. Kokia buvo priežastis tos karės, nėra raštuose randama. (Koialowicz, Hist. Lit., t. 1, l. III, p. 57.)

Bet kitoj pusėj lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, laimingesniais buvo, kaipogi Erdvilas, kunigaikštis žemaičių, pasiteiravęs Kernavėj su tėvūnais, sukėlė visoj ūkėj Kalne, Žemaičiuose, arba Žemgaliuose, ir Paletuose, arba Jatviežijoj, kareivius, daugiau nei penkiolika tūkstančių vyrų žaliūkų, kuriuos perskiedęs į tris dalis, vieną įdavė rykauti Eikšiui, antrą Grumbiui, o trečiąją Griaužiui, lietos vyrams, sumanantiems ir bukliems.

Taip pasirėdęs, Erdvilas persikėlė per upę Nerį, arba Viliją, visų pirma užėmė pilį Gardino, perskiedęs į tris žaras savo kariauną, užėmė Brestą, Drohičiną, Suražą ir Mozyrių ir tenai savo įgules įdėjo, vienu žodžiu, atgavo tą Lietuvos dalį, kurią gudai buvo užėmę. Tripentė upė (Tripeć) paliko rubežium Lietuvos nuo pietų. Erdvilas, norėdamas pasigerinti savo naujiems ūkininkams, kurie, noris lietuviai buvo, būdami valdžioj gudų, daug buvo į

§ 14[a]. LIETUVIŲ KUNIGAIKŠČIAI ALGIMANTAS, RIMGAUDAS[1] DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS IR ERDVILAS II. KARĖS SU GUDAIS, VOKIEČIAIS IR TOTORIAIS

V. Albertas, nuveikęs latvius ir pergalėjęs didumą igaunių, kaip viršiau pasakojau, dabar sukos su visa savo galia į šiapus Daugavos žemgalių kariauti. Žemgaliai iš apygardos Mežočių pilies, perkalbėti nuo žvalgytojų vokiečių, atleido siuntinius pas v. Albertą, lūgodami jo užtarymo nuo lietuvių, kursai jiems atsakė, jog tuo kartu juos teglobs, kad jie persikrikštys. Mežočionys nairės krikštytis, krūpaudami lietuvių, negut tuo kartu krikštysis, kad jis atleis į jų pilį krikščionų įgulę, kuri, prie mūsų bū-

[1] kurį vokiečiai vadina Ringoldu.

gudus išvirtę ir jų vierą priėmę, Erdvilas pats, noris pagoniu būdamas, vienok paliko jų tikybą, liecybas, arba privilijas, kunigų patvirtino, liuosybę žmonėms pagrąžino, bažnyčias, kliošforius ir kitas šventas vietas užlaikė ir jų užtarytoju apsiskelbė, mokesnių nė kokių nuo jų nereikalavo ir tuo kartu teliepė talkinėti lietuviams, kad jie pasitiks sunkiose karėse su neprieteliais.

Toksai parėdymas Erdvilo visiems patiko, diduomenė džiaugės, jog savo valsčių nenustojo, kunigai, jog jų tikybos nenaikino, žmonės džiaugės liuosais tapę ir lietuvius, noris pagonis, širdingai mylėjo ir klausė kaipo užtarytojų ir apgynėjų savo liuosybės. Kad gudų kunigaikščiai nepaikintų tų naujų lietuvių, Erdvilas, norėdamas regėti jų elgimos, įkūrė pilį, vardu Naujapilis (Nowogródek), o savo karvedžius valsčiais apdovanojo, Eikšiui davė Eišiškes, Grumbiui — Ašmeną, o Griaužiui — Graužiškę. Perdėjęs pilyse tėvūnus, valdžią ant visų atdavė Skirmantui.

Tą patį metą Ginvila su rimtais pulkais lietuvių mažne visus Baltuosius Gudus nukariavo, į pačią jų buveinę Balostekę, arba Polocką, įsigrūdo, valdžią gudišką tenai išnaikino ir liuosybę pirmutinę ūkininkams pagrąžino, kurie nuo to laiko, susieidami į sueimą, 30 vyrų tarp savęs paskyrė, kurie tą kraštą rėdė, nė kokių įsakymų kunigaikščių gudų nebklausydami.

Tuo dar nesikakino: kiti pulkai lietuvių gieže apmaudą ant gudų, kurie letgalius ir igaunius žudė, ir taip apygardas Pleskavo,

dama, galės mus tikybos krikščioniškos mokyti ir nuo antpuolių pagonų gynioti. Noris tas patiko v. Albertui ir vokiečiams, vienok atleido siuntinius pasiteirauti, ar visi namiškiai to nori. Bet kad žemgaliai ke- 1218
lis kartus to vien lūgojo, ant galo v. Albertas, pasiteiravęs su mistru kalavijonų, traukė į Žemgaliją, apsistojęs pas Mežočių pilį, suvadino iš visos apygardos žemgalius pas save, kurių daugiau nei 300 apkrikštijo, įdėjęs į pilį savo įgulę, kitus meldžionis atleido į Rygą, įsakydamas, kad Mūša upe valtyse mitalą įgulei atleistų.

Pajutęs tą Vesteris, žemgalių kunigaikštis srities Ternotenės, jog mežotėnai apsikrikštijo, sukėlė tuojau visus savo kareivius ir traukė pas pilį minavotą,

---

Naugardo ir Selezensko baisiai baisesniai nuteriojo ir nudegino, bažnyčias tenai ir kliošторius suardė, kur užsisuko, ten pelenus vienus beliko, suplėšę didį grobį, su daugybe imtinių laimingai į Kernavę sugrįžo. Gudai, kurie tuo pačiu laiku igaunius ir letgalius pūstijo, pajutę lietuvius savo krašte, visa pametini grįžo namon, bet lietuvių nebrado, tiktai vienus pelenus savo kaimų.

Lygia dalia Živinbudas, pagal kitus raštus Žibinas, kunigaikštis Lietuvos, su savo pulkais taip platino garbę savo tautos saulėlydyj: kaipogi, perlėkęs žiebų veikumu visą Mozūriją, savo smarkybe ir narsybe visas šalis nugandino, kursai, gieždamas apmaudą už senų dienų nuopuolius, visą Galindiją, arba Kulmiją, jau lenkams vergaujančią, nuteriojo, pilis visur į dulkes išpujojo, 250 pačių bažnyčių sugriovė ar sudegino, jau mojavo griautis į Plocką, pačią buveinę Mozūrijos; nebgalėdamas ant galo turtų ir gėrybių su savo kareiviais bepanešti, nuleido siuntinius pas Konradą, viešpatį mozūrų, su tokiu įsakymu, jog jei jis nori liuosas išlikti savo namuose, tegul atleidžia tuojau į jo abažą keletą šimtų stiprių arklių ir apdarą jo kareiviams. Konradas, mozūrų kunigaikštis, tuo taip nusiminė, jog, neturėdamas nei tiek arklių, nei apdaro, viešintiems pas save svečiams arklius atėmė ir drabužius nudarė, pagonims lietuviams kuo veikiau į abažą nusiuntė. Žibinas pargrįžo į Kernavę nusluoguotas gėrybėmis. (Bandtkie, Dzieje nar. pols., t. 1.)

ir tenai grūmės visą dieną su kalavijonimis, kurių neveikdamas, pilį uždegė, bet ir taip negalėjo tenai įsilaužti; toj kruvinoj kovoj Vesterio sesers sūnus, vylyčia pervertas, pakrito, kurio jis gailėdamos tuojau nuo pilies atsitraukė, nes, pajutęs kalavijonis ateinančius ant pagalbos piliai valtyse Mūša pagal, traukė prieš juos ir, užlenkęs seklimos ankštimoj, vienus nukavo, kitus sugavo, ir retas kursai besugrįžo į Rygą. Įgulė Mežočių pilies, jutusi tą nuopuolį ir stokodama mitalo, išsikraustė į Rygą. Žemgaliai, kurie buvo pasikrikštiję, vėl išsižadėjo krikšto ir, su lietuviais susinėrę, kariavo kalavijonis vokiečius: kaipogi, aptvėrę kuo stipriau Mežočių pilį, traukė į Bažnyčios salą ir tenai, vokiečius nugalavę, visą kraštą nuteriojo.

Tą regėdamas, v. Albertas sukėlė kalavijonis, kryžeivius ir perkrikštus, paėmęs pilies griaunamąsias padarynes, daugiau nei su 10 000 kareivių traukė į Mežočių pilį; ėjęs per visą naktį, savo kariauną skudrino pamūšyj, nuteriojęs apygardą, pilį pačią paskui apgulė, per šešias dienas mušės vokiečiai su žemgaliais kruvinose kovose. Vokiečiai vieni taranais mūrus ardė, kiti akmenis svaidė į pilį, kiti po mūrais pilies rausės, kiti medžius nešė, norėdami perkasus užjakinti; noris pilyj daug žemgalių buvo kritusių, vienok ir taip dar neketėjo vokiečių į pilį leisti, kurie, nebįmanydami kaip į pilį besigriauti, ėmė dar didesnius akmenis į pilį svaidyti, kurie krisdami tenai ne vien karės įrankius naikino, bet dar žmones mušė ir sienas pilies ardė. Taip spaudžiama įgulė žemgalių nuleido žemyn nuo bokšto du karvedžiu savo — Gaidį ir Madį, linkėdama sau paliaubų nuo vokiečių, kurie tada ketėjo paliaubas daryti, kad žemgaliai paliks pilį su turtais, o patys pliki išeis; to žem-

galiai nenorėjo daryti ir lipo vėl į bokštą, ir pradėjo kantriau ir narsiau kariauti su vokiečiais, kurie ėmė vėl akmenis kaip krušą berti ir mūrus ardyti. Kalavijonys, aplieti plienu vienu ir variu, palipę ant sienų pilies, norėjo į jos bokštą įsiropti, kuriuos įgulė grūdo kūlvertiniais žemyn. Ant galo pavyko vokiečiams pilį uždegti, įgulė nebtverdamos palikina turtus išėjo iš pilies, ir, kad jau apie 200 svieto buvo pro angą išėjusių, tuojau atsirado Vesteris su lietuviais ir norėjo vokiečius nuo pilies pavaryti, kurie, tą matydami, raitieji puolė ant Vesterio, o pėstieji tuo tarpu ėmė žudyti žemgalius, be ginklo išėjusius iš pilies. Vesteris, matydamas visą pilį vokiečiais aptekusią, tarė jau juos pilyj esančius, pats, neturėdamas rimtos galios, nedrįso į mūšą stoti ir šalin paėjo. Gavę vokiečiai tą pragumą vėl sukos prie pilies, kurios įgulė, regėdama savo kamendotus nugaluotus prieš sandaras, nebdrįso iš pilies beiti ir ėmė vėl su vokiečiais kariauti, bet jog jau pilies sienose vieni ardymai taukšojo, o bokštas nusvilęs vos bekybojo, įgulė, nebgalėdama besiginti, išėjo iš pilies visa palikina, kaip buvo sukalbėta. Vokiečiai, įėję į pilį, visu tuo, ką rado, pasidalijo ir, iras pilies su žeme sulyginę, pagrįžo į Rygą[1].

Latviai ir igauniai, noris apkrikštyti, negalėjo įprasti vergauti vokiečiams nei užmiršti liuosybės savo tėvų ir bočių, tų aukso amžių, kuriuos atsiminė, negalėjo širdies geliamos nuramdyti, regėdami dabar save vergais, todėl kartas po karto trakavo ir gudus pagalbon telkė, kaipo artimiausius susiedus.

Ant galo v. Albertas, regėdamas nestengsiąs su kalavijonimis ir kryžeiviais nei netikėlių sudrausti,

---

[1] Arndt, Lief. Chron., 1, S. 160.

nei gudų išvaryti iš Padaugavio, todėl atsidavė į globą galingo karaliaus Danų Valdemaro II po varunku, jei tą globą Rygos miesčionys ir kalavijonys priims, karalius pasiėmė atkeliauti atentį metą pagonų krikštyti ir išganymo pelnyti. Atėjęs į Igaunių žemę,
1219 tuojau pilį Lindanisę, šiandien Reveliu vadinamą, įkūrė ant kranto Finų atsiautos ir baisiai tenai su igauniais ir letgaliais kariavo. Pasakoja tos gadynės rašytojai, jog danams vienoj kruvinoj ir maringoj mūšoj su pagonimis būk iš dangaus balta vėliava nusileidusi, kuriuo ženklu pastiprinti, danai perlaužę rindas pagonų. Kad taip Valdemaras nuo tos pusės graudino igaunius, nuo antros pusės žuvėdai atkeliavo taip pat jų kardu krikštyti. Tuo tarpu mistras Volkvinas su visa savo brostva vos-ne-vos įtrakusius letgalius pergalėjo. Plunksna virpa brėžiant tas novis ir galžudes, kokias kentėjo ūkininkai tos šalies nuo nedorybės ir smarkybės krikščionų. Visi keliavo jų krikštyti, o pagonys nebgalėjo besumanyti, kurių klausyti, pervis jog krikščionys patys tarp savęs barės. Danai pakorė vieną tėvūną igaunių už tą, jog nuo vokiečių krikštą priėmė, ne nuo danų. Gudai atėję kirto laukan visus tuos, kurie nenorėjo jų tikybos sekti. Žvėdai apmaudingi dėl to vien, jog nenorėjo nuo jų priimti tikybos. Bet, teisybę sakant, visi tie mokytojai atėjo ne krikščionų skaitlių platinti, bet išplėšti netikėliams tėviškes ir jų turtus, o ilgainiui ir juos pačius nuvergti norėjo[1]*.

---

[1] Карамзин, Истор. гос. Рос., т. III, K, VIII.

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Noris nuveikti, gudai vienok skaugėjo lietuviams laimės, regėdami kas dieną jų galybę platinantis, kurie žalgirėnus, arba palečionis, juodgirėnus, arba Minską ir baltuosius gudus, buvo apent nuo gudų atgavę. Todėl Mstislavas, didysis kunigaikštis gudų, sukėlęs daugybę kareivių,

Tą matydamas, v. Albertas įstatė monus, arba komedijas, dėl perkrikštų, kuriose monininkai, išguldydami Raštą šventą, Rygos mieste susirinkusiems perkrikštams rodė užvis tris mūšas garbingas, beje: Dovydo, Gedeono ir Erodo, kurios labai po būdo rodės esančios toj gadynėj. Monininkai rodė, o talkėjai, arba išguldytojai, pasakojo latviams perkrikštams, veizintiems į tuos monus: kaipogi karė Gedeono su filistinais buvo didžiai pavėdi į karę, kurią Albertas turėjo su latviais netikėliais, kurie, regėdami filistinus savo apdare kariaujančius su vokiečiais ir baisiai krentančius, muko šalin nuo tų monų, bet Albertas vėl juos grąžino ir nė vieno nepaleido nepasibengus monams. Nuo to gali skaitytojas spręsti, ką galėjo perkrikštai žinoti apie mokslą išganytojo ir kaip jį permanyti taip mokomi, kaipogi visas mokslas vokiečių buvo gandinti visaip perkrikštus, kad vokiečių klausytų ir bijotųsi, bet apie dievo garbę ir apie permanymą jo švento įstatymo suvisu nesirūpino[1].

Vienok v. Albertas, krūpaudamas antpuolių tolimesnių lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, užvis girdėdamas jų tautą labai plačią ir karingą esant, rūpinos didžiai, kaip nuo pavojaus užsiklėsti: kaipogi, išsijautojęs, jog lietuviai nuo senų jau laikų su gudais kariauja, norėjo su jais į pažines sueiti, to dėjęsis, išsiuntė Ditrichą zokaninką su dovanomis prie kunigaikščio

persikėlė per upę Tripentę (Tripeć), kuri tuo laiku rubežium buvo Lietuvos nuo Gudų, pradėjo Lietuvą terioti. Tą matydamas, Skirmantas, urėdas Naujapilio, nusiuntė žinią į Kernavę, pagalbos sau linkėdamas. Tėvūnai, pasiteiravę tenai su Erdvilu kunigaikščiu, išleido jį patį su keliais pulkais lietuvių ir žemaičių Skirmantui į talką, kursai, susinėręs su juo, traukė ant gudų, kurie apygardose Bresto oliavos ir lėbavo, bet pajutę lietuvius [...]

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 44.

Polocko sandarauti su juo. Tą Ditrichą bekeliaujantį lietuviai nutvėrė, visa jam atėmę, patį gyvą paleido. Ditrichas, noris plikas, nukeliavo į Polocką, bet jau rado tenai siuntinius latvių, telkiančius kunigaikštį jiems padėti vokiečius per jūrą varyti laukan iš Padaugavio, guosdamies jam, jog v. Albertas su kryžeiviais, danguodamos savo tikyba, nori juos nuvergti. Kunigaikštis Polocko, išklausęs jų, pasiėmė jiems talkinėti ir liepė skubinai grįžti jiems namon ir tenai pasitiekus jo laukti, o tuo tarpu akivaizdoj siuntinių įvadino Ditrichą ir klausė, ko jis reikalauja. Ditrichas sakės ateinąs nuo savo viešpaties v. Alberto jo vardu jam sveikatos linkėti, pakajaus lūgoti ir pasižinti su kunigaikščiu. Ant to siuntiniai latvių balsu atsiliepė: „Tie žmonės nei pakajaus nori, nei sandarų, nei sandarų užlaiko, mums mūsų žemę varu ima ir pačius vergina." Toksai atsakas siuntinių didžiau dar skatino kunigaikštį ant karės, ne ant pakajaus. Tuo tarpu kunigaikštis, nenorėdamas išreikšti Ditrichui, ką jis keta daryti, liepė jį trukinti ir vaišinti iki pačiam į karę pasitiekiant. Ditrichas, tenai bebūdamas, pakukuliavo nekuriuos tarnus kunigaikščio, kurie jam apreiškė, ką jų viešpats dūmojo. Ditrichas, tą nujautęs, nusiuntė gromatą v. Albertui, sakydamas, kad rėdytųsi į karę ir nuo latvių saugotųsi.

V. Albertas, atėmęs tą gromatą, sugrąžino meldžionis namon grįžtančius ir pats į Rygą sugrįžo. Kunigaikštis Polocko, tą nujautęs, paleido Ditrichą ir
1205 paskui jį savo siuntinius išleido į Rygą taikinti netikėlių latvių su vokiečiais, kuriems ant pasiregėjimo 29 dieną birželio mėnesio paženklino paupyj Vogenės. Tuo tarpu kunigaikštis latvių sukėlė visus

gyventojus, Turaidoj ir Vanelėj gyvenančius, anapus Daugavos[1].

Latviai tuojau susirinko ant dienos paženklintos, vokiečiai vienok, pabūgę netikėlių, neatėjo, bet kamendotas Ikškilės pilies dėl žinojimo, ką tenai netikėliai ketės daryti, nusiuntė du perkrikštu, kuriuodu pagonys pažinę nutvėrė ir ten pat kaipo žvalgytoju užmušė.

Latviai tuo pačiu žygiu užėmė Bažnyčios salą ir ketėjo į Rygą griautis, kur vien užniko vokiečius, ten galavo, o turtus ir gyvulius namon pargabeno.

V. Albertas, tą regėdamas, sukėlė kalavijonis ir visus vokiečius, ginklą pakeliančius, ir traukė į Bažnyčios salą prieš netikėlius, kurie pradžioj gyniojo salos pašalį ir nenorėjo vokiečių į salą įleisti, vienok vokiečiai tenai įsigrūdo, nesgi netikėliai su ragotinėmis negalėjo nieko nuveikti prieš svilksnis ir vylyčias kryžeivių; ir taip didžiai ilgai latviai kantriai turėjos, bet išgurusius vienus vokiečiai iškirto, kitus per upę plaukiančius nuskandino, kitus sugavo, pats Akas kunigaikštis karvietėj paliko, kuriam vokiečiai galvą nukirtę nusiuntė į Rygą kaipo ženklą pergalės. Paskui vokiečiai ėmė laužtis į pačią pilį, bet, negalėdami nieko padaryti, priemiesčius nudegino. Latviai, kurie iki šiol didžiai kantriai gynės, bet, neišturėdami ugnies ir būdami mažne visi žeistais, ketėjo pilį vokiečiams atduoti, jei leis jiems išsidanginti kur tinkamiems. Vokiečiai pagonims latviams leido išsidanginti, bet perkrikštus apkalė ir į Teutoniją išsiuntė vergauti, o į pilį Bažnyčios salos vokiečių įgulę įdėjo[2].

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 45, 46.

[2] Arndt, Liefländ. Chron., S. 49.

Tos baisios karės ir terionės apvertė brandingą ir žydintį angis kraštą į rūstus tyrus. Dirvos pavirto į dirvonus, pievos užžėlė krūmais, gyvuliai išnaikinti, svietas iškirstas, kursai žmogus beliko, tas giriose klajojo, nuo to visame krašte rados baisūs badai, kurie paskutinius žmones išmarino, pati Ryga būtų išmirusi badu, jei nebūtų atėjęs laivas iš Teutonijos su javais.

Vokiečiai, taip pergalėję latvius apygardoj Rygos, nujau dūmojo, kaip atmonyti gyventojams Turaidos ir Vengalio, kurie talkinėjo saviškiams praėjusioj karėj. Vokiečiai, žinodami, jog žemgaliai buvo su latviais iki šiol susibarę, negal žinoti priežasties, dėl to patelkė žemgalius į karę, kurie atleido tuojau 300 kareivių į Rygą, su kuriais vokiečiai susinėrę atėjo pas upę Gaują ir tenai persiskiedusi į dvi dali: su viena Kaupas perkrikštas traukė į Kaupo pilį, kurioje gyveno dar jo gentys ir prieteliai pagonys, antra dalis vokiečių sukos ant Dabrelio pilies. Įgulė Kaupo pilies, staiga antpulta, nusiminė, retas telipo mūrų gynioti, bet daugiau šoko nuo sienų žemyn ir muko į girią. Kryžeiviai, vėtra tenai įsilaužę, iškirto besančią įgulę, turtus išdrevėjo ir pilį pačią sudegino. Antrapus upės Gaujos Dabrelio įgulė, regėdama, kas nutiko su Kaupo pilia, taisės stipriau gintis, ketėdama pirma mirti, nekaip įsileisti, užvis pats Dabrelis, jos kamendotas, per didžiai juos drąsino; noris kalavijonys su kryžeiviais apgulę ją visaip vėtravojo, vienok niekaip negalėjo tenai įsilaužti, ant galo, nuterioję baisiai baisesniai visą apygardą, pilį palikini pagrįžo į Rygą ir, tenai grobiu išsidalįję, žemgalius namon atleido[1].

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 50.

Nekurie latvių tėvūnai, nuvargę tomis karėmis ir nebstengdami su vokiečiais bekariauti, padarė pakajų su v. Albertu, kursai, gavęs tokį pragumą, iškeliavo į Teutoniją kryžeivių telkti.

Prasišalinus Albertui v., latviai vėl nuleido siuntinius prie Polocko kunigaikščio, papasakojo jam savo nuopuolius ir lūgojo, kad padėtų vokiečius varyti laukan, pervis jog, paėjus Albertui su kryžeiviais į Teutoniją, mаž kas Rygoj bebuvo. Kunigaikštis paklausė jų ir, patelkęs dar kitus savo susiedus, traukė prieš vokiečius; visų pirma apgulė Ikškilės pilį, bet, radęs tenai stiprią įgulę, sukos į Bažnyčios salą, taip pat negalėdamas įsilaužti tenai, norėjo uždegti, bet ir tas nevyko. Kunigaikštis Polocko, negalėdamas nieko padaryti, nuleido siuntinius į Turaidą telkti latvių, kurie vienok jo neklausė, rasi dėl to, jog jis praėjusį kartą buvo jiems pasiėmęs talkinėti, vienok neatėjo, taip dabar letgaliai lygiu už lygų jam mokėjo. Gudai, vieni patys vargdami pas pilį, išvydo laivus su kryžeiviais ateinant į Rygą, tad, nebvildamos ką nuveikti, grįžo namon.

Pagrįžus Albertui v. su kryžeiviais į Rygą, latviai lūgojo nuo jo pakajaus, bet jo negalėjo kitaip gauti, kaip kad pasiėmė krikštytis, kunigus pas save laikyti, jų klausyti ir po aktainį javų nuo kožno žambio jiems kas metą duoti. 1206

Arkivyskupas Lundeno, atkeliavęs į Rygą, patvirtino tas sandaras ir liepė prabaščiui Rygos vadus nuo netikėlių priimti ir kunigus į visą kraštą siųsti, kad tenai nuveiktiems netikėliams dievo žodį skelbtų. To dėjęsis, Alobrandas kunigas nuėjo į Turaidą latvių mokyti ir krikštyti, kurį kraštą paskaidė į parakvijas ir Kaupapilėj bažnyčią įkūrė. Kunigą Aleksandrą nusiuntė į Medžiapilę, kursai visus tenai

gyventojus apkrikštijo ir bažnyčią jiems įkūrė. Kunigas Danielius į Lenevardeną iškeliavo; priimtas tenai žmoniškai, ūkininkus apkrikštijo. Vienu žodžiu sakant, kur vien kunigai pasirodė, ten visi klausė mokslo evangelijos. Tas patsai Danielius nusisuko į Turaidos ir Dabrelio pilį, visur žmoniškai priimtas svietą krikštijo, nuo tenai nuėjo į Kesės, arba Vendeno, pilį krikštyti. Paskui nukeliavo į Idumeją ir tenai daug letgalių apkrikštijo, ir Ropoj jiems bažnyčią įkūrė.

Turaidos ūkininkai, tapę krikščionimis, lūgojo Alobrando kunigo, kad jis ne vien jų dūšios išganymu rūpintųsi, bet dar jiems ūkės reikaluose patartų, netaikose teisybę attiestų ir nuo abydų juos gyniotų pagal jų ūkės būdą. Alobrandas, jų paklausęs, darė jiems teisybę ir elgės su jais išmintingai ir priderančiai, kiti kunigai, jį sekdami, lygia dalia elgės padoriai.

V. Albertas tuo tarpu po visas Teutonijos pilis, miestus, kaimus, bažnyčias kryžeivius telkė ir masino į naują zokaną kalavijonų stoti, vaikščiodamas po Saksoniją, Vestfaliją ir Friziją, nukeliavo į buveinę paties teutonų ciesoriaus, bet, tenai maž tegaudamas, nuėjo į teutonų ūkės sueimą, kuriame guodės luomams, pašalpos lūgodamas, kurį ciesorius Pilypas guodžiodamas padovanojo jam visą žemę pagonių Padaugavyj ir pasiėmė pagalbai kas metą 100 svarų sidabro duoti[1].

Jau anapus Daugavos latviai buvo apkrikštyti, ir visi tyliai gyveno, vokiečių kunigai ne vien dievo žodį jiems skelbė, bet dar juos valdė ir teisybę jiems darė: kaipogi kunigai buvo jų rėdytojais ir mokyto-

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., K. I, S. 58.

jais. Visi belaukė Alberto v. sugrįžtančio, kursai ir parkeliavo ant Sekminių ne vien su daugybe kryžeivių, bet ir su gauja diduomenės ir jomylistų garsingų vyrų. Tuo atėjus pirmasis darbas tų vokiečių buvo, iki nepradėjus kariauti, mūrus Rygos paaukštinti taip, jog paskui nebebūtų nė kokio pavojaus nuo pagonų.

Tuo pačiu laiku Veisekė, kunigaikštis Kuoknesės, matydamas svietą krikštijantis, gerindamos vokiečiams, atėjo į Rygą v. Albertą pasveikinti, kursai jį su didžia žmonysta priėmė ir vaišino. Veisekė, beviešėdamas kelias dienas Alberto mūruose, sutarė su juo tolimesnius lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, pagonis kariauti, kursai dėl didesnės kliauties to sandaro dovanojo v. Albertui pusę savo žemės ir pusę pilies. Tas Albertui didžiai patiko, kursai, apdovanojęs jį ir pažadėjęs jam pagalbą, su goda į namus palydėjo.

Nuo šalies veizint, rodės prasidedąs pakajus ir laimė tame apkrikštytame krašte, bet kur dėsi gobį ir nedorybę vokiečių, kurie pirma sakės dėl dievo kariaujantys, o dabar išsireiškė, jog ne dėl dievo, bet dėl žemės ir turtų! Ir taip, juo didesnė tyla buvo, juo baisesnė paskui audra kėlės: kaipogi nuo visų pusių tvino meldžionys, kryžium paženklinti, kalavijonims ir v. Albertui į talką pagonų kariauti. Pirma tie kryžeiviai gavo ant dienos po skatiką dėl pramitimo, bet, ilgainiui tuo nebkakindamos, pradėjo v. Albertą kas dieną šyžinti, lūgodami nuo jo trečiosios dalies užkariautosios žemės už savo vargus, kuriuos prityrė iki apkrikštydami pagonis latvius ir letgalius; lygia dalia ir to viso krašto, kurį dar užkariauti ketino, kad jiems trečiąją dalį pažadėtų, nuo kurių Albertas niekaip negalėjo nusikratyti ir išsisukti. Ant galo, kaip

pats buvo tą žemę nuo ciesoriaus Pilypo gavęs, taip ir jis su visomis liecybomis ir naudomis brostvai kalavijonų, arba kalavijonims, trečiąją dalį Latvių žemės atidavė. Vienok v. Albertas, iki nepatvirtinęs tos trečiosios dalies kalavijonims, rašė pas popiežių, teiraudamos, ką jis turi daryti su tais kraštais, kuriuos dar pagonys tebturi. Popiežius jam atsakė, jog jis gali pažadėti trečiąją dalį kalavijonims tų kraštų, kuriuos jie dar užims. Albertas, norėdamas, kad kalavijonys jo klausytų ir jį kaip savo valdymierą godotų, dar iš tos trečiosios dalies krašto atleido kalavijonims ketvirtąją dalį dešimtinės, sau priderančios. Ir taip Turaidos apygardą paturėjo sau Albertas, o antrapus upės Gaujos kraštą, vadinamą Sakala, gavo kalavijonys. Medžiapolės taip pat trečioji dalis teko v. Albertui. Taip vokiečiai pasidalijo tarp savęs ir savu geru, ne vien žemę ir turtus latvių, bet ir juos pačius, kurie noris ir samprotavo, bet negalėjo numanyti, ant kokio galo tą daro, kaipogi vokiečiai kalbėjo ir rašė vokiškai, latviai to negalėjo permanyti[1].

Įgavę kalavijonys tą trečiąją dalį krašto į savo ranką atėmė rėdą ir valdžią nuo kunigų ir pradėjc perkrikštams teisybę patys daryti. Tuojau apsireiškė nedorybė ir baisybė jų darbuose ir parodė aiškiai svietui, jog vokiečiai ne pakajaus, ne dievo žodžio buvo atėję skelbti į tuos kraštus, bet grobio grieti, nekaltiems žmonėms tėviškes išplėšti ir juos pačius vergti: kaipogi tuojau antdėjo ant perkrikštų naujas rinkliavas ir didžius mokesnius, liepdami jiems veltui sau žemę arti, teisybę pardavojo, kas daugiau davė, tas teisesniu buvo, ir svetimą daiktą pasavino.

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 60.

To dar negana buvo, reikėjo dešimtines kunigams duoti, tai yra dešimtąjį pėdą visokio javo, dešimtąjį gyvulį kiekvienos veislės, ir pačias dar dirvas jiems išgyventi, vienu žodžiu, perkrikštai neb ūkininkais bebuvo ir nieko savo nebturėjo, patys paliko vokiečių bernais ir vergais. Tarp tokių galžudžių yra jau vienas minavojamas raštuose to laiko, kaipo garsingas pergalvis savo smarkybe ir baisybe kalavijonis, vadinamas Totfridu[1].

Nebsitverdami latviai perkrikštai tokiomis novėmis visų pirma patrako Turaidos apygardoj, kurie, možėdamos savo galia, iš laiko patelkė į karę dar tolimesnius lietuvius ir žemaičius, kurie, persikėlę per Daugavą, atėjo nakčia pagal kūčių dieną į Turaidą, auštant, persikėlę per Gaują upę, paskydo po kaimus, kuriuose antpuolę vokiečius ir perkrikštus, jų klausančius, vienus iškirto, kitus varė į vergus, plėšė ir drevėjo, ką užgreibdami.

Kalėdų dieną Kaupapilės bažnyčioj dviem kunigam mišias belaikant, žmonės, išgirdę lietuvius atėjusius, kūlvertiniais grūdos iš bažnyčios laukan: vieni muko stačiai į krūmus, kiti namon spruko, tuo tarpu lietuviai ant savo žirgų pabažnyčy skraidė, kiti, sumukę į kleboniją, sėmė javus ir, ką rasdami, krovė į savo vežimus. Taip bedrevėjant kleboniją, mišios pasibengė; kunigu, nemintančiu ką bedaryti, surinkusiu bažnyčios daiktus į zakristijos kertę ir juos aptūpusiu tvylojo. Lig buvo užsiglaudusiu, lig ir pagonys sumuko į bažnyčią, kurioj nieko nerasdami, pasakė ba (sako rašytojas vokietis, tokia yra patarlė tos baisios tautos) ir išėjo laukan; vos buvo tie prasišalinę, tuojau klot jų didesnis būrys, bet ir tas,

[1] Arndt, Liefländ. Chron., 1, S. 60.

radęs išlaužtą klebonįją, skubinos toliau, tarp kurių vienas dar įjojo į bažnyčią, bet, tenai nieko nerasdamas, išsiskubino pas kitus. Atėjo ir trečiasis būrys lietuvių, ir vienas sėdęs per bažnyčią pervažiavo, nė taip kunigų nepamatė. Prasišalinus lietuviams, abu kunigu išspūdino iš bažnyčios į girią ir ketvirtąją dieną atsibaistė į Rygą. Lietuviai, tuo žygiu nuteriojęs visą Sakalos kraštą, susirinko į kaimą Aną nakvoti, kėlę anksti ryto metą, varė daugybę perkrikštų su didžiu grobiu namon. Bet Kalėdų naktį pranešė lybiešiai v. Albertui, jog lietuviai juos terioja ir visus perkrikštus, klausančius vokiečių, kerta laukan[1].

Ant tos žinios v. Albertas, sukėlęs kalavijonis, kryžeivius ir pilionis Rygos, drąsino juos, kad rūpintųsi pelnyti sau griekų atleidimą, gynioti tikybą krikščionų ir užtaryti perkrikštus nuo pagonių lietuvių. Tą girdėdami, vokiečiai pasiėmė tuojau kariauti su pagonimis, stiprindamas juos, v. Albertas sukėlė visus perkrikštus, ketėdamas visus tuos, kurie netrauks lygiai su vokiečiais į karę, trimis svarais sidabro nustropėti. Perkrikštai, to bijodami, susinėrė su vokiečiais, kurie žvalgės, kuria sričia lietuviai grįš namon, kurie tą pačią naktį netoli nuo Lenevardeno pilies per Daugavą su grobiu persikėlė; karvedys jų dar, išvadinęs pilies kamendotą, klausė jo: „Kur dingo tie kryžeiviai, kurie propernai mano kareivius miegančius antpuolę nužudė? Eik ir pasakyk jiems, jog dabar ras su manimi kėlusius." Ant nelaimės lietuvių atėjo iš Rygos kalavijonys, kurie, išgirdę tą kalbą, ėmė vyti lietuvius, kuriuos panokusius ties Ašradės pilia ištiko į mūšą, abi pusi kuo narsiau susirėmė. Lietuviai (sako rašytojas tų laikų), kaipo guves-

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 61.

nieji ir greitesnieji už visas kitas gimines pagonų, didžiai narsiai ir kantriai toj mūšoj rėmės, vienok gelžytų eilių nestengė perlaužti ir išguro, palikini imtinius ir grobį karvietėj muko, kaip kursai begalėjo. Vokiečiai juos iki juodo vakaro vijo ir daug jų kelyj nukovė. Pagrįžę vokiečiai imtinius išliuosavo ir, parėję į Rygą, dievui dėkavojo už pergalę[1]*.

Ateinantį metą pagrįžus Albertui vyskupui iš Teutonijos su talkininkais kryžeiviais ir apreiškus jam, jog pasidavė į globą Danų karaliaus Valdemaro II su visa savo užkariautąja žeme su varunku, jei miesčionys Rygos ir kalavijonys ant to sutiks, bet nei miesčionys, nei kalavijonys nė girdėti apie tą globą nenorėjo. 1220

---

[1] Arndt, Liefländ. Chron., S. 62.

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Žemaičiai nespėjo atmonyti vokiečiams savo nuopuolį, kaipogi kad taip vieni Padaugavyj su vokiečiais nelaimingai grūmės, kiti lietuviai Kalne su baisesniais savo neprieteliais gudais kariavo. Nesgi tuo pačiu laiku Romanas, Volynijos kunigaikštis, tapęs didžiuoju gudų kunigaikščiu, sukėlė iš visos ūkės kareivius ir traukė į Lietuvą, kame, paveikęs lietuvių pulkus keliose mūšose, užėmė didelį barą Lietuvos žemės ir rubežių savo ūkės iki pat Gardino perkėlė. Lietuviai, noris po tokių nuopuolių, vienok nenorėjo savo kraštą gudams įduoti, kaipogi, sukėlę kareivius iš visos ūkės, siaubė vėl keliomis žaromis apygardas Naujapilio, Lucko ir Vladimiro, kame ką sutiko, tą naikino; suplėšę tenai nepaseikimus turtus, grįžo jau į Kernavę.

Tuo tarpu Olgovičiai, gudų kunigaikščiai, įbingę ant lietuvių už tas teriones, sukėlė skubinai savo kareivius ir grįžtantiems lietuviams kelią užstojo, o girioj, per kurią lietuviai turėjo grįžti, medžius papiaustė, kad keliu einančius medžiais nusluoguotų, o likusiuosius patys nukautų. Bet tuo gudai nusivylė, lietuviai, jutę nuo savo žvalgytojų tokias sau pinkles spendžiamas, išvengė tą girią. Vienok gudai, nenorėdami lietuvių paleisti, vijo juos įkandin. Lietuviai, noris kelyj suvargę, metės ant gudų ir narsiai susirėmė su jais; lietuviai grūmės nenorėdami gautą grobį nebįduoti, o gudai geisdami savo tėvus, motinas išliuosuoti, abeji di-

1221 Tuo tarpu antrą metą Danų karalius Valdemaras, antrasis to vardo, atleido savo eldynę su kareiviais į Ezelio salą ezelionų krikštyti. Ištikus tenai į mūšą su ezelionimis, danams trumpai* rados, kurie, regėdami, jog vieni nieko nepadarys ezelionims, todėlei patelkė Rygos vokiečius, su kuriais susinėrę, paveikė ezelionis, o turėdami su savim medžiagą, padirbo pilį toje saloje, į kurią įdėjo įgulę danų ir vokiečių; kiti danai, susėdę į savo eldijas, pagrįžo namon.

Tą nujautę, ezelionys įkandin apgulė tą naują pilį, kurią labai stipriai vėtravojo; įgulė, regėdama nebatsiturėsianti, pasidavė ezelionims, kurie, užturėję vadui kelis danus, o tarp vokiečių Ditrichą, brolį Alberto, vyskupo Rygos, likusiuosius nusiuntė į da-

---

džiai kantriai ilgas valandas grūmės; ilgainiui lietuviai, nustoję 1700 vyrų rimtos joties, nebstengė gudų beramdyti ir visa palikini bloškės į girią, gudai, būdami patys įveikti, nebstengė lietuvių bevyti.

Romanas, didysis kunigaikštis gudų, pasipūtęs tomis pergalėmis, nebnusimanė pats, kaip apmaudą ant lietuvių atgiežti ir kaip juos benovyti. Ant galo liepė imtinius lietuvių kaip jaučius į žambį, arba arklą, kinkyti ir jais laukus arti. Rašo, jog lietuviai, traukdami arklą, sakę tuos žodžius: „Romane, Romane, nedorai gyveni, lietuviais laukus arini." (Карамзин, Истор. госуд. Рос., т. III, K. III, not. 101.)

Tą patį metą kiti pulkai lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, grūmės atvejų atvejais su juodaisiais gudais ties Černigovu ir tenai vos-ne-vos ir taip ne be didžio kraujo praliejimo lietuvius atrėmė.

Kita sričia didysis Lietuvos kunigaikštis Živinbudas, įpuolęs į Baltuosius Gudus, apygardas Pleskavo, Naugardo ir Velikije Luki nuteriojo, bet Naugardo kunigaikštis, pasalu antpuolęs lietuvius, mažne visus karvietėj pakrėtė, į pilį jų Toropecą įsilaužęs, jos įgulę iškirto, o motriškąsias su kūdikiais į vergus išvarė.

Tuo tarpu lenkai, kariaudami su Romanu, pergalėjo jį būtinai ties Zavichostu. Tą nujautę, lietuviai norėjo apmaudą ant gudų nugiežti už savo [...]

* *Rankraštyje:* trupai.

nų pilį Revelį, o tą naująją pilį, iš pamatų išvertę, su žeme sulygino.

Taip išsiliuosavę ezelionys nuo svetimos vergybos davė žinią igauniams, jog jie išvarė danus ir vokiečius iš savo salos ir išsižadėjo krikščioniško tikėjimo, gundindami igaunius, kad ir jie tą patį darytų ir mestų nuo savęs jungą kruvinos vergybos.

Visų pirma igauniai srities Harijos antpuolę danus Varbolės pily, visus išmušė, igauniai sričių Virlando ir Jervės, sugavę krikščionų kunigus, nusiuntė danams į Revelio pilį, igauniai srities Sakalos, įpuolę į Feliną, arba Viljandžio pilį, išzurdojo visus vokiečius ir kalavijonis. Tą patį padarė pily, Pala vadinamoje, lygia dalia išmušė vokiečius ir kalavijonis pilyse Odempėj ir Tarapate. Igauniai, taip išsiliuosavę nuo kruvinos vergybos vokiečių, iš džiaugsmo siuntino kruvinus kardus nuo kaimo iki kaimo, rodydami vienas kitam, jog liuosais yra, grinyčias savo išplovė, kaipo sumaitotas nuo vokiečių krikščionų. Tuo tarpu nusiuntė žinią Albertui, vyskupui Rygos, sakydami, jog igauniai išsižadėjo krikščioniško tikėjimo ir nori liuosais gyventi ar mirti, todėlei reikalauja nuo jo, kad jis grąžintų jiems jų vadus, žadėdami už kiekvieną savo vaiką duoti kalavijonį ar prekėją vokietį gyvą. Nes, regėdami, jog vieni nestengs kariauti prieš vokiečius, išleido savo siunti- 1222
nius su dovanomis telkti gudus.

Tie metai perėjo igauniams besimušant su vokie- 1223
čiais, kurie degino kaimus igaunių ir mušė žemyn ne vien vyriškus, bet ir motriškas ir kūdikius, retą kurią belaikė gyvą.

Didysis kunigaikštis gudų Jurgis, pagailęs kruvi- 1224
nų ašarų igaunių, nuleido jiems savo brolį Sviatoslavą su kariauna, kursai, susinėręs su naugardžionimis

ir pleskavionimis, įėjo į igaunių pasvietį ir visų pirma į pilį Tarapato įdėjo savo įgulę; igauniai, tuojau susinėrę su Sviatoslavu, perkalbėjo jį, kad eitų užimti Revelio pilį danams, kurią gudai su igauniais apgulę per keturis mėnesius vėtravojo ir taip neįsilaužė. Eidami tenai, gudai baisiai nuteriojo Sakalos sritį, kuri jau vergavo vokiečiams, kurie buvo tenai kelis gudus pernykščiai pakorę. Kalavijonys, norėdami attraukti gudus nuo Revelio pilies, apgulė gudus Tarapato pily, į kurią taip pat negalėjo įsilaužti. Nuo tos pilies pasisuko kalavijonys į sritį, Jerve vadinamą, kuri gudų, ne vokiečių, klausė, tenai pagal savo dabą vis teriojo ir degino. Tuo tarpu Jaroslavas, sūnus Vladimiro, kunigaikščio Pleskavo, patelkęs kelis pulkus lietuvių, traukė į Vidžemę ir apgulė Kesės pilį, arba Vendeną, kalavijonų buveinę. Sviatoslavas, tą nujautęs, paliko pilį Revelio ir nuėjo pas Jaroslavą, su kuriuo susinėręs, ėmė pilį Kesės vėtravoti; vokiečiai, išlindę iš pilies, ištiko į aiškią mūšą, per visą dieną iki juodo vakaro varžės pergale, vokiečiai, negalėdami nuveikti, vėl sulindo į pilį. Tą pajutęs, Volkvinas mistras palikinas Jervę atskubėjo piliai ant pagalbos nakčia pagal ir įsiveržė į pilį, tuo tarpu kita pagalba vokiečiams ėjo nuo Rygos. Tą jutusiu, Sviatoslavas su Jaroslavu pilį palikinu grįžo namon.

Taip palikę vieni patys igauniai save gynioti neilgai begalėjo stengti prieš vokiečius, kurie, paėjus gudams, tuojau apgulė pilį Tarapato; noris įgulė ilgai ir narsiai gynės, ilgainiui vokiečiai įsilaužę visus igaunius ir gudus iškirto, tiktai vieną gudą palikę, kurį apšarvoję pasodino ant žirgo šarvuoto ir atleido į namus parnešti žinią, kas buvo nutikęs su Tarapato pilia. Įkandin vokiečiai apgulė Felino pilį, kurios

įgulė taip pat didžiai kantriai ir narsiai gynės; vokiečiai, išvertę vieną jos volą, rado antrą, bet ir taip igauniai neatsiturėjo, vokiečiai įsilaužę visus iškirto; ir taip pilį po pilies vokiečiai visas užėmė paliko ponais viso pasviečio igaunių, kursai jau vienu tyru bebuvo, o svieto būreliai kame-ne-kame giriose slapstės, ir tie išlindę turėjo krikštytis ir vokiečiams vergauti. Taip prapuolė garsi tauta igaunių, kurią prašaleičiai vadina estonais, o gudai čiuknomis.

Karės lietuvių su gudais. Lietuviai, apmaudingi, jog nieko nepešė toje talkoje pas Kesę pilį, arba Vendeną, norėdami užmokėti tą savo žygį, tą patį metą žiemos laiku ištraukė į šiaurinius Gudus ir nusiaubė Toropeco pilies apygardą. Tą pajutę, naugardžionys vijo lietuvius iki pilies Usvietės, didumą grobio nuo jų iškratė, bet nenudraudė nuo tolimesnių jų antpuolių.

Nuleidus nekokį laiką, lietuviai vėl įpuolė grobio grieti į Naugardo valstybę, kurios sritį, Ruse vadinamą, nusiaubė bengiantis žiemai. Noris Teodoras, tėvūnas tos pavietės, buvo ištraukęs prieš lietuvius, bet taip nelaimingai, jog lietuviai visus nusodino nuo žirgų ir taip ne vien grobį sugrietą, bet dar jų žirgus laimingai parvedė į Lietuvą[1].

§ 15. TOTORIAI GUDUOSE

Čia dėl žinojimo skaitytojui papasakosiu trumpiteliai apie pradžią ir galybę tų totorių. Dvyliktajame amžiuje kėlės saulėteky Azijos giminė, mongolų vadinama, pirma esanti valdžioje totorių, paskui pati juos valdanti, abeji vienos kilties. Chanas jos (viešpats), vadinamas Ezu-Bagadaras, atsivadavęs

[1] T. Narbutt, Star. dz. nar. litew., t. IV, s. 33.

kardu nuo duoklės totoriams mokėti, tūlas jų giminės pats nukariavo, o numirdamas dar jaunose dienose paliko sūnelį trylikos metų, vardu Temučiną. Tas, palikęs sirata ir neturte, avis pas motiną ganė, kad ji ūkę valdė, bet paaugęs Temučinas visas nebklausančias gimines jo motinos apent nuveikė ir, pačių pergalvių, arba zdraicių, septynias dešimtis katilų prikrovęs, gyvus suvirino. Temučinas ne vien savo smarkybe, bet meile ir dovanomis skaitlių savo bendrų daugino. Ypatingi valdymierai vieni iš baimės, kiti dėl bendrybos vyresnybę jo ant savęs išpažino. Kitu kartu, sukėlęs tris dešimtis tūkstančių kareivių jotų, ant skardžio tenai upės prisiekė savo kareiviams, jog jis su jais laime ir nelaime iki paskuojo lašelio savo kraujo dalysis. Keraito chanas, pradrįsęs su juo kariauti, pergalėtas nuo Temučino, kurį jis užmušęs iš kaukolės jo galvos kaušą sau padirbino, kursai ilgą laiką valkiojos Totorijoj kaipo ženklas Temučino apmaudo. Kitu kartu stovinčiam su savo kariauna ant skardžių upės Amūro devyniuose abažuose pasirodė tenai jam girionis senelis, arba pūstelninkas, ir apreiškė, jog tokia valia yra dievo, jog Temučinas turi tapti Čingischanu, tai yra didžiuoju viešpačiu, ir valdyti visą pasaulį. Jo karvedžiai, girdėdami tokį apreiškimą, džiaugės ir geidė būti įrankiais tokios valios dievo. Tuojau ant paties garso Temučino, arba Čingischano, giminės kirgizų ir garbingų akylumu igurių, taip pat Tibeto chanas patys jam pasidavė. Tokią galybę turėdamas, Čingischanas atsisakė nuo paklusnumo kinų ciesoriui, kurio iki šiol pats tebklausė, sakydamas jam: „Noris tavo žmonės pagal seną įpratimą tave dangišku vadina, bet aš jiems parodysiu, jog tu marus esi ir lygus kitiems žmonėms."

Prasidėjo tarp jųdviejų kruvina karė, vienok ciesoriaus kinų neišgelbėjo nei pagirti mūrai rubežiniai savo storumu, ant kurių viršaus šeši kareiviai, greta jodami, galėjo apsisukti, o kurie turėjo ilgumo penkis šimtus mylių, nei daugybė jo kareivių, nei jų kantrybė negalėjo pergalėti narsybės Čingischano kareivių, kursai, įėjęs į ciesoriją Kinų, devynias dešimtis miestų ir pilių užėmė. Ir tada ciesorius kinų tenuramdė Čingischaną, kad jam davė penkis šimtus jaunikaičių ir tiek grakščių mergaičių, o tris tūkstančius žirgų ir didelę daugybę šilkų ir aukso dovanomis. Nes Čingischanas, antrą kartą įėjęs į Kinų ciesoriją, apgulė ciesoriaus buveinę, šiandien Pekinu vadinamą; gyventojai jos negalėjo atsiginti, ir pergalėjo totoriai metuose 1219; įėję uždegė rūmus ciesoriaus, kurie degė visą mėnesį; mieste varuvarai rado ir gavo turtingą grobį. Čingischanas palikęs Kinuose stiprią jotį su garsiu karvedžiu, o pats traukė į saulėlydį Bucharon, kurią valdė Mahometas II, nuo savo didystos Aleksandru Didžiuoju vadinamas, kursai valdė didžiai plačias valstybes Bucharos ir Persų. Čingischanas jį taupė ir norėjo su juo pasibendrauti ir su juo sandaras naudingas dėl abiedviejų padaryti, to dėjęsis, nuleido siuntinius savo pas Mahometą, kursai liepė juos užmušti. Tada Čingischanas ėjo į sūdą dangaus ir savo kardo, tris naktis meldės ant kalno ir akivaizdoje savo kareivių apskelbė, jog dievas jam sapne žadėjo pergalę per burną vyskupo krikščioniško, gyvenančio pasvietėj igurių; tas jo pramonis dėl įdrąsinimo savo kareivių labai buvo naudingas krikščionims, kurie gavo visur nuo jo užtarymą. Prasidėjo baisi karė, bet dėl Mahometo nelaiminga, kursai, noris turėdamas be skaitliaus savo joties, bet, regėdamas narsybę totorių,

nedrįso laukuose išsigrumti su jais ir ryžos iš visos galios miestuose gyniotis; pasvietis pats turtingas vaisingumu žemės, prekyba ir akylumu svieto, buveinė jo Buchara, šiandien dar žinoma Aukštojoj Azijoje, negalėjo atsiturėti prieš totorius. Čingischanas, priėmęs raktus nuo vyresnybės miesto, įjojo į visų gražiąją mečetę, taip vadinamą mahomečionų bažnyčią, ir, paėmęs tenai knygą įstatymų tikėjimo mahomečionų, alkoranu vadinamą, su neapvežėjimu metė į žemę, o Bucharą apvertė į pelenus. Antras miestas, vadinamas Samarkandas, to paties pasviečio, uolos kalnais apriestas, turįs saviep šimtą tūkstančių joties, arba raitarijos, ir daugybę slanių, nedrįso gintis nuo Čingischano, ir miesčionys atėję meldė jo malonės, kursai liepė sau užmokėti du šimtu tūkstančių aukso muštinių, ir to dar negana buvo — tris dešimtis tūkstančių gyventojų nuzurdojo, antra tiek į nevalę išvarė. Miestai Chiva, Termezas, Balkas, kuriame tūkstantis du šimtu mečečių, o du šimtu pačių pirčių buvo dėl keleivių, su daugybe kitų miestų lygų galą prityrė, kaip jei Buchara; nuožmūs kareiviai Čingischano siaubė ir teriojo per dvejus trejus metus visą tą pasvietį nuo marės, Aras vadinamos, iki Indo upės taip, jog jis paskui per šešis amžius nebgalėjo begražysti* į savo pirmąjį turtingumą. Mahometas, vejamas nuo vietos į vietą nuo kruvinų savo neprietelių, pasislėpė saloje Kaspijos marės ir tenai iš rūpesnio numirė. Metuose 1223 Čingischanas norėdamas užimti saulėlydinius pamarius Kaspijos marės, išsiuntė tenai garsiu du

* *Žodis neaiškus, tikriausiai korektūros klaida, atrodo, turėtų būti* besugrįžti, *plg. „Istorijos žemaitiškos" rankraščio (l. 95) atitinkamą vietą:* [...] taip nuteriojo, jog ji paskui per kelis amžius nebgalėjo besugrįžti į pirmąją jos galybę ir turtą.

karvedžiu, vardu Sudajų Bajadurą ir Čenovijaną, įsakydamas užimti miestu Šamachą ir Derbentą. Pirmasis pasidavė, ir totoriai užsikėto stačiai traukti į Derbentą, bet, apgauti nuo vadovų, pasijuto ankštimoje apstoti nuo alanų, jasų ir palaucių. Totorių karvedžiai, regėdami sau pavojumą, nusiuntė palauciams siuntinius, liepdami jiems sakyti, jog jiems, kaipo vienos kilties su totoriais, neišpuola kariauti prieš savo brolius ir brotautis su alanais, kurie yra būtinai svetimos kilties. Palauciai to paklausė, atsiskiedė nuo alanų, kuriuos totoriai tuojau paveikė. Vyriausias chanas palaucių Jurgis. Končakovičius, supratęs totorių vylių, gailėjos savo apsirikimo, nujautęs, jog tariamieji broliai keta jo valstybėje gaspadytis, norėjo išbėgti į tyrus, bet totoriai sugavę jį užmušė ir nukariavo jasus, abazus ir čerkesus.

Daug palaucių atbėgo į Kijevo apygardas su pačiomis, gyvuliais ir turtais, tarp kitų garsus Kotianas, uošvis Mstislavo, kunigaikščio Haličo; tas sukėlė visus kunigaikščius gudų, skelbdamas apie atėjimą totorių, apdovanojo juos žirgais, verbliūdais, stumbrais, sakydamas: „Dabar mūsų pasvietį užėmė totoriai, o rytoj jūsąjį užims." Gudai nusigandę klausinėjo vienas kito, kas per žmonės tie totoriai. Gudų kunigaikščiai sudėjo rodą Kijeve ir ryžos traukti prieš totorius. Jau gudų kariauna stovėjo abaže paniperėj ties pilia Zarubu. Kur atėję siuntiniai totorių sakė gudų kunigaikščiams: „Girdim, jog jūs, apgauti nuo palaucių, traukiate prieš mus, bet mes niekuo neabydijom gudų, neįžengėme į jų pasvietį, neužėmėme nė vienos pilies nei miesto, nei kaimo, mes norime tiktai pakaroti mūsų vergus palaucius; žinome, jog jie nuo senų gadynių yra jūsų neprieteliais, turėdami dabar pragumą, atgiežkit ant jų apmaudą,

išmuškit tuos vagis ir imkite jų turtus." Tokia jų pakajinga kalba rodės kunigaikščiams gudų vylium ir vinkrumu, neminėdami ant savo tautos godos, liepė užmušti siuntinius. Totoriai atsiuntė antrus siun-
1224 tinius, sakydami: „Paklausėt palaucių, užmušėt mūsų siuntinius, norit mūšos, ta bus. Mes jums nieko pikto nepadarėme, dievas vienas visų tautų, tas mus persūdys." Ištikus į mūšą, gudus būtinai pergalėjo, ir patys totoriai po tos mūšos kaip rūkte parūko iš Gudų, nes juos pavadino Čingischanas, norėdamas paveikti Tanguto viešpatį, kurio didybę ir galybę taip pat sutrupino.

1224 Tas gudų nuopuolis, kai perkūnijos žiebas perlėkdamas per visą Europą, nugandino svietą; noris išnyko totoriai Guduose taip pat staiga, nes jų baisus nuopuolis labai nugandino ir susiedus. Giminės lietuvių tautos žemgaliai, kuršininkai ir Lietuvos kunigaikščiai padarė sandarą pakajaus su v. Albertu. Tie paskuojieji nusiuntė dovanas į Rygą, kame jau buvo atėjęs Vilhelmas, vyskupas Mutinų, popiežiaus siuntinys, su kuriuo turėjo būti ypatingos sandaros bendrybos dėl labo žmonių ir dėl gynimos iš vieno nuo totorių, kurių reikėjo viltis, jog vėl sugrįš.

§ 16. LIETUVIŲ KARĖS SU GUDAIS

1225 Noris toksai buvo visų nuogąstis, vienok lietuviai, ar įpykinti, ar įgundinti nuo gudų bajorų, giežiančių apmaudą ant savo kunigaikščių, kas liuobėjo per tankiai atsitikti, sutraukę septynis tūkstančius kareivių, persikėlė per Daugavą upę ir nusiaubė apygardas Pleskavo, Naugardo ir Smolensko. Gudų rašytojai sako, jog niekados gudai nebuvo prityrę taip didelio antpuolio lietuvių, kai šiuo žygiu. Tuo

tarpu Jaroslavas, kunigaikštis Naugardo, Dovydas, kunigaikštis Toropeco, ir Vladimiras, kunigaikštis Pieskavo, sunėrę savo kareivius, ėmė vyti grįžtančius namon lietuvius, kuriuos paviję Usvietės pilies apygardoje kovo mėnesy metuose 1226 ištiko į aiškią mūšą su lietuviais, kuriuos nuveikę, iškratė ne vien kalinius, bet ir grobį sugrietą atėmė. Lietuviai, palikę du tūkstančiu karvietėj, likusieji į namus beparėjo. Nemažą nuopuolį ir gudai prityrė toje mūšoje[1].

Dabar minavotoje mūšoje daug lietuvių kliuvo į nevalę, veizint į laiką rodos, jog tarp kitų pats Lietuvos kunigaikštis Algimantas pasitiko jų skaitliuje, kaipogi gudų rašytojai sako, jog Jaroslavas iš džiaugsmo tos pergalės ir taip didžio kalinio, kurį parvedė į Naugardą, užmiršo karoti Naugardo kareivius, kurie pavėlavo ateiti į mūšą. Neilgai Algimantas toje nevalėj tebuvo, kaipogi tenai pat Naugarde tą patį metą ir mirė beje, 1226.

§ 17. KARĖS SU KALAVIJONIMIS* PADAUGAVY, ARBA VIDŽEMĖJ

Sūnus ir įpėdinis Algimanto, savo tėvo, Rimgau- 1226
das, kurį vokiečiai Ringoldu vadina, įlipdamas į ūkės sostą, jei gal tikėti rašytojams tos gadynės, turėjęs būk penkias dešimtis metų savo amžiaus. Pirmasis jo darbas ir steigimas buvo, kad Lietuvos giminės iš vieno, ne ypatingai, savo reikalus vestų ir vieno ant visų valdymiero klausytų. Todėl apėmė

---

[1] T. Narbutt, St. dz. nar. litew., t. IV, s. 60, 61.

* *Po šio žodžio rankraštyje paaiškinta:* arba kawaler. mieczonemi.

jis karės valdžią po kunigaikščio Lietuvos Šventaragio pagal įprotį ir dabą šiaurės tautų; tuojau žemaičiai, kuršininkai ir žemgaliai pasiėmė jo klausyti.[1]

Tuo pačiu laiku atsitiko, jog Vilhelmas, vyskupas Mutinų, popiežiaus siuntinys, negalėdamas sutaikinti kalavijonų su Albertu, Rygos vyskupu, įkalbėjo juos, kad eitų ezelionų krikštyti. Atėjus žiemai ir speigams, kad marangiai ir Rygos atsiauta buvo užšalę, tad vokiečiai kryžeiviai ir kalavijonys ištraukė su visa savo galia į Ezelio salą gyventojų krikštyti. Tuo tarpu Lietuvos kunigaikštis Rimgaudas, sutraukęs pulkus kuršininkų, žemgalių ir lietuvių, puolė į antrapus Daugavos upės ir nusiaubė baisiai Vidžeme vadinamą pasvietį ir laimingai su dideliu grobiu skubinai pagrįžo į Lietuvą, iki nesugrįžus iš Ezelio salos vokiečiams, kurie parėję vienus degėsius berado apygardose Rygos.

1227 Mistras kalavijonų Volkvinas, pargrįžęs iš Ezelio salos, nebgalėjo bepavyti lietuvių, nes, pailsinęs savo kariauną ir papildęs išmuštųjų vietą naujais kareiviais, traukė per Daugavą upę į Žemgaliją, tenai rado kariauną surindotą pagonų ir išsižadėjusių krikšto. Tuojau ištiko į baisiai kruviną mūšą, abiem pusėm paškėjo ragotinės lūždamos, ugnys vienos žibėjo iš kardų ir kalavijų; labai ilgas valandas varžės pergale, ilgainiui vokiečiai gavo viršų, išklojęs karvietėj tūkstantį šešis šimtus lietuvių ir žemgalių, bet ir patys vokiečiai taip buvo išmušti, jog nebdrįso lietuvių bevyti, nes skubinai persikėlė į antrapus Daugavos upės, krūpaudami, kad lietuviai nestotų antrą kartą į mūšą.

---

[1] Tas gi tenai, t. IV, s. 62.

Vienok ta mūša nepasilpnino nei nugandino lie- 1228
tuvių galybės: kaipogi kana koksai Lietuvos kunigaikštis, sutraukęs kareivius iš Aukštosios ir Žemosios Lietuvos, taip pat iš Kuršo ir Žemgalių, sukos į pajūrį, perėjęs Šurbės apygardą, paskui ledu pagal per užšalusią Rygos atsiautą įpuolė į Ezelio salą ir nusiaubė, lygia dalia salą Mono; paskui, persikėlęs į kraštą, nusiaubė sritį Viko ir Jervės, degindamas kaimus, dvarus ir bažnyčias, o motriškas ir vyriškus į nevalę imdamas; nuo tenai pasibloškė į sritį Normegundą ir Sakalą, turtingi sriti igaunių, kuriedvi apvertęs į peleną, nuo tenai pasisukęs nuplėšė ir nudegino apygardą lybiešių, Rimin vadinamą. Tuo tarpu Luprehtas kalavijonis su dvylika savo brostvininkų sutraukė skubinai iš savo apygardos visus vyriškus, ginklą pakeliančius, ir sekė lietuvius, einančius linkan Daugavos upės su turtingu grobiu ir su daugybe imtinių. Trečiąją dieną temstant sustojo lietuviai į abažą ilsėti, nepastatę apsukui sargčių, nekaip dėl didžių speigų. Aušrai sprogstant, Luprektas puolė iš visų pusių ant lietuvių abažo, kurį sujaugė tuo staigiu antpuoliu, vienok ištiko į didžiai kruviną mūšą; raštininkai vokiečių sako, jog vokiečiai pergalėję ir penkis šimtus lietuvių karvietėj paritę, o kiek vokiečių buvo kritusių, to nesako; vienok grobio neatėmė, tiktai mušantis igauniai paleido imtinius. Rašytojas vokiečių sako, jog lietuviai niekados nebuvo taip toli nuėję ir taip baisiai nusiaubę igaunių pasviečio, kai šiuo žygiu. Nuo to regima yra, jog mūša Žemgalijoje buvo vokiečius didžiai įveikusi, jei Volkvinas mistras, visados skudrus ir narsus, nebgalėjo lietuviams grįžtantiems kelio užstoti, kaip kitais laikais[1].

[1] T. Narbutt, Dz. star. nar. lit., t. IV, 63, 65.

1229 Tą metą nutiko vokiečiams Padaugavy kita nelaimė — mirė Albertas, Rygos vyskupas, ramtis visų vokiečių. Brostvininkai kalavijonys prie jo gyvos galvos šyžino jį, šiaušės prieš jį ir keršiavo su juo, nes, jam mirus, visi nosis nuleido. Kas beatves kas metą iš Teutonijos ant pagalbos kalavijonims gaujas šiokių tokių valkačinų kryžeivių, kai Albertas kad darė? Todėl Padaugavio vokiečiai, krūpaudami pavojaus nuo lietuvių, ateinantį metą 1230 su žemgaliais sandarą padarė, tame sandare iš šalies žemgalių yra pasirašę tėvūnai: Rendis, Gulevalis, Pidevalis, Matkulis, Vainis, Purvis, Ugesis, Kandausis ir Anusis. Būsena vokiečių rados didžiai paika. Aukščiausia valdžia — rankoje dvasiškų galingų įpėdinių Alberto vyskupo. Patys kalavijonys — paleistuviai, girtuokliai ir tinginiai, kas juos besuvaldys. Susiedai nuo visų pusių stipresni už vokiečius. Vienas pats mistras Volkvinas, noris išmintingas ir doras vyras, nieko nebgalėjo išgalėti. Jau regima prapultis vokiečius gorino. Kito pragumo pagalbos nebebuvo, kaip tiktai susinerti su zokaninkais kryžokais, bet kalavijonys to nenorėjo nė girdėti, nes, nutikus nelaimei po nelaimės, reikėjo susinerti ilgainiui su kryžokais, kaip tuojau regėsim.

1229 ir 1230 **Karės su lenkais ir gudais.** Tame pačiame laike lietuviai, ištraukę į Lenkus, nusiaubė kelias sritis ir laimingai grįžo namon su grobiu ir imtiniais; atėję pas pilį Brestą, sustojo į abažą ilsėti. Vladimiras, kunigaikštis Volynijos, pasitiko toje pily; noris jis pažadėjo lietuviams nieko nedaryti, šie jam vėl pasakė, jog nuo jų pusės tenesibijo nieko pikto, vienok Vladimiras, išsijautojęs apie jų abažą ir daugumą jų kareivių, naktovidu su savo kareiviais ir pilionimis pasalu antpuolė lietuvių abažą, išmušęs daugybę mie-

gančių lietuvių, jų grobį sugrietą ir imtinius sau paėmė.

Didysis Lietuvos kunigaikštis stiprino vienybę Lietuvos, kaip viršiau minavojau. Norėjo jis Polocko pilį užimti, kuri rėdės pati savimi, kaip pili Pleskavo ir Naugardo. To dėjęsis, pradžioje metų 1230, sukėlęs kariauną, traukė linkan Daugavos upės, užėmęs Polocką, nusiaubė sritis Liubno ir Morevos, klausančias Naugardo. Netoli nuo Seligero ežero ištiko į mūšą su gudais, kurie atmušė nuo lietuvių grobį ir imtinius[1].

Tą patį metą Rimgaudas, sunėręs visas lietuvių gimines po savo vieno valdžia, prasiminė didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, įstatė parėdymus ir buveinę savo perkėlė į Naujapilį, ir stipriai aptvėrė jį volais.

Karės lietuvių su kalavijonimis Padaugavy, arba Vidžemėj. Mirus Albertui, Rygos vyskupui, legatas apaštalinis kardinolas diakonas, vardu Otas, atsiuntė į Rygą zokaninką Baldviną, kuriam pavedė rėdyti vyskupiją Rygos, iki kitą vyskupą paskiriant. Tas Baldvinas įsipažino su Lemeikiu, rykiu, arba valdymieru, Kuršo, kursai dalijos į tris sritis, beje: Esestuvą, Durbę ir Sagarą, tose srityse buvo keturiolika paviečių. Tai ant patarimo to zokaninko Baldvino Lemeikis pasiėmė krikštytis su visais Kuršo ūkininkais ir ne kito ko globoje ir užtaryme būti, kaip tiktai paties popiežiaus. Tokį sutarimą ir pasidavimą taip gražaus pasviečio Rymo bažnyčiai Baldvinas apreiškė surinkime Diunamiundės opato, Rygos prekėjų ir kalavijonų metuose 1230 28 dienoje gruodžio, kurie su džiaugsmu steigimą Baldvino pagyrė. Kuršininkai pasiėmė tuojau priimti kunigus ir krikštytis,

---

[1] Tas gi tenai gi, t. IV, s. 66, 67.

ir juos gynioti nuo visokio pavojaus, ir prižadėjo kaip kunigų, taip ir vyskupo, kurį jiems popiežius įstatys, klausyti. Pasiėmė dar mokesnį ir duoklę duoti tokią, kokia duodama buvo saloje Gotlandijoje. Be to, dar savo kaštu leisti kareivius ginkluotus dėl apgynimo krikščioniško pasviečio arba dėl praplatinimo vieros šventos. Ant patvirtinimo viso to kuršininkai ir vadus savo įdavė Baldvinui, kursai nuo savo pusės prižadėjo kuršininkams, jog ne kito ko, kaip tiktai bus jie ypatingoje globoje ir užtaryme paties popiežiaus ir Rymo bažnyčios, padėdamas jiems dvejų metų raką dėl išrėdymo savo siuntinių į Rymą tėvui šventam savo tarnavimą apreikšti, nuo kurio gaus įstatymus rėdos visam Kuršui. Tuojau kuršininkai išleido savo siuntinius vardu viso Kuršo prie popiežiaus Grigaliaus, to vardo dešimtojo, kursai savo raštu, bule vadinamu, metuose 1233 kovo mėnesy 11 dienoje tą sutarimą, tarp Baldvino ir Lemeikio padarytą, patvirtino.

Popiežius pirmiau jau buvo jutęs apie steigimą zokaninko Baldvino, dabar iš džiaugsmo už tą jį pašventė į vyskupus Žemgalių savo rankomis;
1232 netrukus, ateinantį metą 1232, padėjo Baldviną popiežiaus antveizėtoju, arba legatu, ant vyskupijų naujakrikščių Rygos, Igaunių, Kuršo, Venlandijos, Žemgalijos ir Vironijos, kurių reikaluose turėjo jis visą galią įstatyti ir rėdyti, nesant kurio vyskupo, jo vietoje valdyti ir rėdyti ant visuomenio labo bažnyčios.

Baldvinas, kaipo dievobaimingas vyras, regėjo pats, kokias neteisybes daro kalavijonys naujakrikščiams; pargrįždamas iš Rymo, užėjo prie ciesoriaus Fridricho II, kuriam papasakojo, jog pagonys it veikiai visi apsikrikštytų, kad kalavijonys

nesluoguotų naujakrikščių didžiais mokesniais, duoklėmis ir perdaug sunkia vergyba, ką regėdami, kiti pagonys iki paskuojo tempias ir nenori per tą krikštytis. Todėlei minavotas ciesorius tą patį metą išdavė raštą, kuriame apreiškė, jog visi tie, kurie saunoriai apsikrikštys pakajuje Padaugavy, arba Vidžemėj, Parusy, arba Prūsuose, Kurše, Žemgaliuose,— tie visi paliks liuosais ir veldės savo valsčius, žemes ir turtus, kaip kad pirm krikšto kad valdė, ir džiaugsis tomis pačiomis privilijomis, kokiomis džiaugias gyventojai ciesorijos Rymo ir sosto apaštalinio. Bet tokį sutinkantį ciesoriaus raštą su akylumu krikščionų tuojau į nieką pavertė kalavijonys, sakydami, tie, kurie ginklu priversti krikštijas, tie palieka valioje to, kas juos privertė. Nuo to sukilo baisūs barniai tarp vyskupų ir brostvininkų kalavijonų. Vyskupai pagal dievo žodį ir norą popiežiaus norėjo pagonis geruoju atversti į vierą šventą. Kalavijonys nėmaž nesirūpino dievo garbe ir išganymu dūšių, tiktai dyko pagonų turtų ir valsčių, todėlei tenai piovė gyventojus, grobė turtus, kame maloniai ir taikiai elgdamos būtų galėję be praliejimo nekalto kraujo į vierą šventą atversti. Kalavijonys antpuldinėjo ir plėšė, kirto laukan tokius valsčius, kame nebuvo nė mažiausio abejojimo dėl atsivertimo, arba atsivertę laukė tiktai kunigo su krapylu, tenai kalavijonys nuožmiai smarkavo, vienus nekaltus kirto, kitus vergė, tyčiodamies iš vyskupų ir rodydami pagonims, jog krikščionys yra nedori žmonės, nei meilingi, nei teisingi, kurie savo žadėjimo niekados neišpildo, tiktai visas jų darbas yra nekaltiems žmonėms išplėšti valsčius ir turtus, paskui juos pačius žudyti ir novyti vergdami, kad tik užkakinti savo nepakakinamą gobį. Ilgainiui atėmė valsčius patiems vyskupams,

pervis Parusy, arba Prūsuose, gandino kunigus visokiais pragumais, kad jų neskųstų popiežiui ir ciesoriui.

Tas pašalys Kuršo, kursai yra arti Rygos, pirmiau jau buvo užimtas nuo vokiečių, ir priderėjo viena dalis Rygos miesčionims, kita vyskupui, kita kalavijonims. Todėlei naujai paskirtasis Rygos vyskupas Mykolas, dalydamos Ezelio sala, atdavė miesčionims metuose 1231 šilo 9 dienoje trečiąją dalį minavotos salos, Kuršo ir Žemgalių, liepdamas jiems tenai strūnyti bažnyčias ir rinkti sau dešimtines, o už tą Rygos miesčionys duos vyskupui savo ginkluotą pagalbą prieš visus neprietelius, tiktai ne prieš ciesorių; tas raštas derėjo tiems pasviečiams, kuriuos vokiečiai jau užėmė, ir tiems, kuriuos ilgainiui užims[1].

1232 Tas pats vyskupas Mykolas atdavė septynioms dešimtims ir vienam prekėjui Rygos Kurše pilį, Mederate vadinamą, su apygardomis su varunku, kad jie po miesto vėliava tarnautų vyskupo kariaunoje, arba vaiske, o Kuršo dešinąją pusę Ventos upės sunėrė su katedra Rygos.

Kad taip vokiečiai Rygoje dalijos, ką turėjo ir ko dar neturėjo, Vesteris, kunigaikštis žemgalių, būdamas vienybėj su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Rimgaudu, pildė ir darė, kas prigulėjo visuotiniam reikalui. Kalavijonys buvo aptvėrę labai stipriai pilį Ašradę, iš kurios išpuldami žiemą siaubė ne vien Žemgaliuose, bet ir Lietuvoje; pagriebę tenai grobio, žinomomis trakėmis girių laimingai visados pagrįžo į anapus Daugavos upės. Tai reikėjo tą pilį sugriau-
1233 ti. Atsitiko, jog pradžioje tų metų 1233 kryžeiviai su

[1] T. Narbutt, Dz. star. nar. lit., t. III, s. 484, 485, 486—9.

jomylista Aršteinu, savo karvedžiu, grįžo iš Rygos į Teutoniją, o per tą pasimažino kariauna vokiečių. Vesteris, tą žinodamas, perėjęs Daugavą, apgulė pilį Ašradę, nes, radęs tenai stiprią įgulę, apygardas jos nusiaubė ir pagrįžo laimingai su grobiu į namus. Tos pačios pilies vyras, arba kamendotas, Markvardas Burbakas, paėmęs visų rimtuosius savo kareivius, pavijo žemgalionis, atvangiai beilsinčius, ir pats Vesteris prie sukurtos ugnies besišildąs, kursai, nebįmanydamas, ką bedaryti, pagrobęs iš ugnies pagalį, užsiautė Burbakui per žandą, kursai noris šarvais geležies uždengtas buvo, vienok kelis dantis jam išdaužė, pats, antšokęs žirgą, parūko ir kokioje tenai savo pilyje užsirakino.

Tuo tarpu Volkvinas, mistras kalavijonų, norėdamas atmonyti lietuviams už baisų nusiaubimą igaunių pasviečio ir Vidžemės, sukėlė labai stiprią kariauną į Lietuvą traukti. Didysis Lietuvos kunigaikštis Rimgaudas, žinodamas, jog jam vokiečiai nepraleis, pasirengęs dabojo tiktai, į kurią pusę jie trauks. Nujautęs, jog Volkvinas su savo kariauna perėjo Daugavą upę netoli nuo Dinaburgo ir stačiai traukia ant Vilkmergės ir Kernavės, Rimgaudas, sutraukęs savo kariauną, užstojo jam kelią ir ties kaimu, Alse vadinamu, netoli nuo Užpalių, ištiko į dideliai kruviną ir maringą mūšą; atvejų atvejais vokiečiai antgulė lietuvių rindas, bet šie visados juos atmušė, ir niekaip negalėjo lietuvių pauiti iš vietos; atėjus nakčiai, vokiečiai likusieji parūko gumbais nešini nuo lietuvių brūklių, vienok ir lietuviai paliko du tūkstančiu beklaksančiu karvietėj rimtų vyrų. Dar vokiečiai sprukdami pagrobė kelis žirgus užmuštųjų lietuvių.

Tą patį metą Baldvinas, vyskupas Žemgalių, priėmė šimtą dvi dešimti ir šešis miesčionis Rygos už

savo tarnus ir išdalijo jiems savo valsčius Kurše ir Žemgaliuose su varunku, jog po miesto vėliava kariaus ginkluoti prieš visus neprietelius vieros šventos. Ir taip naujakrikščiai atliko nuo savo žemės, ir reikėjo vergauti vokiečiams.

1234 Vyskupas Rygos Mykolas metuose 1234 20 dienoje gruodžio padalijo salą Ezelio tarp Rygos miesčionų ir kalavijonų.

Taip dalijantis vokiečiams naujakrikščių pasviečiais, žemgaliai sariojo tankiai ir laimingai anapus Daugavos upės Vidžemėj, versdami visa į pelenus, kas priderėjo vokiečiams.

Karės su gudais. Tame pačiame laike Rimgaudas, didysis Lietuvos kunigaikštis, platino ir stiprino savo valstybę pietuose. Regėdami gudų kunigaikščiai kas dieną Lietuvos galybę plečiantis skaugėjo, jog jau lietuviai ne vien pagonimis, bet ir krikščionimis ėmė valdyti. Tarp kitų kunigaikščių pervis Dovydas, kunigaikštis Lucko, tas, patelkęs Sviatoslavą, brolį didžiojo gudų kunigaikščio Jurgio, Leoną, kunigaikštį Volynijos, ir Dimitrą, kunigaikštį Drucko, prie tų dar pasamdė palaucius, kokiam pasirėdymui daug laiko reikėjo. Rimgaudas taip pat nuo savo pusės, sutraukęs kareivius iš Aukštosios ir Žemosios Lietuvos kiek galėdamas, sustojo į abažą santekly Dzitvos ir Nemuno upių, kurioje vietoje galėjo kariauti prieš daug didesnę kariauną. Atėję gudai su visa savo galybe gulė ant lietuvių, prasidėjo kruvina ir didžiai maringa mūša: ragotinės vien paškėjo lūždamos, o kardai ir kalavijai žiebavo, vyrai kai ąžuolai abiem pusėm virto, vienok lietuviai atgrūdo gudus, kurie, vėl susirindoję, gulė kartas po karto ant lietuvių, bet paliko atgrūstais; jau karvietė nuskleista svietu, žirgais ir ginklais niūksojo, o mū-

šos galo dar nebuvo, ilgainiui gudai pradėjo gurti ir nebsuskubėjo taip veikiai vėl susirindoti. Rimgaudas, tą pamatęs, žiebų veikumu gulė ant suniukusių gudų. Čia jau neb mūša, bet piūtis prasidėjo: kaipogi gudai, suniukę, painiodamies su kitas kitu, virto po kojų lietuvių pergalėtojų, pačiudu kunigaikščiu Sviatoslavas ir Dimitras paliko karvietėj beklaksančiu su daugybe kitų karvedžių. Gudų žirgai, ginklai, vežimai, karės padarga ir pabūklės — visa teko pergalėtojams lietuviams į ranką toje garbingoje dienoje. Šiandien dar platūs kapai ir kaimas, nuo tų kapų Mogilna vadinamas, liudija ateinantiems amžiams didžiai rūstą ir kruviną dieną, buvusią toje vietoje. Po tos mūšos lietuviai atgavo savo senąjį rubežių, Rimgaudas išmintingai darė, leisdamas gudams ir lietuviams, kurie buvo gudų krikštą priėmę, sekti savo tikybą, arba vierą, ir dabą, tiktai įsakymus lietuvių valdžios liepė klausyti.

Garsas tos pergalės lietuvių nusigaudė galutinėse Europos. Lietuvių pergalingi pulkai po tos pergalės ėjo stačiai į krivičius ir tenai užėmė Polocko 1235
pilį, kurioje iki šiolei Lietuvos kunigaikščiai rėdės, dabar su Lietuvos ūke būtinai sunėrė[1].

§ 18. KARĖS SU KALAVIJONIMIS IR KITAIS VOKIEČIAIS

Ant tokios lietuvių laimės vokiečiai Padaugavy ir Rygoje ausis skliautė ir skelbė visai Europai, jog tuojau bus galas krikščioniškam tikėjimui nuo pagonų, jei krikščionys neateis ant veikios pagalbos. Vilhelmas, vyskupas Mutinų, siuntinys popiežiaus, meilavo Teutonijos vyskupų, kad skatintų griešninkus

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. IV, s. 70, 72, 73.

apsiženklinti kryžium ir eiti pagonų kariauti už pakūtą. Pats popiežius nuo savo pusės taip pat skatino, žadėdamas visų didžiausiems griešninkams atlaidus tokius pat, kokius gavo tie, kurie ėjo grabo išganytojo mūsų ir žemės šventos atvaduoti ir atimti nuo pagonų. Taip suskatintas, svietas Teutonijos plūdo į Rygą krikščionų gelbėti: tuojau jomylista Danenbergas atvedė vieną kariauną kryžium apženklintų krikščionų, arba kryžeivių, antrą kariauną tokių pat meldžionų atvedė garsus karvedys Teodorikas iš Haseldorfo, trečiąją kariauną vedė patelktas Jaroslavas, kunigaikštis pleskavionų ir kitų gudų, į ketvirtąją kariauną mistras Volkvinas ir vyskupas Rygos Mykolas sutraukė visus galinčius ginklą pakelti; visos tos sunertos į vieną darė taip didelę kariauną, kokios vokiečiai nuo savo atėjimo nebuvo turėję. Su ta galybe vokiečiai vylės sutrupinti valdžią didžiojo Lietuvos kunigaikščio Rimgaudo, visą Lietuvą į tyrą apversti ar prisuokti lietuvius krikštytis ir į savo vergus paversti. Volkvinas, mistras kalavijonų, buvo visų vyriausiu karvedžiu tos kariaunos, kuri, perėjusi Daugavą upę, liepė per Žemgalius skinti tiesiai kelią ir taisyti; nei girios, nuo amžių suaugusios, nei versmės ir balos, nei upės niekur jos neužturėjo nuo kelio, stačiai vedančio į Kernavę. Perėjusi Nemunėlį upę tarp šios dienos Šenbergo ir Radviliškio, ėmė deginti kaimus ir terioti, bet niekur nesutiko ginkluoto lietuvio. Rimgaudas, kuriam visa buvo žinoma, traukė karvedžius ir kunigaikščius, kurie vedė rimtus pulkus lietuvių iš tolimos tolimesnės Lietuvos linkan pietinės šalies Šventosios upės. Rimgaudas, numanydamas, jog vokiečiai stačiai eina ant Kernavės, ryžos patogioje vietoje jiems kelią užstoti: kaipogi sustojo į abažą de-

šinojoj šaly Lėvens upės tarp šios dienos ūlyčių, vadinamų Tiltagaliais ir Karsakiškiu, taip jog dešinąjį sparną lietuvių glemžė senovėj labai balota upė Kamna, iš ežero tekanti, kairysis jų sparnas ties Karsakiškiu uždengtas buvo vingiu Lėvens upės, kursai ir užpakalį lietuvių dengė. Vieta buvo būtinai pavėdi į vietą Mogilnos mūšos. Čia Rimgaudas galėjo drąsiai laukti daug stipresnio nepriteliaus. Vos išėję vokiečiai į lygius laukus išvydo lietuvių vėliavas ir paparčius blizgančius, o kariauną jų trakšančią jau rindose. Vokiečiai ėmė rindoti savo kariauną priderančiose vietose po savo vėliavomis ir paparčiais. Kad jau visa buvo rindose, mistras Volkvinas, iššokęs į priešakį kariaunos ant žirgo žibančiuose šarvuose, ant kurio šalmo raudonos trūsos krutėjo, sušuko: „Dabar, broliai, laikas į mūšą stoti! Mūsų goda to reikalauja. Pamušę pagonis, su džiaugsmu namo pagrįšime." Visa kariauna vokiečių sušuko: „Šv. Mauricijau, šios dienos patrone, padėk mums!" Lietuviai vėl savo dievų meldė pagalbos, o jų žirgai trypdami žvingavo ir tuo jiems laimę reiškė ir vilty tvirtino. Vokiečiai iškėlė savo vėliavas ir paparčius, o mistras Volkvinas davė ženklą į mūšą. Visų pirma iššoko iš abiejų pusių narsieji kapotis, tiems išnykus, lietuviai išleido vylyčias, kai krušą išbėrė ant virstančios ant savęs vokiečių sienos, kurią atrėmė savo siena, vokiečiai vėl antgulė siena, 1236
kurią lietuviai vėl atrėmė siena. Žemė tarsi linko po šilo m. 22 d.
kojomis kariaujančių, baisus susidaužimas sienos su siena, bet dar baisesnis galas tai sienai, kuriai iširus kai nuo mūro reikėjo dar atsisukti; lietuvių sienoje niekur perglytos, niekur negalima buvo vokiečiams lietuvių sieną apsiausti, kuo narsiau daromi antpuoliai ir kuo stipriausiai apšarvuotais kareiviais, nie-

kaip negalėjo lietuvių sienos perlaužti. Jau šūsnys suverstų žirgų, svieto, garsių garsesnių karvedžių gulėjo karvietėj, nuo pirmosios adynos mušantis iki saulei ant medžių viršaus svirstant, dar nebuvo pergalės. Tą matydamas mistras Volkvinas ir pažvelgęs į saulę vadina į vardą šv. Mauricijaus visų narsiuosius kalavijonis ir kryžeivius; apskleistas tais vyčiais, su vėliava savo zokano puolė į patį vidurį lietuvių sienos, norėdamas ją perlaužti, bet pats Volkvinas su keturiomis dešimtimis ir aštuoniais kalavijonimis sukniusto nuo brūklių lietuvių, ir brostvinė vėliava zokano nukrito; antros sienos, po tų einančios, toksai pat galas buvo. Vokiečių kariauna pradėjo gurti, o jos užpakaly dulkės rūkti — ženklas, jog jau skrieja šalin. Tame akimojy Rimgaudas gulė su visa savo siena ant vokiečių kai perkūnija ir vienu akies mirkterėjimu jotis lietuvių apsiautė vokiečių kariauną. Čia jau ne mūša, nes piūtis prasidėjo. Vokiečiai, vienas už kito kliūdami, gelžyti ir variuoti, kniusto ir virto kai ąžuolai po kojų pergalėtojų; jomylista Danenbergas ir karvedys Teodorikas iš Haseldorfo ir kitų garsių vokiečių galą gavo toje dienoje. Lietuviai, kaip narsiai antpuolė vokiečius, dar narsiau juos vijo: nei miškai, nei krūmai negalėjo skriejančių paglemžti nuo smerčio, lietuviai įnirtę, palūžus ragotinei ar kardui atbukus, medžius iš šaknų raustė ir tais skriejančius blaškė, didžiai retas iš krikščionų tą naktį bepargrįžo į Rygą, skelbdamas rūstą galą. Žirgai, ginklai, karės padarga ir vežimai — visa teko lietuviams į nagą. Garbė lietuvių tos pergalės sklyduro galutinėse Europos ir rodė, jog lietuviai turi gerą rėdą ir išmintingą valdymierą[1].

[1] Tas gi tenai gi, t. IV, s. 80.

Tą metą siuntiniai Kuršo pagrįžo iš Rymo, atsida- 1237
vę į globą ir užtarymą tėvo šventojo. Toksai jų tenai buvimas tokį džiaugsmą sukėlė tarp dvasiškos diduomenės, jog teisingas ir dievobaimingas Vilhelmas, vyskupas Modenos, atdavė į rankas popiežiaus savo vyskupiją, o pats atsidėjo ant dvasiško darbo naujakrikščių. Popiežius, atėmęs Baldvinui dvasišką užveizdą, arba legaciją, padėjo užveizėtoju, arba legatu, Vilhelmą Prūsuose, Kurše, Žemgalijoj, Vidžemėj ir Igaunijoj. Atkeliavimas Vilhelmo į Rygą turimas buvo už atsiuntimą aniolo pakajaus. Miesčionys Rygos, norėdami dieną jo atėjimo garsia padaryti, padovanojo jam savo dalį Ezelio salos. Kaipogi Vilhelmas įvedė daug naujų parėdymų, suartino sunėrimą kalavijonų brostvos su kryžokų brostva, įstatė rėdą dvasišką Žemgaliuose ir Kurše, kuriuodu pasviečiu padalijo į tris vyskupijas metuose 1237. Vieną dalį Kuršo nuo Kuoknesės pilies su Piltine, Abava, Tukumu ir Mintauja atdavė Rygos vyskupijai. Antrą vyskupiją įdėjo Žemgaliuose, kurios buveinė buvo Selburge Padaugavy. Trečiąją, Kuršo vyskupija vadinamą, įstatė tarp kairiosios šalies upės Ventos ir jūros, kurios buveinė ilgainiui buvo Klaipėdoje.

§ 19. TOTORIAI VĖL GUDUOSE

Čingischanas, užkariavęs galingą rykę, arba valstybę, Tangutų, pagrįžo į šiaurės tyrus, savo tėvainę, ir tenai mirė metuose 1227. Sūnus jo ir įpėdinis, nukariavęs Kitajų, arba Kinų valstybę, atsiminė, jog tėvas jo buvo ketėjęs nukariauti Europą, bet karės Azijoje sutrukino jį nuo to ketėjimo. Šis, norėdamas savo tėvo ketėjimą attiesti, išsiuntė savo gentį, var-

du Batijų, su trimis šimtais tūkstančių kareivių ant užkariavimo Europos. Tos gaujos totorių visų pirma pasirodė kairiojoj šaly Volgos upės, galop metų 1229 Batijus persikėlė į dešinąją šalį tos upės. Iš pirmo palengvai plėtės vis, saugodamas savo užpakalį, nes metuose 1237 rudenį iškirto bulgarus ir jų buveinę, Bulgaru vadinamą, į peleną apvertė, paskui nusiaubė gudų kunigaikštiją, Riazane vadinamą. Gudų kunigaikščiai, noris nesikliaudami vienas kitu, sustojo į vieną abažą, kuriame pasirodė keista prajovė keistame apdare su kunigais pagonių totorių, kuri stojusis apreiškė, kaipo valdanti likimą dangaus, kursai padavė visus gudus į valdžią Batijaus ir sakė gudų kunigaikščiams — nesivėlindami tuojau turi priimti ant savęs valdžią Batijaus ir mokėti jam kas metą dešimtąją dalį savo donių arba turi viltis karės ir apvertimo į tyrus savo valstybės. Gudų kunigaikščiai atmetė su paniekinimu jos apreiškimą. Protingesnieji gudų valdymierai norėjo, kad visi gudų kunigaikščiai iš vieno stotų prieš totorius po valdžia didžiojo gudų kunigaikščio Jurgio, bet tas valdžionis ant nelaimės nemokėjo nei patarti, nei sumanyti, o išmintingesnių neklausė ir atsiskiedęs vienas ketino stembti prieš totorius. Per tą tas atsitiko, jog kiekvienas kunigaikštis savimi rūpinos, per ką gaišo gudų kareiviai skardmušose, o pilys ir miestai griuvo nuo galybės totorių, kurie griovė bažnyčias ir degino, jų kunigus ant altorių zurdojo, o kunigaikščiai gudų visų narsieji garbingai karvietėj mirė; ar kas kame gynės, ar nesigynė, totoriai visus
1238 piovė laukan. Žodžiu sakant, nuo saulėtekio siaubė vilnis į vakarus, visa versdama į tyrus. Batijus buvo pasibloškęs traukti į Naugardą; metuose 1238, žiemai bėgant, įsilaužė į pilį Toržoko, nuo tenai atsisu-

ko vėtravoti pilies Kozelsko, kurioje buvo užsirakinęs jaunitelys jos kunigaikštis Vasilijus. Tenai rado tokį priešingumą, kokio totoriai niekados nesivylė, krito tenai jų daugiau, nekaip po kokia kita pilia, ilgainiui įsilaužę ir tenai visus likusiuosius iškirto. Raštininkai pasakoja, jog tas jaunitelys kunigaikštis kraujuose savo apgynėjų nuskendęs. Tuo tarpu Batijus dėl nežinomos priežasties pagrįžo į tyrus, tarp upių Dono ir Volgos. Visa Gudija iki upės Niperio klausė jau valdžios totorių.[1]

Taip aprašęs nelaimes gudų, grįšiu pas lietuvių veikalus. Rimgaudas, didysis Lietuvos kunigaikštis, turėjo du sūnu — Erdvilą ir Mintautą, kurį vokiečiai vadina Mindove, o gudai Mendogu. Erdvilas valdė krivičius, arba baltuosius gudus, ir pilis Polocko, Vitesbės, arba Vitebsko, Rosos, arba Oršos, ir Smolensko, tarp kurių daug pats Erdvilas buvo užkariavęs. Antrasis — Mintautas valdė Aukštąją Lietuvą. Kad jau visi gudai saulėteky vergavo totoriams, krivičiai ir Severija, būdami valdžioje lietuvių, nemokėjo donių totoriams. Kad Iziaslavas Vsevolodovičius įlipo į sostą didžiojo gudų kunigaikščio po smerčio Jurgio, kurį totoriai buvo nužudę, tas, skau- 1239
gėdamas liuosybės Smolensko piliai, taip bukliai ir guviai apsisuko, jog, iki nesukėlus Erdvilui savo kareivių, Iziaslavas per pagalbą trijų Smolensko bajorų, vardu Vainų, ne vien pilį pačią įgavo, bet ir patį kunigaikštį Erdvilą sugavo, kurį lietuviai tuojau pinigais išvadavo.

Tą patį metą Rostislavas, įlipęs į sostą savo tėvo Mykolo, kunigaikščio Haličo, norėjo atgauti nuo lietuvių užimtuosius savo kraštus; pasitaisęs į karę, dar

[1] Tas gi tenai gi, t. IV, s. 85, 86—9.

susinėrė su kareiviais Turovo ir Lucko pilių ir traukė į Lietuvą. Kaip ten jam ėjo, nėra žinios. Raštininkai tiktai sako, jog, Rostislavui kariaujant su lietuviais, Danielius, Volynijos kunigaikštis, užėmė miestą Haličo ir visą kunigaikštiją su pagalba jos ūkininkų. Tai Rostislavas, nieko nenuveikęs Lietuvoje dėl savo labo, dar nustojo savo kunigaikštijos.

Ateinantį metą didysis Lietuvos kunigaikštis
1240 Rimgaudas mirė, garsingas išminčia ir narsybe, kursai Lietuvai stiprius pamatus padėjo. Sūnus jo Mintautas valdė Aukštąją Lietuvą, Erdvilas — Žemąją, abudu vienybėje ir kliautyje gyveno; jųdviejų reikalai susinėrė su reikalais Danieliaus, Volynijos kunigaikščio: kaipogi Danielius buvo užėmęs Haličo kunigaikštiją kilčiai Černigovo kunigaikščių, lietuviai vėl buvo užėmę tiems patiems savo seniems neprieteliams tūlus pasviečius. Tokiame atsiėjime nebgalėjo save geriau užpivnyti nuo jų Danielius, kaip padaryti sandaras su lietuviais. Antra, Danielius samprotavo, jog totoriai nesikakins saulėtekiniais Gudais, nes eis ir į saulėlydinius, todėlei, tarė jis, naudingai bus jam, jei jis su lietuviais bus bendryboje. Gudų rašytojai žino daug išgalių tame atsiėjime ir sako, visos giminės Lietuvos tautos atleido savo rykius, arba valdymierus, dėl padarymo amžinų sandarų su kunigaikščiu Danielium. Tai buvo sueimas lietuvių, abelnai tokiuose reikaluose suvadinamas. Bet kad nori rašytojai vardus tų valdymierų, kurie tas sandaras su Danielium padarė, išrašyti, apsirinka, beje: Živinbudas, lietuvių kunigaikštis, Erdvilas, žemaičių kunigaikštis; kiti kunigaikščiai: Vykintas, Aruskelis, Kintibutas, Jonibudas, Bumovis, Vyžeikis, sūnus jo Višlis, Kitenis, Pliekus, Asebilelis, Višmantas, Mindaugas, Gedvilas, Sprudeikis, Ju-

dikis; kunigaikščiai žemgalių ir latvių: Pūkeikis, Bikšįs ir Lygeikis[1]. Čia gali skaitytojas stebėtis, jog tokias pavardes kunigaikščių šiandien dar gal rasti tarp žemaičių, lietuvių ir latvių.

Tą patį metą išsipildė it veikiai samprotavimas apie atėjimą totorių į saulėlydinius Gudus. Kaipogi Batijus su labai didžia kariauna vasaros laiku metuose 1240, persikėlęs per Niperį upę, apgulė Kijevo miestą, sau pačiam paliktą gintis. Kijevionys, įpuolę į rūpesnį, didžiai kantriai ir ilgai gynės, tuo pikčiau įbingę varuvarai kuo narsiau vėtravojo, ilgainiui įsilaužė. Nu rados piūtis su smarkybe ir nuožmybe, miesčionys dar trobesiuose ir bažnyčiose užsirakino, kraugeriai, negalėdami įsilaužti tenai, nelaimingus apvertė sienomis ar lubomis; ir taip visų garsusis gudų miestas apsirausė iromis ir pelenais. Nuo ko nuogąstis apniko visus gudus, jų kunigaikščiai, jomylistos, nebsirūpindami savo tėvainėmis, spruko kur galvos nešami, vieni į Vengrus, kiti į Lenkus, kiti į Lietuvą. Batijus ant irų Kijevo paskiedė savo kaikarus į dvi kariauni, vieną išsiuntė į Volyniją, antrą — į Rausvuosius Gudus; tuojau miestus Vladimirą, Haličą, Brestą, Melniką ir Drohičiną pelenais aprausė. Jau Batijus ketėjo traukti į Turovą, Pinską, Slonimą, Volkovyską ir Gardiną, bet Dimitras, apgynėjas Kijevo, būdamas maneliuose nevalėje, patarė jam traukti į Vengrus.

Naugardas noris išliko nuo totorių, vienok kiti jo neprieteliai smelkė. Vokiečiai, Padaugavy gyvenantys, ir lietuviai, tuntais įpuldinėdami į turtingą jo valstybę, nesiliovė siaubti ir grobį grieti, pervis jog naugardžionys neturėjo tarp savęs karvedžio suma-

---

[1] Карамзин, Истор. гос. Рос. т. III, К. VIII.

nančio. Tos nelaimės paskatino juos priimti sau už valdymierą kunigaikštį Aleksandrą, Nevskiu vadinamą, noris ne visai iš noro tą darė dėl to, jog jis nekentė valdžios svieto. Vienok tas kunigaikštis, paėmęs valdžią metuose 1241, tuojau pergalėjo vokiečius ir sudraudė antpuolius lietuvių.

Batijus, kaip minavojau, traukdamas į Vengrus, liepė savo dviem karvedžiam Baidarui ir Kaidanui traukti į Lenkus. Kaidanas, iki neištraukęs į Lenkus,
1241 nuo Drohičino ir Melniko miestų atsisukęs, miestus ir pilis Lucko, Pinsko, Naujapilio, Slonimo ir Gardino apprausė pelenais, o visą tą pasvietį apvertė į tyrą; pavasarį, susinėręs ant irų Bresto pilies su Baidaru, ištraukė į Lenkus.

§ 20. KARĖS LIETUVIŲ SU TOTORIAIS

Lietuvos kunigaikščiai ar sava prasma, ar rasi įgundinti nuo gudų, kurie slapstės Lietuvoje nuo totorių, ryžos užimti gudų pasvietį, rubežaujantį su Lietuva, nuteriotą nuo totorių, apleistą nuo savo kunigaikščių ir valdymierų. Kaipogi Erdvilas užėmė pasvietį tarp Tripentės ir Bugo upių, išblaškęs totorių baskakus, arba donių rinkikus, o pilis Slonimą, Brestą, Volkovyską ir Gardiną ant irų senųjų pilių iš naujo aptvėrė ir įgules įdėjo, pats Erdvilas gyveno Naujapily, kad geriau tą sritį galėtų pridaboti.

Noris lietuviams nieko nekaštavo užimti tą pasvietį, bet antturėti labai daug, kaipogi baskakai, išvaryti iš jo, skelbė visur drąsybę Lietuvos kunigaikščių, kurie per nieką turi totorius. Tuojau rimti jų pulkai traukė per Volyniją lietuvių kariauti. Nuo sa-

vo pusės lietuviai, apleidę Brestą ir Volkovyską, norėjo pastiprinti Slonimą, vienok ir čia neišsiturėjo, patys, uždegę medžio pilį, ištraukė į Gardiną, vis nuo totorių vejami; kairiojoj šaly Nemuno, ties miestu Lumna, ištiko į labai kruviną mūšą, lietuviai, maž 1242
teturėdami kareivių ir suvargę kelione, kuriems it jau buvo paskuojis galas, ant jų laimės paskubėjo kunigaikštis Erdvilas su rimtais pulkais meškenočių žemaičių ir laimingai susinėrė su likusiaisiais; Lydos pavietėj vėl ištiko į didžiai kruviną ir maringą mūšą, kurioje lietuviai pergalėjo būtinai totorius, žirgai, ginklai ir abažas jų teko lietuviams į ranką. Erdvilas mušė tuoįtimpos vydamas totorius, noris jie vis sutiko sau pagalbą kely ateinančią, nes ir taip neatsiturėjo nuo lietuvių, kurie išginė juos į Volyniją. Tenai ties Ratno miestu vėl ištiko į aiškią mūšą; totoriai ir antrą kartą vėl paliko pergalėtais, žirgai, ginklai ir abažas jų vėl teko lietuviams į ranką, bet lietuviai nesidžiaugė ta pergale, nesgi aptručyta totorių vylyčia pervėrė kunigaikščiui Erdvilui kulšį, nuo ko netrukus mirė. Negal stigavoti, kad jis Volynijoje būtų palaidotas, kaipogi lietuviai pagal savo dabą būti palaidotu svetimoje žemėj turėjo sau už visų didžiausią nelaimę. Vienok gudai to pasviečio per ilgus amžius garbino Erdvilą savo dainose, kaipo pergalėtoją totorių[1].

Lietuviai, išginę totorius, viršiau minavotas pilis iš naujo įkūrė ir stipriau aptvėrė, vienok vis turėjo savo rimtus pulkus leisti į Volyniją, kame tuoįtimpos kariavo su totoriais, kaipo liudija apie tą siuntinys popiežiaus Plano Karpinis savo kelionės rašte.

---

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. lit., t. IV, s. 94, 95—7.

§ 21. SKELBIMAS KRIKŠČIONIŠKO TIKĖJIMO PARUSNY, ARBA PRŪSUOSE, IR PARVADINIMAS TENAI ZOKANO KRYŽOKŲ. KARĖS LIETUVIŲ SU DANAIS, MOZŪRAIS, PAMARIONIMIS, LENKAIS IR KRYŽOKAIS

Regėjom dabar, kaip lietuviai kruvinai kariavo šiaurėj, rytuose, pietuose su gudais, vokiečiais ir totoriais, reikia dar žvilgterėti į saulėlydį, kokias tenai tuo pačiu laiku turėjo kares giminės taip pat Lietuvos tautos.

Jau metuose 1207 opatas Lukino kliošториaus
1207 Gotfridas užsikėto dievo žodį netikėliams skelbti su savo bendru zokaninku Pilypu. To dėjęsis, leidos Isla upe pagal į Galindijos sritį ir tenai rado sau kliautį dviejų didžiūnų Paletos ir Sudreikio, kuriuodu, išpažinusiu teisybę evangelijos, persikrikštydino, bet negal žinoti dėl ko netikėliai zokaninką Pilypą užmušė. Opatas Gotfridas, noris nustojo savo bendro, vienok skelbti nesiliovė evangelijos netikėliams.

Paskiau rados taip pat zokaninkas cistersas, vardu Kristijonas, iš kliošториaus Olivos, vyras buklus, taikus, išmintingas, labai permanąs lietuvių kalbą, žinąs jų būdą, dabą ir apsiėjimus; atėjęs skelbti į pagonų pasvietį krikščioniško tikėjimo, padėjo jo pamatus, kursai nuo to laiko be perglytos tenai prasideda tvirtintis. Tasai zokaninkas, persikėlęs per Islą, arba Vislą, atkeliavo į Kulmiją, arba Galindiją, į apygardas Liubavos ir parubežį Pagezonijos, kur buvo netikėliai apjunkę krikščionis. Visų pirma nuėjo pas Sudreikį didžiūną. Apsikrikštijus tenai daugybei kitų didžiūnų, Kristijonas su savo perkrikštais nu-
1210 keliavo į Rymą apipasakoti savo darbus Inocentui III popiežiui[1].

[1] J. Voigt, Preuss. Gesch., T. I, K. VI, S. 435.

Karės su danais. Kristijonui kely esant, kėlės lietuviams nelaukiamos karės: kaipogi Valdemaras II, Danų karalius, pastrūnijęs labai didelę eldynę ir sukėlęs didelę kariauną, atėjo į Žemaičių pasvietį, vadinamą sritį Sambiją, kurią nuveikęs kruvinose mūšose, sukos kai kokia audra į pavislį ir, persikėlęs į antrapus tos upės, užėmė pilį Dansko ir Mestviną, kunigaikštį pamarionų, pergalėjo, nuo tenai grūdos toliau ir, pergalėjęs visus kunigaikščius pamarionų, visą pasvietį į savo valdžią užėmė. Ta karė sambijonų su danais buvo lygi senovės karėms, viršiau minavotoms, kuriose neprieteliai, įpuolę į svetimą pasvietį, nusiaubė pasvietį, o gyventojus išblaškę į girias, patys toliau paėjo grobio grieti, o vietininkai, sugrįžę iš girių, paliko begyvenantys kaip pirma ant degėsių.

Iki sugrįžtant Kristijonui iš Rymo, Pagezonijoje vis buvo tyliai, parėjęs pats džiaugės, regėdamas dievo žodį ir tame pašaly Lietuvos dygstantį. Popiežius pats žadėjo užtarymą naujakrikščiams gromatoje savo, rašytoje arkivyskupui Gniezno, kuriam įsakė ne vien visokią pagalbą ir pašalpą duoti zokaninkams, skelbiantiems dievo žodį dėl pagonų, bet dar liepė naujakrikščius nuo vergybos saugoti, reikale šelpti juos, guosti, iki jis galės jiems ypatingą vyskupą paskirti, įsakydamas jam, kad skatintų kiekvieną dvasišką ir ūkišką vyresnybę tuo rūpintis.

Tas rūpinimos popiežiaus, tas jo brukimas naujakrikščių į minavotą užtarymą arkivyskupo ir ta aitra vokiečių, su kuria ėjo krikštyti pagonų į Padaugavį, kaip viršiau minavojau, ant galo pati viltis išganymo ir algos antrame gyvenime uždegė širdį Kristijono ir didesnį norą, jog dieną naktį rūpinos, kaip galėtų praplatinti krikščionų tikybą tame pasviety,

kaipogi savo steigimu padidino skaitlių krikščionų apygardoje Liubavos. Vienok ta goda ir užtarymas, kokį Kristijonas gavo nuo arkivyskupo Gniezno, sukėlė jam daug skaugių tarp pačių jo zokaninkų. Pajutęs tą, popiežius Inocentas III nurašė labai graudžią gromatą opatui cistersų kliošloriaus Olivos, drausdamas jį, kad liautųsi nuo tokių netaikų, skelbiant netikėliams dievo žodį. Antra gromata įsakė tam pačiam arkivyskupui, kad jis duotų raštą nuo savęs zokaninkams, pripadėtojams Kristijono, kurie padeda jam platinti evangeliją. Tas patsai popiežius, girdėdamas kunigaikščius lenkų ir Pamarių vergiant naujakrikščius į savo padonuosius, rašė jis graudindamas tais žodžiais: „Kad naujų sūnų bažnyčios per savo gobėjimos turtų šio pasaulio toliau nespaustų ir nenovytų baudžiavomis ir rinkliavomis, bet taikiai, maloniai ir teisingai su jais elgtųsi, kaipogi naujakrikščiai, kaipo nestiprūs savo naujoje tikyboje, gali veikiai pagrįžti į savo senus paklydimus ir vėl netikėliais tapti, kad netartų sau, jog juos dėl to vien krikštijo, kad galėtų juos apvergti." Kaipogi tuose amžiuose kunigaikščiai ir karaliai turėjo tikybą krikščionišką už įrankį, kuriuo galėjo pagonis įgyti į savo valdžią ir juos nuvergti.

Toksai elgimos vyresnybės krikščionų skubino platinimos tikybos krikščioniškos tame pasviety: kaipogi ateinantį metą pavyko Kristijonui Varpodą, kunigaikštį Lauzanos, ir Sabunę, kunigaikštį Liubavos, perkalbėti. Kristijonas, ilgainiui apkrikštijęs didžią daugybę pagonų tose vietose, rūpinos paskui skelbimu žodžio dievo apygardoje Draudžių ežero ir,
1214 sekdamas vyskupą Albertą, keliavo su tiedviem kunigaikščiais tą patį metą į Rymą popiežiui apsirodyti ir apipasakoti apie platinimos tikybos krikščioniš-

kos toje šalyje. Popiežius, matydamas naujakrikščių gausų būrį esant, pervis jog tuodu kunigaikščiu, dėkavodamu už mokslą, savo mokytiniui Kristijonui savo kunigaikštystas padovanojo, todėl Inocentas III perdėjo jį vyskupu Kulmijos ir Parusių, vildamos, jog Kristijonas, išsiliuosavęs iš zokano, dar didžiau steigs platinti tikybą krikščionišką tame pasviety. Pats popiežius abudu kunigaikščiu akivaizdoje Rymo su iškilme apkrikštijo. Varpoda gavo vardą Pilypo, o Sabunė Povilo. Ir taip padėjo pamatus krikščioniškos tikybos Parusiuose. Pagal lūgojimą pačių dviejų kunigaikščių popiežius patvirtino dviem bulėm 16 dienoje sausio mėnesio metuose 1215 valsčius, dovano- 1215
tus Kristijonui vyskupui, kaipo valsčius naujos vyskupijos. Pašvęstas Kristijonas vyskupu pargrįžo tą patį metą į Kulmiją, arba Galindiją.

Kristijonas pargrįždamas ne tą rado, ką buvo palikęs. Negal žinoti to persikeitimo netikėlių ir užšalimo dėl vieros krikščioniškos. Gal būti, jog netikėliai tarė, jog Kristijonas iškeliavo į Rymą skelbti kryžiaus karę ir telkti vokiečius į tą kraštą, su kuriais jau Albertas, vyskupas Rygos, žudė ir vergė latvius ir igaunius, rasi dėl to, jog vyskupas Kristijonas bendravos labai didžiai su mozūrų kunigaikščiu Konradu, lūgodamas užtarymo jo savo naujų valsčių, jog naujakrikščiai ir pagonys veizėjo į Kristijoną kai į savo neprietelių ir, netverdamos apmaude, įpuolė į Liubavos ir Kulmijos apygardą, visa teriojo ir degino iki pat Drevencos upės, o naujakrikščiai, krūpaudami, kad vergais krikščionų netaptų, grįžo apent į senovės tikybą ir vėl pagonimis apsireiškė.

Toksai nusidavimas dėl v. Kristijono buvo rūsta diena, kaipogi ta dargana išnaikino visą sėklą dievo žodžio. Užvis jog Konradas, mozūrų kunigaikštis, ne-

veikė ramdyti įtrakusių netikėlių. Nebįmanydamas Kristijonas ką bedaryti ėjo vėl į Rymą pagalbos nuo popiežiaus lūgoti, kad jam leistų kryžiaus karę skelbti ir kryžeivius telkti ant atkaklių parusėnų dėl užtarymo tenai krikščionų tikybos. Pradžioj tas jam nevyko dėl nekurių priežasčių: kaipogi jo užtaryto-
1216 16 liepos jas popiežius Inocentas III buvo miręs, o naujasis popiežius Honorijus III nespėjo jam tokio rašto išduoti dėl to, jog tuo pačiu laiku buvo skelbiama kryžiaus karė visos Europos krikščionims eiti į Aziją, žemės šventos nuo turkų ir kitų netikėlių vaduoti, į kurį žygį naujasis popiežius skatino svietą su tokia aitra, jog nebturėjo laiko su Parusnių netikėliais besirūpinti, ir, vos metus išlaukęs, Kristijonas tegavo raštą 3 dienoj kovo mėnesio metuose 1217 kelti visus krikščionis, kurie nebuvo apsižadėję į žemę šventą keliauti, gali eiti ant pagalbos krikščioniškos tikybos Parusnyj, ir skelbė, jog pelnys lygia dalia tuos pačius atpuskus ir griekų atleidimą, kaip jei tie, kurie ėjo žemės šventos nuo turkų vaduoti.

Tuo tarpu parusėnai ir kiti lietuviai liovės nuo antpuolių į krikščionų kraštus ir pagrįžo į namus, todėl gi ir Kristijonas savo rašto neskelbino, bet, kaip pirma, vis skelbdamas tikybą krikščionišką, guviai ir taikiai elgės, taip ir apkrikštijęs dabar padoriai rėdės su netikėliais ir tuo vėl skaitlių krikščionų pagausino. Pranešė Kristijonas v. popiežiui, lūgodamas, kad jis dėl platinimo dievo žodžio atsiųstų daugiau mokytojų, idant augintų tą sėklą, kurią jis išbarstė. Popiežius liepė jam privalioj vietoj katedros bažnyčią įkurti. Toksai taikus v. Kristijono elgimos sugaišo, kaipogi lietuviai ir parusėnai tą metą, kaip viršiau minavojau, nuteriojo Kulmiją ir Mozūriją. Dėl ko tą darė, negal žinoti.

Tam nutikus, v. Kristijonas matė aiškiai, jog viena kryžiaus karė tegali nugrėsti lietuvius nuo antpuolių į Mozūriją ir uždengti perkrikštus nuo pavojaus, kaipogi įtrakę netikėliai nebklausė jo taikių ir malonių žodžių; regėdamas, jog Rygos vyskupas Albertas, telkdamas iš Teutonijos kryžeivius, ne vien antturi krikščionišką tikybą, bet dar platina, todėl pats v. Kristijonas ir jo pripadėtojai skelbė kryžiaus karę prieš lietuvius visuose kraštuose krikščionų, beje: Teutonijoj, Čekuose, Moravijoj, Silezijoj, Lenkuose ir Vengruose. Popiežius taip pat skatino gelbėti jauną bažnyčią Parusnyj, rašydamas prie arkivyskupų Treviro, Mainco, arba Moguncijos, Kolonijos, Magdeburgo, Zalcburgo, Bremeno, Lundo ir prie jų vietininkų, arba pavyskupių. Įsakė jiems, jog tie visi, kurie, apsiženklinę kryžium, negalėtų keliauti Jeruzolimos išvaduoti, gali lygia dalia į Parusnį traukti. Toliau popiežius tame rašte sako: „Tenai yra žmonės, kurie viso to, kas vadinas tikyba, nenumano ir už pačius žvėris yra smarkesniais ir baisesniais: tėvai savo dukteris, kurias jiems dievas duoda, galuoja žemyn, visi gyvena be gėdos, be padorumo, jų žmonos ir dukterys goslyboj paskendusios žlugso; kurie karės imtinius savo dievams aukauja degindami gyvus, o savo kalavijus ir ragotines jų krauju sutepa. Viduryj tokių smarkių žmonių vienas būrelis per malonę viešpaties išpažino jo šventą žodį, bet jis tenai yra spaudžiamas ir novijamas; kad jį vėl netikėliai nenuspaustų, kiekvienas krikščionis turi jį gelbėti. V. Kristijonas ir jo pripadėtojai yra gatavi pirkti nuo pagonų dukteris, paženklintas giltinei, ir auginti jas dėl krikščionų." Dar toliau tame rašte sako popiežius, jog dėl lietuvių netikėlių turi įkurti krikščionys mokslinyčias, arba iškalas, kuriose iš-

mintingi ir sumanantys mokytojai galėtų pramokyti tuos žmones, kurie paskui geriau galės be abejonės mokyti ir platinti evangeliją tarp saviškių, nekaip svetimi atėjūnai. Todėl v. Kristijonas lūgoja pašalpos nuo tų visų, kurie negali, kryžium pasiženklinę, eiti netikėlių į Parusnį kariauti, tie vienok gali tą patį išpildyti apžadais, duodami apieras ant minavoto galo[1].

Tą patį pavasarį traukė būriai iš Teutonijos, Mo-
1219 ravijos, iš Lenkų, Vengrų, kryžium paženklinti, į Parusnį pagonų krikštyti, vienok jie neturėjo širdyj noro platinimo ir skelbimo evangelijos, maž jų tenai teėjo dėl dūšios išganymo, bet daugiau masino juos viltis lobio ir skelbiamų turtų. Popiežius Honorijus numanė savo amžių ir žinojo, kaip ūkės reikalą su tais kryžiaus žygiais sutaikinti, lygia dalia gobinga viltis kryžeivių, į Parusnį keliaujančių pasipelnyti netikėlių turtais, buvo jam žinoma, dėl to gi išdavė įsakymą 12 dienoj gegužės mėnesyj metuose 1219 v. Kristijonui, kad pasakytų vyresniesiems kryžeivių yną galą jų žygio, jog yra kryžius pakeltas ir jiems įduotas eiti gynioti naujos bažnyčios ir perkrikštų, ne grobio veizėti, ne vergti pagonų, kaipogi netikėliai, pritirdami sau tokias neteisybes nuo krikščionų, kad nesirastų dar tampresniais ir atkaklesniais savo paklydimuose, todėl gi kryžeiviai yra patelkti kaipo teisingi kareiviai, kurie, visokių neteisybių saugodamos, kiekviename reikale v. Kristijono teirausis ir jo klausys dėl savo ir netikėlių išganymo. Ant galo popiežius liepia karoti visus tuos, kurie tokio jo parėdymo neklausys ar priešingaus, arba skelbimą mokslo netikėliams gaišins, arba perkrikštus sunkins

---

[1] J. Voigt, T. I, K. VII, S. 447.

ir vergins, ir, kad visa tas būtų išpildytas, arkivyskupui Gniezno liepė antveizėti.

Aiškiai gal regėti, jog v. Kristijonas buvo priežasčia to parėdymo, kursai, skelbdamas dievo žodį netikėliams, įsipažino su jais, kurie jam pasakojos dėl to vien nenorintys krikštytis, jog persikrikštiję tuojau nustoja savo liuosybės, turtų ir tėviškės. Ta buvo visų didžiausia priežastis, kuri gaišino platinimos tikybos krikščioniškos ir tampresniais darė netikėlius. Todėl rodės Kristijonui v. didžiai reikalingu ir naudingu daiktu perkrikštams jų liuosybę kuo didžiau saugoti, kaipogi pats buvo vyresniuoju susirinkusių kryžeivių, kurie trejus metus gulėjo duonose netikėlių krašte, vienok jiems nieko pikto nedarė; apkyrėjus tenai kryžeiviams begyventi, senieji grįžo į namus, o naujieji į jų vietą atkeliavo. Ne vienas v. Kristijonas rūpinos skelbimu tų kryžiaus karių, bet ir popiežius, kursai vienoj gromatoj metuose 1222 savo tėviška malone ragina perkrikštus kentėti ir stipruoti jų suspaudimuose, žadėdamas jiems toliau savo paguodą ir pagalbą duoti ir jų liuosybę užlaikyti, lig tiktai karės pasibengs su netikėliais turkais[1].

Tą metą tarp kitų kryžeivių atkeliavo Silezijos 1222
kunigaikštis Henrikas su vyskupais ir jomylistomis savo ūkės; visų pirma su žinia v. Kristijono ir Konrado, mozūrų kunigaikščio, užėmė į savo užtarymą Kulmiją, kurios sugriautas pilis pradėjo taisyti ir stiprinti. Pervis Henrikas steigė tame daikte didžiau pataisyti tuos kraštus, kuriuos netikėliai lietuviai buvo nuterioję.

Per atentį metą įkyrėjo v. Kristijonui tie kryžeiviai, kurie atėjo ir vėl grįžo nieko nenuveikę, o atėju-

---

[1] J. Voigt, Preus. Geschich., vietoj minavotoj.

sius ir grįžtančius visus reikėjo aprūpinti ir papenėti be kokios sau naudos. Todėl, pasiteiravęs su Konradu, mozūrų kunigaikščiu, ryžos įkurti zokaną, pavėdų zokanui kalavijonų Latvių žemėj, pervis regėdamas, jog Rygos v. Albertui tie kalavijonys buvo didžiai naudingi, per tą ir šis vylės turėsiąs didesnę naudą iš to zokano, nekaip iš kryžeivių.

1224 Tuo tarpu atėjo į Kulmą popiežiaus siuntinys Vilhelmas, vyskupas Mutinų, dėl sutaikinimo Rygos v. Alberto su kalavijonimis, vyras didžios išminties ir didžio proto, kurio pasiteiravęs, v. Kristijonas lūgojo popiežiaus, kad jo naują zokaną patvirtintų, kursai ir patvirtino, liepdamas zokaninkams baltą abitą dėvėti, ant kurio krūtų buvo išsiūtas raudonas kalavijas ir žvaigždė, kiti jo įstatymai buvo zokano templierių. Tas naujasis zokanas vadinos broliais Dobrynės[1].

V. Kristijonas, vengdamas pavėdžių kerštų, kokius turėjo v. Albertas su kalavijonimis, dalydamos žeme, užimtąja nuo latvių ir igaunių, todėl pačioj pradžioj jis sulygo su Konradu, mozūrų kunigaikščiu, jog jis padės jam parubežyj Mozūrijos ir Kulmijos įkurti pilį Dobrynę ir kraštą, kurį broliai Dobrynės užims nuo pagonų lietuvių, pusiau su Konradu dalysis. Konradas tuo tarpu paskolijo jiems maitintis savo valsčių Kujavijoj, Sedlicu vadinamą.

Ir taip rados antras zokanas kareivių lietuvių krašte dėl jų apkrikštijimo. Noris pradžioj menkas jų skaitlius tebuvo, vienok vylės ilgainiui padauginti. To vildamos, Konradas pradėjo Dobrynės pilį dirbti ant skardžio upės Drevencos.

Jau buvo pilis į tą laiką įdirbta, jog brostviai kareiviai galėjo sau uždangą gauti, kurie, norėdami

---

[1] J. Voigt, Preus. Geschich., T. I, K. VII, S. 460.

pasidaryti garsiais, pradėjo sarioti tolimesnėj Kulmijoj ir lietuvius netikėlius tenai skardyti, kartais, nuveikę juos, ne vien kraštą nuteriojo, bet dar būrius netikėlių imtinių kaip gyvulius varė į namus sau vergauti.

Karė su mozūrais. Lietuviai, nusiminę pirma pačiu keistumu tų naujų kareivių, niekados neregėtų tame krašte, nedidžiai teturėjos ir į girias traukės. Nes jog tankiai Dobrynės brostviai grįžailiojo terioti to krašto, ilgainiui lietuviai įbingę sutraukė stiprią kariauną iš tolimesnių savo kraštų ir grūdos į Kulmiją, ketėdami Dobrynės pilį suardyti, kurioj iki šiol brostviai slapstės, kurie, nujautę lietuvius artinantis, pranešė tuojau Konradui, mozūrų kunigaikščiui, kad jis kuo veikiausiai su savo kariauna jiems pagalbon skubėtų, sakydami, jog vieni patys nestengs kariauti su taip smarkiu neprieteliu, kursai zokanui giltine, o jo kraštui pragaru mojuoja. Konradas, sutraukęs savo kareivius, gavo pragumą, beteriojant lietuviams, susinerti su Dobrynės brostviais, kurie taip pasistiprinę sutiko lietuvius toj vietoj, kurioj šiandien iros pilies Štrasburgo šmėkšo, ir abeji narsiai susigrūmė. Brostviai Dobrynės stovėjo priešaky mozūrų, kaipo juo sumanantys kariauti; jau prasidėjo kruvina ir maringa kova, kurią sako dvi dieni patekus, kaipogi kiekviena šalis dyko sau pergalės, o nė katra nenorėjo gurti; pačiame įnirtime mūšos Konradas, regėdamas nepergalėsiąs pagonų, muko šalin su savaisiais. Palikę vieni, brostvininkai Dobrynės nebstengė beatsiturėti, kurių vos penki beužliko, kiti visi karvietėj paliko, likusieji vos beįspruko į savo pilį, vejami įkandin nuo lietuvių, kurie tuojau Dobrynės pilį apgulė. Pagonys, tuo dar nekakindamos, pagezonys ir pamedžionys, persikėlę per

upę Vislą, apygardas Dansko pilies baisiai baisesniai nuteriojo, įsilaužė į kliošorių Olivos, zokaninkus nutvėrę atvedė į Danską ir tenai visus nugalavo, gieždami apmaudą ant pamarionių, jog jie, kryžium apsiženklinę, vaikščiojo pagonų kariauti, savo susiedų.

V. Kristijonas ir Konradas kunigaikštis aiškiai regėjo, jog broliai Dobrynės nei kryžeiviai, nei kita kokia pašalpa neišgelbės juodu nuo prapulties. Tokiame jųdviejų suspaudime reikėjo stiprios kariaunos, ūkėj Konrado kunigaikščio gyvenančios, kuri kad kas dieną su netikėliais kariautų, juos draustų ir kraštą nuo terionių gyniotų.

V. Kristijonui rodės visų geruoju įrankiu tokiame atsiėjime parvadinti iš žemės šventos brostvą teutonų špitolininkų, tie savo galybe ne vien netikėlius sudraus, bažnyčią Kulmo ir perkrikštus apgins, bet dar tolimesnius pagonis lietuvius užkariaus. Toksai tarimas v. Kristijono labai patiko Konradui kunigaikščiui, kursai regėjo tuose špitolininkuose tikrus užtarytojus savo ūkės ir apgynėjus tikybos krikščioniškos, galinčius antturėti pakajų jo ūkėj ir sudrausti netikėlius, kaipogi ta brostva, arba zokanas, tame laike klestėjo savo turtais, savo rėda, kariaudama su turkais, kurio dar mistras Zalca gudrinčium buvo vadinamas, apie kurį zokaną viršiau jau minavojau.

Konradas kunigaikštis, pasiteiravęs su savo tėvūnais ir su visa diduomene, išleido siuntinius į Rymą prie mistro, lūgodamas jo pašalpos ir žadėdamas Kulmijos kraštą jiems atduoti. Mistras Zalca pirma nairės leisti į šiaurę savo kareivių, bet, atsiminęs, jog gaus žemę ir platins savo zokaną, pasiėmė ant galo Konradą kunigaikštį šelpti.

Mistras Zalca pirma pasiteiravo savo brostvininkų, paskui klausė teutonų ciesoriaus, ar galės leisti Konradui pašalpą, kursai ne vien ant to sutiko, bet dar netikėlių žemę jam padovanojo kaip savo gerą, leisdamas jam tenai pinigus kalti, kelius naujus dirbti, pilis, muges įkurti, muitus ant upių ir pajūrių statyti, teisybę tarp nukariautų daryti. Ant galo ciesorius ketėjo stropėti 1000 svarų aukso ir drausti visus tuos, kurie neklausytų tokio jo įstatymo. Lygia dalia popiežius Honorijus III, lūgojant mistrui nuo jo pagalbos, pažadėjo jį visaip šelpti ir visokią pagalbą duoti, platinant tarp pagonų tikybą krikščionišką, kursai paskirtam eiti į Pavislį vyresniajam, vardu 1226
Balkui, taip kalbėjo, kalaviją jam duodamas: „Apsijuosk tuo kalaviju ir rėdykis į karę prieš tautą, kuri mus pačius ir mūsų šventenybes niekina. Geriau yra mums mirti, nekaip regėti darkiojant mūsų žmones ir mūsų tikybą." Paskui, stiprindamas jį kantrybėj, sakė toliau: „Jei trauki neprietelion į karę ir regi, jog daugiau yra, nekaip tavųjų, nenusigąsk, tavo viešpats yra su tavimi. Ne tavo yra ta karė, į kurią tu eini, bet karė dievo tavo." Taip kalbėjo popiežius kamendotui, siunčiamam nuo mistro į šiaurę pagonų lietuvių ir žemaičių kariauti, didžiau dar stiprindamas, žadėjo jam kryžeivius telkti pagalbon.

Gavęs mistras Zalca tokias liecybas nuo ciesoriaus ir popiežiaus norėjo dar visa tą, ką Konradas buvo jam žadėjęs, ant rašto gauti, to dėjęsis, išsiuntė du špitolininku kryžoku Landsbergą ir Zaleideną pas Konradą į Mozūriją, kad su juo apsirašytų. Atkeliavusiu kryžoku su 18 brostvininkų į buveinę Konrado jo žmoną vieną terado, kuri, žmoniškai priėmusi, lūgojo lūkurti kunigaikščio pargrįžtant. Tuo tarpu

rados staiga sambrūzdis, kaipogi atėjo žinia, jog lietuviai įsigrūdo į Mozūriją, kurie, eidami ant Plocko, kardu ir ugnia terioja. Tą išgirdusiu, kryžoku stojo į priešakį kariaunos mozūrų, netrukus susitiko su netikėliais ir ištiko į baisiai kruviną mūšą, pergalėjo tuo kartu lietuvius, kurie, gailėdamos savo karvedžių, vakarykščiai kritusių, puolė vėl su mozūrais grumtis, kuriuos perlaužė lietuviai; noris kryžoku stabė munkančius šalin mozūrus, bet veltui, pačiudu žeistu pakrito karvietėj, kuriuodu kunigaikštienė vos paskui berado, vienok ir lietuviai taip buvo nuilsę, jog nebvijo munkančių mozūrų, bet nusluoguoti grobiu grįžo į namus.

Po to viso pagrįžo Konradas kunigaikštis iš Lenkų, tuojau apsirašė 29 dienoj gegužės mėnesio tą patį metą su kryžeiviais, nuo mistro išsiųstais, jog Konradas atduoda būtinai zokanui Kulmijos ir Liubavos kraštu, prie kurio rašto vyskupai ir diduomenė prisirašė. Kryžoku Landsbergas ir Zaleidenas, apregėjusiu kraštą atduotą ir prityrusiu narsybės lietuvių, nebgrįžo į Italiją, bet pasiliko pas Konradą, kursai jiedviem tuojau pilį, vardu Fogelzangas, įkūrė toj vietoj, kurioj šiandien yra pilis Torunė.

Lietuviai nuo savo pusės, tą matydami, įkūrė sau pilį Kulmijos parubežyj, vardu Ragaznę, į kurią įdėję stiprią įgulę, saugojo nuo antpuolių tų naujų svečių. Tuo tarpu Landsbergas ir Zaleidenas išleido siuntinius su raštu pas mistrą į Italiją, pranešdamu apie tą, kas buvo nutikęs, ir lūgodamu, kad kuo veikiau atsiųstų stiprią pagalbą brostvininkų kryžokų dėl sudraudimo netikėlių.

Karė su lenkais. Ateinantį metą rados Konradui kunigaikščiui karė iš tos priežasties, jog, nustipus Leškui, lenkų kunigaikščiui, Konradas susivaržė su

Henriku, Silezijos kunigaikščiu, lenkų ūkės valdžia, kursai Konradą keliose mūšose pergalėjo ir išvarė jį iš Lenkų žemės. Konradas, skaugėdamas Henrikui tos valdžios, bet nestengdamas jo pergalėti, iš apmaudo patelkė tuos pačius pagonis lietuvius, dėl kurių buvo kryžokus parvadinęs, kurie atėję didžiai baisiai Lenkų kraštą nuteriojo. Ką tie kryžokai darė tai karei esant, kurie buvo įsikūrę į pilį Fogelzango, nėra raštuose randama.

Zalca mistras, gavęs žinią, kas dedas Kulmijoj, atleido šimtą brostvių kryžokų su kamendotu, vardu Balku, Konradui ant pagalbos pagal sutarimą kariauti pagonis, kurių kraštą, noris neužkariautą, turėjo jau kryžokai už savo.

Balkas, kamendotas kryžokų, rengdamos į karę su netikėliais, liepė dar pilį Nesau Paislyj įkurti, kurią Konradas tuojau padirbino. Vos buvo pilis nubengta, kad lietuviai, jutę atsidanginimą kryžokų, gulė Kulmijos terioti, ketėdami susinerti su įgule Ragaznės pilies ir Mozūriją dar nuterioti. Tame žygyj pirmą kartą lietuviai pamatė kryžokus ir jų apdarą, į kuriuos stebėjos, vienas kito klausinėdami, iš kur tie kareiviai atsirado. Paimtas nuo lietuvių mozūras atsakė jiems: „Tai yra kareiviai, dievui apsižadėję kariauti pagonis, kuriuos popiežius atsiuntė čia jūsų kariauti, kol jūs nepasiduosit bažnyčiai Rymo ir neapsikrikštysit." Lietuviai, tą girdėdami, nusijuokė ir palikini Mozūriją nuteriotą grįžo namon. Kas rados lietuvių tautoj nuo to parvadinimo kryžokų, tą regės kiekvienas skaitydamas toliau.

Taip turėjo kryžokai dvi pili, kuriose gyveno, bet ta paskuojoji buvo krašte Konrado, kursai ir tą užrašė būtinai kryžokams špitolininkams su keturiais kaimais, vildamos, jog jie didžiau ir stipriau gynios

jį nuo pagonų ir jo ūkę saugos. Lygia dalia v. Kristijonas, norėdamas stiprinti apgynėjus krikščioniškos tikybos, ne vien visa tą, ką pirma buvo nuo Konrado ir kapitulos Plocko gavęs, bet dar ką buvo pripirkęs, užrašė kryžokams, maž ką sau bepalikdamas[1].

Nuo to laiko prasideda kruvina karė su lietuviais: kaipogi skaitlius kryžokų nedidis tebuvo, kurie, noris kariavo visados draugėj su brostviais Dobrynės ir mozūrais, ir taip negalėjo giliai į kraštą pagonų įsigrūsti neigi apsiginti nuo jų gaujų, kurios trėsė į Kulmiją grobio grieti. Tą regėdamu, kamendotas Balkas ir Konradas ėmė guostis popiežiui Gregoriui IX, sakydamu, jog kryžokai vieni patys Kulmijoj neišgali nuramdyti galybės pagonų, kurie įpykinti su visų didžiausia aitra kuo pikčiau naikina visa tą, kas pavėdauja į krikščionį, todėl lūgojo jo, kad skelbtų kryžiaus karę Teutonijoj ir kituose kraštuose ant pagalbos kryžokams, kariaujantiems su lietuviais pagonimis. Mistras Zalca to paties nuo jo lūgojo, regėdamas silpnumą savo brostvių Kulmijoj, kurio išklausęs popiežius pirma vienu raštu drąsino kryžokus narsiai remtis su pagonimis ir skaitlių krikščionų dauginti, nes tuojau antru raštu telkė kryžeivius jų pagalbon: kaipogi 13 dienoj šilo mėnesio tą patį metą apskelbė kryžiaus karę ir skatino teutonus, lenkus, vengrus, gudus, pamarionis eiti lietuvių draugėj su kryžokais kariauti tais žodžiais: „Dėl dievo visagalinčiojo vadinu jus ir telkiu, brukdamas kiekvienam griekų atleidimą, dėl meilės Kristaus, kursai jus numylėjo ir dar tebmyli, šilkitės ir steikit dėl jo kaip įmanantys užvis tą, ką jis jums pasteigė, juoskitės drąsiai kardu, algaukit dievui ait-

[1] J. Voigt, Preus. Gesch., T. II, Kap. III, S. 198.

riai ir atmonykit netikėliams už apjuoktą jo vardą, ir gelbėkit krikščionis iš jų nagų, kariaukit draugėj su kryžokais ir jų teiraukitės, tuo pačiu būsit pagirtais, ir netikėliai nebgalės girtis, jog niekina vardą dievo be atmonos." Tame pačiame rašte įsakė dar visiems kunigams ir zokaninkams skelbti kryžiaus karę svietui krikščioniškam, kad visa palikinį dėl atleidimo savo griekų keliautų lietuvių pagonų kariauti ir kad viltųsi tuos pačius atpuskus pelnyti, kuriuos gauna kryžeiviai, arba meldžionys, eidami į žemę šventą išganytojo grabą liuosuoti nuo turkų[1].

Toksai raštas popiežiaus ir skatinimai kunigų sukirdino mažne visą svietą krikščionišką, kurio neapregimos gaujos, geisdamos išganymą sau pelnyti, ženklinos kryžium ir žadėjos į Parusnį traukti lietuvių kariauti. Kaipogi graudinamas svietas taip sukušo, jog skalsių jo būrių negalėjo užturėti nei jūros, nei tvanai, nei versmės ir balos, nei girios — svietas plūdo nuo visų pusių kai sriautas su visų didžiausia aitra pagonių kariauti ir juos krikštyti, vildamos tuo išganymą sau pelnysiantys, nekeliaudami į žemę šventą, daug tolimesnę.

Susirinkus keliems būriams tų meldžionų kryžeivių į parubežį Kulmijos, Balkas, kamendotas kryžokų, pasiteiravęs savo brostvių ir Konrado kunigaikščio, pradėjo karę su pagonimis, nes pirma norėjo kelią Kulmijoj atdaryti, kaipogi lietuviai jos parubežyj buvo apsikapėję pilyse Ragaznėj ir Kelmėj; tarp tųdviejų pilių buvo dar kunigaikštis pamezonių, vardu Pypinas, apsikapėjęs paežerėj nuo savo vardo vadinamame, kursai jį nuo visų pusių gyniojo. Pypinas nuo tenai su savo pulkais sariojo visoj Kulmi-

---

[1] Tas gi tenai gi.

joj, naikindamas visa tą, kas vadinos krikščioniu, grobį griejo ir tomis savo pilimis visą Kulmiją savo rankoj turėjo, kurios kryžeiviai nestengė apginti.

Balkas norėjo tas pilis sugriauti ir per tą išplėšti netikėliams jų širtą Kulmijoj: kaipogi ateinantį metą Balkas, gavęs pagalbą nuo meldžionų kryžeivių iš artimų kraštų, persikėlė per upę Islą, kuriame žygyj Konradas, kunigaikštis mozūrų, jam taip pat talkinėjo. Antrapus upės netoli nuo kryžokų pilies rado
1231 dar iras pilies Torunės, kurią Konradas buvo įkūręs metuose 1222 v. Kristijonui; kryžokai tuojau pas ją apsistojo ir mūrais aptvėrė.

Per tą kryžokai gavo tvirtą vietą antrapus upės, kurioj galėjo gintis nuo antpuolių netikėlių, vienok kamendotas Balkas tuo nesikakino, regėdamas Ragaznės pilį visų artimąja ir visų pavojąja esant kryžokams, todėl ryžos ją užimti. Balkas, palikęs Torunėj nedidžią įgulę, traukė su kitais į Ragaznės pilį, pas kurią sutikęs pagonis, ištiko į aiškią mūšą, kurioj pergalėjo lietuvius ir jų karvedį sugavo, kursai, norėdamas savo gyvybą gelbėti, pasiėmė kryžokams pačią pilį išduoti, ką ir padarė. Tokiu pragumu kryžokai jau dvi pili šiapus Islos turėjo. Tas pats pagonų karvedys pasidarė zdraice savo tėvainės, išduodamas pasalu ir antrą pilį Kelmę kryžokams, kurie, nestengdami jos gynioti, sudegino.

Balkas, negalėdamas taip lengvai užimti trečiosios pilies, kurią Pypinas karvedys gyniojo, pagrįžo į savo pilį, vildamos, jog Pypinas, girdėdamas likimą dviejų pilių, nusimins ir, palikęs savąją, trauksis toliau į savo kraštą, bet Pypinas nenusigando, kuo didžiau įbingęs, norėjo kryžokams atmonyti už nugalavimą įgulės pilyj, todėl, įpuldamos į Kulmiją, kuo pikčiau teriojo ir kuo baisiau žudė krikščionis, ap-

maudą giešdamas: kaipogi kliuvusius jam į ranką prie ugnies lengvai gyvus kepino ar su brūkliais užmušė, ar už kojų po medžius iškarstė, o kitiems bambą išpiovę prie trinkos prikalė ir tol varinėjo su botagu, kol žarnos išlindo. Balkas, dykdamas jam atmonyti, teiravos karvedžio zdraicės, kurio Pypinas gentis buvo, kaip jį su jo įgule nugaluoti galėtų. Minavotas zdraicė pasiėmė jam sugauti jį, ką ir padarė tokiu pragumu: pasikliovęs savo gentysta, nuvylė Pypiną ir jį sugavęs kryžeiviams išdavė, kurį, įrišę į arklio uodegą, į Torunės pilį parvilko ir tenai pakorė už tą, jog žemę savo nuo pergalvių gyniojo ir liuosu norėjo gyventi[1].

Balkas taip įgavo Kulmijos kraštą, bet, neturėdamas didžios galios, nebdrįso toliau į pagonų kraštą besigriauti. V. Kristijonas, krūpaudamas, kad lietuviai kuo baisiau nepradėtų terioti Kulmiją, lūgojo kuo širdingiau nuo popiežiaus veikios pagalbos, kursai, paklausęs jo, apskelbė vėl raštą, skatindamas artimųjų kraštų krikščionis eiti kryžokų gelbėti, kad diegas žodžio dievo, tarp netikėlių įdiegtas, nepragaištų. Lygia dalia įsakė dominikonims zokaninkams, kad skatintų svietą, kryžium apsiženklinus, eiti lietuvių kariauti, leisdamas perkeisti kelionę žemės šventos į kelionę Parusnio su tais pačiais atlaidais.

Vienok ir tas raštas negalėjo paskubinti reikalingos pagalbos kryžokams, užvis jog jie, gavę didžias liecybas nuo popiežiaus ir nuo ciesoriaus ir tapę turtingesniais už visus kunigus, kurie ilgainiui pradėjo juos peikti ir niekinti, ir giešdami apmaudą, ne taip didžiai besiskubino svietą skatinti į kryžiaus karę. Kryžokai vėl skundės popiežiui, jog kunigai skaugėja jiems ir nori patys valdymierais būti užim-

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. II, S. 225.

tųjų kraštų: kaipogi patsai Kristijonas, krūpaudamas, kad jo kryžokai nenukroptų, apsirašė su jais tas žemes, kurias krikščionys užims, dvi dali teks v. Kristijonui, o trečioji patiems kryžokams[1].

1232 Tuo tarpu būriai meldžionų pradėjo tvinti iš Teutonijos į Pavislį kryžokams ant pagalbos, kurie didinos dar, išgirdę mistrą skelbiant, jog krikščionims vyksta kariauti netikėlių krašte, kurie jiems sakės užėmę gražų ir turtingą kraštą. Kaipogi ateinantį metą popiežius patsai su didesne aitra skatino krikščionis šelpti kryžokus, užvis regėdamas Padaugavyj platinantis tikybą krikščionų, todėl didžiau dar norėjo ir tą kraštą į savo valdžią užimti, kursai, nebįmanydamas kaip bešelpti, kryžokams telkė čekus, aičiodamas tais žodžiais: „Daugiau nei 5000 krikščionių vysta kalinyj netikėlių ir trokšta liuosybės, daugiau nei 20 000 krikščionų išmušė artimuose kraštuose." Norėdamas popiežius kuo didžiau kryžiaus karę, skelbiamą Teutonijoj, paskubinti dominikonims tenai skelbiantiems liepė apreikšti: visiems tiems, kurie jų pamokslo klauso, 20 dienų atpuskų gauna, o tuos, kurie dėl gaisrų, dėl išlaužimo bažnyčių arba dėl apjuokimo kunigų ar kitų šventų daiktų iškeiktais yra nuo bažnyčios, popiežius išliuosuoja nuo tos karonės, jei tiktai jie eis netikėlių kariauti į Parusnį.

Atėjus pavasariui, būriai svieto ginkluoto plūdo į Pavislį, tarp kurių pervis Burchardas, Magdeburgo pilies kamendotas, su savo būriu atsiženklino, kursai 5000 pačių magdeburgionų atsivedė. Balkas, sulaukęs tų meldžionų, stiprino užimtąsias pilis Torunę ir Kulmą, naujukus vokiečius tenai veisė, į įgules juos dėdamas, paskuojojoj perdėjo kamendotu kry-

[1] J. Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. IV, S. 236.

žoką Berleviną, davė piliai teutoniškus įstatymus, Kulmo įstatymais vadinamus[1].

Balkas, taip parėdęs Kulmiją, norėjo dar sau kelią atdaryti į Pamezoniją, to dėjęsis, leidos Visla pagal, nevaidindamos gyventojams, į apygardą Kvidzino, kuri buvo priemene Pamezonijos vadinama, ir tenai veikiai slapta pilį įkūręs, švenčiausiai Marijai panai teutoniškajai į užtarymą ją pavedė, kurios vardu Marienverderiu, tai yra Marijos sala, praminė ir jos kamendotu kryžoką Liudviką perdėjo, ir tenai taip pat vokiečius įveisė ir įstatymus Kulmo įstatė; visur ne perkrikštus, bet pačius vokiečius vyresniaisiais ir perdėtojais tedarė, o juos niekino. Toksai buvo pirmasis ženklas kryžokų, į Lietuvos kraštą atėjusių, kurie, įkūrę minavotas pilis, ketino toliau kardu platinti tikybą krikščionišką tarp netikėlių.

Tuo tarpu vėl nauji būriai meldžionų atkeliavo kryžokams pagalbon: kaipogi iš Silezijos Henrikas, kunigaikštis Vroclavo, su 3000 kareivių atėjo, Konradas, mozūrų kunigaikštis, antra tiek atvedė, kunigaikštis Kujavijos — 2000, kunigaikštis didžiųjų lenkų — 2200, kunigaikščiu pamarionų Sviatopelkas ir Samboras — 5000, kurie, susinėrę su Burchardu, turėjo daugiau nei 20 000 kareivių. Pirmiau tie visi kunigaikščiai tarp savęs kariavo, bet, eidami kariauti pagonių lietuvių, visi susigadijo ir, kryžium apsiženklinę, savo kerštus užmiršo.

Tarp visų tų kunigaikščių visų bukliuoju ir kantriuoju buvo Sviatopelkas, pamarionų kunigaikštis; jis per visus geriau žinojo būdą kariavimo lietuvių, jam buvo už visus taikiau į Pamezonų kraštą į antrapus Islos, arba Vislos, pasikelti, kur galėjo visokio mitalo gauti, bet, iki neįėjus tenai, kryžokai patvirti-

[1] J. Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. IV, S. 240.

no stipriai Marienverderį, kad reikiant turėtų kur nuo pavojaus užsiglausti. Pamezonys, matydami taip didžią kariauną krikščionų ant rubežiaus savo trakšančią, dar tą jų drąsumą ir veikumą, su kuriuo minavotą pilį įkūrė, pradžioj nusiminė, bet, minėdami, dėl ko tie būriai meldžionų buvo susirinkę, ir žinodami, jog jie vieną metą tėra apsižadėję kariauti, vylės, jog, pasiėmę krikštytis, tą audrą nuo savęs attolins ir tuo savo tėvainę nuo baisių neprietelių išliuosuos, to dėjęsi, nuleido kelis savo tėvūnus su keliais savo kunigais prie krikščionų į abažą ir tarė nenorintys su jais kariauti, o patys be karės su džiaugsmu pasiima krikštytis.

Meldžionys, arba kryžeiviai, tuo pasikliovę, nuleido v. Kristijoną su nekuriais meldžionimis į Pamezoniją žodį dievo skelbti ir netikėlius krikštyti, bet, kelioms dienoms praėjus, gyventojai antpuolę pasalu tarnus vyskupo užmušė ir patį į kalinį įdėjo, regis, tą padarė tie, kurie nežinojo, ant kokio galo diduomenė krikštydinos, vienok ilgas kalėjimas v. Kristijono rodo, jog be žinios savo vyresnybės negalėjo to daryti. Išliuosavimas v. Kristijono iš kalinio nuo netikėlių buvo pirmoji priežastis karės su netikėliais, vienok rados kebelės tarp pačių meldžionų ir kryžokų ir negalėjo ant karės ryžtis, kaipogi v. Kristijonas juo reikalingesniu laiku, juo didžiau kerštavo su kryžokais zokaninkais, ir vieni nuo antrų ėmė didžiau skiestis: kaipo v. Kristijonas tarė, kur vien jis žodį dievo pabarstė ir žmones krikštu paženklino, tasai kraštas, kaipo įgytas dėl bažnyčios, tai jis turi jos vienos klausyti, ir pats vyskupas, ne kryžokai, tegali jį valdyti. Taip tarė viena dalis pačių meldžionų, kuriems rodės daugiau reikią vyskupo klausyti, nekaip kryžokų, todėl pačioj kariaunoj

krikščionų rados perskilimas, dėl kurio nė ant ko negalėjo ryžtis, ir ta buvo priežastis, jog kariauna meldžionų su kryžokais ilgą laiką timpsojo veltui Kulmijoj, tarp savęs kyvodamos, be to, dar pavasario laikas ir drėgnas kraštas neleido niekaip didžios kariaunos į Pamezoniją įvesti.

Tuo tarpu popiežius Gregorius, jutęs didumą to nesutikimo krikščionų kariaunoj, rūpinos ir rūstinos tais kerštais, pervis jam širdį gildė kalėjimas v. Kristijono. Todėl apskelbė vėl tris raštus: pirmu skatino krikščionis atmonyti netikėliams, antrame graudino kerštus meldžionų su kryžokais ir gailino jiems algą ir garbę, kurią gaus, jei sau griekų atleidimą ir išganymą dūšios pelnys, graudindami savo kantrybe netikėlių atkaklybę. Ant galo linkėjo kariaunai krikščionų klausyti karvedžių ir būti tarp savęs vienybėj ir kliautyj, drąsindamas pačius kryžokus kariauti netikėlius, kad jie daugiau neapgaudinėtų ir negaišintų pradėtą darbą krikščionų[1]. 1233

Atėjus tiems raštams į Kulmą, atėjo lygiai ir žiema, prasidėjo tuojau speigai, kurie visas balas Pamezonijoj užšaldė ir tuo kelią visur praskynė: kaipo tuojau po Naujų metų kariauna meldžionų apsidrąsinusi traukė per rubežių į Pamezoniją; apygardoj Rizenės gyvenanti giminė didžiai kantri nenorėjo krikščionų kariaunos įleisti ir ištiko į mūšą, bet neatsiturėjo mažumu savo kareivių prieš* taip didžią galybę krikščionų, kurie vienus karvietėj išklojo, kitus paėmė ir visą Pagezoniją nuteriojo.

Kryžokų kariauna, įgijusi pergalę, ėjo giliau į netikėlių kraštą, bet, persikėlusi per upę Zirgūnę, pamatė staiga stiprią kariauną, geidžiančią kariauti

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. IV, S. 248.
* *Rankraštyje:* prieg.

ne vien už savo liuosybę ir namus, bet už pačius dievus ir kitas šventenybes: kaipogi ant dešino skardžio didi žinyčia, buveinė jų dievų, šventos girios, kuriose jų kunigai gyveno, pats krivė krivaitis, aukščiausias kunigas pamezonų, turėjo savo buveinę šventoj girioj ant kalno, vadinamo Grevose. Priešaky tų šventenybių stovėjo kariauna pamezonų, daug stipresnė už kryžokų kariauną, kovos laukdama. Kryžokams betrunkant Rizenės apygardoj, pamezonys gavo laiko išsirinkti gerą vietą kovai: kaipogi sparnai jų kariaunos tęsės iki girių, kuriose, radusis didžiam pavojui, galėjo įsitraukti.

Kryžokų kariauna apie pusdienį ištiko į kovą su pamezonų kariauna. Katra šalis daug sau vylės nuo tos kovos, kaipogi abi kariavo už visų brangiausius daiktus, toj dienoj kiekvienai reikėjo pasirodyti, katra tarp jųdviejų yra kantresnė ir narsesnė ir katros šventenybės yra stipresnės — ar kryžius, ar ąžuolas, kurie šalip jųdviejų stovėjo. Todėl didžiai baisi mūša prasidėjo, ilgas valandas svyravo pergalė į vieną ir antrą pusę, jau krikščionų gulėjo 4000 išklotų karvietėj, o mūša vos tebuvo prasidedanti, abi pusi įnirtusi kariavo iki temstant, ir jau rodės, jog pagonys taps pergalėtojais. Tuo tarpu Sviatopelkas kunigaikštis užgulė jiems girioj užpakalį ir per tą atėmė pagezonims pergalę, nesgi, remiami nuo abejų pusių, išguro palikini daugiau nei 5000 savųjų karvietėj, likusieji vos-ne-vos beįsigavo į girią ir artimą pilį, vildamos dar neleisti toliau kryžokų. Nuo tos mūšos Pagezonų kraštas teko kryžokams į nagą, o gyventojai likusieji paliko jų vergais; kaipogi ryto metą kryžokų kariauna apgulė pilį, prasidėjo vėl kruvina mūša, bet ir toj mūšoj kryžokai paliko pergalėtojais, kurie, įsigrūdę į pilį, nugalavo įgulę

ir pilį sudegino, kurią vietą pagezonys minėdami ilgą laiką kapynais vadino, jog tenai jų liuosybė ir laimė amžinai atgulė.

Per visus didžiau atsiženklino Sviatopelkas kunigaikštis tose kovose su savo broliu Samboru, vienok, prityrusiu kantrybės netikėlių, nebdrįso toliau besigrūsti per tokias girias, kurios iki Draudžių ežero plėtės, pervis nuilsus kareiviams, pavoju buvo tenai besiveržti.

Pamezonys, jusdami, jog Sviatopelkas su kryžokų kariauna į Kulmiją pagrįžo, skubinai naują kariauną sutraukę, persikėlė į Pamarį per Islą, norėdami tenai Sviatopelkui atmonyti už pergalę, pazirgūnyj jiems išplėštą, visą jo kraštą taip nuteriojo, jog akmuo ant akmens beliko, į patį kliošторių Olivos įsilaužę, su žeme sulygino, kunigus nugalavo 2 dienoj siekio mėnesio 1234 metuose.

Balkas, rėdotojas kryžokų, krūpaudamas lygios atmonos dėl silpno diego naujos sėklos Kulmijoj, liepė meldžionims vėl tenai naują pilį, vadinamą Redinu, pagiryj įkurti, kad tuo užrakintų kelią į Kulmiją, iš Pamezonijos einantį, kurioj taip pat vokiečius įveisė, kuriems tuojau liecybas įdavė, rėdą ir vyresnybę vokiečių įdėjo, kurios įgulė saugojo nuo antpuolių į Kulmijos kraštą.*

---

* *Toliau išbrauktas tekstas:*

§ Rimgaudas didysis lietuvių kalnėnų kunigaikštis, Utenis kunigaikštis Žemaičiuose. Karės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, su kalavijonimis, gudais ir totoriais

Kad taip rūsta diena buvo saulėlydyj lietuvių tautoj, saulėtekyj tuo pačiu laiku Utenis kunigaikštis kruvinas ir tuointimpines mūšas turėjo su kalavijonimis, kurie ant skardžių Daugavos ir Lielupės sau pilis strūnijo. Ant nelaimės nėra šiandien tų visų mūšų aprašytų, jog vokiečiai raštus sandarų ir paliaubų,

§ 22. KARĖS SU VOKIEČIAIS

Paskydus garsui pergalės ties upe Kamna, apniko šiurpulys visus krikščionis, kurie nusiminę aičiojo, regėdami aiškiai galą pačios tikybos Padaugavyj, jei veikiai jos nešelps ir negelbės*. Bet kame tokioj dienoj veikią pagalbą galėjo gauti. Jau patys vokiečių kunigai aiškiai regėjo, jog tokią pagalbą nuo vienų kryžokų tegalėjo gauti. To dėjęsis, vyskupas Rygos

---

su lietuviais padarytų, degino ir gaišino, o savo didžių nuopuolių gėdėdamos neįrašė.

Kalavijonys, regėdami vykstant kryžokams Paislyj, arba Pavislyj, tarės taip pat laimėsią Padaugavyj, todėl, sutraukę savo kariauną, ėjo į Žemaičius, kaipogi letgaliai ir igauniai anapus Daugavos buvo jau pergalėti ir apkrikštyti. Utenis, Žemaičių kunigaikštis, sukėlęs savo kareivius, ėjo prieš. Abi šali perdaug narsiai susirėmė ir didžiai ilgai varžės pergale, vienok negalėjo žinoti, katra pusė katrą pergalės; ant galo meškenočiai žemaičiai perlaužė kalavijonų geležies rindas. Turėjo būti didžiai kruvina ir maringa mūša, jog pats arkivyskupas Kolonijos Avige-
1225 nus, rykaudamas meldžionų kariauną vardu Teutonijos ciesoriaus, galą gavo tą dieną. (Koialowicz, Hist. Lit., t. 1, p. 1, pag. 75.)

Tarp tų karių Utenis būk Utenos pilį įkūręs ir ant aukšto skardžio upės Šventosios stabą tėvui savo Kukovaičiui pastatęs, ir ąžuolyną pašventęs minavonei, kurį dar Kojalavičius sakos regėjęs Kukovaičiu vadinamą.

Nebgalėjo lietuviai toliau kalavijonų bekariauti, nes reikėjo juos palikti, noris priblokštus, o suktis gudų drausti, kurie tokiame lietuvių suspaudime norėjo naudoti, o rasi ir siundomi nuo kalavijonų pradėjo didžiai smarkiai terioti pasvietį lietuvių, kurie, gieždami apmaudą, vėl nuteriojo gudų kraštus, pervis apygardas Toropeco ir Naugardo; įsilaužę į pilį Smolenską, su visa apygarda su Lietuvos ūke sunėrė; gudai patys sako, jog lietuviai niekuomet jų taip baisiai nebuvo įgrobę, kaip tuo žygiu. (Карамзин.)

Jaroslavas, kunigaikštis Naugardo, norėdamas atmonyti lietuviams tas nelaimes, patelkė [...]

* *Rankraštyje:* negebės.

išsiuntė skubinai siuntinį kalavijonį Gerlachą Rudąjį į Rymą pas popiežių ir kryžokų mistrą Zalcą, meilingai lūgodamas, kad juos gelbėtų tokiame atsiėjime, nerdamas kalavijonų zokaną su kryžokų zokanu į vieną. Atėjus tai rūstai žiniai į Rymą, nebebuvo ko besinairyti ir besivangstyti suvienavimu tųdviejų zokanų, kaipogi regimas jau buvo pavojus ir pabanga bažnyčios ir visų krikščionų, tame krašte gyvenančių, kurie regimai kliūs apent veikiau ar paskiau į nagą netikėliams. Tas nemažai gildė širdį popiežiaus Gregoriaus, kursai pervis rūpinos, perskaitęs gromatą Rygos vyskupo, kursai verkdamas pagalbos jo lūgojo. Sutiko jau ir popiežius ant sunėrimo tųdviejų zokanų. Pasirodė vieną dieną mistras kryžokų Zalca su brostviais kalavijonų rūmuose popiežiaus ir tenai akivaizdoj Antiochijos patriarcho arkivyskupo Bario, popiežiaus marčelgos Konrado Strasburgo ir kitų mistras Zalca bruko tėvui šventajam du kalavijoniu, pas sostą popiežiaus klūpančiu, kursai išrišo juodu nuo visų griekų ir išliuosavo nuo prisiekos ir visų apsiėmimų savo zokano, drąsindamas kentėti dėl tikybos ir laimindamas juodu į kryžokų zokaną; marčelga popiežiaus nuklėstė nuo jųdviejų kyriejus, kardu paženklintus, o apsiautė kryžokų kyriejais, juodu kryžium paženklintais.

Taip sunėrė du zokanu vokiečių į vieną, toksai nutikimas pervertė visą šiaurę. Grįžtantiems namon kalavijonims paskelbė rūmuose ciesoriaus, jog popiežius pilį Revelio atdavė Danų karaliui, bet, nuveikus netikėlius, Valdemaras, karalius Danų, turi grąžinti visus kraštus kalavijonims; tas jiems didžiai netiko, ir vienas tarp jų supykęs pasakė: „Jei tas pirma būtų nutikęs, dievži, niekados nebūtumėm susinėrę."

Tas suvienavimas tųdviejų zokanų nutiko balandžio mėnesyj metuose 1237. Mistras Zalca tuojau išsiuntė įsakymą, kad kuo veikiau 60 kryžokų išsiųstų į Rygą, į vietą išmuštųjų, ketėdamas ir pats į Marburgą netrukus atkeliauti į visuotinę kapitulą brostvių kryžokų, kad tenai galėtų pasiteirauti apie reikalus savo zokano. Mistras Zalca keliaudamas tenai dar aplankė ciesorių, kursai Teutonijoj pasitiko, jau norėdamas pats jam apie suvienavimą tųdviejų zokanų papasakoti, jau jo pagalbos ir užtarymo lūgoti, kad naujai įgytus kraštus nuo pagonų patvirtintų, nuo kurio gavęs visa, ko norėjo, keliavo džiaugdamos į Marburgą, kame visi vyresnieji zokano į kapitulą buvo susirinkę. Pirmasis tenai reikalas buvo Rygos; išsiuntė tenai Balką, kursai buvo rėdytoju Pavislyj, ir pripadėtoją jam davė Ditrichą Griuningeną. Antras reikalas, kapituloj perveizimas, buvo kalavijonų rėda ir apsiėjimai; žinoma buvo, jog vyskupai Rygos brostvą kalavijonų įkūrė ir juos valdė. Tai ir dabar popiežius, apskelbdamas metuose 1237 gegužės 14 dienoj bulę suvienavimo kalavijonų su kryžeiviais, įsakė, kad kryžokai, gyvenantys Padaugavyj, turi klausyti vyskupų Rygos, ir, tapę nuo jų iškeiktais, negalėjo nuo iškeikimo išsiliuosuoti, kaip nuo jų pačių ar nuo popiežiaus. Toliau visi valsčiai kalavijonių turi priguléti kryžokams, kurių, kaipo turtų bažnyčios, negalėjo niekam perleisti, ir apie tą popiežius liepė savo siuntiniui Vilhelmui vyskupui apskelbti Padaugavyj ir steigti, kad kitas visas liecybas, arba privilijas, bažnyčios nenaikintų, o liuosybę senovės perkrikštų užlaikytų ir privilijas sunėrimo tųdviejų zokanų ant gero vartotų[1].

---

[1] J. Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. V, S. 338.

Tą patį metą Balkas, urėdas kryžokų, atėjo į Rygą su 60 kryžokų, kame v. Vilhelmas, popiežiaus siuntinys, daug daiktų buvo surėdęs pagal popiežiaus įsakymą, beje, sutaikinęs Valdemarą, Danų karalių, su kryžokais. Viešpats Danų gavo pilį Revelio ir apygardas Virlando, o kryžokams teko kraštas Jervės, kuriame vienok kryžokai be žinios Danų karaliaus negalėjo piles strūnyti. Kad kryžokai kariaus su pagonimis lietuviais, Danų karalius turi juos šelpti, užėmus kraštą netikėliams, dvi dali teko Danų karaliui, o trečioji kryžokams. 1237

Taip besirėdant ir besitaikinant, Jaropelkas, kunigaikštis Naugardo, įsigrūdo su kariauna į apygardą Tarapato, kurią nuteriojo ir nudegino. Pajutęs apie tą, Balkas sutraukė kariauną, kuriam dar geras būrys atėjo danų, kurį rykavo du sūnu Valdemaro karaliaus, Ablus ir Kanutas, kitą būrį meldžionų atvedė jomylista Holšteinas, Tarapato vyskupas atleido savo kareivius; su tokia kariauna Balkas traukė į Gudus ir visų pirma apgulė pilį Iseburgo, į kurią įsilaužė, nustojęs savųjų 600; nuo tenai Balkas sukos į Pleskavą, kurio gyventojai, nujautę artinantis, atėjo pakajaus lūgoti, išpažindami jo valdžią ant savęs. Balkas, įėjęs į Pleskavą, liepė stipriai aptverti, kuriame palikęs savo įgulę, grįžo su kariauna į Rygą, nesgi Balkui reikėjo į Pavislį veikiai grįžti, kaipogi tenai reikalai buvo suirę.

Regėjom viršiau, jog buvo sukilę kerštai Parusny ne vien tarp v. Kristijono ir kryžokų apie vyresnybę ir valdžią valsčių, kuriais vyskupas minavotas Parusnyj savinos, bet dar tarp mozūrų kunigaikščio Konrado, lygia dalia tarp Sviatopelko, kunigaikščio pamarionų, nuo kurių kryžokai visų didžiausią pagalbą buvo gavę ir vylės dar gauti.

Tą išgirdęs, popiežius liepė vėl v. Vilhelmui tuos kerštus taikinti, kursai, atėjęs į Pavislį, taikino v. Kristijoną su kryžokais. Pirma visų užimtųjų kraštų nuo pagonų dvi dali gavo vyskupas Kristijonas, o trečiąją — kryžokai. V. Vilhelmas, regėdamas vargus ir pavojus kryžokų, padėjo, jog užimtųjų kraštų ir kuriuos dar užims dvi dali teks kryžokams, o trečioji v. Kristijonui, valdžią vienok dvasišką pripažino vyskupui; toksai nusprendimas visiems patiko.

Bet ne taip veikiai nusibengė kerštai su mozūrų kunigaikščiu Konradu. Kryžokai, nugrėsę lietuvius nuo Kulmijos ir nuo Mozūrijos, norėjo įgauti valsčius Dobrynės brolių, nuo Konrado jiems dovanotus, kurių vienok Konradas, išgaišus Dobrynės broliams, nebnorėjo beįduoti kryžokams. Pačiam Vilhelmui tame daikte nevyko sutaikinti. Juo didžiau varžės tais valsčiais, juo reikalingesniais rodės kryžokams. Popiežius, saugodamas nuo tolimesnių kerštų, išdavė tokį raštą, jog visos tos žemės, kurias kryžokai užėmė arba užims lietuviams pagonims, priguli Rymo bažnyčiai, ir tos žemės niekados nebgalėjo sugrįžti į rankas davėjo ir vienam zokanui kryžokų prigulėjo, kursai juos nuo bažnyčios gavo, vienok su tuo varunku, jog strūnyti bažnyčias, skirti pralotus priguli v. Kristijonui, kuriam dar kryžokai turi duoti trečiąją dalį užimtosios žemės nuo netikėlių.

Tie kerštai didžiai trukino nuo karių, kaipogi nuo to laiko Konradas kunigaikštis nebtalkinėjo jiems daugiau, todėl popiežius atleido raštą, liepdamas jam kryžokus kiekviename reikale šelpti ir gelbėti, už visus apmaudus ir abydas, jiems pridarytas, turi užganą padaryti. Įsakė vyskupams Mozūrijos ir Padaugavio kryžokus šelpti, kuriuos stiprindamas, apskelbė kry-

žiaus karę ir įsakė vyskupams ir arkivyskupams visas legacijas, paliktas ant karės su lietuviais pagonimis, kad tuojau atduotų kryžokams. Lygia dalia įsakė dominikonims, kad tuos visus girtų, kurie šelpia kryžokus, o tuos, kurie jiems apmaudą daro ar juos pavoju gorina, iškeiktų.

Su lygia aitra popiežius daugino skaitlių meldžionų ir kryžokų, drąsindamas juos į karę su netikėliais lietuviais: kaipogi įsakė arkivyskupui Kolonijos ir vyskupui Merzeburgo išliuosuoti iš griekų tuos visus, kurie pirm įstojimo į kryžokų zokaną buvo iškadas padarę, namus, klėtis išlaužę ar sudeginę, gyvulius ir naudą pavogę, jei užganą padarė tiems, kurie apmaudą ant jų turėjo. Popiežius išdavė antrą raštą visiems arkivyskupams, vyskupams ir pralotams, skelbdamas, jog kryžokai turi privilijas kunigų ir turi būti godojami kaip jei kunigai[1].

Tas rūpinimos popiežiaus tą padarė, jog svietas krovė alūžnas ant karės su lietuviais, į kurią kunigai Saksonijoj ir Tiuringijoj skatino svietą su didžia aitra. Didžiau dar visa Teutonija sukušo, kurioj pats mistras Zalca pasitiko, kursai, būdamas sueime Moguncijoj, gavo pragumą pasižinti su Henriku, landgrafu Misnijos, kurį patelkė taip pat į karę prieš pagonis lietuvius į Parusius.

Vos buvo Henrikas, landgrafas Misnijos, pagrįžęs iš sueimo, tuojau pradėjo ginkluotis su didžia aitra į tą karę. Pats mistras Zalca, noris pas ciesorių būdamas, vienok ta kare didžiai rūpinos, tuo tarpu, pats būdamas pavadintas nuo popiežiaus į Italiją, atdavė valdžią sutelktos kariaunos Henrikui, landgrafui Misnijos.

---

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. II, S. 267.

Reikalai Pavislyj buvo suvisu persikeitę. Sunėrimą brolių Dobrynės su kryžokais popiežius patvirtino, tuo pačiu laiku v. Vilhelmui pavyko keršttus mozūrų kunigaikščio Konrado su kryžokais sutaikinti: Konradas atgavo Dobrynės valsčius, o Sedlico išsižadėjo.

Tuo tarpu Henrikas, landgrafas Misnijos, atėjo į Pavislį su didele daugybe meldžionų, tarp kurių 500 buvo diduomenės šarvuotos, vieni buvo atėję kariauti, kiti naujai įkurtose pilyse gyventi. Balkas, urėdas kryžokų, su Henriku landgrafu ir kitais meldžionimis traukė į Pamezoniją, visų pirma užėmė pilį Belikavo netoli nuo Graudenco pilies (Graudenz), įgulę iškirto, o pačią pilį sugriovė, toliau taip pat užėmė kiti dvi pili; gyventojai Pamezonijos, staiga antpulti, giriose išsislapstė ir nedrįso remtis. Tą matydamu, Balkas su Henriku landgrafu grūdos dar toliau į vidurį krašto ir tenai į ketvirtą pilį įsilaužė, įgulę iškirto, o pilį sugriovė, paėjus toliau, ir penktąją pilį užėmė ir sugriovė, kurios vietoj paskui kryžokai pilį, Marienburgu vadinamą, įkūrė. Kur vien įgulės pilyse drįso gintis, tuojau buvo nugaluotos, tos, kurios negyniodamos vokiečiams pasidavė, tas kunigai, paskui kariaunas eidami, krikštijo. Pamezonys, regėdami, jog savo galia vokiečių nenuramdys, pradėjo patys lįsti iš girių ir krikštytis, kuriuos kryžokai viliodami pas save leido jiems savo tėviškes ir valsčius dėvėti, jei jie vokiečių klausys ir jiems padės kariauti tolimesnius lietuvius.

Taip kryžokai, užkariavę sritį lietuvių tautos, vadinamą Pamezonija, atgrūdo būtinai lietuvius nuo upės Islos, sunėrimas dar to krašto su pajūriu didžiu daiktu buvo dėl kryžokų. Tas pajūris rubežavo su Pamezonija ir vadinos Pagezonija, kurią kryžokai ka-

riaudami daug kraujo netikėlių praliejo, vienok raštuose to laiko tų kovų, terionių ir gaišinimų ugnia ir kardu neaprašė. Netrukus Balkas užėmė ir Draudžių ežerą; norėdamas tenai apsitvirtinti ir nuo pavojaus užsidengti, toj vietoj, kurioj buvo senovėj pilis Truso, įkūrė naują pilį, vardu Elfingą, arba Elbingą, tuojau tenai vokiečius įleido gyventi ir įstatymus savo tautos įdavė.

Tas kraštas atdarė kryžokams jūrą ir prekybą su svetimais kraštais, nuo kurių veikios pagalbos reikiant galėjo gauti, kaipogi, įgydami vietovę Truso, įgijo vienkartu visą tą prekybą, kokia tuo kartu buvo visoj Mozūrijoj ir Kulmijoj Visla pagal. Iki šiol patys pagezonys ir pamezonys galėjo nuo svetimų pirkti ir parduoti, bet, tapę perkrikštais, turėjo vokiečiams visa parduoti ir pirkti nuo jų už tiek, kiek jie davė ar norėjo.

Kryžokai pradžioj didžiai gudriai elgės: užėmę tuos kraštus, nenorėjo tuojau gyventojų novyti, kad, vergiami ir žudomi sunkybėmis, neatsimintų savo senosios liuosybės ir nepradėtų trakuoti, todėl kaip įmanantys slėpė savo nedorybę, mandagiai elgės ir taikiai rėdė, daug gero jiems darydami, daugiau dar žadėdami, vis juos masino, jog jie ir persikrikštiję savo senovės liuosybę džiaugsis. Pavadintiems ant darbo ne vien užmokėjo, bet dar išvaišino, jei padėjo kokius mokesnius ant perkrikštų, tokius pat liepė šilti ir naujukams vokiečiams. Pačią krikščionų tikybą neantmetinėjo varu kaip Padaugavyj, bet kaip kursai norėjo, taip tikėjo. Kiekvienas galėjo po ąžuolu pasimeldęs eiti į krikščionų bažnyčią ir tenai pamokslo klausyti. Iš pirmo rodės gyventojams, jog, perkeisdami tikybą, maž ko testokos, džiaugės kiekvienas, jog taip gali tikėti, kaip jis nori. Pervis gud-

riam Balkui rėdant, kursai visaip steigė, kad nuo perkrikštų būtų mylimu ir giriamu, tuo tarpu vienok jis neužmiršo rūpintis platinimu tikybos, beje: radusis didžiam skaitliui perkrikštų, tuojau įkūrė naują bažnyčią krikščionišką kaime ar pilyj; Vilhelmas, vyskupas Modenos, rūpinos mokymu perkrikštų krikščioniškos tikybos, kurią platinti padėjo jam dominikonys iš Mozūrijos, pervis Jacintas, Jackus, Krokuvos kanauninkas, atsiženklino. Lygia dalia v. Kristijonas, kaipo pirmasis jos diegėjas, steigė kutinti dievo žodį tarp netikėlių, kursai vienok negalėjo būtinai sukliauti su kryžokais, skaugėdamas jiems vyresnybės, todėl tykojo užsiklėstęs valandos ir pragumo apent ją pagrobti.

Kaip neglostė ir nemasino kryžokai perkrikštus ir netikėlius likusiuosius dėl to vien, kad laukus sėtų ir gyventų po seno, bet tas jau buvo nebgalimu. Kryžokai, teriodami vis ir svietą nekaltai kirsdami, tarės didžiai gudriai darantys, bet, tą darydami, užmiršo, ką rytoj valgys. Ir taip po laimės atėjo kryžokams ir nelaimė. Jeib kas galėjo numanyti, jog po tokių terionių ir piūvų, kuriose svieto gaujos išmuštos kartais takšojo ilgą laiką nelaidotos, kitos giriose nuo bado išmirusios, kaimai ir gyvenimai vieni sudeginti, kiti sugriauti ar suardyti, dirvos tuščios taukšojo, svietas likusysis giriose išsislapstęs turėjo kentėti darganas, lytus, vėjus ir speigus alkanas;
1237 nieksai nebsėjo, nebepiovė, kūdikiai verkė be tėvų, gyvuliai gaišo be pašaro, rados dyki badai, o po badų antkrytis ir marai, kurie iškrėtė svietą kai šiaurys rudens lapus iš medžių, kuriuos dar padidino atneštos ligos meldžionimis iš Teutonijos, kurios per visą metą svietą ir gyvulius naikino,— visame užimtajame krašte rūsta diena buvo. Kryžokai patys nusi-

minę pilyse lindojo. Netikėliai, nebtverdamos Paislyj, ėjo širdies geliami į Kalną, kiti į gilumą Žemaičių, nuo ko rados visoj tautoj ta rūsta diena. Tą matydami, kunigai ir žyniai pagonų pradėjo graudinti nusiminusį svietą, drąsindami ir niekindami tą nelaimę esančią parleistą nuo jų užrūstintų senovės dievų, kurie juos kankina už jų apleidimą ir išsižadėjimą dėl naujos tikybos. Žmonės, tą girdėdami, daug išsižadėjo krikšto ir grįžo apent senovės dievų garbinti ir po ąžuolais melstis ir aukas jiems deginti, kaipo savo užtarytojams ir apgynėjams, kad teiktųsi toliau juos gūžti ir globti toj rūstoj dienoj[1].

Tie marai taip išnaikino svietą, jog šeimingi kaimai ir pilys pavirto į rūstus tyrus: kaipogi pievos užžėlė krūmais, dirvos žolėmis, namai, trobesiai sugriauti, suardyti be gyventojų, kurių slenksčiai ir priemenės rūgčiais ir notrynėmis užžėlė, o rūstos pelėdos su šikšnosparniais irose pilių rėkinos,— vienu žodžiu, Kulmija, Pamezonija ir Pagezonija į rūstus tyrus pavirto. Taip didį išsišeimynavimą tų kraštų kryžokai nebgalėjo pačiais atėjūnais vokiečiais beužveisti, bet kaip įmanantys viliojo visaip šeimyną iš artimų kraštų, iš Mozūrų, Pamarionų ir Lenkų, eiti tenai gyventi[2].

Tarp tų visų atėjūnų daugiau buvo gudų, kurie palikini savo namus danginos į tas pūstynes gyventi ir kryžokų valdžios pasiėmė klausyti: kaipogi urėdas Balkas davė tiems naujukams tas pačias liecybas ir įstatymus, kaip jei vokiečiams, pagal kuriuos turėjo gyventi ir kryžokams tarnauti, pildydami apsiėmimus, beje: veldėti ir dėvėti duotą žemę, o kryžo-

---

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. IV, S. 296.

[2] Tas gi tengi.

kams kariaujant, lygiai į karę traukti, kurią žemę jie galėjo sūnui ar karšinčiui palikti, kursai turėjo pildyti tėvo apsiėmimus, galėjo savo dalyke medžioti, medį kirsti, žvejoti, bites veisti ir, jas radęs savo liekne, pasavinti, ir patmalas, arba melnyčias, dėl savo reikalo dirbti.

Tarp tų naujų gyventojų pervis daugiau buvo gudų, pamarionų, mozūrų ir kitų prašaleičių vokiečių, su kuriais atėjo į tuos kraštus jų kalba, būdas ir apsiėjimai, o per tą lietuviška kalba senųjų gyventojų būtinai pragaišo; tą aiškiai rodo tas, jog vyskupas Mutinų Vilhelmas, siuntinys popiežiaus, skelbė žodį dievo netikėliams Pavislyj ir Padaugavyj, dar ir knygą parašė, kaip viršiau minavojau.

Vyresnybė kryžokų ne visados viena išminčia ir protu rėdė perkrikštus. Paėjus Balkui į Padaugavį, paliko jo vietoj berėdąs Hermanas Altenburgas, vyras smarkus, didis dievmeldys, ir dėl to vien, kas vadinos nekrikščioniu ir netikėliu, tas buvo nuo jo neapvežamas ir neapkenčiamas, vildamos per savo sragybę, tamprybę ir aitrą daug gero dėl krikščioniškos tikybos padarysiąs.

Regėjo skaitytojas viršiau, jog, badui ir marams esant, daug perkrikštų iš baimės ir rūpesnio atsižadėjo tikybos krikščioniškos, abejodami apie naują dievą, kursai išganytoju ir atpirkėju vadinos, vienok, kaip jie tarė, tokią nelaimę ant jų pačių ir jų krašto atsiuntė, todėl, peikdami jį, grįžo apent pas savo senovės dievus, kaip sakiau, ir degino jiems aukas, lūgodami pagalbos ir paguodos toje nelaimėj, vildamos tuo kryžokams įtikti, jei perkrikštais vadinsis ir jų klausys, noris patys krikščionų tikybos nepildys. Altenburgui rodės, visus tuos žlūgius senovės reikią ravėti laukan, kad naujoji tikyba augti galėtų. To dė-

jęsis, liepė kaip įmanant ieškoti atgalių senosios tikybos tarp gyventojų, kuriuos jis iš šaknų raustė, noris baisūs nužudymai kelių netikėlių už tokį elgimos vienok nieko nemačijo, kaipogi perkrikštai, nukentėję savo kančias, grįžo apent į lieknus pas savo dievus jiems guostis savo nelaimėse. Kaži kas pranešė Altenburgui, jog visas kaimas, atsižadėjęs krikščioniškos tikybos, sugrįžo pas savo dievus ir jiems aukas degina. Altenburgas, įpuolęs į apmaudą, išsiuntė kryžokus į tą kaimą, liepdamas jį sudeginti su žmonėmis ir jų kunigais vaidelėmis, arba vaideliotais. Toksai jo elgimos uždegė rūstybę ir apmaudą likusiuose gyventojuose: kaipogi netikėliai ir perkrikštai pradėjo grumzti ant kryžokų, tuojau kiekvienam širdyj atsiliepė senovės liuosybė, kiekvienas dyko nekenčiamam zokanui kryžokų atmonyti. Ir taip, ką buvo Balkas gerinimos, taikumu ir žadais įsteigęs, tą Altenburgas savo smarkybe prapuldė.

Altenburgas, norėdamas didžiau atsiženklinti, ėmė grūstis toliau su kardu ir kryžium į artimą kraštą netikėlių, vadinamą Varmija, Natangija ir Bartija. Tuojau parubežyj Pagezonijos ir Varmijos pagal seną įpratimą dėl savo uždangos pilį įkūrė. Paskui išsigavęs su laivais per Draudžių ežerą į pajūrį, kuriuo atirklavo pas garbingą pilį nuo senų laikų prekybų, Oneda, arba Balga, vadinamą, apie kurią viršiau minavojau. Žemaičių krašte, kurį paskui vokiečiai pramanė Samland, tai yra mūsiškai Žemaičių žemė,— aš ją tame rašte dėl atskiedimo nuo kitų Žemaičių Sambija vadinsiu, o jos gyventojus — sambijonys,— Altenburgas, radęs tenai pilį, stipriai aptvertą ir nuo kantrios įgulės gyniojamą, nedrįso tenai varu laužtis, bet, pamatęs turtingus kaimus apygardose, netoli nuo pilies, paskydo terioti, vildamos jau didį

grobį sugriesiąs, jau įgulę išmasinsiąs iš pilies į mūšą. To dėjęsis, išskaidęs kareivius į ratas, ėmė po kaimus sarioti ir drevėti. Tuo tarpu vienok išblaškyti gyventojai, nuogąsčiui perėjus, rinkos apent į vieną būrį, kursai, susinėręs su įgule, antpuolė staiga paskydusius kryžokus, kuriuos įbingę varmijonys paklojo karvietėj, retas kursai vokietis laivuose beišsprūdo nuo giltinės, kad parneštų žinią į Elbingą kryžokams[1].

Tuo tarpu kunigaikštis Pamarių Sviatopelkas ilgą laiką talkinėjo kryžokams, kaip viršiau minavojau. Nuo šiol, regėdamas vieną dalį lietuvių tautos nuvergtą, rados abejotinu dėl kryžokų ir nebnorėjo jų bestiprinti toliau. Pervis kryžokams susinėrus su kalavijonimis ir Dobrynės brostviais, rodės jam galinčiais, netikėlius nuveikus, paties kraštą užkariauti; pervis dar didžiau krūpavo, matydamas, jog kryžokai, kurdamies į tą kraštą, naikino tenai kalbą ir apsiėjimus senųjų gyventojų, o į jų vietą vokiečių kalbą ir dabą veisė. Nuo to kėlės tuojau skaugės, barniai ir kerštai tarp pačių. Tuojau Sviatopelkas antdėjo didžius mokesnius ir muitus ant meldžionų ir kitų vokiečių, einančių per jo žemę kryžokams į talką. Sviatopelkas susitarė dar su lenkų kunigaikščiais nebleisti kryžokų besiplėsti netikėlių krašte, ketėdamas pats į Pamezoniją pulti, o Kazimieras, kunigaikštis Kujavijos, į Kulmiją.

Kryžokai, jusdami tą pavojų, tuojau parvadino iš Rygos Balką, kursai pernykščiai buvo tenai nukeliavęs. Tas, palikęs Padaugavyj valdžią Ditrichui Griuningenui, pagrįžo į Pavislį ir steigė tą pavojų kaip įmanąs attolinti. To dėjęsis, tuojau sukerštino

---

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. VII, S. 389.

kunigaikštį Vroclavo su kunigaikščiu Kazimieru, ku- 1238
riuodviem kariaujant, kiti lenkų kunigaikščiai talkinėjo, o pats Balkas kariavo su Sviatopelku, kursai ilgainiui nuveiktas turėjo suderėti ir prižadėti kryžokams, jog nei jis, nei jo karšinčiai nė kokio apmaudo jiems nebdarys ir, lig kryžokai ant kokių neteisybių pasiskųs jam, jis jiems tuojau teisybę pagal savo ūkės įstatymus padarys, jei tas jo galioj bus. Apie rubežių sutarė per žinovus susitaikinti ir susilyginti; Sviatopelkas ant galo pasiėmė be žinios kryžokų su netikėliais lietuviais, parusėnais ir žemaičiais nesandarauti. Jei kuo metu jis su jais bičiulautųsi, tada tuo pačiu yra iškeiktas ir ne pirma išsiliuosuos, kaip kad užganą kryžokams padarys, kurie mažne tokį pat sandarą padarė su Kazimieru, kunigaikščiu Kujavijos.

Taip Balkas savo gudrumu attolino pavojų nuo savo zokano, kursai jam prapulčia gorino ir platinimos krikščioniškos tikybos gaišino ir užkariavimą vėlino. Balkas, pavadintas nuo mistro į Marburgą ant kapitulos, tenai bebūdamas, išgirdęs mistrą savo Zalcą Italijoj mirus, pats apsirgo ir mirė 5 dienoj kovo 1239
mėnesio[1].

Skaitytojas regėjo jau aiškiai, kaip kryžokai atėjo į Lietuvos kraštą ir kokios buvo jų pirmosios karės su netikėliais. Dabar reikia pažvelgti, kokia buvo jų dorybė, arba cnata, ir ar tikrai jie norėjo dievo žodį platinti tarp pagonų, ar tiktai sau tiekti amžinus vergus.

Mirus mistrui Zalcai ir Balkui, v. Kristijonas taip juos aprašo popiežiui, stigavodamas, jog kryžokai neleidžia netikėliams norintiems krikštytis, tardami,

---

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. VII, S. 427.

jog tuo pasidaugins perkrikštų ir pasistiprins jų diduomenė, o tuo pačiu pasidarys pavojais vokiečiams. Perkrikštai, pagal prisieką tarnaujantys jam, vyskupui, turi dar tarnauti kryžokams, kurie neklausančius taip kankino ir novijo, jog perkrikštai, nebtverdamos savo varguose, iš rūpesnio grįžo garbinti senovės dievų. Kryžokai neleidžia perkrikštams taisyti krikščioniškų bažnyčių, nuo netikėlių sugriautų, kitus perkrikštus, norinčius sau bažnyčią strūnyti, kalino, tuos, kurie, tvirtindami savo tikėjimą į evangeliją, vadus jiems davė, tuos jie slapta nugalavo. Jam pačiam, vyskupui, atėmė jo bažnyčią ir pasavino jo valsčius, kuriuos jis nuo savo geradėjų buvo gavęs, ir toliau. Nuo to gal regėti, ko galėjo viltis nuo kryžokų tolimesnės giminės lietuvių tautos.

Čia kiekvienas, skaitydamas dabar minavotus kryžokų darbus, rymoja saviep ir stebis, dėl ko negalėjo ateiti iš tolimos Lietuvos ant pagalbos pamezonims ir varmijonims, bet tuojau kiekvienas regės, jog to niekaip negalėjo daryti: žemaičiai kariavo su kryžokais Padaugavyj, o kalnėnai lietuviai grūmės su totoriais, kurie jiems paskutine gorino, kaip tuojau mielas skaitytojas regės.

Totoriai, nuveikę gudus, vis geidė dar ir Lietuvą nukariauti, todėl tuo pačiu laiku Kurdaschanas įsigrūdęs į Lietuvą su stipria kariauna atmonyti lietuviams nelaimes savo tėvo praėjusių nuopuolių teriodamas ir degindamas. Treniota, urėdas Naujapilio (Nowogródek), tą nujautęs, sukėlė savo brolius Pryšmantą ir Liubartą, ir taip dar možėdamos, patelkė Sviatoslavą Kijevo, Simeoną Drucko ir Dovydą Lucko kunigaikščius. Utenis su žemaičiais negalėjo ateiti, kariaudamas pats su Padaugavio kryžokais.

Treniota, turėdamas tokią galią, traukė prieš totorius, kuriuos antpuolė stovinčius abaže Mozyriaus laukuose ties upe Okuniovka. Susitikus tenai, totoriai ilgai ir didžiai kantriai grūmės, kurių rindas Treniota vos-ne-vos perlaužė, vienok ne be didžio savo nuopuolio: kaipogi jo broliu Pryšmantas ir Liubartas, kunigaikščiu Drucko ir Lucko — visi karvietėj paliko. Totoriai likusieji muko šalin, kaip kurs begalėjo, kuriuos lietuviai vydami vienus išklojo, kitus Okuniovkoj upėj išskandino.

Tame laike Rimgaudas, didysis lietuvių kunigaikštis, vyras labai sumanąs karės ir ūkės rėdoj, jis sugraudino kalavijonis, paveikė gudus, pergalėjo totorius, padarė lietuvius nuogąsčiais, susiedams rodės, jog nebus galybės, kuri ją pergalėtų. Tuo tarpu sukilę kerštai pačiuose namuose mažne* į pragarą įstūmė lietuvius.

§ 23. MINTAUTAS DIDYSIS LIETUVIŲ KUNIGAIKŠTIS, PASKUI LIETUVIŲ KARALIUS, KURĮ VOKIEČIAI VADINA MINDOVE, GUDAI MENDOGU. KARĖS SU GUDAIS, VOKIEČIAIS, KRYŽOKAIS IR MOZŪRAIS

Mirus Rimgaudui Giedraičiui, didžiajam lietuvių kunigaikščiui, reikėjo pagal ūkės įstatymus apimti valdžią Šventaragiui, kunigaikščiui žemaičių, Rimgaudo karšinčiui. Nes Rimgaudo sūnus Mindaugas apsiskelbė didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, noris tėvūnai Gedvilas, Sprudeikis ir Višmutas nenorėjo jam ūkės valdžios įduoti, vienok Mindaugas nugalavo juos ir, su Višmuto žmona apsipačiavęs, į Lietuvos ūkės sostą palipo. Toksai jo elgimos rodo mums, jog tuose metuose Lietuvoj buvo didelis ermyderis,

---

* *Rankraštyje:* mažne ję i.

nes kokia jo priežastis buvo ir ar ilgai pateko, to šiandien raštuose nėra randama. Nuo to ermyderio gal aiškiai numanyti, jog lietuviai, kalnėnai, žemaičiai, negalėjo šelpti pamedžionių ir pagezonių Parusny.*

Mintautas, arba Mindaugas, norėdamas veikiai nudrausti gudus, kurie nenorėjo klausyti lietuvių valdžios, išleido tenai savo brosius Arvydą, Gedvydį ir Tautvilą, kaipo pavojus gentis nugaluotųjų tėvūnų, su nedidžia kariauna, kurie išėję ir su taip maža galia taip bukliai ir kantriai kariavo, jog netrukdami ne vien daugybę gudams pilių užėmė, bet patys dar jų valdymierais pasidarė: kaipogi Tautvilas pradėjo vadintis Polocko kunigaikščiu, Gedvydis — Vitebsko, o Arvydas — Smolensko. Tie naujieji valdymierai gudų, norėdami pasigerinti gyventojams, ne vien pasiėmė jų tikybą ir dabą užlaikyti, bet dar patys, būdami netikėliais, į jų tikybą persikrikštijo, ne dėl kita ko, kaip tiktai geisdami atmonyti Mindaugui[1].

---

* *Toliau išbrauktas tekstas:*

Nekaip radusis tam ermyderiui Lietuvoj, užsikėto nekurie
1239 kunigaikščiai gudų tuo. pragumu išsiliuosuoti nuo valdžios lietuvių; sukėlę didžią kariauną, traukė į krevinų, arba krivičių, žemę, valdžioj lietuvių esančią, įsilaužė į Smolensko pilį ir urėdą lietuvių sugavo, visus lietuvius, gyvenančius tenai, iš visos kunigaikštystos išvarė ir Vsevolodą į sostą ypatingos Smolensko kunigaikštijos pakėlė.

Regis, jog tuo pačiu laiku susikyvojus rausvųjų gudų kunigaikščiams, tarp kurių Rostislavas, užėmęs Danieliaus kunigaikščio pilį, Peremišliu vadinamą, vylės, jog Danielius to jam nedovanos ir, jusdamas, jog vienas pats nuo jo gintis nestengsiąs, atkeliavo su savo didžiuomene pas lietuvių didįjį kunigaikštį pagalbos nuo jo lūgoti ir į karę telkti. (Карамзин, Истор. гос. Рос., т. IV, K. 1, c. 4.)

[1] Alb. Koialowicz, Hist. Lit., pars 1, liber IV, p. 92, 93.

Nujautęs tą, Mindaugas nusigando ir, krūpaudamas, kad jam neatgiežtų už nužudymą jų genčių ir nesismeigtų ilgainiui patys į sostą didžiojo kunigaikščio, karę jiems apskelbė, kaipo zdraicėms savo namų, kurie, geisdami valdžios, išsižadėję tikybos ir įstatymų savo bočių, svetimais apsiėjimais ir daba svetima apsisavino. Todėl Mindaugas pradėjo iš peties rengtis į karę ir nuo pavojaus save danguoti.

Naujieji gudų valdymierai, numanydami, jog neatsiturėsią nuo galybės lietuvių, todėl pradėjo sau talkėjų veizėti. To dėjusiuos, Tautvilas su Arvydu nukeliavo pas Danielių, kunigaikštį gudų rausvųjų ir savo švogerį, guostis, jog Mindaugas ne vien neleidžia jiems dėvėti to, ką jie nupelnė savo steigimu ir kantrybe, bet dar tyko kaip norint juos nugaluoti.

Danielius, tais kerštais Lietuvos kunigaikščių prasidžiugęs, meilingai juodu bevaišindamas ir beviešindamas, tuojau nuleido siuntinius — vieną į Lenkus, antrą į Padaugavį pas kalavijonis, tardamas jiems, kad neapleistų pragumą užkariauti sugriuvusios Lietuvos namų kerštais. Trečiasis, Gedvydis, nuėjęs pas mistrą kalavijonų į Rygą, davė jam dideles dovanas ir daug naudos, žadėdamas dar Žemaičius, nuveikus Mindaugą, jų zokanui atduoti ir visus karės kaštus iš savo lobio užmokėti, jei mistras padės jiems jį pergalėti. Ant laimės lietuvių lenkai, būdami patys per didžiai nuterioti nuo totorių, negalėjo gudams toj karėj talkinėti; patys kalavijonys, susitarę su Danielium kunigaikščiu, pradėjo rengtis į karę ant lietuvių.

Tą nujautęs, Mindaugas norėjo juos iki nesusinėrusius nuveikti, todėl, kuo veikiau sukėlęs didžią kariauną kalnėnų ir žemaičių, visų pirma apgulė Polocko pilį, kurią kalavijonys su gudais susinėrę gy-

niojo. Negal aprašyti, su kokia kantrybe lietuviai į pilį laužės, o su kokia drąsybe gudai gynės. Lietuviai prisiartinę uždegė papilį, arba miestą, gudai ir kalavijonys, apgobti dūmais ir liepsnomis, guldė šimtais lietuvių pamūriais, lietuviai taip pat, vylyčias mesdami į miestą ir taranais mūrus griaudami, gaujas kalavijonų ir gudų irose laidojo. Jau buvo lietuviai įsigrūdantys į pilį, kad tuo tarpu kunigaikštis Naugardo Aleksandras Nevskis atėjo ant pagalbos Polockui. Tad lietuviai pilį palikini turėjo į rindą stoti ir su rimtais neprieteliais lygmėse grumtis; kaipogi susirėmusios šalys laukuose Polocko per 7 dienas piovės, ne mušės, iki paskuojo, vienok aštuntąją dieną gudai, perlaužę su didžiu vargu lietuvių rindas, nebnusimanė patys, kaip besižaimoti iš imtinių lietuvių: kaipogi įraišioję gyvus lietuvius į arklių uodegas tąsiojo po laukus, apmaudą ant jų giežėdami. Rašo, jog toj rūstoj dienoj aštuoni kunigaikščiai lietuvių galą gavę, nuo to gal spręsti, kiek tenai kareivių turėjo kristi.

Nuo antros pusės Danielius, rausvųjų gudų kunigaikštis, susitaręs su didžiuoju ir kitais gudų kunigaikščiais, neblaukė jis lenkų ateinančių, bet patsai gulė į pietinę Lietuvą terioti ir siaubti; pergalėjęs visų pirma lietuvius kruvinoj ir baisioj mūšoj laukuose Slonimo, vienu žygiu užėmė lietuviams pilis Brestą, Slonimą, Volkovyską ir, kur užėjo su ugnia ir kardu, tenai akmuo ir vanduo beliko.

Viršiau regėjo skaitytojas, jog kuršininkai priėmė krikštą ir po valdžios ir užtarymo paties popiežiaus pasidavė, ir siuntiniai jų Ryme apreiškė tą popiežiui. Tuo tarpu Vilhelmas, legatas popiežiaus, padalijo Kuršą į vyskupijas ir vyskupus į tą kraštą įstatė, ir per tą mažne, sakau, užsklendė duris gobiui kalavi-

jonų, kurie nieko negeidė, kai turtų ir valsčių, vildamies padarysią vieną valstybę nuo Vislos upės iki Nevos upės. Pats vyskupas Žemgalių Engelhardas ne visai jiems tiko, kursai neleido jiems naikinti žemgalių. Kalavijonys, apmaudingi, jog jų valsčių negalėjo užimti, pakėlė puotą, į kurią žemgalių diduomenę pakvietė, kuriuos, naktį antpuolę, visus nuzurdojo iki paskuojo. Toksai baisus jų darbas nugandino taip didžiai žemgalius, jog jų šimtas tūkstančių gy- 1242
ventojų išsidangino į Žemaičius ir Lietuvą. Tuojau kalavijonys išvertė visą parėdymą Vilhelmo ir ėmė deginti, galuoti ir terioti visą Kuršą ir Žemgaliją, ant galo džiaugės vidury to tyro ant irų Ventspilio savo vėliavą užkišę[1].

Taip Mindaugas prapuldė Lietuvos ūkę per savo neteisybes, ir tokią ūkę, kuri buvo nuogąsčiu susiedams, nesgi, suardęs vienybę, suardė ir galybę. Dabar nusižeminęs, nebišmanydamas ką beveikti, išleido siuntinius, vienus pas mistrą kalavijonų į Rygą, kitus prie Danieliaus kunigaikščio sandarauti apie pakajų, dūmodamas, jei ir neįgis pakajaus, bent tuo tarpu gaus pragumą dėl sukėlimo naujos kariaunos ir pasistiprinimo, kad galėtų rimtai savo neprietelius ramdyti.

Nuo saulėlydžio vėl kryžokai gilyn vien į vidurį jau Lietuvos grūdos, ilgainiui įsilaužė į pilį Balgą, arba Onedą, kurią Kodrunė varmijonis didžiai kantriai gyniojo. Paskui karvedys Piepsa, sukėlęs visus varmijonis, apgulė ją, norėdamas nuo kryžokų apent atimti, bet pats, priešakyj grūsdamos, ragotine pervertas pakrito. Likusieji vieni jau nusiminę krikštijos, kiti nenorėjo dar pasiduoti, kaipogi Gobeta, tur-

---

[1] T. Narbutt, Dz. st. nar. litew., t. III, s. 492.

tingas ir sumanus vyras karėj ir ūkėj, sutraukęs kareivius, vėl apgulė pilį Balgą, ketėdamas badu išmarinti kryžokus, ir jau maž ko bereikėjo. Tuo tarpu atėjo kryžokams ant pagalbos Otas Braunšveigas kunigaikštis su 700 rimtos joties, kursai pergalėjo varmijonis ir įgulę išliuosavo.

Otas kunigaikštis užėmė dar pilis Partegalę ir Skrandekalnį ir tenai įgules vienas iškirto, kitas į vergus išvarė. Paskui, susinėręs su kryžokais, traukė terioti į Natangiją, Varmiją ir Bartiją, kurių kraštų kareiviai ir karvedžiai buvo išmušti pas Balgos pilį, todėl likusieji gyventojai nebdrįso remtis su neprieteliais ir juos drausti nuo terionių, pervis nebvildamos pagalbos nuo tolimesnių lietuvių, kuriuos ermyderiai namuose ir karės su kalavijonimis ir gudais trukino.

Saulėlydy Lietuvos kryžokai, norėdami dar Sam-
1240 biją užimti, patelkė liubekionis iš Liubeko pilies, ku-
riems prižadėjo trečiąją dalį Sambijos, Natangijos ir
Varmijos atduoti ir paupy Pragaro pilį sau įkurti, ku-
rie atėję susinėrė su kryžokais ir keliose kruvinose
mūšose pergalėjo sambijonis ne taip narsybe, kaip
daugybe.

Kryžokai stiprindamies tuose kraštuose pilis dirbo: Natangijoj įkūrė pilis, vadinamas Kaukšte ir Pasmare, Bartijoj — pilis Bartenšteiną, Vaistotę, Valevonę ir Reselį, Varmijoj — Heilsbergą ir Braunsbergą. Ant irų senųjų gyventojų veisė vokiečius, kurių lietuviai negalėjo permanyti nei kalbos, nei tikybos: kaipogi tas, ką evangelija mokė, niekaip nesutiko su tuo, ką kryžokai darė lietuviams. Vieni, pavaryti nuo savo namų, nuo savo tėviškių, giriose klajojo, kiti perkrikštyti, nuo tų pačių kryžokų spaudžiami ir vergiami. Jų senovės dievai paniekinti, jų kunigai ug-

nyj sudeginti; nuo visų neapvežami, nuo visų sunkiai kankinami, nuo vokiečių naujukų saugojami ir kryžokams įdavinėjami, toj rūstoj dienoj atsiminę savo senovės liuosybę, nebnorėjo niekaip ilgiau taip begyventi ir, negalėdami kryžokų iš pilių išgauti, ėmė jų naujukus vokiečius galuoti.

Tuo tarpu Sviatopelkas, kunigaikštis pamarionų, tą matydamas, drąsino juos ir gyniojo nuo vergybos kryžokų, kaipogi popiežius buvo įsakęs kryžokams perkrikštų nevergti ir senų dienų liuosybę jiems palikti, bet kryžokai Sviatopelko neklausė ir paikintoju svieto jį vadino. Perkrikštai išleido siuntinius į Ryną popiežiui guostis, bet nuėję ant jų nelaimės rado popiežių Gregorių, savo užtarytoją, mirusį, o antras popiežius nebuvo dar paskirtas. Pargrįžus siuntiniams, Sviatopelkas vis juos užstojo, nes, kad kryžokai nenorėjo jiems sunkybių atleisti ir liuosybės duoti, jis su lietuviais sandarą padarė vieni antrus gelbėti ir vokiečius iš jų krašto varyti laukan. Lietuviai, gavę tokį užtarytoją, kuo didžiau užsidegė meile liuosybės, o neapkanta vergybos; dykdami atmonyti savo galžudžiams, pagrobė ginklą, tikybos krikščioniškos išsižadėjo, savo senovės dievus pradėjo garbinti ir jų kunigus godoti. Jau visame krašte Parusnio džiaugės svietas ateinančia liuosybe ir dvėkavo noru atsivadavimo nuo kruvinos vergybos, apmaudas ir smarkybė sintėjo kiekvieno širdyj, nieksai nesivangstė, bet galįs už galį rengės mirti liuosu už savo namus. Tuojau kas vadinos vokiečiu, tas krito nuo kardo įbingusio lietuvio, visur, kame rado jų pilis aptvertas ar rūmus, griovė, degino ir su žeme lygino: kaipogi Kulmiją, Pamezoniją, Pagezoniją baisiai baisesniai nuteriojo, pilis Štumą, Graudencą, Marienverderį su žeme sulygino, įgules, kurios gynės,

4000 nugalavo. Kryžokai vos Kulme, Torunėj, Redine, Elbinge ir Balgoj užsirakinę besitvėrė. Jau būtų buvęs galas kryžokams, jei lenkai ir mozūrai nebūtų pradėję jų šelpti.

Popiežius naujai paskirtas Inocentas IV ėmė kryžokus šelpti, liepė tuojau ant lietuvių skelbti kryžiaus karę Čekuose, Teutonijoj, Žuvėdijoj, Danijoj, Norvegijoj, Lenkuose, Vengruose, duodamas tas pačias privilijas, kaipo į žemę šventą einantiems kariauti saracėnų — jų namai, giminė nuo visų mokesnių buvo liuosa, skolų nemokėjo iki pargrįžtant, visi jų turtai buvo užtaryme Rymo bažnyčios. Tuo dar popiežius nesikakino, visą žemę užimtąją pagonų lietuvių kryžokams patvirtino ir patį jų zokaną į savo užtarymą paėmė ir ženklui tos savo geradėjystės įdavė jų mistrui savo žiedą, kaipo vadą savo vyresnybės, už kurį kryžokai turėjo kas metą jam gerą duoklę šilti.

Tuo pačiu laiku v. Kristijonas, neteisingai įskųstas nuo kryžokų popiežiui, įsirūpinęs mirė, o popiežius jo vyskupiją padalijo į keturias vyskupijas.

Pirmoji vyskupija vadinos Kulmijos, kurios diecezija buvo tarp trijų upių: Islos, arba Vislos, Drevencos ir Osos, kuriai prigulėjo dar kraštas Liubavos.

Antroji vyskupija buvo tarp upių Islos, Osos ir Draudžių ežero, kuri tęsės iki upės Pasargės; jai prigulėjo dvi pili — Kvidzinas ir Cantiras, vadinos Pamezonijos vyskupija.

Trečioji vadinos Varmijos, arba Ermijos, ir rubežavo nuo saulėlydžio jūra, nuo šiaurės Lipsa upe, nuo pietų Draudžių ežeru ir upe Pasarge, o nuo rytų kišos į tolimesnę Lietuvą; turėjo saviesp kraštus

Pagezonijos, Ermijos, Natangijos ir Bartijos su dalia krašto Nadraujų, Galindų ir Sūdaujų.

Ketvirtoji turėjo būti krašte dar suvisu neužkariautame, kuri rubežavo nuo vakarų jūra, nuo šiaurės ta pačia jūra, nuo rytų upe Nemunu ir tolimesniais Žemaičiais, nuo pietų upe Pragaru.

Visose tose vyskupijose įsakė popiežius perkrikštams mokėti vyskupams ir kunigams kas metą dešimtines, tai yra dešimtąjį pėdą ir dešimtąjį gyvulį visokios veislės atduoti, ir kas metą mokėti nuo kožno žambio, arba arklo, po pūrą rugių, pūrų, miežių, vizgių, arba avižų, ir kitų javų, reikėjo dar duoti gaidelius, kiaušius ir sviestą[1].

Karė su lenkais. Kad taip kryžokai stiprinos ir tvirtinos tame krašte, lietuviai tolimesnieji nuo savo
pusės nezauksojo. Atėmus Sviatopelkui pilį Cartovi- 1243
cą, lietuviai visą apmaudą norėjo nugiežti ant lenkų, talkėjų kryžokų, kurie jiems padėjo kariauti ir Sviatopelko kraštą terioti, kaipogi lietuviai, sukėlę kariauną iš gilumo Lietuvos ir Žemaičių, gulė į Lenkus ir, apygardas Krokuvos teriodami, ermus darė.

Ateinantį metą apent sugrįžo tenai su rimtesniais pulkais ir, kas kame nuo ugnies ir kardo bebuvo užlikęs, tą nugalavo ar ugnia sugruzdino. Neišliko nuo jų narsybės nė pati Mozūrija, kurią tą patį metą atėję kiti pulkai iš gilumo Lietuvos didžiai baisiai, užvis apygardas Plocko, nuteriojo.

Tuo tarpu Sviatopelkas, patelkęs savo gentis Vratislavą III ir Barminą I, kunigaikščiu Aukštosios Pamarijos, lygia dalia savo žentą Jaromarą, kunigaikštį Rugijos salos, susinėręs su nekuriais pulkais lietuvių, traukė į Kulmiją ant kryžokų; eidamas te-

[1] Voigt, Preus. Geschich., T. II, K. VIII, S. 493.

nai, ką rado, plėšė, ko neveikė kardu, tą ugnia gaišino, juo tolimesnieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, juo smarkesniais ir baisesniais mūšoj rodės, o smailesniais ir smurtesniais ant grobio ir terionių, kur užėjo, ten akmuo ir vanduo betyruojąs paliko, vienur iros rūstos riogsojo, kitur degėsiai šmėkšojo, o rūstuose tyruose vėjai plėnis gainiodami žvilo. Kulmijos gyventojus, kurie nebsuskubėjo pilyse užsirakinti, vienus nukavo, kitus į vergus išvarė, vos nekurie vokiečiai pilyse Torunės, Redino ir Kulmo beužsiturėjo.

Tas įpuolimas į Kulmiją taip buvo staigus ir pasalus, jog kryžokai nebsuskubėjo savo kariaunos sutraukti dėl ramdymo netikėlių; noris buvo vienas būrys meldžionų atėjęs, bet ir tas duonose gulėjo Kujavijoj, gyniodamas ją nuo antpuolių lietuvių, kursai vienok, susinėręs su Torunės įgule, ketėjo skubėti į Kulmą kryžokų stiprinti.

Tuo tarpu Sviatopelkas, apie tą nujautęs, ėjo su savo kariauna Kulmo pilies apgulti, į kurią visą dieną veltui grūdos ir niekaip kantrybės kryžokų negalėjo perlaužti. Nebnuveikdamas traukė Graudenco pilin, kad savo nuvargusius kareivius pailsintų, sugulė į taborių ties Reizeno ežeru, ketėdamas ryto metą per upę keltis. Nujautę Kulme kryžokai Sviatopelką netoli nuo pilies Redino taboriuje stovint sutarė naktį jį antpulti. Skubinai išsiuntė apie tą žinią kryžokams į Torunę, bet jų laukti negalėjo, nesgi tas buvo valandos darbu; tą pačią naktį marčelga kryžokų Berlivinas traukė iš Kulmo skubinai su įgule prieš netikėlius, vildamos juos nuveikti, kaip kad pilį Cartovico nuveikė. Atėjęs marčelga pas taborius puolė ant vienos dalies kariaunos, kuri, negalėdama atsiturėti, paskydo palikina daugybę karvietėj. Kry-

žokai tame džiaugsme užmiršo, jog antra dalis Sviatopelko kariaunos buvo dar ciela, kuri, gavusi pragumą susirindoti ir su 4000 lietuvių susinerti, puolė ant kryžeivių su visų didžiausia narsybe, tuojau patį marčelgą Berliviną ir visus brostvius karvietėj paklojo. Tuo tarpu antras marčelga Bernheimas skriejančius grąžino apent ant taboriaus Sviatopelko, bet, apniktas nuo to paties Sviatopelko, pats marčelga su visa savo kariauna galą gavo[1].

Ilgainiui atėjo kryžokai iš Torunės ant tos pačios valandos, kurią buvo marčelga paženklinęs, ir, artindamos pas karvietę, girdėjo tranksmą, karvedys sakė: „Mūsų kariauna mušas su netikėliais, skubėkim pagalbon." Skubinos tenai, bet, nė vieno savųjų nesutikdami, nusigando, pamatę laukus, apskleistus kūnais vokiečių, ėmė staiga skrieti šalin, kuriuos lietuviai pamatę ėmė vyti ir panokę visus išklojo kelyj. Kaip kryžokai su visų didžiausia laime pradėjo tą mūšą, taip vėl su visų didžiausia nelaime pabengė.

Nujautęs apie tą, popiežius Inocentas IV buvo didžiai įpykęs, pervis jog kraštas, kurį Sviatopelkas nuteriojo, buvo užtaryme bažnyčios, draudė jį didžiai smurtai savo rašte ir graudino, išmetinėdamas jam, jog su lietuviais netikėliais bendraujas ir jiems talkinėja. Antrą raštą nuleido jis arkivyskupui Gniezno, įsakydamas, jei Sviatopelkas tų jo persergėjimų neklausys, kad tuojau jį iškeiktų. Lygia dalia popiežius nuleido gromatą pas lenkų kunigaikščius, kad jie padėtų kryžokams lietuvius nuveikti. O tuo tarpu kitu raštu džiugino kryžokus ir meldžionis, drąsindamas, kad nenusigąstų su smarkiais pagonimis

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. 2, S. 419—428.

kariauti, atsiųsdamas jiems šarvuotų kareivių, kurie traukė į Paislį, kai į žemę šventą, atpuskų pelnyti. Norėdamas dar didžiau įtikti kryžokams, perkeitė nekuriuos jų įstatymus: kaipogi iki šiolei, kas norėjo brostviu kryžoku tapti, tas turėjo visų pirma vyskupui vaidintis, paskui Jeruzolimą aplankyti, kad rastųsi zokanui įtinkamu, toliau kryžokai tris dienas nedėlioj ir vilijas prieš visas šventes turėjo pasninkauti, arba alkintis, valgyti be torielių,— nuo tų visų įstatymų popiežius išliuosavo[1].

Ant galo Sviatopelkas, matydamas, jog visas svietas šelpia kryžokus, o teisybės neveizi ir nedaro, todėl sandaras padarė su kryžokais per tarpininkus, žadėdamas lietuvių nei žemaičių į karę nebtelkti ir jų nebšelpti.*

Siuntinys Mindaugo, kaip viršiau minavojau, atėjęs į Rygą pas mistrą Griuningeną, paprakaudamas jį dėl savo kunigaikščio, davė jam daug puikių žirgų ir daug graižinių sidabro ir sakė: „Jei nukausi ar nuo savęs pavarysi Tautvilą, dar daugiau gausi nuo mano kunigaikščio ir jo bendru tapsi." Bet mistras dovanas priėmė, nekavo nei nuo savęs varė Tautvilo, kuo pikčiau, dar sutraukęs kariauną ir patelkęs dar danus, susinėręs su meldžionimis, grūdos giliau į Žemgalius ir užėmė jų pajūrį, vadinamą Kuršu, ku-

---

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. II, S. 513.

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Lietuviai patys tolimesnieji nebgalėjo stipriai Sviatopelką bešelpti, kariaudami patys iš peties su kalavijonimis ir gudais, kaipogi Vasilka, rausvųjų gudų kunigaikštis, patelkęs mozūrus, kariavo su lietuviais Jatviežijoj, arba Paletijoj, kad tuo pačiu laiku kiti lietuvių pulkai žuvo taip pat karėse apie Černigovą ir Kijevą. (Карамзин, Истор. гос. Рос., т. IV, К. I, с. 34.).

rį baisiai nuteriojo, drevėdamas turtus ir gėrybes, o pačius suokdamas krikštytis ir vergauti vokiečiams. Kad juos tenai nuturėtų savo valdžioj, įsilaužęs į pilis Ventspilio ir Embūtės, apsitvirtino. Žemgaliai ir kuržemiai, nestengdami ramdyti patys savo galia kalavijonų, pasiėmė jiems donį mokėti, bet, neapvežėdami jų vergybos, tuojau nuleido siuntinius pas Mindaugą, lūgodami nuo jo pagalbos ir užtarymo.

Karės su kalavijonimis. Mindaugas, paklausęs siuntinių, sukėlė stiprią kariauną ir traukė ant kalavijonų, lėbaujančių Žemgaliuose. Ištiko į aiškią mūšą ties pilia Embūte. Kas aprašys tą narsybę ir kantrybę, su kuria tenai šalys susigrūmė, abiem pusėm visų kantriuosius rovė giltinė eilėmis. Mistras, regėdamas taip įnirtusius lietuvius, su antra dalia savo kariaunos, užslėpta girioj, užpakalį lietuviams apsiautė. Nu reikėjo veizėti, kaip lietuviai žemaičiai mirė liuosais už savo tėvainę, viena meškena ar briedena apsisiautę, eiles šarvuotų vokiečių jau kardais, jau ragotinėmis klojo, tardami: „Diena mūsų — amžius mūsų",— ir tiek dar godos turėjo, jog mažne lig paskujo karvietėj paliko ir nė vienas nepasidavė. Sako, jog tūkstantis penki šimtai lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, karvietėj kritusių paliko, kurių padarga ir ginklai kliuvo į ranką vokiečiams.

Taip nelaimingai grumiantis su kalavijonimis Žemgaliuose, tuo pačiu laiku Tautvilas, įsigrūdęs į Lietuvą nuo antros pusės, teriojo baisiai baisesniai, neminėdamas pergalvis ant savo namų, ant genčių ir bendrų, tarp kurių vienus galavo, kitus vergė, o žmonas su kūdikiais, gelžiniais susietas, būriais varė vokiečiams į vergus, kurių vyriškiai ir tėvai, gyniodami jas ir namus savo, vieni jau lygmėse Balostekės, arba Polocko, kiti laukuose Slonimo, kiti

pamūriuose Embūtės palaidoti gulėjo, todėl Tautvilo sudrausti nebgalėjo, kursai savo aitroj nei švento daikto, nei ūkiško netaupė, netarsi, jog pačius kapus, kuriuose kaulai jo bočių probočių gulėjo, griovė ir ardė, gieždamas neteisingą apmaudą, kur vien užėjo, ten rūstą dieną paliko. Reikia žinoti, jog Tautvilas trečią vierą buvo priėmęs arba, stačiai sakant, nė kokios neturėjo: kaipogi pirma buvo pagoniu, paskui gudų vierą priėmė, nuėjęs į Rygą, antrą kartą krikštijos į katalikų vierą.

Kad Lietuva taip sunkiai prigauta buvo nuo šiaurės pusės, nuo pietų vėl Danielius kunigaikštis, kaip sakiau, užėmęs buvo Brestą, Naujapilį ir Gardiną, nujau dar giliau grūdos į Lietuvą teriodamas ir plėšdamas. Mindaugas, taip spaudžiamas ir nebįmanydamas kur bedingti, leido antrus siuntinius pas abejus, bet veltui lūgodamas pakajaus nuo savo neprietelių, kurio jam ne vien nežadėjo, bet kuo pikčiau susinėrę apgulė patį Mindaugą pilyj Vorutoj. Nujau kiekvienas tarė, jog Lietuvos ūkė atliks sulig ta diena. Bet Mindaugas, noris apgultas pilyj, vienok savo buklumu ir gudryba tą padarė, jog kalavijonų vyresnius paprakavo, kurie, skaugėdami, kad didžioji dalis Lietuvos netektų gudams, vieni ir antri vangstės į pilį grūstis, gailėdamos nustoti savo kareivių, niekas nenorėjo pradėti laužtis. Taip besivangstant neprieteliams, Mindaugas gavo pragumą iš pilies išsprukti. Tą pajutę, neprieteliai susibarė kalavijonys su gudais ir pilį palikini paskydo apygardų terioti, kuriose sugrieję grobį, grįžo į namus.

Mindaugas, išsigavęs iš pilies ir kuo veikiau sutraukęs kareivius, gulė ant gudų, kuriuos keliose mūšose pergalėjęs, apygardas Polocko ir Pleskavo nuteriojo ir su didžiu grobiu į namus pargrįžo.

Karė su gudais. Tuo tarpu Mindaugas, pailsinęs savo kareivius, žiebų veikumu nusiaubė antrą kartą Gudus, kuriuose nudeginęs Pleskavo ir Naugardo papilius, vos beatsirėmė į mūrus pačios Maskvos, kurios kunigaikštis Mykolas, Kantriu vadinamas, norėjo jam ant upės Trotvos kelią užstoti, bet, susirėmęs su Mindaugu kruvinoj ir maringoj mūšoj, pats 1248
su visa savo kariauna galą gavo. Sako, jog laukai apskleisti maskoliais kelias dienas gulėję nelaidoti, taip svietas buvęs išteriotas apygardose, jog nė laidžių būk nebgalima buvusi begauti. Ant galo vyskupas Suzdalės Kirilas, pagailęs savo kunigaikščio, pargabeno jį į savo bažnyčią; atmonijo lietuviams jo brolis ties pilia Zubcovu[1].

Taip bežygaujant Mindaugui Guduose, jo sūnus Vaišvilkas, išsiųstas pas Danielių kunigaikštį, negalėdamas niekaip kitaip pakajaus nuo jo iškaulyti, savo seserį už jo sūnaus Švarno išpiršo ir kraičio vietoj visą tą kraštą, kurį Danielius buvo užėmęs lietuviams, beje, pilis Slonimą, Drohičiną, Brestą ir Gardiną, atdavė, ir taip dar nedaug jam regėjos, vienok, tapęs uošviu, padarė sandaras su Mindaugu.

Mindaugas, pargrįžęs nuo žygių, skatino naujus kareivius kelti ir drąsino Paislyj lietuvius, ir stiprino nepasiduoti vokiečiams vergauti, noris ant irų ir pelenų, ir gynioti namus savo ir liuosybę, kaipo visų brangiausią palaiką savo bočių probočių, iki paskuojos, minėdami, jei liuosais mirs, ras pas dievą Perūną amžiną linksmybę ir džiaugsmą aukštybėse, todėl siuntė į visas puses vaideliotus visą tautą drąsinti. Vienok Mindaugas, noris narsus ir drąsus, neišgalėjo visus savo nepritelius ramdyti, kaipogi

[1] Карамзин, Истор. гос. Рос., т. IV, К. 1, с. 38.

visur reikėjo kareivių, o niekur negalėjo veikiai jų gauti: ūkė išdrevėta, jau nuo gudų, jau nuo kalavijonų, jau nuo kryžokų, pilys vienos sugriautos, kitos neprieteliais užgultos, didesnioji dalis ūkės jau gudų, jau vokiečių rankoj. Tokioj dienoj reikėjo Mindaugui pagalbos ir talkos veizėti, bet nė nuo kur jos negalėjo gauti neigi bendro rasti, kaipogi visi susiedai visi krikščionys, Mindaugas vienas netikėlis ir dėl to vien neapvežamas; vienok, matydamas kunigaikštį Pamarių Sviatopelką tuointimpos su kryžeiviais kariaujantį ir šelpiantį lietuvius parusėnus Pavislyj, nuleido pas jį siuntinius ir sandarą su juo padarė, ketėdamu vienas antram pagalbą duoti.

Sviatopelkas, regėdamas, jog kryžokai jį masina ir pakajaus nenori, tad su didžia narsybe puolė į Pamezoniją, ketėdamas Grevos pilį (Christburg) apent vokiečiams atimti, todėl, paskiedęs savo kariauną į dvi dali, apniko pilį nuo dviejų pusių. Nuo vienos pats su lietuviais grūdos, kurią patys kryžokai gyniojo, nuo antros pusės — pamarionys. Noris skaitlių įgulės rado nedidį, vienok turėjos stipriai kelias dienas, kurią Sviatopelkas dieną ir naktį vėtravojo, norėdamas kuo veikiausiai įsilaužti. Kad taip toj pusėj kryžokai narsavo, su pačiu kunigaikščiu Sviatopelku grumdamos, tuo tarpu antra dalis jo kariaunos apniko nuo užpakalio kryžokus, kurie, suremti nuo abejų pusių, nebstengė besiginti, ir visi, kurie tenai buvo, iki paskuojo galą gavo, ir pilis teko Sviatopelkui į ranką.

Urėdas kryžokų, jutęs pilį apgultą, skubinos jos gelbėti, vienok pavėlavo ateiti ir nebkušino pilies, regėdamas tenai stiprią įgulę esant; Sviatopelkas taip pat nairės lauke su juo grumtis. Taip besivangstant abejiems, atėjo kunigaikštis Anhaltas su būriu

meldžionų ant pagalbos kryžokams, kurie, gavę tokią pagalbą, norėjo vėl į Grevos pilį įsilaužti, kuri buvo jiems didžiai pavoji, netikėlių rankoj būdama. Urėdas kryžokų su tais meldžionimis naują pilį įkūrė, Christburgu vadinamą, kaipogi Elbingo pilis buvo nuo visų pusių atdara antpuoliams lietuvių, kurių kryžokai nebgalėjo jau sudrausti nei Pamezonijoj, nei Pagezonijoj.

Popiežius Inocentas ketvirtasis atleido savo siuntinį archidiakoną Liticho Jokūbą, norėdamas pervis Sviatopelką sutaikinti su kryžokais. Ta žinia nebuvo dar Pavisliuose paskydusi, kad jau Sviatopelkas, kaip dabar pasakojau, su kryžokais kariavo, bet ant nelaimės paliko pergalėtu nuo kryžokų. Ant galo, regėdamas savo kraštą baisiai nuteriotą ir gyventojus nuvargusius, Sviatopelkas ėmė pakajaus lūgoti nuo siuntinio popiežiaus, kursai, pasiteiravęs su vyskupais Kujavijos ir Kamino, suderėjo 12 dienoj šilo mėnesio; Sviatopelkas apsiėmė ir prisiekė ant evangelijos, jog tuos apsiėmimus pildys teisingai, jei kryžokai atduos jam jo sūnų, tad jis nuo šiol nei pats, nei per kitus perkrikštų nepaikins, netikėlių nešelps, iškadų vieni nuo kitų nebreikalaus.

Kryžokai, nusikratę Sviatopelko, su visa savo galia sukos ant netikėlių lietuvių, kurie per visą karę Sviatopelką šelpė. Jau tą patį rudenį urėdas kryžokų išsiuntė rimtą kariauną į Elbingą, kuri, susinėrusi su įgule tos pilies, traukė į Varmiją; niekame nieko tenai nesutikdama, atėjo į Balgą, su kurios įgule taip pat susinėrusi, leidos į vidurį Natangijos, kurią visomis pusėmis nuteriojo ir, kas buvo likęs iš praėjusių degėsių, tą kardu ir ugnia išnaikino. Lietuviai, nebsuskubėdami į vieną kariauną susitraukti, grūmės po kelis su savo galžudžiais, velydamos liuosais

mirti, nekaip vokiečiams vergauti. Kryžokai, pasikliovę ta laime, niekame nebregėjo daugiau pavojaus dėl savęs.

Tuo tarpu gyventojai užkirto visus kelius, kuriais turėjo grįžti kryžokai, ir, sutraukę savo kareivius iš girių, užpakalį jiems užstojo, kurie, grįždami į Balgą, rado su didžiu nuogąsčiu kelią medžiais užlaidytą ir, nebgalėdami bekeliauti, sustojo kaime, Krukiais vadinamame, netoli nuo upės Pasmarės. Kariauna lietuvių ir parusėnų tarp dviejų ežerų juos užstojo, vienok į aiškią mūšą nei kryžokai, nei lietuviai nesišoko, kurie vylės badu priversti kryžeivius pasiduoti. Kariauna lietuvių kas dieną didinos, o kryžokų, badu mirdama, mažinos. Marčelga kryžokų, norėdamas savuosius gelbėti, ėmė su lietuviais sandarauti, lietuviai ant to sutiko, bet norėjo už vadą paties marčelgos ir trijų brostvininkų. Kamendotas nenorėjo to daryti, tardamas toliau į mūšą stoti su neprieteliais ir, dūksaujant prie dievo, sau kelią skinti, bet kiti brostviai kryžokai jo neklausė ir vadus lietuviams norimus išdavė. Vos buvo kryžokai tą stiprią vietą palikę, kad lietuviai kibo jiems į užpakalį ir mažne visus išklojo 30 dienoj lapkričio mėnesio, pačių brostvininkų kryžokų 54 paliko beklaksančių karvietėj. Natangionis kareivis, nukirtęs galvą kamendotui Balkui, maudamas ant ragotinės, būk sakęs: „Jei tavo broliai būtų klausę tavo išmintingo patarimo, būtum gyvas palikęs." Tas nuopuolis kryžokų pasklydo po visą Teutoniją[1].

Siuntinys popiežiaus, girdėdamas tą ir skrūpaudamas, kad lietuviai, įpuolę į rūpesnį, nesiryžtų pirmiau mirti iki paskuojo, nekaip krikštytis ir vergau-

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. II, S. 612—613.

ti, todėl norėjo juos kaip įmanąs nutildyti, kad nuterioti kraštai nepaliktų suvisu tyrais. To dėjęsis, pradėjo jis su pamezonimis, pagezonimis ir varmijonimis sandarauti, kurie, girdėdami apie pakajų, ėmė siuntiniui guostis ir skųstis ant vergybos kryžokų, ant kurios jau Sviatopelkas, kunigaikštis pamarionų, pirmiau popiežiui savo rašte buvo skundęsis ir lūgojęs užlaikymo jiems liuosybės senovės, kurią patys popiežiai Inocentas III, Honorijus III, Gregorius IX ir Inocentas IV buvo jiems pripažinę, kaipo naujai gimusiems sūnams dievo, dovanoję jų bočių liuosybę, kuria džiaugdamies galėjo gyventi, o dabar ant to atėjo, jog kryžokai prieš įsakymus tų popiežių su visų sunkiausia vergyba taip baisiai sluoguoja, jog tolimesnieji lietuviai netikėliai, regėdami tokius kruvinus vargus ir pryspūdas, neapveža visų krikščionų ir jų tikybos, kurios nekenčia kaipo kokio įrankio, kuriuo kryžeiviai nori juos iš žmonių į gyvulius paversti. Todėl minavotas siuntinys popiežiaus kuo didžiau norėjo pakajų ir vienybę įkurti, pervis sunku buvo nugrėsti lietuvius ir parusėnus perkrikštus nuo jų senovės apsiėjimų ir to apmaudo, įūdrojusio jų širdyje ant vokiečių krikščionų, o į jo vietą įgyti kliautį ir viltį to viso, ko jie sau linkėjo. Daug kartų deputotai Pamedžionijos, Pagezonijos, Natangijos ir Varmijos buvo susirinkę apie savo įstatymus ir liuosybę su vyresniaisiais kryžokų lygauti pakajų pirm atėjimo dar popiežiaus siuntinio, daug kartų apent išskydo, negalėdami su jais sutarti.
Ant galo diena nemetu suderėjo 7 dienoj sausio mė- 1249
nesio tą patį metą ir padarė pakajų tarp savęs Christburgo pilyj su tokiais varunkais:

1. Ne vien perkrikštai, bet ir netikėliai lietuviai, kaip tuo kartu prutenais vadino, apsikrikštiję gali

sau turtą įgyti pirkimu, dovana ar kitu kokiu teisingu pragumu, o įgytą patys veldėti ar savo karšinčiui palikti.

2. Mirus tėvui, sūnūs ir dukterys veldėjo jo turtais, nesant vaikų, jei tų nebuvo — žentas, ir to netekus — mirusiojo broliai, jei tų nebuvo — sesers sūnus; jei kas nepaliko karšinčiui ir mirdamas turtų neišdovanojo, tada turtai jo teko kryžokams.

3. Perkrikštai galėjo pakeliamą turtą dovanoti, parduoti ir veldėti kaip tinkami, o nepakeliamą, tai yra žemę, namus, parduoti kam norėdami, bet, parduodami tą žemę arba tėviškę, turėjo vadą duoti kryžokams, jog, atėmęs pinigus nuo pirkėjo, neis pats nei pas netikėlius, nei pas neprietelius kryžokų.

4. Kiekvienas galėjo testamentu kaip noris savo gerą parėdyti, bet jei kunigams ar bažnyčiai kokį palikimą darė, kunigai vokiečių, metams nesukakus, turėjo parduoti karšinčiams mirusiojo, o naudą, arba pinigus, sau paturėti, jei iki metų nepardavė, tada žemė kryžeivių zokanui teko.

5. Kiekvienas gali pačią vesti pagal savo norą ir mėgimą, vienok pagal įstatymus bažnyčios, galėjo patys savo reikaluose teisybės reikalauti nuo ūkiškos ir dvasiškos vyresnybės, patys ir jų vaikai zokaninkais tapti; vaikai diduomenės dėl ženklo karės juostą dėvės ir kiekvienas liuosybe džiaugsis tol, kol bus krikščionimis, bet, išsižadėję krikščioniškos tikybos, taps vergais.

6. Kad siuntinys popiežiaus perkrikštų klausė, kokių ūkės įstatymų krikščioniškų sau linkėtų ir kokio sūdo, arba tiesos, pasiteiravę tarp savęs, įstatymų lenkų, savo susiedų, norėjo, ką jis jiems ir pažadėjo. Dar ant jų lūgojimo mandą, arba prabą, teisybės, tai yra raudona geležia, verdančiu vandeniu,

vaida, arba pajedinku, ir tą, kas buvo prieš dievą ir Rymo bažnyčią, užgynė. Kryžokai prižadėjo niekados jiems turtų ir žemės neimti be sūdo pagal tuos įstatymus.

7. Siuntinys popiežiaus stigavojo perkrikštams, pervis Pamezonijos, Ermijos, arba Varmijos, ir Natangijos, jog visi žmonės yra lygūs, jei negriekdarauja; patys griekai, arba nuodėmės, tedaro žmones vergais, ir kiekvienas liuosas griekdaraująs vergu tampa. Todėl lietuviai turėjo prižadėti siuntiniui, jog nei patys save, nei vaikus laidodami lavonus, arba numirėlius, nebdegins, nei pačių, nei jų žirgų, nei ginklų, nei drabužių ar kitų kokių daiktų su numirėliu lygiai pagal dabą netikėlių nedės, bet savo lavonus pagal krikščionų dabą kapuose pakas.

8. Perkrikštai prižadėjo, jog toliau savo dievo veido, kurį kas metą iš surinktų vaisių dirbo naują, vardu Kurke, tai yra įkurių dievo garbinamo, nebdirbs, lygia dalia kitų dievų, kaip noris vadinamų, nebgarbins ir nuo šiol jiems nė kokių apierų nedarys, ir į vieną tikybą, arba mokslą, Jėzaus Kristaus tetikės, ir bažnyčios Rymo stipriai turėsis ir klausys, lavonus laidojant lydėtojų, arba lygusonų, nebtelks.

9. Toliau perkrikštai pasiėmė dviejų-trijų pačių neblaikyti, bet viena kakintis ir pačiuojantis apsiskelbti nuo bažnyčios paženklintame laike. Pasiėmė taip pat, jog dukterų savo nebepardavos į pačias neigi bepirks pačių dėl savo sūnų, vienok dovanas senu įpratimu sius ir iki ketvirtos kartos gentystos nesipačiuos; vaikai nelaimintų nuo bažnyčios tėvų negalės veldėti palikimais.

10. Nuo šiol nė vienas nei sūnų, nei dukterų negaluos, tuo gimus krikštys bažnyčioj, vienok, silpnam kūdikiui esant, patys namiškiai turėjo krikštyti,

tris kartus vandenyj mirkydami; nes jog daug vaikų buvo nekrikštytų dėl nebuvimo kunigų, paženklino mėnesyj vieną dieną, kurioje turėjo pagal įstatymus bažnyčios krikštyti, jei kurie tame rake nepersikrikštijo, tokiems tėviškes ir žemę atėmė, o pačius, apdarytus skiautėmis, iš apykartos krikščionų pavarė, kad kitų savo pikta kalba nepaikintų.

11. Rodydami lietuviai Pamezonijos savo kliautį siuntiniui prižadėjo iki atenčių Sekminių bažnyčias įkurti tose vietose: Pasalavėj, Pastelinoj, Lingiuose, Liopiežėj, Bobiuose, Berėj, Prašilėj, Rezėj, Raudežyj, Naujajame ir Senajame Christburge.

12. Varmijonys pasiėmė tuo gi laiku įkurti bažnyčias tuose kaimuose: Gedunėj, Suninėse, Bandadėse, Slinėj, Untenoj ir Bruseberge.

13. Natangionys pasiėmė tuo gi laiku įkurti bažnyčias tose sodose: Labegove, Tumonėj ir Sutvertėj.

14. Perkrikštai turėjo dar pasiimti tas bažnyčias papuošti, kielikus, knygas ir kitus reikalingus daiktus įsteigti; gyventojai kožno kaimo buvo paženklinti, kurią bažnyčią turėjo lankyti ir tenai sakramentuotis. Perkrikštai pasiėmė dar tas bažnyčias taip dailiai ir gašiai papuošti ir tenai graudžiau melstis, nekaip iki šiolei kad meldės giriose po ąžuolais, sakydami, jei patys tame rake tų bažnyčių neįkurs, tada perkrikštai nauda kryžokams šilsis, kurios neduodant geru, kryžokai galės varu rinkti. Ant galo pasiėmė tas bažnyčias lankyti kiekvieną dieną nedėlioj ir šventėj. Kryžokai vėl nuo savo pusės įkurtose bažnyčiose, nesukakus pusei metų, kunigus įstatyti ir juos reikalinga žeme dėl peno apveizėti, kiekvienai bažnyčiai ketėjo 8 valakus žemės duoti, be to, dar parakvijonys turėjo dešimtines savo kunigams krauti ir nuo 20 valakų žemės du jungu jau-

čių, arklį ir karvę kunigams duoti, nes, jog kunigams atėjus dešimtinės nebuvo gatavos, kryžokai pasiėmė jiems duoną ir alų duoti dėl trijų asabų, taip pat pašarą arkliui ir sėklą lig išrenkant dešimtines. Be to, perkrikštai ketėjo duoti kunigams apieras, dovanas ir kalėdas, o kryžokai, pakajui esant, daugiau dar tuose kraštuose bažnyčių įkurti pasiėmė.

15. Perkrikštai pasiėmė pasninko dienas mėsos ir pieno nevalgyti, nedėliomis ir šventomis dienomis darbo nedirbti, vieną kartą metuose spaviedotis apie Velykas ir taip elgtis, kaip jiems mokytojai krikščionys įsakys.

16. Perkrikštai, gerindamos už tokią liuosybę ir malonę kryžokų, pasiėmė patys ir jų karšinčiai kas metą dešimtines jiems į stogines krauti.

17. Pasiėmė pačius kryžokus, jų godą ir įsakymus gynioti ir antturėti, su neprieteliais kryžokų ir su kitais netikėliais lietuviais nei slapta, nei regimai nesibendrauti, o jusdami ką ar žinodami, tuojau jiems pranešti.

18. Ant galo perkrikštai prižadėjo ginkluoti pagal savo galią ir turtus visuose žygiuose kryžokams talkinėti, kurie nuo savo pusės pasiėmė įkliuvusius į kalinyčią nuo netikėlių išvaduoti[1].

Tokie buvo varunkai pakajaus metuose 1249 tarp lietuvių parusėnų perkrikštų ir kryžokų, kurių rėdytojas davė godos žodį ir į vardą savo brostvininkų prisiekė, jog visa tą teisingai užlaikys. Nuo savo pusės perkrikštų siuntiniai patvirtino juos taip pat prisieka. Kad dar iki mažiausios glistelės netaikų ir praėjusių barnių užgesytų, abeji ketėjo užmiršti apmaudus, viens kitam pridarytus, akivaizdoj popie-

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. II, K. X, S. 620.

žiaus siuntinio pasibučiavo, kursai tame rašte pats pasirašė su rėdytoju kryžokų, žymėmis savo patvirtino. Ir taip krikščionys lietuviai parusėnai tarės laimingai gyvensią.

Ne vien Paislyj, bet ir Padaugavyj vyko vokiečiams lietuvius kariauti ir vergti. Kad taip kryžokai stiprino savo valdžią Parusyj sandaromis, kalavijonys tuo pačiu laiku ir lygia laime platino savo galybę kalaviju Žemgaliuose ir tolimesnėj Lietuvoj, kaip tuojau skaitytojas regės.

Mindaugas, didysis lietuvių kunigaikštis, negurstąs nei kruvinais nuopuoliais praėjusių metų, neigi nugandinamas baisiomis terionėmis savo krašto, pargrįžęs pernykščiai iš Maskolijos, kaip viršiau minavojau, norėjo tuojau ramdyti kalavijonis ir jiems savo ūkės nelaimes atmonyti. To dėjęsis, sukėlė savo kareivius ir traukė į Žemaičius, kuriuose Stuklandas, mistras kalavijonų, su danų talka teriojo. Pas Griežės pilį ištiko į aiškią mūšą; kas aprašys tą baisybę tos rūstos dienos, kurioj daugiau nei 40 000 svieto susigrūmusio piovės, ne mušės, su visų didžiausia aitra lietuviai, norėdami liuosais mirti ar gyventi, o vokiečiai išganymą pelnyti ir ponais tapti. Likos, jog vokiečiai pergalėjo lietuvius, kurie, palikę karvietę apkrėstą kūnais, traukės į girias, vejami įkandin nuo kalavijonų, kurie vis teriojo gyventojus, kurie nepaskubėjo į gilumą girių ir versmių prasikraustyti, ir lėbaudami atsigrūdo pas pat Mindaugo buveinę, Lotavija vadinamą[1].

Toj pusėj tai audrai verčiant, Tautvilas nuo antros pusės su kalavijonimis ir kitais meldžionimis traukė į tolimesnę Lietuvą, tada, kad Mindaugo ka-

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 40, 41.

riauna suvisu išblaškyta, jo pilys vienos suardytos, kitos su žeme sulygintos, visa ūkė baisiai baisesniai nuteriota; dar kiti atsiėjimai, radęsi Guduose, didžiau jį gandino, Sviatopelkas, paskuojis jo prietelius, nuo popiežiaus sudraustas, tvylojo, vienu žodžiu, visur rodės paskutinė. Mindaugas, nebnumanydamas kaip save begynioti ir kur bedingti toliau tokiame suspaudime, ryžos pakajaus nuo kalavijonų lūgoti, to dėjęsis, išleido siuntinius su gausiomis dovanomis pas jų mistrą, kviesdamas jį, kad teiktųsi su juo pasiregėti. Mistras paklausęs su didžiu būriu tarnų atkeliavo į Mindaugo rūmus, kursai jį su didžia žmonysta ir ypatinga iškilme mandagiai ir viežlybai priėmė ir, suičiai ir linksmai pavaišinęs, pradėjo apie pakajų teirautis. Visų pirma mistras taip kalbėjo: „Nepadoru yra krikščioniškam vyrui su netikėliais sandarauti, tam, kursai prisiekė su jais kariauti, bet jei didysis Lietuvos kunigaikštis apsikrikštija ir atduoda mano zokanui visus tuos kraštus, kuriuos jo gentis Tautvilas buvo pažadėjęs, tada aš ne vien pakajų su juo padarysiu, bet dar įsteigsiu pačiam kunigaikščiui nuo popiežiaus karūną ir jo ūkę į karalystę iškeldinsiu." Mindaugas, nuo vienos pusės gorinamas pavojum, nuo antros masinamas ta goda, noris nairydamos, pasiėmė tą daryti, kc mistras norėjo[1].

Atkeliavęs arkivyskupas Rygos su kita dvasiška diduomene į Lotaviją, Mindaugo buveinę, apkrikštijo jį patį su žmona ir 60 tėvūnų, arba senatorių, 1252
metuose 1252 7 dienoj rugpiūčio mėnesio. Mindaugas įkandin liepė krikščionų kunigams svietą mokyti ir krikštyti visoj Lietuvoj. Paskui išrėdė 12 tė-

[1] Koialowicz, Hist. Lit., t. 1, p. 1, l. III, p. 96.

vūnų lietuvių su vyresniaisiais kalavijonų, kaipo siuntinius į Rymą pas popiežių, dėl apipasakojimo jam apie tą, kas buvo Lietuvoj nutikęs[1].

Inocentas IV popiežius, prasidžiugęs ta naujiena, pervis girdėdamas daug lietuvių krikštijantis, tą patį metą pasveikino gromatoj Mindaugą lietuvių karalium ir, didžiai džiaugdamos, jį gyrė, jog išžengė iš tamsybių netikėlių, o įžengė į žiburį tiesos, už ką, rodydamas savo meilę, paskaitė jį pagal jo norą tarp savo sūnų ir priėmė jo karalystę su visa jo tauta į savo užtarymą.

Popiežius, išleisdamas Mindaugo siuntinius, įdavė karūną ir raštą parnešti vyskupui Kulmo, liepdamas jam Mindaugą apkarūnavoti Lietuvos karalium. Pargrįžus siuntiniams iš Rymo su karūna į Rygą, tuojau mistras Stuklandas pakvietė vyskupą Kulmo Eidenreichą ir iškeliavo vienkartu su Rygos vyskupu, su rėdytoju kryžokų ir diduomene savo zokano į Lietuvą pas Mindaugą, didįjį lietuvių kunigaikštį. Ta iškilmė karūnavojimo pasitikusi rudenį
1252 metuose 1252 Naujapilyj, buveinėj Mindaugo, ant kurios būk taip daug viešpačių, kunigaikščių ir kitos diduomenės buvus susirinkusios, jog pačioj pilyj, noris didžiai ertoj, negalėję svečiai sutilpti, todėl Naujapilio laukuose lapinėj, arba šėtroj, vyskupas Kulmo visų akivaizdoj naują karalių aliejum patepė, o mistras Stuklandas vieną karūną antdėjo Mindaugui, o antrą jo žmonai Mortai. Iškilmė bengės didžia puota ir krikštu kitų lietuvių. Netrukus popiežius pakėlė ir palaimino lietuvių vyskupu Kristijoną, kunigą kryžoką, o Mindaugas, Lietuvos karalius, metuose 1254 pavedė pirmajam vyskupui Lietuvos

[1] Tas gi tenai gi.

Kristijonui pusę Raseinių pavietės, pusę Betygalos pavietės ir pusę Laukuvos pavietės jam maitintis kaipo vyskupui[1].

Tas pats karalius Lietuvos Mindaugas, gerindamos Padaugavio vokiečiams, padovanojo tą patį metą pavietę Vaiguvos ir Karšuvos, o pusę Dainavos, šiandien Skirsnemune vadinama, ir pusę Raseinių pavietės[2].

Taip Lietuva pasidarė krikščioniška ūke, nepermanydama krikščionybės, o Mindaugas karalium krikščionišku, nieko nežinodamas, negut tą, ką buvo nuo kunigo kalavijonų Kristijono pramokęs, tas buvo paviršiui. Nebuvo laiko nei vienam išguldyti mokslo evangelijos, nei antram suprasti jos kaip reikiant. Abi pusi regimai vis paviršiui moniojo ir pačios skvarmos teveizėjo. Mindaugas, gorinamas pavojum, nuvargęs karėse, norėjo atvangos gauti nuo savo neprietelių, kurios nesikrikštijęs įgyti negalėjo, todėl krikštijos, nepermanydamas, kas tai yra krikštas. Vienok širdyj tikybą bočių savo godojo ir garbino savo namų dievus. Kalavijonys vokiečiai ir ta paviršutine skvarma tarės didžią naudą įgiję, kaipogi ne vien nusikratė nuo visų baisiojo savo neprieteliaus, bet dar įgijo plačius kraštus ir garbę, jog taip garsų šiaurėj karalių su jo tauta apkrikštijo, vildamos ilgainiui patys pasidaryti ponais, o gyventojus tamsybėj laikydami nuvergti, kurie, kur pažvelgė, ten sau linksmą atentę regėjo: kaipogi mistras jų įsteigė vardą naujam karaliui, o žemę nuo jo atėmė, savo ranka galvą jo karūna apvožė ir už tarną jam

---

[1] Edward Raczyński, Kodex dyplomatyczny Litwy, 1845 w Wroclawiu, stron. 4.

[2] Edw. Raczyński, Kodex dypl. Litwy, stron. 7.

savo kapelioną pridėjo, kursai ne vien jo darbais, bet ir žingsniais turėjo rūpintis, ne dėl labo naujo karaliaus, bet dėl labo vokiečių. Vienu žodžiu, mistras kalavijonų pačioj pradžioj jau pats tarės karalium esąs, ne Mindaugas.

Tą nuveikę, vokiečiai kalavijonys tarės visų gerąjį pragumą gavę paduoti ranką vokiečiams kryžokams užimti pajūrį, per kurį susinėrę, vylės veikiau Žemaičius nuvergti ir tenai savo valdžią ant amžių patvirtinti: kaipogi visų smarkusis jų neprietelius Mindaugas pergalėtas ir apkrikštytas, netikėliai nugandinti ir sakantys, jog krikščionų kardas yra nepergalimas, kuriems visų kantrusis ir narsusis jų valdžionis Mindaugas nusižeminęs ėmė vergauti, regima jau buvo, jog kryžius turi visur pergalėti. Kalavijonys kaulijos su karalium Mindaugu, norėdami užimti vieną dalį Žemaičių, Sambija vadinamą, garbingą senovėj prekyba ir turtais, kurią jau pirm dešimties metų buvo mandę užimti, bet tada nieko gero tenai nepešė. Nes dabar, nuramdžius Mindaugą, rodės visų gerasis laikas, pervis jog pamezonys, pagezonys, varmijonys buvo nutildyti pakajum, Sviatopelkas sudraustas nuo popiežiaus, o su kunigaikščiais lenkų patys vokiečiai gyveno vienybėj.

Todėl mistras kryžokų liepė kamendotui Christburgo Henrikui Stangui traukti su kariauna Sambijos kariauti, kursai, susinėręs su savo broliu Hermanu, įsigrūdo tenai žiemos laiku, kuriuodviem pašalusi jūros atsiauta atdarė tenai kelią. Įsigavusiu į tą kraštą, kuriame pirm 200 metų parusėnai šv. Vaitiekų buvo nukavę, siaubė kardu ir ugnia naikindami visomis pusėmis iki pat kaimo Germė, niekame nieko nesutikdami; bet juo į šiaurę, kur neišžengiamos girios lūžose ir raistuose tvakšojo, tenai buvo

garbinga ūkės žinyčia ir rūmai paties krivės krivaičio viduryj šventos girios, į kurią kamendotas Christburgo norėjo įsigrūsti, kad kuo veikiau dievus ir kunigus netikėlių išnaikintų, kaipogi vokiečiai pagal savo įpratimą, norėdami kokį kraštą užimti, visų pirma jo šventenybes išnaikino, kurias vienok gyventojai norėjo gynioti, kurie, lig pamatę kryžokus, tuojau puolė grumtis; rados baisi ir kruvina mūša, veltui kryžokai su visų didžiausia narsybe ir kantrybe rężės atsituréti, nes išguro; noris kryžokai tolindamies vis dar grūmės ir norėjo stiprios vietos prigauti, bet sambijonys, karvedžius nuo žirgų numetę, karvietėj atlaikė, o likusieji muko šalin, kaip kurs begalėjo. Ir taip ir tuo žygiu kryžokai Sambijos neužkariavo[1].

Nuo antros pusės kalavijonys negalėjo niekaip ateiti per Žemaičius padėti kryžokams Sambiją nukariauti, kaipogi Žemaičių dalis, noris užrašyta nuo Mindaugo karaliaus kalavijonims, ne tiktai jų klausyti, bet girdėti apie tą nenorėjo, noris patys būdami atvejų atvejais nuterioti, vienok dar ant pelenų namų savo rengės iš peties grumtis su vokiečiais, ketėdami juos pergalėti ar irose savo tėvainės patys užsirausti.

Kad kryžokai lėbavo Sambijoj, tuo tarpu kalavijonys norėjo per Žemaičius persigrūsti ir su kryžokais susinerti, bet, radę tenai nepergalimus gyventojus, degino ir teriojo, o nutvertuosius kūdikius ir motriškąsias būriais varė į vergus, vildamos tuo išnaikinsią iki paskuojo ir į jų vietą vokiečius įveisią; bet žemaičiai ir tuo nenusigando, kas dar stebuklingesniu, patys savo namus, kurie kame buvo beužli-

---

[1] Voigt, Preus. Gesch., T. III, K. 1, S. 40.

kę, sudegino ir visą savo gyvenimą į plėnis palakino, labybą ir žmonas su vaikais išdangino į girias ir versmes ir tenai širtuose žvėrių aptaškavo; upes, ežerus, jei tie juos galėjo nuo kruvinų neprietelių gynioti, pradėjo tvenkti, tuojau upeliai upėmis, prūdai ežerais tapo, vietomis pačios girios vandenimis apteko, kelius per girias medžiais užlaidė, o laukuose grioviais perkasė, taip jog keleivis, norėdamas 3 ar 4 trūkius, turėjo tris, keturias dienas trukti. Velydamos toj rūstoj dienoj labiau bendrautis su žvėrimis, nekaip su krikščionimis vokiečiais, tose pačiose balose ir versmėse žmonos su kūdikiais virkinos, kuriose pirma meškos su meškūčiais. Šiandien dar tos šulinės, tos tvankos, apaugusios nurumbėjusiais medžiais, neišžengiamose giriose randamos, dingteria į širdį kiekvienam dūmojančiam, jog kuomet noris turėjo būti baisios karės, jog žmogus tokiose vietose veizėjo sau uždangos, ką patarlė, šiandien minavojama, patvirtina: „Liuosas lab ir po kere begyvena — kur dingsi." Tokioj verkiamoj dienoj vaidelės vieni, vaikščiodami po girias, guodžiojo motriškas, o vyrus drąsino tuose naujuose namuose gynioti savo liuosybę akivaizdoj savo dievų iki paskujės.

1253 Tuo pačiu laiku metuose 1253 lietuviai kalnėnai žuvo kruvinose karėse su gudais, pervis su Vasilijum, kunigaikščiu Naugardo, kariaudami įvairia laime, ir vieni, ir antri laukus svietu krėsdami[1].

Kad taip žemaičiai visu pajūriu buvo suskatę mirti ar liuosais dar gyventi, netimpsojo nė vokiečiai, bet kuo didžiau stiprinos kaip įmanantys ginkluotis ant įtrakusių žemaičių, norėdami dar padidinti savo kariauną, telkė visokiais pragumais kitus krikščionis.

---

[1] Alnpeke, S. 97.

Pirmiau jau popiežius buvo įsakęs dominikonų provinciolams liepti savo zokaninkams skelbti atpuskus ant kryžiaus karės, kad ne vien patys, kryžium apsiženklinę, talkinėtų kryžokams ir kalavijonims nukariauti lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, bet kad juos pinigais, žirgais, drabužiais ir ginklais šelp- 1253
tų, nesgi jis geidžia regėti iki savo gyvos galvos visą šiaurę aprikštytą, bet, regėdamas, jog svietas nesiskubino ant tos karės, apskelbė antrą raštą, kuriame vėl skatino krikščionis eiti į kryžiaus karę ne vien ant lietuvių, bet ir ant totorių, kurie tada gandino visą pasaulį. Popiežius įsakė kunigaikščiam lenkų Boleslovui ir Kazimierui platinti bažnyčią krikščionų krašte netikėlių ir prižadėjo jiedviem, ką nuo netikėlių užkariaus, tą pačiudu paturės, kuriuodviem leido vieną dalį Jatviežijos, arba Paletijos, pasavinti ir su savo ūke sunerti.

Ant tokio įsakymo popiežiaus kunigai ėmė vėl
plucinti svietą, žadėdami atpuskus tiems, kurie eis, 1254
kryžium apsiženklinę, netikėlių kariauti. Ant to balso suskato svietas, kaip niekados nebuvo taip sukušęs. Tuojau kunigaikščiai Brandenburgijos ir Tiuringijos atvedė gaujas meldžionų į Parusnį dėl pastiprinimo kryžokų. Tuo pačiu laiku tapęs didžiuoju mistru Osterna, vyras kantrus ir viso regėjęs, įpratęs į lietuvių kares, permanąs jų būdą ir apsiėjimus, sukėlė visą savo kariauną ir, sunėręs su tais meldžionimis, traukė į Galindiją, pirmiau jau nukariautą kraštą, kurį šiuo žygiu netrukdamas užėmė: kaipogi gyventojai, regėdami nestengsią, pasiėmė krikštytis ir kryžokų klausyti.

---

[1] Карамзин, Истор. гос. Рос., т. IV, К. II, с. 59. *Šios išnašos nuoroda tekste nepažymėta.*

Tam žygiui pavykus, kryžokai kuo didžiau vylės Sambiją nukariauti, kurią jau kelis atvejus veltui buvo bandę užimti; kaipo, iki neužėmę dar to krašto, pakėlė jau rėdytoju jo Hornhuzeną, kursai kaip įmanąs gerinos jomylistoms sambijonių iki jų neantpuolę, kad tuo įgytų kliautį pas diduomenę sambijonų ir išsijautotų gyventojų norą ir privalumus krašto.

Būtų rasi ir tą patį metą kryžokai į Sambiją traukę, jei nebūtų atkeliavęs į Parusnį Brunas, vyskupas Olomunco, garsus ne vien kilčia ir grakštybe, bet pagirtas savo išminčia, gudryba ir mandagumu, kursai į vardą savo viešpaties Otokaro, karaliaus Čekų, kaipo jo siuntinys pas kryžokų mistrą atėjęs apreiškė, jog karalius apsižadėjo, kryžium apsiženklinęs, su kariauna traukti atenčią žiemą į Parusį netikėlių žemaičių kariauti. Be to, dar jis atnešė raštą sambijonims, kuriame jis linkėjo jiems sulig geru krikštytis ir kryžokų klausyti: „Aš pats ateinančią žiemą atkeliausiu rūpintis paskubinimu jūsų išganymo." Bet sambijonys žodžio karaliaus neklausė ir nesikrikštijo, nenorėdami vergauti kryžokams.

Tą nujautęs, mistras nebtraukė į Sambiją, bet laukė Otokaro atkeliaujančio, pervis nenorėjo sambijonų įbuginti, girdėdamas ateinančius totorius. Mistras Osterna norėjo tuo pragumu pirma žemaičius nukariauti, pervis dyko kaip įmanąs susinerti pajūriu, kaip sakiau, su kalavijonimis, tai yra užimti žemaičiams visą pajūrį su miestais, arba pilimis, nuo upės Sargūnės iki Gaujos ir attolinti juos nuo prekybos ir nuo pažinių su svetimomis tautomis, kad patys nebgalėtų nuo anapus jūros nieko pirkti nei tenai parduoti.

Visų pavojausiu daiktu dėl nukariavimo Sambijos buvo pažinės ir gentysta sambijonų su kitais žemaičiais, kaipo savo vientaučiais, kurie visuomet vieni antriems talkinėjo ir šelpė. Du keliu tebuvo iš Žemaičių į Sambiją: pirmoji traktis ėjo per Nemuną į Šalaujus ir Nadraujus, antroji ėjo nuo Klaipėdos kopomis tarp jūros ir marės. Ta paskuojoji buvo dėl kryžokų didžiai pavoji, jog ta trakčia žemaičiai, staiga juos antpuolę, galėjo nuo dviejų pusių suremti, pervis jog žemaičiai rados visų baisesniais neprietetiais dėl kryžokų per tą, jog tuo pačiu laiku rėdė juos karvedys Alminas, vyras kantrybėj, narsybėj ir gudryboj nė su kuo nepalyginamas, ir patys žemaičiai taip buvo įpratę į karę, jog turėjo ją už įrankį save maitinti, pervis nuo to laiko, kad jau kryžokai ir kalavijonys artimesnes jų gimines letgalius, žemgalius ir varmijonis buvo nuvergę.

Dėl to gi su didesne aitra ir smarkybe kariavo žemaičiai, netaupydami nė savo vientaučių, jei tie buvo atsižadėję savo bočių probočių liuosybės ir tikybos. Lig tiktai žygovas, taip vadinamas vyresnysis, parnešė lazdą, tuojau ginkluoti jų pulkai ėjo ant neprietelių; jų kunigai, vaitelės vadinami, dainuodami jų bočių probočių karės veikalus, drąsino ir stiprino jų narsybę ir patys priešaky kariavo, graudindami neprietelius.

Ketėdami žemaičiai, kaip viršiau minavojau, į karę traukti pirma sukėlė sueimą, kuriame pakėlė sau karvedį ir valdžionį. Paskui pasirodė aukščiausias kunigas senelis, kursai, sena daba užmušęs jauną gyvulaitį, lemdamas laimę, apšlakstė visą kariauną krauju, bylodamas: „Laimėj ar nelaimėj to žygio negurkit, žemaičiai, anksčiau ar vėliau jūs visados pergalėsit." Taip palaiminti nuo savo aukščiausio ku-

nigo, grūmės su neprieteliais jau pėsti, jau joti su visų didžiausia aitra ir narsybe. Jei kame apgulė pilį, pirma apygardas nuteriojo, patys danguodamos pūnėse nuo darganų ir speigų, nežinojo žiema ar vasara, kas tatai yra trobesyj gyventi.

Osterna, tapęs mistru, jau metuose 1251 buvo liepęs kamendotui Zainui užimti Klaipėdą ir tenai stipresnę pilį įkurti, kaip kad pirma buvo. Įkūrę kry-
1254 žokai pilį pranešė apie tą popiežiui Inocentui IV, kursai rugpiūtyj mėnesyj tą patį metą įsakė dominikonims, skatinantiems krikščionis eiti kariauti neprietelių lietuvių, kad apskelbtų, jog nuo šiol nė vienas krikščionis nebdrįstų žemaičiams netikėliams beleisti Nemunu pagal ginklų, druskos, drabužių ir mitalo neigi jiems parduoti; visi tie, kurie padės kryžokams tą Klaipėdos pilį saugoti ir gynioti nuo pagonų, gaus nuo popiežiaus tą patį palaiminimą ir atpuskus, kaip jei tie, kurie keliavo, kryžium apsiženklinę, kariauti lietuvių netikėlių, nesgi kryžokai krūpavo, kad taip naudingos vietos vėl nenustotų.

Nuo to laiko rūsta diena rados tautoj lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, kaipogi Pamezonijoj, Varmijoj senieji gyventojai iškirsti ar Kalne giriose slapstės, naujieji prašaleičiai kryžokų tarnai, Parusis jau nuteriotas, letgaliai ir žemgaliai jau vokiečiams vergauja, Mindaugas, lietuvių karalius,— krikščionis ir bendras kryžokų, kraštai visur nuterioti, pilys, žinyčios, rūmai ir kaimai vieni irose, kiti pelenuose gulėjo, prekyba ir pilys Onedos, Klaipėdos, Ventspilio buvo jau vokiečių naguose. Vieni žemaičiai, kurių viena dalis noris nuo karaliaus Mindaugo vokiečiams atduota, vienok lig paskuojo mirti ar liuosais po seno gyventi ketėjo, ant kurių kryžokai keldami balsu

popiežiaus krikščionis džiaugės jiems paskutinį siūtį užsiausti ir juos į savo vergus paskaityti.

Kas aprašys, su kokia tenai aitra ir rūstybe žemaičiai ginklavos, nesgi regėjo, kas juos laukia. Motriškosios vienos buta besirūpino: pačios arė, sėjo, šieną piovė, namus gerbė; visi vyrai į karę taisės: senieji meškenas, briedenas ir taurenas vokavo, jaunieji vieni žirgus kaip smakus mankštino, kiti giriose su šernais ir taurais grūmės, pratindamos kaip karėj drąsiais, narsiais ir bukliais būti. Nieksai nešykštavo nei auksų, nei sidabrų, nei turtų, nei gyvulių, kas ką turėjo, tas į visuomenį iždą davė, linksmas artojas nešė paskuojį noragą ar verstuvę į kalvę į ragotinę ar kardą kaldinti, kiekvienas ketėdamas mirti ar liuosu gyventi. Buvo ir tokių senų ir motriškųjų, kurios malkas sukrautas laikė, vyriškiams, sūnams nebgrįžus, save su vaikais ketėdamos deginti dievams ant apieros, kad tiktai vokiečiams nevergautų.

Taip besiginkluojant, aukščiausias kunigas, suvadinęs svietą pas šventą ąžuolą, taip drąsino: „Ginkitės nuo tų žmonių, kurie kitaip kalba, o kitaip daro, teisingai nuo jūsų bočių vokiečiais vadinami; stigavodamas, jog jie atėjo čia ne jūsų laime, ne jūsų išganymu rūpintis, kaip patys sako, bet jūsų turtų ir gėrybių plėšti, kurias atėmę vergins ir novys pačius per amžius be kokios atlydos, vilioja jus, iki įsikuriantys į jūsų pilis ir lig įgaunantys į ranką jūsų jūrą; mokys jus ir skelbs jums išmintingus įstatymus, girs jums dorybę, vienok patys niekados ja neseks, bruks jums mylėti artimą savo kaipo pats save, bet to patys nedarys, gers jūsų kruvinas ašaras, noris su jumis vieną dievą garbins ir vienos tikybos, arba vieros, vadinsis; vienok, dieną naktį kruviną prakaitą braukdami, neužkakinsit lobio tų kraugerių, kurių

kalbos nesuprasit; šventus kapus savo tėvų išarsit, šventus lieknus iškirsit, versmes, balas išdžiovinsit, jų skarbus didindami, nė taip dar jų norui galo nerasit, kurie, taip novydami jus, lieps dar kentėti, džiugindami antru gyvenimu ir stigavodami, jog už juos pačius kame tenai aukštybėse laimingesniais būsit, vienok jie patys tuo antru gyvenimu nėmaž nesirūpins. Jūsų vargai, kruvinos ašaros jų širdies nesugraudins, saulės amžių jiems vergausit ir taip nė kokios nuo jų paguodos nesulauksit. Apjuoks jūsų kalbą, apdarą, būdą, apsiėjimus, užgins skaityti, rašyti jūsų kalboj, kad jūs tamsybėj ir nežinioj braidžiotumėt; patys kalbės ypatinga kalba, kurios jūs nesuprasit, ir tuo nukrops jus kiekviename reikale; ant galo, išplėšę jums tą paskutinę liecybą ir ženklą jūsų tautos, paskaitys jus tarp savo gyvulių; vienus mainys, kitus pardavos vienas kitam ir taip dar ant didesnės apjuokos vadins jus savo broliais krikščionimis. Už ką tie kraugeriai vadina mus bedieviais netikėliais, piktesniais už žvėris? Ar mes ne nuo vieno ir to paties dailidės dievo esam įkurti, kaip jei anie, tai yra nuo rankos Perkūno mūsų gūžėtojo, užtarytojo ir didžio geradėjo, kursai žibina mums saulę, mėnesį ir žvaigždes, kai ir jiems? Turim mes protą ir omeną, ir išmintį, kaip jei krikščionys, atskiriam gera nuo blogo, dorybę nuo nedorybės, kankiname ir draudžiame nuodėmes, o giriam ir godojam dorus darbus ir viliamės už gerus darbus linksmintis aukštybėse, o už nuodėmes pritirti kančias pragare. Yra tai jų žabangai, kuriuose nori mus sugauti, užsimovę lyčyna savo tikybos. Regim, kas nutiko su mūsų broliais žemgaliais, parusiais, kuriuos jau perkrikštijo krikščionys,— tas ir mums nutiks, jei mus perkrikštys. Žinokit aiškiai, jog tas jums nutiks anksčiau ar

vėliau, jei jūs krikštysitės ir vokiečiams pasiduosit. Aš to nesulauksiu ir mirsiu kariaudamas priešakyj kantriųjų vyrų, kurie šiandien dievui pasižadėjo ar mirti, ar liuosais gyventi, bet ši žibanti saulė, tie kalnai, tos upės liudės jūsų palikuonims, jog aš jums teisybę kalbėjau ir pats, kaip pridera žemaičiui, už liuosybę galvą padėjau. Rasi kurią dieną likusysis, vergaudamas ir gelžinius žvangindamas ant mūsų kapų, sakys: „Čia mano kantrūs bočiai guli, kurie liuosybę gyniodami atgulė." Bet jei ir tą paskutinį spindulį užgesys vargai širdyj nelaimingo vergo, džiaugsis vienok kaulai mūsų, jog ilsėdamas keleivis ant kapų mūsų paminės: „Čia guli kantrūs žemaičiai, kurie velijos liuosais mirti, nekaip vokiečiams vergauti."

Tuo tarpu Mindaugas, Lietuvos karalius, regėdamas, jog Žemoji Lietuva, arba Žemaičiai, nenori krikštytis, o vis gerindamos Padaugavio vokiečiams, metuose 1255 atdavė jiems Salonę su pavietėmis: Medena, Pelona, Maleišiais ir Tauragiais, kurių vokiečiai nebuvo dar suvisu užkariavę[1].

Tą patį metą, kaip buvo viršiau sakyta, Otokaras, karalius Čekų, atkeliavo į Parusnį netikėlių lie- 1255
tuvių ir žemaičių kariauti, kurių minavotas įskatimas pervis juos gandina. Mistras kryžokų su didžia iškilme priėmė Otokarą karalių, su kurio kariauna sunėręs savo kariauną, turėjo daugiau nei 60 000 kareivių; su ta galybe įgulęs į Parusį, užėmė Onedos, arba Balgos, pilį su visa apygarda. Tenai mistras bruko karaliui savo bendrą Gedunį, arba Gadunį, senį, jomylistą sambijonų, sūnų Visgaudžio, kurio karalius klausė, kaip jam regis, ar gali jis su tokia galybe

[1] Edw. Raczyński, Kodex dypl. Litwy, str. 11.

sambijonis nuveikti. Gedunis atsakė: „Ne visai",— regėdamas meldžionų kariauną. Karalius klausė jo antrą kartą, rodydamas jam du kartu didesnę kariauną. Gedunis vėl jam paabejojo. Ant galo, parodęs jam visą savo kariauną, vėl klausė. Tada Gedunis atsiliepė, tardamas: „Ek viešpatie, ką nenuveiksi, vis nuveiksi", kursai prie to regėjimos lūgojo karaliaus, kad užtarytų nuo plėšimų jo namus ir turtus, kurio paklausęs liepė vėliavą su savo žyme ant jo namų užkišti. Nes, betrunkant dar Geduniui Balgoj, viena dalis meldžionų buvo jau ledu per jūros atsiautą į sambijonų kraštą įsigrūdusi ir, neveizėdama į įsakymą karaliaus, Gedunio namus ir turtus išplėšė, o ko neveikė, tą sudegino ir, su žeme sulyginę, brolį jo Rimgailą ir kitus jo gentis nužudė. Ir taip Gedunis, pargrįždamas į savo dvarą, rado pelenuose, o gentis lavonais už savo bendrybą su kryžokais.

Su antra dalia kariaunos pats karalius grūdos toliau paskui ir, atėjęs į vietą, kurioj kitą kartą šv. Vaitiekus, vyskupas Prahos, skelbdamas gyventojams evangeliją, pirm 200 metų paliko nukautas, užsidegė dar didesne aitra. Karalius, norėdamas apmaudą nugiežti ant netikėlių, įsigrūdo į šventą giria, kurioje rūmus paties krivės krivaičio ir žinyčią išplėšė ir sugriovė, šventą ąžuolą su povyziais dievų — Perūno, Patrimpo ir Pikulio sudegino ir visa gaišino, kas tiktai buvo pavėdžiu į senovės tikybą. Nuo tenai traukė toliau, visa teriodamas ir degindamas, o gyventojus vienus žemyn kaudamas, kitus vergdamas[1]. Nuo apykartos Medynės sukos ant Galgarbių, tenai ties šventa giria Nastrainės vylės Otokaras susitiksiąs su žemaičių kariauna, bet jos niekame negalėjo

[1] Voigt, Geschichte Preus., B. III, S. 83—88.

sutikti, kuri paskui akies mirkterėjime pasirodė ir su tokia narsybe puolė ant meldžionų, jog, nebsuskubėdami susirindoti, pradėjo mukti iki prigaudami lygmes Rudaujos. Žemaičiai, įdrįsę tuo nuogąsčiu meldžionų, apniko juos su visų didžiausia aitra; piūtis buvo baisiai kruvina, vienok ir su tokia savo narsybe negalėjo perlaužti geležia ir variu aplietų rindų meldžionų, ant galo išguro, vienok nekurie karvedžiai žemaičių paskubėjo pilyj Nagintėj Nurandos pagiryj užsirakinti.

Otokaras karalius perskiedė tuojau savo kariauną į dvi dali, su viena vijo skriejančius žemaičius, vienus vergdamas, kitus kaudamas ir plėšdamas. Antra dalis laužės į minavotą pilį, kurios įgulė didžiai kantriai turėjos, bet, pradėję stokoti mitalo, pasidavė ir vyresnieji persikrikštijo, pasiimdami kryžokų klausyti.

Kelias dienas ištrukus, karalius Otokaras su savo kariauna sukos į pietus iki Kvedenavos, kame jomylista Sklodas gyveno su savo gimine, kursai tuojau pasidavė ir persikrikštijo su savo gentimis; karalius, gerindamos perkrikštams, apdovanojo juos puikiais drabužiais. Paskui, atėjęs pas upę Pragarą iki Valdavos, nuo tenai pasisuko jau į šiaurę, į apygardą Kaimių, kad tenai šventą girią išnaikintų, nuo tenai grįžo į apygardą Tapiavos, kurios pilyj Sugurbėj jomylista Sapelis gyveno. Visur rados nuogąstis ir baimė. Meldžionys, niekame nesutikdami atsparo, kur užėjo, ten į tyrą vertė, visur šventenybes naikino ir kunigus netikėlių kirto, patį aukščiausią kunigą nadraujų Mangailį sukapojo ir žinyčią suardė. Nuo tenai Otokaras leidos Pragaru upe pagal žemyn iki girios, Tvangste vadinamos, kursai, radęs tenai kalną paupyj, užsikėto miestą, arba pilį, pamatauti, kuriai 1256

pamatus padėjęs, ateinantį metą grįžo namon, kurią pilį kryžokai Karaliaučium praminė, norėdami karaliui įtikti.

Taip kariaujant Otokarui su kryžokais sambijonis ir kitus žemaičius tarp upių Pragaro ir Nemuno, nuo antros pusės kalavijonys, norėdami su kryžokų kraštu savo kraštą sunerti, kruvinose mūšose žudė kitus žemaičius šiapus Nemuno, bet šie niekaip nepasidavė ir neleido tųdviejų kraštų sunerti; noris mistras kalavijonų buvo įkūręs pilį šv. Jurgio netoli nuo Palangos, vienok ir tas nieko nemačijo[1].

Vienok žemaičiai, gavę pragumą, norėjo dar sambijonis gelbėti, to dėjęsi, susitarė su šalaujais, nadraujais ir sūdaujais traukti į Sambiją kryžokus ir kitus meldžionis tremti laukan, į kurią nuėję, baisiai baisesniai teriodami kirto visa laukan, kas krikščioniu vokiečiu vadinos. Patys kryžokai nusiminę vos besuskubėjo užsirakinti Karaliaučiaus pilyj, į kurią žemaičiai negalėdami įsilaužti grįžo namon; dar danguodami savo kraštą nuo pavojaus, pilį Vėluvos atnaujino ir Tirską, kunigaikštį nadraujų, su jo sūnum Vaidiliu jos kamendotais, arba pilies vyrais, perdėjo.

Vos kariauna lietuvių ir žemaičių buvo paskydusi, kaip kamendotas Karaliaučiaus, paprakavęs tuodu pilies vyru, įgavo pilį Vėluvos į ranką, ir taip ta pilis, kuri galėjo gelbėti nuo antpuolių kryžokų visą kraštą, dabar rados pastoge vokiečių. Tuo dar kamendotas Karaliaučiaus nesikakino, bet, sutraukęs kareivius ir meldžionis, apgulė antrą pilį, Kapostete vadinamą, į kurią įsilaužęs, vieną dalį įgulės iškirto, kitą apvergė, o pačią pilį su žeme sulygino, paskui siaubė po visą apygardą teriodamas, sugriejęs ant

---

[1] Hiärn, Lyf-, Ehst- und Lett. Gesch., S. 175.

galo didelį grobį, parvirdė į Karaliaučių ir tarp savo kareivių padalijo.

Nė tuo dar minavotas kamendotas nesikakino, bet traukė į gilumą krašto ir pilį Auglitę, į kurią įsilau- 1256
žęs, pačią pilį sudegino, įgulę apvergė, o apygardą jos nuteriojo. Tą matydami, vyresnieji kitų pilių, beje: Unsatrapio, Gundavos ir Augutės, nusiminę teriónėmis ir gaisrais neigi bevildamos neprietelių benuramdyti, pasidavė ir apsikrikštijo. Tuo tarpu patsai mistras ermus darė, apsuk Klaipėdą mušdamos su kitais žemaičiais, kurie nenorėjo suleisti į vieną kryžokų ir kalavijonų kraštų.

Ateinantį metą popiežius Aleksandras IV, stiprin- 1257
damas kryžokus, skelbė kryžiaus karę ant lietuvių, žemaičių ir telkė ne vien gyventojus pilių garsingų Teutonijoje: Bremeno, Magdeburgo, Regensburgo, Pasau, Halberštato, Brandenburgo, Havelbergo, Hildesheimo ir Verdeno, bet dar lenkus, pamarionis, danus, norvegus, žuvėdus, kad ne vien dori žmonės tų pasviečių eitų tenai netikėlių kariauti, bet piktadėjai, pergalviai, galžudžiai, vagys ir visokie kaltininkai, jei apsiženklinę kryžium eis lietuvių ir žemaičių kariauti, gaus ir pelnys ne vien pažadėtus atpuskus, arba atlaidus, bet dar nupelnys sau nuodėmių atleidimą ir dūšios išganymą; jei tokie patys negalėtų tenai keliauti, tada gali šelpti kryžokus duona, drabužiais ir pinigais[1].

Čia regima yra aiškiai, jog geri žmonės jomylistos ponai žinojo gerai, kokiais pyragais mokėjo jiems lietuviai, kaip kalnėnai, taip ir žemaičiai, už jų kelionę, todėl nebnorėjo nei atlaidų, nei griekų atleidimo; žinojo iš prityrimo, jog dažį kartą iš dešimties

---

[1] Voigt, Geschichte Preus., B. III, S. 104—105.

atpuskininkų vienas beparėjo, ir tas pats su gumbu, kiti visi galą gavo ir be palaidojimo paliko žvėrims ant peno.

Nuo to gal numanyti, kaip sunku buvo lietuviams ir žemaičiams ramdyti kryžokus, kuriems kas kartą tvino naujos gaujos meldžionų pagalbon. Noris tą patį metą žemaičiai buvo apgulę pilį Vėluvos, į kurią, su visų didžiausia kantrybe mušdamies, negalėjo įsilaužti ir namon pargrįžo. Kryžokai aiškiai būtų su tomis gaujomis meldžionų toliau į Lietuvą ir Žemaičius grūdęsi, jei pačioj Sambijoj būtų buvę kaip reikiant apsitvirtinę: kaipogi noris kryžokai su pagalba Otokaro karaliaus buvo užkariavę sambijonis, jų žinyčias ir šventenybes suardę, namus į pelenus apvertę, gyventojus vienus iškirtę, likusiuosius apkrikštiję, vienok negalėjo sakyti, jog juos nuveikė ir jau apvergė dėl to, jog tie naujakrikščiai, noris vadinos krikščionimis, bet jų tikėjimo suvisu nepermanė, kaipogi kryžokai nesirūpino jų mokyti; vyskupas pats Sambijos Zitfridas ne Karaliaučiuj sėdėjo, nes, išnuomojęs savo valsčius patiems kryžokams, Teutonijoj lindojo ir tuo tiktai tesirūpino, kad perkrikštai rinkliavas ir dešimtines mokėtų jam ir į baudžiavą eitų. Naujakrikščiai, nepermanydami naujos vieros, senąją gyrė, vienok akivaizdoj savo senovės linksmų švenčių negalėjo šventinti, tame nuogąstyj tvylojo, dejuodami savo liuosybės, o širdyj garbindami savo senuosius dievus, kad juos kruvina vergyba kas dieną didžiau sluogavo. Vieną čia atsiėjimą pridursiu, kad skaitytojas galėtų regėti, kokia tenai diena buvo tų naujakrikščių.

Kryžokas Valrodas, Varmijos ir Natangijos urėdas, jodė po kaimus, žambines, arba arklines, pyliavas skatindamas pilti nuo kiekvieno žambio, arba

arklo, po pūrą pūrų ir kitų javų. Diduomenė lietuvių, atėjusi pas jį į Lencenburgo pilį, meilavo nuo jo kokios tokios atlydos nunovytiems jų vargdieniams, tardami: „Žinai tamista labai gerai, jog žmonės, novijami tuointimpinėmis baudžiavomis, arba lažais, nebturi laiko savo dirvų beišarti, kurios jau dirvonuose guli, jų kūdikiai badu miršta, o tamista paskutinį kąsnį duonos iš burnos jiems grobi." Urėdas teisinos įsakymu savo vyresnybės, kursai, gerindamos jiems, užkvietė juos pas save viešėti, vildamos, jog jie įgėrę daugiau dar jam iškalbės. Tėvūnai atėjo į gėrynę, vienok jų ilgėjimos ir dejavimai neleido jiems užmiršti, jog jie vergais yra. Tuo tarpu staiga užgeso žvakė, visi puolė su kardais ant urėdo, kursai, po drabužiais šarvus turėdamas, po stalu, arba skomiu, tvylojo, iki ant to sambrūzdžio algočiai įnešė žiburį; antžvelgus svečius, visų kardai buvo makštyse įkišti ir kiekvienas besėdįs savo vietoj. Valrodas rodė savo drabužius subadytus, juos visus zdraicėmis vadindamas, sandaras jiems išmetinėdamas; diduomenė nusiminusi gynės, sakydamos nežinanti ir stigavodama nė vieno tarp jų zdraicės nesant. Taip jiems besiteisinantis, klausia įbingęs kryžokas: „Kokios karonės tas nuodėmis yra vertas, kursai ant savo kunigo (pono) ranką kelia?" — „Ugnyj sudeginti",— atsakė tėvūnai. Tuojau Valrodas išmukęs liepė duris užsklęsti ir trobas su diduomene sudeginti, o pats išjojo pas mistrą nusiteisinti; ką jam mistras tenai pasakė, raštuose neminavoja. Nuo to gal numanyti, kokia diena tenai buvo naujakrikščių[1].

Kamendotas Karaliaučiaus, norėdamas dar numažinti skaitlių apmaudingųjų sambijonų, buvo jų iš-

---

[1] Kotzebue, B. II, K. II, S. 12.

vedęs daugybę natangų ir nadraujų kariauti, vienok kas kartą didyn vien gyventojai rūstinos, noris tas pats kamendotas smarkiai smarkesniai rinko nuo jų įsakytas rinkliavas, vienok daug jau jo nebklausė, ir juo sunkiau ta kruvina vergyba perkrikštus spaudė, juo didžiau jie grumzdė ant savo galžudžių. Įkyrėjus ant galo pyliavas pilti, baudžiavas eiti, mokesnius mokėti, patrako. Visų reikalingiausiu daiktu tarė esant atdaryti sau kelią į žemaičius, kaipo visų baisiausius kryžokų neprietelius, kad reikiant galėtų juos patelkti, kurie iki šiol grūmės be perglytos su kalavijonimis savo neišžengiamose giriose.

Tą kelią kryžokai buvo užtvėrę jau pilia Klaipėdos, jau taškais kopas tarp jūros ir marės, per kurias ėjo kelias į Žemaičius pajūriais. To dėjęsi, sambijonys sukėlė didžią kariauną, kurios vieną dalį paliko namus saugoti, o su antra traukė kopomis Klaipėdon; lygiai irklavo didi daugybė sambijonų laivuose pajūriais, gandindami įgulę Klaipėdos ir danguodami kariauną, einančią kopomis, užgulė įtaką Klaipėdos ir su didžiausia narsybe pradėjo į pilį griautis; prasidėjo kruvina ir baisi mūša, vienok kryžokai išsiturėjo nuo tos audros; sambijonys, regėdami nebnuveiksią, malkas sukrovę, akivaizdoj neprietelių savo kritusius vyčius pagal savo dabą su žirgais, ginklais sudegino, o žeistuosius sukėlę į valtis ir laivus, grįžo namon grumždami atmonyti.

Mistras kalavijonų Zangerhauzenas, nujautęs tą ermyderį sambijonų, ketino juos sudrausti, kaipogi, skubinai sukėlęs stiprią kariauną ir susinėręs su Klaipėdos įgule, traukė į Sambiją kopomis, bet sambijonys visų siaurojoj vietoj nuo vieno pašalio jūros Žemaičių iki pašalio marės buvo didžias pylas, arba šančius, užpylę ir zomatais stipriai užtvėrę. Mistras

atėjęs tenai praardė ardymą sambijonims nežinant, kurie nusigando staiga, matydami kryžokus siaubiant visame jų krašte, kurie plėšė ir degino visomis pusėmis, galuodami svietą nemeilingai. Tuo tarpu vienok kad vokiečiai grobį griejo, karvedys sambijonų, sutraukęs kariauną, skubinai nuėjo į kopas ir pylas vėl pataisė, iki nesugrįžus kryžokams, kuriems paskui grįžtant su gėrybėmis užstojo kelią sambijonys ant pylų, norėdami apmaudą nugiežti už teriones. Mistrui nebliko kito nieko, kaip tiktai ar pasiduoti, ar mušdamos grūstis per pylas ir kariauną sambijonų, kursai vienok velijos galą gauti, nekaip į netikėlių ranką kliūti, todėl ištiko į kruviną mūšą ant pylų, ir taip tenai sambijonys ir žemaičiai surėmė kryžokus, jog vos-ne-vos pats mistras beišsprūdo nuo giltinės su keliais savo tarnais, kiti visi paliko beklaksantys karvietėj smiltynų kopose su visomis gėrybėmis. Mistras, įsprukęs į Klaipėdos pilį, iš džiaugsmo, jog gyvas liko, liepė poterius kalbėti bažnyčioje, tardamas niekados didžiausiame pavojuj nebuvęs, kaip šiuo kartu.

Taip grumiantis sambijonims, kiti žemaičiai diena iš dienos su kalavijonimis kariavo savo tamsiose giriose, kiti, susinėrę su kalnėnais lietuviais, turėdami 30 000 (tūkstančių) kareivių, nėjo sambijonų šelpti į Parusnį, kur jau akmuo ir vanduo betyravo, nes, norėdami pasipelnyti, su visų didžiausia smarkybe gulė į turtingą Mozūriją grobio grieti; visur, kur vien užėjo, plėšė ir drevėjo, o kas jiems nederėjo ar pargabenti negalėjo, tą į plėnis ir peleną vertė; į patį Plocką, buveinę Mozūrijos, varu įsigrūdę, miestą sudegino, gyventojus iškirto ir pilį su žeme sulygino, suplėšę neapseikimą grobį ir daugybę imtinių sugavę, virdė su viena dalia savo joties į Lietuvą, o su

antra dalia metės ant kryžokų į Parusnį, kurį rimti pulkai joties nusiaubė, su visų didžiausia greitybe Pamezoniją ir Varmiją, kai jisai smurtas sriautas, ką sutikdamas, plėšė ir su savim bogino. Tai audrai vis verčiant, kryžokai nusigandę vos besuskubėjo savo pilyse užsirakinti, kaipogi nė nuo ko neramdomi pulkai lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, paskydo visomis pusėmis sarioti, degino miestus ir kaimus, neseniai nuo kryžokų dėl naujukų prašaleičių įkurtus, ką sutiko, tą plėšė, degino ir ardė, skatindami visur nuvergtus perkrikštus mesti nuo savęs jungą kruvinos vergybos kryžokų. Visa, kas krikščionis buvo, vokietis ar kitsai koks šaldra, tas krito nuo kardo įbingusio lietuvio. Nes užvis smurčiau naikino bažnyčias, kliošterius, kaipo žabangus savo liuosybės, o kunigus jų, kaipo priežastį savo nelaimių, apmaudą gieždami, ant altorių galavo[1].

Tokiose audrose trumpai jau bebuvo ir patiems kryžokams. Jų mistras Osterna, suvargęs karėmis ir karšačia, nebstengdamas berėdyti zokaną tokiuose sunkiuose laikuose, padėkavojo už mistrybę. Kryžokai į jo vietą pakėlė mistrą kalavijonų Zangerhauzeną didžiuoju mistru, vyrą smarkų ir karingą. Tasai tokiame pavojuj savo zokano, norėdamas numažinti sau neprietelių, su Kazimieru, lenkų kunigaikščiu, sandaras padarė, lygia dalia su vyskupu Plocko, bet ir taip, regėdamas savo zokaną nebstengsiant lietuvių ir žemaičių benuramdyti, ėmė meilauti pagalbos nuo popiežiaus Aleksandro IV, guosdamos jam, jog nuo atėjimo savo zokano į tą kraštą daugiau nei 500 pačių brostvininkų kryžokų galvas padėjo tose kruvinose ir maringose karėse, nuo ko gal spręsti, jog

---

[1] Koialowicz, Histor. Lit., t. I, l. IV, p. 99.

tos karės turėjo būti dar baisesnės, nekaip raštuose yra randamos.

Popiežius Aleksandras IV, norėdamas šelpti kryžokus, išdavė vėl provinciolams visos Teutonijos 1257
raštą, liepdamas skelbti kryžiaus karę ant lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, tiems jų zokano kunigams, kuriuos mistras ir vyresnybė kryžokų paskirs. Noris tie meldžionys sutelkti didžiai praverėjo, vienok kryžokų negalėjo ilgai šelpti, kaipogi kiekvienas meldžionis, metus iškariavęs, jei gyvas beliko, tarės apžadus išpildęs, kartais nė metų nesukakęs grįžo namon ir nebnorėjo tos duonos bevalgyti. Popiežius, vengdamas tą netaiką nuo kryžokų, padidino jų skaitlių, paskui palengvino dabar įstojimą į zokaną: kaipogi leido popiežius ne vien patiems poniškiems į tą zokaną stoti, bet visiems dvasiškiems ir ūkiškiems liuosiems žmonėms, be novicijos, arba prityrimo, kaip jis elgsis; ir, vieną kartą įstojęs į tą zokaną, nebgalėjo išeiti nei jo perkeisti; ketėdamas visus vyskupus iškeikti, kurie drįstų juos į kitą zokaną priimti, ne vien pačius dorus žmones teleido į tą zokaną stoti, bet iškeiktuosius nuo bažnyčios už nuodėmes, beje: degintojus, vagyčius, skolininkus ir kitus piktadėjus. Dabar popiežius, didindamas jų galybę, patvirtino tuos pačius atlaidus, arba atpuskus, meldžionims, keliaujantiems į Parusį lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, kariauti, kaip jei tiems, kurie keliavo į žemę šventą grabą išganytojo nuo netikėlių išvaduoti. Įstatė, jog kryžokai vienos valdžios savo mistro ir kapitulos teklauso, nuo kitų visų vyresnybių yra liuosais. Aleksandras IV popiežius nesikakino padauginęs jų skaitlių, bet dar norėjo juos pagodoti, iškeikdamas visus tuos, kurie drįstų zokaninką kryžoką užtikti ar abydyti. Ant galo padidino jis patį

iždą kryžokų, arba skarbą, ne vien pirmųjų popiežių privilijas patvirtino, bet dar leisdamas jiems visur prekioti, o iškeikdamas visus tuos, kurie nuo jų muito ar kito kokio mokesnio reikalautų[1].

Toksai steigimas popiežiaus aiškiai pastiprino kryžokus, kurie kas kartą galingesniais pasidarė, kaipogi rados daug piktadėjų, kurie, įsmilinti tokiomis popiežiaus liecybomis, stojo į zokaną kryžokų. Diduomenė pati ir vyskupai Teutonijos ant tokio balso popiežiaus suskato šelpti kryžokus alūžnomis ir dovanomis, bažnyčiose Teutonijos surinktomis, ir eiti lietuvių kariauti. Gaudami kryžokai tokią pašalpą nuo visų pusių pradėjo vėl stiprintis Parusnyj, pilis vienas naujas dirbti, senąsias mūrais tvirtinti tais pačiais perkrikštais grumzdžiančiais. O Mindaugas, Lietuvos karalius, regėdamas, jog Padaugavio vokiečiai, arba kalavijonys, negali prisuokti žemaičių krikštytis, atdavė jiems tą patį metą 1257 ne vien vieną pusę paviečių Raseinių, Betygalos, Laukuvos, nesgi antrą pusę tų paviečių buvo atdavęs vyskupui Lietuvos Kristijonui, kaip viršiau minavojau, bet dar atdavė jiems pusę paviečių Ariogalos, Dainavos, arba Skirsnemunės, ir cielas pavietes Kulių, Karšuvos, Kražių, Vaigių, Nadruvos, vienų Veisių ir antrų Veisių,— man regis, jog vieni ir antri Veisiai yra šios dienos Viešvėnai ir Viekšniai,— po tuo varunku, kad žemaičius atverstų į krikščionis[2].

Kad taip popiežiaus žodžiu sujudintas svietas saulėlydyj kalė gelžinius liuosam lietuviui, kalnėnui ir žemaičiui, už tą, jog jis, kitu vardu vadindamas dievą aukščiausią, garbino jį, dėkavodamas už jo gero da-

---

[1] Voigt, Tom III, K. 1, S. 120—130.

[2] Edw. Raczyński, Kodex dyplomatycz. Litwy, str. 13.

rymą ir malonę pagal nuomonę savo proto, nuo antros pusės kitas pavojus kilo, kursai lygia prapulčia mojavo, tai yra totorių tauta, apie kurią viršiau mi- 1258
navojau; noris mirus jos valdžioniui Čingischanui ir jo sūnui, vienok jo karvedžiai, platindami dar tautos garbę ir galybę, nuveikę gudus, tą metą atsiartino į parubežius Lietuvos. Negal žinoti, kariavo su jais lietuviai ar sandarą padarė — nėra randama raštuose, vienok tas tėra žinomas, jog atentį metą lie- 1259
tuviai kalnėnai lygiai su Burundajum, karvedžiu totorių, kariavo lenkus ir didžiai baisiai nuteriojo Sandomiro kraštą.

Tuo tarpu žemaičiai kariavo tuointimpos su kalavijonimis: kaipogi ir tą metą vieni jų pulkai apgulė pilį Karšavos, neseniai nuo kryžokų įkurtą dėl pastiprinimo Klaipėdos, kiti grūmės kruvinose kovose su kalavijonimis Žemgaliuose. Tuo tarpu plūdo meldžionys kaipo tvanai į Parusį ir Padaugavį, Teutonijoj sukelti[1].

Tą patį metą 1259 Mindaugas, Lietuvos karalius, atdavė kalavijonims, arba Padaugavio vokiečiams, Šiaulius ir visus Žemaičius, palikdamas sau Dainavos pavietėj arba jatviežių žemes Sentanę, Dernę, Kresnę ir kaimą Gribinyčių, arba Gubinyčių, su trimis kaimais Velžavoje; be to, dar leisdamas kiekvienam žemaičiui užrašyti testamentu savo žemes vokiečiams Padaugavio[2].

Rūstesnė dar diena buvo perkrikštų lietuvių ir žemaičių Parusnyj, žudomų nuo kryžokų, kurie, norėdami juos būtinai nuvergti, dirbino pilis ir ginklavos, kad neklausančius galėtų vienus ginklu su-

---

[1] Hiärn, Lyf-, Ehst- und Let. Gesch., S.; Voigt, T. III, K. II, S. 152.

[2] Edward Raczyński, Kodex dyplom. Litwy, str. 16.

drausti, kitus tose pilyse užrakinti ir taip be pavojaus novyti nekaltus žmones. Nes, išgirdę totorius ateinant, didžiau dar ėmė tas pilis skubinti, kurios iki šiol buvo iš akmenų ir žemių supiltos, dabar reikėjo vienas mūrais aptverti, kitas pylomis apipilti ir grioviais apkasti, vienur ir kitur naujas įkurti. Be to, dar laukus suarti, pasėti, pievas nupiauti, javus nuvokti, versmes, balas ir pelkes džiovinti, naujas bažnyčias, klioštorius, dvarus strūnyti. Visus tuos darbus turėjo nudirbti perkrikštai, kuriems jau rinkliavos padidintos, duoklės dvigubai sukeltos buvo jau įkyrėjusios bešilti, kurių, iki neatėjus vokiečiams į tuos kraštus, nė vienas nežinojo savo namuose. Dabar ne vien patys turėjo dirbti be pailsio, bet dar savo paskuoją labybą atduoti. Todėl kas dieną svietas didyn vien grumždė ir tūžo, neišgalėdamas nei darbų nubengti, nei mokesnių išsišilti. Daug jau į baudžiavą, arba lažą, nebėjo, kuriuos kryžokai varu ujo ir stropėjo. Ant to visas svietas pradėjo grumzti ir, slapta paskyrę sau krivę krivaitį, aukščiausią kunigą, Alpą, apent ėmė aukauti senovės dievams, o vaideliotai jam tarnauti. Kad svietas, susirinkęs pas šventą ąžuolą, klausė savo dievų, ar veikiai kankins jų ponus krikščionis už jų neteisybes, dievai būk atsiliepę: gana bus nukankinti[1].

Rūstybė ir įbingimas perkrikštų rodės aiškiai kas dieną visame Parusnyj. Noris Gerhardas Hircbergas, urėdas kryžokų, kaip įmanąs buvo pradėjęs taupyti ir lengvinti tuos sluogavimus jau vaišindamas darbininkus, vildamos tuo bene atlyžins jų apmaudą. Lygia dalia įsakė kitiems savo brostvininkams maloniai, patogiai, taikiai ir žmoniškai su perkrikštais elgtis ir

---

[1] Voigt, T. III, K. II, S. 152.

juos gerbti; bet jo išmintingo įsakymo kiti neklausė nei pavojaus jautė, užvis naujai įstojusieji šiokie tokie pergalviai, palaidūnai ir galūnys, kaip viršiau minavojau, kito nieko nedyko, kaip tiktai viešpatauti ir savo smarkybe gandinti tuos visus, kuriuos valdė, kad bijotųsi jų žmonės ir ant jų žodžio drebėtų, nesgi ko kito galėjo viltis ir laukti nuo piktadėjų ir kitų palaidūnų, kurie, įžlugę nuodėmėse, ne širdį, bet akmenį, ne žmogaus privalumus, bet žvėrių turėjo, nuo tų, kuriems atkaklybė už išmintį, o smarkybė už teisybę buvo. Todėl Hircbergas, rėdytojas, regėdamas tuojau gaisrą tvyksterėsiant, padėkavojo už urėdiją ir į Teutoniją išsidangino. Į jo vietą tapo rėdytoju, arba irbininku, kitaip sakant, gaspadorium, vardu Grumbachas, kamendotas Christburgo pilies, ynas kraugerys, kursai savo rėda ne mažino perkrikštų rūstybę, bet kuo didžiau šyžino.

Aiškiai pirmąjį metą jo rėdos būtų patrakę perkrikštai, jei nebūtų naujos gaujos meldžionų antplūdusios į Parusnį perkrikštų gandinti, kurie, regėdami juos, kaip taip dar savo varguose tvylojo.

Kryžokai, pastiprinti tais būriais meldžionų, netoli nuo Klaipėdos atsiautos įkūrė naują pilį, kad, pagal savo būdą tenai užsirakinę, smurčiau galėtų žemaičius budelėti, kaipogi, lindodami Karaliaučiuje, buvo ponais marės, turėdami pilis Tapiavos ir Vėluvos, valdė apygardas upės Pragaro. Dabar, norėdami sau kraštą įgyti tarp Pragaro ir Klaipėdos, su viena dalia meldžionų pamatavo pilį Labguvos, su antra jų dalia buvo į tolimesnius Žemaičius įsigrūdę ir, lygiai su mistru kalavijonų Hornhauzenu antrą pilį Karšavoj vėl įkūrę, stipria įgulę įdėjo, vienok giliau į Žemaičių kraštą nebdrįso beeiti, krūpaudami, kad įbingę netikėliai nepatelktų sau toto-

rius, kurie, kaip viršiau minavojau, susinėrę su lietuviais, lenkus baisiai nuteriojo metuose 1259, pervis jog namie pavojus kryžokus gorino, kaipogi žmonės, kaip sakiau, sluoguojami mūrijimais pilių ir darbais, toliau nebdirbo neigi rinkliavų bemokėjo.

Toksai įbingimas perkrikštų Parusnyj didyn vien gandino kryžokus, kurių vyresnybė nemintanti guodės popiežiui, rodydama savo pavojų ir artimą pragarą bei pagalbos lūgodama ir teiraudamos jo, ką turi daryti tokiame nusidavime: jog Vilhelmas, jo siuntinys, v. Sabinų, buvo įsakęs, jei neklausys perkrikštai kryžokų į kares žygiuoti ant netikėlių ir, jiems pilis dirbinant, slinkaus ir nešelps jų, tokius kryžokai galės varu priversti; kad pradėjo tą daryti, imdami nuo jų vaikus į vadus, kuriuos laikė pas save, kol jų tėvai išpildys tą, ko kryžokai nuo jų reikalavo. Popiežiai iki šiol stipriai gyniojo perkrikštus nuo novių ir vergybų, liepdami visuomet kryžokams maloniai ir žmoniškai su perkrikštais elgtis. Dabar popiežius Aleksandras liepė mistrui ir vyresniesiems tą įsakymą vyskupo Vilhelmo pildyti, kursai paskiau dar įsakė visiems Parusnio vyskupams, kad perkrikštus skatintų kryžokų klausyti, kad su jais į karę trauktų ir juos šelptų; jei to perkrikštai nairytųsi daryti, imti jų vaikus į vadus, kurie negali sau to turėti už vergybą, jei jų vaikai gyvena su krikščionimis be pavojaus[1].

Ką dūmojo perkrikštai, girdėdami tokį įsakymą popiežiaus, ir kas tenai buvo Parusnyj, kožnas gali numanyti, jei pažvelgs į tuos vargus, kuriuose žuvo nelaimingi. Jų namai baisiomis karėmis sudeginti, kurios kas metą atsinaujino, tuointimpiniai sambrūz-

---

[1] Voigt, T. III, Kap. II, S. 161.

džiai kas valandą trukino artoją nuo jo darbo, neleido jo nei laukuose, nei apie namus trūsėti. Nuo ko rados sunkus badas, nuo kurio mažne patys kryžokai išstipo: kaipogi, jei ponai ir valdymierai krašto stokojo mitalo ir badu galavos, kaip popiežius savo rašte guodžias, kokį tenai badą turėjo kentėti jų vergai. Kas gali tikėti, jog, ponui badu mirštant, kad jo vergai duonos turėtų! Reikėjo perkrikštui gyvoti be džiaugsmo, be vilties, be paguodos kruvinuose jo varguose ir rūpesniuose, ne vien kruviną prakaitą braukti, bet ir gyvybą duoti už tuos, kurie jį žudė ir novijo, už tuos, kurių kalbos nesuprato, tikybos nepermanė, reikėjo savo uždarbe, kruvinu prakaitu įgyta, krikščionų raškažius užkakinti, kurie juos nuvergę už gyvulius paskaitė, meldžionių būrius penėti, kurie buvo atėję jų gelžinius anksčiau suvaržyti, reikėjo jiems kruvinomis rankomis, badui ir rūpesniui graužiant, tėvus, motinas perkaršusius ir vaikus, jei tų namie koksai beliko, penėti, pilis, kalinyčias savo liuosybės, dirbti, į kurias tąsė nemeilingi kraugeriai, jei tiktai jų menką įsakymą neišpildė, tenai gi ir jų brangius kūdikius kaipo vadus laikė. Ynai, jei vargdienis lietuvis pažvelgė ant praėjusio ir šio savo gyvenimo, gailėjos, jog gyvu yra. Teisingai taria vienas rašytojas, jog maž tėra dar šiandieną randama raštuose lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, dejavimų, keikimų ir ašarų tėvų ir motinų, nes jis pats ir atsako: „Kur žodžiai tyli, tenai garsas darbų aidoja."[1]

Patiems kryžokams nuo visų pusių didinos pavojus: kaipogi ne vien Parusyj kas dieną pavojau rados, bet dar nuo šalies turėjo saugotis, kaipogi to-

---

[1] Voigt, T. III, K. II, S. 163.

toriai, į Lenkus įpuolę, verkiamą dieną darė teriodami, lygia nelaime mojavo ir kryžokams, kuriuos drąsindamas popiežius į karę apsiskelbė užtarytoju visų pilių ir vietovių, arba miestų, kuriuos kryžokai Lietuvoj ar Žemaičiuose dovanomis ar kardu įgis, palikdamas jiems visą rėdą ir valdžią.

1260 Kitą raštą taip pat apskelbė, liepdamas kunigams didžiau dar drąsinti ir plucinti svietą, kad lietuvių ir žemaičių eitų kariauti. Ant to popiežiaus balso iš visų tolimesnės Teutonijos vėl atkeliavo naujos gaujos meldžionų ir taip pat susinėrė su kryžokais, kurie dar vylės tuo nugandinti grumzdžiančius perkrikštus, kurie jau aiškiai ne vien apmaudą ir rūstybę jiems rodė, bet dar atsižadėjo jų vieros ir pradėjo po seno po ąžuolais melstis.

Kryžokai, regėdami jau atdarą sau pragarą, norėjo, kaip tariama yra, bent užpakalį pastiprinti, todėl tą patį metą sandaras padarė su Ziemovitu, kunigaikščiu mozūrų, ant to, jog jis su savo diduomene kryžokams talkinės; jei pats dėl ko norint negalėtų, tada kariauną savo jiems leis, iki pergalint netikėlius ir iki juos apkrikštijant, bet jei ilgainiui perkrikštai išsižadėtų krikščioniškos tikybos, Ziemovitas turės kryžokams padėti vėl juos nuveikti.

Taip grumzdžiant perkrikštams Parusnyj, Mindaugas, lietuvių karalius, tarp krikščionų krikščionis, po šventu ąžuolu netikėlis, kokių buvo tūkstančiai Parusnyj, kaipogi, noris Lietuvos karalius vadinos krikščioniu, vienok nieko nežinojo ir nenumanė apie naują savo vierą, kaip tiktai tą aiškiai regėjo, jog yra nukroptu nuo vokiečių, todėl priblokštas kai nuo audros tvylojo ir dabojo, kas tikos artimuose kraštuose, tykodamas pragumo apreikšti tą, ką jis sintėjo savo širdyj. Vienok paviršiui nuo pat savo persi-

krikštijimo visados bendravos su pačiais mistrais Griuningenu, Stuklandu ir Hornhauzenu, su viens kitais bičiulaudamos ir vaišindamos.*

Dosnumas Mindaugo karaliaus per daug tiko vokiečiams, kurie kito nieko netykojo nuo jo, kaip tiktai žemes iškropti ir svietą nuvergti: kaipogi Min- 1260
daugas karalius ateinantį metą 1260 pusėj birželio mėnesio išdavė jis kitą raštą, kuriuo visą Lietuvos karalystę užrašė kalavijonims, jei pats be karšinčiaus numirtų.

Tas raštas tuo yra lietuviui, kalnėnui ir žemaičiui, smailas, jog yra pasirašę liudėtojais nekurie lietuvių didžiūnai, kurių vardai šiandien dar yra permanomi: Lengvenis, mūsų gentis (taip jį vadina Mindaugas), Lygeikis, Šabys, rasi Šapys, Bienys, Buinys, mūsų didžiūnai ir gentys — Parbusa iš Nerių, Gerdenis iš Nalšios, Vegis, Vesegelis ir Parbusa jaunasis, regis, brolis pirmojo[1].

---

* *Toliau išbrauktas tekstas:* Kaipogi naujasis karalius Lietuvos, gerindamos ir norėdamas kliautį įgyti, daug buvo Padaugavio vokiečiams liecybų įdavęs. Jau metuose 1253 išdavė raštą prekiotojams Rygos, kuriuo leido jiems po visą savo ūkę prekioti be muito ir kito kokio užmokesnio.

Paskiau metuose 1257 dovanojo pačiam zokanui kalavijonų pavietes: Raseinių, Linkuvos, Kulenės, Nadruvos, Kražių, Veisių ir Vangių.

Antru raštu metuose 1259 21 dienoj rugsėjo mėnesio dovanojo vėl pavietes: Dainavos, šiandien Skirsnemune vadinama, palikdamas tenai sau valsčius Sentanės, Dernės, Kražinių ir nedidžius sluoksnius Grimbutinės su trimis kaimais Velžavos, atduodamas jiems visus Šiaulius, visus Žemaičius, be tų valsčių, kurie jau buvo vyskupui Lietuvos padovanoti pirmiau.

[1] Voigt, T. III, K. II, S. 177; Edward Raczyński, Kodex dypl. Litwy, str. 20.

Dėl ko tą Lietuvos karalius darė, sunku yra šiandien nulemti, bet jog jis vokiečių neapvežėjo, skaitytojas tuojau regės.

Kad Lietuvos karalius bičiulavos su vokiečiais, žemaičiai, kaip sakiau, tuointimpos grūmės apie Klaipėdą su kryžokais ir kitais meldžionimis, nenorėdami leisti susinerti su kalavijonų kraštu. Jau propernykščiai, beje, metuose 1258, Alminas, karvedys žemaičių, drumzdė ant Mindaugo karaliaus, jog su vokiečiais bendraujas, ir, nekęsdamas kuršininkų, jog jie persikrikštijo ir pasiėmė donį vokiečiams Rygos mokėti, sukėlęs kareivius savo, gulė į kraštą, šiandien Kuršu vadinamą, ir visą baisiai nuteriojo. Mistras kalavijonų, norėdamas jam atmonyti, įėjo į Žemaičius, kuriuos taip pat baisiai baisesniai teriojo, visa versdamas į rūstus tyrus. Sako, jog būk vokiečiai dominikonys ir karmelitai abituose kryžokų pačius žemaičių trobesius dagioję, ko nenuveikę kardu, tą ugnia naikinę per 9 dienas.

Tuo tarpu mistras kalavijonų Hornhauzenas, norėdamas suspaustą įgulę Klaipėdos pastiprinti, traukė tenai pajūriais su viena dalia savo kariaunos, bet kelyj susitiko su žemaičių kariauna; susigrūmė netoli nuo Palangos, nes kaip smurtai vokiečiai kibo į mūšą, taip veikiai ir išguro, kaipogi 12 pačių brostvių su keliais šimtais meldžionų joties karvietėj atliko, vos pats mistras galva prakirsta su kamendotu Ventspilio, taip pat žeistu, beįmuko į Klaipėdos pilį vaistėtis. Negal žinoti, kas tenai būtų toliau su vokiečiais nutikęs, jei nebūtų arkivyskupas Rygos nuo karaliaus Mindaugo paliaubas ant dvejų metų iškaulijęs[1].

---

[1] Alnpeke, S. 50—55.

Bengiantis paliauboms, kunigaikštis žemaičių užsakė sueimą, į kurį susirinkę sutarė tenai, kaip rašo vokiečiai, midų gerdami, vokiečius tremti laukan, kurių kunigai pagal tautos dabą, lūgodami nuo dievų laimės, degino jiems aukas ant aukurų. Paskui, palaiminus kariauną nuo kunigų, gulė vėl į Kuršą ir ėmė apykartas Ventspilio terioti. (Čia skaitytojas tenedūmoja, jog Kuršas taip didžiai buvo platus, kaip šiandien; Kuršas tada vadinos pats pajūris apykartoj Ventspilio, Tukumo ir iki įtakos Lielupės, kame gyveno kuršininkai, o kita visa angis vadinos Žemgaliais, Žemaičiais.) Jau žemaičiai grįžo su grobiu į namus, kad tuo tarpu kamendotas Ventspilio, gavęs pagalbą iš Klaipėdos pilies, apsidrąsino ir ėmė vyti žemaičius, kuriuos panokęs ties Skuodu, susigrūmė didžiai narsiai ir ilgai piovės, pergale varžydamies, ant galo patys vokiečiai išguro, palikę 33 brostvininkus karvietėj ir laukus lavonais nukrėstus, palikdami ginklus, padargą žemaičiams, likusieji spruko galvą trūkdami[1].

Pradrįsę žemaičiai ta laime vijo įkandin kalavijonis į Kuršą, kurie buvo kelis sargus giriose palikę, tarp kurių vienas pranešė kalavijonims, jog žemaičių kariauna traukia ant Ventspilio, kurio kamendotas nusiminęs pranešė mistrui, Rygoj esančiam, kad jis kuo veikiau skubėtų su savo kariauna jam ant pagalbos. Tuo tarpu žemaičiai, persikėlę per Nemunėlį, įsigrūdo į Žemgalius. Mistras traukė prieš, bet, išgirdęs nuo kelio sargo žemaičių kariauną perdaug didžią esančią ir abaže ties Vardaku stovinčią, išsiuntė jis vėl žvalgytojus, mandydamas, ar tiesa yra. Lygia dalia žemaičiai buvo išsiuntę savo žvalgyto-

---

[1] Alnpeke, S. 59.

jus, ar didi meldžionų kariauna. Kuri jiems taip didele pasirodė, jog pargrįžę pasakojo saviesiems, jog niekaip jos negalėsią nuveikti. Tą girdėdami, žemaičių karvedžiai, krūpaudami, kad vokiečiai staiga jų neantpultų, nakčia pagal grįžo į namus, o mistras, nedrįsdamas jų vyti, pargrįžo į Rygą.

Žemgaliai, regėdami taip stipruojančius žemaičius, išsižadėjo vėl krikšto ir urėdą kalavijonų atleido į Rygą, nieko pikto jam nedarydami. Mistras, norėdamas juos sudrausti, užsikėto naują pilį Žemgaliuose įkurti, kuriai žiemos laiku liepė medžiagą tiekti, o tuo tarpu traukė į pilį žemgalių Tervetę, į kurią vienok lauždamos visą dieną nieko nenuveikė. Nuo tenai traukė į Daubinės, arba Dubiosios, pilį, į kurią įdėjo savo įgulę ir, penu apveizėjęs, pats į Rygą sugrįžo; žemaičiai norėjo į Dubiosios pilį įsilaužti, bet veltui, kurią pavasarį vokiečiai stipriau aptvėrė. Žemaičiai tuo tarpu, įsilaužę į Karšavos pilį, ir antrą pilį netoli jos taip pat pastrūnijo, tarp kuriųdviejų pilių paskui be perglytos žemaičiai su vokiečiais skardės.

Regėdami vokiečiai nieko nepadarysią žemaičiams tuo žygiu ėmė tylu kuo veikiausiai rengtis į karę. To dėjęsis, mistras kalavijonų nukeliavo į Parusnį pasiteirauti kryžokų mistro. Tuojau Padaugavyj ir Parusyj suskato, kas vien ginklą pakelia ir krikščioniu vadinas, perkrikštas ar vokietis, į karę rengtis. Taip kryžokams ir kalavijonims ginkluojantis, ateinantį metą atkeliavo dar gaujos meldžionų iš gilumo Teutonijos į Parusnį, kurios, tuojau susinėrusios su kryžokais, pakėlė sau už karvedį kryžokų marčelgą Henriką Botelį, vyrą pratusį ir pražilusį karėse, kursai traukė tuojau į Žemaičius, į apygardą Palangos, kur pagal sutarimą turėjo ateiti kalavijo-

nų mistras ne vien su savo visa kariauna, bet dar su talka žuvėdų ir danų, kuriuos talkininkus rykavo karalaitis žuvėdų Karolis. Abi tiedvi kariauni susinėrė ties pilia šv. Jurgio, ketėdami tenai stiprią įgulę palikti ir toliau į Žemaičių kraštą grūstis. Tuo tarpu atėjo žinia į abažą dar tebstovint, jog 4000 rimtos joties žemaičių siaubia pajūrį Žemgalių linkan, kurie, ką vien sutinka, kauna ir terioja, o ko neveikia, tą degina ir kerta laukan; kas vien krikščioniu vadinos, kuršininkas ar vokietis, visi kniusto nuo smarkaus kardo žemaičių, kurie, suėmę daugybes imtinių ir suplėšę nepaseikimą grobį, gabena jau namon. Tą išgirdusi, meldžionų kariauna ėmė vyti netikėlius, kuriuos atrado su kitais žemaičiais ir lietuviais susinėrusius ir abaže bestovinčius ties upe Durbe, arba Durbike. Vokiečiai paties povyziaus žemaičių nusigando: kaipogi vienos rindos meškenose, kitos taurenose ir briedenose trakšojo, o ant galvų tarp ausų briedenų, taurenų ir meškenų arklių uodegas kyšančias vėjai plaikstė, į kuriuos veizėdami, vokiečiai aiškiai sakė, jog tenai velnių, ne žmonių, rindos niūkso, patys kyriejuotieji šalyse pulkais susiskliautę kiūksojo, tykodami netarsi likusius vokiečius praryti.

Nusiminę karvedžiai kryžokų, kalavijonų ir kitų meldžionų teiravos, nuo kurios pusės reikėjo jiems kibti į netikėlius. Pamezonis Machas, sūnus Pypino (apie kurį viršiau minavojau), klausiamas marčelgos Botelio, tarė jam: „Reikia sėsti žemyn nuo žirgų ir, juos užpakalyj palikus, pėstiems grumtis, kad kareiviai, nevildamos beišsprukti, iki paskuojo turėtųsi, jei to nedarysim, kiekvienas muks, kaip kurs įmanąs." Vienok meldžionys, užvis žuvėdų karalaitis, peikė tokį tarimą, girdamas vokiečių šarvus ir žirgus.

Taip jiems besiteiraujant, atėjo kuršininkai lūgoti jų, kad paimtuosius jų vaikus ir žmonas nuo žemaičių apent jiems grąžintų, bet vokiečiai, niekindami jais kai savo vergais, noris krikščionimis, atsakė: „Kas tapo vergu, tas tevergauja, o jei kursai nori išsiliuosuoti, tas tegul atsiperka nuo žemaičių." Tokį atsaką ir paguodą gavę nuo savo ponų ir užtarytojų, paėjo kuršininkai grumzdami ir tuojau sutarė apmaudą nugiežti ant pačių savo galžudžių, laukdami tiktai pragumo.

Tuo tarpu apsidrąsinę vokiečiai meldžionys artinos ant trakšančių rindose žemaičių ir lietuvių, sau galo ar neprieteliams dykstančių. Abi pusi puolė ant viena antros kai nesavyj, bet žemaičiai atrėmė savo rendėtiniais brūkliais meldžionų rindas ir kibo grumtis vyras su vyru. Žemaičiai juo ilgyn, juo narsyn rėmės, nebtverdami perkrikštai vieni jau guro, kiti muko šalin, kuriuos Sklodas, apie kurį minavojau, perkrikštus drąsindamas, sakė: „Minėkit dovanas, kurias gavot nuo kryžokų, tuos marginius, kuriais darotės, tą saldų midų, kurį geriat, tepkit dabar marginius savo krauju ir džiaukitės rūsta giltine dėl tikros krikščionų tikybos." Tą pasakęs, pats metės su keliais šimtais joties vėl į kovą, tą patį padarė ir Machas, antras vyresnysis perkrikštų, todėl baisiau ir rūsčiau abi pusi ne rėmės, bet piovės aštuonias adynas, vyras vyrą rumalodami, vieni liuosais norėdami mirti, antri nuodėmių atleidimą ir išganymą pelnyti geisdami; regima jau buvo, jog meldžionys nebišturės; tą regėdami, kuršininkai, kuriais kryžokai nesikliaudami buvo juos savo užpakalyj pastatę, gulė nuo užpakalio ant meldžionų ir taip juos nuo abejų pusių kuo narsiau surėmė. Jau regimai meldžionys guro, vienok patys brostvininkai, kryžokai ir kalavi-

jonys, su talkėjais danais ir nekuriais tėvūnais perkrikštų dar didžiai stipriai turėjos, bet, kritus mistrui Hornhauzenui ir pačiam marčelgai Boteliui, suguro ir gelžytosios kryžokų eilės, ir pergalė teko kruviniems žemaičiams; 150 pačių brostvininkų, kryžokų ir kalavijonų, paliko karvietėj beklaksančių, neapregimi lydimai nuskleisti kūnais meldžionų ir kitų krikščionų, pats karalaitis žuvėdų Karolis galą gavo. Toj garbingoj dienoj žemaičiai atlaikė visą vokiečių kariauną: kaipogi kurie nekrito kovoj, tuos panokę kelyj nukavo, vienus giriose paklydusius piemenys šunimis užpiudė, kiti patys badu tenai nustipo. Pasakoja, jog tarp pačių žemaičių tas ne kareivis vadinęsis, kursai nebuvęs 2 ar tris kartus įžeistas. Išveržė žemaičiai tą garbingą pergalę 13 dienoj liepos mėnesio metuose 1261. Kryžokų brostvininkų gy- 1261
vų keturiolika sugavo, tarp kurių 8 dievams aukaudami sudegino, kitiems nukirtę kojas ir rankas, apmaudą giežbeing už savo nelaimes, išdarkiojo kūnus į skiautes. Visa karės padarga, šarvai, ginklai, žirgai teko žemaičiams. Garbės garsas tos garbingos dienos sklyduro galutinėse pasaulio[1].

Nuo to nuopuolio tokia paskui apniko baimė ir nuogąstis visus kryžokus ir kitus vokiečius, jog trys keturi žemaičiai išblaškė lengvai šimtą vokiečių: kaipogi kur užsiaubė žemaičiai, tenai nebrado atsparo, pilys pačios, kurias kryžokai buvo įkūrę, kliuvo viena po kitos žemaičiams į nagą, beje, pilis Duobenės, Karšavos ir šv. Jurgio užėmė[2].

Po tos mūšos kuržemiai atėjo į abažą žemaičių, stovintį ties Sintele pilia, pagalbos nuo žemaičių lū-

---

[1] Alnpeke, S. 64.

[2] Dusburg, Chron. Prus., c. 81.

godami ir iš vieno žadėdami su jais vokiečius kariauti.

Išgirdę ezelionys žemaičius taip laimingai kariaujant išsižadėjo krikščionų vieros ir ėmė uiti vokiečius iš savo salos, ir siuntinius atleido pas žemaičius, pagalbos lūgodami ir ketėdami iš vieno kariauti vokiečius.

Tuojau žemaičiai išleido vienus pulkus į Padaugavį, kurį teriodami ir degindami į visas puses nusiaubė niekam nepriešingaujant, suplėšę tenai didžias gėrybes namo parnešė.

Kiti jų pulkai, įpuolę į Sambiją, taip pat drevėjo ir dergė, kas vien vadinos krikščioniu, tas išguro nuo kardo netikėlių, ir ko kalaviju neveikė, ugnia išnaikino. Ant galo, nebtverdamos aitroj savo narsybės, apgulė pilį Karaliaučiaus, tuojau, miestą sudeginę, į pilį ėmė laužtis, bet, noris smurtai smurtesniai su įgule grūmės, vienok, nustoję daug kareivių skardmušose, nebstengė įgulės nuveikti ir palikini apgriautus mūrus pilies šalin pasitraukė[1].

Kad taip žemaičiai džiaugės didele pergale, lietuviai kalnėnai taip pat nevėpsojo, kaipogi Mindaugas, lietuvių karalius, sutraukęs kariauną, tuo pačiu laiku užėmė lenkams Paletiją, arba dalį Jatviežijos, ir apent ją su Lietuva sunėrė. Bet tuo nesikakino neigi drovėjos, jog krikščioniu yra, kaipogi, norėdamas lenkams už talką, pernykščiai kryžokams leistą, atmonyti, patelkė savo žentą Švarną ir traukė į Lenkus, kuriuos kruvinoj mūšoj ties Novosiedliu pergalėjo. Tuo pačiu žygiu įpuolęs pasalu per girias į Mozūriją, nutvėrė Jazdave besilinksminantį patį kunigaikštį mozūrų Ziemovitą su jo sūnum Konradu. Ne-

---

[1] Koialowicz, t. 1, p. 102.

išmanydamu, kaip dalytis su Švarnu tuo grobiu, lėmė; iškrito Ziemovitas Švarnui, o Konradas Mindaugui, Lietuvos karaliui. Smarkus gudas, noris krikščionis, tuojau savo kalinį nukavo, o Lietuvos karalius savo vergą Konradą mozūrams padovanojo, už ką būk didžias dovanas nuo mozūrų gavęs. Nuteriojęs paskui visą kraštą, su didžiomis gėrybėmis ir nepaseikimu grobiu į Lietuvą pargabeno.

Pavasariui radusis, traukė vėl į Mozūriją, bet, radę tenai degėsius tebrūkstant pernykščiųjų terionių, nebgaudami ko beplėšti, persikėlė per Islą, arba Vislą, į Lenkus, kurių visų turtingąją apygardą, Lovičium vadinamą, nuteriojo. Kazimieras, kunigaikštis lenkų, nusigandęs baisumu ir smurtumu lietuvių, sandaras su jais padarė ir pasiėmė kryžokams daugiau nebtalkinėti.

Kad taip vieni pulkai lietuvių siaubė Mozūrijoj ir Lenkuose, tuo pačiu laiku kiti jų pulkai vertė audras grumdamos su gudais ne vien apygardose Černigovo, Smolensko, bet ir paties Naugardo ūkininkus gandino[1].

Tikos vieną atvejį, jog Vasilka, Naugardo kunigaikštis, pergalėjęs lietuvius ties ežeru Neveliu kruvinoj ir maringoj mūšoj, iš džiaugsmo nusiuntė Danieliui, savo broliui, rausvųjų gudų kunigaikščiui, daugybę pabalnotų žirgų, skydų, brylių ir ragotinių, kaipo ženklus savo pergalės[2].

Tuo tarpu Utilė, žemgalių tėvūnas, pasimetęs kai būtų dar krikščioniu esąs, nuėjo pas kamendotą Ventspilio pagalbos nuo jo lūgoti; gavęs 8 kryžokus brostvius su būriu kareivių, ėjo pilies Varoko atimti nuo atsižadėjusiųjų vieros žemgalių, kurie tenai,

[1] Карамзин, Ист. гос. Рос., т. IV, К. 11, с. 68.

[2] Tas gi tenai gi, c. 72.

kaip sutarta buvo, kryžokus ir kitus vokiečius vienus iškirto, kitus sudegino, retas kursai beišsprūdo. Ir taip, jei kas neturėjo spėko, arba sylos, tas pasalu savo neprietelius galavo.

Tą nujautęs, mistras kalavijonų Eikštedtas, sukėlęs visą savo kariauną, traukė į Žemaičius; susinėręs su Ventspilio įgule, tuojau apgulė pilį Sintelę, į kurią įsilaužęs, iškirto visus žemaičius ir kuršininkus. Nuo tenai traukė į Ožputės pilį, kurios įgulė, nevildamos išsiturėti, pasidavė.

Žemaičiai tuo tarpu išleido siuntinius pas Mindaugą, lietuvių karalių, ir lūgojo Treniotos, jo genties, perkalbėti jį, kad jis išsižadėtų krikščionų vieros, kuriam atėję siuntiniai sakė: „Karaliau, grįžk pas mus, mes tavęs klausysim ir tave gyniosim." Mindaugas karalius nebsivangstė to daryti jau dėl to, jog žemaičiai buvo pergalėję vokiečius padurbėj, jau dėl didžių neteisybių, kurias vokiečiai lietuviams darė be kokios gėdos, neminėdami ant dievo ir šventos jo teisybės, ne vien lietuviams, bet pačiam Mindaugui karaliui; pervis įbingino jį elgimos kalavijonių su jo dėde Treniota, vyru pagirtu karėj ir ūkėj, kursai buvo išsiuntęs savo didžiai brangią prekę į pajūrį parduoti, tą kelyj vokiečiai jam pagrobė. Tam nutikus, atėjęs pats Treniota į rūmus karaliaus Mindaugo sakė jam tais žodžiais: „Tu palikai krikščioniu, su vokiečiais pakajų padarei ir bendraujies, veizėk, ką man padarė tavo bendrai." Tą girdėdamas, Mindaugas tarė jam: „Aš nuleisiu siuntinius pas juos, ir jie visa tau pagrąžins." Mindaugas karalius, išleidęs siuntinius į Rygą, reikalavo sugrąžinimo pagrobtųjų prekių, kurių vienok kalavijonys negrąžino. Mindaugas karalius, nuleidęs antrą kartą siuntinius į Rygą, bereikalavo pusės prekės atimtosios, bet vokiečiai ir

tos nedavė. Tada, sugrįžus siuntiniams, būk pasakęs pats karalius: „Gana jau ilgai tylėjau, nuo šiol to nebdarysiu." Tuojau visų akivaizdoj kryžokų ir krikščionų būk metęs po kojų karūną nuo galvos ir kryžių šventą burniuodamas, paskui puolęs ant kelių žinyčioj Perkūno ir ėmęs jį melsti ir godoti, kaipo visų didžiausią savo bočių probočių dievą. Žmona jo Morta didžiai nebnorėjusi begrįžti į senąją tikybą ir visaip dar norėjusi užturėti patį karalių, bet nei meilė, nei ašaros nebgalėjo besugraudinti jo įrūstintos širdies ant krikščionų vokiečių, kursai tuojau išleido siuntinius į Gudus apreikšti jų kunigaikščiams, jog Mindaugas karalius nebėr daugiau krikščioniu, ir įsakė visoj savo karalystoj, kas krikščioniu vadinos, kirsti laukan, rodydamas tuo savo tautai, jog tikrai nori sekti įstatymus ir tikybą savo bočių probočių; 60 Lietuvos tėvūnų, nenorinčių atsižadėti krikščionų vieros, liepė nukirsti ir apskelbė visoj ūkėj, jog nė vieno krikščionies, ar tas būtų gudas, ar vokietis, nelaikys ir vienus pagonis tešelps ir teglobs.

Mindaugas, ketėdamas tremti vokiečius laukan iš Rygos, patelkė dar gudus ir, sukėlęs savo kareivius, perskiedė juos į dvi kariauni; su viena pats traukė į Padaugavį, kuriame nusiaubęs apygardas Lenevardeno ir nesulaukdamas tenai gudų ateinančių pagal savo prižadėjimą, pagrįžo į Lietuvą su didžiu grobiu.

Su antra kariauna Treniota traukė į Kuršą, visų pirma varu įsilaužęs į Diunamiundės pilį, arba Daugavos pilį, su žeme ją sulygino, paskui nusiaubė salą Ezelio ir Runo, nuo tenai išėjęs į kraštą, visą sritį, vadinamą Viku, nuteriojo, taip pat į pilį Pernavos įsilaužęs su žeme sulygino.

Tuo tarpu mistras kalavijonų Brethuzenas, norėdamas jam atmonyti, su savo kariauna traukė į Kuršą, kursai, susinėręs su įgule Ventspilio, į Lasių pilį vėtra įsilaužė, lygia dalia į Gruobynią ir Merkės pilį užėmė žemaičiams. Tą girdėdamas, Treniota grįžo namon su didžiu grobiu, kuriam kalavijonys atsiautoj Rygos ant ledo norėjo kelią užstoti; mėnesienoj ištiko į kruviną mūšą, bet žemaičiai, aptaškavę savo sparnus rogėmis ir šlajomis, perlaužė kalavijonų gelžytas eiles taip, jog sniegai žiemos vidu raudonavo nuo krikščionų kraujo, o žemaičiai, nuskleidę neprieteliais sniegą, su grobiu laimingai pagrįžo į namus. Mindaugas didžiai mandagiai priėmė Treniotą ir džiaugės iš jo laimingo žygio[1].

§ 24. PRŪSŲ NELAIMĖS

Kad tas tikos Žemaičiuose ir Lietuvoj, Parusyj tuo pačiu laiku taip pat buvo rūsta diena.

Nuopuolis kryžokų ir meldžionų padurbėj ir garsas kantrybės ir narsybės žemaičių ir lietuvių aidojo ir plėtės į visas puses, plucindamas perkrikštus mesti jungą vergybos vokiečių nuo savęs. Visame Parusyj jau kiekvieno širdis tvinkčiojo, minint senų dienų liuosybę, ir džiugino kožną linksmas gyvenimas, visi gailingai ilgėjos savo bočių probočių tikybos ir norėjo jau mesti nuo savęs jungą kruvinos vergybos svetimų šaldrų, kas kartą diduomenė perkrikštų drąsyn vien guodės savo galžudžiams ir reikalavo nuo jų teisybės. Kaipogi, ištraukus į Kuršą kryžokams su meldžionimis, likusioji diduomenė Varmijos ir Sambijos, po kelis kartus atėjusi pas vyres-

[1] Hiärn, S. 178.

niuosius kryžokų, lūgojo, kad teiktųsi pasigailėti perkrikštų ir numažinti jiems donis, pyliavas ir baudžiavas, vienok tuo meilavimu nesugraudino jų širdies, kurie kuo pikčiau rodė savo atkaklybę, kaip viršiau minavotas Valrodas.

Garsas tos baisios nuodėmės Valrodo pasklydo visame Parusyj ir kai vylyčia gailesiu liuosybės pervėrė visų širdis. Kiekvienam rodės visų geriausias pragumas liuosuotis nuo kruvinos vergybos vokiečių: kaipogi kryžokų galybė jei ne suvisu sugraudinta, tačiau labai sumažinta, ir jų pačių menkas skaitlius bebuvo, kurie nuo savo susiedų maž ko begalėjo viltis, kaipogi pamarionų kunigaikščiai nesirūpino kryžokais. Lenkai nuo totorių gynės. Mindaugas, Lietuvos karalius, apsireiškė neprieteliu krikščionų, o užtarytoju netikėlių. Žemaičiai, ateidami į jų kraštą, kuo didžiau drąsino mesti jungą vergybos nuo savęs, žadėdami juos šelpti.

Ant didesnės laimės perkrikštų pasitiko tarp jų sumanančių karvedžių ir gudrių vyrų, kurie mokėjo kliautį ir vienybę savo ūkininkų antturėti, permanantys vokiečių kalbą ir sumanantys jų ginklu kariauti. Penkiose pavietėse atsirado tokie vyrai: Glandas Sambijoj, Montė Natangijoj, Glapas Varmijoj, Divonis Bartijoj, o Auktuma Pagezonijoj, kurie susirinkę slapta sutarė, kaip gelbėti save nuo neprietelių; kožnas apsireiškė karvedžiu savo srities, paženklino dieną ir tylu taisės į karę, ir mokėjo taip užslėpti, jog nė vienas vokietis nenujautė ir nė vienas perkrikštas neišreiškė, noris visi žinojo, vis vildamos atenčios laimės.

Ant galo vakarą prieš šventą Mateušą 20 dienoj rugsėjo mėnesio metuose 1261 rados staiga baisus ermyderis visose penkiose srityse. Tuojau nuo visų

pusių ėmė rinktis ginkluoti vyrai į būrius, kuriuos valdė ir rykavo jų karvedys; nuo pat jūros iki pat rubežiaus Pamezonijos visų vokiečių viena diena palėkė į plėnis visa, kas vien pavėdus buvo į krikščionų būdą, tas buvo sugriautas ir išnaikintas, bažnyčios, koplyčios išverstos ir sudegintos, šventi indai pagrobti, kunigai kuo baisiau nužudyti. Visi vokiečiai ir krikščionys, kurie nebsuskubėjo į kryžokų pilis besumukti, tapo nužudytais ar apvergtais. Patrakėliai, sugavę Sambijos kryžokų kunigą, išsiųstą krikštyti, į dvi lenti kaklą įspraudę, nusmaugė tyčiodamies: „Tokia giltinė tedera šventiems vyrams, kurių negal dasilytėti." Juo didžiau buvo įsintėję širdyj perkrikštų vargai ir novys kryžokų, juo baisiau ir smurčiau giežė apmaudą ant savo kraugerių, bet pervis patrakėliai kankino pačius brostvininkus kryžokus. Perkrikštai visur jų pilis apgulė ir laukan jų nebišleido[1].

Tarp tų kariaunų perkrikštų vienos turėjos pilis apgulusios, kitos kelius saugojo ir keliaujančius ar munkančius vokiečius kovė žemyn. Tarp kitų Stuma ir Stucis teriojo apygardas Balgos pilies, su kuriuodviem išpuolusi vokiečių įgulė taip narsiai susigrūmė, jog abudu karvedžiu Stuma ir Stucis karvietėj paliko, vienok kitas būrys, antpuolęs pačius kryžokus, bevejančius Stumos kareivius, 3 brostvininkus ir 40 jotų karvietėj parito. Patrakėliai Varmijos ir Natangijos didžiai dyko pilį Balgą įgauti į ranką, todėl kas dieną šurmuliavo gaujos apsuk pilį, bet, visados gyniojant kantriai kryžokams, negalėjo įsilaužti.

Tuo tarpu paties Rymo rūmuose nusigaudė garsas nuopuolio kryžokų padurbėj, lygia dalia visoj

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 191.

Teutonijoj. Nuliūdo svietas, išgirdęs lietuvius apent išsižadėjusius tikybos krikščioniškos. Mistras Zangerhauzenas steigė visa aitra suspaustus savo brostvininkus kaip įmanąs gelbėti; jau tą patį rudenį m. 1262, sutelkęs šen ten Teutonijoj stiprius būrius 1262
meldžionų, tenai išsiuntė.

Popiežius pats netylėjo, noris miręs buvo Aleksandras, užtarytojas kryžokų, vienok jo karšinčius, kioksąs soste apaštalo Petro, Urbonas IV ant garso tos nelaimės kryžokų su lygia aitra savo praėjūno steigė stiprinti vokiečių galybę Lietuvoj: kaipogi liepė tuojau vyresnybei kunigų vėl skelbti kryžiaus karę Teutonijoj ir telkti meldžionis eiti kariauti į Lietuvą netikėlių, kursai mažne verkdamas savo rašte sako tais žodžiais: „Regėjom, kaip įdiegtą tikybą krikščionišką tame krašte iki šiol su didžiais vargais ir rūpesniais antturėjo brostvininkai kryžokai, kurių dabar tyliai mažne tūkstantis galą gavo nuo smarkios rankos netikėlių. Regimai jau tenai pradėtas darbas pragaiš, jei veikiai nepaskubės rimta kariauna meldžionų jų gelbėti. Todėl,— sako jis,— ant garbės dievo skubinkitės skatinti krikščionis."

Jis gi nuleido antrą raštą Anzelmui, Varmijos vyskupui, keldamas jį savo siuntiniu Parusnyj ir liepdamas jam, kad visiems meldžionims, susirinkusiems ant totorių, įsakytų nertis su kryžokais ir eiti netikėlių lietuvių kariauti.

Paskiau atėjus antrai žiniai, jog lietuviai Parusnyj išsižadėjo tikybos krikščioniškos ir sugrįžo į savo bočių tikybą, kuo didžiau dar popiežius nuliūdo, kursai, regėdamas pabangą krikščionų šiaurėj, apskelbė vėl raštą didžiai graudingą provinciolams dominikonų, Teutonijoj, Lenkuose, Čekuose ir Danijoj gyvenantiems, skelbti kryžiaus karę, sakydamas:

„Seniai jau dejavo brostvininkai kryžokai, jų mistras ir tarnai guosdamies, jog, platinant tikybą krikščionišką Parusnyj ir Padaugavyj, daug jų nugalavo smurta ranka netikėlių lietuvių žemaičių. Dabar kad visi tenai perkrikštai patrakę sugrįžo apent į seną savo tikėjimą, vienus brostvininkus kryžokus nugalavo, kitus pilyse užrakino, kurie tenai, be kokios vilties pagalbos laukdami, sau rūsto galo dejavo. Tokia nelaimė kryžokų didžiai,— sako popiežius,— sugildė širdį mūsų; kokia žinia begalėjo mums rūstesnė būti, kaip ta, kuri mums apreiškė pabangą tikėjimo krikščioniško šiaurės krašte, kuriame, man pačiam regint, kaip popiežiaus siuntiniui, su kokiais vargais ir rūpesniais buvo įdiegta nuo kryžokų, su tokiais buvo paskui nuo jų platinama; todėl liepiam ir įsakom jums siųsti savo brolius vienus į Čekus, Daniją, Žuvėdiją, Norvegiją, Friziją, Pamariją ir Gotlandiją, kitus į Magdeburgą, Bremeną, Mogunciją, Koloniją, Zalcburgą ir kitus miestus skatinti svietą ženklintis kryžium ir juostis kardu dėl išvadavimo kryžokų iš nagų netikėlių. Visi tie, kurie klausys ir eis, gaus tuos pačius atpuskus, kurie yra paženklinti nuo bažnyčios už jos išgelbėjimą."[1]

Tuo dar popiežius nesikakino, bet dar ypatingu raštu liepė vyskupui Linkopingo užginti žuvėdams, kad nieksai nebleistų daugiau geležies, druskos ir ginklo žemaičiams ir lietuviams, jei nenori būti iškeiktais nuo bažnyčios.

Ne veltui popiežius taip graudino svietą, kaipogi gaujos meldžionų kas dieną didinos, užvis Teutonijoj, bet, iki neatėjus tai pagalbai, jau patrakėliai paskujį galą darė kryžokams, kurie, nebgalėdami iš

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 198.

pilių beišsigauti, pradėjo badu stipti; neįmanydami kur bedingti, pradėjo gerintis perkrikštams, esantiems pilyse, kad jie, kaipo žinantys visus takus, galėtų juos pilyse duona šelpti, ne vien visaip juos masino žadėjimais, bet dar liecybas ir valsčius ketino jiems dovanoti. Kaipogi rados tokių nuokartų, kurios, pasmilusios dovanų arba turtų, išsižadėjo vardo savo tautos ir liuosybės ir, kad kiti kraują šlekino ir gyvybas savo dėjo, norėdami liuosais gyventi, tuo tarpu šie maitino vokiečius, už ką Bričkus gavo kaimą Sunegogę, taip pat Romikė ir Gilbris, broliu, kaimą Rudaują, lygia dalia Gedunis, Vargulė ir kiti, kurie maitino Karaliaučiaus įgulę, užvis Gedunis didžias liecybas gavo, kurį kryžokai išliuosavo ne vien nuo visų mokesnių, bet dar nuo dešimtinių bažnyčios, leido pačiam kankinti ir stropėti nusidėjusiuosius, ketėdami kiekviename keršte ant jo labo sūdyti ir iškadas, jam padarytas, kuo geriau užganauti. Tokiomis dovanomis pasmilinti, perkrikštai algavo vokiečiams, duodami jiems duonos ant prapulties savo brolių, trokštančių liuosybės savo tautos[1].

Ateinantį metą atkeliavo viena gauja meldžionių 1262
iš Teutonijos į Parusnį, kurią rykavo urėdas kryžokų Rechenbergas, su didžia daugybe kryžokų, tarp meldžionų buvo ir diduomenės. Meldžionys traukė tyliai per Kulmiją į Pamezoniją, kaipogi tenai gyveno neb lietuviai, kai pirma regėjom, bet vokiečių naujukai; lygia dalia Pagezonijoj ir Varmijoj nerado atsparo, kurių kraštų gyventojai buvo įsitraukę į girias ir versmes, jusdami ateinančius meldžionis.

Meldžionys, įėję į Natangiją, ką sutikdami, tą teriojo ir degino ir toj vietoj, kur šiandien Brandenburgas, į abažą sustojo. Sutarę vieną dalį išleido į

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III. S. 202.

vidurį kraštą terioti ir grobį grieti, su antra ketėjo taborių, arba abažą, saugoti. Nujautę natangionys didesniąją dalį paėjus terioti, tuojau stipri jų kariauna iš girių išžengė ir Pokarviuose prieš meldžionų abažą sustojo. Tuojau prasidėjo kruvina mūša, kuri ilgas valandas pateko; meldžionys, vildamies nuodėmių atleidimo ir išganymo, sau galo ieškojo, o natangai ar mirti toj vietoj, ar liuosais gyventi ketėjo, nuo to gal numanyti, su kokia tenai, nesakysiu aitra, bet įsiutimu abiem pusėm kovės, pervis meldžionis Bartheimas, girdėjęs vyskupą sakantį, jog visi tie, kurie, kariaudami su netikėliais lietuviais, mirs, eis tiesiai į dangų; tuo pasikliovęs, kaip pasiutęs metės ant rindų natangų, kuriuos skindamas, po kojų vertė visų narsiuosius taip, jog išsigrūdo į užpakalį netikėlių, kuriuos vėl skindamas, ketėjo pas savuosius pagrįžti, bet, pervertas ragotine, išguro. Paskui metės abi pusi ant viena antros it nesavyj į kovą; tuojau vyrai kai ąžuolai pradėjo virsti abiem pusėm, jau tūkstančiai gulėjo žeistų, tūkstančiai klaksojo lavonų, bet dar pergale tebsivaržė, ant galo natangai perlaužė kantrybę ir buklybę vokiečių, kurių patys karvedžiai karvietėj beklaksantys paliko, o likusieji nušiurpę muko šalin; kas buvo abaže, tas pergalėtojams teko. Mūša buvo pasibengusi jau, kad išsiųstoji dalis terioti pargrįžo ir nusigando, regėdama visą abažą suniukusį ir savo draugus vienus skriejančius, kitus karvietėj beklaksančius, ir, pati viena nedrįsdama ant patrakėlių pulti, nėšinos į artimąsias pilis kryžokų.

Natangai, įsitraukę į vidurį savo krašto, aukavo, dėkavodami savo dievams už pergalę, pagal seną dabą: kaipogi lėmė, kurį imtinį reikėjo deginti, ant kurio iškrito, tą sudegino.

Ne laimingiau nutiko ir antram būriui meldžionų, kurį tuo pačiu laiku buvo įvedęs jomylista Barby į Parusnį, kursai, susinėręs su kryžokais ir likusiaisiais nuo Pokarvių mūšos meldžionimis, vylės sambijonis sudrausti, to dėjęsis, jų kraštą baisiai baisesniai nuteriojo, bet dieną šv. Agnieškos ištiko į aiškią mūšą, kurioje abi pusi ilgas valandas narsiai grūmės, vienok sambijonys perlaužė meldžionis; pats karvedys Barby su didžia daugybe svieto paliko karvietėj, likusieji vos besumuko į Karaliaučių[1].

Nuo tųdviejų pergalių didis džiaugsmas apsireiškė visame Parusyj tarp perkrikštų, ne taip nuo to, jog kryžokai daug svieto nustojo tose mūšose, kai nuo to, jog pasirodė patys galinčiais. Ir taip nuo pagrįžimo į senąjį jų tikėjimą buvo juos dievai antra pergale apdovanoję. Rodės jau lietuviams saulė užtekanti senojo ir linksmojo jų gyvenimo: kaipo du kartu pakėlė kardą ant savo galžudžių ir abu kartu pergalėjo ir garbe apsiklėstė.

Po tųdviejų pergalių giminės Parusyj nėrės su kita kita, du karvedžiu, Auktuma pagezonų ir Glapas varmijonų, sunėrusiu savo kariauną, apgulė pilį Heilsbergo, buveinę Varmijos vyskupo. Ilgą laiką įgulė gynės tampriai, bet, stokodama peno, nebgalėjo ilgiau bestengti, suvalgius arklius, nebebuvo ko kito daryti, kaip nakčia pagal sprukti į Elbingą pilį palikina; dar 12 vadų lietuvių, kuriuos su savim turėjo, akis nelaimingiems išlupo ir nusiuntė jų vientaučiams. Įėję patrakėliai į pilį savo įgulę įdėjo, o su likusiaisiais apgulė pilį Braunsbergo, kuri buvo kaip sąnariu Varmijos krašto su Natangijos, kurią per visą dieną vėtravodami negalėjo įsilaužti, kaipogi įgulė kryžokų ne vien kantriai gynės, drąsinama nuo paties

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. III, S. 205.

vyskupo Anzelmo, bet dar atrėmė patrakėlius, kurie vienok nesiliovė nuo to, bet, įtraukę į artimą girią, grobstė siunčiamą peną ir pagalbą į pilį, išlindusią įgulę jau peno, jau pašaro grieti tuojau nukavo ar į pilį apent suvarė, kuri, nebsulaukdama pagalbos ir stipdama badu, ant patarimo vyskupo, pilį uždegusi, pati įgulė į Elbingą išsikraustė.

Tuo pačiu laiku kiti patrakėliai apgulė Karaliaučių, Kroicburgą ir Bartenšteiną, bet, nenorėdami tenai daug žmonių patrotyti griaunantis, užrakino kelius ir takus, kad, nė nuo kur pagalbos negaudami, badu nustiptų: kaipogi tuojau rados badas pilyse taip, jog įgulės ne vien kailiais, bet visa tą, ką galėjo į burną įkišti, maitinos, dar tuointimpos gandinamos ir varginamos taip narsiai, jog įgulė niekaip nedrįso lauke pasirodyti, vienok pačiose pilyse badą ir šaltį kentėdami gynės iki paskuojos, gaudami pragumais duonos nuo perkrikštų, beje: nuo Tirunės, Ibutės, Nagoso ir Kersės, kuriuos paskui kryžokai apdovanojo žemėmis ir valsčiais kaip savo geradėjus.

Nė nuo kur kryžokai nebgalėjo artimos pagalbos viltis: mistras kalavijonų nuo pat mūšos Durbikės kariavo tuointimpos su žemaičiais, su kuriais, kaip minavojau, iš visos galios turėjo grumtis kruvinose mūšose. Kunigaikštis mozūrų, noris buvo pasiėmęs talkinėti, vienok iš savo krašto nesijudino. Noris kryžokai guodės Teutonijoj, vienok veikios pagalbos negalėjo gauti, pervis radusis tenai ermyderiui ir namkarei tarp ciesoriaus ir popiežiaus, kurioje patys raštai, skelbiantys kryžiaus karę ant lietuvių netikėlių, sukilus toms audroms, maž terado klausytojų. Pervis jog cieli metai dėl nupelnymo atlaidų buvo jau ilgu laiku, įgrobti kelionėj žemės šventos, nebnorėjo į Parusį bekeliauti. Vienok kitas niekas nebgalė-

jo kryžokų begelbėti, kaip tiktai viena talka kryžiaus karės. Todėl reikėjo kunigams dar aitriau sviętą plucinti ir skatinti į kryžiaus karę, kurios žygį popiežius lengvindamas, jog gaus meldžionys lygius atpuskus, noris kelionėj nesutruktų nė metų[1].

Tokį įbingimą popiežiaus regėdami ant savęs, lie- 1263
tuviai ir žemaičiai norėjo jam neteisybes kryžokų, sau daromas, išguldyti, to dėjęsi, ateinantį metą padarė pakajų su lenkais, kaip viršiau minavojau, nuleido siuntinius pas Krokuvos vyskupą, lūgodami jo, kad jis perguldytų popiežiui, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, dėl to vien nesikrikštija, jog nenori kryžokų ir kitų vokiečių vergais būti, sakydami: „Teatleidžia jis mums kitus krikščionis kunigus, kurie mūsų nevergtų, tų mes klausysim ir krikštysimės, jei jie mus leis mūsų liuosybe džiaugtis. Mušam mes kryžokus ir vokiečius krikščionis ne dėl to, jog jie krikščionimis yra, bet jog mus kruvinai vergia ir už gyvulius turi, tad kad mes regim, jog Perūnas, mūsų visų meilingas tėvas ir gūžėjas, išperėjo mus šiame pasaulyj ne ant kančių ir amžinų sopulių, kad ilgėdamies ir tuointimpos rūstindamies jį keiktumėm kaipo kraugerį, kursai mums gyvybą davė, norėdamas mus dieną ir naktį žudyti, bet dėl to, kad trūsėdami džiaugtumėmės gyvyba ir jį garbintumėm ir mylėtumėm, kaipo savo visų didžiausią geradėją, kursai mus šelpia, gūži ir linksmina. Jog mes krikščionis mylim ir juos už lygius sau žmones turim, tas rodo tą teisybę, jog mes su krikščionimis prekiojam, jūros ir žemės keleivius globiam ir vaišinam, nelaimei nutikus, globiam, savo žemėj leidžiam gyventi, jei jie iš mūsų nesipamėtoja ir nesityčioja; jei kas nenori

[1] Voigt, T. III, K. III, S. 214.

to tikėti, mes statom visas tautas krikščioniškas, kurios mus pažįsta, už liudėjus, bet kryžokų, kurie mus apkrikštiję tyčiojas iš mūsų apsiėjimų, nekenčia mūsų kalbos ir liepia dieną ir naktį pikčiau už gyvulius sau vergauti, mes tokių krikščionų neklausėm nei klausysim ir kaip įmanydami juos galuosim."[1]

Kad taip lietuviai kalnėnai, parusėnai ir žemaičiai guodės popiežiui, tuo tarpu pirmasis jo balsas ne veltui aidojo pasaulyj, kaipogi jomylistos Julicho ir Markos, surinkusiu po savo vėliava pareinėj gana stiprią kariauną, atkeliavo žiemą į Parusį ir, pačiam didžiajam mistrui Zangerhauzenui su kryžokais betrunkant Kulmijoj ir Pamezonijoj, traukė per Varmiją, Natangiją ir 21 dienoj siekio mėnesio atėjo pas Karaliaučių, ketėdamu stačiai pulti ant pylų sambijonų, kuriomis pilį Karaliaučiaus buvo užrakinę, vienok sutarė tą daryti pernakvojusiu. Nes praaušus, kad meldžionys artinos pilin, rado jau pylas tuščias, kurias sambijonys palikini į girias įsitraukė, vildamos juos nuo užpakalio pasalu antpulti. Meldžionys, krūpaudami taip veikaus atsitolinimo sambijonų, išsiuntė žvalgytoją perkrikštą Stantikę, kursai, susitikęs su sargčia sambijonų, galva prakirsta vos beatmuko į abažą meldžionų, kurie tuojau subruzdo rengtis į mūšą ir netrukdami susigrūmė. Pradžioj sambijonys susiskliautę kantriai ir stipriai turėjos, bet ilgainiui, mažindamos kritusiaisiais ir žeistaisiais, nebgalėjo meldžionų benuramdyti, nebstengdami įsitraukė į Kalgių kaimą, bet jog ir tenai meldžionys įkandin juos vijo, prasidėjo vėl dar baisesnė mūša. Sambijonys, nevildamos nė nuo kur veikios pagalbos, užsirūstinę grūmės su tokia kantrybe ir narsybe, jog

---

[1] Gebhardi, Gesch. Lief., Kur., Est. u. Zemg., S. 390.

meldžionys patys nuilsę rados. Ilgas valandas varžės pergale, į abi pusi svyruojančia, bet, atėjus įgulei Karaliaučiaus pagalbon meldžionims, sambijonys išguro. Bet, kaip buvo sutarę iki paskuojo turėtis, taip ir darė: kaipo nė vienas nei šalin muko, nei pasidavė, bet visi karvietėj paliko, velydamies pagal senovės tikybą liuosais mirti ir kame tenai aukštybėse linksmesnį gyvenimą už savo kantrybę ir dorybę rasti, nekaip amžinai vergauti svetimiems, kurių narsybę paskui dar piemenėliai ilgus amžius dainose garbino. Nutiko ta nelaimė lietuviams tą pačią dieną, kurioj pernykščiai buvo pergalę įgiję Pokarviuose, vienok daugybės ir pačių meldžionų, ir kryžokų tą dieną galą gavo.

Noris vokiečiai išliuosavo Karaliaučių ta pergale, vienok patrakėlių nenugandino, kurie buvo vieną kartą ryžęsi ar mirti, ar liuosais gyventi, ketėdami kiekvienoj vietoj tą daryti, ką jų kantrūs broliai ties Kalgiais parodė, siekdami, jog iki paskuojo kraujo lašo savo liuosybę gins, kaipo visų didžiausią liecybą savo tėvų ir visų brangiausią dovaną Perūno dievo. Regėdami tokią aitrą patrakėlių, likusieji perkrikštai užsidegė lygia meile ir gailesiu praėjusiųjų laimingų amžių, kurie taip pat, išsižadėję krikščioniško tikėjimo, glaudės pas savo brolius savo bočių liuosybę gynioti. Tuo tarpu kryžokai ne vien kardu, bet gudryba ir kropimu kariavo su lietuviais ir žemaičiais, kurie kaip jei pirma, taip ir dabar visaip norėjo jų diduomenę iš visų kraštų privilti, ką ne vien vyresnybė kryžokų, bet ir patys vyskupai kaip įmanantys steigė, kad tuo kaip taip mažintų lietuviams karvedžius, rykius, vyresniuosius, kurių netekus, jog žmonės patys neakyli nieko negalės nuveikti. Kas ir pavyko kryžokams: kaipogi rados tokių nuo-

kartų didžiūnų perkrikštų, kurie, pamasinti žadais ir liecybomis, arba privilijomis, slinko į Karaliaučių kryžokams tarnauti, vienok buvo ir tokių, kurie dovanomis kryžokų niekino ir siūlomi neėmė, turėdami sau už gėdą ir nedorybę tokiu pragumu savo tėvainę ir liuosybę prarasti ir antdėti ant sprando savo brolių jungą kruvinos vergybos: kaipogi išmintingas Nelubė, sūnus Sklodo ir brolis Vargulės, niekaip nesiryžo savo vardą paišyti amžina gėda ateinančių gadynių, ir taip, noris visi jo broliai kryžokams tarnavo, vienok jis velijos liuosas aplūžusioj trobelėj girios viduryj gyventi, nekaip auksytuose rūmuose su kryžokais, savo galžudžiais, lepintis, kursai, numukęs į Šakius, rymojo, kaip savo vientaučius nuo kruvinos vergybos prašaleičių išliuosuoti.

Kryžokai, iki nepradėję veržtis į vidurį Sambijos, sutarė pilį Karaliaučiaus kuo didžiau patvirtinti, pervis jog minavotas Nelubė buvo sukėlęs visus sambijonis, ketėdamas pilis vokiečių, kaipo gelžinius savo vergybos, griauti: kaipogi tuojau keli tūkstančiai susirinkę suardė naujas pylas ir su įgule kruvinai susigrūmė, bet, nestengdami gelžytų eilių kryžokų perlaužti, 8000 savųjų karvietėj palikęs, įsitraukė apent į girias ir neleido įgulei peno priduoti. Tuo tarpu Glandas su Svaina, antru du karvedžiu sambijonų, nuo jūros su laivais buvo atkirtusiu visą pagalbą Karaliaučiui, kurioje įgulė tuojau pradėjo peno stokoti ir, suvalgiusi ne vien visus gyvulius, bet ir jų kailius, vienos bado giltinės belaukė. Įkyrėjus kryžokams ant galo bebadauti, sutarė labiau kovoj galą gauti, nekaip badu stipti; visi, kas galėjo ginklą pakelti, sutūpę į valtis, leidos pakalniui tiltan. Tuojau prasidėjo visų baisioji ir kruvinoji kova ant pylų ir paties tilto, niekame dar Parusyj nebuvo iki šiol su

tokia rūstybe ir aitra mušęsi, kai toj kovoj: kaipogi kryžokams kito nieko nebliko — ar pergalėti, ar badu stipti; sambijonys taip pat velijos mirti toj vietoj, nekaip vokiečiams vergauti. Jau buvo begurstą kryžokai, ir akies mosterėjimo bereikėjo iki būtinai perlaužiant jų rindas, bet ant nelaimės sambijonų krito Glandas, tuojau ir Svaina, jų karvedžiu. Sambijonys, tuo nusiminę, pradėjo gurti, tuojau ir šalin sprukti palikini 5000 karvietėj savųjų. Kryžokai, įgiję tą pergalę, tuojau pylas ir tiltą sugriovė ir tuo atdarė kelią į Karaliaučių jūra ir žeme, stiprindamies dar didžiau nuo pajūrio, užėmė varmijonų pilį, Laukstete (Lochstät) vadinamą[1].

Noris pilis Karaliaučiaus jau liuosa buvo, vienok tuointimpos virtinės žemaičių ir lietuvių skardės kas dieną pamūriuose su kryžokais: kaipogi ateinantį metą Montė, karvedys natangų, atėjo vėl su stipriu bū- 1264
riu į pilį Karaliaučiaus grūstis. Įgulė traukė laukan, norėdama aiškioj mūšoj grumtis, kurioje pažeidę kryžokai karvedį Montę sugrūdo natangionis į girias.

Kryžokai, neturėdami niekaip pakajaus nuo antpuolių lietuvių, sutarė toliau grūstis ir tuojau užėmė kraštą Kvedenavos, lygia dalia Valdavos ir Vargių, kurių gyventojus vienus nutvėrė, kiti vienok paskubėjo dar į gilumą Žemaičių išsidanginti. Paskui kryžokai atsigrūdo iki Šakių ir Pobėčių, visa versdami į tyrą.

Nuveikę kryžokai tą dalį Žemaičių, Sambija vadinamą, rengės antrą užimti, kurioje buvo šventoji giria, žaliasis ąžuolas, žinyčia ir rūmai paties aukščiausio kunigo Alpo, nes, jog tenai visų kantrieji sambijonys gyveno, kryžokai, nesivildami savo galia

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 216.

jų nuveikti, patelkė dar kalavijonis nuo Padaugavio, dieną ir vietą sutarė, kurioj turėjo susinerti. Kryžokai, nelaukdami ateinant kalavijonų, įpuolę į tą kraštą, ermus darė teriodami ir degindami. Tuo tarpu sambijonys, norėdami dar gelbėti šventas vietas, kurias kryžokai naikino, puolė ant savo galžudžių. Prasidėjo baisiai kruvina kova; kryžokai, rėmęsi ilgas valandas su visų didžiausia kantrybe, ant galo gurti pradėjo ir jau buvo bemunkantys, kad tuo tarpu pasirodė kalavijonys, kurių žemaičiai negalėjo kelyj užturėti; narsesnė prasidėjo kova, ir didžiai ilgas valandas kruvinai grūmės, vienok kryžokai nuveikė sambijonis, kurie iki paskuojo turėjos, velydamies liuosais mirti, nekaip neapvežamiems vokiečiams vergauti, ir taip atgulė paskuoji apgynėjai tėvainės ir liuosybės tame krašte, kurį jau amžina rauda apgobė: kaipogi kryžokai, įgiję pergalę, ko nenuteriojo, tą išdegino ir visus ženklus ir minavones senovės išnaikino, ne vien šventus lieknus, šventus ąžuolus iškirto, rūmus ir žinyčias sugriovė, bet dar paaugusius nugalavo, o kūdikius ir motriškas išvarė į svetimus kraštus tenai amžinai vergauti vokiečiams. Ilgą laiką visas Sambijos kraštas gulėjo tyruose, kuriuose rūsti apuokai, irose rūmų ūbdami, gandino vargstantį keleivį, o vėjų darkiojami degėsiai žvilo, tarsi vaitodami paskuojų apgynėjų to krašto, kurių narsybę ir dorybę patys keleiviai, praeidami jų kapus, dar per ilgus amžius garbino[1].

Ne vien Sambijoj karė gaudė, bet ir kitose srityse Parusio rūstavo: kaipogi tuo pačiu laiku Bartijoj baisi karė ermus darė, kurioj Divonis su kariauna stengė kaip įmanąs visa, kas vadinos krikščioniu,

---

[1] Voigt, T. III, K. III, S. 230.

išnaikinti; į pilį Girdaują negalėdamas įsilaužti, sudegino.

Narsiau dar kariavo patrakėliai su kryžokais apie pilis Veistotę ir Velonę, pervis dėl šventumo tos vietos, kaip viršiau minavojau, kurie, turėdami tas pilis, vylės apent tą šventą vietą įgysiantys. Mažne per trejus metus parusėnai tuointimpos kariavo baisiai narsiai su kryžokais, maž ką nuo tolimesnių lietuvių žemaičių pagalbos gaudami. Kaipogi ir šiuo kartu stipri kariauna parusėnų, atsiartinusi pas Veistotę pilį, ėmė dieną ir naktį griautis, bet kryžokai stipriai gynės, ir lietuviai turėjo atsitraukti; vienok kryžokai besigindami taip buvo nuilsę ir jų pilis taip buvo suardyta, kurie, savo pilį uždegę, į Vėluvos pilį išsikraustė, kurioje vėl drąsiai gynės, noris patrakėliai dieną ir naktį trimis taranais mūrus kūlė; ant galo nebišsiturėjo, ir Divonis įgijo pilį tokiu pragumu: susitarė su perkrikštu, pily esančiu, kryžokus nukropti. Tuojau minavotas perkrikštas įsisiūlojo kryžokams už vadovą, ketėdamas staiga antpulti natangionis, pergalėti ir grobį apent atimti. Kryžokai, juo pasikliovę, traukė su kariauna iki pat Bartijos rubežiaus, nerasdami tenai patrakėlių, norėjo grįžti, bet vadovas viliojo toliau, sakydamas, jog aiškiai rasią kariauną pavengupėj abaže stovinčią. Traukė tenai kryžokai, kur buvo kelvedys su Divoniu karvedžiu susitarusiu, tad visa kariauna Divonio puolė ant kryžokų, kurie vienok veikiai susiskliautė ant kalno. Tuojau prasidėjo kruvina mūša, lietuviai apsiautė kryžokus, kurie noris turėjos iki paskuojo, vienok 20 kryžokų su didžia daugybe kitų vokiečių karvietėj paliko, vos keli beįmuko į pilį, bet ir tenai stipdami badu pilį palikini išsidangino į Mozūriją. Divonis, tą nujautęs, ėmė juos vyti, panokęs nuvargu-

sius keliu ir badu ėmė grumtis, pirmoje skardmušoj trys kryžokai pakrito, bet likusieji dar didžiai stipriai gynės iki patį Divonį pažeidžiantys, kursai nebgalėdamas bevyti, prasikraustė.

Tuo pačiu laiku stipri Kroicburgo pilis Natangijoj buvo kliuvusi į nagą netikėliams, kurioje kryžokai didžiai kantriai gynės, bet, pradėję stipti badu, pilį palikini nakčia pagal išsikraustė, tą jutę, lietuviai ėmė vyti, kuriuos panokę mažne visus karvietėj paklojo, du kryžoku beišspruko nuo giltinės.

Tuo tarpu Treniota kunigaikštis, sukėlęs karėn žemaičius ir susinėręs su kalnėnais lietuviais, traukė per Mozūriją ant kryžokų, visą Kulmiją nusiaubė, susinėręs tenai su Monte, karvedžiu natangų, kursai dabar tyliai buvo įgijęs pilį Christburgą, vertė visa į tyrą; tas dar skaudesniu buvo dėl kryžokų, jog tas kraštas, kaip viršiau minavojau, buvo apgyventas nuo vokiečių ir kitų prašaleičių, senieji tenai gyventojai buvo išnaikinti, todėl lietuviai kuo didžiau teriojo ir degino; visi trobesiai, kurių negyniojo stiprūs mūrai, buvo sudeginti ir su žeme sulyginti, nė vienas krikščionis neliko nuo kardo įbingusių lietuvių ir žemaičių, kurie tame įnirtime netaupė nei lyties, nei gražybės, nei amžiaus, vaikus, moteris būriais varė į vergus, kaip jei vokiečiai netikėlius, nes jog tame krašte ilgą laiką pakajus buvo patvėręs, todėl buvo viso pertekęs; lietuviai tenai nepaseikimą grobį buvo suplėšę, kurie jau grįžo namo, nes mistras Rechenbergas su visa savo kariauna norėjo jiems kelią užstoti; tuojau ištiko į mūšą, kurioje su visų didžiausia aitra grūmės, kryžokai negalėjo nieko padaryti lietuviams, kurie nuo abiejų pusių buvo pylomis apsikapėję, ir aiškiai jau sviro pergalė į lietuvių pusę. Tą regėdamas, mistras drąsino savo kareivius

tais žodžiais: „Ne mūsų tai yra neprieteliai, kuriuos reikia jums čia pergalėti, bet neprietelius nekaltos panos švenčiausios; ne ant žemės rasit algą tos karės, nes antrame gyvenime, kurį jūsų pergalė dar pagražins." Tie žodžiai mistro buvo žaibais dėl vokiečių, toj valandoj perlaužė eiles lietuvių ir daugybę jų karvietėj išklojo; kryžokų kariauna įbingusi, vydama likusiuosius, paskydo ir maž beliko pas vėliavą, arba papartį, zokano, tą pamatęs, karvedys Montė puolė su visų didžiausia narsybe apent į mūšą ir vėl ėmė grumtis; ilgas valandas su visų didžiausia aitra piovės, nes, kritus pačiam mistrui Rechenbergui, šiurpulys apniko visus kryžokus. Lietuviai, regėdami vokiečius gurstant, kuo narsiau grūdos, ir vienoj valandoj 40 kryžokų ir visų meldžionų kariauna karvietėj paliko[1].

Baisus tenai buvo nuopuolis kryžokų, aičiojimai, dejavimai su nuogąsčiu paskydo visame krašte, kur vien krikščionys gyveno. Nuo nuopuolio padurbėj niekame nebuvo dar taip didžiai prityrę kryžokai, kaip dabar ties Liubava, pervis didžiau, jog tenai galą gavo patys rinktiniai kryžokų.

Su lygia laime grūmės drąsiai kiti pulkai lietuvių ir žemaičių Bartijoj, kurie, nusarioję visą kraštą, apgulė pačią pilį Bartijos, kurioj stipri kryžokų įgulė didžiai tampriai turėjos, noris lietuviai buvo pylas užpylę, kad įgulė nebišeitų iš pilies, kurią dieną ir naktį taranais griovė; tarp visų tenai atsiženklino perkrikštas, kryžokams tarnaująs, vardu Miligedė, sambijonis, kurio vieno daugiau lietuviai bijojos, nekaip visos vokiečių įgulės, kurie vienok ir tą nugalavo; kryžokai, gieždami apmaudą, 13 vadų bartijonių pilies angoj pakorė kurie, išpuolę ant pylų lietuvių,

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 240.

kruvinai susigrūmė; abiem pusėm virto vyrai kai ąžuolai, noris kryžokai išveržė pylas, arba šančius, ir suardė, vienok pats marčelga zokano Ditrichas tenai galą gavo, kurie, paėjus lietuviams nuo pilies, tarės attolinę pavojų, kad tuo tarpu staiga 3000 lietuvių vėl apgulė pilį ir kelius užtaškavo, ir su didesne narsybe ėmė grūstis; nuvargo ir kryžokai, pilyj besigindami, pervis jog nė nuo kur pagalbos nebsivylė, radusis badui, regėdami nebliksiantys, palikini pilį slapta naktovidu išsidangino į Karaliaučių; lietuviai, įėję į pilį, stiprią įgulę paliko, kuri paskui pačius kryžokus graudino.

Nebgalėjo jau ilgiau kryžokų zokanas besiremti su netikėliais, kurių narsybė ir kantrybė su kiekviena pergale stiprinos ir didinos, tie, kurie laukus ir girias už namus turėjo, o ežerus ir upes už miegas ir klėtis pavalgos, kurie nieko nesigailėjo neigi skundė, kariaudami už savo liuosybę, namus dievo ir tėvainę, kurie jau visi susitarė iki paskuojos gintis. Aiškiai regima jau buvo, jog kryžokai nebgalėjo bestengti tokioj kruvinoj ir maringoj karėj be stiprios pagalbos.

1264 Tą regėdamas, didysis mistras Zangerhauzenas, susitaręs su vyskupais, steigė kaip įmanąs kariauną savo zokano padidinti ir jau gurstantį zokaną pastiprinti, nes patsai savo galia nespėjo to padaryti, todėl jis keliavo pavasarį m. 1264 į Teutoniją kareivių telkti ir visų pirma lūgojo kunigaikščių, karalių ir ciesoriaus, tarp kitų Brandenburgijos kunigaikščio, kad teiktųsi toj rūstoj dienoj zokaną kryžokų gelbėti. Nuo tenai leidos į Tiuringiją jos kunigaikštį Albertą, didį bendrą kryžokų, taip pat telkti į karę ant lietuvių ir žemaičių. Mistras skubinos tą patį pavasarį nukakti į Rymą pas popiežių, kuriam verkdamas

pasakojo nuopuolius ir nelaimes, kuriuos kryžokai Parusnyj ir Lietuvoj buvo prityrę, beje: vargus, badus ir pavojus, stigavodamas, jei jis nešelps, visa, kas tenai krikščioniu vadinas, eis pagalum. Dar pargrįždamas nuo popiežiaus, telkė kunigaikštį Braunšveigo, Misnijos ir Holšteino, kurie visi pasiėmė eiti kariauti netikėlių.

Taip grimzdo galybė kryžokų žemyn, kurios ramčiai kitas po kito lūžo, o su nustojimu kokios pilies nustojo vieno ramčio; jau kožnas kryžokas regėjo artinantis sau prapultį, kaipogi nelaimės didinos kas dieną ir nebturėjo jau nė skiautelės žemės, kurią būtų galį valdyti neigi toliau pakajaus viltis.

Kas dieną daugyn vien siaubė liuosybėn, o pilis, jos kalinyčias, kas kartą savo kantrybe lietuviai vieną po kitos ardė. Jau aušra visuomenės liuosybės baltavo ant Lietuvos tautos ir kas valandą laukė skaisčios saulės užtekančios. Bet kur dėsi nelabą Mogilę! Ta, atsivėlusi į lietuvių tautą, uždegė netaikas ir kerštus, gudria ranka kryžokų pasėtus, tarp pačių lietuvių, kurie, neminėdami esančiais ant kranto pragaro, tą ginklą, kuriuo draudė lėbaujančius savo neprietelius, pradėjo savo namuose remti brolis broliui į širdį, tą ginklą, kuriuo iki šiol garbingai gyniojo liuosybę, tą dabar turėdamas rankoj, leidžia sau gelžinius vergybos kalti, kuri rūstina ateinančias savo kartas.

Taip kantriai sambijonims mirštant už liuosybę, lietuviai tolimesnieji, kalnėnai ir žemaičiai, negalėjo jų šelpti, kariaudami patys tuointimpos su gudais, totoriais ir kalavijonimis, ant galo žūdami namkarėj, kurią kalavijonys uždegė. Kaipogi Tautvilas, kunigaikštis Polocko, ir Daumantas, žemgalių kunigaikštis, užmušė Mindaugą karalių; kokia buvo to prie-

žastis, iki šiolei nėra dar aiškiai žinoma. Noris gudų rašytojai taip pasakoja, jog tuo laiku būk mirusi karalienė Morta, į kurios budynę daugybė diduomenės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, susirinkusi ir palaidojusi ją pagal ūkės dabą su didžia iškilme. Tarp kitų svečių buvęs tenai Daumantas su savo žmona, o seseria nabaštikės karalienės, kurią tenai Mindaugas taip pamėgęs, jog, geisdamas ją už žmoną sau paturėti, būk nebedavęs daugiau jos Daumantui, kursai, tuo būdamas abydytu ir negaudamas teisybės, būk susitaręs su Treniota, kunigaikščiu žemaičių, ir Tautvilu, kunigaikščiu Polocko, Mindaugą karalių nugaluoti. Ką nuveikę tokiu pragumu. Tuo pačiu laiku būk patrakę juodieji gudai Nadbrausdžių apygardoj, kurių drausti Mindaugas išsiuntęs patį Daumantą, kursai, susižinojęs su Treniota, nėjo trakuojančių ramdyti, bet, pakukuliavęs savo kareivius, atėjo pas Gardiną, kame Mindaugas abaže gulėjo, ketėdamas į Lenkus ar į Parusnį traukti, sakydamos sargčiai einąs Mindaugo pasiteirauti, bet įlindęs į lapinę naktovidu patį Mindaugą su dviem sūnum, Rukliu ir Rupeikiu, nugalavo metuose 1264. Taip rašo gudai, o vokiečių rašytojai stačiai sako, jog Treniota užmušęs Mindaugą, neišguldydami priežasties.

Išpažinti reikia, jog veikalai karaliaus Mindaugo, arba Mendogo, taip yra suplaikstyti ir sujaugti, jog sunku yra kokią noris tenai perskyrą rasti, kurios tada tegal viltis, kad visi senovės dokumentai bus pakarčiui laiko sulasyti; vienok Mindaugo smerčio kita turėjo būti priežastis, ne kurią gudų rašytojai rodo: kaipogi, veizint į jo gyvenimą ir pradžią jo rėdos, visur jis rodos vyru drąsiu, narsiu, neapvežančiu krikščionų, bet nemokančiu kariauti, daugiau nuveiktu karėse, kaip pergalėtoju buvo; tapęs krikš-

čioniu, suvisu savo rėdoj kitokiu rados, nuo m. 1251 iki savo smerčio karėse nebėr jo girdėti, kuriose vieni žemaičiai noris sunkiai, bet garbingai kariauja su vokiečiais kryžokais ir meldžionimis, o Mindaugas bendraujas su mistrais ir dovanas jiems siunčia, užrašo karalystę. Kad žemaičiai padurbėj kryžokus ir kalavijonis pergalėjo metuose 1261 ir kad jau vieno siūčio bereikėjo užsiausti vokiečiams iki suvisu juos atlaikant, tuo tarpu Mindaugas daro paliaubas su kalavijonimis. Paskui, tapęs pagoniu, netraukia į Parusį paduoti ranką nuspaustiesiems, kurie buvo kėlęsi numesti jungą kruvinos vergybos, bet į Lenkus, kurie lietuviams nieko nedarė. Vokiečiai jį į didžiuosius kunigaikščius Lietuvos iškėlė, vokiečiai į karalius, vokiečiams ir tarnavo per visą savo amžių iki smerčio. Jis sukėlė namkarę, kuri patvėrė iki Vytenio valdžios. Kame yra palaidotas, nėra iki šios dienos pevnumo; vieni sako Padaugavyj ir akmenį rodo su parašu, kursai ant jo grabo buvo, kiti rašo, jog Naujapilyj, ir kalną rodo, kuriame palaidotas.

Po smerčio karaliaus Mindaugo Treniota tapo valdymieru Lietuvos ūkės, bet neilgai tesidžiaugė ta goda: kaipogi Tautvilas, Polocko urėdas, gundinamas nuo kalavijonų smeigtis į Lietuvos sostą, todėl skaugėjo tos vyresnybės Treniotai, to dėjęsis, sutarė jį nugaluoti, vienok rados vienas, kursai pranešė tą pavojų Treniotai. Šis, tardamos nieko nežinąs, pakvietė pas save Tautvilą viešėti ir apie ūkės reikalus pasiteirauti, tasai, rodydamas savo kliautį ir bendrybą, nesivangstė jo lankyti, kuriam atėjus, Treniota liepė apkalti, o tuo tarpu kareivius savo išsiuntė į Polocką užimti pilį, kurios gyventojai, tardami, jog su žinia jų urėdo tas daros, įleido Treniotos kareivius, kurie įėję rėdą Tautvilo paniekino ir patį

kraštą su Lietuva sunėrė. Nujautęs Treniota užėmus Polocką Tautvilą, kaipo bendrą vokiečių, liepė kalinyčioj nugaluoti: kaipogi Tautvilą buvo pasodinę urėdu Polocke vokiečiai kalavijonys. Negal žinoti, kas pakukuliavo perkrikštus kareivius Mindaugo, kurie pareinantį Treniotą iš pirties nukavo, vyrą garsų karėj ir ūkėj, metuose 1264.

§ 25. VAIŠVILKAS, ARBA VAISELKAS, DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Tame suirime ūkės, nuo visur grumzdžiant pavojui, aukščiausias lietuvių kunigas suvadino į sueimą; parnešus lazdą, tuojau diduomenė susirinko į Kernavę, Lietuvos buveinę, kame tas gi aukščiausias kunigas susirinkusiems tėvūnams bruko vienybę ir kliautį, kad liautųsi tarp savęs kerštauti ir suktų ginklą nuo savęs ant savo neprietelių, kurie tykojo pragumo jiems gelžinius amžinos vergybos antdėti, todėl maldė jis dievus aukomis ir nuo jų išminties lūgojo, tad ėmė teirautis, kokį vyrą turi kelti į sostą lietuvių ūkės.

Lietuviai norėjo regėti didžiuoju kunigaikščiu Lietuvos Vaišvilką, trečiąjį sūnų Mindaugo karaliaus, bet žemaičiai, jatviežiai, latviai, žemgaliai jo nenorėjo, stigavodami, jog jis ūke nesirūpins ir gieš apmaudą ant tų, kurie tėvą jo karalių Mintautą, arba Mindaugą, nugalavo. Gudų siuntiniai, lietuvių įstatymų klausantys, ketėjo to klausyti, kurį visa vyresnybė pakels, tardami, jei lietuviai žemaičiai ir kiti nori tikrai gelbėti ūkę ir namų kerštus gesyti, turi pakelti didžiuoju kunigaikščiu svetimą, tokį garbingą vyrą, kursai galėtų su garbe Lietuvos ūkę rykauti ir rėdyti; tokį vyrą jiems rodė Švarną, gudą,

kunigaikštį Drohičino ir Lucko, žentą Mindaugo karaliaus ir tarną visų jo žygių, kuriam žemaičiai ir kiti nedidžiai teprieštaravo, bet lietuviai kalnėnai niekaip nenorėjo jo pakelti, tardami: „Aiškiai žinom, jog tėvūnai gudų linki laimės Lietuvos ūkei, bet šiandien lietuviai, tiek metų gožę kraują dėl to vien, kad gudai jos nevaldytų, šiandien taip pat negali gudą už rykį sau kelti; gali būti Švarnas bendru lietuvių tautos, bet niekaip negali tapti jos didžiuoju kunigaikščiu." Diena nemetu susitaikino ir Vaišvilką, trečiąjį sūnų karaliaus Mindaugo, didžiuoju kunigaikščiu lietuvių pakėlė, ir siuntinius į Pinską nuleido, kviesdami jį į ūkės sostą.

Pirma buvo jis urėdu, arba pilies vyru, Naujapilio, paskui siuntiniu prie Danieliaus, karaliaus gudų, pas kurį bebūdamas, tapo krikščioniu gudų tikybos. Mindaugas, tėvas jo, visaip jį norėjo nuo to nugrėsti, bet Vaišvilkas ne vien savo naujos tikybos nepaleido, bet dar į zokaną Haliče, Danieliaus buveinėj, įstojo. Vadino jį Vasilku nuo to, jog ant krikšto buvo gavęs vardą Vasilijus, nes turėjo būti mažo augumo, todėl jį vadino Vasilku, mūsiškai atsieina Vasilėlius. Gudai pagal savo dabą nevadina žmogų jo pavarde, bet ant krikšto gautu vardu, todėl ne Romuntu, kursai tikrasis jo vardas buvo, bet Vasilku. Tapęs Vaišvilkas zokaninku norėjo žemėj šventoj grabą išganytojo aplankyti, būk nukeliavęs buvęs į grekonų žemę ir tenai pagirtame klioštoriuj ant kalno Atos viešėjęs pas savo brolius zokaninkus, bet nuo tenai, negal žinoti priežasties, namo į Lietuvą sugrįžęs ir ties Naujapiliu klioštorių ant skardžio Nemuno pamatavęs, kuriame dievobaimingai su kitais zokaninkais gyvenęs. Bet, atėjus žiniai apie smertį jo tėvo, taip būk įsirūstinęs, jog, numetęs

abitą ir kardą pasijuosęs, apsižadėjo giežti apmaudą ant nprietelių Mindaugo, ketėdamas po trejų metų vėl abitu apsivilkti, bet, neturėdamas galios ir krūpaudamas, kad jį patį nenukautų, buvo į Pinską išsikraustęs. Nuo tenai išleido tuojau savo siuntinį į Padaugavį pas kalavijonų mistrą, lūgodamas nuo jo pagalbos, smeigiantis jam į ūkės sostą, kuriam gerindamos ketėjęs visus krikščionis, Lietuvoj kalinamus, paleisti. Mistras pažadėjo jam pagalbą ir tuojau, sukėlęs savo kariauną, teiravos Rygoj savo kapituloj traukti jam pagalbon. Bet tuo tarpu išgirdęs Vaišvilkas, jog lietuviai patys pakėlė jį didžiuoju lietuvių kunigaikščiu, nuleido tuojau antrą siuntinį į Rygą, sakydamas mistrui, jog nebreikalauja daugiau jo pagalbos, tardamas susitaikinęs esąs su savo ūkininkais ir tapęs pagoniu. Kaipogi nukeliavę siuntiniai į Pinską su iškilme parvėdlavo jį į Kernavę, Lietuvos buveinę, ir tenai jį pakėlė didžiuoju kunigaikščiu lietuvių.

Taip tarės lietuviai jei ne kareivį, tačiau vyrą gudrų, mokytą, svieto regėjusį valdymieru savo tautos pakėlę, vildamies, ko jis kardu nenuveiks, tą gudryba nukrops, bet tame daikte nusivylė.

Kaipogi Vaišvilkas, tapęs didžiuoju kunigaikščiu lietuvių, nesirūpino, kaip ramdyti ir drausti neprietelius savo ūkės, nešelpė parusėnų, savo vientaučių, stipria ranka, kruvinose karėse žūnančių su kryžokais ir su meldžionimis, bet pradžioj savo rėdos ėmė su visų didžiausia aitra ir rūstybe persekioti įtartus nugalavimu savo tėvo Mindaugo. Tuojau kėlės namuose baisus ermyderis ir prasidėjo rūsta namkarė: kaipogi Vaišvilkas vienus niekuo nekaltus nužudė, kitus slapta nugalavo, kitiems akivaizdoj galvas nurantė; karojo lygia giltine kaltą ir nekaltą, jei tiktai

rados skaugis, juos kaltinąs. Bet kas aprašys tą rūstą dieną Lietuvoj! Kiekvienam lietuviui pažvelgus širdis gėlė: kaipogi visi kraštai rūstais degėsiais apskleisti, turtingi kaimai išterioti, pilys, rūmai, žinyčios suardytos, vietovės, arba miestai, nudeginti,— kur antžvelgus, tenai rūsti tyrai taukšojo. Pilių ir kaimų vietose springiniai žvėrys ir paukščiai, kaulus tąsiodami jų gyventojų, gandino savo rūstais balsais paklydusį keleivį. Buvo gadynė, kurioj, vieni antrų neapkęsdami, žudė, apmaudą gieždami, kaipogi žmona nesigailėjo užmušto savo vyro, sesuo neraudojo brolio, motina neverkė sūnaus nugaluoto; tokiomis netaikomis ir galžudėmis galavos tarp savęs patys gentys, kiti nusiminę rymojo, kiti įsirūpinę sau galą darė, kiti ant galo nebtverdamos išsidangino apie 300 giminių į Gudus; pirma pas naugardžionis glaudės, bet tie ketino juos užmušti, paskui meilavo uždangos pas pleskavionis, kurie juos priėmė; šie, norėdami savo geradėjams pasigerinti, visi persikrikštijo į gudų vierą, kurių pavardės iki šios dienos ištvėrė, kad ir ne visų, Pleskavo apygardoj. Tarp visų išėjūnų visų garsesniu yra Daumantas, kunigaikštis žemgalių, tapęs paskui Pleskavo valdymieru, daug nelaimių lietuviams padarė, vienok buvo dar tokių, kurie velijos mirti toj vietoj ar liuosais gyventi, pervis vaideliotai, kunigai lietuvių, drąsindami ir džiugindami antru, laimingesniu gyvenimu, bruko svietui kliautį ir vienybę, skatindami dar ginti liuosybę, kaipo visų brangiausią dovaną, nuo paties Perūno duotą, kaip jei jų bočiai probočiai kad darė[1].

Vaišvilkas, didysis lietuvių kunigaikštis, nesirūpino tuo, ką Klemensas IV popiežius sakė savo raš-

---

[1] Карамзин, т. IV, К. II, с. 80.

tuose, jog trys neprieteliai rūstina bažnyčią ir gandina popiežių ir kryžokus. Viena, jog viešpats Babilonijos užėmė visą žemę šventąją. Antra, totoriai taip pat baisūs neprieteliai, kurie tuointimpos kankino lenkus ir vengrus. Tretieji ir visų baisieji neprieteliai bažnyčios ir kryžokų yra lietuviai.

Tuojau išėjūnai lietuvių, kurie nuo novių Vaišvilko buvo išsidanginę į Gudus, tuojau pradėjo Lietuvą terioti, nemindami, jog tenai buvo gimę ir augę, jog tenai gulėjo kaulai jų garbingų bočių probočių. Nieksai jų širdies negalėjo sugraudinti, kur užėjo, ten ugnia ir kardu verkiamą dieną darė.

Pervis Daumantas, tapęs rėdytoju Pleskavo, puolė tuojau į Lietuvą terioti, nudeginęs apygardas Braslavo, grįžo namon ne vien su didžiu grobiu, bet dar Girdenienę jomylistienę su dviem sūnum ir kitais imtiniais į vergus varė. Girdenis, pajutęs apie tą, su saujele kareivių, kokią galėjo tame suskubime surinkti, ėmė vyti savo neprietelių, kurį panokęs Padaugavy, neveizėdamas ant jo daugybės, susigrūmė ir, gal sakyti, piovės, ne mušės, pergale varžydamos, ne ant žemės, bet pačiuose verpetuose Daugavos upės; Lambis, Lugaila, Goštautas, lietuvių vyčiai, noris išveržė pergalę rūstam neprieteliui, bet ir pačius, kelis kartus žeistus, prarijo Daugavos verpetai. Vienok tų kalinių nebgalėjo begelbėti, kurie jau buvo anapus Daugavos perkelti, verkė veizėdami, kaip jų gentys kantriai mirė, norėdami juos gelbėti[1].

Lenkai tą patį metą, taip pat norėdami naudoti
1266 toj namkarėj, ryžos Jacviegus, arba Paletiją, užkariauti; to dėjęsis, Boleslovas Gėdingasis, lenkų kunigaikštis, sukėlęs iš visos savo ūkės kareivius ties

---

[1] Карамзин, т. IV, К. II, с. 83.

pilia Zavichostu, nuo tenai traukė į Jatviežių žemę. Pajutę apie tą, jatviežiai surinko savo pulkus ir su savo karvedžiu Komatu traukė prieš lenkus, kuriuos radę abaže bestovinčius, metės ant jų su tokia smarkybe, jog Boleslovas vos bepaskubėjo savo kareivius sueiliuoti; abi pusi susigrūmė ant pačių pylų, ilgas valandas narsiai narsesniai kantriai kantresniai varžės pergale. Komatas pats, drąsindamas savo kareivius, priešaky vien kariavo, grūsdamas po savim visų narsiuosius, bet, sudurtas patsai keliomis ragotinėmis, išguro, vienok nuo to gal numanyti, koksai tas vyras, jog, nuo žirgo virsdamas, dviem savo neprieteliam galvas nukirto. Smertis Komato nėmaž nenugandino jo kareivių, kurie iš apmaudo kuo narsiau graudino neprietelius, kiekvienas sau galą ar neprieteliui graibstydamas su tokia aitra ir rūstybe kariavo, jog kaip kursai karėj rėmės, taip ir numiręs stovėjo. Mažne iki paskuojo išgaišino lenkai tą narsią giminę: kaipogi augusius iškirto, motriškąsias ir vaikus į vergus išvarė, o kraštą jų sunėrė su savo ūke. Likusieji, atėję į Lietuvą, tą bepasakė: „Šiandien, jums kerštaujant, vieni krikščionys mūsų žemę užėmė, rytoj kiti jūsąją užims, jei nesiliausit kitas kitą žudyti."[1]

Ant tos žinios Vaišvilkas patsai nusiminė, kaipogi, nužudęs visą diduomenę lietuvių, pradėjo ant galo povyzoti rubežiun. Visų pirma, norėdamas apmaudą ant lenkų nugiežti už jatviežius, patelkė Švarną, savo švogerį, ir su didžia kariauna išleido jį lenkų kariauti. Visų pirma lietuviai Sandomiro apygardas nuteriojo, kuriose ne vien nudegino kaimus, bažnyčias, vietoves, bet dar daugybes į vergus išva-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., t. I, p. 1.

rė. Tą jusdamas, Boleslovas sukėlė skubinai savo kareivius ir ėmė vyti lietuvius, kuriuos panokęs kruvinoj ir baisioj mūšoj pergalėjo ir kalinius savo atvadavo. Vaišvilkas su Švarnu, nustojusiu visų gerųjų savo kareivių, su likusiaisiais giriomis namo pargrįžo.

Boleslovas, nuveikęs lietuvius, norėjo dar apmaudą nugiežti ant Švarno, todėl, sutraukęs savo kareivius, antpuolė Švarno dalykus, kuriuose kaimus, bažnyčias,— kas vien trobesių buvo, visus degino. Švarnas, ne vien paėmęs savo kareivius, bet patelkęs lietuvius, susigrūmė su lenkais dieną šventųjų Gervazo ir Protazo. Lenkų vyresnieji, regėdami lietuvius smarkiau ir bukliau laidant vylyčias, liepė saviesiems ragotinėmis ir kalavijais kautis, kurie su tokia narsybe antgulė lietuvius, jog netrukus perlaužė eiles lietuvių. Švarnas norėjo šlystančias rindas pastiprinti, bet, nieko nebnuveikdamas, ėmė pats nėšintis. Lietuviai, atsiskiedę nuo Švarno, tuo pačiu žygiu antpuolė staiga Mozūriją, kurios vieną sritį nuteriojęs, grobį į namus pargabeno.

Vieni dar žemaičiai, ne vien kruvinose mūšose žūdami, garbingai kariavo Žemgaliuose ir Kurše su kalavijonimis, kurių galybę jei nesugraudino, tačiau stipriai ramdė ir nė pėdos žemės neatdavė vokiečiams, kurios būtų savo krauju nesušlekinę ir savo kaulais neapkrėtę. Bet dar kiek galėdami šelpė parusėnus žūnančius, kaipogi vienus pulkus išleido į Natangiją, su kitais Klaipėdos pilį tuointimpos vėtravojo.

Pervis įgulė Krečių pilies, šiandien Kretingos, perdaug didžias iškadas darė Klaipėdos piliai; įkyrėjus vokiečiams tuointimpinius antpuolius beramdyti, kamendotas pilies Klaipėdos norėjo jiems galą

padaryti. To dėjęsis, sukėlęs savo zokano kareivius ir meldžionis, traukė į Krečių pilį, ketėdamas įgulę iškirsti, o pačią pilį su žeme apprausti. Bet įgulė, nujautusi tą, pati išėjo iš pilies ir, pasitaisiusi rindoj į mūšą, laukė vokiečių ateinančių, kuriems pasirodžius, ištiko į baisiai kruviną mūšą, kurioj žemaičiai pergalėjo kryžokus ir patį kamendotą Klaipėdos su kitais kryžokais sugavo, ant kurio giežidami apmaudą savo nelaimių, kamendotą ant krotkų gyvą kepino, o kitus kryžokus vokiečiai išpirko[1].

Paskiau, norėdami kalavijonys nugiežti apmaudą ant žemaičių antrą kartą, sukėlę dar stipresnę kariauną kryžokų ir meldžionų, atėjo vėl pas Krečių pilį, nes pirma, padaliję savo kariauną į dvi dali, vieną užslėpė girioj, su antra atėjusi prie pilies, išmasino įgulę į laukus, kuri išpuolusi tuojau susigrūmė; vokiečiai pradėjo šlyti ir mukti, įgulė vyti, tuo tarpu antra dalis kryžokų, iš girios iššokusi, užsiautė užpakalį žemaičiams, kurie su tokia narsybe ir rūstybe kovės, jog mažne visi paliko karvietėj, tuo tarpu likusieji, mukdami į pilį, nebsuskubėjo angų pilies užrakinti, kaip vienkartu ir kalavijonys sumuko, kurie, nugalavę tenai likusiąją įgulę, turtus išplėšė, pilį pačią, kai buvo ketėję, sudegino.

Taip tas nuopuolis, rašo tos gadynės rašytojas, būk nugandinęs artimuosius žemaičius, jog įgulė Impilties pilies, nieko neblaukdama, pilį palikina į gilumą girių išsikrausčiusi. Noris paskui dar žemaičiai norėjo Klaipėdos pilį užimti, bet visados, stipriai įgulei drąsiai gyniojantis, nieko negalėjo padaryti.

Tuo pačiu laiku įgulė kalavijonų Ventspilyj, jutusi, jog įgulė Griežės pilies ištraukė ar dėl persikei-

---

[1] Alnpeke, S. 93—94.

timo, ar dėl kitos priežasties, antpuolusi pilį be įgulės, išplėšė, ką rado, o pačią pilį sudegino. Ir taip žemaičiai du nuopuoliu prityrė vienu laiku.

Parusnyj buvo rūsta diena: parusėnai noris nė nuo kur negaudami stiprios pagalbos, vienok jų karvedžiai Glapas, Linkas, Divonis, Koltis ir Daubaris graudino dar eiles kryžokų, savo galžudžių.

Tuo tarpu Vaišvilkas, didysis Lietuvos kunigaikštis, sugaišęs jau namų keršťais, jau lenkų karėmis, negalėjo ar nenorėjo šelpti parusėnų ir leido vokiečiams pajūriuose stiprintis ir į gilumą krašto plėstis. Rasi dėl to vien, jog jis norėjo visų pirma su gudais atsiryžti, reikalaudamas, kad gudai grąžintų lietuviams kraštus, užimtuosius nuo Danieliaus, kurie jei to nedarys geruoju, su kardu išverš.

Leonas, gudų kunigaikštis, regėdamas įnirtusį Vaišvilką ir krūpaudamas Lietuvos galybės, pasiėmė jam visa daryti, ko jis reikalavo, bet širdyj pasalu rymojo, kaip jį nugaluoti. To dėjęsis, Leonas užkvietė jį į Vladimirą, savo buveinę, ant puotos. Vaišvilkas pirma nairės, bet, perkalbėtas nuo Vasilijaus, juodųjų gudų kunigaikščio, paklausė, nukeliavo į Vladimirą ir tenai klioštoriuj šv. Mykolo apsigaspadijo, kurį tenai Leonas ir Romanas, kunigaikščiu ıausvųjų gudų, su visų didžiausia iškilme priėmė. Tuojau tėvūnas Narkoltas Nemcinas pakėlė puotą svečiui, kurioje susirinkę linksminos gerdami ir valgydami. Antrąją dieną pagrįžęs Vaišvilkas su savo diduomene į kliošorių atgulė. Tuo tarpu atėjo Leonas kunigaikštis kviesti jį, kad dar ilgiau su jais teiktųsi linksmintis. Vaišvilkas, kėlęs dėl žmonystos ir iš seklyčios išsikišęs, dėkavojo Leonui, ketėdamas ryto metą atgerti. Bet Leonas, atkeitęs savo meilingą balsą, patsai puolė ant Vaišvilko su savo budeliais,

perskėlęs jam galvą, visą jo diduomenę nugalavo, kurį tenai pat Vladimire ir palaidojo. 1267 9 d. gruodžio

Taip galą gavo didysis Lietuvos kunigaikštis, nieko gero savo ūkėj neįsteigęs, daugiau žinomas praliejimu kraujo savo ūkininkų ir persekiojimais. Nuvargusius nelaimėmis ir karėmis su kryžokais ir kalavijonimis dar namkarėj paskandino, gieždamas apmaudą ant tų, kurie buvo karalių Mindaugą nugalavę. Vienok, svietui norėdamas doru rodytis, ant rūbų kunigaikščio abitą antmovęs dėvėjo, nuo ko buvo vadinamas vilku ėrelio kailyj, kursai paviršiui nekaltu rodės, o širdyj piktybę slėpė. Paleido kryžokus ir kalavijonis ir jų vyresniuosius, seniai kalinyčioj laikomus, be kokio užmokesnio ir be iškeitimo į lietuvius, kryžokų kalinyčiose esančius, ant pačių lietuvių galvos. Tas gi kunigaikštis norėjo lietuvius krikštyti į gudų vierą[1].

Tą patį metą Otokaras II, karalius Čekų, rengės kryžių imti ir eiti kariauti lietuvių netikėlių, ketėdamas visus apkrikštyti; popiežius Klemensas IV, girdamas jo tokį ketėjimą, atdavė visą karalystę Mindaugo su Žemaičiais, Jatviežiais, Galindais, vienu žodžiu, visus netikėlius. Karalius dar norėjo, kad popiežius vyskupą Olomunco Bruną, kursai lygiai ėjo su juo, padėtų metropolitu Lietuvos, popiežius ir ant to sutiko. Atėjęs Otokaras į Parusnį rado tyrus, ežerus ir girias — tai jam ne pirm 12 metų buvo lėbauti po turtingus kaimus, kuriuos smarkus kalavijas kryžokų buvo jau į tyrus pavertęs. Ir taip, nieko nenuveikęs, su gėda pargrįžo į namus.

Yra raštininkų, kurie rašo, jog po smerčio Vaiš- 1268
vilko lietuviai pakėlę kunigaikštį Šventaragį didžiuo-

---

[1] T. Narbutt, Dzieje nar. lit., t. IV, s. 230.

ju Lietuvos kunigaikščiu, senelį, 96 metus turintį, kursai būk Vilniuj santeklyj upės Neries ir Vyliaus įkūręs žinyčią paąžuolynėj, kuri ilgą laiką jo vardu vadinos; nes jog kito nieko savo amžiuj nenuveikė, todėl aš jam ypatingos atskaidos nedariau. Netoli nuo Vilniaus ir jo pilis buvo, kuri yra minavojama rubežiniuose raštuose pradžioj penkioliktojo amžiaus. Mirė metuose 1270.

Tą patį metą lietuviai su jatviežiais vaikščiojo į Kujaviją vadinami ar nevadinami ir su geru grobiu į namus pargrįžo.

§ 26. GEREIMANTAS DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Šventaragiui mirus, tėvūnai Kernavėj pakėlė Ge-
1270 reimantą didžiuoju kunigaikščiu Lietuvos, kuriam didysis marčelga įdavė lazdą ir kalaviją, ženklus visų vyriausios valdžios. Gereimantas, įgijęs ūkės valdžią, tuojau palaidojo tėvą savo Šventaragį pagal apsiėjimus tautos, beje, numirėlį, baltais rūbais apmovę, troboj padėtą apraudojo budindami. Paskui ant malkos sudegino su žirgu, ginklais, pėdsekiais ir kitais daiktais.

Gereimantas, palaidojęs savo tėvą, tuojau pagal įsakymą tėvo įkūrė Vilniuj žinyčią ant garbės dievui Perkūnui, kurioj amžina ugnis kūrinos, kurią ugnasargės, kunigėmis vadinamos, kurstė, ąžuolynas pirmiau jau buvo pašvęstas.

Gereimantas, taip parėdęs dievo garbę, visų pirma, atmonydamas Leonui kunigaikščiui nužudymą didžiojo kunigaikščio Vaišvilko, nuteriojo apygardas Vladimiro ir Haličo ir su didžiu grobiu pargrįžo na-

mo. Būtų rasi tuo žygiu būtinai gudus atlaikęs, jei kiti neprieteliai nebūtų grūdęsi į Lietuvą.

Nevykus Otokarui Parusnyj kariauti, parusėnai aiškiai regėjo, jog kariauti daug naudingiau jiems buvo su kryžokais Paislyj, nekaip viduryj savo krašto, kaipogi jei parusėnai neleistų meldžionims persikelti per Vislą, bet tenai pat ant rubežiaus nuvargusius kelione savo kardu sveikintų, aiškiai kryžokai nė vienoj pilyj nesitvertų, nesgi ne vien neduotų išilsėti meldžionims, bet dar išgelbėtų nuo terionių savo kraštą, todėl ėmė Pavislyj kariauti.

Kaipogi vos buvo kryžokai Marienverderio pilį su pašalpa meldžionų vėl įkūrę, kad tuo tarpu Beligavas, karvedys pagezonų, nuteriojęs Kulmiją, išblaškęs Elbingos įgulę, einančią prieš, vėl apgulė Marienverderio pilį, į kurią įsilaužę, gyventojus vokiečius vienus iškirto, kitus apvergė ir visa, kas į vokiečių darbą pavėdavo, tą išnaikino.

Juo didžiau parusėnai laimėjo, juo didžiau vylės savo kėtėjimą pasiekti, beje, vokiečius būtinai tenai išnaikinti. Lygia dalia kryžokai numanė orumą to krašto, kurie kaip įmanydami steigė lietuviams kelią per upę Osą užtverti: kaipogi didysis mistras liepė urėdui kryžokų parubežyj Kulmijos ir Pamezonijos ant skardžio tos upės įkurti stiprią pilį ir gausią įgulę tenai įdėti. Urėdas tuojau suvarė daugybes svieto pilies dirbti, kuriai vos pamatus buvo bededantys, kai tuojau pulkai lietuvių antpuolę darbininkus išblaškė. Netrukus kryžokai ėmė iš naujo pilį dirbti su stipria sargčia ir laimingai nubengė, kurią stipriu kalnu praminė — Štarkenbergu, ir tenai kryžokai savo rinktinių kareivių ir meldžionų stiprią įgulę įdėjo. Lietuviai, apmaudingi ant tos naujos kalinyčios savo liuosybės ir numanydami jos galą, at-

ėjo vėl su stipria kariauna griautis į pilį, vienok įgulė kantriai gynės ir daug lietuvių kardu ir vylyčiomis išklojo, bet tebsigrumiant dar krito kamendotas įgulės, kuri, nustojusi karvedžio, pradėjo gurti; lietuviai kuo narsiau laužtis, ant galo įsigrūdo į pilį ir visa, kas tenai gyvu buvo, nugalavo, o pilį sudegino. Metus sukakus, antrapus Osos ant skardžio tuo pačiu vardu įkūrė Kulmijoj pilį, kuri ilgą laiką užsiturėjo. Tuo pačiu laiku taip pat lietuviai antrą pilį, vardu Špitenbergą, netoli Štarkenbergo, taip buvo stipriai suspaudę, jog kryžokai nebtverdamos patys paeidami sudegino.

Už visus kraštus tame patrakime parusėnų daugiau prityrė Kulmija, kuri karts po karto buvo nuteriota, pervis jog tenai visi buvo prašaleičiai ir krikščionys, kurių netikėliai neapvežėdami kuo didžiau giežė apmaudą. Nebuvo metų, kuriuose tasai kraštas būtų palikęs nenuteriotu. Lietuviai buvo jau apgulę pilį Kulmzę, buveinę paties Kulmijos vyskupo, kurios įgulė išleido žvalgytojus jautotis nepriętelių stiprybės; pavyko jiems karvedį lietuvių nutverti, kursai, norėdamas išsiliuosuoti, pasiėmė nuo pilies atsitraukti, jei jį paleis liuosą. Vyskupas, jo paklausęs, paleido jį, kursai tuojau nuo pilies atsitolino. Bet lietuviai, varstą vokiant, apgulė pilį, Fogelzangu vadinamą, kurie pirma 14 dienų girioj lindodami tykojo, iki pilionims įninkant varstą vokti, tad puolė staiga lietuviai iš girių ant darbininkų ir visus nugalavo, kuriuos rado dirvoj, o motriškas ir vaikus į vergus pavarė; nebuvo nė kokio miesto Kulmijoj nesuardyto ar nesudeginto. Į pačią pilį Redino, pro kurią lietuviai žygiavo į Kulmiją, du kartu vėtra įsilaužė ir visa tenai, kas nesuskubėjo išmukti, tą nugalavo ar apvergė.

Tas dar pikčiau buvo, jog ne vieni artimieji lietuviai tenai įpuldamies teriojo, bet su talkomis iš visų tolimesnių kraštų Lietuvos ir Žemaičių tenai audras vertė ir grobį griejo. Du kartu patys sūdaujai įsigrūdo į pilį Vartenbergo, kuri paežerėj ant kalno riogsojo; pirmąjį kartą įpuolę, nugalavo visą svietą, ant maldos susirinkusį, ir pilį sudegino. Antrą kartą tenai lietuviai atgrįžę vėl visus gyventojus iškirto, o pilį su žeme apprausė. Paskiau didesnė dar kariauna sūdaujų metės ant Liubavos krašto, kurio suardė vietovę ir pilį, lygia dalia priemiesčius Torunės nudegino. Patsai Kulmas mandė smurtybes lietuvių, vienok įgulė savo kantrybėj išsiturėjo; bet patį kraštą per keturias dienas visomis pusėmis su visų baisiausia smarkybe teriojo, kurie suplėšę tenai didžias daugybes turtų, gyvulių, žirgų namo pargabeno.

Vos buvo ta gauja atsitolinusi, kaip tuojau Traidis, žemaičių kunigaikštis, su 3000 (tūkstančiais) lietuvių ir žemaičių įgulė, kursai, paskaidęs savo kariauną į tris dalis, vieną į Mozūriją, antrą į Pagezoniją išleido terioti, o su trečiąja pats Kulmijoj siaubė visomis pusėmis grobį griedami ir teriodami, ant galo atsibaldė iki pilies Birgelavos, į kurią varu įsilaužęs, įgulę iškirto, o pilį su žeme sulygino; visa, kas vien buvo pavėdžiu į vokietį, tas guro ar iro nuo smarkybės lietuvių ir žemaičių, ko kardu nenuveikė, tą ugnia gaišino. Nieksai negali nei aprašyti, nei apsakyti, kokias tenai teriones išdirbo: bažnyčios, kaimai, miestai ir pilys vienos plėnyse, kitos irose neapregimuose tyruose niūksojo, veltui tenai keleivis žvalgės trobesio, norėdamos gaspadytis, bet nieko kito nematė, kaip tiktai akmenį ir vandenį tyruojantį ir žiaurius vėjus ant degėsių žvylančius. Rašo, jog tuo žygiu lietuviai pačių imtinių vokiečių ir kitų

krikščionų kelias dešimtis tūkstančių su didžiu grobiu į Lietuvą parvarę.

To dar nebuvo gana Kulmijai. Noris vieną kartą išpuolusi Kulmo įgulė ant lietuvių paveikė ir jų karvedį užmušė, bet tas nieko nemačijo.

Kaipogi netrukus Skomantas, kitas karvedys lietuvių, atvedė vėl didžią kariauną; su viena jos dalia apgulė Torunės pilį, su antra sukos ant Kulmo, visa versdamas į tyrą, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino, jei kas kame buvo beužlikęs nuo praėjusiųjų terionių.

Vos buvo ta kariauna paėjusi, tuojau Divonis su naujais pulkais barčionų atėjo ir pilį Šenzę apgulė, ir prisiekė akivaizdoj savo dievų, ketėdamas visus kryžokus ir meldžionis, tenai esančius, nugaluoti, jei tuojau pilies neatduos, vienok kryžokai tuo gorinimu nenusiminė, bet, kuo didžiau rodydami savo galią, daug pačių meldžionų baltais kyriejais apdarė, kai būtų kryžokai esantys, vienok ir tuo nenusiminę grūdos narsiau į pilį, ištiko tenai į kruviną mūšą, krito abejoj pusėj svieto daugybės, bet ant nelaimės barčionų vylyčia pervėrė Divonį, jų karvedį, kurie, nustoję taip garbingo savo karvedžio ir vyčio, nusiminė ir palikini pilį, raudodami jo, grįžo namon.

Vienok ta laime kryžokai neilgai tesidžiaugė, kaipogi Skomantas tuojau vėl sugrįžo su sūdaujais ir kitais lietuviais į Kulmiją, per 9 dienas sariojo plėšdamas ir teriodamas, jei ką kame berado. Ant galo pasistiprinęs apgulė patį Kulmą, vildamos zdroda pilį įgyti, jau buvo kelis pakukuliavęs, kurie buvo pasiėmę jį į pilį įleisti, bet pilionys nujautusius žvalgytojus sugavo ir pasmerkė. Skomantas, regėdamas nieko nepešiąs, atsitraukė nuo tenai, bet tuo pačiu žygiu įsigrūdo į pilį Heimsotę ir įgulę jos iškirto, lygia

dalia įgijo į savo nagą pilį Cipelio, vėl įgulę iškirto, o abi pili sudegino[1].

Taip lietuviams kariaujant saulėlydyj, neilsėjo nė kiti saulėtekyj, kaipogi žemaičiai ir žemgaliai be perglytos grūmės kruvinose kovose su kalavijonimis, kurių mistras, sukėlęs kareivius, traukė žemaičių ir žemgalių terioti, vienok žemgaliai atmonijo jam tas teriones, kaipogi grįžtančiam užtaškavo ir užlaidė visus kelius taip, jog kalavijonys turėjo su didžiu vargu kelią sau skinti ir nuo žemgalių gintis, kurie tokiu pragumu ne vien 10 kryžokų užmušė su daugybe kitos joties, bet dar grobį iškratė.

Tas pats mistras, norėdamas žemgalius sudrausti, užėmė jiems Jelgavą ir tenai sau pilį įkūrė ir praminė Mitau. Geisdamas dar atmonyti jiems savo praėjusį nuopuolį, didelę sritį Žemgalių nuteriojo, nuo kur grįždamas su grobiu, į dvi dali savo kariauną perskiedė: viena pats ėjo, pirma kelią ir tiltus taisydamas, antra dalis, užpakalyj eidama, grobį virdė. Tuo tarpu žemaičiai su žemgaliais, vydami įkandin kalavijonis, gavo pragumą į tarpą jų kariaunos įsigrūsti, taip jog mistras su savaisiais niekaip nebgalėjo besusinerti ir tenkino pats į Jelgavos pilį beįsmukęs. Su užpakaline jo kariauna susigrūmę žemaičiai kruvinoj mūšoj 20 kryžokų ir 600 visų gerosios joties karvietėj paklojo, likusieji vieni, giriose paklydę, badu nustipo, kitus šunimis užpiudė, ir retas į Jelgavą bepargrįžo[2].

Tas gi mistras Igumijoj įkūrė pilį Veizenšteino, o arkivyskupas Rygos Letgalijoj pilį, Laudonu vadinamą.

---

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 294.

[2] Alnpeke, S. 98.

1270 Kunigaikštis žemaičių Traidis, pargrįžęs iš Kulmijos, tą patį metą traukė su stipria kariauna per pašalusią jūrą į salą Ezelio tenai vokiečių valdžią naikinti; tuo įėjęs nuteriojo baisiai sritį, Viku vadinamą, ir visas Kuresarų salas, nė vienas, kas tenai vokiečiu ar krikščioniu vadinos, neliko nuo rūstybės žemaičių, kurie ko neveikė kardu, tą ugnia naikino, visur plėšdami, grįžo jau namon.

Mistras kalavijonų Otas, tą nujautęs, sukėlė savo kareivius Padaugavyj, patelkęs dar vyskupą Tarapato ir vyskupą Lealės pilies su urėdu danų Siocrithu, ėmė vyti lietuvius, kuriuos panokęs jūros atsiautoj ant ledo ties Karkuso pilia susigrūmė; mūša buvo didžiai baisi ir kruvina, abi pusi rėmės kantriai kantresniai, varžydamos ilgas valandas pergale. Ant galo žemaičiai perlaužė gelžytas vokiečių eiles, pats mistras Otas, vyskupas salos Eželio, vyskupas Tarapato, 52 kryžokų ir daug tūkstančių meldžionų karvietėj beklaksą paliko. Rašo tų laikų rašytojas, taip kruvina mūša buvusi, jog, kol vien priregėti galėjo jūros ledą, sako, vienu krauju raudonavo[1].

Tą patį metą naujasis kalavijonų mistras Andrie-
1270 jus Vestfalenas, norėdamas apmaudą nugiežti už praėjusį savo nuopuolį, sukėlęs Padaugavyj kariauną, kokią tiktai galėjo, traukė žemaičių kariauti; nuėjęs tenai sustojo į abažą, kurį žemaičiai antpuolę staiga abaže stovintį, patį mistrą ir 20 kryžokų su didžia daugybe meldžionų karvietėj išklojo.

Pasibengė metai 1270 baisių ir kruvinų karių. Visur deja, vargai ir nelaimės, galavimai, kraujų latakai, terionės ir išnaikinimai viso to, kas žmogaus gyvenimui ar gyvybai praveri. Visur smurto giltinė

---

[1] Alnpeke, S. 107—108.

kardu ir ugnia savo smarkybėj viešpatavo. Visur kapai, iros, degėsiai ir plėnys — nuliūdimo ženklai. Neapgali plunksna ne vien didumo, bet paties jų šašuolėčio skaitytojui užbrėžti neigi parodyti tą būdą žmogaus, kurio darbai daugiau yra pavėdūs į darbus pasiutusio žvėries, nekaip išmintingo sutvėrimo. Vis tas dėjos ne dėl kito ko, kaip tiktai dėl užlaikymo žmonėms liuosybės, kurią kryžokai dyko jiems išplėšti. Ta buvo tikra priežastis, dėl kurios lietuviai kalnėnai, žemaičiai ir parusėnai per tiek metų kaip koksai smarkus sriautas siaubė į visas puses vis naikindamas, teriodamas ir ardydamas visa tą, kas jų liuosybę kalino, vildamies, jog kardu, ugnia ir terionėmis nugrės savo neprietelius ir ant jų kapų liuosi džiaugsis linksmu gyvenimu savo bočių probočių.

Jau nuo viršiau minavotų pergalių tarės lietuviai kalnėnai, žemaičiai ir parusėnai džiaugsiąsi liuosybe bočių savo, kaipogi retai visame Parusyj lietuviai beklausė kryžokų. Jau vienose pilyse užsirakinę lindojo, nuliūdę ir badu stipdami, ir tenai nuo parusėnų ir lietuvių graudinami. Rūsta jau diena buvo kryžokams, ir pagal tą, kas buvo nutikęs praėjusiuose metuose, niekaip negalėjo ilgiau besiturėti be svetimos pašalpos, dar ir su svetima pagalba ne visuometu tegalėjo viltis laimės, kaipogi propernykščiai pagalba kunigaikščių Brandenburgo, Misnijos ir Čekų karaliaus gildė jų širdį, bet šiuo kartu ir tokios dar nė nuo kur nebgalėjo besivilti, kaipogi popiežius Klemensas IV buvo jau miręs, po kurio smerčio kardinolai kyvojos trejus metus iki aprenkantys popiežių. Richardas, teutonų ciesorius, daugiau vardą, ne valdžią turėdamas, nėmaž zokanu kryžokų nesirūpino, vienu žodžiu, nei nuo Rymo, nei nuo Teutonijos kryžokai nebgalėjo pagalbos besivilti. Nuo artimų kraš-

tų taip pat nieko nebgavo, pamarionys nespėjo kryžokų bešelpti, patys būdami suskydę į mažus dalykėlius, kaipogi broliai patys Mestvinas ir Vratislavas tarp savęs kariavo, no Mestvinas senu įpratimu visados dar vokiečių nepriteteliu darės, bet antrasis kiekviename reikale dangstės jų pagalba. Lenkų kunigaikščiai nuo kelių metų nieko gero kryžokams nebdarė. Kunigaikštis mozūrų, noris pirm dešimties metų buvo pasiėmęs, patrakus parusėnams, kryžokus gelbėti, vienok nė kokios pagalbos nedavė. Nuo teutonų dvasiškos diduomenės nė to tiek nebgalėjo besivilti, kuri, skaugėdama jiems vyresnybės, peikė kalavijonis, kryžokus ir jų neteisybes svietui reiškė; kaipogi kalavijonys patys kad save galėtų Padaugavyj antturėti, reikėjo tūkstantį aštuonis šimtus pačių sargų laikyti prieš žemaičius ant rubežiaus.

Jau mistras kryžokų Parusnyj, regėdamas artimą galą savo zokano, praėjusį rudenį išsižadėjo savo vyresnybės, į kurio vietą pakėlė kryžokai kamendotą pilies Kulmo Tirbergą, vyrą sumanantį, gudrų ir buklų, kursai besibengiantį kryžokų zokaną pradėjo stiprinti. Visų pirma rūpinos jis kaip įmanąs kame noris pagalbos gauti. Jau nuo kelių metų Fridrichas, vyskupas Tarapato, telkė į kryžiaus karę Teutonijoj, lygia dalia nukeliavo tenai ir mistras Tirbergas pašalpos veizėti. Vyskupas Sambijos taip pat į kryžiaus karę telkė, tą patį darė vyskupas Kulmijos, keliaudamas po svečias šalis, kaipogi kryžokai patys, nieko nebgalėdami begauti nuo karalių, išsiuntė vyskupus vardu vieros ir išganymo masinti svietą.

Taip buvo jau bespygsąs spindulėlis lietuviams kalnėnams, žemaičiams ir parusėnams, kurie savo pergalėmis, savo narsybe ir kantrybe buvo nugandinę kryžokus ir meldžionis, kurie nusiminę laukė paskuo-

jo galo, nė nuo kur pagalbos nevildamos. Rodės, jog vieno smūgio bereikėjo kryžokams iki suvisu nubengiant, vienok sunku buvo ir tą patį siūtį beužsiausti. Kraštai nuterioti, pilys ne vien rubežinės, bet ir viduryj krašto esančios suardytos, kaimai, šventenybės nudegintos, dirvos užžėlusios, pievos medžiais užaugusios, motriškosios vienos kame-ne-kame krūmtarpiuose bearė ir besėjo, kaipogi vyrai vargo pačiuose žygiuose, eidami jau ant kalavijonų, jau ant kryžokų, jau ant gudų ir totorių, kartais ant pačių lenkų; į visas tas puses daug kartų po 3000 kareivių reikėjo leisti. Nebgyveno jau toj gadynėj lietuviai kalnėnai, žemaičiai ir parusėnai namuose ir pilyse, nes neišžengiamos girios, versmės ir kalnai buvo jų namais, narsybė ir kantrybė — jų pilimis, lapinės ir šėtrai — trobomis ir grinyčiomis, paukščiai ir žvėrys — jų penu, o jų kailiai — drabužiu, visų didžiausias turtas — žirgas, kardas ir ragotinė, šarvų vietoj — meškena, taurena ar briedena, jei tos neturėjo, tūbo ar lunkų kyrieju dangstės į karę jodami; juo baisesniais apdaru rodės, juo smarkesniais mūšoj darės; vienuose žygiuose, vienose karėse, dieną pergyvenęs, tarės amžių perleidęs; tų laikų patarlė šiandien dar yra minavojama: „Diena mano — amžius mano", ir, tą sakydamas, metės ne vien ant šimto neprietelių, bet į pačią ugnį drąsiai žengė, džiaugdamos, jog liuosu kariauja ir miršta, graudindamas savo kruviną neprietelių, kursai dievo ir pačios gamtos įstatymus myniojo, ir vildamos kame tenai aukštybėse už savo dorybę džiaugtis ir linksmintis laimingesniu gyvenimu.

Vieni patys netikėliai ir liuosi, susiedai — krikščionys, bet vienas antram vergaująs, atskiesti nuo jūros, nebgalintys nieko begauti nuo svetimų kraštų

nei beparduoti į svetimas šalis, kaipogi revas ir įtakas upių Islos, Pragaro, Nemuno, Ventos, Daugavos, Lielupės ir Gaujos vokiečiai užgulė ir tenai pilis Rygos, Ventspilio, Klaipėdos, Karaliaučiaus, Elbingo sau įkūrė; lietuviai kalnėnai, žemaičiai ir parusnėnai, ką parduoti norėdami, turėjo vokiečiams atduoti už tą, ką vokiečiai davė, kartais pusvelčiui, kad tuo tarpu vokiečiai tą patį daiktą svetimiems pardavė daug brangiau. Žemaičiai vos pačioj Palangoj begalėjo patys pirkti nuo svetimų ir patys parduoti svetimiems. Bet sunku buvo jiems grumtis su tuo smaku, kuriam, vieną makaulę nurentus, trys, keturios ataugo į vietą, kaipogi, vieną būrį vokiečių išmušus, tuojau atėjo į vietą pirmojo du arba trys būriai.

1271 Tuo tarpu mistras Tirbergas ir marčelga kryžokų Holdenštetė nebšyžino tolimesnių lietuvių ir žemaičių, kurie, regis, praėjusiaisiais žygiais nuvargę tvylojo. Nes pradžioj atenčių metų atėjęs naujasis mistras kryžokų Gaterslebenas, o Tirbergas, tapęs jų marčelga, ėmė tuojau rūpintis kare, kurios laimė tuojau persikeitė. Tuodu vyru, steigdamu iš vieno, pradėjo zokaną savo kelti ir stiprinti; noris buvo ir tą metą lietuviai tolimesnieji keturiomis žaromis įpuolę į Parusnį, kurio apygardas baisiai nuterioję, bažnyčias nudegino, kunigus ant altorių nuzurdojo ir, vienoj skardmušoj 12 kryžokų ir 2000 vokiečių karvietėj iškloję, su didžiu grobiu pagrįžo į namus, vienok ta audra neilgai tepateko[1].

Kryžokai, norėdami iš peties rengtis į karę, visų pirma su susiedais susitaikino, kaipogi su Boleslovu kunigaikščiu suderėjo ir senąsias pažines vėl atnaujino. Pamarionų kunigaikščiams kerštaujant tarp

---

[1] Voigt, T. III, K. V, S. 309.

savęs, kryžokai jų nesibijojo ir tylėjo, pervis jog meldžionys, keliaudami į Parusnį, galėjo per jų kraštą eiti ir tenai ilsėti.

Kryžokai gavo tuojau pagalbą iš Rymo ir Teutonijos. Į popiežiaus sostą buvo pakeltas Teobaldas archidiakonas Liuticho, Gregorius X vadinamas. Tas pradžioj savo rėdos ne vien rūpinos, kaip grabą šventą atvaduoti nuo netikėlių, taip pat liepė skelbti kryžiaus karę ant lietuvių kalnėnų, žemaičių ir parusėnų. Tą popiežiaus įsakymą paskubino kitos priežastys, kaipogi nuo praėjusio meto baisus badas buvo visoj Teutonijoj, paskui rados antkrytis ir taip baisūs marai, jog daug svieto su džiaugsmu palikini namus ėjo lietuvių kariauti, atpuskų tenai ir išganymo sau pelnyti.

Taip aušo laimė kryžokų ir pagalba gausinos, kaipogi daug diduomenės atkeliavo iš Teutonijos ne vien į Parusį, bet ir Padaugavį, beje, kunigaikštis Misnijos atvedė didžiai stiprią kariauną, kurioje 3000 pačių jotų šarvuotų meldžionų buvo, kurie tuojau, susinėrę su kitu būriu, nuo upės Reino atėjusiu, Pamezonijoj su kryžokų dar kariauna susivienavo, kurią mistras su marčelga vedė per Pagezoniją į Varmiją, bet niekame tenai lietuvių nesutiko. Nes jog žiema buvo stipri, ryžos į gilumą Natangijos eiti. Ateidama kryžokų kariauna antštiko stiprią pilį, kurią neseniai natangionys buvo įkūrę, danguodamos nuo antpuolių kryžokų, ir 2000 stiprios įgulės tenai įdėję. Tuojau meldžionys ėmė pilį vėtravoti, kurioj vienok didžiai kantriai tris dienas gynės ir meldžionys su visų didžiausia aitra nieko negalėjo padaryti. Ketvirtąją dieną įgulė išpuolusi susigrūmė didžiai baisiai su meldžionimis, bet išguro, nesgi besigrumiant pavyko keliems meldžionims į pilį įsilaužti;

įgulė mažne visa karvietėj paliko, retas kurs gyvas bekliuvo į meldžionų ranką, kurie pačią pilį su žeme sulygino.

Paskui kryžokų kariauna traukė nuo pergalės į pergalę. Tuo tarpu lietuvių kariauna įsigrūdo į Pamezoniją ir ties pilia Christburgu susinėrė su Linku, karvedžiu pagezonų, bet, ištikus į mūšą su kryžokų kariauna, ant nelaimės lietuvių Linkas, karvedys pagezonų, karvietėj paliko. Kitoj pusėj kunigaikštis Misnijos didžiai narsiai mušės su Monte, karvedžiu natangų, ties Braunsbergu, paskui narsiau dar ties Brandenburgu, visur pergalėtoju tapdamas, graudino lietuvius ir žemaičius, kurie vienok vienos pėdos savo žemės neatdavė kruvinam neprieteliui, kol jos savo krauju neapšlekino. Nėra dar randama raštuose mūšų kantrių barčionų, kurie tuo pačiu laiku turėjo kantriai kantresniai kariauti ir mirti už savo dievus, liuosybę ir namus, kaipogi nuo to gal spręsti, su kokia tenai narsybe ir kantrybe turėjo lietuviai kariauti, jei tose trijose mūšose ties Braunsbergu, Brandenburgu ir Christburgu pagal vienus 12 000, pagal kitus 20 000 netikėlių karvietėj paliko. Misnijos kunigaikštis, įsigrūdęs į vidurį Natangijos, sustojo į abažą ties Gerike, nuo kur leido stiprias virtines į visas puses, kurios teriojo ir plėšė po visą kraštą, ugnia ir kardu visa naikindamos.

Po tų trijų pergalių kryžokų netikėlius šiurpulys apniko, ir pradėjo gurti, kaipogi ant netikėlių nelaimė po nelaimės gulė. Niekame nebsirėmė su kryžokais ir pilis palikini traukė į girias, o giriomis į tolimesnę Lietuvą. Kryžokai, užėmę tuščias pilis, vienas su žeme sulygino, kitose savo pilis įkūrė.

Vasarop radusis, kunigaikštis Misnijos užsikėto į namus grįžti, vienok vyko kryžokams ir po jo kariau-

ti, kurie kas dieną savo pergalėmis drąsinos ir stiprinos. Kad tuo tarpu lietuvių galybė mažinos ir guro, visų narsieji jų karvedžiai buvo jau kritę, o su jais ir liuosybė tėvainės į kapus įžengė. Senoji aitra ir narsybė buvo jau nugurusi, svietas rados trapus ir bugus, nebdrįstąs begynioti savo liuosybės, už kurią tiek kraujo buvo pagožęs. Kas dar pikčiau, svietas nebsikliovė savo naujaisiais karvedžiais, o senieji po žeme jau gulėjo.

Visų pirma krito Henrikas Montė, kursai nuo kruvinos mūšos ties Brandenburgu, kurioj jo kariauna išmušta ir išblaškyta paliko, pats dar kantrus ir narsus su 30 savo tarnų slapstės vienoj pakriaušėj, tankiais krūmais užaugusioj; tikos, jog jo tarnai buvo paskydę medžioti; nežinoma yra, kokiu pragumu, regis, zdroda kamendotas Christburgo pilies, nujautęs jų širtą, nutvėrė pasalu Montę, kurį, išspylojęs į medį, ragotine pervėrė,— taip numirė pagirtas vytis, ieškodamas per ilgą laiką godingo smerčio kruvinoj mūšoj, vienok nė tos laimės neturėjo liuosu mirti. Daug kartų jo smurtas kardas gandino kryžokus ir meldžionis, mokėdamas vokiškai, tankiai, giriose išsislapstę, meldžionis išvadino, antpuolė ir nugalavo.

Tuo pačiu laiku varmijonys nustojo savo karvedžio Glapo, kurį zdraicė išdavė kryžokams, kurie jį pakorė ant kalno, kursai ilgą laiką Glapo kalnu vadinamas buvo.

Taip parusėnai nustoję savo karvedžių ir valdymierų Divonio, Linko, Montės ir Glapo, nebatsirado kitų tokių, kurie būtų juos drąsinę ir stiprinę kariauti ir gynioti savo liuosybę. Ir taip kryžokai užėmė būtinai Varmiją, Natangiją ir Bartiją. Gyventojai, giriose gyvenantys, po tų nuopuolių išsidangino daugybės į gilumą Lietuvos ir į Žemaičius.

1273 Ir taip galan tų metų visi tie kraštai, kurie pirmiau buvo užkariauti nuo vokiečių, vėl turėjo, kas kame buvo beužlikęs, vokiečių klausyti.

Pagezonys vieni besidžiaugė liuosybe, kurią Auktuma, jų karvedys, mokėjo dar gynioti ir antturėti, ketėdamas iki paskuojo savo dvėkterėjimo jos nepaleisti. Vieną sykį, nutraukęs pas Elbingo pilį nakčia pagal, vieną dalį savo kariaunos užslėpė girioj, o su mažesniąja pas mūrus pilies atsiartino. Įgulė kryžokų, susinėrusi su pilionimis, traukė laukan su netikėliais grumtis. Auktuma su savaisiais pradėjo šalintis. Kryžokai, tą matydami, įkandin jį vijo, vienus žemyn kirsdami, kitus gaudydami, kad tuo tarpu užslėptoji kariauna pagezonų, išpuolusi iš miško, atkirto įgulę kryžokų nuo pilies, kurią apsiautę pagezonys nuo visų pusių mažne visą karvietėj paklojo, likusieji vos besumuko į artimą stipriai aptvėrtą melnyčią, kurioje kantriai dar gynės, vienok, nebgalėdami ilgiau beišturėti, sutarė su pagezonimis 25 vadus iš savo diduomenės jiems duoti, jei vokiečius leis į pilį grįžti; pirma pagezonys pasiėmė tą daryti, bet, įgiję vadus, tuojau vėtra į melnyčią įsilaužė ir likusiuosius vienus kardu, kitus ugnia iki paskuojo išnaikino. Rašo vokiečiai, taip didis tenai buvęs kraujo praliejimas, jog upė krauju pasruvusi tekėjusi[1].

Mistras kryžokų, gavęs žinią apie tą nuopuolį, didžiai įpyko ir ketėjo, gandindamas kitus, stipriai atmonyti pagezonims, kaipogi, susinėręs su marčelga zokano, gulė į Pagezoniją, kurią baisiai baisesniai nuteriojo, ko kardu neveikė, tą ugnia gaišino, visa versdami į tyrą, visus vyriškuosius iškirto, motriškąsias su vaikais išvarė vergauti. Taip keliomis dienomis žydintį kraštą į tyrą pavertė. Paskui kryžokai

[1] Dusburg, c. 165—166.

sukos su visa savo kariauna į Heilsbergo pilį, kurioje dar pagezonys didžiai kantriai turėjos, bet kryžokai įsilaužę ir tenai įgulę jau iškirto, jau apvergė ir taip visą Parusnį nukariavo.

Kas gali tą rūstą dieną be širdgilo minavoti! Tiek kraujo pagožus, tiek vargų nukentėjus, reikėjo apent vergauti tiems, kurių neapvežėjo neigi kalbos suprato; daug laimingesni buvo tie, kurie, liuosais mirę karvietėj, linksminos kame tenai aukštybėse už savo dorybę ir kantrybę, kad tuo tarpu likusieji vargo kruvinoj vergyboj be kokio spindulėlio vilties kuo metu norint liuosais save regėti; nė vienas doras žmogus negalėjo be širdgilo rymoti, atminęs savo ateinančias nelaimes.

Ant didesnės dar nelaimės parusėnų tolimesnieji lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, nebgalėjo jų bešelpti toj rūstoj dienoj, patys kariaudami su kitais neprieteliais kitose pusėse. Kas kartą jau rūstesnė diena visiems lietuviams rodės. Lenkai su kryžokais susitaikino ir pasiėmė jiems padėti kariauti netikėlius lietuvius. Pamarionys taip pat sandarą padarė su kryžokais. Lygia dalia su gudais pakajų padarė ir juos patelkė lietuvių kariauti.

Tam nutinkant Parusnyj, nelaimingiau dingos Padaugavyj, kaipogi atkeliavęs naujasis kalavijonų mistras Nordekas jau metuose 1271 rengės karėn, norėdamas nugiežti apmaudą ant žemaičių už praėjusius nuopuolius. To dėjęsis, traukė į Žemgalius ir tenai apygardą Mežutę, rasi Meškutę, baisiai baisesniai nuteriojo, į pilį Taurvietę vėtra įsilaužė, kurią vienok didžiai kantriai ir narsiai ilgą laiką žemgaliai gyniojo, kuriuos iškirtęs, savo įgulę įdėjo. Paskiau traukė su didesne kariauna toliau ir, susinėręs su įgule Taurvietės, atėjo pas Roteno pilį, į kurią taip

pat vėtra įsilaužęs, įgulę iškirto, o pilį sudegino. Rašytojai vokiečių rašo, jog didžiai daug mūšų tas mistras turėjęs su žemgaliais, žemaičiais ir lietuviais, bet neišreiškia nei jų vietų, nei laiko, tiktai sako, jog žemgaliai, nusigandę pergalėmis to mistro, pasiėmę krikštytis ir donį mokėti kalavijonims, kurie būk su kapitula Kuršo vyskupijos žeme jų pasidalįję ir gyventojus apvergę. Kad kapitula galėtų juos vergyboj antturėti, įkūrė pilį Edvaleno, o mistras su kalavijonimis Padaugavyj taip pat pilį, vadinamą Neihauzenu, pastrūnijo[1].

Tuo dar nesikakino kalavijonys, kaipogi atentį
1272 metą traukė į Žemaičius, kurie lygia dalia tuo pačiu laiku buvo ištraukę į Padaugavį kalavijonų kariauti. Žemaičiai, nujautę, kame kariauna apsistojo, antpuolė ją staiga ir mažne visą išklojo karvietėj, vienok žemaičiai toj mūšoj nustojo savo karvedžio, labai garbingo vyro, kurio vardo raštai neminavoja.

Ateinančią vasarą buvo vėl išsikėlę lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, į Padaugavį eiti vokiečių kariauti, bet, tą nujautę, kalavijonys traukė prieš žemaičius, kuriuos ties upe Dubene, rasi Dubikine, būk pergalėję[2].

Tuo pačiu laiku Kalne lietuviai kariavo su lenkais, kurios karės tokia buvusi priežastis. Boleslovas, kunigaikštis lenkų, susikerštęs su Povilu, vyskupu Krokuvos, ir su visa diduomene lenkų. Nuo to rados baisus ermyderis ir namkarė Lenkuose. Patrakėliai nustūmė Boleslovą nuo ūkės sosto ir į jo vietą kunigaikštį Vladislovą pakėlė. Vienok Boleslovas pergalėjo patrakėlius kruvinoj mūšoj ties pilia Bokucino. Įbingęs Povilas vyskupas tuo nuopuoliu patelkė

[1] Hiärn, S. 184.

[2] Alnpeke, S. 110.

lietuvius, kurie, įpuolę į Liublino apygardas, baisiai jas nuteriojo ir su dideliu grobiu į namus pargrįžo.

Raštuose yra minavojama, jog Gereimantas tą 1274
metą būk su kryžokų mistru Tirbergu paliaubas padaręs ir pasiėmęs parusėnų daugiau nebšelpti nei jų bepaikinti. Vienok iki šiolei nėra nė kokio tikro dokumento apie tas paliaubas. Nes jei kryžokai, save stiprindami, tame laike su visais savo susiedais sandaras padarė, taip pat galėjo ir su lietuviais tas pačias padaryti, kaipogi žinojo gerai, ką darė lietuviai, atėję į Parusnį, su Traidžiu, Stuma, Skomantu ir kitais karvedžiais.

Raštininkai po smerčio Gereimanto sako, būk buvęs didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Giliginas nuo metų 1275 iki metų 1278. Po jo buvęs didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Rimantas nuo m. 1278, tas nė metų neišbuvęs. Po jo, pasakoja, buvęs Trobis, kursai Trobų pilį įkūręs, nuo metų 1278 iki m. 1280. Po jo buvęs Narimantas nuo m. 1280 iki 1282. Bet tuos visus apleidau dėl to, jog neradau nė kokių veikalų, kuriuose būtų minavojami. Išpažinti reikia, jog veikalai lietuvių tautos yra didžiai supainioti ir didžiai daug darbo reikia iki juos išguldant dėl to vien, jog ne visi raštai tos gadynės yra surankioti.

§ 27. TRAIDIS, ARBA TRAIDENIS, KURĮ GUDAI VADINA TRIDU, DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Po smerčio Trobio didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu paliko Traidis, gudai vadina jį Tridu, o lenkai Troideniu, lietos vyras, kantrus, narsus, sumanus ūkėj ir karėj, kursai kaip įmanąs stiprino lietuvių tautą ir darės didžiai baisiu ir nuogąsčiu savo pergalėmis neprieteliams.

Lenkai, giežsaid apmaudą ant gudų, kurie Liublino apygardas buvo nuteriojęs, norėjo jatviežių sritį, gudų valdžioj esančią, užimti. Bet lietuviai, to nelaukdami, norėjo kaip buvus Jatviežius, arba Pale-
1274 tiją, su Lietuvos ūke sunerti. To dėjęsis, Traidis, didysis Lietuvos kunigaikštis, tą patį metą liepė Gabetai, vienam savo karvedžių, traukti į Jatviežius ir tenai svietą paikinti ir trakinti, kad apent išsižadėtų antmestos sau vieros, o grįžtų į senovės savo bočių tikybą. Jatviežiai, pajutę lietuvius įžengus į savo kraštą, kuo veikiau norėdami nusikratyti nuo krikščionų vergybos, tuojau išsižadėjo jų tikybos ir ėmė garbinti dievus savo bočių probočių. Drohičinas, jų buveinė, kurioje daug gudų krikščionų gyveno, nenorėjo pasiduoti, velydamies gudų valdžioj būti, nekaip lietuvių netikėlių klausyti. Gabeta netrukdamas apgulė Drohičiną ir, įsilaužęs tenai varu Velykų naktį, pusę gyventojų, kurie gynės, iškirto, kuriame palikęs stiprią įgulę, visą kraštą užėmė ir su lietuvių ūke sunėrė po seno, kursai kraštas nuo Mindaugo karaliaus laiko buvo atskiestas nuo lietuvių ūkės. Tuo pačiu žygiu lenkų ir gudų naujukynus, kaipo krikščioniškus, tenai įveistus, šalin pavarė, o į jų vietą naujukynus lietuvių ant upės Bebro įkūrė. Traidis, stiprindamas dar tą kraštą nuo antpuolių, ant rubežiaus Galindijos pilį, Raigardu vadinamą, įkūrė.

Kryžokai tuo tarpu rado sau bendrus. Jomylista Habsburgas, tapęs viešpačiu, arba ciesorium, Teutonijos, ne vien patvirtino visas jų liecybas, arba privilijas, bet dar dovanojo jiems visas žemes, nuo lietuvių ir žemaičių užimtąsias, ir apsireiškė jų užtarytoju ir sargu.

Popiežius Gregorius X liepė surinkime bažnyčios

Lugdune kunigams atduoti savo dešimtines kryžokams ant karių su lietuviais netikėliais, leisdamas jų zokanui apsisavinti valsčiais ir turtais tų visų, kurie stojo į jų zokaną.

Pats mistras kryžokų steigė tuo tarpu į nuteriotus kraštus naujukus prašaleičius įveisti ir užžėlusias dirvas apent suardinti. Diduomenę perkrikštų visaip masino, norėdamas privilti. Pervis kaip įmanąs steigė dirbti pilis, kuriose patiems vokiečiams teleido gyventi, o parusiams ir kitiems lietuviams gyniojo, kad nieko neišmoktų ir patiems vokiečiams vergautų. Norėdamas dar tuos vokiečių naujukus paguosti, davė jiems liecybas ir žemes pilyse, kuriose gyvendami dailidaudavo ar prekiojo ir kitus knebinius naginėjo, beje, ginklus ir apdarą tiekė.

Kaip didis gaisras neužgęsta veikiai, taip ir noras žmogaus, kur pradeda svirti, neveikiai tenusiramdo. Noris jau visas Parusis buvo rankoj kryžokų, vienok daug dar buvo tarp jaunuomenės įvairių kraštų, kurie liuosais mirti ar savo tėvainę iš rankų kryžokų išliuosuoti norėjo; neregėjo sau patogesnio vadovo tame daikte, kaip Skomantą, karvedį sūdaujų, todėl visi prie jo glaudės ir jame savo viltį padėjo.

Skomantas, sukėlęs sūdaujus, puolė staiga į Bartiją ir, niekame atsparo nerasdami, atėjo pas pilį Bartenę, kurią kryžokai buvo palikę barčionims saugoti. Sūdaujai, įsilaužę varu, tuos beliko, kurie norėjo su jais nertis ir iš vieno kryžokus kariauti. Tam pavykus, sūdaujai sukėlė dar didesnę kariauną ir, patelkę dar šalaujus ir nadraujus, traukė toliau juo į šiaurį Bartijos kraštą, kuriame buvo stipri pilis, Beseléda vadinama, prideranti vienam jomylistai barčionų. Sūdaujai norėjo tenai vėtra įsilaužti, bet tenai rado didžiai stiprų atsparą, vienok ir taip nesiliovė

dieną ir naktį vėtravoti pilį. Jau buvo pradėjusi įgulė gurti ir abejojo pasiduoti. Tuo tarpu pasirodė įgulei pati jomylistienė, Nomeda vardu, motina Pasdraupočių, sakydama savo sūnams: „Gailėsiuos jus mano skreite auginusi, jei jūs nedrįsit nė vieno karto lauke išsigrumti su neprieteliais aiškioj mūšoj dėl užlaikymo mano gyvybos ir savo gyventojų." Tais žodžiais sugraudinta, tuojau, išėjusi iš pilies, susigrūmė su sūdaujais ir ilgą laiką varžės pergale. Ant galo barčionys pergalėjo sūdaujus, kurių daugiau nei 2000 karvietėj paliko. Neilgai buvus kryžokai atėmė visa tą, ką sūdaujai buvo užkariavę Bartijoj.

Kad sūdaujai Bartijoj kariavo, kryžokai tuo pačiu laiku po nadraujus sariojo, vildamos juos veikiai nuveiksią dėl to, jog Tirskas, visų vyriausias nadraujų jomylista, kaip viršiau minavojau, zdraicė savo namų, atdavė kryžokams zdroda pilį ir ne vien pats persikrikštijo su visais savo gentimis, bet dar kitus didžiūnus gundino krikštytis. Nuo to nadraujai stokojo karvedžių.

Tuo tarpu mistras Tirbergas liepė urėdui Sambijos Lidelau traukti į Nadraujus ir neklausančius drausti, kursai, įėjęs tenai, baisiai baisesniai nuteriojo, pervis paalius, ir po kelių kruvinų mūšų vėtra įsilaužė į dvi pili ir su žeme sulygino, o su nepaseikimu grobiu pargrįžo. Noris urėdas Lidelau tame žygyj daug svieto buvo nustojęs, vienok netrukdamas traukė antrą kartą dar giliau į nadraujų kraštą iki Katavos apygardos, šiandien Gumbine vadinamos, tenai tuojau apgulė pilį Atleikių (Otolichen), kurios įgulė pradžioj didžiai drąsiai gynės, bet, jutusi antri dvi pili užimti, taip nusiminė, jog mūšoj tuojau išguro; Lidelau, gyventojus iškirtęs, pačią pilį su žeme sulygino.

To negana dar buvo: parėjęs mistras iš Teutonijos sukėlė didžią kariauną iš perkrikštų, meldžionų ir kryžokų ir vėl traukė į Nadraujus. Dūmai ir gaisrai rodė, kurioj pusėj jis terioja. Gyventojai nusigandę muko kur begalėdami į girias. Kryžokai, niekame nieko nesutikdami, atėjo pas pilį Kamsvikę, šiandien Insterburgą, į kurią po kruvinos mūšos įsilaužė, ir taip pat visas kraštas nadraujų paliko valdžioj kryžokų. Tarp gyventojų daugybės didžios, kurios nenorėjo vokiečiams vergauti, išsidangino giriomis į Žemaičius ir tolimesnę Lietuvą. Kraštas nadraujų taip buvo nuteriotas, jog per 50 metų negalėjo atsigauti.

Kryžokai nebūtų taip veikiai nadraujų nukariavę, jei būtų buvusi tarp pačių vienybė ir kliautis ir jei nebūtų kryžokai tuo pačiu laiku jų susiedus šalaujus kariavę, kaipogi kad pats mistras nadraujus bengė, tuo tarpu Lidelau su antra kariauna šalaujus kariavo; visų pirma į Ragainės pilį vėtra įsilaužęs, noris įgulė didžiai kantriai gynės, įgulę pačią iškirto, o pilį ir trobesius, aplinkui esančius, sudegino. Tam pavykus, Lidelau pasidrąsinęs persikėlė per Nemuną ir tenai į kitą pilį įsilaužė po didžiai kruvinos ir baisios mūšos, kurią taip pat su žeme sulygino[1].

Įbingę tėvūnai šalaujų susirinko į sueimą teirautis, kaip apmaudą atgiežti ant kryžokų už tiek nelaimių, sau pridarytų, kuriame sutarė geriau kariauti su jais, nekaip jiems vergauti. To dėjęsi, tuojau išsiuntė keletą šimtų rimtos joties pilį kryžokų Labguvą užimti. Nieksai nenujautė atsiartinimo šalaujų, kurie, įlipę į pilį, bemiegančius vokiečius iki paskuojo nugalavo, o jų vaikus ir motriškąsias į vergus išvarė. Tuo tarpu tėvūnai, pakėlę sau karvedį

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 336.

Stenegaudį, sukėlė kariauną dėl apgynimo namų savo nuo kryžokų. Taip besirėdant, žiemos laiku urėdas Lidelau su stipria kariauna įsigrūdo tenai ir nuo vieno pašalio iki antro nuteriojo, noris Stenegaudis vijo jį įkandin su viena dalia kariaunos, nes tuo tarpu antra dalis užslėptoji antpuolė staiga taip smarkiai, jog kryžokai, daug didžiai savo kareivių nustoję, muko šalin.

Ilgainiui nestengdami šalaujai nuveikti vokiečių išsiuntė siuntinį Sareikį pas Klaipėdos kamendotą, lūgodamas jo, kad jis veikiai atskubėtų ir per netikėlių kraštą jį palydėtų, sakydamos norįs tapti krikščioniu su visa savo gimine. Kamendotas veikiai skubinos į pilį Sareikio, bet pakelėj, persergėtas nuo draugo, jog Sareikis pasislėpęs tyko jį antpulti, kamendotas ryžos jam atmonyti ir, atvestas į tą vietą, antpuolė patį Sareikį, kurio kariauna nusigandusi paskydo taip, jog kamendotas nutvėrė patį Stenegaudį su 8 jo tarnais. Ateinančią naktį, kryžokams lapinėj bemiegant, Sareikis gavo pragumą pasileisti, kurį buvo prie medžio pririšę, pagrobęs kalaviją, nudūrė vieną kryžoką ir tris meldžionis. Atsibudę kiti kryžokai tuo sambrūzdžiu patį Sareikį nugalavo, kursai džiaugdamos mirė, jog keturis neprietelius savo tėvainės nužudė[1].

Mistras Tirbergas, paėmęs kariauną, traukė į Šalaujų kraštą bengti kariauti, to dėjęsis, leidos Nemunu pagal laivuose ir, atirklavęs į santeklį Isterio ir Nemuno, į pilį Sasau vėtra įsilaužė po didžiai kruvinos mūšos, kurios įgulę iškirto, o pilį su žeme sulygino. Nuo tenai po visą kraštą vaikščiojo teriodamas ir plėšdamas. Vėl daug svieto išsidangino į Žemaičius, tarp diduomių tie buvo: Surbonas, Suisdeta,

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 338—341.

Mindeta ir Surdeta, kurie palikini plėnis savo namų kraugeriams patys išėjo į Žemaičius.

Tuo tarpu lietuviai vokiečiams Kulmijoj paskuojį galą darė. Jau praėjusį metą 1276 sūdaujai, giminė, gyvenanti apie Augustavą, Seinus ir Seirijus, kantri ir narsi, įpratusi į kares, regėdama artinantis kruviną neprietelių ir gorinama jo vergyba, lig laiku pakėlė sau karvedį Skomantą, vyrą narsų ir sumanantį karėj; tas, sukėlęs kariauną, įpuolė į Kulmiją ir visą kraštą į tyrą apvertė. Pervis jog urėdas Kulmijos Nordhauzenas buvo didžiai šykštus, nenorėjo iždo kleisti dėl apgynimo krašto nuo terionių lietuvių, kuriems juo lengviau buvo įpulti, juo tankiau jį lankė ir baisiau teriojo. Paskiau antras kryžokas, palikęs urėdu, atvejų atvejais su sūdaujais grūmės įvairia laime.

Ateinantį metą 1277 Skomantas, sukėlęs daugiau 1277
nei 4000 joties, stiprindamos dar patelkė tolimesnius lietuvius ir žemaičius, su kuriais susinėręs, 21 dienoj lapkričio mėnesio pasirodė ant rubežiaus Kulmijos, kai būtų apmaudą giežti ir grobio grieti norįs, bet tuojau kai kokia audra virto ant pilies Plovicės, kurią nuo sugriovimo jos kamendotas išliuosavo, duodamas du vadovu, kuriuodu turėjo kelią rodyti lietuviams traukiant toliau. Praėjęs Skomantas pilis Rediną ir Lipę įsilaužė į pilį Velisos, kurią žeme aprausė, lygia dalia pilis Turnico ir Klemensburgo nudegino. Nuo tenai traukė Graudencan, kurios vietoj paskui pilis Marienverderis buvo, Cantiran ir Christburgan, kurias naikino, jau degindamas, jau ardydamas; paties Marienburgo pilis vos vos užsiturėjo. Iros, plėnys, degėsiai, kūnai ir kraujų latakai buvo ženklais, kuriuo keliu įbingę lietuviai buvo nutraukę. Seniai bebuvo lietuviai taip nuteriojęę Kul-

mijos apygardas, kai šiuo žygiu. Siaubiant tai audrai, kryžokai nusiminę tenkinos pilyse belindą, todėl pavyko lietuviams visą pelną į namus pargabenti.

Mistras Tirbergas negiežė apmaudo ant sūdaujų, bet tylu rengės į karę, ketėdamas juos užkariauti, nes jog tas buvo ne niekų darbas, todėl mistras nesiryžo tą savo galią pasiekti, todėl veizėjo nuo šalies pagalbos, bet jos nė nuo kur negalėjo gauti. Kaipogi popiežius Mikalojus III, įsėdęs į bažnyčios sostą, turėjo rūpintis didesniais reikalais nei kryžokais. Ciesorius teutonų Rudolfas, kariaudamas su Otokaru, karalium Čekų, nespėjo kryžokams talkinėti nei jų šelpti. Lenkai kariavo patys su lietuviais.

Mistras, neturėdamas pagalbos, norėjo tuo tarpu sūdaujus trukinti, kad neturėtų pragumo eiti terioti kryžokų krašto. To dėjęsi, pradėjo juos antpuoliais, tuointimpinėmis skardmušomis novyti, kaipogi mistras kryžokų metuose 1277 įpuolė į sūdaujų kraštą, kurio visą sritį, Kiemenava vadinamą, baisiai baisesniai nuteriojo, pasalu antpuoliu bedirbančius žmones vienus iškirto, kitus į vergus pavarė, bet iki nepradėjus mistrui grįžti, kaip tuojau Vincių girioj ties ežeru Skomentavo (Spirding) 3000 rinktinės joties sūdaujų užstojo jam kelią. Prasidėjo baisiai kruvina mūša; sūdaujai grūmės su visų didžiausia narsybe ir kantrybe, vienok sūdaujai išguro.

Mistras, tuo kartu laimingai pagrįžęs, skubinai vėl sukėlęs didesnę kariauną, traukė antrą atvejį į Sūdaujus. Atėjęs ant rubežiaus, pėsčiuosius paliko, o su viena jočia grūdos į sritį, vadinamą Meruniškę, kurią visą į tyrą apvertęs, 18 pilių sugriovė ir jomylistas jų nugalavo; sugriejęs tenai nepaseikimas gėrybes ir turtus, su didžia daugybe imtinių pargrįžo laimingai į Karaliaučių. Tuo tarpu kryžokai slapta

steigė sukerštinti diduomenę sūdaujų tarp savęs, vienus paprakaudami, kitus gerindami ir masindami, kitiems dovanas duodami, tuo vildamies, jog, išnaikinę diduomenę, galės veikiau žmones mulkius nukropti ir nuvergti.

Nes jog kraštas Sūdaujų buvo baisiose giriose ir raistuose, ežerais ir balomis aptekęs, kuriame žinovas veikiai galėjo pasislėpti nuo neprietelių, misdamas paukščiais ir žvėrimis, kito mitalo nereikalavo. Diduomenė pati vienybėj gyveno ir nebuvo dar pagadinta ir papirkta nuo kryžokų, todėl ir kryžokai patys ne visai tenorėjo landžioti, vienok norėjo tenai tuointimpos kariauti. To dėjęsi, ėmė samdyti šiokius tokius pergalvius, šaldras ir nedorus piktadėjus perkrikštus, kurių visas darbas buvo apsiginklavus po kelis arba po kelias dešimtis landžioti po girias ir po balas ir, pasalu prisiartinusis, deginti kaimus ir javus netikėlių, žmones mušti, gyvulius vaginėti; katras tame amate atsiženklino, tas didesnį užmokesnį gavo nuo kryžokų, vadinos jie Reizer, kursai vardas šiandien dar Žemaičiuose yra minavojamas: riezokas, kai riezokas. Nuo to gal numanyti, kokia tenai diena buvo lietuviui, kalnėnui ar žemaičiui[1].

Kalne tuo pačiu laiku žuvo karėse kiti lietuviai ir žemaičiai su gudais ir totoriais, todėl negalėjo šelpti savo brolių nadraujų, šalaujų ir sūdaujų. Kaipogi gudai skaugėjo tos dalies lietuviams, kurią užėmę buvo nuo lietuvių, karaliaujant Mindaugui. To dėjęsi, sandarą tarp savęs padarė kunigaikštis Vladimiro Leonas su Romanu, Haličo kunigaikščiu, su Olegu, jo sūnum, ir su Glebu kunigaikščiu, bet regėdami nestengsiantys vieni patys, todėl patelkė dar totorius;

---

[1] Voigt, Geschich. Preus., B. III, S. 362—376.

tos kariaunos, susinėrusios ties pilia Lucku, gulė į Lietuvą ir tenai teriodami smarkiai smarkesniai į pilis Slonimo ir Tursko panemunėj varu įsilaužė, paskui, nudeginę papilius Naujapilio (Nowogródek), patį apgulė, bet tenai įsigrūsti negalėjo, nesgi įgulė didžiai kantriai gynės. Nes atėjusi lietuvių kariauna ant pagalbos piliai susigrūmė kruvinoj mūšoj, noris kantriai gudai rėmės, vienok lietuviai perlaužė jų eiles taip, jog gudai po tos mūšos norėjo sandarauti su lietuviais, bet totoriai neleido.

To dėjęsi, totoriai atleido vėl gudams daugybę naujos ir rimtos joties, liepdami apent traukti į Lietuvą, kurie perėję jos rubežių totoriai apgulė pilį Naujapilį, o gudai Gardiną, bet nei vieni, nei antri nieko pilims nepadarė, nesgi įgulės su visų didžiausia kantrybe gynės. Gudai buvo uždegę viežą pilies Gardino, nė tas nenugandino įgulės, kuri, liepsnomis aptekusi, laidė drąsiai rūstą giltinę ant savo neprietelių. Taip bestipruojant lietuviams tose pilyse, Sirputis, Traidžio brolis, atvedė žemaičių rimtus pulkus ant pagalbos. Tą nujautę, gudai ir totoriai pilis palikini norėjo žemaičiams kelią užstoti, su kuriais ties Kamene pilia ištiko į mūšą; ilgas valandas varžės pergale, vienok Sirputis su savo rinktiniais perlaužė eiles totorių ir gudų, kurių daugybės paliko karvietėj.

Totoriai, nenorėdami pergalėtais būti, pasitaisę iš naujo ėjo trečią atvejį lietuvių kariauti, nes, pergalėti kruvinoj ir maringoj mūšoj ties pilia Volkovysku, totoriai, regėdami nenukariausią lietuvių, sandaras su jais padarė.

Nuveikus gudus ir totorius, Traidis, didysis kunigaikštis, tuojau vieną kariauną išleido į Lenkus, antrą į Kulmiją, su trečiąja pats traukė į Padaugavį,

kaipogi, bekariaujant lietuviams su gudais ir totoriais, naujasis mistras kalavijonų Rauburgas, sukėlęs didelę kariauną visame Padaugavyj, patelkė dar danus, su kuriais susinėręs, traukė į Lietuvą ir tenai, ką sutikdamas, tą kirto ir degino; jau buvo visą sritį Upytės ir Braslavo nuteriojęs ir grįžo su dideliu grobiu į Rygą, kuriuos Traidis su rimta kariauna vijo ir, panokęs ties Ašradės pilia, 9 dienoj kovo mėnesio baisiai susigrūmė. Kova buvo didžiai kruvina, su visų didžiausia smarkybe ir narsybe abi pusi piovės, ne kovės, kardai ant galvų tviskėjo, ragotinės paškėjo skerlodamos, kraujų latakai varvėjo, numirėliais laukai nuskleisti niūksojo, vienok kalavijonys dar stipravo, vildamos iš dangaus pagalbą gausią, lietu- 1280
viai vėl ir žemaičiai su tokia aitra ir narsybe kovės, jog velijos ar toj vietoj nustipti, ar savo kraugerius pergalėti; jau kairysis sparnas meldžionų guro, tą matydami, kalavijonų vyresnieji norėjo dar meldžionis stiprinti ir drąsinti, todėl gulė ant lietuvių su gelžytu brostviniu pulku; kas aprašys tą aitrą ir narsybę, su kuria tenai meškenuoti žemaičiai susirėmė, šarvai vokiečių eižėjo, bet, kritus pačiam mistrui ir karūžajam, visas pulkas brostvinis išguro, 71 kryžokų ir daug tūkstančių karvietėj paliko. Vienok ir taip nuveikti kalavijonys nenorėjo dar visuotinai pasiduoti, užsigeidė kaip įmanantys karūną, arba vėliavą, brostvinę panos švenčiausios vokiškosios apent nuo lietuvių išveržti, todėl urėdas danų Elbertas, apstabęs dar munkančius, puolė antrą kartą ant lietuvių, bet vėl mažne visi galą gavo; turtai, ginklai ir pati vėliava brostvinė teko į ranką lietuviams.

Po tos pergalės žemgaliai, kuriems jau buvo įkyrėjusi bevergauti vokiečiams, išsižadėjo kriščioniškos vieros ir apent susinėrė su žemaičiais kaip buvę;

žemgaliai pakėlė sau karvedį Nameiksį, vyrą gudrų, išmintingą ir sumanantį karėj ir ūkėj, tuojau apgulė pilį Taurvietę, į kurios priemiestį įsigriovę, visus tuos, kurie nenorėjo nuo vokiečių skiestis, nugalavo; tarp nugaluotųjų vokiečių buvo Bertoldas šarvadirbys, tas, norėdamas gyvu palikti, turėjo žemaičius šarvus dirbti mokyti. Tuo tarpu pilį kas dieną didžiau spaudė, kurioje kalavijonys nebsitverdami, uždegę pilį, patys norėjo slapta prasikraustyti, nes tuo tarpu žemgaliai, keliu betraukiant antpuolę, vienus iškirto, kitus nutvėrė, tarp sugautųjų vieną kryžoką, į skersį įspyloję, sukapojo, kitus nusiuntė į Lietuvą, o pilį Taurvietę vėl įkūrę, savo įgulę įdėjo.

Kalavijonys po tų nuopuolių rados didžiai silpni, nebįmanydamas arkivyskupas Rygos ką beveikti, atleido į Kernavę siuntinius su didžia iškilme pas Traidį, kviesdamas jį, kad krikštytųsi, kursai, priėmęs žmoniškai siuntinius, atsakė jiems tais žodžiais: „Aš nenoriu regėti nei savęs, nei mano ūkininkų tokiais vergais, kokiais yra žemgaliai."

Tuo tarpu mistras kryžokų Foichtvangenas, stiprindamas kalavijonis, atsiuntė 34 brostvius su didžiu būriu meldžionų į išmuštųjų vietą, kurie, tuo pasistiprinę, ėmė vėl puldinėti ant žemaičių ir žemgalių. Ochtenhusenas, kamendotas Ventspilio, traukė į Dubenės pilį; atėjęs tenai, vieną dalį pas tašką paliko, su antra antpuolė sargtį, angose pilies stovinčią, vienok taip narsiai tenai žemaičiai rėmės, jog aiškiai pats Ochtenhusenas būtų tenai galą gavęs, jei vienas brostvis nebūtų jį pagelbėjęs; besimušant atsiartino ir užslėptoji dalis meldžionų, rados baisesnė kova, vienok ir taip kalavijonys įgulės nepergalėjo ir pilį palikini turėjo grįžti į Ventspilį. Nameiksis, pilies vyras, arba kamendotas, Dubenės pilies, tą

matydamas, ėmė vyti kalavijonis, panokęs juos ties pilia Babote, susigrūmė, vienok nestengė kalavijonims grobio išveržti.

Nameiksis, norėdamas apmaudą nugiežti ant kalavijonų, traukė į Padaugavį ir tenai kardu ir ugnia visa į tyrą vertė, ką vien sutiko. Ant tos žinios marčelga kalavijonų, sutraukęs kariauną ties Ryga, ketino prieš traukti, bet Nameiksis, karvedys žemgalių, nenorėdamas grobio įduoti, skubinai į dvi dali savo kariauną perskiedęs, su viena pats žemės keliais grįžo, antra Lielupe pagal. Tuo buvo abi vėl susinėrusi, kad marčelga antnokė; prasidėjo tuojau kruvina mūša, bet Nameiksis, pergalėjęs kalavijonis, patį marčelgą Kacenelenbogeną sugavo ir nusiuntė didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Traidžiui, kursai būk liepęs su žemaičiu kapotis, būk toj vaidoj žemaitis jį nukirtęs[1].

Mistras kalavijonų, norėdamas tą atmonyti, sutraukė kariauną brostvininkų ir meldžionų, stiprindamos danus patelkė, turėdamas tokią kariauną, ėjo į Dubenės pilį, kurios slapta perlipęs tašką, nukavo visus tuos, kurie tame išgąstyj nebpaskubėjo į pilį besumukti; tuo tarpu gavo žinią, jog lietuviai, įpuolę į Padaugavį, audras verčia ugnia ir kardu, visa teriodami ir naikindami, grobį griejo. Mistras, norėdamas grobį iškratyti, palikinas pilį ėmė juos vyti, bet per nepašalusias versmes negalėjo jų panokti, kurie laimingai su grobiu į namus pargrįžo.

Traidis, didysis kunigaikštis, regėdamas nuveiktus kalavijonis, sukos tuojau ant kryžokų į Parusnį; tuojau, sukėlęs kariauną, išleido Nameiksį sūdaujams į talką, kurie tuo tarpu kryžokams buvo nuterioję Natangiją, o kryžokai sūdaujams sritį, vadinamą Pa-

[1] Alnpeke, S.

kiemiais, senu įpratimu ugnia ir kardu į tyrą apvertę, daugybę jų išmušė, daugybę sugavo, vienok sūdaujai nedrįso į aiškią mūšą ištikti, nes, pradėjus kryžokams grįžti, ėmė juos vyti; aiškiai būtų panokę, kad ledas ežero Neolino viena nakčia nebūtų ištirpęs, kaipogi meldžionys vakarą su grobiu per ledą perėjo, o ryto metą jau vandenys bangiojo ir sūdaujus užturėjo.

Nameiksis dabar, susinėręs su jais, traukė į Sambiją ir tenai iki Christburgo nuėjo, visa į tyrą versdamas, bet kryžokai, tą pirma nujautę, liepė gyventojams visą savo labybą į pilis sudanginti, ir taip atėję lietuviai nieko nebrado, vienok, nudeginę tuščius kaimus, grįžo namon. Lietuviams dar Sambijoj beteriojant, išsiuntė mistras kryžokų kamendotą pilies Tapiavos, vardu Bajerį, su stipria kariauna į Sūdaujus, kursai, radęs kraštą be kareivių ir apgynėjų, kur užeidamas, kardu ir ugnia gaišino ir į tyrą vis vertė, motriškąsias ir vaikus į vergus varė, vienu žodžiu, Bajeris savo terionėmis taip tenai baisiu pasidarė, jog ant paties paminavojimo jo vardo svietas nusigandęs muko į girias.

Kalavijonys, nujautę žemaičių nesant namie, ta-
1281 rės tuo pragumu žemgalius sudrausią; to dėjęsi, sukėlė vėl kariauną ir pagalbon dar danus patelkė. Susinėrę ties Ryga, traukė per Jelgavą į Taurvietės pilį; eidami tenai, žemgalius ir žemaičius, kurie norėjo dar remtis, išblaškė ir, ties minavota pilia sustoję į abažą, ėmė apygardas terioti ir javus naikinti, kaimus deginti. Įgulė Taurvietės pilies, neturėdama daug kareivių, sudegino naktį pati savo zomatus ir įsitraukė į pačius pilies mūrus, ketėdama iki paskuojo gintis. Mistras kalavijonų liepė pylas pilti ir grioviais artintis, o tuo tarpu pašaukė antrą dalį savo ka-

riaunos, kuri Dubenę pilį vėtravojo, kuriai atėjus, mistras, turėdamas daugiau nei 14 000 kareivių, sukūrė ugnį ir taranus mūran kalstė. Daugioj vietoj pilį ėmė griauti. Žemgaliai ir žemaičiai vienok drąsiai gynės, jau liepsnomis apgobti, šimtais dar nepritetelių grūdo žemyn nuo mūrų, bet, nevildamos nė nuo kur pagalbos, ugnia ir kardu meldžionų novijami, pasiėmė krikštytis ir donį mokėti.

Tą patį metą mistras kryžokų, norėdamas būtinai sūdaujus nukariauti, sukėlęs stiprią kariauną, traukė tenai ir antrą dieną sausio mėnesio, įėjęs į sritį, Kursine vadinamą, Skomanto pilį apgulė; apygardos, pirma jau nuteriotos, tyravo, vienok didžiai kantriai ir narsiai gynės įgulė, bet, būdama mažne visa jau žeista ir sumažėjusi, nespėjo nepritetelių beatremti; po kruvinos ir maringos dar mūšos įsigrūdo kryžokai į pilį ir, ką berado gyvą, tą iškirto, o pilį pačią sudegino. Skomantas vos bepaskubėjo išsprukti, krito taip pat didi daugybė ir kryžokų, pervis tuo džiaugės lietuviai, jog baisus Bajeris tenai galą gavo, o Libencelį, kitą kryžoką, gyvą sugavo, kurį atvedus pas Skomantą, liepė jis paleisti jį iš gelžinių, norėdamas tuo parodyti, jog ir lietuviai, noris netikėliai, vienok godingi ir dori yra. Skomantas leido jam ne vien su savim būti, bet ir į stalą kaipo svetį sodino. Bevalgant vienas tarp diduomių ėmė jį užgaulioti, tyčiodamos iš kryžokų. Libencelis supykęs klausė Skomantą: „Ar dėl to mane vaišini, kad tavo tarnai iš manęs tyčiotųsi?" Skomantas atsakė: „Aš patsai nekenčiu tokių juokų. Jei nori — vaidykis, še kardą." Libencelis, pagrobęs kardą, susikapojo ir savo apjuokėją būk nukirtęs. Užmuštojo gentys pradėjo grumzti. Skomantas, nebnorėdamas daugiau kraujo gožimo beregėti, sušelpė pragumą Libenceliui pa-

sprukti. Pats Skomantas, nebgalėdamas sūdaujų kraš-te beišsituréti, į Lietuvą išsidangino.

Skomantas, gavęs Lietuvoj pagalbą, pargrįžo vėl
1282 į namus, vildamos savo tėvainei liuosybę įgysiąs. Mistras kryžokų, nujautęs tą, atėjo vėl su didžiai stipria kariauna ir tenai teriojo ir gaišino visa tą, ką begalėjo kame rasti. Ant galo susigrūmęs keliose baisiai kruvinose mūšose, pergalėjo Skomantą, kursai, regėdamas nebišsiturėsiąs ir taip dar, regis, daugiau nuo vokiečių pakukuliuotas, niekaip sakės neįgalįs besiginti, pasidavė kryžokams ir su visais savo gentimis persikrikštijo.

Taip kantrūs ir narsūs sūdaujai, džiaugęsi ilgus amžius liuosybe, kaipo visų didžiausia dievo dovana, daug kartų apšlakstę krauju kapus savo bočių probočių daug laimingesnių, dabar ant kaulų savo brolių, už liuosybę mirusių, turėjo kraugeriams vokiečiams vergauti.

Tuo tarpu mistras kryžokų kaip įmanąs steigė nuteriotus kraštus įšeimyninti vokiečiais ir kitais šaldrais, o lietuvius likusius visaip spausti, jų kalbą, būdą, dabą ir apsiėjimus peikti ir niekinti, kad ilgainiui būtų nuo visų apjuokiami, taip kad patys lietuviai gėdėtųsi savo vardo, savo kalbos ir apsiėjimų ir kad daugiau norėtų vokiečiais tapti, nekaip lietuviais būti ir vadintis, kas ir šiandien dar toj tautoj dedas per nežinojimą savo veikalų.

Sūdaujai, noris nuveikti, negalėjo niekaip užmiršti linksmo gyvenimo senovės, įbingę ant vokiečių, kuriems turėjo laukus plėšti, balas džiovinti, pilis dirbti, savo gerdami ir valgydami, tiems, kurie niekino ir naikino jų kalbą, būdą ir apsiėjimus, todėl kiekvienas gailėjos senovės linksmų švenčių ir viešių. Tos iros žinyčių ir namų, tie degėsiai, tie kapai

jų brolių ir tėvų, už liuosybę mirusių, graudino jų širdį, kiekvienas velijos labiau mirti ir kaulus savo lygiai užrausti, nekaip kruviniems galžudžiams vergauti. To dėjęsi, sūdaujai sutarė iki paskuojo mirti ar liuosais gyventi. Tuojau pakėlė sau karvedžiu Vadolę, vyrą kantrų ir gudrų.

Tą pajutęs, mistras kryžokų sukėlė didžiai rimtą 1283
kariauną ir traukė į Sūdaujus, kurių sritį, vadinamą Žiliais, ėmė kardu ir ugnia terioti. Vadolė stojo tuojau prieš su savo kariauna, abi pusi didžiai smarkiai susirėmė; prasidėjo baisi ir kruvina mūša, ilgas valandas varžės pergale, ant galo sūdaujai, stebuklus savo kantrybės rodydami, išguro nuo gelžytų eilių kryžokų, vienok nė vienas nesišalino, Vadolė pats ir visi, kaip buvo sutarę, liuosais ir mirė karvietėj, patys pažeistieji tekliuvo kryžokams į ranką; vienok krito tenai didi daugybė ir vokiečių, tarp gyvųjų kliuvo lietuviams į ranką minavotas kryžokas Libencelis, kurį žeistą atnešė pas Kantegirdį karvedį, pas kurį gydydamos, ne vien jam įsigerino, bet dar perkalbėjo, jog, atgrįžus mistrui bengti sūdaujų kariauti, Kantegirdis pasidavė kryžokams ir apsikrikštijo su visais savo gentimis. Kryžokai gerindamos vieną nuteriotą sritį Sambijos pajūryj jam įdavė gyventi. Nuo to paskui ta sritis buvo vadinama Sūdaujais[1].

Tuo tarpu mistras kryžokų grūdos giliau į sūdaujų kraštą, kurių Kiemenavo sritį nuteriojęs, grūdos į pilį, kurios įgulė didžiai narsiai ir tampriai turėjos; kryžokai, nieko negalėdami bepadaryti piliai, ilgainiui paprakavo pilies vyrą Gedetą, atidavė kryžokams pilį ir pasiėmė krikštytis, kurį kryžokai priėmę mandagiai davė jam lydėtojus, kurie varė daugybes sūdaujų imtinių į Sambiją; nes beeidami sūdaujai

[1] Voigt, Geschich. Preus., S. 395—396.

atminė, jog eina vergauti vokiečiams, tame širdgile grobė lydėtojams ginklą iš rankų, pačius užmušė, o tarnams Gedeto išlupo akis, pats Gedetas vos gyvas beišspruko. Sūdaujai išsiliuosavę į Lietuvą sumuko.

Tą patį dar metą po kelis kartus kryžokai sugrįždami sariojo po sūdaujų kraštą, visa į tyrą versdami, ko kardu neveikė, tą ugnia naikino, vienok daugybės tenai galą gavo pačių kryžokų, bet tomis terionėmis taip nuvargino sūdaujus, jog nebebuvo nė kokios vilties beišsiturėti, užvis jog kitiems lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, kruvinai kariaujant su lenkais ir kalavijonimis, kaip tuojau regėsim, nė kokios pagalbos negalėjo nuo jų besivilti. Tą regėdamas, Skurdas, paskuojis sūdaujų karvedys, mylįs liuosybę ir tėvainę, sukėlęs visą kariauną likusiųjų sūdaujų, pirma nuteriojo savo apygardą, savo pilį žeme aprausė, likusiuosius kaimus sudeginęs ir visa į tyrą pavertęs, išsidangino su gėrybėmis ir gyvuliais į Lietuvą ir apygardose Naujapilio apsigyveno.

Taip garbingai gyniojant sūdaujams savo liuosybę, tolimesnieji lietuviai kariavo su lenkais ir su kalavijonimis. Traidis traukė su 14 000 kareivių į Lenkus ir tenai, paskiedęs savo kariauną į tris žaras, nuteriojo baisiai baisesniai Liublino apygardas, kur užėjo, ten rūstą dieną darė, gaisrai, degėsiai ir iros buvo ženklai kelio, kuriuo lietuviai traukė, sugriejęs tenai nepaseikimą grobį, grįžo namon ir buvo per Narevo upę pirmieji pulkai pasikėlę. Tuo tarpu Lešekas, kunigaikštis lenkų, 6000 teturėdamas kareivių, nedrįso į lietuvius kibti, nes naktį pasirodė jam sapne šv. Mykolas ir apreiškė, kad nesidrovėtų į neprietelius kibti, tuo lenkų kunigaikštis pastiprintas, pasakęs tą savo kareiviams, su tokia narsybe kibo į lietuvius, jog lietuviai nebsuskubėjo surindoti savo

kareivių, vienok kruvinai ir maringai ilgas valandas grūmės. Lietuviai, norėdami savo pulkus pastiprinti, liepė ir tiems stoti į kovą, kurie užpakalyj kalinius lenkų saugojo. Todėl kuo narsiau ėmė grumtis, dykdami vieni antrus nuveikti. Tą matydami, kaliniai lenkų, užpakalyj stovintys, kibo į lietuvius, kurie, spaudžiami nuo abiejų pusių, išguro ir ėmė mukti šalin. Bet jatviežiai, kurie buvo su lietuviais, velijos visi karvietėj palikti, nekaip užpakalį neprieteliams atsukti. Todėl Traidis, įbingęs ant tų, kurie iki neprieteliaus nepergalėję muko šalin, liepė sausuose medžiuose iškarstyti. Lenkai minavonei tos pergalės, dėkavodami šv. Mykolui, Liubline mūro bažnyčią jam įkūrė, kuri iki šios dienos tenai tebėra.

Ateinantį metą Traidis, norėdamas apmaudą nu- 1284
giežti ant lenkų už pernykštįjį nuopuolį, išleido savo karšinčių Buivydą, nuo jo kantrybės Vyčiu vadinamą. Tasai su rimta kariauna grūdos per Lukavą į Sandomirą, tenai, kur užėjo, tenai teriojo, nė nuo ko nedraudžiami; sugriejęs nepaseikimus turtus, pačių imtinių būk 6000 jau namon varęs. Tuo tarpu Lešekas kunigaikštis liepęs kareiviams išsispaviedojus lietuvius vyti, kurie grįždami buvo perėję Lukavą, traukės jau į girias, norėdami savo grobį paklėsti, bet lenkai vijo juos įkandin ir, sustoję rindoj ant kalno pagiryj, laukė lietuvių, su kuriais tuojau susigrūmė. Žegota, pilies vyras Krokuvos, rykavo lenkus, o Buivydas lietuvius; abiem pusėm narsiai narsesniai piovės, ne mušės, vienok lietuviai išguro palikini visą grobį lenkams. Noris ta pergalė lenkų didi buvo, bet niekaip negalėjo lygintis su tomis iškadomis, kokias lietuviai buvo padarę apygardose Liublino ir Sandomiro.

Padaugavyj naujasis mistras kalavijonų, tuo pačiu laiku stiprindamos pagal savo būdą, įkūrė pilis: Trikatą, Burtinikę, Rozytę ir Heiligenburgą. Taip jam besitvirtinant, lietuviai su stipria kariauna įpuolė į Padaugavį ir apygardas Kuoknesės nuteriojo kardu ir ugnia iki pat Ašradės pilies. Kamendotas pilies Kuoknesės, sutraukęs kareivius iš artimųjų pilių, ketėjo lietuvius vyti, lietuviai, tą nujautę, persikėlė per Daugavą su grobiu ir grįžo namon. Tuo tarpu kamendotas Kuoknesės ir kamendotas Ašradės ėmė vyti lietuvius, kurie, nenorėdami grobio bepamesti, apsitaškavo girioj. Kalavijonys, nulipę nuo žirgų, pėsti antpuolė lietuvius girioj ir jų karvedį Šemetą užmušė; koksai galas buvo tos mūšos, nėra minavojamas. Jei vokiečiai būtų nuveikę, nebūtų užmiršę užrašyti.

Po įkūrimo pilies Heiligenburgo antrąją dieną žemaičiai ją apgulė, su kuriais dar žemgaliai iš pilies Taurvietės susinėrė, vienok kalavijonys išpuolę atrėmė žemaičius, kurie netrukus vėl sugrįžo ir per 10 dienų rėdės vėtra laužtis į pilį ir jau buvo atsigrūdę iki griovių, vienok, graudinami vylyčiomis, nieko negalėjo padaryti. Regėdami žemaičiai, jog neįsilauš į pilį, vakarop sudeginę savo nabaštikus, ėjo namo. Žemgaliai taip pat, pilį Taurvietę sudeginę, į Rakių pilį išsidangino. Tuo tarpu kalavijonys, išpuldamies iš Heiligenburgo, teriojo apygardas Rakių ir Dubenės. Buvo žemgaliai vėl sugrįžę pas Heiligenburgą, bet ir tuo žygiu negalėjo nieko nuveikti. Ant galo, negalėdami galia tos pilies įgyti, norėjo pasalu įgauti; to dėjęsi, užgulė visų pirma kelius, kuriais ėjo į pilį, ir, kas tenai pasipainiojo, tą mušė ar nutvėrė, ir taip mažne kas dieną skardės vieni su kitais be atlydos.

Žemaičiai, norėdami atmonyti kalavijonims, sukėlę kariauną, traukė į Rygą. Pajutęs tą, marčelgą, skubinai surinkęs pilionis Rygos, meldžionis ir perkrikštus, sustojo į taborių pas miestą ir laukė žemaičių ateinant, bet, įkyrėjus belaukiant, marčelga vakarą liepė kariaunai į pilį sueiti, vienok angas pilies atdaras laikyti, kad, pasirodžius žemaičiams, galėtų išpulti. To dėjęsis, marčelga išleido žvalgytojus, kurie vienok naktį nenuregėjo žemaičių artinantis, kurie, įpuolę į atdaras lapines, pačiame įmygyj 15 brostvių ant vietos paklojo, meldžionis išblaškė, lapines sudegino ir, patys pasitraukę, sustojo į abažą ties miestu. Tuo tarpu pilionys angas pilies užrakino, o žemaičiai, nieko nebdarydami, į namus pagrįžo.

Reikia dar žinoti, jog lietuviai ne vien su vienais kryžokais ir kalavijonimis tose tuointimpinėse karėse žuvo, bet dar tuo pačiu laiku turėjo kruvinai grumtis su gudais; noris tų karių nėra suvisu išguldytų, vienok nuo to vien gal spręsti, jog tenai turėjo būti rūsta diena, kaipogi tas yra žinomu, jog gudai metuose 1285, nebsitverdami nuo antpuolių lietuvių, padarė tarp savęs sutarimą ne vien tverionys, naugardžionys, bet ir maskoliai iš visos galios į ginklą kibti ir lietuvius ramdyti, kuriuos būk paveikę ir jų karvedį Domantą užmušę[1].

Tuo laiku, regis, persiskyrė su šiuo svietu Traidis, didysis Lietuvos kunigaikštis, vyras kantrus, gudrus, sumanus ūkėj ir karėj, kursai kybančią Lietuvos ūkę ant pragaro užturėjo ir garbę tautos platino, velydamos būti doru netikėliu, nekaip nedoru krikščioniu, kaipogi, nebūdamas didžiuoju kunigaikščiu Lietuvos, po 2, 3 dešimtis tūkstančių kareivių, savo

---

[1] Карамзин, т. IV, K. V, c. 122.

iždu sutelktų, ėjo neprietelių ūkės graudinti; tuo kartu, kad pačiose namkarėse brolis brolį žudė, Traidis su savo nepergalimais pulkais vainikus pergalių rankiojo, kursai, kaip jisai drąsus žvejys, kursai, audroms verčiant, žengia į valtį ir, niekindamas pragaru jūrų, skleidžia putas kuprotų vilnių, taip ir Traidis, niekindamas namų galžudėmis, tvirtino irstančios ūkės garbę ir galybę, tolimuose kraštuose graudindamas tūkstančius jos neprietelių. Yra rašytojų, kurie stigavoja, jog tūli didžiūnai, beje, Peluž.is, Skomantas ir Girdilius, skaugėdami jam ūkės valdžios, pervis nekęsdami, jog jis Buivydą savo karšinčium paliko, būk iš apmaudo jį nugalavę.

Galas pirmosios dalies* [7]

---

* *Toliau išbrauktas tekstas:*

§ 21. Buivydas, arba Vytis, pagal kitus rašytojus Vytenis, didysis Lietuvos kunigaikštis, rėdė ūkę iš vieno su savo tėvu kunigaikščiu Puteveru iki jo smerčio

Skaitytojas regėjo viršiau, kaip kryžokai, užkariavę Parusius, šiandien Prūsais vadinamą kraštą, dabar atsiartino kariauti lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, netikėlius, visų didžiausius ir smarkiausius savo neprietelius, kurie nuo pat atėjimo vokiečių į tuos kraštus tuointimpos su jais kariavo, jau vientaučius gelbėdami, jau save danguodami.

Buivydas, arba Vytis, nuo Ariogalos gimimo. Kitu kartu Traidis, didysis Lietuvos kunigaikštis, pargrįždamas iš karės, rado Ariogalos gase bernelį, ritinį bemušantį, tarp kurių per visus Buivydas pasirodė jam buklesniu ir guvesniu, kursai taip kunigaikščiui patiko, jog jį atėmė pas save, kursai augdamas medžioklėse dieną ir naktį grūmės su šernais, taurais ir meškomis ir taip tenai atsiženklino, jog jį nuo jo kantrybės ir narsybės Vyčiu vadino. Paaugęs paskui — pirmasis į mūšą su neprietеliais, paskuojasis iš mūšos. Traidžiui dar begyvojant, pirma tapo rūmų vyru, paskui ūkės marčelga, ant galo Traidis mirdamas paskyrė [...]

PASAKOJIMAS APIE VEIKALUS LIETUVIŲ TAUTOS[8]

Antra dalis

[§ 1.] BUIVYDAS, ARBA VYTIS, PAGAL KITUS RAŠYTOJUS VYTENIS, LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS, KURS RĖDĖ ŪKĘ IŠ VIENO SU SAVO TĖVU KUNIGAIKŠČIU PUTEVERU IKI JO SMERČIO. DARBAI VYTENIO

Skaitytojas viršiau regėjo, užkariavę prūsus, dabar atsiartino kariauti lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, netikėlių visų didžiausių ir smarkiausių savo neprietelių, kurie nuo pat atėjimo vokiečių į tuos kraštus tuointimpos su jais kariavo, jau vientaučius gelbėdami, jau save danguodami.

Buivydas, arba Vytis, kurs augdamas medžioklėse dieną ir naktį grūmės su šernais, taurais ir meškomis, kurs taip tenai atsiženklino, jog nuo jo kantrybės ir narsybės buvo pramintu Vyčiu. Paaugęs pirmasis ėjo į mūšą su neprieteliais, paskiausias iš jos grįžo. Traidžiui dar tebgyvojant, tapo pirma vyru rūmų, paskui ūkės marčelga, ant galo Traidis mirdamas paskyrė jį savo karšinčium, o lietuviai pakėlė jį didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu.

Kas per namų kerštai buvo, žengiant Vyteniui į Lietuvos sostą, nėra žinoma. Regis, jog pakukuliuoti didžiūnai nuo kryžokų, beje, Pelužis, Skomantas ir Girdilius, nugalavo kunigaikštį Traidį, paskiau, krūpaudami karonės už savo nuodėmes, išsikraustė į Ka-

raliaučių pas kryžokus, kuriems norėdami pasigerinti, apsikrikštijo. Tarp vokiečių dar Pelužis didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu vadinos.

Tą pat metą prasidėjo vėl ilga ir kruvina su kryžokais karė, tos priežasčia buvo minavoti didžiūnai, kurie, norėdami ūkės valdžią įgyti, lūgojo pagalbos nuo kryžokų. Tuo laiku, kad Vytenis kunigaikštis su lenkais kariavo, tarti didžiūnai įgundino mistrą eiti kariauti lietuvius. O išėjus senu papročiu pirmąsias nelaimes žemaičiams reikėjo nukentėti.

Kaipogi pradžioj žiemos mistras traukė su stipria kariauna per Nadraujus, persikėlė per Nemuną ir įsigrūdo į Žemaičius. Tenai paskiedęs savo kariauną į dvi dali, su viena teriojo ir degino kraštą, o su antra apgulė pilį Bisėną, kuri buvo tarp upės Nemuno ir Dubysos. Greta tos pilies buvo žinyčia, Rūmų sala vadinama, apaugusi su šventu lieknu ir iš visų pusių aptverta su stipriu tašku. Čia gan ilgai gyveno pagaliau aukščiausias kunigas, todėl ir ta vieta dėl savo šventenybės buvo didžiai garbinama.

Tą vietą vokiečiams apgulus, žemaičiai gynė su neaprašoma kantrybe ir narsybe, vienok iki nesubrėškus pergalėjo kryžokai žemaičius ir įsigriovė į pilį Bisėną. Visus gyvus iškirto, o pačią pilį sudegino. Bet ar įgijo tuo žygiu kryžokai pačią Rūmų salą, raštuose nėra minavojama. Antroji dalis kariaunos, nuteriojusi plačias apygardas, nusluoguota gėrybėmis atėjo pas mistrą, kursai, nustojęs didžios daugybės kareivių vėtravodamas Bisėnoj, grįžo į namus. Bet, grįžtant su kariauna per Nemuną, nuo smagumo žmonių ir turtų ledas įlūžo ir daugybę kryžokų tenai nuskandino[1].

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 12.

Ateinantį metą mistras sukėlė naują kariauną, nujautęs, jog daug prūsų, nenorinčių vokiečiams vergauti, buvo išsidanginusių į Lietuvą ir Žemaičius, o apsigyvenusių apygardoj Gardino. Tie išėjūnai, traukiant lietuviams su žemaičiais į Prūsus, rodė kelią ir tuo pačiu buvo didžiai kryžokams pavojais, kurie dėl to vien ketėjo šiuo žygiu su kariauna tą sritį aplankyti.

Kaipogi mistras paėmė dar su savim Skomantą, kaipo tų kraštų žinovą, kurs, slapstydamos nuo kryžokų, pirma tenai gyveno. Vasarop mistras, persikėlęs per Nemuną, įsigrūdo staiga į Lietuvą ir apgulė pilį Gardino, kuri ant dešinojo skardžio Nemuno riogsojo. Vos buvo kryžokai atkolę koptas prie mūrų, tuojau visų baisiausia kova prasidėjo. Kryžokai it sniegą drėbė vylyčias į pilį, o įgulę žmonės lietuviai laidė nuo mūrų ant vokiečių didžius rąstus su akmenimis ir šimtais meldžionų grūdo kūlvertiniais žemyn. Ilgas valandas varžės pergale, ant galo pavyko kryžokams tenai įsigrūsti: kaipogi Skomantas, žinodamas, kurioj pusėj pilies ploni mūrai buvo, ten didžiau su taranais kūlė; įsilaužę įgulę iškirto, o pilį sudegino. Paskui mistras, atskiedęs 2000 joties nuo kariaunos, visą apygardą nuteriojo, visa, ką sutiko, tą plėšė, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino. Su didžiu grobiu pagrįžo į Parusnį. Kantrus ir garsingas pagezonų karvedys Auktuma, gyniodamas pilį, galvą savo padėjo, kad nebūtų jis kritęs, kryžokai nebūtų įsilaužę tuo žygiu į Gardino pilį[1].

Nusigandę lietuviai tomis terionėmis mistro giriose slapstės. Du barčionių vyresniuoju Numa ir Ders- 1284
kas, užkariavus Bartiją, buvo išsidanginusiu į Lietuvą

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 14.

ir dabar, su lietuviais iš Lenkų pargrįždamu, į abažą mistro įėjusiu lūgojo, kad leistų į Bartiją grįžti ir kad sugautas jųdviejų žmonas ir vaikus Gardino pilyj išliuosuotų. Mistras paklausė, ko juodu lūgojo, noris daug kryžokų nenorėjo to daryti. Minavotu barčionu, norėdamu kryžokams pasigerinti, išreiškė kelią, kuriuo lietuviai traukė į namus iš Lenkų su grobiu, kuriuos kryžokai, slapta antpuolę, išblaškė ir grobį atėmė.

Tuo tarpu parusėnai ir kiti perkrikštai, vokiečiams vergaujantys, noris išterioti ir perkilnoti į kitus kraštus, kame-ne-kame girių kampuose beužlikę, viso stokodami, negalėjo vienok įprasti vokiečiams vergauti nei savo liuosybės ir linksmo gyvenimo senovės užmiršti. Kaipogi patys kapai mirusiųjų už liuosybę graudino jų širdį atminus, jog jie yra laimingesniais tenai ilsėdami, nekaip šie varguose ir bėdose dieną ir naktį žūdami. Pats Derskas ir Numa, kuriuodu taip geidė į senovę grįžti, tenai atėjusiu nusiminė, rasdami visa svetima, o nieko tėviško — nei kalbos, nei tikybos, nei apsiėjimų, visa apjuokta ar užginta, rūmai, žinyčios ir pilys irose, šventi lieknai iškirsti, visur gyventojai svetimi ir nesukalbami rūstą dieną rodė; jei kame beregėjo savo vientaučius, tie visi nuliūdę, visi rūpesningi trivojo vergybą, braukdami kruviną prakaitą tiems, kurių kalbos nesuprato ir paguodos nepermanė. Todėl, pagailę praėjusio laimingo gyvenimo, velijos į tuos pačius kapus atgulti, kuriuose jų broliai jau ilsėjo, nekaip amžiną vergybą trivoti. Ant galo nebtverdamos sutarė bartijonys su pagezoniais visus kryžokus ir vokiečius, kaipo savo kraugerius, išpiauti. Tą ryžęsi daryti, susižinojo su Lietuvos kunigaikščiu ir pagalbos nuo jo lūgojo, žadėdami jam tarnauti. Kad visa ant tokio galo rėdoma

buvo, tuo tarpu zdraicės apreiškė kryžokams, kurie, tą pajutę, vyresniuosius sutarimo nutvėrė ir nugalavo, iki nepatrakus dar svietui, kursai, stokodamas vadovų ir vyresniųjų, nutilo ir verkdamas ėmė vėl vergauti vokiečiams.

Mistras, būdamas sukerštęs su lenkų kunigaikščiais, nebgalėjo toliau su visa savo galybe lietuvių bekariauti, vienok, norėdamas juos be perglytos gandinti ir novyti, išleido tenai Girdilių, viršiau minavotą pergalvį, su keliais šimtais joties, kursai, regėdamas nelaimes nuvergtų lietuvių Parusnyj, pasigailęs taip pat seno gyvenimo ir liuosybės, nebnorėjo jau daugiau vokiečiams betarnauti. To dėjęsis, visų pirma susižinojo su žemaičiais, paskui traukė pas pilį Aukaimio ant skardžio Dubysos, su kurios kamendotu sutarė kryžokus galuoti, kaipogi, ženklą parodžius, įgulė išpuolusi pasalu mažne iki paskuojo visus nu- 1285
galavo, ir retas kursai beišsprūdo nuo rūstos giltinės.

Noris kryžokai nebsikliovė daugiau perkrikštais ir lietuvių atėjūnais, vienok Pelužis išklūkė nuo kamendoto Karaliaučiaus kelias dešimtis rimtos joties ir jų vyresnįjį Martyną Goliną, kursai pirmesniuose žygiuose buvo atsiženklinęs. Pelužis, nujautęs esant suvodbą, arba kozas, to didžiūno, kursai jį buvo ištrėmęs iš Lietuvos, norėjo jam atmonyti. Pelužis prisiartinęs tylu naktovidu pas pat jaunojo pilį su savo kareiviais, kame diduomenė susirinkusi linksminos, radęs Pelužis tenai visa be sargties, vienus begeriančius, kitus bemiegančius, antpuolė su taip didžiu tranksmu ir smarkybe, jog svečiai nebsuskubėjo ginklą bepagrobti. 70 didžiūnų ir patį jaunąjį nugalavo, o žmonas ir vaikus į vergus išvarė su 100 arklių, su daugybe aukso, sidabro ir kitų turtų. Tas nuopuolis didžiai sopus buvo lietuviams, kurie, stokodami

turtų ir karvedžių, nedrįso ateinantį metą kryžokų bekariauti.

Vienok mistras kryžokų senu įpratimu visados norėjo tokiais antpuoliais lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, gaišinti ir novyti, kad jie negalėtų niekados pragumo gauti į karę rengtis. To dėjęsis, leido riežokus, kaip viršiau minavojau, kad, po miškus ir girias landžiodami, kaimus ir javus dagiotų.

Kad taip nuo saulėlydžio pusės žemaičiai skardės su kryžokais, kitoj pusėj, nuo saulėtekio, taip pat kariavo su kalavijonimis nuo pat atėjimo tenai mistro
1281 Šauerburgo, nuo metų 1281, kaip jau minavojau, tuointimpos, tapus Vyteniui didžiuoju kunigaikščiu Lietuvos, kariavo Padaugavy žemgaliai, žemaičiai ir lietuviai iš vieno ir ne kartą visą Padaugavį į pelenus ir tyrą apvertė, o kas dieną savo baisiais antpuoliais ne vien nuogąsčiais, bet ir nepergalimais darės, kurių kalavijonys niekaip negalėjo nuveikti.

1285 Tą patį metą 1285 Konradas, kunigaikštis Čersko, Ziemovito sūnus, negalėdamas įgyti valdžios ant visų Lenkų, patelkė lietuvius, kurie, atėję į Mozūriją, apgulė pilį Gostinino, į kurią įsilaužę, įgulę iškirto, ką galėjo paimti, tą paėmė, papilius nudegino, o Konradui degėsius paliko. Toliau nuėję, apygardas Sochačevo nuteriojo, patį miestą nuplėšę sudegino. Paskui Konradas sukeršto su lietuviais ir ištiko į mūšą; pergalėtas pats kliuvo lietuviams į ranką, pačiu stebuklu nuo jų išsiliuosavo, o lietuviai didžius turtus iš Mozūrijos parvirdė į Lietuvą.

Viršiau skaitytojas regėjo, kaip didi daugybė
1286 svieto, nenorėdama vergauti vokiečiams Parusnyj,
1287 išsidangino į Lietuvą be kokios padargos, be kalavijų ir be drabužio, kuriems krikščionys buvo išplėšę. Vytenis, norėdamas juos globti ir suteikti pragumą ant

gyvenimo, sukėlė kariauną ir traukė į Dobrynės apygardą, prisiartinęs prie pat pilies nedėlios dieną, svieto pasitiko susirinkusio ant kokios šventės, netikimai staiga įpuolęs į miestą, kursai norėjo gintis, tą užmušė; išdrevėjęs miestą ir apygardą nuteriojęs, pačių imtinių 9000 su didžiu grobiu į Lietuvą parvarė.

Padaugavyj, kaip sakiau, žemgaliai ir žemaičiai vis skardės su kalavijonimis, ant galo sukėlė didžią kariauną, atėjo pas Rygą kaip ant apjuokos tą pačią dieną, kad mistras, sukvietęs komtūrus, arba kamendotus, pilių ir vyskupus, teiravos kapituloj, kaip žemaičius ir lietuvius nukariauti. Tuo tarpu žemgaliai, persikėlę per Daugavą, nuteriojo apygardas Ikškilės. Įbingęs mistras su esančia kariauna ėmė vyti žemgalius, kuriuos 3 dieną panokęs, noris rado didžiai stiprioj vietoj bestovinčius abaže, vienok, drąsindamas savo kareivius, sakė: „Čia ar žemgalius, ar mus visus raus giltinė." Tą pasakęs, puolė ant žemgalių, prasidėjo visų smarkiausia kova, ilgas valandas varžės pergale, kraujo čiurkšliai šlekėjo, jau komtūrai, arba kamendotai, karvietėj klaksojo, vienok dar vokiečiai 1287
turėjos, bet, kritus pačiam mistrui kalavijonų, išguro, retas katras gyvas beišsprūdo. Mistras pats su 35 brostviais karvietėj paliko, o 16 brostvių kryžokų gyvų sugavo, tarp kurių vienus uždybavojo, gieždami apmaudą, kitus ant pėdžių lengvai kepino iki nustimpant, kitus į Lietuvą nusiuntė; ginklai, žirgai, gėrybės vokiečių kliuvo į ranką žemgaliams. Daug krito žemgalių ir žemaičių toj mūšoj, užvis jog karvedžio savo nustojo.

Kryžokai nuo pat užkariavimo sūdaujų vis stiprinos, beje, nuo metų 1280 žemaičius naikindami antpuoliais, strūnijo pilis užimtuosiuose kraštuose: kaipogi Parusyj įkūrė pilį Štrasburgą, Leceną, Ragainę ir

Tilžę; norėdami tas pilis įšeimyninti, davė didžias liecybas prašaleičiams ir vokiečiams, kad, tenai gyvendami, lietuvius smelktų, todėl tuos prašaleičius išliuosavo nuo visų mokesnių, šelpė iki pragyvenant, o tuo tarpu visaip steigė kalbą, apdarą ir būdą lietuvių peikti, o vokiečių gyrė ir platino; lietuvis krikščionis nė kokio amato vilkti negalėjo, ir mieste gyventi jam užginta buvo, jis turėjo laukus arti ir kruvinu prakaitu vokiečius penėti.

Mistras kryžokų, išgirdęs Padaugavy viršiau minavotą nuopuolį, tuojau atsiuntė 40 žaliūkų kryžokų į Padaugavį, bet lietuviai, nenorėdami leisti vokie-
1289 čiams stiprintis, tuojau 7000 išsiuntė į Padaugavį, o Vytenis pats su 8000 traukė į Parusnį, vildamos perkrikštus sambijonis sukelsiąs, kurie neseniai buvo jo pagalbos lūgoję. Kryžokai, jutę tokį susižinojimą lietuvių su perkrikštais ir girdėdami ateinančius lietuvius, visi su savo turtais užsirakino pilyse ir nė vienas nedrįso drausti lietuvių, kurie kaimus ir javus nuo vieno krašto iki antro siaubdami degino; vienok, jiems beteriojant, mistras, skubinai sutraukęs iš viso Parusnio kariauną, lietuviams grįžtant su grobiu, ėmė juos vyti, kuriuos panokęs besikeliant per upę, ištiko į kruviną ir baisią mūšą. Lietuviai, abejoj pusėj upės perskiesti, negalėjo su visa savo galia ramdyti kryžokų, išgurę ne vien grobio nustojo, bet mažne pusę savo kariaunos palikę karvietėj pagrįžo.

Garsiau vyko tai daliai kariaunos lietuvių, kuri į Padaugavį žygiavo, kaipogi, kur vien užėjo, ten vertė į tyrą, ko kardu neveikė, tą ugnia naikino. Tą regėdamas, mistras kalavijonų Ercogenšteinas buvo sukėlęs kariauną, ketėdamas traukti prieš lietuvius, bet, nujautęs 7000 joties esant, nedrįso su mažumu jų vyti. Vienok, kad kariauna netimpsotų veltui, per-

skiedė į dvi dali: vieną nusiuntė pas Dubenę, kuri tenai taškus ir zomatus nudegino, antrą pas Židrupių pilį, kurios taip pat zomatus suardė. Tuo tarpu lietuviai, sugrieję Padaugavyj nepaseikimą grobį, laimingai sugrįžo palikini tenai iras ir degėsius. Vienok sopėjo nemažai, radę namie pilių zomatus nudegintus ir jų apygardas nuteriotas. Noris žemaičiai ir žemgaliai vėl buvo savo pilis zomatais aptvėrę ir aptaškavę, bet kalavijonys apent nudegino, kurie be perglytos iš pilies Heiligenbergo antpuldinėjo pilis Rakių ir Dubenės ir apygardas drevėjo, kaudami gyventojus, degindami trobesius ir javus, kurias taip nuteriojo, jog rūsti tyrai ir degėsiai beriogsojo. Noris žemgaliai nuilsę, per 37 metus kariaudami ir nebgaudami tuose tyruose mitalo, vienok ir taip dar nenorėjo vokiečiams vergauti, kaipogi, palikdami degėsius ir plėnis savo namų, išsidangino į Žemaičius ir Lietuvą. Viena pati Židrupių pilis dar turėjos, bet, kad ir tos apygardas nuteriojo kalavijonys, įgulė žemgalių taip pat pilį palikina į Lietuvą išsidangino. Vienu žodžiu, tęsiantis toms karėms, nuo metų 1253 iki 1290 šimtas tūkstančių žemgalių išsidangino pas savo brolius žemaičius ir lietuvius, velydamies tenai įnamauti ir naujukauti, nekaip vokiečiams vergauti[1].

Nuo saulėlydžio žemaičių vergavo jau šalaujai kryžokams, visų artimieji jų susiedai, kurių krašte buvo jau padirbti dvi pili — Ragainė ir Tilžė. Nuo saulėtekio kalavijonys valdė jau tyrus Žemgalių. Tarp tų dviejų kraštų vieni žemaičiai bebuvo liuosi ir netikėliai, bet per visus kitus netikėlius tampresni ir smarkesni. Žirgas, meškena ar taurena, kardas ir ragotinė — tatai buvo jų vyrų visas turtas, o nuometas,

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 41.

vilnonė su sermėga ir balti marškiniai, raini sijonai buvo apdaru ir išeiga jų motriškųjų; pienas, mėsa — pavalga, o duona — užkanda, midus — gėrimu; karė rodės visiems gimtu darbu, o medžioklė — knebiniu; visų didelysis ąžuolas — jų maldos vieta, visagalinčiuoju dievu buvo Perūnas, arba Perkūnas, gūžėjas viso pasaulio; liuosybę turėjo už visų didžiausią dievo dovaną ir jos su gyvyba teišsižadėjo, kaipogi vargai karės, rūpesniai ir pati gyvyba nieku jiems rodės, jei tiktai savo liuosybę pavoja regėjo. Jau nuo dviejų amžių kariaujami, bet nepergalimi, įtarliodami savo neprietelius vienus velniais, kitus rudais šunimis pagal jų būdą. Ant didesnės savo laimės turėjo visados karvedžius vyrus kantrius ir sumanančius, kaip rėdytis karėj ir ūkėj, taip ir šiuo kartu karvedys Butegeidis, vyras narsus ir sumanus, nelaimėj ir pavojuj esant ūkę valdyti ir liuosybę tautos antturėti galįs.

Nuo senų laikų, kaip minavojau, kryžokai didžiai norėjo savo kraštą su kraštu kalavijonų, tai yra Parusnį su Padaugaviu, sunerti, bet tame tarpe buvo žemaičiai, visų baisieji jų neprieteliai, kuriuos reikėjo dar nuveikti. To dėjusiuos, abu mistru sutarė dabar Šiaulius, Tverus ir Karšavą užkariauti; tokį savo sutarimą išsiuntė didžiajam mistrui ant patvirtinimo, sakydami, kaipo didžiai reikalingu yra daiktu dėl pastiprinimo zokano savo, ketėdami tą kraštą naujomis pilimis aptverti ir į Žemaičius tuojau prašaleičius įveisti, ką ir pats didysis mistras patvirtino, liepdamas visuotinai abiem zokanam žemaičius kariauti.

To dėjęsis, kryžokų mistras sukėlė savo kariauną ir traukė šv. Jurgio dieną su visa galybe Nemunu pagal ant pilies Kolainių, ant skardžio Nemuno riogsančios. Pėstieji valtyse pas pat mūrus pilies atirkla-

vo ir ėmė pilį vėtravoti, tuo tarpu išsiųstoji dalis joties jau grobį griejo, teriodama apygardą, jau atjojančias virtines žemaičių ant pagalbos pilies blaškė. Rodės kryžokams pilis neliksianti nuo jų nago; noris didžiai narsus pilies vyras, arba kamendotas, Surminas didžiai kantriai pilį gyniojo, visos įgulės 120 vyrų tebuvo, pervis jog kryžokai taip smarkiai pilį vėtravojo, jog pilyj 12 vyrų bebuvo gyvų ir nežeistų, vienok ir taip dar žemaičiai nepasidavė. Tuo tarpu vakarą brėkštant išsiųstasis būrys terioti su baisiu krioksmu puolė ant abažo kryžokų, kurie, tardami lietuvius esant, nusigando ir palikini pilį pradėjo mukti į valtis ir per Nemuną keltis. Bet, supratę savo apsirikimą, grįžo apent pilies vėtravoti, nes Surminas ta dingsčia su sveikaisiais ir žeistaisiais išsikraustė, palikęs kruvinas iras pilies, kurias kryžokai su žeme sulyginę grįžo į Karaliaučių[1].

Surminas, sukėlęs tuo tarpu apygardoj kareivius, vėl Kolainių pilį užėmė ir apent pataisė ją, tuo pačiu laiku kryžokai buvo išsiuntę vieną pulką žvalgytis su laivais Nemunu pagal, bene taisos lietuviai į karę, kuriuos Surminas pamatęs užsikėtė nugaluoti. Kad laivas kamendoto grįždamas artinos pilin, skubinai jaunas žemaitis, vardu Noda, motriškai apsidaręs, su 60 kantrių ir gerai apginkluotų vyrų krūmuose panemunėj užsislėpė ir, kad laivas pro šalį irklavo, jis, rankas narstydamas ir verkdamas, vadino lenkiškai kryžokus tais žodžiais: „Esu lenkė, vergaujanti lietuviams, kenčiu didžias novis ir apjuoką, meldžiamieji, susimilkit ant manęs ir gelbėkit dūšią mano nuo pragaro." Kamendotas sukos į pašalį ir išlipo laukan. Tuo tarpu tariamoji motriškė grobė staiga už lyno, o

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 42.

paslėptieji antpuolę kryžokus užmušė iki paskuojo ir laivą atėmė.

Tam pavykus, žemaičiai, vildamies maž tesant įgulės Ragainėj, apsidrąsinę traukė tenai. Bet, lėmus pagal tautos būdą, ar vyks laužtis į pilį, rodė nelaimę; tuo nugandinti, grįžo namon skubinai, tuo tarpu kryžokai, gavę žinią nuo savo kelio sargų, ėmė juos vyti, kurių užpakalinius panokę, kelias dešimtis vyrų užmušė skardmušoj.

Kitoj pusėj lietuviams didesnė nelaimė nutiko. Jazbutis didžiūnas, bendraudamos su mistru kryžokų, išsitarė jam, jog jis keta traukti į Lenkus su keliais tūkstančiais rinktinės joties pelnytis, vildamos tenai didį grobį gausiąs ir daugybę imtinių.

Tą nujautęs, mistras kryžokų išsiuntė tuojau urėdą natangų Cukšvertą su 1200 joties į girią tarp upių Lyko ir Narevo tykoti tenai pargrįžtančių lietuvių iš Lenkų su grobiu. Aštuonias dienas tenai laukė kryžokai, stipdami badu. Jau mistras tarės visą savo kariauną badu numarinsiąs per vylių pasalo lietuvių. Tuo besirūpinant, atėjo žinia apie laimę kryžokų ties Ragainės pilia, dabar minavotą. Tuojau atėjo ir antra žinia, jog Jazbutis norėjęs kitu keliu grįžti, bet kryžokai laukiantieji, tą nujautę, panokė Jazbutį ir, nuo užpakalio antpuolę, 300 ant vietos paklojo, likusieji giriose išsislapstė, kiti, nenorėdami vokiečiams vergauti, sau galą darė, retas namo bepargrįžo. Atėjo mistrui ir trečioji laiminga žinia, jog artimasis kunigaikštis lietuvių miręs, kursai seniai jau ketėjo vokiečius tremti laukan iš viso pajūrio; ta paskuojoji žinia buvo pervis malonesnė dėl mistro.

Taip vykstant kryžokams, didžiau dar geidė žemaičius nukariauti ir Parusnį su Padaugaviu sunerti. To dėjęsis, kalavijonų mistras rudenį šv. Kotrynos

dieną 25 lapkričio mėnesio nurašė kryžokų mistrui, kad vienkartu nuo abiejų pusių žemaičius suremtų, ketėdamas pats ateiti su visa savo kariauna į Žemaičius, kursai savo gromatoj pasiėmė visa tą daryti, ko jis lūgojo[1].

Kaipogi atentį metą pagal sutarimą mistras kalavijonų, sukėlęs savo kariauną, traukė į Žemaičius, kuriuose kelias apygardas nuteriojęs, pagrįžo su didžiu grobiu į Rygą. Žemaičiai, norėdami atmonyti, ėmė juos vyti, bet ir panokę nieko jiems nebgalėjo bepadaryti. Nes, gieždami apmaudą, žemaičiai traukė su didžia kariauna į Kuršą ir tenai su viena dalia Telžių pilį apgulė, o su antra teriodami grobį griejo apygardoj pilies, ko kardu neveikė, tą ugnia naikino, ir su grobiu grįžo namon.

Tuo tarpu Hohenbachas, mistras kalavijonų, sukėlęs kariauną, ėmė vyti, antnokęs rado tiltą bedirbančius per patvinusią upę (Schehenen), kurie nakčia pagal buvo persikėlę; kryžokai apent juos per tiltą sugrąžino, kurioj mūšoj sūnus kunigaikščio galą gavo, o Mažeikis, jų karvedys, turėjo vengti kryžokus.

Nuo antros pusės kryžokai pagal pasiėmimą tuo pačiu laiku su 2000 joties įpuolė į Žemaičius, visų pirma pilį Kolainių apgulė, kurią, radę tuščią, sudegino ir pasisuko šiaurėn, į sritį Junigedos pilies, ir tenai visaip lėbavo plėšdami ir degindami, vienok nedidį grobį tenai tesugriejo, nesgi gyventojai, nujautę ateinant neprietelių, į girias su savo gyvuliais ir kitu lobiu prasikraustė; toliau vienok nebdrįso betraukti ir, maž ką tepešę, grįžo namon. Ir taip ketėjimas kryžokų Žemaičius užkariauti ir šiuo žygiu nevyko —

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, S. 50.

Butegeidis, karvedys žemaičių, paliko bevaldąs savo ūkę kaip pirma.

Kryžokai Parusnyj ir Padaugavyj stipresniais rados, nesgi viršiau minavojau, jog kryžokai ne su vienais lietuviais netikėliais kariavo, bet antra jų dalis, gyvenanti žemėj šventoj, turėjo ją gynioti nuo neprietelių saracėnų, taip pat netikėlių, su kuriais kariavo nelaimingai, ant galo vieną pačią pilį Akono, šiandien Akra vadinamą, beturėjo, ir tą dar viešpats saracėnų mojavo kas dieną užimti, kaipogi ilgainiui saracėnai, įsilaužę į Akros pilį, krikščionis iškirto, o pilį sudegino. Ir taip kryžokų darbas žemėj šventoj pasibengė, likusieji kryžokai pagrįžo į Teutoniją. Nebgalėdami žemėj šventoj beužsiturėti, norėjo bent Parusyj apsistiprinti ir tenai įstatymus savo zokano pildyti, jei ir ne suvisu, bent paviršiui, kaipogi pirma įstatymas zokano liepė norinčiam į tą zokaną stoti grabą išganytojo aplankyti Jeruzolimoj. Kliuvus Jeruzolimai į saracėnų ranką, nebgalėjo jo bepildyti, vienok, norėdami dar bent vardą užlaikyti, čia pat Parusnyj pas visų didžiausias pilis, beje, Karaliaučiaus, Marienburgo, Elbingo, diegė ant kalnų medžius ir įkūrė tenai koplyčias su grabu išganytojo, ir tokias vietas praminė Jeruzolima, todėl norintysis į kryžokų zokaną stoti gana buvo tą Jeruzolimą pas Karaliaučių ar pas Elbingą aplankyti. Dabar visi ten kryžokai ėjo apžadus pildyti į Parusnį ir, nekaltus lietuvius, kalnėnus ir žemaičius, mušdami ir vergdami, atpuskus ir išganymą sau pelnyti, todėl su didesne smarkybe ir baisybe tęsės ta karė[1].

Tą visą metą lietuviai ir žemaičiai jau iš tiesos kariavo, jau skardmušomis grūmės su kryžokais, kaipo-

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 74.

gi Briuhavenas, kamendotas Karaliaučiaus, nujautęs apie Velykas žemaičius apygardoj Gandingos norinčius su pagalba savo kariaunos į senosios vietą naują įkurti, paėmęs tūkstantį joties, norėjo juos trukinti nuo darbo, bet, nieko tenai negalėdamas padaryti, sukos ant pilies Mederabės, į kurią įsilaužęs, sudegino.

Čia vėl gudų rašytojai sako, jog Vytenis su Butegeidžiu, arba Budrikiu, gerindamos Mstislavui, rausvųjų gudų kunigaikščiui, atdavusiu Volkovysko pilį su apygarda ir jog nuo to laiko tenai prekyba klestėjusi: lietuviai pirkę nuo gudų javus, o jiems pardavę savo vašką, vebrį ir juodųjų kiaunių kailius, o kartais ir sidabru mokėję[1].

Į kitą sritį Žemaičių pats mistras su didžia kariauna įsigrūdęs apygardos Gaižuvos (Gesau) ir Paštuvos (Postau) žinyčias ir šventas girias išdrevėjo ir nuteriojo, patys gyventojai vos besuskubėjo giriose išsislapstyti.

Tą pačią vasarą kryžokai, atgrįžę į Žemaičius, nuplėšė Junigedos apygardą, pervis baisiau nuteriojo Aukaimį ir su didžiu grobiu pargrįžo į Parusnį.

Dabar minavotos apygardos, per tą visą metą teriojamos atvejų atvejais, pavirto į tyrus, kuriuose rūsti degėsiai kame-ne-kame girių tarpuose šmėkšojo, vienok žemaičiai negalėjo tuo kartu savo nelaimių atmonyti kryžokams, kariaudami kruvinai su kalavijonimis Padaugavyj, pervis jog pilyse Ragainės ir Tilžės laikomos buvo stiprios įgulės kryžokų, kurios saugojo rubežių ir gyniojo nuo antpuolių žemaičių. Ant pačių rubežių stovėjo visados būriais rubežiaus sargai, kurie galėjo su mažu būriu remtis ir neleisti kraštą terioti, iki ateinant įgulei artimos pilies.

[1] Карамзин, т. IV, К. V, с. 126.

Pervis jog kryžokams visame sviete rinko bažnyčiose alūžnas, kunigai davė savo dešimtines ir pinigus, kuriuos jiems nuo visų pusių siuntė pagalbon, lygia dalia žmonės, pildydami apžadus, iš viso pasaulio tvino būriais į Parusnį kryžokų kariauną didinti. Tuo tarpu lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, vieniems patiems reikėjo šiltis ir ne vien su baisiu ir smakiu*, plienu ir variu aplietu neprieteliu dieną ir naktį grumtis, neb jau savo vaisingame krašte, bet tyruose, kaipogi laukai ir gyvenimai nuterioti, prekyba atimta, visas pajūris jau kryžokų rankoj, nebgalintys nei bičiulautis su svetimomis tautomis, nei pašalpos nuo jų begauti, nė kokio prieteliaus ir užtarytojo neturintys, kaipogi patys — netikėliai ir norintys liuosais mirti ar gyventi, susiedai — krikščionys, geidžiantys juos nuvergti; vienok lietuvis, kalnėnas ir žemaitis, nenusigando, noris tokiomis nelaimėmis gniaužiamas, bet, su kardu guldamas ir keldamas, tarė saviep: „Diena mano, amžius mano, šiandien esu liuosas ir nuogąstus mano kruviniems nepriteliams, rytoj mirštu, juos graudindamas, ar ant jų kapų vėl liuosas begyvenu!"

Tokiose rūstose dienose reikėjo veizėti pragumo, kaip gintis ir stiprintis, einant kariauti tokio baisaus nepriteliaus. Ant laimės lietuvių rados tuo pačiu laiku baisi namkarė** Lenkuose, kurioje Boleslovas, kunigaikštis mozūrų, su Henriku IV, kunigaikščiu Braslavo, varžės Lenkų ūkės sostu. Boleslovas, regėdamas nestengsiąs, patelkė lietuvius, kurių didysis kunigaikštis išleido į Lenkus didelę kariauną su Vyteniu

---

* *„Pasakojimo" antrosios dalies kitame nuoraše (toliau jis bus žymimas PII):* smarkiu.

** *Rankraštyje (toliau PI) po šio žodžio buvo įterpta žodis:* kilo.

karvedžiu, kursai, niekame nerasdamas atsparo, nuėjo drevėdamas iki Bresto Kujavijos, visa, ką tenai sutiko, vertė į tyrą, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino. Noris skubinai sukos Lokietka, kunigaikštis Kujavijos, su Kazimieru, kunigaikščiu Lenčicos, ant lietuvių lėbaujančių, vienok vienudu nestengė jų ramdyti. To dėjusiuos, patelkė sau mistrą kryžokų, kursai su keliais tūkstančiais stiprios joties vos buvo su kunigaikščiais susinėręs, tuojau su lietuviais susigrūmė ir ilgas valandas kovės, pergale varžydamies, ilgainiui kryžokai išguro, nieko jiems nebmačijo nei šarvai, nei jų aitra, lietuviai savo kantrybe ir narsybe juos pergalėjo, ir retas kursai tarp kryžokų gyvas beišsprūdo[1].

Mistras kryžokų, norėdamas apmaudą ant lietuvių nugiežti, pradžioj jau atenčio meto naują kariauną sukėlė, ketėdamas į Lietuvą traukti, bet, dar ant rubežiaus jam bestovint, atėjęs perkrikštas į lapinę kamendoto Balgos sakė jam: „Pone! Jūs visi galą gausit, jei žengsit toliau į Lietuvą, kurios ūkininkai pasitiekė ir jūsų laukia taip geroj vietoj, jog jūs visi tenai galą gausit. Kad jūs grįšit, jūsų pačių kariaunoj lietuviai perkrikštai, gavę pragumą, jus antpuls ir iki paskuojo nugaluos." Nusiminęs kamendotas Cukšvertas sakė: „Jei taip yra, mes turim save gelbėti, grįžkit atgaliai ginkluoti ir gatavi kariauti, kaipogi zdraicės, regėdami jus visados krūpaujant, nedrįs jūsų kušinti." Mistras, jutęs tą nuo kamendoto, tuojau išsiuntė žvalgytojus į Lietuvą pasijautoti, ar tiesa yra, ką perkrikštas kalbėjęs buvo, kursai, nujautęs tiesą esant, liepė tuojau visai kariaunai grįžti su ginklu, saugodamos nuo pavojaus. Paskui liepė visus,

---

[1] Dusburg, l. c.

kurie buvo įtariami, saugoti. Aiškiai mistras pats su visa kariauna būtų galą gavęs, jei nebūtų perkrikštas išreiškęs tą, ką lietuviai ketėjo daryti.

Tą patį metą antrą kartą Vytenis traukė vėl į Lenkus su didžia kariauna, ketėdamas juos drausti nuo bendravimos su kryžokais; tenai traukdamas, pietinę šalį Kulmijos į tyrą pavertė. Tam nutikus, tuojau apniko visus vokiečius baisus nuogąstis. Nemintąs urėdas Kulmijos rašė pas mistrą tais žodžiais: „Didi ir stipri kariauna netikėlių artinos Kulmijon, Mozūrijoj visi jau pilyse užsirakino, todėl aš liepiau visos apygardos kareiviams susirinkti, o svietui su savo lobiu į pilis dangintis. Kaip sumanot, taip skubėkit mūsų gelbėti. Jau vienas pulkas lietuvių, įpuolęs į vyskupo dalykus, turtus ir gėrybes išdrevėjo, galvijus ir žmones pavarė." Ant tos žinios skubinos mistras rubežių stiprinti, bet lietuviai bloškės nuo Kulmijos į Lenkus ir, nerasdami niekame atsparo, Sekminių dieną įsigrūdo į Lenčicą maldos laiku, žmonėms dar bažnyčioj tebesant, 400 svieto nugalavo, indus šventus sumaitojo; siaubdami paskui po visą kraštą, vienus kovė, kitus vergė, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino, ir taip tenai būk lietuviai tuo žygiu didį grobį sugriejęs, jog, dalijantis imtiniais, kožnas lietuvis 12 gavęs. Kazimieras, kunigaikštis Lenčicos, norėdamas tas nelaimes lietuviams atmonyti, sukėlęs savo kareivius, ėmė juos vyti, bet panokęs ne vien imtinių nebatvadavo, bet dar kruvinoj ir didžiai maringoj mūšoj pats galą gavo[1].

Tai audrai nugurus, galan liepos mėnesio kamendotas Ragainės Štangė su viena dalia sukeltosios kariaunos įpuolė į Žemaičius, geisdamas kuo veikiau-

---

[1] Dusburg, c. 243.

siai į Junigedos pilį įsilaužti, bet, radęs tenai ne vien rimtą įgulę, nes ir kariauną žemaičių, šalip pilies laukuose begulinčią, saviesiems drovintis su žemaičiais grumtis, kamendotas drąsino juos tais žodžiais: „Dievas gali ne vien mažumu daug išmušti ir stiprius neprietelius pergalėti, bet ir pačia savo galybe dangiška juos gali sugraudinti, todėl, ženkim drąsiai ant neprietelių o viešpats dievas mums padės." Tais žodžiais įdrąsinti kryžokai sutarė visi ant to ir persižegnoję, sveikamariją kalbėdami, puolė ant žemaičių, ir abi pusi susirėmė kuo narsiau grumtis; abejų daug jau gulėjo karvietėj, vienok dar tebsivaržė pergale, nes ant galų galo perlaužė žemaičius, bet ir patys taip buvo įgrobti, nei skriejančių bevijo, nei į pilį besilaužė, krūpaudami, kad išblaškyti žemaičiai apent nesusirinktų, todėl grįžo namon.

Lygia dalia pats mistras tuo pačiu laiku su antra dalia kariaunos žygiavo į Lietuvą, bet nieko nepešęs turėjo pargrįžti į Parusį.

Tuo tarpu lietuviai sandarą padarė su Boleslovu, mozūrų kunigaikščiu: lietuviai pasiėmė jį šelpti ir nuo kryžokų gynioti, o Boleslovas vėl pasiėmė ne vien jiems kelią atdaryti į kryžokų kraštą, bet dar savo pilį Vizną, Galindijos parubežyj esančią, lietuviams atdavė, kurioje lietuviai savo įgulę laikė, ir vieni antriems liuosą prekybą savo kraštuose pažadėjo.

Ateinantį metą kamendotas pilies Ragainės žiemą 1293
ir vasarą po kelis sykius su didžia kariauna vėl vėtravojo pilį Junigedos, vienok neįsilaužė į pilį, pačius papilius nudegino, taip pat ir Bisėnos pilies papilius tenugruzdino. Nevyko ir žemaičiams į Tilžės pilį įsilaužti, noris pavyko į paangius pilies palįsti, vienok subudinta įgulė bruzdesiu stipriai rėmės ir niekaip į

pilį jų neleido, žemaičiai, regėdami neįsilaušią, sudeginę miestą, grįžo namon. Pervis mistras norėjo išveizėti tuos kraštus, todėl, žiemą įpuolęs į apygardą Ariogalos, vis norėjo žinyčią ir rūmus aukščiausio kunigo rasti ir skelbiamus tenai skarbus užimti, bet, tenai jų nerasdamas, nuteriojęs apygardas Paštuvos ir Gesaujų, su grobiu pargrįžo namon.

Nieksai nepadarė didesnės nelaimės lietuviams, kaip Libencelis, kamendotas Ragainės, kursai, paėmęs rinktinių kareivių, sėdo į laivus ir liepė irkluoti į kalną Nemunu pagal iki apygardos Paštuvos. Tenai išlipęs, visus gandino, svietą kirsdamas ir degindamas, vos 70 gyvų visame kelyj beliko dėl pasiklau-
1294 simo nuo jų kelio. Libencelis, nuteriojęs kardu ir ugnia Paštuvos apygardą, sukos juo į šiaurę, kame upės Dubysos dvišaky ir Nemuno buvo šventi rūmai ir žinyčia, nerasdamas niekame atsparo, lėbavo kaip tinkamas, paskui staiga žinyčią antpuolęs, kunigus ir gyventojus iškirto, rūmus ir žinyčią, kuri 8 kertes turėjusi ir ąžuolas viduryj tos žinyčios stovėjęs, sudegino, šventą liekną iškirto. Tą nuveikęs, į Ragainės pilį pagrįžo musint ne su didžiu grobiu, jog jų neminavoja rašytojai tos gadynės[1].

Taip išnaikinus šventenybes ir jos kunigus, svietas toje apygardoje didžiai paguro, per tiek metų plėšiami ir teriojami, ant didesnės jo nelaimės viename užkampy visą jotį, arba raitariją, išmušė, vos 6 vyrai beišspruko gyvi. Vienok vokiečių raštuose nėra aprašyta aiškiai, kokiu pragumu taip juos paveikė, tiktai sako, jog daug metų praėjo, iki tenai pasirodė jotas. Po to nuopuolio dešinasis pašalys Nemuno upės pradėjo donį mokėti Prūsų vokiečiams. Ar plačiai tas

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 95.

yra buvęs, nė to šiandien negal žinoti. Vienok tas 1294
kamendotas Ragainės, vardu Libencelis, kaip smarkus buvęs kariaujant, taip vėl meilingas, išmintingas ir teisingas pasidavus žemaičiams, jog tas pašalys taip įsimylėjęs juo, jog ta dalis žemaičių su juo į karę traukė prieš didįjį Lietuvos kunigaikštį, kursai nei geruoju, nei gorinimu, nei meldimu negalėjo jų attraukti nuo vėliavos Ragainės kamendoto. Tarsi kai būtų visus medininkus užėmęs, bet to negal sakyti, kaipogi iki pat galo valdžios didžiojo kunigaikščio Vytenio ir pradžioje Gedimino Prūsų vokiečiai tankiai įpuldėjo į medininkus, pervis į apygardas Varnių ir Karšavos; kad medininkai būtų donį mokėję, nebūtų jų antpuldinėję[1].

Vienok yra privilija didžiojo mistro kryžokų Burchardo, kurioje m. 1289 atduoda jis trims kryžokams žemes (terras), išplėštas lietuviams (žodžiai privilijos): Karšuvos, Šalvių ir Tverkyčių. Negal tarti, kad Schalwen būtų Šiauliai, o Twerkite šios dienos Tverai; Karšuva yra žinoma, atmenamai dar buvo tėvūnija Karšuvos (Ciwunstwo Karszewskie) ant rubežiaus šios dienos Telšių ir Raseinių paviečių. Vokiškai privilijoje vadina Karszowe, Schalwen et Twerkiten. Tai, man rodos, Tverkyčių ir Šalvių yra buvusios žemės greta Karšuvos[2].

Kaipogi kryžokai, išplėšę žemaičiams Klaipėdą, paskui iš jos antpuldinėjo ir kankino terionėmis Medininkus; kol nebuvo dar tolimesnieji žemaičiai nuterioti, gaudami pagalbą nuo jų, medininkai didžiai kantriai rėmės su kryžokais ir pačią Klaipėdą per šimtą metų penkis kartus į skutą sudegino. Nuterio-

---

[1] J. Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 96—97.

[2] Ed. Raczyński, Kodex dypl. Litwy, str. 20.

jus tolimesniuosius žemaičius, tad medininkai ir panemuniai turėjo vieną valandą vergauti iki atmonijantys patiems kryžokams, kaip toliau mielas skaitytojas regės[1].

Mistrui kryžokų didžiai netiko, kad Boleslovas, mozūrų kunigaikštis, buvo atdavęs Viznos pilį lietuviams, lūgojo jo, kad įgulę lietuvių iš tos pilies iškeltų, bet Boleslovas jo neklausė. Įbingęs mistras su stipria kariauna traukė į Vizną, tuojau ją apgulė ir, vėtra įsilaužęs, su žeme sulygino.

Noris Boleslovas tuo kartu nieko nedarė mistrui, slėpdamas savo apmaudą, bet pavasarį patelkė vėl lietuvius, su kurių pagalba vėl įkūrė minavotą pilį ir lietuviai savo įgulę įdėjo. Nujautęs tą, mistras didžiai įpyko ir ketėjo pilį vėl išgriauti, bet vildamos, jog lietuviai, šelpiami nuo mozūrų, didžiai kantriai remsis, todėl ir pats kuo didžiau ginklavos, liepdamas kiekvienam ginklą pakeliančiam į tą karę traukti. Bet netikima audra pakilo, kuri ne vien Viznos pilies neleido išversti, bet maž maž pačius kryžokus neišvertė.

Vos tas įsakymas buvo apskelbtas, kaip tuojau visame krašte įbingimas ir rūstybė apsireiškė, kaipogi visas nelaimes ir sunkybes tų karių vieni perkrikštai turėjo kentėti, o vokiečiai prašaleičiai, naujukai, gyvenantys miestuose ir pilyse, buvo liuosais nuo visokių mokesnių, kad tuo tarpu perkrikštai ne vien visus mokesnius mokėjo, bet turėjo lygiai su kryžokais visus karės žygius atlikti, kurios niekados nebuvo buvusios taip sunkios, kaip per tuos ketverius metus; nesgi lig kamendotas pilies įsakė, lig gyventojai turi eiti į karę su juo lygiai, visą savo turtą neteisingoms karėms apieravoti ir tuointimpos ka-

[1] Edw. Raczyński, Kodex dypl. Litwy, str. 20.

riauti visados priešaky, nekaltus žmones, savo vientaučius, liuosybę savo gyniojančius, kauti. Kaip tiktai apskelbė viršiau minavotą įstatymą, tuojau apsireiškė apmaudas visuose gyventojuose; susirinkę slapta tėvūnai Govina, Stantas, Trinta, Misinas ir Sabinis guodės vienas kitam apie savo vargus, vergybą, nelaimes ir novis, kurios juos sluoguoja ir novija. Regėdami pragare savo giminę, sutarė liuosais mirti, nekaip kruvinose ašarose bevargti ir jungą vergybos vilkti. Įsakė tuojau iš įbingusių stiprią kariauną sukelti, kurios karvedžiu Sabinį pakėlė. Lygia dalia steigė ir sambijonis sukelti, ketėdami visų pirma pilis kryžokų vėtravoti ir kiekvienam vyresniajam paženklino, kurią jis turėjo užimti. Paskui pasiskaidė vyresnieji į visas puses krašto skubinti kareivius ginkluoti, nekurie įlindo į Sambiją tenai diduomenę sukelti, tuo tarpu nė vienas kryžokas nejuto rengiamo sau pragaro, kaipogi kožnas tarė, jog svietas ginkluojas į karę pagal jų įsakymą. Bet, iki nesusirinkus dar kryžokams į vieną vietą, karvedys Stantas antpuolė pasalu pilį Bartenę, kurioje sugavęs kamendotą su kryžokais, į šiekštą įdėjo. Tuo pačiu laiku antras karvedys Misinas su kita dalia kariaunos įpuolė į Sambiją, vildamas Karaliaučiaus pilį užimti, vienok tenai vieną dalį žirgų tevyko pagrobti. Natangai vylės, jog sambijonys padės tą pilį užkariauti, kas vienok dėl tūlų priežasčių nenutiko. Tuo tarpu įpuolę kiti būriai jau su karvedžiais, jau be karvedžių į Sambiją išmušė vokiečius ir kitus prašaleičius, o jų pačias ir vaikus į vergus išvarė, išlaužė bažnyčias, sumaitojo šventus indus, apjuokė kunigus ir, daug nelabybių pridarius, išvarė daugybę galvijų. Ant galo suprato kryžokai, dėl ko tą daro perkrikštai, ir, išsiteiravę visų išgalių nuo zdraicių, kurie, noris suta-

rime ketėjo iš vieno kariauti, paskui vienok, nulindę slapta į pilis kryžokų, išreiškė jų ketėjimą. Tarp kurių Tautelis visų pirma pranešė kamendotui Karaliaučiaus pilies, kursai buvo su stipria kariauna ant lietuvių pas Vizną ištraukęs ir, vos nujautęs, kas nutiko Natangijoj, grįžo tuojau skubindamos su savo kariauna patrakėlių blaškyti ir drausti. Lig jis pasirodė Natangijoj, tuojau visi nusiminė, nė vieno nebrados, kursai būtų stojęs drąsiai į priešakį savo brolių ir vedęs juos ant savo kruvinų nepritelių. Tuo tarpu šalaujai ne vien natangijonims netalkinėjo, bet dar minavotam kamendotui paimtuosius žirgus, ginklus ir kalinius sugrąžino ir patys nusižeminę lūgojo išbočyti jų nuodėmes, ir akivaizdoj prisiekė jiems vergauti. Nuo to skaitytojas numanys, kaip veikiai kryžokai buvo jau pagadinę Parusnyj didžiūnus ir žemlionis, kurie savo tėvų vienybę, dorybę ir meilę liuosybės paniekino, velydamos vergauti vokiečiams, nekaip patys sau ponais būti[1].

Jau ir sambijonys, įgundinti nuo natangijonų, buvo patrakę, ketėdami visus žemlionis, kurie kryžokams gerinos ir tarnavo, kaipo neprietelius savo liuosybės kauti žemyn, paskui pačius kryžokus ir vokiečius krikščionis, tame krašte gyvenančius, naikinti ir, slapta susirinkę, Naudiotą savo karvedžiu buvo paskyrę, ir dieną patrakimo paženklino, kad kamendotas trauks ant lietuvių į Galindiją, bet tas Naudiotas taip nedoru žmogum buvęs, jog, iki neatėjus sutartajai dienai, pats, nuėjęs į Karaliaučių, kamendotui apreiškė visa tą, ką buvo ketėję daryti, kuriuos kryžokai viena diena pagrobę į pilį Karaliaučiaus nuvedė ir tenai vargšams galvas nurentė, o tuos zdraices apdovanojo valsčiais.

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 103.

Regėjom jau viršiau, kaip mistras kalavijonų nuo metų 1290 iki šio laiko dyko Žemaičius nukariauti ir Padaugavį su Parusiu sunerti, vis kas dieną norėjo stiprintis ir jau turėjo 30 pilių Padaugavyj, kurias nuo savo atėjimo buvo įkūrę ant lietuvių žemės. Pervis tas kalavijonims didžiai netiko, jog pagal įstatymus reikėjo arkivyskupo Rygos klausyti, kaipo savo valdymiero, kursai buvo tą zokaną įkūręs, kurią valdžią ir vyresnybę ant kalavijonų daug popiežių buvo pripažinę ir patvirtinę; kariauti netikėlius vieni brostvininkai kalavijonys turėjo, arkivyskupas ir kiti vyskupai ir pralotai retai jiems tepripadėjo, noris jie daug buvo turtingesniais už kalavijonis, kaipogi turėjo didelius valsčius, pilis ir prekybos miestus, arba vietoves, visi turtai, visi pinigai buvo rankose kunigų ir prekėjų; todėl kalavijonys, vieni savo kaštu žūdami tuointimpinėse karėse, skaugėjo kunigams tos laimės ir norėjo numesti nuo savęs kunigų vyresnybę ir apsisavinti jų turtais ir prekyba.

Daug kartų buvo jau kalavijonys, kaip minavojau, su diduomene kunigų sukerštę, vienok smarkumas netikėlių žemaičių iki šiolei vienybėj ir kokioj tokioj pataikoj antturėjo, kaipogi, juo didesniam pavojui radusis, juo didžiau lyginos ir vieni su antrais raštais taikinos, vienok daugiau žodžiais, nekaip širdžia, kaipogi abejuose rusėjo apmaudas ir skaugė. Kas tuojau aiškiai apsireiškė. Kalavijonys norėjo Rygoj savo komtūrijoj bokštą įkurti ir nekuriuos įstatymus pilionių perkeisti, pilionys, to datyrę, kalavijonims neleido, nuo ko susibarė. Arkivyskupas Rygos, jausdamas artimą audrą ir pavojų, stiprią pilį Marienhauzeno įkūrė, kuri vienok jam maž temačijo, kaipogi tą patį metą sukeršto jis su kalavijonimis taip didžiai, jog jų mistras, antpuolęs pasalu, arki-

vyskupą sugavo ir į kalinyčią jį įstūmė, kurioj duona ir vandeniu jį maitino; ir taip iki šiol rusanti pelene kibirkštis iškilo į liepsną. Vos buvo beketąs naujasis mistras Dumpeshagenas su pagalba Tarapato vyskupo kitus vyskupus nuo reikalo arkivyskupo atskiesti, tą nujautęs, arkivyskupas grobė ginklą iš visos galios ir liepė ne vien bažnyčiose melstis, kad ponas dievas teiktųsi kalavijonų zokaną iki paskuojo išnaikinti, bet dar jis patelkė į karę Rygos pilionis ir lietuvius pasamdė, ir sandaras su Vyteniu, didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, padarė metuose 1294. Noris arkivyskupas Rygos Fechtenas mirė tą patį metą, vienok ir naujasis arkivyskupas Šverinas nesusitaikino su kalavijonimis ir baisiai ėmė su jais kariauti, ir sandarus su lietuviais ir žemaičiais patvirtino, ir juos į karę samdė. Bet, iki neatėjus lietuviams, Rygos pilionys pagrobė ginklą ir į komtūriją Rygos, pačią buveinę mistro, staiga antpuolę įsilaužė ir su žeme sulygino, patį kamendotą, nutvėrę už barzdos, nukidino ant kartuvių tyčiodamies ir pamėtodamies, lygia dalia 60 kalavijonų jau pakorė, jau galvas nurentė ir jų koplyčią iš pamatų išvertė. Grūmės kalavijonys su Rygos pilionimis ir jų talkininkais lietuviais 18 mėnesių ir į 9 didžiai baisias ir kruvinas kovas ištiko, bet ant nelaimės negal rasti aiškiai išrašytų tų mūšų. Toms karėms esant, arkivyskupas buvo užsirakinęs pilyj Turaidoj, bet ir tenai apgulė mistras su stipria kariauna, kursai, regėdamas neišsiturėsiąs, pasidavė, kurį mistras pirma Segevaldės pilyj, paskui Kesės, ant galo Felino pilyj kalino, duona ir vandeniu maitindamas.

Toms audroms verčiant Padaugavyj, didysis mistras Foichtvangenas atkeliavo į Parusnį, kursai iki šiolei Venecijoj gyveno. Tas sukėlė visą zokaną į

Elbingo pilį ant kapitulos, kurioje teiravos, kaip galėtų vokiečiai didžiau įsiveisti ne vien Parusnyj, bet ir Padaugavyj, ir tenai būtinai apsitvirtinti. Vienok tuo tarpu, norėdamas gelbėti kalavijonis, išsiuntė Libencelį, kamendotą Ragainės, į Lietuvą, vildamos tuo sugrąžinsiąs lietuvius, kariaujančius Padaugavyj su kalavijonimis. Libencelis dvi pili, ant kranto Nemuno riogsanti, vieną vadinamą Kiumeliu, užėmė ir apent į Ragainę sugrįžo. Paskui jį kamendotas Balgos įpuolė su stipria kariauna į apygardas Gardino ir pačią pilį apgulė; lietuviai ne vien drąsiai gynės, bet dar vijo patį kamendotą, grįžtantį su dideliu nuopuoliu kryžokų.

Juo baisiau ir smarkiau lietuviai buvo teriojami, juo didžiau buvo įbingę, juo smarkesniais ir pavojesniais darės kryžokams, pervis sukilus kerštams Padaugavyj. Kas galėjo viltis, jog pagonys lietuviai, kuriuos vokiečiai sūnumis velnio vadino, tarp jų pačių kerštus taikins, dorybės ir meilės artimo savo mokys, tuos, sakau, žmones, kurie tarės mokslą evangelijos skelbiantys ir meilės artimo svietą mokantys.

Kaipogi lietuviai, įėję į Padaugavį dviem žarom, visų baisiausiai nuteriojo, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino, plėšė, drevėjo ir visa į rūstą tyrą vertė.

Kryžokai, vis norėdami Vytenį į Lietuvą sugrąžinti, ir šiuo kartu išsiuntė kamendotą Karaliaučiaus į Lietuvą, kursai, nuėjęs tenai, apgulė pilį Gardiną, kurią taip kantriai lietuviai gyniojo, jog kryžokai nieko nepešę su didžiu nuopuoliu turėjo namon grįžti vejami nuo lietuvių, kurie, nekakindamos kryžokus nuo pilies paują, bet dar įpuolė į Kulmiją ir, tenai keletą kaimų išdrevėję, grįžo namon grobiu nusluoguoti.

Tie įpuoliai lietuvių jau į Parusnį, jau į Padaugavį rados tankesniais ir vokiečiams pavojesniais, kurie, gaudami tenai gerą grobį, tankyn vien lankė. Tuo tarpu kryžokai senu savo įpratimu vis stiprinos, kaipogi tą metą įkūrė naujas pilis Parusnyj: Holandą, Mevę, Frauenburgą ir Pacloką, kurias prašaleičiais, pervis vokiečiais, įšeimynino.

Tuo tarpu Vytenis, didysis Lietuvos kunigaikštis, audras versdamas Padaugavyj, apgulė Karkuso stiprią pilį, kurioje kalavijonys užsirakinę didžiai kantriai gynės, vienok lietuviai pergalėjo, įsilaužę į pilį, įgulę iškirto, turtus ir lobį išdrevėjo, pačią pilį žeme aprausė.

Paskui lietuviai siaubė visame krašte, teriodami ir plėšdami, ką vien sutiko, gyventojus krikščionis be skirliaus vienus kirto, kitus vergė, kunigus galavo, bažnyčias išlaužė, indus šventus sumaitojo ir erglojos ant šventų abrozdų ir lėbavo kaip įmanydami, versdami visą kraštą į tyrą taip, jog už 10 000 svarų sidabro lietuviai kalavijonims iškados padarė.

Kalavijonys, regėdami tuos gaisrus, tuos degėsius savo dvarų, kaimų, iras pilių ir bažnyčių, sopėjo. Brunas, mistras kalavijonų, sutraukęs visą savo kariauną, norėjo lietuviams grįžtantiems kelią užstoti, kuriuos Sekminių vilijos dieną mistras užlenkė žemės šnipyj taip, jog lietuviams pasitiko nuo užpakalio ir vienos šalies jūra, nuo antros šalies upės Gaujos verpetai burgėjo, o priešakyj gelžytos eilės kalavijonų trakšojo; ir taip lietuviai vienoj valandoj iš pergalėtojų pergalėtais rados, kaipogi kalavijonys pirmuoju antpuoliu 800 lietuvių joties paklojo ir 3000 imtinių išliuosavo. Jau lietuviai buvo pradedantys gurti, toj dingstyj Vytenis, kursai tą dieną karvedžiu ir kareiviu buvo, sušuko: „Vyrai, ar vergausit vokie-

čiams?! Aš džiaugiuos liuosu miršt̨as juos graudindamas." Tą pasakęs ir žirgą pentinais suspaudęs, žaibų veikumu tvyksterėjo ant gelžytų rindų kalavijonų, kurių galvas skudriu kardu graibstydamas, sau kelią skynė, laužądamas po savim visų kantriuosius ir visų narsiuosius. Lietuviai, uždegti narsybe savo karvedžio, gulė ant gelžytų eilių kalavijonų, kurias pirmuoju antpuoliu sutratino: kaipogi mistras pats Brunas, 60 kryžokų brostvininkų su keliais tūkstančiais meldžionų karvietėj paliko beklaksą. Ginklai, šarvai, taboriai, žirgai — visa kliuvo lietuviams į ranką, taip jog kalavijonys daugiau nei 20 000 svarų sidabro toj mūšoj nustojo[1].

Lietuviai, dar grįždami nuo tos pergalės, kur užėjo, ten teriojo, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino, drevėjo ir grobė, jei kame ką begalėjo gauti, ir taip visą kraštą nuteriojo, jog, kur pažvelgus, ten tyri laukai niūksojo, kuriuose kame-ne-kame iros pilių ir degėsiai nusvilusių dvarų ir kaimų girių tarpuose šmėkšojo.

Antra žara lietuvių, susinėrusi su pilionimis Rygos, vėtravojo Noimileno pilį (mūsiškai Naujosios Patmalos pilį), kurios mūrus it buvo išverčiantys ir paties bokšto šmotą jau atkūlę, tuojau įgulė pati ar būtų pasidavusi, ar irose pilies užsiraususi, jei nebūtų tuo tarpu nuo kryžokų pagalbos sulaukusi: kaipogi didysis mistras Foichtvangenas, išgirdęs Noimileno pilį apgultą nuo lietuvių, kuo veikiausiai išsiuntė kamendotą Karaliaučiaus su stipria kariauna rinktinių kryžokų, kursai atėjo 29 dienoj birželio mėnesio šv. Petro ir Povilo dieną ant pagalbos įgulei; ir prasidėjo ties pilia visų baisioji mūša: iš vienos pusės

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 140—142.

įgulė ir kryžokai, iš antros lietuviai ir Rygos pilionys. Negal aprašyti, su kokia ne narsybe, bet pasiutimu abeji ne mušės, bet rumalojos, kaipogi vieni norėjo arkivyskupą išliuosuoti, tenai kalinamą, antri nenorėjo jo duoti; vyras su vyru grūmės, kraujai latakais šlekėjo, kūnais numirėlių ir žeistųjų karvietė buvo nuskleista, ant kurių rumalodamies varžės pergale; ant galo kryžokai palaužė lietuvių rindas: 4000 Rygos pilionų ir lietuvių paliko karvietėj, o kiti Daugavoj nuskendo.

Kamendotas Karaliaučiaus Briuhavenas, įgijęs tą pergalę, norėjo dar ant lietuvių apmaudą nugiežti, todėl traukė į Lietuvą ir, tenai daug pilių suardęs, didį grobį griejo, niekame nerasdamas atsparo, lėbavo kaip tinkamas.

Tuo pačiu laiku didysis mistras, norėdamas Vytenį grąžinti iš Padaugavio, buvo išsiuntęs į Lietuvą Brandenburgo pilies kamendotą su stipria kariauna, kursai vos vienus papilius Junigedos ir Bisėnos pilių tenudegino.

Tuo tarpu lietuviai, gieždami apmaudą ant kryžokų, įsigavę per Mozūriją, antpuolė staiga pilį Štrasburgo, kurios visus gyventojus nugalavo, nesgi nieksai nesivylė jų įpuolimo. Vienok grįžtant lietuviams kamendotas Kulmo, pavijęs juos Galindijos giriose, grobį iškratė ir pačius išblaškė.

Lietuviai, regėdami vieni nenurandysią vokiečių, patelkė gudus, kurių kunigaikštis Daumantas ateinantį metą kariavo su kalavijonimis, kuriuos ties upe Velikaja pergalėjo.

Žemaičiai tuo tarpu, sukėlę savo giriose kariauną, ketino saulėtekinę šalį natangų pagal savo būdą nuterioti. Nes Kunas, kamendotas Brandenburgo pilies, lig laiku tą nujautęs, skubinai sutraukė savo ka-

reivius į parubežį ir laukė žemaičių ateinant, bet, pertimpsojęs tenai ilgas valandas, nieko nesulaukdamas, tarė apent paskydus žemaičius, todėl grįžo namon ir kareivius savo paleido. Užsislėpę žemaičiai to vien tykojo, kad kamendotas atsitolintų, tuojau puolė į Natangiją ir tenai drevėjo savo būdu, kardu ir ugnia naikino, griežđami apmaudą ant krikščionių, vienus kirto, kitus vergė. Tą nujautęs, kryžokų urėdas Šipenas norėjo žemaičius sudrausti, su kuriais susigrūmė didžiai kruvinoj mūšoj, pats įžeistas karvietėj pakrito, nuo ko jau nebišsivaistėjo.

Nesiliovė dar karės audros, kaipogi vienoj pusėj vokiečiai, kitoj lietuviai, vieni antrus antpuldinėdami, jau būriais, jau kekėmis plėšė ir teriojo. Tą patį rudenį vienas pulkas lietuvių, įpuolęs į Varmiją, įsigrūdo iki apygardos Glotau, kurią išdrevėję, gyventojus iškirto, ką vien gyvą rado, o kaimus sudegino. Kamendotas Brandenburgo pilies, tą nujautęs, tuojau ėmė vyti lietuvius ta trakčia, kuria dėl tvanų turėjo grįžti. Kryžokai paskubėjo lietuviams už akių užšokti, susigrūmę kryžokai su lietuviais grobį iškratė ir pačius išblaškė. Kryžokai, norėdami dar tą atmonyti lietuviams, įpuolė į apygardą Aukaimio ir ją nuteriojo, jei ką begalėjo gauti nuo praėjusių terionių.

Tuojau lietuviams rados kita karė: Lenkuose atsinaujino vėl namkarė, kaipogi viena dalis didžiūnų buvo nukėlusi nuo ūkės sosto Vladislovą Lokietką, nuo mažo augimo Uolektėle vadinamą, ir į jo vietą Venceslavą, čekų karalių, pakėlė, vienok kiti didžiūnai nenorėjo to daryti ir, norėdami Lokietką ūkės soste antturėti, patelkė lietuvius, kurie, noris patys būdami baisioj karėj su kryžokais, vienok talkinėjo lenkams. Visų pirma įpuolę į Dobrynės kraštą, verkiamą dieną darė, nerasdami niekame atsparo, dre-

vėjo ir teriojo, ką rado, baisiai baisesniai lėbaudami visame krašte į rūstą tyrą vertė. Nes nė tuo dar lietuviai nesikakino, kurie, kelis šimtus perkėlę per Drevencos upę, lygia dalia nuteriojo vieną dalį Kulmijos, kuriuos vienok kryžokai pavijų išblaškė ir didumą grobio iškratė.

Lenkai, namų kerštus nutildę, norėjo Liublino pilį nuo gudų atimti, pirm 57 metų užimtą. Gudai, regėdami, jog vieni nuo lenkų neatsiturės, todėl patelkė sau totorius ir lietuvius, ir taip lenkai keliose kruvinose mūšose pergalėjo gudus, kurie nebsitverdami pačioj pilyj Liublino užsirakino, kuriuos lenkai apgulę badu prisuokė pasiduoti.

Tuo tarpu naujasis arkivyskupas Rygos Izarnas susitaikino su kalavijonimis ant to, jog visas Padaugavys priguli kaipo veldėmė šv. Petro popiežiui, kursai tuo tarpu yra kalavijonims kaip nuomote išnuomotas nuo popiežiaus dėl platinimo tenai krikščioniško mokslo, todėl negalėjo jie saunoriai nieku įstatyti nei rėdyti, nesgi visų vyriausiu teisdariu vadinos visados arkivyskupas Rygos ir jo įpėdiniai. Pačioj Rygos pilyj kalavijonys vieną bažnyčią tegalėjo turėti ir tenai 10 brostvininkų su jų algočiais tedrįso laikyti, vienok kalavijonys pačiame mieste negalėjo nei bokštų dirbti, nei pilių pilti. Apie valsčius, kuriuos buvo užėmę kitas kitam, popiežiui paliko nuspręsti, kuriems kokie valsčiai prigulės. Kalavijonys ypatingą sandarą buvo padarę su pilionimis Rygos, pagal kurį kalavijonys visas savo privilijas, kurias ant miesto turėjo, pardavė už 1000 svarų sidabro, o pilionys Rygos už tą pasiėmė iki metų visus sandarus ir paliaubas, su lietuviais padarytas, atsakyti ir paskui be žinios kalavijonų nė kokių sandarų su jais nebdaryti.

Ateinantį metą Lietuvoj rados zdroda, kaipogi Aukaimio pilies vyras, arba kamendotas, Draika nusiuntė slapta savo sūnų Piną pas kamendotą pilies Ragainės Volradą, apreikšdamas, jog tėvas jo keta krikštytis, ir lūgojo kamendotą, kad ateitų pilį Aukaimį užimti ir jam pragumą suteiktų prasikraustyti. Tuojau kamendotas, paėmęs stiprią kariauną, atėjo nakčia pagal pas pilį, kurios angas Draika atdarė 1303
pagal savo prižadėjimą. Įėję kryžokai visus miegančius nugalavo, vos Sudargas bernelis beliko, ir tas žeistas, vaikus ir motriškąsias išvedė į vergus. Draika su visa savo gimine Ragainėj persikrikštijo[1].

Lietuviai, norėdami tą atmonyti kryžokams, įpuolė į apygardas Christburgo ir į rūstą tyrą apvertė, o su didžiu grobiu grįžo namon. Kryžokai, tą nujautę, ėmė juos vyti, o panokę vienus išblaškė, kitus nukavo ir imtinius savo išliuosavo.

Tuo pačiu laiku kitas pulkas lietuvių, įpuolęs į Labguvos apygardą, daug tenai svieto nukavo ir kraštą baisiai nuteriojo. Kryžokai vienok pavijęgiriose lietuvius išblaškė ir didumą grobio iškratė.

Taip besiskardant vieniems ir antriems, mistras pats, sukėlęs didžią kariauną, traukė į Žemaičių apygardą, Karšava vadinamą, bet žemaičiai, jutę kryžokus ateinant, visi su savo labyba išsidangino į girias ir versmes. Kryžokai, nieko nerasdami, tenkino tuščius namus nudeginę ir, tą tepešę, pagrįžo į namus. Vienok tuo žemaičių nuo karių ir grobio nenugrėsė, kaipogi tą patį metą, įpuolę į apygardas Labguvos, vėl nudegino, bet grįžtančius būk kryžokai pavijęir didumą grobio iškratę.

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 18.

Taip kariavo lietuviai jau Parusnyj, jau Padaugavyj, jau Lenkuose, nesgi kas vien krikščioniu vadinos, tas jų neprieteliu buvo ir juos nuvergti dyko. Lietuviai, įsimilę į grobį, visus tuos žygius už medžiokles sau turėjo, į kurias ėjo pelnytis, patys būdami nuplėštais ir nuteriotais nuo kryžokų, kurie sau už įstatymą savo zokano turėjo su lietuviais, kaipo netikėliais, tuointimpos kariauti ir kas dieną pragumo tykoti, kaip juos nuveikti.

Taip besiskardant, tą patį rudenį iš Teutonijos atkeliavo didžiūnai: Verneris iš Hamburgo, Vintimelis, Elneris, Arnoldas ir kiti nenaudėliai ir pergalviai nuo Reino upės į Parusnį lietuvių krikštyti ir sau išganymo pelnyti. Tuo tarpu mistras kryžokų apginklavo dvi kariauni ant lietuvių. Vieną vedė kamendotas Brandenburgo pilies ant Kartenos pilies, vildamos teriojimu nugandinsiąs gyventojus, kad tuo tarpu antra kariauna galės pagal savo norą grobį grieti. Jau kamendotas Karaliaučiaus buvo įsigrūdęs su 2000 joties į apygardą Pagraudės, kurioj, nerasdamas atsparo, 1000 gyventojų užmušė. Paskui susinėrusi abi kariauni apgulė Gedimino pilį; nieko nenuveikę, grįžo į Parusnį žvalgydamos, kad žemaičiai neapniktų, kas ir nutiko, kaipogi tuojau stipri kariauna žemaičių ir kalnėnų ėmė juos įkandin vyti, o panokę susigrūmė. Koksai galas buvo tos kovos, nėra išrašytas, turėjo kryžokams blogai eiti, jei būtų vokiečiai pergalėję, nebūtų užmiršę pasigirti.

Tą patį dar metą kamendotas Karaliaučiaus vėl žygiavo į Lietuvą, kursai, nujautęs per žvalgytojus, jog kamendotas pilies Aukaimio Svirtila norįs krikštytis ir pilį paduoti kryžokams, nuėjo tenai ir rado angas pilies atdaras, į kurią įpuolęs, įgulę nužudė, o kūdikius ir motriškas pavarė sau vergauti, pilį pačią

su žeme aprausė, o Svirtila su visa savo gimine persikrikštijo.

Tuo tarpu kryžokai vis kvietė naujukus iš Teutonijos į Parusnį, tuo pačiu laiku įkūrė tenai pilis, vadinamas: Morungenas, Golubas, Heiligenbeilis, Heilsbergas, Vormditas, Gutštadtas ir Melzakas — Varmijoj, Fišhauzenas ir Eilau — Sambijoj, kurias priveisė vokiečiais, kurių gaujos, marams Teutonijoj esant, danginos į Parusnį, kuriuos kryžokai apdovanojo liecybomis ir kitomis liuosybėmis, todėl jų skaitlius didinos tenai kas dieną, o lietuvių mažinos, kuriems užgynus miestuose su vokiečiais gyventi, turėjo kūturti apjuokiami ir peikiami laukuose, penėti ir apdaryti, kruviną prakaitą braukdami, tuos, kurie miestuose ir pilyse gyveno.

Namkarė Lenkuose nebuvo dar pasibengusi, todėl lietuviai, tenai nuėję, miestus Kališo ir Stavišino už- 1305
ėmė, kurių gyventojai tad pajuto neprietelių esantį, kad liepsnos pro čiukurus pradėjo muštis; nemintąs pilies vyras Bozovičius patelkė mistrą kryžokų, bet ir tas nieko nenuveikė. Lietuviai vienu trūkiu visą kraštą nuteriojo, bažnyčias išdrevėjo, gyvulius pavarė, daugybes gyventojų pavarė į vergus ir su nepaseikimu grobiu pagrįžo į namus.

Tuo tarpu kryžokai, nujautę, jog didysis Lietuvos kunigaikštis Vytenis ištraukė į Lenkus, vildamos nerasią Gardine stiprios įgulės, išsiuntė tenai kryžoką Hageną su rimta kariauna tos pilies užimti; kryžokai linksminos tenai eidami ir vylės it veikiai įgyti pilį į savo nagą, bet neprajaučiamas nusidavimas juos sugaišino. Beveizint dienovidu saulė užtemo, dangus pamėlynavo ir juodais debesimis apsigobė, žibanti diena į rūstą naktį persikeitė taip, jog ne vien kitas kito nematė, bet vos patį ginklą rankoj benumanė.

Tuojau perkūnijos visomis pusėmis sugriaudė, žiebai ėmė padangėse tvaskėti, o smarkūs viesulai, šakas medžių laužydami, lytų it viedru vertė, tranksmas eižomų nuo perkūnijos akmenų ir medžių su ožesiu krušos ir lytaus nutrenkė ne vien balsus rykaujančių vyresniųjų, bet ir pačių trimitų, arba trūbų. Kryžokai, saugodamies, kad ta dargana lietuviai jų neapniktų, nuo pilies atsitraukę, sukos į miestą ir gyventojus, kurie nebpaskubėjo į pilį susprukti, ėmė galuoti, tenai radę kantrų atsparą, nieko nepešę paėjo šalin.

Vos buvo kryžokai nuo pilies į Parusnį pagrįžę, kaip tuojau kamendotas Karaliaučiaus Verneburgas, gailėdamos, jog Hagenas neįsilaužė į Gardiną, paėmęs 6000 joties ir 100 brostvininkų kryžokų, ėjo pats į tą pilį griautis, vildamos, jog jis aiškiai ją užims. Bet tuo tarpu Vytenis buvo pilyj įgulę pastiprinęs narsiais kareiviais, kad drąsiai galėtų gintis iki paskujo. Tas, nujautęs artinantis kryžokus, traukė prieš su kareiviais ir susigrūmęs mušės nuo pat saulėtekio iki pietų su įvairia laime; abi pusi paliko kūnais nuskleistą karvietę. Kryžokai, vėl nieko nepešę, grįžo į Parusnį[1].

Kad Vytenis, sukėlęs sueimą, teiravos su tėvūnais Kernavėj, kaip galėtų toliau savo ūkę ir liuosybę nuo baisių nepritelių gynioti, tuo tarpu urėdas Sambijos su kariauna kryžokų Žemaičiuose kaimus degino ir didį grobį griejo. Tą išgirdęs Vytenis ir vos tame sambrūzdyj 1500 rimtos joties pagrobęs ėmė vyti kryžokus, kuriuos panokęs vienus išblaškė, kitus karvietėj išklojo, tarp kurių pats urėdas Sambijos Volantas galą gavo; kaliniai, ginklai ir turtai vokiečių — visa teko lietuviams. Lygia dalia lietuviai antrą

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 181, 202.

kariauną kryžokų, nuo Gardino grįžtančią, keliose kruvinose mūšose pergalėjo.

Ateinantį metą rados lietuviams Guduose nauja karė. Mirus Daumantui, Polocko urėdui, ūkininkai, kurie kitą kartą, kaip sakiau, krieviais, arba krivičiais, vadinos, jau krikščionys ir į gudus išvirtę, kuriuos šiandien baltaisiais gudais vadina nuo to, jog dėvėja lietuviškai, o kalba gudiškai jaugiai su lietuvių kalba. Tie baltieji gudai, arba krivičiai, nebnorėjo lietuvių ūkės įsakymų klausyti, ketėdami patys save valdyti. Bet Vytenis netrukdamas sudraudė juos ir padėjo tenai urėdu savo sūnų Uvainį.

Gudų rašytojai kitaip rašo: jog tuo pačiu laiku miręs Polocko urėdas, perkrikštas bevaikis, vardo jo neminavoja, tasai mirdamas užrašęs Polocką Rygos 1307
bažnyčiai, kurį lietuviai m. 1307 atpirkę nuo kalavijonų — už kiek, ir to nėra minavojama[1]. Regėjom viršiau, jog kunigai skatino viso pasaulio krikščionis, kad, kryžium apsiženklinę, keliautų į Parusnį kariauti netikėlių. Ir dabar, jei ne visi kunigai, tačiau brostvoj kryžokų esantys gundino svietą, pervis griekdarius piktadėjus, eiti tenai pelnyti griekų atleidimo ir išganymo. Tuo laiku buvo dar radęsis įprotis, tėvams ar gentims staiga mirus, duoti pinigus į bažnyčią ant palengvinimo jų dūšių, už kuriuos pinigus samdė kareivius ir leido į Parusnį kryžokams į talką kariauti netikėlių lietuvių ir žemaičių už dūšias, čysčiuj kenčiančias. Rados dar ir diduomenės, geidžiančios garbės ir išganymo pelnyti, kariaudami netikėlius, kaipogi tą metą, lietuviams su gudais bekariaujant, atkeliavo į Parusnį didžiūnai nuo Reino — Sponheimas, Vintimelis, Elneris, Ritigeris ir Baumgartas

[1] Карамзин, т. IV, К. VI, с. 137.

su kita diduomene, kuri, susinėrusi su kryžokų kariauna, traukė į Lietuvą, ketėdami ne pilis vėtravoti, bet tolyn vien kraštą terioti; nes pasitiko tą metą didžiai šlapi žiema, todėl nieko nenuveikę turėjo grįžti į Karaliaučių.

Ir taip tęsės karė vienomis skardmušomis, nuo kurių vienok kryžokai nesiliovė nė ateinantį metą, kaipogi Volradas, kamendotas Ragainės, traukė su rimta kariauna į Žemaičius Jūra upe pagal ir tenai rytmečiu įgulę pilies Karsavos, arba Karšavos, bemiegančią nugalavo, o pilį pačią sudegino. Vos žemaičiai buvo vėl ją įkūrę, kryžokai apent sudegino. Paskui Spudas, Putvių pilies kamendotas, trečią kartą įkurtos, užsikėtęs krikščioniu tapti, o rasi nuo kryžokų pakukuliuotas, pasiėmė zdroda išduoti pilį kamendotui Ragainės, kursai, atėjęs pasalu su kariauna, rado angas pilies atdaras, į kurią įėjęs, įgulę nugalavo, o pačią pilį su miestu žeme aprausė, o Spudą su visa savo gimine Karaliaučiuj apkrikštijo[1].

Libencelis, kamendotas Ragainės pilies, tuo pačiu laiku, nujautęs, jog Bisėnos pilies įgulė keisis, paėmė vieną dalį savo kareivių ir traukė tenai, o sutikęs žemaičius pargrįžtant iš pilies, vienus išklojo, kitus išblaškė. Ir taip kas kartą kryžokai tolyn vien grūdos į Žemaičius, kuriuos tuointimpos kariaudami skardmušose taip nuvargino, jog gyventojai apygardos Karšavos, regėdami nebatsiturėsią, palikini savo pilis Stroveitę, arba Šroneitę, ir Bijavartę patys išsitraukė į gilumą Žemaičių, o minavotas pilis kryžokai žeme aprausė, nuo kurio laiko nieksai jų nebįkūrė.

Žemaičiai, norėdami apmaudą nugiežti ant kryžokų už tas teriones, sukėlė 5000 joties, kurias vedė du

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 208—209.

karvedžiu Manstis ir Sudargas. Įpuolusiu pajūriais į Sambiją, apygardas Rudaujos ir Pavandenio baisiai baisesniai išdrevėjo, visa teriodami. Sugrieję tenai nepaseikimą grobį, iki neatėjus kryžokams, pagrįžo į namus laimingai.

Taip vieniems lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, reikėjo kariauti tuointimpos jau Kalne su gudais ir lenkais, jau su kryžokais Parusnyj, jau su kalavijonimis Padaugavyj, kurie noris metuose 1302 buvo su arkivyskupu Rygos Izarnu sandarą padarę, vienok tas neilgai tepateko. Priežastis naujų kerštų buvo klioštorius Diunamiundės, į kurį žemaičiai neseniai įsilaužę išdrevėjo ir visa, ką tenai rado gyvą, ir cistersus zokaninkus nugalavo, kurie, nebsivildami nuo baisių netikėlių beatsiginti, pardavė jį kalavijonims už 2000 svarų sidabro, kurie tuojau jį į pilį pertaisė, mūrais ir pylomis stipriai aptvėrė. Arkivyskupas Rygos nieko apie tą nežinojo, nes išgirdęs didžiai supyko, turėdamas tą už daiktą lietos ne vien dėl savęs, bet ir dėl pačios prekybos Rygos miesto, kaipogi Diunamiundė buvo ant arkivyskupo žemės, jau tuo pačiu jo valdžioj, todėl apie jo pardavimą, kaipo daiktą savo, reikėjo jam žinoti, pervis jog tenai buvo įtaka Daugavos upės, kurioje laivai ilsėjo, ir dėl pačios prekybos Rygos didžiai reikalinga. Ryga, stokodama tos įtakos savo atsiautoj, pritirtų didžią nenaudą, tai yra nebturėtų uždangos nuo pavojaus ir pamatų savo valdžios. Teisingai arkivyskupas vadino Diunamiundę uždanga ir paskuju užtarymu savo bažnyčios ir savo vyresnybės, todėl didžiai geidė taip reikalingą daiktą apent įgyti. Nuo to arkivyskupas ir pilionys Rygos grumždė ant kalavijonų, su kuriais ant galo susibarus, Rygos pilionys patelkė vėl lietuvius. Mistras kalavijonų, tą nujautęs, sukėlė visą vy-

resnybę savo zokano į Tarapatą, kur ir danų urėdą iš
1305 Inganijos užkvietė. Tenai m. 1305 sutarė su vyskupu Tarapato vienas kitą gynioti ir gelbėti nuo netikėlių lietuvių; norėdami dar ir arkivyskupą, ir Rygos pilionis į tą sutarimą įtraukti, nuleido siuntinius ir liepė arkivyskupui kuo veikiau sandaras lietuviams atsakyti ir pasiimti niekados su jais, kaipo neprieteliais krikščionų, nesibendrauti, bet arkivyskupas ir pilionys to neklausė ir sandaras toliau laikė. Nuo to kėlės vėl kerštai, kaipogi stipri kariauna lietuvių, ar patelkta, ar nusamdyta nuo Rygos pilionų, įsigrūdo į Padaugavį, kuriame nepaseikimą grobį su didžia daugybe imtinių sugriejusi, į Lietuvą išvirdė. Kalavijonys norėjo juos pavyti, bet lietuviai, tą nujautę, į pamūrius Rygos pasitraukė ir tenai į abažą sustojo. Kalavijonys nedrįso tenai lietuvių graudinti, tardami, jog pilionys kariaus lygiai. Ilgainiui kalavijonys papirko Rygos pilionis, arba miesčionis, duodami jiems 700 svarų sidabro, kurie pasiėmė kalavijonims lietuvių negynioti. Tada puolė kalavijonys su lietuviais grumtis, lietuviai, regėdami save nukroptais nuo Rygos miesčionų, jiems beveizint, iš apmaudo visus krikščionis, kuriuos turėjo savo abaže, išpiovė, vienok kalavijo-
1305 nys didžiai baisioj ir kruvinoj mūšoj pergalėjo lietuvius ir 1000 imtinių jų pačių akivaizdoj nužudė; vienok skaugyba ir neapykanta tarp rygionų, arkivyskupo ir kalavijonų nesiliovė, bet kuo didžiau dar reiškės, kaipogi arkivyskupas Rygos nebtverdamos iš vieno su miesčionimis ėmė popiežiui guostis ir nuo jo užtarymo lūgoti[1].

1305 Nemitęs arkivyskupas jau m. 1305 apskelbė svietui graudingą raštą, kuriame guodės ant kalavijonų

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 233—235.

tais žodžiais: „Kalavijonys, neminėdami ant sandarų, su Izarnu arkivyskupu padarytų, sprendžia teisybę kunigams savo sūde, tuo dar nesikakina, miesčionims 2000 svarų sidabro išplėšė, pasavino mūsų pilį Ikškilę, mūsų valsčius ir daug didžiai žemių, mūsų bažnyčiai prigulinčių, užėmė, kurių mes vos trečiąją dalį bevaldom, ir tą pačią dar kas dieną kalavijonys sunkina. Tarp arkivyskupo ir jo pavyskupės, lygia dalia tarp vyskupų ir kapitulų, keta tuointimpos keršitus ir netaikas dėl to vien, kad tokiu pragumu mums valsčius ir bažnyčias išplėštų. Kad tokiame keršte netikėliai mūsų ir kitų krikščionų turtus drevėjo ir kraštą į tyrą vertė, tuo kartu nieksai nesirūpino apie jų ramdymą. Patys kalavijonys veikiau grobė ginklą ant krikščionų ir visus galavo, kurie nenorėjo jiems vergauti, be perskyros kunigus ir ūkininkus, vienok netikėlių lietuvių ir žemaičių, teriojančių jų pačių kraštą, nedrįso nei drausti, nei nuo terionių grėsti." Toliau sako: nuo trejų metų, tai yra nuo padarymo sandaro, taip kalavijonys išdūko, jog nieksai jiems nebdrįsta nei sakyti, nei priešingauti. Viena tiktai Ryga neklauso jų nedorų įsakymų, todėl visaip ją persekioja ir pragaru gorina. Netarsi juos sekant būdą kraugerio Nerono, be kokio susimilimo neseniai Ezelio saloj nekalčiausius žmones nužudė, kurio darbo be širdgilo ir ašarų negalėjo, sako, minavoti už tą, jog jų įsakymo vyskupas neklausė, kurie, įėję tenai su stipria kariauna į jo vyskupiją, nugalavo akmens širdžia daug tūkstančių svieto be perskyros amžiaus ir lyties, tai yra senus, paaugusius, vaikus, motriškas ir vyrus, vildamies tomis nuodėmėmis dievui tarnauti. Ant galo iš Žemgalių kunigus išvarė, perkrikštus sunkiai sunkesniai vargino, o didžiūnus žemgalių, sukvietę į gėrynes, pasalu išpiovė, kad jų valsčius ir

turtus galėtų pasavinti. Todėl nemintą 100 000 žemgalių, išsižadėję krikščionų tikybos, išsidangino būtinai į Žemaičius ir Lietuvą. Iš 14 vyskupijų vos trys bėra, kitas visas išnaikino. Numirus vyskupams ir kitiems kunigams, patys savo zokano kunigus deda prieš įstatymą bažnyčios visų nedoriausius žmones ir juos savo kardu užtarydavo, neminėdami to, ant kokio galo jie patys tame krašte yra įkurti. Arkivyskupui prigulinčią pilį Polocko, ant rubežiaus netikėlių esančią, lietuviams atdavė, antrą pilį, vadinamą Dinaburgu, už 300 svarų sidabro tiems gi netikėliams pardavė, nuo ko rados rubežius suvisu liuosas ir atdaras netikėliams, kuriems parduoda ginklą, geležį ir kitus daiktus, daro su netikėliais sandaras ir paliaubas ir visaip krikščionims nepriderančiai bendraujas. Kožnadijas dominikonų ir bernardinų novija ir gynioja dievo žodį skelbti perkrikštams ir netikėliams. Nedirbina bažnyčių ir esančiose kunigų nededa. Mūsų tarnus, kurie rūpindamos mūsų reikalais, ir norinčius eiti guostis pas popiežių žudo ir galuoja, pamėtodami: „Popiežius tave gelbės!" Ant galų galo sakės arkivyskupas daug kartų jiems tas nedorybes išmetinėjęs ir draudęs, grėsdamas nuo tokių nuodėmių, bet jie visados tokius jo pamokslus niekino ir tyčiojos, sakydami: „Mes daug tokių arkivyskupų kalinom, dėl to nieko pikto neprityrėm, rasi dar bus geriau, kad mes tą užmušim." Regimai, sako, ant to eina, jog tikyba ir dorybė krikščionų visame Padaugavyj išgaiš dėl jų nedorybės, jei popiežius neužtarys savo galybe nuo piktadėjų. Ant galo melsdamas lūgoja, kad jis jo bažnyčią, jo pilis, tarnus ir perkrikštus užtarytų ir gelbėtų[1].

[1] Voigt, T. IV, K. III, S. 237.

Ateinantį metą 1306 nuleido ir kalavijonys savo 1306
teisintoją kanauninką Pamezonijos į Rymą pas popiežių, kursai noris visaip rengės juos teisinti, vienok nevyko. Popiežius pakaltino kalavijonis ir išpažino, jog neteisingai savinos valsčiais arkivyskupo ir kitų kunigų, kuriuos nepriderančiai savo sūde sūdija. Bet arkivyskupas Rygos Fridrichas ir tokiu dar dekretu popiežiaus nesikakino ir tenai pats iškeliavo jam papasakoti, kas Padaugavyj nutiko. Nes jog kalavijonys prisipažinti tų nuodėmių nenorėjo, todėl Klemensas V popiežius liepė arkivyskupui Bremeno, Albertui Mailandui, kanauninkui Ravenos ir savo kapelionui, į Padaugavį keliauti ir tenai visa, kas pasakojamas buvo, apveizėti ir apie nedorybę ir nuodėmes kalavijonų jam aiškiausią žinią duoti. Regėdami tą, kalavijonys nusiminė ir nieko gero nebsivylė; kaipogi popiežius savo rašte skelbė: „Mes turim iš vyndaržo viešpaties erškečius ir dagius ravėti, kurie jį nusmelkė." Sako jis toliau: „Jau kalavijonų neteisybės nusigaudė po kelis kartus pas mūsų praėjūnus, dabar gaudžia pas mus; užmiršo anie bažnyčiai, kunigams ir išpažintojams krikščioniško tikėjimo užtarymu ir pilia būti. Bet ant gėdos užmiršo to viso ir paties išganytojo ir ant apjuokos krikščionų ir pačios vieros yra neprieteliais pačių krikščionų, kuriuos ne vien patys kariauja, bet dar netikėlius savo nedoru elgimos sukelia, bažnyčioms valsčius ir turtus grobsto, arkivyskupus ir pralotus nuskrendusioj kalinyčioj kalina. Nuo tokių nedorybių ir nuodėmių platinamas dievo žodis ne vien toliau nesiplės, bet suvisu ilgainiui pragaiš su pačiu vardu krikščionių, jei kas veikiai jo negelbės."

Tokie žodžiai popiežiaus aiškiai rodė, ką jis tiekė kalavijonims, kurie ir patys, tą girdėdami, nebdrįso

besipūsti, minėdami dar tą, kas buvo nutikęs su zokanu templierių, krūpavo, kad ir su kalavijonimis ir visais kryžokais tas pats nenutiktų, vienok nairės dar popiežiui prisipažinti, noris jų neteisybės ir nedorybės ne vien buvo žinomos, bet visam svietui įkyrėjusios.

Didysis mistras kryžokų ir kalavijonų, nebįmanydamas ką bedaryti, prasišalino nuo popiežiaus ir iš
1309 Venecijos persikėlė į Parusnį, kuriame pilį Marienburgo sau už buveinę paskyrė ir zokaną stiprino kaip įmanydamas. Kaipogi tose tuointimpinėse karėse buvo išžuvę brostvininkai kryžokai, nebebuvo jau norinčių iš diduomenės stoti į tą zokaną, o karės tuo tarpu su lietuviais, kalnėnais ir žemaičiais, kas dieną didyn vien kilo; noris pagal zokano įstatymus diduomenės vyrus tegalėjo į tą zokaną priimti, didysis mistras vienok, neveizėdamas į tuos įstatymus, žaliūkų bernų vokiečių 61 baltu abitu apmovė ir su kitais kryžokais sulygino. Sekdamas visados būdą savo praėjūnų, vokiečius kaip įmanąs veisė, o lietuvius ir parusėnus naikino: kaipogi padėjo įstatymus, dėl vokiečių didžiai naudingus, o dėl perkrikštų lietuvių didžiai neteisingus. Visų pirma išvarė lietuvių kunigus, vaitelėmis, arba vaideliotais, vadinamus, kurie dar visaip, slapta naktimis namuose, o dieną giriose susirinkdami, skatino svietą sekti senovės tikybą, dabą ir apsiėjimus, kutindami jų širdyj liuosybę praėjusių laimingų amžių, pasakodami jiems veikalus jų bočių probočių ir brukdami jiems dorybę, kliautį, malonę ir vienybę, kaipo tikrą pragumą, kuriuo gali iš savo kruvinos vergybos kuomet norint keltis. Todėl Foichtvangenas, didysis mistras, krūpaudamas, kad tokioj dingstyj nesutartų su lietuviais, kalnėnais ir žemaičiais, netikėliais ir kad vokiečius pasalų neiš-

piautų, todėl visų pirma tuos kunigus išvarė, apie kuriuos galėjo išsijautoti nuo savo žvalgytojų. Užgynė lietuviškai kalbėti ir rašyti, kad kuomet noris neatsisektų kalba, kuo yra buvę. Užgynė lietuviams ir žemaičiams perkrikštams ne vien miestuose gyventi, bet karčemninkais ir gaspadninkais būti, todėl Rygoj, Liepojoj, Klaipėdoj ir Karaliaučiuj nė vieno lietuvio nei žemaičio prekėjo ar dailidės iki šios dienos nėra, kaip tiktai vieni prašaleičiai vokiečiai, kaipogi lietuviai ir žemaičiai, gyvendami miestuose, galėtų įturtėti ir akylais žmonėmis tapti. Todėl didysis mistras Foichtvangenas taip parėdė, jog jie nieko nežinotų ir nemokėtų, tiktai kaimuose gyvendami žemę artų ir sėtų, vokiečius miestuose penėtų ir jiems vergautų. Ant didesnės dar apjuokos ir paniekinimo lietuvių užgynė juos laidoti, noris krikščionis, į vienus kapus su vokiečiais, kaipogi vokiečius laidojo kapuose, o lietuvius pakapėj it gyvulius. Pačią vedant, reikėjo klaustis kryžokų, ar leis. Kiekvienas perkrikštas, paduodamas gėrimą vokiečiui, turėjo pats antgerti, jei to nedarė, smerčiu buvo karotas. Trumpumas mano rašto neleidžia visų tų įstatymų čia minavoti, kurie yra ne juodylomis, bet krauju rašyti smarkaus galžudžio, kuriuos skaitant šiandien gal regėti, kokia tenai verkiama diena buvo tos nelaimingos giminės toj gadynėj. Tuos įstatymus turėjo vokiečių kunigas tris kartus metuose žmonėms perskaityti. Šiandien dar tebskaito vieną kartą metuose 18 dienoj šilo mėnesio Rygoj su nekuriais atkeitimais[1].

Taip vieniems vokiečiams besikyvojant Padaugavyj su kunigais, antriems besitvirtinant Parusnyj, tuo tarpu lietuvių Galežutė* nuteriojo baisiai baisesniai

[1] Kotzebue, Preus. ält. Gesch., T. II, K. 13, S. 114.

* *PII:* karvedys Galežutė.

visą Padaugavį; noris vokiečiai norėjo pavyti, bet veltui, nesgi lietuviai pagrįžo laimingai į namus su didžiu grobiu.

Nuo antros pusės Vytenis, didysis Lietuvos kunigaikštis, taip pat įpuolęs gavėnioj į Natangiją ir Sambiją, baisiai baisesniai visą kraštą nuteriojo, ko neveikė tenai kardu, tą ugnia gaišino, ir su tokiu veikumu siaubė tose srityse, jog kryžokai niekaip nepaspėjo užturėti, tiktai nekuriuos paskydusius sarioti nukavo. Vienok daugiau krito tose skardmušose pačių kryžokų ir kitų meldžionų. Devynias dienas tenai teriojo Vytenis be perglytos, iki susirenkant kryžokų kariaunai. Lietuviai grįžo namo, kryžokai ėmė juos vyti, kuriuos atnokė anapus rubežiaus dievus savo beaukaujančius, dėkavodami už laimę. Kryžokai taip staiga antpuolė, jog lietuviai nebsuskubėjo ginklą bepagrobti, todėl daug tenai jų krito, didysis kunigaikštis, pietus pradedąs valgyti, vos greitumu savo žirgo beišsigelbėjo nuo giltinės. Visus kalinius krikščionis, Parusyj suimtuosius, kryžokai išliuosavo, grobis su daugybe imtinių lietuvių kliuvo vokiečiams į nagą. Tuo dar nesikakino kryžokai, įpuolę į Lietuvą, Pagraudės apygardą taip baisiai nuteriojo, jog per keletą metų nebgalėjo atsižinti. Tuo tarpu antra dalis kariaunos kryžokų nuteriojo apygardas Gardino ir, tenai didį grobį sugriejęs, pagrįžo į namus laimingai.

Tuo tarpu diena iš dienos karės lietuvių su vokiečiais didyn vien kilo, kaipogi tą metą Vytenis, įbingęs ant kryžokų, norėjo savo nuopuolį jiems atmonyti. To dėjęsis, sukėlė 4000 rimtos joties ir įpuolė staiga trečioj dienoj kovo mėnesio į Varmiją, kurią trimis dienomis į rūstą tyrą apvertė drevėdamas ir teriodamas kuo baisiau: kas tenai pasipainiojo, tas tuojau krito ar degė, bažnyčias griovė, indus šventus

maitojo, kunigus baisiai baisesniai žudė ir su didžiu grobiu, varydamas daugiau nei 1400 pačių mergaičių krikščionkų, grįžo namon. Palikęs Vytenis Varmijoj vienas iras ir degėsius berūkstančius metės į Bartijos sritį, tenai gi, kur užėjo, ten ženklino kelią kardu ir ugnia, ant galo, norėdamas pailsinti savo kariauną, sustojo ties Voplaukiu vienoj lūžtvoj į abažą ir apsitaškavo. Vytenis didžiuodamas vaikščiojo po abažą ir veizėjo džiaugdamos į nepaseikimą grobį ir daugybę imtinių vokiečių, gelžiniuose gulinčių; kilnodamas stabius daiktus grobio, tarp kitų pamatė mistranciją ir klausė tyčiodamos kalinių: „Bene jūsų tatai yra dievas? Dėl ko jis jūsų negelbi? Veizėkit, kaip jis negalįs yra, aš jums parodysiu." Paėmęs mistranciją metė ant žemės ir sumyniojo, sakydamas: „Krikščionys! Kam jūs garbinat tokį dievą? Kam jūs tatai meldžiatės? Jūsų dievas pats savęs negali apginti. Mano dievai man padėjo jus pergalėti." Krikščionys, nusiminę jo nedorybe, nedrįsdami nieko sakyti, o Vytenis nesivylė, kad jam kas tą burniavimą atmonytų. Tuo tarpu artinos kryžokai su stipria kariauna, dykdami lietuviams atmonyti. Kryžokai, atėję vakarop pas abažą lietuvių, tuojau jį nakčia pagal apsiautė, auštant antpuolė jį su viena dalia kariaunos. Lietuviai pradžioj didžiai narsiai grūmės, berdami it krušą ant vokiečių vylyčias, vienok kryžokai praardė tašką ir jų rindas perlaužė. Lietuviai, regėdami nebatsiturėsią, ėmė šalin mukti, o kryžeiviai iš visos galios juos vyti, kurie, nebstengdami ramdyti kryžokų, paskydo, Vytenis pats galva prakirsta vos beišsprūdo su keliais vyrais, kiti visi jau karvietėj paliko, jau ežere užlūžo, jau giriose iššuvo; abažas, karės padarga, grobis ir daugiau nei 2800 žirgų pačių kliuvo kryžokams į nagą, kurie iš džiaugsmo tos

pergalės minavonei Torunės mieste klioštorių minyčkoms įkūrė ir turtingai apdovanojo[1].

Tą pačią vasarą kamendotas Brandenburgo pilies įpuolė vėl į apygardą Pagraudės, kurią nuteriojęs senu įpratimu, grįžo į Parusnį. Žemaičiai norėjo jam kelią užstoti, bet Manstis, karvedys žemaičių, krūpaudamas, kad nebūtų kame vokiečiai užsislėpę, nebleido jų bevyti savo kareiviams.

Kita dalis kryžokų norėjo į Gardino pilį įsilaužti, bet, tą nujautęs, Vytenis sukėlė stiprią kariauną ir laukė tenai kryžokų ateinančių, kurie, jutę lietuvių kariauną daug didesnę esant, vengdami pavojų, grįžo į Parusnį. Tą patį metą liepos mėnesyj laimingesnis buvo antras žygis jų į Gardiną. Kryžokai, traukdami tenai su stipresne kariauna, sugavo lietuvių rubežiaus sargą, nuo kurio išsiteiravo lietuvius nežinant apie jų artinimos, todėl, persikėlę per Nemuną į apygardą Salsenikę, kurioje dar kryžoko pėda niekados nebuvo buvusi, visą kraštą nuteriojo ugnia ir kardu, tris pilis sugriovė ir, užmušę daugybę gyventojų, su didžiu grobiu ir su 700 imtinių į Parusnį pargrįžo. Regis, tuo pačiu laiku lietuviai ir žemaičiai ant vienų metų paliaubas padarė su kryžokais[2].

Rasi dėl to, jog tos kruvinos karės buvo apvertusios vaisingus kraštus į tikrus tyrus taip, jog daržai dirvonais tapo, o dirvos krūmais užžėlė, kuriuose kame-ne-kame vienos iros žinyčių, pilių ir rūmų rioglsojo, o degėsiai kaimų ir dvarų šmėkšojo, žiaurūs vėjai lakstydami šlemštė. Kaipogi tankiai lietuvis, kalnėnas ir žemaitis, išsprukęs iš vokiečių kalinyčios, pargrįžęs nebgalėjo beatsižinti po 4 arba 5 metų nei

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 280.

[2] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, K. III, S. 284.

savo namų berasti, kurių pačios plėnys seniai jau išblaškytos, o jų vietos žolėmis užaugusios buvo. Retas arti ar sėti besirūpino, maitinos daugiau žvėrimis ir paukščiais. Nes ant didesnės nelaimės, kas buvo ir užsėta, nebvyko, kaipogi užėjo taip lytoti metai, jog visų gerųjų gaspadorių javai prapuolė ant dirvos. Dar ant didesnės nelaimės tą patį metą pragaišo silkės, iš Žemaičių jūros į tolimesnius šiaurės vandenis išsikėlė. Paskui taip pabringo javai, jog už vieną pūrą rugių 18 markų reikėjo duoti, kad pirma už 3 markas 16 pūrų galėjo gauti. Nuo ko rados taip baisūs badai, jog žmonės, stokodami mitalo, valgė maitas, lavonus nuo kartuvių. Plunksna virpa rašant. Motinos, tėvai iš bado patys savo vaikus valgė. Pasirodymas dar įvairios žvaigždės kuo didžiau svietą nugandino. Visų pirma pradėjo gyvuliai kristi, sveiki galvijai, iš ganyklų pareidami, suklupo, kartais jaučiai, jungą traukdami, vagoj sukniusto, dvėsenų nebgalėjo valioti pakasti[1].

Tuojau kėlės antkrytis, svietas pradėjo mirti, kai lapas kristi, laidės nebepaspėjo lavonų iš namų vežioti, vienose gardėse daug kartų dukterį ir motiną, tėvą ir sūnų, prietelių ir neprietelių sukrautus kai malkas vežė į kapus be palydėtojų vieni laidės, rūstą dieną giedodami, tiems dar nesugrįžus iš kapų, kiti jau važiavo su tais, kurie buvo beraudoją pirmųjų. Verksmas siratų, raudojimas motinų, tėvų likusiųjų didino rūstybę tos dienos. Kita giminė tokioj gadynėj būtų nusiminusi ir suvisu pragaišusi, bet lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, noris ir tokiame suspaudime, norėjo dar ar liuosais gyventi, ar iki paskuojo mirti, tais žodžiais save stiprindami ir kutindami: „Diena

---

[1] Stryikowski, Kron. Lit., K. X, R. IV.

mano, amžius mano." Kaipogi toj gadynėj dieną perleidęs tarės amžių išgyvenęs.

Nes ir taip rūstoj dienoj karė nesiliovė, bet kuo baisiau dar kilo, kaipogi krikščionys tose nelaimėse norėjo sau išganymą įgyti ir griekų atleidimą pelnyti, kariaudami netikėlius lietuvius. Vokiečiai niekaip nepaleido savo seno įpratimo, tai yra užėmę lietuviams kokį kraštą, tuojau tenai pilį įkūrė, kad, lindodami tenai, saugotų gyventojus ir draustų netikėlius, vergauti ir donies mokėti nenorinčius, liepdami tose pačiose pilyse kuo sunkiau dirbti ir badu stipti. Kaipogi tą patį metą apie Velykas kryžokai su visa savo kariauna ir didele daugybe laivų traukė į kalną anapus Ragainės pilies Nemunu pagal per 6 mylias, arba trūkius, į Lietuvą, iki rado ant upės skardžio patogią vietą piliai. Tuojau padirbę valčių tiltą per Nemuną, skubinai ėmė pilį strūnyti; noris daug laivų, su penu ir medžiaga tenai beinančių, vėtra ant jūros sukūlė, kurią pabengus, kunigas kryžokų pagiedojo mišias ir relikvijas koplyčioj padėjo, o pilį pačią pravardavo godon išganytojo Christmemeliu, mūsiškai Kristaus Nemunas, nes mes tą pilį vadinom Skirsnemune.

Dar tą pačią vasarą marčelga kryžokų su visa savo kariauna norėjo viršiau minavotą pilį Bisėną užimti, vienok nevyko. Lygia dalia antrą kartą rudenį sugrįžęs, vos-ne-vos su dideliu vargu papilius tenudegino.

Kita dalis kryžokų kariaunos, patiekusi laivus su palagais, kuriuose nebuvo pavoju nei nuo svilksnių, nei nuo vylyčių, apgulė pilį Junigedą. Nujautęs tą, Vytenis steigė, kad ne vien kryžokus nuo pilies pavarytų, bet kad dar ir jų laivus sudegintų. To dėjęsis, paskyrė karvedžiu Surminą, vyrą sumanantį, kursai, susodinęs savo kareivius į 100 laivų, ėmė vyti upe

pagal kryžokus, kuriuos panokęs, didžiai smarkiai susigrūmė ir ilgas valandas pergale varžės; ant galo lietuviai prisiartinę unkurius kryžokų laivams pakirto, laivus vienus uždegė, kitus paskandino, su kuriais daugybė kryžokų tą dieną Nemuno verpetuose galą gavo. Tarp lietuvių Goštautas, garsus vyras karėj ir ūkėj, brolis Surmino, išverždamas kryžokams pergalę, gyvybą savo padėjo už liuosybę.

1314 Ateinantį metą žiemos vidu marčelga kryžokų Plockė, įpuolęs į Žemaičius, apygardas Varnių nuteriojo, vienok, nestengdamas į pačią pilį įsigriauti, sustojo į abažą. Tuo tarpu keli žemaičiai, nakčia pagal sargtis kryžokų aplenkę, įlindo į lapinę paties marčelgos ir, tenai užmušę daug vyresniųjų ir ką pakeldami pagrobę, pagrįžo į Varnių pilį pas savuosius. Kryžokai, tuo nusiminę, kuo veikiau traukė šalin pilį palikini ir į Parusnį pagrįžo nieko nepešę.

Rudenį trečiasis tenai žygis to paties marčelgos daug laimingesnis buvo, kursai, išsirėdęs su didžiai stipria kariauna su mitalu ant 4 nedėlių, traukė Gardinan. Keliavo per raistus, lūžas, girias ir tyrus su tokiu vargu, kokio iki šiolei kryžokų kariauna žygiuodama niekados nebuvo prityrusi. Dvejoj vietoj netoli nuo Gardino girioj liepė palikti mitalą su sargčia, kad grįždami galėtų tenai pasišerti. Traukdamas marčelga greta Gardino atėjo į sritį krivičių, kurios vienok gyventojai, jutę kryžokus ateinant, paskubėjo į girias ir versmes išsidanginti ir pilyse užsirakinti. Marčelga, įėjęs į Naujapilį be kokio atsparo, su žeme sulygino, o jo apygardą nuteriojęs, sukos paskui į panemunį, apgulė krivičių pilį ir tenai vėtravojo, bet įgulė didžiai kantriai gynės, ant galo į aiškią mūšą ištiko, kurioje didi daugybė kryžokų krito. Marčelga, regėdamas nebnuveiksiąs pilies, pradėjo

grįžti į Parusnį. Bet, atėjęs į tas vietas, kuriose buvo mitalą palikęs, didžiai nusiminė, rasdamas sargtį nukautu, o mitalą atimtą nuo Dovydo, kamendoto pilies Gardino. Nusiminę vokiečiai skriejo į antrą vietą mitalo veizėti, bet nė ten nebrado ir taip giriose ir tyruose be peno pasijuto nuo lietuvių vejami. Kryžokai pradėjo badu stipti, nebiškentėdami arklius piovė ir valgė, kiti žolėmis ir šaknimis maitinos, peralkę ir suvargę stipo kelyj ir trobesiuose, kurių gyventojus buvo išgonioję; tuojau paskydo visa kariauna kryžokų, pats marčelga liepė kožnam savimi rūpintis, kurie, klajodami po girias, vieni badu išstipo, kitus piemenys šunimis išpiudė, dešimtasis tarp vokiečių nebepargrįžo į Parusnį, kiti visi Lietuvos giriose nusigalavo.

Po tokio baisaus nuopuolio kryžokų tuojau žemaičiai su stipria kariauna rugsėjyj mėnesyj puolė staiga į Ragainės apygardą, iki nejuntant kryžokams, ir tuojau pačią pilį apgulė. Folksas, kamendotas pilies, norėjo dar papilyj išsigrumti, bet, suremtas nuo visų pusių nuo žemaičių, tenkino apent į pilį beįsmukti palikini daugybę savo kareivių karvietėj beklaksančių. Žemaičiai, nuterioję baisiai baisesniai apygardas Ragainės ir šalaujų, pagrįžo į namus su nemažu grobiu laimingai.

Tatai dar pradžia tebuvo, baisesnės karės atenčiame mėnesyj ties pilia Skirsnemune prasidėjo. Vytenis, atėjęs tenai su kariauna savo ūkės, ketino pilį suardyti, kurią per 17 dienų vėtravojo su taranais ir kitais karės įrankiais, kurios įgulė, noris kantriai turėjos, bet, spaudžiama kas kartą didyn vien, nemintantys papilius pati nudegino ir pačioj pilyj užsirakino. Buvo keletas šimtų joties ateinančios kryžokų pagalbon pilyj, bet lietuviai, kelyj antpuolę, iki pas-

kuojo išklojo. Septynioliktąją dieną Vytenis, pajutęs didįjį mistrą su stipria kariauna ateinant pilies gelbėti, tuojau liepė skubinai šiaudus, šieną, medžius aplink mūrus krauti ir uždegti, bet ir taip spaudžiami kryžokai dar nepasidavė. Vytenis, girdėdamas artinantis didįjį mistrą su kariauna, nuo pilies pasitraukė. Nujautęs tą, didysis mistras dar kelyj tuojau atleido vieną dalį savo kariaunos, o su 6000 metės ant pilies Junigedos, ant kalno riogsančios, bet, nesteng-damas tenai įsigriauti, papilius nudegino ir ėjo į Christmemelio pilį, ir tenai tą, ką lietuviai buvo sugriovę, taisydino.

Tą patį metą Vilniaus pilionys netikėliai buvo sukerštę su gudais krikščionimis, kuriems lietuviai bažnyčias ir klėtkas, arba kromus, buvo išlaužę. Priežasties nėra minavojamos, vienok Vytenis savo išminčia ir gudrybe sutaikino juos ir leido gudams Vilniuj apent savo bažnyčias turėti ir prekioti po seno. Tą patį metą mirė Vytenis, didysis Lietuvos kunigaikštis, nuo perkūnijos nutrenktas, vyras garsingas karėj ir ūkėj, gudrus ir buklus ūkės rėdoj, praplatino Lietuvos ūkę daugiau už praėjūnus savo. Palaidotas pagal ūkės dabą, beje, ant malkinės su karės žirgu, su ginklais ir pėdsekiais sudegintas.

LIETUVOS GALYBĖ

§ 2. GEDIMINAS DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Palaidojus Vytenį pagal ūkės dabą, lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, susirinkę į sueimą Kernavėj, pakėlė didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu jo sūnų Gediminą, vyrą taip pat narsų ir kantrų, kaip tėvą, bet daug už jį gudresnį ir buklesnį.

Valdant Gediminui Lietuvą, karės ne rimo, bet baisesnės dar sukilo: iki šiolei po kelis šimtus arba kelis tūkstančius daugiau kapojos tarp savęs, nekaip kariavo, ir vieni antriems kraštus teriojo ir drevėjo, nes dabar į didžiai baisias kares ištiko, kuriose jau po kelias dešimtis tūkstančių šarvuotų vyrų lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, grūmės tuointimpos ne vien su kryžokais Padaugavyj ir Parusnyj, bet dar su totoriais, gudais ir lenkais, kaip tuojau regės skaitytojas.

1316 Gudai, negalėdami vieni lietuvių nuveikti, atleido tą patį metą pas kryžokus savo siuntinius pagalbos nuo jų meilauti. Gediminas, noris tą žinojo, nedraudė vienok tuojau gudų, norėdamas pirma atsirišti su kryžokais, kurie tuo tarpu tuointimpos su žemaičiais kariavo.

Kaipogi, tą metą atėjus nuo Reino gaujoms meldžionų į Parusnį, tuojau marčelga kryžokų Henrikas Plockė savo kariauną su jais sunėrė, paskui su viena dalia tos kariaunos teriojo sritį Paštuvos, o su antra — Varnių, drevėdamas ir grobdamas visa, ką sutiko. Gyventojus, kurie nepaskubėjo pilyse užsirakinti ar giriose išsislapstyti, vienus iškirto, kitus į vergus pavarė, pervis įveikė apygardą pilies Medvėgalio, kurioje sugrieję kryžokai gausų grobį sugrįžo laimingai į Parusnį. Su antra dalia kamendotas Altenburgas, įsilaužęs vėtra į pilį Bisėną, pačią pilį sudegino ir visą giminę tėvūno Sudargo iškirto, ir jo tėviškę išdrevėjo[1].

1317 Nė ateinantį metą kryžokai nesiliovė nuo karių. Tas pats marčelga, vėl sukėlęs stiprią kariauną, įsigrūdo į Vaigių apygardą, nes, beeinant per rubežių, kėlės tokios perkūnijos, jog 500 žirgų išdūko nuo

[1] Dusburg, c. 322.

paties tranksmo ir giriose paskydo, kuriuos paskui vos su didžiu vargu besuvokelėjo. Kryžokai, turėdami tą už ženklą atenčios nelaimės, grįžo į Parusnį, pervis didžiau dėl to, jog lietuviai, nujautę kryžokus ateinant, taip didžią kariauną surinko Vaigių apygardoj, jog kryžokai, jei būtų toliau beėję, aiškiai būtų sau galą radę. Lygia dalia nevyko tam pačiam marčelgai Pagraudės apygardose kariauti, kuriose noris kariauna buvo paskydusi terioti, vienok gyventojai, nujautę kryžokus ateinant, Gedimino pilyj užsirakino; noris kamendotas Ragainės Libencelis narsiai ją vėtravojo, bet įgulė taip kantriai gynės, jog kryžokai tenkinos papilius nugruzdinę. Nevyko marčelgai nė trečiasis žygis, kursai norėjo į pilį Junigedą įsilaužti, nes juo marčelga narsiau grūdos, juo kantriau įgulė gynės, kurios vos pačius papilius nudeginęs, sugrįžo į Parusnį.

Tą metą Dovydas, kamendotas pilies Gardino, 1318
gieždamas apmaudą ant kryžokų, įpuolęs su 800 rimtos joties į Natangiją, jos kraštą baisiai nuteriojo, daug gyventojų iškirto, daug į vergus išvarė, kurį grįžtantį namon kryžokai apnikę didumą grobio iškratė.

Tuo tarpu Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, sukėlęs kariauną visos ūkės, traukė į Žemaičius ir ant Žeimelės upės į abazą sustojo, laukdamas talkėjų iš Polocko ir Gardino ateinančių, kurių sulaukęs, gudus pastatė į sparnus, viduryj lietuvius, o priešakyj totorius. Marčelga statė kryžokus priešakyj, į sparnus vokiečius meldžionis, o užpakalyj perkrikštus sambijonis ir medininkus, žadėdamas jiems liuosybę pagrąžinti, jei jie turėsis su kryžokais. Tuojau prasidėjo kruvina mūša. Visų pirma susirėmė kryžokai su totoriais, paskui grūmės lietuviai, kuriuos

pats Gediminas su Goštautu rėdė. Ilgą laiką pergale varžės, ant galo regėdami perkrikštai taip įnirtusi abi pusi atsiliepė jų širdyj tėvainės gailesys, todėl puolė staiga nuo užpakalio ant kryžokų; tuojau vokiečiai paskydo ir, kas kur beįmanė, smuko šalin, kuriuos totoriai įkandin vydami skynė laukan, jei kurie kokiu pragumu beišsprūdo, tuos piemenys giriose klajojančius užpiudė šunimis.

1319 Kryžokai, norėdami apmaudą nugiežti ant lietuvių už savo nuopuolį, traukė vėl į Žemaičius ir tenai apygardas Medininkų su didžiai stipria kariauna baisiai nuteriojo ir nudegino, gausų grobį sugrietą virdė jau į Parusnį, bet žemaičiai, nujautę kelią, kuriuo kryžokai turėjo grįžti, užtaškavo jį girios ankštimoje ir žemgrindus užpakalyj kryžokų ir priešakyj perėmė, paskui antpuolę staiga visą kariauną kryžokų išklojo, pats marčelga Plockė, 40 brostvininkų kryžokų ir daug tūkstančių meldžionų vokiečių paliko karvietėj bebimbsą. Kas dar didžiau, sugavo Pelužį, Draiką ir Girdilių, zdraices, kurie, kaipo žinovai tų kraštų, kryžokams vadovais buvo, kuriems tuojau rentė galvas. Patį Gerardą Rudą, urėdą Sambijos, dievams ant apieros sudegino, dėkavodami už pergalę, kurį pasodino ant jo žirgo ir, prie 4 stulpų patį ir arklį pririšę, apkrovė malka taip, kad galėtų patį matyti, paskui uždegė malkinę[1].

Tos pergalės taip nugandino kryžokus, jog nemintąs didysis mistras Triras paliaubas ant dvejų metų su lietuviais, kalnėnais ir žemaičiais, padarė, kurie ir patys nespėjo su kryžokais bekariauti, nesgi gudai pradėjo veržtis į Lietuvą, kuriuos reikėjo ramdyti.

Taip nudraudęs Gediminas kryžokus sukos su visa galia ant gudų, kurie jau seniai šiaušės ir lietuvių

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 356.

nebnorėjo klausyti, susipažinę su kryžokais. Visų pirma, įėjęs į Volynijos kraštą, pilį Vladimiro apgulė, kurios įgulė, su gyventojais susinėrusi, didžiai kantriai gynės, vildamos veikios pagalbos ateinančios, kas ir nutiko. Pats kunigaikštis Volynijos, patelkęs dar rimtus pulkus totorių, traukė prieš lietuvius savo buveinės liuosuoti. Nujautęs tą, Gediminas palikinas pilį sukos ant ateinančių gudų, norėdamas kelyj susigrumti, vienok to Gediminas nesuskubėjo benuveikti, kaipogi gudai jau buvo pas pilį atėję, su kuriais Gediminas tuojau susirėmė mažne pačiuose Vladimiro pamūriuose. Visų pirma jotis su jočia susirėmė; lietuviai buvo pradedantys gurti, pervis jog totoriai nuo visų pusių jų rindas jaugė ir neleido jų visa siena ant gudų gulti, Gediminas, tą matydamas, liepė žemaičių pėstiesiems spraustis į rindas gurstančios joties ir ją stiprinti. Žemaičiai su tokiu buklumu ir drąsybe puolė ant totorių, jog juos beveizint atgrūdo. Paskydus totoriams, neilgai besiturėjo ir gudai, kuriuos kunigaikštis jų kaip įmanydamas drąsino ir su visų didžiausia savo kantrybe norėjo mūšą atnaujinti. To dėjęsis, pats vienur karvedžiu, kitur kareiviu rodės, nes pačiame susigrūdime, jam stiprinant savo gurstančias eiles, užsiaustas kardu per galvą sukniusto. Nustoję gudai savo karvedžio ir kunigaikščio spruko šalin, kaip kas begalėjo. Gediminas, tapęs pergalėtoju, tuojau ne vien į pačią buveinę įėjo, bet ir visą kraštą užėmė, ir tenai savo vyresnybę perdėjo, o pilyse, įgules palikęs, įsakė diduomenei dvasiškai ir ūkiškai nuo šiol rėdos ir vyresnybės Lietuvos klausyti, palikęs jiems jų vierą, įstatymus ir apsiėjimus.

Gediminas, gerindamos dar didžiau gudams, išleido savo vieną dukterį, vardo jos nėra minavojama, už 1320
Dimitro, gudų kunigaikščio, bet tuos gudus, kurie jo

nenorėjo klausyti, ketėjo kardu drausti[1]. Taip užkariavęs Gediminas Volyniją tuo pačiu žygiu traukė su savo rimtais pulkais ant Leono, kunigaikščio Lucko, kursai, kariaujant Gediminui su kryžokais, buvo užėmęs lietuviams Drohičiną ir Brestą. Tas, nusigandęs nelaime Vladimiro kunigaikščio, nebsumanė patsai, ką bedaryti, ir abejojo, ar grumtis, ar lietuviams pasiduoti, bet, visaip prastą galą sau regėdamas, į Severiją išsidangino. Gediminas, be mūšos į Lucką įėjęs, Drohičiną ir Brestą užėmė, kuriuo žygiu visą Jatviežiją, arba Jacvingiją, nuo gudų atvadavo. Norėdamas Gediminas tenai gerą rėdą įsteigti patsai pilyj Breste žiemavojo, rengdamos į tolimesnę karę.

Visa ta žiema perėjo vienu ginklavimos, rėdymu ir steigimu peno. Atėjus pavasariui, visą savo kariauną Gediminas sutraukė į Brestą. Negalėjo dar numanyti, į kurią pusę Gediminas su ta galybe suksis, nes tuojau išsireiškė, kaipogi, įėjęs į Juoduosius Gudus, apgulė stiprią pilį Ovručą, į kurią vienu antpuoliu įsilaužęs, užėmė, bet ilgiau truko ties Žitomiro pilia, kurioje daugybė didžiūnų, arba, kaip gudai vadina, bajorų, užsirakinusių ketėjo gintis iki paskuojos, bet, regėdami neatsiturėsią nuo lietuvių, pasidavė jiems. Gediminas, palikęs ir tenai savo įgulę, traukė į gilumą krašto tolimesnių gudų ir, leisdamas į visas puses rimtas virtines sarioti, artinos Kijevan, buveinėn gudų, kurioje jų didysis kunigaikštis, caru, arba viešpačiu, visų gudų vadinamas, gyveno. Pažino gudai, bet vėlai, jog jau lietuviai ne grobio ėjo į Gudus grieti, bet jų ūkės užimti. Tą regėdama, daugybė jų kunigaikščių norėjo dar paskuojoj valandoj gelbėti savo tėvainę, todėl grobė už ginklo galįs už galį,

[1] Карамзин, т. IV, К. VII, с. 170.

kaipogi Olegas, kunigaikštis Perejaslavlio, Romanas, kunigaikštis Briansko, Leonas — Lucko ne vien visos savo ūkės sukėlė kariauną, bet dar ir totorius patelkė, vildamos lietuviams kelią užstoti, bet, nujautę, jog Gediminas tiesiai traukia į Kijevą, paupy Pernės į abažą sustojo, vildamos nuvargusius lietuvius kelione iki paskuojo išmušti. Bet Sviatoslavas, norėdamas vienas lietuvius paveikti, iki savo talkėjams neateinant, traukė prieš, geisdamas kuo greičiau su lietuviais išsigrumti. Gediminas, nujautęs apie tą nuo savo žvalgytojų, tuojau visą savo kariauną sutraukė ir tais žodžiais juos drąsino: „Nereikia jums, kareiviai, jūsų narsybę girti nei jūsų garsių pergalių minavoti, pažvelkit ant savo rečių, tuojau atminsit visas tas garbingas dienas, kuriose tūkstančius savo neprietelių graudinot. Jei kuomet, tad šiandien galit viltis pergalės, ne smarkias eiles kryžokų, variu ir plienu aplietas, kariaudami, bet trapių gudų rindas. Kareiviai! Minėkit, jog esat lietuviai ir turit pragumą nugiežti apmaudą už tiek abydų ant savo neprietelių ir įgyti apent kraštą, kuriame gyveno mūsų proprobočiai skitai." Gediminas, taip apdrąsinęs savo kareivius, liepė žengti toliau, vienok saugodamos, kad neprieteliai pasalu neantpultų; kaipogi, neilgai teėjus, Gediminas, pamatęs eiles Sviatoslavo, liepė trimitus pūsti. Susinėrusi abi šali pirma vylyčiomis varstės, paskui kardais skardės, mūša buvo smarki ir maringa. Pirmasis pulkas lietuvių, suvargęs kelionėj, buvo jau begurstąs, bet Gediminas lig laiku jį pastiprino, ir mūša persikeitė, kaipogi tas patsai pirmasis pulkas lietuvių su tokia narsybe ant sparno neprietelių antgulė, jog pirmuoju antpuoliu gudų rindą išvertė ir pergalėtoju paliko. Tą regėdami, gudai — Olegas Perejaslavlio, Romanas Briansko ir kiti karvedžiai —

skubėjo ant pagalbos Sviatoslavui, kurie munkančius kareivius grąžino ir vėl mūšą pradėjo, velydamies iki paskuojo grumtis, nekaip lietuvių klausyti, kuriais pirma savo laukus arė, bet lig sukibo gudai grumtis, lig išguro nuo Lietuvos ragotinių; naktis piūtį nubengė. Krito toj dienoj ne vien didžios daugybės gudų kareivių, bet ir patys kunigaikščiai, vos patsai Sviatoslavas su Romanu beišsprūdo nuo giltinės. Lietuviai, nakčia pagal aplaidoję užmuštuosius, auštant pamūryj Kijevo pasirodė. Gyventojai, tą matydami, nusiminė, noris jų 400 000 buvo, vienok nedrįso su lietuviais grumtis. Sviatoslavas, jų viešpats, pirma jau pergalėtas, dabar palikinas buveinę ir valdžią ūkės prasikraustė. Tą regėdami, kijevionys, išėję su savo vyresnybe dvasiška ir ūkiška pro dideliąją angą pilies, Gediminą, Lietuvos didįjį kunigaikštį, pergalėtoju ir savo viešpačiu išpažino, pasiimdami jo klausyti ir reikale šelpti. Gediminas nuo savo pusės prižadėjo jų tikybą, arba vierą, įstatymus, kalbą, dabą ir apsiėjimus jų bočių probočių užlaikyti ir niekam pikto nedaryti. Kad jis kuo didžiau kijevionims pasigerintų, perdėjo tenai Mintautą, kunigaikštį Alšėnų, kursai neseniai buvo persikrikštijęs į gudų vierą. Gudriam ir išmintingam Gediminui rodės, jog gudai, būdami krikščionimis, netikėlio urėdo neapvežės, o turėdami krikščionį, tarsis patys save berėdantys.

Ir taip ne vien baltieji gudai, arba krivičiai, buvo valdžioj lietuvių, kaip viršiau minavojau, bet dar juodieji gudai turėjo jų klausyti[1].

Tuo pačiu žygiu Gediminas užėmė dar pilis: Belgorodą, Slepovrodį, Kanevą ir Čerkaską, kuriose

---

[1] Карамзин, т. IV, К. VIII, с. 179.

lietuvių įgules palikęs, ištraukė į Severijos žemę ir tenai užėmė pilis Perejaslavlį ir Brianską, dvejais metais visos Gudijos viešpačiu pasidarė. Tokia buvo pabanga Gudų valstybės, kuri, mažne 500 metų ištvėrusi, kliuvo į ranką apent lietuviams, pirmiesiems tų kraštų valdymierams, kaip viršiau minavojau.

Bekariaujant lietuviams su kryžokais ir su gudais, sukilo vėl kerštai Padaugavyj tarp kalavijonų ir arkivyskupo Rygos, kurie supurtino visą vokiečių brostvą kalavijonų ir kryžokų. Jau metuose 1316 Jonas 1316
XXII, įlipęs į bažnyčios sostą, rūpinos apie bažnyčios rėdą ir rodė aiškiai, jog kryžokai ir kalavijonys turėjo daugiau nuogąstauti, nekaip malonės viltis nuo to, kursai iš visos galios steigė liecybas, arba privilijas, ir godą bažnyčios antturėti. „Jutom (pirmasis buvo jo žodis gromatoje, kurią popiežius rašė didžiajam mistrui ir jo kapitulai iš Avinjono miesto), jog jūsų zokanas kas metą siuntaudavo pevną sumą į Rymą dėl popiežiaus. Stebiuos dabar, jog jūs ir jūsų praėjūnai nuo ilgo jau laiko to mokesnio nebšiliat. Nujau mes tarp kitų pasiėmimų mūsų luomo pervis didžiau rūpinamės antturėti privilijas bažnyčios, todėl aiškiai jums įsakom tą mokesnį už praėjusį laiką be nairymos į mūsų iždą iki 3 mėnesių sukrauti ir paskiau priderančiu laiku jį šilti, kad negautumėt nuo mūsų burkos už savo slinkį ir šykštumą, kad man nereiktų kokio įrankio tame daikte veizėti dėl jūsų draudimo."[1]

Lygiu graudimu liepė popiežius išrišti praėjusį sandarą Rygos kapitulos su mistru ir kitais vyresniaisiais zokano, padarytą ant lietuvių ir gudų, kuriuo buvo pasiėmę vienas kitą gynioti, kurį popiežius ran-

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 322—323.

da ne vien neteisingu, bet ir pavoju dėl Rygos bažnyčios, ir vadina tą sandarą mazgu visokios nedorybės; ketėjo juos tuojau iškeikti, jei jo neklausys. Vienu žodžiu, toj gromatoj popiežius aiškiai rodė brostvininkams vokiečiams, jog jie turi arkivyskupo Rygos, kaipo savo visų vyriausio valdžionies, klausyti ir jį godoti.

Tuo dar popiežius nesikakino, kaipogi tą patį metą rašė antrą gromatą didžiajam mistrui ir kitiems vyresniesiems zokano tais žodžiais: „Didžiai stebiuos, jog svietas guodžias man apie tą patį, apie ką guodės mano praėjūnams, jog jūs, neminėdami ant įstatymo savo zokano, liepiančio antturėti liuosybę bažnyčios ir perkrikštų, neužlaikot ir nesaugojat įsakymų popiežiaus tame krašte, kuriame buvo pražystanti bažnyčia ir beklestinti tikyba; dabar metas nuo meto didyn vien gaišta, dėl to vien, jog jūs su kunigais ir su perkrikštais nežmoniškai elgiatės ir savo baisia neteisybe gandinat ne vien bažnyčią Rygos, bet ir kitas, Padaugavyj ir Parusnyj esančias, kurioms plėšiat prigulinčius valsčius ir pilis, kunigus mokytojus, kurie tenai platina žodį dievo, novijat, žudot ir laukan varot. Noris mano praėjūnai, pervis Bonifacas VIII ir Klemensas V, kaip įmanantys rūpinos tenai platinti tikybą ir pakajų krikščionišką, vienok jų veikus smertis ir kitos priežastys neleido tokiam jų norui įvykti. Mes dabar, apie tas neteisybes išsijautoję, iš visos mūsų galios rūpinsimės surėdyti reikalus bažnyčios Padaugavyj ir Parusnyj, todėl įsakom didžiajam mistrui ir kitiems vyresniesiems zokano, kaipo aiškiai žinantiems kraštą ir jo reikalus, ateiti į Rymą ir nusiteisinti nuo tų visų nuodėmių, dėl kurių yra apskųsti, o tuo tarpu pilis ir valsčius arkivyskupui Rygos ir visas iškadas, jam ir kitiems kunigams pa-

darytas, tuojau sugrąžinti." Jei to nepaklausytų, žadėjo didįjį mistrą patį ir visą zokaną iškeikti.

Tą girdėdami, kryžokai ir kalavijonys nusiminė ir aiškiai regėjo, jog jiems ilgainiui doros nebus. Todėl didysis mistras, gėdėdamos pats popiežiui vaidintis, ėmė lūgoti Joną, karalių Čekų, kad jį su popiežium sutaikintų, o tuo tarpu nusiuntė jam pagal įsakymą 30 000 markų sidabro, tai yra donį pamarionų, kuriuos neseniai lenkams buvo atėmęs[1].

Užtarymas karaliaus Čekų didžiai mačijo šiuo kartu kryžokams, ir tas pats popiežius, kursai pirma savo gromatose juos graudino, dabar jiems ne vien patvirtino privilijas zokano ir visus valsčius, jų rankoj esančius, bet dar pačią pilį Diunamiundę jiems pagrąžino. Kryžokai tuo dar nesikakino ir kuo didžiau stiprinos.

Ateinantį metą kryžokai padarė sandaras su Ven- 1320
ceslavu, kunigaikščiu mozūrų, kursai iki šiol su jais kyvojos, dabar susitaikino ir pasiėmė su lietuviais nebesibendrauti ir jų per savo kraštą nebleisti traukti į kryžokų dalykus, globti rubežiaus sargus kryžokų ir reikale juos šelpti, įsigrūdus kariaunai lietuvių į Mozūriją, kurios mozūrų kunigaikštis negalės nuramdyti, kryžokai pasiėmė jam talkinėti ir iš vieno su juo netikėlius lietuvius kariauti.

Nuopuolis kryžokų ant Žeimelės upės ir Žemaičiuos buvo jiems dideliai skaudus, nuo kurio negalėjo taip veikiai atsikelti; nebstengdami jau vieni patys galybės Lietuvos beramdyti, ėmė vėl nuo popiežiaus talkos lūgoti, kursai, paklausęs jų, pradėjo visą svietą ginkluoti ant lietuvių, kad juos, kaipo netikėlius, toliau naikintų. Noris siuntinys lenkų, pas

---

[1] Długosz, pag. 962.

popiežių nuleistas, nuo lietuvių įmokytas, visaip norėjo jam parodyti nereikalingumą tos karės, į Lietuvą
1321 telkiamos, bet popiežius geidė naują kryžiaus karę skelbti, pervis išgirdęs baisų nuopuolį kryžokų Žemaičiuose, liepė tuojau dominikonims Teutonijoj, Magdeburge, Regensburge ir kituose miestuose kuo veikiausiai telkti krikščionis ant pagalbos kryžokams į Parusnį ir Padaugavį traukti; jei rastųsi tokie, kurie dėl ligos ar ubagystės patys negalėtų tenai žygiuoti, gali pinigais ir kitu kuo kryžokus šelpti ir tuos pačius atpuskus pelnyti, kaip jei tie, kurie patys keliauja tenai kariauti[1].

Tuo tarpu Gediminas, pagrįžęs iš Gudų, pamatavo pilis ir miestus, pervis pagražino Trakų ir Vilniaus miestus, kuriuose įkūrė pilis mūro ir kitus trobesius; pargrįždamas iš Kijevo, daug parsivedė amatninkų visokio menciaus, beje: mūrininkų, staliorių, kalvių ir kitų dailidžių. Gediminas perkėlė savo buveinę iš Kernavės į Trakus, o paskui iš Trakų į Vilnių.

1322 Žiemos laiku pradėjo senu įpratimu meldžionys, Teutonijoj sutelkti, į Parusnį tvinti, kuriuos vedė kunigaikščiai ir didžiūnai Silezijos, Čekų, Švabijos ir Reino, kurie, susinėrę su kryžokų kariauna, gulė visų pirma į Žemaičius, į Vaigių apygardas, kuriose lėbavo teriodami ir drevėdami. Vaigių šventą liekną iškirto, šventenybes vienkartu su artima pilia viena nakčia sudegino ir gyventojus nugalavo. Paskui nuteriojo Raseinių apygardas, kame buvo rūmai aukščiausio kunigo krivės krivaičio. Ilgainiui apgulė Bisėnos pilį, kurios įgulė gynės su nepalyginama kantrybe, šimtais meldžionų ir kryžokų, lipančių ant pilies sienų, grūdo žemyn kūlvertiniais; juo narsiau vokie-

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 356, 357.

čiai grūdos, juo kantriau įgulė gynės. Naktis pertraukė mūšą. Įgulė noris išgelbėjo tą dieną, bet ryto metą nebsivylė bestengti, kaipogi retas bebuvo pilyj vieną kartą žeistas, visi jau kraujuose žlugsojo. Ryto metą kamendotai pilies, tą matydami, sutarė išsiųsti tris vyresniuosius savo pas kryžokus, ketėdami jiems pasiduoti, jei jie leis žinią nusiųsti Gediminui, didžiajam kunigaikščiui, kad jis nerūgotų ant įgulės, jog jie ne iš nedrąsumo ar trapumo pilį įdavė neprieteliui, bet nebstengdama jos gynioti. Paklausė to kryžokai ir nuleido žinią pas Gediminą. Įgulė tuo tarpu, ar susigėdusi, ar nusigandusi, jog taps vokiečių vergais, prisiekė pirmiau irose pilies užsirausti, nekaip vokiečiams vergauti, ir pilies kryžokams nebdavė. Kas aprašys, su kokiu įsiutimu kryžokai puolė ant pilies, neigi tos kantrybės, su kuria tenai įgulė gynės. Kryžokai, kas buvo degamas pilyj, tą uždegė, ir kūnais savųjų ropojo ant sienų pilies, o įgulė, kraujais nuskrendusi ir liepsnomis aptekusi, mankštino savo opas, laidydama degančius rąstus nuo sienų ant neprietelių, o ant tolimesniųjų vylyčias. Noris kryžokai buvo jau griovas pilies savo kūnais užkimšę, vienok dyko kaip įmanantys į pilį įsigriauti. Įgulė, atrėmusi atvejų atvejais antpuolius vokiečių, pradėjo gurti. Tuo tarpu Gediminas, gavęs žinią, su stipria kariauna skubėjo įgulei ant pagalbos. Kryžokai, jutę jį ateinant, nebdrįso pilies bevėtravoti ir palikini griovius savo numirėliais užverstus, iki Gediminui neatėjus, šalin prasikraustė. Buvo kryžokai kitas pilis užėmę, bet jas lietuviai tuo pačiu žygiu apent atėmė.

Kad taip kryžokai teriojo panemunius, kaip dabar minavojau, lietuviai su stipria kariauna traukė į Padaugavį. Persikėlę per Daugavą, valsčius arkivyskupo Rygos nekušino, bet valsčius kalavijonų į pelenus

vertė. Visų pirma į Tarapato pilį varu įsilaužė ir visus kalavijonis ir patį vyskupą nugalavo, kursai nenorėjo klausyti arkivyskupo Rygos, o pačią pilį ir miestą su žeme sulygino. Tą patį padarė su Kerempės pilia, kurioje 3000 įgulės iškirto; kur užėjo lietuviai, tenai rūstą dieną darė, kaipogi ko kardu neveikė, tą ugnia naikino. Sako, pačių bažnyčių daugiau nei 50 jau sugriovė, jau sudegino ir nepaseikimą grobį sugriejo, ant galo apvertę mažne visą Padaugavį į rūstą tyrą, daugiau nei 5000 vokiečių ir perkrikštų į Lietuvą parvarė. Tuo pačiu žygiu kiti pulkai į Diunamiundės pilį įsilaužė[1].

Taip Gediminui bedraudžiant kalavijonis Padaugavyj, nuo vakarų pradėjo plūsti naujos gaujos meldžionų, sukeltos popiežiaus balsu iš Teutonijos ir Čekų kariauti netikėlių lietuvių. Atvedė tas gaujas į Parusnį du karvedžiu, Zinenbergas ir Ekerbergas, su daugybe diduomenės, su kuriais mistras susinėręs gulė visuotinai į Lietuvą. Atsitiko tą žiemą taip baisūs speigai, jog ne vien vaisių medžiai, bet pačios girios vietomis pavasarį nebišsprogo, pati jūra Žemaičių per 16 mylių nuo pajūrio užšalo. Meldžionys ir jų gyvuliai, neįpratę į tuos speigus, mažne visi iššalo Parusnyj, ir visa kariauna į nieką pavirto, vienok lietuviai ir tokiuose speiguose kariavo, kaip tuojau skaitytojas regės.

Tą patį metą pleskavionys gudai, kuriems kalavijonys didžias iškadas darė ant ežero Peipuso ir Narvos upės, negalėdami patys atsiturėti, atleido siuntinius pas Gediminą, pagalbos lūgodami, kursai, jų paklausęs, išleido jiems į talką Dovydą Daumantaitį, Gardino pilies kamendotą, su stipria kariauna. Tasai

---

[1] Kotzebue, Preus. ält. Gesch., T. II, K. 19.

karvedys visą Inganiją iki Revelio miesto baisiai baisesniai nuteriojo, kur vien užėjo, ten drevėjo, plėšė, kas vien vadinos krikščioniu, tas gniužo nuo smurto kardo įbingusių lietuvių, kurie senu įpratimu ko neveikė kardu, tą ugnia naikino; apvertę visa į tyrą, 6000 imtinių su nepaseikimu grobiu parvarė į Lietuvą.

Kalavijonys, gieždami apmaudą ant pleskavionių, apgulė Pleskavo pilį. Pilionys, regėdami neatsiturėsią, nusiuntė į Naugardą pagalbos meilauti, bet naugardžionys nedavė. Todėl pleskavionys vėl atleido siuntinius pas Gediminą pagalbos meilauti, kursai vėl išleido Dovydą, o tas susinėrė su pilionimis Pleskavo ir pergalėjo būtinai kalavijonis taip, jog abažas, ginklai ir visa padarga teko pleskavionims, ir mistras kalavijonų turėjo paliaubas padaryti ant 18 metų[1].

Lietuviai tokiu talkinėjimu pleskavionims įsipainiojo į karę su Naugardo pilionimis, kurie, ar didžiuodamies, ar nuo kalavijonų siundomi, apskelbė lietuviams karę, kurie tuojau baisiai nuteriojo sritis Naugardo; būk susigrūmę baisiai paupiuose Lovatės upės naugardžionys būk paveikę lietuvius ir jų pilį Ustiugą užėmę, bet tuojau vėl sandaras padarė su lietuviais[2].

Kitoj šalyj žemaičiai, tuo pačiu laiku įsilaužę į Klaipėdos pilį, ne vien gyventojus iškirto, bet ir miestą patį su laivais sudegino, vos-ne-vos mūrinėj pilyj kryžokai užsirakinę beišsiturėjo. Tuo pavykimu įdrįsę žemaičiai traukė į Nadraujus, kurių apygardas didžiai baisiai nuteriojo ir su nemažu grobiu grįžo namon. Kamendotas pilies Tepliuvos norėjo jiems

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., t. I, p. 1, l.

[2] Карамзин, т. IV, K. VI, c. 137.

grobį iškratyti, kuriuos panokęs, į kruviną mūšą ištiko, kurioj pats su daugybe meldžionų galą gavo[1].

Minavojau viršiau, jog mozūrų kunigaikštis Venceslavas buvo sandarą padaręs su kryžokais ir jiems pasiėmė lietuvius kariauti, neminėdamas ant to, jog pirmiau buvo sandaros pakajaus ir vienybės padarytos su lietuviais. Todėl Gediminas, norėdamas dviličnumą Venceslavo pakaroti, išleido Dovydą su stipria kariauna į Mozūriją, kursai, įpuolęs Išaukštinimo šv. kryžiaus dieną į Dobrynės sritį, gieždamas tenai apmaudą, 800 svieto iškirto abejos lyties, kunigus ir zokaninkus prie altorių baisiai baisesniai nužurdojo, o į patį miestą Dobrynės įsilaužęs, 2000 gyventojų nugalavo, daugybes kaimų išgaišino, daugiau nei 10 pačių bažnyčių sugriovė ar sudegino. Pavertęs visa į tyrą, persikėlė per Drevencos upę į Kulmiją, čia vėl vieną barą nuteriojo. Tuo žygiu taip įgrobė Mozūriją, jog per kelias dešimtis metų negalėjo atsigauti. Pačių imtinių 9000 parvarė į Lietuvą su nepaseikimu grobiu.

Kad taip lietuviai visose šalyse krikščionis, kaipo savo neprietelius, draudė ir su visų didžiausia neapykanta, kas vien vadinos krikščionišku, naikino ir teriojo, tuo tarpu popiežius kitas gaujas krikščionų vokiečių ant lietuvių telkė.

Gediminas, tą regėdamas, norėjo tolimesnių karių vengti, todėl išleido visur gromatas, skelbdamas: „Jei tos daugybės krikščionų yra keliamos dėl padauginimo skaitliaus krikščionų, aš pats,— sako,— su visa tauta noriu krikštytis geru noru ir eiti į skreitą bažnyčios." Kaipogi vienoj tarp tų gromatų, rašytoj popiežiui ir kardinolams, sako: „Mano praėjūnas

---

[1] Dusburg, c. 336.

Mindaugas, karalius Lietuvos, su visa gimine buvo apsikrikštijęs, bet dėl didžios nedorybės, baisių nuodėmių ir kruvinų neteisybių kryžokų ir jų mistro tikėjimo krikščioniško išsižadėjo ir vėl pagrįžo į savo probočių tikybą, kurioj aš iki šios dienos tebgyvenu. Tankiai,— sako toliau,— kiti mano praėjūnai leido siuntinius pas arkivyskupą Rygos, norėdami sandaras padaryti su vokiečiais, vienok kalavijonys visados juos nugalavo. Noris steigimu arkivyskupo Izarno buvo aiškiai vieną kartą pakajus tarp lietuvių ir vokiečių padarytas, vienok kalavijonys jo neužlaikė ir keliaujančius arkivyskupo ir Rygos siuntinius į Lietuvą vienus kelyj užmušė, kitus nusmaugė. Taip pat,— sako toliau,— didysis kunigaikštis Vytenis, mano tėvas, buvo gromatas nuleidęs Pranciškui siuntiniui tamistos baltos galvos ir arkivyskupo Rygos lūgodamas, kad jam kelis kunigus atleistų, kuriems jis galėtų pastrūnytą bažnyčią atduoti; kalavijonys, tą nujautę, išsiuntė kariauną į Lietuvą ir minavotą bažnyčią sudegino. Kas dar pikčiau, novija krikščionišką diduomenę kunigų, tai yra arkivyskupą Joną ir Fridrichą, o kraštą žemgalių apvertę į tyrą, tyčiodamos sako: „Tas nutiko krikščionis begyniojant." Tikrai aš nebkariaučiau daugiau krikščionų,— sako Gediminas,— ir išpažinčiau širdingai jų tikybą, kaip tą gal viltis nuo to, jog aš daug bernardinų laikau pas save, kurie gali kiek nori krikštyti, mokyti ir visus bažnyčios apsiėjimus akivaizdoj daryti. Rašau,— sako toliau,— aukščiausias tėve, kad žinotum, dėl ko mano praėjūnai iki šiol klaidžiojo tamsybėse." Ant galo lūgojo Gediminas širdingai popiežiaus žvilgterėti ant jo vargingo gyvenimo, sakydamas: „Aš noriu, kaip kiti krikščionų kunigaikščiai, jūsų klausyti ir krikščionišką tikybą išpažinti, jei tiktai

budeliui, tai yra mistrui, nekliūčiau ir jam neįsiskolyčiau."

Tuo pačiu laiku Gediminas antrą gromatą prie pravorų ir gvardijonų Saksonijos ir Silezijos, lygia dalia į prekybos miestus Liubeką, Rostoką, Zundą, Greifsvaldą, Štetiną ir Gotlandą buvo nuleidęs, sakydamas, jog jis lūgojęs nuo popiežiaus kunigų ir siuntinius pas jį išleidęs, kurių ilgėdamas laukiąs ir rėdąs jo įsakymų klausyti. „Aš geidžiu,— kalba jis toliau,— kunigų ir vyskupų į mūsų žemę ir noriu aiškiai bažnyčią godoti, kunigus gerbti ir dievo žodį klausyti; kurie krikščionys pas mane atsidangins, duosiu jiems žemę ir algą, kaip reikiant. Prekiotojai, dailidės ir kiti pagebantys, beje: kalviai, ginklakaliai, odininkai, kaildarbiai, girnakaliai, auksakaliai, žvejai, su pačiomis ir vaikais liuosi gali atsidanginti, be muito ir mokesnių liuosais gyvens, perėjus tam rakui, tiek temokės už žemę, kiek kituose kraštuose moka. Visi atėjūnai gaus liecybas, arba privilijas, Rygos miesto, jei jie kitų, geresnių neišmanys. Mūsų buveinėj Vilniuj pastrūnijom dvi bažnyči bernardinams, kitą Naujapilyj strūnijam dominikonims, kad atėjūnai pagal savo dabą galėtų dievą garbinti. Šį patį metą aš laukiu keturių kunigų, mokančių lenkiškai, žemgališkai, lietuviškai ir prūsiškai, ateinančių į tas bažnyčias, bet nenoriu tokių kunigų, kurie iš savo kliošторių daro vagių pakriaušius, alūžnas parduoda, kunigus galuoja ir svietą kropia. Kelias lig mūsų yra atdaras ir liuosas per Mozūriją be muito ir mokesnio. Ant didesnės kliauties ir ištikėjimo apžymėjam mes tą gromatą ta pačia žyme, su kuria mes gromatą popiežiaus nuleidom; ir taip pirma geležis į vašką, vanduo į plieną pavirs, nekaip mes savo žodį laužysim arba atšauksim, noris kryžokai vokiečiai

mūsų žymę ant apjuokos degina, kad tą dievo darbu sugaišintų ir žmones apjuoktų. Jei kas tą žymę neklausęs sulaužys ir per piktybę priešingaus, tokį mes skelbiam ir gėdinam kaipo neprietelių tikybos, kaipo atskalūną, melagį ir begėdį." Ta gromata parašyta 1323
yra 26 dienoj gegužės mėnesio metuose 1323 Vilniuj.

Tuo tarpu nuleistieji Gedimino siuntiniai į Rymą išguldė popiežiui linkėjimą savo valdžionies, lūgodami, kad dievobaimingus mokytojus ir išmintingus atleistų į Lietuvą, kurie galėtų tenai platinti žodį dievo. Lygia dalia Rygos pilionys buvo išsiuntę taip pat savo siuntinius prie popiežiaus pranešti jam, jog Gediminas aiškiai geidžia su kalavijonimis sandarauti, kaipogi tie patys pilionys buvo atleidę kitus siuntinius pas Gediminą sandarauti apie pakajų, kursai, su didžia goda priėmęs ir labai meilingai išvaišinęs, pakajų su jais padarė ir prisieka abi pusi patvirtino Vilniuj po šv. Mykolo subatoj m. 1323. 1323

Bet kryžokai Parusnyj vos buvo nujautę apie padarytą pakajų tarp Gedimino ir padaugavionų, tuojau vyskupai Varmijos, Sambijos ir Pamezonijos su savo prabaščiais susirinko į Elbingą ir, tenai susitarę, nuleido gromatą vyskupui Ezelio salos, kapituloms Rygos, Ezelio, Tarapato, Revelio, mistrui ir kalavijonims Padaugavyj, lygia dalia urėdui danų ir visai diduomenei, kuri buvo tą pakajų padariusi, pykdami ir vadindami velnio darbu, rengiantį visam zokanui amžiną pragarą, tais žodžiais: „Sūnus velnio spendžia savo gudryba kaip jums, taip ir mums spąstus prapulties ir taip elgias, kaip pelė maiše arba žaltys antyj išmaitintas. Visų pirma mus pačius, paskui jus smarkybe nuvergs ir iki paskuojo nužudys, ir visą krikščionybę į pragarą įstums, ir valsčius savo ir žemes apent atims. Todėl persergim jus ir linkim šir-

dingai atsakyti kuo veikiausiai toms sandaroms, kurias jūs padarėt, kaipogi nepadoru yra tiems, kurie ant garbės dievo prisiekė kariauti netikėlius, su tais pačiais sūnumis šėtono pakajuje gyventi pasiėmė, kurie savo pasala gudryba kito nieko netyko, kaip tiktai jūsų ir mūsų prapulties; tas aiškiai yra regimas ne vien iš praėjusiojo jų elgimos, bet iš šios dienos teriojimų Dobrynėj ir Kulmijoj. Atmeskit tą nelabą sandarą! Dievas jūsų karę rėdys ir nuo aukštybių kantrybę jums duos, ir taip kariaukit toliau, lig iki paskuojo juos išgaišinsit, už ką rasit šiame pasaulyj garbę ir vainiką linksmybės."

Tuo dar kryžokai nesikakino, nes pakukuliavo nekuriuos zokaninkus, kurie nuleido popiežiui gromatą per siuntinius, girdami kryžokus ir stigavodami, jog neteisingai yra kernojami ir skundžiami nuo netikėlių lietuvių, kaip būtų neleidžiantys ir trukinantys krikštytis Gediminui, didžiajam Lietuvos kunigaikščiui. „Tamistos balta galva regėsi pats tą neteisybę. Noris jis apsiskelbė gromatoj, jog norįs krikščioniu tapti, ir siuntinius nuleido pas tamistos baltą galvą, vienok patys siuntiniai meluoja ir prieš dievą burniuoja, kaipogi tas budelis tuo pačiu laiku, kad siuntinius į Rymą leido, įpuolęs į Mozūriją, 8000 žmonių nugalavo, bažnyčias išdrevėjo ir sudegino, kunigus nužudė ir nepaskaitomas gaujas į vergus išvarė. Nuo to gali numanyti tamistos balta galva, jog kryžokai, kurie, sekdami savo prisieką, kas dieną dėl apgynimo krikščionų nė kokių pavojumų nevengė, negali būti, kad jie atsivertimą kunigaikščio trukintų,— to, kursai tiek pikto krikščionims su savo budeliais pridarė."[1]

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, S. 371.

Trumpai jau bebuvo kryžokams, nebsivylė nė tais melais nedorų zokaninkų nusiteisinti, kaipogi popiežius daugiau tikėjo arkivyskupui Rygos, kursai jam Gediminą bruko, nekaip stigavojimui kelių paprakuotų nuo kryžokų zokaninkų, kaipogi ne vien Gediminas vienas tešyžino kryžokus savo gromatomis, nes lygia dalia Vladislovas, lenkų karalius, apskundė juos popiežiui, jog jam neteisingai Pamarių žemę kryžokai buvo išplėšę, taip pat lenkų vyskupai guodės popiežiui, jog jie, užėmę minavotą Pamarių kraštą, nemokėjo jiems dešimtinių nei Petro skatiko (taip vadino tuo laiku mokesnį, kurį kožnas krikščionis nuo galvos po skatiką mokėjo). Nesgi regėdamas popiežius nuo visų pusių tokias neteisybes kryžokų liepė didžiajam mistrui Karoliui Trirui tą patį rudenį vaidintis, kursai, nukeliavęs tenai su iškilme, pirma su popiežium pasiregėjo, paskui atėjo į kardinolų surinkimą, kursai kerštus arkivyskupo Rygos su kalavijonimis sūdijo. Visų pirma arkivyskupas Rygos trumpai išguldė nuodėmes kalavijonų tais žodžiais: „Brostvininkai neleidžia skelbti netikėliams žodžio dievo, nesaugo keliaujančių kunigų nuo pavojaus per neprietelių kraštą, žudo perkrikštus baisia vergyba, neleidžia jiems naujų bažnyčių strūnyti, drevėja jas ir gaišina, gandina raišiodami gelžiniais kunigus, ketėdami juos nugaluoti, mažina godą sosto apaštalo, gynioja eiti pas popiežių guostis, degina savo brostvininkus, žeistus ir kritusiuosius kariaujant su netikėliais lietuviais ir žemaičiais, savina privilijas arkivyskupo, kapitulos ir kitos dvasiškos diduomenės, drevėja valsčius Rygos pilionų, jų liuosybę sunkina, valdo Daugavos skardžiais, reva ir įtaka ir visaip gaišina prekybą." Tuojau mistras teisindamos užsigynė visų tų nuodėmių ir ant teisybės savo stigavojimo

parodė gromatas, arkivyskupo Rygos rašytas pas didįjį Lietuvos kunigaikštį, su kuriuo jis sandaravo be žinios kryžokų ir kareivius nuo jo samdė, kad kryžokus kariautų ir jam arkivyskupo valdžią ant jų pagrąžintų. Popiežius, išklausęs abiejų pusių, tokį dekretą įstatė: kalavijonys turi grąžinti visa, ką buvo užgrobę arkivyskupui ir dvasiškai diduomenei, iškeikė visus tuos, kurie kritusius brostvininkus karėj degintų, užgynė daugiau benovyti ir bežudyti norinčius eiti popiežiui guostis, liepė jiems vienybę ir godą bažnyčios antturėti, kunigų klausyti, nieko pikto jiems nedaryti, bažnyčių nedrevėti, dėl perkrikštų jas strūnyti, skelbiant mokytojams žodį dievo, užtarymą ir globą suteikti, tardamas: „Jei kas to įsakymo neklausys, toksai tuo pačiu yra iškeiktas." Didysis mistras su savo tarnais ir teisrodžiais turėjo tą dekretą akivaizdoj popiežiaus ir surinkimo kardinolų prisieka patvirtinti, jog visa tą, kas yra tame dekrete įsakytu, pildys ir darys. Apie Gedimino skundimos popiežius tame dekrete nieko neminavojo, nes, norėdamas geriau apie tą išsijautoti, siuntinius į Lietuvą išleido.

Taip besikaulijant patiems krikščionims rūmuose popiežiaus, tuo tarpu didžiūnai nuo Reino, Čekų, Elzaso atvedė naujas gaujas meldžionų į Parusnį, kurios, susinėrusios su kryžokais, stačiai norėjo į Lietuvą traukti, bet žiema pasitiko taip drėgna ir ledas ant upių ir ežerų taip silpnas, jog meldžionys negalėjo to nuveikti, ką ketėjo, vienok vienas jų būrys, įsigrūdęs į Žemaičius, valsčius Dovydo, garsingo karvedžio, bubiu ir giltine krikščionų vadinamo, nuteriojo.

Paskiau gegužės mėnesyj kamendotas Ragainės pilies, staiga vėl įpuolęs į Žemaičius, priemiesčius, arba papilius, Gedimino pilies nudegino ir gyvento-

jus, kurie nepaskubėjo pilyj užsirakinti, nugalavo. Tuo tarpu kiti pulkai meldžionų parubežiais mažomis kekėmis su žemaičiais ir lietuviais skardės, kuriose pervis didžiau perkrikštas, vardu Parviltis, vokiečiams vergaująs, atsiženklino, kursai su 19 savo bendrų, arba riežokų, nujautęs 45 lietuvius medžiojant, sekė juos tylu įkandin, nutykojęs naktį, antpuolė įmigusius ir iki paskuojo iškirto, žirgus, padargą medžioklės su vakarčiu atėmė. Kitu kartu tas pats Parviltis antpuolęs netyčiomis giriose didesnį būrį lietuvių ar žemaičių, kurių regėdamas neveiksiąs, muko šalin, palikdamas žirgus su vakarčiu lietuviams, bet, įkyrėjus badu stipti, ėmė savo bendrus drąsinti tais žodžiais: „Regit, jog turim badu nustipti, vykim lietuvius ir labiau mirkim godingai, rasi laimėsim." Kurie, jo paklausę, prisiartino slapta pas lietuvius, kuriuos antpuolę naktį, iki paskuojo iškirto ir visa įgijo, ką buvo nustoję.

Tuo tarpu lietuviai norėjo pilį Christmemelį, arba Skirsnemunę, kryžokams pasalu atimti, į kurią žvejys lietuvis buvo pasiėmęs įvesti juos, nes lietuviai tame daikte nusivylė, kaipogi ateidami rado jį ant mūrų pilies bekybantį, kurį kryžokai kaipo zdraicę pakorė ir pasitaisė stipriai su lietuviais remtis, kurie, apgulę pilį, didžiai baisiai vėtravojo, vienok nieko negalėjo padaryti; pačiame papilyj ištiko į aiškią mūšą, kurioje su visų didžiausia narsybe piovės ilgą laiką, varžydamies pergale, bet, kritus lietuvių karvedžiui, likusieji atsitraukė palikini apgriautą pilį[1].

Tuo tarpu atkeliavo į Parusnį Baltramiejus, vyskupas Alekto, su Teofridu, opatu benediktinų, viršiau

---

[1] Dusburg, c. 348.

minavoti popiežiaus siuntiniai, su įsakymu, lig tiktai persikrikštys Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, kad tuojau kryžokai liautųsi nuo karių su lietuviais ir taikiai su jais gyventų, liepdamas dar jiems saugoti pakajų, kurį pernykščiai tarp lietuvių ir kalavijonų buvo patvirtinęs. Atėję siuntiniai popiežiaus į Rygą tuojau išleido kitus siuntinius prie Gedimino gromatą popiežiaus jam paduoti, kurioje jis linkėjo jam laimės ir džiaugės išpažinimu jo tikro dievo, brukdamas į jo globą savo siuntinius. Gediminas, priėmęs siuntinius su didžia iškilme, išvaišino ir, palydėjęs juos, įkandin išleido savo siuntinius į Rygą atsaką popiežiaus siuntiniam duoti.

Tą regėdami, kryžokai numanė aiškiai, jog jiems tuojau užšaus skląstį jų terionėms, todėl visaip norėjo krikštynas Gedimino sugaišinti. Visų pirma žadėjo jam 500 svarų sidabro duoti, jei jis priims krikštą nuo kalavijonų, ne nuo arkivyskupo; kad to Gediminas nedarė, kalavijonys iš apmaudo siuntinius, einančius iš Lietuvos į Rygą, sugavo ir, užrakinę Ašradės pilyj, nugalavo. Gediminas guodės vėl popiežiui apie tokią jų nedorybę, bet, nesulaukdamas teisybės ir regėdamas aiškiai, jog kryžokai ne platinimu dievo žodžio rūpinos, bet tiktai tyko pragumo jį nuvergti ir jo ūkę pasavinti, todėl įbingęs ryžos nebsikrikštyti ir Šilgalį, savo rūmų vyrą, išleido į Rygą apreikšti tą siuntiniams popiežiaus, kursai, įėjęs į surinkimą siuntinių ir diduomenės vokiečių, pasakė: „Mano viešpats nepažįsta jūsų popiežiaus ir negeidžia pažinti, tikybą, kurią išmoko nuo savo tėvų, tą seks ir kariaus už ją iki savo gyvos galvos." Tą girdėdami, popiežiaus siuntiniai nusiminė ir neabejojo daugiau, jog Gediminas nebsikrikštys.

Iškeliavus Lietuvos siuntiniams į Rygą, Gediminas, norėdamas parodyti kryžokams, jog jis nejuokuoja, tuo pačiu kartu išleido Dovydą, Gardino pilies vyrą, su stipria kariauna į Mozūriją, kursai, siaubdamas visame krašte, grobį griejo ir teriojo, kaipogi, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino, pačių bažnyčių daugiau nei 30 jau sugriovė, jau sugruzdino. Įsilaužęs varu į Pultusko pilį, gyventojus iškirto, o pačią pilį sudegino ir, 4000 svieto, tarp kurių daug pasitiko žydų, apvergęs, su didžiu grobiu laimingai pagrįžo į Lietuvą.

Gediminas antrą dalį kariaunos buvo išleidęs į Padaugavį, kuri, įėjusi į Rozytės sritį, lėbavo kaip tinkama, kaipogi, kas vien krikščioniu vadinos, tas kniusto nuo kardo įbingusio lietuvio ar nuo ugnies pragaišo, kurią lygia dalia apvertę į rūstą tyrą, grįžo namon su gausiu grobiu[1].

Noris Gedimino apkrikštyti nevyko, vienok arkivyskupas Rygos nerūgojo ant jo ir tame daikte ne Gediminą, bet kalavijonis kaltino, kaipogi ateinantį metą balandyj mėnesyj, siuntiniams popiežiaus Rygoj dar tebesant, rašė arkivyskupas antrą kartą popiežiui, guosdamos tais žodžiais: „Noris akivaizdoj visų kardinolų didysis mistras su savo tarnais prisiekė ant evangelijos pildyti tą, ką popiežius buvo jiems įsakęs, vienok iki šiolei nieko to nedaro. Nes kuo drąsiau žengia nuo nuodėmių į nuodėmes ir, elgdamies kaip tinkami, kuo didžiau dar sketerauja, kaipogi einančius popiežiui guostis kalina ir novija ir tad juos tepaleidžia, kad pasiima popiežiui nebsiskųsti; siuntinius keliaujančius grobsto ir žudo, patį didįjį Lietuvos kunigaikštį visaip masina, žadėdami jam

[1] Dusburg, c. 351.

tūlose vietose pilis, nuo arkivyskupo pastrūnytas, ir 1000 svarų sidabro duoti, jei jis ne nuo arkivyskupo, bet nuo jų mistro ir kryžokų krikštą priims, ir, visaip gromatose jį peikdami, svietą paikina. Ne vien patys prisiektą su lietuviais pakajų laužė, bet dar prisuokė vyskupą Ezelio ir kitus pralotus savo gorinimais tam pakajui atsakyti, pasavino bažnyčias, koplyčias ir savo tenai kunigus įdėjo su regima prapulčia per-krikštų ir paniekinimu popiežiaus valdžios." Sakos jis veltui teisinga širdžia draudęs ir graudinęs mistrą ir brostvius, kad jie įsakymų popiežiaus klausytų ir vienybėj bažnyčios taikiai elgtųsi, bet jie niekino ne vien tą graudinimą, bet patį popiežių ir jo įsakymus. Todėl arkivyskupas, nebnumanydamas kaip juos nudrausti, iškeikė mistrą patį ir kalavijonis ir tą liepė visame Padaugavyj apskelbti ir ant bažnyčios durų prisegti[1].

Kryžokai ir šiuo kartu norėjo nusiteisinti popiežiui nuo tokių užmetinėjimų arkivyskupo, vienok, gėdėdamos patys vaidintis popiežiui, pasamdė sau užtarytojus Ziemovitą ir Traidenį, kunigaikščiu mozūrų, su vyskupu Plocko, kuriuos pas popiežių išleido. Nukeliavę į Avinjoną, pasakojo jam apie baisius nuteriojimus, kokius lietuviai Dobrynės krašte padarė, apie jų smarkybę, su kokia tenai elgės, stigavodami jo šventenybei, jei tenai jis neduos krikščionims veikios ir stiprios pagalbos, tada netikėliai lietuviai iki paskuojo nugaluos, todėl lūgojo jo širdingai, kad ant lietuvių kryžiaus karę skelbtų ir lieptų kryžokams toliau juos kariauti, kaip iki šiolei kad darė, nesgi jų vienų netikėliai tesidrovi.

Lygia dalia Varmijos vyskupas su savo kapitula teisino kryžokus tais žodžiais: „Randas tokių žmonių,

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, S. 396.

kurie ant nelaimės meilės artimo niekam nevertas pasakas skelbė, kai būtų lietuviai, kurie tiek kraujo krikščionų pagožė, norintys krikštytis, o kryžokai jų neleidžiantys; aš skelbiu tą stigavojimą kiekvienam į dievą tikinčiam už yną melą, ką patys netikėliai tvirtina žodžiais ir darbu, kaipogi jie tyko kaip įmanantys krikščionis suvisu toj šalyj išnaikinti. Tą dar stigavoja terionės ir kraujo praliejimai apygardose Revelio, Tarapato, srityse Klaipėdos, Vėluvos, Dobrynės ir Štrasburgo, negal aprašyti, su kokia tenai smarkybe kankino netikėliai krikščionis. Todėl lūgoju širdingai neklausyti tokių abydų ir nedorybių, skelbiamų ant kryžokų, ir, girdint jas, turėti už melus ir ynas pramones."

Kad taip kryžokai, nieko nešykštaudami, norėjo pinigais ir kebelėmis užslėpti teisybę, kad tiktai savo ketėjimą galėtų pasiekti, tai yra visos Lietuvos ilgainiui pasidaryti valdymierais, bet jų reikalai piktyn vien kas dieną ėjo. Kaipogi Gediminas, regėdamas tokią jų nedorybę, nenorėjo krikštytis ir jiems vergauti, nes dyko iki paskuojo juos kariauti ir per jūrą tremti, todėl ėmė stipriai ginkluotis į didžiai baisias ir kruvinas kares; ant didesnės jo laimės rados jam prietelius Vladislovas, lenkų karalius.

Vladislovas, regėdamas, jog savo viena galia kryžokų niekaip nenuveiks, norėjo kaip įmanąs susibendrauti su lietuvių narsia ir karinga tauta, kurios galybės garsas ožė jau visame pasaulyj, kurios rimti pulkai tūkstančiais kryžokų ir kitų meldžionų, gyniodami savo liuosybę ir namus, ne vien visas lygmes buvo užlaidoję, bet ir pačias versmes užkimšę. Todėl Vladislovas Lokietka, geisdamas su tais vyrais pasibendrauti, išleido siuntinius į Vilnių pas Gediminą, įsakęs piršti jo dukterį Aldoną savo sūnui vienturčiui

Kazimierui, 15 metų turinčiam. Gediminas su didele
išeime ir iškilme priėmė siuntinius savo buveinėj,
vaišino juos ir ragino kaip reikiant. Pradėjus dukterį
piršti, Gediminas nesigynė jos leisti, vildamos tuo pa-
sigentinimu dar didžiau savo ūkę pastiprinsiąs ir ko-
kiame atsiėjime turėsiąs pagalbą bent nuo vieno ka-
raliaus krikščionies, todėl netrukdamas dukterį paža-
1325 dėjo ir ūkvaizdžius pergėrė. Gediminas, didindamos
dar kraitį savo dukters, pažadėjo piršliams 40 000,
pagal kitus 24 000, lenkų kalinių, Lietuvoj vergaujan-
čių, namo paleisti, kad jie Aldoną, savo karalienę,
namo sektų. Taip elgės Gediminas pagonis su krikš-
čionimis, kad tuo tarpu kryžokai ir kiti vokiečiai mel-
džionys perkrikštus ne vien patys kruvinai vergė, bet
vienus pardavojo gudams, kitus leido per jūrą į
Teutoniją taip pat kruvinai vergauti, vienok nesigė-
dėjo patys save vadinti mokytojais žodžio dievo ir
malonės artimo.

Kas aprašys tą linksmybę, kokia tuo kartu Lenkų
žemėj rados, kas per džiaugsmas kalinių, namo grįž-
tančių! Lietuviai, pirma visų smarkiausi jų nepriete-
liai, šiandien gentimis pasidarė. Motinos, tėvai, bro-
liai, seserys bėgo ant vieškelių sveikinti tėvų, brolių
ir vyriškių, iš nevalės grįžtančių. Atkeliavus Aldonai
į Krokuvą, Lenkų buveinę, Vladislovas karalius, savo
rūmų prieangyj su savo didžiūnais sveikinęs grakščią
lietuvę, savo marčią, įdavė ją į ranką jos vyrui kara-
laičiui Kazimierui. Ryto metą Aldona, ant krikšto
Ona įvarduota, pirmoji prisiekė pas krikščionų alto-
rių žmona karalaičio būti. Kas apsakys tą džiaugsmą,
koksai tenai ne vien pačioj buveinėj, bet ir visoj ka-
ralystoj buvo. Kaliniai vieni mylavo savo senas mo-
inas, senus tėvus, kiti brolius, seseris, kiti glaudė prie
savęs meilingus kūdikius ir pačias, kurių buvo pasi-

ilgę. Pats Vladislovas iš to džiaugsmo minavonei tos linksmos dienos įstatė žvaigždę baltojo erelio, kurią iki šios dienos galiūnai ir didžiūnai Lenkų ir Lietuvos tebdėvėja, o su Gediminu, savo uošviu, sandaras padarė iš vieno kariauti kryžokus ir kitus neprietelius lenkų ir lietuvių[1].

Gediminas, norėdamas dar užsiklėsti nuo pavojaus, pervis kad galėtų stipriai kryžokus ir kitus vokiečius kariauti, tuojau išsiuntė Uvainį, savo brolį, urėdą Polocko, su Teodoru, urėdu Minsko, į Naugardą pakajų patvirtinti, kuriuodu, atnaujinusiu jį, laimingai m. 1326 pargrįžo namo[2]. 1326

Kryžokai, išgirdę apie tą, nusiminė, kaipogi tas gentinimos lietuvių ir lenkų didžiai jų širdį gildė ir atentį jiems pragarą rodė. Todėl visaip norėjo tas pažines išskiesti, bet veltui. Regima jau buvo, jog kryžokai lietuvių ir lenkų nebnuveiks, kaipogi kas dieną kruvinos karės reiškės, kurie, regėdami nieko nebnuveiksią nei skaugyba, nei paprakais, ėmė ir patys iš peties ginkluotis, kad nuo tos baisios audros, kuri juos gorino nuo pietų ir saulėtekio, užsidengtų. Visas zokanas kryžokų suskato, nes pervis didžiau pats didysis mistras rūpinos tuo, kursai, norėdamas nuo visų pusių užsidaryti, kad lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, negalėtų įpulti į Parusnį, liepė naujas pilis strūnyti. Tuojau Bartijoj padirbo Girdaujų pilį, Galindijoj — Vartenbergo, Varmijoj — Gutštato ir Pluto, Pamezonijoj — Bišofsverderio, Kulmijoj — Nojmarko, Gilenburgo, Linenburgo ir Morungeno, kurias kryžokai norėdami kuo veikiau įšeimyninti vokiečiais, senu įpratimu apdovanojo jas privilijomis ir liuosybėmis.

---

[1] Kotzebue, Preus. ält. Gesch., T. II, K. 21.

[2] Карамзин, т. IV, К. VIII, с. 179.

Tuo dar kryžokai nesikakino, bet kuo didžiau rūpinos su artimais valdymierais ir neprieteliais lietuvių susibendrauti. To dėjęsi, atnaujino pažines ir sandaras su gudų kunigaikščiais, pervis su Jurgiu, kunigaikščiu rausvųjų gudų, kursai jiems pasiėmė talkinėti. Negana dar nė to, mistras buvo jutęs, jog Vratislavas, kunigaikštis Pamario, sukeršto su Vladislovu, karalium lenkų, tuojau su juo sandarą padarė, žadėdamu vienas antram talkinėti ir ypačiai su neprieteliais nekariauti ir nesandarauti. Tuo tarpu karė su lenkais skaistyn vien reiškės, o Lietuvoj skelbė didžiai stipriai ginkluojantis, kaipogi Vladislovas, tardamas eisiąs Pamario užimti, sutraukęs stiprią kariauną į Kujaviją, puolė staiga į Mozūriją, kurios kunigaikštis bendravos su kryžokais, nuteriojo visą kraštą ir, į Plocko pilį įsigrūdęs, sudegino ją ir didį grobį sugriejo, iki kryžokams ant pagalbos ateinant. Nuo to rodės, it pradėjo karę su kryžokais. Bet Vladislovas palikinas kryžokus norėjo pirma išsigrumti su Brandenburgo kunigaikščiu, bendru kryžokų, tačiau, jusdamas save ne visai stipriu, patelkė lietuvius, kuriam Gediminas tuojau nuleido Dovydą garbingą su 10 000 joties rimtų meškenočių. Dovydas, persikėlęs su savo pulkais pirma per upę Islą, paskui per Odrą upę, įėjo į Brandenburgiją ir, ką sutikdamas, kardu ir ugnia tenai naikino. Visą kraštą baisiai baisesniai nuteriojo, pačias Berlyno miesto apygardas nudegino, pačių bažnyčių daugiau nei 140 jau sugriovė, jau sudegino, šventus indus maitojo, gerdamas iš jų ir valgydamas. Nesikakino dar tuo narsus Dovydas, nes, persikėlęs dar per upę Elbę, saksus ir kitas gimines nugandino savo narsybe ir smarkybe.

Tarp kitų veikalų lietuvių yra pasaka užrašyta, jog, teriojant Brandenburgiją, vienas kareivis, kad

kliošitorių minyčkų drevėjo, sutikęs grakščią minyčkėlę, užsidegęs tenai tas baisus pagonis ir norėjęs ją išžarginti; minyčka pasiėmusi jį išmokyti, kaip neįžeidžiamu tapti nuo visokios geležies, jei paleis ją liuosą. Lietuvis, panoręs neįkertamu tapti, paleido ją. Ši tuojau pačiūpojusi savo kaklą, lenkdama galvą savo, tarė: „Mandyk, tu jos nenukirsi." Lietuvis, tą už tiesą turėdamas, smūgterėjo sieksniniu kardu, ir galva gražios minyčkėlės parietėjo. Suprato paskui meškenočius lietuvis, bet jau neblaiku.

Grįžo jau namon rimti lietuvių pulkai nusluoguoti gėrybėmis ir turtais, būrius imtinių varydami, tarp kurių sako buvus 6000 pačių motriškų. Pargrįždami dar teriojo Mozūriją, kaipo kraštą bendro kryžokų. Tenai belėbaujant lietuviams, du vyresniuoju susivaržiusiu didžiai gražia mergaite, kurios vienas antram skaugėdamu, atėjo pas patį karvedį Dovydą ant nusprendimo, katram ji prigulėtų. Šis, ištraukęs iš pašonės kalaviją savo, visų akivaizdoj ant karto gražią mozūrėlę perskėlė ir metė katram pusę, sakydamas, jog teisingai jųdviejų grobį perdalijęs. Tą išgirdęs, nabaštikės jaunikis Andriejus Gostas, mozūras, prisiekė karvedžiui Lietuvos atmonyti. To dėjęsis, įlindo į eiles lietuvių, tardamas norįs jiems tarnauti ir jų karvedžio klausyti. Tuo tarpu nutykojęs Dovydą karvedį savo žirgą girdant, pasalu nuo užpakalio ragotine pervėrė. Taip pabengė gyvatą Lietuvos vytis, garsingas narsybe ir drąsybe, giltine krikščionų vadinamas. Lietuviai, noris nuliūdę tokia nelaime, vienok su nepaseikimu grobiu toliau nei per 150 mylių pagrįžo laimingai į Vilnių[1].

Įžagę lietuviai į taip naudingą grobį Brandenburgijos, atentį metą sukėlė vėl kareivius ir paskyrę sau

[1] Kotzebue, Preus. ält. Gesch., T. II, K. 21.

Algirdą, vyriausiąjį sūnų Gedimino, kursai buvo jau garsus ne vien Lietuvoj, bet ir už rubežiaus savo kantrybe ir narsybe. Tasai karvedys, persikėlęs per upę Vislą ir Odrą, sustojo į abažą ties Frankfurtu, buveine Brandenburgijos, leisdamas rimtus pulkus terioti į likusiuosius kraštus nuo praėjusiojo žygio. Tenai visa apvertęs į rūstą tyrą, persikėlė per Elbę upę, kad tenai meldžionys keliaudami negalėtų maitintis ir kitos pašalpos gauti, plačiai platesniai iki pat angų Magdeburgo pilies nuteriojo. Išdrevėję tenai daugybes giminių ir pergalėję valdymierą Brandenburgijos, vėl laimingai su nepaseikimu grobiu pargrįžo į Lietuvą.

Tuo pačiu laiku buvo vėl prasidėjusi karė tarp lenkų ir kryžokų, kurie, susinėrę su Pamarių ir Mozūrų kunigaikščiais, su stipria kariauna į Lenkų žemę įsigrūdo ir Kujavijos apygardas baisiai baisesniai nuteriojo, trobesius nudegino, gyventojus iškirto ir, į Kovalio pilį vėtra įsilaužę, žeme apprausė, palikini rūstą tyrą su didžiu grobiu į Parusnį pagrįžo.

Vladislovas karalius, rūpindamos kitais reikalais savo ūkės, nebstengė kryžokams atmonyti. Vienok, norėdamas apmaudą nugiežti, patelkė vėl savo uošvį Gediminą, kursai, susinėręs su lenkais, įpuolė į Kulmiją taip staiga, jog kryžokai nebepaskubėjo susitraukti į vieną kuopą ir su lietuviais siena išsigrumti, tuo tarpu kur vien užėjo lietuviai, ten rūstą dieną darė; palikę visoj Kulmijoj iras ir degėsius žioruojančius, grobį sugrietą namon išleido, o patys metės su visa smarkybe į Mozūriją, kad Venceslavui už pernykštes teriones atmonytų, lygia dalia drevėjo ir teriojo jo kraštą. Vienok kamendotas Kulmo pilies, sukėlęs skubiai stiprią kariauną ir susinėręs su Venceslavu, mozūrų kunigaikščiu, ėmė vyti lietuvius, ku-

riuos panokęs Kujavijoj, ištiko į baisiai kruviną mūšą ir ilgas valandas varžės pergale. Ant galo kryžokai išguro, kurių pačiudu kamendotu pilių Torunės ir Kulmo su visa savo kariauna paliko karvietėj beklaksą, Venceslavas vos gyvas beišsprūdo palikinas visas gėrybes lietuviams ir lenkams.

Kitoj pusėj tuo pačiu laiku žemaičiai, susinėrę su pilionimis Rygos, visą Padaugavį į tyrą apvertė, daugiau kalavijonims padarė iškados nekaip 30 000 ilgųjų grašių; į Diunamiundės pilį vėtra įsilaužę, gyventojus iškirto[1].

Noris kryžokai buvo didžiai stipriai pasitaisę į karę, vienok regėjo aiškiai, jog lietuviams, sunertiems su lenkais, nieko nebepadarys, ir veikiau ar paskiau užimtąją žemę teks jiems grąžinti ir patys vergauti turės, todėl kaip įmanantys rūpinos juos perskiesti.

Tuo tarpu kryžokai, norėdami atmonyti žemaičiams už teriojimą Padaugavio, ketėjo su jais grumtis. To dėjęsi, į parubežines pilis, tai yra Klaipėdos ir Skirsnemunės, įdėjo stiprias įgules, kurias noris sunku buvo maitinti, dėl to jog žemaičiai tuointimpos jas vėtravojo, vienok vokiečiai kaip įmaną tenai turėjos. Ant didesnės dar lietuvių laimės drebėjimas žemės apygardose Klaipėdos pasitiko, kursai ne vien vietovę, arba miestą, užėmė, bet ir pačią pilį sugriovė, kurios iras nuvokus, mistras liepė naują strūnyti, o tuo tarpu išleido savo kariauną į Medininkus, kurių gyventojai, jutę kryžokus ateinant, vieni į girias išsidangino, kiti pilyse su savo turtais užsirakino, o kariauna kryžokų nieko nepešusi apent į Parusnį sugrįžo. Žemaičiai, tardami kryžokus būtinai per rubežių išsitraukusius ir tuo pavojų praėjusį, nusiginklavo ir

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, S. 450.

paskydo, bet tame daikte didžiai nusivylė, kaipogi kryžokai pasistiprinę grūdos vėl į patį vidurį Lietuvos ir, nerasdami tenai nė kokio atsparo, per šešias mylias į rūstą tyrą pavertė, pačią pilį Gardiną apgulė, kuri, neturėdama kiek reikiant apgynėjų, pasidavė. Nesgi stovėjo abažas pas pilį; lietuviai, kurie išgirdę, jog kryžokai sugrįžo į Parusnį, abažas paskydo; tuo tarpu kryžokai apent atgrįžo į pilį, įėję gyventojus gyvus paliko, kurie iš to džiaugsmo 94 persikrikštijo.

Antra žara kryžokų, išėjusi iš Ragainės pilies, apniko naktį pasalu pilį Putvių ir antrą pilį Aukaimio, gyventojus, papiliuose bemiegančius, iškirto, trobesius sudegino, vienok, nestengdami į pačias pilis įsilaužti, šalin paėjo[1].

Tuo tarpu popiežius nubengė karę tarp lenkų ir kryžokų tokiu pragumu. Vladislovui, karaliui lenkų, liepė kariauti Brandenburgijos valdžiūną už tą, jog jis šelpė Liudviką, teutonų ciesorių, nprietelių popiežiaus, o kryžokams liepė kariauti po seno lietuvius ir žemaičius. Vladislovas karalius, popiežiaus paklausęs, ant vienų metų su kryžokais sandarą padarė. Popiežius, drąsindamas kryžokus, liepė kunigams visoj Teutonijoj kryžiaus karę skelbti ir krikščionis telkti į karę ant lietuvių ir žemaičių, žadėdamas tuos pačius atlaidus, arba atpuskus, keliaujantiems duoti ne vien tiems, kurie, kryžium apsiženklinę, patys eis, bet ir tiems, kurie, negalėdami keliauti, šelps kryžokus pinigais ar kitu kokiu pragumu.

Tuojau ant balso popiežiaus sukilo ne vien diduomenė vokiečių, anglų, vengrų, bet ir pats čekų karalius Jonas pasiėmė keliauti su savo didžiūnais lie-

---

[1] Dusburg, c. 7—8.

tuvių kariauti, kursai tą patį rudenį atkeliavo su didžiomis gaujomis į Parusnį. Ir taip mistras, turėdamas jau daugiau nei 30 000 kareivių, ketėjo vėl į patį vidurį Lietuvos grūstis, vildamos geros laimės, jog žiema buvo didžiai speiguota ir visur kelianti. To vildamies, vokiečiai ties Ragainės pilia persikėlė per Nemuną, paskui per Jūrą upę ir vėl į Medininkus įsigrūdo, kurį kraštą, kaipo artimą Klaipėdai, vokiečiai didžiai norėjo įgauti, kurio gyventojai narsūs ir kantrūs daug kartų buvo didžiai įgrobę kryžokus. Visų pirma apgulė Medvėgalio pilį, į kurią pirm 13 metų laužsaid buvo jau prityrę nuopuolį. Dabar dieną ir naktį su visų didžiausia smarkybe ir narsybe vėtravojo. Noris įgulė su neaprašoma kantrybe ir narsybe gynės, bet, nuvargusi ir nė nuo kur nebvildamos pagalbos, pervis kritus jos karvedžiui, ant malonės kryžokų atsidavė. Įėję meldžionys į pilį visi stebėjos į didelybę žemaičių kritusiojo karvedžio, kursai būk turėjęs 12 uolekčių aukščio. Likusieji gyventojai pilies, kurių buvę 3000, kniūpsti lūgoję nuo karaliaus čekų ir mistro sau gyvybos, bet taip kietos širdies buvęs pervis mistras, jog jis norėjęs visus nugaluoti, kas būtų ir nutikęs, jei nebūtų karalius čekų mistrą numaldavęs pasiduodančius gyventojus geriau gyvus palikti ir krikštyti, nekaip galuoti. Ant galo mistras, paklausęs karaliaus, krikštijo juos ir į vergus išvarė. Tuo pavykimu čekų karalius didžiai džiaugės, noris tuo pačiu žygiu nuo darganų, vėjų, šalčių, pusnių ir speigų pats apako ant vienos akies, nesgi jei tas jam nebūtų nutikęs, aiškiai jis būtų dar ilgiau lietuvius kariavęs, ir jei nebūtų atėjusi žinia, jog Vladislovas, karalius lenkų, apskelbė karę kryžokams ir jau Kulmiją teriojo[1].

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 426.

Todėl kryžokai palikini žemaičius grįžo greitai į Kulmiją lenkų ramdyti, o apkrikštytieji žemaičiai apent pagrįžo į savo bočių tikėjimą. Kryžokai, persikėlę per Drevencos upę, įpuolė į Lenkų žemę ir tenai sritį Dobrynę baisiai nuteriojo; gieždami apmaudą už savo nelaimes, į pilį Dobrynės įsilaužę, visus, kurie nenorėjo išsižadėti Vladislovo valdžios, nugalavo. Lygia dalia pilys Leslavos, Plocko, Verbergo, Višegrodo kliuvo į nagą kryžokams, kurie gyventojus be perskyros lyties ir amžiaus nugalavo, o pilis žeme aprausė. Taip pat antra žara kryžokai, Dobrynę teriodami, į pilis Brestą ir Nakelį įsigrūdo ir gyventojus iškirto.

Kad taip kryžokai lėbavo Lenkų žemėj, lietuviai Parusnį drevėjo, grobį griedami, o meldžionis, savo galžudžius, senu įpratimu galuodami.

Kryžokai, liovęsi nuo lenkų karės, ketėjo vėl grįžti Žemaičių kariauti, pervis jog tuo pačiu laiku buvo atėję kryžokams į talką meldžionų gaujos, su kuriomis susinėręs, didysis mistras traukė į Žemaičius, kaip buvo ketėjęs, į Vaigių sritį, pagirtą savo šventenybe, apie kurią viršiau jau minavojau. Nes ūkininkai, jutę ateinant kryžokus, vieni užsirakino pilyse, kiti į girias išsidangino, taip jog kryžokai, maž tepelnę, turėjo grįžti į Parusnį.

Tuo pačiu laiku įgulė Ragainės, įpuolusis pasalu į Žemaičius, papilius Gedimino pilies nudegino ir gyventojus nugalavo, tarp kurių vos nekurie besuskubėjo pilyj užsirakinti[1].

Tą patį metą norėdamas Vladislovas, lenkų karalius, savo nelaimes kryžokams atmonyti rengės į karę ir Gediminą, savo uošvį, vėl patelkė, su kuriuo

---

[1] Dusburg, suppl., c. 14.

sutarė Matkibožo dieną vienkartu kryžokus antpulti. Nujautęs apie tą, didysis mistras ėmė skardžius Drevencos upės tvirtinti, vildamos neįleisti lenkų į Parusnį, nuo saulėtekio nesistiprino, tardamas lietuvius pulsiant vienkartu su lenkais. Kaipogi Gediminas, nesulaukdamas paženklintoj dienoj lenkų, grūdos vienas į apygardą Osterodės pilies; visa, kas tenai pasipainiojo smurtam lietuviui, tas išguro nuo jo rūsto kardo. Gediminas, apvertęs tenai visą kraštą į rūstą tyrą, pasibloškė ant Liubavos pilies, kurią netrukdamas sudegino. Taip belėbaujant lietuviams, urėdas Kulmijos, surinkęs savo kareivius, traukė prieš ir su pirmosiomis jų sargtimis susiskardė. Gediminas, tardamas visą kariauną kryžokų prieš jį traukiant, pasišalino nuo pilies, nes antrą dieną Gediminas metės su viena dalia savo joties Kavernykų pilin į padrevencį, vildamos tenai lenkų karalių rasiąs, bet, neradęs jo, nusiminė ir tarės nukroptu esąs, vienok ir taip paeidamas dar visą sritį nudegino, o pilį žeme aprausė[1].

Vienok lenkų karalius buvo atėjęs su savo kariauna ant sutartos dienos į apygardą Mikelau, kurią, padrevenciu eidamas iki Štrasburgo pilies, baisiai baisesniai nuteriojo. Bet mistras, kaip sakiau, su visa savo galybe taip buvo stipriai ant skardžių Drevencos apsitvėręs, jog karalius lenkų niekaip negalėjo į antrapus upės išsigauti ir, nieko negalėdamas mistrui padaryti, per kelias dienas pasitraukė dar toliau upe pagal iki Libičiaus pilies, ties kuria rado ir seklimą. Mistras vienok įkandin antru pašaliu upės jį sekė. Karalius ir čia nespėriai tegalėjo per upę persikelti, pervis jog vengrai, jo talkėjai, buvo pradėję trakuoti.

---

[1] Wigand Marburg., p. 280.

Kaipogi karalius, jutęs Gediminą paėjus, buvo išleidęs siuntinius, lūgodamas jį, kad grįžtų ir vienkartu kryžokus kariautų, bet didysis Lietuvos kunigaikštis įbingęs jam atsakė: „Aš buvau vieną kartą su tavim sutaręs ir dieną susieiti paženklinęs, aš atėjau, o tu neatėjai; jei mane tada nebūtų mano dievai saugoję, aš būčiau per tavo vylių vokiečių vergu tapęs, dabar aš pažįstu mano vylėją." Pajutęs apie tą, Vilhelmas, karvedys vengrų, sakė karaliui: „Tu nori, regiu, netikėliais krikščionis kariauti. Tai taip, leisk mums į namus grįžti, bet jei nori, kad mes su tavim būtumėm, leisk netikėlius namo eiti, tada mes tave švankiai ir stipriai šelpsim." Todėl karalius, noris nenorėdamas, turėjo persiskiesti su Gediminu, kursai įbingęs tą pačią dieną atleido siuntinius pas karalių, rūgodamas ant jo, jog veltui jį sutrukino, ir reikalaudamas aukso, sidabro, gelumbės ir žirgų, kaipo žadėtos nuo jo algos savo kareiviams kiekvienam pagal jo nuopelną. Vladislovas karalius tuojau užganą padarė, o Gediminas su savo pelnu pagrįžo į Lietuvą[1].

Rasi Gediminas būtų grįžęs Vladislovui karaliui talkinėti, jei jis būtų neįsipainiojęs į kitas kares. Minavojau viršiau, jog totoriai valdė gudus saulėtekinius, maskoliais vadinamus, kurių kunigaikščiai mokėjo totoriams donį, ir kiekvienas maskolių kunigaikštis turėjo eiti prie totorių chano lūgoti jo, kad patvirtintų jo valdžią ant kitų visų kunigaikščių, vienu žodžiu, kas norėjo ypatingai rėdytis, tas turėjo nuo totorių chano patvirtintu būti ir donį jam mokėti.

Tuo laiku Uzbekas, chanas totorių, patvirtinęs kelis maskolių kunigaikščius ypatingais valdymie-

---

[1] Wigand Marburg., l. c.

rais, liepė vaidintis savo rūmuose Tverės kunigaikščiui Aleksandrui ir Uzbeką savo viešpačiu išpažinti, ir donį jam duoti. Aleksandras niekaip nenorėjo to daryti, noris jo tėvūnai, kunigai ir ūkininkai linkėjo tenai eiti, bet jis jų neklausė, sakydamas, jog jis tenai galą gaus. Pleskavionys vieni jį testabė ir ketėjo jį gynioti, už ką Naugardo arkivyskupas, krūpaudamas apmaudą totorių ant savęs sukelti, iškeikė pleskavionis. Aleksandras, nenorėdams žudyti pleskavionų, palikinas tenai savo žmoną su kūdikiais pats išėjo į Lietuvą nuo Gedimino pagalbos lūgoti, kuriam pažadėjo ir žmoniškai jį priėmė.

Aleksandras, išviešėjęs 18 mėnesių prie Gedimino, apent sugrįžo į Pleskavą, kurį gyventojai didžiai meilingai priėmė ir savo kunigaikščiu jį pakėlė, nuo Naugardo atsiskiedė, Arsenijų kunigą sau ypatingu vyskupu paskyrė ir išsiuntė jį į Rausvuosius Gudus nuo metropolito pasilaiminti, kurio Gediminas ir Aleksandras, kunigaikštis Tverės, lūgojo, kad naują pleskavionims vyskupą palaimintų, bet metropolitas Teognostas ne vien to nedarė, bet dar pleskavionims įsakė Naugardo arkivyskupo klausyti, kaipo visų didžiausios valdžios dvasiškos.

Tuo tarpu naugardžionys, norėdami apmaudą nugiežti ant lietuvių, traukė į Padaugavį ir tenai susigrūmė su lietuviais. Gediminas pergalėjo naugardžionis ir arkivyskupą Naugardo keliaujant per Lietuvą į Rausvuosius Gudus sugavo. Naugardžionys padarė pakajų ant tokių varunkų: naugardžionys pasiėmė ne vien Aleksandrui, kunigaikščiui Tverės, visa sugrąžinti, bet su lietuviais senąsias sandaras saugoti, su pleskavionimis susiderinti, jiems vyskupą palaiminti, pažadėjo Gedimino sūnui Narmantui pilis Ladogą, Ižorą ir Orechovą atduoti amžinai į jo valdžią,

kursai, noris buvo netikėliu ir siuntiniu Lietuvos pas naugardžionis, bet tuojau persikrikštijo šv. Sofijos bažnyčioj, užtarytojos naugardžionų, būti jų tarnu, kliautyj ir vienybėj su jais gyventi pasiėmė, nuo pavojaus juos gelbėti, kuriam dar atdavė visą Koreliją ir pusę Koporijos, tai yra šios dienos gubernijas Peterburgo ir Viborgo. Ir taip Narmantas pasidarė ypatingu kunigaikščiu ant upės Nevos, kursai turėjo naugardžionis nuo neprietelių gynioti[1].

Tas Narmantas į savo naują valstybę išvedė su savim būrį atėjusių iš Parusio gyventojų į Lietuvą lygiai su lietuviais ir žemgaliais ir tenai įkūrė naujukyną, kurio šiandien dar yra regimi palaikai Peterburgo gubernijoj: vienas kaimas Gdovo pavietėj, vadinamas Prusovas, antras Lugos pavietėj — Pruskaja, kurių apdaras pavėdus į latvių, noris išvirtusių į karelus, vienok daug dar tebturi savo kalboj žodžių lietuviškų[2].

Narmantas su savo būriu stipriai kariavo su finais, po kelis kartus juos pergalėjo daugioj vietoj pas Viborgą ir toliau.

Iki šios dienos karelai, taip vadinama viena dalis finų, gyvenanti Peterburgo gubernijoj, tebdainuoja dainas, kuriose garbina savo vyčius, tarp kurių vienas užmušęs tris lietuvius ant Ladogos ežero, antras paleidęs valtį su lietuviais į išplūską.

Daktaras Rimkevičius pasakojo, jog jie turintys raštą savo senuose aktuose, kurio negalintys suprasti.

Jonas, didysis gudų kunigaikštis, regėdamas tokią galybę lietuvių, visaip gerinos Gediminui; to dėjęsis, išpiršo jo dukterį Augustę, ant krikšto Anastazija

---

[1] Карамзин, т. IV, К. IX, с. 197.

[2] Koeppen, Der Litau. Volksstamm, S. Petersb., 1851.

pravarduotą, savo sūnui Simonui ir tuo tarės pavojų nuo savo ūkės attolinęs.

Kad taip lietuviai jau gyniojo savo liuosybę, jau kitiems talkinėjo, tuo tarpu jų neprieteliai, nieko negaudami nuo jų, patys susinėrė tarp savęs, kaipogi tą patį metą Padaugavyj kalavijonys varu įsilaužė į Rygos pilį, kurios gyventojai, noris per visą metą drąsiai gynės, šelpiami jau nuo lietuvių, jau nuo žemaičių, vienok, spaudžiami badu ir ginklu nuo kalavijonų, turėjo pasiduoti ir sunkius nuo jų varunkus priimti; tarp kitų turėjo du bokštu ant mūrų įgulei kalavijonų atduoti, vyresniuosius miesto į abažą išleisti, privilijas po kojų mistro padėti ir laukti, kurias jis jiems patvirtins, o kurias paniekins, ir pasiimti dar, jog lygiai su kalavijonimis į vietą sugriautojo konvento šv. Jurgio padės naują įkurti, 30 sieksnių mūrų savo pilies išgriaus, kas metą dėl antturėjimo to konvento 100 svarų sidabro duoklės jiems mokės. Tarp vyresniųjų pilies pusė bus kalavijonų, antra pusė pilionų, o kamendotas konvento tiesos suole sėdės ir spręs lygiai su kitais pilies teisdariais. Pilionys turėjo pasiimti į visus žygius prieš neprietelius traukti. Ir taip kryžokai, negalėdami lietuvių nuvergti, pradėjo jau saviškius verginti, neminėdami ant to, jog juos popiežius nuo to draudė ir nepaklusnius iškeikti ketėjo[1].

Ant laimės lietuvių kryžokas, vardu Endorfas, Marienburgo pilyj išeinantį didįjį mistrą Vernerį iš bažnyčios po mišparų nudūrė.

Į vietą Vernerio kryžokai pakėlė sau mistru brostvininką, vardu Luterį, vyrą didžiai išmintingą ir dievobaimingą; tas per visą savo amžių su netikėliais

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, S. 468.

lietuviais nekariavo ir norėjo per pakajų savo ūkininkus įturtinti, kaipogi su lietuviais ant dvejų metų paliaubas padarė.

Lietuviai nori nenori turėjo kryžokams paliaubas duoti dėl to, jog kiti neprieteliai kitoj pusėj ant lietuvių kėlės. Totoriai, apie kuriuos viršiau minavojau, negal žinoti, nuo gudų siundomi ar patys savo noru, pradėjo Lietuvos kraštus antpuldinėti, pervis gudus, lietuvių valdžioj esančius, beje, sritį Podolijos, Volynijos ir Kijevo savo antpuoliais ir siaubimais baisiai sudergė. Todėl du karvedžiu lietuvių Algirdas ir Kęstutis, atilsinusiu valandą savo kariauną, traukė totorių drausti. Lietuviai, atėję ties Mėlynaisiais Vandenimis, pamatė totorius taboriuose stovinčius, kurių 3 karvedžiai: Katlubachas, Girėjus ir Dimeiteris, stipriai pasirėdę, vedė tuojau nesuskaitomas gaujas į mūšą. Algirdas su Kęstučiu, tą matydamu, liepė lietuviams greitai rindotis, kuriuos paskui į penkias dalis perskiedusiu, taip suskliautė priešakį, jog nė kokios perglytos nebliko. Nuo pirmojo susirėmimo totoriai galėjo numanyti lietuvius pergalėtojais tapsiant. Kaipogi totoriai sulenkta eile pagal savo būdą nebgalėjo bekariauti, radęsi staiga nuo lietuvių apsiaustais, nesgi totoriai, išmetę vylyčias į tuščias vietas, susirėmė su lietuviais ragotinėmis ir kardais, bet lig tiktai lietuviai sau kelią praskynė, tuojau eilės totorių suniuko; kursai begalėjo tame suniukime šalin sprukti, tas spruko. Kas aprašys tą piūvą, kokią tenai lietuviai, vydami totorius, darė, pačiais kūnais neapregimus laukus nukrėtė, ir visi turtai, kas vien totorių taboriuose buvo, tas teko lietuviams. Algirdas su Kęstučiu, įgijusiu tą pergalę, vėtra įsilaužė į Očakavo pilį, ant kranto Juodosios jūros esančią, ir ją išdrevėjo. Į antrapus upės Niperio persikėlusiu, įkandin

vien totorius vydami, tyruose Putivlio ir Dono keliose kruvinose mūšose pergalėjo. Ant galo tapusiu valdymierais viso Juodojo pajūrio, kalavijus savo nuplovusiu Juodojoj jūroj, dėkavodamu dievams savo už tiek laimingų pergalių, Podolijose naujas pilis Bekotą, Smotričę ir Skalą, šiandien Kamenecu vadinamą, įkūrė. Tuo pačiu žygiu užėmę lietuviai Moldaviją ir Valakiją iki upės Dunojaus Jurgį Karijotą, vieną sūnų Gedimino, perdėjo tų kraštų rėdytoju. Pačiudu linksmindamos pargrįžo į Vilnių, bet lietuviai ir po tokių žygių neilgai teilsėjo, kaipogi, nubengus kares su totoriais, reikėjo tuojau kariauti su maskoliais.

Lietuviai savo bendro Aleksandro, Tverės kunigaikščio, sūnų Joną buvo pakėlę urėdu Smolensko. Tokios pažinės lietuvių su tverionimis didžiai netiko maskolių kunig. Jonui Danilavičiui, pervis jog Tverės kunigaikštis taip pat didžiuoju kunigaikščiu vadinos, bet pats Jonas Danilavičius savo galia nieko neišgalėjo nuveikti, vienok rymojo kaip noris lietuviams Smolenską išveržti. Dabar tarės sulaukęs patogaus pragumo, girdėdamas lietuvius kariaujant Podolijose ir panemunėj su vokiečiais meldžionimis. Tuo pragumu Jonas, did. maskolių kunigaikštis, sutraukė savo ūkės kareivius ir, patelkęs dar totorius, savo užtarytojus, su tokia kariauna ėjo į Lietuvos kraštą, vildamos užimti Smolenską. Urėdas, nujautęs lig laiku maskolių did. kunigaikštį į karę ant lietuvių rengiantis, ne vien pats drąsiai remtis pasirėdė ir savo pilį stipriai aptvėrė, bet dar ir lietuvius patelkė. Maskolių did. kun. Jonas, noris apgulęs buvo Smolensko pilį, vienok, negalėdamas jos nuveikti nei pasalu, nei narsybe, nei kantrybe, ant galo, išgirdęs lietuvius pagalbon piliai ateinant, visa palikinas grįžo namon.

Tuo dar did. kunig. maskolių nesikakino. Sakiau viršiau, jog naugardžionys propernykščiai buvo sandaras su lietuviais atnaujinę, dabar gundinami ir masinami nuo Jono Danilavičiaus, did. kun., pradėjo su juo bendrautis ir bičiulautis, ketėdami jį savo užtarytoju aprinkti. Lietuviai, regėdami, jog naugardžionys sandaras laužo, apskelbė jiems karę ir tuojau jų pilį, vadinamą Toržoku, užėmė; maskolių did. kun. norėjo tą lietuviams atmonyti, kaipogi ateinantį metą, įėjęs į antrą atvejį į Lietuvos dalykus, sudegino vietoves Riasną ir Osečną, urėdijai Polocko priderančias, bet, radęs stipresnį atsparą, tolimiau nebėjo ir tenkinos vėl su nieku namo pagrįžęs. Naugardžionys, vieni nė to tiek su lietuviais kariauti negalėdami, senąsias sandaras patvirtino[1].

Ir taip paliko veltui visas rengimos maskolių did. kunig. Jono lietuvius iš krivičių žemės ištremti, kurioje Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, ne vien narsybe ir gudrybe, bet teisybe ir buklumu mokėjo juos antturėti. Kaipogi lietuviai nuo neatmenamų laikų noris patys pagonys, vienok krikščionis gudus taupė ir gerbė, leisdami jiems pagal jų būdą dievą garbinti, pagal jų dabą gyventi. Regėjom jau, jog pirm 100 metų lietuvių urėdas Polocke Ginvila ir jo sūnus Baras ne vien tenai krikščionų gudų nespaudė, bet, dar pačiudu persikrikštijusiu, bažnyčias krikščionims strūnijo. Lygia dalia paskiau Arvydas, Tautvilas, Ingautas, Uvainis, Lietuvos urėdai krivičių žemėj, ne vien krikščionų nenovijo, bet jie patys krikščionimis tapo. Gediminas taip pat, nukariavęs ne vien juoduosius, bet ir rausvuosius gudus, tikybos gudų nenaikino, bet ją taupė ir gerbė: kaipogi Kijeve

---

[1] Карамзин, т. IV, К. IX, с. 197.

padėjo urėdu Mintautą, lietuvį krikščionį, sūnus savo apkrikštydinęs — Liubartą ir Algirdą. Andriejų pirma padėjo urėdu Polocke, paskui Pleskave. Liubartą apipačiaudino su krikščionka kunigaikštaite Polocko ir perdėjo urėdu Podolijos, o Algirdą apipačiaudino su Julijona, kunigaikštaite Tverės, ir pakėlė urėdu Vitebsko, arba Baltųjų Gudų, kursai tenai dvi bažnyči mūro krikščionims gudams įkūrė, kuriedvi iki šiolei visų didžiausiu tos pilies gašumu tebėra. Tas yra dar didžiau minėtinas, jog Algirdas gyvojo ir mirė pagoniu, vienok krikščionų užtarytoju ir geradėju buvo. Vilniuj pačiame, kaip pats Gediminas savo rašte, viršiau minavotame, sako, dvi bažnyči buvusi pastrūnyti, vienoj mokę kunigai pranciškonys, antroje dominikonys. Naujapilyj (Nowogródek) taip pat buvusi krikščionų bažnyčia. Todėl gudai, regėdami taip taupomą savo tikybą, kalbą ir apsiėjimus, didžiai mylėjo lietuvius ir visų rūstose dienose savo ūkės prie lietuvių, noris netikėlių, glaudės ir nuo jų užtarymo lūgojo, velydamies išmintingo ir malonaus netikėlio klausyti, nekaip neteisingam ir bedieviui krikščioniui kalpoti.

Stebėsis kurią dieną palikuonys, skaitydami veikalus lietuvių, kurie nuo vienos pusės grūmės kruvinai su kryžokais ir su kitais meldžionimis, kurie lietuvius sūnumis velnio, sūnumis šėtono vadino, tuo tarpu nuo antros pusės tie patys lietuviai godojo, globė ir šelpė krikščionis gudus, bažnyčias jiems strūnijo ir juos gyniojo nuo nepriętelių.

Kad taip lietuviai Guduose ir Podolijose žuvo kruvinose mūšose jau su totoriais, jau su gudais, tuo pačiu laiku kiti jų pulkai Padaugavyj dar baisiau su vokiečiais meldžionimis kariavo.

Kaipogi kalavijonys ar patys ryžos, ar patarimu maskolių ėmė lietuvius kariauti. To dėjęsi, visų pirma antpuolė urėdą pilies Santoko, vienos dalies Baltųjų Gudų, į kurią vėtra įsilaužę, įgulę iškirto. Bet lietuviai tuojau ne vien kalavijonis iš tenai išginė, nes dar, apmaudą giežGdami, patį Padaugavį baisiai nuteriojo ir su grobiu laimingai pagrįžo į namus.

Ibingęs tuo, Eberhardas, mistras kalavijonų, su stipria kariauna traukė į Žemaičius, kurie, lig laiku apie tą nujautę, norėjo mistrui kelią užstoti, kursai kruvinoj mūšoj juos pergalėjo. Paskui, į Dubenės pilį varu įsilaužęs, visą kraštą Cikulių ar Kikulių nuka-
1334 riavo ir prisuokė žemaičius ir nekuriuos Kalno kunigaikščius sandaras su kalavijonimis padaryti. Tame žygyj mistras užmušė visokio amžiaus ir lyties 1200 žmonių. Minavotas mistras, stiprindamas dar savo valdžią užimtajame dalyke Žemaičių, Dubenės pilį apent pastrūnijo, o Jelgavos pilį, Mitau vadinamą, stipriau aptverdino.

Ateinantį metą Venceslavas, mozūrų kunig., žentas Gedimino, už kurio trečioji jo duktė buvo ištekėjusi, mirė. Iki šiolei dėl to gentinimos lietuviai su mozūrais bendringai gyveno, bet, jam ir jo žmonai mirus, diduomenė mozūrų, perkalbėta nuo kunigų, padarė sandaras su kryžokais, pasiimdami vieni antriems talkinėti, jei to reikėjo. Diduomenė, neminėdama ant to, jog tokias sandaras buvo pirmiau su lietuviais padariusi, bet Gediminas už sulaužymą sandarų be priežasties išleido savo du sūnu, Algirdą ir Kęstutį, su stipria kariauna į Mozūriją, kurią nuteriojusiu, 1200 imtinių parvedė į Lietuvą.

Tą patį metą apie Sekmines didysis mistras atėjęs į panemunį toj vietoj, kurioj Dubysa upė teka į Nemuną, tenai buvo sala, ant kurios mistras buvo pra-

dėjęs dirbti pilį, vardu Marienverderį (Marijos sala), bet nebuvo dar nubengęs, kaip atėjo stipri kariauna lietuvių. Kryžokai, regėdami neatsiturėsią, palikini pilį, susėdę į valtis, grįžo į Parusnį.

Tuo tarpu daugybės didžiūnų Teutonijos ir kitų tautų, skatinamos nuo popiežiaus, kaip viršiau minavojau, sukilo eiti lietuvių netikėlių kariauti. Tarp kitų Brandenburgijos valdžiūnas Liudvikas, jaunesnysis sūnus ciesoriaus, galiūnas Namuro, galiūnas Henenbergo, daug diduomenės prancūzų ir austrijonų atvedė gaujas į Parusnį, su kuriomis didysis mistras susinėręs traukė sausyj mėnesyj į Žemaičius, į apygardą, Trapai vadinamą, kurioje šventenybės skelbiamos buvo. Pirma teriojo apygardą, paskui atsiartinę pas pilį, Pilene vadinamą, kuri buvo stipriai aptverta, turinti rimtą įgulę, į kurią dar ūkininkai, apsukui gyveną, nujautę kryžokus per rubežių įsigrūdus*, su visu savo turtu, kūdikiais ir žmonomis buvo susidanginę, vildamos tenai sau uždangą rasiantys. Likos, jog pilies vyru pasitiko Margeris, narsus, kantrus, dykstąs kožnoj valandoj neprietelius pergalėti ar pats liuosu pelenuose namų savo užsirausti. Gėlė jam širdis, veizint iš pilies naktį į gaisrus, o dieną į dūmus degančių aplinkui kaimų, kur kryžokai, artindamos pilin, gruzdino. Apgulus pilį, per kelias dienas įgulė, išpuldamos iš pilies, laimingai graudino meldžionis. Kryžokai taip pat grūdos narsiai, vildamos aukso, sidabro ir nepaseikimą lobį tenai rasti. Žemaičiai ir lietuviai gyniojo tenai tą, kas yra žmogui šiame pasaulyj visų brangiausiu ir švenčiausiu, beje: savo dievus, liuosybę, gyvybą, vaikus, pačias ir turtus. Ilgą laiką įgulė neleido pilies revų užkimšti, gynio-

---

* įsigrūdus *iš PII; PI*: jisigriaunus (jisigriausius?).

dama su visų didžiausia narsybe, mažiausiu pragumu tuojau sienose pilies ardymus kamšė ir taisė. Vienok sunku buvo Margeriui gintis, teturinčiam 4000 vyrų, prieš 20 000 geležia ir variu aplietų meldžionų vokiečių, kurie kas valandą vylyčias it sniegą drėbė, o akmenis iš svilksnių it krušą berė į pilį. Kad tuo tarpu įgulė nė nuo kur veikios pagalbos negalėjo viltis, kaipogi rinktiniai pulkai lietuvių Mozūrijoj kariavo. Noris įbingę žemaičiai šimtais meldžionų grūdo žemyn nuo sienų pilies, noris jau kūnais meldžionų laukus buvo apskleidę ir revas, arba griovius, pilies jais užkimšę, vienok nė tuo nestengė įnirtusių kryžokų ramdyti, kurie kai pasiutę grūdos į pilį, vildamies iždus visos ūkės tenai rasti. Jau nebebuvo nė pusės įgulės gyvos, o tarp gyvųjų nė 4 dalies nežeistų, vienok tokioj rūstoj dienoj likusieji lietuviai ryžos ant galo labiau irose pilies iki paskuojo liuosais užsirausti, nekaip vokiečiams vergauti. Tuo tarpu kryžokai užvertė paskuojas revas pilies ir kas kartą taranais platyn vien sienas ardė, o 600 degančių vylyčių į pilį įmetė ir taip ją uždegė. Nebliko jau lietuviams nė kokios vilties išsiturėti, ir kad jau paskuoja valanda įgulei artinos, Margeris, narsus ir kantrus apgynėjas liuosybės, įpuolęs į rūpesnį, liepė pilies gase malkinę sukrauti ir ugnį sukurti. Visų pirma sumetęs tenai savo turtus ir gėrybes, ką vien turėjo, paskui kunigai pašventė ugnį, tada Margeris sakė: „Ant tos malkinės pašvęskim visus mūsų turtus, mylimiausias mums asabas, ir mes patys aukaukimės dievams, nekaip laukim gėdingo smerčio iš rankų neprietelio. Tas mums šioj valandoj bepalieka. Imkim gi tą, kas yra garbingu, maloniu dievams ir naudingu mūsų tėvainei!" Sumetė į ugnį visa, kas buvo brangus brangesnis, iškirto vaikus, motriškas, senius, sergan-

čius ir žeistus, ant sienų liovės kareiviai gintis, vienas kitą ragotinėmis pervėrė, ir tuos ant degančios malkinės padėjo. Pradeda jau kryžokai grūstis pro ardymą į pilį, sutinka ankštimoj vyrą, kursai vienas kariauja prieš visus su tokia narsybe, kai pasiutęs liūtas, visa laužia po savęs ir pats prapuola. Margeris, taip atgiežęs apmaudą smerčiu tiek neprietelių, puolė į rūsį, kuriame jo žmona su kūdikiais buvo, kuriuos užmušęs, pats sau galą padarė, sakydamas: „Tegul tas kraujas krinta ant mūsų neprietelių!" Įsigrūdę kryžokai į pilį nusiminė, regėdami ant aukštos raštavonės sėdinčią kunigę šventuose rūbuose, kirvis jos rankoj, ir kad šie prisiartino, ji paskuojo kareivio galvą nuo trinkos paritino* į ugnį; akimojyj tvykstерėjo geležis rankose papuoštos kunigės ir nuo raštavonių pati nusileido į tą pačią ugnį, kurioj kiti degė. Krikščionis nuo paties povyziaus šiurpulys apniko, nes jog ugnis taip veikiai užsiėmė visur, jog pilis vienoj liepsnoj stovėjo. Kryžokai turėjo pilį apleisti; pakilo vėjas, ir iš visos pilies nebliko, kai vieni pelenai[1].

Kryžokai nedrįso toliau beeiti, nuogąstaudami tokio rūsto neprieteliaus, grįžo į Parusnį opų savo vaistėti. Rašo, jog kryžokai niekuomet taip baisiai įveiktais nepargrįžo, kaip tuo žygiu nuo Pilenės[2].

Kryžokai, regėdami, jog kas dieną sunkyn vien randas su lietuviais ir žemaičiais kariauti ir kas kartą pavojus didyn nuo jų kilsta, mistras, norėdamas kuo didžiau Parusnyj apsitvirtinti, pilis Vėluvos, Libmilio, Eilau, Nojenburgo ir Marienverderio jau naujas strūnijo, jau esančias stipresniais mūrais aprietė.

---

* *Pl:* parietina.

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. IV, S. 535.

[2] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, K. VIII, S. 535.

1337 Taip besitaisant didžiajam mistrui, ateinantį metą atkeliavo naujos gaujos meldžionų iš Teutonijos į Parusnį su daugybe kunigaikščių ir didžiūnų, tarp kurių pervis atsiženklino Jonas, karalius Čekų, Henrikas, Bavarijos kunigaikštis, Liudvikas, Burgundijos kunig., kursai dar karalium Tesalonikos vadinos, daugybė didžiūnų Reino, Pjemonto, Bergo ir kitų. Vienok Jonas, karalius Čekų, turėjo grįžti iš kelio dėl kitų reikalų, pavedęs valdžią ant meldžionų savo Henrikui, kunig. Bavarijos, kursai atvedė juos laimingai į Parusnį kariauti netikėlių lietuvių ir žemaičių ir jų krauju krikštyti.

Mistras, susinėręs su tokia talka, traukė į Žemaičius ir atėjęs į tą pačią vietą, kurioj pernykščiai buvo pradėjęs pilį Marienverderio strūnyti, kurią dabar, saugojant minavotai kariaunai, nubengė strūnyti laimingai.

Tuo tarpu Henrikas, kunig. Bavarijos, lygia dalia ant rubežiaus Žemaičių panemunėj antrą, stipresnę pilį įkūrė, kurią Bajerburgu praminęs, gausią įgulę įdėjo, didžiais grioviais apkasė ir pylomis apipylė, ant galo įgulei įdavė vėliavą su savo žyme dėvėti, o su mistru apsirašė, kad visus lietuvius apkrikštys, tad toj pilyj bus aukščiausi sūdai, sėdės metropolitas visos Lietuvos ir vadinsis ne Lietuva, bet Bavarija. Išsiųstieji pulkai sarioti visą tą sritį sudergė, daug imtinių sugavo, niekame atsparo nerasdami, didį grobį sugriejo, iki mistrui antrą pilį nenubengiant. Tą tenuveikę, meldžionys grįžo vėl į Parusnį pervis dėl to, jog žiema artinos.

Taip besigrumiant žemaičiams ir lietuviams Kalne su gudais ir mozūrais, Padaugavyj ir panemunėj su meldžionimis vokiečiais ir kryžokais, žuvėdai pradėjo

karelionis paikinti, kurie, nuo jų įurdinti, prekėjus Ladogos ir Naugardo užmušė ir nuteriojo paežerius Onegos, o apygardas Ladogos nudegino ir į pačią Koporijos pilį norėjo laužtis. Tam tenai nutinkant, Narmantas, kunigaikštis karelionų, pasitiko pas savo tėvą Gediminą Lietuvoj, kursai, patelkęs čia jaunuomenės, susinėrė su savo sūnum Aleksandru, kursai, tėvo nesant, karelionis valdė, traukė su stipria kariauna prieš žuvėdus ir karelionis patrakėlius, tuojau išliuosavo Koporiją, paskui, paveikę keliose mūšose žuvėdus su patrakėliais, įkandin vien vijo, pačios Viborgo pilies apygardas baisiai baisesniai nuteriojo, visur ugnia ir kardu siaubdami; nusigandę žuvėdai pakajų padarė su Narmantu kunigaikščiu pagal pirmąsias sandaras[1].

Kad didysis mistras kryžokų, pagrįžęs į Parusnį, ilsėjo, lietuviai maž neįgavo pilį Bajerburgo į nagą. Du perkrikštu, neapvežėdamu vergybos vokiečių, sutarė lietuviams pilį Bajerburgo išduoti. To dėjęsis, vienas nuėjo pas Gediminą ir sakė: „Pilis yra iš medžio ir galima užimti; mano brolis yra pilyj, kad tiktai kunigaikštis pasirodys su kariauna, tuojau brolis pilyj uždegs trobesį ir angas atdarys." Ant nelaimės vokietėlis, pasitikęs rūmuose Gedimino, visą tą kalbą perkrikšto girdėjo, naktį, paėmęs žirgą iš stelingio, nuskriejo į Bajerburgą ir įgulei papasakojo, kad perkrikštas pilyj esąs, kursai pilį lietuviams keta išduoti, tą patį patvirtino kaltininkas, kurį, kaipo zdraicę, pilies angoj pakorė.

Tuo tarpu Gediminas klot su baisia kariauna ant paženklintos dienos ties pilia. Gediminas supyko, regėdamas perkrikštą pilies angoj bekorulantį, vienok

---

[1] Карамзин, т. IV, К. IX, с. 189.

ryžos kas nebūdamas į pilį laužtis, kurią apgulęs per 22 dieni be perglytos vėtravojo; nestengdamas įsilaužti, su kryžokais ant 2 dienų paliaubas padarė, ketėdamas pasistiprinęs varu laužtis. Todėl sustojo į abažą pasiilsėti, bet įgulė, jautusi ateinant sau ant pagalbos marčelgą Dusemerį, paliaubas sulaužė ir, susižinojusi su marčelga, naktį iš dviejų pusių antpuolė abazą lietuvių, kurie tame sambrūzdyj norėjo stipriai remtis, vildamies savo narsybe vokiečius sutratinsią. Nes ant nelaimės lietuvių Gediminui, sau kelią skinant per rindas nepritelių, vylyčia pečius pervėrė. Kritus tam garbingam kunigaikščiui, lietuviai paskydo ir, kas kur begalėjo nusiblokšti dingsčia tamsios nakties, tas muko šalin visa palikinas.

Marčelga kryžokų, geisdamas lietuvius iki paskuojo nubengti, vijo juos įkandin Viduklėn. Kryžokai pakeliais kūdikius ir motriškąsias vienus kirsdami, kitus vergdami, visa, ką sutikdami, į rūstą tyrą vertė, ko neveikė kardu, tą ugnia gaišino. Bet tuo tarpu antra kariauna atskubėjo lietuviams ant pagalbos ir akimojyj laukuose Galekūnių ties Vidukle kryžokus apsiautė, kurie iš pergalėtojų pergalėtais pasijuto, kaipogi, žemaičiams suspaudus meldžionis nuo visų pusių, buvo jau begurstą. Marčelga, regėdamas sau ant nosies giltinę, ėmė drąsinti meldžionis, brukdamas jiems geriau dėl godos švenčiausios Marijos garbingai toj vietoj mirti, nekaip gėdingai vergyboj netikėlių žūti. Meldžionys, sugraudinti tais žodžiais, metės it pasiutę ant lietuvių ir žemaičių, bet retas kursai tarp meldžionų su marčelga beįspruko į pilį Bajerburgo atsipūsti palikini laukus vokiečiais nukrėstus, o žemaičiams ginklus ir kitas karės padargas su visais turtais ir gėrybėmis. Žemaičiai leliojo džiaugdamies, jog bent tuo atmonijo savo kruviniems

nepriteliams smertį savo garbingo ir garsaus did. kunig. Gedimino[1].

Tuo tarpu Gediminas, prieš smertį suvadinęs savo vaikus, bruko jiems širdingai vienybę ir kliautį tarp savęs, linkėdamas jiems maloniai gyventi ir iš vieno steigti ir rūpintis kaip įmanant apent atimti visus tuos kraštus jų bočių probočių, kuriuose vokiečiai meldžionys, 200 000 lietuvių ir žemaičių nužudę, jau per 100 mylių krašto platume ir ilgume pasavinę, Parusny ir Padaugavyj viešpatauja, mojuodami amžinu pragaru lietuvių tautai. Paskui Gediminas, palaiminęs vaikus ir bendrus verkiančius, pagal ūkės dabą pakylėjo mažąjį sūnelį Jaunutį savo karšinčium ir pats, ištraukęs vylyčią, tuojau numirė. Vyras savo amžiuj didžiai garsingas, išmintingas, ūkėj taikus ir teisus, karėj narsus, kantrus ir buklus, gudrus rėdoj, vertas visos tautos valdymieru būti, kaipogi patys nepriteliai, dar jam gyvojant, visuose raštuose rykiu, arba karalium, Lietuvos vadino. Vienu žodžiu, Gediminas yra visų garsiausiu lietuvių veikaluose, kaipogi jis Volyniją, Podoliją, Juoduosius Gudus su dalia Rausvųjų Gudų sunėrė. Gudus, totorius, kryžokus pergalėjo. Gediminas ne vien karėse truko, bet dar ūkės reikalais rūpinos, Trakų vietovę ir pilį papuošė, lygia dalia Vilniaus pilį įkūrė, savo buveinę pirma perkėlė iš Kernavės į Trakus, paskui iš Trakų į Vilnių[2].

Pasakoja, jog Gediminas, angis medžiodamas Paneriuose, ant visų aukštojo kalno, Tauro kalnu vadinamo, o šiandien Pilies kalnu, patsai vylyčia taurą nuvėręs, paskui pavargus ten pat medėj apsinakvojęs. Bemiegant pasirodęs ant to kalno sapne vilkas

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. IV, K. VIII, S. 552.

[2] Lucas David, Preus. Chr., S. 138.

taip šarvuotas, jog geležia viena rodės apkaltas, kursai, į kunigaikštį povyzodamas, dantis kalęs, kuriame vilke dar būk rodęsi 100 kitų vilkų užrakintų, kurie tenai taip baisiai kaukę, jog tyrai ir girios gaudusios. Gediminas, atsibudęs iš miego, rymojo saviep ir, negalėdamas permanyti, ėmęs teirautis žynių, kurie tenai šalip pas žinyčią Perkūno ąžuolyne gyvenę, kad jam apreikštų tos nakties sapną. Pasitikęs tenai sumanus vyras Lizdeikis, visų aukščiausias kunigas, kurį angis Vytenis, did. Lietuvos kunigaikštis, medžiodamas girioj, erelio lizde buvo radęs ir, kunigams jį auginti atduodamas, Lizdeikiu praminęs nuo to, jog lizde buvo rastas. Augdamas tenai, gudinęsis į mokslą savo tikėjimo, paskui tarp žynių tapęs visų geriausiu išguldytoju sapnų. Tas Lizdeikis, girdėdamas minavotą sapną, taręs Gediminui — sapnas jo laimę jam reiškė: vilkas šarvuotas yra vietovė, arba miestas, su pilimis, kurias turi jis tenai įkurti, kurios garsas, kaipo ūkės buveinės, nusklys į visas šalis pasaulio. Patiko Gediminui toksai išguldymas jo sapno, kursai, tikėdamas tokį likimą nuo dievų esantį leistą, taip darė, kaip Lizdeikis buvo jam kalbėjęs. Tuojau ant Tauro kalno įkūrė pilį, ir nuo to vadinos Pilies kalnu; paskui liepė perkasti tą kalną ir sriautu upaičio Vyliaus apleisti taip, jog paskui kalnas su šventa roga, su ąžuolynu ir su Perkūno žinyčia tapo sala. Platinos tas miestas kas dieną trobesiais ir šeimyna pagal išguldymą Lizdeikio.

Gediminas mirdamas paliko didžiai plačią giminę, kuri šiandien yra žinoma: duktė viena, vardu Aldona, buvo ištekėjusi už Kazimiero, lenkų karalaičio, ant krikšto Ona praminta. Antra, Danutė, už Venceslavo, mozūrų kunigaikščio, buvo ištekėjusi. Trečioji, Augustė, ant krikšto Anastazija praminta, buvo ištekė-

jusi už Semiono, maskolių did. kunigaikščio. Ketvirtoji buvo ištekėjusi už Dovydo Daumantaičio, Lietuvos marčelgos, vardas jos nėra žinomas. Sūnus paliko 7: Manvydas buvo urėdu Kernavės ir Slonimo, Narimantas valdė Pinską ir Mozyrių, Algirdas — Baltuosius Gudus iki Berezinos, Kęstutis — Žemaičius, Trakus, Upytę, arba Panevėžį, Kauną, palečionis, arba jatviežius, Karijotas — Naujapilį (Nowogródek), Volkovyską ir Volyniją, Liubartas valdė Rausvuosius Gudus ir Podoliją, Jaunutis, visų mažasis, karšinčius, valdė Vilnių, Ašmeną, Vilkmergę ir Braslavą.

§ 3. JAUNUTIS DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Palaidojus Gediminą pagal ūkės apsiėjimus, tėvūnai lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, susirinkę į Vilnių, darydami užganą linkėjimui nabaštiko, pakėlė didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Jaunutį, noris jis dar mažas tebebuvo ir negalėjo į kares traukti, todėl tėvūnai Algirdą su Kęstučiu karvedžiais perdėjo, kuriuodu ne vien Lietuvoj, bet ir užrubežiuj garsūs jau buvo, kad, iki paaugant karšinčiui, kare rėdytų.

Rodės pradžioj, jog tas ilgai pateks, bet tuojau visa persikeitė, kaipogi sulig smerčiu Gedimino tarsi visi Lietuvos neprieteliai atgijo. Teutonijoj kryžiaus karės skelbiamos ant lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, 1338
visas kraštas minavotais žygiais kryžokų ir meldžionų nuteriotas, karės su gudais, lenkais, totoriais ir žuvėdais tuointimpos vedamos, su kryžokais ir kalavijonimis karė be perglytos. Teutonų ciesorius Liudvikas ne vien visą Lietuvą, bet ir gudus, valdžioj lietuvių esančius, kryžokams padovanojo. Lenkai patys sandaras padarė su kryžokais ir pasiėmė padėti ka-

riauti lietuvius. Urėdai ypatingų kraštų pradėjo šiauštis ir nebnorėjo klausyti jauno didžiojo kunigaikščio.

Kazimieras, lenkų karalius, būdamas bevaikiu, norėjo sau karšinčių paskirti, to dėjęsis, sukėlė į sueimą visą diduomenę, kurios teiravos, kas galėtų po jo smerčio jų karalium būti. Visi linkėjo sau už karalių lietuvį kunigaikštį Karijotą, valdžiūną Volynijos, Podolės ir Rausvųjų Gudų, kursai, užkviestas nuo lenkų, buvo jau nukeliavęs į Krokuvą, buveinę lenkų, į karalius keldintis, bet jog jis nenorėjo savo tikybos perkeisti, nesgi buvo gudų vieros, todėl nepaliko nei karšinčium, nei karalium.

Karijotas, pagrįžęs į namus, neilgai buvus numirė. Jaunutis į jo vietą Liubartą urėdu padėjo; tasai, įgijęs taip plačius kraštus į savo valdžią, pradėjo didžiuotis ir nebnorėjo lietuvių rėdos beklausyti, kursai, nevildamos vienas išsiturėsiąs, patelkė valakus ir vengrus. Nes Algirdas, nuėjęs su stipria kariauna, sudraudė jį ir atėmė jam pilis Braclavo, Sakalkos, Smotričės, Skalos ir Červonogrado, o valakus ir vengrus ištrėmęs, rėdytoju Podolijų perdėjo Goštautą, o Nestaką, urėdą Liubarto, sugavęs Skalos pilyj, į Vilnių nusiuntė.

Tuo tarpu Jonas, maskolių didysis kunigaikštis, norėdamas naudoti tame suirime Lietuvos ūkės, pervis skaugėdamas, jog naugardžionys ne su juo, bet su lietuviais bendraujas, ir kuo didžiau dar geisdamas karėmis pasipelnyti tą, ką buvo totorių chanams užmokėjęs iki įsiperkąs į maskolių valdžią, ir vis vildamos, be nenukariaus kokiu noris pragumu Tverės kunigaikštį, visų didžiausią lietuvių bendrą. To dėjęsis, sukėlė kariauną iš visos Maskolijos, nes, regėdamas vienas nestengsiąs, patelkė dar totorius, savo užtarytojus. Taip pasistiprinęs traukė į Lietuvos daly-

kus ir jau buvo apgulęs tūlas pilis krivičiuose, bet, drąsiai tenai ramdomas nuo įgulių ir pergalėtas aiškiose mūšose, didžias daugybes savo kareivių nustekeno. Išgirdęs daugiau dar lietuvių ateinant ir matydamas jų nenuveiksiąs, visa palikinas kumpino namon, bet grįžtančiam daug didesnė nelaimė nutiko, nekaip jis mūšose buvo prityręs, kaipogi vejamas įkandin nuo lietuvių, atkirstas nuo peno, nuo vaisingų kraštų ir remiamas grįžti tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atėjęs per degėsius ir pelenus tų pačių kaimų, kuriuos pirma eidamas buvo sudeginęs. Kas dar baisiau buvo, jog grįžo jis rudens laiku, lytui čežant, audroms verčiant, darganoms dergiant; jo kareivis alkanas turėjo molį iki blauzdų trivoti, grumdamos tuointimpos su badu, šalčiu, šlapdrabomis ir žiauriais šiauriais. Svietas nuo bado ir vargų it iš medžių lapas krito. Ir taip, kas tarp maskolių kruvinose mūšose buvo palikęs, tas rūstoj kelionėj atliko[1].

Taip pat smertis Boleslovo, kunigaikščio mozūrų, sukėlė naujus kerštus tarp lietuvių ir lenkų. Boleslovas veldėjo motinos palikimą — Lietuvos kunigaikštaitės Danutės valsčius tarp Haličo ir Lembergo, valdžioj lietuvių esančius. Dabar Kazimieras, lenkų karalius, norėdamas jį įgyti, su savo visa galia traukė į Rausvuosius Gudus, kuriuos valdė minavotas Liubartas. Lietuviai nebuvo dar pagrįžę iš krivičių nuo maskolių karės. Liubartas negalėjo pirmojo antpuolio lenkų atremti, neturėdamas stiprios kariaunos. Todėl Kazimieras, paveikęs lietuvius keliose mūšose, Lembergą ir kitas pilis rausvųjų gudų užėmė, turtus, gėrybes, auksus, sidabrus, tenai suplėštus, namo pargabeno, o patį kraštą su Lenkų žeme sunėrė ir ūkininkams liepė gyventi pagal lenkų įstatymus.

---
[1] Карамзин, т. IV, К. IX, с. 189.

Kęstutis, regėdamas tą darant Kazimierą karalių, tą patį metą šilo mėnesyj, įėjęs į Mozūriją su rimtais pulkais žemaičių, visą kraštą nuteriojo, bet ar atgavo tuo žygiu apent Rausvuosius Gudus į Lietuvos valdžią, nėra žinoma, vienok, pargrįždamas iš Mozūrijos, nekurias sritis Parusnio nuteriojo.

Tuo tarpu kryžokai Parusnyj kaip įmaną ginklavos ir į karę rengės, jau naujas pilis strūnydami, jau senąsias stiprindami, ant galo visą sritį nuo Klaipėdos ir Vėluvos pylomis užpylė ir grioviais giliais gilesniais užtaškavo, saugodamies nuo antpuolių žemaičių, kurių palaikus šiandien dar keleivis gali regėti keliaudamas.

Tokioj ūkės notyj Algirdas ir Kęstutis netrukdamu sukėlė sueimą, nėra žinoma, ar į Kernavę, senąją Lietuvos buveinę, ar į Vilnių. Susirinkę tėvūnai į dūmą pagal savo dabą pirma rymojo, paskui teiravos, kaip savo tėvainę ir ūkę turi gelbėti. Pradėjus teirautis, vieni norėjo tuojau kryžokus kariauti, kiti tarė dar lūkurti į karę rengdamos, kiti su jais sandarauti. Tą girdėdamas, Algirdas atsiliepė tais žodžiais: „Vyrai, ne laikas kaulytis, kad reikia kuo veikiausiai su neprieteliais grumtis! Pažvelkit, ar maži jau barai Žemaičių ir Žemgalių yra užimti nuo kryžokų ir kalavijonų, pačios Lietuvos kraštas nuteriotas, vokiečių pilys viduryj mūsų žemės, visa mūsų tauta nuo ciesoriaus padovanota smarkiems kraugeriams! Leisitės gi toliau, lietuviai ir žemaičiai, taip save verginti? Leisitės gi toliau vagyčiams savo namuose railioti? Man regis, jog kožnas lietuvis ar žemaitis, kurio širdyj tvinkčioja dar kraujas jo bočių, dyksta šiandien, veizėdamas į tiek iškadų, sau pridarytų, toj valandoj mirti ar plėnyse namų savo liuosu užsirausti. Mūsų narsybė ir kantrybė dangavo iki šiolei mūsų aukso

liuosybę; šiandien, jei norim dar džiaugtis ir lietuviais vadintis, turim ar liuosais mirti, ar neprietelius mūsų ūkės sudrausti." Regėdamu Algirdas su Kęstučiu nevienybę ir nekliautį tarp tėvūnų sutarė tarp savęs Jaunutį nuo ūkės sosto nukelti ir pačiudu ūkę valdyti.

Pasiėmė abudu ant sutartos dienos su kareiviais į Vilnių ateiti, bet Algirdas dėl ūkės reikalų Vitebske sugaišo ir neatėjo ant paženklintos dienos. Kęstutis, nesulaukdamas jo, 22 dienoj lapkričio mėnesio įvedė auštant šieno vežimuose kareivius į Vilnių ir užėmė Aukštąją ir Žemąją pilį. Jaunutis, tame sambrūzdyj iš miego atsibudęs, pusplikis buvo išsprukęs, vienok kareiviai Kęstučio nutvėrė jį liekne ir į Vilnių parvedė. Netrukus ir Algirdas su savo kareiviais atėjo. Paskui, rodydamu ūkininkams, jog ne dėl skaugės, bet dėl laimės ūkės tą padarė, nė katras nenorėjo didžiuoju kunigaikščiu keldintis. Kęstutis linkėjo Algirdui, kaipo vyresniajam broliui, o Algirdas Kęstučiui, kaipo visų narsiajam ir tam, kursai ūkės sostą rankoj turi, bet, ir vienas, ir antras drovėdamos, sutarė ant galo Lietuvos ūkę abudu iš vieno rėdyti, o Jaunutį perdėjo urėdu Zaslavlio kunigaikštijoj, kurią berėdydamas ir iškaršo.

§ 4. ALGIRDAS IR KĘSTUTIS LIETUVOS DIDŽIUOJU KUNIGAIKŠČIU

Kad svietui apskelbė, jog Algirdas su Kęstučiu iš vieno pasiėmė ūkę valdyti, jis atsiliepė, jog nori ar liuosu gyventi, ar mirti. Todėl tėvūnai išsiuntė į visus kraštus lazdą, kad visur visur į karę rengtųsi, įsakė kunigams svietą skatinti, idant gatavas būtų ginti savo liuosybę iki paskuojo. Tuojau visoj ūkėj suska-

to galįs už galį ginkluotis. Visur ėmė pilis didžiau stiprinti ir rimtas tenai įgules laikyti. Gyventojai panemunių savo labybą, pačias, vaikus į girias ir versmes išsidangino, trobesius nudegino, trumpai sakant, vaisingą kraštą apvertę į rūstus tyrus, visi ginklą pakeliantys sėdo ant žirgo ar pėsti traukė savo kruvinų neprietelių kariauti palikini vienas motriškąsias su vaikais giriose ir versmėse begyvenančias.

Tuojau Kęstutis su rimta kariauna traukė prieš lenkus iš Lietuvos dalykų tremti juos laukan, nes kaip karėj buvo drąsiu, taip ir gudryboj pasirodė bukliu, kaipogi, nenorėdamas abejotina laime kariau-
1340 ti, taip mokėjo pasišiaušti, jog Kazimieras, lenkų karalius, norįs nenorįs turėjo su lietuviais sandarą padaryti, kuria pagrąžino lietuviams Drohičiną, Lucką, Vladimirą ir Chelmą, o Rausvuosius Gudus lenkams paliko. Ir taip toj pusėj lietuviai nusikratė nuo vieno neprieteliaus[1].

Su antra dalia kariaunos Algirdas tuo pačiu laiku buvo ištraukęs į krivičių kraštą ir tenai, atmonydamas maskolių did. kunigaikščiui propernykštes teriones, į Možaisko pilį vėtra įsilaužė ir maskolių įgulę ištrėmė, o savo įdėjo ir Smolensko urėdui, savo tarnui, atdavė į valdžią; nuteriojęs plačiai maskolių
1341 kraštus, namo pagrįžo. Semionas, maskolių didysis kunigaikštis, pavėlavo su kariauna tenai ant pagalbos ateiti, kaipogi atėjęs rado pilį užimtą, papilius nuteriotus ir Algirdą paėjusį.

Ateinantį metą pleskavionys, spaudžiami nuo kalavijonų ir negaudami globos nuo naugardžionų, savo bendrų, nuleido siuntinius pas Lietuvos did. kunig., kuriuodu tuo kartu pasitiko Vitebske. Atkeliavę te-

---

[1] Карамзин, т. IV, К. IX, с. 209.

nai, siuntiniai sakė Algirdui: „Viešpatie! Mūsų broliai naugardžionys iš apmaudo nenori mūsų gelbėti. Viešpatie, glemžk pas save mus nuvargusius!" Algirdas, pasiėmęs juos globti ir žmoniškai juos pavaišinęs, išleido atgaliai, o pats su broliu Kęstučiu įpėdin traukė su kariauna į Pleskavą. Tuojau kalavijonis pergalėjo, pilį Izborsko išliuosavo ir visus vokiečius iš apygardos ištrėmė. Pleskavionys, dėkavodami už tą gerą, pakėlė Algirdą savo kunigaikščiu, kursai, negalėdamas pats valdyti, į savo vietą sūnų savo Andriejų įdėjo urėdu, ir taip pleskavionys į Lietuvos užtarymą atsidavė[1].

Tuos žygius kunigaikščiam atliekant, namie visoj Lietuvoj ir Žemaičiuose iš peties į karę rengės ir ginklavos, ketėdami atsidėję kariauti su kryžokais, meldžionimis ir kalavijonimis ir juos visus tremti iš Parusnio, Padaugavio ir Igumio, kuriems buvo jau įkyrėjusi kruvina vokiečių vergyba, su kuriais sutarimą padarė pasalu išpiauti vokiečius meldžionis, o likusiuosius paskui ištremti. Lietuvos did. kunigaikščiu dar, save stiprindamu, padarė garbingas sandaras 1342
su anglais, kuriose leido vieni antriems prekioti ir gyventi, kaip lietuviams Anglijoj, taip anglams Lietuvoj; padėliu prekių buvo Palangos įtaka, šiandien Šventąja vadinama, kurioj prekes iškeitė. Tuo dar nesikakino Algirdas ir Kęstutis, nes dar pažyčijo 1000 ilgųjų grašių nuo valakų kunigaikščio. Pasaka tebėra iki šios dienos, jog igauniai Padaugavio, arba Vidžemės, latviai, parusiai, lietuviai ir kuršininkai buvę susitarę vienkartu visose pusėse vokiečius galuoti, ir Algirdas su Kęstučiu su stipria kariauna laukusiu Žemaičiuose pripadėti patrakėliams. Nes du latviu iš-

---

[1] Карамзин, т. IV, K. X, c. 213.

reiškusiu tą sutarimą vokiečiams, kurie, žinodami apie tą, patys susitraukė į pilis, o tuodu latviu apdovanojo žemėmis, kuriųdviejų palikuonys iki šios dienos tebgyvena Ožvykio pavietėj kaip bajorai, su kuriais vienok vokiečiai nesibendrauja. Igauniai, apie tą išreiškimą nežinodami, visų pirma kėlės prieš vokiečius, vildamies, jog ir kiti kelsis.

Taip besitaisant lietuviams į karę, šv. Jurgio naktį patrako igauniai, kurie susitarę viena nakčia visus vokiečius, senus ir jaunus, vyriškus ir motriškas, iš-
1343 piovė. Igauniai džiaugdamies nešiojo kruvinus kardus nuo namų iki namų, jog išsiliuosavo nuo smarkių kraugerių, kai prieš kokią šventę aslas trobų, arba grinyčių, kaipo subiaurotas nuo kraugerių vokiečių, išmazgojo, vildamies, jog nuo šiol skaitys laimingas dienas savo gyvenimo. Tuojau susirinkę 10 000 igaunių pakėlė sau karvedį ir danų pilį Revelį apgulė. Taip pat patrakę vikionys vyskupą Hermaną su diduomene pilyj Hapsalėj apgulė. Lygia dalia ezelionys šv. Jokūbo dieną nugalavo vokiečius, o likusiuosius su jų kamendotu apgulė klioštoriuj Padėj, kuriame vokiečiai, nebgalėdami beišsitureti, lūgojo ezelionų, kad leistų jiems išsidanginti. Noris juos išleido, bet, išėjus iš klioštoriaus, visus nugalavo iki paskuojo. Igauniai stiprindamies patelkė žuvėdus, arba finus, ketėdami jiems Revelio pilį atduoti. Vokiečiai, likusieji pilyse, parvadino kalavijonis iš Padaugavio, o kryžokus iš Parusnio save gelbėti. Atėjus kryžokams, ištiko ties Reveliu į didžiai kruviną mūšą, kurioj 10 000 igaunių paliko karvietėj; sugautiesiems nabagams vokiečiai iš apmaudo žarnas tąsė dėl to, jog, liuosais nuo dievo sutverti, liuosais ir gyventi norėjo. Tuo tarpu atėjo žuvėdai igauniams pagalbon, bet jau vėlu bebuvo, kurie, nebnorėdami vokiečių beky-

binti, tarės atėję užgano sau reikalauti už abydas sau pridarytas, kuriuos Revelio kamendotas, didžiai žmoniškai priėmęs ir pavaišinęs, namo atleido, ketėdamas jiems kuo veikiausiai užganą padaryti. Tą matydami, ezelionys nuleido siuntinius pas mistrą kalavijonų, ketėdami jo klausyti, jei jis išliuosuos nuo jų ponų vokiečių, kurie geria jų kraują, bet mistras to neklausė. Iš Revelio sukos Hapsalos pilies liuosuoti, kurią įgijęs, tuojau apgulė Kirio pilį, liepdamas kareiviams ir meldžionims vokiečiams visoj saloj siaubti, ugnia ir kardu terioti. Sako, jog 9000 senų ir jaunų motriškų iškirtę vokiečiai tuo žygiu, iki ezelionys nusižeminę ginklą atidavė ir Lealės pilyj sukrovė.

Taip mistrui kalavijonų su kryžokais bežudant ezelionis, Algirdas su viena dalia kariaunos traukė į Žemgalius ir tenai, į pilis Dubenę ir Taurvietę įsilaužęs, 7 brostvininkus su įgule nugalavo; nuo tenai traukė į Jelgavos pilį, į kurią taip pat vėtra įsilaužę, 2000 gyventojų pelenuose užrausė ir visą kraštą, degindamas ir teriodamas, iki Rygos nusiaubė, kurios papilius, arba priemiesčius, ir pilį Nojermiuleno sudegino. Nuo tenai įsigrūdęs į sritį, vadinamą Viku, lygia dalia į peleną apvertė, pilis Segevaldę ir Tarapatą su žeme sulygino; kur vien užėjo, tenai plėšė ir drevėjo, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino. Sugriejęs nepaseikimą grobį su daugybe imtinių, laimingai namo parvirdė, mistrui, kaip sakiau, bebudelėjant ezelionis[1].

Kad taip Algirdas su viena dalia kariaunos siaubė Padaugavyj, su antra dalia Kęstutis rūstą dieną darė Parusnyj, kaipogi, įpuolęs į Sambiją, nuo rindos nesiskiedė ir su meldžionimis nesiskardė, bet eilėmis jo-

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 16.

damas it jūros vilnys ne vien visą Sambiją, Varmiją ir Natangiją, bet visą Parusį iki pat Islos nusiaubė ir nuteriojo. Kęstutis, nenorėdamas savęs apsunkinti grobiu ir imtiniais, dalimis virdė į Lietuvą ir Žemaičius, o ko negalėjo pagrobti ir pavaryti, tą iš apmaudo savo nelaimių ugnia ir kardu gaišino. Kur užėjo, ten akmuo ir vanduo tyravo. Kryžokai, išleidę savo kariauną su did. mistru į Pamarį su lenkais kariauti, patys nedrįso į aiškią mūšą su lietuviais ištikti, bet užsirakinę pilyse lindojo, kad tuo tarpu lietuviai jų akivaizdoj jų rūmus, bažnyčias ir kaimus griovė ir degino. Bet kas aprašys tas teriones, kokios tenai buvo! Kur atsižvelgsi, tenai rūsti tyrai niūksojo, vos kame-ne-kame vienur iros, kitur degėsiai šmėkšojo; gyventojai vieni nugaluoti, kiti į vergus pavaryti, kur kitą kartą stovėjo trobesiai, tenai dabar plėnys gulėjo; javai ant dirvos nuterioti, girios pačios nudegintos, niekame nieko nebebuvo, žiaurūs vėjai plėnis blaškė, o kame-ne-kame rūstos šūsnys suirusių rūmų ir bažnyčių, kuriose liūdni apuokai kiūtodami gandino pūpdami rūpesningą keleivį. Turėjo būti tenai rūsta diena, jog Rudolfas, didysis mistras, pagrįžęs iš karės nuo Pamario, kad pamatė tas teriones, nuo išgąsčio ir gailesio iš proto išėjo ir mirė.

Tapęs Henrikas Dusemeris did. mistru kryžokų, regėdamas tokias nelaimes, ėmė telkti visą Europą kariauti lietuvių ir žemaičių, kaipogi rašė gromatas pas popiežių ir karalius krikščionų, guosdamos ir lūgodamas jų pagalbos. Klemensas VI popiežius, pagailęs jo ašarų, nuleido tuojau savo siuntinius pas karalius ir galiūnus, kad skatintų juos eiti krikštyti lietuvių ir žemaičių, žadėdamas jiems tuos pačius atlaidus ir malonę nuo dievo, kaipo tiems, kurie keliavo išganytojo grabą Jeruzolimoj arba šv. Jokūbo Kom-

postelėj, arba apaštalų šv. šv. Petro ir Povilo Ryme lankyti.

Tuojau raštai ir siuntiniai popiežiaus sukėlė krikščionis visų kraštų: kaipogi karaliai Vengrų, Čekų, Danų, galiūnai Brandenburgijos ir Moravų su rinktiniais kareiviais traukė nuo tolimų kraštų į panemunį lietuvių ir žemaičių krikštyti ir verginti. Atėjusios tos gaujos į Parusnį susinėrė su mistrais kryžokų ir kalavijonų, kuriuodu, turėdamu dabar kariauną rinktinių kareivių visos Europos, kito nieko nekalbėjo su meldžionimis, kaip tiktai, iškirtę lietuvius ir žemaičius, jų žeme dalijos.

Lygia dalia lietuviai ir žemaičiai ant garso tokio pasitiekimo kryžokų ginklavos ir į karę rėdės; jei kame bebuvo panemunėj gyventojų, užlikusių nuo pirmojo išnaikinimo, dabar didžiau tą kraštą iščystijo nuo gyventojų, jog visur vienu tyru buvo. Kęstutis ir Algirdas, pagrįžusiu nuo viršiau minavotų žygių, tuo tarpu ilsino kariauną savo, laukdamu ateinant kryžokų ir meldžionų į Lietuvą. Ilgainiui nujautusiu meldžionis Lietuvos rubežių peržengus, tuojau Algirdas su viena dalia kariaunos gulė į Padaugavį, o Kęstutis su antra į Parusnį. Meldžionys, įėję į Lietuvą, stebėjos, rasdami vienas plėnis nuo vėjų blaškomas, trobesiai nudeginti, javai nuterioti, niekame žmogaus pėdos neregėti, nei pastogės, kur prisiglausti nuo darganų ir lytų, nei trobesio, kame pasišildyti, nebuvo. Tuojau meldžionys pradėjo stokoti mitalo, viešpačiai, galiūnai ir didžiūnai, stipdami nuo bado ir šalčio, rūgojo ant kryžokų ir juos užgauliojo, tardami save nuviltais esantys, kaipogi neranda nei kaimų, nei rūmų, nei pilių, nei dvarų, kuriais kryžokai jiems pirma taip tankiai gyrės, patį did. mistrą vylium užgauliojo, turėdami jį už priežastį visų tų savo nelaimių, o ne-

žinojo dar, kas jų užpakalyj yra; kaipogi tuojau kėlės ligos tarp meldžionų, paskui ir marai, taip tenai svieto pakrėtę, jog po kelių dešimtų metų kaukolės meldžionų dar valkiojos Lietuvoj ir Žemaičiuose. Todėl likusieji meldžionys palikini visą savo abažą ir karės padargą grįžo namo keikdami.

Tuo tarpu Algirdas Padaugavyj visą kraštą iki salos Ezelio nusiaubė ugnia ir kardu, gaišindamas, kas buvo dar užlikęs nuo praėjusiojo žygio. Lygia dalia Kęstutis Parusnyj visą Sambiją vėl į peleną apvertė, daugybę kaimų, pilių sugriovęs, su didžiu grobiu ir daugybe imtinių laimingai pagrįžo namon.

Lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, taip sudraudę savo neprietelius Padaugavyj ir Parusnyj, ateinantį metą sukos į Gudus. Negal žinoti, dėl ko naugardžionys abydijo didžiai Lietuvos didįjį kunigaikštį Algirdą, kaipogi jų rėdytojas, vardu Jevstafijus, išvadino jį šuniu visų akivaizdoj. Tą išgirdęs, Algirdas traukė į Naugardą. Visų pirma tenai nuteriojęs pašelonius ir
1345 palugius, į pilį Opočką vėtra įsilaužė, paskui Porchovą užėmęs, liepė ūkininkams 300 ilgųjų grašių, kaipo karės kaštą, sau užmokėti ir pasakyti naugardžionims: „Jei jų urėdas Jevstafijus drįso mane šuniu vadinti akivaizdoj visų, toksai mano abydijimas reikalauja atmonos, aš eisiu ant jų." Tą išgirdę, naugardžionys pradžioj grobė ginklą ir ketėjo gintis, bet, regėdami nestengsią ir nebįmanydami kaip Algirdui pasigerinti, savo urėdą Jevstafijų užmušė. Algirdas, tuo atlyžęs, sandaras su naugardžionimis padarė ir sutarė iš vieno kalavijonis Padaugavyj kariauti[1].

Kas nebūdamas, vienok sunku buvo lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, toj gadynėj grumtis su

[1] Карамзин, т. IV, К. X, с. 219.

dauggalviu smaku, kuriam, vieną galvą nurentus, kita dygo, kaipogi nuo viso pasaulio tvino šiokie tokie piktadėjai, griekdariai, pasimetę dūšios išganymą pelnyti, kuriuos išmušus, tuojau kiti šaldros, dar smarkesni, plūdo, nuo kurių gindamos, dar narsiau reikėjo kariauti. Noris pernykščiu žygiu lietuviai per daug buvo įveikę, kaip sakiau, vokiečius meldžionis Padaugavyj ir Parusnyj jau terionėmis, jau pergalėmis, bet negalėjo jų būtinai nuveikti, todėl jog juos silpnus tuojau popiežius, ciesorius ir kiti karaliai krikščionys šelpė, kaipogi ateinantį metą mistras kryžokų, norėdamas apmaudą nugiežti ant lietuvių ir žemaičių, surinkęs nuo pernykščio nuopuolio meldžionis likusiuosius ir susinėręs su Brandenburgijos galiūnu, traukė į Žemaičius; kur užėjo, ten vandenį ir akmenį beliko. Gyventojai, nujautę jį ateinant, su turtais ir gėrybėmis į pilis susidanginę, užsirakino,
kurių kryžokai negalėdami nuveikti neigi patvinusių 1347
upių pereiti, mač ką tepešę namo pagrįžo.

Juo ilgyn tos karės tęsės, juo smarkesnėmis darės, kaipogi iki šiolei abi pusi nevedė į kovą daugiau kaip 13 ar 15 tūkstančių, o kartais ir kelių tūkstančių pakako, nes dabar vieni ir antri po kelias dešimtis, o kartais šimtą tūkstančių joties statė į mūšą.

Kęstutis, gieždamas apmaudą už pernykštes meldžionų teriones, su stipria kariauna gulė ties Ragaine į Parusnį, kurio apygardas tris dienas drevėjo ir plėšė. Nuo čia žiebų veikumu per Graudžių girią įpuolė į Insterburgo sritį, kurioje lygia dalia lėbavo, paskui skubinai pasirodė ties Vėluvos pilia, į kurią 6 dienoj spalių mėnesio vėtra įsilaužė ir žeme aprausė, nuo tenai pasibloškė į Valnių sritį, į kurią traukdamas, pakelėj akmenį ir vandenį beliko. Tenai norėjo kryžokai kelią jam užstoti, nes, ištikus į aiškią mūšą, su-

tratino būtinai vokiečius; 14 kryžokų ir keli šimtai joties karvietėj paliko, o likusiuosius gyvus sugavo. Nuo tenai grįždamas, lygia smarkybe Graudžių sritį nusiaubė, kaip baisi audra, kuri, visa versdama, vieną rūstybę ir tyrus po savęs paliko. Nes kokias teriones jis padarė Gerdaujų apygardoj, tų nieksai negali aprašyti, nuo kur paskui su nepaseikimu grobiu pargrįžo laimingai į namus. Sako, būk pačių imtinių krikščionų 4000 į Lietuvą parvarė. Kryžokams gėlė širdis, į tą veizint iš savo pilių, kurie nedrįso rodytis žemaičiams, iki neatėjus meldžionių būriams, kurių ilgėdamos laukė[1].

Pradžioj ateinančio meto pasirodė ir meldžionys seniai laukiami iš Teutonijos, Prancijos ir Anglijos; garsūs karvedžiai atvedė gaujas meldžionų į Parusnį kariauti lygiai su kryžokais netikėlių lietuvių ir žemaičių, o tuo atleidimą griekų ir išganymą sau pelnyti. Didysis mistras, sukėlęs visus savo kareivius, sunėrė su minavotais meldžionimis ir, turėdamas 40 000 rimtos joties, traukė į Žemaičius, kurių rubežius peržengęs ties Veliuona, per 7 dienas jos apygardas baisiai baisesniai teriojo, kaipogi marčelga kryžokų buvo įsakęs meldžionims nė vieno netikėlio gyvo nelaikyti, todėl be perskyros lyties ir amžiaus senus ir jaunus, motriškas ir kūdikius it medžius kirto laukan. Aštuntąją dieną Algirdas su Kęstučiu pasirodė priešakyj su rimta kariauna. Marčelga kryžokų Dahenfeldas, išgirdęs stiprią kariauną lietuvių esant, atsitraukė į užpakalį ir, patogioj vietoj ant skardžio upės Strėvos pasitaisęs į mūšą, liepė saviesiems visą dieną pasninkauti. Lietuviams, kurie įpėdin sekė kryžokus, upė paliko užpakalyj, kurią peržengę, randa

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 59.

jau meldžionis rindoj mūšos belaukiančius, ir taip jog lietuviai negalėjo be pavojaus per upę beatsi-
traukti. Antrą dieną sausio mėnesio, Gramnyčių die- 1348
ną, lietuviai kibo į meldžionis su tokia aitra ir narsybe: pradžioj išleido vylyčias ir varpstis, it sniegą išdrėbė, ant vokiečių, paskui ragotinės abiem pusėm supaškėjo; jau daug buvo abejoj pusėj vyrų ir žirgų ant žemės, ant galo sukibo vyras su vyru grumtis, prasidėjo jau neb mūša, bet piūva, visų narsieji vyrai it ąžuolai virto, bet ir taip meldžionys neguro ir ketėjo visi tenai mirti. Visų baisioji mūša buvo ties brostvine vėliava, prie kurios lietuviai kai pasiutę grūdos, vildamies ją išversti; abiem pusėm kraujų latakai varvėjo, o kritusiųjų jau malkos suverstos gulėjo, 50 pačių brostvininkų kryžokų pas savo vėliavą užmuštų klaksojo, pats kamendotas Dansko pilies Štrengenas ir urėdas Sambijos Lonšteinas, vėliavą brostvinę gyniodamu, pakrito. Regėdami meldžionys jau prapulsią, susiskliautę į kamuolį, metės ant praretintos rindos lietuvių, kurie it liūtai išsirężę graudino dar meldžionis; tuo tarpu nebsuskubėjo užpakaliniai lietuviai per upę lig laiku su nauja rinda prišokti ir savo narsiuosius vyčius pastiprinti prieš virstančią ant jų meldžionų sieną, todėl nestiprinami išguro; antroji rinda lietuvių iki nepasitaisiusi dar į mūšą suniuko, kurią meldžionys veikiau perlaužė. Veltui Algirdas drąsindamas vis mandė, ką visų narsusis kareivis ir visų buklusis karvedys geba daryti, norėdamas kareivius drąsinti ir savo neprietelius pergalėti, kaipogi rados visuomenis suniukimas lietuvių kariaunoj, kurie ant nelaimės, mukdami per upę, įlūžo ir tenai nuskendo. Vienok Algirdas, taikiai dar su keliais pulkais atsitraukęs, Veliuonos pilyj užsirakino. Vieni rašo 22 000, kiti 10 000 lietuvių ir že-

maičių palikusių karvietėj; turėjo tenai daugybės pačių meldžionų kristi, noris rašytojai to neminavoja, kaipogi nuo to gal numanyti, jog, nuveikę lietuvius, nebstengė bevyti likusiųjų. Vienok vokiečiai taip didžiavos ta pergale, jog minavonei vieną mergų kliošторių Karaliaučiuj, antrą vyrų Vėluvoj įkūrė ir nuleido siuntinius į Lietuvą, liepdami sau donį mokėti. Bet Algirdas, tyčiodamos iš siuntinių ir rodydamas, jog nėra pergalėtu, įkandin su tais pačiais žemaičių pulkais įgulė į Parusnį, apvertė visą Sambiją į peleną ir kelis tūkstančius imtinių parvarė į Lietuvą[1].

Nuo to dar aiškiau gal matyti, jog lietuviai nebuvo taip didžiai nuveikti tuo nuopuoliu, kai vokiečiai tarė, kaipogi, noris pergalėti, vienok tą pačią žiemą talkinėjo naugardžionims, kariaujantiems su Magnusu, žuvėdų viešpačiu, kursai norėjo juos į Rymo bažnyčią atversti. To dėjęsis, apgulė jis pilį Orechovą, kurios įgulė, noris pradžioj stipriai turėjos, bet, negaudama pagalbos, pasidavė, pervis jog paties valdymiero to krašto, beje, kunigaikščio Narimanto, tenai nepasitiko, kursai ilgainiui, pajutęs, kas tikos su jo valstybe, tuojau lietuvius patelkė ir, susinėręs su naugardžionimis, traukė ant žuvėdų, su kuriais ištikus į mūšą, pergalėjo ir 500 žuvėdų karvietėj paliko. Narimantas netrukus apent atėmė nuo žuvėdų pilį Orechovą. Paskubino iš tenai žuvėdus tremti ne vien kantrybė ir buklybė, bet badas ir ligos, kurios buvo kėlusios žuvėdų kariaunoj. Magnus, prapuldęs tenai visą savo kariauną, tenkino pats bepargrįžęs su 10 imtinių, kuriuos buvo paėmęs Orechovo pilyj, tarp kurių buvo Avramas, šimtininkas, ir Kosma, vyresnysis.

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 60.

Kad taip lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, kruvinai grūmės su kryžokais pastrėvyj, o su žuvėdais paižorėj su įvairia laime, tuo pačiu laiku mistras kalavijonų Henrikas, patelktas nuo kryžokų, su stipria kariauna traukė į Žemaičius. Nerasdamas niekame atsparo, teriojo visa į rūstą tyrą versdamas, ko neveikė kardu, tą ugnia gaišino. Ant galo, įsilaužęs į pilis Kulų, Dubenės ir Zelos, visą tą sritį į akmenį ir vandenį apvertė. Lengva buvo jam tą nuveikti, kad apgynėjų nebuvo namie, kaip viršiau regėjo mielas skaitytojas.

Tame nuogąstyj lietuvių norėdami kryžokai naudoti kartas po karto tą patį metą žygiavo į Žemaičius; vieną atvejį pats marčelga kryžokų Dahenfeldas, su stipria kariauna įėjęs į Ariogalos pavietę, baisiai nuteriojo. Paskui, antrą atvejį atgrįžęs, ne vien tą pačią sritį teriojo, jei ką begalėjo rasti, bet dar pavietes Paštuvos, Pernarių (šiandien Vilkijos), Gaižuvos per 6 dienas siaubė, gyventojus laukan kirsdami be perskyros amžiaus ir lyties[1].

Tą patį metą atėję meldžionys iš Teutonijos ir kitų kraštų dar didžiau kryžokus įdrąsino, kaipogi mistras, išleidęs per Ragainę marčelgą Dahenfeldą ant Bisėnos pilies, pats traukė su kariauna Nemunu pagal ant Veliuonos pilies, kuri raktu buvo į Žemaičius ir gyniojo dar šventą girią, šalip stovinčią. Susinėręs su marčelga, per 4 dienas ir naktis su visų didžiausia narsybe vėtravojo pilį, kurios įgulė, 1500 vyrų turėdama, stebuklus kantrybės ir narsybės rodydama, gynės nuo visos galybės kryžokų. Ilgainiui, nebvildamos veikios pagalbos, pradėjo gurti, kurią dar mistras masino gyvą palikti ir liuosą paleisti, didžiau dar

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 110.

gurlino; ant galo, kritus vyresniesiems, pasidavė. Kryžokai, įėję į pilį, sudegino į skutą, o įgulę su vaikais ir pačiomis išvarė į Sambiją anapus Karaliaučiaus ir tenai į naujukus paskaidė. Ir taip kryžokai vėl atdarė duris į Žemaičius.

Ateinantį metą pleskavionys sukeršto su lietuviais nuo tokios priežasties. Minavojau viršiau, jog Andriejus, sūnus Algirdo, urėdas Polocko, noris taip pat buvo urėdu ir Pleskavo, bet, pačiam nenorint ar nespėjant, jo sūnus Jurgis valdė pleskavionis, nes tasai narsus ir kantrus jaunikaitis, geras krikščionis ir didžiai mylimas nuo pleskavionų, kariaudamas kalavijonis, ties Izborsko pilia pakrito. Paskui kad pleskavionys nuveikė kalavijonis ir į Narvos pilį įsilaužė, tad jiems Andriejus kitą urėdą norėjo duoti. Pleskavionys pradėjo didžiuotis, sakydami: „Tu pats pirma nenorėjai mus valdyti, dabar mes nebnorim nei tavęs, nei tavo urėdo." Ant tokio atsako Algirdas tuojau užturėjo prekiotojus pleskavionų, Lietuvoj prekiojančius, ir jų tavorus atėmė. Tuo tarpu Andriejus, ištraukęs su kariauna, apygardas upės Velikaja nuteriojo; pleskavionys, regėdami nenuveiksią lietuvių, tenkino Andriejų išpažinę savo rėdytoju ir senąsias sandaras patvirtino.

Nuo antros pusės Kazimieras, lenkų karalius, regėdamas lietuvius taip suspaustus, norėjo naudoti ta dingsčia, vildamos juos nestengsiant su juo grumtis. Todėl, padaręs sandaras su kryžokais, traukė su visa savo kariauna į Lietuvą. Nuo tos pusės lietuviai nevildamos karės neturėjo tenai nei kariaunos ypatingos, neigi pilyse stiprių įgulių laikė, tardami, jog len-
1340 kai padarytas su jais sandaras m. 1340 šventai saugos, kaipogi visą savo galią laikė prieš kryžokus, kalavijonis ir maskolius. Todėl lengva buvo Kazimie-

rui siaubti ir sarioti krašte negyniojamame ir pilis be įgulių vieną po kitos imlioti, kursai tuo žygiu visą Volyniją, Podoliją ir Rausvuosius Gudus, lietuvių valdžioj esančius, užėmė, belikęs vieną patį Lucką Liubartui.

Sunku buvo lietuviams vieniems patiems sudrausti kryžokus, kalavijonis, lenkus ir maskolius, kurie ant jų gulė nuo visų pusių, tuo kartu kad kraštas nuteriotas jau nuo kalavijonų, jau nuo kryžokų ir lenkų, jau nuo kitų gudų, gyventojai vieni iškirsti, kiti į vergus išvaryti, likusieji ne jau namuose begyveną, nes giriose ir versmėse. Tas visas ūkės nelaimes didino dar baisus antkrytis, juodąja giltine vadinamas, 1350
kursai tą metą rados Lietuvoj ir Žemaičiuose. Kas aprašys tą rūstą dieną! Kėlės ta liga Kitajuj, arba Kinuose, ir tenai 13 milijonų svieto parkrėtė, nuo kur, atėjusi į Vidurinės jūros pajūrius, išsiplėtė Sirijoj ir Egipte. Genuezų laivai pargabeno ją į Italiją, kuri ne vien Italiją, bet Pranciją, Teutoniją ir Angliją nušeimynino. Pačiame Londone 50 000 svieto palaidojo, taip pat Karaliaučiuj, Danske. Iš Teutonijos meldžionys atgabeno į Lietuvą ir Žemaičius, kuri taip baisiai jorėjo ir teriojo, jog trečioji dalis svieto beliko. Liga apsireiškė ungsčiojimu žarnose, pervis plonimose. Užkrėstieji krauju vienu reikalavos, o antrąją ar trečiąją dieną pajuodavę numirė, nuo ko vadino juodąja giltine. Nuogąstu yra, sako rašytojai tos gadynės, paminėti tą baisų povyzių: seni ir jauni, tėvai ir vaikai gulėjo prie kitas kito nelaidoti, vienoj dienoj numirę, nekurios giminės būtinai išmirė, kapuose nebebuvo vietos, laidojo laukuose, giriose. Pradžioj gobšai buvo laidėmis ir laukė turtingųjų mirštant, vildamos jų turtus paveldėsią, bet, pamatę, jog pats prisikišimas yra priežasčia smerčio, vieni nebnorėjo

belaidoti, kiti patys išmirė, veltui turtingieji ir gentys lūgojo nuo kitų pagalbos: sūnus vengė tėvo, brolis sesers, duktė savo motinos, visi tarė visą svietą išmirsiant. Įvairios žvaigždės, pasirodžiusios tuo pačiu laiku, dar didžiau svietą gandino.

Tie marai, regis, buvo priežasčia ermyderio Vilniuj, kaipogi pilionys, tame rūpesnyj tardami, jog jų dievai karoja juos už tą, jog laiko savo krašte krikščionis, todėl patrakę užmušė gudų kunigus, tarp kitų mokytą vyrą ir sekretorių paties Algirdo, o kapelioną jo žmonos Julijonos. Kaip tas ermyderis tenai nusibengė, nėra žinoma.

Vienok ir tokioj rūstoj dienoj lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, ant pelenų namų savo kiūtodami, vis dar norėjo ar liuosais kūturti, ar mirti. Vieni patys visų savo nepritelių raminti tarės nestengsią, prieteliaus niekame arti negalėjo gauti, kaipogi visi krikščionys ir vergai vienas kito. Lietuviai vieni pagonys ir liuosi, bet nuo visų krikščionų neapvežami ir vergiami. Todėl didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, pasiteiravusiu su tėvūnais, išleido Karijotą, savo brolį, pas Čenibeką, totorių chaną, į Krymą su juo bičiulautis ir telkti jį į karę, kursai, priėmęs žmoniškai lietuvių siuntinius, pasiėmė talkinėti.

Lietuviai, gavę pagalbą nuo totorių, patys savo kariauną sukėlė ir netrėmė pirma lenkų iš Volynijos, bet stačiai traukė į jų kraštą. Visų pirma įpuolę į Sandomiro sritį, lenkus, norinčius gintis, išblaškė, visa, ką vien sutiko, kardu ir ugnia naikino. Apvertę visą kraštą į peleną, bloškės į Rausvuosius Gudus ir tuo pačiu įnirtimu pilis ir vietoves, neseniai išplėštas, apent jau varu, jau geruoju įgavo. Vienas pats Lvovas (Lemberg) beliko lenkų rankoj, kurį buvo naujais mūrais aprietę ir stiprią įgulę įdėję; jo papilius vie-

nok į rūstą tyrą apvertė ir įkandin iš tų pačių pilių, kurias buvo lenkams atėmę, išpuldamies pradėjo sarioti po lenkų kraštus.

Taip graudinant toj pusėj lenkus, antroj pusėj Algirdas, susinėręs su totoriais, ištrėmė lenkus iš Podolijų, valakus trakuojančius sudraudė ir jiems urėdu, arba gaspadorium, sūnų savo Liubartą perdėjo, ant galo nusiaubęs visą kraštą tarp Dunojaus ir Dnestro, pagrįžo su geru grobiu.

Kazimieras, lenkų karalius, užėmęs Rausvuosius Gudus, žlugsojo lepumuose ir goslyboj iki šio laiko, nes, prabudintas tomis nelaimėmis savo ūkės, kėlės, vienok, regėdamas vienas nestengsiąs lietuvių ramdyti, patelkė Liudviką, karalių vengrų, savo karšinčių, su kuriuo susinėręs, traukė į Volyniją ir teriojo degindamas. Tuo tarpu Kęstutis, norėdamas stiprinti Vladimiro pilį, vedė tenai vieną pulką lietuvių, bet, netyčiomis sutikęs lenkų abažą, turėjo grumtis, nė dešimtos dalies neturėdamas savo kareivių, išguro ir pats kliuvo į nagą lenkams, kurie su juo, noris kaip su kaliniu, vienok žmoniškai elgės. Nes jog Kęstutis ketino krikštytis, todėl kas kartą lengvyn buvo saugojamas, kursai ilgainiui, gavęs pragumą, paspruko. Taip pat Liubartas, kamendotas Vladimiro pilies, apgultas ir spaudžiamas nuo visų pusių nuo lenkų, vos beišsprūdo su pagalba savo kareivio Ivano, kursai jį slapta išvedė per lenkų abažą nakčia pagal.

Kęstutis surinko žemaičius, su kuriais tuojau vėl įpuolęs į Rausvuosius Gudus, lenkų valdžioj esančius, baisiai nuteriojo. Užėmęs paskui Vladimiro pilį, nusiaubė ne vien lenkų kraštus, bet dar parubežius pačių Vengrų; nuo tenai vėl atsibloškęs į Lenkus, nuteriojo apent Sandomiro sritį ir viso Zavichosto apygardas į peleną apvertė. Esant jau šiapus Islos visam

Lenkų kraštui rūstu tyru, ketėjo į antrapus Islos keltis ir antrą pusę Lenkų karalystės nuterioti, bet sugaišęs nebpaspėjo, pervis jog kiti neprieteliai jau skelbės.

Krikščionys, kaip sakiau, nugandinti marais, tardami rykštę dievo parleistą ant savęs už savo nuodėmes, tvino nuo visų pusių į panemunį maldyti jį, kariaudami ir vergdami netikėlius žemaičius ir lietuvius. To dėjęsi, šiuo atveju atkeliavo iš Teutonijos didžiūnai Norimbergo ir Elingeno su stipriomis gaujomis, geisdami su minavotais netikėliais grumtis ir atleidimą nuodėmių sau pelnyti. Mistras kryžokų, regėdamas lietuvius kariaujant iš peties su lenkais, traukė su meldžionimis į Žemaičius, kurių pavietes Gaižuvos, Ariogalos ir Raseinių iki Viduklės baisiai nuteriojo, drevėdami ir plėšdami, ko neveikė kardu, tą ugnia degino, kūdikius ir motriškas vienus kirto laukan, kitus vergė, vienok ilgainiui belėbaudami mažne patys visi galą gavo. Kaipogi rados staigus atdrėkis ir smarkūs lytūs, kelią paleido, upės patvino, iš upaičių upės, iš upių ežerai rados, čia dar tuointimpinė baimė novijo. Kad neantpultų baisūs neprieteliai iš girių, skubinos meldžionys atgaliai kumbrinti per Paštuvos pavietę ant Ragainės, bet kelyj nebgalėjo niekame nei mitalo, nei pašaro begauti: kiemai nudeginti, svietas visas iškirstas, likusysis giriose pasislėpęs lindojo, neprietelių tykodami; silpni kareiviai turėjo dar su lytumis ir šaldrabomis* grumtis, žirgai, nuo alkio pakriūšę, nebgalėjo bepaeiti, ant galo, norėdami bent patys save gelbėti, palikę visą grobį ir kalinius, ėjo patys, žirgai išdvėsę, kiti ant ledų užlūžo, meldžionys vieni nuo bado nustipo, kiti išskendo

---

* *PII:* šlapdrabomis.

per patvinusias upes keldamos, ir taip retas kursai beparkumpė į Parusnį su apmaudingu mistru nuo tų nelaimių.

Taip belėbaujant kryžokams Žemaičiuose, kiti lietuviai ir žemaičiai išsirężę grūmės su lenkais: kaipogi Liubartas, urėdas Podolijų, įsilaužęs varu į Haličo pilį, daugybę prašaleičių tenai, į mugę suėjusių, nugalavo, trobesius nudegino ir visą sritį nuteriojo. Šilo mėnesyj, vėl ištraukęs su tais pačiais pulkais į Lenkus, nuteriojo apent sritį Zavichostą ir didžius turtus su daugybe imtinių parvirdė laimingai į Lietuvą. Ant galo Kazimieras, lenkų karalius, regėdamas lietuvių nenuveiksiąs ir išgirdęs kryžokų žygį Žemaičiuose nevykusį, išsižadėjo visų užimtųjų kraštų lietuviams ir sandaras su jais padarė. Kęstutis ir Algirdas, did. Lietuvos kunigaikščiu, negalėjo vangstytis nuo sandarų dėl to vien, jog kryžokai mojavo jau su visa savo galia gulti į Žemaičius.

Lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, nusikratę lenkų, 1352
neblaukė kryžokų įpuolant į savo kraštą, nes Algirdas ir Kęstutis, sutraukusiu stiprią kariauną, gulė į Sambiją; tarsi kaip srauja, kuri pagavusi visa bogina su savim, taip ir lietuvių pulkai su tokia smarkybe ir narsybe siaubė, jog pirmosiose dienose sausio mėnesio staiga Kuresarų atsiautoj, kurios gyventojai nieko nebsuskubėjo nuo jų beužslėpti, nuteriojo. Anapus Labguvos Ridigeris, kamendotas kryžokų, su stipria kariauna norėjo lietuviams kelią užstoti, bet, apskleistas nuo lietuvių, išguro, kuriuos iki paskuojo iškirto. Patį kamendotą, gyvą sugautą, sako, būk Algirdas liepęs arkliais sutąsyti.

Paskui persiskiedę lietuviai į 4 žaras viena metės į apygardas Šakių, antra į Pavandenio pavietę, trečioji į Kaimius, ant galo ketvirtoji traukė padeimiu.

Šiurpulys apninka minavojant, kaip tenai lietuviai ir žemaičiai drevėjo ir degino, galavo ir žudė, gieždami apmaudą ant kryžokų. Visi vyriškieji, pakeliantys ginklą, jei nepaskubėjo bepasprukti, sukniusto nuo kardo įbingusio lietuvio ar žemaičio, kurie motriškąsias ir vaikus suraišiotus, rogėse įguldytus, virdė namo su daugybe gyvulių, kuriuos tenai buvo sugrieję. Bet ketvirtoji žara, kurią urėdas Smolensko Partikas, ar Patrikas, sūnus Kęstučio, rykavo, ir jau su 400 imtinių traukiantį padeimiu Labguvon kamendotas Šindekopas nutykojęs pasalu antpuolė ir paveikė jį. Patrikas po to nuopuolio buvo pasibloškęs antru keliu atsiauton Kuresarų, per kurią jodamas plonu ledu įlūžo, ir tenai daug žirgų ir kareivių nuskendo, tuo tarpu kamendotas Šindekopas vijo įkandin ir, tenai antpuolęs jį nuo užpakalio, vėl pamušė. Paskui Patrikas su likusiąja kariauna norėjo Deimę prigauti, bet ledas ant upės pasitiko munkantis ir minkštas, lietuviai vėl įlūžo, kurių 1500 verpetai Deimės prarijo ir į minavotą atsiautą išdūmė. Patrikas buvo į upę įkritęs, bet kamendotas Šindekopas ištraukė jį. Likusieji lietuviai ir žemaičiai, nenorėdami dar pasiduoti, buvo pasibloškę į minavotą atsiautą, bet kryžokai panokę išmušė juos ir 45 gyvų į vergus parvedė[1].

Taip nė vieno nebliko iš tos virtinės, kursai būtų tą rūstą žinią beparnešęs į namus, kaip tiktai pats Patrikas, paleistas nuo Šindekopo, tėvui savo pargabeno. Grįždamas jis per Vėluvą, pamatęs tenai didžiūną lietuvį užmuštą, nepadoriai beklaksantį, lūgojo kryžokų, kad jam leistų ant malkinės jį sudeginti pagal jo tautos dabą.

Tuo tarpu kitos trys žaros, apent laimingai susinėrusios, su didžiu grobiu ir daugybe imtinių pargrįžo

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 93—94.

namon leliodami. Šindekopas, kaipo pergalėtojas, varpams gaudžiant ir sveikinant svietui, įjojo į Marienburgą, did. mistras su vyresnybe zokano išėjo prieš, kurį pamylavęs pasveikino.

Ateinantį metą lygia dalia Algirdas ir Kęstutis pradžioj sausio mėnesio gulė vėl su stipria kariauna į Parusnį; įpuolusiu staiga į sritį Reselio, degino, galavo ir baisiai baisesniai teriojo, pačių imtinių buvo jau 1500 suėmusiu. Tuo tarpu urėdas Varmijos Obartas ir kamendotas Kranichfeldas susinėrusiu ėmė vyti lietuvius, kuriuos panokusiu taip narsiai antpuolė, jog lietuviai nuo karvietės pasitraukė. Vokiečiai tarės jau pergalėję, bet akimojyj lietuviai, prigavę pobūdą vietą, atsibloškė ant kryžokų ir kibo iš naujo grumtis, kuriuos apsiautę, mažne visus karvietėj paklojo ir likusius gyvus sugavo, tarp kurių pats urėdas Obartas ir Kranichfeldas pasitiko, retas kursai beišsprūdo. Lietuviai, sugrieję nepaseikimą grobį, su didele daugybe imtinių grįžo jau ant namų, bet tuojau did. kunigaikščiu Lietuvos ar iš apmaudo, ar krūpaudamu, kad kariauna kryžokų neantpultų jųdviejų, liepė visus kalinius, negalinčius veikiai keliauti, kirsti laukan; ir taip didžią daugybę imtinių be širdgilo nugalavo. Būtų rasi norėjęs didysis mistras nelaimes lietuviams atmonyti, bet vasara buvo nepatogi ant karės ir ruduo šlapias, taip pat ateinanti žiema. Lietuviai vienok, įpuolę į Parusnį, sritį Vartenbergo nuteriojo[1].

Tarp kitų minavonių rašo, jog tą patį metą buvęs didžiai ankstybas pavasaris, jog sausyj mėnesyj žolės žydėjusios ir javai buvę sėjami, bet ant Sekminių ne tatai buvę šalčiai, bet speigai, sniego paties per

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 103—104.

dvi kurpi buvusio antsnigusio, kursai visą nedėlią gulėjęs. Jau rūpinos svietas, jog be duonos paliks ir bado sulauks, bet, nuėjus sniegui, tokie javai paaugę ir tokia branda buvusi, kokios nieksai neminėjęs, ir tų javai teprapuolę, kurie smaukė nuo jų sniegą virvėmis ir kartimis.

Tos karės su kryžokais juo ilgyn tęsės, juo smarkesnėmis darės. Noris nuo įsikūrimo kryžokų ir kitų vokiečių Parusnyj tuointimpinėse karėse su lietuviais ir žemaičiais daugiau nei 2000 pačių brostvininkų, o 200 000 meldžionų ir kitų šaldrų krikščionų galą buvo gavusių, vienok lobis, apmaudas, viltis grobio, aitra atvertimo į krikščionis, nuopelnas atleidimų griekų vis dar masino svietą į Žemaičius ir Lietuvą kraujo gožti. Noris zokanas pats kryžokų jau regimai kito nieko nebgeidė tomis karėmis, kaip tiktai pasigirti prieš svietą. Visados abi pusi lygia aitra viena antrai pragarą taisė, o terionė buvo abejų visų didžiausiu įrankiu. Kryžokai dyko kraštą lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, užimti ir pačius nuvergti, o lietuviai nepasiduoti.

Taip stovint reikalams vienų ir antrų, kito nieko negalėjo laukti, kaip tiktai ištrėmimo būtino vienų ar antrų. Karę lietuviai ir žemaičiai turėjo sau už godą ir įgimtą darbą, kurie nuo mažų dienų jau gudinos į ginklą ir save pratino į šaltį, darganas, pūgas, audras ir vargus, augo, gal sakyti, nuo mažų dienų giriose, grumdamies su meškomis, šernais ir taurais.

Didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, regėdamu, jog su šimtgalviu smaku turi grumtis, kuriam vieną galvą nurentus, dvi į vietą išdygo, rengės atsidėjusiu į karę, kaipogi, norėdamu nuo maskolių užsiklėsti, su jų kunigaikščiu pasigentino: Algirdas, išleisdamas savo dukterį už Boriso, kunigaikščio Suzdalės, ir pa-

čiuodamas savo posūnį Karijotą su dukteria paties didžiojo kunigaikščio maskolių. Noris Brianską ir Smolenską nuo senų jau laikų savo valdžioj lietuviai turėjo, vienok taip gudriai elgės, saugodamos nuo pavojaus, kaipogi kuo metu lietuviai kariavo iš peties su kryžokais, visados paikino ir gundino maskolius ir kitus gudus kibti iš vieno į lietuvius.

Kryžokai, žinodami, jog ne su vergais turi grumtis, bet su karingais turi imtis, taip pat ginklavos ir rengės kaip įmanantys į karę.

Noris, kaip sakiau, tvino svietas, marais gandinamas, iš visos Europos į panemunius kryžokams į talką, vienok did. mistras dar možėjos kareivių ir nedrįso grumtis su tokia tauta, kai buvo lietuviai ir žemaičiai. Todėl, sekdamas kitus mistrus savo praėjūnus, norėjo visus savo naujukus ir pilionis kareiviais padaryti, ant to galo ėmė pilionis kareiviais daryti, kad, pavojui radusis, galėtų visi vinkriais kareiviais būti. Padėjo įstatymą kiekvienoj pilyj mokytis į paukštį šauti ir tam algą duoti, kurio šūvis klius, o kurs už visus geriau šaus, tą karalium vadinti ir nekurias godas per metą jam daryti. Lygia dalia sodnuose ir daržuose pilionų, kur svietas susirinkdamas gėrė, liepė sykius, arba cielius, pastatyti, kad jaunuomenė mokytųsi, kuri, pameilusi algos, kaip įmananti pratinos, ir taip trumpu laiku mistras įgijo skudrius šovėjus.

To dar negana, kryžokai ir kiti vokiečiai, regėdami, jog lietuviai ir žemaičiai didžiai jautriai saugojo savo rubežių ir kas kartą daugyn vien pilių strūnijo, todėl norėjo kitu pragumu masinti ir kropti, kaipogi kad kryžokai ketino į Žemaičius traukti, rašė pas kalavijonis, telkdami juos į karę ant lenkų eiti, jei ketėjo į Lietuvą traukti, tad gromatoj vokiečiams,

Padaugavyj esantiems, sakės į Pamarį trauksią dėl to vien, jog jei kokiu pragumu žemaičiai nutvertų siuntinį su gromata, kad negalėtų permanyti, ką vokiečiai keta daryti, ir nuo jų nesisaugotų. Turėjo dar Padaugavio vokiečiai su Parusnio vokiečiais ypatingas balses, arba literas, tai yra ypatingus ženklus, kuriais rašė, kurių kitas niekas ir gromatą atplėšęs negalėjo suprasti, kaip tiktai tos asabos, kurios sau tuos ženklus paskyrė. To dar nekako did. mistrui, kaipogi stiprindamos tvirtino sandaras su lenkų karalium Kazimieru, su Brandenburgijos kunigaikščiu, nupirko dar karės žirgų 2000 Čekuose ir visą svietą, kas vien ginklą buvo pakeliąs Parusnyj, tą ginklavo į karę.

1354 Taip stiprinantis kryžokams, naujasis ciesorius teutonų Karolis IV senu įpratimu savo praėjūnų tą metą ne vien patvirtino privilijas, suteiktas zokanui
1355 kryžokų nuo Fridricho II, bet ateinantį metą dar nekurias naujas pats jiems suteikė, kaipogi pasiėmė kryžokų valsčius, Ciesorijoj esančius, ypatingoj globoj turėti ir ant lūgojimo did. mistro ne vien leido atskalūnus brostvius, kurie, pametę zokaną, slapstės ir klajojo po gentis, su pagalba ūkiškos vyresnybės gaudyti, bet dar užgynė visiems kunigaikščiams, kad klajojančių brostvių savo krašte nelaikytų arba atsiųstus nuo mistro brostvininkus gaudyti savo spruklių netrukintų, negaišintų ir negyniotų, gorindamas neklausančius — ne vien nustos jo malonės, bet dar 50 aukso muštų užmokės stropės.

1356 Lygia dalia naujasis popiežius Klemensas VI ne mažiau kryžokų zokaną godojo ir guodė, brukdamas jį kitiems viešpatims, vadino juos ynu mūru krikščionų tikybos,. žadėdamas jiems savo globą ir gorindamas visus tuos iškeikti, kurie minavotam zokanui iškadas darytų. Ant galo kerštus tarp arkivyskupo

Rygos ir kalavijonų, kurie iki šio laiko tarp savęs vyriausia valdžia tebsivaržė, sutaikino ir kaip įmanydamas skatino kryžokus gromatose tuointimpos lietuvius ir žemaičius netikėlius kariauti[1].

Taip pasitiekę kryžokai ir skatinami nuo popiežiaus, tą patį metą marčelga Dahenfeldas traukė su didžiai stipria kariauna į Žemaičius ir tenai per 5 dienas medininkuose apie Varnius teriojo; nuo tenai pasibloškė į pavietes Ariogalos, Vaikių ir į tolesniąsias sritis, visa vertė į rūstą tyrą, ko nenuveikė kardu, tą ugnia naikino, gieždamas apmaudą už pritirtas iškadas prašokusių metų nuo lietuvių. Kūdikius, baltas galvas vienus galavo, kitus į vergus varė. Ant didesnės dar nelaimės lietuvių Algirdas su Kęstučiu sukeršto. Dėl ko, to nėra šiandien žinoma. Kryžokai, norėdami ta dingsčia naudoti, atleido siuntinius pas Kęstutį, tardami, jei jis persikrikštys, galės su kryžokų talka brolį nuveikti ir vienas valdymieru tapti. Ant to Kęstutis taip didžiai supykęs, jog, nupiaustydinęs nosis ir ausis kryžokų siuntiniams, sugrąžino juos, tą sakydamas, jog kitus pranašus su tokiu begėdingu tarimu lieps jis į skersį įspyloti, kaipogi išmintingas Kęstutis nenorėjo regėti pragaro savo tėvainės. Kaip tenai kryžokams vyko toliau, raštuose nėra minavojama.

Vasarą sakos antrą kartą žygiavę ir ateinančią žiemą trečią kartą ketėję į Žemaičius traukti, bet tuo tarpu nelaimė juos sugaišino, kaipogi apie Kalėdas Ragainės pilis į skutą sudegė su visais baldais ir pašaru, karės žirgais ir karės padarga, gyvuliais, klėtimis, vos pati įgulė beišsiropojo. Todėl turėjo iš visos galios skubinti pilį strūnyti, kuri buvo mūru ir raktu į kryžokų dalykus; dar ji nebuvo suvisu nubengta,

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 116—119.

1356 kad apie Sekmines ateinantį metą 1356 antrą kartą sudegė, todėl reikėjo pilį trečią kartą strūnyti taip skubinai, jog ketvirtoje nedėlioj mažne buvo jau įsikuriama. Lygia dalia Tilžės pilį, parubežyje taip didžiai reikalingą, kurią žemaičiai pirm kelių metų buvo žeme aprausę, pats did. mistras strūnydino, kursai kitu kartu, perveizėdamas darbą, nuslydo žemyn nuo rentinio ir ranką sau palaužė.

Taip begaištant kryžokams, Kęstutis su žemaičiais, gieždamas apmaudą, keliomis žaromis siaubė Parusny ir, ką sutiko, tą kardu ir ugnia naikino, ir taip smarkiai sariojo, jog kryžokai nedrįso su juo laukuose grumtis neigi spėjo drausti žemaičių lėbaujančių, kurie visaip dar norėjo perkrikštus sukelti, kad trupintų jungą vergybos ir senų dienų liuosybe džiaugtųsi, bet parusėnai per daug buvo jau nuvargę ir su svetimais atėjūnais sujaugti, nebdrįso ginklą kelti ant savo kraugerių. Žemaičiai sugrįžo su didžiu grobiu.

Nespėjo lietuviai iš visos galios ta dingsčia ant kryžokų gulti ir atsidėję su jais kariauti dėl to, jog tuo pačiu laiku turėjo didžiai narsiai grumtis iš visos galios su maskoliais, kaipogi tą patį metą lietuviai buvo užėmę pilį Rževos, kurią paskui tverionims atdavė, o maskoliai nieko nepešė.

Kitoj pusėj Andriejus, urėdas Polocko, taip pat grūmės su pleskavionimis, regis, dėl to, jog pleskavionys nenorėjo jo savo valdymieru išpažinti. Trumpumas mano rašto neleidžia visų išgalių minavotų karių išguldyti, todėl palieku tiems aiškiau papasakoti, kurie atsidėję rašys Lietuvos veikalus; man gana yra paminavoti, jog lietuviai turėjo kruvinas ir baisias kares tuo pačiu laiku, kad kitoj pusėj su kryžokais reikėjo iš peties grumtis.

Kaipogi ateinantį metą atėjo minios prancūzų, anglų, škotų, teutonų, čekų, moravų ir kitų meldžionų kunigų ir zokaninkų į Parusnį, kurias išgirdęs mistras artinantis Marienburgan išsiuntė prieš kunigus, apdarytus albomis, arnotais ir kapomis, su kryžium ir karūnomis priimti tų lauktų besulauktų svečių, kuriuos giedodami įvedę į pilį vaišino; paskui išsispaviedojus liepė did. mistras marčelgai Dahenfeldui, sunėrus savo kariauną su meldžionimis, traukti į Žemaičius. Marčelga, ties Ragainės pilia persikėlęs per Nemuną, atsigrūdo pas upę Mituvą, kame ištiko į aiškią mūšą su žemaičiais, kurie niekaip nenorėję 1357
meldžionų perleisti į antrapus upės, bet, perlaužti nuo kryžokų, 2000 savųjų karvietėj palikę, atsitraukė į girias; vienok nemaž tenai ir meldžionų krito, patys didžiūnai Lejenas ir Braunhornas tenai galą gavo. Nuo tenai marčelga, pasibloškęs į šalį, visą sritį Vaigių nuteriojo ugnia ir kardu, lygia dalia Raseinių, Subnos ir Galvos pavietes iki pat Bisėnos pilies vis į tyrą apvertė. Ties Veliuona meldžionys buvo į abažą sugulę, į kurią vietą iš visų pusių ketėjo susitraukti, kad tuo tarpu kitos virtinės išsiskaidžiusios siaubė atsčiuose pašaliuose sariodami ir drevėdami, o grobį, sugrietą nuo visų pusių, į abažą gabeno. Nes tuo tarpu kariauna žemaičių, antpuolusi staiga minavotą abažą, išklojo akimojyj, kas vien norėjo gintis, ir užėmė visą kryžokų ir meldžionų abažą, padargą, ratus, mitalą, taip jog meldžionys paliko be duonos, be apdaro, per lytus ir darganas turėjo kumbrinti į Parusnį kaip įmanė[1].

Spaudžiami vienok lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, nuo visų pusių norėjo gauti atvangą bent atsipūsti, kaipogi tuointimpinės karės jau su gudais, jau

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 125—126.

su maskoliais, lenkais ir kryžokais buvo per daug svietui įkyrėjusios, ir norėjo pragumą gauti bent atsidvėkti tuose kruvinuose varguose. Todėl Algirdas, nebįmanydamas kur bedingti, sakos did. mistrui norįs krikštytis su visa savo tauta, jei meldžionys liausis tuo tarpu kariauti su lietuviais ir žemaičiais. Did. mistras tuojau suderėjo ant dvejų metų paliaubas su Algirdu, kursai tuojau išleido brolį savo Kęstutį į Norimbergą pasiregėti su ciesorium teutonų Karoliu IV ir jam savo ketėjimą apreikšti. Karolis priėmė Kęstutį didžiai žmoniškai, prasidžiugo ta žinia ir tuojau išleido siuntinius: arkivyskupą Prahos Ernstą, kunigaikštį Bolką, teutonų mistrą Nelenburgą į Lietuvą dėl artimesnio pasiteiravimo su did. lietuvių kunigaikščiais. Algirdas, priėmęs siuntinius su didžia iškilme, liepė jiems, kad apreikštų ciesoriui, jog jis ant Kalėdų ateis į Vroclavą krikštytis ir linki sau tenai patį ciesorių pasveikinti. Atėjus laikui, Karolis atkeliavo su visų didžiausia iškilme ir išeiga į minavotą pilį Vroclavą tenai regėti iškilmingo krikšto Lietuvos viešpačių. Bet tuo tarpu atėję Algirdo siuntiniai apreiškė ciesoriui, sakydami: „Did. Lietuvos kunigaikščiu tą numano didžiai gerai, jog kryžokai kariauja su juo ne dėl krikščioniškos vieros, kaip patys sakos, dėl savo naudos, todėl lig tol jis nesikrikštys, kol kryžokai akivaizdoj paties ciesoriaus visus kraštus, lietuviams nuo senų laikų išplėštus, pagrąžins." Ir taip, ko geidė, Algirdas tą ir pasiekė, tai yra pasiilsėti.

Iki šiolei gudų krikščionys, būdami valdžioj lietuvių, savo bažnyčios reikaluose visados teiravos Maskvos metropolito, nuo ko daug netaikų rados pačioj dvasiškoj rėdoj. Kunigai iš Lietuvos siuntė pinigus į Maskvą savo metropolitui ir tuo mažino naudą

ūkės. Todėl Lietuvos did. kunigaikštis, vengdamas netaikų ir kerštų su maskoliais, įsteigė sau naują metropolitą nuo patriarcho grekonų Pilotėjus, kursai 1359
pakėlė Romaną metropolitu Lietuvos, liepdamas visiems gudams, valdžioj lietuvių esantiems, nuo šiol daiktuose ir reikaluose dvasiškuose eiti prie Romano, kurio buveinė buvo Lvovo, arba Lembergo, pilyj.

Ciesorius teutonų Karolis IV, įsipažinęs su lietuviais, kaip minavojau, patelkė juos į karę, kurią vedė su švabų viešpačiu, kurioje lietuviai jam talkinėjo, bet ar daug jų ir kas juos rykavo, to man neteko kaip reikiant išsijautoti. Tas yra vienok žinomas, jog, lietuviams kariaujant Teutonijoj, atėjo į Parusnį kryžokams į talką didžiūnas Vertheimas su gauja meldžionų, su kuriais marčelga Dahenfeldas susinėręs traukė ant Veliuonos pilies, bet, nesutikdamas niekame lietuvių nei žemaičių kariaunos, teriojo patį kraštą. Paskui ėjo pats didysis mistras ne taip dėl netikėlių draudimo, kaip dėl naujos pilies įkūrimo (Neuhausen) netoli nuo Ragainės šalaujų krašte. Marčelga vėl tarė už reikalingą daiktą naują pilį Nemuno įtakoj strūnyti, kurią įkūręs Vindenburgu praminė; tuo tarpu Klaipėda į skutą sudegė. Tenai marčelga vėl turėjo darbo su visa savo galia, lig iš naujo pilį pastrūnijant, nuo antpuolių netikėlių gynioti.

Rudenop atėjo nauja talka meldžionų į Parusnį, kurią atvedė galiūnas Heseno Otas. Marčelga kryžokų, sukėlęs visą savo kariauną, vėl susinėrė su minavotais meldžionimis ir traukė į Veliuonos pilį. Žemaičiai norėjo jam kelią užstoti, ištiko į mūšą, bet apsiskardę abeji persiskiedė be didžio nuopuolio.

Tą patį metą buvo lietuviai su lenkais susitarę kariauti kryžokus, to dėjęsi, buvo pradėję Galindijos

parubežyj naują pilį, Raigardu vadinamą, iš vieno strūnyti, bet išskydo jų ketėjimas, ir kryžokai į pusę jau įdirbtą pilį išvertė. Kaip ir kokia dingsčia tas nutiko,— trumpas mano raštas neleidžia to viso išguldyti.

1360 Ateinantį metą vėl nevyko marčelgai į Žemaičių kraštą žygiuoti, kaipogi noris, atkeliavus galiūnui Brandenburgijos ir didžiūnam Kacenelenbogeno ir Veldenco su stipriu būriu eržilų ir kitų meldžionų, kryžokai savo kariauną regimai pastiprino, vienok karės žygis per veltui paliko, nesgi lietuviai, nujautę atsiartinant kryžokus, tuojau į girias įsitraukė. Lygia dalia nevyko jam antru du žygiu ant Gardino. Marčelgai neleido per Nemuną persikelti, neigi antru keliu traukiant per Insterburgą ant Kauno, čia vėl nevyko jam per Nemuną persikelti, tenkinos tenai kelias pavietes nuteriojęs, kuriame žygyj pervis didžiau atsiženklino brostvis Šprenceris, kursai per visą metą su savo virtine sariojo ir didelį grobį sugriejo. Tuo pačiu laiku antras riezokas, vardu Šeningenas, du atveju išpuolęs iš Ragainės, tūlas apykartas baisiai nuteriojo ir, būrius imtinių varydamas, su didžiu grobiu pargrįžo į Ragainę[1].

Antras žygis tą patį metą buvo laimingesnis kryžokams, kaipogi Kranichfeldas, kamendotas Rastenburgo pilies, pagrįžęs iš kalinio, su galiūnu saksonų, atėjusiu į talką kryžokams, susitaręs su jais, traukė ant Galindijos, ketėdamas jatviežius terioti, bet, tenai radęs upę Narevą patvinusią, nebgalėjo savo ketėjimo pasiekti, todėl pasibloškė su savo kariauna pilin Ekersbergo, kurioje kelias dienas jam betrunkant, kryžokas Beleris su viena virtine ties Lecenburgo pilia siaubė parubežius Lietuvos, kursai nuo rube-

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 133—134.

žiaus sargo išsijautojęs 500 lietuvių joties netoli esant, su kareiviais medžiojantys Kęstutis ir Algirdas su Patriku giriose. Čia tuojau atskriejo į Ekersbergą su žinia, jog stipri kariauna lietuvių pas Vobelių ežerą gulinti, minavotas būrys jo dalyke esąs.

Tuojau kamendotas Kranichfeldas, sutraukęs iš visos apygardos kareivius, antpuolė staiga lietuvius, kurie vos gavo laiko į rindą sustoti; tuojau kibo abi šali kuo narsiau grumtis. Juo ilgyn, juo narsyn abi pusi remias. Lietuviai, noris mažesniu skaitliu, tarės savo narsybe vokiečius perlaušią, ragotinės vien paška abejoj pusėj lūždamos, kardai tvyksčioja, pergale varžantis, ilgainiui lietuviai pradėjo gurti ir mukti. Ant didesnės nelaimės lietuvių kryžokas Hankė, numetęs su keste nuo žirgo Kęstutį, sugavo ir kamendotui Kranichfeldui įdavė, kursai tuojau, minavotą kunigaikštį į geležinius įdėjęs, su stipria sargčia į Marienburgą nuvedė ir did. mistrui atdavė, kursai su visa savo vyresnybe prasidžiugo, turėdamas tą už yną malonę paties pono dievo; vienok neilgai tenai Kęstutis kalinyčioj tebuvo: lietuviai išliuosavo jį, grąžindami visus krikščionis ir kryžokus, kalinamus Lietuvoj, kurių sako buvus 30 000.

Vos buvo Kęstutis namo pagrįžęs, kaip tuojau naują kariauną sukėlė, norėdamas ant kryžokų apmaudą nugiežti, žinodamas gerai, jog pilys kryžokų Galindijoj ir Sūdaujuose neturėjo stiprių įgulių. Pasitiko žiema didžiai stipri ir speiguota, Kęstučio kareiviai, meškenočiai ir taurenočiai, apšarvuoti, parėžusiais uostais ir barzdomis, kurių žirgai sukeliauti, migla aptekę, garavo, į kuriuos veizint nuo tolo, tarsi debesį slenkant, kurį valandomis žiaurus šiaurys nupūsdamas, rodė mažne žvėrių, ne žmonių, veislę, kurie jau pačiu savo povyziu, jau baisybe savo ap-

daro visų drąsųjį gandino; pėstieji su ledžingomis taip greitai ėjo, jog įkandin sekė raituosius. Paskui baisūs šunys traukė rogutėse peną ir karės padargą. Su tokia kariauna Kęstutis visų pirma įsilaužė į Johanisburgo pilį, sugavęs tenai du kamendotu, pačią pilį į skutą sudegino, paskui, išdrevėjęs ir į tyrą apvertęs visą apygardą, bloškės ant pilies Ekersbergo, į kurią taip pat varu įsilaužė; noris kryžokai gyniojo ją su visų didžiausia kantrybe, ir taip nieko nemačijo: pilis teko lietuviams į nagą, vos kamendotas su keliais brostviais nuo giltinės beišsprūdo. Kęstutis, turėdamas tiedvi pili, leidos tolyn į Parusnį, siaubdamas visais pašaliais. Taip besariojant Kęstučiui, kryžokai, sutraukę kariauną, norėjo jam kelią užstoti; tuojau ištiko į mūšą, kurioje su tokia narsybe susirėmė, jog marčelga pats Dahenfeldas su 12 kryžokų ir 1600 rimtos joties jau karvietėj gulėjo, meldžionys, nusiminę tokia narsybe ir smarkybe, pradėjo gurti. Mistras pats, nebįmanydamas ką bedaryti, pagrobęs brostvinę vėliavą, šoko į priešakį meldžionų stabdyti ir drąsinti, kurie vėl taip narsiai lietuvius antgulė, jog juos suniukino, bet lietuviai atsigavę taip smarkiai surėmė vėl meldžionis, jog malkomis svietas suverstas paliko karvietėj beniūksąs; pats kamendotas Šindekopas, tris kartus žeistas, pakritęs kraują varvino. Sako, jog pačių lietuvių tą dieną 3000 atlikę. Vienok nei viena, nei antra šalis nestokojo nei narsybės, nei kantrybės, todėl susirėmė antrą atvejį ir jau piovės, ne mušės. Kas aprašys tą įnirtimą abiejų pusių! Vienoj pusėj pats mistras priešakyj, kelią skindamas, smogė žemyn visų narsiuosius, antroj Kęstutis šokino žirgą, kai įbingęs liūtas tratindamas eiles gelžytų vyrų; jau abiem pusėm patys žaliūkai vyrai it ąžuolai virto, svieto,

žirgų malkomis suverstų riogsojo, jau brėško, o galo dar mūšos nebuvo. Ilgainiui kryžokai taip narsiai surėmė lietuvius, jog jie šlysti pradėjo. Kęstutis, toj valandoj karvedys ir kareivis, norėdamas gurstančias savųjų eiles pastiprinti, savo išminčia ir narsybe velijos toj vietoj atlikti, nekaip kryžokams užpakalį sukti, ir, kad skindamas po savim laužė visų drąsiuosius, besiaučiant visų narsiajam per galvą, kryžokas Vindheimas su keste nušankino patį nuo žirgo, bet narsus kunigaikštis, krisdamas žemyn, dar savo neprieteliui žirgą ragotine nuvėrė. Tuo tarpu atšokęs antras kryžokas užsiautė Kęstučiui su kalaviju, bet stori šarvai jį gelbėjo, vienok, apgultas daugybe, kliuvo į nagą kryžokams. Tą nujautęs, Patrikas, jo 1361
sūnus, iš gailesio metės kai žižilpos ant variuotų eilių kryžokų, ketėdamas pats mirti ar tėvą savo išgelbėti, bet tuo tarpu kryžokas Hochbergas su keste nubloškė jį nuo žirgo, vienok pėsčias dar grūmės su įnirtusiais meldžionimis. Ta dingsčia virtinės žemaičių, savo būdu sumetusios rinkį*, taip smarkiai surėmė tą pulką kryžokų, kursai buvo apgulęs Patriką, jog, akimojyj išdrabstę kryžokus, išveržė jau kruviną kunigaikštį, bet Kęstučio nebepaspėjo begelbėti, kaipogi kryžokai, įdėję į manelius, nusiuntė į Marienburgą, kurį tenai kalinyčioj užrakino[1].

Tas garsingas vyras, noris rūstas ir nuliūdęs kalinyčioj, vienok kantriai kentėjo savo ilgą nelaimę. Saugojo jį dieną du kryžoku, o naktį užrakinę vieną su kalpu, arba slūga, laikė. Iš Lietuvos du kartu atėjo siuntiniai, norėdami jį išliuosuoti, bet veltui, kaipogi lietuviai nebturėjo tiek naudos, kiek kryžokai reika-

---

* rinkį iš *PII; PI:* rinktį.

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 143.

lavo. Vienok ilgainiui ant laimės lietuvių išsigavo jis iš kalinyčios tokiu pragumu: pasitiko tenai lietuvis, vaikyčiu į vergus parvestas, vardu Alpas, tasai perkrikštytas savo buklumu, protu, nuomone, taikiu ir teisingu elgimos taip buvo įtikęs pačiam did. mistrui, jog jis buvo jo rūmų kalpu, arba slūga, ir turėjo raktus visų kalinyčių; nes Kęstutis nemokėjo vokiškai, todėl did. mistras davė jį jam už kalpą, kursai jam kalinyj kalpojo. Noris Alpas suvisu tapęs vokiečiu, vienok savo namų nenutauto neigi užmiršo meilės dėl Kęstučio, savo kunigaikščio, kursai, kalbėdamas lietuviškai su juo, dar didžiau jį uždegė tėvainės meile ir vadindamas savo sūnum, kaipogi ketėjo jį, kurią dieną tapęs liuosu, savo karšinčium pakelti. Tie žodžiai taip garbingo vyro uždegė jo širdyj tokią aitrą ir meilę, jog ryžos iš gailesio ar pats mirti, ar jį išliuosuoti. Tankiai dar jis girdėjo patį did. mistrą sakant, jog did. kunigaikštis yra vyras, kuriuo galėjo kliautis, ir jo žodis šventas esąs. Todėl netrukdamas sutarė su juo pragumą, kuriuo gali jis išsiliuosuoti. Alpas įdavė kunigaikščiui geležies lazdą, su kuria jis naktimis iškriušo už dangalo mūro sienoj skylę; trupučius mūro, kryžokams paėjus melstis, Alpas mokėjo veikiai pavokti niekam nepasergint. Paskui, praardžius skylę, naktovidu šniūru pagal nusileido did. kunigaikštis žemyn, kame Alpas laukė su dviem žirgais ir su vienu kryžoko baltu abitu su juodu kryžium ant krūtų. Išvedus jį per grevas, did. kunigaikštis apsimovė skubinai abitu, sėdo su Alpu ant žirgų, kursai jam kelią rodė; sargas pilies angos atdarė vartus, tardamas kryžokus jojant, sutikęs dar Kęstutis kitą kryžoką, kelyj bejojant, mandagiai jį pasveikino prajodamas. Taip atjojusiu į pagirį, žirgus nuilsusius paleido, pačiudu, versmėse ir neišsakytose ba-

lose pasislėpusiu, tris dienas tvylojo, paskui nakčia pagal tankmėmis girių, sekdamos nuo žvaigždžių, abudu šakų nubraižytu, nuskarusiu, purvinu, peralkusiu ir į žmones nepavėdžiu, pusgyviu išsibaistė ant galo į Mozūrijos kaimą, vadinamą Eidamu; nuo tenai Kęstutis, nuvestas pas dukterį savo Danutę, žmoną mozūrų kunigaikščio, tenai maloniausiai priimtas, paviešėjęs ir pirtyj išsipėręs, su goda palydėtas, į Lietuvą pagrįžo su visų didžiausiu džiaugsmu ne tiktai pačių kunigaikščių ir diduomenės, bet visos tautos.

Sargtis kryžokų, pajutusi, jog nebėra taip brangaus kalinio, pasakė kamendotui pilies, kursai, įpuolęs į kalinyčią, rado kryžoką sargą nugaluotą. Kryžokai, pagrobę žirgus, norėjo jį pavyti, bet veltui; kaipogi Kęstutis, būdamas jau Mozūrijoj, būk nurašęs pas did mistrą gromatą ir juokuodamas dėkavojęs jam už gaspadą ir lūgojęs jo, kad jis nė vieno kryžoko neįtarliotų už pinigus jį išleidus, stigavodamas, jog jį pats jo dievas ir jo sūnus Alpas išliuosavo iš sunkios kalinyčios, ketėdamas dar, įgavęs did. mistrą į savo ranką, geriau saugoti. Ir taip, mažne 8 mėnesius iškalėjęs, tai yra Verbų dieną paimtas, o 18 dienoj lapkričio mėnesio teišsiliuosavo.

Didysis mistras Kniprodė, numanydamas, jog did. kunigaikštis gieš apmaudą už tas savo nelaimes ant kryžokų, jog nesiliaus lėbauti jų krašte, todėl norėjo tame daikte jį užspėti. To dėjęsis, ketėjo visų pirma Kauno pilį, santeklyj Nemuno ir Neries upių riogsančią, užimti, kuri pilis gyniojo kelią į tolimesnę Lietuvą. Todėl įsakė kamendotui Ragainės Šeningenui išsijautoti kuo geriau ne vien būdą aptvėrimo pilies, bet dar tiekti apgulimo padargą visokio menciaus taip, kad ateinančią žiemą galėtų jas naudoti. Bet ar dėl nepasitiekimo, ar dėl nepatogios žiemos, ar

jog laukė atkeliaujančių meldžionų iš Teutonijos, vos išsikėlė į tą žygį kovo mėnesio 1362 m., kuo metu ir meldžionys atkeliavo, tarp kurių pasitiko didžiūnai Virneburgas, Sponheimas ir Hohenloė. Taip pat iš Anglijos ir iš pačios Italijos buvo nemaža minia atkeliavusi lietuvių ir žemaičių kardu krikštyti. Did. mistras, sutraukęs visą savo kariauną į Karaliaučių ir tenai susinėręs su meldžionimis, iškilo pats su vyskupu Sambijos į Lietuvą; trečioji dalis kariaunos leidos Nemunu pagal laivuose, kuri, prairklavusi didžiai tyliai pro pilis Veliuonos ir Bisėnos, 13 dienoj kovo atėjo pas Kauną, kame išlipę padirbo reikalingus tiltus, paskui, atėjus antrai daliai kariaunos, nuteriojo baisiai baisesniai apygardas. Jau ketino pačią pilį apgulti, kuri buvo didžiai stipriai aptverta ir turėjo įgulės 5000, kurios pilies vyru, arba kamendotu, buvo narsus Vaidotas, sūnus Kęstučio, kurią jis su tokia kantrybe ir narsybe gyniojo, jog kryžokai negalėjo viltis veikiai įsilaužti. Tuojau pasirodė ir patys did. did. kunigaikščiai Kęstutis su Algirdu su rimta kariauna piliai ant pagalbos. Ištiko į didžiai kruviną mūšą su kryžokais ir meldžionimis, kurios noris nėra visų išgalių aprašytų, taip sako baisią kovą buvus, jog dvi dieni piovęsi, ne mušęsi, ir vos trečiąją dieną, atėjus did. mistrui su paskujais pulkais, tenuveikę lietuvius.

Mistras, norėdamas nuo antpuolių lietuvių užklėsti savo kariauną, kuri apgulė pilį Kauną, liepė tarp upių Nemuno ir Neries, arba Vilijos, ne vien gilų griovį užkasti, bet pylas išpilti ir aptaškuoti, taip jog kariauna, aptverta pylomis ir grioviais, nebnuogąstavo antpuolių lietuvių.

Kad jau visa buvo patiekta, taranai ir pūškos, ginklas, iki šiolei nei girdėtas, nei regėtas, ant pylų

pastatytos, pradėjo pilį vėtravoti su visų didžiausia smarkybe; pervis tas 30 pūškų didžiai baisiai ardė mūrus; visas svietas dieną ir naktį kušėjo, vokiečiai, ketėdami ar mirti, ar pergalėti. Tuo tarpu Kęstutis, atsitraukęs į gilumą krašto, skubinai naują kariauną kėlė, kad kaip norint galėtų pilį gelbėti, o mistras su savo vokiečiais dyko kaip įmanąs pilį iš pamatų išversti. To dėjęsi, vokiečiai sutarė visų pirma griovas pilies užkimšti ir tenai rentinį taip aukštą suręsti, kad nuo jo galėtų į pilį įsigriauti. Bet, tą nujautusi, įgulė laidė rąstus ir tratino dirbamus rentinius, vienok kiti meldžionys paskubėjo paneryj pylas išpilti ir tuo nuo vylyčių ir svilksnių įgulės užsiklėsti. Diena nemetu pavyko vokiečiams prisiartinti prie mūrų pačios pilies. Bet lietuviai, išpuolę pro angą pilies, pačioj paangėj 400 meldžionų išklojo, tačiau, spaudžiami nuo visų pusių nuo vokiečių, turėjo apent į pilį trauktis, pakreikę prieangį kūnais savo ir neprietelių. Tuo tarpu meldžionys buvo uždegę vieną trobesį, nuo kurio taip staiga išsiplėtė ugnis visame papilyj, jog patys vokiečiai nebsuskubėjo atgal išmukti, bet ten pat liepsnose sutirpo.

Jau pradėjo mūrus pačios pilies vėtravoti. Galiūnas Sponheimas buvo pirmasis, kursai su savo vėliava artinos, jį sekė brostvinė vėliava ir didžiūnai Virneburgas ir Hohenloė, pats marčelga rykavo visus, kad tuo tarpu iš pūškų ir taranų tuojtimpos akmenimis didžiais didesniais mūrus kuldami griovė. Pervis mistras kuo veikiau dyko į pilį įsigriauti, kaipogi meldžionys ir kryžeiviai, per 4 nedėlias dieną ir naktį be atvangos grumdamies, buvo jau didžiai nuvargę. Todėl sutarė Verbų dieną nuo visų pusių į pilį griautis pro ardymus, kuriuos kaip įmanydami pūškomis ir taranais ertino; noris įgulė šimtais mel-

džionų klojo žemyn, kurių jau malkos suverstos niūksojo, vienok kryžokai, neminėdami ant tiek gaištančio svieto, dieną ir naktį vėtravojo pilį.

Kryžokai vis kimšo revas, rengdamos į paskuoję varą, kad tuo tarpu vinklus Kęstutis, sutraukęs naują kariauną, noris ne visai stiprią, skubėjo Kaunan, ketėdamas į aiškią mūšą ištikti su kryžokais. Vienok, atplustėjęs ant skardžių Nemuno, veizėdamas nuo kalno, matė, jog niekaip negalėsiąs suspaustos įgulės pašelpti neigi ant abažo mistro pulti, tačiau nenorėjo nė valandos atstoti ir rūpinos kaip noris pilį gelbėti. Todėl tuojau pasirodė reiškėjas nuo abažo lietuvių pas kryžokų sargtis, lūgodamas į vardą Kęstučio, kad mistras leistų did. kunigaikščiui su savim pasiregėti; ant to mistras sutiko. Kęstutis, atėjęs su sargčia pas jį į vidurį dviejų taborių, arba abažų, pradėjo kalbėti: „Pon mistrau! — did. kunigaikštis pasveikinęs sako.— Kad aš pats būčiau pilyj, jūs niekaip nestengtumėt tenai su savaisiais įsilaužti. Dėl ko jūs atsitraukėt nuo pilies, pamatę mus artinantis? Jog manieji neturėjo nė kokio karvedžio, aš pats juos rykauti turėjau." Tada sako mistras: „Jei tamistai reikia, imkit savųjų, kiek norit, ir eikit sau į pilį, mes viliamės su dievo padėjimu, jog neišsiturėsit." Ant to atsakė did. kunigaikštis: „Kaip galiu tenai įeiti, kad visur yra užtaškuota ir perkasta?"—„Aa! — atsakė mistras.— Tad pasiimk su manim kapotis, aš tamistai kelią atdarysiu ir grevas sulyginsiu." Kad did. kunigaikštis ant to nieko neatsakė, rasi dėl to, jog vyresnysis Gilgutas, atėjęs tenai, did. kunigaikščiui pasakė, jog taboriuj taisos ir ginklus galanda, ketėdami pilį globti, mistras pabengė kalbą tais žodžiais: „Jei kunigaikštis nieko nebturi mums daugiau bebyloti, gali grįžti pas savuosius."

Ir taip tas pasiregėjimas per nieką paliko, ir mistras liepė kuo narsiau ir veikiau vėtravoti; tuojau rentinius iškėlė sulig mūrais, nuo kurių jau degančias vylyčias, jau šiaip ugnį, jau degančią smalą į pilį liejo. Ilgainiui išvertė vieną dalį klibančių mūrų, kuri virsdama 400 vokiečių užrausė; pats marčelga šmaižės ant irų, drąsindamas savo kareivius, bet lietuviai tokia smarkybe juos surėmė, jog, eilėmis vokiečius išklojęs, pro angą išgrūdo, vos marčelga pats beišspruko, kursai tuojau liepė didesnį ardymą atdaryti. Tuo tarpu įmesta ugnis taip išsiplėtė, jog niekaip įgulė nebgalėjo beužgesyti. Įgulė, ryždamos tenai visa užsirausti irose, nekaip vokiečiams vergauti, ant mūrų liepsnomis apgobta, grūdo kūlvertiniais nuo mūrų šimtais meldžionų. Ant galo sukrito ir pati pilis degdama ir užrausė tūkstančius liepsnose kaip lietuvių, taip ir žemaičių ir meldžionų. Kas aprašys tą gaisrą, tranksmą, ūžesį ir rūstybę mirštančių ir kariaujančių! Vienas būrys pilionų tame rūpesnyj grūdos dar pro angą į panerį, kurį gyniojo Ragainės kamendotas, ir tenai su tokia narsybe jį surėmė, jog eilėmis vertė meldžionis, vildamies savo smarkybe perlaušią kryžokų eiles ir paupį prigausią, bet toj piūtyj, ne mūšoj, vos pačių lietuvių 36 beliko, kuriuos kryžokai kruvinus besugavo, tarp kurių ir pats Vaidotas, pilies vyras, pasitiko, kiti visi jau garbingai karvietėj krito, jau liepsnose pilies sutirpo, velydamies užsirausti liuosais irose namų savo, nekaip vergauti kruviniems nepricteliams. Ir taip Velykų rytą, 1362
saulei tekant, neb didžiame ir turtingame Kaune, bet ant jo irų ir pelenų did. mistras su vyskupu Sambijos ir visa meldžionų kariauna pragydo „Tave, dieve, garbinam", dėkavodami aukščiausiam už suteiktą sau pergalę. Lietuviai minavojo tą rūstą dieną per

ilgus amžius, raudodami kantrių ir narsių Kauno vyčių, kaip karėj, taip ir ugnyj liuosais mirusių.

Tam nutinkant, Kęstutis kas dieną jautojos papiliuose, ar negalėtų kokiu noris pragumu ją gelbėti, bet niekaip nesumanė. Griūnant piliai, stovėjo su Algirdu ant vieno kalno ties Kaunu, veizėdamu su širdgilu į tą baisią nelaimę, ir išsiuntė reiškėją pas mistrą, lūgodamu, kad jiedviem vardus paimtųjų išrašęs atsiųstų. Tikos, bet, atgabenus raštą, neaprašomas gailesys pervėrė širdį did. kunigaikščiam, kad 36 terado gyvus belikusius. Kryžokai, išdrevėję rūsius ir paskuojus palaikus riogsančių mūrų suardę, ir revas užkimšę, grįžo į Parusnį leliodami. Kęstutis vienok vijo įkandin paeinančius vokiečius, kuriuos antpuolęs viename kaime, 500 visų rimtosios meldžionų joties išklojo; būtų didžiau dar įveikęs, jei nebūtų kryžokai per Nemuną tiltą perimti paskubėję[1].

Vos buvo kryžokai pargrįžę iš to žygio, kaip tuojau teutonų galiūnas Ruprechtas, didis bendras kryžokų, su visų garsiaisiais teutonų eržilais ir naujomis gaujomis meldžionų atkeliavo į Parusnį kryžokams į talką netikėlių kariauti, su kuriais susinėręs didysis mistras ir paėmęs vėl Sambijos vyskupą visų pirma išsiuntė marčelgą zokano kelią taisyti į Lietuvą, paskui pats, didžiai staiga įpuolęs į Ariogalos sritį, per 4 dienas teriojo. Nuo tenai pasibloškė į Pernaravos pavietę, kame buvo rūmai ir šventenybės. Didžią daugybę svieto nužudė dėl to, jog iš nežinių buvo antpuolęs. Tuo tarpu kamendotas, įsigrūdęs į Labūnų apygardą, netyčiomis antštiko lietuvių kariauną, stipriame ir aptvertame abaže stovinčią. Pranešęs apie

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 150.

tą mistrui, nakčia pagal pasalu apsiautė abažą lietuvių, vienus iškirto, kitus išblaškė.

Kryžokai, tokiu pragumu išvajoję lietuvių kariauną, grūdos su visa savo kariauna į apygardas Labūnų ir Žeimių tarp upių Neries ir Nevėžio, ir tenai visa, ko kardu neveikė, tą ugnia teriojo, jau svietą kirsdami, jau į vergus varydami. Kad tuo tarpu Fitingofas, kalavijonų mistras, pagal sutarimą artinos nuo Padaugavio kryžokų kariaunon per Žemaičius, ugnia ir kardu sau kelią skindamas, ir, pamatęs gaisrą Žeimiams degant, suprato, jog tenai did. mistras kryžokų buvo jau atsigrūdęs, pas kurį ir pats tuojau atėjo į abažą teirautis, ar toliau beterioti, nenerdamos į vieną kariauną. Did. mistras, atdavęs jam vieną dalį meldžionų, pats grūdos į tolimesnę Lietuvą ir tenai pavietes Svilonės ir Šėtos į rūstus tyrus apvertė, visomis pusėmis ugnis žarstydamas, kraują svieto be perskyros amžiaus ir lyties goždamas. Nuo tenai leidos jis į Paštuvos ir Gaižuvos pavietes ir, tenai sugriejęs nepaseikimą grobį, varydamas gaujas imtinių į vergus, pargrįžo laimingai į Parusnį. Kokias terionės tuo pačiu žygiu mistras kalavijonų su marčelga kryžokų Žemaičiuose pridarė ir kiek svieto tenai nužudė, to nieksai negali aprašyti, bet ir apsakyti[1].

Tą patį metą apie užgavėnes atkeliavusios naujos gaujos meldžionų iš Anglijos ir Škotijos įgundino kryžokus vėl traukti į Lietuvą. Šiuo žygiu ketėjo į stiprią pilį Gardino griautis. To dėjęsis, marčelga Šindekopas, susinėręs su minavotais meldžionimis, traukė Gardinan, kurio apygardas pirma į akmenį ir vandenį apvertė. Lietuviai ir žemaičiai, tuo pačiu laiku kariaudami su totoriais, valakais ir maskoliais,

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 161—163.

negalėjo iš peties graudinti vokiečių, savo kruvinų nepritelių. Šiuo kartu pasitiko Gardine pilies vyru Patrikas, kursai su neaprašoma kantrybe, narsybe ir buklumu pilį gyniojo, jog kryžokai, nieko negalėdami jai padaryti, pasibloškė Jatviežiją, arba Paletiją, terioti, bet Kęstutis įkandin juos vydamas skardė ir taip smarkiai tose skardmušose susirėmė, jog kardai tviskėjo, o ragotinės paškėjo lūždamos, kad akimojy kamendotas Karaliaučiaus Froburgas susikirtęs su pačiu Kęstučiu, kurį pažeistą nubloškė su kestiniu nuo žirgo, kursai gulęsis dar it įbingęs šernas grūmės iki atpuolant žemaičiams, kurie, persvėrę per žirgą, šalin nubogino. Kryžokai, regėdami nieko nebnuveiksią tuo žygiu, nusiaubė ant Mozūrijos.

Kęstutis, norėdamas atmonyti kryžokams už tiek nelaimių, sukėlęs kariauną, traukė su sūnum savo Vytautu į Parusnį ir tenai sritis Soldau ir Osterodę su tokia smarkybe nusiaubė, jog nieksai negali aprašyti nei apsakyti: kur užėjo kaimus, bažnyčias, pilis, vis degino ir su žeme lygino, vis drevėjo ir plėšė, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino. Perkrikštų ir vokiečių be perskyros amžiaus ir lyties tūkstančius iškirto, tūkstančius į vergus išvarė, trumpai sakant, palikęs visame krašte akmenį ir vandenį betyruojant, laimingai pagrįžo namo su didžiu turtu ir gėrybėmis; retai buvo lietuviai taip baisiai įgrobę kryžokus, kaip šiuo žygiu[1].

Rymoti reikia veizint į lietuvius ir žemaičius tos gadynės: vieni patys pagonys, nuo visų pusių apklėsti krikščionimis, nuo kurių daugiau nei per 300 metų savo liuosybę gyniojo ir niekaip krikščionims

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. V, S. 166.

nevergavo. Tiek nuopuolių ir terionių mandydami, noris nuo visos Europos kariaujami, vienok niekados nepergalimi ir retai tegurstantys. Aiškiai gal Lietuvos tautą toj gadynėj palyginti į uolą, viduryj jūros riogsančią, ant kurios noris įsiutusios vilnys siaubia dykdamos ją pragare jūrų pagramzdinti, vienok, juo narsiau ant jos siaučia, juo veikiau pačios skysta; taip ir būriai kryžokų ir kitų meldžionų šaldrų, plūstantys į Lietuvą ir Žemaičius netikėlių krikštyti ir vergti, pirmiau tenai patys galą gavo, nekaip lietuvius ir žemaičius pergalėjo. Nesgi lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, juo spaudžiami tomis nelaimėmis, juo dar tampresniais darės ir narsiau turėjos, noris trivodami, kaip sakiau, tokius vargus ir nelaimes, vienok ir tokioj rūstoj dienoj visados narsiai ir nuogąsčiai stovėjo, ryžęsi ar toj vietoj mirti, ar liuosais po seno gyventi. Nepraleido nė vieno pragumo, kuriuo būtų galėję pasistiprinti, kaipogi lig tiktai atrėmė kryžokus nuo savo krašto, tuojau, krūpaudami, kad neperkeltų karės į vidurį ūkės, kuo veikiau skubino pilis sugriautas ant rubežių atnaujinti; taip ir šiuo kartu Kęstutis, norėdamas savo kraštą paglemžti nuo antpuolių kryžokų, kaip įmanąs suardytąsias pilis apent strūnijo, pervis kuo veikiau įkūrė pilį saloj Virgalio priešaky Nevėžio upės ir Naujuoju Kaunu ją praminė, kurią kryžokai paskui Gotesverderiu vadino. Tuojau tenai du tiltu per Nemuną padirbo ir stipriai aptvėrė, kad kryžokai darbininkų antpuoliais negandintų, lygia dalia Bisėnos, Veliuonos ir kitos pilys po kelis kartus iš pelenų savo kėlės naujos, kurias žemaičiai taip skubinai strūnijo, jog kryžokai nepaskubėjo griauti, kaip ir apent riogsojo.

Tuo tarpu did. mistras rūpinos kaip įmanąs su susiedais krikščionimis pakajų antturėti: su karalium

Lenkų bendravos, su kunigaikščiu Pamario vienybėj gyveno, Brandenburgijos galiūnas jo prieteliu buvo; Liudvikas, karalius Vengrų, su ciesorium Karoliu IV kyvojos. Todėl did. mistras kaip įmanąs rūpinos ir steigė tuojtimpos netikėlius lietuvius ir žemaičius kariauti ir visaip jų galybę gurlinti ir silpninti, ketėdamas iki paskuojo jiems pakajaus neduoti. Drąsino ir stiprino dar jį balsas popiežiaus, kursai sklydur(skelbdamas svietui, vis dar algą užkariavimo neprietelių krikščionybės žadėjo, o svietas vis dar į tą tikėjo, kaipogi jo balsas sukėlė visą Europą, kaip jau viršiau pasakojau, svietas plūdo be perglytos lietuvių ir žemaičių kariauti. Ir šiuo kartu buvo jis įsakęs: „Kas, prieš lietuvius ir žemaičius kariaudamas, per 12 metų bus užmuštas ar pažeistas ir nuo opų, arba ronų, mirs, apturės būtinai visų didžiausių nuodėmių atleidimą ir išganymą." Todėl nuo visų pusių tvino viso pasaulio piktadėjai, tėvus, motinas, gentis nugalavę, bažnyčias išlaužę, į panemunius atleidimo nuodėmių ir išganymo pelnyti, stiprindami kryžokus, o kariaudami lietuvius ir žemaičius. Bet did. mistras nė tokia talka nesikakino, kitais dar pragumais save stiprino: kaipogi strūnijo išgriautąsias nuo lietuvių pilis, samdė kareivius, nesigėdėjo jis nuo lietuvių netikėlių mokytis to, kas juos už vokiečius stipresniais ir guvesniais darė, todėl padidino perkrikštų lengvą jotį, pavėdžią į žemaičių, kuri mokėjo ant savo greitų žirgų, vailoku pasikloję, be balno, be kamanų jodyti ir ragotine ar kardu savo neprietelius narsius narsesnius graudinti, ko nė vienas vokietis negalėjo daryti, įgudęs plieno šarvuose ir ant šarvuoto žirgo kiūksodamas su neprieteliu grumtis. Ir taip, negalėdamas kitaip jų nuveikti, ryžos ant galo lygiu ginklu ir lygia galia juos naikinti. Nešykštavo

tenai nei turtų, nei drąsybės, nei buklybės, nei proto, jeib tiktai būtų galįs savo sykį kokiu noris pragumu pasiekti.

Regėdamas did. mistras taip stipriai lietuvius ginkluojantis ir pilis pilant numanė jų naudą, o dėl savęs būtiną pragarą jautė, todėl kaip įmanąs ėmė jis lietuvius ir žemaičius jau trukinti, jau gaišinti nuo ginklavimos. To dėjęsis, ateinantį metą rudenop patelkė Sambijos vyskupą ir su stipria kariauna traukė į kalną Nemunu pagal. Pasitiekęs pats į mūšą, išleido kamendotą Ragainės Šeningeną pirma užimti Kauno tiltą ir pylas, kurias jis pasalu antpuolęs ir vėtra įsilaužęs vienus nusiminusius sargties vyrus išblaškė, kitus nugalavo, pačias pylas su naująja pilia žeme aprausė. Tuo tarpu antnokęs Kęstutis su kariauna jau nebrado nei pylų, nei Naujojo Kauno; jutęs vienok kryžokus sukantis ant Bisėnos ir Veliuonos pilių, norėjo bent tas pilis dar gelbėti ir pastiprinti kuo veikiau šeimyna, bet did. mistras geidė jį pranokti, skubindamos panemuniais su visa savo kariauna, ir kamendotui Ragainės liepė pas Bisėną į abažą sustoti, o pats Veliuonos pilį apgulė. Kamendotas Ragainės tuojau masino įgulę Bisėnos pasiduoti, žadėdamas ją gyvą su labyba išleisti. Įgulė padėjo raką, lig kurio jei nesulauks pagalbos nuo savo kunigaikščio, tuo kartu tesikrikštys ir pilį jiems atduos. Minavotas kamendotas, sutikęs ant to, pats su kariauna nukako pas mistrą teirautis, kursai taip pat, pasibylojęs su kitais zokano vyresniais, ketėjo Bisėnos įgulę išleisti liuosą su jos labyba. Kad tuo tarpu, laikui atėjus, nieksai ant mūrų pilies nesirodė nei sandarauti, nei gintis, tad kamendotas pasitaisė varu laužtis, ir kad taip dar nieksai ant mūrų nesirodė, liepė koptas prie mūrų kalstyti. Įlipę į minavotą

pilį, nerado nė vieno apgynėjo, kaipogi įgulė, naudodama pragumu, nakčia pagal slapta su labyba išsidangino. Kryžokai iš apmaudo ne vien pilį sudegino, bet ir pačius pamatus išvertė.

Tuo tarpu mistras, apgulęs Veliuonos pilį, stipriai vėtravojo, kurią pilies vyras Goštautas su neaprašoma kantrybe gyniojo. Mistras, per 10 dienų su visų didžiausia aitra ir narsybe grūsdamos, niekaip negalėjo nuveikti; nemintąs masino įgulę po kelis kartus pasiduoti, bet Goštautas, mūrams jau klibant, nenorėdamas to girdėti, nieko neatsakė, kad tuo tarpu jo įbingę kareiviai šimtais meldžionų, ropojančių ant mūrų, kūlvertiniais grūdo žemyn. Pavyko kryžokams į papilį įsilaužti, vienok pačiai piliai nieko negalėjo padaryti, kaipogi lietuviai ir žemaičiai rąstus ant meldžionų laidė, kiti akmenis ir vylyčias it krušą ant jų bėrė. Mistras, nebįmanydamas ką bedaryti, ant galų galo įvairiose vietose apie pilį šiaudus, malką, kraikus sukrautus uždegė; vėjui bepučiant, liepsnos tuojau apgulė visų aukštuosius mūrus. Tuo kartu įgulė, užkimšta pilies čiukuruose liepsnomis ir dūmais, velijos ugnyj iš rūpesnio sutirpti, nekaip vokiečiams vergauti. Toj rūstoj valandoj Goštautas, ant mūrų antsikvempęs, ketėjo jau marčelgai kryžokų pasiduoti, kursai, jo paklausęs, priėmė jį su jo tarnais iš pilies išėjusį ir liepė jį į šėtrą paties mistro vesti, kad tuo tarpu kita dalis meldžionų, įsigrūdusi į pilį, visus, kurie dar nuo ugnies buvo gyvi užlikę, nugalavo; taip pat ir tuos, kuriuos pas mistrą turėjo vesti,
1364 iš apmaudo, jog didžiai daug vokiečių, griaunantis į pilį, buvo išmuštų, visus su pačiu pilies vyru Goštautu nugalavo. Did. mistras didžiai užsirūstino už sulaužymą jo žodžio, o marčelga reikalavo nuo mistro visų smarkiausio korojimo piktadėjų. Noris toksai

elgimas* didžiai užrūstino did. mistrą ir patį marčelgą, vienok, rasdami mažne visus kaltais, nebdrįso įsiutusių žvėrių bekybinti. Mistras pats pirma išleido kunigus į jų abažą, kad juos sugraudintų, paskui pats atsiliepė tais žodžiais: „Kas neturi netikėlį už žmogų, kas dyksta jo kraujo kai baugus žvėris, tas negodoja kryžiaus švento, tą kremta jo sielas, kaip raudona geležis degina jo širdį. Gėdėkitės atenčios gadynės, minėkit, jog tokiu elgimos gėdinat zokaną ir savo vierą, už ką aš kuo metu noris turėsiu sunkiai atsakyti." Paskui išvertę kryžokai pačius pamatus pilies grįžo namo ne su didžiu grobiu ir ne su daugiu paimtinių[1].

Įbingęs tuo, Kęstutis norėjo apmaudą nugiežti ant kryžokų, todėl vijo vis įkandin paeinančius, bet, nebgalėdamas jų bepanokti, apygardą nadraujų, pervis pilį Georgenburgo, į akmenį ir vandenį apvertė. Kamendotas minavotos pilies buvo panoręs jį ramdyti, bet nevyko. Kęstutis būtų tenai ilgiau siaubęs, kad nebūtų reikėję jam namo grįžti ir neprietelius iš namų tremti, kaipogi kryžokai, norėdami tuoįtimpos lietuvius ir žemaičius alsinti, kaip sakiau, įkūrė kareivius iš perkrikštų, riežokais vadinamus, kaip viršiau minavojau, kurie tuoįtimpos puldinėjo pasalu per rubežių į Žemaičius ir tenai, po medes landžiodami, kiemus degėjo, gyvulius vaginėjo ir tuomės; kaipogi kryžokai, gudindami į tokį trasiojimą, ne vien visą grobį jiems atdavė, bet dar mokėjo jiems įkalbėti, jog jie tarės gerą darantys ir gausiantys už tą didžią algą nuo dievo antrame gyvenime. Gal sakyti, jog to būdo karė nei dieną, nei naktį nesiliovė,

* *PII:* elgimos.

[1] Voigt, Gesch. Pr., B. V, S. 170—171.

kaipogi netikėliai su perkrikštais jau giriose, jau laukuose tuojtimpos skardės.

Nė ateinantį metą nesiliovė karės audros. Jau pačioj pradžioj Kęstutis, išvengęs kryžokų rubežiaus sargus, įsigrūdo per girią į Angerburgo sritį, tenai pavyko jam į pilį įsilaužti, kurios įgulę jau iškirto, jau nuvergė, o visą kraštą į rūstą tyrą apvertė. Būtų Kęstutis ilgiau tenai siaubęs, kad nebūtų įpuolęs kamendotas Ragainės su Sambijos urėdu ir su meldžionimis, dabar atkeliavusiais, į apygardas Ariogalos ir Paštuvos terioti ir drevėti. Todėl Kęstutis, visa palikinęs*, turėjo eiti neprietelių iš savo krašto uiti laukan[1].

Kaipogi kovo mėnesyj Kęstutis, Algirdas ir Patrikas gulė vėl į Parusnį vokiečių drausti, kurie, persiskiedę į keturias žaras, trimis nusiaubė šalaujus ir pilis Kaustritę, Splitę ir Ragainę su žeme sulygino, ir lig pat Kuresarų atsiautos visa į rūstą tyrą apvertė. Kryžokai norėjo jį ramdyti, ir, lygmėse Šalaujų ištikus į kruviną mūšą, pergalėjo kryžokus, kurių 4000 karvietėj atliko, ir pats marčelga Šindekopas vos beišsprūdo nuo giltinės.

Paskui, kur vien Kęstutis užėjo, ten skatino perkrikštus vokiečių jungą nuo savęs mesti ir grįžti į senovės tikėjimą, ir, garbindami Perkūną, džiaugtis senų dienų liuosybe. Daugybė perkrikštų, minėdama senovės aukso amžius, palikini krikščionų šventenybas ėjo po ąžuolais senu įpratimu melstis ir savo dievą Perkūną garbinti. 800 giminių išsidangino į Lietuvą ir Žemaičius gyventi. Kęstutis, gerindamos dar kuo didžiau pagrįžusiems į tėvų tikybą, ne vien jų turtų nedrevėjo ir butų nedegino, bet dar ketėjo, jei

* *PII:* palikinas.

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 173.

vyks jam nukariauti vokiečius, leis jiems patiems ypatingą sau kunigaikštį pakelti. Už taip laimingą pergalę Kęstutis aukavo savo dievams ne vien gyvulius, bet ir pačius imtinius, kaipogi kryžoką Nojenšteiną gyvą su žirgu ir ginklu sudegino. Ant galo palikęs akmenį ir vandenį betyruojant, pagrįžo namo laimingai su didžiu grobiu ir su daugybe imtinių.

Tie žygiai ir siaubimai lietuvių baisiai buvo įgrobę kryžokus, kurie jau blogą galą sau jautė, nes vienas nutikimas Lietuvoj juos pradžiugino. Kad Kęs- 1365
tutis Parusnyj, kardu ir ugnia sau kelią ženklindamas ir visa į rūstą tyrą versdamas, kariavo, tuo tarpu namie Butautas ir Survila, artimi jo gentys, su kuriais seniai jau kerštavo, dabar, nekakindamos jo rėdymu, ketėjo jį nugaluoti, įgijusiu su pagalba jo neprietelių valdžią ūkės rėdyti. To dėjęsi, daug diduomenės į tą sutarimą įtraukė ir slapta siuntinį nuleido į Karaliaučių apreikšti tą kryžokams. Pačiudu norėdamu iš akių vyresniojo, kurį jiedviem Kęstutis buvo perdėjęs, prasikraustė su savo tarnais, kuriais kliovės, ir išėjo į girią kai būtų medžioti. Bet Kęstučio urėdas Vilniuj, vardu Dirsunė, nujautė tokį nedorą ketėjimą ir vinkriu pragumu nutvėrė Butautą, kurį įdėjęs į šiekštą, laukė, iki pats did. kunigaikštis pagrįš ir toliau apie jį parėdys, bet Survila, pajutęs tą, skubinai pasirėdė su kitais sutartojais ir antpuolęs urėdą Vilniaus Dirsunę nugalavo. Paskui, paleidęs Butautą, išskubėjo su 20 joties pas Insterburgo pilies kamendotą Šeningeną, kursai, didžiai žmoniškai priėmęs, nulydėjo juos į Marienburgą pas mistrą, kuriuodu paskui Karaliaučiuj akivaizdoj didžios daugybės prašaleičių ir vyskupų Baltramiejus Sambijos, o Jonas Varmijos su didžia iškilme perkrikštijo[1].

[1] Voigt, Gesch. Pr., B. V, S. 177.

Tas nutikimas buvo priežasčia atenčio žygio kryžokų į Lietuvą, kurie, vildamos su minavotomis zdraicėmis, kaip buvo pirma sutarę, it veikiai Vilnių užimti, kaipogi dabar mistras, pasiteiravęs jųdviejų, traukė viduryj rugpiūčio mėnesio su stipria kariauna į Lietuvą ir tenai pavietes Gaižuvos, Labūnų, beje, kraštą tarp Dubysos ir Nevėžio upių, kas tenai kertamas buvo, iškirto, kas deginamas, išdegino, likusiuosius gyventojus į vergus išvarė; pervis tuo didžiau svietas įsigrobino, jog neprajautė ateinančių neprietelių. Veltui, sako, lūgojo Ivanas, Patriko sūnus, jo namus ir apygardas taupyti, kuriuos marčelga Šindekopas ne vien nudegino, bet ir patį sugavo ir jo tarnus nudegino. Paskui nusiaubė Žeimių pavietę nuo Šventupės iki Kernavės ir Mežesgalą, arba Maišiagalą. Bet čia Kęstutis apsiautė marčelgą Šindekopą, su kuriuo ištikus į kruviną mūšą, pergalėjo jį. Pats marčelga Šindekopas, atskiestas nuo savo kariaunos, po girias klajojo ir vos šeštąją dieną nuskaręs, šakų nubraižytas į did. mistro abažą atsibaistė. Iš visos jo kariaunos vos 27 kareiviai beliko, kiti visi karvietėj paliko.

Tuo tarpu mistras, nusigrūdęs pas pat Vilnių, papilius jo ir apygardas nudegino, vienok nedrįso tenai ilgiau belėbauti, krūpaudamas, kad lietuviai pasalu jo neantpultų, kaipogi pasakė jam, jog 4 kalpai, arba slūgos, Butauto naktį pasprukę ir lietuviams apie ketėjimą kryžokų apreiškę. Todėl mistras ėjo į panerį visa palikinas, bet, tenai traukdamas, nuteriojo dvarą paties Kęstučio, Slavosiais vadinamą, kame su marčelga susinėręs, sugrietą grobį sluogavo į laivus ir nuleido su sargčia Nemunu pagal į Karaliaučių, o su likusiąja kariauna ėjo žemės keliais.

Bet tas nelaimes Kęstutis atmonijo tą patį metą, siaubdamas atvejų atvejais kryžokų krašte. Visų pirma įsigrūdo su kariauna į Bartijos apygardas ir iki Nordenburgo visa į rūstą tyrą apvertė, kaipogi ko nenuveikė kardu, tą ugnia naikino. Nuo tenai daugybę valčių prikraudino malkų, liepė uždegti ir į papilį Johanisburgo nuplūdinti; tuojau ugnis taip veikiai išsiplėtė visoj pilyj, kamendotas pats su keliais tarnais vos nuo giltinės beišsprūdo, kiti visi ugnyj sutirpo, kurią pilį lietuviai antrą kartą žeme aprausė. Jau ketino Girdaujų sritį nusiaubti, bet žvalgytojai pranešė, jog tenai svietas pajutęs rengias gintis ir grumtis, todėl did. kunigaikštis bloškės ant Angerburgo, kur traukdamas visur ženklino savo kelią kardu ir ugnia, nuo kur parėjo namo laimingai su grobiu.

Ir taip kryžokai nei paprakais nieko nepešė Lietuvoj. Zdroda Butauto ir Survilos nieko nemačijo. Kryžokams lėbaujant Lietuvoj, lietuviai, gieždami apmaudą, nuteriojo pačių kryžokų kraštus. Minavotu zdraici, nebgalėdamu į Lietuvą begrįžti, bet išmokytu Marienburge vieros krikščioniškos, Butautas nukako į rūmus ciesoriaus Karolio IV, kursai, jį didžiai žmoniškai priėmęs, pakėlė jį kunigaikščiu Lietuvos be kunigaikštijos, kurio vardas daugioj vietoj privilijose to ciesoriaus, kaipo liudininkas, yra randamas: Henrikas Lietuvos kunigaikštis.

Nuo senų laikų rūstavo jau karė be perglytos. Abi pusi nepaspėjo kaip reikiant apsiginkluoti, kaip ir ėmė grumtis. Kas metą rūsti neprieteliai Lietuvoj ir Žemaičiuose griejo grobį, degino trobesius, kirto ir vergė gyventojus, plėšė ir drevėjo jų turtus ir labybą, kai pasiutę dirvose javus naikino, trumpai sakant, visa į tyrą vertė. Noris tos minios šaldrų, nusiaubu-

sios vaisingus kraštus netikėlių, didžiai retai patys besugrįžo į savo namus, vienok ir taip meldžionų nestokojo; tiems kritus, kiti į jų vietą plūdo. Lietuviai ir žemaičiai, kas dieną ir naktį be perglytos kariaudami, nieku kitu nesirūpino, kaip tiktai savo liuosybę antturėti, dėl kurios nešykštavo nei turtų, nei rūpesnių, pačios gyvybos neskundė, vis vildamos kuomet noris savo neprietelius pergalėsią; kas dar jiems sunkiau buvo, jog ne su vienu neprieteliu turėjo grumtis, kas dar pikčiau, su vienu nenubengus, tuojau turėjo su antru, dar baisesniu, grumtis palikini namus, pačias ir vaikus trečiajam, dar smarkesniam, neprieteliui. Vienok ir tokioj gadynėj lietuvis, kalnėnas ir žemaitis, mokėjo stiprinti ir kutinti širdį, plėšomą sopuliais nuo vargų ir nelaimių, ateinančiu laimingesniu gyvenimu, todėl juo narsiau buvo kariaujami, juo tampriau turėjos, nesgi pagal jų nuomonę visas pasaulis nieku yra prieš jų liuosybę ir aprūkusius namus. Šiandien dar tariama tebėr: „Bent namaičiai, kad ir smilgaičiai." Nes garbė lietuvių tose karėse kas dieną didinos, kurių vardas visame pasaulyj sklyduro, o narsybė ne vien Prancijoj, Anglijoj, Italijoj, bet jau tolimuose tyruose Azijos minavojama buvo. Pats ciesorius Karolis IV, noris viena ranka tvirtino privilijas kryžokams, antra ranka mojo lietuvius į talką, negalėdamas pergalėti švabų, savo neprietelių; nėra šiandien visų raštų išreikštų, nes kurią dieną, kad perkratys knyginyčias tų amžių, kad kalba lietuvių bus surašyta, aiškiai regės, jog toj gadynėj visa Europa nieku kitu nesirūpino, kaip tiktai lietuvių kare ir jų krikštu. Kaipogi alvienam krikščioniui rodės reikalingu daiktu paskuojį pagonį nustekenti ar apkrikštyti ir tuo skaitlių krikščionų padauginti, o didumą bažnyčios praplatinti, vildamos

už tą atleidimą nuodėmių ir išganymą gausią. Nesgi taip tikėjo popiežiai, ciesoriai, karaliai, kunigaikščiai ir visas svietas, todėl iš visų kraštų karaliai, kunigaikščiai, valdžionys, galiūnai ir didžiūnai, eržilai ir kitas svietas niekados taip didžiai netvino į Parusnį, kaip šiuo laiku kryžokų gelbėti ir jiems padėti kariauti netikėlius lietuvius.

Kaipogi tą metą atkeliavo kryžokams į talką iš 1366
Teutonijos du kunigaikščiu — Bergo ir Julicho, lygia dalia iš Anglijos daugybė diduomenės su stipriais būriais kareivių į Parusnį drausti neprietelių kryžiaus, su kuriais marčelga Šindekopas du atveju žygiavo į Lietuvą. Pirmąjį kartą į panemunių sritį, o antrą į Žemaičius, į Ariogalos pavietę, bet abu žygiu ne visai tevyko. Pirmąjį kartą traukdami, rado tenai didžiai stiprius lietuvius, kurie juos nuskardę bepaleido. Antrasis žygis nuo to nevyko, jog atdrėkis rados, staigūs tvanai grąžino meldžionis į Parusnį, kurie grįždami mažne piktesnių nelaimių patys prityrė nuo netikėlių, nekaip jiems buvo pridarę, kaipogi kad marčelga su kamendotu Insterburgo Ragainėj dar tebtruko, Kęstutis su stipriu pulku joties antpuolė taip staigiai Insterburgo pilį, jog kryžokai, užstalėj sėdėdami, pamatė atskriejančius žemaičius, vos bepaskubėjo tiltus perimti ir tuo save gelbėti, vienok žemaičiai daug svieto nutvėrė, didį grobį sugriejo, pervis daugybę žirgų kryžokams atėmė, trumpai sakant, visą apygardą į tyrą pavertė. Nebgalėjo žemaičiai toliau bevyti kryžokų, reikėjo, juos pametus, su kitais, taip pat rūstais, neprieteliais su lygia narsybe grumtis.

Pasakojau viršiau, jog Tverės ir Maskvos kunigaikščiu tarp kitų gudų kunigaikščių vadinos abu didžiaisiais kunigaikščiais. Maskvos kunigaikštis

skaugėjo tos godos Tverės kunigaikščiui ir norėjo, kad jis jo klausytų, dėl to kariavo tarp savęs, vienok Tverės kunigaikštis su pagalba lietuvių užsiturėjo savo kunigaikštystoj ir neklausė Maskvos kunigaikščio.

Dabar vėl maskolių did. kunigaikštis, regėdamas lietuvius įnikusius į karę su kryžokais, norėjo tuo tarpu Mykolą, Tverės kunigaikštį, nukariauti. To dėjęsis, Vasilijus, kunigaikštis Kašino, susitaręs su kitais kunigaikščiais, pradėjo jį kariauti. Mykolas, Tverės kunigaikštis, nestengdamas raminti savo stiprių nepríetelių, atkeliavo pas Algirdą, savo švogerį, didįjį Lietuvos kunigaikštį, pagalbos ir užtarymo nuo jo lūgoti. Tuo tarpu minavotas maskolių kunigaikštis, įpuolęs į Tverės kunigaikštiją, visą nuteriojo ir diduomenę Mykolo iš jų valsčių ištrėmė, vildamies jais patys be pavojaus veldėti. Bet netrukus Mykolas atgrįžo su stipria lietuvių kariauna ir giežė apmaudą ant maskolių, mokėdamas jiems lygiu už lygų. Tuojau Tverės pilį užėmė, ištrėmęs maskolius iš visos savo kunigaikštijos, patį Vasilijų apgulė Kašino pilyj, kursai, regėdamas nebišsiturėsiąs, lūgojo vyskupo Tverės už tarpininką, kursai pasiėmęs juodu ant galo sutaikinti: Mykolas paliko kai buvęs Tverės did. kunigaikštis, o Vasilijus kakinos Kašinu.

Vienok Dmitrijus, did. maskolių kunigaikštis, tomis sandaromis Mykolo su Vasilijum nesikakino ir, norėdamas jį nuveikti, pradėjo vėl Mykolą, Tverės kunigaikštį, kariauti. Mykolas, nestengdamas ramdyti taip narsaus neprieteliaus, atėjo vėl į Lietuvą pas Algirdą, savo švogerį, pagalbos lūgoti, linkėdamas jam stačiai į Maskvą traukti ir jauną Dmitrijų sketeraujantį sudrausti. Algirdas, paklausęs savo genties, sukėlė kareivius visos ūkės, lygiai su broliu Kęstučiu,

karėse jau pražilusiu, ir jo sūnum Vytautu traukė į Maskvą; jau susinėrus didiejiem kunig. su Smolensko urėdu, nieksai nežinojo, kur traukia. Kaipogi Algirdas, kad neprieteliai staiga neantpultų ir pasalu jo nepergalėtų, taip mokėjo savo ketėjimus slėpti, noris gudais ir prašaleičiais aptekęs, nieksai nežinojo galo to žygio iki pat maskolių rubežių peržengiant. Tą pajutęs, maskolių did. kunigaikštis Dmitrijus leido skubinai į visas puses įsakymus kareivius kelti, o Mininui, savo karvedžiui, liepė su esančiaisiais prieš lietuvius traukti. Jau lietuviai kai įbingę liūtai siaubė po visą Maskoliją, visa versdami į rūstą tyrą, gyventojus vienus kirsdami, kitus vergdami, o ko neveikė kardu, tą ugnia gaišino, kaipogi kaimus, bažnyčias, dvarus degino, rūmus ir pilis griovė ir ardė. Į Starodubo pilį vėtra įsilaužė, paskui pergalėjo kunigaikščiu Dmitrijų Kropivą ir Konstantiną Jurevičių. Ant galo ištikus 21 dienoj lapkričio mėnesio į aiškią mūšą su visa kariauna maskolių, visą maskolių kariauną sutratino, kurioj visi maskolių kunigaikščiai ir didžiūnai galą gavo. Algirdas paimtųjų klausė, kame yra Dmitrijus, jų did. kunigaikštis, ir ar turįs daugiau kareivių. Visi vienaip atsakė esant jį buveinėj ir neturintį kareivių. Todėl Algirdas skubinas į pačią Maskvą. Dmitrijus, išgirdęs ateinant lietuvius, su savo bajorais ir metropolitu Aleksejum užsirakino Kremliuj, taip vadinamuose rūmuose, liepdamas gyventojams visus trobesius apsuk Kremlių nudeginti. Tris dienas būk Algirdas stovėjęs pamūriuose Kremliaus, sariodamas ir degindamas klioštorius ir bažnyčias, vienok nedrįsęs, kaip maskoliai rašo, Kremliaus kušinti, kurį būk plytų mūrai ir aukštos karyčios gurlinusios, o ateinanti žiema nebleidusi jo ilgiau su apgulimu betrukti. Ir taip Algirdas, kakindamos grobiu

ir daugybe imtinių, artojų ir pilionų, kuriuos su gyvuliais, bandomis ir arkliais pirm savęs varęs, ant galo apvertęs visą Maskoliją į rūstus tyrus, paeidamas būk gyręsis, sakydamas: „Nu, maskoliai ilgai mane minės!" Ir taip lietuviai, sudraudę maskolius savo galybe ir pagrąžinę Mykolui kunigaikštiją Tverės, grįžo leliodami į namų pelenus, nuo kryžokų apverstus.

1367 Kaipogi pernykščiai rudenį, metuose 1367, did. mistras pats su stipria kariauna traukė vėl ant naujai įkurtos Veliuonos pilies, kurios įgulė būk nuo baimės, nelaukdama kryžokų ateinant, pilį sudeginusi prasikraustė. Todėl kariauna kryžokų traukė stačiai pas Naująjį Kauną, kurio apygardas per 6 dienas iki Ariogalos nuteriojo; pavyko tenai vokiečiams girioj daugybę svieto susidanginusio nužudyti ir nuvergti, iš kurios girios suraišiotus būrius vaikų ir motriškų parvarė į Parusnį, niekame neregėję ginkluoto nei lietuvio, nei žemaičio, kurie, kaip viršiau pasakojau, Maskolijoj kariavo.

Tuojau marčelga žygiavo antrą atvejį ir vėl Naująjį Kauną apgulė, bet, negalėdamas jam nieko padaryti, nuteriojo visą sritį upės Nevėžio, paskui apgulė pilį Strėvą, į kurią vėtra įsilaužęs, sudegino. Kad nuo tenai pasibloškęs su savo kariauna Seldvišių apygardas ugnia ir kardu teriojo, tuo tarpu kamendotas Ragainės šventą vietą Romovę, arba Romainę, į akmenį ir vandenį apvertė.

1368 Ateinantį metą tebožė dar karės: kaipogi, atėjus naujoms gaujoms meldžionų, did. mistras, nenorėdamas leisti tinginėti, išsirėdė vėl ant lietuvių. Kaipogi norėdamas tolyn vien ant Nemuno viešpatauti, geidė sau stiprią pilį tenai įkurti ir tuo nuo sunkių antpuolių lietuvių užsidaryti, todėl liepė jis visokio menciaus medžiagą patiekti ir, siekyj mėnesyj atėjęs ant

rubežiaus lietuvių, rado juos taip pat pilį bestrūnijant, kuria did. kunigaikštis norėjo savo kraštą nuo kryžokų antpuolių paklėsti. Kryžokai antpuolę darbininkus išblaškė, pilies rentinį sugriovė ir iš tos pačios medžiagos ant salos Virgalio naują pilį įkūrė, vardu Gotesverderis. Did. kunigaikštis didžiai rūstinos ant kryžokų už sugriovimą savo pilies, nuleido tuojau siuntinius į kryžokų abažą pas mistrą, skelbdamas jam, kad liautųsi nuo savo ketėjimo: „Niekaip nepridera ant svetimos žemės pilį strūnyti." Did mistras jam atsakė: to dėjusis, jo kariauna čia atėjo; jei nori, did. kunigaikštis gali gaišinti, jis lauks jo. Kęstutis, saujelę turėdamas, nedrįso to daryti, o kryžokai įkūrė kaip ketėjo sau pilį ir, ant Sekminių pašventę ją, vėliavą kryžokų čiukure užkišo, ir ant visų metų penu apveizėjo, kamendotu kryžoką Hatenšteiną su stipria įgule paliko.

Tuo tarpu did. kunigaikštis Lietuvos didžiai ginklavos ir viduryj rugpiūčio mėnesio su stipria kariauna, su karės padarga klot pas minavotą pilį, kurią per 5 nedėlias vėtravojo dieną ir naktį. Ant galo įgulė, gynusis iki paskuojo, nebvildamos veikios pagalbos, pasidavė. Vos buvo tas nutikęs ir Kęstutis, įdėjęs tenai stiprią įgulę, su imtiniais kryžokais namo pargrįžo, kad tuo tarpu Šindekopas marčelga, išsiųstas nuo did. mistro įgulei ant pagalbos, džiaugės radęs pilį nuo nepritelių nepagaišintą, ėmė jis tuojau ją vėtravoti su tokia narsybe, jog 5 dieną įgulė nebstengė besiginti. Taip pat kaip did. kunigaikštis visą įgulę nuvergė, vildamos sugautuosius kryžokus iškeisiąs. Pradėjo apie tą sandarauti ir dieną paženklino, bet susibaręs Kęstutis su marčelga kalinių nebiškeitė.

Marčelga kryžokų, tuo įbingęs, tą patį metą sukėlė naują kariauną ir traukė pilin Bajerburgo, kurią

apgulęs, su tokia narsybe vėtravojo, jog įgulė, nebįmanydama kaip besiginti, lūgojo, kad leistų did. kunigaikščio pasiteirauti, kursai netoli buvo, ką turi įgulė daryti: ar veikios pagalbos nuo jo laukti, ar kryžokams pasiduoti. Kad Kęstutis šelpti juos ketėjo ir marčelgą gorino, kursai iš apmaudo liepė mūrus žemyn nuversti ir pilį vienoj vietoj uždegti, jei įgulė nepasiduoda. Kad tuo tarpu atsiartinęs Kęstutis pamatė pilį liepsnose, nusiuntė tuojau pas marčelgą, lūgodamas, kad įgulę tačiau nuvergtų, nekaip nemeilingai ugnyj degintų, bet marčelga did. kunigaikščiui nieko neatsakė, o pilis su 900 įgulės, su karvedžiu į skutą sudegė, velydamos labiau liepsnose sutirpti, nekaip kraugeriams vokiečiams vergauti[1].

Marčelga tą patį metą, paėmęs didžiai stiprią kariauną, traukė į Žemaičius; kas buvo tenai degamas, sudegino, kas kertamas, tą kirto. Nes, išreiškus vienam kaliniui, jog abu did. kunigaikščiu Lietuvos didžiai stipriai ginkluojas, marčelga metės su visa kariauna ant Paštuvos pilies, kurią, miglotai dienai radusis, nuo visų pusių apsiautęs, taip smarkiai vėtravojo, jog įgulė, kelias dienas gynusis, turėjo pasiduoti. Įgijimas tos pilies brangiai kaštavo vokiečiams, kaipogi kamendotas Ragainės Mansfeldas ir urėdas Sambijos Ridigeris ir daug kitų brostvininkų jau galą gavo, jau būtinai pažeistais paliko. Noris ir pilies vyrą Girdunę buvo kryžokai į nagą įgiję, vienok marčelga dovanojo jam gyvybą, bet, gieždamas apmaudą už kritusius brostvininkus, pasidavusią jau įgulę visą iškirto.

1370 Apmaudingas Kęstutis ginklavos iš peties visą metą: kaipogi ne vien Žemaičių sukėlė žemlionis, bet

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 208—209.

sutraukė kareivius iš visų tolimesnių kraštų Lietuvos, patelkė totorius ir, turėdamas 70 000 kareivių, gulė 12 žaromis į Parusnį vokiečių drausti, ketėdamas jiems paskuojį siūtį užsiausti; kaipogi vienu trūkiu visoj Sambijoj akmenį ir vandenį bepaliko, Otelsbergo pilį žeme aprausė, tą patį padarė Rudaujų piliai. Siaubė rimti pulkai visomis pusėmis plėšdami ir drevėdami.

Tuo tarpu did. mistras, patelkęs lenkus ir kitus gudus, surinkęs visus kryžokus ir meldžionis, daugiau nei 50 000 kareivių lygmėse Piliavos skudrino, kuriuos drąsindamas taip graudžiai sakęs, jog kareiviai, klausydamies jį, graudžiai verkę, kaip lytus liję. Išsispaviedojus visai kariaunai, klūpančią vyskupai palaimino, lūgodami, kad dievas jiems suteiktų pergalę. Vinrichas Kniprodė, did. mistras, taip pastiprinęs visų drąsiuosius kareivius visos Europos, traukė ant lietuvių lėbaujančių, kurie, išgirdę did. mistrą su tokia galybe ateinant, tuojau visus savo kareivius iš kaimų sutraukė ir į abažą ant irų Rudaujų pilies sustojo, kur ir did. mistras su savo kariauna atėjo. Kas aprašys tuos laukus, tas lygmes neapregimas, kuriose 70 000 joties lietuvių, o daugiau nei 50 000 joties kryžokų ir meldžionų visos Europos niūksojo. It tarsi ketėdami valdžia pasaulio varžytis. Žvingavimai žirgų, klegesys svieto ir bildėjimas ginklų tolimose giriose ožė. Trakšojo jau abi pusi rindose, o kareiviai ilgėjos, laukdami ženklo kovos. Lietuvių dešinuoju sparnu rykavo Algirdas, o kairiuoju Kęstutis. Kryžokų kariaunos dešinuoju marčelga, o kairiuoju pats mistras. Auštant karvedžiai lietuvių, supūtinę trimitus, karėn gulė visa rinda ant kryžokų ir vienu susirėmimu grūmės iki pusdienio su tokia narsybe ir aitra, jog ragotinės lūždamos paškėjo, o kardai žie-

buodami abiem pusėm tviskėjo. Jau rados neapregimi lydimai nukreikti kareiviais, žirgais ir ginklais kritusiųjų. Gyvieji kai pasiutę pergale dar varžės. Jau prieš pietus eilės kryžokų dešinojo sparno gurti pradėjo; did. mistras, tą regėdamas, norėjo drąsinti savo kareivius ir stojo į priešakį, bet lietuviai kuo narsiau ant jo gulė. Mistras, kelis kartus sunkiai žeistas, pakrito ir aiškiai būtų kliuvęs lietuviams į nagą, bet kryžokai, tą pamatę, puolė ir lietuvius atgrūdo; susirėmė antrą kartą kai liūtai, nors lietuviai viršų gavo, vienok did. mistro nebįgavo, nesgi, šiems besigrumiant, kiti kryžokai į šalį kruviną pabogino. Stokodami kryžokai paties mistro pradėjo didžiau gurti; tą regėdamas, marčelga kryžokų Šindekopas stojo į jo vietą ir, grūsdamos į priešakį lietuvių, nudūrė kelis kryžokus, kurie, jam liepiant, negrįžo atgal ant lietuvių, kurių sparnas buvo beirstąs nuo to, jog Algirdas, regėdamas jaunuoju kunigaikščiu Vytautą ir Jogailą per toli įsikirtusiu į eiles kryžokų ir krūpaudamas pavojaus, supūtino trimitus, arba trūbus, liepdamas jiedviem grįžti, kuriuodu begrįždamu sujaugė visų rimtąjį lietuvių pulką, kursai, regėdamas kunigaikščiu grįžtant, nebgulė ant neprietelių, bet ėmė juodu nuo pavojaus skliautyti. Kryžokai tuo tarpu atsigavę narsiau visa siena gulė. Lietuviai, traukdamies per ledą, įlūžo, ir daug išskendo. Žemaičiai dar kairiajame sparne kai liūtai grūmės. Kęstutis jau brėkštant supūtino trimitus taip pat atsitraukti. Šindekopas marčelga, norėdamas pribengti lietuvius, vijo juos įkandin nakčia pagal, bet Kęstutis, staiga atsibloškęs, gulė ant kryžokų, taip narsiai juos surėmė mėnesienoj, jog pats marčelga, užsiaustas su kestiniu, kėžterėjęs nuo žirgo žegterėjo. 26 komtūrai, arba jenerolai, 200 brostvininkų kryžokų ir daugiau nei

10 000 meldžionų, delčiai žibinant, karvietėj paguldė. Nieksai to nakties nuopuolio nedidino kryžokams, kaipo smertis jų marčelgos Šindekopo. Kryžokai, džiaugdamies, kad visus giltinė neparovė toj rūstoj dienoj, minavonei dvi bažnyči mūro pastrūnijo, vieną ant irų Rudaujų pilies, antrą Lieplaukėj, kurioje dar paveikslas atpaišytas tos rūstos dienos ilgą laiką kybojo. Lietuviai vienok grobį, sugrietą Parusnyj, pirm mūšos laimingai namo parvirdė[1].

Tas dar stigavoja, jog lietuviai nebuvo paveiktais, kad Kęstutis tą pačią vasarą antrą atvejį Parusnį nusiaubė ir su didžiu grobiu pagrįžo laimingai į Lietuvą.

Nebgalėjo lietuviai toliau kryžokų bekariauti, nes turėjo sukti savo galybę ant kitų neprietelių, kaipogi minavojau viršiau, jog Dmitrijus, maskolių did. kunigaikštis, buvo sugrąžinęs Mykolui Tverės kunigaikštiją, bet, jutęs lietuvius įnikusius į karę su kryžokais, ėmė vėl kariauti Mykolą, kuriam užėmęs pilį Zubcovą ir Mikuliną, daugybes žmonių išvarė į vergus. Tverės did. kunigaikštis, noris regėjo vienas pats neatsiturėsiąs, bet negalėjo telkti lietuvių, kariaujančių su kryžokais, nes, žinodamas lietuvius geruoju gyvenant su totoriais, ketėjo jis tuos paskutinius sukelti ant Dmitrijaus. To dėjęsis, nukeliavo į Totoriją pas chaną Mamajų, kuriam Lietuvos siuntiniai didžiai jį bruko. Chanas priėmė žmoniškai, ne vien išvaišino, bet dar patvirtino Mykolą did. Tverės kunigaikščiu ir grįžtantį namo su tuo raštu palydėjo iki pilies Vladimiro ant Kliazmos upės. Nujautęs tą, Dmitrijus užstatė ant kelių sargtis, liepdamas Mykolą nutverti, kursai vienok, nuo vienos į antrą vietą vejamas, vos benusprūdo su didžiu vargu į Vilnių pas savo švogerį.

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 212.

Dmitrijus tuo tarpu nesikakino Tverės kunigaikštija, nes puolė į Lietuvą, pilį Brianską apgulė ir siaubė apygardose Smolensko. Todėl Algirdas, nubengęs laimingai karę su kryžokais, ryžos traukti į Maskvą ir Dmitrijų drausti. Pašalus versmėms ir baloms, tylu išleido kelis tūkstančius pirma tiesų kelią skinti į Maskvą per girias ir miškus, kuriuo įkandin pats keliavo dieną ir naktį be pailsio su kariauna, kad neužtruktų. Nė vienas kareivis neplėšė, bet visa, ko reikiant kariaunai, už naudą pirko. Jau lapkrityj mėnesyj Algirdas apgulė pilį, Volokolamsku vadinamą, kurią kunigaikštis Vasilijus Berezuskas gyniojo, į kurią lietuviai įsilaužę ir patį kamendotą Vasilijų už-
1370 mušę, bloškės ant pačios Maskvos ir 6 dienoj gruodžio mėnesio m. 1370 su savo broliu Kęstučiu sugulė į abažą pamūriuose Maskvos. Per 8 dienas siaubė ir teriojo, versdami papilius ir apygardas į rūstus tyrus. Dmitrijus, did. kunig. maskolių, nebįmanydamas ką bedaryti, su savo bajorais, noris karei rūstaujant, ėmė piršti Algirdo dukterį Anastaziją už Vladimiro kunigaikščio, savo brolio sūnaus, ant ko Algirdas
1371 sutiko. Tokiu pragumu 15 dienoj birželio mėnesio sandaras padarė, kuriose vienok nieko neminavojo apie Mykolą, Tverės did. kunig., savo švogerį. Dėl ko tą darė, nėra dar žinoma.

Lietuviai negalėjo ilgiau maskolių bekariauti, nes reikėjo namo grįžti ir gynioti namus nuo kryžokų, kaipogi jau praėjusįjį rudenį atkeliavo naujos gaujos meldžionų į Parusnį kariauti netikėlių lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, kuriuos atvedė du broliu Leopoldas ir Albertas, Austrijos galiūnu, su Steponu ir Fridrichu, Bavarijos kunigaikščiais, ir kitais didžiūnais, kurie daugiau nei 10 000 rimtos joties turėjo. Nujautę lietuvius ir žemaičius su maskoliais ka-

riaujant, susinėrę su kryžokais Karaliaučiuje, traukė į Ragainę, tenai did. mistras, paskiedęs savo kariauną į dvi dali, su viena pats traukė Nemunu pagal į Labgirį, nuo tenai į Pamedžius, kurias sritis be meilės į akmenį ir vandenį apvertė. Su antra dalia marčelga, įsigrūdęs į paupius Jūros upės, visą apygardą Kaltinėnų į rūstą tyrą apvertė. Noris gyventojai, nujautę kryžokus ateinant, prasikraustė į girias ir versmes, vienok ir tenai juos prigavę vienus iškirto, kitus apvergė, noris ir pačių meldžionų daug tenai galą gavo. Paskui Vaigių pavietę nuteriojo, lygia dalia pavietes Raseinių ir Ariogalos iki Gaižuvos per 6 dienas drevėjo ir teriojo; pargrįžo į Karaliaučių su didžiu grobiu ir su daugybe imtinių.

Būtų dar atgal grįžę, jei nebūtų ankstyba žiema užšokusi, taip jog apsnigo javus ant dirvos, ir svietas nebepaskubėjo nuvalyti, todėl atdrėkiai, prasti keliai, upės patvinusios, didis sunkumas svetimame krašte peną gauti, tos priežastys užturėjo meldžionis ir kryžokus Karaliaučiuj; dar meldžionys, susibarę su kryžokais, į namus paskydo. Vienok galan gruodžio ir pradžioj siekio mėnesio taip rados šilta, jog sniegas nutirpo ir žmonės nuvalijo javus nuo lauko.

Kęstutis, pargrįžęs iš Maskolijos, norėjo tuojau minavotas teriones atmonyti kryžokams, todėl su rimtais pulkais gulė į Parusnį ir visą sritį Juodlaukio, rasi Užlaukio, į akmenį ir vandenį apvertė, pilį žeme aprausė ir, kas tenai vokiečiu ar krikščioniu vadinos, tas gniužo nuo rūsto kardo; būtų dar toliau lėbavęs Kęstutis, jei nebūtų Insterburgo kamendotas Baldersheimas įpuolęs į Žemaičius ir tuo pagrąžino savo kraštą gelbėti, kursai vienok su didžiu grobiu pagrįžo laimingai į namus.

Diena nemetu, kaip sako tūli rašytojai, abi pusi, pagrisusi bešlekinti kraują, paliaubas ant 4 metų padarė. Noris kryžokai, įdykę ant lobio ir grobio, ruzgėjo ir nenorėjo liautis kariauti lietuvių ir žemaičių, vienok did. mistras, reikalaudamas atvangos, nusiuntė 12 brostvių, kaipo vadų, lietuviams, kurie taip savo 12 vyrų nuleido kryžokams. Kiekviena šalis, ką turėjo savo valdžioj, tą galėjo veldėti iki paliauboms pasibengiant. Did. mistras taip būk džiaugęsis tomis paliaubomis, jog liepęs visame Parusyj per dvi dieni bažnyčiose melstis ir pats Marienburgo bažnyčioj visą naktį perpoterėjęs.

Rasi lietuviai nebūtų tų paliaubų su kryžokais darę, jei kitoj pusėj kitos nelaimės nebūtų jų spaudusios, kaipogi Mykolas, did. kunigaik. Tverės, nors vis spaudžiamas, kaip viršiau minavojau, vienok lietuvių pagalbos meilavo ir stigavojo Algirdui, jog Dmitrijus, did. maskolių kunig., kuomet noris gorins pačią Lietuvą ir norės tuos kraštus atimti, kuriuose gyvena gudai krikščionys lietuvių valdžioj. Algirdas ryžos vėl į Maskoliją traukti. To dėjęsis, sukėlė kariauną, pats nebkeliavo, bet išleido brolį savo Kęstutį su jo sūnum Vytautu ir Andriejų, sūnų savo, kunig. Drujos. Kęstutis, pavasariui prasidedant, taip staiga antėjo į Maskoliją, jog artojai ir bajorai, dirvose trūsinėdami, kliuvo į nagą lietuviams, kaipogi lietuviai tokiu laiku antėjo, kad vos sniegas buvo nuėjęs ir upės patvinusios, todėl nieksai tarp maskolių nesivylė jų regėti viduryj savo žemės, kurie tuo žygiu daugiau siaubė, nekaip grūmės su maskoliais. Kęstutis, apvertęs apygardas į rūstus tyrus, 6 dieną karvelio mėnesio pačią pilį Perejaslavlio sudegino, nuo tenai pasitraukęs, susinėrė su kariauna Mykolo, did. kunig. Tverės, ir nuteriojo Dmitrijevo apygardas; pi-

lis pati turėjo išsipirkti nuo jo pinigais. Nuo tenai sukos į Kašiną, kurio apygardas taip nuteriojo, jog akmuo ir vanduo beliko; pati pilis taip pat turėjo išsipirkti pinigais, ir urėdui jos liepė prisiekti, jog nuo šiol klausys kunigaikščio Tverės. Pagrįždamas užėmė dar pilį Toržoko, į kurią taip pat Mykolas įdėjo savo urėdą. Atėjęs ant galo pas Možaiską, tuojau apgulė pačią pilį, į kurią vėtra įsilaužęs, savo kareivius, kelione suvargusius, atilsino. Paskui lietuviai, išėję į vieškelį, nuleido reiškėją karės su degančiu knatu, sakydami: „Bogink Dmitrijui į gromatos vietą tą šikšną degančią ir pasakyk, jog, lig jai nesudegus, lietuviai bus Maskvoj ir tenai į rūmus did. kunigaikščio įsmegins ragotinę su tuo parašu: „Ne tas yra karvedžiu, kursai keta kariauti, bet tas, kursai neketėdamas kariauja." Lietuviai, būdami per 18 trūkių, arba mylių, nuo Maskvos, taip greitai baužė, jog mažne pirmiau jie atėjo pas Maskvą, nekaip reiškėjas pagrįžo. Buvo tenai Velykų naktis taip garbinga ir su iškilme nuo krikščionų šventinama. Dmitrijui, einančiam į bažnyčią, pranašas, užšokęs taką, sakė: „Lietuviai, užėmę Možaiską, vienu trūkiu eina į Maskvą." Did. kunigaikštis, nenorėdamas į tą tikėti, ką šis sakė, visą naktį bažnyčioj persimeldė. Bet ryto metą auštant dar pamatė vėliavas lietuvių blizgant ant kalno, Paklonu vadinamo, pamūriuose Maskvos. Koksai tenai rados sambrūzdis ir tranksmas, kiekvienas gali numanyti. Dmitrijus, atsibudęs it iš miego, liepė visiems ginkluotis, bet laiko nebebuvo. Lietuviai tuojau Maskvą apgulė ir tenai peno nebįleido, todėl negalėjo ilgai gintis, neturėdama peno, užvis daugybei svieto suplūdus ant šventės. Kad tuo tarpu lietuviai papilius gruzdino, mūrus ardė ir drevėjo, ką užeidami. Maskoliai, regėdami, jog nebus

doros, išleido siuntinius pas Kęstutį, pakajaus lūgodami, kuriuos priėmęs labai žmoniškai, sandarą tokį padarė: did. kunigaikštis Lietuvos įjos su savo diduomene į Maskvą ne kaip bendras, bet kaipo pergalėtojas, ir savo ragotinę sienoj Kremliaus įsmegins; rubežium tarp lietuvių ir maskolių bus Možaisko pilis ir upė Ugra; kareiviams lietuvių algą, o diduomenei karės kaštą did. maskolių kunigaikštis užmokės; karė tarp abejų kraštų liausis, siuntiniai galės keliauti, o prekiotojai abejų visur prekioti; did. kunigaikštis Tverės grąžins visa apent Dmitrijui, ką jis, trejoms paliauboms esant, buvo jam užėmęs, ir savo urėdus namo parvadins, jei jie neklausytų jo, Dmitrijus gali juos su ginklu tremti ir pats sau teisybę padaryti; Kęstutis ir Algirdas tame daikte nesikiš dėl gero savo genties; jei did. maskolių kunigaikštis apskųs Mykolą, did. kunig., į Ordą pas chaną, kas tame daikte nutiks pagal dievo ir chano valią, Algirdas negalės jo, Dmitrijaus, kaltinti; Mykolas niekaip nesismeigs į Did. Maskolių kunigaikštiją, abudu tarp viens antro turi sandarauti per siuntinius. Kurią sandarą pasirašęs metropolitas su bajorais prisiekė pildyti. Kęstutis pasveikino Dmitrijų ir, velykaičiui duodamas jam margą kiaušį: „Minėk, kunigaikšti, katras tarp mudviejų anksčiau kariauti kėlėva." Yra pas maskolius įpratimas Velykų rytą bučiuotis ir kiaušį vienas antram duoti. Lietuviai, nubengę laimingai karę, pagrįžo į namus.

Kazimieras, lenkų karalius, regėdamas lietuvius jau su kryžokais, jau su maskoliais tuoįtimpos karėse žūnant, pakėto vėl Rausvuosius Gudus, Volyniją ir Podoliją lietuviams užimti. Todėl Kazimieras, Liubartą, brolį Algirdo, ištrėmęs iš Volynijos ir Podolijos, perdėjo į jo vietą Karijotą Aleksandrą, jo brolį,

ir visaip rūpinos, kaip galėtų tuos kraštus pasavinti. Karijotas, Kazimiero urėdas, buvo į Krokuvą iškeliavęs dėl ūkės reikalų; jam nesant, rėdė Vladimiro pilį Petras Turskis, lenkų žemlionis, kursai, noris turėdamas pilyj gana mitalo ir galėdamas ilgai gintis, vienok, lig pasirodžius Liubarto kareiviams papilyj, lig ir pasidavė. Liubartas, įėjęs į Vladimiro pilį, įgijo apent valdžią Volynijos ir Podolijų be mūšos. Vladimiro senąją pilį aptvėrė ir apkasė ir didžiai stiprią įgulę įdėjo, o naująją, kurią buvo Kazimieras iš mūro per dvejus metus pastrūnijęs, tą iš pamatų išardė. Padarius lietuviams paliaubas su kryžokais, atėjo jam ant pagalbos ir kiti Lietuvos pulkai jo šelpti, su kuriais Liubartas susinėręs traukė į Lenkus ir tenai sritis Liublino ir Sandomiro baisiai baisesniai nusiaubė, visų senąjį kliošторių su bažnyčia Šv. Kryžiaus ant Plikojo kalno (Łysa góra), garsią savo šventenybėmis, išdrevėjo. Ką tenai užėjo šventą ar ūkišką, visa plėšė, ko neveikė kardu, tą ugnia naikino. Jau grįžo lietuviai namon su nepaseikimu grobiu, kad tuo tarpu kelyj keistai nusidavė: vežimas, kuriame buvo aukso vogonas su skerlele kryžiaus švento, ant kurio išganytojas šį svietą atpirko, atvažiavus ant Lietuvos rubežiaus, apsistojo, taip jog prikinkius daugiau arklių, negalėjo iš vietos bepajudinti. Nusiminę lietuvių kareiviai teiravos savo kunigų, kas čia rados. Vaideliotai atsakę, kitaip dievų nenumaldyti, kaip tiktai reikia tą vogoną su šventenybe į tą vietą atduoti, iš kurios jis buvo paimtas. Karvedžiai tuojau paskyrė vieną kalinį, žemlionį lenkų, Choralą vadinamą, ir jam įdavė vogoną namon gabenti, kuriam tuo nuo abažo paėjus, tuojau vežimas pradėjo lengvai rietėti ir stebuklas pragaišo, vienok lietuviai likusįjį grobį laimingai pargabeno.

1369 Kitoj pusėj Kęstutis kariavo su mozūrais nuo tokios priežasties. Minavojau viršiau Ziemovitą, jų kunigaikštį, atdavus ar išnuomojus lietuviams pilį Vizną Mozūrijos parubežyj, kaipo raktą į kryžokų kraštą; dabar Ziemovitas, įmasintas nuo kryžokų ir nuo savo kunigų, pardavė minavotą pilį kryžokams už 40 000 auksinų, kursai gerindamos pasiėmė dar jam talkinėti, kariaujant su lenkais, mirus jų karaliui Kazimierui. Bet lietuviai, turėdami tą pilį už visų stiprųjį mūrą savo ūkės toj pusėj, niekaip nenorėjo jos beatduoti, pervis dar girdėdami, jog praėjusios kryžokų terionės Lietuvoj ir Žemaičiuose tikos daugiau įkalbėjimu mozūrų vyskupų, kaip ketėjimu pačių kryžokų. Todėl vienai daliai lietuvių kariaunos Lenkuose kariaujant, Kęstutis pats tuo pačiu laiku su antra dalia kariaunos nusiaubė visą Mozūriją, varu įsilaužė į Pultuską, pačią jų buveinę, miestą sudegino, o pilį su žeme aprausė. Sugriejęs tenai nepaseikimą grobį, laimingai namo pargabeno.

To dar nekako lietuviams. Mirus Kazimierui, lenkų karaliui, apėmė ūkės valdžią jo motina Elžbieta, karalienė Vengrų. Rodės lietuviams visų gerasis pragumas savo senovės nelaimes lenkams atmonyti ir juos sudrausti; kaipogi numanė tą ir patys lenkai, jog lietuviai, niekindami rėdą motriškos, ims lenkus kariauti, bet karalienė, persergima nuo savo tėvūnų apie ateinantį pavojų, didžiuodamos atsakė: lig jos sūnui gyvojant, veltui krūpauja lenkai nprietelių, nutrenks juos pats garsas jo galybės, ir iškris kardas ne vien iš rankos varvarų, bet ir kitų neprietelių. Tuo tarpu lietuviai, sukėlę kareivius visoj ūkėj,— Kęstutis, Algirdas su sūnum Jogaila ir Vytautu, Liubartu ir Narimantu, turėdami stiprią kariauną, spa-

lių mėnesyj staiga gulė į* apygardas Liublino, persiskiedę į žaras. Sritį Liublino, Sandomiro, Podguro ir didelį barą Krokuvos, trumpai sakant, visą kraštą tarp upių Sano ir Vislos vienu trūkiu su neaprašoma greitybe nusiaubė ir vos į mūrus pačios Krokuvos beatsirėmė. Retas tarp lenkų bepaskubėjo pilyse užsirakinti ar į antrapus Islos išsikraustyti, nes kiti visi ar namie nugaluoti, ar sprunkantys nutverti. Neaprašomas tenai lietuviai iškadas padarė: kaipogi per 10 nedėlių drevėjo bažnyčias, ardė rūmus, klioštorius, ko neveikė kardu, ta ugnia naikino, gyventojus vienus kirto, kitus vergė, brandingus javus, turtingus kaimus įbingę lietuviai į rūstus tyrus apvertė. Kad tuo tarpu Elžbieta, karalienė lenkų, puotaudama žlugsojo lepumuose, rūmų linksmybėse ir negirdėjo aičiojimo savo ūkės. Ant galo patys lietuviai, pagrisę teriojimais ir plėšimais, liovės, o, nesutikdami niekame apgynėjo, nusluoguoti gėrybėmis, grįžo namon, vėliavas blizgindami.

Taip bedergiant lietuviams lenkus, kryžokai, neminėdami ant paliaubų, negal dar aiškiai priežasties žinoti, regis, skatinami nuo popiežiaus, ėmė vėl senu 1371
įpratimu Žemaičius terioti; ir taip, įpuolę tenai, pavietes Viduklės, Ariogalos, Gaižuvos, Gailaičių ir Paštuvos sudergė.

Kitoj šalyj kamendotas Balgos su kamendotais Bartijos ir Girdaujos pilių, įsigrūdę į Jatviežius, arba Paletiją, apgulė Drevikės (Drewik) pilį, vienok, kantriai gyniojant įgulei, nestengdami įsilaužti, apygardas nuteriojo. Kitu žygiu tie patys nuteriojo Sūdaujuose apygardas Dirsūnės ir Veigavos, o pačią pilį

---

* į *iš PII.*

Dirsūnę netoli nuo Kauno su žeme aprausė, didį grobį ir daug imtinių į Parusnį parvarė.

Kita žara Ragainės kamendotas Žemaičiuose nuteriojo Kaltinėnų apygardas, bet grįžtančiam su didžiu grobiu žemaičiai užstojo kelią girioj ir versmėse. Tenai ištiko į kruviną mūšą, kurie, perlaužę rindą vokiečių, patį kamendotą su 12 kryžokų ir daugybę meldžionų karvietėj paklojo, o likusiuosius gyvus sugavo, tarp kurių vieną, dievams aukaudami už pergalę, ant malkos gyvą sudegino[1].

Kitu žygiu Insterburgo kamendotas su Sambijos urėdu nuteriojo Veigavos apygardas. Kad tuo tarpu did. mistras, susitaręs su kalavijonų mistru, tiekės visuotinai traukti į Lietuvą, liepdamas kalavijonų mistrui išsijautoti ant rubežiaus, ar keta ir ar tiekias lietuviai ir žemaičiai su kryžokais kariauti.

1372 Mistras kalavijonų, lietuviams su lenkais kariaujant, radęs rubežių atdarą, įsigrūdo į gilumą krašto, kurį kardu ir ugnia nuteriojęs, su didžiu grobiu į Padaugavį pargrįžo. Kad tuo tarpu pats did. mistras su 10 000 kareivių, su diduomene prancūzų ir teutonų, atkeliavusia netikėlių kariauti, gulė ties Dirsūnės pilia į Lietuvą ir, tenai visą barą lig Trakų nuteriojęs, sudegino didį kaimą, Semeliškėmis (Sumiliszki) vadinamą, ir į pat Vilniaus mūrus atsirėmė, bet, negalėdamas jam stipriai aptvertam nieko padaryti, grįždamas per Trakus, sudegino pakelėj turtingą kaimą žemlionies Virdukio ir, dergdami ugnia ir kardu, pagrįžo panemuniais su didžiu grobiu ir daugybe imtinių į Parusnį. Taip buvo kryžokai nuterioję Žemaičius ir nekurias apygardas Lietuvos, jog nieksai tarp gyventojų taip rūstos dienos nebuvo regėjęs,

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 231—233.

kokia šiuo kartu tikos, kaipogi lietuviai, pargrįžę iš Lenkų, rado rūstus tyrus savo namų vietoj.

Nieksai negalėjo kryžokams atmonyti tas nelaimes, kaip tiktai vienas Kęstutis, kursai nelaime nenusiminė, pavojum neguro. Tasai karės ir lietos vyras veikiai sudurdė savo neprietelius, kaipogi, įpuolęs per Mozūriją giriomis pagal su stipria kariauna trimis žaromis į apygardas Soldau, nusiaubė kai smurta srauja, kuri visa varu raudama su savim bogina, visą sritį lig pat Neidenburgo pilies, ugnis vien žarstydamas ir iras skleisdamas, netaupė nė vieno ne vien kaimuose gyvenančio, bet ir giriose ir versmėse išsislapsčiusius prigavęs senius, vaikus ir motriškąsias kirto laukan be perskyros, kas vien krikščioniu vadinos. Ant galo, akmenį ir vandenį palikęs visame krašte betyruojant, nusluoguotas nepaseikimu grobiu, varydamas būrius imtinių, per Mozūriją laimingai apent namon pagrįžo.

Turėjo lietuviai didžiai įgrobti kryžokus, jei pats popiežius Gregorius XI rašė pas Lietuvos did. kunigaikščius Kęstutį, Algirdą ir Liubartą, linkėdamas jiems krikštytis, pervis girdėdamas juos nesibaidant krikščionų tikybos, įsakė Liudvikui, karaliui vengrų, ir lenkų karalienei Elžbietai, kunigaikščiam Opolės ir Mozūrų Ziemovitui kaip įmanant masinti minavotus kunigaikščius krikštytis, kuriems rašydamas gromatoj savo sako: „Didžiai linksminčiaus, regėdamas baisią ir kruviną karę tarp jūsų ir kryžokų nubengtą, todėl širdingai linkiu jums su visa tauta persikrikštyti ir išpažinti tikrą tikėjimą, be kurio nė vienas negali būti išganytas; aš noriu jūsų dūšias iš nagų šėtono gelbėti, tuojtimpinės karės, kraujo gožimai, baisių žurdojimų, drevėjimų ir terionių kuomet noris galą regėti. Širdingai geidžiu jums malonius, dievobai-

mingus ir mokytus vyrus atleisti ant skelbimo dievo žodžio, kaipo tarpininkus pakajaus tarp kryžokų ir kitų krikščionų karalių; jei norit krikštytis, turit tiktai apsireikšti prabaščiui Krokuvos, keliaujančiam dabar pas jus." Nes ką lietuvių kunigaikščiai atsakė popiežiui, nėra dar žinoma, regis, tą, ką buvo pirm kelių metų pasakę: jog tuo metu tesikrikštys, kad jiems kryžokai užimtuosius jų kraštus pagrąžins[1].

1375 Tuo tarpu Mykolas, did. kunig. Tverės, noris patvirtintas nuo totorių chano, vienok vis dar kariavo su Dmitrijum, did. kunig. maskolių. Mykolas, negalėdamas nuveikti, patelkė totorius ir lietuvius, kurie senu įpratimu ir toj karėj jam talkinėjo, bet nelaimingai, kaip maskolių rašytojai sako: Mykolas tokį pakajų turėjo priimti, kokį Dmitrijus norėjo.

Liudvikas, karalius vengrų, išgirdęs viršiau minavotas nelaimes lenkų, paskubėjo tenai pats ir, sutraukęs kareivius į Sandomirą, perskiedė į dvi dali. Su viena dalia Sendzivojui karvedžiui liepė į Chelmo pilį laužtis, o patsai su antra ir vengrų talka traukė į Belsko pilį. Sendzivojus veikiai išvarė lietuvius iš visos Chelmijos ir pilis Chelmą, Grabovą, Horodlę ir Sevlošą užėmė. Bet karalius su antra dalia niekaip negalėjo įsilaužti į Belsko pilį, kurią Narimantas didžiai kantriai ir narsiai gyniojo, vienok vienas pats nestengė lenkų nuraminti, pervis nebvildamos veikios pagalbos nuo lietuvių, kurie tuo pačiu laiku kruvinai kariavo, kaip sakiau, su kryžokais, vienok iki paskuojo Narimantas lenkams nepasidavė.

Lietuviai patys, tiek karių turėdami, nebnumanė, ką bedaryti: su lenkais ar su kryžokais kariauti. Su abejais sunku vieniems stengti. Reikėjo ant ko noris ryžtis. Kęstutis vienas, kaip karėj narsus, taip ir gud-

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 256.

ryboj buklus, tesumanė, ką daryti tokiame atsiėjime, kaipogi ėjo į abažą Liudviko ir tenai su juo tokias sandaras padarė: jog lietuviai atduos lenkams visus kalinius, Lietuvoj esančius, ir pilį Belsko, o kitą visą 1376
kraštą sau paturės. Lenkai, ant to suderėję ir padarę vienybę, tarp savęs pasimylavo. Taip Kęstutis, sutaikinęs reikalus ūkės su lenkais, grįžo namo su kryžokais kariauti.

Taip bekariaujant lietuviams su lenkais ir vengrais, did. mistras kryžokų, sukėlęs stiprią kariauną, traukė į Žemaičius ir tenai pavietes Varnių, arba Medininkų, Ariogalos, Ariškės, Raseinių, Gaižuvos ir Paštuvos per 8 dienas kardu ir ugnia dergė; nuo tenai bloškės ant Kauno, vildamos į naujai pastrūnytą pilį varu įsilaušiąs, bet, tenai baisiai sudirdintas nuo kantrios įgulės, nustojęs daug savo kareivių, vos pats su likusiaisiais beparkumpė į Parusnį.

Tuojau antrą atvejį urėdas Sambijos, su kamendotais pilių Insterburgo, Gerdau, Tapiavos susinėręs, gulė vėl į Žemaičius, kurių parubežius senu įpratimu nudergė. Tuo pačiu laiku kita sričia kamendotas Balgos, įsigrūdęs į Kalną, ketėjo į pilis Kamionkos, Belicos varu įsilaužti, bet, negalėdamas kantrių įgulių nuveikti, apygardas baisiai baisesniai nuteriojo ir su gausiu grobiu į Parusnį pagrįžo.

Tuo tarpu Kęstutis, did. Lietuvos kunigaikštis, at- 1377
monijo jiems tuojau tas nelaimes, kaipogi, nubengęs karę su lenkais ir vengrais, tą patį metą, su Algirdu ir Švitrigaila sukėlęs stiprią kariauną, gulė į Parusnį trimis žaromis. Visų pirma, nubloškęs kryžokų rubežiaus sargus, įsigrūdo į Nadraujų kraštą. Nuo tenai Švitrigaila metės su savo virtine ant Insterburgo pilies, į kurią vėtra įsilaužęs, žeme aprausė ir neaprašomą grobį žirgų, bandos ir kitų gėrybių sugriejo

ir 1000 pačių gyventojų irose pilies palaidojo. Tuo tarpu Algirdas, nutraukęs į Norkyčius ir Paplaukį, arba Taplaukį, visoj srityj akmenį ir vandenį beliko. Su trečiąja Kęstutis apie Vėluvą vertė į peleną kaimus ir bažnyčias, varydamas būrius svieto į vergus, pilį Taplaukio sugruzdino. Grįždamas jau namo, apygardas šalaujų baisiai baisesniai nudegino, lygia dalia pilį Georgenburgo suardė. Švitrigaila (kurį vokiečiai Swerdejke vadina) su savo grobiu įsikėlęs į pavietę pilies Tamau, kurios papilius nudeginęs ir savo grobį padidinęs, grįžo namo apygardomis pilies Falkenau, taip pat ugnia ir kardu savo kelią ženklindamas ir užtaškuotus kelius ardydamas, norėjo susinerti su kitais lietuvių karvedžiais. Taip belėbaujant lietuviams, kryžokai, sutraukę stiprią kariauną, ėmė vyti grįžtančius lietuvius, vildamies it veikiai nuveiksią, nusluoguotus grobiu ir nuvargusius keliu, kuriuos, panokę netoli nuo Falkenau, antpuolė ir į kruviną mūšą ištiko, kurioje pergalėti kryžokai lig paskuojo galą gavo, taip jog nė vieno nebliko, kursai būtų galėjęs tą nelaimę did. mistrui parnešti, todėl kryžokas, lietuvių abaže kalėdamas, nurašė jam tais žodžiais: „Mes esam visi išmušti, turėk tą už tiesą; aš rašau verkdamas kaipo kalinys neprietelių abaže, mano tarnai visų kantrieji krito karėj, kiti dejuoja su manim maneliuose netikėlių vysdami. Laimingi kritusieji, gailiuos aš toj dienoj gyvu palikęs!" Lietuviai ir žemaičiai, dar padidinę savo grobį pelnu ir ginklu kritusiųjų vokiečių, laimingai namo pargrįžo. Seniai lietuviai bebuvo taip baisiai kryžokų kraštą nudergę, kaip šiuo žygiu, kurie, tūkstančius svieto sudeginę, tūkstančius iškirtę, tūkstančius imtinių į vergus išvarę, paliko vienas plėnis vėjo vajojamas rūstuose tyruose.

Vos buvo trys nedėlios sukakusios, kaip vėl nusigaudė karės tranksmas, kaipogi Vytautas su nauja kariauna įsigrūdo į apygardas pilių Insterburgo ir Tamau, tikusįjį svietą kardu, o trobesį ugnia išgrandė, kuriam dar didžios vasaros kaitros, išdžiovinusios upes, atdarė kelius į visus užkampius, kursai, sugriejęs tenai dar gausų grobį, laimingai namo pargrįžo.

Tą patį metą dar kamendotu Insterburgo ir Ragainės, norėdamu atmonyti, su 600 stiprios joties įpuolusiu į apygardas pilių Romainių ir Slavosių, visą kraštą nudergė, vienok grįžtant vienoj girioj lietuviai, juos apnikę, 20 kryžokų ir 500 joties karvietėj paklojo.

Taip pat karingi buvo ir ateinantys metai, kaipogi, atėjus gaujoms naujų meldžionų kryžokams į talką, užsikėto vėl did. mistras į Lietuvą traukti ir tas nelaimes atmonyti. Todėl liepė marčelgai su 12 000 rimtos joties per Veigius ir Semeliškes traukti ant Merkės pilies, kur eidami ugnia ir kardu visa į rūstą tyrą vertė. Pradžioj pasiskiedę, paskui susinėrę ženklino kelią visur baisiai baisesniai krauju ir degėsiais. Atėję pas Trakus, buveinę Kęstučio apgulė, kurią jis didžiai kantriai gyniojo, kurie, negalėdami į pilį įsilaužti, patį miestą nudeginę, apygardas teriojo. Tuo pačiu žygiu buvo apgulę ir patį Vilnių, kurį Algirdas su stipria įgule drąsiai gyniojo. Negalėdami nė čia įsilaužti, papilius nudeginę, apygardas dergė, pervis Rudaminą, turtingą kaimą, kurios niekados vokiečiai nebuvo dar užėję, sugruzdino, bet tenai ištiko į kruviną mūšą, kurioj abi pusi, su visų didžiausia aitra abejotina laime smarkiai smarkesniai piovusios, padarė paliaubas ant kelių dienų. Algirdas ir Kęstutis užkvietusiu marčelgą kryžokų ir di-

duomenę meldžionų į gėrynę, arba puotą, Vilniuj ir Trakuose, kame su didžia išeiga ir žmonysta vaišinusiu ir apdovanojusiu. Geriant midų, užstalėj būk Algirdas lūgojęs marčelgos, kad likusiąją dalį Vilniaus nuo ugnies pataupytų ir daugiau nebteriotų ir su grobiu į Parusnį trauktų. Ir taip kryžokai, dergę 13 dienų Kalne, grįžo namo, nevildamos pasalo nuo Lietuvos kunigaikščių, kuriuodu tuo tarpu buvo išsiuntusiu Vytautą su 500 joties peną ir pašarą, ant kelio padėtą, kryžokų kariaunos pagrobti ar sudeginti, kursai visa padarė, kaip buvo įsakyta, nuo ko mažne visa kariauna kryžokų badu išstipo, kuri 6 dienas nevalgiusi turėjo keliauti žiemos vidu, o Vytautas tuo tarpu vijo skardydamas kryžokus iki pilies Tamau.

Čia vėl vokiečių rašytojai pasakoja, jog lietuvių kunigaikščiai pakajų su kryžokais padarę, vienok ir ateinantį metą tokia pat karė Lietuvoj ir Žemaičiuose gaudė, kaipo praėjusį metą, kaipogi pagal įstatymus zokano kryžokų jie negalėjo nė kokio pakajaus, nė kokių paliaubų ir sandarų su pagonimis daryti, bet tuoįtimpos su jais kariauti, todėl ir tas sandaras už nieką turėjo, nesgi tą patį metą* narsiau abi pusi grūmės.

Kryžokai, krūpaudami atmonos nuo lietuvių, liepė nauji pili Reino ir Bartenburgo įkurti ir stipriai aptverti, kad tuo savo kraštą nuo antpuolių lietuvių ir žemaičių užklėstų nuo Galindijos girių. Tiedvi pili bestrūnijant, vos buvo marčelga su nekuriais kamendotais ištraukęs į apygardas Alytaus ir Merkinės Trakų linkan, kad atėjo žinia, jog Albertas, Austrijos kunigaikštis, atėjęs į Parusnį su meldžionimis į talką

---

* metą *iš PII.*

kryžokams, kurį did. mistras su didžia goda ir žmonysta priėmęs, didžią puotą jam pakėlė Karaliaučiuje. Pergėrę tenai kelias dienas, traukė su didžiai stipria kariauna per Insterburgą į Žemaičius, tuojau Šešupę keturiais tiltais perėjo. Atėję pas Nemuną, rado 610 valčių, patiektų dėl persikėlimo. Niekados nebuvo taip didi kariauna į Žemaičius traukusi, kaip šiuo žygiu, todėl negalėjo išsigauti per raistus, lūžas ir tankmes girių, per kurias keli tūkstančiai svieto turėjo pirma eidami naują kelią skinti ir ertinti. Įėjusi kariauna į Žemaičius antštiko artimuose kiemuose veselę, į kurią svietas, nevildamos taip staigiai neprieteliaus, buvo susirinkęs linksmintis. Kryžokai tuojau svečius ir namiškius, senus ir jaunus, vyriškus ir motriškas išpiovė ir namus sudegino. Toliau eidami tą patį darė: kas buvo degąs, degino, kas kertamas — kirto, visur žudydami svietą, pasalu antpultą, neginkluotą. Antrą dieną kariauna, pasiskaidžiusi į virtines, arba tuntus, siaubė visomis pusėmis, degindama ir kirsdama be perskyros lyties ir amžiaus, vienok, pagrisusi tomis dienos terionėmis ir dergimais, naktį abaže ilsėjo. Tuo tarpu žemaičiai, susitraukę nuo artimųjų paviečių į vieną balotą kęsuotę, naktovidu, puldami į abažą meldžionų, baisią piūtį padarė ir savo imtinius išliuosavo, patys vėl smunkioj kęsuotėj slapstydamies. Trečiąją dieną atėjo kryžokai pas Raseinius ir tenai ištiko į didžiai kruviną mūšą, kurioj nukovė žemaičių karvedį ir pergalę apturėjo, iš kurios meldžionys džiaugdamies pakėlė tenai sau gėrynę, bet paskui nebgalėjo nė vieno netikėlio sutikti, kurie, vengdami daugybę ir narsybę neprietelių, išsislapstę giriose ir versmėse. Ant galo, nuteriojus Ariogalos pavietę ir 8 dienas ištrukus netikėlių krašte, pradėjo lytus lyti, darganos

ir vėtros skatinti meldžionis į Parusnį grįžti, kuriems jojant išmirkusiais keliais per pelkes ir balas, žirgai iki papilvių smuko giriose tarp Nemuno ir Pragaro upių; svietas ir gyvuliai nuo vargo ir badu stipo, ir dvėsė, vandeniu grįžtant, audros mažne sukūlė visas valtis, daugybės meldžionų ir kryžokų nebregėjo daugiau Karaliaučiaus.

Kad taip tos pusės kryžokai vertė į tyrus Žemaičius, tuo pačiu laiku nuo antros pusės kalavijonų mistras Elcas, padaręs sandaras su pleskavionimis, dergė su visa kariauna vėl žemaičius ir tenai 8 pavietėse vandenį ir akmenį beliko, kuriose sako nė vieno trobesio neblikus. Vienok nestengdami žemaičiai aiškioj mūšoj raminti siaubiančių neprietelių atmonijo jiems tas nelaimes pasalu tokia dingsčia: toj girioj, per kurią kalavijonys turėjo traukti, žemaičiai vienur papiaustė medžius, kitur iškasė gilias duobes, apdengė velėnomis ir smiltimis apipylė, it tenai vieškelis būtų esąs, kurio šalyse tarp krūmų užslėpė savo rimtus pulkus kareivių. Lig įėjo kalavijonys į girią, lig visų didelieji medžiai pradėjo virsti ant gelžytų eilių vokiečių, kurie, norėdami skrieti nauju vieškeliu, visi į duobes sukrito; tuo tarpu gulė žemaičiai ant nusiminusių, kurių tenai daugiau nei 1000 sutratino savo rendėtiniais brūkliais.

Bet tą džiaugsmą pergalės staigus atsiėjimas tuojau užrūstino: Algirdas, did. Lietuvos kunigaikštis, nuvargęs karės žygiais, pražilęs karėse, palikęs prie
1377 savo gyvos galvos karšinčium pagal ūkės įstatymus visų mažąjį sūnų Jogailą, su šiuo svietu persiskyrė.

Algirdas paliko savo tautą garbinamą visų tolimuose kraštuose, praplatintą nuo Žemaičių jūros iki Juodosios jūros, nuo upės Dono iki Dunojaus upės, visų didžiausią ir galingiausią visoj šiaurėj rykę, arba

ūkę. Algirdas galėjo 40 000 šarvuotų kareivių į mūšą statyti iš savo vienos ūkės, arba rykės.

Algirdas mirdamas paliko nuo dviejų žmonų 12 sūnų; nuo pirmosios, Marijos, kunigaikštaitės Vitebsko: Vygantas, Polocko urėdas, Narmantas Belsko, Šedvydis, Ostrogo urėdas, Lengvenis, Volynijos urėdas, Vasilijus Černigovo, Olelka, Kijevo urėdas. Nuo antrosios žmonos, Julijonos, kunigaikštaitės Tverės, paliko sūnūs: Kaributas, Skirgaila, Karigaila, Mingaila ir Jogaila.

Algirdas teisingai gali vadintis didžiu karvedžiu, gudriu rėdytoju: kaipogi tiesos suole teisingas, karėj narsus, niekados pergale nesididžiavo, nuopuoliu nenusiminė, įsakymus savo tėvo sekė, vienybėj su broliu Kęstučiu gyveno, tikybos savo tėvų neapleido, pats pagoniu būdamas, krikščionis taupė, strūnydamas jiems bažnyčias Vilniuj ir Vitebske; elgės su visais mandagiai, taikiai ir maloniai, negėrė nei vyno, nei stipraus midaus, nekentė didžių puotų arba gėrimų, kad kiti uliavojo gėrimuose, jis tėvūnų teiravos ir pats rymojo, kaip savo rykę pastiprinti ir praplatinti[1].

Palaidojo Algirdą pagal seną dabą: kaipogi, apdarytą šarvuose, pakėlę ant malkinės, tenai gi kardą, ragotinę, vylyčias, seidoką prie jo padėję, su jo karės žirgu ir visų ištikimiausiu tarnu, su sakalais ir pėdsekiais sudegino; šalip stovėdami, giedojo jo veikalus, nagus meškos ir lūšies mėčiodami į ugnį, kad nabaštikas, per kokį tenai didžiai aukštą kalną lipdamas į dangų, galėtų įsikibti. Ant galo, supylę jo pelenus į akmeninį indą, aukštu kalneliu apipylė; kame jo kapai būtų esantys, nėra dar šiandien žinoma.

---

[1] Карамзин, т. IV, К. X, с. 213.

§ 5. JOGAILA DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Palaidojus Algirdą, lietuviai į suėjimą Vilniuj pagal linkėjimą nabaštiko pakėlė Jogailą did. Lietuvos kunigaikščiu; pats Kęstutis, jo dėdė, išpažino jį už visų vyriausią valdymierą visos Lietuvos, o pats, turėdamas sau už buveinę Trakų pilį, valdė žemaičius, jatviežius, arba palečionis, ir vieną dalį Podolijų. Čia reikia minėti, jog Lietuvos tautoj nuo visų senųjų laikų buvo du did. kunigaikščiu: vienas Žemaičiuose, kursai nuo šiaurės nepriętelių, nuo žuvėdų ir kitų gyniojo, Kalne, arba Aukštojoj Lietuvoj, antras nuo gudų ir kitų taip pat gyniojo. Paskui Kalno kunigaikščiai, lygiai su žemaičiais atgavę apent nuo gudų juodgirėnus ir krivičius, noris patys pagonys, valdė krikščionimis, kaipogi juodgirėnai ir krivičiai, būdami gudų valdžioj, buvo priėmę gudų vierą. Žemaičių kunigaikščiai rėdė netikėliais, kalba, daba, apsiėjimais ir tikėjimu sau pavėdžiais. Taip ir dabar Kęstutis valdė žemaičiais, žemgaliais, jatviežiais, arba žalgirėnais, sūdaujais ir Podolijų viena dalia. Jogaila, Vilniuj būdamas, krivičiais, juodaisiais gudais, Volynija, Severija ir antra dalia Podolijų rėdė, kuriuodu buvo išsidalijusiu vyresnybę, kaipo pirma su broliu savo Algirdu, rėdyti Lietuvos rykę. Nes jog daugiau Lietuvoj Aukštojoj buvo krikščionų, nekaip netikėlių, todėl Jogaila rodės vyresniuoju esąs, noris Kęstutis savo dalyke lygią jam valdžią turėjo ir savo dalyj karšinčium pagal ūkės dabą visų mažąjį savo sūnų Vytautą pakėlė, kurio kiti broliai kaipo vyresniojo turėjo klausyti. Vienok tarp abiedviejų broliška meilė ir vienybė kiekviename reikale rodės, kaip pirma tarp tikrųjų brolių; noris pačiudu tarp savęs būdu ir amžium didžiai įvairavo, vienok Kęstutis

nieko tokio nedarė, kas tarp jųdviejų tą vienybę ir bendrybą būtų galėjęs ardyti, kuri jiedviem, jei kuomet, tad dabar didžiai buvo reikalinga, kaipogi maskoliai, kryžokai ir kalavijonys tykojo pragumo tiktai, kaip Lietuvos tautą praryti; daran tokiems pavojams skelbiantis, tokia vienybė dvigubai rodės reikalinga.

Noris tas persikeitimas valdymierų nėmaž nepermainė būsenos lietuvių su kryžokais ir kalavijonimis ir karės lygia dalia kaipo pirma tebrūstavo, vienok tą tiktai gal numanyti, jog lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, praėjusiuose žygiuose baisiai buvo įgrobę kryžokus, kurie regėdami nebnuveiksią lietuvių savo galia, kuriems noris kas dieną tvino į talką meldžionų iš viso pasaulio, noris perkrikštai žemlionys su jais iš vieno kariavo, bet ir su tokia galybe negalėjo lietuvių ir žemaičių nuveikti. Todėl kryžokai, mažėdamos kareivių, ėmė svietą į karę samdyti už pinigus, 1378
ir taip nuo tų metų kryžokai kariavo lietuvius ne vien meldžionimis, bet ir samdininkais kareiviais. Taip pasistiprinę, kryžokai tą patį metą senu įpratimu teriojo ir dergė Lietuvių kraštą. Pats marčelga, su stipria kariauna įpuolęs į Žemaičius, apvertė tūlas pavietes į pelenus. Kamendotai pilių Balgos, Ragainės ir Osterodės, įsigrūdę į Jatviežius, arba Paletiją, apygardas Kamionkos ir Drohičino nuteriojo ir su didžiu grobiu pargrįžo į Parusnį.

Atėjus Lotaringijos kunigaikščiui ir popiežiaus posūniui su meldžionimis į talką kryžokams, pats mistras, sunėręs savo kariauną, traukė vasarvidu vėl į Žemaičius, kurių visą sritį tarp Nevėžio ir Dubysos upių į peleną apvertė lig pat Ariogalos. Ties Labūnų pilia nutvėrė 40 vežimų prekės ir už savo gerą paturėjo. Kunigaikštis Lotaringijos, pargrįžęs laimingai per Graudžių girią su grobiu į Parusnį, tuojau vėl

susinėrė su marčelga ir kamendotais Osterodės ir Karaliaučiaus ir traukė trimis žaromis į Kalną. Alytaus ir Perlų sritis per 6 dienas vėl apvertę į rūstus tyrus, su grobiu į Parusnį pargrįžo.

Lygia dalia atkeliavus Leopoldui, Austrijos kunigaikščiui, su teutonų didžiūnais, vėl pats did. mistras žygiavo su jais taip pat į Žemaičius, kuriuose pavietes Viduklės, Gailaičių, Tramių per 6 dienas dergė ir teriojo, svietą mušdami ir vergdami.

Tokia pat karė ir ateinantį metą rūstavo kaip Lietuvoj, taip ir Žemaičiuose, kaipogi kryžokai su viena dalia savo kariaunos vėl nuteriojo Paletiją. Niekuomet nebuvo tenai taip toli įsigrūdę, kaip šiuo žygiu, kurie, nestengdami įsilaužti į pilį Melniką ir Drohičiną, visą kraštą tarp upių Bugo ir Narevo į rūstą tyrą apvertę, su didžiu grobiu pagrįžo į Parusnį. Tuo tarpu marčelga kryžokų, su antra dalia kariaunos įpuolęs į Žemaičius, Labūnų ir Žeimių pavietes nuteriojo iki Neries upės. Nuo tenai pasibloškęs ant Kernavės, paskui visą Ariogalos pavietę ugnia ir kardu nusiaubė, lygia dalia visą Panevėžį nuteriojo ir daugybe imtinių ir su gausiu grobiu į Parusnį pargrįžo.

Tą pačią vasarą kamendotai Insterburgo, Gerdaujų, Tapiavos ir Ragainės, antrą atvejį įpuolę į Žemaičius, akmenį ir vandenį beliko. Kūdikius ir motriškas, kaipo negalinčius savo namų atsekti, būriais varė į Parusnį sau vergauti, o augusius, kaipo galinčius kuomet noris namo parbėgti, iškirto, žinodami, jog žemaičiai niekados nenutausta savo namų.

Vokiečių rašytojai sako, jog kryžokai su Leopoldu, Austrijos kunigaikščiu, buvę nukariavę vieną dalį Žemaičių, kurie, nebįmanydami kur bedingti toj rūstoj dienoj, būk pasiėmę kryžokams vergauti, kurie

tenai įdėję savo urėdą, vardu Dionizijų, su nekuriais brostviais, kursai didžiai gudriai rėdęs, ir žemaičiai jo klausę, kaipo kiti lietuviai, Parusnyj vergaujantys, bet, tam urėdui mirus, did. mistras įdėjęs kitą urėdą, vardu Galių fon Reichvaldą; tas daugiau gebėjęs medžioti, nekaip svietą sumanęs rėdyti. Pradėjo su kitais kryžokais žmones sunkinti, baudžiavomis, arba laižais, ir rinkliavomis sluoguoti pilis strūnydamas ir apsuk jas giliais grioviais kasindamas. Tuo tarpu Vytautas, jų kunigaikštis, susitaręs su diduomene, paikino tuos, kurie vokiečių klausė, tardami jiems nugaluoti vokiečius ir apent liuosybe, nuo pačių dievų duota, džiaugtis ir po seno gyventi. Tikos, išėjus minavotam urėdui medžioti su savo tarnais, buvo įsakyta tą dieną žemaičiams į baudžiavą eiti ir griovą apie pilį Fridlando kasti, kurią kryžokai dabar buvo pastrūnija. Kad žmonės, suėję dirbti, pamatė angą pilies atdarą be sargties, kurioje kiekvienas tarp vokiečių be pavojaus valgė ir gėrė, todėl žemaičiai tykojo, iki kryžokai su savo šeimyna apsigers. Tuo tarpu pradėjo kits kitą savo kalboj drąsinti, jog, nujautus gerą pragumą nuo vokiečių vergybos išsiliuosuoti ir sau įgimtą liuosybę atgauti, kurio pragumo neturi praleisti, kurį jei šiandien pravėpsos, kito žygio neveikiai besulauks ir gailėsis, kruvinas ašaras liedami, jog jie per savo slinkį prazauksojo visų gerąją dingstį. Taip pasibylojęs tarp savęs, grobė kas kirvį, kas lopetą, kuriuos įrankius buvo su savim atsinešę prie darbo, įpuolė vienkartu į pilies trobas, kuriose vokiečiai pavalgę plepsojo, visus nugalavo. Įgiję į savo nagą pilį, tuojau išsiuntė nekuriuos į girią, kame Reichvaldas medžiojo su savo tarnais, kuriuos, pasalu antpuolę, taip pat nugalavo. Vienok žemaičiai tuo dar nesikakino, nes, sukėlę kareivius,

apgulė Klaipėdos pilį, į kurią vėtra įsilaužę, gyventojus vokiečius iki paskuojo iškirto, o pačią pilį į skutą sudegino. Pagrįžę su grobiu į namus, ėmė vėl Kęstučio klausyti, kaipo savo valdymiero, kursai įdavė juos rėdyti Vytautui, savo karšinčiui.

Kryžokai, norėdami atmonyti žemaičiams savo nelaimę, paėmė 4000 rimtos joties ir traukė į Žemaičius, kame ugnia ir kardu visa, ką sutikdami, naikino, apmaudą gieždami. Žemaičiai, nebstengdami laukuose grumtis, įsitraukė į Tryškių girią, iš kurios pirma, veždami ronus minavotai piliai Fridlando, buvo per versmes žemgrindus padirbę. Dabar nujautę, jog per tą pačią girią kryžokai traukia, tuojau minavotus žemgrindus nuo vieno galo ir nuo antro perėmė. Paskui su brūkliais metės ant kryžokų, jojančių per minavotą girią, kurie, nebgalėdami niekur bemukti sunkiuose šarvuose, sukrito į balas. Žemaičiai sukimšo juos tenai į versmes iki paskuojo, kitus, kuriuos nutvėrė gyvus, visaip nužudė, o kamendotą Klaipėdos sėdintį ant žirgo, pririšę prie 4 stiebų, aukaudami dievus už pergalę, gyvą sudegino. Kitą kryžoką, pririšę prie medžio, palaužė stebuklius kojų ir rankų, o patį kūną sutąsė. Trečiajam kryžokui surišę kojas ant balno, o galva po papilve žirgo svimburo, paskui pabraukė žirgui eršketį po uodega ir paleido į laukus, kursai laigydamas į šmotus suplėšė; lygia dalia ir kitus pavėdžiomis kančiomis, apmaudą gieždami, nugalavo.

Noris Lietuva tiek neprietelių turėjo ir taip smarkiai nuo kryžokų buvo novijama, vienok kol vienybė ir kliautis tarp jos valdymierų buvo, nieksai jai nieko nepadarė: daug kartų pelenuose namų užsiraususi, apent kėlės ir visų smarkiausius savo neprietelius ne vien nugandino, bet daug kartų trupino. Noris

ant namų degėsių, vienok senų dienų liuosybe džiaugės. Tiek vargų, tiek nelaimių nukentėjus, ilgainiui ant didesnės jos nelaimės atėjo Mogilė, dievė netaikų ir barnių, kuri, uždegusi širdyj nedorą valdymiero skaugę, sukėlė tarp jų kerštus ir namkares: žurdojo brolis brolį, ūkininkas ūkininką žudė, gentis gentį novijo, vienas kito namus degino; ir taip, ko iki šiol kruvini nepríeteliai nebuvo nuveikę, tą dabar pačių valdymierai, ūkės valdžia varžydamies, į tyrus apvertė ir galybę Lietuvos sumažino.

Kaipogi urėdas Severijos Karijotas, neapkęsdamas savo brolio Jogailos ir skaugėdamas jam vyriausios valdžios, ketėjo svetima pagalba smeigtis į ypatingą valstybę ir Jogailos nebklausė. Todėl Dmitrijus, did. maskolių kunigaikštis, norėdamas tuose lietuvių keršt uose naudoti, užėmė visų pirma Severiją, pilį Trubčevsko, kurios Karijotas negyniojo, paskui Dmitrijus užėmė Starodubo pilį, kurios gyventojai nenorėjo įleisti, nes Dmitrijus, įsilaužęs tenai vėtra, gyventojus išdrevėjo.

Tuo pačiu laiku kryžokai baisiai baisesniai Žemaičius nuteriojo, o lenkai jau rengės vėl Lietuvą terioti. Sunku buvo lietuviams tiek nepríetelių vienkartu nuraminti, stokojant tarp pačių kliauties ir vienybės. Noris Kęstutis, nuėjęs į paniperį su kariauna, pergalėjo Dmitrijų keliose mūšose, bet, pargrįždamas nuo tenai, kaip sakiau, rado Žemaičius į plėnis apverstus. Kęstutis, kursai niekados laimėj nesididžiavo, o nelaimėj nenusigando, tuojau, norėdamas atmonyti kryžokams už savo nelaimes, įpuolė į Parusnį apie Sekmines, į pilį Ekersbergo varu įsilaužė ir žeme aprausė, plačiai platesniai apygardas ugnia ir kardu nusiaubęs, su didžiu grobiu laimingai namo pagrįžo.

Taip nuo visų pusių smarkūs neprieteliai gulė ant lietuvių ir žemaičių taip, jog, vieniems degėsiams neužgesus, kitus jau žarstė, vienam neprieteliui išvertus pilis, nebepaskubėjo jų pataisyti, kaip kiti, dar smarkesni, betaisomas vertė vėl iš pamatų; kaimai nudeginti, vietovės, arba miestai, išterioti ir išdeginti, rūmai, dvarai išardyti, gyventojai vieni karėse išmušti, kiti į vergus išvaryti, likusieji giriose su žvėrimis gyvenantys, ir tenai dar tiems reikėjo ginkluotis, o nebuvo kuo, prekyba karėmis sudergta, įtakos Daugavos, Lielupės, Ventos ir Nemuno vokiečiais užgultos, lietuvių ir žemaičių pažinės su tolimais kraštais mažos tebuvo, vos vienoj Palangoj žemaičiai besiturėjo. Bepigu, kad dar ir tokioj rūstoj dienoj bent tarp pačių jos valdymierų, kaip sakiau, vienybė ir kliautis būtų esanti; noris daug kartų toksai atsiėjimas buvo jau buvęs Lietuvoj, vienok, vienybei ir kliaučiai esant, galėjo gelbėtis nuo pragaro.

Jau pačiudu did. kunigaikščiu pradėjo vienas antrą pavojauti, niekaip doros nebgalėjo jau besivilti; juo ilgyn, juo piktyn, ant galo Jogaila pradėjo elgtis įtariamu ir Kęstučio neapykantoti, kursai, jausdamas kruviną dieną savo ūkės ir nebįmanydamas kaip ją begelbėti nuo terionių ir nuo namkarės, ketino palikinas tą žemę dangintis su visa savo tauta į kitą kokį kraštą šio pasaulio, nuo žmonių negyvenamą, kuriame laimingiau būtų galėjęs džiaugtis savo liuosybe, nuo pačių dievų suteikta, garbinti savo dievus bei savo bočių probočių būdą ir dabą saugoti.

Tuo Kęstučiui besirūpinant, marčelga kryžokų, įpuolęs su stipria kariauna į Žemaičius, pavietes Paštuvos, Gaižuvos, Labūnų ir Barzdžių (Bersden) nusiaubė, akmenį ir vandenį belikdamas lig pat Kauno, kame pajuto Kęstutį prieš save traukiant, kursai lig

nesigrūmęs dar atleido jam pasiuntinius, geisdamas pasiregėti su pačiu marčelga, kursai tuojau pasiuntė Survilą su Ragainės kamendotu apie tą išsijautoti; kaipogi pasiregėjo paneryj ir kalbėjo apie iškeitimą imtinių vieni antrų, rasi tenai kalbėjo apie sandaras, kurios paskui įvyko.

Po to pasiregėjimo tą patį metą šv. Mykolo dieną did. mistras su savo tarnais atėjo lig Narevo upės ir tenai su Lietuvos kunigaikščiais padarė paliaubas ant 10 metų. Nuo Lietuvos pusės pasirašė: Jogaila, did. Lietuvos kunigaikštis, su Lengveniu, savo broliu, ir Kęstutis, did. kunigaikštis Trakų, su savo sūnum Vytautu; kaipo liudėtojai tie didžiūnai yra pasirašę: Kasusna, Vaidila, Augmantas, Buseikis, Saimantas, Girdučio sūnus, ir Jodutis, Surkanto sūnus. Žymės, arba pečiotys, tebkybo ant to rašto 4: Kęstučio su tokiu apsukurtinu parašu lotynišku: *S. Kynstutte dux de Troki*, antroji — Vytauto turėjo tuos žodžius: *S. Vitaude;* žymėse Jogailos ir Lengvenio yra parašai gudiški ar lietuviški, kurių nuo senumo išskirti nebgal[1].

Tos sandaros, noris rodos nekuriose vietose ne visai aiškios, vienok, atminus dingstis, kuriose jos įvyko, išreikš dar aiškiau. Visų pirma kraštų linkant, tos sandaros buvo padarytos dėl tokių kraštų, kuriuose galvijai veisės, žvejyba gausi buvo, javai derlingi augo, pervis didi prekyba iš visos Lietuvos ir Žemaičių ėjo į Lenkus. Rasi dėl to Lietuvos kunigaikščiai norėjo tą pusę nuo pavojaus baisių terionių užklėsti, kad gyventojai galėtų drąsiai dirvose trūsėti, o namuose kokį noris knebinį naginėti. Antra, jog, esant tarpe rubežiaus taip didžioms girioms, nie-

---

[1] Lucas David, B. VII, S. 117.

kame negalėjo būti patogiau ant grobio ir plėšimo, kaip toj vietoj, kurioj tykantys riežokai galėjo kiekviename girios užkampyj pasislėpti ir nepasergimi jau į vieną, jau į antrą pusę puldinėti. Trečioji priežastis tų sandarų, rodos, buvusi, jog abi pusi norėjo jau liautis nuo tuoįtimpinių terionių arba jas mažinti. Lietuvos kunigaikščiai linkėjo ne vien dėl viršiau minavotų priežasčių, kaip ir dėl to, jog Jogaila, jaunas ir nepevnas savo valdžios, keršŧaujant savo broliams, dar tuo pačiu laiku gorinamas nuo lenkų ir gudų, norėjo save kokiu noris pragumu stiprinti; ką iki šiol mokėjo jis širdyj savo slėpti, dabar pradėjo reikšti, kaip tuojau skaitytojas regės. Nuo antros pusės did. mistras kryžokų, būdamas praėjusiose karėse nuo lietuvių ir žemaičių baisiai įgrobtas ir įkyrėjęs sau tas tuoįtimpines kares, norėjo kokią tokią atvangą gauti dėl surėdymo nuteriotų kraštų, kad paskui galėtų stipriau remtis su netikėliais, todėl, neminėdamas ant įstatymų savo zokano su netikėliais nesandarauti, vienok nestengdamas jų nuveikti, turėjo pakajų daryti[1].

1380 Ateinantį metą lietuviai, nusikratę didumą nuo kryžokų, iš peties rengės maskolių kariauti ir paskuojį jiems siūtį užsiausti, pervis jog totoriai telkė lietuvius į tą karę, ketėdami maskolius būtinai nuveikti; todėl pasitaisęs Jogaila su stipria kariauna traukė totoriams į talką, bet pavėlavo, kaipogi, ateidamas į Kulikovo laukus, sutiko maskolius namo grįžtant, nuveikus totorius. Pamatę lietuvius ateinant, nusiminė, o nuvargę kovoj, nebsivildami lietuvių bepergalėti, visą grobį, beje, turtus, ginklus, kuriuos nuo totorių buvo atėmę, palikini lietuviams muko

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 292.

šalin, kaip kurs besumanė. Ir taip lietuviai, kraujo nepraliejȩ, visą grobį įgavo, su kuriuo laimingai namo pagrįžo.

Kiekvienas regi, jog Jogaila didžiai negudriai elgės tame daikte, jog leido savo vienitelius prietelius totorius pergalėti, kurie kaip iki šiol sunkiose dienose visados lietuvius gelbėjo, kaip skaitytojas viršiau regėjo, taip ir dabar lietuviams reikėjo sunkioj dienoj totorius gelbėti. Lygia dalia totoriai nė kokio kito neturėjo sau prieteliaus, kaip tiktai lietuvius, kaipogi veikalai vienokie abejų — vieni ir antri ne krikščionys. Jei maskoliai, iki šiol turėdami nuo vienos pusės totorius, nuo antros lietuvius, ir taip sketeravo ir šiaušės, ką nu darys, vienus lietuvius beturėdami? Sako rašytojai, jog pavėlavęs; nereikėjo vėluotis, nes yra rašytojų, kurie sako, jog ant laiko atėjęs, bet laukęs atstu: jei totoriai pergalėtų maskolius, tad ir jis stotų prie totorių.

Jogaila nesirūpino nei galybe, nei garbe Lietuvos, jis dūmojo Lietuvą mažinti, jo širdyj ne totoriai, bet kryžokai jo prieteliais buvo, kurie jam padės gentis žudyti už Lietuvos šmotelį. Jogaila buvo žmogus, kaip tariamas, pats nieko nesumanąs nei karėj, nei ūkėj, piktais žmonėmis ir melagiais apklėstas, kurie, jam pasiklodami, nieko kito nenorėjo, kaip tiktai patys įturtėti, davė rodas nedoras, kurias jis, kaipo nieko neišmanąs, sekė ir klausė. Jo nedora motina vedė jį už rankos su nedorais rodnaisiais, nieksai tarp jų apie reikalus Lietuvos nesirūpino, skaitytojas ilgainiui aiškiai tą regės.

Jogaila įkalbėtas krūpčiojo, veizėdamas į Kęstutį, savo dėdę, kursai dėl savo garbingų veikalų karėj ir ūkėj nuo visų buvo mylimu ir godojamu, galinčiu vienoj valandoj visos Lietuvos valdymieru pasida-

ryti. Vienok Kęstutis niekados to nedūmojo ir tenkinos, kaip jei broliui Algirdui gyvojant, vienus Žemaičius ir Jatviežius berėdąs ir besidžiaugiąs nupelnyta garbe akivaizdoj viso pasaulio, bengdamas paskuojas dienas savo garbingo amžiaus. Jogaila įkalbėtas skaugėjo tos garbės ir didybės savo dėdei Kęstučiui, todėl kuo veikiau geidė jo nusikratyti. Tokį jo sintėjimą įkvėpė ar stiprino jo gentis Vaidelė, arba Vaidila, Lydos pilies vyras, arba kamendotas. Tasai, duonkepio bernu būdamas, Algirdui dar gyvojant į pirmąsias ūkės šaržas buvo įsismeigęs nei karės veikalais, nei neprietelių pergalėjimais, bet melais ir vinkrumu. Mirus Algirdui, ne vien jis nenusižemino, bet aukščiau išsikėlė, kaipogi vedė pačią našlę Dovydienę, tetutę Jogailos, ir tuo tapo genčia pačiam Jogailai ir jo visai giminei. Kęstutis didžiai nekentė to Vaidilos dėl to, jog jis, nieko gero ūkei neįsteigęs, didžiau mylimas buvo nuo Jogailos ir godojamas, tas berno lupatas, nekaip jis, jo dėdė, karės ir lietos vyras, godojamas ir mylimas ne vien nuo visų lietuvių, bet ir nuo svetimų tautų. Tas, sakau, Vaidila, krūpaudamas, kad neatliktų kokia noris dingsčia nuo savo vietos, pradėjo paikinti Jogailą, tardamas jam iki gyvos galvos Kęstučio negalįs jis didžiuoju kunigaikščiu vadintis nei kliautis bendryba jo sūnaus Vytauto, kursai paviršiui maloningu rodos, o širdyj tyko pragumo, kaip Jogailą nugaluoti. Nesunku buvo Vaidilai perkalbėti tą, kursai nei pergalėmis, nei narsybe, nei išminčia buvo įsikėlęs į Lietuvos sostą, bet dorybe savo dėdės ir meile savo tėvo. Paklausęs Jogaila pergalūnies Vaidilos sutarė su juo Kęstutį su visa jo gimine nugaluoti ir tykojo tiktai vieno patogaus pragumo savo sutarimą nuveikti.

Tuojau išsiuntė savo buntinį Vaidilą pas did. mistrą, kursai nukeliavęs sakė jam: „Dėdė Jogailos Kęstutis, jūsų nepergalimas neprietelius, nori sesers savo sūnų Ziemovitą, mozūrų kunigaikštį, į Lenkų karalius kelti, o pats viešpačiu visos Lietuvos pasidaryti; rodydamas mistrui savo širdį, Jogaila stigavoja, jog jis jo bendru yra." Ilgainiui bebylodamas apreiškė jam visa, ką Jogaila ketėjo daryti. Sandarą su did. mistru padarė, kuriame savo rubežius užpevnijo, o apie Kęstučio rubežius nieko nesakė, ir pasiėmė nuo antpuolių kryžokus gynioti ir jiems talkinėti, tai yra ketėdamas pasalu Kęstutį kariauti ir būtinai jį naikinti, bet kad Kęstutis lig laiku nejaustų, pakvietė nekuriuos kryžokus ant medžioklės į Lietuvą[1].

Did. mistras, pasiteiravęs su kita vyresnybe savo zokano, išleido vyresniuosius į Lietuvą su plenipotencija su Jogaila apie pakajų arčiau sandarauti, o Parusnyj paskelbino, jog Kęstutis, kaipo visų smarkiausias neprietelius krikščionų, ketąs Jogailą, norintį krikštytis, su visa jo gimine nugaluoti ir pats valdymieru tapti ant visos Lietuvos. Todėl patogiau rodės did. mistrui sandaras su Jogaila daryti, kursai kito nieko negeidė, kaip tiktai kerštų tarp Lietuvos kunigaikščių ir namkarės Lietuvoj ir Žemaičiuose. Kaip buvo sutarta, Butautas, Augmantas ir Vaidila, Jogailos tarnai, laukuose Daudiškės susiėjo su siuntiniais kryžokų. Tuojau kamendotas kryžokų pakėlė tenai lietuviams iškilmingus pietus ir gėrynę, paskui pamedžioję pradėjo sandarauti. Kelias dienas kaulijęsi, sutiko ant to: Jogaila pažadėjo amžiną pakajų vokiečiams, Padaugavyj ir Parusnyj gyvenantiems,

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 353.

ketėdamas nė kokio pavojaus nedaryti nei jų kraštams, nei perkrikštams, traukiant kryžokams su kariauna į Kęstučio dalykus; jei Jogaila kokioj dingstyj talkinėtų Kęstučiui, tuo tos sandaros niekaip nebus sulaužytos, vienok Jogaila su kryžokais nesigrums nei juos skardys, imtinius kryžokų be mokesnio visados paleis. Jei kryžokai, teriodami Kęstučio kraštus, nuteriotų Jogailos arba jo žmones sugautų, tuo vienok sandaros nebus sulaužytos. Kad toksai sutarimas neišsireikštų, taip pasiėmė daryti, kai būtų imtinius vieni nuo kitų už pinigus vaduojantys.

Jogaila tuo dar nesikakino, bet tuo pačiu laiku padarė lygias sandaras su Padaugavio mistru, žadėdamu vienas antram savo kraštų neterioti ir nedergti, nuo kurių Kęstučio kraštus išvengė, kaip jei dabar minavotose sandarose. Aiškiau sakant, Jogaila tomis sandaromis atdavė Žemaičius kryžokams.

Tomis sandaromis Jogaila pasiekė tą, ką ketėjo: visą kryžokų galybę atsuko ant vieno Kęstučio ir žinojo, jog jis vienas niekaip nestengs kryžokų ramdyti, kurie džiaugės tomis sandaromis palengvinę karę su netikėliais, tuo kartu kad perkrikštai žemlionys, gyvenantys Parusnyj, taip buvo įbingę ant kryžokų, jog rengės trakuoti, pervis nuo Tryškių nuopuolio, apie kurį viršiau minavojau. Tuoįtimpinės karės taip buvo įkyrėjusios ne vien patiems žemlionims, kurie aiškiai guodės sakydami, jog jie tankiai Žemaičiuose per nebuklumą ir negavumą savo karvedžių visų drąsiuosius savo kareivius prapuldė, skelbdami balsu, jog zokanas kryžokų nesirūpina platinimu vieros ir žodžio dievo, smeigias į aukščiausią valdžią, o apkrikštiję netikėlius spaudžia ir žudo. Ne vien Parusnyj, bet visoj Teutonijoj žinoma buvo, jog kryžokai ne dievo mokslą tarp netikėlių platina,

bet nori netikėliams turtus ir kraštus užimti ir pasidaryti lygiais karaliams ir viešpatims. Kas pikčiau, patį popiežių, ciesorių ir kitus karalius niekino. Todėl žemlionys perkrikštai ir patys vokiečiai pilionys, Parusnyj gyvenantys, ruzgė ir nenorėjo žemaičių bekariauti, savo turtų kleisti, kraują gožti ir veltui gyvybą duoti, ir taip dar visados pavojuj gyventi. Tokį ruzgimą, sakau, girdėdami, kryžokai padarė sandaras su Jogaila ir džiaugės, jog, kariaujant prieš vienus žemaičius, nereiks taip daug kareivių, kurių skaitlių mažindami, tarės nutildysią grumzdžiančius.

Kryžokai, naudodami tomis sandaromis, ėmė vėl Žemaičius kariauti, kaipogi ateinantį metą kamendotas Ragainės, įsigrūdęs tenai, Paštuvos pavietę per 6 mylias apsukui nuteriojo, kad tuo tarpu nuo antros pusės tuo pačiu laiku kalavijonų mistras, nuo Padaugavio taip pat įpuolęs į Žemaičius, kur užėjo, tenai akmenį ir vandenį beliko; sako, jog 700 imtinių nutvėrę ir 1400 žirgų pamautų ir pabalnotų, ant kurių žemaičiai nebepaskubėję antsėsti, atėmęs.

Kad taip Kęstutis nuo visų pusių buvo spaudžiamas, did. mistras kryžokų liepė marčelgai zokano, susinėrus su meldžionimis, traukti vėl per Veigavą į pastrėvį; tenai pasiskaidę į žaras, viena Dirsūnės pilin pasibloškė, kurios gyventojai, pilį uždegę, į girias išsikraustė, kita žara metės į panemunį ant Naujosios pilies, kurią apgulę su daugybe pūškų per 14 dienų taip smarkiai vėtravojo, jog įgulė, nebįmanydama kaip nuo to naujo ginklo besiginti toj rūstoj dienoj, ant galo su žmonomis ir kūdikiais visų 3000 pasiėmė kryžokų klausyti, kuriuos kaip kalinius į Parusnį išvarė. Sudeginę pačią pilį, metės su viena dalia kariaunos į Laukiškių barą, kuriame taip pat akmenį ir vandenį beliko, o antra dalis kariaunos apgulė

Sanepilę vadinamą, kurią sugruzdinę grįžo į Parusnį, nusluoguoti grobiu, nemačiusi kareivių. Mistras, džiaugdamos ta laime, įsakė visose bažnyčiose melstis.

Nuo to laiko prasidėjo vėl tuoįtimpinės karės ir terionės, kurias kardu ir ugnia abi pusi, viena antrą grėsdami ir apmaudą gieždami, ženklino, kaipogi netrukus kryžokų marčelga, vėl įpuolęs į Žemaičius, tenai pavietes Gaižuvos, Labūnų iki upės Neries į peleną apvertė. Paskui jis pats sandaravo su Kęstučiu, norėdamas kalinius iškeisti.

Paskiau tą patį metą, atėjus meldžionims į Parusnį, tas pats marčelga grįžo vėl į Žemaičius terioti, bet tas žygis nevyko kryžokams, kaipogi Kęstutis, sutraukęs žemaičius ties Naujapiliu, įpuolė į Parusnį ir, tenai siaubdamas ugnia ir kardu, iki pat Vėluvos pilies atėjo; kur užėjo, anglys paliko bežioruojančios, o iros rūmų ir bažnyčių krosnyse beriogsančios, o degėsiai kaimų berūkstantys. Norėjo dar kamendotas pilies Tapiavos su urėdu Sambijos jam kelią užstoti, bet veltui; nuo tenai Kęstutis bloškės su savo rimtais pulkais į Nadraujų sritį, kurią iki Deimės upės į rūstus tyrus apvertęs, grįžo namo, būrius perkrikštų ir vokiečių į vergus varydamas, kurį marčelga kryžokų buvo norėjęs vyti, bet per užtvinusias upes negalėjo jo panokti. Gieždamas vienok apmaudą už tas nelaimes, kamendotas Ragainės, įpuolęs į Žemaičius, vieną barą nuteriojo ir kelis šimtus žmonių ir žirgų pagrobtų nuo tenai parvarė.

Viršiau minavotos sandaros Jogailos regimai jau reiškės Kęstučiui, kaipogi, visoms terionėms esant Žemaičiuose ir Kęstučiui neprietelius raminant, Jogaila tylėjo, it būtų tas jam nerūpįs. Toksai jo elgimos pabudino širdyj Kęstučio abejojimą jo kliauties,

kurio pasalas sutarimas su neprieteliais ūkės kas dieną aiškiau rodės ir skelbės, kaipogi kamendotas pilies Osterodės Sundenšteinas, noris kryžokas, vienok vyras išmintingas, kūma Kęstučio, kursai dukterį jo Danutę, ištekant už Jonušo, kunigaikščio mozūrų, prie krikšto buvo turėjęs, tas, pagailęs Kęstučio, noris pagonies, apreiškė visa, ką Jogaila su Vaidila buvo padariusiu su kryžokais ant jo prapulties. Kęstutis pasitiko tuo kartu Trakuose. Gavęs tokią žinią, nenorėjo niekaip patsai tikėti, minėdamas tiek savo veikalų, tiek karės žygių, atliktų dėl naudos ūkės, kad Jogaila ant tokios nedorybės būtų leidęsis, rymojo pats saviep, neišmanydamas ką daryti. Įpuolęs ant galo į apmaudą Vaidilai, kaipo įrankiui tos nedorybės, giltine pamojavo. Tuojau Vytautą, sūnų savo, iš Gardino parvadinęs, visą pasalą jam apreiškė, rūgodamas ant Jogailos, jog už tiek gero darymų, jam padarytų, su duonkepio bernu susitaręs, gyvybą jam nori išplėšti, neišgalėdamas patsai to nuveikti, pagalbos savo nedorybės pas neprietelius ūkės veizi.

Vytautas, atkeliavęs į Trakus, nenorėjo į tą tikėti, ką tėvas jam sakė, visaip perkalbinėjo ir stigavojo, tardamas, jog veikiau yra žabangai pačių neprietelių, ne Jogailos, kurie, nuogąstaudami mūsų vienybės, geidžia mus sukerštinti, kad paskui mus, nuvargusius namkare, veikiau galėtų nuveikti. Kęstutis, noris leidos perkalbėti, vienok, nuogąstaudamas, kad sūnus per didelę meilę Jogailos pats save ir jo neprapuldytų, Vytautą į Gardiną ir Drohičiną pasiuntė, patsai, palikęs Trakuose, jautojos nuo visų pusių nelaimės, kad audra neužniktų jo nepasitiekusio. Kęstutis, regis, mandydamas Jogailą, lūgojo jo ant paženklintos dienos pasiregėti, kursai jo paklausė. Tuo tarpu Kęstutis išsiuntė savo sūnų Vytautą su

stipria kariauna į Žemaičių panemunį tarp Jurbarko ir Marienburgo pilių, kursai, nutvėręs 6 riežokus, bejojančius į Bajerburgo pilį, išsijautojo nuo jų, jog toje paskuojėj pilyj didžiai silpna įgulė tesanti. Pranešus apie tą Kęstučiui, pakvietė jis tenai ir Jogailą traukti, kaipogi tuo norėjo mandyti jį, ar tas tiesa yra, ką svietas apie jį skelbia. Jogaila pats nežygiavo, bet, norėdamas savo dėdę apmonėti*, išleido jam į talką savo brolį Kaributą; Kęstutis metės tuojau ant pilies Bajerburgo, norėdamas į ją kuo veikiausiai įsilaužti, papilius nudegino, revas užkimšo ir vėtravojo kuo narsiausiai, bet kryžokai, noris būdami silpnais nei papilių, nei revų begynioti, vienok, susidanginę į pačią pilį, tenai užsirakino ir kuo kantriau gynės; noris viena dalis ir pačios aukštosios pilies degė, vienok kryžokai ir taip dar nepasidavė, vildamos veikios pagalbos. 5 dienas dar turėjos su visų didžiausia kantrybe. Tuo tarpu atskubėjo ir marčelga įgulei ant pagalbos, bet, matydamas stiprią kariauną Kęstučio, nedrįso į aiškią mūšą ištikti, todėl patelkė tuojau Ragainės kamendotą ant pašalpos, su kuriuo susinėrus, Kęstutis, nedrįsdamas su juo besigrumti, pasitraukė. Kad taip Kęstutis kaip įmanąs norėjo pergalėti neprietelius, tuo tarpu Kaributas su savo pulku jau stovėjo, jau pakampiais landžiojo. Tokiu būdu Kęstutis prityrė aiškiai esantį Jogailą sutarime su kryžokais ir suprato aiškiai, dėl ko pats Jogaila netraukė pilies Bajerburgo vėtravoti, todėl pagrįžęs kaltino jį aiškiai, jog dėl jo nestengė minavotos pilies užimti. Nuo šiol tykojo pragumo, kaip pavojingą saunorį nusikratyti.

Gavo jis tokį pragumą. Andriejus Vaidotas, sūnus Algirdo antrosios žmonos, buvo iki šiol urėdu Poloc-

* *PII:* apmonyti.

ko, bet kad jis daugiau godojo savo dėdę Kęstutį, nekaip Jogailą, kursai už tą į jo vietą Skirgailą perdėjo urėdu Polocko, Andriejus turėjo į Pleskavą išsidanginti, nuo tenai į Maskvą. Tuo tarpu ūkininkai Polocko didžiai mylėjo Andriejų ir jo gailėjos, todėl patrakę polockionys pavarė Skirgailą nuo urėdijos ir, antkėlę ant kumelės, iš pilies būtinai išjodino tyčiodamies, pamėtodamies ir sakydami tuos žodžius: „Jei apent atgrįši — galą gausi." Skirgaila pagrįžo pas savo brolį Jogailą, kursai ne vien jam stiprią kariauną suteikė, bet dar Padaugavio kalavijonis patelkė, ketėdamas savo brolį vėl grąžinti į Polocką, kursai tuojau jį apgulė, vienok pilionys gynės su tokia kantrybe, jog apgulėjai, noris stipriais būdami, negalėjo nieko padaryti Polockui. Kad Jogaila buvo didesniąją dalį savo kariaunos į Polocką su Skirgaila išleidęs, Kęstutis tuo tarpu, norėdamas pasiekti savo ketėjimą, sutraukė 300 joties žemaičių, didžiai sau ištikimos ir mylimos, karėse nurumbėjusios ir viso prityrusios, liepė į Vilnių sueiti, visokiais reikalais dėjusis, ir tenai — butose pasiskaidę tolimesnio jo įsakymo laukti, nuo įtarties saugodamies. Paskui vieną rytą 600 pėsčiųjų, šieno vežimuose apkrautų, į Vilnių įvežė. Ant galo pusėj rugpiūčio mėnesio staiga pats Kęstutis su 1000 stiprios joties žemaičių klot pas Vilnių, Jogailos buveinę, kursai tuojau apsiautė ją. Jogaila, nėmaž tokio nusidavimo nevildamos, menką įgulę teturėjo, darin pavyko Kęstučiui buveinę Jogailos užimti; nutvėręs jį patį, Julijoną, jo motiną, ir Mariną, jo tetutę, liepė sergėti; į pilį Aukštąją ir Žemąją savo įgules įdėjo, žirginyčias ir iždus Jogailos pasavino, Vaidilą, kaipo pirmąją priežastį to ermyderio, tą pačią dieną pakardino. Paskui, kad ima Jogailos raštus kratyti, rado ir sandaras, viršiau

minavotas, su kryžokais padarytas, paties ranka patvirtintas ir ant prapulties Kęstučio ir Lietuvos ūkės žymėmis apžymėtas, kurias liepė jis svietui apskelbti, kad visi žinotų, už ką Vaidilą pakardino, o Jogailą apkalė.

Skirgaila, nenuveikęs Polocko, kaip viršiau minavojau, pargrįždamas į Vilnių, rado taip persikeitusius daiktus Lietuvoj. Vos pavyko Skirgailai su Jogaila slapta kalinyčioj pasikalbėti, kursai tuojau į Parusnį prie kryžokų nubėgo, kame ar persikrikštijo, ar masinamas krikštytis, didžiai žmoniškai nuo marčelgos priimtas ir lig did. mistro nulydėtas į Marienburgą, kursai jį tenai su visų didžiausia išeiga sutiko, vaišino, godojo jį ir apdovanojo. Skirgaila, bylodamas su did. mistru, vardu Jogailos pažadėjo jam plačius kraštus, kaipo priderančią algą už pagalbą, jei jis trauks tuojau prieš Kęstutį su savo kariauna ir Jogailą iš kalinyčios išliuosuos. Did. mistras, džiaugdamos žadais, pasiėmė visa daryti, ko jis linkėjo ir lūgojo, jei tiktai Jogaila su visa tauta persikrikštys iki 4 metų. Skirgaila ne vien pasiėmė visa tą daryti, bet, stiprindamas did. mistrą, įdavė jam Jogailos gromatą, paskui, pasimylavęs su mistru, iškeliavo į Mozūriją į suvodbą, kurį jis gododamas liepė dar palydėti kryžokams iki Torunės. Tenai Skirgaila patruko, lig jis sau išeigos drabužius patiekė, nuo tenai su vienu kryžoku nukeliavo į Mozūriją.

Tą pajutęs, did. mistras tuojau nurašė pas Jogailos motiną, pasakodamas, su kokia goda ir iškilme jos sūnų Skirgailą priėmė ir kaip jis jam dėkavojo, ir linkėdamas, kad ją pačią krikščioniška viera apžiebtų, kuri jau jo sūnų Skirgailą pasveikino, sakydamas: „Linkėtina būtų, kad ir ant kitų sūnų lygia dalia apsireikštų." Kursai į vietą didžiai brangios kra-

sės, kurią Jogaila buvo nusiuntęs marčelgai zokano, did. mistras nusiuntė prieš jo motinai kelis peilius gretinius, sugebiai padirbtus. Trumpai sakant, did. mistras rodės norįs bendryboj su Jogaila gyventi. Todėl netrukdamos nuleido įsakymą mistrui kalavijonų, kad ant paženklintos dienos trauktų į Žemaičius siaubti, kur ir pats ketėjo su kryžokų kariauna nukakti ir su jais susinerti. Abi kariauni buvo jau atėju- 1381
si į parubežį Žemaičių, kad tuo tarpu kitas atsiėjimas Lietuvoj nutiko[1].

Vytautas, noris tokią nedorybę Jogailos ant visos savo giminės regėdamas, vienok nesiliovė jo mylėti. Ant žinios, kas Vilniuj buvo nutikęs, tuojau iš Gardino atskriejo jis į Vilnių, savo tėvą mylavo, sveikino ir džiaugės jį nuo prapulties pasisaugojusį, bet nuliūdo, girdėdamas Jogailą zdraice ir neprieteliu ūkės vadinamą. Pasigailęs jo, užsigeidė jį gelbėti, nuo antros pusės krūpavo pats, kad tėvą savo neužrūstintų, kursai jau išmetinėjo jam pirmąjį jo stigavojimą. Todėl neprieštaravo jis, bet visą kaltybę Jogailos vertė ant nedoro Vaidilos, kaipo paikintojo jauno kunigaikščio, kursai daugiau nukalto per nenuomonę, nekaip per savo nedorybę. Primindamas savo tėvui ant galo jo meilę dėl brolio Algirdo, žadėjo jam lygia dalia pagal pavaizdą jųdviejų vienybėj, meilėj ir kliautyj toliau su Jogaila gyventi. Vytautas vienok perkalbėjo tėvą savo Kęstutį, jog jis, atsižadėjus Jogailai sandarų su kryžokais ir kalavijonimis, Kęstutis dovanojo jam jo kaltybę, pagrąžino jam žirginyčias ir iždus, ne vien krivičius, tėvo kraštus, bet ir motinos Vitebsko sritį įdavė jam rėdyti, kad Vilniuj ūkininkų nepaikintų, liepė Vytautui palydėti jį su visa jo gimine į Vitebską.

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 361.

Tam nutikus, gavo Jogaila žinią nuo did. mistro, kaip jis ketėjo Kęstutį kariauti, todėl tvylojo jis vieną valandą savo naujojoj buveinėj, ketėdamas Kęstutį nuvilti, kaipogi jis tuoįtimpos rymojo, kaip Vilnių apent sau įgyti ir ant Kęstučio apmaudą nugiežti. Kad tuo tarpu visą ateinantį metą, kaip rudenį, taip ir žiemą, tarp Kęstučio ir vokiečių ginklai tuoįtimpos tarškėjo, kaipogi Kęstutis, su stipria kariauna įsigrūdęs per Bartiją iki Osterodės srities, pilis naująją ir senąją nakčia pagal sudegino ir laimingai su grobiu namo pargrįžo. Paskui išsiuntė jis savo sūnų į Nadraujus, kursai ne vien tenai Varmijos urėdą kruvinoj mūšoj pergalėjo, bet dar didžias daugybes vokiečių ir kryžokų karvietėj pakrėtęs, laimingai su grobiu namo pargrįžo, varydamas krikščionių vokiečių būrius į vergus.

1382 Did. mistras, norėdamas apmaudą nugiežti, sukėlė didžią kariauną ir, į dvi dali perskiedęs, gulė į Kalną ir sritis Šalčininkų ir Trakų nusiaubė, vienok ne visai tevyko tas žygis kryžokams jau dėl tvanų, jau jog Kęstutis buvo pranešęs gyventojams, kurie, iki laiku nujautę artinantis kryžokus, išsidangino su turtais ir gėrybėmis į girias ir versmes. Todėl kryžokai, nieko tenai nepešę, pagrįžo į Parusnį.

Netrukus kamendotas Ragainės, įpuolęs į Žemaičius, baisiai baisesniai apygardą Romainių nuteriojo, kurią apvertęs į peleną, 200 gyventojų į vergus išvarė.

Tuo pačiu laiku kalavijonų mistras, įpuolęs nuo antros pusės į Žemaičius, į sritis Alsėdžių, Apuolės, Skuodo, kur užėjo, tenai į rūstą tyrą vertė, bet susigrūmęs tenai kruvinai su žemaičiais, kurie 36 brostvius su daugybe kareivių ir kitų meldžionų karvietėj išklojo; vienok paskubėjo dar vokiečiai daugiau nei

300 imtinių ir būrį žirgų pavaryti. Trumpai sakant, abi pusi skardės su įvairia laime iki pavasario. Paskui iškeitė vieni antriems imtinius, per ką kryžokai daug pinigų gavo, kaipogi sakos kryžokai 3000 markų nuo Kęstučio gavę už jo kalinius, o 1000 markų kaltu jiems palikęs.

Nenutilo ir paskui Kęstutis, bet tuojau po Velykų tą patį metą, sukėlęs kariauną ir paėmęs nekurias pūškas, kurios jau tuo kartu Lietuvoj ir Žemaičiuose buvo žinomos, pradėjo Georgenburgo pilį vėtravoti, bet, atėjus daugybei kryžokų pagalbon, susigrūmęs su jais papilyj, nebspėjo į pilį beįsilaužti.

Paskui Kęstutis stipriai ginklavos, ketėdamas drausti trakuojantį Jogailos brolį Kaributą, kunigaikštį Trubčevsko. Kęstutis patelkė dar maskolius dėl jo draudimo. Jogaila pats turėjo tame žygyj su savo kareiviais talkinėti, kad tuo tarpu Vytautas, namie palikęs, ūkę ketėjo rėdyti. Kęstutis su savo kariauna į Severiją buvo ištraukęs. Jogaila tuo tarpu, ginklavimu dėjęsis, vėlinos, paskui apsiginklavęs netraukė Kęstučiui į talką, bet staiga metės ant Vilniaus ir tuojau per susimokymą Aunulio, urėdo Vilniaus, ir pagalba nekurių gudų pilionų įgijo Vilnių į nagą, paskui kitas pilis užėmė ir Vytautą, kursai su stipria kariauna ketėjo į Vilnių griautis, kruvinoj mūšoj nuveikė.

Jogaila, pasidaręs ponu Lietuvos buveinės, tuojau nuleido siuntinius į Padaugavį ir Parusnį pas vokiečius, lūgodamas veikios pagalbos prieš savo dėdę Kęstutį. Did. mistras kryžokų liepė tuojau marčelgai zokano su kamendotais Balgos, Brandenburgo ir kitais vyresniaisiais traukti į Lietuvą, kur ir kalavijonų talka skubėjo, kuri, pakelėj įsilaužusi į pilį Egolę, sudegino. Atėję pas Vilnių, rado Jogailos kariau-

ną su jo brolio kariauna sunertą, kuri, susinėrusi su kryžokais, traukė skubinai Trakų pilin, iš kurios Vytautas prasikraustydamas savo tėvą kuo veikiau pašalpon vadino. Trakus Jogaila su vokiečių pagalba įgavo į nagą ir pilies vyru Skirgailą perdėjo. Kęstutis, Žemaičiuose sukėlęs jų žemlionis, arba vyčius, su stipria kariauna pasirodė ties Trakais, ketėdamas juos apent įgyti, kaipogi, susinėrus su Vytautu, jo kariauna dar didesnė pasidarė.

Ėmė jis tuojau vėtravoti minavotą pilį su visų didžiausia narsybe, Jogaila vėl su savo kariauna artinos, ketėdamas su juo grumtis. Tą nujautęs, Kęstutis pasitraukė nuo pilies, ir abi kariauni sustojo ant kalnų priešais. Sako, būk Kęstutis nenorėjęs su juo grumtis, laukdamas talkėjų jau Jono, mozūrų kunigaikščio, jau vokiečių nuo Parusnio ir Padaugavio. Tapo gadynė, jog lietuviai, kurie pirma susikibę graudino neprietelius savo ūkės, šiandien nedorybė vieno žmogaus kruvinus savo neprietelius į namus vadino ir tuos pačius kardus ir ragotines, kuriomis liuosybę savo dangstė, šiandien patys sau į širdį dyko remti! Jogaila, nevildamos Kęstučio nuveikti ir krūpaudamas sau prasto galo, tarsi nusižeminęs nusiuntė savo brolį Skirgailą į Kęstučio abažą, siūlodamos jam derintis ir taikintis vardu Jogailos, kad paskūpintų kraujo savo ūkininkų. Kęstutis, pasikliovęs ir nusitikėjęs jo žodžiais, nekrūpaudamas sau pavojaus, nuėjo su Vytautu į Jogailos abažą, bet vos buvo įjojusiu, tuojau pasijuto apsiaustu ir nusiminė. Kalbančiam Kęstučiui derintis Jogaila atsakė: „Čia ne laikas yra apie sandaras kalbėti. Vilniuj sandarausim." Dabar suprato Kęstutis ir Vytautas, jog juodu Jogaila apgavo ir už savo kalinius paskaitė, kaipogi liepė jis jautriai sergėti. Skirgaila, nuėjęs pas Kęstučio ka-

riauną, jog sandaraujant Vilniuj gali jie namo eiti, kurie tuojau išsiskiedė, tarp kurių dar 5000, į Jogailos abažą perėję, jam pasiėmė algauti.

Taip Jogaila, vylium ir pasalu pasiekęs Lietuvos sostą, dabar tiktai beturėjo būtinai nuo Kęstučio ir jo vardo nusikratyti, ko jis seniai jau norėjo. Vos įėjus į Vilnių, liepė jis Kęstutį, senelį balta galva it sniegu, maneliais apkalti ir savo broliui Skirgailai į Krėvos pilį nulydėti ir tenai tamsiame ir smirdinčiame kalinyj užrakinti. Kad paskui, 4 dienas buvus, Skirgaila apent tenai nugrįžo, buvo jau Prokša, Jogailos kaikaras, kunigaikštį nusmaugęs*. Vienok dėl paklėstimo taip baisios savo nuodėmės Jogaila liepė jį su goda palaidoti. Skirgaila, parvežęs nabaštiką į Vilnių, tenai sena daba šarvais apmautą, kardu pajuostą, su jo karės žirgu, su pėdsekiais ir sakalais ant malkinės sudegino[1].

Taip pasibengė vargai šio svieto visų didžiausio Lietuvos vyčio, arba ricieliaus. Pagirtas vyras savo drąsybe ir narsybe, nepergalimas karėj, visų garsiausias karvedys savo amžiaus, per 50 metų dieną ir naktį dangstė jo drąsi krūtinė liuosybę savo ūkės ir graudino kruvinus neprietelius savo tautos protu, išminčia, gudryba ir narsybe; mylimas ne vien nuo savo ūkininkų, bet ir nuo prašaleičių krikščionų, nepergalėtas nuo visų bukliųjų karvedžių, pergalėtoju iškaršęs, krito nuo pasalumo nedoro ir kraugeringo brolio vaiko, kursai jam vis skolėjo. Trumpai sakant, gudai davė lietuviams gudą kunigaikštį, o lietuvį kunigaikštį užmušė, ne narsybe ir kantrybe, bet pasalumu.

---

* *PI po šio žodžio, atrodo, vėliau, įterpta:* Tas užmušė ir Kęstutį; *PII šio sakinio nėra.*

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 372.

Rašo, jog Kęstutis buvęs veido skaistaus, augalotas, akių žiburiuojančių, ant galvos plaukus turėjęs retus, ilgą žilą barzdą, lūpas plonas ir siauras, vienok kalbėjęs didžiai aiškiai, supykus kaktoj gysla papampusi; ir taip didžiai vokiečių nekentęs, lig juos pamatęs, tuojau jiems pakalą atsukęs; valgęs sausus valgius, vandenį tegėręs ir didžiai mažai temiegojęs. Visas jo augumas rodęs narsybę ir kantrybę. Turėjo būti lietos vyras, jei vokiečiai paliko jį taip savo raštuose aprašę.

Jogaila tuo nesikakino, nes gieže apmaudą ne vien ant Kęstučio genčių, bet ir ant jo tarnų, kurie, jam rodės, patarę Vaidilą pakarti; tuos jis visus nugalavo, d. kunigaikštienę Birutę, žmoną Kęstučio, nuskandino, jo uošvį Vydimantą, perkaršusį senelį, arkliais sutraukė Vilniaus gase. Vienas Vytautas, kursai tuose atsiėjimuose buvo pasirodęs didžiu bendru Jogailos, dar gyvu buvo laikomas, bet taip pat Krėvos pilies kalinyčioj didžiai jautriai sergimas, kurį jo žmona Ona Sudimantaitė viena tegalėjo lankyti ir su juo byloti[1].

Kad taip Jogaila Lietuvoj tepė savo rankas krauju savo artimiausių genčių, tuo pačiu laiku totoriai, paveikę maskolius kruvinoj mūšoj, pilionis Maskvos iškirto, o patį miestą sudegino.

Tuo tarpu, nutikus visam tam Lietuvoj, vokiečiai, talkininkai Jogailos, grįžo vieni į Parusnį, kiti į Padaugavį, nieko gyventojams nedarydami. Mistras kalavijonų tebebuvo dar Lietuvoj, kad Izenburgas meldžionis, atvedęs jam būrį meldžionų į Padaugavį, nuo tenai skubėjo pas jį į Lietuvą ir meilavo jo, kad jis galėtų jam netikėlių kunigaikštį arba karalių paro-

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 373.

dyti. Minavotas mistras nuleido pas Jogailą pasiuntinį, kad kelio raštą duotų vienam meldžioniui, norinčiam jį regėti. Jogaila nairydamos būk atsakęs: „Ko beužsigeidęs mulkis, aš negaliu jam nė kokio rašto duoti, krikščionys gana jau mano ūkei nelaimių pridarė." Vienok, antrą kartą lūgojant, išdavęs jam kelio raštą, jog gali jis pasirodyti jo rūmuose, kurį paskui atkeliavus priėmė lygiai su jo tarnais su didžia žmonysta, sodino per 8 dienas į savo stalą, išvaišinęs ir apdovanojęs palydėdino dar į Padaugavį.

Ne vien ta namkarė ir genčių žudymas ardė Lietuvos ūkę, bet dar tuo pačiu laiku baisus antkrytis krėtė svietą be perskyros, kaimuose, pilyse ir giriose gyvenančius, lygia dalia perkrikštus ir vokiečius Padaugavyj ir Parusnyj, Kalne ir Žemaičiuose — visur rūsta giltinė rovė tūkstančiais svietą trūsiantį ir vertė vaisingus kraštus į rūstus tyrus; ir taip, ko nebuvo nuveikę neprieteliai vokiečiai, tą marai nubengė.

Jogaila, tapęs valdymieru visos Lietuvos, nuleido tuojau siuntinius pas kryžokus sandarauti, kurio did. mistras paklausęs nusiuntė į Lietuvą vyresniuosius zokano ketamas sandaras nubengti, kurias dar paskubino toksai atsiėjimas. Vytautas, sūnus Kęstučio, kalinamas buvo Krėvos pilyj lygiai su žmona; veltui lūgojo savo brosio Jogailos, kad jam grąžintų jo tėvo veldėmę, ketėdamas jam tarnauti, bet jo gailingi žodžiai jo akmeningos širdies sugraudinti negalėjo, vos tą teišmeldė, jog su žmona galėjo regėtis ir rūpesningu vienas antrą guodžioti, kuri dingstis Vytautui liuosybę pagrąžino tokiu pragumu. Vaikščiojo dvi motriški, kaipo guldytoji, į kalinyčią kunigaikštienės, žmonos Vytauto, kas dieną lankyti ir gerbti, bet patį Vytautą jo žmona tegalėjo lankyti. Kitu

kartu Vytautas, persidaręs jos drabužiais, palikinas ją savo kalinyčioj išėjo į jos kambarį ir, tenai vėl persidaręs vienos motriškės drabužiais, antrą tenai palikinas laimingai per sargtis išėjo ir, paėmęs Kruopą, regis, tos sargės brolį ar tėvą, ėjo stačiai pas Jonušą, mozūrų kunigaikštį, savo švogerį, su vienu Kruopu, mažne po marškinių, ketėdamas veldę* savo tėvo atgauti.

Jogaila, norėdamas kuo veikiau atsirišti su vokiečiais, tuojau su atėjusiais siuntiniais kryžokų ir kalavijonų ant salos Dubysos upės ėmė sandarauti; Jogaila su savo broliu Skirgaila nesikaulijo ilgai su vokiečiais, bet netrukdamas apsireiškė dosniu: kaipogi atdavė vokiečiams pusę šios dienos Žemaičių, beje, visą barą tarp Nemuno ir Dubysos upių, pavedė jiems kaipo jų turtus, išsižadėdamas pats ir jo brolis Skirgaila visokių pretenzijų ant to krašto, žadėdamas 4 metus su kryžokais pakajuj gyventi ir visose karėse jiems kariaujant prieš visokius neprietelius talkinėti, ir nė prieš ką nepradėti karės, jų nepasiklausęs. Jei kryžokai kokioj karėj talkinėtų Jogailai, tad turėjo patys savu kaštu lig Vilniaus ateiti, toliau einant, lietuviai juos maitins ir šers. Jogaila, gerindamos dar didžiau kryžokams, pasiėmė su visa tauta persikrikštyti. Tas sandaras parašius ir patvirtinus, pagrįžo namo vokiečiai džiaugdamies, jog jie, nieku pasivertę, gavo pusę Žemaičių, kurios per 200 metų, dieną ir naktį kariaudami, negalėjo nuveikti; kaipogi tuo nauju kraštu susinėrė Parusnis su Padaugaviu, ko vokiečiai nuo pradžios savo atėjimo didžiai geidė.

Jogaila, nusikratęs vokiečiais, gėrėjos, kad tuo tarpu Vytautas su talka mozūrų kunigaikščio kariavo

---

* *PII:* veldėmę.

jau prieš Jogailą ir Paletijoj, arba Jatviežių žemėj, užėmė pilis Drohičino, Belsko, Suražo, todėl didžiai naudingu buvo Jogailai lig laiku vokiečius nutildyti ir žadais juos masinti, ką ir buvo pasiekęs tomis sandaromis.

Kas būdamas, Jogailos reikalai tuojau persikeitė. Vytautas, regėdamas nestengsiąs talka vienų mozūrų Jogailos nuveikti, nukako pas kryžokus, lūgodamas juos pagalbos. Insterburgo pilyj nuo marčelgos zokano žmoniškai priimtas, ketėjo tikrai zokanui kryžokų tarnauti ir jo klausyti, jei did. mistras jam pagrąžins jo tėvo veldėmę. Noris kryžokai nairės, peikdami jį už tą, jog jis pirmiau nepasiskelbė, kad kryžokai dar Vilniuj tebebuvo, geriau būtų padaręs, kad būtų kryžokams su savo kraštu pasiėmęs tarnauti, vienok tiko kryžokams Lietuvą išskaidytą regėti ir nuo ypatingų kunigaikščių valdomą, todėl pasiėmė Vytautą Jogailai brukti ir lūgoti, kad jis jo tėvo veldėmę apent grąžintų. Tuo tarpu pats Vytautas, beviešėdamas Marienburgo pilyj, leido siuntinius į Žemaičius, lūgodamas jų talkos ir skelbdamas kryžokus žadančius jį šelpti ir globti, bet žemaičiai nenorėjo į tą tikėti; pats paskui tenai nukeliavęs sermėguotas verkdamas juos dėl savo naudos perkalbėjo ir prieš Jogailą sukėlė. Tuo tarpu d. mistras nurašė Jogailai, lūgodamas, kad tiedviem kunigaikščiam, Vytautui ir jo broliui Tautvilui, leistų namo grįžti ir duotų jiedviem kiek tiek tėvo palikimo, o su mozūrų kunigaikščiu tarpininku paliaubas kad darytų.

Jogaila ne visai tenorėjo to klausyti, kaipogi jis žinojo, jog kryžokai buvo sandaromis su mozūrų kunigaikščiu susinėrę, kuriam 7000 vengrų auksinų dėl kariavimo prieš jį paskolinę, už ką vadui buvo gavę Vizno pilį, ką Jogaila už pašalpą turėjo, kurią kryžo-

kai jo nepriteliams mozūrams buvo suteikę. Jogaila žinojo taip pat, jog kryžokai tuojtimpos siunčia žemaičiams žirgus, ginklus, apdarą dovanom ir visaip nori juos ant savo pusės perkalbėti. Kad tuo tarpu Skirgaila su marčelga kaulijos viena skiaute žemės, toksai elgimos kryžokų didžiau dar tolino juos nuo kits kito. Jogaila nebsikliovė jau kryžokais, noris jis atsakė d. mistrui didžiai mandagiai ir švelniai, bet paviršutinę bendrybą jam rodydamas: „Dėl jūsų dorybės aš norėčiau jūsų lūgojimą apie Vytautą ir Tautvilą išklausyti, jei tas būtų gudriu esąs; aš negaliu niekaip jais kliautis, turiu dar jums priminti, kaip jūs tuos spruklius galėjot priimti į savo namus ir pas save laikyti. Man regis pavoju daiktu esą žaltį į antį leisti. Paliaubas su kunigaikščiu mozūrų galiu aš padaryti, dėl jūsų bendrybos iki ateinančių Velykų saugoti, o jei norit, ir visą metą, nes su tuo varunku, jog jūs mūsų Vilniaus pilionims pirkinius užgriebtuosius pagrąžinsit ir prekiotojus pačius iš šiekšto paleisit. Kas pilį Vizną už vadą sau paėmė, tas mums nerūpi, bet tas mums rodos nepadoriu ir neprivalu, kad jūs mūsų nepriętelių šelpiat ant mūsų iškados, kad tuo tarpu, tamistos sveikata, žinai gerai, jog tarp mudviejų sutarta yra iškados vienas antram nedaryti, bet kits kitą šelpti prieš kokį noris nepriętelių. Žemaičius, kuriuos paikinat, mes lūgojam jūsų bendrybos daugiau jų nebmasinti, kaipogi visi žemaičiai pasiėmė mūsų brolio Skirgailos klausyti, dėl ko mes nuo mūsų žmonių ir lietuvių daug nelaimių pritiriam."

1383 Tokį atsaką Jogaila parašė d. mistrui Trijų karalių dieną m. 1383. Galėjo jau aiškiai regėti, ką dūmojo ir kuo rūpinos Jogaila, kursai nairės sandarauti su mozūrų kunigaikščiu jau dėl liuoso muito kryžokų prekių, einančių nuo Torunės lig pilies Viznos, jau

dėl sulyginimo kerštų tarp rubežaujančių, jau dėl tankaus regėjimos d. mistro su mozūrų kunigaikščiu, jau dėl nekurių kitų reikalų. Kaipogi galėjo aiškiai numanyti, jog jis bendravimos kryžokų su mozūrų kunigaikščiu už sulaužytas sandaras nuo savo pusės turėjo, nuo ko nekliautis Jogailos kas kartą didyn vien rodės.

Kas didžiau dar d. mistrą nuo jo tolino, buvo tas, jog Jogaila savinos Žemaičiais, sakydamas, jog visi žemaičiai pasiėmė jo brolio Skirgailos klausyti, kurių vieną dalį praėjusiose sandarose buvo pavedęs kryžokams,— ta gromata rodės apent nuo jų atimąs. D. mistras, norėdamas pasilyginti tokioj netaikoj ir sandaras patvirtinti, du kartu kvietė jį į vieną vietą dėl pasiregėjimo, bet ant to Jogaila nė karto atsako nedavė. Ilgainiui Jogaila pasiėmė vieną dieną, bengiantis gegužės mėnesiui, ant salos Dubysos pasiregėti, nuo to gal regėti, kaip jau abi pusi skydo ir nebsikliovė viena antra. Paženklintai dienai artinantis, d. mistras atkeliavo laivuose su dviem vyskupais — Henriku Varmijos ir Jonu Pamezonijos, su marčelga zokano ir su kitais vyresniaisiais, tardamas, bene apsikrikštys Jogaila, kaip buvo pasiėmęs. Bet dėl seklumo Nemuno nebgalėjo toliau beirkluoti neigi žirgų turėjo su savimi, todėl d. mistras lūgojo kunig. Skirgailos, kursai pas jį pasitiko, kad, nuėjęs pas savo brolį Jogailą, perkalbėtų, kad jis nekrūpautų į Skirsnemunę ateiti, ko dėjęsis, d. mistras tyčiomis nuleido marčelgą, jį kviesdamas. Bet kaip didžiai kryžokai jį suokė ir ragino, taip jis purtindamos nuo jų vangstės ir lūgojimo d. mistro nepaklausė, sakydamas — jo diduomenė neleido jo krikštytis. Nuo to d. mistras suprato, jog nedaug begalėjo viltis nuo Jogailos bendrybos, kurio elgimos rodė sketeravimą

ir atkaklybę, o mistras su vyskupais grįžo į Parusnį giedodami, bet vis dar vildamos, jog Jogaila su broliu atsiminusiu susizgribs. Tuo tarpu d. mistras lūkuro nieko jiedviem nedarydamas, bet Jogaila ne vien kryžokų netaupė, bet kuo didžiau rodė savo priešingumą: kaipogi kamendotą Ragainės, kurį d. mistras kaipo siuntinį pas jį buvo nuleidęs, pas save neleido jam vaidintis neigi atsako davė, nuo to regima buvo, jog jis sandarų nenorėjo patvirtinti.

D. mistras, neblaukdamas toliau, 30 dienoj liepos mėnesio nusiuntė jam aiškų atsakymą sandarų, kuriame išmetinėjo jam ne vien jo ikšiolinį elgimos, sketeravimą ir atkaklybę, bet elgimos su kaliniais kryžokų, kuriuos jis užturėjo ir gudams į vergus pardavojo, rodydamas kaipo visų didžiausią neteisybę, lygia dalia prieš sandaras savinimos Žemaičių dalia, pavesta kryžokams, ir neteisingą karę prieš mozūrų kunigaikštį, kurią jis tegalėjo pradėti pasiteiravęs kryžokų. Tais drąsiais žodžiais bengė savo raštą: „Tatai yra bendryba, kurią mums rodai už malonę, kurią mes tau darėm. Taip didžios atkaklybės ir daugybės neteisybių nebgalim daugiau kentėti. Nuo šiol minėk, Jogaila, jog tavimi ir tavo broliais nebsikliauname, todėl išsižadam pakajaus lygiai su padaugavionimis ir nebnorim daugiau nė vienos dienos su tavimi pakajuj begyventi."

Paskui d. mistras apskelbė visam svietui, rodydamas savo elgimos, kaip jis visokiais pragumais norėjo pakajų antturėti su Lietuvos rykiais nuo pat pradžios savo mistrystės, taip pat rodė Jogailos ir jo brolio neteisingą ir nedorą elgimos neužlaikyme sandarų ir apsiėmimų, kad tuo aiškiau nuteisintų savo karę su lietuviais netikėliais; išmetinėjo jų rykiui jo neteisybes aštuoniais punktais: 1) jog Jogai-

la ir Skirgaila ant dienos pasiregėjimo dėl patvirtinimo sandarų, visaip juodu godojant, tęsės atkakti; 2) jog Jogaila trijų trūkių, arba mylių, per atkaklybę nebužėjo lig d. mistro, jam nebgalint toliau beirkluoti dėl nusekimo upės; 3) jog kalinius kryžokus d. mistrui užturėjo ir juos gudams į vergus pardavojo, kad mistras jo kalinius, 1200 kapų grašių vertėjančius, paleido; kad Jogaila mistrui vos 21 vyrą, o kožną už 4 kapas teišliuosavo; 4) jog Jogaila žemaičius, kryžokams pavestus, paikino; 5) jog kunigaikštį mozūrų kariavo, o karalių vengrų tuo pykino, kad tuo tarpu buvo pasiėmęs sandaromis be žinios kryžokų zokano nė kokios karės nepradėti; 6) jog Jogaila nusiųstam Ragainės kamendotui atsako nedavė; 7) jog jis antrą atvejį paties marčelgos zokano nusiųsto nenorėjo išklausyti ir 8) jog jis d. mistrui pakajaus rašto negrąžina, nusiuntus jam savąją, sakydamas — to priežastys raginančios jį dėl naudos visos krikščionybės ginklą imti, pakajų atsakyti ir Jogailos atkaklybę drausti. Dėl parodymo, jog tą karę visas zokanas kryžokų pradeda prieš Jogailą, 5 vyresnieji, kurie buvo sandaravę su lietuviais, tame karės apreiškime tie patys pasirašė ir apžymėjo[1].

D. mistras, pasitiekęs iš peties į karę, ryžos ant galo Lietuvos d. kunigaikštį, arba rykį, ginklu drausti. Jau pradžioj rugpiūčio mėnesio sutraukė iš visų kraštų stiprią kariauną. Tuo tarpu Vytautas, Tapiavos pilyj persikrikštijęs, pasiėmė, įgavęs savo tėvo palikimą, kryžokams tarnauti už jų talką ir žemaičius sau ant pagalbos telkė, kurie pradžioj niekaip nenorėjo bendrautis su kryžokais, savo kruvinais nepriteliais, bet ant galo, pasigailę jo, kaipo sūnaus savo

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 420.

garbingo kunigaikščio Kęstučio, pasiėmė jį šelpti. Tad d. mistras su savo zokanu ir meldžionimis, o Vytautas su žemaičiais traukė į Lietuvą; 12 dienoj šilo mėnesio atėjo kariauna, į dvi dali persiskiedusi, pas Trakus, į kuriuos Skirgaila buvo stiprią įgulę įdėjęs, bet per kelias dienas vėtravojimo jau nuo Vytauto, jau nuo kryžokų įgulė tuoįtimpine kova nuilso, pervis jog mūrus stambiomis pūškomis vienoj pusėj pilies buvo praardę, aiškiai rodės pilį jau nebstengsiančią; kaipogi žemaičiai su kryžokais vėtra įsilaužė, likusiąją įgulę apvergę į Parusnį išvarė. Vytautas tuojau savo įgulę įdėjo, o d. mistras kamendotais kryžokus perdėjo. Tuojau ėmė tenai tvinti daugybė žemaičių ir lietuvių Vytautui, kaipo savo tikram kunigaikščiui, tarnauti ir jam algauti. Ir taip, užėmus Trakų pilį, Skirgaila atliko nuo Žemaičių valdžios, o Vytautas tarės pasiekęs savo sykį[1].

Tuo dar nesikakino: vos buvo Trakus įgavę, tuojau d. mistras liepė kamendotams pilių Elbingo, Balgos, Brandenburgo ir Christburgo bus kas nebus į Vilnių laužtis. Ištiko ant Žaliojo tilto kruvina mūša; 3 atvejus lietuviai kryžokus nugrūdo nuo tilto, 3 atvejus apent kryžokai antsigrūdo ant tilto ir gavo pragumą pilį uždegti. Ugnis pusę pilies į pelenus pavertė. D. mistras nebtruko tenai ilgiau, sutraukęs savo kariauną, ėjo ant Panerių ir tenai, paėmęs nuo žemaičių vadus, dėl didesnės kliauties įdavė dar Vytautui savo pilį Marienburgą netoli nuo Kauno valdyti, o pats mažomis vytinėmis su savo kariauna pagrįžo į Parusnį. Vytautas tuo tarpu paliko besikuriąs į savo ūkę, pas kurį skaitlius lietuvių ir žemaičių kas dieną didinos. Bet Vytauto laimė veikiai persikeitė:

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 430.

kaipogi, iki žiemai neatėjus, Jogaila ir Skirgaila pasirodė staiga pas Trakus su stipria kariauna ir pilį apgulė, kurios įgulė, per 6 nedėlias gyniodamos visų narsiausiai, ant galo turėjo ginklą padėti ir liuosa su savo turtu išsidanginti.

Taip laimė prastojo vėl Vytautą; noris tą žiemą stiprus būrys meldžionų buvo susirinkęs Karaliaučiuj netikėlių kariauti, bet dėl šlapdrabų ir darganų negalėjo žygiuoti į Lietuvą. Vienok Vytautas, būdamas tenai su Narmantu, broliu, kunigaikščiu Naugardo, ir su daugybe Lietuvos ir Žemaičių diduomenės, kaip įmanydamas steigė naujais žadėjimais ir pasiėmimais naują sau pagalbą nuo kryžokų įgyti. Jis nemintąs ne vien patvirtino vėl raštu, jog jei pats ar jo karšinčiai bevaikiais mirs, kryžokai jo rykę veldės. Vytautas leido jiems naują pilį pas Kauną strūnyti ir kitas sritis savo kraštų jiems pavedė, beje, visą kraštą tarp Neries, arba Vilijos, ir Nemuno per mylią plačiai lig antrapus Rumšiškių, Nemuno upės, Rasos ir Mozūrijos, tai yra paskuoję dalį Sūdaujų, kur šiandien yra Seinai, Seirijai, Lomža ir Augustavas. Žemaičius ne vien lig Dubysos upės, bet lig Nevėžio, pagal kurią einant tiesia ruba į Padaugavį, upės Eglainė, Viesytė ir Stavungė turėjo būti rubežium tarp Vytauto ir kryžokų krašto. Taip pat turėjo pavesti jiems Padaugavyj Žemgalių sritis, vadinamas Medena, Pelona, Maleišiais ir Tauragiais, tai yra visą pašalį Daugavos tarp šios dienos Fridrichštato ir Dinaburgo, žodžiu sakant, Vytautui pats Kalnas beliko. Ant ko Vytautas ir raštą išdavė 30 dienoj siekio mėnesio m. 1384 prieš Grabnyčias subatoj Karaliau- 1384
čiuje. Pasirašę yra tame rašte: pats Vytautas, kunigaikštis Trakų, taip jis save tenai vadina, Jurgis Narmantas, jo brolis, kunigaikštis Naugardo, Leonas, jo

švogeris, kunigaikštis Drucko, ir Sudimantas iš Vesiškio, jo žymėjas, arba žyminas; liudininkais nuo Vytauto pusės yra pasirašę: Svirgaila, Gimbutas, Žemaičių urėdas, Rumbaudas ir Mykolas Milegandė. Su vardais yra krikščionys, be vardų — pagonys.

Kryžokai tomis sandaromis didžiai daug nupelnė, kaipogi įgavo Žemaičių ir Žemgalių kraštus, kurių mažne per 200 metų, iš viso pasaulio svietą telkdami ir tuoįtimpos grumdamies, negalėjo užkariauti, dabar vienu talku nupelnė. Įgijimas tų kraštų buvo didžiai naudingas kryžokams, kursai ne vien pastiprino juos, sunerdamas Padaugavį su Parusniu, bet dar palengvino jiems karę su tolimesne Lietuva; Vytautas, noris atpūtodamas, turėjo pavesti tuos kraštus, kuriuos angis Mindaugas, karalius Lietuvos, neseniai Jogaila tiems gi kryžokams pažadėjęs buvo, kad gautų pagalbą.

Vytautas pradžioj ne didžią pagalbą tegavo, kaipogi d. mistras liepė kamendotui Ragainės siųsti savo padėtoją su nekuriais vyrais Vytautui į Lietuvą padėti žygiuoti. Pavyko jam tas žygis, kaipogi Vytautas antštiko daugybę svieto galvijus savo dievams beaukaujant šventoj vietoj, kurioje tuojau ištiko į kruviną mūšą. Vytautas ne visą lobį teišveržė, bet pačių žmonių daugybes nutvėrė. Nudergęs kelias sritis savo neprieteliui, apent pagrįžo, nieko sau naudingesnio nenuveikęs.

Vienok kryžokai tiekės iš peties į karę visame Parusnyj, ketėdami stipriai kibti į Lietuvą ir Jogailai užmokėti už jo nedorybę. To dėjęsi, ėmė pavestoj nuo Vytauto vietoj ties Kaunu naują pilį strūnyti, iš kurios patogiau jiems būtų Lietuvos kraštuose sarioti, o nuo antpuolių lietuvių savuosius užklėsti. Kad jau visokia medžiaga piliai buvo suvežta, d. mistras, gale

gegužės mėnesio sutraukęs visą savo kariauną, sutūpė į nesuskaitomas valtis, nusluoguotas kalkėmis, plytomis ir kitomis pabūklėmis, strūnijimui reikalingomis, ir irklavo Nemunu pagal ant Kauno ne be vargo ir pavojaus. Atėjus į vietą, kurioje kana kados pilis buvo buvusi, did. mistras liepė kuo veikiau pilį strūnyti, o tuo tarpu paleido kelias virtines į apygardas grobio grieti, jau neprietelius atstu trukinti. Kaipogi tarp kitų Sudimantas, karvedys Vytauto, su kamendotu Ragainės traukė į panerius, dergdamas ir teriodamas mažne visur su neprieteliais laimingai grūmės. Ilgainiui, apygardas pačios Kernavės nusariojęs ir didį grobį sugriejęs, liepė grįžti, vieną dalį savo kariaunos su grobiu siųsdamas, o su antra įkandin eidamas, pirmąją nuo pavojaus klėstė. Nes grįždamas sutiko stiprią kariauną Jogailos ir Skirgailos, tuojau į mūšą ištiko ties Vilkija. Abeji grūmės su visų smurčiausia narsybe, ir abejoj pusėj krito daugybės, ant galo Jogaila su Skirgaila perlaužė kryžokų rindą; pats kamendotas Ragainės Baldersheimas su 23 kryžokais ir daugybe kitų kareivių karvietėj paliko. Ginklai ir visas grobis kryžokų kliuvo į ranką Jogailai ir Skirgailai, kuriuodu leliodamu į Vilnių su suičiu grobiu pargrįžo.

Ant tos žinios noris nusiminė d. mistras, vienok kuo veikiau skubino naują pilį strūnyti, kuri 4 nedėlioj taip buvo storais mūrais apriesta ir pylomis apipilta, jog d. mistras, veizėdamas į ją, sakė — su tokiomis pilimis jis it veikiai vilias Lietuvą nuveikti. Ta pilis buvo saloj Nemuno pastrūnyta, kur Dubysa įteka, globai švenčiausios Marijos panos pavesta, nuo ko vadinos Marijos sala (Marienwerder); tuojau tenai įgulę ginklu ir mitalu kaip reikiant apveizėjo. D. mistras, lig nepargrįžęs dar, naujas sandaras su

Vytautu padarė, kuriose kryžokai žadėjo jam jo tėvo rykę pagrąžinti ir visokiame reikale jį šelpti ir globti, Vytautas nuo savo pusės pasiėmė ne vien jiems tarnauti, bet jei jis ir jo karšinčiai bevaikiais mirtų, tad jo rykė kryžokams teks; jei jis paliktų dukterį, tad ir tuo kartu kryžokai rėdys jos rykę, iki nuperšant jai godingą vyrą, bet jei ji mirtų bevaike, tad jos rykė paliks kryžokams, o jos vyras nuo viso atliks. Bet jei Žibantas, arba Zigmantas, brolis Vytauto, persikrikštytų, tad jis, mirus Vytautui, valdys jo rykę, tarnaus ir į talką kryžokams eis, kaipo jo brolis Vytautas. Kokie vyrai lietuvių ar žemaičių būtų prisirašę, neradau.

D. mistras, pagrįžęs į Parusnį, rašė popiežiui Urbonui VI, girdamos apie savo laimingą dabar minavotą žygį ir ketėdamas antru žygiu su didesne kariauna pagonis aplankyti ir pradėtą darbą drąsiai bengti. Popiežius atsakė jam, girdamas jo drąsybę ir skatindamas jį kaip įmanant savo ketėjime nesiliauti; rodydamas dar jam savo malonę, leido kryžokams nešamąjį altorėlį į karę žygiuojant turėti, pas kurį abaže ar taboriuje galėtų mišias laikyti[1].

Toksai buvo likimas Vytauto iki šiolei, taip pat ne laimingesniu rodės ir Jogailos, Lietuvos soste sėdinčio. Tiesa, buvo jis Trakus nuo Vytauto apent atėmęs, jo talką ties Vilkija išblaškęs, bet nuo svieto buvo neapvežamas dėl savo piktadėjų, kaipogi ne vieni jo žemaičiai neapkentė, bet ir lietuviai patys negalėjo užmiršti nužudymą Kęstučio, todėl svietas ir diduomenė šelpė ir stiprino Vytautą. Jogailai patys plikiai tarnavo, kurį nuveikus, nieko nenustojo, nes jei Jogaila paliktų pergalėtoju, tad galėtų praturtėti

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. V, K. VI, S. 434.

ir didžiūnais taptų; kaipogi nuo vienos pusės Vytautas su kryžokais grūdos į Lietuvą ir pirmuoju žygiu pusę Vilniaus nudegino, antruoju žygiu rasi ir visą Vilnių užims ar sudegins. Nuo antros pusės Jonušas, mozūrų kunigaikštis, didyn vien bendravos su kryžokais ir kas dieną darės pavojesniu Jogailai. Totorių chanas Tochtamyšas, nudeginęs Maskvą, galėjo pasidaryti nuogąsčiu ir patiems lietuviams.

Čia dar pernykščiai lenkai, mirus Liudvikui, karaliui vengrų, kursai jų ūkę iki šiol globė, nenorėdami į teutonų valdžią jos atduoti, paskyrė sau globėju ir užtarytoju Jogailą, kad, tuo į lietuvius įsikibę, galėtų nuo vokiečių ir kitų nepritelių gintis ir savo liuosybę antturėti, kaipogi regėjo, jog lietuviai vieni su žemaičiais, nurumbėjusiais tuoįtimpinėse karėse, stengė prieš kryžokus, kalavijonis ir kitus neprietelius[1].

Kitą kartą Kazimieras, karalius lenkų, mirdamas bevaikiu, buvo palikęs savo rykės, arba karalystės, karšinčium Jadvygą, karalaitę vengrų. Mirus jos tėvui, kaip sakiau, Liudvikui, karaliui vengrų, daug rados kunigaikščių, Jadvygai zalėtas brukančių, tarp jų visų smurtasis buvo Vilhelmas, kunigaikštis Austrijos, Zigmantas, kunigaikštis Burgundijos, ir Ziemovitas, kunigaikštis Mozūrų, bet lenkai tiems visiems, kaipo maž lietai derančius ir negalintiems jų nuo neprietelių apginti, nedavė savo karalaitės, nes išleido siuntinius į Lietuvą Jogailą, d. Lietuvos kunigaikštį, piršti Jadvygai. Tas šiam noris tiko, bet daug neprietelių turėjo, kurių vienas nuveikti negalėjo, pervis jog, tapdamas Lenkų karalium, nebgalėjo Lietuvos d. kunigaikščiu beužsiturėti, kad tuo tarpu lenkai sau to norėjo, kad jis pats Lenkų karalium ir

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 434.

Lietuvos d. kunigaikščiu būtų, kaip pats Jogaila to sau širdingai geidė. Kad tą galėtų pasiekti, rodės visų išmintinguoju daiktu visų pirma lig laiku su savo neprieteliais taikintis, todėl ryžos su Vytautu, kaipo visų pavojausiu neprieteliu, pasimyluoti. To dėjęsis, ėmė slapta siuntinėti lietuvius ir lenkus pas Vytautą, masindamas jį taikintis su Jogaila, kursai savo gromatoj žadėjo jam ne vien jo tėvo dalį pagrąžinti, bet dar Lucko pilį ir visą Volyniją taip pat jam pavesti. Vytautas, mylįs savo gimtuvę, negalėjo tų žodžių Jogailos atmesti, užvis jog ir nuo kryžokų pusės nieko gero neregėjo ir ilgiau maž ko labo tegalėjo nuo jų viltis. Todėl ryžos ne vien su Jogaila taikintis, bet dar pačius kryžokus nukropti. To dėjęsis, Vytautas telkia sau kryžokus, tardamas prieš Skirgailą traukti, atėjus su ginkluotu būriu pas Georgenburgo pilį, kamendotą jos su kitais vyresniaisiais pakvietė į puotą, arba gėrynę, kurie, nėmaž Vytauto neįtardami, ant jo lūgojimo ir Ragainės pilies vyresnybės pasiuntė tenai gi pakviesti. Tuo tarpu Sudimantas, švogeris Vytauto, su žemaičiais pilį apgulė ir įgulę nugalavo, patį jos kamendotą su kita vyresnybe, pas Vytautą po lapine beviešintį, apkalė, pilį išplėšė ir lig pamatų sudegino. Nu žiebų veikumu metės Vytautas ant Marienburgo pilies, kurią taip pat pergalėjęs, kryžokus apvergė, o pačią pilį išdrevėjo ir sudegino, bet ant nelaimės nebepaspėjo pilių Marijos salos, Špliterno ir Nojhauzeno beužpulti, kaipogi pasprukęs žvejys pranešė joms lig laiku, ką Vytautas keta joms daryti[1].

Vytautas, nugandinęs tuo staiga kryžokus, ėmė įkandin į naująją pilį — Marijos salą griautis, kuri

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, K. VI, S. 438.

iki šiol buvo ardymu kryžokams, einantiems į Lietuvą terioti. Jogaila, norėdamas ją užimti, iki kryžokams pagalbos negavus iš Parusnio, sukėlė stiprią kariauną, kad tuo tarpu Vytautas su Skirgaila ir 11 kitų Lietuvos karvedžių buvo jau apstoję pilį su didžia galybe. Galop šilo mėnesio lietuviai užtvenkė Nemuną ir tokią kariauną pastatė, jog nieksai negalėjo pilies bešelpti. Lietuviai dieną ir naktį taranais ir pūškomis mūrus griovė, o karvedžiai už kits kitą skubinos į pilį laužtis, bet įgulė kantriai kantresniai iki paskuojo gynės, nesgi kryžokai tuoįtimpos, jau lietuvius krėsdami, jau patys krisdami, grūmės: kaipogi nuo viršaus mūrų gadino lietuviams taranus, veržiantis jiems į pilį, verdančią dervą ir degutą gožė nuo viršaus, vieni rąstus ir akmenis ant jų laidė, kiti ardymus mūruose kamšė, bet nė tuo lietuvių negalėjo nugrėsti. 4 nedėlias jau žurdojos, ir taip dar nebuvo galo. Noris nuilsusi įgulė, vienok dar stipravo ir tad tepradėjo gurti, kad lietuviai praardė pūškomis mūruose ardymus; noris kryžokų buklus pūškorius savo guvumu buvo įtaisęs pūšką į ardymą, norėdamas lietuvius ramdyti, bet šie vėl, prieš jo savo pūšką pastatę, patį pūškorių nudaužė, kurio stokodami, kryžokai didžiau pradėjo gurti, pervis jog žemaičiai ir lietuviai akmenis ir vylyčias it krušą bėrė į pilį. Tuo tarpu marčelga kryžokų Valenrodas, sutraukęs kamendotus Christburgo, Elbingo ir Osterodės, pasiuntė iš pilies Gotesverderio kamendotą Ragainės išsijautoti, kas tenai karvietėj dedas. Jutęs marčelga daug tenai esant brostvių žeistų ir nebderančių kariauti, todėl marčelga tol artinos pilin, kol ginklai lietuvių leido; vienok pavyko jam žeistuosius ir ligonius iš pilies išgabenti ir naują įgulę įdėti, ir mitalo įkišti. Bet ta pagalba nieko nelietojo, kaipogi

tą pačią dieną svilksnis nukirto kamendotą, ir įgulė paliko be karvedžio ir rėdytojo. Marčelga, noris netoli stovėdamas, negalėjo gelbėti, kaipogi nestengė pylų ir Nemuno tvankų peržengti ir lietuvių antpulti, kurie kas dieną pylas stiprino ir didino. Ant galo išsijautoję lietuviai, jog kryžokai dar 14 dienų keta išsiturėti, vildamies pagalbos, ėmė du kartu stipriau vėtravoti. Kaipogi, užkimšę revas medžiais ir virbais, grūdos nuo ryto lig pietų, daugybes kryžokų išmušė ir antrą jų karvedį pažeidė. Netrukus lietuviai įsigrūdo į klajumą pilies. Kryžokai, nebstengdami sienų pilies gynioti, įsitraukė į bokštą, bet ir tenai nebgalėdami nieko nuveikti, pasidavė. 150 pačių kryžokų su didžia daugybe kito svieto karvietėj paliko, 55 kryžokai, 220 vyresniųjų ir diduomenės, daugybė ginklų, karės padargos ir žirgų teko lietuviams į nagą. Seniai buvo kryžokai tokį nuopuolį prityrę.

Tas atsiėjimas kaip kryžokams sugildė širdį, taip pradžiugino Jogailą, kursai ne vien su Vytautu susitaikino, bet išveržė dar 3 pilis, kaip raktus į Lietuvos žemę, kruviniems savo neprieteliams, 1000 jų karvietėj pakrėtęs. Pervis didžiau Jogaila džiaugės, jog Vytautas tokiu savo elgimos kryžokams pasidarė neapvežamu, su kuriais rodės jam niekados nebsusibendrausiąs. Reikia žinoti, jog lig šiol vedė už rankos Jogailą jo motina, Aunulis ir Vaidila, o dabar lenkai[1].

Taip įtiekęs Jogaila, daugiau Vytautas, pakajų Lietuvai, ryžos smeigtis į sostą Lenkų, kurie to sau širdingai linkėjo. Įkalbėtas Jogaila nuo lenkų diduomenės nuleido su iškilme siuntinius, tarp kurių visų gašiuoju buvo Skirgaila su Vygantu kunigaikščiu,

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., T. V, K. VI, S. 442.

su Aunuliu, Vilniaus urėdu, į Krokuvą, Lenkų buveinę, tenai dūmoj tėvūnų, arba senatorių, rankos Jadvygos Jogailai lūgoti, žadėdami lenkams tą, ko nė vienas daugiau negalėjo bežadėti, beje: išpažinti krikščionų katalikų tikybą su savo broliais, gentimis, su visa diduomene ir su visa tauta, lenkų kalinius, esančius Lietuvoj, išliuosuoti, visas Lietuvos žemes, lygia dalia užkariautuosius gudų kraštus su Lenkų ryke sukergti, visas žemes lenkams, užimtąsias nuo nepritelių, tai yra Pamarį, Kulmiją, Sileziją, Dobrynę, Vieliunę ir kitas, neteisingai jiems išplėštas, pagrąžinti pasiėmė, visą Lietuvos skarbą naudon lenkų dėvėti ir 200 000 auksinų, kuriuos buvo žadėjęs Vilhelmas, kunigaikštis Austrijos, lenkams mokėti, jei būtų Jadvygą už jo išleidę, į skarbą Lenkų ketėjo užmokėti. Kas gi kitas galėjo tiek lenkams žadėti, kaip Jogaila, kurie kito nieko nelinkėjo, kaip tiktai kad žadėjimus attiestų.

Nes grakšti karalaitė, nuo jaunų dienų su Vilhelmu tėvo rūmuose augusi, tarės it būtų jam pažadėta esanti, krūpavo šiaurės eržilo, kaipo nuožmaus lietuvio, ir nuogąstavo, kaipo galžudžio dėdės savo, nenorėjo pažįstamo krikščionies į nepažįstamą pagonį iškeisti; negalėdama nei nuo bylumo Lietuvos piršlių, nei nuo linkėjimo lenkų diduomenės išsikalbėti, paliko savo matušei Elžbietai, karalienei Vengrų, apie tą rištis. To dėjęsi, lenkai siuntinius lygiai su Lietuvos piršliais į Vengrus pas karalienę Elžbietą išleido, kad iškaulytų nuo jos karalaitės, jos dukters, ranką. Diena nemetu perkalbėjo karalienę, ir gavo ranką Jadvygos d. Lietuvos kunigaikštis Jogaila. Tą pajutęs, Vilhelmas, Austrijos kunigaikštis, atmuko į Krokuvą, kurį Jadvyga gavusi paregėti dar didžiau jį pamėgo, minėdama savo jaunas dienas; čia dar,

pakukuliuoti nuo Vilhelmo, jos rūmų kalpai vainojo, sakydami Jogailą gauruotą esant kaip mešką ir didį smarkūną, kursai savo dėdę didžiai garbingą ir visus kitus savo gentis nužudęs. Lenkų tėvūnai, nebįmanydami ką tokioj dingstyj beveikti, nebleido Vilhelmui besiregėti, o Jadvygos rūmų vartus užrakino, kad nieksai nebįeitų ir nepaikintų karalaitės. Varguta, kirvį pasigrobusi, šokusi pati vartus rūmų kirsti, 16 metų mergytė, bet Lenkų paskarbis Goraiskis nutvėrė ją. Nebnumanydama ant galo kur bedingti, lūgoja Zavišą, vyrą išmintingą, kurį buvo rūmuose tėvo savo regėjusi, kad eitų slapta į Lietuvą išsijautoti apie Jogailą, ar tas tiesa yra, ką apie jį Krokuvoj žmonės skelbia. Zaviša, sužygiavęs Lietuvoj, pasakojo karalaitei, jog jis pats lygiai su Jogaila pirtyj pėręsis ir savo akimis regėjęs derlingą ir gražų jaunikaitį, lietos vyrą ir išmintingą karalių, ne vilktrasą; patį Kęstutį ne Jogaila, bet jo tarnai, kuriuos jis ketėjęs smarkiai karoti dėl kokios tenai jų neteisybės, jį nugalavę, trumpai sakant, visa esą melai, ką svietas apie jį Krokuvoj zaunijąs. Čia dar vyskupai ir kunigai didžiau dar ją guodžiojo, stigavodami, jog ji, tekėdama už Jogailos, visą lietuvių garbingą tautą ištrauks viena pati iš peklos. Tuo Jadvyga nusiramdžiusi, pagrįžus siuntiniams Lietuvos ir Lenkų iš Vengrų, davė Jogailai ranką. Per tą yra didesnė Jadvygos garbė, jog nemėgdama tekėjo už to, kurį regėjo naudingu esant jos tautai, vienok paskui jį pamėgo ir laimingai gyveno.

Lenkai tuojau išleido siuntinius į Lietuvą, tarp kurių yra minavojami Volodka iš Ogrodzenco, Kristinas iš Ostrovo, Petras Šafranecas iš Laučicų ir Hinča iš Rogovo, kviesti Jogailą į Lenkų sostą ir ranką Jadvygos jam atduoti.

Tuo tarpu kryžokai tiekės, arba rengės, stipriai į karę. Noris, kaip sakiau, pernykščiai buvo atėjusi daugybė meldžionų eiti į Lietuvą pagonų krikštyti, bet šlapia žiema, darganos, šlapdrabos ir atdrėkiai neleido žygiuoti į Lietuvą. Šį metą taip pat daugybė buvo susirinkusi šiokių tokių šaldrų ir piktadėjų viso pasaulio, kuriuos d. mistras, džiugindamas vilčia pergalės, vaišino godos stale; buvo jau ryžęsis traukti į* Lietuvą, kad tuo tarpu lietuviai, norėdami patys pasitiekti stipriai į karę, atleido į Karaliaučių siuntinius, kad kryžokus trukintų, siūlodami jiems pakajų. Kaipogi, ilgą laiką kaulijęsi ir sandarų nepadarę, lietuvių siuntiniai pagrįžo namo.

Tuo tarpu d. mistrui atėjo žinia, jog Elžbieta, karalienė Vengrų, dėl naudos visos krikščionybės ir laimės lenkų tautos pažadėjo Jadvygą Jogailai, d. Lietuvos kunigaikščiui, Vilhelmas, Austrijos kunigaikštis, noris buvęs į Krokuvą atkeliavęs, bet, nieko nepešęs, namo sugrįžęs ir jog siuntiniai lenkų jau iškeliavę į Lietuvą Jogailai Jadvygos ranką atduoti, kviesdami jį į sostą Lenkų ūkės. Tas mistrui ir kryžokams didžiai netiko, kurie iki šiol su talka viso pasaulio negalėjo vieniems lietuviams nieko padaryti — kaip nuveiks sunertus su lenkais? Tuo įsirūpinęs, d. mistras ėmė didžiau ginkluotis. Sukėlė kareivius iš viso Parusnio, susinėrė su meldžionimis ir traukė į Lietuvą. Atkakęs ties Kaunu į panemunį, rado tenai, kame tikėjo su kariauna persikelti, Skirgailą kunig. su stipria kariauna, pasitaisiusį gynioti persikėlimą. Tuojau ištiko į aiškią mūšą, abi pusi narsiai narsesniai grūmės, abejoj pusėj krito daugybės svieto, vienok vokiečiai vos-ne-vos atrėmė lietuvius nuo paupio. Kryžokai, persikėlę per Nemuną, pasiskiedė į

* į *iš PII.*

žaras kraštą siaubti, kurio 6 pavietes nuteriojo ir nudegino, pats d. mistras nusigrūdo lig Ašmenos, kur dar niekados krikščionys savo pėdos nebuvo įkėlę. Tenai d. mistras, 3 nedėlias išlėbavęs, taip pat savo svečius godos stale vaišino, sako, taip buvęs tas kraštas Lietuvos bagotas, jog jautį galėję už patreinį pirkti, o avį už skatiką. Taip tenai besariojant, atėjo žinia, jog Jogaila su Vytautu ir Skirgaila visas seklimas Nemuno ir Neries su taip stipria kariauna užstojo, jog laivai d. mistro nebgali daugiau bešelpti. Noris pavyko jam kaip taip lig Neries atsiartinti, bet patogią seklimą rado jis taip stipriai nuo lietuvių užstotą, jog turėjo apsistoti. (Ta seklima vadinos Visvaldė.) Tuo tarpu d. mistras pasiuntė kitus pulkus į Rumšiškes, kad tenai per brastvą veržtųsi. Pavykus kryžokams noris su didžiu nuopuoliu Nemuną perbristi, traukė tenai ir d. mistras, kurį palydėjo Tamošius ir Jonas Survilu, broliu, tenai gyvenančiu, bendru kryžokų, kursai, persigavęs laimingai per Nemuną, pasiekė anapus Kauno savo laivus ir be pavojumo pagrįžo.

Noris Jogailai vis vyko, ko jis ketėjo, vienok nebebuvo jau aiškios vienybės tarp genčių ir jo paties, kaipogi nedoru ir neteisingu savo elgimos įgrumzdino savo tikruosius brolius, kurie nebnorėjo juo daugiau kliautis, būdami visados nukroptais, pervis kurie, būdami valdymierais nekurių sričių, krūpavo, kad neteisingai nuo savo vyresnybės neatliktų, kaipogi Vygantą, urėdą Palostekės (Polocko; taip senuose raštuose tą pilį vadina nuo to, jog Bala upė tenai įteka į Daugavą upę, nuo to Balostekė, o prašaleičiai vadino Palosteke), be kokios priežasties Jogaila pavarė, o Skirgailą perdėjo Polocko urėdu.

Vygantas, minėdamas, kaip Vytautas atgavo savo

tėvo palikimą, nuleido siuntinius pas d. mistrą su gromata, globos nuo jo lūgodamas. Toj gromatoj Vygantas visą savo barą, nuo tėvo savo Algirdo paliktą, dovanojo kryžokams, kad jį nukaršintų, ketėdamas jiems visuose žygiuose talkinėti ir tarnauti; d. mistras kaip dovaną, taip patį Vygantą į savo globą, kurio bendryba netrukus pasirodė didžiai naudinga kryžokams.

Pradžioj ateinančių metų pakviestas Jogaila, d. 1386
Lietuvos kunigaikštis, nuo lenkų siuntinių išsirėdė siekyj mėnesyj su Lietuvos diduomene, tarp kurios patys didžiūnai, o tarp kareivių visų narsieji karėse nurumbėję meškenočiai jam tarnavo toj kelionėj, visi žibantys, išsipestėję su išeiga ir iškilme keliavo į Krokuvą vienkartu į parėdką ir krikštytis. Artinantis Krokuvon, Spitka iš Melštino, lenkų karvedys, išjojo prieš per kelias mylias su savo rinktine jočia jaunojo laukti, kurį pasveikinęs įlydėjo su visa jo drauge į Lenkų buveinę, svietui ratuojant ir krykštaujant iš džiaugsmo. Pati Jadvyga, pamačiusi Jogailą gražų ir karės vyrą, pamėgo.

Taip lenkai nuo savo pusės priėmė su didžia iškilme ir išeiga Lietuvos svečius, tarp kurių Jogaila atsiženklino savo dosnumu, gaubdamas visus savo lobiu. Kelias dienas paviešėjus, arkivyskupas Gniezno Bodzanta apkrikštijo Jogailą ir praminė jį Vladislovu. Taip pat gi kunig. Vygantą ir Vytautą, kurio Jogaila nedrįso vieno Lietuvoj palikti, perkrikštijo ir Aleksandru praminė, Skirgailą ir Karigailą — Kazimieru, Švitrigailą — Boleslovu, paskui kitą diduomenę Lietuvos šventu vandeniu numazgojo. Kelias dienas perleidus linksmai linksmesniai puotomis ir vaišėmis, Jogaila išdavė raštą ant viso to, ką buvo pažadėjęs, kaip viršiau minavojau,— amžiną bendry-

bą su lenkais laikyti, kiekviename reikale vieni antriems talkinėti. Ant galo arkivyskupas Gniezno, palaiminęs jaunuosius katedroj Krokuvos, apkarūnavojo, ir Jogaila 17 dienoj sausio mėnesio jau Lenkų soste sėdėjo, o lietuviai džiaugės, antrą veselę Krokuvoj gerdami, kurių džiaugsmą atėjusi žinia iš Lietuvos užrūstino.

Kad taip Jogaila su visa savo diduomene Krokuvoj krikštijos, išpažindamas tikrą dievą, ir linksminos, krikščioniu tapęs, tuo tarpu rūsta diena nutiko Lietuvoj, kurioj kraujo latakai šlekėjo, o rūsta giltinė visur viešpatavo, tūkstančiai nekalto svieto jau nuo kruvino kardo krito, tūkstančiai į amžiną vergybą kliuvo. Visų tų nelaimių priežasčia buvo kryžokai, kaipogi d. mistras, noris pakviestas nuo Jogailos į kūmus ir veselę, vienok tenai neatėjo iš apmaudo, jog jis Vilhelmui Jadvygą paveržė. Dabar, žinodamas visą Lietuvos vyresnybę Krokuvoj esant, ryžos traukti Lietuvos kariauti. To dėjęsis, d. mistras, sukėlęs savo stiprią kariauną, susinėrė su meldžionimis ir Padaugavio mistru, lygia dalia su Andriejum Vygantu, viršiau minavotu Balostekės urėdu, traukė į Lietuvą. Netrukdami užėmė tenai pilis Lukomlį ir Balostekę, arba Polocką, su pagalba gudų, abi pili, Drują ir Drisą, žeme aprausė. Paskui, grūsdamies į gilumą Lietuvos, ugnį kurstė ir kraują šlekino visomis pusėmis. 18 paviečių lig pat Ašmenos į peleną apvertė, 3000 svieto į vergus išvarė, daug daugiau gyventojų išpiovė. Ant galo, lėbavę tenai 3 nedėlias arba trejas devynias naktis, kad jau visa pelenuose ir irose gulėjo, nusluoguoti nepaseikimomis gėrybėmis, 2000 pačių arklių varydami, pargrįžo į Padaugavį[1].

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 472.

Tuo pačiu laiku antras urėdas lietuvių Šviatoslavas, kunig. Smolensko, kaip susitaręs su Andriejum Vygantu, apstojo gavėnioj su didžiai stipria kariauna Oršos pilį ir Vitebską, bet, negalėdamas tenai įsilaužti, apygardas į tyrą apvertė, gyventojus, kame tiktai nutvėrė, kankino visų didžiausiomis kančiomis, be perskyros senus ir jaunus, žmonas ir vaikus kirto laukan; neįmanydamas kaip belėbauti, vyriškius su pačiomis ir kūdikiais, suvarydamas į trobesius, degino. Taip goždamas kraują nekaltų gyventojų, atsiartino didžiojoj nedėlioj pas pilį Mstislavlio ir seredos dieną apstojo, kurioj kunigaikštis Karigaila, pilies vyras, užsirakinęs gyniojos drąsiai su pilionimis ir niekaip neįsileido; vienuolika dienų veltui vėtravojęs, turėjo grįžti į Smolenską.

Atėjus tai žiniai į Krokuvą, tuojau Jogaila išleido Vytautą ir Skirgailą į Lietuvą neprietelių ramdyti, kuriuodu, beveizint sutraukusiu kareivius Lietuvoj ir Žemaičiuose, visų pirma į Lukomlio pilį vėtra įsilaužė ir įgulę vokiečių ir gudų, įdėtą nuo Vyganto, iškirto. Balostekės pilis, regėdama neišsiturėsianti, pasidavė Vytautui ir Skirgailai, kuriuodu, kaltuosius tos sedicijos nukarojusiu, Andriejų Vygantą, kaip yną priežastį tos karės ir tiek nelaimių, apkalusiu Jogailai į Krokuvą nusiuntė, kurį pilyj Chencino užrakino. Nudraudusiu tenai krivičius, arba baltuosius gudus, tuo pačiu žygiu, susinėrusiu su Kaributu ir Lengveniu, ėjo Mstislavlio pilies išliuosuoti. Sviatoslavas, pamatęs lietuvius, atstojo nuo pilies, ketėdamas su nusikeliavusiais lietuviais išsigrumti iki nesusinėrus su įgule. Tuojau abi pusi ištiko į mūšą laukuose Mstislavlio, paupyj Verkės, pilionims ant mūrų veizintiems. Abi pusi visų narsiausiai rėmės, juo ilgyn, juo baisyn; ragotinės vien paškėjo lūždamos, remiant

į krūtines, vyrai kai ąžuolai virto abiem pusėm; tame pačiame įnirtime lietuvis pervėrė ragotine patį Sviatoslavą. Kritus smolenskionių karvedžiui, jų rindos pirma pradėjo gurti, paskui mukti, kur kas beįmanė, per upę, bet, vejami įkandin nuo lietuvių, išskendo. Ne vien pats Sviatoslavas, bet ir jo posūnis Ivanas Vasilevičius tenai atliko, o du sūnu Sviatoslavo, Glebas ir Jurijus, kliuvo gyvu į nagą lietuviams; kiti visi ar karvietėj paliko, ar upėj išskendo, ir retas kursai beišsprūdo nuo giltinės. Lietuvių karvedžiu tuo pačiu žygiu traukė stačiai į Smolenską, tenai atėjus, pilionys užsirakino, bet, regėdami nestengsią, vartus atdarė ir pinigais savo kaltybę užmokėjo, kurie jiems kūnus užmuštųjų kunigaikščių atdavė ir, savo rėdą įdėję, pakėlė valdymieru Jurijų, sugautąjį sūnų Sviatoslavo, kursai prisiekė Lietuvos įsakymų klausyti. Taip nutildę krivičius, leliodami pargrįžo namon.

Jogaila, parėdęs lenkų reikalus, prasidedant žiemai, atkeliavo su žmona į Vilnių lietuvių krikštyti su didžia daugybe diduomenės lenkų ūkiškos ir dvasiškos, tarp kurių yra minavojami: Bodzanta, arkivyskupas Gniezno, Jonas, Krokuvos vyskupas, Jonušas ir Ziemovitas, kunigaikščiai mozūrų, Konradas Olesnickis, vojevoda Poznanijos, Baltramiejus Višenburgas, Kristinas iš Kozieglovų Sadacenos, Mikalojus Osolinskis, Vislicos pilies vyras, Zaklika iš Miendzigužo, ūkės žyminas, Mykolas Maskoronskis, pažymūnė, ir Spitka iš Tarnavo, rūmų vaišintojas.

Gavėnioj Jogaila sukėlė Lietuvoj sueimą, į kurį susirinko iš visų pusių Lietuvos, kuriame turėjo rištis apie didelius reikalus ūkės, beje, perkeisti seną savo bočių tikybą į naują. Visi žinojo, jog senojoj tikyboj mokėjo motinos savo aprūkusiuose nameliuose mokyti savo vaikus dorybės ir išminties patarlėmis ir

pasakomis, o nuo nedorybės drausti. Kas žino, ar bedarys jos tą naujojoj tikyboj ir ar benorės sekti gamtą ir dorybę savo bočių probočių? Senojoj tikyboj patys tėvai, motinos savo prityrimu rodė vaikams naudą ir iškadą, o savo elgimu — teisybę, kaipo įgimtą kiekviename žmoguje, be kurios žmonės negalėtų draugėj gyventi. Sekdami senąją tikybą, ko geisdami, mokėjo išmelsti nuo savo Perkūno, gūžėjo ir gobėjo viso pasaulio, sename tikėjime vyko jiems javai, gyvuliai, gyveno linksmai ir laimingai, nežino, kaip naujame melstis ir kas tenai nutiks. Sekdami senąjį tikėjimą, džiaugės liuosybe, pergalėjo nesuskaitytus neprietelius, tapo garbingais ir nuogąsčiais visam pasauliui,— kas žino, rasi, naująjį tikėjimą išpažinus, reiks amžinai vergauti ir į gyvulius pavirsti? Senojoj tikyboj kiekvienas mylėjo godą ir tėvainę, kiekviename ūkės pavojume galvą guldė, karėj drąsiai neprietelius savo ūkės graudino, norėdami ar liuosais lietuviais gyventi, ar garbingai mirti. Senieji kunigai mokėjo pasakomis tėvų, bočių probočių veikalus minėti, žinias jų veikalų, kantrybės ir narsybės karėse, o dorybės ir teisybės svietui brukti,— nežinom, ar bedarys tą naujieji kunigai naujosios tikybos. Taip rymojo ir teiravos lietuvių dumčiai, arba rodnieji, susiėję į tą sueimą, minavotiną kiekvienam lietuviui. Kaipogi reikėjo mažne, sakau, senąją gyvatą padėti, o naująja apsimauti, pervis jog sunku žmogui užmiršti tą, kas yra amžiais jo omene, arba pomėtėj, įsikerėjęs, neigi veikiai nutausti to, kas jam visados yra maloniu ir patogiu visuose jo reikaluose ir darbuose. Nes rodės, jog tokia gadynė buvo atėjusi, kurioje ir lietuviams reikėjo tikėti, kaip kitos tautos tikėjo. Todėl ryžos senosios savo tikybos atsižadėti, o atenčiu vadu savo atenčios laimės krikščionišką tikė-

jimą išpažinti. Tuojau įstatymą padėjo, jog nuo šiol lietuvių tautos tikyba yra krikščionų katalikų tikyba, ir patys tėvūnai, kurie dar nebuvo krikščionimis, tuojau persikrikštijo.

Paskui liepė amžinas ugnis, ant garbės dievui Perkūnui kurstomas, gesyti, žalčius namsargus mušti, ąžuolus, po kuriais meldės, kirsti, lieknus šventus skinti; nebūtų dar taip veikiai krikščionų tikyba prasiplatinusi, jei dievas aukščiausias nebūtų savo stebuklą neparodęs: kad kunigas Jeronimas, gimimo čekas, norėdamas stabą Perkūno sutrupinti, mosterėjo jam su kirviu, bet kirvis prasprūdęs baisiai jam koją prakirto, tuojau pagonys, tą regėdami, sušuko: „Veizėkit, kaip mūsų yra stiprus dievas!" Bet tuo tarpu kunigas, žaizdą, arba opą, kryžium palaiminęs, kėlės sveikas, o, užgavęs vėl, stabą sutrupino. Regė-
1387 dami tą, pagonys tuojau įtikėjo, ir visa pusė Vilniaus persikrikštijo, kaipogi antrojoj pusėj gyveno jau krikščionys gudai, neklausantys Rymo. Ant galo arkivyskupas Bodzanta žinyčią, apie kurią viršiau minavojau, ąžuolyne, Žemosios pilies klajume, esančią, kurioje amžina ugnis ant garbės Perkūnui dievui, gūžėjui šio pasaulio, kūrinos, pašventė į bažnyčią šv. Stanislovo, šiandien katedra vadinamą. Jis gi Andriejų Vasilijų Jastšembecą, pranciškonį zokaninką, karalienės spaviedninką, vyskupu Vilniaus pašventė, kuriam Jogaila su jo kanauninkais didžius valsčius mitalui pavedė. Tuojau bažnyčias Vilkmergėj, Nemenčinėj, Maišiagaloj, Medininkuose, Krėvoj, Obolcuose ir Ainoj įkūrė, kurias pati karalienė suičiais dvasiškais stotkais apveizėjo.

Taip pat tame pačiame sueime įstatė, jog lietuvis, gudų tikybą išpažįstąs, negali katalikės už pačią vesti, lig neišsižadėjęs savo tikybos, kaipogi gudai buvo

atsisakę popiežiaus klausyti. Lig šiolei Lietuvoj liuosu buvo: su kuo kas norėjo, su tuo galėjo pačiuotis. Tuo pačiu sueimu valsčius, pavestus bažnyčioms ir kunigams, išliuosavo būtinai nuo dūminių ir kitų ūkės rinkliavų, karės žygių. Taip pat padėjo, jog nė vienas sūdas, nė viena vyresnybė neigi pats d. kunigaikštis negali sūdyti dvasiškų asabų ir rėdyti jų valsčiais pavestais, kurie yra suvisu nuo ūkiškos tiesos išimti; visa tą tuojau patvirtino tėvūnai ir pasirašė Skirgaila Trakų, Vladimiras, kunig. Kijevo, Kaributas, kunig. Severijos, Vytautas, Gardino urėdas.

Ant galo išrėdė Dobrogostą, vyskupą Poznanės, į Rymą, kad popiežiui Urbonui VI papasakotų visa tą, kas buvo Lietuvoj nutikęs, ir lūgotų tėvo šventojo, kad Jogailą karalių tarp krikščionų karalių paskaitytų ir visa tą, ką sueime buvo įstatę, patvirtintų. Karalienė tuo tarpu su lenkų diduomene į Lenkus pagrįžo, o Jogaila, palikęs Lietuvoj, platino krikščionišką tikėjimą[1].

Tame darbe visų didysis vargas buvo, jog nė vienas kunigas nemokėjo lietuviškai, todėl pats Jogaila skaitė svietui evangeliją ir išguldė, liepdamas visur amžinas ugnis gesyti, ąžuolus šventus kirsti, akmenis skaldyti, lieknus skinti. Pradžioj svietas nenorėjo klausyti, sakydamas, jog persikrikštiję taps vergais, kai Parusnyj ir Padaugavyj paliko vergais, motriškosios vėl tarė, jog nebgalėsiančios dėvėti savo baltų nuometų, skreistelių ir vilnonių. Jogaila stigavojo jiems, jog, kai buvę, liuosais bus, o motriškosioms rodydamas, jog jos galės persikrikštijusios savo daba darytis, dovanojo joms audeklus baltų drobių ir milų, kad ir persikrikštijusios jomis darytųsi, kaip jei

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 495.

pirma kad darės. Tą regėdamas, svietas pradėjo būriais krikštytis; ir taip į panerį ar pas Šventąją upę suėjusių į vieną būrį motriškųjų kunigas apšlėkė kryžiškai šventu vandeniu visą būrį ir pasakė vardą Ona ar Elžbieta, kitur, vyrų būrį apšlėkdamas, pasakė Jonas ar Petras jiems visiems vieną vardą, o apkrikštytas toksai būrys ėjo šalin, kiekvienas tarp jų minavodamas savo vardą, kad neužmirštų. Nuo to laiko, regis, tebėra giminės, vadinamos Petraičiai, Mykolaičiai, Jonaičiai, tai yra vaikai tų pirmųjų Jonų, Petrų. Taip Jogaila 30 000 svieto vienu žygiu apkrikštijo. Ant galo įspindo linksma saulė vieros šventos katalikiškos ant Lietuvos žemės, ir vienkartu pragaišo vokiečiams ir kryžokams viltis kana kados Aukštąją Lietuvą ir Žemaičius, užsidengus lyčyna vieros, nukariauti. Laiminga būtų Lietuva buvusi, jei namuose jos kunigaikščiai būtų atdavę tą, kas katram prigulėjo.

Pargrįžęs Jogaila nuo krikšto į Vilnių su didžia karališka iškilme veselę savo sesers Aleksandros, nutekančios už Ziemovito, mozūrų kunigaikščio, pergėrė.

Dabar Jogaila turėjo grįžti į Lenkus, todėl į savo vietą perdėjo d. Lietuvos kunigaikščiu brolį savo Skirgailą ir liepė jį pagal dabą ūkės su paprasta iškilme pakelti jį ir pašvęsti, vienok visų vyriausią valdžią sau paliko.

Keliaudamas Jogaila į Lenkus perveizėjo Volyniją ir įdėjo tenai, neklausęs Lietuvos tėvūnų, arba senato, į Lucko pilį urėdą lenką Kšeslavą Kurosvanskį, kas buvo prieš pasiėmimus ir raštus, dabar išduotus, kaipogi nė vienas lenkas negalėjo nei žemės turėti, nei vyresniu būti Lietuvoj, kaip tiktai vieni patys lietuviai. Taip pat Lenkuose nė vienas lietuvis

nei žemės turėti, nei vyresniu būti, nes tarp abejų tautų vienybė buvo padaryta prieš neprietelius abiedviejų, karei kėlusis. Tokia neteisybė didžiai baisiai lietuvius supykino, nuo to kėlės tuojau barniai tarp lietuvių ir lenkų, kurie ilgainiui dažį kartą kare bengės iki pat karaliavimo karaliaus Stepono. Priežasčia tų ilgų barnių buvo tūli kraštai gudų, kuriais abeji savinos. Noris kiekvienam žinoma buvo, jog, Jogailai lenkų karalium tapstant, Lietuvos ūkėj buvo ne vien senoji ir naujoji Lietuva, bet dar Baltieji Gudai, beje, Vitebskas ir Polockas, Juodieji Gudai, beje, Mstislavlis ir Kijevas, Severija, Volynija visa ir viena dalis Podolijos, kurie visi kraštai nuo senų laikų lietuvių valdžios klausė, ir tomis visomis žemėmis lietuvių d. kunigaikštis pats Jogaila valdė, iki nebūdamas dar karalium lenkų, kurie vienok savinos nekuriais kraštais, kaip tuojau regės mielas skaitytojas.

§ 6. SKIRGAILA KAZIMIERAS I DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Perkeitus Lietuvos ūkės valdžią, regima buvo, jog tuokart tepatvers Lietuvoj pakajus, kad bus kliautis tarp d. Lietuvos kunigaikščio ir Lenkų karaliaus.

Jogaila tarės pakajų Lietuvoj antturėsiąs, atduodamas rėdyti ją tam, kuriuo didžiau kliovės, todėl įdavė Skirgailai, savo tikrajam broliui, kursai noris niekam lietai nederėjo, vienok Jogaila tarė, jog jis, žlugėdamos goslyboj ir takšodamas lepumuose, neturės laiko lietuvių paikinti ir ermyderių kelti, bet tuojau visa kitaip nutiko, kaip jis ar lenkai dūmojo.

Skirgaila, noris pernykščiai buvo Krokuvoj Rymo bažnyčios tikybą išpažinęs, vienok, užaugęs tarp gu-

dų, daugiau jų tikėjiman šlijo, todėl maž ką ar suvisu nieko nesteigė, apie praplatinimą naujos katalikų vieros nesirūpino. Lygia dalia maž jam terūpėjo ūkės reikalai, atgaliai, dieną ir naktį gėrė ir oliavos, tankiai, puotą bengdamas, įkaitęs nuo midaus ar vyno, tauragę ar kaušą dėl niekų savo visų ištikimiausiam tarnui ir prieteliui kaktoj sukūlė, bliūdu ar torieliu jo veidą nuskardė, tankiai daug nuo stalo nebkėlė.

Tuo tarpu Vytautas, karės ir ūkės vyras, skaugiai povyzojo į neapvežamą nuo visų Lietuvos valdymierą Skirgailą, minėdamas sau, kiek jis gero buvo padaręs Jogailai ir lietuviams; veikalai jo, kaip didi nebūtų, vienok jo skaugingoms akims rodės dar didesniais. Pagrįžęs nuo kryžokų, gyveno Lucke. Jo brosis Jogaila buvo jam Žemaičius, Žalgirėnus, arba Jatviežius, kuriuos lenkai vadina Polese, arba Podliachija, Paletija, valdyti įdavęs, bet to jam nepakako, kaipogi Vytautas pagal žadėjimą Jogailos visos Lietuvos geidė ir, juo skaugėjo Skirgailai tos vyresnybės, juo dar didžiau jo neapkentė. Kaip Skirgaila pro savo nedorybę nuo visų buvo neapvežamas, taip šis pro savo dorybę ir teisybę nuo visų buvo vėl mylimas, todėl Vytautas tarės anksčiau ar paskiau pasieksiąs savo ketėjimą, kutindamos širdį vilčia, jog reikiant sau sukels lengvai didžiūnus ir svietą Lietuvos, neapvežantį ne vien Skirgailos, bet ir paties Jogailos, turinčius jį daugiau pro svetimą viešpatį, ne pro savo valdymierą, kad tuo tarpu lietuviai pagal savo būdą velijos visados mirti, nekaip svetimos valdžios klausyti. Todėl Vytautas numanė aiškiai, jog lietuviai kokiame noris jo atsiėjime, visus jo veikalus teisins, jį patį šelps ir gelbės.

Taip Vytautui grumzdžiant ir tylu lietuvių tautai nepakajų rymant, nuo kitos pusės dar baisesnis de-

besis ant Lietuvos kilo: kaipogi, lietuviams su lenkais besibendraujant ir besikrikštijant, d. mistras kryžokų, noris susinėrimu tųdviejų tautų buvo nusiminęs, kaip viršiau minavojau, vienok iki paskuojo ketėjo turėtis ir užimtųjų kraštų lenkams ir lietuviams negrąžinti, todėl, stiprindamos į karę, naujas sandaras su artimaisiais savo bendrais padarė, visame savo krašte ne vien savo kareivius arba žemlionis kėlė ir skudrino, bet senu įpratimu vis dar meldžionis telkė netikėlių lietuvių ir žemaičių eiti kardu krikštyti; noris jau lietuviai, kaip regėjom, buvo krikščionimis, vienok kryžokai, labu vieros pasimetę, mokėjo svetimas tautas kropti ir vilioti. To dėjęsis, d. mistras liepė Varmijos vyskupui Henrikui, antveizui popiežiaus įsakymų, pasiskelbti su savo plenipotencija, kursai tuojau nuleido raštą pas arkivyskupą Kolonijos, teutonų ciesorijos žyminą, arba kanclerį, pas kitus vyskupus ir arkivyskupus taip pat čekų, vengrų, lenkų, danų, žuvėdų ir norvegų, reikšdamas bulę Aleksandro IV popiežiaus apie trukinimą meldžionų kelionėj, bruko jiems minavotosios bulės įsakymus, skatindamas juos sekti ir liepdamas skelbti vienkartu kunigybei karonę minavotos bulės savo vyskupijose ir parakvijose. Pervis tuo raštu skatino arkivyskupą Gniezno ir vyskupus Plocko, Krokuvos, Poznanės, Leslavos ir Braslavo, liepdamas jiems visose savo vyskupijose su pirmuoju įsakymu įstatymus minavotos bulės visoms lenkų vyresnybėms panaujinti ir įsakyti kuo stipriausiai, kad jos nedrįstų meldžionų, per Lenkų žemę keliaujančių į Parusnį, gaišinti ir griebti, neklausantys tuo pačiu darbu iškeiktais taps, o pilys ir kraštai įkris į interdiktą. Kaipogi, iki lietuviams nepersikrikštijus, tokius meldžionis, keliaujančius į Parusnį, lenkai ne

vien gaišino, bet dar pavargusius kutino, sergančius gerbė, stiprindami ir drąsindami lietuvius ir žemaičius ramdyti, bet, pernykščiai susinėrus lenkams su lietuviais, buvo jau nuo karaliaus lenkų įsakyta vyresnybėms rykės tokių meldžionų per savo žemę daugiau nebleisti, keliaujančius ne vien trukinti ir gaišinti, bet ir griebti, gaudyti ir į šiekštą dėti, kaipo
1387 braides ir šaldras. Tas vienok nieko nemačijo, nesgi tą patį metą atkeliavo į Parusnį Vilhelmas VI, Holandijos valdymieras, ir Vilhelmas II, Enebergo kunigaikštis, su savo diduomene ir kitais tarnais. Nes visų didžioji viltis buvo d. mistro pagalboj popiežiaus ir ciesoriaus, kuriuodu, pervis ciesorius, kryžokus šelpė. Būtų rasi kryžokai ir tą patį metą traukę į Žemaičius, bet darganos ir šlapia žiema to neleido daryti.

Ateinantį metą nuo pradžios taip pat buvo tyliai, rodės, kryžokai, lenkai ir lietuviai ant pakajaus suderėsią. Jau sausyj mėnesyj siuntiniai visų pusių buvo susirinkę į Torunę sandarauti, kur pats karalius lenkų ir d. mistras ketino atkilti, lig suderant paliaubas laikė, kas priešingu rodės, visa buvo sulyginta ir kaliniai abiejų pusių iškeisti. Balandžio mėnesyj d. mistras į Torunę, o karalius lenkų į Racionžą nukakusiu, kad geriau išsijautotų nuo sandaraujančiųjų, kuo didžiau varžės. Bet, ilgą laiką kaulijusis, d. mistras apreiškė tarp kitų 3 visų oriausius pakajaus varunkus: pirmasis, kad karalius Jogaila kryžokus ir kitus kareivius, prastus žmones, kalinyj esančius Lietuvoj, kuriuos, tapęs karalium, smarkiau dar novijo, nekaip pirma, kad iškeistų į savuosius, už pinigus ar veltui paleistų, kaip liuobėjo daryti jo praėjūnai karaliai ir d. mistrai; 2) kad karalius kraštus kryžokų užklėstų nuo visokių iškadų, jei kuo metu

lietuviai, kas jau buvo nutikęs, naujosios tikybos išsižadėtų, ir ant galo, kad karalius lenkų teiktųsi atduoti tą, kas pagal tiesą jų zokanui priguli. Per 10 dienų kaulijos apie tuos punktus, šiaip ir taip išguldydami, ant galų galo išskydo sandaros, abeji ketėdami kardu rištis.

Juo aiškiau abi pusi išsikalbėjo, juo stipriau abi pusi pradėjo ginkluotis į aiškią karę, kaipogi d. mistras 13 dienoj balandžio mėnesio nuo Pamarių kunigaikščio 500 joties šarvuotos už 12 000 kapų čekų grašių pasamdė ant 10 metų prieš lietuvius ir lenkus. Nuo antro kunigaikščio, taip pat Pamarių, už 3000 markų taip pat 500 šarvuotų kareivių ir stipriai apginkluotų prieš lietuvius ir lenkus nusamdė. Nuo trečiojo Pamarių kunigaikščio 1500 joties šarvuotų vyrų ir stipriai apginkluotų, tai yra: šarvai, arba panceriai, geležies blėkų, geležies brylius, geležies skydas, ragotinė ir kalavijas, arba mečius, žirgai, geležies blėkomis dangstyti, už 18 000 markų nusamdė. Trumpai sakant, kur vien kryžokai galėjo, tenai samdė po svetimus kraštus kareivius, noris patys savo didžią kariauną turėjo, ir kas dieną šiokie tokie piktadėjai, pasivertę į meldžionis, tvino į Parusnį lietuvių ir žemaičių kariauti. Tuo tarpu lietuviai, žemaičiai ir lenkai galįs už galį ginklavos.

Taip pasitaisius, ateinantį pavasarį subruzdo ginklai: kaipogi Vytautas, giežsaid apmaudą, kurio nė vienam neišreiškė, kaip viršiau minavojau, paėmęs savo brolį kunigaikštį Kaributą su kunig. Vygantu, su stipria kariauna įpuolė į Mozūriją ir pilį lietuvių Vizną, kryžokams užstatytą, apgulė, į kurią netrukdamas varu įsilaužė. Tą pajutęs, d. mistras kryžokų guodės popiežiui, rodydamas, kaip maž tegali kliautis sandaromis ir pakajum naujųjų krikš-

čionų, ir lūgojo tėvo šventojo, kad jis savo galybe kraštus kryžokų užtartų.

Ir taip, keletą metų ištvėrus pakajuj, sukilo karės: kaipogi rudenop naujasis marčelga kryžokų ir daugybė kamendotų su didžia kariauna traukė į Lietuvą apmaudą giežti; noris buvo skelbiama eisiant Viznos pilį atimti, bet visų pirma grūdos į Žemaičius, į apygardą Romainių, ir tenai pilį Visevaldę apstojo, kurios vienok mūrus pats d. kunigaikštis taip kantriai gyniojo, jog vokiečiai, prityrę baisų nuopuolį, turėjo nuo pilies atstoti. Pailsėję ketino į Vilkijos pilį laužtis, kurios įgulė, būdama silpna ir nevildamos stengti, uždegusi pilį, pati, vengdama neprietelius, išsikraustė. Dvi nedėli marčelga teriojo panerius, svietą vergdamas. Buvo jau pradedąs grįžti, kad tuo tarpu Skirgaila atleido jam pasiuntinį, linkėdamas sau imtinius iškeisti. Tuojau ant 14 dienų padarė paliaubas ir Dubysos saloj Skirgaila su marčelga pradėjo vėl apie pakajų sandarauti, bet, regis, nepasiekė pakajaus, kaipogi kryžokų kariauna, teriodama Žemaičius kardu ir ugnia, sugrįžo į Ragainę.

Netrukus, susiėję į pilį Liubičo pavislyj, ėmė vėl sandarauti, bet veltui. Antrą kartą susirinko Neidenburge, kur nuo kryžokų pusės atėjo marčelga su nekuriais kamendotais, nuo lietuvių ir lenkų pusės — Skirgaila su kunigaikščiu mozūrų Ziemovitu ir Poznanės vyskupu, kurie 6 dienas persikauliję apie viršiau minavotus punktus, beje: kryžokai reikalavo nuo lietuvių paleisti jų kalinius, esančius Lietuvoj ir Žemaičiuose, užklėsti kryžokų rubežių nuo pavojumo ir pagal tiesą užganą jiems padaryti. Apie du pirmuoju punktu buvo jau sutinką, kaipogi buvo sutarę popiežiui ir ciesoriui apie tą palikti spręsti. Bet linkan paskuojojo punkto lietuvių ir lenkų siuntiniai

sakės nesuprantantys, ką kryžokai numano per tuos žodžius, kad Jogaila, karalius lenkų, pagal tiesą jiems užganą padarytų. Kad kryžokai apreiškė, jog per žodį tiesos kryžokai supranta visa tą, ką Mindaugas, Lietuvos karalius, buvo jiems padovanojęs, ką popiežius Inocentas IV ir Aleksandras IV buvo patvirtinusiu, o ciesorius Fridrichas buvo jiems pavedęs, sakydamas, jog visa tą, ką kryžokai išveržia ginklu nuo žemaičių ir lietuvių pagonų, sau paturės, Lietuvos siuntiniai atsiliepė: „Mes regim aiškiai, jog jūs kito nieko, kaip tiktai kraštų žemaičių ir lietuvių, geidžiat ir jog jūs ne gero krikščionų tikybos linkėdami, bet tų kraštų įgauti geisdami norit su mumis ir su lenkų karalium kariauti." Ir taip sandaros suiro, o siuntiniai, vienas kitą užgauliodami, persiskiedė.

Ir taip vėl pakajus išnyko. Ateinantį metą d. mistras įkandin pranešė Teutonijos valdymierams ir pačiam jų ciesoriui Venceslavui apie visa tą, kas buvo nutikęs, ir vienkartu nurašė žiaurią ir aglią gromatą Jogailai karaliui, ne vien išmetinėdamas jo atkaklybę neiškeitimu kryžokų kalinių, bet dar peikdamas jį, jog neužklėstė kryžokų kraštų nuo lietuvių tautos, nesustiprusios dar savo naujame tikėjime ir galinčios apent atkristi į pagonybę, ir jog jis taip pavoją lietuvių tautą kryžokų zokanui šelpia ir stiprina lenkais, gudais ir visokiais ginklais. Todėl ciesorius minavotas netrukus nurašė Jogailai karaliui, sakydamas, kad nekrividytų kryžokų artimųjų kraštų, ir jei to jis nedarys, tad ciesorius ketėjo kryžokus šelpti ir jų neteisybes atmonyti. Tuo tarpu, abejiems besiginkluojant į karę, pakajus dar turėjos.

Lietuviai dar ir kryžokai tebsandaravo, kaipogi Skirgaila, ketėdamas imtinius iškeisti, paženklino d. mistrui dieną, kurioje vienok negalėjo susieiti, nesgi

vieną dieną vieno, antrą dieną antro nebuvo. Vienok d. mistras, norėdamas, kad lietuviai nesiginkluotų, visaip Skirgailą viliojo, jau žodžiais, jau mandagiomis gromatomis tardamas pakajų saugosiąs, kad tuo tarpu išleido staiga dvi kariauni — vieną iš Parusnio, kitą iš Padaugavio Žemaičių terioti, tarp kurių viena žara apygardas Nevėžio, pašventupių ir Kaltinėnų baisiai baisesniai nuteriojo, bet antrai žarai būtinai nevyko, kaipogi Klaipėdos kamendotas Rašau, teriodamas Medininkų sritį, grūdos į gilumą krašto terioti.

Tam besant, rados Lietuvoj kitas atsiėjimas, kursai kryžokams gerą grobį gailino. Buvo Jogaila, kaip viršiau minavojau, kunigaikštį Vytautą Kęstutaitį saviep pamasinęs nekuriais žadėjimais ir pasiėmimais, kurių jis niekados nedūmojo attiesti, ką pats Vytautas aiškiai jau regėjo, kaipogi ne Vytautas, kaip buvo žadėta nuo Jogailos, bet jo brolis Skirgaila buvo tapęs d. Lietuvos kunigaikščiu. Tas valdymieras, kaip nuožmus, taip ir nejaukus, tižo goslyboj ir prabangoj, turtus ir lobius ūkės kleisdamas ant linksmybių ir puotų, o pačia ūke nėmaž nesirūpino. Kad tuo tarpu Vytautas maža dalele savo tėvo veldėmės turėjo kakintis; pervis Vytautas rūgojo, jog jam Žemaičiai neteko valdyti, kuriuos jo tėvas taip garbingai valdė ir mirdamas karšinčium savo paliko. Vytautas visais savo guodimais ir reikalavimais ne vien nieko neišklūkė nuo Jogailos, bet dar patsai įtariamu jam pasidarė, kursai seniai jau kreiva akia pažvilgojo. Vienok pradžioj mokėjo jį ilgai vilioti, tuo tarpu liepdamas visų ištikimuosius jo tarnus vienus nutverti ir išskandinti, kitus į* gelžinius sukalti ir kalinyčiose užrakinti, jį patį saugojo nuo

---

* į *iš PII.*

visų pusių, kad negalėtų nuleisti gromatos į Gudus ar į Parusnį, atėmė jo gentims jų tėviškes, attolino ilgainiui nuo jo tarnus ir bendrus taip, jog jis ant galo vienas su savo dukteria vaikščiojo, kurios dar Jogaila niekaip neleido už kunigaikščio svetimos tautos nuduoti, kad paskui Vytautas tuo negalėtų reikiant svetimos pagalbos gauti. Taip Vytautas tarės jau apkaltu; kuo pikčiau, dar paskelbė, jog Skirgailą norįs nugaluoti, kad tuo veikiau įgautų likusiąją veldėmę.

Tokio elgimos Jogailos (teisingiau sakant, lenkų) negalėjo Vytautas ilgiau bekentėti. Visų pirma norėjo jis pasalu Vilnių užimti. Pasimetęs tenai veselę kelti savo dukteriai, ištekančiai už maskolių d. kunigaikščio Vasilijaus I, liepė daugybę ypatingų ratų padirbti ir juos mėsa ir visokiais paukščiais, žvėrimis apkrauti ir veselei į Vilnių vežti. Bet slapta ginkluotus vyrus tenai įsodino, kad jie silpnai nuo lenkų saugomas pilis Vilniaus užimtų. Buvo jau vežimai iki pačios pilies atėję, bet, lig pačiam Vytautui neatkakus, didis bruzdesys ir klegesys, ant galo sukušimas svieto išreiškė pasalą; kaipogi pilies vyras kunig. Kaributas, tą pajutęs, nutvėrė kareivius Vytauto, vienus nugalavo, kitus apkalė. Kiti rašo, jog Vytautas dviem atvejais norėjęs į Vilnių įsilaužti, bet abu nevykusiu. Ir taip Vytautas, tame daikte nusivylęs, dabar nebgalėjo kito nieko beveikti, kaip tiktai Jogailai aiškiai karę apskelbti. Todėl aptvėrė didžiąsias pilis Žalgiriuose, arba Jatviežijoj, beje: Gardiną, Suražą, Brestą, Kamenecą ir kitas pilis, ir, įdėjęs tenai kryžokų įgules, pats su žmona, dukteria, broliais Zigmantu, Tautvilu ir Vygantu, brolio sūnum, su seseria Rimgaile, su kalinamu kunigaikščiu Glebu ir daugiau nei su 100 Lietuvos didžiūnų išsidangino į Parusnį pas kryžokus. Pirma buvo iš Gardino išleidęs

tenai vienus kaipo savo siuntinius, kitus kaipo sandarautojus ir vadus, kad prieš Jogailą ir Skirgailą su kryžokais susitartų kariauti, ketėdamas jiems ne vien visus žadėjimus, pavedimus ir apsiėmimus savo praėjūnų d. Lietuvos kunigaikščių aiškiai attiesti, bet dar dėl didesnės jų kliauties įdavė Gardiną, visų stipriąją savo pilį, kryžokams. Stokodamas dar pinigų, paskolijo nuo kryžokų dėl karės 300 000 grašių čekų, kuriems vadui visą Žemaičių žemę užstatė. Kryžokai nebgalėjo nieko geresnio sau begeisti ir begauti, kaipogi Žemaičiai buvo jiems didžiai reikalingais dėl sunėrimo Padaugavio su Parusniu, ko jie, mažne per du amžiu kariaudami, nestengė lig šiolei sukergti. Dabar vildamos tuose Lietuvos kunigaikščių kerštuose aiškiai juos įgauti ir lietuvius nuo lenkų atskiesti. Nesgi Vytautas visa tą žadėjo, ko kryžokai sau linkėjo.

Nuo Lietuvos prasidėjo apent nauja karė. Kryžokai staiga ėmė ginkluotis iš peties, d. mistras nusiuntė nekuriuos vyresniuosius į Gardiną būtinai su Vytautu derėti. Paskui pats Vytautas lygiai su Algimantu, pagal kitus su Augmantu, kunigaikščiu Alšėnų, pasiregėjo paupy Lyko su daugybe vyresniųjų kryžokų, kame Vytautas ant viso to, ką buvo kryžokams pažadėjęs, raštą išdavė ir pasiėmė, ko vien d. mistras jam, reikalaujančiam miltų, mitalo ir kitų daiktų, į Lietuvą leis, už visą tą Vytautas, metams sukakus, užmokės. Tame Vytauto rašte, išduotame
1390 kryžokams metuose 1390 seredoj pirm Fabijono ir Sebastijono 19 dienoj siekio mėnesio palykėj, yra pasirašiusiu: pats Vytautas, kunigaikštis Lucko ir Gardino, Ivanas Augmantas, kunigaikštis Alšėnų[1].

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 532.

Nujau d. mistras, sutraukęs nuo visų tolimųjų kraštų savo kariauną, daugiau nei 40 000 kareivių, ėjo panemuniu į Lietuvą, Vytautas su žemaičiais viduriu Žemaičių, o Padaugavio kariauna traukė ant Kernavės pilies, kame visi ketėjo susinerti, kurios įgulė, nujautusi tokią galybę artinantis ir regėdama nestengsianti gintis, pilį uždegusi, pati su labyba išsidangino.

Tą pajutęs, marčelga kryžokų pasibloškė ant Mežiogalos, arba Maišiagalos, pilies, kurioj įgulė, turėdama 1100 drąsių žaliūkų, didžiai ilgai kuo narsiau gynės, vos-ne-vos kryžokai su didžiu nuopuoliu savųjų įsigrūdo į pačias pilies iras, kuriose 400 lietuvių, gyniodami pilį, užsirausė. Paskui kryžokai per 2 nedėli siaubė kraštą ugnia ir kardu, tūkstančius svieto kirsdami, tūkstančius vergdami, kuriame palikę akmenį ir vandenį, sugrįžo į Parusnį, varydami 2000 imtinių į vergus. Pagal būdą tos gadynės kryžokai vadino tą žygį laimingu[1].

Tuo žygiu Vytautas nieko gero dėl savęs negavo, mažne galėjo dar abejoti, ar nori tikrai kryžokai į jo tėvo veldėmę pagrąžinti. Kaipogi su taip stipria kariauna veikiai linkėjimą Vytauto galėjo pasiekti, vienok to nedarė. Įkandin jis prityrė dar skaudesnį nuopuolį, ir nujau jo likimas buvo dar rūstesnis, nekaip pirma, kaipogi jo gentys, žmona su dukteria, Lietuvoj palikusi, turėjo Parusnyj nuo kryžokų paguodos lūgoti, kurie jas šen ten savo pilyse iškaišiojo.

Tas jo susibendravimas su kryžokais tą padarė, jog Jogaila su lenkais visų stipriąsias jo pilis Brestą, Suražą ir Lucką ginklu jam išveržė, viena pati pilis Gardino jo valdžioj bebuvo, kurioje pusė buvo lie-

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 536.

tuvių, antra pusė kryžokų, o kamendotas buvo kryžokas Markvardas Zalcbachas; bet ir ta ilgainiui teko nepriteliui į nagą, kaipogi Jogaila, lenkų karalius, buvo jau kovo mėnesyj ją apstojęs, kurį apstojimą Jogaila su kitais urėdais šelpė iš visos galios ir visuotinai vėtravojo pilį per 6 nedėlias tuojtimpos su tokiu vargu ir narsybe, jog kareiviai Jogailos, neturėdami kuo bemisti, iš bado apvalias varpas krušo ir duoną iš jų kepė, o žirgus lapais iš po sniego ar sutrešusiais stogų šiaudais šėrė, ir tų reikėjo eiti per tris mylias ieškoti, nesgi apsukui visa buvo į tyrą apversta. Po dideliai baisios piūties Jogaila įgavo ant galo pilies zomatus, veizintis Vytautui antrapus Nemuno didžiai patvinusio, kursai niekaip negalėjo savo įgulės pašelpti. Vytautas, matydamas taip suspaustą savo pilį, buvo padirbęs ant retežio valčių tiltą per Nemuną nuo savo abažo iki angos pilies. Kad jau mažne visa buvo nubengta, Jogaila paleido pavandeniui nusluoguotus didelius laivus, arba vytines, kurios sriausdamos su tokia smarkybe dunksterėjo į tiltą, noris retežis buvo didžiai drūktas, vienok patraukė ir didžią daugybę valčių ir, kas jose buvo, paskandino, vienas pats vokietis, beišplaukęs į Jogailos abažą, išreiškė jam, kaip stiprus buvo Vytautas ir ko jis stokojo. Vytautas ant galo, nebvildamos savo pilies pagelbėti, grįžo į Parusnį; nebuvo dar į parubežį atėjęs, kaip sukerštę pilyj vokiečiai su lietuviais paskubino neprieteliui pilį įduoti.

Nevykus tam žygiui, Vytautas rodės jau nuo viso atlikęs, bet jis ir tokioj rūstoj dienoj nenorėjo dar savo ketėjime gurti; nebnumanydamas nė nuo kur pagalbos, ėjo į Žemaičius, kaipo į širdį Lietuvos. Tenai, sukėlus sueimą, susirinko visi tėvūnai iš visų tėvūnijų, arba apygardų, ilgą laiką dūmoję, rymoję

ir išsiteiravę, ryžos Vytautą iki paskuojos savo turtais ir gyvyba šelpti, beje, Vytautą į sostą ūkės pakelti ar patys mirti. Tuojau 32 vyru tarp savęs paskyrę išleido į Karaliaučių su kryžokais sandarauti pagalbon Vytautui, kurių vardai tie yra išrašyti: Vaižebutis, Dirkstelis, Rukundė, Jaušatis — Medininkų siuntiniai; Skvaibutė, Eimantas, Tylenis, Daukšas, Ragelis, Skučas — Kaltinėnų siuntiniai; Žilpė, Pamplis — Rietavo siuntiniai; Einoras, Eivildis, Einoro brolis, Vitė, Gečas, Eitutė, Ramuotis (aiškiau Rambuotis) — Kražių pasiuntiniai; Bimantas, Surgaila, Gelvainis, Surtenis — Viduklės siuntiniai; Šiaudenis, Klausigaila, Aisteikė — Raseinių siuntiniai; Sundė, Vilaudė, Eirimas, Giniotis, Joteikė, Dramutė — Ariogalos siuntiniai, kurie, nuėję į Karaliaučių pas d. mistrą, kurio vietoj marčelga rėdė, apreiškė jam, jog jie visuotinai nori su kryžokais pakajų ir bendrybą daryti, jei tiktai kryžokai pasiims Vytautui talkinėti ir jį į Lietuvos sostą pagrąžinti. Kryžokai tuojau akvočia bendrybų Žemaičių didžios lietos su Skirgaila kariaujant. Todėl nesinairė kryžokai su žemaičiais sandarą daryti, kuriomis kryžokai pasiėmė Vytautą į Lietuvos sostą pagrąžinti ir apsirašė, kaip nuo šiol žemaičiai galės eiti į Parusnį pirkinėti ir pardavoti, taip pat ir vokiečiai Žemaičiuose; karei prasidėjus, abeji tarp savęs pakajų užlaikys. Jei kryžokus ar žemaičius koksai neprietelius apniktų, vieni antrus gelbės ir šelps. Jei kokios netaikos ar keršta tarp abejų gyventojų nutiktų, tad Vytautas 4 didžiūnus tarp žemaičių paskirs, o marčelga 4 diduomius tarp vokiečių paskirs, kurie kerštaujantiems tiesą atties. Čia dar reikia žinoti, jog žemaičių siuntiniai tame rašte vadina Vytautą *mūsų kunigas*[1].

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 538.

Tokį sandarą žemaičių siuntiniai padarę su kryžokais namo pargrįžo karės švarkais apdovanoti. Kad dar didžiau kryžokai žemaičius sau pagaubtų, marčelga liepė tenai be muito leisti javus, mitalą, druską, geležį ir kitus reikalingus butai daiktus. Kaipogi kryžokams buvo didžiu daiktu, kad Žemaičiai nuo Lietuvos atsiskiedė ir Vytautu pasikliovė; jau ateinantį metą aiški nauda pasirodė tų sandarų, kaipogi, atėjus naujiems meldžionims į Parusnį, kryžokai ryžos iš naujo žygiuoti į Lietuvą, ketėdami šiuo atveju Vilnių užimti. Rodės visiems, jog linkėjimas Vytauto išsipildys, todėl liepė iš peties ginkluotis, pervis padarę kryžokai sandaras su mozūrų kunigaikščiu Ziemovitu. Kryžokai savo kariauną skubinai ginklavo ir svetimus kareivius visuose kraštuose samdė. Žemaičiai taip pat galįs už galį ginklavos.

Rugsėjo mėnesyj buvo jau visi rangūs į karę, tuo tarpu atėjo meldžionų gaujos iš Teutonijos, Prancijos ir Anglijos į Parusnį lietuvių kariauti, kurių dar svetimuose kraštuose neturėjo per krikščionis ir vis dar ėjo jų su kardu krikštyti, kaipogi kryžokai tą didžiai slėpė, norėdami, lig nukariaujantys Lietuvos tautą, tuoįtimpinę karę antturėti. Tarp atkeliavusiųjų meldžionų garsieji buvo tarp anglų: didžiūnas Derby, kunigaikštis Jonas Lankasteris, kursai paskui Anglų soste sėdėjo, vadindamos Henriku IV, su 300 savo joties buvo išlipęs iš laivų ties Dansku; tarp prancūzų buvo garsus eržilas Busikas, kursai trečią atvejį buvo jau į Parusnį atgrįžęs pagonų krikštyti. Pasitaisius tiems meldžionims į karę, kryžokai patelkė dar Padaugavio kalavijonis. Vytautas tuo tarpu buvo sukėlęs stiprią kariauną Žemaičiuose. Visos tos kariaunos traukė ypačiai Kaunan, kur Padaugavio mistras atėjo. Tenai išsijautojo, jog Skirgaila su stipria ka-

riauna antrapus Neries, arba Vilijos, upės stovėjo abaže. Vytautas, su rinktiniais išsibaistęs per giria ir laimingai persigavęs per upę, ištiko su Skirgaila Eišiškės laukuose į didžiai kruviną mūšą. Skirgaila, tenai nuveiktas, vos beįmuko į Visvaldės pilį palikinas savo kariauną, kurią Vytautas įkandin ne vien išblaškė, bet dar tris kunigaikščius ir 11 didžiūnų nutvėrė ir kaipo imtinius su 2000 pabalnotų žirgų nusiuntė mistrui.

Paskui marčelga, persikėlęs per Nerį upę, susinėrė su Vytautu ir Padaugavio mistru ir ant Vilniaus artinos, kurį 4 dienoj šilo mėnesio apstojo nuo visų pusių; katra kariauna atsiskiedusi ypatingu abažu stovėjo. Vytautas padirbo tiltą per Viliją upę, kad mitalą nuo šiaurės atkirstų, ir rengės visuotinai į patį miestą laužtis. Trys stipriai aptvertos pilys gyniojo jį, pervis dvi, su viena antra sunerti; viena vadinos Bokštu, antra ant Tauro kalno Aukštąja pilia buvo vadinama, stipria įgule lenkų prikišta, kurios kamendotu buvo Moskorževskis, lenkas; antroji žemai, su zomatais aptverta, Kreivąja pilia buvo vadinama, tūkstančiais svieto buvo primurdyta, į kurią gyventojai su savo turtais buvo susidanginę, jau įgulės kareiviai tenai buvo susiėję jos gynioti. Toje Žemojoj rykavo kunigaikštis Karigaila Kazimieras, brolis Jogailos. Šalip tos paskuojės pastatė Vytautas savo abažą, kursai kas dieną didinos, einant pas jį lietuviams, kurie, minėdami jo tėvo veikalus, kas dieną su juo nėrės. Visų pirma ėmė patį miestą vėtravoti, dieną ir naktį taranais ir pūškomis griaudami mūrus. Šeštąją dieną buvo jau ketinę mūrus versti laukan, bet, vos pradedant griautis, staiga nuo nežinomos priežasties išsimušė liepsnos per zomatus Kreivosios pilies. Juo didesnės gaujos svieto tenai buvo susikim-

šusios, juo baisesnis tranksmas ir niukinys, visuomenis nuogąstis ir vaitojimas, pervis kad vokiečiai, įsilaužę pro angas pilies į klajumą, likusiuosius nuo liepsnų kirto, kitus į gelžinius kalė, nes kirsdami nei lyties, nei amžiaus neskyrė, nieksai jau nebdrįso tokioj rūstoj dienoj besiginti, 14 000 svieto gulėjo jau nuo kardo, jau nuo ugnies su didžia daugybe turtų ir prekių, kuriuos tenai buvo sugabenę,— visa prapuolė. Tarp kritusiųjų pasitiko pats pilies vyras kunigaikštis Karigaila, kurį norintį į Aukštąją pilį įsprukti pažinęs kryžokas užmušė. Per kelias dienas negalėjo žinoti, kur jis buvo dingęs[1].

Kariauna kryžokų tarės lengvai galėsianti kitas pilis ir miestą patį nuveikti, bet, noris Vytautas savo stambiosiomis pūškomis tuoįtimpos mūrus ardė ir anglų seidokiniai savo guvumu ir drąsybe didžias iškadas įgulei darė, vienok Aukštoji pilis, kurią Mik. Moskorževskis rykavo, būdama iš samdininkų lenkų ir gudų, kaip reikiant mitalu apveizėta, niekaip neįsileido ir, staiga išpuldama su pūškomis, didžiai krėtė apgulinčius, o tuo tarpu savo krutančius mūrus kalstė, jų ardymus jautenomis ir apynių maišais kamšė, taip jog per 5 nedėlias Vytautas vėtravodamas negalėjo nieko padaryti su visa savo talka. Aiškiai dar ilgiau būtų vėtravojęs, mitalo turėjo kiek reikiant, kurį jam nuo visų pusių lietuviai ir žemaičiai leido, bet jog kas dieną ruduo artinos ir Vytauto kariauną, abaže gulinčią, šalčiai, lytus ir darganos novijo, todėl pradėjo rūpintis, kad laivai grįžtant neįšaltų, pervis jog kariauna pati buvo jau savųjų daug nustojusi, daug kritusių, daug sugautų, paraką buvo iššaudę ir kitų karės įrankių stokojo. Todėl sutarė už

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 540.

reikalingą daiktą pradžioj spalių mėnesio grįžti į Parusnį. Kas ir nutiko, bet su didžiu siaubimu ir sariojimu kraštų. Ir tas žygis Vytautui nieko gero nepadarė, noris daugiau nei 14 000 lietuvių ir žemaičių galvas savo padėjo, jau liuosybės nustojo. Kaipogi lenkai gyniodamies statė lietuvius, kaipo puspagonis, į priešakį, kryžokai, griaudamies į pilį, siuntė visų pirma žemaičius, kaipo pagonis. Didžiai rūsta diena buvo tai nelaimingai Lietuvos tautai, vienok visus tuos vargus kentėjo kantriai, vildamos antturėsią aukso liuosybę savo tėvų, kuria jie per tiek amžių mokėjo džiaugtis. Tarp kitų kritusiųjų Vytauto kariaunoj buvo didžiūnas Hoenšteinas, 30 kryžokų ir Tautvydas, arba Tautvilas, brolis Vytauto, kurį su pačiu bebylant pūškos kulka nukirto. Rašo, jog Vytautas iš apmaudo Jogailos brolį Narimantą, kursai buvo jau į nagą kliuvęs jam, būk liepęs už kojos į skroblą pakabinti ir vylyčiomis suvarstyti. Nieko labo Vytautas nuo tų žygių nepešė, negut tą, jog lietuvių meilė išsireiškė daugiau dėl Vytauto, nekaip dėl Jogailos ir jo brolio Skirgailos; tuo galėjo viltis, jog kuo metu noris galės pasiekti tą, ko jis geidžia, todėl, kad tą pasiektų, turėjos kryžokų.

Jogaila, palikęs Lietuvoj, kaip įmanąs novijo Vytauto bendrus ir tarnus, kuriuos tiktai galėjo nutverti. Norėdamas pasigerinti kunigaikščiui mozūrų Jonušui, pavedė jatviežių pilis Drohičiną, Melniką, Suražą ir Belską, beje, visą kraštą tarp Mozūrijos ir upės Bugo ir Narevo. Tuo pačiu laiku padarė sandaras su Vratislavu, kunigaikščiu pamarionų, Pizdros pilyj, kurioje Vratislavas ir jo du broliu, Boguslavas ir Barminas, apsireiškė lenkų tarnais ir pasiėmė be žinios Jogailos nė su kuo nesandarauti ir meldžionų iš svetimų kraštų, keliaujančių į Parusnį kryžokams

į talką, per savo žemę neleisti. Ant galo Jogaila, regėdamas Skirgailą nesumanantį nei ūkėj, nei karėj rėdyti, davė jam valdyti Kijevo urėdiją, o Vilniaus urėdu perdėjo Osolinskį, lenką.

Tuo tarpu Vytautas, pagrįžęs iš Lietuvos su savo diduomene į Parusnį, bartijonų pilyj gyvendamas, nevėpsojo, bet kaip įmanydamas stiprinos, gaubdamas sau bendrus jau tarp savųjų lietuvių, jau tarp svetimų. To dėjęsis, išrėdė savo paskuoję dukterį Sofiją Vasilijui I, d. kunigaikščiui maskolių, į žmonas, vildamos reikale gausiąs nuo jo pagalbos; kaipogi pačių lietuvių ir žemaičių diduomenės išsidanginusios turėjo pas save 2000, kuri išskaidyta Parusnio pilyse gyveno, tarp kitų Augmantas, kunigaikštis Alšėnų, su Jurgiu, kunigaikščiu Belzo, gyveno pilyj Morungeno, kunigaikštis Jaunutis su pačia ir vaikais — Marienburge, kiti — kitose pilyse kryžokų duona mito, rūpindamies su kardu savo namus neprieteliams išveržti. Ant galo, atėjus meldžionims teutonų, prancūzų ir anglų, Vytautas perkalbėjo d. mistrą, stigavodamas, jog Jogaila palikęs vieną Lietuvą be kareivių, lenkų kareiviai sugrįžę į Lenkus, ir jei kana kados, tad nugi visų gerasis esąs pragumas Lietuvą Jogailai išveržti. D. mistras paklausė Vytauto, kursai, pavaišinęs godos stale savo vyčius, arba ricielius, ties Kaunu, traukė su 46 000 kareivių į Lietuvą ir ant upės Strėvos išsiskaidė; pats d. mistras traukė į Trakus, bet, radęs tenai pilį su žeme sulygintą nuo Skirgailos, nusibloškė skubinai pas antrą dalį kariaunos, kurią Vytautas su kryžokų marčelga, teriodamu Paparčių apygardas, vedė Vilkijos pilin, kurią buvo apstojusiu. Atėjęs tenai, d. mistras paskubino pilį užimti, kurią Vytautui valdyti įdavė; kaipogi įgulė, esanti iš lietuvių ir gudų, pasiėmė jam

tarnauti, pačius tiktai lenkus į vergus teišvarė. Netrukdami taip pat įsilaužė ir į Visevaldės pilį, kurią sudeginę, 300 imtinių gavo. Tuo tarpu attraukė tenai Padaugavio mistras antra žara. Visos tos kariaunos susinėrusios ketino traukti į Vilnių griautis, bet, atėjus žiniai, jog Osolinskis, Vilniaus urėdas, per 5 trūkius, arba mylias, nudeginęs apygardas, kad Vytautas su kariauna nė nuo kur mitalo negautų ir Vilniaus nebstengtų apgulti. Todėl Vytautas turėjo liautis nuo savo ketėjimo, nes, lig į minavotas pilis įsilauždamas, daug buvo kareivių nustojęs; bet taip pat nenorėjo tą žygį su nieku atlikti, todėl ėmė su talkėjais pradėtas pilis dirbti ties Kaunu bengti, kurias kryžokai nubengę įdavė taip pat Vytautui valdyti, į kurias jis savo įgules įdėjo. Kaipogi lietuviai būriais pas jį gaubės, norėdami jį pakelti savo d. kunigaikščiu. Tą regėdami, kryžokai tarė, jog nujau Vytautas ir vienas, šelpiamas nuo kryžokų, į Lietuvos sostą įsismeigs, kaipogi Vytauto kariauna kas dieną didinos ir bendrai dauginos, kad tuo tarpu Skirgailos kas dieną mažėjo. Todėl d. mistras grįžo su kariauna į Parusnį šilo mėnesyj. Lenkai dar rašo, jog ir tuo žygiu Vytautas buvęs atėjęs su kariauna pas Vilnių ir smiltyne (šiandien Pohulanka vadinama) ant Trakų kelio du kartu norėjęs įsilaužti į Vilniaus pilį, bet abu kartu urėdas Vilniaus atrėmęs su didžiu nuopuoliu Vytautą, kursai, paskelbus Skirgailą iš Juodųjų Gudų ant pagalbos Vilniui artinantis, neblaukdamas jo ateinant, atstojo nuo Vilniaus, bet, grįždamas į Parusnį, pakelėj užėmė Naująją pilį, Novogrodeku vadinamą, kurią Skirgaila neseniai paneryj buvo įkūręs, lygia dalia įgavo Vilkmergės pilį pašventojoj, kuriedvi išdrevėjęs žeme aprausė. Netoli nuo tenai panokė jį Skirgaila ir į mūšą ištiko, bet Vytautas taip pergalėjo

Skirgailą, jog visa palikinas vos beįspruko į Trakus, o Vytautas, grobiu nusluoguotas, grįžo į Parusnį, į pilį Ritersverderio ties Kaunu. Bet, tenai dar Vytautui grįžtant, kunigaikštis Aleksandras Vygantas, Kernavės pilies vyras, tikrasis brolis Jogailos, sutraukęs išblaškytuosius Skirgailos kareivius, vijo Vytautą, vildamos jam minavotą pilį išveršiąs, bet, nieko tenai nenuveikęs, su didžiu nuopuoliu turėjo atstoti, kursai paskui iš apmaudo nusitručijo, nuo ko Vytautas buvo įtarliojamas, kaip būti jis tyčiomis jį nuteriojęs.

Paskiau dar, kaip sakiau, Vytautas, palikęs vienas su savo žemaičiais, tą patį rudenį didžiai vėlai su didžiu vargu įsilaužė į Merkės pilį (Merecz) ir tenai sugautuosius lenkus ir gudus nusiuntė d. mistrui, rodydamas tuo, jog ynu tarnu esąs. Nuo tenai traukė pas Gardino pilį, kurią apstojo neveizėdamas nei į speigus, nei į darganas, nei į badą; įgulė gynės su didžia narsybe; kaipogi, atėjus kryžokų marčelgai šelpti Vytautą, nenorėjo dar pasiduoti, bet paskui, uždegus pilį, didesnioji dalis įgulės, lietuviai ir gudai, ryžos pasiduoti ir nenorinčius to daryti lenkus viename bokšte užrakino, o patys pasidavė Vytautui. Paskui, užgesius ugnį pilyj, ir lenkai pasidavė ne Vytautui, bet marčelgai kryžokų, kursai 15 liepė sprandą nuręsti, o kitus varyti į Parusnį į vergus. Vytautas, įdėjęs tenai įgulę, pagrįžo į Parusnį. Tuo pačiu laiku Balostekės pilis (Polock) su krivičiais išpažino savo valdymieru Vytautą[1].

Taip stiprinantis Vytautui, parūpo lenkų karaliui Jogailai (teisingiau, patiems lenkams); kebeliojo, kol kebeliojo ir patys sau virvę susuko. Numanė aiškiai Vytautą nepergalėsiąs su savo lenkais. Patsai nega-

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 595.

lėjo prasišalinti nuo reikalų ūkės, o Lietuvoj neturėjo nė vieno tarp savo brolių, pervis mirus Aleksandrui Vygantui, tokio, kursai būtų galėjęs protu, išminčia ir buklumu Vytautui lygintis. Lietuva išsišylusi, nuteriota, lenkai neturėjo tokio skarbo, su kuriuo būtų galėję Lietuvoj kariauti, pervis juo ilgiau karė tęsės, juo didžiau lietuviai nuo lenkų šalinos ir Jogailos neapkentė, kaipo tikros priežasties tų visų nelaimių Lietuvos ūkėj; regima buvo, jog lietuviai atsitrauks būtinai nuo lenkų ir Vytautas ypatingu valdymieru pasidarys, todėl Jogaila ryžos nuo karės liautis ir su Vytautu taikintis. Reikėjo nugi žmogaus, kursai būtų galįs tą padaryti, pasirodė tokiu Henrikas, vyskupas Plocko, Vytauto tikrosios sesers sūnus. Žinoma, jog Vytautas tuo pačiu laiku kėlė veselę savo dukteriai Sofijai, ištekančiai už maskolių d. kunigaikščio Vasilijaus, į kurią veselę atkeliavo ir minavotas vyskupas, kaipo artimasis gentis, su lenkų diduomene. Begerdamas tenai pamėgo grakščią Rimgailę, seserį Vytauto, ir pradėjo jai zalėtas brukti, noris jau diakonu būdamas; taip, bengiant Sofijos veselę, Rimgailės ūkvaizdžius pergėrė. Nuo to vienas kas dieną su Vytautu regėjos; kryžokai, nieko įtariamo nenumanydami, aiškiai tarė jį įsimylėjusį. Kad tuo tarpu Henrikas susieidamas perkalbinėjo Vytautą liautis nuo karės, siūlodamas vardu Jogailos ir lenkų tėvūnų Lietuvą ir Vilnių, jos buveinę, su kitomis visomis pilimis, jei tiktai jis atstos nuo kryžokų ir su Jogaila stipriau susiners. Vytautas vis nairės ir teisinos, sakydamas ne dėl savo valdžios, bet dėl garbės Lietuvos kariaująs, gaila jam esą veizėti į jo gimtuvę nužemintą, todėl jis norįs pakelti iš nužeminimo, velydamos pirmiau nuo savo gyvybos atlikti, nekaip Lietuvos tautą paniekintą regėti. Išsiskiedė nieko ne-

nuveikusiu. Vytautas numanė, jog Jogaila suspaustas duos visa, ko jis geidė. Todėl Vytautas, nieku pasivertęs, norėjo jau iki laiku savo giminę iš Parusnio išdanginti. Žmoną savo, kuri ilgą laiką Kremitės pilyj Sambijoj gyveno, išlūgojo nuo d. mistro, sakydamas, jog, jai pasirodžius Lietuvoj, svietas dar didžiau jį šelps, to dėjęsis, išdangino ją į Žemaičius. Taip pat išgavo kunigaikštį Smolensko, savo švogerį, gyvojantį kaipo vadą Marienburgo pilyj, sakydamos mistrui žygiuosiąs slapta į Lietuvą, kur jis jam didžiai reikalingu būsiąs; taip ilgainiui kitais pragumais kitus savo gentis nuo kryžokų išgavo.

Vytautas, norėdamas dar parodyti, jog jis Jogailos nebesibijo ir kryžokams įtikimu tebėr, pradžioj ateinančių metų patelkęs kamendotus Ragainės, Sambijos ir Įstrupio pilies, paėmęs dar meldžionis, į Parusnį atėjusius, traukė į apygardas Alytaus, siaubdamas kraštą ugnia ir kardu, svietą vergė iki pat Lydos. Tenai kunigaikštis Kaributas, urėdas tų kraštų, norėjo prieš Vytautą atsiturėti, bet, pergalėtas nuo Vytauto, vos pats beišsprūdo palikinas ginklus, didį grobį su didžia daugybe imtinių. Tuo pačiu žygiu užėmęs pilis Ovručą, Žitomirą ir Podolijos kraštu pargrįžo į pilį Ritersverderio. Lygia dalia prieš Sekmines antrą atvejį žygiavo su talka kryžokų į antrapus Neries upės ir tenai pilį Medininkų užėmė ir dvi nauji pili ties Gardinu, vieną, Naujuoju Gardinu vadinamą, priešakyj Gardino dėl tilto gyniojimo, antrą, vadinamą Melapile, pastrūnijo ir abejose kryžokų įgules įdėjo, o Gardino pilyj savo įgulę laikė. Tuo tarpu vėl nekurias gimines iš Parusnio išdangino, beje, kunigaikščiu Ivaną su Jurgiu Belzo su daugybe kitos diduomenės, pasimetęs, jog maitinimas jų daug kaštavo kryžokams; kaipogi, užėmus jam tiek pilių

ir sričių, buvo reikalingi vyresnieji, kuriuos tenai perdėti ketėjo, vieną tiktai savo brolį Vygantą paliko Marienburge, kaipo vadą dėl kliauties kryžokams.

Tuo tarpu Jogaila spaudžiamas nuo čekų, austrijokų, vengrų ir kryžokų, kurie buvo jau tarp savęs Lenkų karalystę dalytis susitarę, todėl kuo veikiau jis norėjo taikintis su Vytautu, kursai vieno Vilniaus dar neturėjo savo rankoj, kaipogi kito viso krašto buvo valdymieru pasidaręs ir tokiu jau nuo žmonių vadinamas. Vos buvo Vytautas į Ritersverderio pilį pagrįžęs, kaip Henrikas, kunigaikštis mozūrų, ir klot antrą atvejį atėjęs, siūlojo visa tą, ko Vytautas norėjo, kursai nebgalėjo ilgiau besinairyti; gavo jis tą, ko geidė, tai yra tapo d. Lietuvos kunigaikščiu. Norėjo lenkai lietuvius praryti, bet negalėjo.

Dabar reikėjo Vytautui kryžokų nusikratyti, bet nė tame reikale nestokojo jis nei buklumo, nei guvumo, kaipogi apie šv. Joną atėjęs su stipriu pulku kareivių kaipo senas bendras į pilį Ritersverderio ir tenai pasitaisęs kaip reikiant, staiga pagrobęs visas pūškas ir kitus karės ginklus, liepė kryžokus ir prekėjus vokiečius, kurie tenai gyveno, apkalti, meldžionis iš pilies išvaryti, pačią pilį išdrevėti ir sudeginti. Paskui žiebų veikumu puolė Gardinan ir tenai įdėjo didžiai stiprią įgulę, kad Naująją Gardino pilį ir Melapilę galėtų užimti. Noris kryžokai, pajutę vylių Vytauto, stembės pradžioj kantriai kantresniai, bet, nebgalėdami ilgiau pilelių beantturėti, pasidavė. Vytautas įėjęs, ką vien rado, visa išdrevėjo, pilį sudegino, o vokiečius apkalė ir į vergus pavarė. Jutę artimieji kryžokų kamendotai vijo jį į Lietuvą, Vytautas, tą nujautęs, sumetė vingį ir atsisuko, nutykojęs jis ankštimoj visus išguldė; nuo skaitliaus užmuštųjų sprendė, kiek buvo likusių pilyse, tą žino-

damas, puolė paskui ant pilių, kurias, radęs tenai mažne tuščias, išdrevėjo ir žeme aprausė vieną po kitos[1].

Vytautas, tą nuveikęs, artinos Lietuvos buveinėn ir pasisakė — Osolinskis grįžtąs į Vilnių, kursai įvedė jį tenai grobiu nusluoguotą, leliojant, ratuojant ir krykštaujant svietui; tuojau pilis įdavė jam valdyti. Atkeliavo tuojau ir Jogaila su karaliene ir lenkų tėvūnais. Ilgą laiką kaulijusis, ant galo karalienė pasidarė tarpininke ir sutaikino Vytautą su Skirgaila. Vytautas su savo žmona Ona prisiekė už save ir savo palikuonis ištikimais su visais lietuviais Jogailai tarnauti, vienybę lietuvių su lenkais visados saugoti ir abejų tautų prietelius ir neprietelius už vienus turėti. Skirgaila pasiėmė Vytauto bendru būti ir nebsismeigti daugiau į Lietuvos sostą, už ką gavo Kijevą su visomis apygardomis, bet kita visa Vytautas valdyti turėjo, kaipogi Jogaila, nepasiklausęs Vytauto, negalėjo į Vilnių, Vitebską, Merkinę ir Gardiną kamendotų, arba pilies vyrų, dėti. Trumpai sakant, Vytautas valdys visą Lietuvą, kaip buvo pirm susinėrimo su Lenkais. Visa tą ant rašto išrašė ir, apžymėję ūkių žymėmis, Krokuvos raštinyčioj padėjo. Osolinskis ištraukė su lenkais iš Vilniaus, o Vytautas paliko bevaldąs Lietuvą. Tuo tarpu d. mistras, Klaipėdoj būdamas, pajuto vylių Vytauto, iš apmaudo liepė Konradą Vygantą, jo brolį, su kitais vadais į gelžinius įdėti ir jautriai saugoti.

§ 7. ALEKSANDRAS I VYTAUTAS DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS

Niekados Lietuva nebuvo nei didesnė, nei rimtesnė, kaip kad Vytautas ją valdė, vyras stropus, buklus ir valdžios geidžiąs, tuoįtimpos ir mažne vi-

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 612.

sados kariavęs. Tokiam vyrui su jo žmona Ona Vilniuj šv. Stanislovo bažnyčioj, kurioj pirm 6 metų Perkūną garbino, šiandien vyskupas Andriejus Vasilkas karūną Lietuvos ūkės sena daba su didžia iškilme antdėjo. Visa tauta ratavo ir krykštavo nuo džiaugsmo, regėdama Vytautą savo valdymieru, bet nekurie toli regintys lėmė Lietuvai artimas audras: kaipogi sūnus Kęstučio prakeltas už sūnus Algirdo ir didžiau godojamas, nekaip tikrieji broliai karaliaus; Vytautas, sėdįs soste stiprios ir narsios tautos, norėjo juos visus į ūkininkus paversti, kas galėjo stigavoti tenai ermyderių nebūsiant.

Iš lauko rodės neprieteliai Lietuvos gurstą, kaipogi ant jų laimės Padaugavyj kalavijonys sukeršto su arkivyskupu Rygos, savo valdymieru. Nuo senų laikų, kaip viršiau regėjo mielas skaitytojas, kalavijonys, norėdami kunigų valsčius ir pilis pasavinti, visaip juos spaudė ir novijo, metuose 1366 buvo Danske susitaikinę, bet jog kalavijonys to nedarė, ką buvo pasiėmę daryti, todėl sukilo apent kerštai. Kaipogi tarnai arkivyskupo Rygos, susimokę su kalavijonimis, apsimetė neturtu ir skolomis, kai būtų negalintys ilgiau arkivyskupui betarnauti ir jo pilių beantturėti, todėl vienas pardavė kalavijonims, kitas jiems užstatė, kuriomis pirma į vardą arkivyskupo valdė. Tokiais pragumais arkivyskupas Rygos atliko nuo visų savo valsčių ir pilių. D. mistras norėjo juos geruoju sutaikinti, to dėjęsis, buvo paženklinęs vietą ir dieną visiems susieiti. Neatkankant tenai arkivyskupui, sutarė tuos reikalus Liubeko pilies vyresnybei palikti nuspręsti, su kuria vyresnybe arkivyskupas Rygos dūmą ir kanauninkai sulyginimą padarė, kurį Rygos kanauninkas gabeno arkivyskupui parodyti.

Tuo tarpu kalavijonys keliaujantį kanauninką nutvėrė ir į gelžinius įdėjo, o arkivyskupui paskujus valsčius ir pilis užėmė, kursai, regėdamos doros nebsulauksiąs, nemintąs su nekuriais kanauninkais išsikraustė į Liubeką. Tenai bebūdamas, pradėjo guostis visiems karaliams ir ciesoriui, skųsdamas kalavijonis ir kryžokus, vadindamas juos nuokartomis žmogaus gymės; rašydamas prie Vytauto, d. Lietuvos kunigaikščio, ir prie Lenkų karaliaus, sako: „Kas per žmonės yra kryžokai, tamistos sveikata, žinai gerai, jog jie nei dievo baimės, nei svieto gėdos, nei godos, nei dorybės neturi neigi tuo rūpinos; geidimas juos kybina, skaugė spyloja, nesižino patys, kaip dingtis; kai springiniai vilkai avies kailyj, paviršiui skvarmą švento zokano vaidindami, širdyj yra visų baisiausiais piktadėjais, neturintys dievo žodžio ir tikrosios vieros nė mažiausio krislelio." Vytautas su Lenkų karalium atsakė: „Mudu būtumėm seniai jau tiems pergalviams paskuojį siūtį užsiautusiu, jei tiktai mudu popiežiaus įsakymų, kaipo paklusniu sūnu, nesidrovėtumėm teisingą apmaudą nugiežti. Vienok ateis laikas, kuriame nebgalės ilgiau užturėti mudviem rūstybės ant kraugerių, kurie tiek nelaimių ir neteisybių lietuviams per tiek amžių darė, kurie seniai būtų krikščionimis esantys, jei nebūtų kryžokai jų noviję ir žudę. Tamistos sveikata steigia tiktai, kad popiežius mudu su Vytautu, Lietuvos d. kunigaikščiu, perdėtų egzekutoriais pagrąžinti Rygos bažnyčiai valsčius ir pilis nuo kalavijonų." Kitoj gromatoj Mikalojus, vyskupas Kulmo, lūgodamas pagalbos minavotam arkivyskupui, stigavoja jam kryžokų zokaną nesant nuo popiežiaus patvirtintą, skųsdamas juos, kaipo neklausančius daugiau Parusnyj žodžio dievo ir nebtikinčius į evangeliją; kaipogi jis tenai sako,

jog du išmintingu kryžokų kunigu, gėdėdamos daugiau jų kunigais besivadinti, į kitą zokaną įstojo[1].

Kad skaitytojas pažintų, kas per žmonės buvo toj gadynėj kryžokai, čia pridursiu vieną gromatą dievobaimingo kartuzo zokaninko, gyvenančio Parusnyj, Henriko Boringerio rašytą, guodžiantis d. mistrui tais žodžiais: „Nedori užveizėtojai ir teisdariai sėdi apykaimose, gobis turtų, teisybę mynioja ir vargdienius spaudžia, kaipogi vyresnybė juos taupo niekados nedrausdama. Tokius valdymierus kana kados Maižiešius į kartuves kabino į saulę vypsoti. Vargdieniui atima jo metinį nuopelną, kuo jis pačią ir vaikus galėtų kutinti. Kiekvieno vargutos kruviną prakaitą lapsėja. Godingas mistre! Kaip padorų, kaip išmintingą skelbė tamistą pirm trejų metų visame krašte, kiekvienas abydytas turi tau guostis! Tamista ketėjai visas neteisybes sudrausti. Tada velniai patys pekloj nusigando. Deja tam, kas to nenuveikė! Nugi vargdieniai bedūksauja pas dievą, jog jūsų avis vilkams atdavėt. Jei kana kados aukščiausias reikalaus skaitliaus, tada aš atsiliepsiu su šv. Jonu: „Deja man! Aš tylėjau." Visa visi žino ir regi, noris retam kuriam tas širdį tegildo, vyresnieji tą slepia. Pagonų valdymierai daug doresni buvo, nekai krikščionų. Vyresnieji paniekino dvasiškus įstatymus, noris patys kunigais vadinos. Taip pat iš ūkiškų įstatymų tyčiojos, sakydami: „Kas per Kulmo (Chelmo) tiesa, mes patys esam tiesa." Užtarytojus, norinčius vargdienius globti, kalinyčia gorina. Vienok kaimuose yra kamisoriai, pišoriai, launinkai, kurie su žinia vyresnybės per daug smarkauja. Tą sveikina launinką, kurs didžiau vargdienius žudo, kuriam dėkavodami, ponai sodina

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. V, S. 625.

į savo stalą. Per spaviednę išpažino, jog juos suokiantys vyresnieji neteisiai spręsti. Saunorių susitaikinimų perdėtojai nekenčia, noris visų mažiausiuose daiktuose nenorint reikia skųstis. Užaugus vargdienio javams jo dirvoj, ponas atima, reikalui radusis, jis turi brangiai brangesniai nuo jo apent mažesniu saiku pirkti, o jam savuosius pigiai pigesniai parduoti. Kas mistrui guodžias, tą į gelžinius deda ir iš jo namų būtinai ištremia. Lažai, arba baudžiavos, ir rinkliavos kas metą didinas. Žiemą kryžokai ponai superka pigiai javus, pavasarį turi juos žmonės brangiau nuo jų atpirkti. Ir taip tatai pas juos vadinos žmones šelpti. Kad skrynias savo primurdo pinigų, tad teatsižada vyresnybės. Jei koksai vyresnysis perdeda antveizą, tad nuo tos valandos jam nieko nebduoda, sakydamas: „Maitinkis nujau iš savo vyresnybės." Ai dievali aukščiausias, kas tad dingas su vargdieniais!

Su motriškomis lėbauja, kiekvienas daro ką tinkamas, mistras maž tuo tesirūpina; kad kunigai bažnyčiose meldžias, kryžokai karčemose sėdi ir zaunija. Kiekvienas nori sau vyresnybės, noris tyruose, jeib tiktai nuo kamendoto atstu būtų, kad savo knebinį be trukliaus brūztų. Vis dar parusėnai savo senovės dievus tebgarbina, nieksai tuo nesirūpino. Baudžiavininkams ir šventą dieną liepia darbus dirbti, apjakę gobiu, nori viešpatauti ir naudoti, bet ne mokyti ir atversti. Vergia jų senų dienų liuosybę. Juos vadina krikščionimis, bet nesielgia su jais krikščioniškai. Jei kas miršta bevaikiu, labyba tenka ponui kryžokui; nuo to dirvos pavirto į tyrus. Nė vieno žadėjimo neattiesia, iš prisiekos tyčiojas. Geras parėdymas nė pusę metų nepatenka, kaip kryžokai ir sumynioja po kojų. Palūkūnių, arba procentninkų, pergalvių arba

neteisiai siekiančių, svetmoterių visur liulėte liulėjo, ir už grieką nieksai sau neturėjo, kaipogi patys vyresnieji tą daro. Dailidės nukropia mergaites, pačias veda ir pameta. Išeiga ir lepumas kas dieną didinas. Pačiuodamies, arba pačias vesdami, ir užgavėdami velnio darbus dirba. Godingos baltos galvos slepias vyriškame apdare. Krominінkai ir karčemininkai trukina retus bažnyčininkus; mūšos tankios, kaipogi arklio, ne žmogaus, daugiau gailis. Ponai kryžokai nieko neskundžia, jeib tiktai pinigų gautų. Tai yra priežastis nakties lėbavimų karčemose, kurios kas dieną dauginas; dėl prakeiktos arendos suniko į kortas ne vien dvaruose, bet ir vargdienių ubladėse.

Burniuoja prieš dievą ir prieš tave, kunigai patys gyvena ūkiškai, ne kunigiškai. Visa pasavino vyresnybė *quod non tollet Christus tollet fiscus* [9], kunigams patiems reiks žemę arti. Ką kunigams atėmė, tą supenėjo žalnieriais. Ką ponai paliko žmonėms, tą jiems atėmė antveizai ir launinkai. Trumpai sakant, nėra nė kokios krikščioniškos žemės, kurioje dievo įsakymus taip niekintų, kaip Parusnyj."

Ką Boringeris gromatoj didžiajam mistrui rašė, tą Tauleris, jo sekretorius, aiškiai surinkime, arba kapituloj, išmetinėjo kryžokams — kortas, goslybą ir prekybą — tais žodžiais: „Daugioj puikioj bažnyčioj nebgarbina dievą daugiau, bet šunų pėdsekių tūkstančiais skaito, bažnyčias atduoda už pinigus, kurie pėdsekių grutis, ne knygas, skaito; našlėms ir siratoms atima tėviškes neteisingomis prisiekomis, testamentų neišpildo, ką tiktai patys turkai tedaro, ir, kad vargaliai parusėnai apie tą kalbėjo, kulia juos kaip šunis. Atskalūnų gana jau rados. Parusėnams patiems leidžia jų pagoniškus dievus posėti, jei tiktai pinigų už tą gali gauti. Bažnyčias griauti, kūdikius

galuoti, žmonas, mergaites žarginti kiekvienos dienos yra jų darbu." Daug dar galėčiau kryžokų nedorybių išpasakoti, bet man regis, jog ir nuo to gali spręsti mielas skaitytojas, kas per žmonės buvo kryžokai toj gadynėj.

Nu lietuviai ir lenkai, sukerštus kryžokams tarp savęs, turėjo naudingą pragumą visuotinai kibti į kryžokus ir tremti būtinai per jūrą, bet ant nelaimės lietuvių namų netaikos neleido to daryti.

Vos buvo Jogaila pagrįžęs į Lenkus, kaip vėl sukilo lietuviai. Kazimieras Skirgaila skaugėjo Vytautui sosto Lietuvos, o Boleslovas Švitrigaila, tikrasis brolis Jogailos, kursai, mirus Skirgailai, būtų sėdėjęs Lietuvos soste, taip pat grumzdė ant Vytauto. Skirgaila kliovės gudais ir savo lobiais, kuriuos buvo sukrovęs, valdydamas Lietuvos ūkę, ir galėjo vienas pats kariauti; to dėjęsis, ryžos Vytautą iš Lietuvos sosto versti, kareivius Guduose susamdęs, mandė, arba prabavojo, į Vilnių įsilaužti, bet nieko nenuveikė. Jogaila, išgirdęs apie tą, vėl atplustėjo į Vilnių kerštų taikinti, kas ir pavyko, kaipogi pavedė jis Skirgailai prie dalykų, kuriuos turėjo, dar Starodubą Severijoj, Kremenecą Volynijoj ir Senus Trakus Lietuvoj. Vytautas ant to sutiko, norėdamas visą savo galią ant Švitrigailos atsukti, kursai, apleistas nuo Skirgailos, vienas ir silpnas paliko, todėl reikalaująs svetimos pagalbos; Lietuvoj negaudamas,
1392 prasikraustė į Parusnį. Tuo pačiu laiku Skirgaila, Vytautas ir Jogaila sutarė tarp savęs, jei kitos kokios netaikos tarp brolių sukiltų, į ginklą nekibs, bet Jogaila vienas jiems teisybę padarys.

Guvus Vytautas, norėdamas dar ta pačia dingsčia Jogailai karaliui įtikti ir jo broliams pasigerinti, lūgojo, kad jis su savo broliu Andriejum Vygantu kali-

namu susitaikintų, kurį Jogaila pradžioj savo rėdos, kaipo norintį su pagalba kryžokų į Lietuvos sostą įsismeigti, buvo užrakinęs kalinyčioj, kaip jei šis su Skirgaila buvo susitaikinęs. Karalius jo paklausė ir Andriejų Vygantą paleido, kursai, prasišalinęs nuo rėdos ir rūmų, savo valsčiuose gyveno. Jo kilties buvo kunigaikščiai Polubinskiai. Taip sutaikinęs Jogaila sukerštusius brolius žiemą pargrįžo į Lenkus[1].

Taip besikyvojant Lietuvos kunigaikščiams, kryžokai, gieždami apmaudą ant Vytauto, vienu atveju įsilaužė į pilį Suražą ir jos pilies vyrą, Vytauto žentą, nutvėrė; antru atveju žygiuodami užėmė Gardiną ir valsčius Vytauto nuteriojo, 3000 imtinių ir 1400 žirgų į Parusnį išvarė. Patys, kaip sakiau, kerštaudami nespėjo lėbaujančių neprietelių drausti[2].

Įkūręs Vytautas pakajų į namus pradėjo rūpintis. Antri metai kaip jau karės tęsės su kryžokais, kuriomis lietuviai, pervis žemaičiai, buvo įgrobti nuo Parusnio pusės. Iždas, arba skarbas, Lietuvos ūkės ištuštintas, tolimesnieji urėdai, beje, Kijevo, Severijos ir Podolijų, kurias didžiuliai broliai Jogailos valdė, maž tenorėjo Lietuvos d. kunigaikščio klausyti, dar mažiau pinigų ir kareivių į talką leisti. Todėl Vytautas patarė už naudingą ir reikalingą Lietuvos ūkei tokius viešpačius nužeminti ir į jų apsiėmimus grąžinti; to dėjęsis, stiprindamos padarė sandarą su arkivyskupu Rygos ir Borisu, d. Tverės kunigaikščiu, savo posūniu, 3 dienoj rugpiūčio mėnesio.

Tarp tų atšiauriųjų urėdų, arba valdymierų, Lietuvos visų stipriausiais buvo Kaributas, Severijos urėdas, ir Vladimiras Kijevo, o Karijotas Podolijos,

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. 1, l. 1, p. 33.

[2] Koialowicz, His. Lit., s. 36; Voigt, B. VI, S. 11.

nuo kurių Vytautas reikalavo talkos ir pinigų, kuriuos kas metą į skarbą d. Lietuvos kunigaikščio turėjo krauti, bet nė nuo vieno nieko negavo, visi atšiauriai atsakė, bet per visus drąsiau Kaributas, Severijos urėdas, tais žodžiais: jis, Kaributas, kaipo sūnus Algirdo ir brolis Jogailos, nieko neduos Vytautui, Lietuva pati jam privalanti, todėl Vytautas tesidžiaugia, jei jis jį pakajuje teblaiko; jis ir kiti urėdai kito nieko, kaip tiktai vieną karalių Jogailą, savo viešpačiu teišpažįsta, todėl Vytautas te nesivilia nuo jo nei duoklės, nei talkos.

1394 Vytautas numanė, su kuo jis turėjo rištis, kaipogi, iki siuntiniams dar Kaributo nepagrįžus, sukėlė kareivius Lietuvoj ir Žemaičiuose. Kaributas, tokį atsaką davęs, patelkė sau kunigaikštį Riazanės ir į Lietuvą įsigrūdo. Vytautas su savo kariauna prieš; ties Nekudovo pilia Kalugos gubernijoj, paupy Tečės, susirėmė abi šali. Mūša buvo didžiai baisi, ilgas valandas varžės pergale, jau svietu nukrėsti laukai trakšojo; ant galo gudai išguro, Vytautas su savaisiais perlaužė jų rindas ir būtinai pergalę apturėjo. Įkandin vijo jis skriejantį neprietelių į Severiją. Kaributas nemintąs su savo žmona ir savo didžiūnais Naugardo rimtoj pilyj užsirakino, kurioje lobiai paties Kaributo ir jo diduomenės buvo sukrauti, kaipo buveinėj kana kados Severijos kunigaikščių. Pilyj buvo stipri įgulė, pati pilis storais zomatais aptverta ir pylomis apipilta, vienok ir tokią Vytautas apstojo ir ėmė laužtis, vildamos tenai didžius lobius rasiąs ir savo skarbą sušelpsiąs. Todėl pažadėjo savo kareiviams leisti pilį drevėti; ėmė grūstis paurmiai varu, vienkartu nekuriose vietose uždegė pilį. Tame niukinyj ir nuogąstyj svieto įsilaužė lietuviai į pilį. Kareiviai drevėjo sau gyventojų turtus, o kas buvo Ka-

ributo skarbe ir bažnyčioj sukrauta, tas teko Vytautui[1].

Pasidavė visa Severija Vytautui, kursai perdėjo tenai kunigaikštį Sanguškį savo urėdu. Kaributo žmoną ir vaikus, parvedęs į Vilnių, užrakino Aukštojoj pilyj, o patį gelžiniuose nusiuntė Jogailai į Lenkus. Vienok ilgainiui paleido ant galvojimos, arba parenkos, Kaributo uošvio kunigaikščio Riazanės. Kaributas, pamokytas klausyti, pasiėmė tarnauti Vytautui ir jo palikuonims, į vietą Severijos gavo rėdyti vieną dalį Podolijos su pilimis Braclavo, Vinicos, Kremeneco ir Sokoleco, kurias valdydamas, paskiau pastrūnijo jis pilį Zbaražo ir Višniaveco vadinamas, nuo kurių paskui vadinos kunigaikščiai Zbaraskiai ir Višniaveckiai. Vytautas nebgalėjo tuo pačiu žygiu kitų atkakliųjų urėdų bedrausti, nes turėjo namo grįžti ir namus nuo kitų neprietelių gynioti.

Viršiau minavojau, jog Švitrigaila, nestengdamas prieš Vytautą stembti, prasikraustė į Parusnį pas kryžokus pagalbos nuo jų veizėti, kurį d. mistras su džiaugsmu priėmė ir pagalbą jam pažadėjo, geisdamas sau valdžios ar vildamos tais kerštais Lietuvos kunigaikščių savo kraštą įturtinti plėšimais; ilgainiui tarės patį kraštą nuvergsiąs. Todėl ginklavos iš peties ir svetimuose kraštuose kareivius samdė. Taip rengiantis į karę, atkeliavo gaujos meldžionų į Parusnį iš Austrijos, Silezijos, Teutonijos, Prancijos ir Anglijos išganymą sau pelnyti, kariaudami lietuvius ir žemaičius.

Nujautę kryžokai Vytautą Severijoj kariaujant norėjo sužygiuoti į Lietuvą iki jam nepargrįžus. Todėl d. mistras, sunėręs savo kariauną su minavotais

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, s. 42—46.

1394 meldžionimis, visuotinai su Švitrigaila traukė į Lietuvą. Tenai eidami, nuteriojo panemunius ir nekurias pilis Žemaičiuose užėmė. Atėjus ties Marijos sala, Marienverderio pilia taip vadinama, d. mistras savo kariaunai puotą pakėlė ir garsius vyčius, arba ricielius, godos stale vaišino. Taip kryžokams ir kitiems tenai belėbaujant, Vytautas tuo tarpu klot namo su savo kariauna, kurią pailsinęs kiek galėdamas, ėjo ant kryžokų; d. mistras, papenėjęs savuosius, vedė prieš Vytautą. Ties Vilnium susirėmė šalys aiškioj mūšoj, retai kas beatminė taip rūstą ir kruviną mūšą, kaip ta kad buvo, kurioje lietuviai ir žemaičiai 30 000 (tūkstančių) vokiečių pakrėtė karvietėj, ką patys kryžokai savo raštuose pasakoja; vienok Lietuvos rašytojai nei tos puotos, nei to baisaus nuopuolio kryžokų neminavoja. Bet tas yra žinomu, jog tą metą kryžokai su didžia galybe antpuolė Vytautą ir, Vilnių apstoję, veltui per du mėnesiu tuoįtimpos vėtravojo, kurio negalėdami narsybe nuveikti, užsikėto ant galo vylium įgauti. To dėjęsi, ištikimą tarną Švitrigailos įleido į Vilnių, kursai, pasimetęs sprukliu kryžokų, gudų kunigus perkalbėjo, kad, kryžokams griaunantiems į pilį, jie uždegtų, ką ir buvo gudų kunigai pasiėmę padaryti, nes vienas pasitiko tarp tų pačių kunigų, kursai išreiškė Vytautui, kursai ir tą neprietelių ketėjimą sugaišino: kaipogi kryžokai, griaudamies į pilį, nerado to, ko vylės rasti. Ant galo, nestengdami įsilaužti nei varu, nei vylium ir stokodami peno, atstojo. Vytautas tuo tarpu su savo lengvąja jočia įkandin vijo paeinančius kryžokus, peną jiems grobstė, kuriuos ant galo, užpuolęs tarp versmių, mažne visus tenai sumurdė ir tapo jų pergalėtoju[1].

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 39.

Vytautas nebgalėjo bekariauti kryžokų, nes reikė grįžti į Juoduosius Gudus likusiųjų Lietuvos atkakliųjų urėdų drausti. Visų pirma pradėjo su Vladimiru, Kijevo urėdu, kurios karės dvi priežasti buvo: viena, jog pagal sandaras buvo pasiėmęs Vladimiras Kijevą atduoti Skirgailai, ko iki šiol nedarė; antra, kad Vytautas, išsikraustęs į Parusnį, kiūtojo vargdamas, jis, Vladimiras, kuo didžiau Jogailą drąsino, kad Vytautui d. kunigaikštijos nepavestų, ir iš visos galios padėjo Jogailai karaliui Žalgiriuose, arba Jatviežiuose, pilis Gardiną, Drohičiną, Suražą varu užimti.

Likimas Kaributo ne nugandino Vladimirą, bet dar didžiau jį ginkluodino. Vytautas visų pirma užėmė pili Ovručą ir Žitomirą ir tuojau jiedvi atdavė Skirgailai. Tad traukė prieš Vladimirą, kursai pasi- 1395
tiekęs laukuose lūkuro ateinančio Vytauto. Abi pusi rengės jau į mūšą, kad tuo tarpu atkako Jogailos siuntiniai, kurie tuojau abi pusi suderino. Vladimiras Algirdaitis atdavė Skirgailai Kijevą, o pats sau gavo pilį Kopylį su apygardomis būtinai, kursai ilgainiui pastrūnijo pilį Slucko ir nuo vardo savo sūnaus Aleksandro Olelkos buvo vadinamas kaipo pradžia Slucko kunigaikščių, garbingų Lietuvos veikaluose; pervis kariavo garbingai prieš totorius. Vytautas, perdėjęs Skirgailą Kijeve, liepė užimti nuo totorių pilis Zvenigorodo ir Čerkasko, kursai, pagal įsakymą Vytauto užėmęs tiedvi pili, pargrįžo į Kijevą[1].

Tenai gi, beje, Kijeve, pasitikęs koksai zokaninkas, Foma vardu, metropolito vietoj, užsigeidus kana kados Skirgailai medžioti; to dėjęsis, persikėlė antrapus upės Niperio. Tas Foma, užkvietęs minavotą kunigaikštį į puotą, tenai rūmuose metropolito vai-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 47.

šindamas būk jam padavęs indėves, arba tručizną. Iš tos puotos kunigaikštis Skirgaila nuėjęs pas Miloslavičius viešėti, būk tenai staiga apsirgęs. Trijų karalių dieną, subatoj, sirgdamas pagrįžęs į Kijevą, kame 7-oje dienoj ir mirė, kurį palaidojo Pečersko klioštoriuj šalip šv. Teodoro.

Vytautas į Skirgailos vietą perdėjo Kijevo valdymieru savo bendrą ir tarną laimės ir nelaimės kunigaikštį Alšėnų Ivaną Augmantą, arba, kaip jį prašaleičiai vadina, Algimantą.

Tuo tarpu pats Vytautas kariavo Podolijose su Karijotu, urėdu Podolijų, kursai, nenusiminęs likimu Kaributo ir Vladimiro, kame gaudamas Podolijose ir Valakijoj susamdęs kareivius, traukė prieš Vytautą, su kuriuo susitikęs ties Braclavo pilia; nuo pirmojo antpuolio Karijoto kareiviai, kaipo samdytiniai, išguro nuo Vytauto žaliūkų, nurumbėjusių karėse. Pats Karijotas vos beįmuko į Kameneco pilį, kurią jis buvo kaip reikiant mitalu apveizėjęs. Vytautas, tuo tarpu užėmęs kitas pilis ir sritis, paskui bloškės ant Kameneco. Dar ant Vytauto laimės, o rasi ir jo guvumu, sukeršto podolionys su valakais pilyj ir norėjo jam pasiduoti ant varunko, bet kad Vytautas kas kartą didžiau spaudė, ant galo pasidavė jo malonei[1].

Ir taip Vytautas sunėrė vėl Podoliją su Lietuva ir lietuvius pilyse vyresniaisiais perdėjo. Karijotas su savo gimine į Vilnių keliauti turėjo. Nugi lenkai pradėjo skaugėti Vytautui ir krūpauti, kad jie savo pretenzijos ant Podolijos tokiu jo užkariavimu nenustotų, bet jis jiems aiškiai stigavojo, jog jis tą kraštą ne kaip nuopelną savo naujos pergalės, bet kaip seną ir karėmis Algirdo įgytą kraštą nuo totorių, prigu-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 48.

lintį Lietuvai, į savo valdžią paėmė. Jogaila daug vargo turėjo, neužpykindamas Vytauto, lenkų tiesą stigavoti. Vytautas ant galo nuleido ir tereikalavo sau nuo lenkų pagrąžinimo karės kaštų 40 000 auksinų, kokios sumos Lenkų skarbe nebuvo. Tai Krokuvos pilies vyras Spitka iš Melštino tą sumą Vytautui atguldė. Todėl Vytautas, palikdamas sau pili Braclavą ir Vinicą, antrą dalį Podolijos su pilimis Smotričės, Skalos ir Červonogrado atdavė lenkams, kurias Jogaila atdavė minavotam Spitkai palūkų vietoj, arba procento, lig savo pinigus išrenkant.

Kad Vytautas su savo atkakliais urėdais Podolijoj ir Juoduosiuose Guduose kariavo, kryžokai tuo tarpu Lietuvą nusiaubė. Su viena kariauna marčelga kryžokų Lietuvą nuteriojo, su antra d. mistras su Sambijos urėdu pavietes Varnių ir Raseinių nudegino, o su trečiąja kariauna Koborgas, kamendotas pilies Balgos, pavietę Drohičino nusiaubė kardu ir ugnia. Nesgi lietuviai ir žemaičiai, išleidę savo kareivius su Vytautu į Gudus, nebstengė kaip reikiant nuo vokiečių gintis, kurie, sugrieję nepaseikimą grobį, nusluoguoti pagrįžo į Parusnį.

Pargrįžęs Vytautas iš Podolijos įkandin gulė į Parusnį ir tenai Įstrupio, arb Insterburgo, apygardose tą patį išdarė, ką buvo kryžokai Žemaičiuose ir Lietuvoj padarę. Padaugavį taip pat nuteriojo, pilį Dina- 1396
burgo užėmė.

Gudų pusėj vis buvo nutilusi, bet Švitrigaila, skaugėdamas Vytautui laimės, tuojtimpos gundino abu mistru Padaugavyj ir Parusnyj ant karių, kurio paklausiusiu sausyj mėnesyj įpuolė į Žemaičius ir baisiai baisesniai tūlas apygardas nuteriojo. Vytauto kareiviai Guduose duonose žiemavojo, todėl negalėjo vokiečių įkandin drausti, vienok, skubinai su-

traukęs kelis pulkus, apstojo Daugavos pilį Dinaburgą, į kurią varu įsilaužęs, išdrevėjo ir apygardas baisiai baisesniai nuteriojo. Buvo Vytautas jutęs, jog Švitrigaila iš Parusnio persikėlė į Padaugavį, todėl tarė, jog jis nuo tos pusės kariaus Lietuvą, nuo kurios iki šio laiko turėjo pakajų. Bet Švitrigaila ką kitą dūmojo, kaipogi regėjo, jog kryžokai, kariaudami įpuoliais Lietuvą, patys save turtino, o jam nieko gero nedarė. To dėjęsis, susimokė su diduomene gudų Vytautą nuo Lietuvos sosto stumti.

Vitebsko sritį valdė tuo kartu į vardą karaliaus lenkų Teodoras Viosna, kaipo jo veldėmę, noris ji Lietuvoj buvo, bet, kaip tankiai nutinka, urėdas karaliaus Vitebske daugiau linksminos, nekaip rėdymu rūpinos, todėl Švitrigaila, kliaudamos gudais, su tūkstančiu joties atlindo per Balostekės girias pas Vitebską, kurį tuojau apgulė; pačią vietovę užėmė tuojau ir sugavęs urėdą Viosną per mūrą išsviedė. Paskiau užėmė Oršą ir kitas pilis, tarp Daugavos ir Niperio upių esančias, be kokio vargo, kaipogi gudai jam patys pasidavė pagal sutarimą[1].

Tame steigime Jogaila gėdėjos savo urėdo ir liepė Vytautui Švitrigailą sudrausti. Šis pasiėmė veikiai, ketėdamas krivičius veikiai pamokyti, kaip jie turi godoti Lietuvos d. kunigaikštį. Orša apent tuojau Vytautui pasidavė. Taip pat kunigaikščiai Drucko, kurie Švitrigailą buvo šelpę, prisiekė, kryžių bučiuodami, Vytautui ir jo palikuonims tarnauti, kuriems Vytautas dovanojo. Tą patį padarė Jurgis Sviatoslavičius, Smolensko kunigaikštis, ir savo kariauną su Vytauto sunėrė.

Vytautas, pastiprinęs savo kariauną tais talkininkais, traukė prieš Vitebską, kurį tuojau apstojo.

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 51.

4 nedėlias Švitrigaila, užsirakinęs tenai su kalavijonų kareiviais, lig paskuojos gynės su tokia narsybe ir kantrybe, kurios aprašyti negal. 30 dieną lietuviai pralaužė ardymus mūruose Žemosios pilies, į kurią Vytautas su savaisiais įsigrūdo. Visa, kas buvo Žemojoj, susikėlė į Aukštąją pilį; tenai tokiame suspaudime rados badas, tuojau ir sedicija kėlės prieš Švitrigailą; Aukštąją pilį Vytautui atdavė. Ir taip Vytautas įgavo į savo nagą ne vien pilį, bet ir patį Švitrigailą, kurį apkalęs nusiuntė Jogailai į Lenkus, o Vitebske lietuvius perdėjo urėdais.

Vytautas, pargrįžęs iš Parusnio, buvo Glebui Sviatoslavičiui valdžią Smolensko pagrąžinęs, o Jurgiui, jo broliui, pilį Rostovo su apygardomis buvo įdavęs valdyti. Paskui Olegas, kunigaikštis Riazanės, uošvis Glebo, skaugėdamas Vytautui jo galybės, papaikino savo žentą Glebą, kursai, paklausęs jo, ne vien Vytauto nebklausė, bet apygardas Oršos sariojo ir senuosius ūkininkus tremdamas laukan iš jų tėviškių, o savo bendrams jas duodamas. Tą pajutęs, Vytautas nuleido pas jį siuntinius jautotis, dėl ko jis taip elgias, bet Glebas, paikinamas nuo savo uošvio, žiauriai lietuvių siuntiniams atsakė. Todėl Vytautas grįžo vėl į krivičius, išginęs neprietelius iš Oršos, traukė prieš Smolenską. Tą regėdamas, Glebas išsikraustė su žmona pas savo uošvį, o pilis Smolensko su apygardomis pasidavė Vytautui, kursai tenai urėdais perdėjo žemaičius Boreikį ir Jomantą. Pasigailęs ilgainiui Vytautas kunigaikščio Glebo įdavė jam pilį Poloną su apygardomis valdyti[1].

Besant Vytautui Smolenske, atkeliavo tenai Tochtamyšas, chanas totorių, išvarytas nuo garsaus Timū-

[1] Kojalowicz, Hist. Lit., p. II, p. 54—55,

ro, pergalėtojo Azijos, su visa savo diduomene pas Vytautą pagalbos lūgoti ir meilauti, kad jį į jo rykę apent pagrąžintų. Vytautas, mandagiai jį priėmęs, pažadėjo jam pagalbą: kaipogi pats krūpavo pergalėtojo Bajazeto, kad neatsisuktų kuomet į Lietuvos šalis, todėl rodės jam iki laiku reikią pavojingą neprietelių sudrausti.

Tuojau Vytautas, perskiedęs savo kariauną į dvi dali, su viena išsiuntė Lengvenį, urėdą Mstislavlio, drausti Olego, kunigaikščio Riazanės, paikintojo kitų kunigaikščių ir priežastį visų sedicijų, arba ermyderių, Guduose; su antra dalia kariaunos išleido Algirdą, kitą garsų karvedį, per tyrus (dzikie pole) vadinamus į antrapus Dono ir Volgos upių išsijautoti apie totorius, o galint su dievo padėjimu juos ramdyti. Pats tuo tarpu, palikęs Smolenske, naujais zomatais tverdino jo pilį.

Pavyko abiedviem Lietuvos karvedžiam: Simonas Lengvenis, nuėjęs į Riazanės kraštą, niekame nesutikdamas Olego, visą sritį tarp Okos ir Dono upių ugnia ir kardu teriojo ir drevėjo, ką užeidamas; ant galo, sugriejęs tenai nepaseikimą grobį, pagrįžo į namus su visa kariauna, nusluoguota turtais ir gėrybėmis.

Antras karvedys Algirdas sustojo į abažą padonėj. Tenai jis nujautė 3 chanus totorių prieš save traukiant su didžia daugybe svieto. Algirdas susiprato per toli įėjęs į neprieteliaus kraštą, nuo kur grįžti jau nebgalėjo ir tenai ar mirti, ar pergalėti turėjo. Ryžęsis ant to Lietuvos karvedys laukuose abaže stovėti. Totoriai savo būdu atvejų atvejais veltui puldinėjo ant lietuvių abažo. Ant galo ištiko į aiškią mūšą; abi pusi rėmės su visų didžiausia narsybe ilgas valandas, vienok, noris su didžiu vargu, lietuviai per-

laužė totorių rindas ir didžią piūtį padarė: kaipogi visi 3 chanai krito karvietėj, neapregimi laukai svietu nukrėsti paliko, retas beišsprūdo nuo giltinės. Ginklai, žirgai ir, kas vien buvo turtų, visa teko lietuviams. Algirdas pargrįžo leliodamas į Smolenską, kame rado, kaip sakiau, Vytautą zomatus pilies betverdinantį[1].

Tos pergalės didžiau dar nugandino Lietuvos neprietelius, o Vytautą stiprino, kursai sukėlė visus gudų kunigaikščius į Smolenską į sueimą; tarp kitų atėjo tenai ir Vasilijus, d. kunigaikštis maskolių, su dovanomis Vytautą, savo uošvį, pasveikinti. Susirinkus tenai kunigaikščiams į Vytauto abažą, jis sudėjo karės rodą akivaizdoj Tochtamyšo, kursai lygiai buvo toj rodoj; Vytautas rodė, kaip naudingu buvo daiktu visuotinai Tochtamyšą šelpti; paklausė jo kunigaikščiai ir pasiėmė iždą, arba skarbą, krauti ir kareivius į talką leisti. Paženklinęs Vytautas Kijevą vieta susinėrimo kariaunos pagrįžo į Lietuvą.

Pagrįžęs Vytautas namo liepė Tochtamyšą antturėti ūkės iždu pagal jo luomą, kitiems jo tarnams ir kunigams išdalijo žemes, nuo kryžokų išteriotas; išskaidęs jis būriais po visą Lietuvą — vienus apie Vilnių, kitus apie Trakus, Minską, Gardiną, ne vien kiemuose leido jiems gyventi, bet ir pačiose pilyse, papiliuose, Vilniuj pačiame šiandien dar tebėra gatvė, Totorių vadinama, kurioje gyveno; Šnipiškėse, taip vadinamame Vilniaus papilyj, patys totoriai tegyveno ir savo bažnyčią, arba mečetę, turėjo, kurios palaikai iki šios dienos tebėra [10]; leido jiems pagal jų bočių probočių įstatymą dievą garbinti, be mokesnių, be kitų kokių sunkybių gyventi, liepdamas

---

[1] Koialovicz, Hist. Lit., p. II, p. 57—58.

tiktai, karei kėlusis, lygiai su kitais lietuviais ir žemaičiais į karę traukti savo iždu prieš ūkės neprietelius. Mažne visi tie naujukai totorių iki šios dienos tebgyvena Lietuvoj minavotose vietose.

Tos pergalės Vytauto, noris, kaip sakiau, namiškius neprietelius nutildė, vienok už rubežiaus kitus sukėlė: kaipogi ne vien kryžokai povyzojo skaugėdami, bet pats karalius vengrų ir ciesorius teutonų Zigmantas guodės visam pasauliui ant Vytauto, jog jis tuoįtimpos kariaująs ir kas dieną pergalįs lygia dalia krikščionis, kaip ir pagonis totorius, vildamos ilgainiui galėsiąs visuotinai prieš visus stengti, nugis dabar norįs Didįjį Naugardą nuveikti, kurio platūs kraštai ir nepaseikimi turtai dar didesniu ir nuogąstesniu padarytų. Taip pat d. mistras kėlė visą Teutoniją ant lietuvių, sakydamas daug lietuvių einančių į gudų tikybą, kurią toj gadynėj už nekrikščionišką dar turėjo, jog Vytautas dedąs į savo pilis gudus, pagonis, bendraująs su turkais ir totoriais, Lenkų karaliaus neklausąs, atgaliai pats geidžiąs Lietuvos karalium tapti, meilaująs sau karūnos nuo popiežiaus; bengė tais žodžiais: „Saugok dieve nuo to, kad visi netikėliai ir gudai glaustųsi prie jo, tad ir kryžokus nugaluotų."[1]

Vytautas tuo tarpu norėjo visų pirma su kryžokais sandaras padaryti, bet d. mistras vangstės ir nairės, sakydamas, kad Vytautas vadus duotų naujam pakajui ir prisiektų, jog lietuviai nebatkris į pagonybę; to jis nenorėjo daryti, o Jogaila sakės mistrui gana turįs vadų iš Lietuvos, kurie galvoja už krikščionų tikybą, o vyskupas Vilniaus pasiėmė prisieka popiežiui paskuojus pagonis atversti ir ap-

---

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., B. III, S. 8.

krikštyti, nesirūpinant d. mistrui. Vytautas tuo tarpu stigavojo, jog žemaičiai, kurie iki šiol, gyniodami savo liuosybę, su vokiečiais kariavo ir imstės, nugi liausis nuo karių ir kryžokų klausys. D. mistras ant to jam atsakė: „Bendrau, kam stigavoji! Niekados nei jūs, nei jūsų praėjūnai negalėjo tų žmonių, apaugusių giriomis, suvaldyti, pats tą pripažinsi, kuriuos mums seniai jau popiežius ir ciesorius padovanojo su jų kraštu, kad mes juos tenai atverstumėm į krikščionų tikėjimą."[1]

Taip besikaulijant Vytautui su kryžokais, Jadvyga karalienė atleido Vytautui gromatą, jog Jogaila, vesdamas ją į žmonas, Lietuvą ir Gudus jai užrašė už vainiką. Todėl ji reikalaujanti nuo savo dieveries duoklės, arba donies. Vytautas, perskaitęs tą gromatą, neišpasakytai supyko ir tuojau lietuvius ir žemaičius sukėlė į sueimą į Vilnių, kuriame tenai akivaizdoj visų tėvūnų patsai perskaitė jiems tą gromatą Lenkų karalienės ir klausė jų, kuo metu lietuviai ir žemaičiai lenkams duoklę mokėjo. Ant to visi atsiliepė neatmenantys ir iki šiol liuosa tauta esantys, niekam duoklės nedavę ir neduosiantys. Regėdamas patį Jogailą skaugėjant jam garbės ir laimės, nebsivangstė su kryžokais sandarauti, kaipogi tą patį metą šv. Jurgio dieną Gardine padarė sandaras su kryžokais, kuriose paženklino rubežių tarp Lietuvos ir kryžokų kraštų; pagal tas sandaras Nevėžio upė turėjo būti rubežium tarp kryžokų krašto ir Lietuvos. Ir taip Vytautas pavedė būtinai kryžokams Žemaičius, kuriuose vienok paliko sau liuosą medžioklę iki savo gyvos galvos; pasiėmė jiems Jogailą perkalbėti patvirtinti sandaras ir padėti pastrūnyti 3 pilis

---

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., B. III, S. 5—6.

Žemaičiuose; išsižadėjo pleskavionų, kuriuos savo globoj turėjo, ir, kryžokams kariaujant, ketėjo jiems talkinėti; bažnyčios Rymo ir ciesoriaus pasiėmė klausyti; abi pusi sau liuosą prekybą paliko, muitų neketino bedidinti, valsčionų nenovyti, nė kokio neprieteliaus per savo kraštą neleisti. Tas sandaras Vytautas šv. Mykolo dieną Dubysos saloj didžiąja ūkės žyme apžymėdino akivaizdoj didžios puotos ir iškilmės. Lygia dalia kryžokai nuo savo pusės tą patį tenai padarė, ir tuos raštus vieni antriems iškeitė. Pavardes liudininkų lietuvių, arba svietkų, tame rašte išrašiau: Vladimiras, brosis Vytauto, Zigmantas, jo brolis, Jurgis, kunig. Pinsko, Mykolas, kunig. Zaslavlio, Aleksandras, kunig. Starodubo, Ivanas, kunig. Alšėnų, Ivanas, kunig. Drucko, Jomantas iš Klecko, Milgaila, Ašmenos pilies vyras, Barkus iš Uiso, Vasilijus Boreikis, Čupurna, rūmų marčelga d. kunigaikščio Vytauto, Goštautas, Krėvos pilies vyras, Sungaila, Kauno pilies vyras, Valimantas, Pluškio sūnus, Vigaila, Vilkmergės pilies vyras, Astikas, Užpalių pilies vyras, Kareiva, Medininkų pilies vyras, Buivydas, Kernavės pilies vyras, Girdiejus, Šaumanto sūnus, Gataras, sūnus Tautegindžio, ir Gintautas, sūnus Vilgaujo. Visi, kaipo liudėjai, nuo Vytauto pusės patvirtina tą, ką jis kryžokams buvo pavedęs[1].

Vytautas tuojau įdavė brolį savo Zigmantą kryžokams vadui naujųjų sandarų, o kryžokai pradėjo rėdyti Žemaičius savotiškai, pilis iš naujo tenai strūnyti, kurias pirma žemaičiai buvo išgriovę, kurie vienok daugiau girdėjo savo neišžengiamose giriose kryžokų rėdą, nekaip jos klausė, kaip tuojau mielas skaitytojas regės.

---

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., B. III, S. 16.

Taip nu pasistiprinęs Vytautas ėmė ginkluotis į ketamą karę prieš totorius. Daug buvo tokių, kurie jam nelinkėjo tos karės, pervis jog jau tuo metu kariaudami nekurie Lietuvos karvedžiai apie Azovo pilį antrapus Dono upės buvo nuo totorių pergalėtais, tarp kitų pats Patrikas, brolis Vytauto, paliko tenai karvietėj. Tų visų žygių nei tų mūšų nėra dar šiandien aiškiai išguldytų, kurias lietuviai anapus Dono upės už Azovo pilies turėjo. Jogaila pats, ar tuo nuopuoliu nusiminęs, ar skaugėdamas Vytautui laimės, gyniojo jam prieš Timūrą, pasaulio nuogąstį, kalaviją kelti, labiau jis linkėjo artimuosius pergalvius kryžokus graudinti. Karalienė pati nieko gero tenai jam nelėmė, kuo daug sušyžino lenkų diduomių, kurie norėjo į tą karę traukti. Bet Vytautas, didžiuodamos ligšioline laime, niekam nenulenkė savo ausies, kursai sandarą padaręs su kryžokais, kurie pasiėmė ne vien pakajų saugoti, bet dar 500 šarvuotų vyrų leisti į talką prieš totorius pažadėjo. Vytautas traukė kareivius nuo visų pusių — iš Žemaičių, Lietuvos ir iš kitų kraštų. Atėjo dar tenai 3 lenkų vojevodos su daugybe kitos diduomenės, kurie saunoriai kaipo į kokią šventą karę buvo išsirėdę. Lietuvos pačios kariaunoj, rašo, pačių Lietuvos kunigaikščių buvusių 50.

Visa ta kariauna traukė iš Kijevo į tyrus. Pradžioj niekame nematė neprieteliaus; to dėjęsis, Vytautas persikėlė per upę Psolą ir Sulą be vargo, bet juo toliau traukdamas pamatė pavorkslyj Timūrą su baisia kariauna stovintį, daugiau norintį sandarauti su lietuviais, nekaip kariauti, kursai, norėdamas nusikratyti karės, atleido pas Vytautą siuntinius, kurie sakė jam: „Skaisčiausias viešpatie! Klausiam mes tavęs priežasties tos karės, mes į tavo rubežių niekados

neįžengėm." Vytautas siuntiniams atsakė: „Aukščiausias tiekia man valdžią viso pasaulio. Timūras turi būti mano sūnum ar tarnu, ar vergu." Timūras ir po tokio atsako širdingai dar norėjo ir d. Lietuvos kunig. Vytautą išpažino savo viešpačiu, ir duoklę pasiėmė jam šilti, bet Vytautas ir tuo dar nesikakino ir reikalavo, kad totoriai, mušdami savo pinigus, jo veidu apžymėtų. Timūras lūgojo nuo jo 3 dienų rymoti. Buklus totorius tuo tarpu siuntinius su dovanomis Vytautui laidė, lūkurdamas ateinančios pagalbos nuo savo tolimesnių karvedžių. Kaipogi Timūras tame daikte nenusivylė, nesgi atėjo jam pagalbon garsus jo karvedys, Ediga vadinamas; tas, išgirdęs apie pakajų kalbant, atsakė: „Aš velijuos mirti!" ir tuojau leidos į paupius Vorkslos, norėdamas pats pasiregėti su d. Lietuvos viešpačiu, kurį sutikęs, tarė: „Narsus viešpatie! Chanas mano tave teisingai pripažino savo viešpačiu, tu už jį esi senesnis, bet jaunesnis už mane, todėl nusižemink ir būk tarnu mano ir, pinigus Lietuvoj mušdamas, apžymėk mano veidu." Ant to supykęs Vytautas liepė kariaunai savo per Vorkslą keltis. Nekurie karvedžiai Vytauto, matydami neapregimas gaujas totorių, linkėjo labiau sandarauti, nekaip kariauti su neprieteliais, ir pats Vytautas abejotinu rodės, ir Ediga netoli buvo nuo pakajaus, vienok atsirado daugiau tokių tarp jaunuomenės, kurie geidė mūšos: kaipogi vojevoda Ščukovskis, lenkas, regėdamas abejojantį Vytautą, tarė: „Garsingas kunigaikšti! Jei nenori pats mirti, gailėdamos savo jaunos ir grakščios žmonos, leisk bent mums mirti ir tuos netikėlių būrius išblaškyti." Tą išgirdęs, Vytautas liepė trimitus pūsti į mūšą,
1399 kuri prasidėjo 12 dienoj šilo mėnesio m. 1399. Lietuviai pradžioj vylės daug pagalbos turėsią savo pūš-

kose, bet tas ginklas toj gadynėj nebuvo taip patogus kiekvienoj vietoj, kaip kad šiandien, kaipogi negalėjo veikiai pasukti nei nuveizėti, nei iššauti, lig neprieteliams neantpuolant. Pirmajame susirėmime totoriai negalėjo išturėti smarkumo lietuvių ir buvo pradedantys gurti, bet tuo tarpu Timūras, stiprindamas savo rindas, apsiautė nuo visų pusių lietuvius ir kuo narsiau surėmė. Lietuviai, noris ir tokioj paskutinėj būdami, drąsiai visur dar neprietelius graudino, rodydami stebuklus savo narsybės ir kantrybės; Vytautas pats, priešakyj skraidydamas, vienus drąsino, kitus stiprino ir neprietelius skynė. Ant didesnės nelaimės lietuvių suniuko jų jotis su pėsčiaisiais, kurie, nuo tranksmo žirgų nebgirdėdami nei balso savo vyresniųjų, nei trūbų, o tuo tarpu nuo visur graudinami nuo neprietelių, ant galo išguro. Ščukovskis vojevoda pirmasis nuo karvietės paspruko, tarp lietuvių retas beliko, 74 kunigaikščiai atgulė karvietėj. Vytautas pats greitumu savo žirgo gyvas beliko; nepaseikimi turtai, gėrybės, ginklai teko pergalėtojams. Totoriai, įgiję taip garsią pergalę, įkandin vijo lietuvius ir į Kijevą atsirėmė, kursai išsipirko nuo neprieteliaus, duodamas 3000 svarų sidabro, o Pečioros kliošторius ypačiai už save 300 svarų sidabro. Totoriai tuo pačiu įnirtimu nusiaubė Lietuvos sritis iki Lucko ir su nepaseikimu grobiu pargrįžo namo[1].

Tą metą mirė Jadvyga, karalienė Lenkų, prie kūdikio; lietuviai didžiai jos gailėjos ir raudojo, kaipogi ji juos dideliai mylėjo, pervis norėjo jiems kokį tokį akylumą įkurti, regėdama, jog juos visi kropia dėl to vien, jog nemokėjo nei rašyti, nei skaityti. To-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p.

dėl, nesant dar Krokuvoj mokslinyčios didžiųjų iškalų, Prahoj, Čekų buveinėj, kame didžioji mokslinyčia buvo, lietuviams tenai konviktą, arba kollegium, minavota karalienė įkūrė. Mirus karalienei, Jogaila karalius paliko našliu ir bevaikiu, tarės nuo rykės Lenkų atliksiąs, todėl prasišalino į Lietuvą siuntėjimo* lenkų laukti, kuriems rasi rodytųsi nepatogiu; ketėjo sau Lietuvos rėdą nuo Vytauto paimti. Bet tuojau nuramdė jį lenkų diduomenė, žadėdama lig jo gyvos galvos kito karaliaus nekelti.

1400 Ateinantį metą Jogaila karalius vedė antrą žmoną, Kazimiero karaliaus podukrą, dukterį vengrų didžiūno, Cilly vadinamo. Į veselę atkeliavo ir Vytautas su žmona. Tenai buvo pradedantys teirautis apie atnaujinimą tarp lenkų ir lietuvių vienybės, bet linksminantis nebuvo laiko tuo rūpintis, todėl sutarė tą reikalą Lietuvoj nubengti. Vienok kunig. Starodubo Andriejus Vygantas apsiėmė raštu karaliui, jog jis ir kiti Lietuvos kunigaikščiai, mirus Vytautui, ne kitą ką, tiktai Jogailą karalių, savo valdymieru išpažins. Vytautas, pagrįžęs į Lietuvą, pastrūnijo pranciškonims Kaune ir Ašmenoj bažnyčias ir kliošlorius turtingai apdovanojo, dėkavodamas dievui, jog nuo totorių išliko. Tuo pačiu laiku pastrūnijo bažnyčėlę labai gražią šv. Onos Vilniuj, nesgi jo žmona vardu buvo Ona[1].

1401 Ateinančią žiemą atkeliavo Jogaila į Lietuvą ir tuojau sueimą užsakė į Vilnių, kad tvirčiau lenkų vienybę su lietuviais panaujintų. Jogaila pirmiau daugiau buvo pažadėjęs, nekaip galėjo attiesti, todėl lenkai nebsikliovė juo ir reikalavo patvirtinimo tų

---

* *PII:* sintėjimo.

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 66.

žadėjimų, kas ir įvyko: kaipogi Lietuvos luomai pasiėmė ant rašto su visomis savo kunigaikštijomis, sritimis ir urėdijomis saunoriai ir liuosais su lenkais susinerti. Vytautui mirus, turi Lietuva su visomis savo sritimis karaliui ir Lenkų rykei tekti. Jei Zigmantas, sūnus Kęstučio, bus ištikimu Lenkų karaliui ir Lenkų rykei, vieną dalį kunigaikštijos Naugardo su kitais valsčiais veldėti galės. Vytauto žmona turėjo lig savo gyvos galvos dėvėti valsčius, vainikui užrašytus. Dar sutarė — karaliui mirus, nei lietuviai be lenkų sau d. kunigaikščio, nei lenkai be lietuvių sau karaliaus neskirs. Ant galo abi tauti vienus sau neprietelius turės, vieni antriems kariaujant talkinės. Kiti sako, jog buvęs vienas artikulas: mirus Jogailai, lenkai pasiėmę Vytautą į savo karalius kelti, vienok raštuose to nėra minavojama.

Taip besandaraujant lietuviams su lenkais, Romanas Petrilovičius, viešpats Valakijos, įsigrūdo į Podoliją ir tenai ėmė terioti ir siaubti, bet Podolijų urėdas kunigaikštis Švitrigaila, kurį Jogaila, išleidęs iš kalinyčios, buvo tenai urėdu perdėjęs, ne vien valakus pergalėjo, bet ir patį Petrilovičių sugavo, kurį jis ne pirmiau paleido, kaip kad jis savo kraštą į lietuvių globą atdavė ir jiems tarnauti pasiėmė[1].

Tą metą čekai, nukėlę nuo savo ūkės sosto Vac- 1402
lovą karalių, niekam nederantį, atleido iškilmingus siuntinius pas Jogailą karalių, siūlodami jam savo karūną, bet buklus karalius atsisakė nuo jos, kaipogi numanė, jog tuo įsipainios į karę su Vaclovu, jų karalium, ir jo broliu Zigmantu, karalium Vengrų. Kad tuo tarpu patys čekai buvo didžiai suirę namkare husitų. Todėl atsakė Jogaila jų siuntiniams, jog jis ne-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, s. 67.

nori rykauti tokios tautos, kuri iš valdžios krikščioniškos ir visuomenės bažnyčios išsilaužė.

1403 Tuo tarpu išmestas Jurgis, Smolensko kunigaikštis, numanydamas Vytautą pakriūšusį esant nuo karės totorių, užsikėto smeigtis į Smolensko kunigaikštiją. To dėjęsis, susinėrė su kunigaikščiu Riazanės ir apstojo Smolenską; lengvai vietovę su pilia užėmė. Daug gyventojų, pervis diduomenės, labai jo sau linkėjo, bet jis tenai baisiai smarkavo ant lietuvių, kurių išmušė ne vien kareivius, bet ir visus vyresniuosius, tarp kitų patį pilies vyrą kunigaikštį Briansko, vos kūdikius ir žmonas gyvus beliko.

Vytautas, išgirdęs apie tą, kas Smolenske nutiko, paėmęs lietuvius ir nekuriuos lenkų samdininkus klot pas Smolenską. Ištikus į mūšą su patrakėliais, Vytautas pergalėjo Jurgį kunigaikštį ir apent pilį įgavo su visu kraštu, kurį, kaipo sritį Lietuvos ūkės, su Lietuva sunėrė. Jurgis, nuskriejęs pas ciesorių Zigmantą, jam tarnaudamas, galą gavo[1].

Vėl namuose sukilo kerštai. Minavojau viršiau, jog karalius, išvadavęs nuo Spitkos Podoliją, buvo įdavęs Švitrigailai ją valdyti su pilimis Strijaus, Šidloveco, Stobnicos ir Uscės, Lenkų ūkei prigulinčias, kurias Švitrigaila po seno turėjo už Lietuvos sritį, nekaip Lenkų, ir vyresniuosius tenai lietuvius, ne lenkus, perdėjo. Toksai jo elgimos netiko lenkams, kurie supykę pakėlė sediciją ir Švitrigailą su lietuviais paujo, ir įstatymus padėjo, jog nuo šiol nieksai kitas, kaip tiktai tikras lenkas, tegali būti Podolijos urėdu. Švitrigaila iš apmaudo vėl išsidangino į Parusnį. Tenai tuojau su kryžokais sandarą padarė, pasiimdamas visa tą attiesti, ką Vytautas paskuojomis

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 68.

sandaromis buvo jiems pažadėjęs. Traukė tuojau į Lietuvą ir baisiai baisesniai nekurias apygardas nuteriojo.

Vytautas, vis dar būdamas silpnu nuo Vorkslos nuopuolio, norėjo su kryžokais pakajų antturėti; kad nebūtų nuo jų įtarliojamu žemaičius paikinančiu, kurie niekaip nenorėjo valdžios kryžokų klausyti ir su jais iš paskujo kariavo, ir savo liuosybę gyniojo, todėl, rodydamos bendru kryžokų, susinėręs su jų kariauna, padėjo jiems žemaičius drausti, visų išti- 1400
kimuosius savo bendrus, kurie gožė latakus savo kraujo, lig įkeldami jį patį į ūkės sostą, neskųsdami nei savo lobių, nei pačios gyvybos, šiandien jis pats padeda juos kraugeriams nuvergti. Praminė jis patrakėliais nuo to, jog jie nenorėjo klausyti tos vyresnybės, kurios nebuvo sau paskyrę[1].

Propernykščiai buvo atkeliavusi daugybė meldžionų į Parusnį žemaičių krikštyti ir vergti, tarp kitų du garsiu galiūnu Geldrijos ir Lotaringijos, su kuriais susinėrę kryžokai teriojo ugnia ir kardu Žemaičius nuo vienos pusės, nuo antros Vytautas su Ragainės kamendotu taip pat vertė į peleną paskuojus namus, jau kirsdami, jau vergdami svietą, kuriuos nuveikus, d. mistras rašė ciesoriui teutonų tais žodžiais: „Su dievo padėjimu per 12 dienų kraštą netikėlių drevėjom ir į peleną apvertėm, vadus išgavom ir daugybes imtinių prisuokėm krikštytis. Taip pat antroj pusėj Vytautas su Ragainės kamendotu lygia dalia drevėjo ir teriojo su stipria kariauna. Tarp gyventojų, kuriuos išmušė, tuos išmušė, kuriuos sugavo, tuos mums išdavė; jis stipriai su mumis sandaras tebsaugoja." Tokios tatai terionės ir deginimai toj

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., B. III, S. 11.

gadynėj vadinos gerais darbais, kuriais svetimi viešpačiai, iš tolimų kraštų atėję į Žemaičius, atpuskus sau su dievo padėjimu pelnė: kaipogi paprasta buvo meldžionims, traukiant į karę prieš žemaičius ir lietuvius, visose bažnyčiose poterius kalbinti ir ubagus maldyti, kad jie su broliais kryžokais skaitlių ubagų ugnia ir kardu padaugintų.

Vytautas pagal sandaras padėjo kryžokams pilis parubežines panevėžiu strūnyti; vardų tų pilių negalėjau rasti. Pati žmona Vytauto iškilo į Parusnį su didžia išeiga apžadų pildyti prie šv. Kotrynos ir šv. Barboros. Kryžokai visur ją su didžia goda ir iškilme priėmė ir vaišino. Rodės, jog ilgas pakajus bus tarp kryžokų ir Vytauto, kursai visaip savo silpnumą dangstė, nesgi Vorkslos mūšoj nustojo visų gerųjų kareivių ir vyresniųjų[1].

1401 Nes išsipildė tas, ką garsus gudrinčius kana kados pasakė: „Sunkus pakajus ilgai nepatveria." Vytautas ėmė tuo tarpu slapta žemaičius paikinti; žodžio tenai vieno tereikėjo tiems, kurie jau buvo sutarę, ar mirti iki paskuojo, ar liuosais po seno gyventi, tiems, sakau, kurie kaip naujos vieros, taip ir valdžios, kuri juos į gyvulius vertė, neapvežėjo. Tuojau 4000 per Nevėžį išsidangino vienkartu į Lietuvą, paskui tuos kiti tą patį darė, jau regimai, jau slapta, palikdami kraugerius ant savo namų pelenų beviešpataujančius.

Skundžiantis kryžokams, Vytautas drąsiai atsakė: apie valsčionis čia nėr vietos kalbai. Žemlionys yra liuosais, gali sau dangintis kur tinkami, jis jų neužturi. Giliai žiemai ir didiems speigams esant, d. mistras negalėjo su Vytautu regėtis, bet nuleido siuntinius, kuriuos Vytautas mandagiai priėmęs per 5 die-

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. VI, S. 184—185.

nas šnekėdamas vaišino, o tuo tarpu dviem naktim pirmiau, nekaip kryžokų siuntinius buvo nuo savęs atrėdęs, nuleido žemaičiams slapta buklius karvedžius, kad juos skubinai ginkluotų ir sukeltų.

Ant paties mosterėjimo įbingę žemaičiai puolė į Parusnį ir tenai giežė apmaudą, drevėdami ir degindami taip, kaip patys buvo nuo vokiečių prityrę. Ta dingsčia namie likusieji iš pamatų griovė vokiečių naująsias pilis, daugybes tenai kryžokų ir meldžionų iškirto, daugybes į vergus išvarė į Lietuvą; būtų juos iki paskuojo nugalavę, jei nebūtų gailėję savo vadų, kuriuos norėdami išliuosuoti, šiems gyvybą paliko.

Vytautas vis dar neatsigavęs buvo nuo Vorkslos nuopuolio, negalėjo dar drąsiai stembti prieš kryžokus ir šiuo kartu, jei būtų nesivylęs rimtos pagalbos nuo lenkų. Kaip viršiau minavojau, propernykščiai Jogaila, atėjęs į Vilnių, vienybę tarp lenkų ir lietuvių atnaujino, kurioje pasiėmė vieni antrus prieš kiekvieną neprietelių gelbėti. Taigi tomis sandaromis ir rūstybe žemaičių Vytautas save stiprino. Kaipogi kryžokai žudė nuožmiai žemaičius ir jų vadus, liepdami jiems per visą metą gyvulius ganyti ir dirbti, stelingius gręsti; daugiau nei 200 diduomenės vaikų žuvo. Neįmanant kryžokams kaip žemaičius nuvergti, Anderlau, kryžokas, buvusis Žemaičių urėdas, tarė jiems surinkime, jog kitokiu pragumu jų niekaip negalės nuvergti, kaip tiktai turi vadus žemaičių, atėmę nuo tėvų mažus vaikus, pas save laikyti, juos vokiškai mokyti ir į savo būdą, dabą ir apsiėjimus pratinti, kurie, užmiršę savo kalbą, nutautę savo apsiėjimų, taps ilgainiui vokiečiais ir bendrais kryžokų, klausys jų ir vergaus. Patiko kryžokams toksai jo tarimas, bet nebebuvo laiko jo išpildyti. Nesang žemaičiai, regėdami rūstą likimą savo vaikų ir būdami patys kas

kartą nuo kryžokų urėdų spaudžiami sunkiau darbais ir baudžiavomis, įsirūpinę kibo į brūklį apmaudą giežti ant savo kraugerių. Vienok mistras smarkybe nutildė tą sediciją žemaičių ir liepė jų vadus į gelžinius sukalti, bet vaikai tos sau gėdos padarytos negalėjo nukentėti: vieni tais pačiais maneliais, kuriuose buvo apkalti, pasikorė, kiti skaromis, kuriomis buvo apdaryti, nusismaugė. Atėjus tai žiniai į Žemaičius, kuo didžiau dar užrūstino visą svietą, kursai tuojau pavarytą savo kunigaikštį Skirvalių apent parvadino, tuojau galįs už galį grobė ginkluotis, ketėdami ar liuosais dar gyventi, ar paskuojųjų savo namų pelenais užsirausti. Kas aprašys tenai tą meilę, vienybę, kliautį, narsybę ir drąsybę, kurią žemaičiai toj rūstoj dienoj rodė, regėdami tvyksterėjus spindulį liuosybės. Nieksai nešykštavo savo turtų, davė pinigus, kas tiktai beturėjo, žambius, akėčias kalė į ragotines, palikdami dirvas girioms augti, motriškosios pačios vyrų darbus dirbo, norėdamos ūkei liuosybę įgyti, visi vienas antram prisiekojo pirmiau mirti, nekaip svetimiems vergauti[1].

Tuojau antpuolę kryžokų pilis, kurias buvo Žemaičiuose pastrūniję, žeme aprausė, kunigus ir zokaninkus vokiečius vienus išginė, kitus nugalavo; tarės jau aiškiai liuosais paliksią, bet ant nelaimės žemaičių tuo pačiu laiku Vytautas pasipainiojo į karę su Smolensko kunigaikščiu, todėl nespėjo jis kaip reikiant žemaičiams talkinėti nei jų šelpti toj rūstoj dienoj; kraują latakais goždami, norėjo dar liuosais gyventi. Vienok Vytautas, negalėdamas juos šelpti, tačiau bent žodžiais graudino nedorybę kryžokų. Nesgi iki šiolei vis dar iš Teutonijos kryžokams tvino

---

[1] Kotzebue, B. III, S. 13.

meldžionys, girdėdami nuo jų žodį „pagonys". Todėl Vytautas nurašė pas visus Teutonijos kunigaikščius, rodydamas jiems, kaip kryžokai liuosus žmones žemaičius, savo naujuosius padonuosius, vergyba nunovijo, kurie, sako, neišturėdami vargų ir novių, įsirūpinę pas mane išsidangino, kurių mano malonė neleidžia beatduoti kryžokams, kurie nė kokios teisybės neužlaiko ir žmogaus gymę mynioja po kojomis; dėl to lūgoja jis kunigaikščių, kad smarkių kryžokų daugiau nešelptų, meldžionų jiems nebleistų ir ant nekaltų žmonių susimiltų.

Taip guodžiantis Vytautui visam pasauliui, didžiau dar sklyduro rūsti vaitojimai pačių žemaičių ne vien krikščioniškų viešpačių rūmuose, bet dar paties popiežiaus ir ciesoriaus buveinėse. Nesgi žemaičiai, norėdami parodyti visam pasauliui ir ateinančioms kartoms, jog neteisingai yra žudomi nuo kryžokų ir tuo pačiu nori palikti sau minavonę, jog iki paskuojos gyniojo savo liuosybę. To dėjęsi, apskelbė garbingą raštą, lotyniškai ir vokiškai rašytą, šaukdamos prie visų krikščioniškų karalių, viešpačių ir kunigaikščių, kurį čia žodį į žodį išguldžiau, kaipo ženklą tos gadynės žemaičių nelaimių[1].

„Klausykitės, klausykitės! Jūs, viešpačiai dvasiški 1402
ir ūkiški, susimilkit ant balso rūpesningųjų, ant vaitojimo nuvergtųjų! Mes esam liuosi ir didžios kilties, ką kryžokai nori mums išplėšti; jie negaubia tikram dievui mūsų dūšių, bet dėl savęs mūsų žemę ir mūsų namus savina; mes turim rinktis, arba ubagauti, vogti, griebti ir galuotis dėl nuturėjimo* mūsų menkos gyvybos.

---

[1] Voigt, Gesch. Preus., B. VI, S. 193—195.

* *PI taisyta iš:* antturėjimo; *PII:* antturėjimo.

Kaip jie drįsta broliais vadintis? Kaip jie gali krikštyti? Kas kitą nori mazgoti, tas pats turi būti čystas, arba grynas. Tiesa, parusėnai yra perkrikštyti, bet nieko nenumano apie savo vierą, kaipo nekrikštytais būtų esantys. Brostviai kryžokai, antpuldami svetimą kraštą, siunčia parusėnus priešakyj nekaltų žmonių kraują lieti. Šie jų klauso, degina bažnyčias, siaubia smarkiau nei turkai, ir juo jie baisiau terioja ir sarioja, juo didžiau gėris kryžokai. Todėl mes nuo krikšto lig šiol vangstėmės, nenorėdami tapti parusėnais.

Mūsų nelaimė nuo pamažo prasidėjo, ilgainiui išstembo. Visus javus, bartis ir aulius kryžokai mums atėmė. Nuo gimimo mūsų liuosas kukšteras nusluogavo nakties darbais, nunovijo mūsų algočius ir žmones su neišgalimomis baudžiavomis, atėmė mums žvejybą ir medžioklę, užgynė prekioti visų artimuosiuose kraštuose.

Visų sopulingesniu tas mums yra, jog jie kas metą mūsų vaikus į vadus ima, griebia nuožmiai mūsų pačias nuo mūsų, suokia mus skiestis nuo jų, dar 200 mūsų kūdikių kaip vadu nesikakino.

Mes kluokiam jūsų — klausykitės, klausykitės! — kurie teisybę mylit. Mes daugiau verkiam, nei kalbam. Mūsų tėvūnus nuvergę surištus į Parusnį išvedė, nekuriuos gyvus su pačiomis ugnyj sudegino, kad jie nenorėjo jiems vaikų savo įduoti, mūsų seseris ir jauniteles dukteris mums išveržė tie, kurie kryžių ant krūtų dėvėja. Su širdgilingu gailesiu sakom, jog jas išžargino, tas nutiko akivaizdoj, ir mes tą galim darodyti, kaipogi visų godingiausias mūsų žemės vyras, vardu Kirkutis, turėjo grakščią dukterį, kurią jam nuo jos brolių kraugeriai pagrobė; tokios nuodėmės broliai jos negalėjo nukentėti ir kryžoką, žar-

ginantį savo seserį, su kalaviju nudūrė. Didžiai turtingą ir garsų žemlionį Visiginį sugavę su žmona ir kūdikiais nuvedė į Parusnį ir tenai visus užmušė. Žemlioniui Smulkiui sudegino namus ir sodą, gyventojus nugalavo, vos pats beišsprūdo nuo giltinės; bet antrą žemlionį Sungailą, nukirtę jo kūdikius, išvedė į vergus.

Klausykitės, krikščionų viešpačiai! Mes nieko nelaukiam, kaip tiktai kruvinos giltinės ir jog jūs kuomet noris įpydysit jūsų ištroškusius kardus mūsų nekaltu krauju; kryžokai vangstos mus krikštyti, nei vienos bažnyčios mūsų žemėj mums nepastrūnijo, nei vieno kunigo neįdėjo, tiktai godingu mūsų kunigaikščiu Vytautas ir Jogaila nekuriuos tarp mūsų apkrikštijo. Susimilkit ant mūsų! Mes klūkiam krikšto. Bent atsiminkit, jog mes žmonės esam, ne gyvuliai, kuriuos pardavoja, dovanoja; mes esam taip pat sutvėrimu dievo, į jo paveikslą sutverti, liuosi kaipo dievo vaikai, mūsų liuosybę mes norim antturėti ir liuosais gyventi. Todėl šaukiamės mes pas tėvą šventą, kad jis per vyskupus lenkų mus į skreitą bažnyčios glemžtų, mes norim širdingai apkrikštytais būti, tiktai ne krauju."[1]

Šiurpulys ima žmogų, skaitant tokias nuodėmes, vienok kryžokai nesigėdėjo atsakyti ant to rašto.

„Žemaičiai turi tamprų sprandą ir visados nuožmiais buvo. Todėl mes vadus ėmėm, perkrikštijom; badui esant, nusiuntėm jiems javų ir gyvulių už 40 000 auksinų vengrų. Visados su jais maloniai ir žmoniškai elgiamės, galėjo ką tinkami zaunyti. Tuos senuosius žalčius velnaitis (Vytautas) kybina, kurie, pilis ir bažnyčias sugriovę ir paveikslą, arba abrozą, šv. Mikalojaus už sykį, arba cielių, laukuose pastatę,

[1] Kotzebue, Pr. aelt. Gesch., B. III, S. 15—16.

šaudė. Jų atkaklybę zokanas kryžokų stangiai draudė ir visados jiems teisybę attiesė."

Neatsakė bedieviai ant to viso, ką jiems žemaičiai užmetinėjo, ir tą, ką atsakė, yni melai buvo, kaipogi raštai, nuo pačių kryžokų rašyti, rodo tas kruvinas dienas žemaičių ir jų nuožmią vergybą. Gerai, kad bent tą pasakė: tezaunija sau kaip tinkami, tai yra mes kaip vergėm, taip ir vergsim. Bet nieksai ant jų nesusimilo, noris jų vaitojimai sklyduro krikščionų rūmuose.

Konradas, d. mistras, įbingęs ant Vytauto, grobė ginklą ir giežė apmaudą, Švitrigailą globdamas, kursai, į prekiotoją persidaręs, į Marienburgą buvo atėjęs. Noris, darydamas sandaras pirm kelių metų, jo neminavojo ir paliko jį jo paties likimui, bet, lig tiktai kryžokai su Vytautu sukeršto, tuojau jį kaipo bubį priešakyj jam ėmė vaidinti. Švitrigaila vėl sandaras su kryžokais padarė, kuriems jis pasiėmė, jei su dievo padėjimu jis nukariaus Lietuvą, tad visa atties kryžokams ir išsidanginusius žemaičius kryžokams atduos.

Iki netvyksterėjus kardams, grūmės dar liežuviais. Markvardas Zalcbachas, kamendotas Brandenburgo pilies, akivaizdoj d. Lietuvos kunigaikščio išvadino piktadėju ir vylėju, skatindamas su 5 kitais kryžokais 6 žemlionis išvadino kapotis. Žemaičiai tuojau pasiėmė, bet kryžokai nebdrįso.

Tuo kartu Švitrigaila su d. mistru su stipria kariauna siaubė jau Lietuvoj su dievo padėjimu, kaip sako tos gadynės raštai.

Vytautas, vis dar silpnas ir išsišylęs, negalėjo vienas stengti prieš kryžokus. Veltui jis guodės ciesoriui teutonų ir popiežiui. Nemintąs nuleido siuntinius pas popiežių pasiguosti, kursai, žmoniškai juos

priėmęs, išklausė ir išdavė bulę, liepdamas kryžokams pakajų laikyti, bet kryžokai atsakė tą raštą esantį neteisingą ir elgės kaip tinkami, ir žemaičius vėl drausdami baisiai baisesniai nuteriojo.

Vytautas nemintąs norėjo regėtis su Konradu, d. mistru, ir sandaras daryti. Jogaila dar tenai pritarė. Ant sutartos dienos atirklavo d. mistras su savo vyskupais ir vyresniaisiais laivuose Nemunu pagal į Dubysos salą, rado tenai Vytautą, antrapus upės stovintį su savo kariauna žemaičių, totorių ir gudų, it tarsi ne sandarauti būtų atėjęs. Pats Jogaila buvo ketėjęs atkilti ir plenipotentus atleisti, bet vos į savo vietą du siuntiniu teatleido be plenipotencijų, kuriuodu apreiškė d. mistrui, jog karalius pasakęs gana būsiant tenai ir vieno d. Lietuvos kunigaikščio.

Vienok suskydo sandaros. Kryžokai reikalavo Žemaičių pagrąžinimo ir užgano padarymo už iškadas, kokias žemaičiai paskuojame ermyderyj padarė. Vytautas nairės to daryti, sakydamos negalįs jų pavesti be žinios karaliaus. D. mistras supykęs atsakė: „Reikėjo mums gromatoj parašyti, mes nebūtumėm kelionės turėję." Vietoj bendringo sandaravimo vienas kitą užgauliojo ir įtarliojo, tuo tarpu šiems besibarant, Vytauto kareiviai tuoįtimpos laidare kapojos arba vaidijos su kryžokais. Vienok nenorėjo dar skiestis. Vytautas skundės, jog kryžokai taupo visų baisųjį jo neprietelių Švitrigailą, kursai ant jo galūnus samdąs. Ant to d. mistras atsakė jam: „Jis atėjo mumis pasikliovęs, mes norim mūsų kliautį jam attiesti ir nenorim jo leisti nuo mūsų, kad mandytų kito kokio likimo, iki nesusitaikinęs su jumis."

Būtų dar rasi ilgiau kaulijęsi, jei nebūtų maskolių karė kėlusis ir Vytautą sutrukinusi, kaipogi ilgiau kyvotis nebgalėjo, nesang karalius Jogaila, pasida-

ręs tarpėju, pradėjo iš naujo sandarauti Racionžo pilyj. Vytautas, Jogaila ir Konradas, d. mistras, tenai suėjo, palydėti nuo savo tarnų ir vyskupų. Tenai jau Švitrigailos nebminavojo daugiau, kurį tol teglobė kryžokai, kol jiems jo reikėjo, o nebreikiant —
1404 apleido. Atnaujino tas pačias sandaras, kurias Vytautas pirm penkerių metų Dubysos saloj su kryžokais buvo padaręs, kuriomis Vytautas pavedė apent Žemaičius kryžokams ir pasiėmė nepaklusniųjų ir trakuojančių žemaičių nebšelpti, kuriuos kryžokai ėmė vėl kariauti[1].

Taip nelaimingi žemaičiai paliko apent vokiečiams pavestais; tiek šimtų metų gožimas kraujo, tiek kartų užsirausimas pelenuose ir irose savo namų veltui paliko, reikėjo vergauti kruviniems neprieteliams. Dar Vytautas, gerindamos naujiems bendrams kryžokams, nebįleido tiems vergutoms nei javų, nei druskos, nei geležies ir jų žemėj nebleido lietuviams beprekioti. Tuo tapęs, įtaikino d. mistrui, jog amžinas pakajus rodės tarp jųdviejų patversiąs, kaipogi Vytautas daugiau darė, nekaip buvo pasiėmęs. Pavedė žemaičius akivaizdoj Kaune ir, savo įgulę išvedęs iš pilių Žemaičių, kryžokų įdėjo.

1405 Taip darė Vytautas, bet žemaičiai ne vien žinoti, bet girdėti to nenorėjo. Neapvežėdami vokiečių vergybos, velijos labiau mirti, nekaip vokiečiams vergauti, kaipogi visų pirma atsiliepė, jog Vytautas, jų kunigaikštis, neklausęs jų pačių, negalėjo jų pavesti vokiečiams, tardami: Vytautas negali jų niekam užrašyti, nesang jis pats yra nuo visų d. kunigaikščiu pakeltas ir mes kaip tinkami šiandien vieną, ryt kitą galim sau d. kunigaikščiu pakelti. Kaipogi netruk-

[1] Kotzebue, Pr. aelt. Gesch., B. III, S. 20.

dami susitarę vėl savo naujuosius valdymierus vienus išskandino, kitus išsmaugė, pasalu išpuldami iš girių, kuriose apent išsislapstė, nesang tose rūstose dienose traškančios girios, neišžengiamos balos ir versmės, kaip tankiai minavojau, buvo namais ir grinyčiomis žemaičių. Naujasis smarkus jų urėdas Martynas Elfenbachas, negalėdamas atrasti kaltųjų, liepė įtariamiems žemlionims ir tėvūnams galvas nuręsti. Nuo to visuotinis svietas pradėjo drumzti. Nuožmus Elfenbachas, norėdamas svietą sudrausti, suvadino diduomenę į Friburgo pilį (šiandien, regis, Raudonasis Dvaras toj vietoj yra), tenai jis stigavojo, jog nukirstieji buvo nupelnę tokį galą, bet kad žemaičiai vokiškai nepermanė, talkis ėmė jiems žemaitiškai išguldyti tą, ką Elfenbachas su kitais vokiečiais jiems sakė. Tas talkis, arba išguldytojas, kaip vokiečių raštai stigavoja, būk perkeitęs drausmius žodžius į biaurią lojonę, sakydamas, jog jis keta juos apkalti ir užmušti. Įbingę žemaičiai reikalavo, kad nukarotų skundėjus nekaltųjų mirusiųjų jų brolių; Elfenbachas to suvisu neklausė. Išguldytojas jiems tais žodžiais atsakė: „Negoš jis krikščionų kraujo netikėliams šunims." Žemaičiai, tuo abydyti, dar drąsiau kalbėjo. Elfenbachas ar iš baimės, ar iš apmaudo liepė juos kalinyčioj užrakinti, kaipo paikintojus ir atkaklius savo padonuosius; bet nekaltybė visados randa savo užtarytojus, kaipogi vyresnysis kalinyčios buvo perkrikštas žemaitis, kana kada kūdikiu į Parusnį išvarytas, pasigailęs savo nekaltų vientaučių, naktį kalinyčią atdarė ir parodė jiems taką į rūmus paties kraugerio Elfenbacho, kurie, įėję į jo kambarį, begulintį lovoj nugalavo su kitais jo tarnais.

Ant garso to atsiėjimo visi žemaičiai kėlęsi grobė į ginklą ir prisiekė ar liuosais dar gyventi, ar

mirti. Kas aprašys tą namų meilę, tą ryžimos, tą rūpesnį, tą stangumą, kurį žemaičiai rodė toj rūstoj dienoj, norėdami dar liuosais po seno gyventi! Visi už kits kito grobė ginkluotis, laimingas tas, kursai dar turėjo užslėptą kame norint ginklą, neturintysis brangiai brangesniai pirko, už vieną ginklą žirgą davė, jei tiktai kame begalėjo gauti; ir taip viena dalis Žemaičių ginkluota bruzdėjo. Tuojau naująsias pilis Fridbergo ir Tobišaimo, kurias buvo kryžokai padubysyj pastrūniję, su žeme sulygino. Vienus kryžokus nugalavo, kitus išginė laukan ir viename akimojyj tarės liuosais esantys. Bet tuojau visa kitaip dingos: tuojau pats Vytautas, kas galėjo viltis, atėjo į talką kryžokams žemaičių drausti, lygia dalia lenkai atleido jiems savo kariauną, su kuriais kryžokai susinėrę atgrįžo į Žemaičius; ir taip visi treji, susinėrę iš vieno, kariavo žemaičius, kurie, ir tokia galybe nenusiminę, gožė suičiai latakus kraujo už savo liuosybę, nes ilgainiui išguro. Ir taip ne kantrybė nei narsybė, bet nedorybė svieto išgaišino garbingą tautą ir iš tautų skaitliaus šio pasaulio išpaišino[1].

1406 Vytautas, norėdamas dar pasigerinti kryžokams, pats padėjo jiems sugriautąsias pilis pastrūnyti irose Žemaičių ir penui, kurio vokiečiai neturėjo kur paglemžti, davė savo klėtis Kaune, iki minavotas pilis neįkuriant. Noris Žemaičiuose po tokių karių ir terionių vienos bebuvo girios ir jų tarpuose iros ir degėsiai kaimų ir namų rūstavo, svietas vienas iškirstas, kitas į vergus išvarytas, likusieji giriose ir versmėse išblaškyti, kuriuos tenai baisus badas rūsta giltine gorino, vienok ir taip dar neprieteliai, jų šašuolėčio nuogąstaudami, stiprinos ir tvirtės pilimis.

---

[1] Kotzebue, Pr. aelt. Gesch., B. III, S. 21.

Paskui Vytautas norėjo dar su d. mistru pasiregėti, bet jis susirgo; vienok Vytautas ir sergančiam dovanas siuntė, lygia dalia ir žmona. Mistras dėkavodamas atrašė Vytautui tais žodžiais: „Linksminuos, jei d. kunigaikštis tą dūmoja, ką daro, aš jam niekados savo gyvybos neskųsiu." Ir taip rodės jau amžina bendryba tarp Vytauto ir kryžokų pateksianti.

Žemaičiai, nebgalėdami savo liuosybės kardu antturėti, norėjo dar bent šašuolėčiu jos džiaugtis, klausydami savo naujų valdymierų; to dėjęsi, išrinko tarp savęs tėvūnus ir išleido Marienburgą, buveinę 1407
kryžokų, pas d. mistrą lūgoti jo, kad jau žemaičiai nebgali liuosais begyventi pagal savo senų dienų įstatymus, tad jis, kaipo jų viešpats, kad teiktųsi leisti jiems rėdytis Kulmo įstatymais (Chełmskim prawem), kuriuos rodos nupelnę tiek kraujo goždami už savo senąją liuosybę; bet nuožmus mistras atsakė jiems: „Žemaičiai nei už savo liuosybę, nei už savo kraują nieko negaus." Taip siuntiniai žemaičių, kaip verkdami atėjo, taip verkdami pargrįžo[1].

Kas išguldys tą nuliūdimą, koksai tuo metu tenai rados, kad jau ne patys savimi rėdė, bet svetimi ėmė juos rėdyti. Tuojau naujieji valdymierai, kad patvirtintų savo valdžią, strūnijo tenai pilis, o kad nuvergtų svietą, antdėjo baudžiavas, arba lažus. Nujau liepė žemaičiams šventus lieknus, kuriuose, išeidami į karę, žmonas su kūdikiais suvedę paliko, tuos ąžuolus, amžiais nurumbėjusius, po kuriais bočiai probočiai ir patys meldės, reikėjo, sakau, tas ragotines, tuos kardus ir bardišius, kuriais tiek amžių neprietelius savo ūkės graudino, kalti į žambius, akėčias ir kitą padargą ir dirti savo žydinčias lankas, daržus ir dir-

---

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., B. III, S. 23.

vas iš jų taisinti; laukų nebtekus, turėjo keres svarstyti, balas ir versmes džiovinti dieną ir naktį, kruviną prakaitą braukydami, ne dėl savo labo, bet dėl svetimų kraugerių, kurių kalbos nesuprato ir, su paskutine ryždamies, pasiguosti niekam negalėjo. Oi! Kaip rūstas likimas taip nelaimingų žmonių! Kas gali tas kruvinas dienas aprašyti?! Mano plunksna linksta nuo gailesio ir neišgali tos gadynės vargų, paties jų šašuolėčio užpiešti. Žaliūkai vyrai pakriūšo nuo darbų, jaunikaičių liemenys pakumpo nuo žambių, arklų ir dalgių, svetimiems kraugeriams bevergaujant, kurie jų kalbą, būdą ir apdarą niekina ir apjuokia. Bet, kas dar yra gailingesniu, žiaurūs šiauriai supūtino skaisčius veidus grakščių žemaičių mergaičių, o vasaros kaitros išdildė paskutinius spindulius jų skaistybės ir gražybės, baudžiavas trivojant ar tūžmingas žiupones slaugojant, kurios savo nedorybe išplėšė joms širdies linksmybę ir jų viežlybumą su brangiu vainiku po kojų pamynė, perdarydamos jas į įvairius įvairesnius viso svieto kekšių apdarus ir drabužius. Rašo, jog toj gadynėj žemaičiai, laidodami savo numirėlius, giedoję tuos žodžius: „Keliauk, vargdieni, į antrą, laimingesnį gyvenimą, kuriame jau ne tu vokiečiams, bet tau vokiečiai vergaus."[1]

Vytautas, noris nusikratęs buvo kryžokų, bet išsišylęs viršiau minavotomis karėmis iš pinigų, kurių nujau, rengdamos į maskolių karę, didžiai stokojo ir reikalavo. To dėjęsis, įdavė žydams liecybas, arba privilijas, Lietuvoj gyventi, kurie noris jau nuo m. 1323 Lietuvoj, kaip viršiau minavojau, gyveno, bet globos nuo vyresnybės neturėjo; dabar leido jiems savo sinagogas pilyse strūnyti, prekioti ir savo-

---

[1] Stryikowski, Kron. Litew., ks. VI.

tiškai dievą garbinti, už ką jam žydai didžią sumą pinigų sudėjo. Taip pasipelnęs, Vytautas atsuko visą savo galybę ant Vasilijaus I, maskolių d. kunigaikščio, kurios karės tokia priežastis buvo: pleskavionys, užmušę lietuvių prekiotojus, jų turtus pasisavino. Paskui, atsišaukus gentims iš Lietuvos, pleskavionys pelno jiems negrąžino. Todėl Vytautas, norėdamas sudrausti nedorybę pleskavionų, apskelbė jiems karę; kaipogi, ištraukęs tenai su rimtais pulkais, varu įsilaužė į jų pilį Koložą ir 10 000 imtinių į Lietuvą išvarė. Pleskavionys, patys nestengdami su Vytautu grumtis, telkė naugardžionis, tie jų neklausė. Ant galo pasidavė į užtarymą Vasilijaus, d. maskolių kunigaikščio, kursai, girdėdamas Vytautą juos kariaujant, jo globoj esančius, norėjo nugiežti ant jo apmaudą. Kaipogi išleido savo vojevodas su kariauna Lietuvos kariauti, kuriems tenai nevyko, ir nieko nepešę turėjo apent namo grįžti. Vasilijus, įbingęs ta nekločia karės, regėdamas vienas neveiksiąs d. Lietuvos kunigaikščio Vytauto, patelkė sau Sadzibeką, chaną totorių, su kuriuo susinėręs, traukė prieš Vytautą. Susiartino abi šali ties pilia Krapivno, šiandien Tulos gubernijoj, ir abi pusi laukė tiktai mosterėjimo į mūšą, bet, nenorėdami kraujo gožti ir abejodamu pergale, ėmė sandarauti, paskui taikintis, ant galo paliaubas padarė[1].

Tasai pakajus neilgai tepatvėrė tarp maskolių ir lietuvių. Švitrigaila savo atkaklybe jį suardė; kaipogi Vytautas, pasigailęs jo, buvo užmiršęs visas jo kaltybes ir nuodėmes, pagrįžusiam iš Parusnio buvo įdavęs valdyti Starodubą, Brianską ir visą Severiją; negal žinoti priežasties, dėl ko Švitrigaila pavedė

---

[1] Kojalowicz, Hist. Lit., p. II, l. 75.

minavotas pilis ir Severiją maskolių d. kunigaikščiui ir pats į Maskvą išsidangino pas jį gyventi, kurį Vasilijus su didžia iškilme priėmęs davė jam valdyti savo pilis: Perejaslavlį, Jurjevą, Voloką ir Rževą su puse Kolomnos apygardos.

Vytautas, įpykęs ant Vasilijaus, jog jis patrakėlį laiko ir Severiją pasavino, karę jam paskelbė. Susitiko abi pusi paupyj Ugros ir tiktai mosterėjimo į mūšą belaukė, bet Vasilijus, nevildamos Vytautą pergalėti, užimtąsias pilis ir kraštus jam pagrąžino, Švitrigailą, kaipo priežastį tos karės, išdavė ir sandaras padarė. Lygia dalia pleskavionys su Vytautu suderėjo.

Įgavę kryžokai Žemaičius, kaip viršiau minavojau, įdėjo tenai savo vyresnybę ūkišką ir dvasišką, beje: vyskupą, pralotus ir kunigus, džiaugės sunėrę Padaugavį su Parusniu, kaipogi tuo ne vien pasistiprino, bet dar praplatino savo valdžią nuo upės Odros iki Finų atsiautos, vildamos ilgainiui valdymierais
1409 visos Lietuvos tapti. To dėjęsis, d. mistras Jungingenas, norėdamas garsesniu tapti ir prekybą savo
1409 kraštuose praplatinti, pačiame viduryj savo rykės ėmė sau naują buveinę įtakoj Nemuno strūnyti. Jau dailidės, surinkti iš viso svieto, mūrus mūrijo ir pamatus naujai piliai dėjo, o tūkstančiai baudžiauninkų suvarytų vieni akmenis rito, kiti plytas dirbo, nuo ko žemaičiai naujus vargus ir naujas sunkybes turėjo kentėti ir žūti, jau medžiagą tiekdami, jau pačią pilį strūnydami.

Tuos sunkius darbus reikėjo trivoti veltui ir savo duona svetimiems, rodės žemaičiams velnio parėdymas, ne žmogaus. Kaipogi šiandien tebėr patarlė minavojama: „Velnias tau tevergauja, ne žmogus." Žemaičiams tuojau įkyrėjo kruvina vergyba kryžokų,

kurie juos nemeilingai baudžiavomis ir mokesniais žudė ir novijo. Sako vienas rašytojas tų laikų: „Žemaičiai turėjo vieną vyskupą, pralotus ir kunigus, kurie pieną ir vilnas rinko, jų kraują gėrė ir kūną nuo kaulų griaužė, o viera krikščioniška nėmaž nesirūpino." Skaitytojas turi sau minėti, jog tie kunigai nebuvo žemaičiai, kaip šiandien, bet kryžokai vokiečiai. Ir taip žemaičiams vergauti svetimiems yra kaip ne žmonėmis būti. Todėl ilgainiui įsirūpinę sutarė ar mirti iki paskuojo, ar liuosais gyventi. Staiga antpuolė dirbamąją pilį Nemuno įtakoj ir jos darbininkus į vergus išvarė, ir pamatus minavotos pilies išvertė; tuojau kitas pilis, kurias kryžokai Žemaičiuose buvo įkūrę, su žeme sulygino ir, vėl įsitraukę į girias, ėmė rengtis į karę[1].

Taip berūstaujant žemaičiams, pradėjo spygsoti spindulys pagalbos. Čia dar reikia minėti, noris Vytautas buvo pavedęs Žemaičius kryžokams, vienok spaudžiamas nelaimėmis ir vildamos kuomet noris apent juos įgauti, pervis jog didžiai narsūs ir kantrūs žmonės, kariaudami per tiek šimtų metų su kryžokais, kalavijonimis, buvo į kares įpratę, noris pagonys, bet drąsūs, narsūs ir smurti, į pačią ugnį reikiant puolantys, visi liuosi, nežiną nė kokių mokesnių, lažų, arba baudžiavų, netrivojo, tiktai vieną kartą metuose abraką duodantys savo tėvūnams, kuriuos patys skyrė, kurie jiems teisybę attiesė. Čia reikia mokesnių linkan dar priminti, jog m. 1500 visi žemaičiai temokėjo visuomenio mokesnio į skarbą d. Lietuvos kunigaikščio 10 000 kailių kiaunių. Zigmantas II, d. Lietuvos kunigaikštis, m. 1520 liepia žemaičiams pagal seną įstatymą savo tėvūnams po duo-

[1] Kotzebue, Preus. aelt. Gesch., B. III, S. 86.

nos kukulį duoti; visa tas yra įrašyta lietuvių ūkės Metrikose. Nuo to gal numanyti, jog buvo skudrūs, guvūs, pagebšnūs, greiti ir sumanantys, nė kokiu didumu pavojumo nenusigąstantys, suspausti, negalėdami neprietelių pergalėti, sau galą darą, nekaip neprieteliams pasiduodą. Trumpai sakant, žemaičiai buvo visų gerieji Lietuvos kareiviai per amžius. Sunku buvo Vytautui be tokių kareivių; kas pikčiau, jei kryžokai mokės jiems pasigerinti, turės visų narsiuosius sau kareivius, kurie ilgainiui galėjo tapti visų pavojausiais patiems lietuviams karėse su kryžokais. Dėl to gi Vytautas nenorėjo jų būtinai užmiršti; kaipogi ir tą metą Žemaičiuose buvo didi badai, kuriuose nuo praėjusių karių vieni degėsiai ir tyrai bebuvo, o likusysis svietas giriose važojos, žievėmis ir maitomis misdami; šiandien dar neišžengiamose giriose regimos apaugusios dirvos, ant kurių eglės, pušys, klėbiais neapkabinamos, šulinės, akmenimis grįstos, kurių rentiniai per sieksnį išdegę, yra palaikai tos rūstos gadynės. Vienok pats Vytautas negalėjo jų šelpti, sandarų nelaužydamas. To dėjęsis, perkalbėjo Jogailą, kursai tą patį metą, 30 laivų javais nusluogavęs, leido Isla pagal per jūrą, norėdamas žemaičiams į Palangą nusiųsti, kuriuos kryžokai beirkluojančius Isla užgriebė. Tuo pačiu laiku vokiečiai užmušė Lietuvos prekėjus Tilžėj ir jų prekes išdrevėję pasavino. Vytautas reikalavo teisybės, vokiečiai nairės ją attiesti. Tas atsiėjimas paleido Vytautui rankas, kursai, nudraudęs gudus, atvangą užpakalyj turėdamas, tykojo tiktai priežasties karei. Negaudamas nuo kryžokų veikios teisybės, apsireiškė jų neprieteliu. Tuojau apnikęs pasalu kryžokus, medžiojančius Žemaičių parubežyj, vienus užmušė, kitus nutvėrė ir įkandin išsiuntė Rumbaudą, Lietuvos marčelgą, su

kariauna trakuojantiems žemaičiams į talką paskuojų vokiečių iš Žemaičių uiti laukan. Kryžokai nebuvo dar apie tą žinią gavę, kaip jau nė vieno nebebuvo Žemaičiuose[1].

Tam nutikus, suskato abi pusi kuo veikiausiai ginkluotis. Vytautas Lietuvoj, Guduose ir Žemaičiuose, Jogaila apskelbė karę kryžokams. Vytautas stiprindamos patelkė dar totorius. Kryžokai nuo savo pusės nuo visur meldžionis telkė ir valininkus kryžokus, kurie negyveno Parusny, tuos ėmė rankioti; norėdami dar save stiprinti, sandarą vienybės su Pamarių kunigaikščiu padarė ir taip pasitiekę traukė į Dobrynės kraštą, kuriame iškirtę ne vien augusius, bet senus ir kūdikius, pilį Bydgoščiaus vylium įgiję, visame krašte akmenį ir vandenį paliko.

Jogaila karalius, sutraukęs savo kariauną, ėjo prieš smarkaujančius kryžokus, kuriuos antpuolęs abaže ties Bydgoščium iškirto ir zdraices sugavo. Tuo tarpu d. Lietuvos kunigaikštis Vytautas liepė savo broliui Zigmantui su rimtais pulkais lietuvių traukti į Parusnį, kursai, nuteriojęs plačiai platesniai apygardas Soldau, pačią pilį su žeme sulygino. Kryžokai, geisdami atmonyti, įlindę per girias į Lietuvą, Volkovysko pilį sudegino. Vytautas, noris netoli pasitiko, vienok negalėjo grįžtančių kryžokų vyti, neturėdamas rimtos joties. Tokia buvo pradžia ateinančios baisios karės.

Vytautas ir Jogaila pasiregėjusiu liepė savo ūkėse duonas krauti, tiltus dirbti, kelius taisyti, kareivius visur kelti ir ginkluotis.

Kryžokai, norėdami dar didžiau pasistiprinti, Zigmantui, vengrų karaliui ir ciesoriui teutonų, 40 000 1409

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 87.

raudonųjų įbruko ir pažadėjo, jog, iki karei su husitais pasibengiant, muš pinigus Parusnyj su jo veidu, kursai už tokią jų gerybę sandaras padarė ir pasiėmė ne vien iš visos galios juos šelpti ir atimti tuos kraštus, kuriuos žemaičiai kryžokams buvo atėmę, bet dar žadėjo praplatinti jų rubežius ir nė kokio sandaro nė su kuo be jo žinios nedaryti.

D. Lietuvos kunigaikštis išleidęs buvo savo siuntinius pas Vaclovą, čekų karalių, meilaudamas pagalbos, bet jis jo siuntinių, kaip pagonių, neišklausė: kaipogi Vaclovas apent norėjo Žemaičius kryžokams grąžinti, kuriems paskolijo iš savo skarbo pinigų kiek reikiant. Užgynė dar čekams Lietuvos ir Lenkų kariaunose algauti, vienok daugybės Vytauto kariaunoj algavo jau dėl garbės, jau dėl pinigų.

To dar negana buvo d. Lietuvos kunigaikščiui Vytautui, kursai, norėdamas sau Zigmantą, vengrų karalių ir ciesorių, pagaubti, pats su Rumbaudu, Goštautu, Radvila, Lietuvos ir Žemaičių pirmaisiais tėvūnais, į Budą, Vengrų buveinę, nukako, kurį Zigmantas priėmęs su iškilme atsakė, jog sandarų su kryžokais nelaužys, bet senąsias sandaras tarp lietuvių ir vengrų pasiima užlaikyti. Norėdamas dar Vytautui pasigerinti, vaišino jį ir linkėjo jam, kad jis pats į Lietuvos karalius keltųsi ir Mindaugo karūną ant savo galvos dėtų, ant ko tuo kartu abejotinu rodės, bet paskiau didžiai geidė, kaip tuojau mielas skaitytojas regės.

Kryžokai savo kraštuose liepė visiems ginklą pakeliantiems ginkluotis ir į karę rengtis. Nesuskaitomas daugybes kareivių samdė jiems Vaclovas, karalius čekų, kursai, nebįmanydamas kaip bedrąsinti kryžokų, padovanojo jiems vieną dalį Lietuvos, tar-

damas, jog jam prigulėjusios kana kados Sūdaujų girios taip vadinamos Lietuvoj.

D. mistras, taip pastiprinęs kryžokus, ne tiktai vylės Žemaičius atgauti, bet dar toliau rubežių savo perkelti. Palikęs du komtūru, arba jenerolu, Pamaryj, traukė pats su visa savo kariauna prieš lietuvius, kurie, į Parusnį įėję, ant Saldavos irų lapinėse gulėjo. Atėjo tenai Zigmanto ciesoriaus siuntiniai, karę skelbdami lietuviams ir lenkams, kurie, rodydami siuntiniams, jog to nekrūpauja, jų akivaizdoj Gilgenburgo pilį su žeme sulygino.

Noris jau artinos kryžokai ant lietuvių ir lenkų, vienok d. mistras Jungingenas nenorėjo dar į aiškią mūšą stoti, bet kiti kryžokų vyresnieji širdingai geidė grumtis. Susirėmė abi šali laukuose Tanenbergo 1410
15 dienoj liepos mėnesio. Kryžokų kariauna, iš įvairių Teutonijos kraštų sutelkta, daugiau nei 100 000 plienu ir variu aplietų vyrų turėdama, trakšojo, kurią pats d. mistras rykavo; lietuvių ir žemaičių su jų talkėjais lenkais tiek pat, o rasi ir daugiau kareivių buvo. Vytautas rykavo lietuvius, žemaičius ir kitus talkėjus totorius, o lenkus rykavo Zidranas Maskovskis, kursai vienok visados Vytauto turėjo klausyti. Rašo, jog Jogaila, išvydęs neapregimuose laukuose vienus paparčius kryžokų blizgant, paėmęs papartį savo rinktinių žaliūkų, taip būk taręs: „Viešpatie, būk man liudėtoju, jog aš prisuoktas pakėliau kalaviją ant krikščionų, kad ginčiau nuo kraugerių galžudžių mano tautą ir jiems už abydas ir neteisybes atmonyčiau. Būk man liudėju, jog daug kartų daviau ranką ant pakajaus, bet tie didžiuliai galžudžiai jos neėmė, kuo pikčiau tyčiojos iš dorybės, o teisybę po kojų mynė. Todėl atduodu tau, viešpatie, tą patį papartį į tavo globą, tas kraujas, kursai čia šlekės, te-

krinta ant jų pačių galvos." Tą sakančiam karaliui ašaros pradėjo rietėti. Lenkai, regėdami savo karalių ašarojant, visi pradėjo raudoti. Vytautas tuo tarpu rėdė į mūšą kareivius ir įsakį davė vyresniesiems, kuriems kame kariauti, skraidydamas nuo vieno sparno lig antro daugiau nei per mylią ištiesta siena rindų. Taip besitaisant į kovą, kryžokų siuntiniai atgabeno du kalaviju, vieną kruviną, antrą gryną, į abažą Vytautui ir, duodami Jogailai, sakė: „Skirk, karaliau, katrą nori, o su juo karę ir pakajų! Mes tuodu atsiunčiam, rasi stokojata su Vytautu ginklų? Rasi dar neturita rūmės, mes praplatinsim kaip judviem tinkant." Karalius, noris negavus užgaulėse, vienok atsakė jiems: „Abu imsiu, kaipo vadu atenčios pergalės, minėdamas senų dienų dabą, jog padobtas atduoda savo kalaviją pergalėtojui, o kovą aukščiausias rėdys." Kiti rašo, jog sakęs: „Labai gerai: nepritelius duoda mums peilį, kad mes jį paskerstumėm." Paėjus siuntiniams kryžokų, karalius rūpesningas ėmė, klaupęs ties altorium šėtre, širdingai melstis. Tuo tarpu drąsus ir stropus Vytautas eina pas jį ir sako: „Brolau! Diena yra karės, ne maldos!" Kad Jogaila nieko jam neatsako, Vytautas skuba į priešakį savo dešinojo sparno. Ilgėjos lenkų pulkai, laukdami savo karaliaus, kad mosterėtų į mūšą, kad tuo tarpu, išpuldami iš abejų pusių po kelis šimtus, skardės akivaizdoj kariaunų, reikšdami rūstą dieną.

Paskiau pasirodęs Jogaila liepė pūsti trimitus į mūšą, ant kurių balso susirėmė abi šali kaip du mūru; ilgas valandas grūmės lygia laime ir narsybe, ilgainiui dešinasis sparnas Vytauto, kuriame gudai ir totoriai kariavo, pirma šlysti, paskui, juo narsiau nuo kryžokų remiami, gurti pradėjo, noris juos lietuviai drąsindami, pervis trakionų pulkai tarp visų didžiau

atsiženklino ir kai mūras nepakrutinamas kariavo viduryj plienuotų ir variuotų kryžokų eilių, vienok ir taip stiprindami nebgalėjo apstabdyti skriejančių, o patys nuilsę nebstengė atremti. Kryžokai, perlaužę dešinį sparną lietuvių, tarės jau pergalėtojais tapę, kad tuo tarpu Vytautas, atpuolęs į tą sparną, skriejančius sugrąžino apent į mūšą. Nujau susirėmė visa siena galįs už galį, juo narsieji vyrai, juo smurčiau grūmės, kardais tvoras tvėrė, ragotinėmis rindas ramstė. Baisiai narsiai vokiečiai griovės viduriu, norėdami papartį karaliaus išversti, kurį Vytautas pastiprinęs puolė į šėtrą pas karalių, kuriam nieko neatsakant, išeidamas iš lapinės, karaliui sakęs: „Sudievu, brolau karaliau, einu mirti priešakyj mano narsiųjų lietuvių!" Ant galo pasirodė ir karalius; iš atsto pamatę jį, lenkai drąsiau ėmė neprietelius remti. Tuo tarpu Vytautas savo narsybe ir buklumu apsiautė nuo visų pusių kryžokus. Kas aprašys tą kraujo praliejimą ir tą kantrybę, su kokia tenai grūmės, vyrai it ąžuolai rumalojos! Jau buvo vienas kryžokų pulkas it perlaužiąs lietuvių sieną, Dipoldas, kryžokas, stačiai skriejo ant paties karaliaus, tuo tarpu Olesnickis, jo pišorius, pagrobęs ragotinės kotą, taip stipriai užsiautė kryžokui, jog jis nuo žirgo kėžterėjo, kurį prišokę kiti karaliaus tarnai nukavo. Jau šūsnys svieto ir žirgų suverstos gulėjo, laukai kardais, ragotinėmis ir skydais nukreikti niūksojo. Vienok likusieji dar su visų didžiausia aitra pergale tebsivaržė. Tuo tarpu Vytautas, paskubėjęs atvesti 6 lenkų pulkus, atrėmė kryžokus, o totoriai ir gudai, kurie buvo pasitraukę, atsisuko ir vėl kibo kuo narsiau į kryžokus, kurie, remiami nuo visų pusių narsiai narsesniai, išguro ant galo. Rados yna piūtis: lietuviai rumalojo kryžokus it liūtus, 600 pačių kryžokų, pats d. mistras Junginge-

nas ir 50 000 vokiečių paliko karvietėj. 50 vėliavų, visas abažas, gėrybės, ginklai visos Teutonijos kliuvo į nagą pergalėtojams lietuviams ir lenkams, kurie ta garbinga pergale sutrupino būtinai galybę kryžokų. Vytautas, suraišiodinęs imtinius su tais pačiais saitais, kuriuos kryžokai buvo patiekę lietuviams, vienus į Lietuvą, kitus į Lenkus išvarė, o abu komtūru, arba jenerolu, Markvardą Zalcbachą ir Henriką Zumbergą, kuriuodu buvo nepadoriai ir neteisingai Vytauto motiną įtarliojusiu, liepė tenai pat nukirsti. Paskui pilis nugandintas kitą po kitos užėmė, o kurios drįso dar stembti prieš Vytauto galybę, su žeme paliko sulygintos[1].

Toj mūšoj suiro didybė kryžokų, į kurią jau niekados daugiau neįsigavo. Ta garsi ūkė zokano, piktadėjų narsumu įkurta, kruvina vergyba perkrikštų antturima, nedorybe ir begėda platinama, viešpačių žymėmis papuošta, pakrito toj garbingoj dienoj nuo kardų lietuvių ir lenkų, kuri, kaip nespurduldama, daugiau nebatsitiesė.

Žinia tos pergalės, pasklydusi Parusnyj, didžiai pradžiugino senuosius gyventojus lietuvius, kurie atsiminę senovės savo liuosybę ir savo tautos dabą, kaimynai tuojau numetė savo rudus kyriejus ir mažus brylius, kaipo apdarą, nuo vokiečių kana kados jiems antmestą, ir persidarė sena daba. Pilys Elbingas, Danskas, Torunė vienos pasidavė, kitos siuntinius išleido raktus savo pilies Jogailai boginti ir jam tarnauti pasiimti, kurioms jis ne vien senąsias jų liecybas patvirtino, bet daug dar naujų dovanojo ir pažadėjo be muito prekioti leisti. Taip pat vyskupai

---

[1] Kotzebue, Pr. aelt. Gesch., T. III, S. 96—108.

Kujavo, Chelmo, arba Kulmo, Sambijos, arba Karaliaučiaus, pasiėmė karaliaus klausyti. Kame tiktai bepasitiko kryžokai, iš visur juos patys gyventojai varė laukan ir Jogailą ar Vytautą savo valdymierais išpažino. Trumpai sakant, Jogaila taip buvo pasikliovęs užimti visą Parusnį, jog, abaže dar bebūdamas, jau daug pilių tenai buvo išdovanojęs savo karvedžiams, bet jo laimė suvisu persikeitė.

Kad Jogaila su Vytautu turtus ir gėrybes kryžokų karvietėj savo kareiviams dalijo ir naujus padonuosius, norinčius jiedviem tarnauti, godojo ir gerino linksmindamos, kai būtų paskujus kryžokus nukovusiu, tad ta dingsčia kamendotas pilies Šveco Plauenas su 5000 likusiųjų kryžokų Marienburgo pilyj užsirakino, ketėdami iki paskuojo gintis. Noris karalius, 7 dieną po mūšos atėjęs su Vytautu, apstojo minavotą pilį, bet pavėlavo: kaipogi minavotas kamendotas Plauenas buvo paskubėjęs duonos ir ginklo savo įgulei kiek reikiant įsteigti, siuntinius pas ciesorių ir kitus teutonų kunigaikščius išleisti, tiltą ant Nogato upės pakirsti, iki neprisiartinus Vytautui ir Jogailai. Noris atėję lenkai ėmė didžiai narsiai vėtravoti minavotą pilį, su pūškomis ir taranais jos mūrus griauti, bet sienos ir karyčios buvo taip didžiai storos, jog nieko negalėjo padaryti. Tuo tarpu Vytautas su savo kariauna ir talkėjais apygardas siaubė ir tetiojo. Negalėdami lenkai varu įsilaužti ketėjo badu marinti, bet įgulė tankiai savo išpuoliais gainiojo apgulinčius, pervis jog jie išleido per savo abažą seną zokaninką kryžokų iš pilies, kai būtų nebgalintį sunkumo vargų ir bado pilyj išturėti, kursai slapta išgabeno didžius pinigus ir samdė naujus kareivius, ir įsakė kitų pilių įgulėms, kad iki paskuojo lenkams ir lietuviams nepasiduotų, noris ir minavotoj pilyj

didžiai trumpai bebuvo patiems kryžokams, kurie paskutinius apvalius grūdus ištrynę valgė.

Tuo tarpu Padaugavio mistras Fitingofas, norėdamas Vytautą su lietuviais ir žemaičiais attraukti iš Parusnio, teriojo ir siaubė Žemaičiuose, visa į peleną versdamas; ilgainiui pavyko jam su 500 joties persigrūsti per jūres į Parusnį, kur norėjo eiti Marienburgą išliuosuoti. Tą išgirdęs, Jogaila išleido prieš jį kelis pulkus. Vinkrus vokietis, krūpaudamas remtis prieš Vytautą, norėjo pasiregėti su juo, nuo kurio iškaulijo liuosą kelią į Marienburgo pilį, pasimetęs perkalbėti kamendotą Plaueną ant pasidavimo, žadėdamas Vytautui Žemaičius pagrąžinti ir Lietuvą padidinti. Bet kiti sako, rasi teisingai, jog Vytautas pats, numanydamas, jog, būtinai išgaišinus kryžokų zokaną, jis pats paliks Jogailos ir lenkų vergu, pervis regėdamas, jog lenkai savinas Lietuva. Todėl nenorėjo būtinai kryžokų nuveikti. Bet kiti sako, rasi dar teisingiau, jog Vytautas pats įvedęs į karaliaus šėtrą minavotą mistrą, kursai perkalbėjo karalių, kad įleistų jį į apgultą pilį su 500 joties perkalbėti minavotą Plaueną ant pakajaus. Bet tenai Fitingofas, susimokęs su minavotu kamendotu, kaip toliau gintis, išėjo iš Marienburgo pilies, sakydamas niekaip negalėjęs jo atkaklybės ir tamprybės pakrutinti. Tuojau ir Vytautas ėmė guostis karaliui, sakydamas, jog ligos jo kariaunoj prasidėjusios plėstis, jog jis nebgalįs jam bepadėti vėtravoti Marienburgo pilies, bet turįs eiti Lietuvos gynioti, kurią kalavijonys antrą atvejį antpuolę teriojo ir imtinius išvarę svetimiems pardavojo. Ir taip palikinas Jogailą pas buveinę kryžokų pats traukė su kariauna savo į Lietuvą. Kiti dar sako, jog Vytautas nestatęs pačių žaliūkų pulkų į tą mūšą, bet atstu atsargai turėjęs paliktus, vildamos: jei pri-

tirsiu nuopuolį Parusnyj, dar galėsiu Lietuvoj stipruoti[1].

Ant galo susirinkę abeji į Torunę sandaras padarė, kuriomis pasiėmė imtinius be pinigų vieni antriems išduoti, kryžokams visus užimtuosius kraštus pagrąžinti, vienok Žemaičius valdys Vytautas ir Jogaila iki jųdviejų gyvos galvos; jiedviem mirus, teks kryžokams. Dobrynės žemė paliks lenkams, kraštą, kurį Mozūrų kunigaikštis buvo kryžokams užstatęs, sugrąžins jam be pinigų, visus spruklius vienas kitam išduos, ir 100 000 kapų grašių kryžokai Jogailai užmokės karės kašto. Lenkai grumzdė ant tokio sandaro, sakydami tiek kraujo pagožę ir nieko nepešę; tame daikte visų didžiausiu kaltininku Vytautą įtarliojo, jog neleido grandyti paskuojų vokiečių iš tų kraštų. 1411

Jogaila po tų sandarų įėjo su visomis gėrybėmis, kurias buvo pagriejęs Parusnyj, leliodamas kaipo pergalėtojas į Krokuvą, savo buveinę. Tenai dar, besilinksmindamas pergale, pergėrė veselę savo podukros, kunigaikštaitės mozūrų, ištekančios už Austrijos kunigaikščio. Tarp tų, kurie linksminos, pasitiko ciesoriaus siuntinys, kuriam įsakyta buvo slapta kaip įmanant Lietuvą nuo Lenkų atskiesti, kursai ta pačia dingsčia gerindamos išsižadėjo raštų ant Haličo kraštų ir Podolijų dalies, kurios galėjo pretendavoti nuo Kolomano laikų, ir taip, pasimetęs bendru, širdyj pragarą lenkams ir lietuviams tiekė. Raštai dar tebėra sandarų tarp lietuvių ir ciesoriaus, nuo paties Vytauto ir jo dumčių Manvydo, Nemiros ir Mikalojaus, vyskupo Vilniaus, patvirtinti. Todėl, jog lenkai neteisingai elgės su lietuviais, kuriuos norėjo sau padonai-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 88.

siais padaryti ir neturėjo jų už tautą sau lygią, bet norėjo savotiškai rėdyti, Vytautą patį savo karšinčium vadino, kuriam mirus, lenkai visą Lietuvą norėjo pasavinti ir visa, kas buvo lietuvišku, jų kalbą, būdą, dabą, niekino ir peikė, savo į vietą brukdami, noris lietuviai tuo kartu už pačius lenkus daug garsesniais ir galingesniais buvo[1].

Vytautas, nebūdamas pakviestas į viršiau minavotą veselę ir nė kokios sau naudos neregėdamas iš
1412 lenkų, drumzdė, jog jį taip paniekė. Todėl, gieždamas apmaudą, tą patį metą traukė su stipriais pulkais į Parusnį ir tenai siaubė kardu ir ugnia visomis pusėmis. D. mistras išsiuntė stiprią kariauną prieš Vytautą, kursai, ištikęs į aiškią mūšą, pergalėjo kryžokus, kurių 6000 joties paliko karvietėj. Vytautas, paskui nusiaubęs baisiai baisesniai nekurias sritis Parusnio, su didžiu grobiu namo pagrįžo.

Nusiminę tuo nuopuoliu kryžokai ir regėdami aiškiai, jog vieni nebstengs prieš lietuvius kariauti, lūgojo Zigmanto ciesoriaus, kad juos nuo lietuvių paglemžtų, kursai, geisdamas taupyti kryžokus, o lenkus gaišinti, norėjo pernykštįjį Torunės pakajų patvirtinti, kas lietuviams ir lenkams didžiai netiko, pervis jog Zigmantas visaip slapta paikino Vytautą, kad nuo lenkų atsiskiestų ir ypatingu Lietuvos karalium keltųsi.

Tą jausdami lenkai ir krūpaudami, kad lietuviai neatsiskiestų nuo jų ir ypačiai po seno nesirėdytų,
1413 ateinantį metą Jogaila sukėlė sueimą Lietuvoj Horodlės pilyj, į kurį suėjo ne vien tėvūnai ir kunigaikščiai abiejų tautų, bet ir pačių žemlionų daugybės suėjo. Visų pirmuoju darbu buvo patvirtinti jau trečią at-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 90.

vejį vienybę tarp lietuvių ir lenkų: kaipogi tenai Lietuvos ir Žemaičių diduomenę sulygino su Lenkų diduomene ir jų žemlionimis, abeji buvo lygūs ir vienokias privilijas naudojo. Nuo šiol Lietuvos d. kunigaikštis nebturėjo nė kokios valios daugiau nei ant asabų, nei ant tėviškių savo diduomenės ir žemlionų taip, kaip Lenkų karalius neturėjo valios nei ant asabų, nei ant tėviškių kaip diduomenės, taip ir žemlionų. Ir taip gudriai painiojo lenkai lietuvius ant savo gero. Tėvūnai ir žemlionys kaip lenkų, taip ir lietuvių susirinkę galėjo sau karalius ar d. kunigaikščius pakelti, vienok kaip lietuviai su žinia lenkų, taip lenkai su žinia lietuvių tegalėjo tą daryti. Taip pat Lietuvos ūkės dūmą, arba senatą, pagal Lenkų būdą pertaisė. Ilgainiui abi tauti turėjo vienkartu Liubline ar Parčeve seimavoti, vienok lietuvių didžiūnai ir žemlionys be žinios d. Lietuvos kunigaikščio negalėjo savo tėviškių nei parduoti, nei dovanoti. Kad abi tauti didžiau dar susietų, Lenkų diduomenė leido Lietuvos diduomenės nekurioms kiltims savo žymes naudoti, noris iki šiol tos godos Lietuvos diduomenė nestokojo, kaipogi daug Lietuvos didžiūnų tebturi nuo visų senųjų laikų savo ypatingas įvairias žymes (herby), ne kaip lenkų. Tenai gi įstatymus sau padėjo: glemžti Rymo tikybą Lietuvoj nuo visokio atskilimo, taip pat ir tą, jog kunigai Lietuvoj turi tas pačias privilijas, kaipo Lenkų kunigai, ir pats tiktai katalikas tegalės Lietuvoj, kaip ir Lenkuose, karės ir ūkės vyresniu tapti, kiti visi netikėliai ir atskalūnai yra nuo visokių urandų atstatyti. Nė vienas didžiūnas negali džiaugtis privilijomis, katras popiežiaus neklauso. Ant galo pasiėmė Jogaila ir Vytautas, lygia dalia lietuviai ir lenkai, tarp savęs ir savo palikuonių vienybę antturėti. Taip

pat lietuviai neturi pradėti nė kokios karės be žinios Lenkų karaliaus, ir, Vytautui mirus, tą lietuviai pakels d. Lietuvos kunigaikščiu, kurį Jogaila jiems paskirs[1].

Po to sueimo Vytautas ir Jogaila iškeliavo į Žemaičius jų krikštyti, su kunigais, mokančiais lietuvių kalbą, mokslą Kristaus jiems skelbti. Žemaičiai pradžioj didžiai nenorėjo krikštytis, sakydami — apsikrikštijus reiks jiems vokiečiams vergauti, jų drabužį dėvėti, jų dabą, jų kalbą sekti, o savo viso išsižadėti; pervis motriškosios nenorėjo savo nuometų paleisti, rutulių nuo galvos, skreistelių ir vilnonių nuo pečių nusiausti, stigavodamos, jog svetimi kunigai užgins jiems žemaitiškai kalbėti, o lieps gudiškai ar vokiškai ir rašyti, kaip daro vokiečiai Padaugavyj ir Parusnyj su lietuviais ir žemgaliais, kuriems neleidžia nei rašyti, nei skaityti jų kalboj, ir taip, kaip daro su žalgirėnais ir krivičiais, kurie turi ir melstis, ir į tiesą stoti gudų kalboj. Vytautas su Jogaila, atgaliai stigavodamu, galvojos, jog ir persikrikštiję gyvens liuosais, kaip pirma kad gyveno, ir niekam nevergaus, ir dėvės savo drabužius pagal savo dabą. Norėdamu dar svietui pasigerinti, dovanojo drobės audimą ir vilnones motriškosioms, liepdamu persikrikštijus tomis pačiomis dėvėti ir baltai darytis. Tą regėdami, žemaičiai pradėjo krikštytis, amžiną ugnį panevėžyj užgesė ir šventus lieknus iškirto. Taip pat atkeliavę pas Šatrijos kalną, kaipo į visų šventąją Žemaičių vietą, amžiną ugnį, ant garbės dievui Perkūnui tenai kūrinamą, užgesė, stabus posimus išvertė akivaizdoj surinkto svieto. Žemaičiai stebėjos, jog laužomos jų šventenybės nieko pikto niekam nedarė.

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 91.

Nekurie pradėjo sakyti: „Skaisčiu kunigaikščiu, tiesa, jog judviejų dievas yra stipresnis; jei mūsieji judviem nieko pikto nedaro, nujau išpažįstam judviejų dievą didesniu esantį už mūsuosius."

Tuojau svietas pradėjo gaujomis tvinti nuo visų pusių pamokslo naujos tikybos klausytis. Kad Mykolui Venžikui, dominikoniui, sakant pamokslą apie sutvėrimą šio pasaulio akivaizdoj Jogailos ir Vytauto atsiliepė vienas senutėlis tais žodžiais: „Žmonės, neklausykit to jauno žmogaus! Nuo kur jis tą žinotų? Jei aš, iškaršęs ir nuo šimto metų visa atmenąs, kas yra nutikęs, vienok to, ką jis sako, nei regėjau, nei girdėjau." Svietas buvo pradedąs iš kunigo juoktis, kad tuo tarpu Jogaila pats pradėjo sakyti: „Seneli, tas kunigas ne pasakoja tą, ką jis pats buvo regėjęs, bet tose knygose dievo žodžių tą rašo, kas pirm kelių tūkstančių metų buvo nutikęs." Į tą žemaičiai įtikėję persikrikštijo.

Vytautas, tvirtindamas naująjį tikėjimą Žemaičiuose, įkūrė vyskupiją su 6 kanauninkais ir vyskupu tenai Vilniaus prabaščių Motiejų, gimimo lenką, perdėjo. Tuo pačiu žygiu bažnyčias krikščioniškas Ariogaloj, Kražiuose, Raseiniuose, Viduklėj, Veliuonoj, Kaltinėnuose, Luokėj, Varniuose ir Cetroj jis gi pastrūnijo ir žemėmis apdovanojo[1].

Tą atlikęs, Vytautas išleido Žemaičių siuntinius į bažnyčios surinkimą, Konstancoj esantį, kad jie tenai apreikštų susirinkusiai bažnyčios diduomenei visa tą, kas buvo Žemaičiuose nutikęs, ir lūgotų visa tą patvirtinti, kad juos pačius teiktųsi nuo vergybos kryžokų ir jų neteisybių glemžti. Ant galo Vytautas, perdėjęs Kęsgailą urėdu Žemaičiuose, pagrįžo su Jogaila į Lietuvą, kame jis visą žiemą perlindojo,

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 93—95.

saugodamos antkryčio, kursai Lenkuose siaubė. Pradžioj ateinančių metų siekyj ir sausyj taip rados šilta, jog medžiai pumpuroti, o žolė želti pradėjo, kai pavasarį.

Nukakę žemaičiai į Konstancos surinkimą pradžiugino surinktus tėvus dvasiškus, apsireikšdami krikščionimis esantys, kurių lūgojo, kad juos glemžtų nuo vergybos kryžokų, sakydami, jog jie nori širdingai krikščionimis būti ir liuosais po senovės gyventi, bet ne vergauti kryžokams ar kokiems kitiems prašaleičiams: „Kaipogi iki šiol mes kariavom prieš kryžokus ne dėl to, jog mes krikštytis nenorėjom, bet dėl to, jog savo žemės nenorėjom atduoti kryžokams ir jiems vergauti." Tuo dar nesikakindami, padavė tenai kardinolams raštą, kuriame buvo išguldyta, jog nei popiežius, nei ciesorius negali pagal tiesą pagonių kraštą niekam dovanoti nei ant atėmimo jiems žemės kryžokus siųsti; todėl visi tie kraštai, kuriuos kryžokai su kardu pagonims išveržė ir pasavino, yra vagysta, ne nuopelnu, kurie po teisybės turi juos apent pagrąžinti žemaičiams ir lietuviams. Kaipogi pagonys nupelnytus turtus gali veldėti, beje, dievo įstatymai negali naikinti gymės, arba natūros, įstatymų. Atskalūningomis, arba eretiškomis, vadino žemaičiai akivaizdoj viso surinkimo tas privilijas ir patį kryžokų zokaną atskalūningu, jei jis tokiomis privilijomis tvirtinas. Nedera nė vienam krikščioniui varu pagonis į savo tikybą versti. Tokie, apsimovę lyčyna vieros, svetimus turtus ir svetimas žemes savina; kaipogi ne vien vyresnybė, bet kiekvienas kareivis krikščionis turi persimanyti, ar už teisingą daiktą kariauja. Jei jis nepersimanęs kariauja, yra piktadėju, ne krikščioniu, ir nė vienas toksai nebus išganytu. Su tokiu bylumu žemaičių siuntiniai tenai

guodės šventam surinkimui, klūkdami, kad juos išplėštų iš šėtono nagų. Kardinolas Raguza ketėjo pats į Žemaičius keliauti ir juos dievo žodį mokyti, bet, nepermanydamas jų kalbos, turėjo nuo kelionės liautis. Tuo tarpu visas surinkimas jiems apreiškė, jog jis atleis siuntinį, kursai rubežių jiems tarp kryžokų ir jų žemės užves, kryžokams liepė kalinius žemaičių paleisti, o žemaičiams įsakė kito nieko neklausyti savo ūkiškuose reikaluose, kaip tik Rymo ciesoriaus, o dvasiškuose — savo vyskupo. Taip žemaičiai, save gyniodami, išguldė visas neteisybes ir nedorybes kryžokų, jų kruviną vergybą, kuri novijo perkrikštus, išgėdino juos akivaizdoj vyskupų ir kunigaikščių viso pasaulio, kurie, pagrįžę paskui namo, žinodami tokią nedorybę kryžokų, neapvežėjo jų ir nešelpė neigi meldžionų daugiau į talką jiems beleido, ir nuo to laiko kryžokai buvo daugiau piktadėjais, nekaip zokaninkais nuo visų vadinami.

Lietuviai, rengdamos į Tanenbergo kovą, daug buvo tautų patelkę į tą karę, tarp kitų Vytautas buvo išleidęs siuntinius į Didįjį Naugardą, didžiai turtingą pilį ir garsią visoj šiaurėj savo prekyba ir turtais, telkti jos ūkininkus į tą karę, bet naugardžionys ne vien talkinėti nepasiėmė, bet dar, kad lietuviai, su visa savo galybe ties Tanenbergu su kryžokais grumdamies, savo kraujuose braidžiojo, naugardžionys ne vien netvylojo atvangoj, bet dar, susinėrę su pleskavionimis ir kalavijonimis, kardu ir ugnia baisiai baisesniai Lietuvą ir Žemaičius, pervis Upytės apygardas, nusiaubė[1].

Vytautas, gavęs atvangą nuo kryžokų, su visa galia traukė į Pleskavo sritį apmaudą giežti už jų

[1] Kojalowicz, Hist. Lit., p. II, p. 96.

1414 atkaklybę. Visų pirma į Sebežo pilį varu įsilaužė, paskui apstojo pačią pilį Pleskavo, kurios ūkininkai pradžioj didžiai kantriai gynės, bet ilgainiui, regėdami nebstengsiantys, pasidavė Vytautui su visu savo kraštu, kursai, liepęs jiems kas metą sau abraką auksu, arkliais ir mira šilti, perdėjo tenai urėdu kunigaikštį, vardu Nosą, ir stiprią įgulę paliko. Pats netrukdamas tuo pačiu žygiu traukė į Naugardą Didįjį, kuris turėjo 400 000 pačių gyventojų, dėl to tariama buvo: „Kas gali prieš dievą ir Didįjį Naugardą?" Atėjus Vytautui, visi nusiminė ir, regėdami likimą pleskavionų, ryžos tą patį daryti ir pasidavė Vytautui, kursai, perdėjęs ant viso krašto Ivaną Augmantą, arba Algimantą, kunigaikštį Alšėnų, ir palikęs stiprią įgulę pačioj pilyj, pats su likusiaisiais pargrįžo leliodamas į Vilnių.

Kad taip Vytautas vienoj pusėj pats savo neprietelius ramino, kitoj pusėj jo siuntiniai surinkime Konstancos kitus neprietelius žodžiais graudino. Kaipogi Kuchmeisteris, d. mistras kryžokų, išmetė Henriką Plaueną iš mistrybės dėl to, jog jis siuntiniui, iš surinkimo išsiųstam, Benediktui Makrai dėl paženklinimo rubežiaus tarp žemaičių ir kryžokų, lygia dalia tarp lenkų, negyniojo Veliuonos ir Klaipėdos žemaičiams pavesti. Kuchmeisteris, įdėjęs Henriką Plaueną į šiekštą, pats mistru pasidarė. Tas tuojau pakajų sulaužė, įvesdamas į Dobrynės kraštą staiga savo kariauną, kardu ir ugnia vis teriojo Lenkus, kuriuos paspėjo nutverti, visus korė. Tuo pačiu laiku liepė lietuvių ir lenkų prekėjus Ragainėj, Danske ir kitose mugių pilyse turtus užgriebti ir pačius nugaluoti[1].

Tam nutikus, Jogaila su lenkais, lygia dalia Vytautas su lietuviais ir samdininkais įgulė į Parusnį,

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 97.

kuriame nekurias menkas pilis užėmusiu, visą kraštą baisiai baisesniai nuteriojo. Lietuviai, išsiskaidę virtinėmis, juo narsiau sariojo, juo toliau buvo įsigrūdę, kurių vieną tokią virtinę paklydusią kryžokai užpuolę išblaškė ir Butrimą, Lietuvos marčelgą, su tėvūnu Nicium sugavo. Nusiaubus paskui plačiai platesniai tolimas tolimesnes sritis, Jogaila apstojo Torunės pilį, o Vytautas Kulmo, kurios įgulė jau ketėjo pasiduoti, kad tuo tarpu d. mistras kryžokų Kuchmeisteris pagelbėjo ją savo vinkrumu. Išmanė gromatą, prie savęs rašytą Brodnicos kamendoto, kursai toj gromatoj sakos neturįs ginklo; jei neprietelius ateis, jis nestengdamas tuojau turės pasiduoti. Nešėjas tos gromatos nusitverdino, kurią Vytautas perskaitęs palikinas Kulmą traukė pas Brodnicą. Nukakęs tenai, ką kitą rado, nekaip buvo rašyta. Vienok Vytautas, apstojęs pilį, kriušojo iki pakajų padarant. Tuo tarpu popiežius ir Konstancos surinkimas širdingai bruko Jogailai, Vytautui ir kryžokams pakajų daryti, todėl jog turkai mojavo vengrus kariauti; vos-ne-vos siuntinys popiežiaus vyskupas Lozanos su didžiu vargu ant dvejų metų tarp jų paliaubas padarė. Noris minavotas surinkimas skatino Jogailą ir Vytautą su kryžokais būtinai taikintis, kad paskui susinėrę visuotinai prieš turkus trauktų, jeigi to minavotu kunigaikščiu nenorėtų daryti, tad kad bent leistų per savo kraštą traukti kryžokams prieš turkus, bet nei Vytautas, nei Jogaila ne vien neklausė, bet girdėti apie tą nenorėjo.

Tą patį metą Emanuelis, ciesorius saulėtekio, atleido siuntinius prie Vytauto į Lietuvą, lūgodamas nuo jo pagalbos prieš turkus, ir dovanas jam didžias atsiuntė. Vytautas, nespėdamas jam talkos nuleisti, šelpė jį duona, leisdamas didžią daugybę javų iš

miesto Kačuboj, šiandien Odesos, per Juodąją jūrą į Konstantinopolį, jo buveinę.

Vytautas ne vien karėmis, bet ir kitais ūkės reikalais rūpinos. Gudai, kaip žinoma, yra ne visados klausę popiežiaus, todėl atskalūnais vadinos. Nuo senų laikų turėjo jie už vyriausią galvą savo tikybos patriarchą, Maskvoj gyvenantį, kursai tenai vyskupus ir kitus kunigus laimino, arba šventė, visiems gudams ir dvasiškuose reikaluose jis teisybę darė; kaipogi visi gudų kunigai pas jį šaukės ir jam daug pinigų leido, savo reikalus taupydami. Tokie kunigai nenorėjo daug kartų Lietuvos ūkės vyresnybės klausyti: kaipogi tuo kartu lietuviai visą Gudiją valdė, o Maskva su visomis savo apygardomis nebturėjo daugiau kaip 30 ar 40 mylių. Todėl Vytautas, vengdamas tas netaikas, kiti sako, norėdamas popiežiui
1415 pasigerinti, sukėlė į Naujapilį (Nowogródek) gudų bažnyčios surinkimą, į kurį sukvietė ne vien jų metropolitus ir vyskupus, Lietuvos valdžioj esančius, bet dar tos tikybos kunigaikščius ir didžiūnus, kad su dvasiškais lygiai apie jų bažnyčios reikalus pasiteirautų. Kaipogi susirinkę tenai vyskupai Polocko, Smolensko, Černigovo, Vladimiro, Turovo ir Chelmo išmetė metropolitą Kijevo Focijų už nepadorų ir nepriderantį jo luomui elgimos, kursai ne vien klebonijas ir teisybę už pinigus pardavojo, bet pats dar Maskvoj sėdėjo, nerūpindamos savo piesu, ir į jo vietą palaimino metropolitu Camblaką, bulgarą gimimu, vyrą išmintingą ir didžiai mokytą, kursai tarp minavotų vyskupų rėdė gudų dvasiškus reikalus Lietuvoj. Nuo šiol užgynė Vytautas daugiau bažnyčios reikaluose metropolito maskolių nebklausyti, nes, reikalams radusis, pas surinkimą į Naujapilį pas pačių valdžią guostis. Ant galo Vytautas, norėdamas

tarp krikščionų vienybę įkurti savo ūkėj, išleido minavotą metropolitą Camblaką į Rymą ir į Konstancos surinkimą, kad Rytų bažnyčią su Vakarų bažnyčia 1415
sutaikintų, kursai, tenai nukakęs, didžiai bukliai rūpinos. Toksai trūsėjimas Vytauto apie tikybą ir vienybę bažnyčios didžiai patiko popiežiui Martynui V, kursai, rašydamas jam gromatą, didžiai gyrė, jog jis ne vien vienybe Rytų bažnyčios rūpinas, bet ir pačių viklifitų neapvežėjo. Vienok toj pačioj gromatoj krūpavo popiežius, kad vienybė Lietuvos su Lenkais neišskystų, kuri yra didžiai naudinga dėl visos krikščionybės: kaipogi buvo jau lenkų vyskupai pranešę popiežiui, jog Vytautas apie Lietuvos karūną yra suderėjęs su ciesorium. Todėl popiežius įsakė lig laiku vyskupui Kulmo (Chelmo), kuriuo vienu jis tesikliovė, kad jis, ciesoriaus liepiamas, nekarūnavotų Vytauto Lietuvos karalium. Aiškiai apie tą žinojo ir pats Jogaila, bet tarės nežinąs[1].

Mirus Vytauto garbingai žmonai, kuri jį kana kados iš kalinio paleido, nukakęs Jogaila į Lietuvą tenai nekurias dienas perleido, kuriam, grįžtančiam į Krokuvą taip pat savo žmonos laidoti, Vytautas dovanojo 20 000 čekų muštinių, 100 žirgų, 40 blomų sabalų ir 100 persų kobotų, auksu adytų.

Tuo tarpu žemaičių siuntiniai pargrįžo iš Konstancos surinkimo ir pargabeno arkivyskupui Vilniaus įsakymą, kad vyskupą žemaičiams duotų.

Tuo tarpu totoriai pradėjo keltis: kaipogi kryžo- 1416
kai, nebgalėdami nieko lietuviams bepadaryti, papirko Edigą, chaną totorių, kursai, staiga su didžia kariauna įpuolęs į Lietuvą, Kijevą, didžiai turtingą pilį ir garsią gražumu savo trobesių, taip baisiai ište-

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 101.

riojo, jog nuo to laiko nebatsikėlė daugiau iš savo irų.

Ant tos nelaimės Jogaila rodės abejotinu, kana kados drąsus, stropus, nugis zalėtomis rūpinos: kaipogi, mirus žmonai, norėjo vesti Elžbietą Pileckaitę, našlę žemlionies Gradauskio. Noris jos motina buvo Jogailos kūma buvusi ir tuo pačiu negalėjo jos vesti, pervis jog lenkų tėvūnai ir Vytautas to nenorėjo; noris paskuojasis akivaizdoj nepriešingavo, bet lenkų didžiūnai gyniojo aiškiai ir drąsiai, ketėdami neleisti karūnavoti jaunosios karalienės. Jogaila, suvadinęs tėvūnus į savo gulimąjį kambarį, mandė maloniai lūgoti, kad teiktųsi liautis nuo savo tamprumo, bet kad jie tempės, Jogaila supykęs sakė: „Kad jūs paskuojį kartą buvot pas mane Korčine, tuo kartu aš jums sakiau, kad jūs leistumėt mane su mano žmona dangintis į mano tėviškę Lietuvą. Atduokit dar mano dukrelę ir, jei norit, skirkitės sau karalių, aš jums sakau."

Šie atsakė: „Turtus ir galvas savo padėsim už tave, bet parymok, kaip pirm ketverių metų pasiėmėm tarnauti tavo dukrelei ir Vytauto, d. Lietuvos kunigaikščio, kaipo globėjo klausyti. Niekados Lenkuose nebuvo dviejų karalienių." Kad vis tempės ir norėjo karūnavojimą perkelti: „Tuojau turit karūnavodinti,— atsakė Jogaila,— jums aš kalbu. Kaip tinkami — laukit mano malonės ar rūstybės." Šie atsakė: „Esi mūsų karalium, gali daryti ką tinkamas. Tu regi 5 karūnas savo skarbe, gali antdėdinti vieną, dvi ar visas penkias savo žmonai, tą tamista gali daryti, bet ne karalienei." Kad taip Jogaila akivaizdoj Austrijos kunigaikščio savo veselę su Elžbieta ruzgančiai tautai Sanoke gėrė, tuo tarpu Ediga mauriojo

sau Lietuvoj, su kardu ir ugnia visa į peleną versdamas.

Gavo žemaičiai vyskupą: kaipogi Vilniaus prabaščius Motiejus, gimimo lietuvis, pašvęstas iškeliavo į Luokę pas Šatrijos kalną gyventi, kad žemaičiai nekūrintų tenai amžinos ugnies. Nesgi pirmieji Žemaičių vyskupai Luokėj gyveno. 1417

Buvo pasibengusios paliaubos dvimetinės su kryžokais, todėl sutarė abi pusi pasiregėti Veliuonos pilyj panemunėj, kad apent ar paliaubas pailgintų, ar būtinai sandaras padarytų. Susirinko tenai Lietuvos d. kunigaikštis, Lenkų karalius, d. mistras ir daug siuntinių svetimų viešpačių. Tenai kryžokai norėjo, kad Vytautas kryžokams Žemaičius grąžintų, kuriais Vytautas savinos. Ir taip, nieko nenuveikę, išskydo. Tuojau visi pradėjo ginkluotis. Visų pirma kryžokai apsireiškė neprieteliais, kaipogi kamendotas Rastenburgo pilies norėjo pasalu Jogailą karalių, ties Veliuona medžiojantį, sugauti, ką ir būtų nuveikęs, jei nebūtų narsybė jo tarnų jį išgelbėjusi. Abi pusi ėmė vėl skardytis ir imstytis parubežiais.

Vytautas, mirus savo žmonai Sudimantaitei, rengės antrą žmoną vesti Julijoną Augmantaitę, kunigaikštaitę Alšėnų, tetutę nabaštikės. Vyskupas Vilniaus Petras didžiai nairės laiminti Vytautą su taip artima genčia, bet Jonas Kropidla, vyskupas Vladislavijos, atkeliavęs su karalium į Lietuvą, vyras sumanus ir svieto regėjęs, išguldė įstatymus bažnyčios pagal Vytauto linkėjimą ir pats tą moterystę palaimino[1]. 1418

Vytautas, pergėręs savo veselę, ginklavos į karę prieš kryžokus, kurie taip pat iš peties rengės, telkė viešpatį danų ir pamarionų, bet, iki neištraukus Vy-

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 105.

tautui į Parusnį, rados atsiėjimas Lietuvoj. Olelka kunigaikštis, susitaręs su kitais savo bendrais, antpuolė pilį Kremeneco ir, jos kamendotą Frankenburgą užmušęs, Švitrigailą iš kalinio išliuosavo, kursai, paėmęs 500 joties, pas Zigmantą ciesorių išsidangino į Vengrus, bet paskui su Jogaila ir Vytautu susitaikino. Tuo tarpu kariauna lenkų ir lietuvių buvo jau į Parusnį įėjusi, ketėdama ne pirma grįžti, kaip kad būtinai kryžokus padobs ir iš viso krašto juos išvarys. Tą numanydami kryžokai ir regėdami, jog patys nestengs prieš abejus stunbti*, paskyrė sau tarpininką sandarų patį popiežių, kursai, taikindamas juos su lietuviais ir lenkais, atsiuntė arkivyskupą Milano Kaprą, savo siuntinį, kursai abiedviem pusėm bruko pakajų, bet Vytautas ir Jogaila vos paklausė sandaras ant dvejų metų padaryti; kaipogi kas galėjo toj gadynėj prieš popiežių stembti, ant kurio žodžio ciesoriai ir karaliai drebėjo, tuo didžiau Jogaila ir Vytautas, kaipo neseniai persikrikštijusiu, turėjo paklusniais sūnumis bažnyčios rodytis. Bet kryžokai tiek nedorybės rodė, jog nenorėjo tų sandarų saugoti, ir tad tepaklausė, kad patys jų talkininkai danai ir pamarionys, regėdami tokią jų atkaklybę, jiems beveizint, su lietuviais ir su lenkais ketėjo nertis ir iš vieno kryžokus kariauti, jei jie nesaugos paliaubų[1].

Padarius paliaubas, Vytautas iškilo į Lietuvą, o Jogaila į Lenkus; paskuojui rados pakelėj nelaimė: tarp Poznanės ir Srodos pilies pakilo perkūnija ir du samdininku kareiviu ir 4 žirgus šalip karaliaus nutrenkė.

Kariauna lietuvių, prisuokusi kryžokus ant paliaubų, negavo ilsėti, nes turėjo traukti į rytus: kai-

* *PII:* stembti.

[1] Kojałowicz, Hist. Lit., p. II, pg. 106.

pogi, mirus Saladinui, chanui totorių Kapčako, anapus Volgos gyvenančių, kurie buvo į dalis išsiskaidę, tarp kurių kiekviena norėjo sau kitą sūnų nabaštiko chanu pakelti. Ant galo pergalėjo visus Keremferdenas, o Tochtamyšas, jo brolis, atmuko pas Vytautą pagalbos lūgoti. Vytautas, kursai buvo daug kartų prityręs kliautį ir bendrybą totorių, žinodamas juos narsiais talkėjais esant, pažadėjo jam pagalbą ir liepė akivaizdoj Vilniuj žemčiūginę karūną Tochtamyšui, kaipo chanui Kapčako, antdėti. Tad Tochtamyšas su Vytauto kariauna grįžo namo, bet Keremferdenas su stipria kariauna išėjo jam prieš ir pavolgyj ištiko į didžiai kruviną mūšą. Keremferdenas pergalėjo Tochtamyšą ir patį užmušė.

Atmuko ir trečiasis brolis Jeremferdenas pas Vy- 1419
tautą pagalbos lūgodamas, kursai, įbingęs praėjusiu savo nuopuoliu ir geisdamas taip narsiai tautai chaną duoti, išpažino ir jį už chaną ir iš visos galios steigė į jo ūkės sostą pasodinti, kaipogi liepė marčelgai Lietuvos Radvilai su stipria kariauna palydėti jį į Kapčaką anapus Volgos. Parubežyj padidino dar Lietuvos kariauną nerdamies su ja totoriai, kuriems buvo įkyrėjusi smarkybė Keremferdeno, su kuriuo taip pat ištiko pavolgyj į baisią mūšą, ir didžiai ilgas valandas totoriai grūmės su totoriais; ant galo kibo ir Radvila su lietuviais neprieteliui į šoną ir tuo išveržė pergalę; nukrėtęs neapregimus tyrus nesuskaitomu svietu, Keremferdenas pats paliko beklaksąs karvietėj, o likusieji muko kur galvos nešami, kiti pas Jeremferdeną glaudės, kurį tuojau išpažino visa tauta už savo chaną, kursai, dėkavodamas Lietuvos d. kunigaikščiui, atleido jam siuntinius su didžiai brangiomis dovanomis ir buvo Vytautui iki savo gyvos galvos didžiai ištikimu jo bendru ir talkininku. Tą

regėdamas, Ediga, chanas Krymo totorių, pirma baidyklė gudų ir lietuvių, nujau nusižeminęs atleido siuntinius pas Vytautą, jo bendrybą guobdamas ir dovanas siųsdamas, taip pat sandaras padarė, žadėdamas vienas antram talkinėti.

Taip pergalės Vytauto ne vien pačioj šiaurėj ir vakaruose, bet ir rytuose sklyduro. Kas aprašys tos gadynės galybę Lietuvos, kurios rubežius nuo Žemaičių jūros iki Juodosios jūros ir Dunojaus upės tęsės, nuo saulėtekio upės Donas ir Ugra buvo Lietuvos rubežiais, nuo vakarų buvo rubežius Lietuvos anapus Drohičino ir Belsko. Viso to pasviečio Vilnius buvo buveine. Nebuvo nei stipresnės, nei garsesnės, nei karingesnės ūkės toj gadynėj, kaip lietuvių tauta; kaipogi ne veltui ciesorius, iškildamas į bažnyčios surinkimą į Konstancos miestą, Vytautui paliko saugoti visą krikščionybę nuo antpuolių netikėlių.

Pasibengus toms paliauboms su kryžokais, noris abi pusi ginklavos, vienok ilgainiui sutarė ant to, kaip ciesorius nuspręs, tuo abi pusi kakinsis, kursai, atkeliavęs į Braslavo pilį Silezijoj, tokį dekretą akivaizdoj daug diduomenės apreiškė: Torunės sandaros turi attiestos būti; kryžokų rubežius po seno palikti, Žemaičius valdys Vytautas ir Jogaila iki gyvos galvos, jiedviem mirus, teks kryžokams. Pilį Jesnico Jogaila turi grąžinti zokanui; kryžokai upę Drevencą atdarą laikyti; pilį ir melnyčią Liubičo sugriauti; dėl pastrūnijimo Zlotorijos pilies 25 000 vengrų auksinų Jogailai užmokėti; rubežių tarp Mozūrijos ir kryžokų po seno laikyti; abejiem amžinai užmiršti, prekybą gerbti, imtinius paleisti, nekuriose vietose pilis prieš pilis nestrūnyti; kas tokį dekretą kuriame noris punkte sulaužytų, tas 1000 svarų sidabro turės užmokėti.

Siuntiniai lietuvių ir lenkų protestavojo tenai gi akivaizdoj viešpačių, jog ciesorius neperveizėjęs raštu dekretą išdavė, ir įkandin išleido tekūnus, arba kurjerius, su ta žinia pas Jogailą ir Vytautą, kuriuodu Lietuvoj pasitiko. Išgirdę tą neteisybę, baisiai supyko. Rašytojai tos gadynės sako, jog, atėjus tai žiniai, kai rūstu liūtu nusibaubusiu, pervis Vytautas, kursai tuojau atsiliepęs, jog ciesoriaus nekvietęs į savo sūdžias ir savo žyme nė vieno rašto nepatvirtinęs, todėl jis ciesoriaus dekreto neklauso. Veltui kryžokai stigavojo pasauliui lietuvius ir lenkus esančius viena tauta, tą patį ir popiežius Martynas V sakė, bet Vytautas to tarės negirdįs. Ciesorius, Vytautą guobdamas, atleido pas jį siuntinius, bet jis nieko neklausė ir Žemaičių kryžokams neįdavė, ir rubežių antrapus Nemuno už girios perkelti geidė; ilgainiui vos-ne-vos minavoti siuntiniai išklūkė nuo jo paliaubų pailginimą.

Tuo tarpu čekai, dykdami antturėti savo liuosybę, patrako ir, nebstengdami daugiau dešimtinių mokėti, apsiskelbė popiežiaus nebklausyti, ciesorių nuo savo ūkės sosto nustūmę, su juo baisiai baisesniai kariavo; nebįmanydami tokioj rūstoj dienoj kur bedingti ir nuo ko pagalbos begauti, atleido siuntinius į Lietuvą Jogailai ir Vytautui siūloti savo ūkės karūną. Pirmasis tuojau jiems atsakė: „Senatuvėj esu ir neįgaliu pačių krikščionų, ne vien atskalūnų, bevaldyti." Mažne taip pat ir Vytautas atsakė. Jogaila dar pats ketėjo ciesoriui Zigmantui prieš čekus traukti, jei jis pasiima kryžokus išnaikinti ir Parusniu su savim pasidalyti; ciesorius ant to nieko neatsakė, bet, norėdamas jį guobti ir savo talkininku regėti, žadėjo jam savo dukterį išpiršti, nesang Jogailai ir trečioji žmona Pileckaitė tuo laiku buvo mirusi. Jei

dėl savo jaunumo jo duktė negalėtų tekėti už jo, tad jam ketino našlę Vaclovo, karaliaus Čekų, išpiršti, kuri jam kraičiui Šlionską atneštų. Ciesorius, gailindamas tuos žodžius Jogailai, kaip galėdamas jį tildė. Kad tuo tarpu tas pats ciesorius rašė d. mistrui kryžokų, liepdamas, kad jis visados apie pakajų kalbėtų su lietuviais ir lenkais, o gaudamas pragumą, pasalu juos neginkluotus antpuldinėtų, imstytųsi ir skardytų; sutraukus lenkams ir lietuviams kariauną, aiškios mūšos vengti, pakajaus lūgoti, sandarauti, o patvirtinimą sandarų popiežiui ir ciesoriui palikti. Toksai pasalumas ciesoriaus išsireiškė tokiu pra-
1420 gumu. Numirė ubagas prašaleitis Lenkuose, pilyj Konino, kursai mirdamas lūgojo, kad jo lupatas nusiųstų kamendotui Torunės. Tas dygterėjo klausantiems; pradėjus kratyti skaras numirėlio, rado gromatą ciesoriaus, lupatuose įsiūtą, kurią tuojau parodė popiežiaus siuntiniui, o patys ėmė ginkluotis į karę[1].

Čekai, ryžęsi liuosais gyventi ir taip tikėti, kaip jiems rodės, kraują latakais gožė, grumdamies iš paskuojos su ciesorium Zigmantu, bet, regėdami nestengsiantys, atleido vėl siuntinius nuo lietuvių talkos klūkti. Kas tą galėjo numanyti, jog čekai, kurie, pirm 150 metų atėję su savo karalium į Lietuvą, visų gerąją jos sritį Sambiją, arba Žemaičių dalį, nukariavo ir, pilį Karaliaučiaus tenai įkūręs, atdavė su visu kraštu vokiečiams, tiems, nuo kurių šiandien plėšiami sau liuosybę ir gyvybą, glaudės pas lietuvius, kuriems tiek nelaimių buvo padarę. Rūstas likimas tautų šio pasaulio! Siuntiniai čekų, kaip sakiau, atkeliavę į Merkinę, rado Vytautą ir Jogailą bemedžiojančiu, kuriuodviem vėl siūlojo verkdami

[1] Kojalowicz, Hist. Lit., p. II, p. 109.

savo ūkės karūną, stigavodami — Silezija, senų dienų sritis, priguli lenkams, kurią jie apent jiems, jei tiktai pasiimtų juos gelbėti. Be to, dar lenkai, čekai, moravai yra vienos kilties tautos ir gali ilgainiui vieną ūkę įkurti, kuri gana bus stipri prieš kryžokus, ir ciesorių, visų didžiausią nepritelių lenkų, stembti ir jį ramdyti. Jogaila to neklausė, Vytautas tuo tarpu abejojo, gailėdamas nelaimingos tautos ir dykdamas ant ciesoriaus apmaudą nugiežti, vaišino siuntinius, bet, ilgą laiką rymojęs, nepriėmė nė jis jų karūnos.

Pernykščiai, negal žinoti priežasties, žemaičiai patrakę savo naująjį vyskupą ir kunigus išginė ir bažnyčią sudegino. Tuo dar nekakindamos, ėmė siaubti kryžokų kraštą, pervis apygardas Klaipėdos didžiai baisiai kardu ir ugnia nuteriojo. Vytautas būk liepęs 60 tėvūnų, kaip sako, nukirsti; rasi ilgainiui atsiras kokie raštai, kurie tą atsiėjimą išreikš. Yra Metrikose Lietuvos užrašyta: „Šemetui, kursai vyskupui ranką nukirto."

Regis, dėl to Vytautas ateinantį metą sukėlė Lie- 1421
tuvoj sueimą, kuriame luomai, arba stonai, patvirtino Žemaičiuose vyskupiją, kurios buveinę paženklino Varniuose, arba Medininkuose, lygia dalia viršiau minavotas bažnyčias. Tenai gi teiravos apie čekų reikalą. Nes jog jis pats ir Jogaila neturėjo vaikų, todėl Jogailai linkėjo vesti pačią savo sesers dukterį Sofiją, kunigaikščio Aleksandro Algirdaičio dukterį, Kijevo urėdo mergaitę, labai grakščią ir mandagią. Buvo ji gudų tikybos, bet nuotaka su leidimu tėvo perėjo į Rymo tikėjimą, kurią moterystę vyskupas Vilniaus Motiejus palaimino.

Čekų siuntiniai atkeliavo trečią kartą į Lietuvą, kaipogi Vytautas praėjusį kartą abejotinu rodės, nu vylės rasi bent pas jį ką noris nuveiksią. Vytautas

išklausė jų ūkės dūmoj, vienok nenorėjo į čekų ūkės reikalus kištis, bet slapta jiems apreiškė, jog jis širdingai norėtų čekus nuo jų neprietelių glemžti, jei tiktai galėtų daryti be savo abydos. To dėjęsis, linkėjo jiems savo posūnį Zigmantą Kaributą, garsų karės vyrą, sau išrinkti, jo vardu užsidengęs galės jis čekus šelpti. Paklausė jo siuntiniai, vildamos, jog
1422 Jogaila tą patį darys, ir tuojau Kaributas ištraukė slapta skubinai su Lietuvos kariauna į Čekus.

To ciesorius Zigmantas nesivylė. Nu jis ėmė siundyti kryžokus ant lenkų ir lietuvių paliaubas jiems atsakyti, kad kaip noris grąžintų lietuvių kariauną iš Čekų. Tas buvo jau lenkams ir lietuviams žinomu, todėl Vytautas su Jogaila su keliomis dešimtimis tūkstančių gulė į Parusnį. Kryžokai su 30 000 traukė prieš, ketėdami į aiškią mūšą ištikti, bet karės dūmoj sutarė nestoti į aiškią mūšą ir tiktai į pilis įsitraukę ketėjo jas gynioti palikini lygmes lietuviams ir lenkams siaubti, kurie su savo lengva jočia kardu ir ugnia visa vertė į peleną[1].

Tuo tarpu atkeliavo vyskupas Korvėjus, siuntinys ciesoriaus, raminti lietuvių. Jis lūgojo į vardą savo ciesoriaus Kaributą iš Čekų grąžinti ir kryžokų nekariauti, stigavodamas ciesorių rengiantis užganą jiems padaryti, jei jie juo nesikliauna, tad jis leidžia jiems išrinkti tarp tėvūnų lenkų ir čekų, kurie jų barnius nuspręstų. Jogaila atsakė: ciesoriaus teisybės ir bendrybos jis gana jau prityrė iš jo paskuojojo dekreto, kursai perdaug neteisingu ir priešingu pasirodė, vienok sakės jis ne pirmiau ginklą pakėlęs, kaip kad kryžokai buvo paliaubas sulaužę. Ciesoriaus slaptoji gromata yra priežastis tos karės. Jo posūnis Kaributas, paaugęs karės taboriuose, savo geru noru,

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 113.

ne jo liepimu, čekus šelpiąs, todėl kuo metu jis pats pageis, tuo metu iš Čekų pagrįš. Taip lengvai kalbėjo Jogaila. Vytautas sušuko: „Mano įsakymu Kaributas į Čekus įpuolė, kad mano apmaudą ant ciesoriaus nugiežtų, aš duodu žodį, patolei jis tenai bus, pakolei ciesorius išbus, ir tiek jam iškadų padarys, kiek iki šiolei lietuviai ir lenkai nuo jo nukentėjo."

Tą tepešęs, iškeliavo siuntinys, ir ėmė vėl siaubti po kraštą kryžokų vyresnieji, gavę įsakymą apent pas Torunės pilį susinerti. Čia tuo tarpu kryžokai norėjo abaže apsitverti, bet 16 paparčių lietuvių ir tiek lenkų gavo įsakymą neprietelius nuo to gaišinti, iki visai kariaunai sutraukiant; bet kryžokai palikini abažą sulindo lig laiku į pilis. Lietuviai visas apygardas Torunės ir Kulmo nudegino, kuriems siaubiant, nė vienas kryžokas nesivaidino iš pilių ir nieksai neramdė nuo teriojimų įbingusių žemaičių. Todėl turėjo kryžokai nusižeminę pakajaus lūgoti, bet Jogaila iki 17 dienai šilo mėnesio paliaubas tepadarė ir paženklino dieną sandaroms savo abaže. Susirinkus tenai kryžokų vyresnybei ir atėjus Padaugavio mistrui, vos-ne-vos su didžiu vargu ant ežero Melno pakajų padarė ir prisiekė su tokiais varunkais: kryžokai ne vien išsižadėjo Žemaičių ir Sūdaujų, bet dar visus raštus, kuriais kryžokai savino tuos kraštus, turėjo atduoti lietuviams ir prisiekti, jog kiti visi raštai, kurie dar rastųsi priešingais tam sandarui, nė kokios tvirtybės neturės. Lietuviai ir lenkai pagrąžino visa kryžokams, ką jiems tuo žygiu buvo užėmę; ir kas tas sandaras pirmasis sulaužys, to padonieji nebturi daugiau beklausyti. Tuojau pagal tas sandaras ir rubežius užvedė tarp kryžokų krašto, lietuvių ir žemaičių. Tas pakajus tol pateko, kol buvo lietuviai ir lenkai Parusnyj, kuriems vos paėjus, cie-

sorius apskelbė sandaras už nesančias ir visa tą, ant ko kryžokai be jo žinios ir valios buvo pasiėmę. Todėl lietuviai ir lenkai tiekės į naują karę, ketėdami kryžokus laukan varyti iki paskuojo ir savo senovės
1423 kraštus apent atimti. Ciesorius, matydamas lietuvius iš peties imsiant, nuleido pas d. mistrą siuntinį, liepdamas jam kuo veikiausiai su Jogaila ir Vytautu sandaras daryti, neblaukdamas jo tarpinimos. Tose naujosiose sandarose nieko neperkeitė, kas buvo ant Melno ežero sutarta, negut tą, jog, lūgojant kryžokams į vardą ciesoriaus, pažadėjo Vytautas su Jogaila iš Čekų Kaributą parvadinti[1].

Tą patį metą didi badai buvo Maskolijoj, ir daug svieto tenai prapuolė, vieni išmirė, kiti į Lietuvą išsidangino.

Kaributas tuo tarpu savo narsybe ir savo laime buvo visą ciesoriaus kariauną iš Čekų išginęs ir visą rykę nuo vergybos vokiečių išliuosavęs, o savo guvumu diduomenei čekų taip įsigerinęs, aiškiai rodės, jog būtinai jų karūną įgysiąs. Bet Jogaila ir Vytautas, kuriuodviem jis tą visą savo laimę skolėjo, nelinkėjo jam to daryti; šis, paklausęs jųdviejų, pagrįžo iš Čekų, vienok ne veltui: kaipogi Jogaila buvo jam pažadėjęs Dobrynės žemę atduoti, bet kad karalius vangstės su attiesimu savo žadėjimo, o Kaributas, pasigailęs paliktos rykės, užsikėto apent į Čekus grįžti, bet Vytautas jį nutvėrė, rasi gerindamos
1424 ar krūpaudamas popiežiaus Martyno V, kursai Vytautą savo gromatoj didžiai baudė, sakydamas, jog jis, kaipo viešpats katalikas, ermyderį čekų ir atskalūnų pašalpa Kaributo neplatintų. Tą regėdami, kryžokai nebsišiaušė ir pagal sandaras Žemaičius ir Sū-

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 117.

daujus sugrąžino Lietuvai, ir akivaizdoj Vytauto naują rubežių užvedė.

Tam nutikus, karalienę Sofiją 12 dienoj sausio mėnesio su iškilme apkarūnavojo. Vytauto tenai nepasitiko, nesang jis buvo su karaliene susibaręs nuo tokios priežasties. Jogailos duktė Jadvyga pirmosios žmonos dabakuo buvo suderėjusi su* Brandenburgijos kunigaikščiu Fridrichu, kurio Vytautas jau pats, jau popiežiaus pagunda neapkentė, jog Jadvyga už jo tekėjo, tuo kartu kad ne vien daug kitų kunigaikščių, bet trys karaliai jos rankos geidė, vienok visa buvo veltui: Jadvyga ištekėjo už Fridricho. Vytautas giežė visą apmaudą ant Jadvygos pamotės, karalienės, tardamas ją karalių būtinai valdant.

Tuo tarpu siuntiniai čekų vėl atkeliavo ir visaip norėjo Kaributą pas save grąžinti. Jogaila to nenorėjo daryti, bet Kaributas tiekės slapta; daugybė lietuvių ir lenkų pasiėmė čekams į talką eiti, nekuriuos tarp jų išrėdė jau pirma, ir taip lietuviai ir lenkai graudino vokiečius Čekuose, lig nepajutus dar Lenkuose, jog Kaributo nebėra. Ciesorius tarė Jogailą gandinantį jį, kursai, to dėjęsis, guodės karaliam. Jogaila teisindamos užgriebė Kaributui visa, ką jis Lenkuose, Lietuvoj ir Guduose veldėjo, ir apskelbė jį kaipo pakajaus laužytoją ir majestotui piktą darantį.

Ateinantį metą gimė Jogailai karšinčius, kurį pra- 1425
minė savo vardu Vladislovu. Apkrikštijo jį sausyj mėnesyj ateinančių metų ir pakėlė didžias krikštynas. Vytautas ir tenai nebuvo iš apmaudo ant karalienės, vienok nusiuntė jis jaunam karalaičiui sidabro lopšelį, šimtą svarų sveriantį. Vasarą rados vėl antkrytis ir marai, nuo kurių karalius ir Vytautas su

* su *iš PII.*

visa savo rūmų šeimyna pasislėpusiu Lietuvos giriose lindojo. Paskui Jogaila sukėlė sueimą į Kujavo Brestą. Čia suėjus siuntiniams, karalius kaip įmanąs steigė, kad luomai jo sūnų karšinčium patvirtintų. Ant galo luomai pažadėjo, bet raštą patvirtinimo ne karaliui pačiam, bet vyskupui Krokuvos Zbignevui Olesnickiui įdavė, kurį jis ne pirma turėjo karaliui išduoti, kaip kad jis visa atties, ką vien lenkams buvo pasiėmęs.

Taip Jogailai brūzdžiant Lenkuose, atėjo Vytautui žinia į Lietuvą, jog totorių chanas Kuidodata su stipria kariauna traukia ant Odojevo kunigaikščio. Vytautas, tą išgirdęs, išleido stiprią kariauną prieš minavotus totorius, kuri, susinėrusi su Odojevo kunigaikščiu Jurgiu, kruvinoj mūšoj totorius pergalėjo, iki maskolių talkai neatėjus, taip jog vos pats chanas beišspruko, o jo dvi žmoni sugavo; vieną nusiuntė į Lietuvą Vytautui, antrą — maskolių d. kunigaikščiui. Tuo tarpu Vytautas, palikęs namie, tiekės į karę, nė vienam nežinant ant ko.

1426 Žiemai bengiantis, suprato žygiuosiant į šiaurinę Gudiją, beje, prieš pleskavionis, kurie, Vytautui kariaujant su kryžokais, visados talkinėjo Padaugavio vokiečiams ir lygiai su jais Lietuvą teriojo. Todėl Vytautas seniai ant jų grumzdė ir laukė tiktai pragumo apmaudui nugiežti. Jutę tą, pleskavionys siuntinius pas jį atleido, lūgodami ir kukuliuodami, bet jis siuntinių neklausė ir artinos su kariauna. Atėjęs ties Voronačo pilia, 3 nedėlias perstovėjo, negalėdamas toliau bepaeiti įpijusiais vieškeliais nuo tuoįtimpinių lytų ir darganų, pervis taip šlapiame krašte, kaip kad pleskavionų buvo, nieko negalėjo nuveikti. Tą regėdamas, Vytautas sandaras padarė, kuriam pleskavionys 1400 svarų sidabro už žygį užmokėjo.

Vytautas, noris įgavo pakajų nuo karių, vienok niekados niekuo nesikliovė. Nugi apreiškė regimai savo neapykantą ant karalienės; grumzdė jis tuo, jog, karšinčiui gimus, jis nuo Lenkų sosto atliko, krūpaudamas, jog Jogailos vaikai apgalės jo gentis ir Lietuvą. Kryžokai visų pirma pasergėjo tą jo sunerimą ir steigė jį dar didžiau rūpinti, taip jog jis aiškiai su karalium sukeršto. Didis gluosniavimas kryžokų tą padarė, jog jis lūgojo nuo karaliaus, kad jis melnyčią Liubičo su žeme jam padovanotų; noris jie numanė, jog lūgojimas jo nieko nemačys, vienok vylės, jog, neduodant karaliui, Vytautą dar didžiau įpykins. Lenkai tą pajuto ir, sukėlę sueimą į Vartą, išpeizojo tenai d. mistrą Rusdorfą, jog jis jų karalių su d. Lietuvos kunigaikščiu nori sukerštinti. To nekako, dar atenčiame suėjime Lenčicoj vyskupas Krokuvos Zbignevas į vardą luomų didžiai graudžiai persergėjo patį Vytautą, kursai tuo didžiau dar užsirūstino, bet savo rūstybę slėpė, vis ketėdamas ir nieko nedarydamas, o apmaudą gieždamas ant karalienės. Priežasčia buvo jos tankios rodynos, kaipogi trečiuoju kūdikiu buvo jau negalinčiu, skelbiama buvo pergulus turinti. Jogaila tokio skelbimo pro šalį negalėjo leisti, kursai jo vaikus nuo ūkės sosto stumdė. Todėl sukėlė jis visuomenį sueimą Lietuvoj į Horodlę. Čia susirinkusi abi tauti sprendė apie karalienę, kurią nuteisinę, jos vainotoją lenkų didžiūną pakaltino.

Tuo tarpu naugardžionys Didžiojo Naugardo, ne- 1427
klausę Vytauto, savo rubežių perkėlė ir naują rubą užvedė. Tas supykino Vytautą, kursai, sukėlęs kariauną, ateinantį metą traukė prieš Didįjį Naugardą. Visų pirma Opočnos, arba Opočkos, pilį apstojo. Pradžioj gyventojai nenorėjo pasiduoti ir ėmė gintis,

kurie, grūdantis lietuviams per tiltą, pilies angoj esantį, paskubėjo pakirsti tiltą, ir taip daugybės lietuvių su tiltu įlūžo, tarp kurių vieni krisdami ant baslių, tyčiomis įkaltų, pasimovė, kiti išskendo, o sugautiesiems kailius dyrė, Vytautui regint. Gavęs pagalbą iš namų, Vytautas smurčiau ėmė vėtravoti pilį, kurios gyventojai nusiminė ir, regėdami nebstengsiantys, pasidavė Vytautui, pasiėmę mokėti 700 svarų sidabro kas metą abrakui. Nuo tenai Vytautas traukė Didžiajan Naugardan visų garsiojon pilin. Pelkės, balos, versmės ir girios neperlendamos gyniojo tą garbingą ūkę nuo visų nepritelių, bet nurumbėjusiems kareiviams Vytauto kryžokų karėse, supentėjusiems nuo vargų, žygių ir bado, balas ir versmes pereiti niekais buvo: kaipogi Vytautas liepė 10 000-čių vyrų kelią kirsti per girią, o per balas žemgrindus grįsti tiesiai į Didįjį Naugardą. Visų pirma apgulė pilį Porchovo, kurios kamendotas Boreckis, negalėdamas stembti prieš lietuvius, atsipirko, duodamas du tūkstančiu svarų sidabro už pilį. Tokia neklotis pradžioj karės nugandino ūkininkus Naugardo, kurie, nenorėdami savo prasto galo laukti ir neminėdami garsios patarlės „Kas prieš dievą ir Didįjį Naugardą?", pasidavė Vytautui, pasiimdami abraką padidinti: kaipogi, išrinkę tarp savęs siuntinius, su vyskupu Eufemijum išleido į abažą lietuvių, kuriame Vytautas sėdėjo ant aukšto sosto, o šalyse rindomis jo karvedžiai, arba jenerolai, ir karės vyresnieji stovėjo. Kad siuntiniai nusižeminę pakajaus nuo jo lūgojo, žadėdami jam kas metą 5000 svarų sidabro abrako mokėti, Vytautas, sutikęs ant to, tenai pat sandaras padarė. Ir taip pagrįžo jis į Vilnių, Lietuvos buveinę, su nepaseikimais turtais ir gėrybėmis.

Pertekęs Vytautas garbės, lobių ir galybės, tapęs

garsingu visame pasaulyj ir pirmuoju karvedžiu savo amžiaus, valdymieru ir rykiu, kurio valdžia prasidėjo nuo Žemaičių jūros, o bengės Juodojoj jūroj, nuo upės Bugo iki upėm Dono ir Ugros, kaip viršiau minavojau, nieko nestokojo — nei didybės, nei godos, vienos tiktai karūnos jam bereikėjo, kurios, sulaukus Jogailai vaikų, nuo lenkų nebsivylė begauti; todėl norėjo Lietuvos ypatinga karūna apsimauti ir, to dėjęsis, sukvietė daugybes svetimų viešpačių į puotą, į kurią ir pats ciesorius su žmona pasiėmė ateiti[1].

Zigmantas ciesorius seniai jau buvo neprieteliu lenkų, nu dar didesniu darės, kad Jogaila nuvylė jį su visa krikščionų kariauna ir turkams pasalu atdavė: kaipogi, pasiėmęs ciesoriui talkinėti, jį paliko. Daug į tą tikėjo, bet Jogaila niekados nebuvo jam žadėjęs talkos ir negalėjo to jam žadėti dėl to, jog ūkės luomai niekaip nenorėjo kištis į Turkų karę. Ciesorius, noris taip aldojo po svietą ant Jogailos, vienok širdingai su juo norėjo susitaikinti. Žinodamas, jog lenkai, susinėrę su lietuviais, nepergalimais yra ir jog Vytautas visa gali pas Jogailą nuveikti, ryžos Vytautą nuo Jogailos atskiesti. Tuo tarpu pasiėmė, kaip sakiau, pats ciesorius į Lietuvą atkeliauti ir senus kerštus su kryžokais sutaikinti. Pačiam Vytautui leido vietą paženklinti, kursai per neapykantą ant Jogailos ėmė bendrautis su ciesorium ir paženklino 1428
dieną pasiregėjimo Lucko pilyj Volynijoj.

Atkeliavo tenai didžios daugybės kunigaikščių, viešpačių, karalių, ir pats Vytautas su didžia iškilme tenai atkilo; tarp kitų svečių toj puotoj buvo: Zigmantas su žmona ir mažne su visais didžiūnais savo ūkės, Erikas, karalius danų ir žuvėdų, siuntiniai Rytų

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 123.

ciesoriaus Jono Paleologo, Vasilijus, d. maskolių kunigaikštis, Borisas, d. Tverės kunigaikštis, Olegas, Riazanės kunigaikštis, chanas Krymo totorių, chanas Kapčako totorių, abu d. mistru kryžokų Parusnio ir Padaugavio, Jogaila, lenkų karalius, su visa diduomene Lenkų ir Lietuvos ir daug arkivyskupų ir vyskupų; išgirdę Vytautą Lietuvos karalium karūnavosiantis, kiti norėdami regėti paties Vytauto, taip garsingo visame pasaulyj karvedžio, buvo atkeliavę. Vytautas visus tuos svečius vaišino viešpatingai: kas dieną 700 jaučių mušė, 1400 avių piovė, 100 briedžių, 100 šernų, 100 taurų ir kitos smulkmės be skaitliaus kakino, 700 bačkų midaus išgėrė, neskaitant į tą vyno. Ciesorius, regėdamas tokius turtus, ketėjo Vytautą karūna papuošti[1].

Ciesorius su Jogaila vienudu ar akivaizdoj kito nieko nebylojo, kaip apie pakajų tarp savęs, o visuomenę karę prieš čekus, paskui prieš turkus, ant galo prieš saracėnus, arba arabus. Ketėjimas buvo aiškus, daug, tą girdėdami, ratavo, bet ant tokio linkėjimo Jogaila ciesoriui atsakė: „Jei visi krikščionų karaliai jūra ir žeme kelsis ant turkų, tad ir aš eisiu lygiai, bet vieno ketėjimo ciesoriaus, kurį du kartu jau turkai pergalėjo, sandarų su jais nelaužysiu. Kaipogi visa karė su turkais paskui paliktų vieniems lenkams ir lietuviams, kuriems kariaujant, kiti karaliai zauksotų." Noris toksai atsakas didžiai nepatiko ciesoriui, vienok jis pats su ciesoriene aplankė Jogailą ir stigavojo jam, jog Vytautas yra daug vertesniu karaliaus godos, nekaip Mindaugas. Jogaila, akivaizdoj ciesoriaus nenorėdamas pasirodyti nemandagiu, atsakė, jog jis palieka apie tą savo tėvūnams spręsti; jei jie ant to sutiks, jis patvirtins.

---

[1] Koialowicz, Hist. Lit., p. II, p. 125.

Tą patį atsaką gavo ir Vytautas, kursai lūgojo pats apie tą Jogailos. Tasai nei Vytautui, nei ciesoriui didžiai netiko, kursai, regėdamas Vytauto turtus, lobius ir išeigą, būk jam taręs, stebėdamos: „Tamista jau esi aiškiai karalium ir vardo vieno karaliaus testokoji, kurį tuojau gausi." Sako, jog Vytautas, savo svečius vaišindamas, 100 000 joties ciesoriui į talką ant turkų pažadėjęs.

Lenkų tėvūnams susirinkus į dūmą, arba rodą, Vytautas apsireiškė karūnos geidžiąs ir lūgojo, kad jam leistų būti karalium. Arkivyskupas Gniezno, kaipo tėvūnų vyriausias, didžiai gyrė Vytautą ir linkėjo jam karūnos, stigavodamas, jog ji ankščiau suners bendryba ir roda abi tauti. Bet vyskupas Krokuvos Olesnickis išguldė ciesoriaus bendrybą didžiai pavoją, sakydamas — Vytautas esąs amžiuj ir nupelnęs tokią garbę, jog vardą karaliaus reikia jam niekinti ir minėti savo prisieką, kurią Jogailai, rykei, arba karalystai, ir bažnyčiai padarė. Taip pat gi sakė vojevoda Krokuvos Tarnovskis, o su tiedviem ir kiti tėvūnai.

Vytautas, kuriam neleido būti balsus rankiojant, išėjo staiga iš tėvūnijos supykęs ir sakė gorindamas: „Be jūsų valios tą aš darysiu, ko aš noriu." Paskui koliojo tėvūnus ir karalių, jog jie pavojų kebelių ciesoriaus klausantys, žinodami jį esantį ynu prietelių abiedviejų tautų. Jogaila prasišalino iš Lucko, ciesoriui sudievu nepasakęs, ir, pagrįžęs į Lenkus, sukėlė sueimą į Korčiną pasiteirauti su luomais, kaip prieš Vytauto norą stembti. Ciesorius, palikęs su Vytautu, visa nubengė ir iškeliavo stačiai iš Lucko į Vengrus, kurį dar Vytautas didžiai brangiomis dovanomis apdovanojo, tarp kitų dovanojo jam tauragę, auksu apdirbtą, to tauro, kurį jo bočius Gedimi-

nas, pamatautojas Vilniaus, buvo nušovęs ant Pilies kalno, kursai nuo to pirma Tauro kalnu vadinamas buvo; šiandien ant to kalno tebėr iros tos pilies Vilniaus mieste.

Pradėjo siuntiniai tarp lenkų ir Vytauto vaikščioti. Šis norėjo išveržti leidimą, jie to įduoti jam nenorėjo. Vytauto siuntiniai Goštautas, urėdas Vilniaus, ir marčelga Lietuvos Rumbaudas, su kitais nuėję į Korčino sueimą, apreiškė norą d. Lietuvos kunigaikščio surinktiems lenkų tėvūnams trumpai ir aiškiai, tais žodžiais bengdami: „Leidžia ar neleidžia lenkai, Vytautas daro kaip tinkamas, o jūs paskiau savo nertėjimo gailėsitės, bet neblaiku."

Lenkų luomai sutarė nė kokio aiškaus atsako neduoti, bet kitus siuntinius paskyrė — visų drąsiuoju ir byliuoju vyru, vyskupą Krokuvos Zbignevą Olesnickį ir vojevodą Sandomiro Michalovskį; tuodu turėjo Vytautą persergėti, kad vienybės su lenkais nelaužtų, to neklausant, karę jam apskelbė. Vytautas tuo gorinimu ne vien nenusiminė, bet dar didžiau užsirūstino, kursai, tuo įbingęs, skatino ciesorių tą reikalą nubengti, su zokanu kryžokų Parusny ir Padaugavyj sandaras padarė, diduomenę lenkų pakukuliavo.

Todėl lenkai sukėlė naują sueimą ant 8 dienos šilo mėnesio į Sandomirą, kuriame ryžos antrą atvejį siuntinius leisti pas Vytautą su kitu siūlojimu, beje, Olesnickį ir Joną Tarnovskį; Vytauto paprakai jau mačijo, ir lenkai rados didžiame pavojume. Jogaila buvo pasenęs, jo karšinčius kūdikis. Vytautas neturėjo vaikų. Nu siuntiniai su Jogailos valia siūloti jam Lenkų karūną; ir taip Vytautas įgijo, ko jis geidė ir nupelnė, tokiu pragumu vienybė lietuvių su lenkais paliko apvali. To Vytautas negalėjo prajausti,

todėl rodės pradžioj užganuotu, bet tuojau pakukuliuotieji lenkai, vildamos dar daugiau gauti nuo jo, perkalbėjo jį nuo to, ir jis atsakė siuntiniams: „Jogailai linkiu ilgo amžiaus ir karaliavimo, aš netykau jo karūnos, jis man teneskaugėja manosios; prieš karalių ir jo rykę aš nieko pikto nesinčiu, bet jei, to neminėdami, varu eitų, tad aš klot varu varą remsiu." Lenkų siuntiniai buvo dar neiškeliavę, kad ciesoriaus siuntiniai įėjo ir Vytautui ženklan naujos bendrybos ciesoriaus paauksytą sidabro slykūną, arba smaką, didžiai dailiai padirbtą, padovanojo, ir vienkartu norėjo, kad jis kelis artikulus sandaro prisieka patvirtintų. Vytautas atsakė: „Dovanas ciesoriaus priimu širdingai, bet nauja bendryba rodos man nereikalinga, senoji, noris nėra prisieka patvirtinta, vienok yra stipri, kaipogi žodis viešpaties negali nuvilti." Taip akivaizdoj kalbėjo, bet slapta sutarė karūnavojimą paskubinti, kuriam 16 dieną spalių mėnesio paženklino.

Jogailai rodės didžiai trumpai, nebįmanydamas 1429
kur bedingti, glaudės pas visų didžiąją pasaulio valdžią toj gadynėj, beje, popiežių, kursai, prajausdamas kerštus, kurie atentėj galėjo krikščionybę sukrutinti, graudino drąsiai savo gromatoj kaip Vytautą, taip ir Zigmantą, jo brolį, nuo tokių ketėjimų liautis, bet tas vėlu bebuvo. Lenkai tuo tarpu sukėlė trečią sueimą į Jodliną ir tenai sutarė visais parubežiais savo rykės sargtis pastatyti, kurios nė kokio siuntinio nei ciesoriaus, nei Vytauto kad nepraleistų. Antveizą jų įdavė Jonui Čarnkovskiui; tam pavyko Baptistą Cigalą Elvetą ir Zigmantą Rotą, teutoną, nutverti, kursai, perkratydamas jųdviejų ryšius, rado gromatas ciesoriaus, kurias atėmęs, pačiudu paleido. Vienoj gromatoj buvo parašyta, kad Vytautas nėmaž tuo nesirū-

pintų, ar galėjo ciesorius be žinios ir valios popiežiaus į karalius ką kelti. Jis turi tiktai paženklintoj dienoj karūnos laukti, kurią jam siuntiniai ciesoriaus gabeno, kurie jau buvo iškeliavę, kurie sulig karūnaune bus. Su ta gromata buvo dar išrašas sandarų, naujai padarytų tarp lietuvių, vengrų, vokiečių Parusnyj ir Padaugavyj, ir raštas, kuriuo Zigmantas ciesorius kelia Lietuvos d. kunigaikštį į Lietuvos karalius. Visa tas buvo jau pirmiau žinomas lenkams, nekaip Jogailai, jo rūmuose lindinčiam. Visa lenkų diduomenė suskato ir visus kelius užstojo, kad nė koksai siuntinys, keliaudamas į Lietuvą, negalėtų jų rubežiaus peržengti. Kad tą Teutonijoj nujautė, ką daro lenkai, siuntiniai pagrįžo į Frankfurtą ir, veltui laukę du mėnesiu, pagrįžo pas ciesorių nieko nenuveikę.

Tuo tarpu Vytautas laukė, ilgėdamos įvykimo savo ketėjimo, kursai jam taip artimu rodės. Jis pakvietė d. kunigaikščius maskolių, Tverės, kunigaikštį Odojevo, totorių chanus ir abu mistru į Vilnių, vaišino juos iš ūkės lobio; bet, atėjus toms rūstoms žinioms iš Lenkų, pirma jis slėpė savo apmaudą svečiams ir puotavo lig galo šilo mėnesio. Ant galo, kad svečiai namo išsiskaidė ir visa jo viltis išgaišo, apsirgo.

Vienok ir taip dar nepaleido jo noras; žinodamas be Jogailos valios nieko nenuveiksiąs, ėmė jo mandyti kitu pragumu sau karūną steigti ir Jogailą sau guobti. Todėl liepė Mikalojui Maldrikui, savo sekretoriui, apreikšti Jogailai, jog jis nedūmoja daugiau apie karūną, visa, kas buvo, turi būtinai užmirštu būti, tiktai lūgoja, kad karalius jį sergantį aplankytų. Lenkai nesikliovė tuo veikiu Vytauto persikeitimu ir

nelinkėjo karaliui keliauti, bet kad jis nenorėjo to klausyti, tad leido jam lygiai bylius ir gudrius tarnus.

Priėmė Jogailą ant Lietuvos rubežiaus karališkai ir taip į pat Vilnių pargodojo. Pirmąsias dienas Vytautas karalių su jo tėvūnais vaišino, gaubdamas juos sau; kad karalius vienas pas jį pasitiko, apsireiškė jam su tais žodžiais: „Aš stoviu jau ant kapų, ko jūs manęs nuogąstaujat, aš nieko nebnuveiksiu su mano karūna, noriu tiktai pasauliui su tuo ženklu pasirodyti, kaipo su mano nuopelnu; nedėvėsiu,— sako,— aš jos, prisiekiu į vardą visų šventųjų, jog daug jei dvi ar tris dienas buvus aš jos išsižadėsiu." Ko jis didžiai širdingai lūgojo. Jogaila, sugraudintas tais žodžiais, abejojo, paskui apsireiškė, jog jis be leidimo tėvūnų nieko negali daryti. Tad atsigręžė Vytautas ant jų, pervis ant Zbignevo, lūgojo jo, kukuliavo jį ir gorino, ketėdamas jam vyskupiją atimti. Bet Zbignevas stangiai atsakė: „Šviesiausias kunigaikšti! Visų verčiausias esi pirm visų viešpačių ir karalių, tavo pasvietis, tavo galybė lyginas visų didžiausioms karalystoms, bet Lietuvos karalius negali būti, jis gali kuo metu noris lenkų neprieteliu tapti; šiandien abi tauti yra sunerti amžinai, ir karūna abiedviejų ant vienos galvos sumauti. Tiedvi bendringi tauti šiandien ciesorius, jųdviejų neprietelius, nori perskiesti, ne ant jųdviejų laimės, bet ant nelaimės, kaipogi patsai ciesorius, stale valgydamas, ištarė tuos žodžius: „Vardą karaliaus kaip mėsos šratą įmečiau tarp šunų." Sunerti mūsų tauti yra nepergalimi, bet perskiesti taps grobiu neprieteliams, ir tu pats tuo kartu gailėsies, jog teisybę kalbu ir nesu vylėju mano tėvainės." Noris taip drąsiai kalbėjo, vienok ant prisiekos Vytauto, jog apent ketėjo karūnos išsižadėti, nieko neatsakė. Ant galo ir tie lenkų tėvūnai, kurie

pradžioje linkėjo Vytautui karūnos, negalėjo arba nebnorėjo bestirvelėti prieš vyskupą Krokuvos.

Taip stigavojant Olesnickiui, nė vieno tarsi tarp lietuvių tėvūnų nerados, kursai bent tą būtų pasakęs: „Norim bendrais ir talkėjais lenkų būti, bet ne vergais." Neteisingai, vyskupas Krokuvos norėjo laimės pačių lenkų, o prapulties lietuvių, ir tą teisino prisiekomis lietuvių. Tiesa, jog lietuviai prisiekė iš vieno su lenkais turėtis ir gintis nuo neprietelių, bet neprisiekė ant to, jog nebebus daugiau lietuviais, bet lenkais, kalbės ir rašys lenkiškai, ne lietuviškai, išsižadės savo įstatymų, apsiėjimų, o rėdysis pagal lenkiškus; ant to lietuviai neprisiekė. Nesang išsižadėti savo kalbos, savo įstatymų, savo būdo ir gudintis į svetimus lygiai yra kaip kad kas būtų prisiekęs savo ūkei galą daryti. Bet argi būtų to žmogaus prisieka valinga, kursai prisiektų galą daryti? Kas gi aną galėtų suokti nebnorint galuotis, kad prisieką savo attiestų? Nė vieno rašto lenkai neparodys, kuriame lietuviai būtų save lenkams vergais užrašę. Rasi kas taip pat lietuvių pusę taip gyniojo, kai Krokuvos vyskupas lenkus, bet svieto skaugė to mums neužlaikė.

Nutiko, jog Vytautas neantsimovė Lietuvos karūna, bet ką nuveikė lenkai, gavę tokius pasviečius, per 360 metų lėbaudami su savo karaliais Krokuvoje Lietuvos turtais? Negut tą, jog lietuvius nuvargusius, o lenkus ištukusius lepumuose abejus prarijo neprieteliai dėl to, jog nė vieni nebgalėjo gintis. Daug naudingiau būtų buvę abiedviem, kad katra tauta ypatingai save būtų rėdžiusi, o prieš savo neprietelius iš vieno stembusi. Arkivyskupas Gniezno per visus didesnį protą turėjo, linkėdamas, kad ir lietuviai sau karalių turėtų. Jis prajautė, jog iš tos vienybės nieko gero nebus: kaipogi visi gudai lenkų neapkentė, o

lietuvius mylėjo, kurie paliko jiems jų vierą, apsiėjimus, saugojo teisybę, vargdienių neleido spausti ir vergti. Lenkai vis atgaliai darė, norėdami visus į lenkus paversti, visiems vierą antmesti ir vargdienį spausti.

Vytautas, nebturėdamas vilties karūna Lietuvos apsimauti, kuo didžiau nukūdėjo, vienok pražilęs, 80 metų turėdamas, dar gerą darė savo neprieteliams, kaipogi, kėlęs iš lovos, lydėjo Jogailą, grįžtantį į Lenkus; bet, jodamas iš Vilniaus Trakuos, nuo žirgo nukrito ir ant ratų žmonos nusivežino į Trakus, ir tenai pirma su aukščiausiu dievu, paskui su Jogaila ant rankų žmonos Julijonos Augmantaitės, kunigaikštaitės Alšėnų, 27 dienoj spalių mėnesio metuose 1430 27 d.
su šiuo svietu persiskyrė. Sako palaidotą esant Vil- spalių m.
niaus katedros bažnyčioje dešinioje pusėj didžiojo met. 1430
altoriaus, bet šiandien veltui tenai lietuvis ar žemaitis veizės, norėdamas jo pelenus apraudoti[1].

Rašytojas tos gadynės, kursai bengė kroniką Dusburgo, kryžoko, rašo, jog Lietuvos tėvūnai sergančio Vytauto klausės verkdami, kas berėdys juos taip garbingai po jo smerčio. Vytautas linkėjęs jiems pakelti didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Švitrigailą. Vytautui Lietuvą valdant, svietas turėjo didelę liuosybę: kaipogi, kas nėjo į karę, tas trečiąjį metą dūminę temokėjo, o kas ėjo, tas būtinai nieko nemokėjo.

Taip visų garsingasis karvedys ir rėdytojas savo amžiuje paliko labai plačią Lietuvą, kurios rubežiai — nuo saulėlydžio upė Bugas, nuo pietų — Juodoji jūra, nuo saulėtekio — upi Donas ir Ugra, pili Viazma ir Možaiskas, nuo šiaurės — Žemaičių jūra. Tankiai totoriams davė chanus; viešpačiai bulgarų, valakų ir moldavionų jo klausė; lygia dalia didieji

[1] Koialowicz, Hist. Lit., pars II, p. 138.

kunigaikščiai Maskvos, Tverės ir kunigaikščiai Riazanės ieškojo jo bendrybos ir globos. Karaliai danų ir žuvėdų, ciesoriai Saulėtekio, arba grekonų, turkų, ir teutonų jo bendrybos meilavo. Vienu žodžiu, didis buvo valdymieras, bet dar didesnis būtų buvęs, kad jis būtų iškalą Vilniuje ar Trakuose įkūręs. Toje gadynėj, arba jo amžiuje, daug jau svieto buvo šviesaus ir labai mokyto. Pinigų jis nestokojo, kur tiktai jo garbė reikalavo. Nebūtų šiandien tos patarlės, jog į Lenkus reikia eiti proto ieškoti, o į Lietuvą pinigų, nesgi Lenkai turėjo aukštąją iškalą Krokuvoje, o Lietuva nė kokios.

Vytautas augumo buvo vidutinio, nedidis, be barzdos, labai malonios kalbos ir tankiai mandagus. Rodoje buklus ir ant viso ryžąs, veikus ir stropus darbe, daug vinkrumu, greitumu nuveikė; taip veiklus, jog valgydamas teisybę attiesė ar apie karę teiravos. Dosnus svetimiems, saviesiems šykštus, pervis didžiūnams drausmus, mąž teilsįs, valgąs dėl pasistiprinimo, jautrus ir taip didžiai užsiturįs, jog niekados nei vyno, nei midaus, nei alaus negėrė. Savo urėdams ir rėdytojams drausmus; kursai neteisingai elgės, tą po kartuvėmis statė, o nuo jo atėmęs visa, ką buvo sulupęs, į kitą vietą pliką perkėlė už urėdą; skaitliaus nuo visų reikalavo.

Kana kados paniperėj didžiai speiguotą dieną Vytautas rėdės į kovą stoti su totoriais; lietuvių kareiviams dejuojant, jog ginklą negali nuturėti rankose, atsakė jis: „Tai šiandien reikia grumtis: jei pergalėsime, dvigubai pergalėsime, jei išgursime, nuo dviejų neprietelių — nuo totorių ir nuo speigų." Kad nekurie lietuviai dejavo, dalijant Vytautui žemes totoriams, sakydami: „Daug turim neprietelių apsukui ūkės, dar totoriai tarp mūsų",— o jis atsakė: „Žmo-

gus, gerą darydamas,, visų nuožmiausius žvėris prijaukina." Kitu kartu, kad chanas totorių gyrė jo bylumą, jis atsakė: „Man tinka geriau prastai, bet teisiai kalbėti."

Kana kados Camblakas, gudų metropolitas, apie kurį viršiau minavojau, džiaugdamos Vytauto reikalais ir jo garbe, to tiktai gailėjos, jog jis vokiečių vieros buvo (taip vadino toje gadynėj gudai katalikų vierą). Vytautas jam atsakė: „Eik į Rymą ir perdisputavok popiežių ir jo išminčius, tad mes visi būsim vienais krikščionimis."

Už Vilniaus per mylią yra graži dauba, kurią šiandien dar Vytauto pūškarne vadina. Duobės, perkasai, atsukta upaičio Vyliaus vaga, šiandien Vilenka vadinama, tą teisybę stigavoja; Vylium vadinas nuo to, jog netikimai ir staiga patvinsta ir žemąją dalį Vilniaus paskandina.

Jekaterinoslavo gubernijoj yra vieta, vadinama Vytauto pirtis, tai yra muito namai, kame prekėjai, atveždami prekes iš Persijos, Indijos, Bucharos ir Totorijos, turėjo didį ir sunkų muitą mokėti, nuo to pramanė pirčia Vytauto.

Mogiliovo gubernijoj, Belicos pavietoje, valsčiuj, Vetka vadinamame, yra ežerėlis, vadinamas Vytauto ežeras (Vitaudovoje ozero), jog, traukdamas prieš totorius, tame ežere žirgą savo girdęs ir pats maudęsis, arba plaukęsis, ir nuo to vardą gavęs.

Ponas Skalkovskis, labai mokytas vyras, Odesoje daug didžiai aprašė apie buvimą lietuvių pajūriuose, arba pamariuose, Juodosios jūros, apie vardus lietuviškus, iki šios dienos tebesančius, vietų, vandenų, taip pat ir apie Vytauto darbus, bet man tos knygos neteko skaityti [11].

Vytautas, atlikdamas svieto reikalus, neužmiršo apie dievo garbę. Klioštorius pastrūnijo pilyse: Lietuvos Breste, Kaune ir Ašmenoj pranciškonims, Senuosiuose Trakuose benediktinams, Volkovyske bažnyčią šv. Mykolo ir Žemaičiuose viršiau minavotas bažnyčias ir vyskupiją. Vilniaus katedrą papuošė, įvedė giedotojus, kursininkais vadinamus, kurie, kad giedotų dailiai bažnyčioje, ir turtingai apveizėjo, tenai gi bažnyčėlę šv. Onos labai dailią pastrūnijo. Taip pat vyskupijas Lucke ir Kamenece įkūrė.

Šešioliktame amžiuje rubežiuose valsčiaus Dauspudžių yra minavojamas kelias Vytauto (Vitaudovaja doroga), taip pat Skomanto kelias (Skumantovaja doroga), bet kur tie keliai būtų einą, nėra minavojama. Tame pačiame amžiuje yra minavojami Merkinės girioje Vytauto stulpai, arba stabai, bet ką jie ženklino, nėra pasakyta.

Gana bus čia tą pridurti, ką garsingas gudų veikalų rašytojas pasakė: „Su Vytautu garbė lietuvių tvyksterėjo, su Vytautu ir užtemo." Kitoje vietoje tas patsai sako: „Kad Vytauto įpėdiniai tokį protą būtų turėję, kokį Vytautas, šiandien,— sako,— nebūtų gudų valstybės."[1]

Ir tą dar reikia žinoti, kad XV ir XVI amžiuje Lietuvos didieji kunigaikščiai ir Lenkų karaliai patvirtino kiekvienam pasviečiui privilijas; ūkininkai jų visados meldė, kad nė kokių naujienų neįvestų ir kad taip būtų, kaip kad buvo Vytautui ir jo broliui Zigmantui Lietuvą valdant.

Galas antrosios dalies

---

[1] Карамзин, Ист. госуд. Рос.

LAIŠKAI

Čia skelbiami visi ligi šiol surasti S. Daukanto laiškai. Keturi iš jų ištisai publikuojami pirmą kartą. S. Daukantas laiškus rašė lenkų, vokiečių ir prancūzų k., čia spausdinami tik jų vertimai. A. Janulaitis, skelbdamas didelį pluoštą S. Daukanto laiškų (A. Janulaitis, Daukanto laiškai.—„Mūsų senovė", t. 1, kn. 4/5, Tilžė, 1922, p. 695—793), vieną jų (S. M. Giedraičiui) išvertė pats, o visus kitus — A. Balčikonis. Beje, šie vertimai gana netikslūs, daugelis terminų pasenę. Dabar publikuojamus vertimus taisė ir kitus laiškus vertė V. Merkys; laiškas M. Valančiui (33), spausdintas „Aušroje", verstas J. Šliūpo, laiškas nežinomam asmeniui (34) verstas O. Matusevičiūtės.

Vladimirui ANDREJAUSKUI

1. 1846 m. rugsėjo 3 d. [1]

Gerbiamasis Bičiuli!

Dėkoju už malonų prisiminimą, pasitaikius progai, keliais žodžiais drįstu Tamstos paklausti ir nuoširdžiausiai prašyti, kad man praneštum, kaip vadinasi Rucavos kunigas, pas kurį mokeisi vokiečių kalbos, kur jis gyvena, dvare ar prie bažnyčios pamiškėje? Kiek ima už maistą bei mokslą per metus, kokių dalykų, be vokiečių kalbos, dar moko, ar gerai moko ir ar gali mokinys išmokti, ar jis supranta lietuviškai, ar ne, ar daug turėjo mokinių, kai ten

mokeisi? Žodžiu, ar verta pas jį mokiniui būti, ar ne? To labai prašyčiau Tamstos, Pone Geradari, kad man teiktumeisi veikiai pranešti, už tai Tamstai būsiu be galo dėkingas. Šia proga linkėdamas Tamstai visokios sėkmės, lieku su tikra pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Peterburgas, 1846 m. rugpiūčio 22 d.

Mano adresas: Simonui Jurgio s. Daukantui į Peterburgą, IV nuovados II kvartalo šv. Stanislovo bažnyčios namuose Nr. 10*.

2. 1846 m. gruodžio 18 d. [2]

Gerbiamasis Pone!

Be galo dėkoju už žinias apie mokytoją Krygerį (Krygier), norėčiau tik sužinoti, ar jis moko lotynų kalbos pagrindų? Ši žinia yra man reikalinga, jei buvai tiek paslaugus, tai tikiuosi, kad neatsisakysi ir dabar.

Žemaičių dainas išleidau 1846 m., pernai, 1845 m., išėjo Jokūbo Laukevičiaus (Laukio) [3] veikalėlis „Būdas senovės lietuvių", šios abi knygos yra nusiųstos į Varnius d[auggaliui] kunigui Motiejui Valančiauskiui [4], Telšių seminarijos rektoriui. Žemaičių dainos kainuoja 50 kp sidabru, o „Būdas"— 5 auksinus be pašto išlaidų, aš pats daugiau neturiu. Jei kurią iš jų norėtum įsigyti, prašom kreiptis į minėtą kun. Valančiauskį. Užtikrinu, kad jis Ponui atsiųs. Dabar čia pono Kanapackio rūpesčiu iš senų

---

* *Adresas rašytas rusų k.*

rankraščių išspausdinta: Kornelijaus Nepoto graikų vadų gyvenimai ir Fedro pasakos [5], šių knygų, kaip Tamsta prašei, siunčiu po du egzempliorius, vieną teikis atiduoti ponui Zubovičiui (kaip Kornelijaus, taip ir pasakų). Malonu man girdėti, kad mėgsti mokslą ir čia laviniesi, iš mokslo ne tik pats turėsi naudos, bet dar tapsi naudingas ir kitiems.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, lieku su tikra pagarba

Tamstos bičiulis
S. Daukantas

Peterburgas, 1846 m. gruodžio 6 d.

3. 1847 m. rugpiūčio 14 d. [6]

Mylimas Bičiuli!

Tamstai rašiau du laiškus ir su vienu pasiunčiau du egzempliorius Kornelijaus Nepoto ir du — Fedro pasakų, prašydamas po vieną egzempliorių duoti ponui Zubovičiui, o po vieną — pasilikti sau. Kitų knygų — žemaičių dainų ir veikalėlio apie senovės lietuvių papročius [7] — neturėjau ir rašiau, kad kreiptumeisi į Varnius, į kun. Valančiauskį, Telšių seminarijos rektorių. Nežinau, ar mano siųstąsias knygas gavai, ar ne? Taip pat nežinau, ar gavai knygų iš kun. Valančiauskio? Prašom apie visa tai man pranešti. Jei reikia žemaitiškų knygų, tai visuomet rašykite kun. Valančiauskiui, prašydami, kad jis atsiųstų Ponui įvairių naujai išleistų žemaitiškų knygų. Jei nori, galiu čia užsakyti Šventojo rašto Senąjį ir Naująjį testamentus iš Karaliaučiaus ir Rėzos žemaičių dainas, išleistas Karaliaučiuje [8]; daugiau šioje srityje Tamstai negaliu padėti. Prašom mokytis

ir gilintis savo dalyke, kuriam pasišventei, o laisvom valandėlėm skaityti naudingas istorijos arba kelionių knygas, bet ne romanus, kurie nieko neduoda, tik atima laiką ir kvailina jauną protą. Venk nenaudingų kompanijų.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir sėkmės, lieku su tikra pagarba — vale et vale [9] —

Tamstos bičiulis
S. Daukantas

Peterburgas, 1847 m. rugpiūčio 2 d.

4. 1862 m. [10]

Gerbiamasis Bičiuli!

Tikrai ne kartą esi sau pagalvojęs, kad ateis žinia, jog mirė Daukantas. Matyt, kad sveiki neatspėjate mano ligos arba slepiate, kad nepersigąsčiau. O aš, vis blogiau jausdamasis, maniau, kad greit mirsiu, nenorėdamas išgąsdinti ponų Vambutų [11] ir jų vaikelių, išvažiavau į atkampią vietą, pas Papilės kunigą Vaišvilą, kuriam labai parūpo mano likimas, pernai spalio 14 dieną. Čia mano apetitas visai išnyko, jei ką valgiau, tai tik verčiamas, sunkumas krūtinėje, gerklėje birbynė groja. Tuo tarpu šv. Kotrynos išvakarėse [12] savo papročiu atsiguliau 9 valandą vakaro, pusę dešimtos krūtinėje pasidarė karšta, karšta, ir šis karštis plito, pasiverčiau ant vieno šono, ant kito — ne geriau, todėl guliu, kaip pirma, ant nugaros, išplito beveik per didžiojo piršto plotį. Laukiu, kas bus toliau, šis karštis ima po truputį nykti, krūtinėje pasidarė lengva. Užmigau prieš 12 ir miegojau ištisas 6 valandas, pirma miegodavau su pertraukomis, pamiegi valandą ir atsibundi, po 2 ar 3 va-

landų vėl valandą pamiegi, daugiausia pamiegodavau 4 valandas, o kartais užtekdavo dviejų ir vienos. Rytą atsikėliau smagus, apetitas padidėjęs, valgau gerai, džiaugiuosi būsiąs sveikas, nors birbynė dar groja ir gausiai skreplių atsikrenkščiu, dėkoju dievui, kad laimingai praleidau didelę katastrofą. Tuo tarpu šv. Andriejaus [13] išvakarėse buvo didelė lijundra, vakare, eidamas su lazda į tam tikrą vietą, nelaimingai kritau ant baisaus gruodo ir be galo susitrenkiau kairę krūtinės pusę, kelias sekundes gulėjau nesikeldamas, paskui kelis kartus apsiverčiau, kol atsistojau, apsipyliau krauju, nes prasikirtau dantenas, maniau, kad dantys išbyrėję. Nėra su kuo pasitarti, daktaro nėra, v i s a g l o b a b o b a*, ėmiau kloti šaltam vandenyje pamirkytą rankšluostį, taip kankinausi šešias dienas, karštis krūtinėje vis didėjo, ateis, manau, lig žaizdos, pasidarys gangrena, ir kaput. Atsirado felčeris, kuris man pastatė ant kairės krūtinės pusės 12 taurių. Pirmąjį kartą sutraukė kraują, kuris buvo taip sukepęs, kaip juoda anglis. Statė antrą kartą. Šaukiau gana, gana, man kraujo nebeliksią nė lašo. Šį kartą kraujas buvo tyras. Paskui felčeris sako: „Aš Ponui suvirinsiu varpučio, pupalaiškių ir saldymedžio, duosiu Ponui aštuonis butelius, kuriuos turėsi išgerti, tai Ponui išvalys skreplius." Atnešė 4 butelius ir liepė kasdien išgerti po butelį. Išgėrus pusę stiklinės, plaučiai, rodos, džiūsta, o vidurius taip baisiai draskė, tarytum nuo kryžiaus kaulo būtų ką plėšę, ėmiau daugiau atsikosėti, bet jaučiau plaučių džiovinimą, rytojaus dieną daugelyje vietų ėmė skaudėti, ėmiau jausti, kad aukščiau**

---

* *Šie trys žodžiai įrašyti lietuviškai.*

** *Čia laiškas nutrūksta, nes tolesnė jo dalis dingusi.*

BAGDONAVIČIUI

5. 1858 m. liepos 7 d. [14]

Dauggaliui Ponui Bagdonavičiui, Patarėjui ir Kavalieriui, Ponui ir Geradariui Mintaujoje.

Pridedamas rankraštis.

Gerbiamasis Bičiuli,

Ponas Akelevičius [15] teikėsi įduoti Šv. rašto Senojo ir Naujojo testamento rankraštį, priklausantį Polocko gyventojui ponui Urbanovičiui, ir jis prašė mane atiduoti vienam tarnautojui, kurio pavardės nebeprisimenu. Jei kas atvyktų pono Urbanovičiaus siųstas, prašom jam atiduoti, paėmus raštelį. Rodos, kad tas tarnautojas vadinasi Michalovskiu. Nuolankiausiai atsiprašau, kad savo niekais nuolat trukdau gerbiamąjį Tamstą; laukiu paveikslėlių. Lik sveikas.

Tamstos bičiulis
Simonas Daukantas

Svirlaukis, 1858 m. birželio 25 d.

Simonui Mykolui GIEDRAIČIUI

6. 1843 m. balandžio 2 d. [16]

Šviesiausiasis Kunigaikšti Ganytojau ir Geradari! Drįstu trukdyti Š[viesiausiąjį] Kunigaikštį Ganytoją Geradarį nuolankiausiu savo prašymu šiuo reikalu: pernai, 1842 m., buvo pasiųstas į Š[viesiausiojo] Kunigaikščio Ganytojo Geradario kanceliariją rankraštis žemaičių kalba, pavadintas: **Małdas pri Dijwa**

pagał Bażniczęs Szwentos Katalikiszkos Rimo iszraszitas*, maldaknygė [17], susidedanti iš maldų ir giesmių, surinktų iš šia kalba spausdintų knygų ir Romos katalikų dvasinės vyresnybės aprobuotų, būtent: **Aukso altorius, Bałsas** ir iš lenkiškos knygos, pavadintos Bóg moja nadzieja, išleistos kunigo pijoro Ruševskio Peterburge 1841 m. Leidėjas, uoliai rūpindamasis dievo garbe, prie knygose esančių maldų ir psalmių dar pridėjo greta lotyniško teksto išverstas į žemaičių kalbą ekzekvijas, arba Officium Defunctorum, kad jaunimas, besimokantis šventos tikybos bažnyčiose, galėtų padėti giedoti kartais negausiems prie bažnyčios kunigams. Rankraščio tarmė — telšiškė, rūpestingiausiai išlaikyta, rašyba kiek galint pritaikyta šiai tarmei. Tačiau ligi šiol kanceliarija šio aprobuoto ar neaprobuoto rankraščio negrąžino, todėl nuolankiausiai prašau Šviesiausiąjį Kunigaikštį Ganytoją Geradarį, kad savo ganytojiška valdžia teiktumeisi pavesti d[auggaliui] kun. kanauninkui Giniotui [18] ir kunigui tretininkui Pabrėžai [19], kaip geriausiai mokantiems šią kalbą, peržiūrėti šį rankraštį ir tuos žodžius, kurie jiems pasirodys per seni ir neverti toliau vartoti gryninant kalbą, užbraukti ir viršuje įrašyti laikomus tinkamiausiais, nes jeigu skaitys mažiau šią kalbą mokantis, tai tuomet gali kilti nesusipratimų ir įvairių nuomonių. Taigi, žinodamas pavyzdingą Šviesiausiojo Kunigaikščio Ganytojo stengimąsi dievo garbę šia kalba didinti, visiškai tikiuosi, kad dabar teiksiesi neatmesti šio mano nuolankiausio prašymo, kaip jau, Š[viesiausiasis] Kunigaikšti Geradari, esi parodęs man savo malonų dėmesį.

---

* *Čia ir toliau knygų pavadinimai rašyti lietuviškai.*

Šia proga reikšdamas savo giliausią pagarbą Šviesiausiajam Kunigaikščiui Ganytojui Geradariui ir linkėdamas geros sveikatos bei ilgiausių metų, turiu garbę likti

Šviesiausiojo Kunigaikščio Ganytojo Geradario žemiausias tarnas

Simonas Daukantas, kol[egijos] as[esorius]

Peterburgas, 1843 m. kovo 21 d.

Jonui Krizostomui GINTILAI

7. 1845 m. gegužės 27 d. [20]

Šviesiausiasis Dauggali Ganytojau Geradari,

Nuolankiausiai atsiprašau Tamstos, Pone Geradari, kad drįstu tokiame popiergalyje siųsti keletą bičiuliškų žodžių, tylėdamas tokiomis judriomis aplinkybėmis [21], nusikalsčiau mandagumui ir bičiulystei.

Š[viesiausiojo] D[auggalio] Kunigo Vyskupo valdymą visi giria, net patys priešai pripažįsta Tamstos veiklumą ir uolumą. Jeigu Tamstos troškimai neišsipildo, bent visi mato Tamstos gerus norus.

Iš naujienų yra tai, kad kolegijai [22] liepta pirkti namą bendrabučiui, norėta primesti tą namą, kuriame buvo įsikūrusi Dvasinė akademija, kai ji atsikėlė iš Vilniaus, tačiau pasiaiškino, kad labai toli bažnyčios, todėl leista vietą pačiai laisvai pasirinkti.

Išvykus Š[viesiausiajam] D[auggaliui] Vyskupui Geradariui [23], viskas apmirė, niekas taip giliai dėl šito nesisieloja, kaip aš ir ponas Antanas [24], nebeturime pas ką susirinkti ir paviešėti, **pasitabokawusiu ir Tamistas swekata paminawoiusiu eitau numyi**

tile*. Palikome vieni du, Lendzevičus [25] vedė ir tuo pačiu išstojo iš mūsų draugijos, o blogiausia, kad pasenome, nežinia, **ar parneszma sawa kujbynas i Žiamajtius***. Mirus šv[entos] atminties Onacevičiui [26] ir Anastasevičiui [27], iš mokslininkų nieko neturiu. Susipažinau su kai kuriais, bet jie šitokie anokie, nėra harmonijos, pats labai liūdžiu ir jaučiu, kad nebeilgai teks gyventi, įgriso ir tarnyba, buvau pristatytas apdovanoti kryžium arba metine alga, tegavau 90 rublių sidabru.

Orai šalti, upė pajudėjo tik balandžio 24 d., ledus tebeneša ligi šiol, tiltų negalėjo nuleisti, visa gamta apmirusi, medžiai nė nemano sprogti.

Naujienų jokių, o jei kokie įsakai ir išėjo, tai Jūsų Ganytojiškai Malonybei yra žinomi iš valdžios įsakų, **Wieszpats żydams szeszkynas nukielę yr bruwarus óżdarę musų pusie*** [28].

Šia proga linkėdamas Tamstai geros sveikatos ir visokios sėkmės, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Šviesiausiojo Dauggalio Vyskupo Geradario
žemiausias tarnas

Simonas Daukantas

Peterburgas, 1845 m. gegužės 15 d.

KURSKIUI

8. Tarp 1834—1850 m. [29]

Žinodamas Tamstos, Pone Geradari, kilnius jausmus ir taurią sielą, kad kiekvieną kartą turi malonumą ištiesti ranką arba duoti protingą patarimą

---

* *Pabrauktieji žodžiai originale rašyti lietuviškai.*

reikalingajam, drįstu Dauggalį Pulkininką Geradarį trukdyti savo nuolankiausiu prašymu šiuo reikalu. D[auggalė] ponia patarėjienė Makarevičienė, seniau mano kaimynė Rygoje, atvykusi į sostinę savo reikalais, pareiškė, kad kreipsis į Tamstą, Pone Geradari, protekcijos ir nuolankiausiai prašys išrūpinti iš šviesiausiųjų dauggalių grafų Zubovų [30] kontoristo vietą jos artimam giminaičiui ponui Antanui Makarevičiui, pono patarėjo broliui. Dėl savo pagarbos dauggalei patarėjienei, kaip gerai motinai bei gerai pilietei, ir iš įsitikinimo, kad ji yra tauriausia asmenybė, rekomenduoju ją Tamstai, Pone Geradari*. Tikiuosi, kad neatsisakysi palankumo tam, kuris visuomet turi likti su didžiausia pagarba.

P. S. Šviesiausiajam dauggaliui maršalkui Kurskiui, Dauggalio Pulkininko Geradario broliui, negalėjau daugiau pareikšti savo pagarbos, tikiuosi būti žemaičių krašte, ir Tamstai, Pone, savo asmeninę pagarbą pareikšti bus pirmoji mano pareiga.

Fridrichui KURŠAIČIUI

9. 1853 m. birželio 23—30 d. [31]

Varniai, 1853 m. birželio 11/23 d.

Didžiai Gerbiamasis Pone!

Jūsų veikaluose apie lietuvių kalbą aš matau didelę Jūsų meilę jai, todėl drįstu Jums, kaip žinovui ir mėgėjui, nusiųsti kelias lietuviškai parašytas kny-

---

* *Toliau įrašytas, matyt, kitas šio sakinio pabaigos (vietoje: ...rekomenduoju ją Tamstai...) variantas:* ...turiu nuoširdžiai prisijungti prie dauggalės ponios patarėjienės, kaip ponios, vertos pagarbos ir visokio dėmesio, prašymo, nors jokių Tamstai nuopelnų neturiu.

gas, būtent: 1) Būdas senovės lietuvių, 2) Žemaičių vyskupystė, 3) Dainės, 4) Istorija šventa Senojo įstatymo, 5) Kornelijus Nepotas, 6) Pasakos Fedro [32]. Turiu čia pastebėti, kad šių knygų gramatika ir ortografija nėra tiksli, ir aš prašau Didžiai Gerbiamąjį teiktis priimti į savo bibliotekos lentynas.

Kartu kreipiuosi į Didžiai Gerbiamąjį, prašydamas maloniai parūpinti iš pono slaptojo patarėjo Foigto [33] du dokumentus, būtent: 1) Ordino riterių kelių į Žemaitiją aprašymus ir 2) Žemaitijos gyventojų skaičiaus statistiką, sudarytą d[idžiajam] kunigaikščiui Vytautui atiduodant šį kraštą Ordinui. Šių dokumentų nurašymo išlaidoms padengti siunčiu 10 rublių 30 kapeikų auksu.

Be to, dar prašyčiau Jus, jei būtų įmanoma, gauti man šias knygas: 1) Rėzos „De primis vestigiis religionis christinianae inter Lithuanos propagatae", 2) Kleino gramatiką lotynų kalba [34], ir 3) jei aš neklystu, Hartmajerio gramatiką [35], kurią Didžiai Gerbiamasis minėdamas giri, ir jas man atsiųsti, nurodydamas jų kainą; kai tik šias knygas gausiu, tuoj Didžiai Gerbiamajam grąžinsiu išlaidas. Dėl cenzūros prašom savo, Didžiai Gerbiamasis, malonų laišką su abiem dokumentais ir ryšulėlį su knygomis siųsti atskirai.

Prašydamas Didžiai Gerbiamąjį atleisti už mano nesivaržymą Jus varginti, pasilieku su aukšta pagarba

Didžiai Gerbiamojo
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Mano adresas: Simonas Daukantas, Rusija, Kauno gubernija, per Telšius į Varnius.

Varniai, 1853 m. birželio 18 d. sen. st.

10. 1855 m. lapkričio 4 d. [36]

Didžiai Gerbiamasis Pone,

Jūsų brangų laišką gavau ir vėl drįstu Jums siųsti knygų, tik nežinau, kaip Jums jos patiks.

Dabar pas mus susižinojimas yra labai sunkus, o pinigus siųsti, gyvenant kaime, dar sunkiau, todėl aš, jei man mylimas dievas duos sveikatos, su Jumis pasimatysiu pats.

Savo pirmajame laiške siunčiau Jums du pusimperialius mano prašomiems dokumentams nurašyti, dabar dar įdedu penkis trūkstamus prūsų talerius. Jei Jūs man surastumėte pageidaujamas knygas, tai prašyčiau jas pridėti prie dokumentų ir ponui Mintaujos knygininkui Reicheriui pasiųst, dabar Jūs iš jo gausite ir pinigus, ir laišką. Apie dokumentą, kurio nėra Ordino archyve, aš sužinojau iš pono Onacevičiaus, Vilniaus universiteto profesoriaus, kuris studijavo karališkajame universitete [37], jis minėtąjį dokumentą matė pas poną Kocebiu.

Linkėdamas Jums sėkmės, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Didžiai Gerbiamojo
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Svirlaukis, 1855 m. spalio 23 d. s. st.

Teodorui NARBUTUI

11. 1842 m. gegužės 4 d. [38]

Dauggali Pone Geradari,

Labai malonų gavau iš Tamstos, Pone Geradari, laišką, rašytą praėjusio kovo 15 d. [39], kur radau

tiek pagyrimų, kurių dar nesu užsitarnavęs, nes neturiu nei talento, nei raštų, teturiu gerus norus ir tėvynės meilę. Anksčiau buvau užsiėmęs tyrinėjimais, bet, pastebėjęs, kad šis darbas reikalauja per daug išlaidų, o kartu laisvo laiko ir ramybės, turėjau mesti jį ir ėmiau tyrinėti pačią kalbą, bet ir čia sutinku daug kliūčių.

Tamstos, Pone Geradari, tebeleidžiamą lietuvių tautos istoriją [40] gerbiu be galo ir esu pasiryžęs, kiek leis mano jėgos ir žinios, viskuo Tamstai padėti, tik reikia palinkėti, kad Tamsta, Pone Geradari, išleistum ir vienuoliktąjį tomą, išspausdinęs jame pačią medžiagą. Tikiuosi, kad ir ponas profesorius Onacevičius neatsisakys padėti, o taip pat ir ponas Danilavičius [41], kuris, kaip sakosi, turįs, jei neklystu, ligi dviejų tūkstančių dokumentų: nes pirmučiausia reikia surinkti dokumentus, kurie ligi šiol tebėra išmėtyti ir nežinomi.

Keista, kad ponui Danilavičiui kažkodėl atėjo mintis ginčyti Rimgaudo buvimą. Kartą Rygoje atsitiktinai skaičiau Rygos archyve esantį spausdintą senųjų dokumentų rejestrą, kurį kaip retenybę magistratas įteikė imperatoriui Jozefui II, jam lankantis šiame mieste[1]. Šiame rejestre buvo du labai įdomūs dalykai: **pirma**, Rygos piliečių liudijimas, kad karalius Mindaugas apsikrikštijęs, žodžiu, jo metrikai, ir **antra**, jo privilegija, duota tiems patiems miestiečiams, kad gali visoje Lietuvoje prekiauti be muito **sine teloneo.** Metų čia negaliu nurodyti, nes neturiu su savim užrašų, bet teikis, Dauggali Kapitone, šito

[1] Kijeve jis buvo 1780 m. gegužės 14 d., todėl Rygoje turėjo būti anksčiau.

pasiklausti pono Napierskio, buvusio Livliandijos gubernijos mokyklų prižiūrėtojo, kuris išleido Livonijos diplomų indeksą [42], jis tikrai Tamstai, Pone Geradari, ras šį dokumentą, kuriame, be abejo, bus minimas Mindaugo tėvas. Nors reikia žinoti, kad nėra nieko sunkiau, kaip patekti į Rygos magistrato archyvą, į kurį, kiek žinau, joks mokslininkas, net vokietis, negalėjo įsiprašyti, tačiau dabar girdėjau, kad ponas Napierskis labai tikisi šios malonės, bet nežinau, kaip pavyks.

Be to, nuolankiausiai prašau Tamstos, Pone Geradari, kad savo įgimtu malonumu nepaminėtum manęs savo gerbtiname veikale, nes tai man gali daugiau pakenkti, kaip padėti, o priešingai, Lietuvos istorija bus skolinga p. Edvardui ir Kazimierui Tvardovskiams, Pinsko maršalko sūnums, kurie labai rūpinosi, kad kai kurie duomenys apie Lietuvą patektų į Tamstos rankas, ir ateinantį, gegužės, mėnesį jų dėka, Dauggali Kapitone, tikrai gausi naujų.

Negaliu maloniau baigti šio laiško, kaip tik linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, turėdamas garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono [43] Geradario

žemiausias tarnas

Simonas Daukantas

Peterburgas, 1842 m. balandžio 22 d.

Mano adresas: Simonui, Jurgio s., **kolegijos** asesoriui Peterburge, 4 nuovados 2 kvartalo šv. Stanislovo bažnyčios namai Nr. 10*.

---

* *Adresas rašytas rusiškai.*

12. 1842 m. gegužės 25 d. [44]

Dauggali Pone Geradari,

Kaip praėjusio balandžio 22 d. žadėjau, turiu garbę pasiųsti Tamstai, Pone Geradari, pasitaikius progai, kelis dokumentus, tik labai man gaila, kad tiek mažai teturiu laiko ir tegaliu šiuos kelis žodžius pabrėžti, vėliau pasistengsiu plačiau apie tai parašyti. Kartu man didžiai malonu pareikšti, kad pasilieku su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

1842 m. gegužės 13 d.

13. 1842 m. liepos 27 d. [45]

1842 m. liepos 15 d.

Dauggali Pone Geradari,

Du laiškus rašiau Tamstai, Pone Geradari, vieną šių metų balandžio 22 d., antrą — gegužės 13 d., bet neturiu jokios žinios, ar jie pateko, ar nepateko į Tamstos rankas, ir nežinau, ar gavai siuntinį iš pono daktaro Čarnovskio [46], paskui — iš pono Tvardovskio [47] arba Marcinovskio [48]. Norėčiau žinoti, ar, Pone Kapitone, toliau leisi naujus dokumentus, liečiančius Tamstos istoriją, ar ne?

Rašiau, kad Mindaugo krikšto metrikai yra Rygos archyve, dabar turiu minėtą 1780 m. spausdintą rejestrą, dovanotą grafui Falkenšteinui (šiuo vardu, kaip žinoma, yra prisidengęs imperatorius Jozefas II), šio sąrašo p. 5 ketvirtasis dokumentas apibūdintas šiais žodžiais: „Testimonia civitatis Rigensis Prioris

ecclesiae Rigensis etc. de Baptis[si]mo Mendovii", p. 3 antrasis dokumentas taip pažymėtas: „Mindowe, Regis Lithuaniae, privilegium de libertate telonej Rigensibus, datum 1253". Prie pirmojo dokumento datos nėra. P. 5 trečiasis dokumentas taip vadinasi: „Compositio pacis inter Gedeminum Regem Lithuaniae et status Livoniae, tho Vilne 1323". Daugiau dokumentų, liečiančių Lietuvą, šiame rejestre nėra. Kreipkitės, Pone Kapitone, į poną Napierskį, jis suras šiuos dokumentus.

Poznanėje išėjo Pirmasis Lietuvos statutas [49], prie jo pridėti labai įdomūs ir labai įvairūs kunigaikščio Kaributo, kunigaikščio Vladimiro, kunigaikščio Lengvenio ir kažkokio kunigaikščio Vano herbų atspaudai. Turiu keliolikos giminių, nobilituotų Žygimanto Senojo ir Žygimanto Augusto, herbus su jų aprašymais; savotiška tai, kad nė vienas šių herbų neturi savo vardo. Iš to seka, kad Niesieckis [50] didžiąją jų dalį pakrikštijo savo nuožiūra, kaip atrodo, sekdamas vokiečiais; pas mus jie buvo be taisyklių ir kiekvienas keitė kaip simbolį ir savo laimės ženklą, kurį jis sau buvo pasirinkęs, ir todėl daugiausia Lietuvoje senuosiuose antspauduose yra religiniai ženklai, žalčiai, žolės ir ropliai; ir minėtajame kunigaikščio Vladimiro antspaude vietoje tikroviškos arklio uodegos yra paparčio lapas, o virš šios uodegos — išsišakojęs ąžuolas be lapų. Reikia palinkėti, kad, Dauggali Kapitone, dar paieškotum senų dokumentų apie Trakus ir Ukmergę bei Kauną ir jų antspaudus iššifruotum, kaip pirmuosiuose savo veikalo tomuose, tai smarkiai nušviestų šią Lietuvos istorijos šaką. Jei norėtum ir toliau spausdinti senųjų herbų rinkinį, tai aš savuosius su aprašymais atsiųsčiau. Dar būtų gerai, jei, Pone Kapitone, kreiptumeisi

į prūsų mokslininkus Karaliaučiuje ir Berlyne, kad jie nukopijuotų herbus iš tų dokumentų, minimų Luko Davido veikale [51], kurie sudaryti su lietuviais prieš 1404 m. Kai kuriuos tokius antspaudus aprašė pats Lukas Davidas.

Taip pat reikia palinkėti, kad, Dauggali Kapitone, jau tiek duomenų turėdamas, dar kartą peržiūrėtum 1224 m. sutartį, jei neklystu, pažymėtą Volynės kronikoje [52] ir paminėtą Karamzino [53], su Erdvilu ir kitais Lietuvos kunigaikščiais, t. y. nustatytum senosios Lietuvos sienas; nes a. a. ponas Vilgockis, Vilniaus vyriausių teismų regentas, buvo didelis savo krašto mylėtojas, ir jis man pasakojo, kad ant senosios Lietuvos sienų ligi šiol tebėra senoviniai kapčiai, kurie išsidėstę tarp dabartinių Volynės ir Kijevo gubernijų, o iš kitos pusės — tarp Minsko ir Polesės gubernijų; Žalioji giria ir Juodoji giria visuomet būdavo Lietuvos, tam patvirtinti jis šį pasakojimą kartojo. Kai po paskutinio krašto padalinimo, atmatuojant kunigaikščiui Potiomkinui, jei neklystu, prie Lucko užtiko labai didelį kapčių, kurį, nepamenu dėl kurios priežasties, nukasus, apačioje rado kelis vašku užlipdytus butelius, kuriuose buvo likęs vos ketvirtadalis skysčio. Kai jo įpylė į sidabrinį šaukštą ir pakaitino ant žvakės, visas kambarys pakvipo liepų žiedais, ir iš to suprato, kad čia liepų midus; tad smalsuoliai po pirščiuką išgėrė ir tuoj visi, lyg opiumo paragavę, užmigo ir nepabusdami išmiegojo 24 valandas, kai paskui atsikėlė, visi kaip naujai gimę, jokio svaigulio nejautė. Paskui ėmus tyrinėti ir klausinėti kaimiečių, koks čia kapčius, jie atsakė, kad tai senosios Lietuvos sienos kapčius; šitokių kapčių jie parodė ir daugiau,— juos taip pat nukasė ir taip pat rado nepilnus butelius liepų midaus, jį, esą, su-

pylę į vieną ar du butelius ir pasiuntę kunigaikščiui. Vertėtų šią senąją sieną tiksliau aprašyti. Tiesa, šiandien beveik visoje Minsko gubernijoje, dalyje Gardino ir Polesės gyvena rusų tauta, bet Polesėje ji apsigyveno nuo Jaroslavo laikų, kuris nugalėjo jazygus arba jazičnikus, pagonis, o Minsko gubernijoje įkurdinta nuo Olgos laikų, kai drevlianai, arba Juodosios girios gyventojai, buvo nugalėti ir atgabenti rusai, kurie susiliejo su likusiais lietuviais; tai rodo ne tik lietuviški vietovių ir upių pavadinimai, bet net valstiečių pravardės dar XVI a. I pusėje. Kun. dominikonas Petkevičius, kilmės žemaitis, dabar jau miręs, 1834 m. man pasakojo, kad prieš 20 metų, kai gyveno Baltarusijos provincijoje prie Černigovo (vienuolyno vardo nepamenu), kartą pasivaikščiodamas (čia jo žodžiais): lenkiu kelis besikalbančius vietinius barzdotus valstiečius, girdžiu, šnekasi lyg lietuviškai, net nustebau, kad šiuose kraštuose yra šia kalba kalbančių, priėjau prie jų ir prabilau į juos lietuviškai, jie atsakė taip pat lietuviškai, iš džiaugsmo ir nustebimo net persižegnojau. Paskui po ilgo pasikalbėjimo jie pasisakė: nors ir būdami graikų tikybos bei visi gerai kalbėdami rusiškai mieste bei kelionėje, bet namie kalbasi lietuviškai, atsimindami, kad yra lietuviai, o ne rusai. Niekad netikėčiau šiais gerbiamojo kunigo lektoriaus Petkevičiaus žodžiais, jei nežinočiau, kad Kurše apie Domesnesę ir Tukumo [paviete] yra kaimų, kur namie kalba estiškai arba lyviškai, o su latviais — latviškai, ir bažnyčioje klauso pamokslų latvių kalba.

Tiek apie senosios Lietuvos sienas. Ponas Vilgockis man dar sakė, kad Naugarduko paviete rusų valstiečiai pilkapius arba senkapius vadiną latvėmis. Tai labai svarbus dalykas, jei tiesa. Jis a. a. pats buvo

naugardukietis ir nemėgo pasakų, kaip paprastai seni advokatai; jis šitai pasakojo, skatindamas mane, mokantį kalbą, patyrinėti šiuos dalykus, net išlaidų nebūtų gailėjęs, bet, nelaimė, 1841 m. mirė.

Namų draugas

Prierašai paraštėse: NB. P. Kraševskis [54] blogai padarė, mane pagyręs Ateneume [55], dėl šios priežasties aš galiu netekti vietos, nes iš tikrųjų ne aš siunčiau, o mano viršininkas. Tai man pavojinga.

Ar bus išspausdinta Lietuvos privilegijų, kadaise buvusių Radvilų archyve, rodyklė, jei bus spausdinama, tai aš atsiųsiu dar kitą, o gal ir dvi. Įdomu būtų sužinoti, kokių, Pone Kapitone, turi rankraščių arba spaudinių lietuvių kalba? Tai labai mane domina.

14. 1842 m. rugsėjo 9 d. [56]

Dauggali Pone Geradari,

Malonų Tamstos, Pone Geradari, šio rugpiūčio mėnesio laišką [57] gavau ir džiaugiausi, kad Tamsta stiprios sveikatos, duok dieve, kad ir toliau būtum sveikas didelei mūsų naudai. Knyga L'art vérifier des dates, pateikianti įvairių datų nuo Kristaus gimimo ligi 1600 m. sugretinimą su mūsų era [58], kainuoja 150 rb asign[acijomis], iš viso 280 rb asign. už keliasdešimt tomų. Nežinodamas, ar, D[auggali] Kapitone, imsi, šio veikalo nepirkau, kad nereikėtų daryti pašto išlaidų, bet siunčiu Tamstai Tables chronologiques par l'abbé Langlet du Fresnoi à Paris 1778, ši dviejų tomų knyga kainuoja tris rublius sidabru, joje parodyta, kuriam indiktui kiekvieni metai priklauso. Ją gavau iš privačios bibliotekos su sąlyga:

jei, Pone Kapitone, nepatiks, tai malonėk atsiųsti, kad galėčiau grąžinti tam, kieno ji buvo.

Jei, Pone Kapitone, gavai tris vokus, tai visus gavai, o jei du — tai ne visus; paskutinį siunčiau gegužės mėnesį per poną Tvardovskį [59], kuris prižadėjo arba pats Ponui Kapitonui atiduoti Vilniuje, o neradus Pono Kapitono, palikti ponui Marcinovskiui, kaip praėjusį kartą [60], todėl, Pone Kapitone, sužinok iš jo, ar jis matėsi su ponu Tvardovskiu, ar ne, ar jis įteikė jam paketą perduoti Tamstai? Aš labai norėčiau, kad ir tie dokumentai būtų įdėti į X Tamstos veikalo tomą, nes jie labai įdomūs ir būtų pakankamas atsakymas ponui Kraševskiui [61], o kitus sudomintų. Tarp jų buvo Batoro kalba, išrašyta iš Menkeniuso veikalo [62], ir įvairios pasiuntinybės, kurias buvau davęs ponui profesoriui [63] datoms patikrinti, tačiau jis, nė mažiausio dėmesio neatkreipęs, grąžino man, ir todėl aš turėjau išsiųsti per poną Tvardovskį su tokiomis datomis, kokias radau; nesitikėjau, kad jis šiuo atveju taip netikusiai pasielgtų. Dokumentai — apie Žygimanto Kęstutaičio viešpatavimą, kurių buvo daugiau, kaip Radvilos rejestre pažymėta, ir Kazimiero viešpatavimą, kurių Tamsta savo veikale neminėjai.

Sunku, Pone Kapitone, viską tvarkingai surinkti, todėl spausdink, ką nutverdamas, nes visi esame mirtingi ir laikas negrįžtamai bėga,— jei negalima visko paimti, gerai nors šiek tiek pagriebti.

Stebiuosi, kad ponas Danilavičius, kuris turi daugiau kaip 2000 dokumentų, nenori Ponui duoti. Ponas profesorius taip pat turi daug įdomių, tačiau jis, vargšas, reikalauja pinigų, ir aš negaliu išgauti; jis buvo parašęs Vilniaus miesto istorijos [64] kritiką, kur trumpai nurodė klaidingas datas ir kunigaikščių

vardus,— prašiau, kad pasiųstų savaitraščiui, tačiau jis nusiuntė pačiam Kraševskiui, kad išspausdintų Ateneume. Ponas Kraševskis atsakė, kad į tai atsižvelgs antrame šios istorijos leidime.

Siunčiu čia vieną dokumentą, duotą man valstybės patarėjo Vasilijaus Anastasevičiaus ir perrašytą iš spausdinto, esančio jo bibliotekoje, o taip pat privilegijų, esančių Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje [65], rejestrą ir herbų, kurie diplomuose neturi pavadinimų, rejestrą.

Prašom man atleisti už neišsamų paaiškinimą, nes dėl mūsų klimato negaluoju, šoną maudžia. Linkėdamas Tamstai sveikatos ir sėkmės, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Peterburgas, 1842 m. rugpiūčio 28 d.

15. 1842 m. gruodžio 6 d. [66]

Dauggali Pone Geradari,

Malonų Tamstos, Pone Geradari, rugsėjo 15 d. laišką [67] gavau ir džiaugiausi, matydamas Tamstą toliau veiklų literatą, nors ir nusilpus sveikatai. Man nebeliko nieko kito, kaip išpildyti Tamstos norą, todėl telaukiau geros progos įvykdyti Tamstos linkėjimus. Tuo metu gavau ir antrą Tamstos, Pone Geradari, laišką, datuotą spalio 20 d. [68], kuriame man teikeisi rekomenduoti dauggalį Mickevičių [69], kuris nelaimei tesiteikė aplankyti d[auggalį] pirmininką Gruževskį [70] savo išvykimo išvakarėse, bet kaip tyčia pastarojo nebuvo namie; kai kitą rytą 8 valan-

dą su ponu pirmininku nuvažiavome į pono Mickevičiaus butą, neberadome jo, mums pasakė, kad tą rytą 7 val. išvažiavo,— taip viskas baigėsi nesėkmingai. P. Mickevičius pas poną profesorių nebuvo visiškai.

Tamstos pageidavimu skaičiau Dauggaliu Kapitono laišką ponui profesoriui, kuris pagyrė visus Tamstos norus; bet man rodos, kad būtų naudingiau, jeigu, Dauggali Kapitone, leistum sąsiuviniais kaip kodeksą, pirma paskelbęs prenumeratą [71], nes, leisdamas kodeksą [72], turėsi didelių išlaidų, mėgėjų vos keliolika teatsiras, nors turinys kuo geriausias būtų, nes turinyje negalima rasti to visko, kas yra pačiame dokumente. Man rodos, kad, leisdamas prenumeruojamais sąsiuviniais, daugelį sudomintum ir savo kasos ūmai neišsemtum, o, baigdamas sąsiuvinius, išleistum kodeksą, taip man rodos, nors, Dauggali Kapitone, Tamstos valia. Ukmergės [paviete] didelį rinkinį turi daugg[alis] Žagelis, b[uvęs] Ukmergės maršalkas, kaip girdėjau, reikia kuo greičiausiai į jį kreiptis, nes yra nesveikas ir bevaikis, kurią dieną jo rinkinys gali būti išbarstytas. Daugg[aliui] Kapitonui reikėtų su juo pačiam pasimatyti. Dėl dalykų, prašytų manęs, būki ramus, į šiuos kraštus savo reikalais atvyko Tamstos pažįstamas p. daktaras [73], jis grįš namo prieš arba po Kalėdų švenčių, per jį nusiųsiu Dauggaliui Kapitonui viską, ko prašei [74]. Radvilų nuorašas Viešojoje bibliotekoje [75] dingo kaip į vandenį, vis prašau pono profesoriaus jį surasti, bet veltui, malonėk, Pone Kapitone, pats parašyti jam laišką, prašydamas jo pagalbos, jis Tamstai daug kuo galėtų padėti.

Prašom man atleisti, kad vėlai ir trumpai atsakau į Tamstos malonų laišką.

Šia proga linkėdamas Tamstai sveikatos ir sėkmės, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Kapitono
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Peterburgas, 1842 m. lapkričio 24 d.

16. 1843 m. vasario 23 d. [76]

Peterburgas, 1843 m. vasario 11 d.

Dauggali Pone Geradari,

Malonų Tamstos, Pone Geradari, pernai metų gruodžio 12 d. laišką [77] gavau ir džiaugiausi, matydamas Tamstą toliau veiklų literatą, nors ir nusilpus sveikatai. Negalėjau išpildyti Dauggalio Kapitono norų, nes p. daktaras nebaigė savo reikalų ir dar tebėra čia.

Tamstos, Pone Geradari, noras labai pagirtinas, duok dieve, kad jis išsipildytų. Tas pavadinimas Codex Dipl[omaticus], man rodos, yra baisus ir gali daugelį atstumti. Be to, į šį rinkinį eis ne tik dipl[omų] aktai, bet ir visi tokie dokumentai, kurie nušviečia tautos papročius, teises ir būdą, todėl, rodos, geriaus būtų rinkinį pavadinti kukliau — **Lietuvos aktais**, kaip Naruševičius pavadino ir kiekvienoje Lietuvos Metrikos knygoje įspaudė — **Acta Lithuanorum** [78], kaip prūsai turi savo garsiuosius Acta Borussica, kurie apima įvairią medžiagą ir dokumentus apie pačius Prūsus, nes pirmajam rinkėjui neįmanoma visko surinkti. Livoniečiai, rodos, turi gana pilną savo aktų rinkinį, tačiau vienas 1832 m. rašė iš Romos (jis buvo įsileistas į Vatikano biblioteką), kad šį rinkinį dar gali padidinti trečdaliu,— tiek ten esą ligi šiol nežinomų dokumentų apie Livoniją. Tuo

metu p. Turgenevas [79] rado Vatikane Tverės kunigaikščio investitūrą, popiežiaus Tverės kunigaikščiui duotą XIV a. pradžioje. Čia visi nustebo ir nutylėjo šį dokumentą. Tai kiek ten turi būti Lietuvos. Jau turint aktus, paskui bus galima jais papildyti kodeksą, o kol kas pasirodyti su juo būtų lygu savo valia pasiduoti pavydulingų narsuolių kritikai.

Lietuvos herbų klausimu, be Kojalavičiaus, Dauggali Kapitone, daug medžiagos rasi rankraščiuose, paliktuose a. a. buvusio Lietuvos tribunolo regento pono Dvožeckio; jis buvo p. Zavadzkio korektorius ir prieš porą metų mirė; 1820 m. jis man sakė, kad rado 9000 lietuvių giminių, kurių nemini nė vienas lenkų herbynas, ir pridūrė, kad jos remiasi pačiomis karalių privilegijomis. Ten rastum didelę paspirtį, nes Bobrovičius [80], kuris Leipcige leidžia Niesecki, prašė jo, bet jis, kaip girdėjau, nesutiko ir norėjo pats užsienyje išleisti.

Be to, kuo tikriausiai žinau, kad Julijonas Niemcevičius, garsusis rašytojas, prieš 30 su viršum metų išsivežė iš Radvilų bibliotekos 27 tomus in folio rankraščių apie Lietuvą, iš šio rinkinio, kaip dabar aiškėja, jis paskelbė garsiąją Smolensko atstovo Mileškos kalbą savo [veikale] apie Zigmanto III viešpatavimą, kuri naujajame Vroclavo leidime buvo išmesta [81]. Todėl, D[auggali] Kapitone, palengva teiraukis giminaičių, bus kur nučiupę juos* koroniažai [82] ir jau mums nebegrąžins nė už jokius pinigus, kol mes neužmiršti! Norėčiau žinoti, ar, Dauggali Kapitone, turi Dogelio veikalą „Limites Regni Poloniae et M. D. Lithuaniae" [83]. Veikalo „Le corps de l'homme, ou l'anatomie et la physiologie humaines avec plauches par le docteur Galet" čia dabar nėra, bet, jei p. dak-

* *Minėtus rankraščių tomus.*

taras [84] nori gauti, tegul kreipiasi į knygininką poną Belizarą Peterburge, Nevos prospekte, jis pavasariui užsisakys trūkstamus tomus, vienas tomas su spalvotais raižiniais kainuoja 45 rb asign[acijomis], su nespalvotais raižiniais — per pusę pigiau.

Ponas profesorius siunčia Dauggaliui Kapitonui giliausią pagarbą; jis jau amžiaus prislėgtas.

Šia proga visad turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Paraštėje prierašas: NB. Vertimas į lenkų kalbą, mano nuomone, nereikalingas, pakaktų išversti tik kai kuriuos žodžius, kitaip būtų labai daug išlaidų [85].

17. 1843 m. liepos 11 d. [86]

Dauggali Pone Geradari,

Tamstos, Pone Geradari, pageidavimu čia siunčiu per dauggalį pirmininką Gruževskį Kojalavičiaus herbyną, 120 su viršum rankraščio lapų in maximo folio, ir knygą, kurioje yra 220 lakštų su 262 įvairiais istorijos faktais, kuriuos, Dauggali Kapitone, teiksiesi pats išdėstyti chronologiškai, aš tai atlikti neturėjau laiko. Labai man gaila buvo nors trumpam skirtis su šiais raštais, tik geri Tamstos, Pone Geradari, norai privertė mane tai padaryti. Duok dieve, kad iš to būtų nauda.

Šia proga labai atsiprašau Dauggalio Pono Kapitono, kad pernai, atsakydamas į Tamstos spalio 20 ir rugsėjo 15 d. laiškus, nepadėkojau už Tamstos rūpinimąsi mano sveikata; už tai Tamstai esu be galo dėkingas; kyla tai iš mano fizinės ir protinės sveikatos būklės, nes esu labai nesveikas, kaip, Dauggali Kapitone, lengvai gali pastebėti iš mano laiškų.

Visi Tamstai, Pone Geradari, gero linkintys apgailestaujame, kad ligi šiol nematome taip seniai žadėtos pono Bychovco kronikos,— būtų labai pagirtina, jeigu ją galėtum paskelbti visuomenei prieš pradėdamas didįjį darbą, tuo įsigytumei didesnį savo tautiečių pasitikėjimą.

Dėl senųjų herbų. Daug jų, Dauggali Kapitone, gali rasti Vilniaus ir Lucko kapitulų archyvuose, o Žemaičių — visiškai nieko nėra, prieš keliolika metų temačiau Vytauto privilegijos Žemaičių vyskupystei originalą, pergamentą be antspaudo (nutrauktas), dabar ši privilegija yra Vilniaus valstybės turtų rūmuose, ligi šiol ji buvo Telšiuose, liustracijų komisijoje, kaip man pernai pranešė. Vertėtų per pažįstamus gauti jos nuorašą, čia jos knygose nėra.

Dėl Vilniaus, tai Tamstai turiu dar pranešti, kad pas p. Vincentą Veisenhofą, Ukmergės ribų teisėją, Ukmergės maršalko (taip pat Veisenhofo) brolį, mačiau labai puikų Kazimiero Jogailaičio laikų Vilniaus planą: kur dabar bernardinų vienuolynas, ten pažymėtos rusų krautuvės, kuriose prekiauta kailiais, — vertėtų šiuo reikalu nuvykti į Ukmergės pavietą ir pono Veisenhofo pasiteirauti, kur yra pono Vincento popieriai, buvo norinčių jį įsigyti, bet šis jokiu būdu nesutiko, laikydamas didelės vertės paminklu, sakėsi, kad prieš keliolika metų radęs pas kažkokį vokietį auksakalį Vilniuje.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Peterburgas, 1843 m. birželio 29 d.

Dėl tų dviejų rankraščių, pasiųstų Tamstai, Pone Geradari, drįstu padaryti šias pastabas. Pirmučiausia dėl herbyno,— rankraštis svarbus ne tik dėl lietuvių herbų ir giminių, bet taip pat Lietuvos po paskutinės unijos istorijai, nes jame yra tokių istorijos faktų, kurių pas kitus autorius veltui ieškotum; gal kartais lenkų autoriams, kaip turintiems archyvus, ir buvo žinomi, tačiau, kaip nemalonius, taip sakant, minėjo tik užuominomis. Dėl to spausdinant reikia stengtis, kad, korektūrą darant, nepatektų į koroniažo rankas; antai, Kojalavičius sako, kad lietuviai vieni dešimtį metų kariavo Livonijos kare, kurį buvo aprašęs ir išspausdinęs Volodkovičius [87],— skaityk prie giminės Volodkovičius. Kad magnatai, pavydėdami naugardukiečiui Lisovskiui garbės, jį nunuodijo, kad Lietuvos hetmonas Radvila atidavė Vilnių Aleksejui Michailovičiui išdavikiškai, kad žemaičiai susitarė ir vieną naktį išpiovė švedus, o kitus išvijo į Kuršą ir Infliantus,— šių įvykių niekur lenkų kronikose neskaičiau. [Reikia žiūrėti], kad, korektūrą darant, nepakeistų datų, kaip pasielgė, jei neklystu, su Tamstos, Pone Geradari, istorija, kur kalbama apie pirmąjį lietuvių vardo paminėjimą, nes istorikai žino, kad pirmasis Merzeburgo vyskupas, aprašydamas Boleslovo Narsiojo karą su vokiečių imperatorium Henriku, pirmą kartą 1009 metais mini Poloni, Lituani et Russi, o korektoriai Lietuvai pažymėjo 1090 metus, t. y. šimtmečiu vėlesnius. Janockio nuomonę apie šio rankraščio vertę išrašiau ir labai stebiuosi, kad p. Bobrovičius, leisdamas naują Nieseckio leidimą, nors cituoja Kojalavičiaus rankraštį, tačiau pavardes, kurios baigiasi ne -ski, kaip nelenkiškas, praleidžia, ir todėl, Dauggali Geradari, leisdamas šį rankraštį, turi prikišti p. Bobrovičiui, kuris paprastai, sekdamas

savo pirmtaku Paprockiu [88] ir Okolskiu [89], arba prideda lietuviškoms pavardėms lenkiškas galūnes, arba visiškai praleidžia garsiausias gimines, o lenkiškas, priešingai, net vargingiausias gimines iškelia. Turi šis rankraštis ir trūkumų, pirma, pateikia tik nedidelį giminių skaičių, yra daug klaidų, daugelyje vietų vardai ne vardininke, o apie dvilypius vardus nėra ko nė klausti, jie neišskirti, nurašinėtojas aklai laikėsi originalo, kad perrašęs lygino su originalu, rodo taisymai. Kojalavičiaus rašytas originalas yra Peterburge, Imperatoriškojoje viešojoje bibliotekoje, rašytas in crudo [90], daugiausia trumpintais žodžiais, matyt, a. a. vyras nespėjo pats perskaityti ir švariai perrašyti. Pačiose pavardėse yra klaidų, matyt, kažkoks rusinas arba lenkas kopijavo Kojalavičių, nežinodamas lietuviškų pavardžių, ir dėl to kai kurias smarkiai sudarkė, jis, kaip matyti iš 1744 m. pratarmės [91], kai kurioms giminėms pridėjo savo duomenų, įsprausdamas juos tarp §§*. Spausdinant šiuos priedus vertėtų pateikti kursyvu; protingas cenzorius galėtų šį rankraštį ir pas mus aprobuoti vien dėl to, kad jis lotyniškas ir jį supras vos vienas iš tūkstančio. Jeigu čia nebūtų galima, tai geriausia Karaliaučiuje, bet ir tai su sąlyga, kad korektorius nebūtų lenkas, nes viską, kas mums svarbiausia, išmes arba pakeis. Taip buvo Poznanėje, leidžiant statutą,— pačius Lietuvos antspaudus ir herbus išspausdino, o dokumentų ne, kad mes nežinotume privilegijos teksto ir nepažintume sritinių antspaudų, kaip liudininkų, prikabintų prie privilegijų. Šį rankraštį, kaip matyti pradžioje, buvau dedikavęs a. a. Antanui Liachovičiui, kuris man buvo pažadėjęs duoti lėšų

* *Turėtų būti: skliaustų.*

jam spausdinti, nors ir užsienyje, bet staiga šis taurus žmogus mirė [92], ir aš nespėjau baigti pasiimtojo darbo. Be to, reikia žinoti, kad aprašymas arba dokumentai neatitinka genealogijų, nes įžymios giminės jam atsiuntė genealogijas, bet be įrodymų, todėl jis pažymėjo linijas, bet įrodymus pateikė tokius, kokius galėjo rasti, dažnai neatitinkančius genealoginių linijų, ir labai vėlyvais dokumentais,— matyt, neturėjo Lietuvos Metrikos duomenų. O dieve, kiek šis žmogus būtų nuveikęs, jei būtų turėjęs šį archyvą!!! Matyt, kad savo istoriją rašė be šio archyvo, atrodo, dėl to jis toks palankus Sapiegoms,— ar neatidarys jam tautos archyvo!

Rankraščio prašom niekam iš savo rankų nedavinėti, norėjo iš manęs įvairiais keliais koroniažai nupirkti, siūlė 80 raudonųjų auksinų, pats grafas Račinskis [93] davė 70, vien todėl, kad galėtų savaip perdirbti, tačiau jokiu būdu neatiduosiu; leidžiu spausdinti su sąlyga, kad visas mano rankraštis būtų man grąžintas, ir juo greičiau, tuo geriau. Jo spausdinimas Karaliaučiuje daug kainuoti negali, ypač kai dabar herbus lengvai litografuoja; spausdinant ciceronu, kiekvienas spaustuvininkas visą knygą sutalpintų į 40 lankų. Siunčiu Dauggaliui Kapitonui, turėdamas viltį, kad jis greit bus išspausdintas, bet ne Poznanėje, nes ten jį iškraipytų, kaip Lietuvos istoriją iškraipė Dlugošas ir Kromeris [94], o paskui ir Naruševičius. Jei pačiam neužtektų jėgų, tai ar nerastum kokio Vytauto kario, kuris Tamstai padėtų baigti šį didvyrišką darbą, negi jau būtų visų senovės getų širdyse atšalęs kraujas! Argi nepasigailėtų dievas, kad atsibustumėm kada, prisiminę žinomąją patarlę — kas save gerbia, tą ir kiti gerbia.

Antrajame rankraštyje nurašytos įvairios privilegijos, rodančios šios tautos politinę padėtį, ir visokie kiti viešieji ir privatūs dokumentai apie šios tautos papročius, teises ir laisves, būtent visų pirmųjų krikščioniškųjų kunigaikščių privilegijos, duotos privatiems asmenims, iš jų matyti, kad kunigaikščiai be tarybos nieko negalėjo daryti, net pats Vytautas, kurį dabar daugelis laiko didžiausiu despotu, o šie dokumentai įtikina, kad jis toks nebuvo. Kiekvienas dokumentas yra pažymėtas raidėmis ir skaičiais, rodančiais, kurioje knygoje ir kuriame puslapyje jis yra. Rusiškos raidės K. З. reiškia Книга записей (Įrašų knyga, seniau vadinta Libri inscriptionum), rusiškos raidės С. Д. reiškia Судных дел (Teismų knygos, seniau — Libri decretorum), raidės К. П. Д.— Книги публичных дел (Libri publicorum negotiorum) [95]. Teikis, Dauggali Kapitone, man atleisti, kad rasi daug žinomų dalykų, skelbtų spaudoje, nes, neturėdamas po ranka Muchanovo [96], grafo Rumiancevo „Sobranije gosudarstvennych gramot" [97] ir Dogelio, daug dalykų de novo nurašiau. Privilegijas visas sutikrinau, tai rodo teksto taisymai, bet pasiuntinybėms perskaityti ir pataisyti neturėjau laiko, neradau nė padėjėjo, tačiau jas nurašiau kuo atidžiausiai, kaip ir privilegijas, vedžiodamas pirštą eilutėmis; taškų, kablelių bei didžiųjų raidžių ir originale nėra,— kokie buvo nukrypimai originale, tokius ir palikau.

Labai mane nudžiugino žinia, kad žadi įsteigti Acta Lituanorum, norėčiau, kad pradžioje, kaip emblemą, įdėtum Lietuvos herbą, esantį Aušros Vartuose, nes jis yra paskutinis tautos ženklo paminklas, kuris netrukus gali išnykti. Iš savo pusės remsiu Tamstą, kiek leis mano jėgos ir sugebėjimas. Patarčiau Tamstai turėti kaip parankines knygas: 1) Dreje-

rio „Codex Pomeranicum" [98], kur yra Mindaugo sutartys su Pomeranijos kunigaikščiu Sviatopolku, 2) Rumiancevo „Sobranije gosudarstvennych gramot",— ten mačiau Švitrigailos sutartį su Didžiuoju Naugardu ir Kęstučio — su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu, 3) išėjo Foigto „Codex diplomaticus Prussicus" du tomai, kurie apima aktus ligi 1333 m., ten galėtum šį bei tą rasti apie mūsų kraštą, būtent kryžiuočių sutartį su prūsais 1232 m., jei neapsirinku, šios tautos tuometiniam civilizacijos lygiui ir papročiams parodyti; karaliaus Mindaugo Lietuvos dovanojimo kalavijuočiams privilegija paskelbta „Rigaische Jahrbücher", jei neklystu, rašė garsusis Herderis, būdamas Katerinos laikais mokytoju Rygoje [99], šiame įdomiame traktate jis įrodinėja, kad Mindaugas buvo uždauguvio Lietuvos, arba dabartinių Lenkijos Inflianty [100], o ne visos Lietuvos, karalius. Ši nors trumpa privilegija, bet įdomi tuo, kad yra lietuviškų liudininkų pavardžių. Duotosios gi Lietuvai Žygimanto Kęstutaičio privilegijos, kurios datą, Pone Kapitone, turi iš Radvilų katalogo, antrą kartą gauti negalėjau, nors visus metus prašiau p. profesoriaus, kad suieškotų, bet veltui; dabar po Olenino mirties bibliotekos direktorium tapo gr. Buturlinas, Valstybės tarybos narys; dabar didelė suirutė, sudarinėja rankraščių rejestrus, kurių anksčiau nebuvo, todėl reikia laukti, kol sutvarkys,— šiame privilegijų rinkinyje yra du laiškai, kurie Žygimantui leidžia pačiam pasirinkti patinkamą nuodėmklausį, o ne tą, kurį jam lenkai piršo. Žygimanto Augusto laiškus, kuriuos paskelbė p. Liachovičius, rado ne jis pats, o p. profesorius,— pastarasis, negalėdamas savo vardu išleisti, paprašė ano; p. profesorius jo nelaiko stropiu ieškojimų srityje. Patarčiau Dauggaliui Kapitonui per-

skaityti p. Malinovskio [101] pastabas dėl šių laiškų, išspausdintas šių metų „Tygodnik Petersburski" kovo mėnesio numeriuose, ten jis tarp kitko prasitarė, kad Radvilų archyve yra kai kurių Lietuvos ponų protestas prieš paskutinę sąjungą, arba, kaip kiti vadina, uniją, su lenkais 1569 metais,— labai įdomus dalykas, bet tik reikia atsargiai tirti bei teirautis, nes jie Lietuvos dokumentus slepia ir visaip stengiasi, kad Lietuvos istorijos nebūtų. Man rodos, kad šiame archyve turi būti daug svarbių Lietuvai dokumentų. Leidžiant aktus, atrodo, nereikėtų kiekvieną dokumentą spausdinti skyrium, bet dviem skiltimis in 4, kaip Muchanovo, šitaip daug sutaupysi popieriui, antspaudus galima įdėti ir spausdinant dviem skiltimis, tik raidės turi būti smulkios, bet aiškios. Deja, Dauggaliui Kapitonui daug kainuos,— ar nerastum panašaus į save tautiečio? Susižinok su p. Foigtu, jis Ponui galėtų suteikti daug dalykų, prašyk jo atsiųsti Tamstai tą pranešimą, kurio dalį paskelbė savo veikale, kad Mindaugas dėl to metė krikščionybę, jog Rygos pirkliai nenorėjo grąžinti prekių, atimtų iš Žemaičių kunigaikščio Treniotos Dauguvoje; paskui kryžiuočių magistro Jungingeno laišką popiežiui, kuriuo jam skundžia Jogailą ir praneša, kad dauguma lietuvių priima rusų, o ne lotyniškąjį tikėjimą,— tai labai svarbus dokumentas, kaip vėliau, Dauggali Kapitone, įsitikinsi iš kitų dokumentų, kuriuos gausi. Lietuvos giminių herbų klausimu daug, Pone Kapitone, gali laimėti iš Vilniaus kapitulos archyvo, kur yra patys originalai, ten yra daug naujesniųjų herbų; o taip pat anksčiau buvusiuose turtinguose senuose rūmuose. Būtinai reikia pasirūpinti, kad Dvožeckio rinkinys būtų paskelbtas,— šiuo požiūriu savininkas buvo labai uolus. Čionykščiame archyve [102] būsi-

majam Lietuvos herbynui gali būti labai reikalinga Įrašų knyga Nr. 3, kurioje yra trumpas Kazimiero Jogailaičio rejestras — kas, kam, kada ir kurioje vietoje duota nuo jo viešpatavimo Lietuvoje pradžios, turi 94 lapus; kita tokia Įrašų knyga Nr. 4 turi 80 lapų, arba puslakščių; tai yra ištisas šio karaliaus laikų paminklas. Vytauto, Švitrigailos, Žygimanto Kęstutaičio knygų nėra, tik kur-ne-kur galima rasti atitinkamus įrašus vėlyvesnėse privilegijose; be to, yra 1528 metų visos Lietuvos bajorų surašymas, apimantis visą Lietuvos, Polesės, Volynės, Kijevo, Baltarusijos ir Žemaitijos bajoriją, šioje knygoje yra 280 lapų. Privačių antspaudų labai mažai, iš tikrųjų jų beveik nėra, nes dokumentai įrašyti į knygas. Archyvas iš viso turi daugiau kaip tūkstantį knygų. Grįžtant prie privilegijų, duotų totoriams bei žydams, o taip pat dvasininkams, dar nenurašiau, ir šis darbas vienam žmogui yra nepakeliamas. Patariu Tamstai, Pone Geradari, visuomet kreiptis į poną profesorių,— jis turi daug istorinės medžiagos, anksčiau buvo žadėjęs jos pasiųsti Dauggaliui Kapitonui per p. daktarą ir tikrai neatsisakys, jei tik, Daug[gali] Kapitone, kreipsies į jį.

Labai pagirtinas Daug[galio] Kapitono sumanymas paruošti senovės Lietuvos žemėlapį, bet šį darbą būtų galima palyginti su tuo, kuris vadinamas **multorum camelorum onus** [103], jei dabar jį dirbtų dešimtis, ir tai būtų mažai. Lietuviai XV ir XVI amžiais pakeitė savo senuosius giminių vardus, o XVII ir XVIII a.— dvarų vardus. Aš stebiuosi, rasdamas XVI a. pirmos pusės dokumentuose apie Mozyrių, Minską ir Vitebską valstiečių pavardžių, panašių į dabar esančias Žemaitijoje. Bet šių dienų rašytojai jau atkėlė Lietuvos sienas ligi Trakų ir Vilniaus, lyg ši dabartinės Vil-

niaus gubernijos gyventojų saujelė būtų galėjusi užvaldyti ir išlaikyti paklusniais dešimtį kartų didesnį kraštą, kuris skyrėsi tikyba, kalba ir papročiais!! Dar mano atminime vienas bajoras savo valdas pavadino Šipšiškiais, kurios nuo amžių vadinosi Gegužine! Ką nūnai besakyti apie Komanto, Skomanto ir Vytauto kelius, kuriuos mini dokumentai, juk ir juos senosios Lietuvos žemėlapyje reikėtų pažymėti. Dauggali Kapitone, teikis elgtis nuosekliai, kaip Tamstos protėviai elgėsi,— vieną darbą baigę, imdavosi kito. Mes visi išsižioję laukiame jau seniai Tamstos pažadėtos Bychovco kronikos, bet ligi šiol nematome jos. Išleidęs „Kroniką", visiškai atsidėk Lietuvos aktų bei dokumentų rinkimui ir juos leisk, kiek turėsi lėšų,— šie aktai bus mūsų tautos istorijos kertinis akmuo, ir tuomet mūsų priešininkai nebegalės teisingiausių faktų per savo polemiką iškreipti; turėdamas po ranka surinktus įrodymus, jei ne tautietis, tai nors užsienietis parašys. Šlėceris, tyrinėdamas Rusios istoriją [104], pavadino Lietuvą grasse Nation, ir labai teisingai, nes jis nustatė, kur seniau ši tauta gyveno ir kur ligi šiol dar yra jos kalbos pėdsakų, patikrindamas ir patvirtindamas garsiojo Bajerio nuomonę de antiqua Scythia [105], o dabar ponas Danilavičius šitai neigia!! Reikėjo anksčiau įžymiajam profesoriui išmokti bent šios kalbos asmenavimą ir linksniavimą, tuomet būtų užėmęs teisingą poziciją bei kitaip galvojęs apie šią tautą! Skaičiau kito arkimokslininko laišką, rašytą taip pat mokslininkui, kuriame prašo patarimo, ar minėti Gedimino mūšius prie Ovručo ir kitur Volynėje, nes jų nė vienas lenkų rašytojas nemini, tik tauškalas Strijkovskis [106]!!! O tačiau jie yra lietuviai, nes anksčiau kaip lietuviai vadinosi Vytautais, Sangailomis, Grikpėdžiais, o nūnai — Vi-

tovskiais, Bardovskiais, Musnickiais, ir nežinau kuo patys save laiko, tur būt, slavais rusinais. Dar lietuviai valstiečiai, gyveną apie Kauną, Ukmergę, bent skiria Senąją ir Naująją Lietuvą, nubrėždami senąją sieną upėmis, miestais, o naujosios — pamiršo, pridurdami, kad toliau tęsiasi naujoji Lietuva, tuo būdu išplėsdami savo kraštą trimis ar keturiomis gubernijomis, o mokslininkai jau nė tiek nebežino. Gerbiamasis Kapitone, pirmučiausia rink dokumentus ir juos skelbk pasauliui, dabar yra patogus laikas, kuriuo reikia naudotis, gali netrukus viskas baigtis; kreipkis į poną profesorių, jis, jei panorės, galės Tamstai daug pristatyti.

Siunčiu čia prašomąjį Šuberto žemėlapį [107], platesnio už jį nėra, viso nepirkau, nes labai brangus, susipažinimui paėmiau tik pačios Vilniaus gubernijos tris lakštus, kartu siunčiu ir knygelę su tų žemėlapių aprašymais, kurie yra sandėlyje, ir jų kainomis. Kiekvienas siunčiamųjų žemėlapių kainuoja po vieną rublį septyniasdešimt kapeikų sidabru, o už visus tris sumokėjau penkis rublius ir dešimtį kapeikų, už įvyniojimą — dvidešimt kapeikų sidabru, iš viso 5 rb ir 30 kp. Iš šios sumos, Dauggali Kapitone, prašom atsiskaičiuoti už man atsiųstąją knygutę — Lietuvos vidaus santvarka prie Augusto II ir Jono III. Knyga labai gera, ir už ją labai dėkoju,— bent vienas išdrįso peržengti Lietuvos istorijos ribą, nubrėžtą koroniažų 1569 metais, juk ir po šių metų turėjome savo atskirą teisę, savo kariuomenę, savo antspaudą ir savo pareigūnus, lygius koroniažams, tačiau ligi šiol niekas nebuvo skynęs šio erškėčių kelio, pirmas šito ėmėsi ponas pulkininkas Julijonas Narbutas [108], tur būt, kiti baigs, jei ne tautiečiai, tai užsieniečiai. Dėl prof. Lele[velio] veikalėlio [109] nesiskųsk, nieko

įdomaus ten nerasi, dumia akis koroniažų pavyzdžiu, kaip p. Kraševskis, tiems, kurie mažai pažįsta šį kraštą, tarp kitko sako, kad žemaičiai turėjo arkliukus menkus, kaip gauruotas ožkas! Atrodo, pamiršo Čackį [110], kuris gerai aprašė teigiamas žemaičių arklių ypatybes. Už likusius pinigus prašyčiau nupirkti ir atsiųsti tai, kas įdomaus bus apie Lietuvą išėję. Daugg[alis] patarėjas Friderikas [111] į sostinę atvyko birželio viduryje. Su lietuvių mitologijos vertimu ir leidimu šiek tiek palūkėk, gal bus galima kiek pridėti ar atimti. Prašom atleisti už nedailų mano aiškinimą, atsimindamas, kad esu nesveikas dvasia ir kūnu.

Tamstos žemiausias tarnas

S. D.

P. S. Iš dauggalio pirmininko paėmiau parašą, kad aš jam įteikiau anksčiau minėtąsias dvi rankraščių knygas ir p. Šuberto Vilniaus gubernijos geografijos žemėlapius [112].

Daukantas

Prierašas paraštėje: NB. Volynės kronika iš spaudos išėjo, bet aš jos dar neskaičiau.

18. 1843 m. rugpiūčio 22 d. [113]

Dauggali Pone Geradari,

Rašiau Tamstai, Pone Geradari, paskutinėmis praėjusio liepos mėnesio dienomis per d[auggalį] pirmininką Gruževskį, kuriam ir siuntinį įteikiau dėl Dauggalio Kapitono Geradario, bet ligi šiol neturiu jokios žinios nei iš p. pirmininko, nei iš Dauggalio Pono Geradario ir pradedu būgštauti, kad siuntinys nebūtų

žuvęs, todėl labai prašau Tamstą, Pone Geradari, teiktis keliais žodžiais pranešti ir apie savo sveikatą, ir apie siuntinį.

Netikėtai trumpam laikui pateko man litografuotas Lenkijos Karalystės archyvo rejestras, kur skyriuje — senasis archyvas, vadintas slaptuoju — tarp kitų dokumentų parodyti 97 Lietuvos dokumentai, turinys neatskleistas,— turėsi, Dauggali Kapitone, rašyti kokiam išmintingam ir patikimam asmeniui, kad jis pats peržiūrėtų šiuos dokumentus ir Dauggaliui Ponui Geradariui trumpai praneštų jų turinį, kad galėtum žinoti jų turinį ir vertę, nes kai kuriuos Tamsta, Pone Geradari, jau gal turi. Liepdamas juos perrašyti, prieš tai negavęs žinių, gali turėti bereikalingų išlaidų; 97 dokumentai tikrai užims šimtą lakštų, o gal ir daugiau, ne juokai nusamdyti raštininką šimtui lakštų perrašyti. Čionykštėje Imperatoriškojoje viešojoje bibliotekoje rasti dar nežinomi dokumentai apie Lietuvą verčia manyti, kad tarp tų 97 dokumentų gali būti dokumentų, [rašytų] prieš Kęstučio [laikus], būtent [sutarčių] su Mozūrija. Tikiuosi, kad, Dauggali Kapitone, mokėsi pasinaudoti šia proga, tačiau šį reikalą turi pavesti kuo patikimiausiam žmogui; be to, turėtum dar pats peržiūrėti Radvilų archyvą, be abejo, jį labai gerai žino ponas Malinovskis, bet ar jis panorės viską atvirai Dauggaliui Kapitonui pasakyti. Be to, turiu garbę Tamstai pranešti, kad kunigaikštis Liubomirskis [114], atvykęs su reikalais iš Galicijos, gavo tą patį Kojalavičiaus Lietuvos herbyno egzempliorių, kurį, Dauggali Kapitone, turi, pasamdė poną Liachovičių [115] perrašyti, norėdamas paskui paskelbti, todėl savo ir tautiečių garbei palaikyti nedelsdamas spausdink savame krašte arba kur kitur, juo labiau kad jie iškirps tai, kas jiems nema-

lonu. Mano sveikata po truputį taisosi, trečias mėnuo, daktarų patartas, geriu varpučio nuoviras, ir man nustojo skaudėti vidurius bei šiek tiek pralinksmėjo protas. Su ponu patarėju, Tamstos broliu, mačiausi prieš kelias dienas, ačiū dievui, sveikas, rūpinasi savo reikalais, turi netrukus išvažiuoti.

Šia proga linkėdamas sveikatos ir sėkmės, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Peterburgas, 1843 m. rugpiūčio 10 d.

19. 1843 m. rugsėjo 4 d. [116]

Dauggali Pone Geradari,

Džiaugiausi, skaitydamas malonų Tamstos, Pone Geradari, dabartinio rugpiūčio 3 d. laišką [117], kad esi ligi šiol sveikas. Patvarkymas dėl Kojalavičiaus spausdinimo labai geras ir teisingas, aš jį labai giriu. Yra ten viena dedikacijoje velioniui Liachovičiui klaida, reikia pataisyti į manibus, ne umbris, lotyniškas žodis, jei ši dedikacija bus spausdinama. Bet didžiai nustebau, sužinojęs, kad, Dauggali Kapitone, pakeitei savo pirmąjį išganingąjį sumanymą ir kad rankraščio spausdinimą prižiūrės svetimas asmuo [118]! Atleisk, Dauggali Kapitone, kad su tuo aš jokiu būdu negaliu sutikti, todėl nuolankiausiai prašau Tamstą, Pone Geradari, malonėti pirmuoju paštu man grąžinti nuorašų knygą, ir iš šios knygos neleisiu menkiausios kopijėlės spausdinti kažkokiuose ten turinčiuose išeiti žurnaluose! Dauggali Kapitone, Poną apgavo ir dar nori sukompromituoti prieš valdžią

(on va vous duper, soyez sur votre garde [119]), kol neturėsiu savo knygos rankoje, tol negalėsiu ramiai naktį miegoti! Nesirūpink, aš niekuomet Dauggalio Kapitono neapleisiu, tik prašau ir meldžiu tuoj grąžinti man kopijų knygą, Poną apgavo,— plačiau viską pranešiu Tamstai per p. patarėją, Tamstos brolį, kuris iš čia vos rugsėjo pabaigoje išvažiuos, per jį Tamstai nusiųsiu Volynės kroniką ir Gardino bei Volynės gubernijų žemėlapius, o taip pat p. gr. Rumiancevo „Sobranije gosudarstvennych gramot", jei nepasirodys labai brangu. Apsirikau, kai per p. prezidentą rašiau, kad reiktų nuo Aušros Vartų vytį nupiešti, maniau, kad ji yra viena iš lietuvių senienų, kurią mačiau prieš 30 metų, bet girdėjau, kad yra sujungta su lenkišku herbu, todėl svetimų dievų nereikia, gana ir savų. Rašau apdraustą laišką, kad tikrai nueitų.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
nuoširdus bičiulis
S. Daukantas

Peterburgas, 1843 m. rugpiūčio 23 d.,
turiu garbę tai, kas aukščiau parašyta,
siųsti pirmuoju paštu.

20. 1843 m. spalio 1 d. [120]

Dauggali Pone Geradari,

Malonus Tamstos, Pone Geradari, šio rugsėjo 10 d. laiškas [121] mane šiek tiek pradžiugino, nes iš ano laiško buvau nusprendęs, kad šią nelaimingąją tautą persekioja likimas: 1830 m. Varšuvos Mokslo bičiu-

lių draugija buvo paskyrusi premiją tam, kas parašys Vytauto biografiją sinchroniniu, o ne pragmatiniu būdu. Kuršo gimnazijos profesorius Kruzė, rašydamas Kuršo kunigaikštystės istoriją [122], ten, kur buvo Livonijos kronikose Litauer, išspausdino Libauer, dedikavo [šį leidinį] carienei Marijai Fiodorovnai ir gavo žiedą. Pagaliau Dauggalis Kapitonas vos tik ėmei atgaivinti šios tautos istoriją, vėl lyg norėjai atsisakyti savo sumanymo. Tad paskutinis Tamstos laiškas mane šiek tiek nuramino.

Nėra išganingesnio, kaip Dauggalio Kapitono sumanymas, t. y. rinkti šios tautos paminklus ir juos skelbti pasauliui, nes politika ligi šiol slėpė, jei kas iš kronikų prašnekdavo, tai jį tuoj per polemiką sumušdavo ar bent laikydavo abejotinu. Tegul tik bus surinkti pagrįsti įrodymai ir paminklai, tuomet šios tautos istorija įgaus visiškai kitokią išvaizdą, nes ligi šiol koroniažai savo naudai, o mūsų žalai faktus painiodavo, užtušuodavo bei iškraipydavo. Laikas man neleidžia plačiai apie tai pasakoti, užteks pateikti tik vieną faktą. D[auggaliui] Kapitonui žinoma, kad šiais metais p. Grabovskis pas poną Zavadzkį išleido savo knygą, pavadinęs ją istorinių aktų ir įvairių dokumentų rinkiniu [123]. Šiame rinkinyje yra įdėta Jogailos duota kunigaikščiui Ostrogskiui Lucko investitūra, kurioje praleido žodžius cum taloneo salis, et,— šį dokumentą turi pats ir gali patikrinti; ten yra daugtaškių vietoje kai kurių praleistų žodžių, nes jų jokiu būdu negalėjau perskaityti; labai įdomu sužinoti, nuo kurių daiktų buvo jau imamas muitas ir pagonystės laikais. D[auggali] Kapitone, ne kitu tikslu, o tik norėdamas paaiškinti, kad tai falsifikatas, skelbsi Mindaugo privilegiją, duotą rygiečiams. Niekas man taip nerūpi, kaip tie 97 Lietuvos dokumentai, se-

nosios Lenkijos valdžios laikyti slaptajame archyve, kokie šie slapti dokumentai? Gal Jogailos laikų kunigaikščių ištikimybės priesaikos? Yra pėdsakų, kad buvo labai daug sutarčių iš ankstesnių, kaip Algirdo ir Kęstučio laikų, bet jie jas paslėpė.

Tamstos pirmajame laiške minėtųjų asmenų [124] uolumas nėra didelis, nes vienam iš jų buvo pasiūlyta už šimtą dukatų įsigyti beveik visų kazokų privilegijų originalus, tačiau jis kitiems skundėsi, kad esą per brangu, o grafo titulu labai rūpinasi,— štai koks vienas iš tų uoliųjų literatų.

Jei ponas Danilavičius D[auggaliui] Kapitonui būtų palankus, tai visa tai, ką dabar turi, galėjo pristatyti, ir ši nauja medžiaga būtų labai pravertusi Tamstos istorijai, bet jis ėmė kritikuoti Šlėcerį, kad šis lietuvių tautą pavadino didele, be jokių įrodymų, kirsdamas tik pačia polemika, pagaliau ir Rimgaudo buvimą ginčija vienomis prielaidomis, ir tik tam, kad neatsirastų bei neišaiškėtų Lietuvos istorija.

Prašau D[auggalį] Kap[itoną] nesidėti į jokią kompaniją, bet, kaip vienas pradėjai, taip ir baik, nors ir sunku bus. Jei pirma išleistum kroniką, o gal ir istorijos X tomas išeitų, tai pataisytum viešąją nuomonę apie savo stropumą ir galėtum paskelbti prenumeratą,— tikriausiai tie, kurie prenumeravo istoriją, prenumeruotų ir ligi šiol nežinomus aktus, o tai būtų jau didelė parama. Taip pat nepatarčiau šį darbą parduoti spaustuvininkui, nes jis gautų monopolio teisę ir pažymėtų brangią kainą, o reikėtų priešingai, kad kuo daugiau skaitytų ir žinotų. Gerai būtų spausdinti pas žydą Manesą [125], jo spauda, kaip mačiau, graži,— jei galėtum, reikėtų apsidrausti nuo perspausdinimo. Korektūros gal imtųsi Dominikas Chodzka [126], Vilniaus civilinio teismo rūmų vertė-

jas, jis žmogus mokytas, rodos, mažai kiek nusileistų p. Malinovskiui, ir tikiuosi, kad jis neišbraukinėtų bei neperdirbinėtų [teksto]. Mokslinių pastabų klausimu,— nereikėtų skaitytojų varginti suktais samprotavimais, tegul kiekvienas skaitytojas pats galvoja ir nagrinėja.

Tiesa, Radvilų archyvas turėjo didelius turtus, tačiau Niemcevičius, kas jam labiausiai patiko, išvežė į Lenkiją, ir dabar jau guli Dzialinskių ir Račinskių bibliotekose [127], tačiau visuomenė šito nežinos. Be abejo, ir p. Malinovskis dar galėtų šio to įdomaus rasti tokiose vietose, kur amžiais kaupėsi įdomybės, tik aš abejoju, ar jis norėtų skelbti, kas yra būdingo lietuviško. Pagaliau gal, D[auggali] Kapitone, leisdamas savo, paskatintum ieškoti tiesos.

Čia siunčiu per d[auggalį] patarėją, Tamstos, Pone Geradari, brolį: 1) Lietuvos privilegijų knygą, paimtą iš pono profesoriaus, iš jos kai kuriuos dokumentus jau anksčiau Tamstai esu pasiuntęs, bet gal dar rasi ką nors įdomaus, 2) knygą su 190 įvairaus turinio dokumentų, 3) spausdintą Volynės kroniką ir 4) Volynės ir Gardino gubernijų geografijos žemėlapius; kvitus paėmiau [128]. Leisti herbyną pasiskubink, nes kunigaikštis Liubomirskis pasamdė perrašinėtoją, tikriausiai norėdamas išleisti,— aš linkėčiau, kad ši garbė Ponui Kapitonui, kaip tautiečiui, tektų. Grafo Rumiancevo „Sobranija gosudarstvennych gramot i dogovorov" vietos knygininkai neturi, bet reikia kreiptis į Maskvą, kainuoja, kaip knygininkas man sakė, 4 tomai in folio, be pašto išlaidų, 17 rublių sidabru. Ten temačiau Kęstučio sutartį su Maskvos d[idžiuoju] kunigaikščiu ir Švitrigailos — su Naugardo didžiuoju [kunigaikščiu], labai apgadinta.

Ką darysi, jei neįmanoma spausdintųjų rinkti dėl išlaidų, užteks, tam kartui paskelbus visuomenei nespausdintuosius. Ne per vieną dieną Krokuva pastatyta. Aš pats, kuo galėsiu, tuo Kapitonui Geradariui čia padėsiu, gaila tik, kad aš neturiu laiko nė laiškui parašyti, esu užimtas valdiškais darbais; bet kartu nuoširdžiausiai prašau, kad skubėtum leisti Bychovco kroniką, nes visi laukia, kaip ištroškėliai vandens lašelio, vėliau turėsi daug prenumeratorių aktams leisti, taip pat pasirūpink gauti patenkinamų žinių apie tuos 97 dokumentus, esančius Varšuvos archyve, jei tebūtų ištikimybės priesaikos, ir tai D[auggaliui] Kapitonui būtų didelis lobis dėl geografijos, nes galėtum pažymėti visas vietoves, kurios jau buvo XIV a., pavyzdžiui, jos pažymėtos Skirgailos investitūroje. Padarytum, D[auggali] Kapitone, man didelę malonę, jei atsiųstum p. Tiškevičiaus knygelę apie Lietuvos senovę [129] ir kitus raštus apie mūsų kraštą. Rašyk p. profesoriui ir jam padėkok, nes vos išprašiau ir šį siuntinį. Viešojoje bibliotekoje dabar sudarinėja rankraščių rejestrą, nieko neįleidžia, bijau, kad nežūtų Žygimanto Kęstutaičio privilegija Lietuvai. Taip pat dėkoju už suteiktas literatūros naujienas, duok dieve, kad rastum naujų kronikų, kad kelionė nebūtų tuščia [130]. Su p. Tiškevičium nesimačiau [131], labai gaila, šito kai kas pavydėjo! Ką daryti, gerų norų man netrūksta, tik mano jėgos menkos ir laiko maža. Vinjetė labai gera ir tinkama [132]. Baigdamas šį nedailų laišką, lieku su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

1843 m. rugsėjo 19 d.

P.S. P. daktaras su savim turi kelis popierius D[auggaliui] Ponui Geradariui, tik gaila, kad ligi šiol negrįžo iš kaimo.

21. 1843 m. gruodžio 25 d. [133]

Dauggali Pone Geradari,

Turėjau garbę praėjusio rugsėjo 20 d. [134] rašyti Tamstai, Pone Geradari, per d[auggalį] poną patarėją Narbutą, kuriam įdaviau ir siuntinį dėl Tamstos, bet ligi šiol neturiu nė jokios žinelės, ar šis laiškas ir siuntinys pasiekė Dauggalį Kapitoną, ar ne? Dėl to esu labai susirūpinęs, o taip pat ir p. profesorius, mes pradedame nerimauti dėl Tamstos sveikatos. Todėl labai prašau, kad neatidėliodamas teiktumeisi išvaduoti mus iš šių abejonių.

Neturiu nieko Tamstai, Pone Geradari, naujo pranešti, jei bent tai, kad kunigai pijorai man pasakojo, jog Drogičine jų bažnyčios lobyne yra skrynia su originaliais dokumentais. Šią skrynią jie gavo po pirmojo jėzuitų ordino panaikinimo [135], šiam ji buvusi palikta per švedų karus. Vertėtų sužinoti, o geriausia būtų pačiam apžiūrėti, gali ten būti ir labai įdomių dalykų. Viešojoje bibliotekoje rankraščių katalogo dar nesudarė.

Nekantriai laukdamas maloningo atsakymo, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Peterburgas, 1843 m. gruodžio 13 d.

P. S. Daug[galiui] ponui patarėjui Narbutui siunčiu geriausių linkėjimų.

22. 1844 m. gruodžio 6 d. [136]

Dauggali Pone Geradari,

Mano noras pasimatyti su Tamsta, Pone Geradari, šią vasarą neįvyko [137] dėl didelio upių ir upelių potvynio, nes vos pasiekiau Vilnių, ten, pasimatęs su Tamstos bendrapavardžiu, ponu Tribunolo archyvaru [138], turėjau jam patikėti viską, ką norėjau pasakyti Dauggaliui Kapitonui, kad jis, kai Tamsta, Pone Geradari, atvyksi į Vilnių, teiktųsi perduoti, bet ligi šiol neturiu nė jokios žinelės nei iš jo, nei iš Dauggalio Pono Geradario, todėl ėmiau nerimauti, ar Tamsta, neduok dieve, nesusirgai. Dėl šios priežasties trokštu iš Tamstos kelių žodžių, o kartu ir abiejų rankraščių sąsiuvinių bei Kojalavičiaus herbyno, kol jų neatgausiu, tol negalėsiu Tamstai išsiųsti kitų, gal daug įdomesnių už anuos, tad turiu vilties, kad Tamsta, Pone Kapitone, pasirodysi toks kilnus ir sąžiningas, koks aš Tamstai buvau. Labai stebiuosi Tamstos stagnacija, dėl kurios daug, Dauggali Kapitone, netenki ne tik turto, bet ir garbės, nes taip gėdingai sukritikuotam [139] neatsakyti, kai turi įrodymus, yra nesuprantamas dalykas. Paskelbęs prenumeratą, ne tik neturėtum išlaidų, bet ir darbas apsimokėtų. Jeigu dabar Dauggalį Kapitoną pavadino jaunuoju Strijkovskiu, tai ką pasakys po mirties? Ir to nesigini? Pono priešai painioja į įvairias bylas vien tam, kad užgestum, neišsiteisinęs visuomenei. Prie šio mano nusistebėjimo nieko daugiau negaliu pridurti, tik pakartotiną savo nuolankiausią prašymą atsiųsti man Kojalavičių su sąsiuviniais, kurių laukiu kuo nekantriausiai.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Peterburgas, 1844 m. lapkričio 24 d.

P. S. Bijau, kad kiti neaplenktų Dauggalio Kapitono, nes kunigaikštis Liubomirskis liepė nukopijuoti herbyną ir kitus labai įdomius dokumentus iš Metrikos.

23. 1845 m. vasario 24 d. [140]

Peterburgas, 1845 m. vasario 12 d.

Dauggali Pone Geradari,

Du malonius Tamstos, Pone Geradari, laiškus, vieną rašytą praėjusio gruodžio 27 d., o kitą — praėjusio sausio 8 d. [141], ir p. Jaroševičiaus veikalėlio du tomus [142] gavau, tai turiu garbę pranešti. Niekas taip manęs nenuramins, kaip žinia, kad, Daug[gali] Kapitone, esi sveikas, nes, neturėdamas nė jokio Tamstos atsakymo į mano liepos mėnesio laišką, iš nekantrumo praėjusį lapkričio mėnesį [143] rašiau registruotą laišką ponui Vincentui [144] svetimu adresu, adresatas turėjo jam įteikti ir, kaip jis man pranešė, nunešė laišką į namus, bet jo nerado, todėl įteikė jo tarnui, bet ligi šiol neturiu iš jo nė žinelės, matyt, kaip stačiokas nemokėjau patraukti jo dėmesio, ypač gaila, kad, D[auggali] Kapitone, negavai mano liepos mėnesio laiško. Šio laiško negavimas suardė tvarką ir sukėlė nepasitikėjimą tarp mūsų, nes, turėdamas mano laišką, būtum žinojęs, ko aš primygtinai reikalauju, ir mano norą būtum lengvai

galėjęs išpildyti per važiuojantį į sostinę poną patarėją [145]. Ponui profesoriui Onacevičiui Tamstos laišką atidaviau, pats, būdamas silpnas, skaityti negalėjo, todėl prašė, kad aš perskaityčiau, perskaičius buvo patenkintas. Jo rinkiniai pateko tiems, kurie daugiau davė, taip patvarkė dar būdamas geros sveikatos, dėl to, kad, kaip sakė, nematydamas jokio Daug[galio] Kapitono veiklumo, o ką po jo mirties turi tekti vyniojimui ar pūti kokio turtuolio niekam neprieinamoje bibliotekoje, būsią geriau paėmus grynus pinigus iš tų, kurie šį dalyką supranta. Pateko jie į mūsų kraštus, tačiau apie pačią Lietuvą visiškai nebuvo arba tebuvo labai mažai. Šiaip jis buvo mokslininkas, kuris skatino kitus, bet pats mažai dirbo, pernai, man labai prikibus, davė garbės žodį, kad aprašys Gedimino viešpatavimą, bet ir to neįvykdė. Niekuomet, D[auggali] Kapitone, nebūtum gavęs nei Wegeverzeichnis [146], nei senos knygos [147], jei aš nebūčiau prisispyręs prašęs, pats duodamas pavyzdį, jis norėjo ir tai parduoti. Dabar, vargšas, nuvežtas į Akademijos klinikas, laukia paskutinės savo gyvenimo valandos. Jei jo rinkiniai nepateko Tamstai, Pone Geradari, tai kaltink pats save,— jei būtum paskubėjęs išleisti du ar tris sąsiuvinius, tai tikrai būtum gavęs viską, nes aš būčiau jį prikalbinęs.

Už pono Jaroševičiaus veikalo atsiuntimą nuoširdžiai dėkoju, nes neturėjau. Menkas jo veikalas apie herulius [148], be erudicijos ir išvadų. Nedaug tegeresnis ir atsiųstasis veikalas, nes p. Jaroševičius yra tos nuomonės, kad Lietuvoje buvusi tokia vergija, kaip dabar,— štai didžiausia klaida. Jei Lietuvoje kas trumpam laikui tapdavo vergu už kam nors priteistą skolą arba karo belaisvis, tai jo vaikai atgaudavo ankstesnę laisvę, dabar šiuo klausimu turi-

me įrodymų. Lenkai mums atnešė valdžios oligarchiją ir valstiečių luomo vergiją, kas šiems dalykams neturi įrodymų, tas neturėtų drįsti kartoti tuščias XV ar XVI amžių kronikininkų pasakas. Tačiau esu jam labai dėkingas, kad išspausdino seniūnijų valstiečių nuostatus, su originalu nelyginau, ar visiškai viską įdėjo, kas paaiškina valstiečių padėtį prieš šiuos nuostatus.

D[auggalio] Kapitono darbas, paruošiant pirmuosius du tomus [149], kaip man atrodo, yra nereikalingas, nes apie šio krašto vidaus santvarką neturi įrodymų, gavęs vėl turėtum pertaisinėti, vėl turėtum dvejus trejus metus kamuotis. Tuo tarpu kunigaikštis Obolenskis 1844 m. Maskvoje išleido du Lietuvos Metrikos tomus [150] in quarto. Dekanas Grigorovičius, Archeografinės komisijos narys, paruošė vieną tomą visų rašto paminklų, dovanojimų (fundacijų) Vakarų gubernijose raštų, rašytų senąja rusų kalba XIV amžiuje [151]. Šitai D[auggalio] Kapitono darbą gadina ir mažina jo reikšmę, nes reikia spausdintus dalykus perspausdinėti, ir mokslininkas mažiau besidomės tokiais veikalais, nes bus jau žinoma iš ankstesnių leidinių, ir visi juos cituos kaip šaltinį, o ne D[auggalio] Kapitono. Be to, Tamsta, Pone Geradari, su tokia didele erudicija dėstydamas lietuvių tautos istoriją, praleidai du dalykus. Pirma, praleidai Zamolksį, įstatymų davėją getams, kuriais visi kronikininkai, rašę lotyniškai, vadina lietuvius; pats profesorius Grodekas universiteto atidarymui rašė traktatą apie Zamolksį [152] ir pripažino jį lietuviu. Pats Vytautas lotyniškuose raštuose kartais lietuvius getais tebevadina, visi vėlesnieji komentatoriai šį įstatymų davėją priskiria prie lietuvių tautos. Antra, praleidai taip pat kitą įstatymų davėją — Odiną,

kuris nukariavo švedus ir visą Šiaurę; Švedijoje, Danijoje, Norvegijoje nėra nė vienos giminės, kuri vadintųsi Odinais, o tuo tarpu Lietuvoje pilna ne tik kunigaikščių, vargingų bajorų, bet ir paprastų žmonių, tik visuomet laisvų, tai rodo, kad jie yra ab origine lietuviai. Būtent Odinas yra visų Lietuvos kunigaikščių patriarchas. Aiškus dalykas, kad žmonės pirma apsigyveno ten, kur šiltesnis klimatas, o paskui — kur atšiauresnis, vadinas, anksčiau buvo apgyvendinta ši Baltijos jūros pakrantė, negu anoji. Tas vardas Wagina gentium (Švedija) yra sugalvotas viduramžiais, būtent XV amžiuje; iš patyrimo žinome, kad ten, kur nėra duonos, ir žmonių nedaugėja, ši taisyklė turėjo tikti ir senovei. Pats lietuviškas terminas žuvėdai (žuvų ėdikai) rodo, iš ko seniau anie pragyveno. Apie Odiną įdomiausių žinių galima rasti Malet'o įvade Danijos istorijai [153] ir prancūzų 1820 m. žurnale „Katalikas". Atsiprašau, Gerbiamasis Kapitone, kad šiek tiek be reikalo nukrypau, grįžtu prie to, kas man labiausiai rūpi ir ko savo laiškuose nuoširdžiausiai prašiau, t. y. grąžinti Kojalavičiaus herbyną ir kitus mano sąsiuvinius, kurių Tamstai nebereikia, laukiu kaip ištroškęs vandens ir dieną naktį kankinuosi.

Baigdamas savo krevezojimus, čia siunčiu medžiagos, kodėl Jogaila nubaudė Leišį, kai šis perėjo į graikų tikėjimą, [siunčiu ir] kitas pastabas atsiųstajai knygelei, o taip pat ir Pono brolio laišką, atėjusį jam nesant.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Prierašas paraštėje: Su Gliuksbergu [154] nepatariu tartis, nes blogai atliks, geriau su žydu [155]. Jei p. Jaroševičius afišuojasi bičiulyste su Ponu, tai ar prisipažino, kad jis iš prof. Onacevičiaus gavo visą 50 lakštų švariai perrašytą žurnalą apie Augusto uniją [156]. Jei prisipažino, tai bičiulis, jei ne — apsimetėlis, jis [žurnalą] turi jau 3 metus.

24. 1845 m. kovo 3 d. [157]

Dauggali Pone Geradari,

Šio vasario 12 d. laiške Tamstai, Pone Geradari, rašiau, kad p. profesorius Onacevičius, sunkiai susirgęs, guli Peterburgo Medicinos akademijos klinikose be vilties. Šiandien turiu su širdgėla pranešti, kad 18 dienos 10 valandą ryto, aprūpintas šv. sakramentais, persiskyrė su šiuo pasauliu ir 20 dieną buvo kukliai palaidotas vadinamose Smolensko kapinėse. Nė jokių veikalų bei rankraščių nerasta. Taip pat mirė p. Anastasevičius, valstybės patarėjas, kadaise kunigaikščio Adomo [158], buvusio Vilniaus universiteto kuratoriaus, sekretorius, šviesus žmogus ir mokslo bičiulis. Jų asmenyje netekau ištikimiausių ir širdingiausių bičiulių, kitų tokių nerasiu, dėl to man labai liūdna.

Apie literatūros naujienas nieko naujo Tamstai neturiu pranešti, nes, ką žinojau, tą parašiau savo aukščiau minėtame laiške. Didžiausias mano rūpestis yra, kaip gauti tą Žygimanto Kęstutaičio privilegiją Lietuvai, duotą 1434 ar 1437 m. Trakuose. Kitas mano prašymas, kad Tamsta, Kapitone Geradari, teiktumeisi susisiekti su p. Foigtu ir paprašytum kryžiuočių magistro laiško popiežiui. Šio laiško turinys toks: Jogaila pirmaisiais ar antraisiais metais po savo

krikšto rašė popiežiui, prašydamas jo protekcijos prieš kryžiuočius, aiškindamas popiežiui, kad jis apsikrikštydamas atvedė į bažnyčios prieglobstį keliolika milijonų. Didysis magistras, tai sužinojęs, rašo popiežiui, perspėdamas jį tarp kitko [šiais žodžiais]: „Jūsų Šventenybe, netikėk gudriu pagonim, jis rašo, kad keliolika milijonų pagonių į bažnyčios prieglobstį atvedė, tačiau jis Jūsų Šventenybei nutyli, jog 9 lietuviai priima graikų tikėjimą, o vienas — lotynų." Pats, Pone Kapitone, gerai žinodamas Lietuvos istoriją, gali suprasti šio laiško vertę, kad šis laiškas yra Karaliaučiaus archyve, keletą kartų tvirtino a. a. Onacevičius ir sakėsi, kad net šio laiško nuorašą turėjęs savo popieriuose, paliktuose Gardine [159]. Šis laiškas yra vienas iš svarbiausių lietuvių tautos istorijos dokumentų. Laukiu Dauggalio Kapitono grąžinamų knygų, kaip ištroškęs vandens, ir šito prašau tais pačiais žodžiais, kokiais manęs, Daug[gali] Kapitone, prašei. Reikia skubėti visur, nes niekas nežino savo gyvenimo pabaigos, todėl teisinga patarlė: šiandien raudonas, rytoj lavonas.

Linkėdamas Tamstai sveikatos ir visokios sėkmės, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Peterburgas, 1845 m. vasario 23 d.

25. 1845 m. birželio 22 d. [160]

Dauggali Pone Geradari,

Į malonius Tamstos, Pone Geradari, laiškus, man rašytus vieną šių metų praėjusio kovo 17 d., o antrą — balandžio 30 d. [161], turiu garbę atsakyti. Į pir-

mąjį. Guodžiuosi, visad matydamas D[auggalį] Kapitoną sveiką, būk aukščiausiojo malone Tamsta toks kuo ilgiausius metus. Nekrologo [162] Tamstai pateikti negaliu, nes tai atimtų man daug laiko ir visiškai be reikalo, nes a. a. profesorius pats buvo pasirašęs savo curriculum vitae, kurio atskiras ištraukas man skaitė; tikriausiai jį bus atidavęs vienam iš savo sūnėnų, ir po kurio laiko jį bus galima išleisti. Su p. Vincentu mačiausi du kartus, ir šnekėjomės po pusvalandį, labai apgailestauju, kad prarado mano laiškus [163[, nenorėčiau, kad jie būtų svetimose rankose. Tamstos, Pone Geradari, sumanymai labai puikūs, tačiau, tebūnie man leista atkreipti dėmesį, jie per dideli, būtent plaukti į Karaliaučių ir Peterburgą [164], tokia kelionė ne D[auggalio] Kapitono Geradario pagarbiam amžiui, aš esu plaukiojęs ir žinau. Jei Tamsta, Pone Geradari, išspausdintum savo rinkinius, o paskui norėtum keliauti į Romą pasižiūrėti XII, XIII ir XIV amžių Vatikano rankraščių, liečiančių mūsų istoriją, tai būtų konsequenter [165], kaip sako vokiečiai, nes ten rastum viską, ką čia vokiečiai slepia arba tyčia sunaikino, slėpdami savo smurtavimus ir nusikaltimus. Čia važiuotum veltui, nes nieko prie rankraščių neprileidžia. Dauggali Kapitone, nori vienas padaryti tai, ką kituose kraštuose 200 ar 300 žmonių negalėjo įveikti [166], ir, matyt, ketini gyventi šimtą metų; apie save aš visai kitos nuomonės: aš manau, kad šiandien būsiu, rytoj pūsiu, todėl, ką tuojau pats negaliu padaryti, užleidžiu kitam, kad jis paskubėtų. Mano nuomone, kurti projektus ir ruošti planus šimtui metų — tuščias pagyrūniškumas, ir sumanymų kūrėjas neturi savęs apgaudinėti, kad po jo mirties kas kitas eis jo pėdomis ir vykdys jo planus; žmonių būdas yra toks nepastovus, kad nė

vienas tėvas negali niekam tvirtinti, jog jo sūnus taip manys ir darys, kaip jis; šitai mes aiškiausiai matome iš praėjusių ir dabartinių amžių istorijos. Išganingiausia būtų, kad, viską metęs, iš tikrųjų imtum leisti savo rinkinius ne žodžiais, o darbais, šiuo būdu padėtum tautos istorijos kertinį akmenį, iškeltum į aikštę jos istoriją ir paragintum tyrinėti kitus. Tie, kurie nenori, kad egzistuotų šios tautos istorija, gaišina D[auggalį] Kapitoną, vargina visokiais būdais, kad greičiau numirtum ir paliktum neįgyvendintus savo sumanymus; to, rodos, D[auggali] Kapitone, nematai, bet žiūrinčiam iš šalies šitai matyti. Gali, Pone, įsitikinti iš Danilavičiaus pavyzdžio, kuris, kaip man sakėsi, turėjo daugiau kaip 2000 rankraščių, daugiausia originalų, surinktų iš Mažosios Rusios, laikė pas save giminaitį p. Korevickį, mokytą žmogų, o kai mirė ir Korevickis grįžo trečią ar ketvirtą dieną, dokumentų neberado. Klausiu, kam jų prisireikė? Ar atsiras gudruolis, kuris sužinos, kur jie yra? Kada jie bus išleisti? Ir D[auggalio] Kapitono darbas taip gali žūti. Jeigu jis jau būtų pradėtas ir eitų taip, kaip istorija buvo leidžiama, tai tokiam milžiniškam leidiniui reikėtų, kaip savo gerbtiname laiške rašai, mažiausiai trisdešimties metų, nors aš ir jaunesnis, bet nesulauksiu pabaigiant. Galiu lažintis, jeigu Tamstai, spausdinant keliolikos lakštų kroniką [167], tiek daro kliūčių, tai kas bus, kai imsies didelio veikalo? Prisipažįstu, kad šiuo darbu aš jau suabejojau ir todėl padėjau plunksną į šalį, kaip apie tai Tamstai, Pone Geradari, turėjo pranešti Tamstos brolis p. patarėjas, nes ardyti sveikatą ir trumpinti gyvenimą tuštiems projektams neverta, o kas jau padaryta ir prarasta, tebūnie pono dievo garbei.

Į antrąjį laišką. Labai esu dėkingas Tamstai, Pone

Geradari, už atsiųstą p. Jaroševičiaus veikalėlį [168], aišku, jis būtų išėjęs visai kitokia dvasia, jei autorius būtų turėjęs D[auggalio] Kapitono **Acta Lithuanica;** už jį pasistengsiu Tamstai atsidėkoti. Lenkijos istorijos šaltinių I tomą, išleistą p. M. Grabovskio ir A. Pšezdzieckio [169], turiu, bet tolimesnių neturiu ir nenoriu D[auggalio] Kapitono apkrauti išlaidomis, juo labiau kad nemėgstu, kai jie klastoja aktus, kaip apie tai Tamstai rašiau. Galimas dalykas, kad p. Malinovskis to nedarys, nes Žygimanto Augusto laiškų [publikacijos] kritikoje buvo objektyvus [170]. Aš labai stebiuosi, kad, D[auggali] Kapitone, liesini savo rinkinius, t. y. nori Kojalavičiaus Lenkijos herbyną ir savo naujai rastuosius herbus pasiųsti Bobrovičiui [171], o nemanai įdėti savo aktų pabaigoje arba pradžioje,— iš to susidarytų ištisas labai įdomus tomas, be to, aš dar atsiųsčiau kelis naujus bei įdomius lietuviškus herbus, ir kunigaikščių, ir vargingiausių bajorų, t. y. aukštesnės bajorijos vasalų; jei šio darbo nesiimi, tai kitiems aš veltui dirbti nemanau. Kai dėl Lietuvos herbų, tai jų dar išaiškėja: 1639 metais atribojant Bresto pakamorės Dūdų valdas nuo Trakų kašteliono Kiškos Ivijos valdų Ašmenos paviete, tarp kitko pasakyta: „perėjus karklynų slėnį, jo pakraštyje, prie ribos dešinėje, ąžuolas, o ąžuole prie senųjų žymių naujas kryžiaus ženklas ir trys įkirtimai, nuo šio ąžuolo tiesiai einant skinta riba Jezovo miško link, [vadovautis] iš abiejų pusių esančiais dažnais senais ženklais — trimis įkirtimais medžiuose, netoli pirmojo ąžuolo ant ribos dešinėje ąžuolas, jame seniai įkirsti ir apaugę kryžiai bei pasagos, dabar atnaujinti ženklai — kryžius ir trys įkirtimai", toliau rašoma: „nuo šio kapčiaus tąja kreiva riba [einant], jos viduryje didelis klevas su senais įkirti-

mais, o dabar įkirsti kryžiaus bei kirvio ženklai", dar toliau rašoma: „o netoli ant ribos kitas ąžuolas, jame kryžius ir trys įkirtimai bei pasaga su trimis kryžiais", toliau: „nuo Čepūnų miško ženklas tame pačiame alksnyje — pasaga su trimis kryžiais". Iš čia matyti lietuvių herbų senumas ir paprastumas, nes jais turėjo žymėti savo dreves ir savo valdų ribas, būtent pasaga su trimis kryžiais yra Kiškų herbas, kurie dėl kilmės ar taip iš seno vadinosi. Bialų giminė visiškai skirtinga nuo lenkų, nes Ciechanovičių buvo ir Polesėje. Herbyno, mano rankraščio, p. Bobrovičiui prašom jokiu būdu nesiųsti. Dieve, mano dieve, D[auggalį] Kapitoną visi apgaudinėja ir nori amžinai suplakti Karalystės istoriją su mūsiške, kad mokslo pasaulis nežinotų, jog dar yra tauta! Kunigaikščio Obolenskio veikalo [172] neatsiunčiau, nes reikia užsisakyti iš Maskvos, jis kainuoja 5 rb sid[abru] be pašto [išlaidų], jame tėra tik patys Žygimanto Augusto ir Batoro ūkiniai dalykai, šį veikalą galima laikyti Muchanovo [leidinio] tęsiniu; tikiuosi jį pirkti per a. a. Anastasevičiaus bibliotekos varžytynes, kurios anksčiau ar vėliau turi būti.

Kun. Grigorovičiaus [knygos] taip pat dabar negaliu atsiųsti, nors ji jau išspausdinta, tačiau carui neįteikta. Kol carui jos neįteiks, tol negali pardavinėti. Šis veikalas bus įdomus dar tuo, kad čia paskelbtas graikų apeigų bažnyčios teisynas, duotas Švitrigailos, todėl p. Danilavičiaus nuomonė, kad Lietuvoje tik prie Kazimiero imti rašyti teisynai, yra paneigta. Lietuvos archyve [173] nuo Kalėdų du Archeografinės komisijos raštininkai visą laiką nurašinėja (ir kun. Grigorovičius [174] dažnai lankosi) būtent privilegijas ir fundacijas graikų tikėjimui, ir taip vienas raštininkas nurašinėja rusiškas, o kitas —

lotyniškas. Kun. Grigorovičius leis rusiškas, o p. Vostokovas [175] — lotyniškas, liečiančias pačią Lietuvą. Kas delsia, tas visuomet pralaimi,— pats, Pone, šitai pripažįsti. Aš jokio veikalo nerašau [176], teturiu a. a. Jurgio Plioterio [177] Žemaitijos privilegijų rinkinį, kurį, dedikavęs šiam asmeniui, norėčiau kada nors išleisti, kad galima būtų įsitikinti, jog Lietuvoje žmonės turėjo didesnę laisvę, kaip Karalystėje, ir kad lenkai įvedė tokią vergiją, kokią nūnai matome, bei išsklaidyti tas pasakas, kurias kartoja vėlyvesnieji rašytojai, besiremią lenkų šaltiniais. Pirmajame Grigorovičiaus tome yra XIV ir XV amžių dokumentai, jis pakartoja ir retus spausdintus. Poznanėje išleistame Lietuvos statute lotyniška Aleksandro privilegija, duota Polesei, pasirodo, suklastota [178], Lietuvos archyve rado rusišką, visiškai skirtingą, ir liepė nurašyti. Norėčiau sužinoti, kuriuos metus apima D[auggalio] Kapitono I ir II sąsiuviniai [179]? Turiu kelis nuorašus — Vytauto fundacijų, jų tarpe Vilniaus ir Veliuonos klebonijoms; svarbią Mykolo, Kęstučio anūko, lotynų kalba, jos originalą turėjo a. a. Onacevičius ir man leido pasidaryti nuorašą. Daugiausia man rūpi, kad tik mano Kojalavičiaus rankraštis su sąsiuviniais nežūtų, ir nieko taip netrokštu, kaip juos atgauti, jeigu jau viskas dingo, tai nors pas gimines ženklas liktų, kad dirbau, netinginiavau.

Šia proga linkėdamas Tamstai sveikatos ir kuo ilgiausių metų, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

1845 m. birželio 10 d.

Paskutinio puslapio paraštėje: P. S. Žygimanto Kęstutaičio privilegija atsirado Vieš[ojoje] bibliotekoje, tik negalėjau jos nurašyti.

Ties ta laiško vieta, kur minima Obolenskio knyga, paraštėje prierašas: Tamstos prašomų bulės ir privilegijų nėra, nes žuvo, teliko vien senasis rejestras [180].

26. 1846 m. liepos 6 d. [181]

Dauggali Pone Geradari,

Ilgai laukus, malonu man buvo gauti gerbtiną Tamstos, Pone Geradari, praėjusio vasario 4 d. laišką [182] ir su juo dedikuotą Bychovco kronikos [183] egzempliorių, už šią dovaną Tamstai esu be galo dėkingas. Nuoširdžiai džiaugiausi, kad, D[auggali] Kapitone, turi sveikatos ir kad aukščiausiasis leidžia užsiimti pamėgtu dalyku. Mano likimas buvo ir yra labai liūdnas, ir dėl to taip vėlai Tamstai atsakau. Sėdėdamas per dešimtį metų drėgname ir šaltame archyve, po 8 ar 9 valandas beveik nepasikeldamas iš vietos, taip baisiai sustingdavau nuo drėgno šalčio, kad paskui eidamas visą valandą nejausdavau kojų; taip gavau ligą, kurios patys daktarai neatspėja; Trijų karalių išvakarėse mušė man kraujas į galvą, jog rodėsi, kad išeisiu iš proto arba rytojaus nesulauksiu, ir vos-ne-vos, daktarų padedamas, per keturis mėnesius tiek atsigavau, kad galėjau vaikščioti; nuo šios ligos taip nusilpo nervai, kad krintantis žirnis mane gąsdina, ir kojų sopulys toks didelis, ypač vienos, kad daugiau kaip kelis šimtus žingsnių negaliu nueiti. Ir taip tebesikankinu ligi šiol. Daktarai sako, kad tai esanti podagra, bet savo gyvenime aš neišgėriau nė pusės gorčiaus vyno, jokių ištaigų nemačiau, nes

po kiekvienų savo pietų būčiau galėjęs suvalgyti dar kitus, jei būtų pasitaikę. Nei mano tėvas, nei senelis, miške gyvendami, ne tik neturėjo podagros, bet ir negirdėjo apie ją. Prie šios nelaimės gavau dar kitą ligą, sužinojęs iš Tamstos, Pone Geradari, laiško, kad man sąsiuvinius išsiuntei rugsėjo mėnesį [184], o aš jų ligi šiol negavau ir išsiteirauti, kur ponas Adamovičius apsistojęs, negaliu, todėl nuolankiausiai Dauggalio Kapitono Geradario prašau skubiai pranešti, kur minėtasis Adamovičius yra,— tai mano antroji liga, nes, dėl šio darbo netekęs sveikatos, laimės ir karjeros, ne tik nematau iš jo jokios naudos, bet ir savo kruvino darbo ženklą turiu prarasti, gal pats Tamsta, Pone Geradari, įsivaizduosi, kas dedasi mano širdyje; būk malonus kuo greičiausiai šitai man pranešti,— tuo palengvinsi mano pasigailėtiną padėtį.

Nuoširdžiai dėkoju Tamstai už žinią apie p. Volianskį [185] ir gr. Tiškevičių [186], iš savo pusės aš tik tiek tegaliu pranešti, kad turiu 3 didokus įvairių dokumentų apie mūsų kraštą tomus, tekusius man po a. a. Anastasevičiaus mirties, bet jų Tamstai negaliu duoti, kol anų nesugrąžinsi. Yra taip pat įdomių popierių, paliktų a. a. Onacevičiaus; nors aš jų neturiu, bet, jei panorėsiu, galėsiu gauti. Archeografinė komisija praėjusių metų pabaigoje išleido vieną tomą in folio, kuriame vien lietuviški šaltiniai, daugiausia iš Lietuvos Metrikos, kainuoja 2 rublius sid[abru] [187]. Taip pat 1845 m. Tartu ir Leipcige išėjo prof. Kruzės knyga „Erläuterung zu den Necrolivonicis etc." [188], labai įdomi mūsų istorija, bet Tamsta apie tai gal jau žinai. Daugiau čia jokios įdomios literatūros negirdėti. Iš savo pusės aš D[auggalio] Kapitono prašyčiau pranešti, kokius veikalus iš-

leido Foigtas ir kokios istorijos knygos išėjo Poznanėje. Mačiau p. Račinskio kodeksą [189], įdomūs tik Mindaugo ir Gedimino [dokumentai], kiti nelabai, nes tėra tik tos sutartys (negociacijos), kurios sudarytos su lenkais, o kitas, kurias pati Lietuva sudarė su kaimyninėmis tautomis, nuslepia. Pvz., spausdindami I Lietuvos statutą, paskelbė antspaudus, o pačius dokumentus nuslėpė, nors, pvz., Kocebiu Leipcige išleistame Švitrigailos gyvenime [190] yra vienų tik 1433 metų 9 dokumentai per extensum išspausdinti. P. Račinskis 1431 metų tepaskelbė vos tris. Taip pat prašom pranešti, kokiu adresu kreiptis, norint gauti Bychovco kroniką, ir ar verta prenumeruoti Vapovskio veikalą, leidžiamą p. Malinovskio [191].

Šia proga linkėdamas Tamstai sveikatos ir sėkmės, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Peterburgas, 1846 m. birželio 24 d.

P. S. Už tiek svarbių ir naudingų knygų,kurias T[amsta], Kapitone Geradari, dovanojai, malonu man Tamstai dovanoti nors menkas mano surinktas sodžiaus daineles žemaičių tarme [192]. „Už „Undinę" [193], kurią drauge su „Kronika" gavau, ne mažiau dėkoju.

27. 1848 m. balandžio 27 d. [194]

Dauggali Pone Geradari,

Brangų Tamstos, Pone Geradari, praėjusio sausio 3 d. laišką [195] kartu su knyga gavau. Labai džiaugiausi, kad aukščiausiasis Tamstą, taip brangų mums,

tautiečiams, laiko sveiką, kartu džiaugiausi ir man dovanota Lietuvos istorija [196]. Šis veikalėlis yra puikus visais atžvilgiais, painiausius tautos gyvenimo laikotarpius, kiek tik knygos apimtis leidžia, išdėsto kuo aiškiausiai ir tiksliausiai. Ne kritikuoti, o stebėtis reikia Tamstos nenuilstamu darbu ir dėkoti Tamstai, kad turėjai tiek ištvermės. Kapitone, pageidauji mano pastabų, tad aš, stengdamasis nekritikuoti, nes šis veikalėlis nekritikuotinas, pareikšiu bendras savo pastabas.

1. Labai apgailestautina, kad, Pone Kapitone, gerai nemoki lietuvių kalbos, nesakau — visų tarmių, bet nors vienos grynos, nepagadintos; mokėdamas kalbą, būtum galėjęs ne tik teisingai mitologiją išaiškinti, bet daugelyje vietų atitaisyti ir nušviesti tautos istoriją, būtum pastebėjęs šios tautos įtaką kaimynams.

2. Šios tautos plotą arba ribas per daug susiaurini, 1843 vasario mėnesio Vidaus reikalų ministerijos žurnalas [197], pasiremdamas Lietuvos geognostine padėtimi, nurodo šias labai senas jos sienas: iš pietų — Pinsko balos ir Mozyriaus pavietas; nekreipiant jau dėmesio į upių vardus. Čia patvirtinimui pateiksiu tik keletą vardų. Pvz., Pinos upė,— niekas nesupranta, ką ji reiškia slaviškai, o lietuviškai reiškia pynę, nuo žodžio pinti, kas pažvelgs į šią upių raizgynę apie Pinską, turės pripažinti, kad pavadinimas kuo natūraliausias. Panašiai ir upė Pripec, ji XVI a. I pusės dokumentuose vadinasi Trepiant, arba Tripent, kurią slavai, o gal ir lietuviai teisingai išvertė Tripiac. Jeigu ši upė iš karto būtų buvusi pavadinta Tripiac, tai tikrai nebūtų pakeista į Pripec. Be to, lietuvių kalba turi kitos panašaus pobūdžio upės pavadinimą, pvz., Šešupės, kuri susidaro iš šešių upelių,

kaip Tripentė — iš penkiolikos upių. Ne mažiau svarbus yra ir šis pavadinimas. Žemaičiai savo krašte iš seniausių laikų iki paskutiniųjų senosios Lenkijos valdžios dienų turėjo du svarbiausius karo kelius: vienas kelias vadinosi Žalioje traktys, Žaliasis traktas, nes ėjo per Žaliąją girią į Krokuvą ar į Vengrus, slavai šią girią vadina Białowiejska puszcza, žemaičiai ją ligi šiol vadina **Žalioie girre,** o gyventojus **Žalgirienaj,** t. y. Žaliosios girios gyventojais. Šis kelias ėjo anapus Nemuno per Kauną. Kitas kelias vadinosi Juoduoju traktu, žemaitiškai — **Juodoie traktis,** pramintas nuo Juodosios girios. Šis kelias ėjo per Žemaitijos vidurį, Šiaulius, Ukmergę, Vilnių, Minską į Kijevą; nuo to, atrodo, pavadintas ir Černigovas, nes buvo už šios girios, šiuos gyventojus vadinta **juodgirienaj.** Senuose žemėlapiuose mačiau prie Černigovo užrašą: Juodoji Rusia ir stebėjausi, kad visiškai atitinka lietuvių tautos supratimą. Dabar, žinoma, neteisingai žymi Juodąją Rusią apie Gardiną ir Pinską. Traktis, arba sulenkintai trakt, yra, tiesą sakant, lietuviškas žodis, kilęs iš **traukti,** lotyniškai trahere. Rusijos istorijoje matome, kad Olga užkariavo drevlianus, o Vladimiras — jazygus, arba pagonis, iš pietų verždamasis miškais į šiaurę, o nukariautus anuometiniu papročiu vietos gyventojus išvarydavo, o jų vietoje dėl saugumo apgyvendindavo saviškius. Be to, Vigandas savo kronikoje rašo, kad, priimant krikščionybę, vienas iš dešimties lietuvių ėjo į Romos, o devyni — į graikų tikėjimą; nors tai yra perdėta, tačiau a. a. p. Onacevičius man sakė, jog buvo skaitęs didžiojo magistro laišką popiežiui, kuriame kartojo Vigando žinią, pridurdamas, kad Jogaila su tikėjimu pasielgsiąs taip, kaip Mindaugas. Ponas Onacevičius Vigando neskaitė. Vėlesniųjų

laikų duomenis, kaip plito rusų, arba graikų, tikyba ir rusiški vardai, turi pats, Pone Kapitone. Kad Trakai būtų buvusi rusų gyvenvietė, visiškai nepanašu; pats pavadinimas yra grynai lietuviškas, trakė reiškia tarpumiškę, o žodis trakouti, arba trakti, reiškia maištauti, pvz., žirgas trakus — žirgas, arklys pašėlęs, neramus. Greičiau gali būti trakų gyvenvietė, nes danų kronikos kai kurias Lietuvos vietoves vadina Trakais,— sumušus dakus, arba trakus, romėnams, šios tautos likučiai galėjo persikelti į šiaurę. Be to, turiu dokumentą, iš kurio matyti, kad Vytautas per suvažiavimą Veliuonoje, Žemaitijoje, jei neklystu, 1393 m., kai kryžiuočiai norėjo Veliuoną sau pasilikti, supykęs magistro pasiuntiniui atsakė: mano tėvų žemė tęsiasi net ligi Salės upės, Prūsuose sėdite iš mano malonės, jei panorėčiau, šiandien jus išginčiau už jūros. Baltarusių tauta tai ne šiandieninė rusų tauta, o natūralizuoti latviai, nes tai rodo jų kunigaikščių vardai, pvz., Rinkvaldis, Visvaldis yra aiškiai lietuviški [198]. Teisingai kai kurie mano, kad Glinskis, perėjęs į Maskvą su savo bendrais, norėdami atrodyti tikrais rusinais, padirbo kronikas. Iš Vilniaus pilies bibliotekos rejestro matome, kad viena jos dalis buvo rusiška, o kita — serbiška,— serbai natūralizavo daug lietuvių, suomių ir Azijos tautų savo tikyba, nes jų kunigai kartu gėrė smuklėse ir vertė [į savo tikėjimą], dvasininkai buvo paprasti ir populiarūs. Romos [katalikų] dvasininkai, priešingai, buvo išdidūs, atsiskyrę, ištroškę valdžios ir norį visiems įsakinėti,— buvo atstumiantys ir nekenčiami Lietuvoje. Lietuvių kunigaikščiai, pakviesti į Didįjį Naugardą, turėjo ten nuvykti su didele kariauna, nes prie Ladogos ežero yra daug pilkapių, kuriuos suomiai vadina lietuvių kapais. Dar daugiau, šio krašto gyventojai ligi šiol iš-

laikė dainą, kurioje dainuoja, kaip vienas suomis juokaudamas užmušė keturis lietuvius, kuriuos vežė per Ladogą; turėtų būti lietuvių kapų ir toliau už Vyborgo, Nevos apylinkių kalboje yra daug lietuviškų žodžių, pvz., peilis, kirvis. Antra, atrodo, kad Vaišelga ir Romundas yra tas pats asmuo, nes prieš krikštą turėjo turėti vardą, pagonis paprastai krikštijo suaugusius; juo labiau kad faktai visiškai panašūs. Matyt, Strijkovskis turėjo dvi kronikas, vieną, parašytą žinančio lietuvių istoriją ir mokančio lietuviškai, o antrą — rašytą serbo ar kokio nors kito slavo. Ir a. a. Onacevičius buvo šios nuomonės.

3. Nuomonė arba prielaida, kad ištekančios mergaitės turėjo eiti pas savo poną ir pirmąją naktį su juo nakvoti,— apie šią prievolę, Pone Kapitone, savo veikale pateiki ir lietuvišką dainelę lenkų kalba,— yra tikra nesąmonė, o ta dainelė netikra, tai patvirtins kiekvienas, kuris, mokėdamas lietuviškai, perskaitys ją. Nėra šio papročio jokių pėdsakų. Kazimiero Jogailaičio laikais Žemaitija dar nebuvo sukrikščioninta, tai rodo bajorų rejestras, kuriame kas penkiasdešimtas turi krikšto vardą, o kiti — vien senąjį vardą. Privilegijos mums įrodo, kad tauta buvo laisviausia, nes valdovai turėjo įsipareigoti, o ne malonėti, lietuviai, bijodami, kad jiems neuždėtų tų prievolių, kurias atlikinėjo kaimyninės tautos, reikalavo iš valdovų garantijų, ir dėl to visur šiose privilegijose matome sąlygą — **sztoby nowin niewodyti** [199]. Visi XV a. rašytiniai paminklai aiškiai rodo, kad ponų valdžia buvo labai apribota, nes pagonių vaidilos buvo tautos laisvės sargai. Pone Kapitone, turi 1440 metų Lietuvos D[idžiosios] K[unigaikštystės] liustracijos fragmentą (minimą Kojalavičiaus), iš kurio galima matyti, kad Vytauto laikais tik kas treti metai

mokėjo padūmės mokesčius. Jei šioje tautoje čia piktnaudžiavo, tai [tik] krikščionybės laikų ateiviai, ką ir dabar tebedaro Baltarusijoje, tai tik ištvirkusių ponų sauvalė. Suprantama, kad viską galima buvo daryti su tokia tauta, kuri neturėjo teismo ir nesuprato teismo nuosprendžių; tačiau šia kalba kalbėjo keletas milijonų,— kaip gobšiai ją norėta pavergti; tačiau vadinosi krikščionimis.

4. Žodis rus lietuviškai reiškia ne vanduo, o vis kūrentis, pvz., ugnis rus — ugnis vis kūrenasi, kilęs nuo žodžio rusieti. Todėl tos vietos, kur seniau šventoji ugnis saugota, liko pavadintos Rusene, dabar Raseiniai, Rusnė, Rasos ir t. t. Čia 1845 m. išėjo veikalėlis žemaičių kalba apie senovės lietuvių papročius, pavadintas **„Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“** [200]. Šioje knygoje yra nepaprastai daug spaudos klaidų, todėl mažai mokančiam kalbą sunku suprasti. Joje yra skyrius apie mitologiją, kuris Tamstai gali būti naudingas, būtent matysi, kaip tikras lietuvis supranta senovės padavimus, kuriam vadovu buvo kalba. Tad ją Tamstai siunčiu, jei kurio žodžio, Pone Kapitone, negalėsi suprasti, prašom klausti, aš Tamstai paaiškinsiu. Dar sunku apie mitologiją ką nors tikslaus pasakyti, nes liaudies dainos nesurinktos, o jas rinkti labai sunku, aš pats tuo įsitikinau. Lenkų dainos arba dainos, užrašytos lenkiškai, negali būti šaltinis, nes jos netenka tautos spalvos. Labai būtų įdomu, kokios dainos yra tuose lietuviškuose Naugarduko ir Lydos pavietų Pogezanijos ir Pomezanijos išeivių kaimuose, kurie ligi šiol tebekalba savo tautos kalba, nes tai įrodytų, kad Pomezanijoje taip pat kalbėta lietuviškai,— gyvendami tarp rusinų, juk negalėjo išmokti lietuviškai, o turėjo išlaikyti savąją, jų dainos turi būti be galo įdo-

mios. Iš to paties paaiškėtų, kad nebuvo atskiros prūsų kalbos, o tebuvo gryna lietuvių kalba, kaip mums rodo kai kurie p. Foigto pateikti vardynai. Aš labai stebėjausi, kad, Pone Kapitone, į tai neatkreipei dėmesio savo didžiajame veikale [201]. Atleisk, Gerbiamasis Kapitone, kad aš prirezgiau niekų, ne man Maestrui duoti pastabų! Tamstai anksčiau rašiau, kad aš, nebegalėdamas įsigyti reikalingų knygų, nustojau užsiiminėti istorija ir buvau pradėjęs tyrinėti kalbą, bet ir šis darbas nevyksta, nes turiu tarnauti dviem ponams, t. y. atlikinėti valdines pareigas ir užsidirbti duonai bei aprangai, iš to užmokesčio, kurį gaunu, 300 rb sid[abru], būtų neįmanoma prasimaitinti ir apsirengti, jei neturėčiau darbo iš šalies. Esant tokiai padėčiai, sunku gilintis į senovę, šiam darbui reikia ramaus laiko ir lėšų.

Dėl šios priežasties negalėjau Tamstai, Pone Geradari, išversti patarlių į lenkų kalbą, beje, neturėjau ir lenkų patarlių žodyno, kad būtų įmanoma lietuviškoms patarlėms duoti atitinkamas lenkiškas, taip būtų daug geriau, nes, verčiant pažodžiui, reikėtų aiškinti, kad galima būtų suprasti, ką ji reiškia, kam alegorija taikoma; tam reikėtų laisvo laiko, o jo aš neturiu. Siunčiu čia ir daugiau lietuviškų knygų, kurių pabaigoje yra patarlių [202]. Reikia žinoti, kad nedaug tėra patarlių, kurios siekia gilią senovę arba yra senovės paminklas, dažniausiai — sąmojai ir posakiai; matyt, jas autorius nusirašinėjo dėl kalbos grynumo ir posakio meno. Kai turėsiu laisvesnio laiko, tada gal atsiųsiu svarbesnes patarles išverstas. Labai stebiuosi, kad p. Simonas Stanevičius negali čia padėti, jis laisvo laiko turi net per daug.

Iš įdomesnių dalykų galiu pranešti, kad Maskvos archyve surado XIII amžiaus lietuvių sutartis su mo-

zūrų kunigaikščiais. Čia spausdina Troicko vienuolyno bibliotekos sąrašą [203], iš kurio matyti, kad buvo rankraščių, rašytų beržo tošyje.

Baigdamas savo nedailų laišką, nuolankiausiai prašau Daug[galį] Kapitoną šių dviejų dalykų: 1) nuoširdžiai norėčiau kryžiuočių kelių aprašymo, kurį Ponui a. a. Onacevičius atsiuntė, nuorašo, 2) prašom grąžinti visus mano rankraščius, o kartu ir kun. Kojalavičiaus herbyną, aš nesutinku su jokiais projektais, kas yra mano, noriu turėti pats. Šio laiško perdavėjas Dauggaliui Kapitonui dauggalis kolegijos patarėjas Friderykas Narbutas, matydamas mano apgailestavimą ir sielvartą, pasirodė toks kilnus, kad pasižadėjo viską pristatyti; gavęs minėtuosius rankraščius, šiam dauggaliui patarėjui įteiksiu kvitus Dauggaliui Kapitonui perduoti.

Šia proga linkėdamas Tamstai stiprios sveikatos ir ilgiausių metų, visokios sėkmės, lieku su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Peterburgas, 1848 m. balandžio 15 d.

28. 1851 m. gegužės 4 d. [204]

Dauggali Pone Geradari,

Labai seniai beturėjau žinių iš Tamstos, Pone Geradari, apie literatūros darbų eigą, aš taip pat ligi šiol negalėjau rašyti dėl tokios stiprios akių ligos, kad pernai metų gruodžio mėnesį turėjau pasitraukti iš tarnybos sveikatos taisyti. Dabar nuolat gyvenu Varniuose, ir mano sveikata iš aukščiausiojo malonės

ima taisytis; bus man malonu, jei sulauksiu kelių žodžių iš Dauggalio Kapitono, Tamstai rašau vien todėl, kad žinotum, kur dabar esu, lengviau galėtum susisiekti, o kartu ir atsiųsti man Kojalavičiaus herbyną ir kitus užrašus, kurie man labai reikalingi. Nuolankiausiai prašau pranešti, kada juos Tamsta, Pone Geradari, galėsi atsiųsti, antraip būsiu priverstas Dauggalio Kapitono sąskaita atvykti į Tamstos dvarą, šitaip tikrai pasielgsiu šių metų birželio pabaigoje ar liepos pradžioje. Gerai būtų, jei, D[auggali] Kapitone, panorėtum aplankyti Raseinius ir ten apžiūrėti senus archyvus arba Varnių kapitulos archyvą, vis rastum ką nors naudingo; taip pat norėčiau sužinoti, kokiais literatūriniais darbais užsiiminėji, girdėjau, kad Poznanėje išėjo lietuvių kalbos žodynas [205], man ši naujiena būtų labai įdomi, norėčiau sužinoti, kas jį išleido? Neturiu jokių literatūrinių naujienų, kurias galėčiau Tamstai, Pone Geradari, pranešti: viena — sirgau, antra — gyvenu dideliame užkampyje. Tuo tarpu laukdamas malonaus atsakymo, turiu garbę pasilikti su didžiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
S. Daukantas

Varniai, 1851 m. balandžio 22 d.

29. 1854 m. gegužės 27 d. [206]

Dauggali Pone Geradari,

Ligi šiol nekantriai laukiau geresnės žinios už tą, kurią iš Tamstos, Pone Geradari, gavau praėjusių, 1851, metų gegužės 18 d. [207] apie mano Tamstai patikėtus rankraščius. Tikėjausi, kad atvyksi, Dauggali

Kapitone, į mūsų kraštus, kaip žadėjai aukščiau minėtame laiške. Tačiau mano laukimas buvo tuščias, todėl esu priverstas vėl prašyti Tamstą pranešti, ar Tamstai nepavyko šių rankraščių atgauti, ši žinia man būtų be galo maloni. Tikėdamasis greito atsakymo, turiu garbę likti su didžiausia pagarba

Dauggalio Kapitono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas, kol[egijos]
as[esorius]

Varniai, 1854 m. gegužės 15 d.

Eustachijui TIŠKEVIČIUI(?)

30. 1858 m. rugpiūčio 25 d. [208]

Dauggali Pone Geradari,

Džiaugiausi, skaitydamas periodiką, kad Tamsta, Pone Geradari, tapai Vilniaus archeografijos komisijos [209] tikruoju nariu. Ši aplinkybė žadina manyje viltį, kad Tamsta, Geradari, būsi bešališku teisėju vertinant dokumentus ir neleisi rinkinyje [210] tokių, kurie vienai kuriai pusei galėtų būti nemalonūs, o skelbsi tokius, kurie yra reikalingiausi teisingiems istorijos faktams išaiškinti.

Skubu čia pateikti Jums labai apgadinto originalo nuorašą, patvirtintą pono Malevskio [211], metrikanto, apie kunigaikščio Mykolo, Kęstučio anūko, o Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto sūnaus, dovanojimą kai kuriems asmenims tam tikrų žemių Briansko paviete. Tai vienintelis šio nelaimingojo

kunigaikščio labdaringas darbas. Gal šis dokumentas tiks Komisijos rinkiniui.

Drauge man malonu prisipažinti, kad visada lieku su aukščiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Mintauja, katalikų bažnyčios namai,
1858 m. rugpiūčio 13 d.

31. 1858 m. gruodžio 21 d. [212]

Dauggali Pone Geradari,

Malonų Tamstos, Pono Geradario, praėjusio lapkričio 15 d. laišką [213] skaičiau džiaugdamasis, nes sužinojau Jus esant sveiką ir pasišventusį naudingiems kraštui darbams. Kartu su šiuo laišku gavau kilniosios Archeologinės komisijos dovanotą pirmąjį jos pagirtinų darbų sąsiuvinį, už kurį nuolankiausiai prašau Tamstą, Poną Geradarį, mano vardu padėkoti šiajai Komisijai.

Mano dokumentų rinkinį iš trijų tomų, įrištą drobe, esantį pas poną inžinerijos kapitoną Teodorą Narbutą, šiai Archeologinei komisijai taip pat aukoju ir šiuo laišku atiduodu jos dispozicijai, su sąlyga gauti vieną išspausdintą egzempliorių.

Pirmajame tome yra privilegijos, duotos: 1) Lietuvai, 2) Vitebsko vaivadijai, 3) Polocko, 4) Kijevo, 5) Volynės, 6) Palenkės,— duotos karalių, nuo Aleksandro ligi Stepono imtinai; Smolensko vaivadijai tėra viena karaliaus Aleksandro privilegija. Šiame tome taip pat yra kai kurios Lietuvos sutartys su Pskovu, Didžiuoju Naugardu bei Moldavija ir kitais,

Lietuvos pasiuntinybės į kaimyninius kraštus ir atvirkščiai. Dėl pasiuntinybės turiu Tamstą, Poną Geradarį, perspėti: kaip Jums žinoma, Levui Sapiegai esant kancleriu, Lietuvos Metrika seimo valia buvo perrašyta į knygas,— anksčiau ji buvo saugoma odiniuose maišuose Trakų pilyje. Tad šios pasiuntinybės yra labai neatidžiai perrašytos, ypač lotyniškos, būtent, be datų,— prašom negalvoti, kad tai iš mano kaltės.

Antrajame dokumentų tome yra varia, kaip antai: ikiunijinės pareigybės Lietuvoje, didesnės ir mažesnės, testamentai ir įdomios bylos, 1499 m. valstybės pajamos ir išlaidos, Žygimanto Senojo biblioteka Vilniuje, aktai, nušviečiantieji lietuvių herbų atsiradimą, kuriais seniau įspauduodavo drevinius avilius, norėdami pažymėti, kam jie priklauso, vėliau herbais žymėdavo savo dvaro ribų medžius. Yra Polocko, Lucko, Lietuvos Bresto ir Kauno muitinių pajamos, įvairių XVI a. daiktų ar prekių kainos. Yra lietuviškų kapų perskaičiavimai vengrų dukatais (Čackis [214] suklydo, nustatydamas kapos vertę) ir kiti aktai apie Lietuvos padėtį prieš unijas. Iš viso abiejuose tomuose yra apie 700 dokumentų.

Trečiajame tome yra Lietuvos herbynas, lotyniškai parašytas Alberto Kojalavičiaus, Lietuvos istorijos autoriaus, iš viso 100 didelių lapų su dailiai plunksnele pieštais herbais. Herbynas perrašytas iš Peterburgo Imperatoriškosios viešosios bibliotekos egzemplioriaus, paimto iš Sapiegų [bibliotekos], kuris yra įdomus ne tik heraldikai, bet ir istorijai, nes autorius buvo pats karo su švedais Jono Kazimiero laikais liudininkas. Tarp kitko, pagarsėjusio Naugarduko bajoro Lisovskio istorija su visomis smulkmenomis aprašyta labai įdomiai. Amžino atminimo pro-

fesorius Onacevičius, ją skaitydamas, net persižegnojo, taręs „nuostabūs dalykai, kurių niekur neskaičiau".

Ponas Narbutas turi minėtųjų privilegijų dublikatus, gautus iš Marcinovskio. Pastarųjų Komisija turi nepriimti, bet reikalauti tomų. Poną Narbutą buvau laiškuose perspėjęs, kad niekam, tik Tamstai, Ponui Geradariui, terodytų. Jeigu kam nors prieš mano valią perdavė, tai turi ir suieškoti, nes ponai, kurie iš manęs paėmė, įteikė ponui Narbutui,— tai liudija jo paties laiškai. Įrodymui Archeologinei komisijai siunčiu visus pono Narbuto laiškus ir paskutinį — jo sūnaus [215], o taip pat du pakvitavimus: vieną — jo brolio Gardino iždo rūmų patarėjo Frideryko Narbuto, antrą — amžino atminimo Lydos apskrities teismo pirmininko Gruževskio, jis iš mano rankų paėmė tuos tomus. Kitų garantijų iš jų terorizmo laikais, kuriais gyvenome, negalėjau reikalauti. P[onas] Narbutas, nors septynerius metus nedaviau jam ramybės, ligi šiol minėtųjų tomų negrąžino, aiškindamasis įvairiomis tariamomis priežastimis.

Kunigaikščio Mykolo dokumentas, kurį atsiunčiau Tamstai, Ponui Geradariui, rašytas pergamente, be antspaudo (jis, matyt, buvo prikabintas, tačiau nuplėštas), yra Peterburge Lietuvos Metrikoje, atskiroje spintoje, kurioje laikomi pergamentai. Kaltas, kad numerį pažymėti pamiršau.

Nuolankiausiai prašau Tamstą, Poną Geradarį, malonėti man pranešti, kur Jūs pastoviai gyvenate vasarą,— norėčiau asmeniškai pareikšti Jums savo pagarbą, o kartu ištesėti duotą pažadą, kad nebūčiau palaikytas lengvabūdžiu, ir kartu atvežti likusius senus dokumentus. Dėl ligotumo žiemą negaliu keliauti, o vasarą važinėju. Ši žinia man būtų labai

maloni, jeigu aukščiausiasis paliks mane sveiką, o ypač gyvą.

Atsiduodamas Jūsų maloningam dėmesiui, turiu garbės likti su aukščiausia pagarba

Dauggalio Pono Geradario
žemiausias tarnas
Simonas Daukantas

Svirlaukis,
1858 m. gruodžio 9 d.

P. S. Kai nebebus reikalingi, prašom laiškus man grąžinti.

Mano adresas: Simonui Jurgio s. Daukantui, Kuršo gubernijos Mintaujos m[ieste], katalikų bažnyčios namuose*. Iš ten aš laiškus gaunu, būdamas kaime.

Motiejui VALANČIUI

32. 1846 m. balandžio 17 d. [216]

Gerbiamasis Pone!

Gavau du gerbtinus Tamstos laiškus, vieną praėjusio kovo 8 d., antrą — 16 d. ir pakartotą Širvydo knygutę [217], kurią man įteikė kun. prefektas Borovskis [218], už ją labai dėkoju; skaitydamas džiaugiausi, kad nors nesilaikyta gramatikos, tačiau kalba gryna, vienintelis kalbos grynumo pavyzdys pamokslininkams, pvz., niekur nėra žodžio griekas, bet visur nudieme, mūsiškai noudieme, nuo žodžio nusidėti. Bent turėsi pavyzdį klierikams, kurie ligi šiol neturėjo nė mažiausio popierėlio, parašyto gryna kalba. Taip greit nesirūpink, kad mažai pir-

* *Adresas rašytas rusiškai.*

kėjų, nes ne visi dar žino, tuo tarpu nusiųsk vieną egzempliorių kun. Pabrėžai, prašydamas, kad jis rekomenduotų savo apylinkės kunigams, nes ką jis pasakys, bus jiems šventa.

Daukšos leidimo [219] neatidėliok, o paskelbk prenumeratą; reikia skubėti, atidėliojant diena iš dienos, gali ir mirtis užklupti. Neparašei, ar gavai kokių žemaitiškų knygų iš Kražių bibliotekos, reikia pasirūpinti, nes Varnių biblioteka yra skurdi senais spaudiniais, ypač norintiems mokytis šios kalbos nėra vadovėlių. Dabar, t. y. 1844 metais, kalvinistai Mintaujoje išleido Šventojo rašto Naująjį testamentą, arba perspausdino 1701 metų Karaliaučiaus leidinį [220], kurį kadaise pas mane lyginome su mūsų Šv. raštu, ši knyga parašyta labai gryna kalba, išskyrus kelis žodžius, todėl ji skaitytina, jei ne dėl mokslo, tai bent dėl kalbos grynumo. Aš jas gavau ir dabar turiu penkias biblijas, išleistas įvairiu laiku, t. y. 1701, 1755, 1816 m., Rėzos verstąjį Senąjį ir Naująjį testamentą [221], dabar — 1844 m. kalvinistų ir penktąjį — Giedraičio žemaitiškąjį [222], dar turiu žemaitiškas evangelijas, spausdintas 1699 m. [223], turiu 1575 m. Vilento Omilijas [224], nepilną egzempliorių, kurias matei mūsų klero Peterburgo bibliotekoje, reikėjo progos jas gauti, kun. Borovskis šioje bibliotekoje rado labai puikų 1740 m. lietuvišką kažkokio jėzuito katekizmą, spausdintą Karaliaučiuje, panašaus katekizmo neteko skaityti, lietuvių kalba kuo gryniausia, in 12, 7 spaudos lankų, tai didysis ir mažasis katekizmas, matyt, labai išmintingos galvos sudarytas [225]; nuostabu, kad Tamsta jo nepastebėjai. Šioje bibliotekoje atsirado antras Daukšos egzempliorius; reikia stengtis, kad ir mūsų Varnių [biblioteka] kauptų žemaitiškas knygas. Laukys [226] padovanojo savo

veikalėlį Varnių bibliotekai, kurį rasi įrištą ir įvyniotą į popierių, norėjau ir aš savo dainas [227] dovanoti, tik pabūgau, ar nebus blogai, mano nuomone, gera biblioteka turi turėti viską, pasaulietinių ir dvasinių knygų. Įdaviau kun. Borovskiui Laukio „Būdą" ir dainas persiųsti D[auggaliui] kun. Geradariui, kuriuos, tur būt, jau kelis kartus būsi perskaitęs, ligi šį laišką atplėši.

Čia siunčiu 166 Laukio veikalo egzempliorius, pardavinėti po 75 kp sidabru, o kas dešimtas egzempliorius teks D[auggaliui] Ponui Geradariui, jį gali parsiduoti ar kam nors dovanoti, bet tik neturtingam žmogui, mokančiam skaityti; o dainų — daugiau kaip 200 egzempliorių, egzempliorius po 50 kp sidabru, taip pat dešimtą egzempliorių Tamstai perleidžiu. Tik stenkis, Tėveli, uoliai išparduoti, nes turiu 300 rb sidabru skolos, kurią reikia išmokėti terminais, gali suprasti, kokia sunkenybė spaudžia mano pliką galvą, o nesistengiant nieko neišeis. Reikia labai, labai suktis. Vieną „Dainių" egzempliorių nemokamai duok d[auggaliui] kun. oficiolui Giniotui, o kitą — raštininkui p. Sokolovskiui, nes kun. oficiolas davė man daug žemaitiškų patarlių, kurias rasi prie dainų, o antrasis, t. y. Sokolovskis, davė kelias dainas, jį tuo noriu paskatinti, kad jis gautų man daugiau dainų, kurios dar nespausdintos, o jei spausdintos ne ištisai, tegul jas papildo. Tam kunigėliui, kuris surinko 200 patarlių, duok po egzempliorių „Būdo" ir „Dainių", jei jas atiduotų, aš išspausdinčiau. Tik gaila, kad „Būde" yra spaudos klaidų, nors gale klaidos atitaisytos, bet ne visos, beveik kiekviename puslapyje yra po tris keturias klaidas, tai o vietoje a arba u, tai atvirkščiai. Kaip reikia naudojamas raides tarti, yra paaiškinta „Dainių" pradžioje, šitai tinka ir „Būdui".

Duok dieve Ponui sveikatos, kad galėtum baigti savo veikalėlį [228], ir būti sveikam kuo ilgiausiai.

Be galo dėkoju, kad rūpiniesi pardavinėti mano knygas, bet labai malum signum [229] mūsų kraštui, kad per dvejus metus teišparduota trys šimtai ir kelios dešimtys elementoriaus [230], nors bažnyčių yra daugiau kaip 160, taigi kiekvienai bažnyčiai nupirkti 3 egzemplioriai ministrantūrai,— tai labai blogai, dvasininkijos apsnūdimo išdava, ir yra blogas ženklas ateičiai. Kurše visur prie bažnyčių dabar įsteigė dvasinių knygų bibliotekas, kad kiekvienas vargingas ūkininkas, neįstengdamas knygų nusipirkti, galėtų skolintis ir skaityti, o taip pat tikybos tiesų mokyti savo šeimyną,— štai kur protas.

Duok klierikams mokytis žemaitišką gramatiką, jėzuito išleistą Vilniuje 1737 m., o filosofijos kandidato Simono Stanevičiaus perspausdintą Vilniuje 1829 m. [231]; jis pats jų turi daug, gyvena Stemplėje pas Kazimierą Plioterį, su juo galima lengvai susisiekti per Kvėdarnos kunigus. O tie, kurie gerai moka žemaitiškai, tegul skaito Myles Pietrapylie iszdowtą „Prasmą"* [232].

Nepatikėtum, kiek man kaštuoja pats persiuntimas, kiek reikia mokėti nuo pūdo į Rygą, o kiek — iš Rygos į Varnius, dieve, tu pats tik padėk, kitaip pražūsiu. Savo pažįstamiems žemiausiai lenkiuosi, būtent d[auggaliui] kun. oficiolui Giniotui ir d[auggaliui] kun. Juzumavičiui [233], kai susitiksi, sveikink d[auggalį] kun. vyskupą nominatą [234].

Jūsų bičiulis
Simonas Daukantas

1846 m. balandžio 5 d., Petrapilis

---

* *Keturi pastarieji žodžiai įrašyti lietuviškai.*

P. S. D[auggalis] kun. nominatas daug galėtų nuveikti, jei uoliau imtųsi, vieninteleje vyskupijoje leido turėti mokyklas prie bažnyčių, žiemą mokyti katekizmo ir skaityti [235], dabar vos kur-ne-kur dešimtas, kaip sakoma, m o j o u, nėra kas prižiūrėtų!! Dieve mano, kiek kainavo šio leidimo gavimas, čia nerasi žmogaus, kuris nebūtų rūpinęsis, o dabar lyg būtų neleista. Tas pats buvo ir seniau: paklausus, kodėl nėra mokyklos prie bažnyčios, atsakydavo, kad šia kalba nėra elementorių, vaikai nenorį mokintis kita kalba, dabar jau ir yra, bet tas pats liūdnumas, gal kada teks gailėtis, bet bus per vėlu. Kokios tų žmonių širdys, savo pačių giminei nenori suteikti dvasios peno, o vadinasi kunigais, švietėjais!!!

33. 1861 m. lapkričio mėn. [236]

Regimai, čia yra dievo valia, kad mes vienas prieš kitą, bereikiant mirti, išsišnekėtume, o ant nusprendimo paliktumėme dievui, kieno prisipažintis yra teisingesnė... Aš neesmi girtuoklis, nes nuo savo gimimo neėmiau gėralų į burną, o ir mano tėvai niekada negirtuokliavo, taigi man nėra iš ko išsiblaivėti pirm nekad perskaitėčiau pagrąžintą gromatą. Aš nebuvau priešginiu Šviesiausio Piemens, bet pamečiau tarnystę pas Jį dėl to, kad Jį mylėjau irgi pasitikėjau kitur gyvendamas būsiąs naudingesniu savo vientaučiams. Regimai, aš nebuvau šalavalka, kad antrąjį metą po mano parvažiavimo į Varnius Šviesiausias Piemuo labai lipšniai prašei, kad grįžčiau pas Tamstą. Tamsta mane prakalbinai iš pradžios „jo mylista raštininku", o ant galo pavadinai savo gromatoje „paiku", bet tai yra du atbulu daiktu: neišleidžiau knygų, svetimom kalbom rašytų, apie svarius dalykus, bet rašiau pri-

gimtu liežuviu, taip kaip kiti kad rašė ir rašo Petropilėje ir Maskvoje, Kazaniuje ir Varniuose, pats juk Šviesiausias Piemuo rašei ta kalba, taigi ar visi turėtų būti paikais? O vienok, Piemuo, pats sakei kitiems, kad aš Tamstą prikalbėjau rašyti žemaitiškai; kaipgi galėtų paikasis perkalbėti išmintingąjį?.. Prisipažįstu, jog niekada nelaukiau, kad mano Piemuo, kuriam tiek metų tarnavau, atsiųstų, man belaukiant myriaus, tokį neteisų piktžodžiavimą, kuo metu menkiausias žmogpalaikis taip nebiaurotų pikčiausio berno, matydamas jį gulint ant maraus patalo. Šv. Augustinas pasakė: „Tie mūsų bičiuoliai, kurie mums teisybę į akis pasako, bet mes tiesos nemėgstame ir laikome savo priešginiais tuos, kurie ją šneka." Savo gromatą pagrąžintą perskaičiau, jos nesigėdžiu, dar viršumi džiaugiuosi, kad ją pagrąžinai, nes išsirašęs jos nebuvau, man mirus, galės palyginti mano pagrąžintą gromatą su Tamstos atsaku, dabar aš tiktai sakau: mea culpa, mea culpa maxima (mano kalčia, mano kalčia didžiausia), kad aš paklausiau Tamstos prašant.

Nežinomiems asmenims

34. XIX a. ketvirtasis dešimtmetis [237]

J[ūsų] E[kscelencijos] kilniadvasiškumo jausmai tokie ryškūs, kad aš negaliu ilgiau tylėti, nepareiškęs Jums savo labai kuklaus, bet labai nuoširdaus dėkingumo, kurio aš esu Poniai Grafienei skolingas, nors visiškai Jūsų Šviesybei nepažįstamas. Tikiuosi, kad Jūs malonėsite man atleisti už mano įžūlumą dėl to paties kilniadvasiškumo, kokį Jūs teikėtės parodyti mano brangiam broliui Aleksandrui.

Aš visada karštai troškau imtis jo reikalų ir pagal savo išgales papildyti jo auklėjime visa tai, ko trūko manajame; bet dievui patiko pakeisti visus mano siekimus ir visa, ką buvau numatęs, nes jis pasirinko kitą karjerą, ir tam, kad išblaškytų mano rūpesčius, ir norėdamas sekti savo natūraliu pašaukimu. Tokiu būdu man beliko vienintelė baimė, kad nežūtų, išeidamas į pasaulį, kaip jaunas žmogus, be patyrimo. Šitai mane dar labiau jaudino, nes čia aš jam negalėjau padėti. Bet, ačiū apvaizdai, jis rado J[ūsų] Eks[celencijos] šviesiojoje asmenybėje vadovą ir globėją, kuri visai gerai atstoja mane. Skaitydamas jo laiškus, visada stebėjausi išmintingais patarimais, kuriuos Jūsų Ekscel[encija] malonėjate duoti,— man jie atrodo tikrai motiniški. Ir jei gerasis dievas panorės jam leisti susikurti palankų gyvenimą šiame pasaulyje, jis dėl visko turės būti dėkingas Ponios Grafienės išmintingumui. Aš, domėdamasis savo brolio likimu lygiai taip pat, kaip ir savuoju, dabar negaliu kitaip pasitarnauti, kaip tik tūkstančius kartų pareikšdamas savo labai kuklų ir labai nuoširdų dėkingumą, kartu iš visos širdies melsdamas didįjį dievą, kad teiktųsi Jums duoti ilgą gyvenimą ir kuo geriausią sveikatą.

35. 1857 m. balandžio 1(13?) d. [238]

Knygos, kurios išėjo įvairiais pavadinimais [239]:

1. Prasma*, arba lietuvių** kalbos asmenavimas.
2. Lomono Epitome su lietuvišku žodynėliu.
3. Apie apynių sodinimą.

---

* *Šis žodis įrašytas lietuvių k.*

** *Turėtų būti: lotynų.*

4. Apie tabako sodinimą.
5. Apie sodus.
6. Apie atsargumą su ugnimi.
7. Apie bites.
8. Abėcėlė.
9. Kaip rinkti vertingesniųjų medžių sėklas.
10. Kornelijaus Nepoto vertimas.
11. Dainės žemaičių.
12. Pasakos Fedro.
13. Apie pievų sėjimą, tik Zavadzkis sugadino, nes be piešinių neturi vertės [240].
14. Būdas senovės lietuvių*.

Rankraščiuose lieka:

1. Palangos Petris*, apysakos apie Robinzoną sekimas, cenzūros aprobuota, šiais metais bus išspausdinta [241].

2. Apie girias, kaip sėti, sodinti ir kaip saugoti bei kirsti, bus 5 spaudos lankai.

3. Gaspadorius*, [versta] iš lenkų k., veikalas parašytas smulkiems ūkininkams [242]. Pirmoji dalis apie žemdirbystę; antroji — apie arklių, galvijų, avių laikymą ir apie jų ligas, kaip jas gydyti; trečioji dalis apie sodus, bites ir apynius.

4. Lietuviškas elementorius [243]; šie pastarieji eis į cenzūrą šį mėnesį.

5. Justinus historiarum vertimas [244], šis, atrodo, taip ir liks, nes senstu.

Tik prašau, kad visa tai niekur spaudoje nebūtų skelbiama, mane nustebino toks jo noras gauti biografiją ir raštus, lyg pats nežinotų, primygtinai prašau, kad nieko neinformuotum, tegul ieško, jei nori ką žinoti, o ne ima gatava ir rašinėja žurnaluose.

** Šie pavadinimai rašyti lietuviškai.*

Paraštėje: NB. Šiais metais išėjo p. kun. Skrodzkio teologiškai išdėstytas katekizmas [245] ir p. kun. Juzumavičiaus Paskutine wałanda żmogaus gyvenima* [246].
Neu — Bergfried [247], 1857 m. balandžio 1 d.

Mano adresas: Simonui, Jurgio s., Kuršo gubernijos Mintaujos m., katalikų bažnyčios namuose**; geriausiai nueis.

36. Tarp 1857 ir 1864 m. [248]

Mano nuomone, tarmės yra šios: pajūrio, arba žemaičių, prūsų žemaičių, gal seniau ir latvių; antra juosta eina nuo Biržų per Kėdainius bei Grinkiškį ir pietinę Raseinių apskrities dalį ir prūsus aukštaičius, šia viduriniąja tarme rasi, Pone, katalikų Dvasinės akademijos bibliotekoje kuo geriausią veikalėlį, pavadintą „Iszguldimas ewanieliv" [249], in 4, reformatų spausdintą Kėdainiuose XVII a. viduryje. Nuoširdžiai patariu perskaityti Daukšos „Postilę", Širvydo „Punktus sakymų" ir šias „Evangelijas"; trečioji tarmė — apie Švenčionis, Vilnių, Trakus, Augustavą.

Mano nuomone, negalima rašyti nei vien gryna žemaičių, nei gryna aukštaičių [tarme], bet reikia domėtis jų švelnumu, harmoningumu ir glaustumu, neatsisakyti dalyvių, liaudis juos mėgsta ir vartoja, taip pat ir raštuose reikia sekti liaudimi, jei atitinka aukščiau minėtas sąlygas.

Aukštaičių arba ir rytiečių tarmėje jokiu būdu negali likti kieta *ł****, nes prieštarauja kalbos hermo-

---

* *Šis pavadinimas įrašytas lietuviškai.*

** *Adresas rašytas rusiškai.*

*** *Čia ir toliau kursyvu pažymėti iš originalo be pakeitimų perkelti žodžiai ir raidės.*

nijai, pvz.: *sauła, kum'ała, agła, merg'ała, motineła, panała,* būtų labai gerai: *saula, kum'ala, merg'ala, motin'ala,* taip pat *nułakç* — kiekvienas pasakys, kad geriau yra *nulek'ca* ar *nuliek'ca,* nes *lèku,* ne *łaku.*

Niekas netvirtins, kad geriau *pukinībe, branginībe, kaltinībe, didinībe, piktinībe,* o visi sakys, kad gražiau ir trumpiau bus *pujkībe, brangībe, kaltībe, didībe, piktībe.* Taip pat visi mato ir jaučia, kad geriau skamba *rupesnis, mokesnis**, *trupinis, gajlesis,* negu *rupestis, mokestis, gajlestis, trupastis,* šis pastarasis, matyt, spaudos klaida, nes turėtų būti — *trupustis* iš žodžio *trùpù,* pvz., *důna sudziuwusi trupa,* ne — *trup,* taip kaip *weda, nesza, důda,* o ne *wed, nesz, důd, trupinis* labai gerai pasidaro iš *trupinù,* pvz., *trupink důna ing bludą, trupù* yra savaiminis veiksmažodis, o *trupinù* reiškia ne subjekto, o kieno nors kito veiksmą.

Neįmanoma iš lietuvių kalbos išmesti *y* raidės, kaip minkštos ir ilgos: ją turi ne tik visos senosios, bet ir visos naujosios kalbos, tik slaviškųjų, atvirkščiai, *i* kieta virto siaura ir ilga ir priešingai *y* siaura ir ilga**, mes slavų [negalime] sekti,— teisingai rašoma *visi,* o ne slavų pavyzdžiu *vysy,* dabar jau tai pastebėta ir lenkiško rašymo būdo atsisakoma. Pagaliau raidžių brūkšniavimas labai vargina rašytoją ir patį spausdinimą.

Kur iszpuł raszyti uo, taj łabaj yra raszyt ů, par tą wisims gał itikti, tie, kurie pirmu uo, ir tie, kurie isztar ou, nesgi wieni saka duoti, kiti douti.

Nosines raides geriausia rašyti *an,* o ne anaip, čia vėl galima visiems įtikti, ir tiems, kurie kietai *a* išta-

---

* *Originale klaidingai: kokesnis.*

** *Čia ir rankraštyje mintis nutrūksta.*

ria, ir tiems, kurie dusliai šią raidę sako. Jei rašo *ę* arba *ą* vietoje *an* ir *en*, tai tik dėl lenkiškos rašybos, nes kitaip nemoka ir lietuviškai jau užmiršo.

Ar *d, t* minkštinti, ar ne, parodys laikas, tačiau raidžių išmetimas ir apostrofų žymėjimas nė jokiu būdu neleistinas, nes gadina kalbos harmoniją, ir pirmas apostrofas žymėti ėmė Rėza. Patys žemaičiai mieliau sako ir rašo *brolej, tiewaj, ne kaip brolee, tiewaa,* neužtenka kvapo ištarti dvi *a* arba *e,* šiam sunkumui išvengti teisingai rašo *j.* Dėl įvardžio *asz* ketvirtojo linksnio, tai laikas parodys, *mani* ar *manę* reikia rašyti. Žinoma, jeigu lietuviai antrajame linksnyje rašytų *manes,* tai dar būtų galima sutikti su *manę,* bet jeigu antrajame linksnyje minkština ir rašo *manies,* tai labiau pritarčiau dėl *mani.* Toliau, dėl minkštųjų *dz* ir *cze,* jei būtų sakoma *didzis,* tai tuomet teisėtai ir be abejonės reikėtų antrajame linksnyje rašyti *didźo,* bet jei vardininke sako *didis,* tai teisingiau bus *didio,* arba *did'o. Greitaj* aukštesniajame laipsnyje teisingiau ir geriau būtų rašyti *grejtiaus,* arba *greit'aus,* negu *grejcziaus.*

Dėl *j* išmetimo,— nors žemaičiai šnekamojoje kalboje gale žodžio *j* netaria, bet pailgina *e* arba *a,* o raštuose — neišmeta, gal tik *K. W.* savo raštuose praleidžia *j* ir tai ne visada, ir skaitydami žemaičiai šios raidės nesibodi. Be to, norint iš gyvosios kalbos imti pavyzdžius, reikia ieškoti žmogaus, kuris turėtų gerą tarseną ir būtų guvus, nes labai retai galima sutikti gražiai viena ar kita tarme kalbančius asmenis.

Mano Geradari, žemaičiai nesako *ont,* aš manau, kad ir rytų lietuviai netaria *on* kaip slavai, t. y. kietos *o,* pats atidžiai skaitydamas pastebėsi, kad netaria *o* atviros, bet tarpinę, tarp *ont* atviros ir *ant* arba *unt* atviros, o taip pat žemaičiai niekad netaria *unt* gry-

nos *ant* gryną, bet tarpinę tarp *o* ir *a*. Šleicheris pagrįstai sako, kad lietuviai turi tarpines, arba dusliąsias, raides.

Labai mėgstu lietuvių aukštaičių kalbą, bet ką daryti, kai niekas nerašo bei nepasireiškia ir neparašo nors mažų brošiūrėlių, tik, Pone, vienas kaip tekanti saulė pasirodei, kad nors kas iš Trakų, Vilniaus ir Ukmergės apskričių, kad nors koks šviesus, žinąs šios kalbos harmoniją, raiškumą, žmogus parašytų bent popierėlį, tačiau ši žodžių rūšis, priešingai antrajai, neiškyla švieson, kad jie taptų įprastais. Niekas neprieštarauja, kad būtų rašoma *audėja, werpeja, kraujas, k'alas, vėjas, wasarojus, geradėjas, audėjas, iszganitojas*, juk ir žemaičiai netaria atvirai *e* žodžiuose *zolè, saulè, skilè, garbè,* bet dusli yra arba vidurinė *a* po *o*, kurios nemokyti rašytojai nepaiso, o težiūri, kaip anksčiau kokioje nors brošiūroje rašė, ją ir pamėgdžioja, nepaisydami teisingų kalbos garsų. Negirdėjau, kad žemaičiai liepą vadintų *lips*, visuomet sako *lijpa, slivas;* kailinių pavadinimo nežino, bet sako visiškai skirtingai, kaip kitose tautose — *meszkinas* — lokio kailio kailiniai, *wilkinas* — vilko, *szeszkinas* — šeškaus, *łapinas* — lapės, *kiauninas* — kiaunės. Šių žodžių nesiskolino iš kitų, nes nuo seniausių laikų turėjo tokių žvėrių savo krašte. Kaip rašyti — *łabokis* ar *łabokas*, sunku atspėti, nes vieni pavadinimai baigiasi *-is*, kiti — *-us*, treti — *-as* ir t. t. Dar dėl tos *o*, kitu atveju *vira, viro,*— didelis klausimas, ar neperkreipė jos į graikišką galūnę. Nemoku nei graikiškai, nei sanskritiškai, teturiu vieną Eichholmo veikalą „Parallele des Langues" [250], nes pas mus pajūryje linksniuoja: V.— *motina*, K.— *motinas*, N.— *motinā*, G.— *motina*, gale jaučiama lengva *n*, V.— *motino* arba *motinoie*, Įn.— su *motinù*. Pats Šlei-

cheris pataria įnag[ininke] rašyti *u*, nes kalba tampa aiškesnė, negu žymint *a*. Iš seniausių prūsų ir lietuvių *Wardan Dëwa tewa etc.*, o ne *Wardon* sprendžiu, kad [vyr]iškos giminės galūnė kilm[ininke] buvo *a*, o ne *o*. Niekad žemaičiai nesako *ejczé, kalbéczé, pasakiczé*, bet aiškiai *ejczio, buczio, pasakiczio* arba *ejtio, butio, pasakitio*, nežinau kur, Pone, taip skaitei. Taip pat sako *kitims, tiewams, mums, jums*, bet niekad *kitéms, téwam, mum, jum*,— daugiskaitos naudininke. *Su diewù visoms gimineliems*. Mūsuose būdvardis *gerasis*, o ne *geras*, yra įvardžiuotinis (determinativus) būdvardis.

PAAIŠKINIMAI

TEKSTO KOMENTARAI

PASAKOJIMAS APIE VEIKALUS LIETUVIŲ TAUTOS SENOVĖJE

Šio veikalo rankraščiai išlikę keturiose knygose, kurios saugomos trijose Vilniaus bibliotekose. S. Daukanto autografas yra VUB, f. 1, b. F171, 362 puslapiai. Tai pirmoji veikalo pusė, besibaigianti 1284 m. įvykių aprašymu. XIX a. pabaigoje šis rankraštis buvo kunigų seminarijoje Kaune. Matyt, čia bus tas egzempliorius, kurį po S. Daukanto mirties Papilės klebonas Ignotas Vaišvila (1809—1894) nusiuntė M. Valančiui. Tačiau, nežinia kodėl, seminarijos bibliotekos antspaudų, ekslibrisų ar kitų nuosavybės ženklų rankraštyje nėra.

Be to, I dalies dar žinomi du mažai tesiskiriantys nuorašai. Vienas jų saugomas LRB, f. PR, b. 985, 730 puslapių. Tituliniame puslapyje ranka užrašyta: *Ex Bibliotheca Seminarii R. K. Samogitiensis.* Su panašiu tekstu įklijuotas ir ekslibrisas I viršelio vidaus pusėje. Kada šis nuorašas padarytas, sunku tiksliai pasakyti, bet, tur būt, jau po S. Daukanto mirties. Nuorašui panaudotas mašininės gamybos popierius, kuriame įspausti sausi antspaudėliai: *Нововерkская фабрика.* Naujųjų Verkių prie Vilniaus popieriaus fabrikas pradėjo veikti 1836 m., tačiau, atrodo, ligi 1863 m. sukilimo jis savo produkciją žymėdavo antspaudėliais su lenkiškais įrašais, o rusiškus antspaudėlius ėmė vartoti tik vėliau.

Viso „Pasakojimo" teksto, kartu ir pirmos dalies, nuorašas yra LKLI, f. 1(SD), b. 3, 582 lapai, bet trūksta paskutiniųjų puslapių. Jis rašytas vieno raštininko mašininės gamybos popieriuje be jokių įmonės ženklų. Čia tekstas į dvi dalis neperskirtas. Į LKLI šis nuorašas pateko kartu su Lietuvių mokslo draugijos rinkiniais, o Draugija jį gavo kartu su S. Daukanto rankraščiais, kuriuos 1910 m. pabaigoje perdavė gydytojas Ferdinandas Kauneckis (Simono Daukanto sesers Anastazijos anūkas).

LKLI (f. 1(SD), b. 4) dar yra atskiras „Pasakojimo" II dalies nuorašas (863) p.). Jo kilmei nustatyti svarbūs du įrašai priešlapyje.

Pirmasis jų nežinia kieno ranka — *Nuo Ed. Volterio*. Toliau, atrodo, Jono Basanavičiaus rašysena — *Из книг М. Волончевского, переплет Э. Вольтера. Gavau nuog p. Beresnievyczius — MDr.— 1908.26.IV*. Nekyla jokios abejonės, kad šį nuorašą buvo turėjęs Peterburgo universiteto slavistikos katedros privatdocentas Eduardas Volteris, 1887 m. vasarą lankęsis Lietuvoje dėl filologinių, etnografinių ir apskritai kultūros istorijos tyrinėjimų. Savo ataskaitoje jis rašė, kad gavo „Pasakojimo" II dalį, susidedančią iš 863 puslapių (Э. А. Вольтер, Об этнографической поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года. Приложение к LVI-му тому Записок Импер. академии наук, № 5, СПб, 1887, p. 118—119). Šį nuorašą E. Volteris, atrodo, buvo gavęs iš kažkurio M. Valančiaus giminaičio Beresnevičiaus, o paskui jam vėl grąžinęs.

Visi žinomi nuorašai maždaug lygiaverčiai, tekstas perrašytas gana kruopščiai, išlaikytos net tos rašybos ir tarmės ypatybės, kurios buvo būdingos tik S. Daukanto raštams. Dabartinei „Pasakojimo" publikacijai pasirinktas, suprantama, autografas, esantis VUB, ir E. Volterio turėtasis nuorašas (LKLI, f. 1(SD), b. 4), neaiškūs jo sakiniai ar atskiri žodžiai lyginti su kitu LKLI esančiu nuorašu (f. 1(SD), b. 3).

Ligi šiol buvo skelbta tik maža šio rankraščio dalis. E. Volteris iš „Pasakojimo" II dalies, dabar esančios LKLI, f. 1(SD), b. 4, paskelbė kelis pirmuosius puslapius („Darbaj Witene", apie 1284—1287 m. įvykius) — Э. А. Вольтер, Об этнографической поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года, p. 131—137.

1891 m. „Pasakojimo" I dalį, buvusią kunigų seminarijos Kaune bibliotekoje, savavališkai paėmė tarnautojas Gėgžnas ir išsiuntė į Prūsiją išspausdinti. Tilžėje apsigyvenęs „Varpo" ir „Ūkininko" redaktorius Jonas Kriaučiūnas (1864—1941), norėdamas šį veikalą išleisti, suaukštaitino S. Daukanto kalbą, modernizavo rašybą ir rankraštį 1893 m. įteikė Martyno Jankaus (1858—1946) spaustuvei Bitėnuose. Išspausdino vos 96 puslapius, iki tos vietos, kur rašoma apie Kalavijuočių ordino įkūrimą, 1201 metų įvykius. Toliau spausdinimas sustojo, matyt, dėl tokių priežasčių. 1893 m. Plimute (JAV) išėjo S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos" (spausdinant pavadinta „Lietuvos istorija") I dalis, kuri buvo panaši į „Pasakojimą". Tikėtis didelės „Pasakojimo" paklausos knygų rinkoje nebuvo galima. Be to, 1893 m. ir patį spaustuvininką M. Jankų užklupo nesėkmės: Prūsijos policija, iš esmės talkininkaudama

caro valdžiai, jo namuose darė kratas, jį patį tardė. Spausdinimui sustojus, baigtąjį pluoštelį, uždėjus jam viršelius, bandyta platinti. Po kelių metų likusią neišspausdintą tiražo dalį iš J. Kriaučiūno nupirko knygnešys Jurgis Bielinis (1846—1918). Jis ėmėsi pratęsti šį veikalą. S. Daukanto rankraščio J. Bielinis neturėjo. Rankraštis atsidūrė JAV ir tik 1925 m. grįžo į Kauno universiteto biblioteką, o po II pasaulinio karo buvo parkeltas į VUB. Pasiskaitęs, atrodo, Amerikoje išleistąją „Istoriją žemaitiškąją", J. Bielinis pats laisvai ją atpasakojo ir dar iš kitų šaltinių pratęsė net ligi XIX a. pabaigos. Naująjį tekstą spausdino toje pat M. Jankaus spaustuvėje, bet smulkesniu šriftu ir pažymėjo 97—240 puslapiais. Šį spaudinį įrišus į vieną knygą su pirktuoju iš J. Kriaučiūno, liko S. Daukanto, kaip autoriaus, pavardė, senasis pavadinimas ir 1893 m. data, nors veikalas išėjo 1899 m.

Iš to paties „Pasakojimų" egzemplioriaus, dabar saugomo VUB, titulinio puslapio faksimilė ir „Pratarmė" išspausdintos — S. Daukantas, Rinktiniai raštai, V., 1955, p. 245—248.

Kad S. Daukantas buvo „Pasakojimo" autorius, nėra jokių abejonių, tai rodo autografas, amžininkų, o gal ir paties S. Daukanto ranka įrašyta tikroji autoriaus pavardė, tekstologiniai palyginimai su „Darbais", „Būdu", „Istorija žemaitiška" ir t. t.

„Pasakojimo" titulinis puslapis veikalą datuoja 1850 m. Autografo popierius yra rankinės (semtinės) ir mašininės gamybos, tačiau jokių chronologiją patikslinančių duomenų neturi. Patikrinus „Pasakojimo" išnašose minimus veikalus, pasirodė, kad vėlyviausia jų išleidimo data yra 1854 m. Tiesa, knygų, kurios išspausdintos po 1850 m., teminimos tik dvi. Vis dėlto, matyt, S. Daukantas, pradėjęs „Pasakojimą" rašyti 1850 m., tur būt, dar Peterburge, galutinai jį baigė ne anksčiau kaip 1854 m., gyvendamas Varniuose.

1. Autografo tituliniame puslapyje buvo įrašyta: *Pasakojimas apej weikalus letuwiû tautos senowie, kuri trumpaj apraszia Jonas Ejnoras metuse 1850.* Vėliau šiek tiek panašia į Daukanto rašysena, smulkesnėmis raidėmis, po pseudonimo *Jonas Ejnoras* dar prirašyta — *kitejp Simonas Daukąntas.* Paskui pseudonimo abu žodžiai ir *kitejp* buvo visiškai išbraukti, o po pavardės visiškai skirtinga rašysena (M. Valančiaus ?) pridurta — *Rasztinikas Pilosopios Magistras.* Kaip žinoma, S. Daukantas buvo teisių magistras, o filosofijos magistru jį pradėjo klaidingai vadinti M. Valančius ir vėlesnieji biografai. Įdomu tai, kad abiejų dalių „Pasakojimo" nuoraše (LKLI, f. 1(SD), b. 3) titulinis puslapis ati-

tinka autografo visiškai netaisytąjį pirminį variantą (kituose nuorašuose — titulinis puslapis toks, kaip po visų prirašymų). Vengdami kitų asmenų taisymų, šioje publikacijoje paliekame ankstyviausiąjį „Pasakojimo" titulinio puslapio tekstą.

2. Šis „Pasakojimo" motto pakartoja „Darbų" motto. Iš pradžių S. Daukantas „Pasakojime", taip pat, kaip ir „Darbuose", jį buvo įrašęs tituliniame puslapyje, tačiau paskui ten išbraukė ir nukėlė po „Pratarmės". Vertimą žr. „Darbų" paaiškinimuose.

3. 1815 m. Lenkijos Karalystė (autonominė Rusijos imperijos dalis) buvo suskirstyta į vaivadijas, kurių viena vadinosi Augustavo vaivadija, nuo 1837 m. vadinta Augustavo gubernija. Jos sudėtyje buvo visa lietuviškoji Užnemunė (nuo 1867 m. priklausė Suvalkų gubernijai).

4. Istoriografas ir geografas Volfgangas Lazijus (1514—1565) pirmasis paskelbė šį „herulišką" „Tėve mūsų". A. Vijūkas-Kojalavičius ir kiti vėlyvesnieji istorikai, jų tarpe ir S. Daukantas, herulius sutapatino su baltais ar net tiesiog su lietuviais. Iš tikrųjų heruliai buvo vikingų gentis, gyvenusi Skandinavijoje, Jutlandijos pusiasalyje, V. Lazijaus paskelbtasis „Tėve mūsų" buvo ne herulių, o latvių kalba.

5. Po keleto dienų graikų vyskupas atvyko į Rusiją ir patį šios provincijos centrą atvertė į graikų tikėjimą, imta auginti barzdas ir laikytis kitų atributų *(lot.)*.

6. Šis pasakojimas apie valstybės sienų ženklus ir seną midų yra atkeltas iš S. Daukanto 1842.VII.15(27) laiško T. Narbutui.

7. Iš pradžių šioje vietoje buvo parašyta *Dalis antra*, tačiau paskui užbraukta ir svetima ranka įrašyta *Gałas pirmoses dale*.

8. Šios, antrosios, dalies pradžioje rankraštis turi titulinį puslapį: *Pasakojimas apej wejkałus letuwiû tautos senowe, kuri trumpaj apraszia Simonas Daukantas, rasztinikas pilosopios magistras. Antra dalis. Metuse 1850.* Tekstas suredaguotas M. Valančiaus (?) taip, kaip ir I dalies autografo tituliniame puslapyje.

9. Ko nepakenčia Kristus, pakenčia pinigai *(lot.)*.

10. Totoriai Vilniuje savo mečetę S. Daukanto laikais turėjo ne Šnipiškių, o Lukiškių priemiestyje.

11. Čia, atrodo, minimas šis veikalas — Скальковский Аполлон, Опыт статистического описания новороссийского края, ч. I (География, этнография и народонаселение новороссийского края), Одесса, 1850.

LAIŠKAI

Vladimirui ANDREJAUSKUI

V. Andrejauskas (1825—1896), žemaitis, mokėsi Kražiuose, studijavo Maskvoje mediciną, 6-tajame dešimtmetyje dirbo gydytoju Varniuose, už sužeistų 1863 m. sukilėlių gydymą buvo ištremtas į Sibirą.

Visų keturių čia skelbiamų laiškų originalai po I pasaulinio karo buvo kultūros istoriko M. E. Brenšteino (1874—1938) nuosavybė, kur jie dabar — nepavyko išaiškinti.

1. Originalas lenkų k. kartu su vertimu į lietuvių k. skelbtas — A. Janulaitis, p. 776—777.

2. Originalas lenkų k. kartu su vertimu į lietuvių k. skelbtas — A. Janulaitis, p. 777—778. Vertime laiškas neteisingai datuotas 1846.X.6(18).

3. Čia minimas paties S. Daukanto veikalas.

4. Čia minimas Motiejus Valančius (1801—1875).

5. Čia minimi du S. Daukanto paruošti veikalai, kurių pratarmės skelbiamos šiame leidinyje.

6. Originalas lenkų k. kartu su vertimu į lietuvių k. skelbtas — A. Janulaitis, p. 778—779.

7. Čia minimos S. Daukanto išleistos Peterburge knygos: „Dainės žemaičių" ir „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių".

8. Čia, matyt, turima galvoje Liudviko Gedimino Rėzos paruošta spaudai *Biblia, tai esti vissas Szwentas Rasztas Seno ir Naujo testamento* (Karaliaučius, 1816) ir pakartotinai išleistos jo „Dajnos oder Litthauische Volkslieder" (Berlynas, 1843).

9. Būk sveikas ir gyvuok *(lot.)*.

10. Originalas lenkų k. kartu su vertimu į lietuvių k. skelbtas — A. Janulaitis, p. 779—781. Data nustatyta iš laiško turinio — manoma, kad į Papilę pas Ignotą Vaišvilą S. Daukantas persikėlė 1861 m.

11. Nuo 1859 iki 1861 m. S. Daukantas gyveno Lauryno Vambuto dvarelyje.

12. Šv. Kotrynos diena — lapkričio 25 d.

13. Šv. Andriejaus diena — lapkričio 30 d.

BAGDONAVIČIUI

Bagdonavičiaus (Bohdanowicz) biografija neišaiškinta.

14. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 264, b. 2, l. 2; skelbtas (neištisai) — (P. Karazija), Keli dokumentai S. Daukanto biografijai.—„Mūsų senovė", t. 2, Nr. 3(8), K., 1938, p. 525.

15. Mikalojus Akelaitis (1829—1887). Su juo S. Daukantas kartu gyveno Svirlaukyje 1858—1859 m.

Simonui Mykolui GIEDRAIČIUI

S. M. Giedraitis (apie 1764—1844) nuo 1838 m. buvo Žemaičių vyskupijos sufraganas, administratorius.

16. Originalas lenkų k. yra Lietuvos TSR Centriniame valstybiniame archyve, f. 1671, ap. 4, b. 33, l. 137—138; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 791—793.

17. Ruošdamas šią maldaknygę, S. Daukantas turėjo visiškai ne religijos propagavimo tikslus, o siekė ir tokiuose leidiniuose gryninti bažnytininkų sudarkytą kalbą. Minimas rankraštis yra LKLI, f. 1(SD), b. 18.

18. Juozapas Giniotas (1784—1864) tuomet buvo Žemaičių vyskupijos oficiolas, įtakingas dvasininkas.

19. Jurgis Pabrėža (1771—1849) tuomet gyveno Kretingoje, domėjosi botanika, kūrė jos lietuvišką terminiją, rašė pirmąjį botanikos veikalą lietuvių k. Pagal savo kilimo vietą J. Pabrėža buvo kone S. Daukanto kaimynas, S. Daukantas pas jį ir Kretingoje kelis kartu lankėsi, gavo iš jo surinktos tautosakos.

Jonui Krizostomui GINTILAI

J. K. Gintila (1788—1857) nuolat susitikdavo su S. Daukantu, kai keletą metų gyveno Peterburge, vėliau, 1844—1850 m., ėjo Žemaičių vyskupijos valdytojo pareigas.

20. Originalas lenkų k. yra Lietuvos TSR Respublikinės bibliotekos rankraščių skyriuje, Nr. 3719; skelbtas — (A. Dambrauskas), Simono Daukanto laiškas vyskupui — nominatui Gintilai.—„Draugija", 1919, Nr. 4—6, p. 252—253.

21. Čia, matyt, turimi galvoje gana gausūs dvasinės vyresnybės Žemaičių vyskupijoje pasikeitimai, J. K. Gintilai neseniai tapus šios vyskupijos valdytoju.

22. Dvasinė katalikų kolegija — aukščiausia Rusijoje katalikų bažnyčios valdžia, 1835—1844 m. jos prezidentu buvo J. K. Gintila.

23. J. K. Gintila iš Peterburgo į Žemaitiją išvyko 1844 m. rugsėjo mėnesį.

24. Čia minimas Antanas Gabonskis, vienas artimiausių S. Daukanto bičiulių Peterburge.

25. Čia minimas tarnautojas (?) Antanas Lendzevičius, S. Daukanto bičiulis.

26. Buvęs S. Daukanto istorijos profesorius Vilniaus universitete Ignas Onacevičius (1780—1845) paskutiniaisiais metais gyveno Peterburge. Tuomet S. Daukantui jis buvo vienas geriausių bičiulių.

27. Vasilijus Anastasevičius (1775—1845) buvo artimas S. Daukanto bičiulis Peterburge. Jis kadaise tarnavo Vilniaus universiteto kuratoriaus Adomo Čartoriskio sekretorium, bendradarbiavo pažangiausiuose rusų literatūros žurnaluose. Vėliau, jau S. Daukantui gyvenant Peterburge, V. Anastasevičius buvo likęs be tarnybos ir pensijos, gyveno skurdžiai, sudarinėjo bibliografiją ir kolekcionavo istorijos šaltinius.

28. Čia, matyt, turimas galvoje 1844.I.10(22) Senato įsako dėl žydų iškeldinimo 50 varstų pločio pasienio su Prūsija ir Austrija zonos taikymas Žemaitijoje.

KURSKIUI

Kas tas pulkininkas Kurskis, kol kas nepakankamai aišku, matyti, kad jis gyveno Lietuvoje, gal būt, pačioje Žemaitijoje, ir buvo artimai pažįstamas su Zubovais.

29. S. Daukanto ranka rašytas laiško lenkų k. juodraštis, jis yra LKLI, f. 1(SD), b. 30, l. 1. Rašymo laikas ir adresatas nustatytas iš laiško turinio.

30. Čia minimi Zubovai, turėję dvarų Žemaitijoje ir apie Šiaulius.

Fridrichui KURŠAIČIUI

F. Kuršaitis (1806—1884) buvo lietuvių kalbininkas, nuo 1841 m. lietuvių kalbos seminaro vedėjas Karaliaučiaus universitete.

31. Originalas dabar nežinomas, jis skelbtas — A. Kurschat, Dowkontiana.— Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft, B. II, Heidelberg, 1887, p. 414—415, pakartota, pridėjus vertimą į lietuvių k. —A. Janulaitis, p. 782—783.

32. Čia S. Daukantas mini 4 savo parašytas bei išverstas knygas ir 2 — M. Valančiaus, būtent: „Žemaičių vyskupystė" (V., 1848) ir *Istorije szwęta senoje įstatima* (V., 1852).

33. Johanas Foigtas (Voigt, 1786—1863) — Karaliaučiaus universiteto profesorius, istorikas, kryžiuočių slaptojo archyvo tyrinėtojas, įžymus archeografas, parašęs 9 tomų „Prūsijos istoriją" („Geschichte Preussens", Königsberg, 1827—1839), išleidęs 6 tomus „Codex diplomaticus Prussicus" (Königsberg, 1836—1861).

34. Čia turima galvoje Danieliaus Kleino „Gramatica Litvanica" (Karaliaučius, 1653).

35. Hartmajerio gramatikos nebuvo, čia tikriausiai prašoma Gotfrido Ostermejerio „Neue littauische Grammatik" (Karaliaučius, 1791).

36. Originalas dabar nežinomas, jis skelbtas — A. Kurschat, Dowkontiana.— Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft, Bd. II, Heidelberg, 1887, p. 415—416, pakartota, pridėjus vertimą į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 784.

37. 1805 m. I. Onacevičius baigė Karaliaučiaus universitetą, o paskui dar kelerius metus jame dirbo.

Teodorui NARBUTUI

T. Narbutas (1784—1864) — įžymus ano meto istorikas, išleidęs 9 tomų savo „Lietuvių tautos istoriją" (V., 1835—1841) ir kelis kitus veikalus. Susirašinėjimo su S. Daukantu metu gyveno savo Šiaurių dvarelyje, keliolika kilometrų į pietus nuo Eišiškių.

38. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 291—292; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 695—697.

39. T. Narbuto laiško lenkų k. originalas yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 1.

40. Čia turimas galvoje T. Narbuto veikalas „Dzieje narodu litewskiego" (Lietuvių tautos istorija).

41. Ignas Danilavičius (1787—1843) — Lietuvos teisės istorikas, archeografas, buvęs Vilniaus universiteto dėstytojas, nuo 1839 m. dirbęs Maskvos universitete, o nuo 1842 m.— Kijevo universitete.

42. „Index corporis historico — diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae... hrsg. von C. E. Napiersky", Bd. 1—2, Riga und Dorpat, 1833—1835.

43. S. Daukantas T. Narbutą kapitonu vadina todėl, kad šis, ilgą laiką tarnaudamas Rusijos kariuomenėje, buvo gavęs inžinerijos kapitono laipsnį.

44. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 293; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 698.

45. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 294—295; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 698—704.

46. Čia, atrodo, minimas Stanislovas Čarnovskis (1789—?), Vilniaus universitete 1823 m. gavęs medicinos daktaro laipsnį, Vilniuje vertęsis gydytojo praktika.

47. Tvardovskis buvo kažkoks bendras S. Daukanto ir T. Narbuto pažįstamas, atrodo, gyvenęs Vilniuje.

48. Antonis Marcinovskis (1781—1855) — žinomas Vilniaus literatas, laikraščių redaktorius bei leidėjas, spaustuvės savininkas.

49. Čia minimas T. Dzialinskio 1841 m. Poznanėje paskelbtas I. Danilavičiaus ir J. Lelevelio paruoštas 1529 m. Lietuvos statuto tekstas rinkinyje „Zbiór praw litewskich".

50. Kasper Niesiecki, Herbarz polski... wyd. przez Jana Nep. Bobrowicza, t. 1—10, Lipsk, 1839—1846. Šio laiško rašymo metu buvo neišėjęs tik paskutinis tomas.

51. Lucas David, Preussische Chronik, B. 1—8, Königsberg, 1812—1817.

52. Volynės metraštis yra vadinamojo Ipatijaus metraščio dalis ir buvo paskelbtas leidinio „Полное собрание русских летописей" II tome (Peterburgas, 1843).

53. Nikolajus Karamzinas (1766—1826) — rusų istorikas, parašęs 12 tomų „Rusijos valstybės istoriją" ir kt.

54. Juzefas Ignacas Kraševskis (1812—1887) — įžymus lenkų rašytojas ir istorikas.

55. Tikslus pavadinimas —„Athenaeum",— istorijos, literatūros, meno ir kritikos žurnalas, J. I. Kraševskio leistas Vilniuje 1841—1852 m. Šio žurnalo 1842 m. 1 sąsiuvinyje, skyrelyje „Korespondencja Athenaeum" (p. 238) S. Daukantas minimas šiais žodžiais: „Per šį laiką mums atsiuntė: Istorijai labai svarbius plačius išrašus iš Imperatoriškosios viešosios bibliotekos Peterburge. Juos sudaro Žygimanto Augusto karališkųjų valdų laikytojams ir valdiniams nuostatai, kuriuos mums maloniai pateikė p. Simonas Daukantas, jam už tai neįstengsime pakankamai atsidėkoti,— atsiuntė Archeografinės komisijos narys Onacevičius, žinomas Lietuvos istorijos tyrinėtojas."

56. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 296—297; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 704—707.

57. T. Narbutas S. Daukantui laišką parašė 1842.VIII.10(22), laiško originalas lenkų k. yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 2—6.

58. 1842.VIII.10(22) laiške T. Narbutas prašė S. Daukantą pasiteirauti šios knygos Grefės knygyne Peterburge, pasižiūrėti jos turinio ir sužinoti kainą.

59. T. Narbutas 1842.VIII.10(22) rašė, kad tegavęs tik IV.22(V.4) ir VII.15(27) laiškus. Antrasis, V.13(25), laiškas jo dar nebuvo pasiekęs.

60. S. Daukantas su 1842.V.13(25) laišku per Tvardovskį bei A. Marcinovskį taip pat siuntė ir istorinių šaltinių nuorašų pluoštą.

61. J. I. Kraševskis „Athenaeum" žurnale ir atskiruose savo istorijos veikaluose kelis kartus kritiškai pažvelgė į kai kuriuos T. Narbuto teiginius, remdamasis naujais šaltiniais, o kada-ne-kada ir įsigalėjusia senąja lenkų istoriografija, nepalankia Lietuvai.

62. Čia minimas šis šaltinių leidinys: „Sigismundi Augusti, Poloniarum regis, epistolae, legationes et responsa. Nec non Stephani Batorii, reg. Pol. epistolarum decas et oratio ad Ordines Poloniae... recensuit Jo[hann] Burchart Menckenius", Lipsae, 1703.

63. Čia ir toliau profesorium, nepažymėdamas pavardės, S. Daukantas vadina Igną Onacevičių.

64. Čia turimas galvoje J. I. K r a š e v s k i o keturių tomų veikalas „Wilno od początków jego do roku 1750" (V., 1840—1841).

65. Imperatoriškosios viešosios bibliotekos Peterburge patalpas ir fondus paveldėjo Valstybinė viešoji M. Saltykovo-Ščedrino biblioteka Leningrade.

66. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 298—299; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 707—709.

67. Šio T. Narbuto laiško lenkų k. originalas yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 6—7.

68. Šio T. Narbuto laiško lenkų k. originalas yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 8—9.

69. Pranciškus Mickevičius, Gardino gubernijos iždo rūmų tarnautojas, T. Narbuto giminaitis.

70. Juozapas Gruževskis buvo vienas svarbiausių tarpininkų, per kurį S. Daukantas ir T. Narbutas siuntinėjo laiškus, istorijos medžiagą, knygas. T. Narbutas J. Gruževskį paprastai vadina Lydos apskrities teismo pirmininku (prezidentu), tačiau, patikrinus 1845 m. apskrities tarnautojų sąrašą, tokios pavardės iš viso ten nerasta.

71. 1842.IX.15(27) laiške T. Narbutas sakėsi turįs surinkęs apie tūkstantį istorijos dokumentų ir manąs, sekdamas C. E. Napierskiu, iš pradžių išleisti jų apyrašą (indeksą) su smulkiu įdomesnių vietų atpasakojimu, o paskui svarbesnę medžiagą publikuoti atskirais sąsiuviniais.

72. Čia turėtų būti: indeksą, t. y. T. Narbuto surinktų dokumentų apyrašą.

73. Gydytojas S. Čarnovskis.

74. Čia, matyt, turimi galvoje T. Narbuto prašymai, išdėstyti jo 1842.IX.15(27) laiške, būtent — atsiųsti gautajame iš S. Daukanto laiške paminėtų istorijos šaltinių, o ypač Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (1609—1677) herbyno nuorašą.

75. Čia, atrodo, turimas galvoje ne koks nors nuorašas (transumptas), o Radvilų archyvo apyrašas (rejestras), tuomet buvęs Imp. viešojoje bibliotekoje Peterburge.

76. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 300—301; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 710—713.

77. 1842.XII.12(24) T. Narbuto laiško, rašyto S. Daukantui, nebuvo, čia turimas galvoje 1842.XII.22(1843.I.3) laiškas, kurio originalas lenkų k. yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 10—11.

78. Adomas Naruševičius (1733—1796) — istorikas, jam vadovaujant, 1786 m. Lietuvos Metrikos (Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos archyvo) knygos (jos apie 1765 m. atgabentos į Varšuvą) buvo naujai įrištos ir viršeliuose įspausti S. Daukanto minimi pavadinimai.

79. Aleksandras Turgenevas (1784—1845) — rusų visuomenės veikėjas, publicistas, per porą paskutinių gyvenimo

dešimtmečių Vakarų Europos archyvuose surinkęs daug Rusijos istorijos šaltinių.

80. Žr. 50 paaiškinimą.

81. Čia minimas lenkų rašytojo ir istoriko Julijono Ursyno Niemcevičiaus (1758—1841) veikalo „Dzieje panowania Zygmunta III" (t. 1—3) I leidimas, išėjęs Varšuvoje 1819 m., ir II leidimas — Vroclave 1836 m.

82. Po 1569 m. Liublino unijos jungtinę valstybę — Žečpospolitą sudarė Karalystė, arba Karūna, t. y. Lenkija, ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Karūnos valdantieji sluoksniai stengėsi inkorporuoti į Lenkiją LDK kaip paprastą provinciją. Čia ir toliau S. Daukantas koroniažais vadina tuos lenkų istorikus, kurie tendencingai, Lenkijos ekspansinių sluoksnių naudai, aiškino Lietuvos istorijos faktus.

83. Čia minima įžymaus archeografo Motiejaus Dominiko Dogelio (1715—1760) šaltinių publikacija, išėjusi Vilniuje 1758 m.

84. 1842.XII.22(1843.I.3) laiške T. Narbutas rašė, kad šios knygos III ir IV tomų prašo jo draugas, kurio pavardės neminėjo.

85. T. Narbutas buvo S. Daukantui rašęs, kad Lietuvos istorijos šaltinius leisiąs sąsiuviniais ir nežinąs, ar verta lygiagrečiai su lotyniškais, vokiškais, čekiškais, rusiškais originalo tekstais duoti vertimus į lenkų k.

86. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 302—307; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 713—729.

87. Čia minimas Chrizostomas Volodkovičius (mirė 1616 m.), ilgai tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, parašė veikalus „Historia decimalis belli Livonici o inkorporacyi Inflant do W. Ks. Litewskiego za Zygmunta Augusta" ir „Woyny w Inflanciech za Stef. Batorego..." (V., 1610).

88. Čia minimas lenkų heraldikas Baltramiejus Paprockis (apie 1543—1614), kuris greta kitų veikalų 1584 m. Krokuvoje paskelbė „Herby rycerstwa polskiego".

89. Istoriko Simono Okolskio (1580—1653) svarbiausias veikalas yra tritomis „Orbis Polonus", skirtas heraldikai ir išleistas Krokuvoje 1641—1645 m.

90. Juodraštis *(lot.)*.

91. Kas tos pratarmės ar įvado, rašyto 1744 m., autorius, nežinia, matyt, kas nors iš buvusių rankraščio savininkų ar ruošėjų spaudai. Herbynas (kitas jo variantas) pirmą kartą buvo išspausdintas Krokuvoje 1897 m.

92. S t a n i s l o v a s A u g u s t a s L i a c h o v i č i u s domėjosi istorija ir 1842 m. Vilniuje pats išleido Žygimanto Augusto laiškus (Listy oryginalne Zygmunta Augusta do Mikołaja Radziwiłła Czarnego...).

93. E d v a r d a s R a č i n s k i s (1786—1845) — Mokslo bičiulių draugijos Varšuvoje narys, viešosios bibliotekos Poznanėje steigėjas, Lenkijos istorijos šaltinių rinkėjas ir leidėjas.

94. J a n a s D l u g o š a s (1415—1480) — Lenkijos istorikas, Lietuvos istorijos įvykius vertino tendencingai, kaip buvo naudinga Lenkijos valdantiesiems sluoksniams. M a r t y n a s K r o m e r i s (1512—1589) — Lenkijos istorikas, Varmijos vyskupas.

95. Viešųjų reikalų knygos *(rus., lot.).*

96. Сборник Муханова, М., 1836.

97. Čia minimi 1813—1828 m. Maskvoje išleisti 4 tomai «Собрание государственных грамот и договоров», kuriuos paruošė komisija, įsteigta įžymaus caro vyriausybės nario Nikolajaus Rumiancevo (1754—1826) iniciatyva.

98. Čia, matyt, turimas galvoje šis leidinys: „Codex diplomaticus oder Uhrkunden so die Pommersch-Rugianisch- und Caminsche auch andere benachbarte Lande angehen...Hrsg. von Friderich von Dreger", T. 1, Stettin, 1748.

99. J o h a n a s G o t f r i d a s H e r d e r i s (1744—1803), vokiečių filosofas, 1764—1769 m. buvo Rygos katedros mokyklos mokytojas.

100. Daugiausia Latvijos rytinės dalies — Latgalijos.

101. M i k a l o j u s M a l i n o v s k i s (1799—1865) — istorikas, leidėjas, studijavęs ir ilgą laiką gyvenęs Vilniuje.

102. Lietuvos Metrikoje.

103. Daugelio kupranugarių našta *(lot.),* t. y. nepakeliama našta.

104. A u g u s t a s L i u d v i k a s Š l ė c e r i s (Schloetzer, 1735—1809) — vokiečių istorikas, 1761—1767 m. dirbo mokslinį darbą Peterburge, vietos Mokslų akademijos akademikas, normanistinės Rusios susikūrimo teorijos šalininkas, svarbiausias jo darbas — apie metraštininką Nestorą.

105. G o t l i b a s (T e o f i l i s) Z i g f r i d a s B a j e r i s (1694—1738), vokiečių istorikas ir filologas, nuo 1725 m. Peterburgo Mokslų akademijos narys, tyrinėjo Rusios istoriją, parašė ir 1728 m. paskelbė du veikalus apie skitus („De origine et priscis sedibus scytharum" ir „De Scythiae situ, qualis fuit sub aetate Herodoti"; yra vertimai ir į rusų k.).

106. Čia minimas Motiejus Strijkovskis (1547—po 1586), Lietuvos kronikininkas, buvo neigiamai vertinamas kai kurių feodalinio laikotarpio Lenkijos istorikų vien už jo nepalankumą unijai su Lenkija.

107. 1843.II.25(III.9) laiške (MAB, f. 31, b. 1412, l. 14—15) T. Narbutas prašė S. Daukantą paieškoti Peterburge naujai išėjusio Lietuvos gubernijų žemėlapio, kurio jam reikėjo, ruošiant sumanytąjį istorinį Lietuvos žemėlapį.

108. Čia minimas Justino Narbuto knygos „Dzieje wewnętrzne narodu litewskiego z czasów Jana Sobieskiego i Augusta II" I tomas (V., 1842). S. Daukantas Justiną Narbutą klaidingai vadina Julijonu.

109. 1843.II.25(III.9) laiške T. Narbutas domėjosi Joachimo Lelevelio istorijos veikalu, išėjusiu 1839 m. Čia, be abejo, minima J. Lelevelio knyga „Dzieje Litwy i Rusi aż do unji z Polską w Lublinie 1569 zawartej", pasirodžiusi Paryžiuje.

110. Tadeušas Čackis (1765—1813) — Lietuvos ir Lenkijos visuomenės veikėjas, istorikas.

111. Friderikas Narbutas, Teodoro Narbuto pusbrolis, S. Daukanto laiškuose paprastai vadinamas broliu.

112. Čia turimas galvoje J. Gruževskio 1843.VI.30(VII.12) pasirašytas pakvitavimas, duotas S. Daukantui (MAB, f. 31, b. 1412, l. 36).

113. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 308—309; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 729—731.

114. Henrikas Liubomirskis (1777—1850) — lenkų politinis veikėjas Austrijoje, garsiosios Osolinskių bibliotekos ir mokslo įstaigos Lvove mecenatas.

115. Liachovičius — S. Daukanto ir T. Narbuto bendras pažįstamas, gyvenęs Peterburge, paleografas.

116. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 310—311; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 731—733.

117. 1843.VIII.3(15) T. Narbuto laiško originalas lenkų k. yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 16—17.

118. T. Narbutas rašė, kad susirišo su Mykolu Grabovskiu, Aleksandru Pšezdzieckiu ir Mikalojum Malinovskiu, kurie esą su Vilniaus spaustuvininkais bei knygų leidėjais Zavadzkiais susitarę įsteigti periodinį leidinį („Dziennik") istorijos šaltiniams skelbti. Ten T. Narbutas manąs ir savąją bei S. Daukanto atsiųstąją medžiagą išspausdinti.

119. Nori jus kompromituoti, rūpinkitės savo gynyba *(pranc.)*.

120. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 312—315; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 733—739.

121. T. Narbutas S. Daukantui laišką parašė 1843.IX.1(13), o ne IX.10(22), jo originalas lenkų k. yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 18—19, juodraštis — MAB, f. 18, b. 185, l. 321—322, jis kartu su vertimu į lietuvių k. skelbtas — A. Janulaitis, p. 745—747.

122. Čia, matyt, minimas Pabaltijo vokiečių istorikas ir teologas Karlas Vilhelmas Kruzė (Cruse, 1765—1834), nuo 1802 m. mokytojavęs Jelgavos vidurinėse mokyklose ir rašęs Kuršo istoriją.

123. Čia minimas leidinys: „Źródła do dziejów polskich, wydawane przez Michała Grabowskiego", t. 1, Wilno, 1843 (t. 2 išėjo 1844 m.).

124. Žr. 118 paaiškinimą.

125. Čia turimas galvoje spaustuvės Vilniuje savininkas Manesas Romas, miręs 1841 m.; laiško rašymo metu šią įmonę buvo paveldėjęs sūnus Rubinas Romas.

126. Dominikas Cezaris Chodzka (1796—1863), Vilniaus literatas, baigė vietos universitetą 1821 m., buvo kvočiamas filomatų-filaretų byloje, vėliau teismo tarnautojas, mokytojas, vertėjas, aktyvus kultūrinio gyvenimo dalyvis.

127. Adomo Tito Dzialinskio (1796—1861) įkurta biblioteka buvo Kurnike, netoli Poznanės, o Edvardo Račinskio (1786—1845) — pačioje Poznanėje.

128. Šį pakvitavimą Friderikas Narbutas pasirašė 1843.IX.20 (X.2), jame sakoma, kad dėl Teodoro Narbuto jis paėmęs „knygą su išrašais iš įvairių kronikų, turinčią 196 paragrafus" (MAB, f. 31, b. 1412, l. 37).

129. E. Tyszkiewicz, Rzut oka na źródła archeologii krajowej, Wilno, 1842.

130. 1843.IX.1(13) T. Narbutas rašė, kad jis gavęs duomenų, jog kažkokiame Lucko vienuolyne gali būti nežinoma kronika, pasakojanti apie Švitrigailos gyvenimą.

131. 1843.VIII.3(15) T. Narbutas S. Daukantui buvo pranešęs, kad Eustachijus Tiškevičius išvyko į Švediją, į Stokholmą, Lietuvos istorijos šaltinių. Šis keliavo per Peterburgą, ir S. Daukantas tikėjosi su juo susitikti.

132. Čia turima galvoje emblema tęstiniam šaltinių leidiniui „Acta Lituanica". Atsakydamas į S. Daukanto būgštavimą 1843.

VIII.23(IX.4) laiške, T. Narbutas IX.1(13) aprašė Aušros Vartų herbą ir pridėjo jo piešinį.

133. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 312—315; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 739—740.

134. Paskutinis S. Daukanto laiškas datuotas 1843.IX.19(X.1), tačiau išsiųstas tebuvo, matyt, IX.20(X.2), nes ta diena pažymėtas šiame laiške minimas pakvitavimas, paimtas iš Frideriko Narbuto, vežusio Teodorui Narbutui patį laišką ir knygų bei rankraščių siuntinį (žr. 128 paaiškinimą).

135. Čia turimas galvoje jėzuitų ordino panaikinimas 1773 m.

136. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 317—318; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 741—742.

137. 1844.VI.8(20) S. Daukantas gavo 28 dienas atostogų ir išvyko į Lietuvą. Paskui jas pratęsė iki VIII.8, pristatęs pažymėjimą, kad sirgo. Liepos pirmojoje pusėje S. Daukantas atvyko į Vilnių, norėjo keliauti į T. Narbuto Šiaurių dvarelį už Eišiškių, tačiau dėl liūčių turėjo sumanymo atsisakyti.

138. Vilniuje S. Daukantas susitiko su Vincentu Narbutu, kuris pagelbėdavo Teodorui spausdinti šio veikalus. Nežinia, kodėl S. Daukantas V. Narbutą vadina Tribunolo archyvaru, nes po Lietuvos prijungimo prie Rusijos Lietuvos tribunolas nebebuvo atkurtas, aukščiausias Vilniuje teismas nuo 1801 m. vadinosi gubernijos teismas.

139. T. Narbuto „Lietuvių tautos istorija" ir kiti jo darbai spaudoje susilaukė labai prieštaringo vertinimo. Žurnaluose pasirodydavo ir kritiškų atsiliepimų. Antai jau 1835 m. buvo išspausdinta anoniminė T. Narbuto „Lietuvių tautos istorijos" I t. recenzija („Wizerunki i roztrząsania naukowe", cz. 12, Wilno, 1835, p. 88—113), kurioje sakoma, jog bent pusę knygos autorius paskyręs nereikalingiems dalykams. Ypač dažnai kritiškai apie T. Narbuto veikalus rašė J. I. Kraševskis žurnaluose „Tygodnik Petersburski", „Athenaeum" ir kt.

140. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 323—324; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 747—752.

141. Abiejų laiškų originalai lenkų k. yra: 1844.XII.27 (1845.I.8) — MAB, f. 31, b. 1412, l. 22, 1845.I.8(20) — l. 23—24.

142. Čia minimos J. Jaroševičiaus knygos „Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII" pirmosios dvi dalys (V., 1844).

143. Šie S. Daukanto liepos ir lapkričio mėn. laiškai turėtų būti Lenkijos archyvuose, jie kol kas mums nežinomi.

144. Vincentui Narbutui.

145. Frideriką Narbutą.

146. S. Daukanto minimi *Wegeverzeichnis* dabar istoriografijoje žinomi kaip „Die littauischen Wegeberichte", t. y. XIV a. kryžiuočių žvalgų pranešimais paremti kelių gilyn į Lietuvą aprašymai.

147. Žr. 1843.IX.19(X.1) S. Daukanto laišką,— ten minima Lietuvos privilegijų knyga, matyt, ir yra toji „sena knyga".

148. J. Jaroszewicz, O Herulach, pobratymcach Litwinów, Wilno, 1840.

149. 1845.I.8(20) T. Narbutas rašė, kad papildo ir taiso savo „Lietuvių tautos istoriją", ruošdamas jos antrą leidimą.

150. Книга посольская Метрики Великого княжества Литовского, издана... князем М. Оболенским и проф. И. Даниловичем, т. 1—2, М., 1843 (ne 1844 m.!).

151. Čia, matyt, minimas Baltarusijos istoriko ir archeografo Ivano Grigorovičiaus (1792—1852) redaguotas šaltinių leidinys «Собрание юридических актов на западно русском наречии», kuris turėjo išeiti 1844 m., bet, atrodo, taip ir nebuvo išplatintas.

152. S. Daukanto klasikinės filologijos profesorius Vilniaus universitete Gotfridas Ernestas Grodekas (Groddeck) apie Zamolksį pranešimus mokslo metų atidarymo iškilmėse skaitė, atrodo, bent du kartus, šių pranešimų pagrindinė dalis išspausdinta: 1) Disputatio Getae ΑΘΑΝΑΤΙΖΟΝΤΕΣ, sive de immortalitatis, quam Getis persuasisse dicitur Zamolxis, ratione. — Praelectiones in Univ. Litterarum Caesarea Vilnensi 1818/19, ir 2) Disputatio: Graecorum de Zamolxide fabulae.— Ten pat, 1820/21.

153. Žr. P. H. Mallet, Histoire de Dannemarc, t. 1, à Geneve, 1787, apie Odiną rašoma IV skyriuje, p. 51—63.

154. 1845.I.8(20) T. Narbutas rašė, kad šaltinių publikaciją manąs sąsiuviniais spausdinti Vilniaus spaustuvininko Teofilio Gliuksbergo spaustuvėje.

155. Čia turimas galvoje Vilniaus spaustuvininkas Mauša Tipografas, kuris spausdino ir Bychovco kroniką.

156. Čia minima 1569 m. Liublino unija, sudaryta Žygimanto Augusto viešpatavimo metu.

157. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 319—320; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 743—745.

158. Adomo Čartoriskio (1770—1861).

159. I. Onacevičius 1828 m. buvo kaltintas Vilniaus universiteto studentų organizacijos „Sarmatų padermė" byloje. Tuoj su

apsauga jis buvo išvežtas į Gardiną, o paskui į tėviškę Volkovysko apskrityje, į Vilnių grįžo tik 1832 m.; tuo metu jis prarado daugybę surinktos istorinės medžiagos.

160. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 325—328; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 752—759.

161. Abiejų laiškų originalai lenkų k. yra 1845.III.17(29) — MAB, f. 31, b. 1412, l. 27—28; IV.30(V.12) — l. 25—26.

162. Dar 1845.I.8(20) T. Narbutas sakėsi norįs parašyti beviltiškai sergančio I. Onacevičiaus nekrologą ir prašė S. Daukantą parūpinti biografinių duomenų. 1845.III.17(29) laiške T. Narbutas šį prašymą pakartojo.

163. Čia, matyt, minimi tie liepos ir lapkričio mėn. laiškai, apie kuriuos S. Daukantas T. Narbutui rašė savo 1845.II.12(24) laiške.

164. 1845.III.17(29) T. Narbutas rašė, kad vasarą manąs plaukti Nemunu ir kanalais į Karaliaučių, o iš ten Baltijos jūra — į Peterburgą.

165. Nuosekliau *(vok.).*

166. 1845.III.17(29) T. Narbutas rašė apie šiuos ateities planus: pavasarį su J. Jaroševičium vykti į Balstogės girią jotvingių pilkapių kasinėti, rinkti Lietuvos istorijos šaltinius, važinėjant į tolimus kraštus, leisti šiuos šaltinius. T. Narbutas pabrėžė, kad esąs labai dėkingas S. Daukantui už pagalbą tyrinėjant istoriją ir šį dėkingumą paliksiąs savo palikuonims.

167. Bychovco kroniką.

168. 1845.II.24 laiške S. Daukantas sakėsi gavęs J. Jaroševičiaus „Obraz Litwy" pirmąsias dvi dalis (žr. 142 paaiškinimą), šiame laiške, matyt, minima trečioji dalis (V., 1845), kurią T. Narbutas žadėjo atsiųsti 1845.IV.30(V.12) laiške.

169. Žr. 123 paaiškinimą.

170. 1845.I.8(20) T. Narbutas rašė, kad M. Malinovskis savo turimą šaltinių rinkinį spausdina Zavadzkių spaustuvėje. Apie kurį rinkinį čia kalbama, ne visiškai aišku, bet greičiausiai apie „Pamiętniki o dawnej Polsce z czasów Zygmunta Augusta" t. 1, (V., 1847). S. Daukantas buvo teigiamos nuomonės apie M. Malinovskį, matyt, už jo atsiliepimą apie S. A. Liachovičiaus publikaciją (žr. 92 paaiškinimą).

171. 1845.IV.30(V.12) T. Narbutas sakėsi, kad Kojalavičiaus herbyną esąs paruošęs spaudai lenkų k. ir manąs pasiųsti J. Bobrovičiui spausdinti Leipcige, kaip jo išleisto Lenkijos herbyno papildymą (žr. ir 50 paaiškinimą).

172. Žr. 150 paaiškinimą.

173. Lietuvos Metrikos saugyklose Valdančiojo senato III departamento I skyriuje, ten, kur tarnavo ir S. Daukantas.

174. Ivanas Grigorovičius tuomet buvo Peterburgo Archeografinės komisijos narys ir svarbiausių jos leidinių vyriausias redaktorius.

175. A l e k s a n d r a s V o s t o k o v a s (1781—1864) — rusų filologas, paleografas bei archeografas, akademikas, redagavo A. Turgenevo sudarytą leidinį „Акты исторические, относящиеся к России..." (t. 1—2, Peterburgas, 1841—1842).

176. 1845.IV.30(V.12) T. Narbutas klausė, ar pasitvirtina gautosios žinios, kad S. Daukantas ruošia istorijos šaltinių leidinį.

177. J u r g i s P l i o t e r i s (1810—1836) — lietuvių kalbos tyrinėtojas, bibliografas, bendravęs su S. Daukantu, S. Stanevičium, J. Pabrėža ir kt.

178. Reikia suprasti, kad ši privilegija paskelbta kartu su statutu leidinyje „Zbiór praw litewskich".

179. Čia turimi galvoje T. Narbuto sumanytųjų leisti istorijos šaltinių sąsiuviniai.

180. 1845.III.17(29) T. Narbutas prašė S. Daukantą parūpinti jam poros Jogailos privilegijų nuorašus, matyt, turėdamas galvoje, kad šios privilegijos gali būti Lietuvos Metrikoje.

181. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 329—330; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 760—763, vertimo dalis pakartota — Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epocha, parengė K. Korsakas ir J. Lebedys, V., 1957, p. 382.

182. Šio laiško originalas yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 29—30.

183. Ši knyga su Bychovco kronika išėjo tokiu pavadinimu: „Pomniki do dziejów litewskich..., zebrane przez Teodora Narbutta", Wilno, 1846.

184. 1846.II.4(16) T. Narbutas rašė, kad 1845 m. liepos mėnesį surinkęs „reikalaujamas knygas" ir rugsėjo pradžioje per vieną savo kaimyną įdavęs Adamovičiui (kas jis — nežinia), „vykstančiam į Peterburgą gauti vietos kažkokioje mokslo įstaigoje".

185. Tadeušas Volianskis, kaip 1846.II.4(16) rašė T. Narbutas, pirmasis jam išaiškinęs kunigaikščio Utenio vėliavos lietuvišką įrašą originaliu raidynu (jį pateikė savo „Lietuvių tautos istorijos" III tome). Anot T. Narbuto, „šis p. Volianskis yra pirmasis archeologas dar neišaiškintų paminklų", „mokąs senovės kalbas ir visas lietuvių tarmes". Žinoma, kad T. Volianskis 1858 m. gy-

veno Rybitvų dvare netoli Pakoscio miestelio į pietvakarius nuo Torunės ir turėjo gausius archeologijos rinkinius.

186. T. Narbutas rašė, kad Eustachijus Tiškevičius perka namus Vilniuje ir steigs juose Lietuvos muziejų. T. Narbutas kvietė S. Daukantą į šio muziejaus rėmėjus.

187. Čia, atrodo, minimas I. Grigorovičiaus redaguoto leidinio „Акты Западной России" I tomas (Peterburgas, 1846).

188. Kruse Fridrich, Erläuterungen zu den Necrolivonicis... für die Geschichte der Ostseeprovinzen wichtigen Entdeckungen, Dorpat-Leipzig, 1845.

189. Čia minimas Kazimiero Račinskio sudarytas ir Edvardo Račinskio išleistas šaltinių rinkinys „Kodex dyplomatyczny Wielkiej Polski zawierający bulle papieżów, nadania książąt, przywileje miast, klasztorów i wsi, wraz z innemi podobnej treści dyplomatami... od roku 1136 do roku 1597" (Poznanė, 1840).

190. A. Kotzebue, Switrigail, Leipzig, 1820, yra vertimas rusų k.: A. Коцебу, Свитригайло великий князь литовский, СПб, 1835.

191. M. Malinovskis iš lotynų į lenkų k. išvertė ir išleido Bernardo Vapovskio (apie 1450—1535) kronikos dalį, pavadinęs ją „Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535" (t. 1—2, V., 1847—1848).

192. Čia turimos galvoje S. Daukanto „Dainės žemaičių". Egzempliorius su S. Daukanto 1846.VI.24(VII.6) įrašyta dedikacija T. Narbutui yra VUB retų spausdinių skyriuje, signatūra LR 34.

193. Su 1846.II.4(16) laišku T. Narbutas pasiuntė S. Daukantui Bychovco kroniką ir 1844 m. žurnalą, leistą Gardine, „Ondyna druskienickich źródeł" („Druskininkų šaltinių undinė").

194. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 331—338; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 763—773, dalis vertimo pakartota — Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 382—383.

195. Šio T. Narbuto laiško nerasta.

196. Čia minimas leidinys: T. Narbutt, Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane, Wilno, 1847.

197. Čia turimas galvoje nežinomo autoriaus straipsnis «Северо-западный край империи в прежнем и в настоящем виде» (Журнал Министерства внутренних дел, ч. 2, СПб, 1843, p. 207—241).

198. Šio sakinio prasmė neaiški.

199. „kad naujovių nebūtų įvedinėjama" *(baltarus.)*.

200. Čia minimas paties S. Daukanto veikalas.

201. Daugiatomėje „Lietuvių tautos istorijoje".

202. S. Daukantas, matyt, siuntė savo knygeles, kurių gale buvo pridėta patarlių, būtent, be „Dainių žemaičių", tikriausiai dar ir „Parodymą, kaip apynius auginti", kurioje yra net 384 patarlės bei priežodžiai.

203. Čia minimas turtingos senosios Troice-Sergijevo vienuolyno (71 km į šiaurę nuo Maskvos) bibliotekos katalogas.

204. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 339—340; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 773—775.

205. Nežinia, apie kokio žodyno išėjimą S. Daukantas tuomet buvo sužinojęs, tur būt, apie G. H. F. Neselmano „Wörterbuch der littauischen Sprache"; jis 1851 m. buvo išspausdintas Prūsijoje, tačiau ne Poznanėje, kaip mini S. Daukantas, o Karaliaučiuje.

206. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 18, b. 185, l. 341; skelbtas kartu su vertimu į lenkų k.— A. Janulaitis, p. 775.

207. T. Narbuto 1851.V.18(30) laiško nerasta.

Eustachijui TIŠKEVIČIUI(?)

E. Tiškevičius (1814—1873) — archeologas, kultūros veikėjas, Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos pirmininkas, šeštajame dešimtmetyje daugiausia gyveno Vilniuje.

208. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 139, b. 1354, l. 1; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— V. Merkys, Neskelbti Daukanto laiškai.— Lietuvos istorijos metraštis, 1971 metai, V., 1971, p. 109.

209. Čia minima Vilniaus laikinoji archeologijos komisija, įsteigta E. Tiškevičiaus iniciatyva ir veikusi 1856—1865 m. Komisija turėjo Senienų muziejų ir biblioteką.

210. Komisija leido tęstinį savo leidinį „Pamiętniki komissji archeologicznej Wileńskiej" («Записки Виленской археологической комиссии»). I jo sąsiuvinį (V., 1856) vėliau gavo ir S. Daukantas.

211. Pranciškus Malevskis (1800—1870) buvo baigęs Vilniaus universitete teisę ir buvo tiesioginis S. Daukanto tarnybos Peterburge viršininkas — Lietuvos Metrikos metrikantas (vedėjas).

212. Originalas lenkų k. yra MAB, f. 139, b. 1354, l. 38—41; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— V. Merkys, Neskelbti

Daukanto laiškai.— Lietuvos istorijos metraštis, 1971 metai, V., 1971, p. 110—113.

213. Šio laiško nerasta.

214. Žr. 110 paaiškinimą.

215. Šis 1858.VIII.21(IX.2) Pranciškaus Narbuto laiškas su paties Teodoro Narbuto padiktuotu prierašu yra MAB, f. 31, b. 1412, l. 34—35.

Motiejui VALANČIUI

M. Valančius (1801—1875) — rašytojas, visuomenės veikėjas, 1845—1850 m. buvo kunigų seminarijos Varniuose rektorius, nuo 1850 m. Žemaičių vyskupas, ligi 1864 m. gyveno Varniuose; čia 1850—1855 m. glaudėsi ir S. Daukantas.

216. Originalas lenkų k. yra CVIA, f. 1135; skelbtas kartu su vertimu į lietuvių k.— A. Janulaitis, p. 785—790; vertimo dalis — Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 384—385.

217. Kastantinas Szyrwidas, Punktay sakimu nu adwenta iki gawienes, V., 1845.

218. Kasparas Borovskis (1802—1885) tuomet buvo Peterburgo dvasinės akademijos profesorius.

219. Čia turimas galvoje pakartotinis Mikalojaus Daukšos (m. 1613) verstos Jakubo Vujeko „Postilės" leidimas.

220. *Naujas testamentas wieszpaties musu Jezaus Kristaus,* [vertė S. Bitneris], Mintauja, 1844.

221. Čia minimi šie leidiniai: 1) *Naujas testamentas wieszpaties musu Jezaus Kristaus,* [vertė S. Bitneris], Karaliaučius, 1701 (arba tais pačiais metais išleistas kitas variantas — *Naujas testamentas lietuwiszkas);* 2) *Biblia, tai esti wissas Szwentas rasztas, Seno ir Naujo testamento,* [parengė A. F. Šimelpenigis], Karaliaučius, 1755; 3) *Biblia, tai esti wissas Szwentas rasztas, Seno ir Naujo testamento,* [parengė ir pratarmę parašė L. Rėza], Karaliaučius, 1816.

222. *Naujas istatimas... lietuwiszku ležuwiu iszguldītas par Jozapa Arnulpa kunigaikszti Giedrayti,* V., 1816.

223. Matyt, čia minimas leidinys „Ewangelie polskie y litewskie", Vilnae, 1690, kuris yra tarp S. Daukanto knygų Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekoje.

224. Čia turimas galvoje šis leidinys: M. Luther, Enchiridion. Katechismas maszas..., [vertė B. Vilentas], Karaliaučius, 1575.

225. Tais metais jokio katekizmo lietuvių k., išleisto Karaliaučiuje, nežinoma, gal čia S. Daukantas apsiriko, nurodydamas išleidimo metus?

226. Laukys — S. Daukanto pseudonimas, kuriuo pasirašė savo „Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių".

227. „Dainės žemaičių".

228. Čia turima galvoje M. Valančiaus būsimoji knyga „Žemaičių vyskupystė", kuri 1848 m. išėjo Vilniuje.

229. Malum signum — blogas ženklas *(lot.)*.

230. S. Daukanto *Abeciela lijtuwiu — kalnienu ir żiamajtiu kalbos* (Petrapilis, 1842).

231. Tai *Trumpas pamokimas kalbos lituwyszkos arba żemaytyszkos*, kurį spaudai parengė ir pratarmę parašė S. Stanevičius.

232. Paties S. Daukanto *Prasma łotinu kalbos* (1837).

233. Čia tikriausiai minimas T a d a s J u z u m a s (Juzumavičius, 1776—1855), tuomet dėstęs seminarijoje Varniuose.

234. J. K. Gintilą.

235. 1841 m. Vidaus reikalų ministerija, atsiklaususi Švietimo ministerijos, leido Žemaičių (vėliau — Telšių) vyskupystės ribose steigti prie bažnyčių nevaldines mokyklas mokyti tikybos, lietuviško rašto ir rusų kalbos.

236. Šio laiško originalas dabar nežinomas, laiško vertimo į lietuvių k. fragmentas skelbtas — J. S. K u o k s z t i s [J. Šliūpas], Simanas Daukantas.—„Auszra", 1883, Nr. 8, 9 ir 10, p. 250—251; pakartotas — Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 385—386. Čia perspausdinamas iš „Aušros". Laiškas, matyt, rašytas apie 1861 m. lapkričio mėnesį, nes jis yra tiesioginis atgarsis į M. Valančiaus atsiųstąjį S. Daukantui pasveikinimą šešiasdešimt aštuntųjų gimimo metinių proga.

NEŽINOMIEMS ASMENIMS

237. S. Daukanto rašytas laiško prancūzų k. juodraštis yra LKLI, f. 1(SD) b. 30, l. 1.

Laiškas be datos, tačiau ją įmanoma apytikriai nustatyti. Laiške dėkojama grafienei už rūpinimąsi S. Daukanto broliu Aleksandru (1805 — po 1845), kuris tuomet studijavo mediciną Vilniaus universitete, paskui Vilniaus Medicinos-chirurgijos akademijoje, ar jau ką tik buvo baigęs šias studijas (studijas baigė IV dešimt-

mečio viduryje). Be to, šis laiško juodraštis rašytas tame pačiame lape, kaip ir laiškas pulkininkui Kurskiui, kai S. Daukantas jau gyveno Peterburge. Grafienei S. Daukantas galėjo dėkoti už Aleksandro šelpimą studijų metu, pagalbą, rūpinantis gauti tarnybą, o greičiausiai — rūpinantis bajorystės patvirtinimu. Kas toji grafienė? Gal žmona grafo Ignoto Zabielos, Vilniaus gubernijos vadovo, kuris, 1832 m. svarstant Aleksandro ir Simono Daukantų bajorystės klausimą gubernijos bajorų deputacijai, pripažino juos bajorais?

238. S. Daukanto rašytas laiško lenkų k. juodraštis yra LKLI, f. 1(SD), b. 28, l. 1.

239. Čia ir toliau S. Daukantas išvardina savo parašytus, išverstus ar spaudai paruoštus veikalus.

240. Knygelės pratarmėje S. Daukantas sakosi pridedąs naudingesniųjų pašarinių žolių piešinėlius (jie yra ir išlikusiame rankraštyje), tačiau J. Zavadzkio spaustuvė nežinia kodėl jų neišspausdino.

241. Apysakaitė liko neišspausdinta.

242. „Gaspadorius" nebuvo išspausdintas, rankraštis nežinomas.

243. Rankraštis, rašytas S. Daukanto ranka, nežinomas, jis galėjo būti panaudotas nežinia kieno perrašytam elementoriui, kurio tekstas yra LKLI, f. 61, b. 314 (1864 m.).

244. Yra išlikęs vertimas su S. Daukanto pratarme (Lietuvos TSR MA Lietuvių k. ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas, f. 1(SD), b. 10) ir pratarmės antras variantas (Lietuvos TSR Respublikinės bibliotekos rankraštynas, f. 110 SD).

245. Kazimieras Skrodźki, Trumps katekizmas, V., 1856.

246. Wincentas Juzumowicze, Paskutini wałąda giwenima żmogaus ant szio swieta, V., 1856.

247. Taip vokiškai buvo vadinamas Svirlaukis.

248. S. Daukanto rašytas gana švarus rankraštis (gal neišsiųstas laiškas) be pradžios ir pabaigos (lenkų k.) yra saugomas LKLI, f. 1(SD), b. 25, l. 1—3. Laiške minimas Augustas Šleicheris (1821—1868) kaip autoritetas lietuvių kalbotyros srityje, kuris ypač pasižymėjo nuo 1856 m., išleidęs lietuvių kalbos gramatiką. Remiantis A. Šleicherio paminėjimu, nustatomas ir apytikris laiško rašymo laikas. Laiško turinys taip pat rodo, kad laiško adresatas yra aukštaičių tarmės atstovas, išleidęs knygelę ir besidomįs kalbos klausimais. Gal čia bus Mikalojus Akelaitis

(1829—1887), rinkęs medžiagą ir rašęs lietuvių k. žodyną, 1860 m. paskelbęs Vilniuje knygelę *Kwestorius, po Lietuwaważinėdamas, żmonis bemokinąsis.*

249. Čia, matyt, minimas Samuelio Milvydo paruoštas leidinys *Summa, arba Trumpas iszguldimas ewaneliv szwentu* (Kėdainiai, 1653).

250. Čia S. Daukantas, be abejonės, norėjo pasakyti, kad turi knygą (ji pažymėta ir paties S. Daukanto rašytame jo bibliotekos sąraše): T. G. Eichhoff, Parallèle des Langues de l'Europe et de l'Indie, Paris, 1834.

ŽODYNĖLIS

ãbazas, ãbažas (sl.) kariuomenės lauko stovykla

abel̃nas, -à visuotinis, visas, bendras; *abelnaĩ* apskritai

ãbitas (sl.) vienuolių ilgas apdaras

abrãkas (sl.) duoklė

aglùs, -ì šiurkštus

ãktainis (germ.) pūras ar pusė pūro

akvosti, akvočia, akvotė (sl.) norėti, geisti

alba bažn. katalikų kunigų liturginis ilgas baltas rūbas, velkamas po arnotu

al̃doti, -oja, -ojo rėkauti, šūkauti

algaúti, -áuja, -ãvo tarnauti

algõčius tarnas, samdinys

alvíenas, -à kiekvienas

angis (sl.) anais laikais, kitąkart, kadaise

ant- priešdėlis, vartojamas su veiksmažodžiais. Jis paprastai atitinka literatūrinės kalbos priešdėlį *už-*, suteikiantį veiksmažodžiams veiksmo krypties ant ko nors reikšmę (pvz., *antpúolė* užpuolė, *antsnigusio* užsnigusio)

antnókti, -ia, -ė pavyti, užklupti; atskubėti

antturėti, añtturi, -ėjo palaikyti, išlaikyti

antveiza priežiūra

ántveizas prievaizdas, prižiūrėtojas

apykaima apylinkė

apykarta apylinkė

apim̃ti, àpima, àpėmė užimti, paimti

apjùnkti, -sta, -o apsiprasti, priprasti

apklė̃sti, àpklesčia, àpklėstė apsupti

apmonėti, -ėja, -ėjo (hibr.) apgauti

apsenỹs, -ẽ apysenis

apsikapė̃ti, -ėja, -ėjo apsikasti, įsitvirtinti

apsiradyti, -ija (-osi), *-ijo* (-ėsi) apreikšti, pranešti

apsirašýti, -rãšo, -rãšė sudaryti sutartį

apsklei̇̃sti, -sklei̇̃džia, àpskleidė apsupti

apsukur̃tinas, -a apskritas

aptaškúoti, -úoja, -ãvo aptverti, aptvirtinti; *apsitaškúoti* apsitverti, apsitvirtinti

apveizė̃ti, -véizi, -ė̃jo aprūpinti

apver̃sti, -ver̃čia, àpvertė paversti

apžiẽbti, -ia, àpžiebė apšviesti

apžymė̃ti -žỹmi -ė̃jo uždėti žymę (antspaudą), pažymėti

ar̃dymas spraga, praardyta vieta

ar̃notas bažn. puošnus viršutinis kunigo drabužis, dėvimas per mišias

astankà (sl.) atsarga
ašarūnė indelis ašaroms, ašaruvė
ãtdrėkis atodrėkis
atentė ateitis
ateñtis, -ì būsimas, ateinantis
atgaliaĩ priešingai; savo ruožtu; atgal
atguldýti, -guĩdo, -guĩdė atiduoti, duoti
atkaĩti, àtkalia, àtkolė atremti
atlaikýti, -laĩko, -laĩkė sumušti, nukariauti
atlìkti, -liẽka, -o netekti, prarasti
atmonas (sl.) etmonas
atnókti, -ia, -ė užklupti, užtikti
atpaišýti, -paĩšo, -paĩšė nupiešti
ãtpūtoti, -oja, -ojo dūsauti, vaitoti
atrėdýti, -rẽdo, -rẽdė (sl.) išleisti
atsiautotas, -a su atsiautomis (įlankomis, užtakiais)
atsibaistyti, -o, -ė atsibastyti
atsiblõkšti, -blõškia, atsìbloškė atsisukti, atsimesti, atsigręžti
atsidvẽkti, -ia, atsìdvėkė atsikvėpti
atsieĩti, -na, -ẽjo būti, išeiti
atsiėjìmas atsitikimas, atvejis
atsirìšti, atsìriša ,-o atsiskaityti
atsirýžti, -ta, -o susitvarkyti
atsivélti, atsìvelia, -vẽlė atkilti, atkakti
atsižénklinti, -ina, -ino pasižymėti
atskaidà skyrius
atskalūningas, -a atskalūniškas
ãtsparas pasipriešinimas
attiẽsti, -ia, àttiesė atiteisti; padaryti, išteseti
aulỹs avilys

baĩsė raidė
bardìšius (sl.) kovos kirvis su ilgu kotu
bartìs, -iẽs (sl.) drevė (su bitėmis)
báužti, -ia, -ė smarkiai eiti, drožti
bažnýčininkas (hibr.) išėjęs į bažnyčią žmogus
bendrýba draugiškumas, bičiulystė
bendrìngas, -a draugiškas
bloma (sl.) oda, kailis
braidė valkata(?)
brastvà brasta
brỹlius (sl.) šalmas
brosis pusbrolis
brostvà (sl.) vienuolių ordinas
brõstvininkas (sl.) vienuolių ordino narys, vienuolis
brõstvinis, -ė (hibr.) ordino, priklausantis ordinui
brostvis (sl.) žr. *brõstvininkas*
brótautis, -aujasi, -avosi bičiuliautis, draugauti, broliautis
bùbis baubas
bùdelėti, -ėja, -ėjo (nlt.?) naikinti, draskyti
bugùs, -ì baikštus, bailus
buntinis (hibr.) prk. statytinis
bùrka (sl.) išbarimas, priekaištas
butà butas; ūkis, gyvenimas (su visu inventorium)
būtinaĩ visai, visiškai
buveĩnė sostinė, būstinė

ciẽlius (sl.) taikinys
cnatà (sl.) dorybė

čeresna (sl.) ryšulys, pailga piniginė, juosiama kaip diržas
čỹsčius (sl.) skaistykla

dabà prigimtis, būdas, paprotys
dabakuo dabar, ką tik
dagióti, -iója, -iójo deginėti, degioti
dalyvas gauta dalis, dalykas
dangalas uždanga
daran žr. *darin*
darin todėl
dažis? (tekste vns. gal. *dažį*) (plg. lat. dažs) ne vienas
delnyčia (sl.) dalis
deputotas atstovas
dėvėti, -ẽja, -ẽjo turėti, valdyti
dỹbas (sl.) stulpas, prie kurio pririštas žmogus buvo plakamas
dybavóti, -ója, -ójo (sl.) prie dybo plakti
diduomis didikas
didžiùlis, -ė vyresnysis
dienà nẽmetu šiaip taip, pagaliau
dỹkti, -sta, -o labai norėti, trokšti
dingtis?, dingasi, dingosi atsitikti, įvykti, dėtis
donìs, -iẽs (sl.) duoklė
drausmùs, -ì rūstus, griežtas
drevėti, -ẽja, -ẽjo plėšti, niokoti
drum̃zti, -džia, -dė grasinti, grūmoti; pykti, širsti
dūmà (sl.) pasitarimas
dum̃čius (sl.) patarėjas
dūminė mokestis, imamas nuo valstiečio kiemo (dūmo), padūmė
duonos dgs. kariuomenės stovykla?
dvėkúoti, -úoja, -ãvo: dvėkuoti noru prk. degti noru
dviličnumas (hibr.) dviveidiškumas
džiuginyčia (hibr.) amfiteatras(?)
eldỹnė (hibr.) laivynas
érglotis, -ojasi, -ojosi juoktis, maitotis
er̃mas (lat.) baisybė, siaubas
er̃tinti, -ina, -ino platinti
er̃žilas nevedęs vyras, jaunikaitis; riteris

gáilinti, -ina, -ino rodyti, siūlyti; sakyti
galįs už galį per kits kitą
galū̃nas, galūnis, -ies galvažudys
galutinė tolimiausias kraštas
galvótis, -ójasi, -ójosi tvirtinti, laiduoti, garantuoti
galžudỹs galvažudys
gamtà prigimtis
gãsas (germ.) (pilies) kiemas, aikštė
gašùs, -ì gražus, puikus
gaũbti(s), -ia(si), -ė(si) telkti(s), rinkti(s)
gavùs, -ì greitai įsižeidžiąs, užsigaunąs
gelžìniai dgs. geležiniai pančiai
gelžytas, -a geležimi dengtas
gėrimas pokylis, gėrynė
gimtùvė gimtinė
girionis atsiskyrėlis
gyvoti, -oja, -ojo gyventi, gyvuoti
glem̃žti, -ia, -ė saugoti, globti, ginti
glistis, -ies kibirkštis
gobingas, -a godus, gobšus
godà garbė, pagarba, šlovė; iškilmės, vaišės
godìngas, -a garbingas
graudìmas įspėjimas, priminimas
graudinti, -ina, -ino tramdyti, mušti

gretinis: gretinis peilis stalo, stalinis peilis(?)
grevà upės vaga; griovys
griẽti, grẽja, -jo imti, griebti, plėšti
grinyčià (sl.) troba, pirkia
griovà griovys
grum̃žti, -džia, -dė ketinti, grasinti, grumzti
grutis, -ies pora, grutė
guõbti, -ia, -ė lenkti į save
gurlinti, -ina, -ino silpninti, varginti, žudyti
gūžėjas globėjas, apgynėjas

įbuglìnti, -ìna, -ìno įbauginti, įbaidyti
įdỹkti, -sta, -o ištrokšti
igauniai dgs. estai
įgróbti, -ia, -ė įveikti
įgrumzdìnti, -ìna, -ìno įpykinti
įgul̃ti, į̃gula, į̃gulė įsitvirtinti
ing į
ýpačiai skyrium, atskirai
ypatìngas, -a atskiras
įpýdyti, -o, -ė primirkyti, prisotinti
irbininkas tvarkytojas, valdytojas, šeimininkas
irkà (sl.) išdirbtas (be vilnų?) kailis
įsakis įsakymas
įsibičiuláuti, -áuja, -ãvo susidraugauti
įsigróbinti, -ina, -ino įkliūti, apsigauti
įsimìlti, -sta, -o pamėgti, įprasti
įskatìmas sukrutimas
įsmìlinti, -ina, -ino pamasinti, suvilioti
įstatýti, -stãto, -stãtė priimti, nustatyti, paskirti, įsteigti
įstatýtojas įstatymų leidėjas
išburkavoti, -oja, -ojo (hibr.) išbarti
išdùmti, ìšdumia, -dū́mė išnešti, išplauti
išdúoti, -da, išdavė duoti, atiduoti; paskelbti, išleisti
išeimė iškilmė, pompa
išeimyninti, -ina, -ino apgyvendinti
ìšgalės dgs. smulkmenos, aplinkybės
išgonióti, -iója, -iójo išgainioti, išvaikyti
iškala (sl.) mokykla
išmintis išminčius
išpaišinti, -ina, -ino išbraukti
išpujóti, -ja, -jo išblaškyti, išgriauti
*išrėdýti, -rẽdo, -rẽdė (*hibr.) išleisti, išduoti už vyro; *išsirėdýti* išsirengti, išsiruošti
išsibaistyti, -o, -ė išsibastyti, išeiti
išsikalbėti, išsìkalba, -ėjo išsisukti
išsipestėti, -ėja, -ėjo (hibr.) išsipuošti
išsišeimynavimas žmonių, gyventojų išnykimas
išsišìlti, išsìšilia, -šýlė išsieikvoti, išsileisti pinigus; išsekti, nusikamuoti
išspylóti, -ója, -ójo iškryžiuoti
išstembti, -sta, -o išaugti, padidėti
ištikėjimas pasitikėjimas
ištìkti, -tiñka, -o: ištikti į mūšą pradėti (imti) kariauti
įtaikinti, -ina, -ino įtaikyti, įtikti

įtarlióti, -iója, iójo įtarinėti, įtarti; vadinti
jūdróti, -ója, -ójo prk. pritvinkti
jurdinti, -ina, -ino sukiršinti
juršti, -ia, juršė įvelti, įmaišyti, įjaukti
įvarduoti, -uoja, -avo duoti vardą, praminti
įžàgti, įžaga, įžagė prisiplėšti, prisigrobti užtektinai, prisikakinti
ìždas lėšos, išlaidos
iždudūnas (=iždūnas?) iždininkas

jatviežiai dgs. (sl.) jotvingiai
jaũgiai sumaišytai
jáutotis, -ojasi, -ojosi klausinėti, teirautis, rinkti žinias
jazigai dgs. žr. *jatviežiai*
jisai ansai
jorėti, -ėja, -ėjo augti, plisti(?)
juodylos dgs. (vert.?) rašalas

kabavóti, -ója, -ójo (hibr.) liesti
kai kaip, lyg
kaĩkaras saugotojas, sargas, asmens sargybinis, palydovas; žudikas
kaip jei kaip ir
kaipogi kadangi, nes
kãkinti, -ina, -ino dobti, mušti
kalinýčia (hibr.) kalėjimas
kalpas (lat.) tarnas
kalpoti, -oja, -ojo (lat.) tarnauti
kalstýti, kaĩsto, kaĩstė ramstyti, stiprinti
kamárninkas (sl.) matininkas
kamendotas komendantas
kamìsorius prievaizdas
kana kadõs kažkada, kadaise; kada nors
kapa bažn. puošnus ilgas kunigo liturginis apsiaustas
kãpšius (sl.) sukastas kauburys ribai pažymėti, ežiaženklis
karyčia bokštas, kuoras
karšiñčius įpėdinis
karūnaunė (sl.) karūnacija
karũžasis (sl.) vėliavininkas
kaũlytis, -ijasi, -ijosi ginčytis, vaidytis, derėtis
kebelioti, -ioja, -iojo painioti, pinti, intriguoti
kekùnda draugija, bendruomenė
kẽstė ieties kotas, ietis
kestinis (kestinys?) kartis, ietis(?)
kęsuõtė kęsuota (kemsuota) vieta, pieva
kyriẽjus (sl.) ilgas apsiaustas
kisìmas javų ar linų kiekis, vienu kartu telpantis džiovykloje
klãjumas (lat.?) aikštė
klėtkà (sl.) kioskas, būda (smulkaus prekybininko)
kliõštorius (sl.) vienuolynas
klot (lat.) tuojau, greitai, skubiai. Kai kurių S. Daukanto užfiksuotų konstrukcijų sudėtinė dalis *klot* literatūrinėje kalboje tikslių atitikmenų neturi.
klũkti, -ia, -ė, kluõkti, -ia, -ė prašyti, maldauti
knyginyčia (hibr.) biblioteka, archyvas(?)
kniùsti, kniũsta, -to kniubti, klupti
kóbotas (sl.) toks drabužis, švarkas, palaidinis
kozos dgs. (lat.) vestuvės
kožnadija (sl.) pamokslininkas
krãsė krėslas, kėdė

kriauklytis (plg. lat. krauklītis) varnas, kranklys
kriušoti, -oja, -ojo daužyti
krivìdyti, -ija, -ijo (sl.) skriausti, liesti
krõmas (sl.) krautuvė, parduotuvė
krõmininkas (sl.) kromo savininkas, pardavėjas
krósnis, -ies krūva, krūsnis
krõtkos dgs. (sl.) pinučiai
kukuliúoti, -iúoja, -iãvo duoti kyšį, papirkti
kunigýbė kunigija
kùrpė dvylikos colių ilgio matas, pėda
kursininkas (hibr.) psalmių giedotojas
kũturti, -a, -o šiaip taip gyvuoti, laikytis

labyba (lat.?) turtas, gėrybės
laidė laidotojas
laižas lažas
lapìnė palapinė, būda
lapsẽti, -ẽja, -ẽjo prk. gerti, lakti
láuninkas (sl.) teisėjo padėjėjas, teismo tarėjas, lovininkas
lelióti, -iója, -iójo džiūgauti, šūkauti
lepnùs, -ì geras, puikus
liecyba (lat.) privilegija
líeta (lat.) nauda, daiktas, dalykas, reikalas; valstybė, valdžia
lietoti, -oja, -ojo (lat.) turėti vertę, reikšti
lygusonis, -ies senovės lietuvių kunigas
liñkant link
liudėjas (hibr.) liudytojas, liudininkas
liudėti, -ėja, -ėjo (hibr.) liudyti
liudėtojas žr. *liudėjas*
liuobẽti, liúoba, -ẽjo (sl.) 1. būti įpratusiam, mėgti; 2. veiksmažodžio būtojo dažninio laiko išraiškos priemonė
lõbis iždas, pinigai; gobšumas, gobis
lojõnė (sl.) plūdimas, keikimas, barimas
lūgóti, -ója, -ójo (lat.) prašyti

malas (lat.) pakraštys, krantas
málka laužas
málkinė žr. *málka*
mandà bandymas, mėginimas
mandýti, mañdo, mañdė mėginti, bandyti, tirti
maneliai dgs. (sl.) geležiniai pančiai, grandinės
marangis sąsiauris
marčelga (sl.) vyresnysis, viršininkas, kariuomenės vadas; komendantas
marìngas, -a nešantis mirtį, mirtinas, marus
márka senovinis šešių skatikų pinigas
mauriótí, -iója, -iójo trankytis, bastytis, niokoti
mẽčius (sl.) kalavijas
mediñčius miško sargas, eigulys
mẽgti, -sta, -o mylėti
meldžionis, -ies maldininkas, kovų su pagonimis dalyvis
mencius (sl.) rūšis
meškenõčius kas meškena apsirengęs
minyčka (sl.) vienuolė

mirà (sl.) kvapūs sakai, vartojami smilkalams, parfumerijoje ir medicinoje
mìstras (sl.) viduramžių vienuolių-riterių ordino vyresnysis, magistras
mistrýbė (hibr.) žr. *mistrỹstė*
mistrỹstė (hibr.) mistro pareigos
mišaũnas (sl.) galintis laikyti mišias
mojúoti, -úoja, -ãvo grasinti
mõnas (sl.) ppr. dgs. vaidinimas
mõnininkas, -ė (hibr.) vaidintojas
mõnioti, -ioja, -iojo (hibr.) apsimesti, dėtis, vaizduoti
možėtis, mõžisi, -ėjosi jausti trūkumą
muldà (germ.) iš medžio išskobtas pailgas indas, gelda
mùsint (sl.) tur būt
mùsyti, -ija, -ijo (sl.) raginti, siūlyti, skatinti
mūšà kova, mūšis, kautynės
mùštas senovinis sidabrinis ar auksinis pinigas, muštinis
mùšti, -a, -ė kalti (pinigus)

nairýtis, naĩrosi, naĩrėsi išsisukinėti
nauda (lat.?) pinigai
naujùkas naujakurys, kolonistas
naujukýnas kolonija
neapkantoti, -oja, -ojo neapkęsti, nekęsti
nemiñtąs, -anti neturėdamas kitos išeities, nesikęsdamas
nes bet
nesang nes
netìkėlis pagonis, stabmeldys
netikimaĩ netikėtai
niukinỹs maišatis, suirutė
nó ypač
notis, -ies atsitikimas, įvykis
novė, novis, -ies novijimas, žudymas
novicija bandomasis laikas stojantiems į vienuolių ordiną
nu na, štai, gi ir kt.
nùgi(s) dabar
nùgis nagi
nùjau dabar
nukaĩpti, -sta, -o nusilpti, nunykti
nukìdinti, -ina, -ino nutempti
nukrópti, -ia, -ė apgauti
nuliõgzti, -ta,- -liõzgo išglebti, atsipalaiduoti
núokarta nenaudėlis, nedorėlis, išgama
núopelnas uždarbis, pelnas
nuplúdinti, -ina, -ino nuplukdyti
nurañdyti, -ija, -ijo (hibr.) sutvarkyti, suvaldyti
nusitikėti, nusìtiki, -ėjo pasitikėti, patikėti
nuskardýti, -skar̃do, -skar̃dė apdaužyti
nusklýsti, -ta, -sklýdo nusklisti, paplisti
nusuõkti, -ia, nùsuokė ištarti
nušeimyninti, -ina, -ino išnaikinti žmones, gyventojus
nutaũsti, -ta, -taũto užmiršti, nuprasti
nutéisinti, -ina, -ino išteisinti

óliuotis, -iuojasi, -iavosi šėlti, paikai elgtis
ómenas atmintis, omenis

ožesỹs šniokštimas, ošimas, ūže-
sys
õžti, -ia, -ė ošti, ūžti

pabraũkti, -ia, pàbraukė pakišti, pabrukti
pabrìngti, -sta, -o pabrangti
pačiũpoti, -oja, -ojo pačiupinėti
padė̃ti, pàdeda, -dė̃jo nustatyti, paskirti
padóbti, -ia, -ė įveikti, nugalėti
padonasis (sl.) pavaldinys, baudžiauninkas
pagalum (lat.): *eiti pagalum* žlugti, prapulti
pagaũbti, -ia, pàgaubė palenkti
pagebšnùs, -ì linkęs į ką, sugebantis, sumanus
pagleñžti, -ia, pàglemžė išsaugoti, apginti
pagriẽti, pàgreja, -jo sugriebti, suplėšti
pajedinkas (sl.) dvikova
pakaróti, -ója, -ójo (sl.) nubausti
pakẽsti, -kẽta, -kẽto panorėti, pasiryžti
paklẽsti, pàklesčia, pàklėstė pridengti, paslėpti
pakriũšti, -ta, -o suliesėti; susilpnėti
pãlagas (sl.): *laivas su palagu* dengtas laivas
paláužti, -ia, -ė nulaužti, nusilaužti, sulaužyti
palū́kos dgs. palūkanos
palūkūnis palūkininkas
pamatáuti, -áuja, -ãvo steigti, kurti
pamatáutojas įkūrėjas
pamierka (sl.) žemės matavimas
pamietẽ nedidelis mietas, baslys
pamùšti, pàmuša, pàmušė sumušti
paniẽkinti, -ina, -ino panaikinti
papar̃tis (sl.) vėliava
papilỹs priemiestis
paprakauti, -auja, -avo, paprakuoti, -uoja, -avo papirkti paprakais, kyšiais
pãrenka (sl.) laidavimas
parẽžti, -ta, -o pasišiaušti, pastirti
parkùmpti, -ia, -ė parkulniuoti, pareiti
parvėdláuti, -áuja, -ãvo parlydėti
pãsalas, -à pasalus, slaptas
pasiblõkšti, -blõškia, pasìbloškė pasisukti, mestis
pasigentinti, -ina, -ino susigiminiuoti
pasiim̃ti, pasìima, pasìėmė pasižadėti, apsiimti
pasikélti, pasìkelia, -kė̃lė persikelti
pasiklóti, -ja, -jo įsiteikti
pasilýginti, -ina, -ino susitaikinti, susitarti
pasimèsti, pasìmeta, pasìmetė apsimesti, dėtis
pasitìkti, -tiñka, -o būti, pasitaikyti
paskarbis (sl.) valstybės iždininkas
paskíesti, -skíedžia, -skiedė perskirti; *pasiskíesti* persiskirti
pasklýsti, -ta, -sklýdo paplisti
paskũpinti, -ina, -ino (hibr.) pagailėti
paskutìnė nelaimė, didelė bėda, paskutinioji
pasmìlinti, -ina, -ino pamasinti
pasmìlti, -sta, -o užsigeisti, panorėti

pasteĩgti, -ia, pàsteigė parūpinti
pašeĩpti, -ia, pàšelpė sušelpti
paškė́ti, pãška, -ė́jo poškėti, pyškėti
pataikà ramybė, taika
patmalà malūnas
patrãkėlis maištininkas, sukilėlis
patráukti, -ia, -ė pertraukti
patreĩnis senovinis trijų grašių vertės pinigas, trečiokas
paurmiai (hibr.) visu būriu, urmu
pavarýti, -vãro, -vãrė išvaryti
pavėdáuti, -áuja, -ãvo būti panašiam, panėšėti
paveĩkti, -ia, pàveikė įveikti, nugalėti
pavynastis, -ies (sl.) prievolė
pavojauti, -auja, -avo gąsdinti
pavojùmas pavojus
pavókti, -ia, -ė suvalyti, išnešti
pažymūnė žymino padėjėjas
pažvilgóti, -ója, -ójo žvelgti, žvilgčioti
pérdėti, -deda, -dėjo (vert.) paskirti
pérdėtinis, -ė (vert.) viršininkas, vyresnysis
pérdėtojas (vert.) viršininkas, vyresnysis
pergalūnis, -ies nenaudėlis, sukčius
pergaĩvis nenaudėlis
pérgerti, -ia, -gėrė atšvęsti
pérgulas meilužis
périmti, -a, -ėmė išardyti, sugriauti, nukelti
pernykščiai pernai
pérsikaulyti, -ija, -ijo prasiderėti, prasiginčyti

píesas ūkis, turtas, manta
pylà pylimas
pilionìs, -iẽs pilies gyventojas, miestietis
pilìs, -iẽs miestas
piūtìs, -iẽs piautynės, skerdynės
piūvà skerdynės, piautynės
plaukýtis, plaũkosi, plaũkėsi maudytis
plenipoteñcija įgaliojimas
plenipotentas įgaliotinis
plepsóti, plẽpso, -ójo ištižusiam sėdėti, murksoti
plónimos dgs. plonosios žarnos
plùcinti, -ina, -ino judinti, raginti, skatinti
póbūdas, -a tinkamas
posėjas garbintojas
pósėti, pósi, -ėjo garbinti
póvyzoti, -oja, -ojo žiūrėti, žvilgčioti
praėjū̃nas pirmtakas
prajõvas, -ė (sl.) pranašas, skelbėjas
prakélti, pràkelia, -kė̃lė padaryti aukštesnį
prãnašas pranešėjas, pasiuntinys
prasikráustyti, -o, -ė išsikraustyti
prasišãlinti, -ina, -ino pasišalinti, išvykti
prasmà sumanymas, išmonė
prastóti, -ja, -jo apleisti
pravarduoti, -uoja, -avo praminti
praverẽti, pràveri, -ẽjo būti reikalingam, praversti
pravoras (sl.) vienuolyno vyresnysis, prioras
prigáuti, -na, -gãvo pasiekti
pripadėtojas padėjėjas
prisieka priesaika

prisiekoti, -oja, -ojo duoti priesaiką, prisiekinėti
prisirašýti, -rãšo, -rãšė pasirašyti
pryspūda priespauda
prityrìmas išbandymas; bandomasis laikas stojantiems į vienuolių ordiną
pritìrti, prìtiria, -týrė patirti
privilija (sl.) privilegija
pro dėl; už
própernai užpernai
propernykščiai užpernykščiai
pūnẽ būda, palapinė
pũpti, -ia, -ė ūbauti, dejuoti
pūškarnė (sl.) patrankų liejykla
pūškõrius (sl.) artileristas

ragótinė (sl.) ietis
rãkas (sl.) terminas, laikas
raštavonė (sl.) pastoliai
raštinyčia (hibr.) archyvas, kanceliarija
ratà (sl.) būrys
reiškė́jas pasiuntinys, skelbėjas
rejà (lat.) klojimas, jauja
rendė́tinis, -ė rendėtas, gumbuotas, nelygus
rentinỹs medinė, rąstų siena
revà (sl.) upės vaga, griovys
riezokas, riežokas (sl.) toks kareivis, plėšikas
rykauti, -auja, -avo valdyti, vadovauti, tvarkyti, rikiuoti
rykė valstybė
rykỹs valdovas, karalius
rindà eilė
rindótis, -ójasi, -ójosi stoti į eiles, rikiuotis
rìnkis (germ.) lankas, ratas
rìštis, -asi, -osi (sl.) spręsti

rýžtis, -tasi, -osi: su paskutine ryžtis iš paskutiniųjų imtis, vargti, galuotis
rodà (sl.) patarimas; pasitarimas, sueiga
rodỹnos dgs. (sl.) gimdymas
rodnasis (sl.) patarėjas
roga kapo kalnelis, kapas
rónas (germ.) rąstas
rubà (sl.) riba, linija
rūgóti, -ója, -ójo (sl.) pykti, priekaištauti
rùgzti, rùzga, rùzgė pykti, niurzgėti
rùmalotis, -ojasi, -ojosi galynėtis, grumtis
rūmẽ (germ. ar lat.) erdvė
rutulỹs tam tikras moterų galvos apdangalas (nuometas?)
ruzgė́ti, rùzga, -ė́jo žr. *rùgzti*

sandara, sandaras sutartis, susitarimas
sandarauti,- auja, -avo daryti sutartį, tartis
sandarautojas kas daro sutartį, tariasi
sánteklis santaka
sargtis, -ies sargyba
sarióti, -iója, -iójo niokoti, naikinti, plėšti
saunoris savanaudis, egoistas
saunorus, -i savanoriškas
saviep savyje, pas save
sedicija maištas, sumišimas
seidõkas (sl.) lankas, kilpinis
seidokinis (hibr.) lankininkas
seklimà sekluma
senatuvė senatvė
siẽkis sausis

sielas sąžinė
sykis tikslas; taikinys
siuntauti, -auja, -avo siuntinėti
siuntinỹs pasiuntinys
skarbas (sl.) turtas, iždas
skardmuša mūšis, kautynės
skaugė pavydas
skerlà atplaiša
skerlóti, -ója, -ójo trūkinėti, plyšti, eižėti
sketerauti, -auja, -avo šiauštis, šerį statyti
skir̃lius skirtumas
skliautýti, skliaũto, skliaũtė dangstyti, skliausti
skolėti, -ėja, -ėjo būti skolingam
skõmis (sl.) stalas
skreĩstė skepeta, skara
skrũpauti, -auja, -avo krūpauti, būgštauti
skvárma (sl.) forma
slãnius (sl.) dramblys
slaugoti, -oja, -ojo tarnauti
slykũnas slibinas
sliñkis tingėjimas
sluogúoti, -úoja, -ãvo krauti
smalksnumas gardumynas, skanėstas
smunkùs, -ì klampus
smur̃tas, -à drąsus, smarkus, greitas
sópėti, -ėja, -ėjo aimanuoti, dejuoti
spanksóti, spañkso, -ójo spoksoti
spýloti, -oja, -ojo spausti, veržti
springinis, -ė plėšrus
spùrdulti, -a, -o prk. stengtis
sragýbė (hibr.) griežtumas
sriaũsti, sriaũčia, sriaũtė plaukti, nešti

stabùs, -ì įstabus; retas, keistas
stadė? (tekste dgs. kilm. stadžių) ilgio matas (184,97 m)
stangiai tvirtai, griežtai
stebėdinti, -ina, -ino stebinti
stebuklis staibis
steĩgti, -ia, -ė labai norėti, stengtis, rūpintis
stelingis (lat.) arklio gardas
stembti(s), -ia(si), -ė(si) stengti, spirtis, priešintis
stigavóti, -ója, -ójo (hibr.) įrodyti, tvirtinti, teigti
stypà (sl.) šermenų valgis
stir̃velėti, -ėja, -ėjo priešintis, ginčytis
strópė (germ.) pabauda
strópėti, -ėja, -ėjo (hibr.) bausti
strũnyti, -ija, -ijo (sl.) statyti
sudìrdinti, -ina, -ino sumušti
sudùrdyti, -o, -ė sužlugdyti, palaužti
sudùskinti, -ina, -ino supurtyti, prk. sutriuškinti
sueimas (sl.) susirinkimas, seimas
suėjimas susirinkimas, seimas
sugebiai gabiai, sumaniai
sugumėti, ?, -ėjo sugužėti
suitus, -i (sl.) gausus
sukeršti, -ta, -to susipykti, susivaidyti
sukìrdinti, -ina, -ino sujudinti
sukùšti, -kuñša, -o sujusti, sukrusti
sulýginimas sutartis
suniùkti, -niuñka, -o sujukti, sumišti, pakrikti
supéntėti, -ėja, -ėjo prk. užsigrūdinti

surindóti, -ója, -ójo sustatyti į eiles, surikiuoti
surinkimas susirinkimas, sinodas
susivienauti, -auja, -avo susivienyti, susijungti
sušýžinti, -ina, -ino supykinti, suerzinti
suvienavimas sujungimas
suvodba (sl.) vestuvės
suvokelėti, -ėja, -ėjo surasti, surankioti

šaldra (sl.) perėjūnas, valkata
šañčius (sl.) pylimas
šarža (sl.) rangas, užimama vieta
šašúolėtis šešėlis
šeimingas, -a turintis daug žmonių, gyventojų
šėtra, šėtras (sl.) padangtė, palapinė
šilo mėnuo rugsėjis
šìlti, -ia, šýlė duoti, mokėti
širdgilas širdgėla
širdgilingas, -a sielvartingas
šlekẽti, šlẽka, -ẽjo šlakėti, tekėti
šlẽkinti, -ina, -ino šlakinti, lieti
šlýsti, -ta, ? šlyti, silpti, krikti
šlýti, šlỹna, šlìjo linkti, krypti
šnìpis kampas
šovẽjas šaudytojas
špitõlė (sl.) ligoninė, prieglauda
špitolininkas (sl.) žr. *brõstvininkas*
šrãtas (sl.) gabalas

taborius (sl.) kariuomenės lauko stovykla
taikiai tvarkingai
talkas: vienu talku vienu rėžtu, iš karto
talkis (sl.) vertėjas
tapnóti, -ója, -ójo tupinėti, slaugyti, prižiūrėti
tarimas sakymas, patarimas
tarpėjas tarpininkas
tarpinimos tarpininkavimas
tãškas užkarda, įtvirtinimas
taukšóti, taũkšo, -ójo žiojėti
tauragė midaus geriamasis indėlis, taurė
taurenočius (taurenotis?) kas taurena apsirengęs
taũsti, taũčia, taũtė ilgėtis, geisti
teiráutis, -áujasi, -ãvosi tartis
teisrodis advokatas, gynėjas
tekũnas kurjeris, pasiuntinys
tėvainė tėvynė
tiesà teismas
tylu tylom, tyliai
tyrúoti, -úoja, -ãvo telkšoti
trakė trakas
traktìs, -iẽs (sl.) vieškelis
trakúoti, -úoja, -ãvo sukilti, maištauti
trũkis mylia
trūsos dgs. puošnios paukščio uodegos plunksnos
tuo vos, tik
tuointimpìnis, -ė, tuoįtimpìnis, -ė nuolatinis
tuointimpõs, tuoįtimpõs be perstojo, nuolatos
tuomytis, -osi, -ėsi siausti, savavaliauti

ūkė valstybė
ūkiškas, -a pasaulietinis, valstybinis
ungsčiojimas gurgėjimas, marmėjimas
unkuris inkaras

urandas (sl.) pareigos
uršti, -ia, -ė drumsti, miešti
uždybavóti, -ója, -ójo (hibr.) užmušti
ùžganas atlyginimas (už nuostolius), *užganą (pa)daryti* atsilyginti, patenkinti
užganauti, -auja, -avo, užganuoti, -uoja, -avo atlyginti, patenkinti
užgaulióti, -iója, -iójo įžeidinėti, įtarinėti
užpevnyti, -ija, -ijo, užpivnyti, -ija, -ijo (hibr.) apsidrausti, apsisaugoti
užpiẽšti, -ia, ùžpiešė pavaizduoti
užsakýti, -sãko, -sãkė paskelbti
užtaškúoti, -úoja, -ãvo užkardyti, užsimanyti
užspěti, -ja, -jo pralenkti
užtaškúoti, -úoja, -ãvo užkardyti, užtverti, perkasti

vadas įkaitas; laidas
vagytis vagišius
vagorius (lat.) dvaro prižiūrėtojas
vaida dvikova
vaideliotas senovės lietuvių pagonių dvasininkas, žynys
vaidinti, -ina, -ino rodyti; *vaidintis* pasirodyti
vaistėti, -ėja, -ėjo gydyti
vaitelė žr. *vaideliotas*
valdžionis, -ies valdovas, valdytojas
valdžiūnas žr. *valdžionis*
valininkas, -ė laisvas
vãlyti, -ija, -ijo turėti reikšmės, reikšti
valsčionis, -ies valstietis

vara smurtas; *varu* jėga, smurtu
vargalis vargšas
varguta vargšas, vargšė
varpstìs, -iẽs ietis
varuñkas (sl.) sąlyga
varuvaras, varvaras (sl.) barbaras
vãžotis, -ojasi, -ojosi (lat.) valkiotis
veldė palikimas
véldėmė palikimas, dalis
veldėti, veldi, -ėjo valdyti, paveldėti
verguta žr. *varguta*
vertėti, -ėja, -ėjo būti vertam
vėtravóti, -ója, -ójo (hibr.) prk. pulti
vietóvė miestas
vieža (sl.) bokštas
vylėjas apgavikas, išdavikas
vilija (sl.) šventės išvakarės
vil̃kti, vel̃ka, -o: amatą vilkti užsiimti, verstis (amatu)
vilnõnė didelė austa vilnonė skara
vinkrùs, -ì buklus, gudrus, suktas
vìrdyti, -o, -ė nešti, gabenti
visuomenis, -ė visuotinis, prk. bendras
visuotinis visas
vìzgė aviža
vogõnas (sl.) dėžutė

zãlėtos dgs. (sl.): *zalėtas brukti* piršti
zdraicė (sl.) išdavikas
zdroda (sl.) išdavystė, apgaulė
zokanas (sl.) vienuolių ordinas
zokaninkas (sl.) vienuolis
zomãtas (sl.) mūrinė ar akmeninė tvora

žarà būrys, dalis, šaka
žẽbelės dgs. niekai
žemlionis, -ies (sl.) žemvaldys, bajoras
žíebas žaibas
žiebúoti, -úoja, -ãvo žaibuoti, švysčioti
žygauti, -auja, -avo žygius daryti
žymẽ antspaudas; herbas
žymėjas žr. *žyminas*
žyminas valstybės antspaudo saugotojas, kancleris
žinyčia (hibr.) šventykla, aukojimo vieta
žynỹs senovės lietuvių pagonių dvasininkas
žiuponė (sl.) ponia
žlugẽtis, žlùgasi, -ẽjosi skendėti
žlũgis *žliūgė (Stellaria),* prk. piktžolė
žmonystà padorumas
žur̃doti(s), -oja(si), -ojo(si) žudyti(s), zurdoti(s)
žuvėdai dgs. švedai
žvìlti, žvỹla, -o prk. pūsti, siausti

VARDŲ RODYKLĖ[1]

[1] Santrumpos: d.— didysis, imp.— imperatorius, k.— kunigaikštis, Kalav.— Kalavijuočių, komt.— komtūras, Kryž.— Kryžiuočių, l.— lietuvių, L.— Lietuvos, ord.— ordino, s.— sūnus, vysk.— vyskupas.

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ[1]

[1] Santrumpos: apyg.— apygarda, aps.— apskritis, dv.— dvaras, ež.— ežeras, gub.— gubernija, k.— kaimas, k-tė — kunigaikštystė, m.— miestas, mst.— miestelis, p.— pilis, pav.— pavietas, valst.— valstybė, vls.— valsčius, vysk-tė, ž.— žemė.

TURINYS

PASAKOJIMAS APIE VEIKALUS LIETUVIŲ TAUTOS SENOVĖJE

Antroji dalis

LAIŠKAI

PAAIŠKINIMAI

Симонас Даукантас

СОЧИНЕНИЯ, II

На литовском языке

Издательство «Вага», Вильнюс, пр. Ленина 50

Simonas Daukantas

RAŠTAI, II

Redaktorės R. Saukienė, S. Papečkienė

Dailininkas A. Kučas

Techn. redaktorius G. Vinciūnas

Korektorės G. Bukauskienė, T. Ališkevičienė

Duota rinkti 1975.VIII.11. Pasirašyta spaudai 1975.XII.9. LV 16153. Leidinio Nr. 8133. Spaudos popierius Nr. 1, formatas $84 \times 108^1/_{32}$ — 14,125 pop. l.=47,5 sp. l.; 43 leid. l. Tiražas 10 000 egz. Užsak. Nr. 986. Kaina 2 rb 84 kp

„Vagos" leidykla, Vilnius, Lenino pr. 50

Spaudė K. Poželos spaustuvė, Kaunas, Gedimino 10

$D\frac{0743-112}{M\ 852(10)-76}\ 2-3-75$

L 1

Da 409